Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 177 (12267) | 1983 чылдың август 2, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 иш

РОССИЯНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМНАРЫ

РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күруне планының 1983 чылдың бирги чартыында күүселдезиниң түңнелдериниң дугайы

Эрткен чартык чылда Россия Федерациязының улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планын күүседиринің көргүзүглери экижээн, оларның хөй кезиниң талазы-биле даалгалар ажыр күүсеттинеген болгаш ниитилел бүдүрүлгезиниң база күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң темпизи оскен деп, РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң дыннадынга чугаалап турар.

Республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң моон адаанда кол-кол саннардан кестүп турар: үлетпүр продукциязы (1982 чылдың бирги чартыының хуузунга үдүр) 103,8 хуу; күрүненин капитал салымшыныларының күсели-биле кол фондуларын ажыглалга киирерв — 111; күрүненин капитал салымшыны — 107; ниити ажыглалдың транспорту-биле чүк сайгарылгазы—104,5; күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү: үлетпүрге — 103,4; тудугга — 103,3; ажылчыныларының болгаш албан-хаакчыларның ортумак ажыл төлевири — 102,4; колхозчуларның ажыл төлевири — 107; хереглелдиң ниитилел фондузундан төлевилер болгаш чигледилер—104,0; күрүне болгаш кооперацияның садыының үүрмектең салдар бараан саарылгазы — 101,3; чоокуң амыдыралынга ачы-дуза чедирелериниң сайгарылгазының хемчээли — 104,7; күрүненин, ниитиниң болгаш кооперациянның бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның (чүрттелга-тудуг кооперативтери-биле кады) болгаш колхозтарның күселиниң-биле чүрттелга бажыныларының ниити шөлүн ажылдарга киирери — 110 хуу күүсеттингеш.

Үлетпүрүң продукция сайгарарының чартык чыл планы 101 хуу күүсеттингеш. Чылыгларының эң чугула хевирлериниң хөй кезиниң кылып үндүрериниң даалгалары ажыр күүсеттингеш. 1982 чылдың баштайгы чартыны-биле деңнээрге, бүдүрүлгениң ниити хемчээлиниң өзүлдези 3,8 хуу болган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 3,4 хуу бедээн; оон ачызы-биле немелде өзүлдениң 95 хуузун чедип алган. Ниитизи-биле алырга, үлетпүрге болгаш министерстволарның хөй кезиниге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези ортумак ажыл төлевириниң бедиирин мурнап турган; ол көргүзүглериниң деңневири чыл планында көрдүнген саннарга дүжүп турган. Продукцияның бот-үнезин болгаш материалдар чарыгдалы эвээжээн, арыг орулга көвүдээн.

Нефтяның, газты, хөмүр-дашты, демир рудазын казып тывары, кара металлдың белен прокадын, кан коорзаларны, минералдыг чемиктиг-дилгелерин, күүгүр кислотазын, демир чоңдурар станоктарны, дарганалга-пресс машиналарын, приборларны, автоматчыдыларның болгаш саналга чевсектериниң дерилгелерин, электровозтарны, көдээ ажыл-агый машиналарын, мал ажылының болгаш мал чемнерин бүдүрериниң машиналарын, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң технологтуг дерилгелерин, саазынны бүдүрүп үндүрер планнар күүсеттингеш.

Улустуң хереглээрин бараанарының хөй кезиниң бүдүрүп үндүрериниң планнаттынган немелде өзүлдези чедип алдынган.

Мал ажылының кол продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле бо чылдың бирги чартынында планны ажыр күүсеттингеш. 1982 чылдың баштайгы чартыны-биле деңнээрге, будүрүлгенин

ТҮҢНЕЛДИИ—КОЛ ЧҮҮЛ

Партийжи амыдырал: ажылдың стили

Кызылдың аъш-чем бараанар садында партия организациязы администрациинин ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргеин долу ажыглаарыбиле ийи комиссиины тургузуп, ажылдың арга-методун улам сайзырангайжыдарын ораллажып турар. Ол комиссиларың составында он коммунист соңгуткан болгаш контрольдаар эргеин боттандырганы күүсекчи сагылга-чурумга дэштиг салдарлыг болуп турар.

Бисте партийжи контрольдуң чугула объектизин он бирги бес чылда садыг хандырылгазын хөгжүдер талазыбиле план-хемчегларинин күүседеэн контрольдаары болур. Бо ажылдың байдалын тускай комиссия контрольдап, болдунуң ажылынын дугайын партбюрого илеткен турар. А еске бир комиссия совет садыгның чурумун болгаш материал талазы-биле контрольду боттандырып келген. Ацаа коммунистерни идепкейлиг кижилеттиргени контрольду улам хаңы чорудар, хөй янзы айтырыгларны хаара тудар арганы берип турар.

Удуртукчуларның отчёттарын дыңнаары шыкаш контрольдуң дээштиг аргазын калбаа-биле ажыглап турар бис. Чижээ, эрткен чылын № 20, 40, 45 магазинниериң удуртукчулары эштер Панфилова, Форманчук, Потапова, Субботкина, бо чылын № 3 магазининиң директору коммунист О. Шарыпова оларның отчёттарын партбюрого болгаш партия хуралдарынга дыңнадывыс. Будурүлге айтырыгларын докгаамал контрольга алган болгаш ону партининиң ажык хуралдарынга каш удаа дыңнаан. Ол дээрге үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын күүседир, хандырылганың культуразын бедидер, социалистиг чарыштың калбартыр, кадрлар-биле ажылдың байдазы шыкаш чугула айтырыглар болуп турар. Бо талазыбиле партия хуралдарынга илеткелдерни садыгның директору М. Еремцова, ооң орлакчылары Т. Сарыгина, Гонешков олар кылган.

Отчёттарны, илеткелдерни дыңнаарда ацаа баш бурупгаар эки белеткеннип, садыг будурүлгелеринде ажыл-херектиң байдалын өөренип көрүп, чугула материалдарны анализтеп, кижилер-биле беседалажып, оларның санал-онаддарын ап турар бис. Ол ажылга активти, будурүлгени эки билир специалистерни хаара тудуп турар. Бо бүгү ажылдар айтырыгны хамгы-биле сайгарып, партия хуралынга тодаргай санал-онаады киирер арганы партбюрого берип турар. Удуртукчуларның отчёттарын ап, чогуур шинтпирлерни хүлээп алыры—ол дээрге ажыл-херектиң чүгле эгези. А кол чүүл — ооң түңнелдини чедип алыры, хүлээп алган шинтпирлериң күүселдезин контрольдаары болур. Ынчангаш бо айтырыгны партбюро чугулаап көрүп турар. «Хүлээп алган шинтпирлерни күүседир талазы-биле партия организациязының соруглаларының дугайында» айтырыгны бо чылдың мартта партияның хаалгыг хуралынга чугаалаштывыс.

Хуралдарга коммунистерни санал-оналлар бээри, парлалгага ажылда чедер-четпестерни чырыдары—администрацииның ажылынга контрольдуң бир хевири. Бистиң партия организациязының коммунистериниң хуралдарга санал-онал бээрииге идепкейи бедик, оларның ажыл-ишчи саналдары четпестерни илередиргиге болгаш чайладырынга дүзалап турар.

Уставтың негелделерин коммунистерниң күүседип турарының дугайында коммунистерниң дыңнадыгларын алыры, оларның-биле беседалажыры бисте контрольдуң бир нептерецгей хевири. Ынчангаш коммунистериниң отчёттарын партия хуралдарынга ай санында дыңнаарын практикалап келдивис. Ол ышкаш коммунистер болгаш коллектив кежигүннери-биле беседалажышкынны чорудары партбюроның ажылында бир кол черни эзлээн. Коллективке мораль-психологтуг эки байдалды тургузарынга, бригадаларны быжыглаарынга ол таарымчалыг.

Администрацииның ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле комиссиялар ажылчы чоннарның негелделеригелдерин долузу-биле ханырары, чугула бараанар садыл алырынга үе-шак чарыгдаарын кызырары, садыгның депшилгелиг аргаларын нептередири, бараанар ассортиментизин көөдедири чергелиг чугула айтырыгларны көзээгейинің төвүнде тургускан. Чүгле эрткен чылын безин комиссиялар он дөрт хынаалаары чоруткаш, оларның түңнелинде совет садыгның дурумун хажыткан чээрби ийи таварылганы илереткеи. Айтырыгларны партбюрого, партияның ажык хуралдарынга тургузуп, тодаргай хемчегларин чорудуп турар. Ынчалзада-даа совет садыгның дурумун хажыдар таварылгалар ам-даа бар. Контрольдуң арга-хевирлерин улам долу ажыглап, дээштиин бедидерин ол негеп турар.

Садыг ажылдакчыларынга материал талазы-биле үнелиг хөй чүүлдерни хүлээткеи, хөй санныг акша, көпеек оларның холдарын дамчып эртер. Бо бүгү байдалдарда кадрларны шилиир, таарыштыр тургузар, кижизиндер талазы-биле улуг харысалгалыг болуру администрациядан негеттинер. Партия организациязы контрольду боттандырбышаан, материал талазы-биле харысалгалыг ажылга хынаттынган, ак сеткилдиг кижилерни кинерии чедип ап турар. Ол соруглагабиле хөй-нинтининиң кадрлар килдизин тургузуп, бригадаларны четчелээрде бир дембиле чорудуп турар.

Бистиң ажылывыста кол көргүзүг — үүрмектеп садар бараан саарылгазы болуп турар. Садыгның коллективи эрткен чылдың болгаш бо чылдың баштайгы кварталының планныг онаалдаларын күүседеткеи. Ынчалза-даа бо чылдың бирги чартыының планнары чедир күүсеттинмээн, инда чамдык боттуг чылдагааннар бар-даа болза, шинтпирлеэе чогуур чүүлдер, ажылды организастаанында четпестер эвээш эвес. Ынчангаш будурүлге айтырыгларга партия организациязының докгаамал контролюнда турар. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының планының күүселдези, чоннуң садыг хандырылгазының культуразын бедидери, социалистиг чарыштың дээштиин бедидери, кадрларбиле ажылдың байдалы —бо айтырыгларны партининиң ажык хуралдарынга чугаалажып, планның онаалдаларын күүседир дээш демнеел калбарган. Партия организациязы администрацииның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргеин тодаргай утланмышкынны, идепкейлиг ажыглаан, коллективте коммунистериниң, ажылчын бүрүзүнүң харысалгазын бедидип, 1983 чылдың планнарын чайгылыш чокка күүседир дээш көрдүнген бүгү хемчеглерни боттандырарын чедип алыр соруглалыг ажылдап турар.

Н. ГУРКИНА,

Кызылдың аъш-чем бараанар садында партия организациязының секретары.

Кооператорларда

ДОКТААМАЛ ПЛАНДАН АЖЫР

Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозта чаа аъш-чем магазини ажыттынмаанда-ла, Анна Григорьевна Миллер ооң чанында бичии магазинге ажылдап турган. Ам ол чоокта чаа ажыттынган улуг аъш-чем магазининиң эргелекчизи. Бо совхозта А. Г. Миллер он чыл ажылдап турары бо. Ажылдап келгени үезиниң дургузумда ол алган хүлээлгезин докгаамал ажыр күүседип келген, чаңгыс-даа самчыгдал кылып корбээн. Ол чорук ооң ажылынга кызымаккай, харысалгалыын коргүзүп турар.

Амгы үеде А. Г. Миллер бодунуң уруу Наталья Вакулина, аныяк садыгжы Тамара Күжүгет олар-биле ажылдап турар. Оларның магазинниге кире бээрге, арыг-силиг, чырык. Бараанларны кончуг шевергип таарымчалыг кылдыр делгеп каан. Бараанларның ассортиментизи элбек. Райпоюуң коллективтериниң аразында эң чараш деритгиген магазин дээш чарышка Анна Григорьевнаның удурткаиы коллектив бирги черии эзлээн.

Эрткен июнь айда планы 194 муң рубль турда, ону 209,7 муң рубль кылдыр, азы 108,1 хуу күүсеткеи. Ооң мурииунда апрель, май айларда база давгаи онаалдазын ажыр күүседип келген.

Мурнакчы садыгжының коллективи «Шекпээр» совхозтуң аъш-чем магазини-биле аразында социалистиг чарыштыглар. Ол чарышка барлыкчылар каш чыл улаштыр тиилекчи хевири, боон турарлар.

30 ажыг чыл ажылдап келгеи үезиниң иштинде эргүүлгалыг садыгжы хөй-ле аныяктарны бодунуң мергежилгиие өөреткеи. А. Г. Миллериң өөреникчилери республикаиың аңгы-аңгы районнарында садыгжылар, бухгалтерлер, товароведтер боон ажылдап чоруурлар.

Төлептиг күш-ажылы дээш Анна Григорьевна шаңналмакталды удаа-дараа ап келген.

С. БАЛЧЫР.

ЧУРУКТАРДА: (солагай талазындан) садыгжы Галина Күжүгет, хоочун садыгжы А. Г. Миллер, өөреникчи Тамара Сарыглар; магазининиң иштп хевири.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Хоорай, суурларывыстың аян-шинчизи

ХӨЙ-НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ БОЛГАНДА

Самагалдай суурну чаагайжыдар талазы-биле ылаңгыя соолгу ийи чылда элээн ажылдар кылдынган. Ындыг-даа болза бо чугула айтырыгда чедир коор, шинтпирлээр түүлдер бар.

Чаагайжыдылгаже, арыг-шеверже ооң мурииида-ла чогуур кичээнгей угландырбайн турганимдан ындыг ийнаан, суурның албан черлериниң, организацияларының чуртталга бажыңнарының девискээринде бок чыл-чылы-биле чыглы берген чыдар. Районнуң санэпидстанцизы ындыг байдалды коре тура, ону кичээнгей чок эрттирип каап турары элдеотыг.

Суурнуң чаагайжыдылгазы, арыг-шеверя районнуң коммунал ажыл-агый будурүлге эргелелиниң ажылынган чугула хамаарыжыр болгай. Часкы, күскү чаагайжыдылга айлары эгелээр-ле чугай, штакетниктер, кадаг чок дээш улуг айтырыг тургустунуп келир. Чылдың-на ындыг. Ооң мурииида чылдарда районга чугайны орттеии турган болгай, ол ам шинтпирлээри берге айтырыгларның бирээзи болу берген. Чоину чугай-биле хандырар ужурлуг албан черлери олче шоолуг кичээнгей угландырбайн келген. Эрткен часкы харын чурттакны чонга дөрт тонна чий сатнан. Ол түү-даа болбаан, садып ап четтиккен кижилерее чугайга чедиигеи. Девискээринде штакетниктерии чугайдап алган ог-булелер олар болгай. Ынчаиган суурда чамдык херимнер чугайлаттынмаан. Суурдан бок үндур сөөртүр машина айтырыг болза тургустунуп келир. Коммунал ажыл-агый будурүлге эргелелиниң машиназы үрелик аазы аиаа ажыглаттынмайн турар. Ынчаиган бок-күзүрүм бажыңнар девискээринге чылза-чылза, хорумиалы беген чыдар диее хөөредир болбас.

Суурда кулумчуларны ап көрээлилер. Оларның девискээриниң санитардыг байдалы негелдеге дүүшпес. Суг узар черииң чаны малгаштыг, кудуктар эрткеи чылын үрелип кыштаан. Ооң-биле кады Дружба кудумчузунда коммунал ажыл-агый будурүлге черииге хамаарыжыр ээн, кагдынган бажыңнар бар. Оларның септелгезин чорудар бе, азы канчаарыл, биллинмес.

Суурувус иогаан турзуп дээш Бай-Хаактан мыштарны чазып, күзүп экеп, тарып олуртуп турар. Ажаалда-хайгаараалдың багайындан олар үр-даа болбайн, кадып каар. Чижээ, 1982 чылда олуртиан сес чүс дөс тарымал үнүштүк ийи чүс кирези быжыгып үнмейн, кадып калган Бо чылдың чазынында чаагайжыдылга айы чоруп турда, олуртиан 500 дөс мыштын ажаалдахайгааралы багай. Ол хевээр турар болза, хайыраан үнүштер кадып каар болгай. Коммунал ажыл-агый будурүлге эргелелиниң тарымал үнүштер суггарарынга тускайлаап трактору суггарылганы докгаамал чорутсйн келген. Харысалга чок чоруктуң уржуу ындыг болуур-дур.

Уруглар ойнаар бөдүүн шөлүгештер дерип тургузар айтырыг чамдык суурларда кочуг эки шинтпирлеттинин турар, а бистиивде ындыг эвес, түнел чок.

Самагалдай суурнуң чаагайжыдылгазында четпестерни чугаалажып-ла турар болгай бис. Чаагайжыдылга — хөй-ниитиниң херээ. Самагалдай суурнуң чурттакчыларының чаагайжыдылгага киржилгезии, бот-идепкейи куду. Өг-буле, кижи бүрүзү хамааржыр участогун чаагайжыдып, арыг-шевер тургузар болза, суурувустуң аяшиичизи чүге көскү болбас дее?

Районнуң коммунал ажылагый будурүлге эргелелиниң талазындан үстүнде айтырыгга хамаарыштыр боттуг хемчеглер алыр ужурлуг.

Т. КУНГА.

Тес-Хем район.

Күш-ажылчы маадырлыг

чорук тун оруу

ЧЕДЕР СТАНЦИЯ—МУЯКАН

БАМ-ның картазында база бир демир-орук станциязы — Муякан. Чаа салдынган рельстер-биле чорупкан баштайгы поездииңи хүндүлүг пассажирлери — транспорт тудугжулары, социалистиг чарыштың тиилекчилери. Соңгу-Муйск сыннарының арттарын таварааи ол орун-биле СЭТА-ның корреспондентизи база чораан.

Муякапче орук ажыттынган соонда барын участок аразы чүгле он алды километр болу берген. Бо оруиха «Запбамстроймеханизация» трестиң механизастаттынган колонналар коллективтери ажылдап турган. Барык беш миллион кубометр хорзүнүү дажыглаап, орук үнүнга текпек. Муякан станциязының оруунга он көвүрүнү туткан. Бо станция ажык болу бергенинден коллективтериниң ажылының темпизи бедээн.

Муякан.

МАЛ ЧЕМНЕРИНИҢ ШӨЛҮ

БАМ-ның теп участогунда Уркан хемниң шыиаазында мал чемериниң белеткели түдүктээн.

«Заря» совхозтуң ажылшчылери. БАМ-ның тудуг кезектериниң ажылчыларыи сиген саразттап. сеиаж салып, кодээ ажыл-агыйиың есие-даа ажылдарыи чоруда бергеи. Оон-биле чергелештир эртемдеииер шиичилел ажылдарыи база кылып киряпкеи. Ургаи оргулаажыига оларның соиуургалы таварылга эвес. Мал чемиерии өстүреринге таарымчалыг 15 муң гектар шөл мында бар. Шыиааларыи болгаш оваларның дүжүдүи ажаан өстүреринің технологизиии болгаш агротехниказын эртемденнер ажылдап ыыгаи.

Благовещенск.

КУДУМЧУДА САДЫГЛАР

Литва курорт-хоорай Друскининкайда аъш-чем, үлеттүр бараанарының болүк магазиннери турар кудумчуну ооң чурттакчылары, аиаа дыштанын келгеннер ону баштактаның, ойнай-сыдай «кижилерге үе камнап бэвр магазиннер» дижирлер. Ынча дижири таварылга эвес, садып алыкчылар моон бараанны колчег маиавайн, саат чокка садып алыр.

Курорт-хоорайның магазиннери карышкак графикбиле ажылдап турар. Ооң мурииида олар дүъштээр дээш хары угда хагдына бэвр турган болза, ам ындыг эвес, магазиннер дүъштеки чапсарда эвлчежип хагдынар апарган. Ол чорук кудумчумагазиннериниң ажыл хүиүи узаткан, эртеиден орайга дээр оларның өжии садып алыкчыларга ажык.

Чайын, курорт сезонунуи үезинде безии бо магазиннерге улуг оочур турбас: хереглээн бараанын садып алырына каш-ла минута чаргыдаттынар.

М. АНТОНЕНКОВ.

Литва ССР, Друскининкай.

АЖЫКТЫГ, СОЛУН

Республиканың студент тудуг отрядтарының эки чанчыларын сагып, Ак-Довуракты № 3 профтехучилишезиниң сургуулдары Волгоград областың Суровкино совхозунуи ажыл-агыйынга ийи чыл улаштыр шеф дузазын чедирип келген. Бо чылын училищеиии башкылары, ада-иелер 100 ажыг сургуулдарны ол областе үдээн. Студентилер-биле кады Ак-Довуракты № 1 ортумак школазының үстүкү классгарының өөреникчилери база чорушкан. Оларны башкы М. Н. Давыдова удуртуп чоруур.

«Хемчик» студент тудуг отрядының командири — будурүлге өөредилгезиниң мастери В. Е. Ванченко, комиссары — училищейиң комсомол организациязының секретары П. Г. Селиванова. Дайынчылар үш бригадада үстүп алганнар. Олар иогаа, чимис ажаалдазынга киржир.

Эрткеи чылын олар багай эвес ажылдааннар. Ынчангаш хөй санныг хүндүлел биижиктер, өртектиг барааннар-биле шаңнатканнар. Бо чылын эрткеи чылындан артык түнелдерлиг болур дээш дайынчылар кызып ажылдаарлар.

Училищеиии чамдык сургуулдары районнуң мал чемииң белеткелиигe киржип турар. Ол ышкаш училищеиии дузалал ажыл-агыйында, тайгага ыяш белеткелиидe ажылдап, чайгы дыштанылгазын ажыктыг, солуи эрттирип турарлар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Бир чагааның изи-биле

АЙТЫРЫГЛАРГА ХАРЫЫ КЫЛДЫР

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның Эрзин районда № 5 КМК-зы бар. Бо коллектив районнуң совхозтарынга чурттапга бажыңнарын, культура албан черлерии, школаларны тударынга, хойжу турлагларга чаа комплекстерии кылырынга эвээш эвес үлүг киирип келген. Ынчалза-даа бо чылдың эгезииден бээр тудуглар кылырының темпизи кудулаанын. инда күш-ажылдың сагылга-чурумуиуи багайын чүгле ажылчыиларнын эвес, харын КМК-ның удуртукчуларының арагалап, ажыл шагы үзүп турарын, машина-техниканың ажыглалының эки эвезин шүгүмчүлеп биижээн чагаа редакцииға келген.

Чагааның хемчээии улуг, инда киирген чижектериниң айтырыгларын хөй талалыын өөреиип көргеш, чүгле аиаа хамаарыжыглыг, инда айтырыгларны дорт харыылаар турар удуртукчу эштер-биле, КМК-ның чамдык ажылчыннары-биле чугаалажыр аргалыг болганымны чагааның авторларынга баш удур сагындырып каайн.

Бирээде, тудуг айтырыы. Эрткеи чылын Эрзин суурга 720 олуттуг улуг, делгем школаны ажыглалга киирген. Ону буу-хаа доозуи хүлээткеиниң түнелиидe аиаа кылыр ажылдар ооорту тыптып келгеи. Ооң кадында кышкы үеде сут дамчыдылгазының системазы үрели берген. Түнелиидe чамдык батареялар чарыглган. Ам ону сантехниктер кылып турар. А Нарын суурда Культура бажыңының тудуу эртеи чылын ара соксаан, аиаа кандыг-даа ажыл чоруттуумаан. Чылдагааны болза, херек плиталар-биле ону хандырбайн барганы, ону кандыгдаа балансыга киирбээнии болур. Тудуг материалдары-биле хандырылганың үзүктели бээриинден чамдык совхозтарда тудугларның хуусавзы үзап турар. Ынчангаш тудугларны чогуур үезиниде дужаавайн баврындан ажылчыиарның акшашалыныиың озалдай бээр чылдагазиилары турган.

Ол КМК-да 11 тудуг бригадазы бар. Оларның шуптузу багай ажылдыг дээр болза, херек кырынга байдалга дүүшпейн баар. Ыланган Кызыл-оол Оюига удурткан бригада эки ажылдыг. Бо коллектив бирги кварталда бригадалар аразында чарлаттынган социалистиг чарышка бирги черии алган. Олар чыл эгезииден бээр «Мореи» совхозтуң Божалыг деп черде бир-бир квартиралыг ийи бажыңны, чунар-бажыңны, 600 хой кирер каиааны ажыглалга киирген. Ам олар ийи авал чурттаар ийи бажыңны тудуп турар. Коммунист Сергей Дичитке удуртқан комсомолчу-аныяктар бригадазы бригада керээзи-биле ажылдап турар. Бригада «Чаа орук» совхозта ийи авал чурттаар бажыңнар тудуп турар. Ооң бирээзии дужаапкан. Ам удавас бирээзии ажыглалга киирер. Оларның ажылынын бүдүрүкчулүү, ооң шынары багай эвес. Ол ышкаш коммунист Төмүр-оол Ловандайның. Владимир Хумбуиуп бригадалары бажыңнар болгаш малчыннар турлагларын — бүдүи комплекс тударын элээи шапкынчыткан.

Өске арткан бригадаларда күш-ажылды организастап турарында, социалистиг чарышты дээштиг чорутпайн келгеиинде, ажылчыннар ортузунда кижизидилге ажылында четпестер узуткаттынмайн турар. Бо талазы-биле авторларның айтканы черле чоптуг. Маңаа хамаарыштыр СЭКП Эрзии райкомуиуң секретары С. К. Орус-оол мынча дээи:

— Чагааны ажылды, инда четпестерни эки билир кижилер бижээи-дир. Инда киирген фактылар колдуунда шын. Ажылды хөй кылып турар ышкаш сагындырза-даа, дужаап турар объектилери эвээш.

Авторларның тудуг талазыбиле айтырыгларын довчулай чарыылаарга мындыг.

Ийиде, күш-ажылдың сагылга-чурумуиун айтырыы. Мен авторларның чагаазын СЭКП Эрзии райкомуиуң бирги секретары А. Ч. Монгушка көргүстүм. Аваа Чигжитович ону номчааш, инда шүгүмчүлелдиг фактыларны шын дээи. Ол чагааның үтказын № 5 КМК-да партия организациязының секретарыиың орлакчызы Н. И. Балганга, КМК-ның Нарында участогуиуң мастери Б. Э. Содунамга тайылбырлап берип, ол эштер-биле чугаалажыр аргалыг болдум. Оларның харыыларын кииейп. Баштай Николай Иванович Балганга сөс:

— КМК-ның начальиыги Д. Ч. Куулариың дугайында чагаала шүгүмчүлээии меге эвес. Ооң дугайында бистер партия хуралларында чугаалажып, ажыл шагында эвес-даа болза, чуруи үреп турганыи каш удаа сайгарып келгеи бис. Коммунистер ону шыигыызы-биле шүгүмчүлеп турдулар. Бодум эш хүүзу-биле сүме кадып шаг болган мен. Ынчалза-даа баштай ваздар. ооң соонда катап-ла өөрүп бээр кижи. Ам ону ажылчыиар хүндүлеевес, тоовас апарган хире ийии. Ооң ынай шалын дугайында. Бистиң КМК биле тууйбу заводу катай 280 муң рубль хире өрелиг. Ооң кадында объектилерии өйүнде ажыглалга киирбейн баарга, акша-шалыя алыры савдай бээр-дир. Бисте ийи пилорама бар. Олар соолгу хүииерде орта ажылдавас, үргүлчү үреп турар. Ындыг боорга, дилиг материалдары чедишпее апаар. Ынчан камналга дугайында кандыг айтырыг турар деп.

Чагаада киирген чижектерге хамаарыштыр Борис Эрепчиновичи Содунамиың харыызы мындыг:

— Плиталар кээп эгелей бергени-биле Культура бажыңының тудуунда ажыл чоруп турар. Совхозта пилорама бар-даа болза маиалар-биле хандырылга ындыгда эки эвес. Начальникке хамаарыштыр бодум хуумда ону негелделиг кижи деп бодаар мен. Объектилерии ол үнгулчу эргип коруп турар. Инда-хаая арага ажыптерии билир мен. Оозуи хуралга сайгарган. Ажыл талазы-биле негелде кылырга, чамдык кижилер ооң четпес талаларын коптарар боор чүве.

Черле ынчаш ужуражып, чугаалашкан кижилеримиең харыыларында чаңгыс аай эвес, удурланышкак бодаздар бар. Кижи бүрүзү ажылда четпестерии. чедишкиннерии бодуиуу-биле үнелээр, сайгарар, шүгүмчүлээр харыылаар КМК начальиигииин дугайында (Ажылчыннарның сөс. домаан. частырыии өскертпедим — Ш. Д.) мынча дээи: «Куулар Дадар-оол даргалаан соонда КМК-ның ажылчыннары бөлүглежип арагалаавр апарган. Гараж. проходной, начальник өрээлинге, хостуг кабинеттерге, кызыл-булунга арагалаавр улустар бар.. Куулар ажылынга эзирик турар үеде ажылчыннар чанынче барбас, ажылчыннар-биле кыржыр. эки-бак сөс сөглээр. Ажылчыннарга каржы-дошкун, үйдүр-киир сыныртаар, эптиг-ээлдек чугаа-соот чок. ажылчыиар-биле сүмележип, дугурушпас, чүгле хөректеиир, дужаар ыидыг характерлиг дошкун кижи. Ажыл үезиниде эзирик болур азы чиле халый бээр». Ооң ынай чагаада прораб Иван Будунуң, профэвилел комитединиң даргазы Марлов Монгуштуң, прораб Комаадыр Монгуштуң, кол механик Михаил Куланың. озал-ондак болдурбас талазы-биле инженер Яков Оюржактың, кадрлар килдизиниң ажылдакчызы Херелмаа Стебаковаиың аттары база киргеи. Оларның дугайында ажыл шагында арагалаар, ажылга озалдап кээр, эрте чаиа бээр деп авторлар бижээн.

Будурулгеии удуртуп, башкарып турар кижилериии ажы-чаңы төлептиг эвес, сагылга-чуруму багай турда, аиаа ажылчын кижилерден кандыг негелде туруп болуруи? Инда партия организациязы чурумну тудар, кижизидилге ажылын сегидер талазы-биле чамдык хемчеглерии ап турар-даа болза, ооң дээштиг, күүселделиг, түнелдиг эвезин үстүнде чижектер коргүзүп турар. КМК-ның партия организациязы (секретары И. Дапва) СЭКП Топ Комитединиң ноябрь (1982 ч.) болгаш июнь (1983 ч.) Пленумнарының шинтпирлерии удуртулга болдурбушаан. күш-ажылчы коллективтер дутайында ССРЭ Хоойлузувуиуң 1-ги кезээиии бирги үүлүиде «Күш-ажылчы коллективтерии хереэ болгаи хүндүлеген — бедик будурүкчүлүг күш-ажыл, партияның шинтпирлерии боттандырары, совет хоойлуларны болгаш чазактың доктаалдарын хажык чокка күүседири, күрүне планнарын болгаи кереэ ёзугаар хүндүлеп күүседири, ажылдың ажыктыгын болгаш шыиарын бедидери, күш-ажылдың, будурүлгеиин болгаш күрүнеиің сагылга-чурумун бижыглаары, коллектив кежигүнперииии күш-ажылчы болгаи пиитилел-политиктиг идепкейии кодурери, оларны коммунизм тургузукчуларының моральдыг принципиерииің ёзугуига кижизидер дугайында докгаамал сагыш салыры» дээнии хүи бүрүдеги ажыл-чорудулгазынга ажыглаар соруглалыглар. Бо сөстерде сиииикиеи партийжи хаиы утка КМК коллективииге улуг өөредиг болур даарииге бүзүрээр мен.

Ам начальник Д. Ч. Куулариың дугайында каш сөс. Ооң төлеп чок чоруун СЭКП райкомуиуи болгаш райкуускомиуи удуртукчулары аиаа корүп эртпээн. Райкуускомга ол айтырыгны сайгарып көргеш, ыяк удуртукчуну ажылындан (орииуига өске кижи тыппайн-даа) удурушкеи. Ынчаи райкуускомиуи удуртулгазы «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның даргазыиың хандырылга талазы-биле чамдык хемчеглерии ап, ажылды сегидер арганы аиаа соолгу удаа берген бис.

Кижиге бүзүрээри, идегээри— кижизидилге ажылының бир хевири-дир. Ону аныяк инженер аванс кылдыр көрүп, чогаадыкчы болгаш төлептиг чоруун ажыл-херек кырынга көргүзер ужурлуг.

Идеология ажылын — партияның созуп массага чедирер, тайылбырлаар кижи удуртукчу болуруи утпаза эки. Чогум-на ол дутайыи СЭКП ТК-ның июиь (1983 ч.) Пленумунуи шиитпиринде айыткан. Ону ажылга удуртулга болдурар.

Ш. ДОРЖУ,

«Шынның» тускай корр.

РСФСР-ДЕ ЧУРТТАП ТУРАР ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРГЕ «МААДЫР-ИЕ» АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Ом болгаш оон-даа хөй уругларны бөмбаан база инмизитикен иелерге «Маадыр-ие» атты тывысспышаан, «Маадыр-ие» орден-биле шаңнаарлар болза:

ТЫВА АССР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Дыртык Оолаковна **ДОНГАК-КА** — ССР Эвилелинин 60 чыл аттыг совхозтуң ажылчыны, Монгун-Тайга район.

Чечекмаа Сульдумовна **ЕН-ЗАККА** — ог-бүле ээзи, Танды район.

Кокпаадаар Кара-Салевна **Кызыл-оолга** — «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны, Бай-Тайга район.

Маңдыл Ооржаковна **Наазанга** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны, Бай-Тайга район.

Зоя Достанмаевна **Ондарга** — «Хөндергей» совхозтуң ажылчыны, Чөөн-Хемчик район.

Чулур Ортан-оолович **Ооржанна** — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны, Барыын-Хемчик район.

Күүсаал Люндуповна **Опа-найга** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны, Бай-Тайга район.

Ангай Күзер-ооловна **Саназа-га** — «Хөндергей» совхозтуң ажылчыны, Чөөн-Хемчик район.

Татьяна Тюлюшовна **Сат-ма** — албан-хаакчы, Чөөн-Хемчик район.

Анчымаа Донгаковна **Сатпа-га** — ажылчын, Улуг-Хем район.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Дарганы Ю. АНДРОПОВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль.
1983 чылдың июль 11.

Бистиң амыдыралывыс шинчизи

НАЦИОНАЛДАР АРАЗЫНГА ӨГЛЕНИИШКИН КӨВҮДЕП ТУРАР

«Бажың ээзи — 28 харлыг, дээди эртемниг, бедик, шилгедек дурт-сининг, аянныг будуттуг, чугаакыр, чазык казах херээжен кижи. Угаанныг, чаагай сеткилдиг, баштаксымаар кижи аңаа чагаа бижиир болза деп күзеп турар. Национальы хамаан чок».

Бо болза латви «Ригас Баллс» солуунуң «Таныжылга албаны» кезээдеп алдыган дыннадыг-дыр. Кижиниң төлептиг чорууның чүгле бодунуң билиишкинниери ында иелергелеттинген болза-да, ук дыннадыг чүгле шак ол шилгедек дурт-сининг казах херээжен-биле танышкын аныксаанныңар сонуургалын оттурган эвес. Чүс ажыг нациялар болгаш биче улустар чурттап турар улуг чуртта национальы хамаан чок деп бүзүредилдиң нептерээнин ог-бүле айтырымын сонуургап турар эртемденнерни ажоок сонуургадып турар.

1959 чылда ССРЭ-ге 3 миллион хире ангы-ангы аймак-сөөк кижилериң аразынга өглеңгеннер көвей турган. 1970 чылда 8, 1979 чылда — барык-ла 10 миллион четкен. Ол-ла үениң дургузунда чуртка ог-бүлелериниң нийти саны 18 хуу, а аймак-сөөк талазы-биле холушкак ог-бүлелер үш катап көвүдээн. Ындыг ог-бүлелериниң дөрттүң үш кезии хоорайларда, арткаларында—көдээде чурттап турар.

Ангы-ангы аймак-сөөк кижилериниң аразынга тургустунган ог-бүлелериниң санының талазы-биле Казахстан эвилелдешкен республикаларның арасында бирги черде туруп турар — ында бүгү ог-бүлелериниң 20,6 хуузу ындыг ог-бүлелер болуп турар. Ону тайылбырлап болур. 50 чылдарда аңаа эгелээн кур чернин шинчээнин алышкынынга Совет Эвилелиниң бүгү улустарының төлээлекчилери киришкен. Ол беш чылдың дургузунда Казахстанның чону келген кижилериниң күсели-биле барык-ла 1,5 миллион кижиге көвүдээн — ол болза колдуунда аныктар.

Оон ангы республикаларда ындыг ог-бүлелериниң саны бүгү ог-бүлелериниң санынга хамаарыштыр алырга, Латвияда 20,2, Узбекистанда — 19,3, Украинада — 19. Белоруссияда — 16,5, Молдавияда — 15,5, Киргизияда — 15, Таджикистанда — 13,1, Туркменияда — 12,1, Эстонияда — 11,1, РСФСР-де — 10,7, Грузияда — 10, Литвада — 9,6, Азербайджанда — 6,7, Арменияда — 3,6 хуу болуп турар.

Бо көргүзүглер янзы-бүрү факторлардан хамаарыштыр тургустунуп турар. Национальы характерниң мялгылар демдектерин көргүзүп турар кижи бүргүзүңүң хууда аажы-чанындан эгелээш, чонуң ол-бо черлерже шилчип көжер чоруу дээш ышкаш объективтиг чылдагааннарга чедир. Чижээлээрге, Латвияда чонуң ескээр шилчип көжер чоруу Армениядаазы-биле деңнээрге, ийиден ажыг катаң хөй болуп турар. Оон түңнелиниде Латвияда үндезин чурттакчы чон чүгле 53 хуу болуп турар, а Арменияда — барык-ла 90 хуу, ындыг болганда, ангы-ангы национальдарның төлээлекчилериниң аразынга ог-бүле болур чорук ол байдалдан улуу-биле хамаарыжыр.

Узбекистанда, Киргизияда, Таджикистанда, Туркменияда ангы-ангы национальдар төлээлекчилериниң аразынга тургустунган ог-бүлелериниң санының хөй болуп турары ол улустарының медерелинде ажок улуг ескерилгелериниң болганын херечилеп турар. Чүдүлгениң, чанчылдарның негелделериниң ёзугаар ескерге национальны төлээлекчилери-биле өглеңчиин шыңгыы хоруг-даттыгтаң турганы ангы улуг салгалдың кижилери утпаанар, ол негелдеем көрүшкен — кижилерни шаажылап өлүрер кылдар шаанда шиидип турган.

Ёскерге талазында, хууда амыдыралдың норма-чижектерин кижилерниң канчаар көрүп турары ниитилелге сагыгга-чурумнуң доктаатгынарындан ораанчок оожум ескерлип турар. Узбектериниң 70-деп 90 хуузу (ангы-ангы социал-профессия бөлүктериниң айыы-биле) ажыл-ишкиң харылзаалар үезинде кижилериниң аймак-сөөгу кандыг-даа роль ойнавас деп санап турарын эртем шинчилелдери тодаратка. Олар боттарының бүдүрүлге коллективиниң национал составын кол фактор кылдыр саналбайн турарлар. Ындыг-даа болза хоорайларда чурттап турар узбектериниң 20 хуузу, бир эвес оларның эң чоок кижилери — үгбалары, акылары, дүкмалары, ажы-төлү — ёскерге хоойлу ёзугаар барымдаа болбайн турар деп медегленнер.

● **ДАМАСК.** Ливанда тайбыңны деткинр талазы-биле араб күштериниң составында кирип турар сирий шериглериниң туруштарының кырынга үжүдүкчу чок үжүп чораан израиль разведчик самолёттуң агаар камгалалының сирий чепсектери дүжүр аткан деп. Сириянын шериг төлээлекчизи дыннаткан.

(СЭТА).

ДИПТЕРДЕН

● **БОНН.** ГСДП-ниң фракциязы эрге-хоойлу талазы-биле бундестагтың комиссиязынга ГФР-ге ортумак мракшылдың чаа америк ядролуг ракеталарын тургузарын хоойлужуду көөрүп иргэн. Олар «Першинг-2» болгаш чалгынныг ракеталарны чурттуң деви-скээринге бундестагтың төөшээрели чокка тургузары чугула болгаш чөптүг деп көөрүп франциянын негелделериниде айыткан.

Документиде айтып турары болза ГФР-ниң НАТО-нуң шитинге кылганы керээлер болгаш төөшээрөөжилгелер ол ракеталарны тургузарынга чугула чечектер, мал чеминиге херек оът-сигеннер.

УКРАИНА: андазын бизи дегбээн тараа шөлүг

Полтава область Машев районнуң механизаторлары андазын-биле чер аңдарарын эргижирей берген агрономиктиг арга деп санап турар. Хөрзүнүң шыгын эки кампан алыры-биле олар ажаалда агрегаттарының соонда плоскорезтерни ажыглай бергеннер. Чаңгыс аай техниктиг комплекс ёзугаар чемишчидилгелерни хову-шолге төп келген.

Агроүлетпүр каттыжышкынының төвүлелиниң сүмезин ёзугаар хөрзүн кырының бе-зетке-лии чорудуп турар күүлүг звеноолар боттарының ажылын эки кылдыр бадыткаан. Хөрзүн андарбас андазының чүс ажыг агрегаттарны чээрби звенода хуваап тургускан. Ажылды ийи эзлеглиг кылдыр организастаан. Бүгү звенонуң кылган ажылының чимгеткен. Оон түңнелде бо продукцияның 30 хуузун бүдүрүлге шынар демдээ-биле бүдүрүп турар.

АЗЕРБАЙДЖАН: идепкей болгаш чогаадыкчы чорук

Бакуда № 1 мебель фабриказы материалдарга артыкшыл болдурбастаан. Бүдүрүлгениң чаа цегинче — суй-белек-эксперимент цегинче чээргеннериң хирээндилерин, ыяш материалдарының өске-даа артынчыларын чорудуп турар. Оон янзы-бүрү чараш болгаш ажыглалга херек чүүлдерин кылып эгелээн. Ол кылыглар — шинээдин алдынган продукция. Шевер кылыкчыларының стол-дарында — хенинг хереккелер. Аяк-сава дээш кылынган кандыг чүүлдерни чок дээр!

ЯДРОЛУГ ЭНЕРГЕТИКА ОБЪЕКТИЛЕРИНЧЕ ХАЛДААШКЫННЫ ХОРУУР

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Ядролуг энергетиканың шапкын хөсжүлдези — делегей чурттарының техниктиг дешпилгезинин дүрүм ёзугаар боттуг чүүлү болгаш чугула фактору. Ынчалзажок шериг халдаашкынының таварылгазында ядролуг энергетиканың объективтери миллион-миллион кижилерниң амы-тынынга кедергей халаптыг аймылдың үнер дезү болу бээр ирги бе? деп айтырыгга хамаарыштыр делегей нинталежилгези сагышсырап турар. Чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле комитеттин Женевада болуп турар сессиязынга ол дугайын айытkан.

Ядролуг энергетиканың объектилериниге ожегерээш халдаар чорукту хоруурун ээш Совет Эвилели шинтпирлиг туржуп турар деп, ССРЭ-ниң төлээлекчизи В. Л. Исраэлян комитеттиң эвилеглиг хуралыңга чугаазынга онзалап демдеглээн. Ол сорулганы чедип алыр дээш совет делегазинга бо айтырыг талазы-биле делегей дугуржулгазын ажылдап кылырынга хамаарышкан тодаргай элээн каш саналдарны киргеп.

ССРЭ-ниң саналдары кижи төрелгетениң келир үезиниң дүгаймында сагыш салымшкынбиле сиңиккен деп, Болгаэниниң төлээлекчизи Б. Константинов чугаалаан. Нинтилел-политиктиг тургузуунда болгаш экономиктиг хөсжүлдениң деңнелдеринде ылгалгардан хамаарылга чокка бүгү улустарының болгаш күүлүнелериниң эрге-ажыктарынга, күзел-соруунга ол саналдар бүрүн дүжүп турар.

Ядролуг энергетиканың объектилериниң аймыл чок хөсжүлдезин тандырарын социалистиг чурттарының-даа, канадаа каттышпаанарының — Аргентинаның, Бирманың, Бразилияның, Индияның, Мексиканың болгаш өске-даа күүнелерге хамаарыштыр АКШ-тың агрессивти хөделинишкинниерге шинтпирлиг ойтур шавышкынын таварыштырарынче америкаларны болгаш бүгү делегейниң дешпилгелиг хөй-нинтизин Г. Уинстон кыйгырган. Рейганның администрациязының политиказы — ол дээрге ядролуг халанче орук, бүгү кижи төрелгетенге кыжакымчыкыр дээн, АКШ-тың Компартиязының Национал дарганы Г. Уинстон демдеглээн.

ЛИТВА: дагны эмнеп турары

Национал архитектураның тураскаалдарының кылыкчылары онза ажылче — Вильнюстуң төвүнде бедик үне берген дагны «эмнеп» кирипкен.

Хоорайның үндезылекчизи Гедиминастың шиввээзи оон кырында чедип чүс чыл дургузунда бедий берген турар. Шаг-үеден кадыр йилер чанагашталган, ыяштар эвээжээн. Шиввээ үрелап бар ыткан. Шиввээниң чаа таваан салып, өске-даа ажылдарны чорудары негеттинип келген.

КИРГИЗИЯ: ховар чорукту болдурбастаан

Иссык-куль область сельхозтехникүрком фондуларны улгатгырбайн, бүдүрүлгелерге артык кезектерниң ховар болуур чоруун сокпаткан. Колхозтарның болгаш совхозтарның мастерскаваларынга кезектерниң болгаш белдирдерниң комплекстиг хандырылгазын ында тургускан.

Эге баштай-ла ажыл-агыйларның тракторларынга болгаш машиналарынга херек артык кезектерниң үүдүп турганын. Районнуң сельхозтехника каттыжышкынының материал-техниктиг хандырылга забаннары ажыл-агыйлар-биле керээ чарып ап, чагыгларны ой-шаанда боттандырарын хүлээнген. Керээниң кол негелдеем болза, эргижирей берген кезектерни дужаганының соонда чаа артык кезектерни алыр. Кезектерниң артыкшылым сельхозтехникә агроүлетпүрлер каттыжышкынынарының хуваап кылган, кайы колхоз, совхозта кандыг кезектерниң четпейн турарының картотеказын складтарда тургускан, чагыкчыга ону чедирер дежурный машина база бар.

Ховар болу бээр чорукту сокпаткан, артык кезектер хуваадазының системазында бар четпестерни этпкен. «Кара хүнге» артык кезектер курлавырлаар чорук ажыл-агыйларда читкен. Кезектер барда, септелге дүрген, техника долу күш-биле ажылдаар.

(СЭТА).

ДАШТЫКЫДА КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫ

БЕРЛИН. Потсдам хоорайга эрткен «Интерклуб-83» деп бүгү делегейниң чурук делгелгезинин хүндүлүг медальдарын Москва болгаш Ковров хоорайының төлээлекчилери алган. Шак ындыг шаңналды чехословак Турнова хоорайының төлээлекчилериниге тывыскан.

Бо чылын чаңчыл болган бо көрүлдени 15 катап организастаан, орта сес чурттарның фотоклубтары киришкен. Аныяктарның амыдыралын, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның ажыл-ижин көргүскен 400 ажыг чуруктарын олар делгээнер. Оларның хөй кезии ак-дуңма социалистиг чурттарның ажылчы чонунуң амыдыралын чугаалап турар.

ЛОНДОН. Ында совет кино неделязы ажыттынган. Англи наймыслалдың чурттакчылары «Остановился поезд», Василий и Василиса», «Спасатель», «Частная жизнь», «Влюблен по собственному желанию», «Васса», «Вокзал для двоих» деп киноларны көрүп болурлар. Англи кинематография институдунуң организастааны бо фестивальга киржири-биле профессор Р. Н. Юренев биле режиссер Г. А. Панфилов олар кирип турар совет делегация Лондонда чеде бергеп.

Британ ортулуктарынга совет кино ураи үүлүүн иентердиргиге эртип турар неделяның ужур-дузазы улут деп, институттуң директору Антони Смит демдеглээн.

(СЭТА).

ЛЕНИНГРАД. Саманта Смит — Нева эриниде хоорайның аалчызы. Манчестерден келген америк школачы Саманта Смит төөгүлүг, маадырлыг хоорайның аалчызы боон чораан.

ЧУРУКТА: хоорайның маадырлыг камгалакчыларынга тураскаалды оон барып көрүп чораанының үезин.

С. СМОЛЬСКИЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Араб күрүнелерниң Каттышкан Нациялар Организациязында болүүнүң негелдезин ёзугаар Аймыл чок чорук Чөвүлели Израильге эжелеткен араб девискээрлерде аймылдыг байдалды чугаалажын эгелээн. Иордан хеминиң оң талакы эриниңиң девискээрниге израиль шериглериниң сөөлгү үеде халдаашкынчыруының болгаш боолаашкыныларының түнелиниде тайбың 3 араб чурттакчылар олүрткен болгаш 40 кижи балыглаткан. Тус черниң үндезин чурттакчыларынга удур дерзин үүлгедилериң болгаш эжелеткен араб черлериң колония болдурарының политиказын Тель-Авивтиң үргүлчүлеп турарын сөөлгү ол болуушкуннар бадыткаан.

Израиль эжелекчи эрге-чагыргаларның делегей эргезинге чөрүшкек политиказы сионистиниң дерзин, хаанныг болгаш араатаныг үүлгедилериниң үндезинга болуп турар деп, Иорданияның КНО-да төлээлекчизи Фарук Касравн айыткан. Иордан хеминиң оң талакы эриниңиң девискээрни, Газа секторун болгаш Голан бедиктерни бодунга шуут-ла шиңгээдин алырын Израиль оралдажып турар.

Агрессорлуң кара туразында чоруулуг үндезинин чүгле Тель-Авивте эвес, харын-даа Вашингтонда дээрзин Йемен Улус-демократтыг Республиканың, Индияның болгаш өске-даа чурттарның төлээлекчилери КНО-нуң Аймыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралынга демдегээннер.

СОЦИАЛИСТИГ КООПЕРАЦИЯНЫҢ ҮЛЕГЕРИ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрияның Пакше хоорайында атомнуг электростанцияның баштайгы блогу ажыглалга киргеңден бээр миллиард киловатт-шак электроэнергияны ажылдан үндүрген. Ону эрткен чылдың декабрь 28-те ажыглалга киргеп. Баштайгы блок бо аразында 500 муң тонна хөмүрдашты чуруткa камнап берген.

Атомнуг электростанцияның ийиги блогун тургузар талазы-биле ажылдар амгы үеде улам шапкын чоруп турар. Ол блокту келир чылын ажыглалга киирер. Станцияның 3-кү болгаш 4-кү блоктарының түдүүн база харыүгда чорудуп турар.

Дунай хеминиң эриниңде Пакшениң атомнуг электростанцызының түдүү — социалистиг чурттарының кооперациязының, чаагай үре-түңнелдиг кадыы ажылдажылгазының тодаргай чижээ-дир. Совет специалистериниң ажылдап кылган техниктиг документациязын ёзугаар станцияны дерип турар. АЭС-тиң түдүүнга керектиг кол дериг-керекселдерин Совет Эвилели чорудуп берип турар. Чехословакияның, Болгарияның, Германң Демократтыг Республиканың, Польшаның бүдүрүлгелериге кылган дериг-керекселдерни станцияның хөй агрегаттарында база эптеп турар. Түдүүга керектиг янзы-бүрү дериг-керекселдерни Венгрияның 100 ажыг бүдүрүлгелери база кылып берип турар.

Амгы үеде түдүгжүларның 10 муң кижилиг коллективинде социалистиг хөй чурттарның специалистери ажылдап турар. Воронежтен, Москвадан, Ленинградтан, Киевтен барган 200 совет специалистер база ында ажылдап, венгр өөмүктериге улуг дузаны чедирип турар.

Станцияның сөөлгү, дерткү блогун ажыглалга киргеп сөөлүнде оон 1760 муң киловатт төлевилел күчүүр чедип алдынар болгаш чыл бүрүде чуртка 12 миллиард киловатт-шак электроэнергияны бээр.

МАДРИД УЖУРАЖЫЫШКЫНЫНДА

МАДРИД. (СЭТА). Испанияның даштыкы херектер министри Ф. Моран Мадрид ужуражмышкынының эвилелиг хевалынга чүве чугаалаан. Ужуражмышкынның түңнел документизинге төлевилелин Испанияның чазаанын бүрүнү-биле хүлээп ап турарын ол чугаазынга онзалап демдеглээн. Мадрид ужуражмышкынын хүлээп ап турар чурттуң — Испанияның ол базымын деткээн индыг хевирлиг медеглелдерни Францияның, Болгарияның, Австрияның, АКШ-тың, ГФР-ниң, Швецияның, ГДР-ниң ССРЭ-ниң, Грецияның, Исландияның, Сан-Маринонуң, Польшаның болгаш Венгрияның делегациялары база кылган.

Ужуражмышкынияың түңнел хуралдарының 1983 чылдың сентябрь 7—9 хүнинде болурун Ф. Моранның медетлелиде бадыткаан. Ол түңнел хуралдарга даштыкы херектер министрлериниң киржири көрдүүн турар.

Испанияның даштыкы херектер министриниң илергейлээн туружугга чүгле Мальтаның делегациязы дадагласаан. Мальтаның индыг туружу-биле холбаштыр ужуражмышкынның дараазында хуралдары август 25-ке чедир делегациялардың төлээлекчилериниң аразынга ажылчын деңнелге болур.

Ужуражмышкын хуралының сөөлүнде парлалга конференциязы дораан болган. Парлалга конференциязынга Ф. Моран корреспондентилериниң айтырыгларынга харылаан. Ам болган хуралдың болгаш Испанияның база өске-даа хөй делегацияларның кылган базымының ужур-дузазын ол онзалап демдеглээн.

Мадрид ужуражмышкынын чедиишкиниг доозарыгго Мальта мооңдактан шыдавар бе? деп Ф. Моранда айтырган. Нинти чөптээжеригеп чедип алырынга чаңчылга чурт мооңдактан шыдаттар дээрзинге бүзүрээри берге-дир деп, ол харылаан.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

● **ВЕНА.** Австрияның тудуг үлетпүрүнде экономиктиг кудулаашкын ол адырның ажылчы чонларының материалдыг байдалынга багай сагыш салдарын чедирип турар. Тудуг-үлетпүр эъ-лериниң каттыжышкынының парлаан медээзин ёзугаар алырга, бо чылын чуртта ажыл чок тудугжуларның саны эрткен чылдың июньда тургаанындан 32 хуу хөй болган.

● **НЬЮ-ЙОРК.** Амгы үеде Американың Каттышкан Штаттарында ажыл чок кан эвилдиркилериниң саны 105 муң кижи четкенин демиргин болган кацинын америк институду чарлаан. Ынчалзажок адырда ажыл чок кан эвилдиркилериниң саны чуртта херек кырында оон-даа хөй болуп турарын специалистер демдеглеп турар.

● **ДЕЛИ.** «МХ» деп диптер аразынга ужугар эң-не чаа ракеталарны бүдүрериниге болгаш шеригни ъларның-биле чепсеглээринге акша-көрөгелерни бээр дугайында америк конгресстиң шинтпирин Индияда ханы дуурэзишкин-биле уткаан. Ол шинтпир — ядролуг дайынны кыпсырынче оруукка Рейганның администрациязының база бир базымыдыр деп, чазакка оон «Нэшнл геральд» солуп бижээн.

● **ТОКИО.** «Аймыл чок чоруктуң» япон-америк керээ-

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: бурунгу ховуда

Чурттуң европа талазының девискээринде гвоздика чечектериниң болүүнге хамаарыжыр зорька чечек тывылган. Ботаниктер ону профессор В. В. Алёхин аттыг төп кара хөрзүнүг күүнге заповедниги-ниң шитинге үнүп турарын көрүп каан.

Ол заповедниктиң шөлү хөй эвес — беш муң гектар хире. Шынчы албан-хүлээлгелиг дээш ол черни шаанда курск казактарынга болгаш адыгжыларынга белекке берген.

Бо ховуларның заповедниг болу бергенинге салдарны сураглыг совет ботаник В. В. Алёхин чедирген. Заповедниктиң эртемденнер Курскиниң ботаниктиң аномалиязы деп адап турар. Мында кандыг оът-сигенни, үнүштүг чок дээр, оларның бир кезии эм оът-тар, техниктиг үнүштер, чигир ары-

УКРАИНА: андазын бизи дегбээн тараа шөлүг

Полтава область Машев районнуң механизаторлары андазын-биле чер аңдарарын эргижирей берген агрономиктиг арга деп санап турар. Хөрзүнүң шыгын эки кампан алыры-биле олар ажаалда агрегаттарының соонда плоскорезтерни ажыглай бергеннер. Чаңгыс аай техниктиг комплекс ёзугаар чемишчидилгелерни хову-шолге төп келген.

Агроүлетпүр каттыжышкынының төвүлелиниң сүмезин ёзугаар хөрзүн кырының бе-зетке-лии чорудуп турар күүлүг звеноолар боттарының ажылын эки кылдыр бадыткаан. Хөрзүн андарбас андазының чүс ажыг агрегаттарны чээрби звенода хуваап тургускан. Ажылды ийи эзлеглиг кылдыр организастаан. Бүгү звенонуң кылган ажылының чимгеткен. Оон түңнелде бо продукцияның 30 хуузун бүдүрүлге шынар демдээ-биле бүдүрүп турар.

АЗЕРБАЙДЖАН: идепкей болгаш чогаадыкчы чорук

Бакуда № 1 мебель фабриказы материалдарга артыкшыл болдурбастаан. Бүдүрүлгениң чаа цегинче — суй-белек-эксперимент цегинче чээргеннериң хирээндилерин, ыяш материалдарының өске-даа артынчыларын чорудуп турар. Оон янзы-бүрү чараш болгаш ажыглалга херек чүүлдерин кылып эгелээн. Ол кылыглар — шинээдин алдынган продукция. Шевер кылыкчыларының стол-дарында — хенинг хереккелер. Аяк-сава дээш кылынган кандыг чүүлдерни чок дээр!

УЗБЕКИСТАН: фабриканың ат-чергези дээш

Продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазы Хорезмде даараныла-ла каттыжышкынында ажыглалга кирген. Чаа чүүлдүң ажыы дораан көстү бергеп: эжижиттен модельдиг хептерниң баштайгы болүүн садып алыкчылар ол-ла дораан садып эпкен. Чоокта чаа-ла бо бүдүрүлгениң продукциязы улус аңбас бараан болуп чыткан.

Шынар дээш демиселдиг хей даараачылары фабрика стандарттарын белеткээринден эгелээн. Ажылдың кезек бүрүзүн чорударын эки тодарадып, бүгү технологтуг этаптарны шыңгыы контролька алган. Эрги дериглелерни солуп каапкан, быжыкчыларның болгаш даараныкчыларның күш-ажылын чимгеткен. Оон түңнелде бо продукцияның 30 хуузун бүдүрүлге шынар демдээ-биле бүдүрүп турар.

ЛИТВА: дагны эмнеп турары

Национал архитектураның тураскаалдарының кылыкчылары онза ажылче — Вильнюстуң төвүнде бедик үне берген дагны «эмнеп» кирипкен.

Хоорайның үндезылекчизи Гедиминастың шиввээзи оон кырында чедип чүс чыл дургузунда бедий берген турар. Шаг-үеден кадыр йилер чанагашталган, ыяштар эвээжээн. Шиввээ үрелап бар ыткан. Шиввээниң чаа таваан салып, өске-даа ажылдарны чорудары негеттинип келген.

КИРГИЗИЯ: ховар чорукту болдурбастаан

Иссык-куль область сельхозтехникүрком фондуларны улгатгырбайн, бүдүрүлгелерге артык кезектерниң ховар болуур чоруун сокпаткан. Колхозтарның болгаш совхозтарның мастерскаваларынга кезектерниң болгаш белдирдерниң комплекстиг хандырылгазын ында тургускан.

Эге баштай-ла ажыл-агыйларның тракторларынга болгаш машиналарынга херек артык кезектерниң үүдүп турганын. Районнуң сельхозтехника каттыжышкынының материал-техниктиг хандырылга забаннары ажыл-агыйлар-биле керээ чарып ап, чагыгларны ой-шаанда боттандырарын хүлээнген. Керээниң кол негелдеем болза, эргижирей берген кезектерни дужаганының соонда чаа артык кезектерни алыр. Кезектерниң артыкшылым сельхозтехникә агроүлетпүрлер каттыжышкынынарының хуваап кылган, кайы колхоз, совхозта кандыг кезектерниң четпейн турарының картотеказын складтарда тургускан, чагыкчыга ону чедирер дежурный машина база бар.

Ховар болу бээр чорукту сокпаткан, артык кезектер хуваадазының системазында бар четпестерни этпкен. «Кара хүнге» артык кезектер курлавырлаар чорук ажыл-агыйларда читкен. Кезектер барда, септелге дүрген, техника долу күш-биле ажылдаар.

(СЭТА).

ТЫВА ДЫЛДА

Тыва дылда болгаш тыва дылче очулдурган чогаалдарымыз база чурттуң янзы-бүрү ном үндүрер черлериниң үнүп турган Тыва дугайында номнарны, Ленинниң чогаалдарын, тыва чогаалчыларның Ленинни партияны алгап-йөрээн шүлүктерин, ырларын, база республика солуннарынга парлаттынып турган төөгүлүг ол съездиниң дугайында материалдарны чыгган картотеканы ол делгелгеден көрүп болур.

Оларның аразында библиография талазы-биле ховар апарган 50 чылдарның эгезинде тыва дылга үнүп турган Ленинниң ажылдары база бар.

1951 чылда Тываның ном үндүрер черу Н. Тава-Самбуның очулгазы-биле В. И. Ленинниң «Чүнү кылырыл?» деп ажылын чырыкче үндүрген.

В. И. Ленинниң ол ному партийжи кадрларны марксизмниң үндезинниеринге сырый каттыштырарынга, РСДРП-ниң II съездизин белеткээринге болгаш Россияга революстуг марксисчи партияны тургузарынга канчаар-даа аажок улуг рольду ойнаан.

Ажылчын аңгыра чаа хевирниң партиязы черек дээрзин Ленин марксистериң аразындан бир-ле дугаарында өттүр көрген болгаш чаа хевирник партиязының тургузуунуң колкол принциптериниң дугайында үзел-бодалдарын ол номунда тодаргай тайылбырлаан.

Ленинниң «Базым бурунгаар, йөн базым атказар» деп ажылы 1955 чылда тыва дылга 3000 экземпляр тираждыг үнген. В. И. Ленин бо номун РСДРП-ниң II съездиниң хуралдарының протоколдарын болгаш резолюцияларын, делегат бүрүзүнүң чугааларын, ТК-ның документтерин ыяк өөренип тургаш, элээн каш айлар дургузунда белеткээн.

Партияның II съездизинге болган чарлышкын дугайында айтырыгны долгандыр меньшевиктерниң шүүгап турганы идегелин ышкынган хоп-түңүлүп ойтур шаппышаан, Ленин съездиге РСДРП-ни большевиктер болгаш меньшевиктер деп чарлышкынының чедирген демиселдиң принципиалдыг харакгерин илередип көргүскен.

«Базым бурунгаар» деп РСДРП-ниң II съездизиниң төптүг санап, а II съездиниң шийтпирлериндеп меньшевиктерниң атказарлааның, партияны дедир организастаарын болгаш быдаргай чорукче дедир киирер дээш оларның орайдажышкынын Ленин «йөн базым атказар» деп үлегерлеп адаан.

Кажан бо ном үнүп кээрге, меньшевиктерниң баштыкчылары Ленинче, большевиктерже чаа халыыдалдыг халдаашкыннарны кылганнар. Ол номну парлап үндүрериниң болгаш тарадырынга мооңдактаарын ТК-га турган эптештарикчилер орайдажып турган.

Даштыкыга парлап үндүрген «Базым бурунгаар, йөн базым атказар» деп бо ном Россияның мурнакчы ажылчын аңгызының ортузунга калбаа-биле неппереп, Москвага, Петербургка, Ригага, Саратовка, Тулага, Орелга, Уфага болган өске-даа хоорайларга тудуп хоруглаашкыннар болгаш үжеп чиндишкиннер үезинде тыптып турган.

З. МОНГУШ,
национал болгаш чурт шинчилел чогаалының килдизинде улуг библиограф.

АВГУСТ 2-ДЕН 7-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Спорт дугайында информация. 9.10 — Документалдыг телефильм. 9.50 — Мультфильмер. 10.15 — «Черниң дузу» деп уран-чечен сериалыг фильмниң 5-ки сериязы. 11.20 — В. Стародубовский биле В. Самолетовтуң фортепиано дүзели. 11.45 — Телемедээлер. 11.50—14.15 —Чапсар. 14.15—Телемедээлер 14.35 — «Өпсеткил каттыжышкыны». Документалдыг телефильм. 15.25 — Бүгүдеге стадион 15.55 — «Парустар». Уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 17.05 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 17.35 — ССРЭ-ниң улустарының 8-ки чайгы Спартакиадазы. Спортчу гимнастика. Аңгы-аңгы снарядтарга түңнел оюн. 18.05 — Күш-ажылчы чай. Өөредилге бригаделарының ажылының дугайында. 18.30 — Концерт. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Курск тулчуушкуну. Дөртен чыл эрткенде ужуражышкын. 19.30 — Аккордеонга делегей болгаш бүгү Россия көрүлдеериниң лауреады Ю. Дранга ойнаар. 19.50 — «Черниң дузу» деп хөй сериялыг уран-чечен фильмниң 6-гы сериязы. 21.00 —«Ye». 21.35 — К. Молчановтуң музыказынга тургускан «Үш көзер» деп фильм-балеттиң баштайгы үндүрүлгези. 22.50 — Бөгүн делегейде. 23.05 — 23.25 — Спорт дугайында информация.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Документалдыг фильм. 8.40 — «Ийилээн чаа бажыңда». Уран-чечен фильм. 10.00 —Мультфильм. 10.20 — Француз дыл. 10.50 — «Звездочет». Тележурнал. 11.30 — Карель телевидениениң болгаш радиоңуң симфониктиг оркестриниң концерти. 12.05 — «Төлептигленнің аян-чоруу» деп уруглarга фильмниң 2-гы сериязы. 13.05 — Араганың хоразының дугайында документалдыг фильмнер. 13.30 — Социалистиг Күш-ажылның Маадыры, Ленин болгаш Күрүне шаңналдарының база Нобелев шаңналының лауреады академик А. М. Прохоровтуң өөренкилериниң айтырыгларынга харыылааны. 14.15 — «Кадыкшыл цеги» деп документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 14.30 — Драматургия болгаш театр. А. Н. Островский «Беспридданица». 15.30 — Телемедээлер. 15.40—18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Уруглarга фильм. 18.40 — «Азиның төвү». Информастыг дамчыдылга. 19.10 — Телемедээлер. 19.20 — «Культура болгаш амыдырал». 19.50 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — Делегей панорамазы. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Орук айтыкчызының өлгени». Уран-чечен француз телефильм. 23.15— Ленинград телевидениениң болгаш радиоңуң В. Андреев аттыг орус улусчу оркестриниң солистер ансамбли ойнаар. 23.30 — 00.20 — Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Металлист» — «Динамо» (Минск). 2 дугаар тайм.

АВГУСТ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —Спорт дугайында информация. 9.10— «Аян-чорукчулар клуву». 10.10 — «Черниң дузу» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң 6-гы сериязы. 11.20 — «Чалбыштыг чылдарның ырлары» 11.45 — Телемедээлер. 11.50 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35— Документалдыг телефильмнер. 15.30 — «Мен — бөгүн болгаш даартаа». 16.20 — «Парустар». Уран-чечен телефильмниң 2-гы сериязы. 17.25— ССРЭ-ниң улустарының 8-ки чайгы Спартакиадазы. Спортчу гимнастика. 18.00 — «Школа соолгунда төрээн ажылагыйынче». 18.30 — Документалдыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Эртем болгаш амыдырал». 19.25 — Скрипкага Грузин ССР-ниң алдарлыг артизи И. Политковский ойнаар. 19.50 — «Черниң дузу» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң 7-ги сериязы. 21.00 — «Ye». 21.35 — Камера делегейже көрүп тур. 22.50 —Бөгүн делегейде. 23.05 — 23.25 — Спорт дугайында информация.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — «Орук айтыкчызының өлгени». Уран-чечен француз телефильм. 10.00 — Чалыларның чогаадылгазы. 10.30— Немец дыл. 11.00 — Тоогүнүң арынналары. Партбилет дугайында чугаа. 11.45 — Уруглarга фильмнер. 13.05 — Бистиң салывыс. 13.35 — «Өөренип ал». 14.20 — Шүлүкчүлер Маяковский дугайында. 15.35 — Телемедээлер. 15.45 — 18.00 — Чапсар. 18.00—Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Кукла фильмнери. 18.35— «Аныяк эш-биле ажык чугаа». 18.45 — Чаңгыс чурттаалга болгаш ийгизиң». Телефильм. 19.05 —«Азиның төвү». Информастыг дамчыдылга. 19.35—Телемедээлер. 19.45 — Чарлалдар. 19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — «Вещенскийниң хадылары». Документалдыг телефильм. 20.30— ССРЭ-ниң улустарының 8-ки чайгы Спартакиадазы. Сүтта эштирги. 21.00 — «Ye». 21.35— «Чегери». Уран-чечен телефильм. 22.45 — А. Дворжак. Виолончели биле оркестр концерти. 22.30 — 00.20 — ССРЭ-ниң улустарының 8-ки чайгы Спартакиадазы. Футбол. Түңнел оюннар. 2-ги тайм.

АВГУСТ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Спорт дугайында информация. 9.10— Концерт залында — өөренкичилер. 9.55 — «Черниң дузу» деп хөй сериялыг уран-чечен фильмниң 7-ги сериязы. 11.05 — «Чоланчы Зверевтиң бир дугаар дүүмү». Документалдыг телефильм. 11.35 — «Ока кыдымының хаваалары». Фильм-концерт. 11.55 — Телемедээлер. 12.00—14.15—Чапсар. 14.15 —Телемедээлер 14.35 — Документалдыг фильмнер. 15.40 — Орус дыл. 16.40 — «Нурекке ужуражышкынналар». Документалдыг телефильм. 16.40 — «Шыдыраа школазы». 17.10 — Шуптуң кады наймаалдыг өг-бүле. 17.45 — ССРЭ-ниң улустарының 8-ки чайгы Спартакиадазы. Спортчу гимнастика. 18.30 — Документалдыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 —«Коллектив чүнү кылып болурул?» 19.30 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи О. Воронецтиң концерти. 20.00 — ССРЭ-ниң спорт комитединиң шаңналы дээш бокска делегей турнири. Түңнел оюннар. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Бирги салют». Музыкалыг дамчыдылга. 22.50 — Бөгүн делегейде. 23.05 — 23.25 — Спорт дугайында информация.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — «Мээң бригадам». Документалдыг фильм. 8.35 — «Чегери». Уран-чечен телефильм. 9.45 — «Мен — бөгүн болгаш даарта». 10.30 — Испан дыл. 11.00 — «Ада-иелер, силерге». 11.30 — Уран-чечен фильм. 12.35 — Дайын чыдарының шүлүктери болгаш ырлары. А. Фатьяновтуң чогаадыкчы ажылы. 13.25 — «Уруглarга дириг амытаннар дугайында». 13.55 — П. И. Чайковскийниң чогаадыкчы салгалының фестивалының түңнел концерти. 14.35 — ССРЭ-ниң улустарының 8-ки чайгы Спартакиадазы. Сүтта эштирги. 15.05 — «Мордов черниң аялгалары». 15.30 — Телемедээлер. 15.40 — 18.00— Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уруглarга фильмнер. 18.25 — «Азиның төвү». Информастыг дамчыдылга. 19.05 — «Хову» Телефильм. 19.25 — Телемедээлер. 19.35— Чарлалдар. 19.45 — «Евгений Беляев ырлап тур». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — И. С. Бахтың прелюдиелери. 20.40— «Чуруккчу Иван Шишкин». Документалдыг фильмниң баштайгы үндүрүлгези. 21.00 — «Ye». 21.35—22.55 — «Кара роза» деп уран-чечен венгер телефильм.

АВГУСТ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Спорт дугайында информация. 9.10— Бойдус камгалалының дугайында документалдыг фильмнер. 10.05 — «Он йөн харлыг уруглар». Уран-чечен фильм. 11.10 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Мальченко орус композиторларның романстарын күүседир. 11.30 — «Комсомолдуң флот вахтазы». Документалдыг фильм. 11.50 — Телемедээлер. 11.55 — 15.15— Чапсар. 15.15 — Телемедээлер. 15.35 — «Совет Эстония». Документалдыг телефильм. 16.05 — Чалыларның чогаадылгазы. 16.30 — Подмосковьениң агроүлетпүр комплекстеринге — эртемденнер. 17.05 — «Бөгүн болгаш хүнүң-не». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 18.00 — Л. Аустер. Фортепиано биле оркестр концерти. 18.30 — Документалдыг фильм. 18.45— Бөгүн делегейде. 19.00 — БАМ-ны тудуп тур бис. 19.30 — Улустуң аялгалары. 19.45 — «Константин Заслонов». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Ye». 21.10 —Кинопанорама. 23.00 — Бөгүн делегейде. 23.15 — ССРЭ-ниң улустарының 8-ки чайгы Спартакиадазы. Сүтта эштирги. Сүргө шуураары. 00.00 — 01.15 — ССРЭ-ниң футбол талазы-биле чемпионады. «Динамо» (Киев) — «Динамо» (Минск). Ийи дугаар тайм. Футбол соолунде ССРЭ-ниң улустарының 8-ки чайгы Спартакиадазының оюнчарын көргүзер. Сүргө шуураары.

ИЯНГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —Эртенги гимнастика. 8.20 —«Шупту чүвени билип алыксаң тур мен». Киножурнал. 8.30 — «Кара роза». Уран-чечен телефильм. 9.50— Хлебтың өөредилгези. 10.35—Ангы-дыл. 11.05—К. Булычевтуң өөренкичилериге бижээни телешизиниң баштайгы үндүрүлгези. 12.55 —Москваның академиктиг хореография училищезиниң өөренкичилериниң концерти. 14.00—«Шыдыраа школазы». 14.30—ПТУ дугайында эң дээре дамчыдылга дээш бүгү-эвилел конкурузу. «Сахгал». 15.00 — ССРЭ-ниң улустарының 8-ки чайгы Спартакиадазы. Гандбол. Түңнел оюннар. Хереженнер. 15.30— Телемедээлер. 15.40—18.00 —Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 —«Ас-кежиктиг чаштар». Кызыл хоорайның № 19 ясли-садигинниң уруглarының концерти. 18.55 — Уруглarга фильм. 19.00—«Азиның төвү». Информастыг дамчыдылга. 19.20 —Телемедээлер. 19.40 — Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Вероника Норбу ырлап тур. Концерт.

МОСКВАДАН

20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар! 20.15 —«Сактып тур сен бе?» РСФСР-ниң улустуң артизи Г. Васильевтиң киржилгези-биле фильм-концерт. 21.00 —«Ye». 21.30—22.55— И. Мирошниченконың «Андрей Колобов». Телешиги.

АВГУСТ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55—Спорт дугайында информация. 9.10—«Шевер холдар». 9.35 —«Спортлотонуң» 32 дугаар тиражы. 9.45 — Ада-иелер, силерге. 11.35—Чүнү номчуурул? 12.20 — «Сактып тур сен бе, эш?» Курск тулчуушкынунуң 40 чылынга. 13.20—Улусчу чогаадылганың делегей фестивалының телепрограммазы «Целлюш». (ПУР). 13.55—14.10 — Чапсар. 14.10 —Бөгүн делегейде. 14.25—Чогаадыкчылар конкурузу. 15.10 —«Ыраккы дээрниң чырыы». Япон уран-чечен телефильм. 16.00 —Партия дугайында чугаалар. РСДРП-ниң II съездизиниң 80 чылынга. «Ындыг партия бар». Телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. Ийи дугаар кезээ. 16.30 —«Чайгы ниттиң ырлары». 17.10 —ССРЭ-ниң улустарының 8-ки чайгы Спартакиадазы. Сүтта эштирги. 17.35 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 18.05—«Дириг амытаннар — делегейивис». 19.05 — «Кады ажылдажылга». Тележурнал. 19.35 —Бүгүдеге музыка. 21.00 —«Ye». 21.30 — «Карусель». Уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 22.45 —Спорт дугайында информация. 23.00—23.10 — Телемедээлер

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 —Кадык болур дизинде. 8.30 —Документалдыг фильмнер. 9.10 — «Эртенги почта» Музыкалыг дамчыдылга. 9.40 — «Бөгүн болгаш даарта» Документалдыг телефильм. 10.15—Ю. Левитин. «Хиросима катаптавас ужурдуг». Оратория. 10.45—«Аян-чорукчулар клуву». 11.40 — «Улустуң хөгжүм керекселериниң үнгерри». 13.05—«Азиның түрөөнүн». Документалдыг телефильм. 14.00 — Приморскиниң телевидениезиниң программазы. 15.00 — «Архитектурада чурук». 15.25 —«Огау-биле беш чугаа». Телешиниң баштайгы үндүрүлгези. 16.35—«Улуг чонуң шыны». Хөй сериялыг документалдыг телефильм 5-ки фильм. «Бистиң ниити херээвис». 17.50 —Музыкалыг киоск. 18.00 — «Владимирниң бурунгу черинде». Документалдыг телефильм. 18.20 — «Аныяк театрның үнгерри». 19.00 — «Кадыкшыл». 19.45 — Делегей байдалының доңчулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15—«Швед дылды канчаар өөренирилге (ЧССР). Кыска уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 21.00—«Ye». 21.35—Концерт. 22.40 — «Музейлер болгаш делегелгелер валдарында». 23.00—00.50— ССРЭ-ниң футбол талазы-биле чемпионады. «Зенит» —«Спартак».

АВГУСТ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». 8.40—«Зарядкаже чыскаалыңнар!» 8.55 — П. И. Чайковский. Квартет № 1. 9.25 —«Оттуруккчу». 9.55 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 10.55—«Кадыкшыл». 11.40 —«Эртенги почта». 12.10 —«Эртем болгаш техника». Киножурнал. 12.25— «Кодээниң шагы». 13.25—«Музыкалыг киоск». 13.55 — 14.10 — Чапсар. 14.10 — В. Лифшиц биле И. Кичанов. «Эддектиг Гиппопотам». Күрүненин академиктиг Тоо кукла театрының фильм-шизи. 15.05 — БССР-ниң Күрүненин таңма ансамблиниң концерти. 15.45— Бөгүн — демир-орук ажылдакчыларының хүнү. 16.15 — «Силерниң чагыыңар-биле». Музыкалыг дамчыдылга. 17.00 — «Аян-чорукчуларның клуву». 18.00—Делегей панорамазы. 18.45 —Мультфильмнер. 19.30 — «Миллион фунд стерлинг түңнүг банк биледи». Англи уран-чечен фильм. 21.00 «Ye». 21.35—«Чүрээм ол-ла ынакшыл-биле долган». А. Блоктуң лирактиг шүлүктеринге литература-музыкалыг дамчыдылга. 22.15 — «Хирург, эртемден, ректор»... Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 22.45 — 22.55—Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —Зарядкаже чыскаалыңнар! 8.15 — Демир-орук ажылдакчыларының хүнүнге үткүштүр документалдыг фильмнер. 9.10—«Флотту бижип турар мен». Л. Соболевтиң чогаалдарының арыннары биле. 10.15—ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Миңжилков ырлаар. 10.50 — Документалдыг фильмнер. 11.10 —Билдингир-даа болза элдептиг. 12.10—«Сахатаның чайы». Уруглarга фильм. 13.15—9-ку студия. 14.15 —Делегей улустарының чогаадылгазы. 14.45 — Бистиң корреспондентилериве чугаалап турлар. 15.10—«Кино көрүкчүүнүң эдериичизи». 16.00 — «Арфа ырлап тур». Фильм-концерт. 16.10 «Баштайгы оорушкыр». Чеди сериялыг уран-чечен телефильмниң 6-гы сериязы. 17.30 —«Паяцы». Р. Леонковаллоның операзы. 19.00—Театр афишазында. 20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15—«Билиг-күш». 21.00—«Ye». 21.00—22.40 — Кыска уран-чечен телефильмнер.

Редактор В. С. ШАРАПП.

ПИОНЕРЖИ ХӨГЛҮГ ЧАЙ

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ЧОГААДЫКЧЫ КОЛЛЕКТИВТЕ

Барымн-Хемчик районнуң топчүткеп клуб системазының бир салбыры Эрги-Барлык суурда көдээ Культура бажыңында улуспу театр ажылдап турар.

Эрги-Барлыкка улусчу театр 1950 чылдарда-ла көдээ клубтуң ишин болгүмүнден чоорту үндезилеп тургустунган. Ынчан чаңгыс кожеге шилерин, шилерден үзүндүлерин көдээ интеллигенциниң күжүбиле өзектээш, талантылыг аныяктарның киржилгеанбиле белеткээш көргүзүп турган.

Бежен чылдар үезинде Хирлиш Саая, алдан чылдар үезинде Хомушку Отчугаш одар шин болгүмнеринге доктаамал киржип, ооң ажылы дээш дыка идепкейлиг ажылдаанар.

1966 чылда Виктор Кок-оолдуң «Хайыраан бот» деп шизин Валерий Мюрзю тургускан. Ук шизиниң республиканың хөгжүм-шин театрының артистериниң дузазы-биле ажылдап кылган. Ооң бээр Эрги-Барлыктың улусчу театрының коллективиниң тургузуунуң колкол принциптериниң дугайында үзел-бодалдарын ол номунда

Чоокта чаа Барыын-Хемчик районнуң шин коллективтериниң болган улусчу театрларның көрүлдеевинге Эрги-Барлыктың улусчу театры Виктор Кок-оолдуң «Хайыраан бот» деп шизин-биле көрүлдеп ажыткан. Чүге дээрге ол шин эрги-барлыкчыларның репертуларының кол өзээ болуп артган. Бот-тывынгыр артистер Хирлиш Саая, Хувар Ондар, Даваалан Алдын-кыс, Донзу Саая одар эки ойнааннар. Репетиция-белеткел үезинде роль-дар күүседикчилери бот-боттарынга пыкгыны негелделиг болуп, шизиң тургускан режиссёру Саая Донзу-биле дедге, шизиге хамаарышкан бүгү-ле байдалды сайгарып, бот-тарының ойлаашкынынга ажык санаалдарын киирип, сүмележирлер.

Ол коллектив баштайгы чогаадыкчы базымындан эгелээш чоннуң аас чогаалынга даянып, тоолларны, чечен чугааларны спецификалыг ойнап келген.

С. ООРЖАК.
«Трудовые резервы» спорт нинтилелиниң даргазы.

Барымн-Хемчик районнуң топчүткеп клуб системазының бир салбыры Эрги-Барлык суурда көдээ Культура бажыңында улусчу театр ажылдап турар.

Эрги-Барлыкка улусчу театр 1950 чылдарда-ла көдээ клубтуң ишин болгүмүнден чоорту үндезилеп тургустунган. Ынчан чаңгыс кожеге шилерин, шилерден үзүндүлерин көдээ интеллигенциниң күжүбиле өзектээш, талантылыг аныяктарның киржилгеанбиле белеткээш көргүзүп турган.

Бежен чылдар үезинде Хирлиш Саая, алдан чылдар үезинде Хомушку Отчугаш одар шин болгүмнеринге доктаамал киржип, ооң ажылы дээш дыка идепкейлиг ажылдаанар.

1966 чылда Виктор Кок-оолдуң «Хайыраан бот» деп шизин Валерий Мюрзю тургускан. Ук шизиниң республиканың хөгжүм-шин театрының артистериниң дузазы-биле ажылдап кылган. Ооң бээр Эрги-Барлыктың улусчу театрының коллективиниң тургузуунуң колкол принциптериниң дугайында үзел-бодалдарын ол номунда

Чоокта чаа Барыын-Хемчик районнуң шин коллективтериниң болган улусчу театрларның көрүлдеевинге Эрги-Барлыктың улусчу театры Виктор Кок-оолдуң «Хайыраан бот» деп шизин-биле көрүлдеп ажыткан. Чүге дээрге ол шин эрги-барлыкчыларның репертуларының кол өзээ болуп артган. Бот-тывынгыр артистер Хирлиш Саая, Хувар Ондар, Даваалан Алдын-кыс, Донзу Саая одар эки ойнааннар. Репетиция-белеткел үезинде роль-дар күүседикчилери бот-боттарынга пыкгыны негелделиг болуп, шизиң тургускан режиссёру Саая Донзу-биле дедге, шизиге хамаарышкан бүгү-ле байдалды сайгарып, бот-тарының ойлаашкынынга ажык санаалдарын киирип, сүмележирлер.

Ол коллектив баштайгы чогаадыкчы базымындан эгелээш чоннуң аас чогаалынга даянып, тоолларны, чечен чугааларны спецификалыг ойнап келген.

Л. АРТЫНА.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

АНЫЯК САЛГАЛГА — ДАДЫГЫЫШКЫН

1943 чылдың июльда Бүгү-эвилелдиң «Трудовые резервы» эки тура спорт нинтилелиниң тургустунган. Ооң кол соруглазы — профессионал-техниктиг өөредилге системазында ажылдакчыларның болгаш сургуулдарның аразында күш-культураны болгаш спортту сайзырадыры, ажылчын аңгының аныяк салгалын коммунистиг мөзүг-шыларга кижизидери болгаш оларның чаңгыс-даа ажылга кижиниң күш-дамыр дадыгыышкыны улуг рольду ойнаар.

Тодаргайларга, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның чамдык кезиниң күш-дамыр талазы-биле дадыгыышкынының кошкаандан болган чок-ла аарый бээр таварылгаларның уржуундан республиканың улус ажыл-агыйы элээн чидиргини үндүрүп турарын утпаза чогуур. Шак ынчаар

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 178 (12268) | 1983 чылдың август 3, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ ЧОРУП ТУР

СЭКП обкомунда, республиканың Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ТЕМПИНИ УЛАМ ДҮРГЕДЕДИР

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому мал чемнерин белеткээр талазы-биле районнарның социалистиг чарыжының июль айның үшкү он хонуунда түңнелдериниң дугайын чугаалажып көрген.

Малга чем белеткээри амгы үеде шинтпирлиг үе-эвелда кирген деп хүлээп алдынган доктаалда демдеглеттинген. Хөй совхозтарның, мал чеми белеткээр бригадаларның болгаш звеноларның коллективтери мал чемнерин белеткээр талазы-биле шалыпчы айны эрттирер дугайында СЭКП-ниң область комитединиң бюрозунуң шинтпирин удуртулга болдурган, ажылды эки организастаарыкның база күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүнүң үлегер-чижээн көргүзүп турарлар. Июльдуң үшкү он хонуунда мал чеминиң белеткээрине хоорайларның болгаш суурларның чурттакчыларындан 6,5 муң кижини немей киништирген, эпчок берге черлерден сиген кезип ажаар 268 звено ну турускан.Ол үениң дургузунда малга чем белеткээриниң темпизиниң талазы-биле эки түңнелдерни барыын болган төп зоналарга Барыын-Хемчик районнарның ажыл-агыйлары чедип алган, олар он хонукта бүгү хевирлериниң мал чеминиң белеткээриниң немелде өзүлдезин (чем единицазы-биле алырга) 11,3 база 11,4 хуу хандырган, оларны белеткээриниң инити даалгазының күүселдезин 15,6 база 16,4 хуу чедирген. Мурнуу зонадан мал чемнери белеткээрин Эрзин районнуң совхозтары элээп организастыг чорудуп, он хонукта 8,3 хуу озүлдезин чедип алгаш, малга чем белеткээриниң планын 9,5 хуу күүсеткен.

Мурнумдагы он хонуктуунга бодаарга, малга чем белеткээриниң темпизин Кызыл районнуң совхозтары дыка бедик-тен. Мал чемнери белеткээринче

ТОДАРГАЙ ДААЛГАЛАРНЫ ТУРГУЗАР

СЭКП-нин XXVI съездинин, ТК-ныи ооң сооидагы Пленумнарынын шиитпирлерии удуртулга болдургаш база СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүделиниң капитал тудугну улам ынай хөгжүдүриниң талазы-биле доктаалдарын күүсетпишаан, республиканың тудуг организацияларының коллективтери бо чылдың бирги чартынында чамдык эки түнелдерии чедип алган.

Эрткен чылдың ол-ла үезинде деңнээрге. Кызылда болташ районнарда кол фондуларны 0,5 млн. рубльге азы 1,9 хуу хөйну ажыглалга киирген. Капитал салымшкыннарын шиигээттикеп, ол дээрге алды айларның ортумак көргүзүүнден ийи катап хөй. Июнь айда 18,3 мун дөрбелчии метр чурттапга шөлүг ажыглалда кииртиигеи. Керээлиг организациялар 9,5 млн. рубльдиг ажылдарын кылаан.

Эки түнелдер-биле кады шиитпирлеттинмээн айтырыглар, четпестер хөй. Чамдык партия, совет болгаш ажылагый органнары тудуг будуулгезинии ажыктыын улам бедидериниң иштики курлавырларын долу ажыглавайн, планнар, социалистиг хүлээлгелер күүселдезинче коллективтерни четпес организеэстап турар. Капитал тудугларда ажыл-херектиң байдалы хүиүн негелдезинге ам-даа ыракта четпейн турар. Кол фондуларны ажыглалга киирериниң чартык чыл планы 74,1 хуу, тудуг-монтаж ажылдарының 81,8 хуу күүсеттиигеи. Алды айлар дургузунда чаа тудутларга 11,5 миллион рубльдиг капитал салымшкынары шиигээттинмээн. Оон иштинде 7,5 млн. рубльдиг тудуг-монтаж ажылдары кылдынмаан. Көдээ ажыл-агыйын, үруглар садтарыны, школалар, эмнелгелер тудугларынга капитал салымшкынар чедип шиигээттинмейн турар. СЭКП обкомунуң бюрозунга, республиканың Министрлер Чөвүделиниге бадыланан график ёзугаар ажыглалга киирер үжурлуг тудугларны саадатканы оңу тудуп турар организацияларның удуртукчуларының улуг буруузу. Ындыг тудугларга «Улуг Октябрь» совхозта үредин арыглаар комплекс, «Сукпак», «Тыва» совхозтарда семиртилге шөлдери, Каа-Хем суурда теплица комплексин, «Мурнакчы» совхозта, Чадаанада тууйбу цехтери, «Шивилиг» совхозтуң СБФ-зинин чартыглазы, «Ак-Чыраада» үруглар сады болгаш өскелердээ хамааржыр. Чылдың бирги чартынында 15 мун дөрбелчии метр чурттапга шөлүг ажыглалга кирбээн.

Кызыл-Мажалыкта сүт заводу, Чадаанада сельхозтехниканың бүдүрүлге базазы, Бай-Хаакта үруглар сады ышкаш ажыглалга киирер үжурлуг чүгула тудугларда ажылдың темпизин кошкак. «Шагонартыжстрой» трестиң тудуг организациялары, № 833 тудуг эргелели, Аъш-чем үлетиүр, Садыг министерствозунуң, Респотребсоюзтуң СТУ-лары, «Тыва нөдөө тудутнуң» № 62, 585 КМК-лары эрткен чылдыңдан сула ажылдан турары канчап-даа таарышпас.

Капитал тудуг талазы-биле төлевилелдерии Кызыл хоорай, Улуг-Хем, Өвүр, Танды, Кызыл районнар бүгү көргүзүттер аайы-биле күүсеттээн. Капитал салымшкынарын Барыын-Хемчик, Бии-Хем районнарда оранчок куду деиелдиг шиигээткен. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарда чурттапга тудуу эрткен чылдыңдан үсчок дорайтаан.

Тудугларның оожум чорун турарының бир чылдагааны болза материалдыг курлавырлар-биле хандырылганы чаъс деннели болур. Чартык чылда тудугларга 600 муң туйбу, 0,7 мун кубометр эптээр демир-бетон, 356 тонна чугай, ийи мун хире дөрбелчии метр сонга блоктары чедир бердинмээн. Ындыг турбуже районнарда туйбу цехтерии ажыглалга киирер, тус чер материалдарын ажыглаар талазы-биле улуг күжениишкии үндүрбейи турар. Чурт үлетпүр министрлер Чөвүделиниге бадыланан график ёзугаар ажылдың темпизин кошкак. «Шагонартыжстрой» трестиң тудуг организациялары, № 833 тудуг эргелели, Аъш-чем үлетиүр, Садыг министерствозунуң, Респотребсоюзтуң СТУ-лары, «Тыва нөдөө тудутнуң» № 62, 585 КМК-лары эрткен чылдыңдан сула ажылдан турары

ХЕЛЬСИНКИНИҢ ХЕРЭЭН ҮРГҮЛЧҮЛЭЭР

Августуң 1-де Москвага Европага аймыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың түңнел шиитпиринге ат салганындан бээр 8 чыл болганынга холбаштыр совет хөй-ниитиниң төлөөлекчилериниң хуралы болган.

Европага аймыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш совет комитеттиң даргазы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң даргазы А. П. Шитиковтуң илеткелинге болгаш еске-даа санал бергенинерин чугаалаарынга ол чөвүлел хуралдың болгаш ооң түңнел документизиниң дугайында. Ол документ амгы чидигленген делегей байдалының-даа үезинде идролуг кыжанышкынга удур демисежин, чавырлышкын херээн камгалап турар тайбың күзээр күштериниң идеелдиг чөлеңгинжи боон турар.

Тайбыңның совет программазы, СЭКП ТК-ниң Чиргиче секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуның Даргазы Ю. В. Андроповтуң кылган тайбың санаалдары улустарның амыдырачы эргежыктарынга, Европада болгаш еске-даа диптерде дайынга удур, ядролуг чепсекке удур улам-на калбарып турар шинчээшкиннериниң эрге-ажыктарынга бүрүнү-биле дүжүп турар.

Хуралдың киржикчилери Европага аймыл чок чорук дээш даштыкы национал комитеттерин болгаш тайбың күзелдиг еске-даа хөй-ниити организацияларын Европага дайын аймылын баш удур болдурбазы дээш демиселди күштелдиринче кыйгарган угуулганы хүлээп алганнар.

Бистиң чурттуң чер-ле болганында боон турар митингилерге, чыскаалдарга, тайбың кылаштарынга миллион-миллион совет киижилер массалыг узуралашкынның чепсээн улам күштелдиреринің соксавайн турарынга удуг дүвүрээшкинин илередип, ону соксадырын иегеп турар деп, ол угуулгада чугаалап турар. Олар бистиң ханы девискээрлеривисте түүлдерге дээр аргалыг чаа америк ракеталарны Барынын Европага тургузарынга белеткелди анаа көрүп туруп шыдавастар.

Европада, Америкада болгаш бүгү делегейде тайбың дээш шинчээшкинниң миллионмиллион киржикчилериниң Европага болгаш бүгү делегейге ядролуг даймына материалдыг белеткелди амдыызында орай эвес турда, доп-дораан соксадыр деп кол иегелдезинге бүрүнү-биле каттыжып турар. Ол айтырыгны шиитпирлээринің эң-не дээштиг аргазы — Европада объектилерже мыгааган тактиктиг болгаш ортумак-даа мраншылдың ядролуг чепсектерин шуптузуп Европадан арыгларыны ол болур ийик.

Европага аймыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың киржикчилери күрүнелеринің мадрид ужураашкынының түңнел документизиниң дугайында дугуржулганы чедип алганы Европада шинчээшкинниң боттуг күжүмүң дугайында хереченлеп, Европага идегежиринің болгаш боо-чепсекти дүжүрериниң талазыбиле конференцияны чылдыгарының оруун айтып турар.

Ниити-европа чөвүлел хуралының түңнел документизиниң бүгү принциптерин болгаш иегелделерин амыдыралга боттандырарының, эргежыны дээш, тайбыңныг, чавырлышкынның болгаш боочепсекти дүжүрериниң эргежыны дээш тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштер-биле дугуржурунга болгаш кады хөделиринге совет киижилериң беленни кыйгырытда илереткен. (СЭТА).

Мал чеминиң белеткелчилеринге суме

СЕНАЖ САЛЫРЫ

Малдарга бээр чемнерни белеткээриниң эң-не депшилелиг аргаларының бирээзи болза, сенаж салыры болур. Мал чемни ол аргабиле белеткээрге, хоолулуг бүдүмелдерниң чидирии кудулаар. Силоска бодаарга, ында кургаг бүдүмел 2—3 катап хөй. Бир килограмм сенажта 0,3—0,35 чемгерилге единицазы, 30—60 грамм хайлычал протеин, 30—40 миллиграмм каротин, 5 граммдан ажыг кальций болгаш 1,5 грамм фосфор бар болуп турар.

Республикага сенаж белеткээри чыл бүрүде улам көвүдеп турар. Чижээ, оң бирги беш чылдың баштайгы чылында республиканың ажыл-агыйлары 65 муң тонна сенажты салырын планнап турар болза, а 1985 чылда ол үнелиг мал чемни белеткээри 110 муң тонна чедир көвүдээр апаар.

Сенажты салыры дараалаштыр күүсединг хемчегериниң мыдыг комплекизинден тургустунар: чогуур үезинде сигенни кезери; өлүшгын 50—60 хуу чедир кевирери; тавычаны бөлбүшаан массаны хээндектээш, улаштыр транспорт херекселинге чүдүрери; кевирген массаны оңгарга сөөртүп чедирери; ук оңгарыны масса-биле долдурары; массаны таптай бастырары болгаш агаар эрттирбес синтетиктиг шывыг-биле кырындан мык шуглап дуглаары.

Үстүнде айытkан дараалашкак ажылдарны дүргеи болгаш ылаптыг күүсединг чорук бедик шынарлыг сенажты белеткээрнин хандырар. Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйлар чеминер белеткээрин планнаарын болгаш шуушгурулгалыг аргаларын организастаарын эки таарыштырып шыдавайн, сенажты белеткээрнинге база сөөртүүрүнге эң тааржык херекселдерни чогууру-биле шилип албайн турар. Чем белеткээр машиналарның техниктиг ажаалазын эпти-ле механизаторлар боттары кылып турар. Ол чорук ажылган турар машиналарның будүрүкчүлүүнге багай салдарны чедирип турар.

Совхозтарга сенаж болгаш силос салыр үеде ажаалданың база салырының, а ол ышкаш сөөртүрүнүң технологизиин хажыдың турарының үжурундан, ногаан массаның чидириң 12 хуу, ол чемнерни кадагалаарының үезинде чидириг 25—30 хуу чедип турар.

Бо үстүнде айытkан четпестер сенаж салырда ажыглап турар техниканың будүрүкчүлүүн кудуладып, сенажтың шынарын бакшыралып, ук чемни болгаш мал ажылының продукциязын будүрериңге чаргыдадарны бедидип турар.

Чемнер белеткээриниң чүгле шуушгурулгалыг аргазын тургузар болгаш шинчээдип алыр болза, шыгжаан чемнерни ажаап алырынга база сөөртүрүнге болгаш оларны белеткээрinge машиналарның будүрүкчүлүүн бедидип болур дээрэин, мурнакчы ажылагыйларның ажылы көргүзүп турар. Сенаж белеткээриниң талазы-биле ажаалданың чогумчалыг шуушгурулга-транспорт шугумнарын төлевилээр болгаш организастаар чорук бүгү ажаалда-транспорт комплекизинин будүрүкчүлүүн өстүрерин, а ол ышкаш технологтуг чорудулганың звено бүрүзүнүң болгаш тус-тус ажылдакчыларның харысалгазын белидерин хандырар.

Амгы үеде сенаж болгаш еске-даа консервалаар чемнер белеткээриниң шуушгурулгалыг технологизы мурнакчы будүрүлге дурлжулгазының болгаш эртемнин чеднишкиннерин ажыглап, а ол ышкаш күүсеткен ажылының шынары дээш механизаторларга ангы-ангы төлээрин баш удур көрүп турар.

Сигенни болгаш силос культураларын ажаап алырынга янзы-бүрү машиналарны ажыглап турар. Ынчангаш таварылга бүрүзүнде ажаап алынышкын агрегаттарын четчелээрде, тургустунган будүрүлге байдалдарын, тодаргайлаарга, бар техниканы, агаар-бойдустуң байдалын, ажаап алыр сигеннериниң хемчээлин болгаш дүжүттүүн, сенажты салыр чеңгээрге сөөртүп чедиреринге бүрүнү-биле дүжүп турар.

Кукурузаны болгаш еске-даа культураларны сенаж кылдыр ажаап алырда, силос кылыр КС-2,6А, КС-2,6, КС-1,8 «Вихрь» комбайнарны болгаш боду чоруур СШ-75 шассиге кылган аскылыг КСН-1,8 комбайнны, а ол ышкаш кукуруза ажаап алыр бүрүн таарыштырылгалыг УКСК-2,6 комбайнны ажыглап турар.

Мал чемнерни белеткээрде кезер, бөлер, хээндектээр, чүдүрер КҮФ-1,8 дээр машинаны кончуг калбаабиле ажыглап турар. Ол болза, сенаж, витаминниг сиген далганы база силос кылырынга ажыглаар, бобы болгаш злак сигеннерни кезеринге база тавычаларны бөлбүшаан, хээндектээрinge тааршытырган оңза машина болуп турар. Хээндектээн массаны бодунуң соонда кошкан тергеже азы чанында кожа чоруп орар машинаже боду урап турар.

Силос болгаш сенаж белеткээр талазы-биле шуушгурулга-ажаалда транспорт звеноларын болгаш комплекстерни организастап тургузарда, ол чемнерни белеткээрiniң техноло гизын шынгы сагыырын база салыр оңгарны айытмагын хуусавда (3—4 хүн) дүрген долдурарын хандырары кол негелде болур.

500 тонна ишкир оңгарга хөй чылдыг сигеннерден сенаж азы силос салырда, звенонуң азы отрядтың хүнде эң-не адак дээн бүдүрүкчүлүг күүсүү 100—125 тонна, 2500 тонна ишкир оңгарга салырда — хүнде 500 тонна болур ужурлуг.

Оңгарга салып турар сенажты азы силосту хей чок кылдыр таптай бастырар тракторларның саның ажаалда звенозуның болгаш транспорт техниказының хүнде будүрүкчүлүүнден база оңгарның хемчээлиниң хамаарыштыр тодаргайлаары эргежок чугула. Эзлчегде звенонуң будүрүкчүлүү 2500 тонна болза, ийи Т-150 азы ийи ДТ-75 трактор; 500 тонналыг хүнде салыр будүрүкчүлүг болза, таптай бастырарынга үш Т-150 азы дөрт ДТ-75 трактор негеттинер.

СИЛОС САЛЫРЫ

Силостуң артык шынарлыг чүүлү болза, ону белеткээрге хоолулуг будүмелдериниң эвээш чидиригниг болуру. Сигеп кылдыр белеткээрге, хоолулуг будүмелдериниң чидирии 30 хуу чедип турар болза, силоскa 15—20 хуу болур. Ооң анагда мал чемни агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалында силостап болур. Силос кылыр бедик дүжүттүг мал чеми культураларны, ылаптыг кукурузаны ажыглап турар.

Көдээ ажыл-агыйның бүгү-ле малдарын, ылаптыг мыйыстыг бода малды чемгерелиринге силосту калбаа-биле ажыглап турар. Даалл чемнитерниң хөй нуруузукка бодаарга, силос каротин-биле кончуг байлак. Саар инектиң дириг денизинин 100 килограммынга оңаштыр 8 килограмм чедир силосту боор.

Силоска белокту арбын болдурары-биле кукурузаны бобы сигеннер-биле (клевер, чочак-тараа, вика болгаш өске-даа) кады хээндектээш, эки холушгыргаш, силостап турар.

Силостаарының химиктиг уткаазы чүл дээрге, үнүштерде бар чигирии сүт ажыдар бактефиллярның сүт кислотазы кылдыр хуулдуруп турары болур. Ол кислота бактериияларны узуткап турар, тодаргайлаарга, үнүш массазын консервалап турар будүмел болур.

Хээндектеп каан массаны силостаар черге автомашиналар-биле азы трактор тергези-биле сөөртүп чедирер. Силостаарда үнүштү хээндектеп кестиринің хемчээли 2-4 сантиметр болур; үнүш өл болган тудум-на, ону улам-на кыска кылдыр хээндектээр апаар.

Ногаан массаны оңгарже төгерде, ынаар довурак кирбеэи чугула. Урдунган ногаан массаны дескилээр болгаш илчирбе дугуйлуг тракторлар-биле таптай бастырар. Хээндектеп каан үнүш массазы ажоок үгдегер, белеп сынмес, бир эвес силос оңгарынче ону хары угда эңдере урупкаш, таптай бастырар болза, дыгый кылдыр таптал-бас, хос артар. Ону барым-даалаш, силос массазы келген шаа-биле бичелеп тырый бастырар ужурлуг.

Эки шынарлыг силосту алыр толээде, оон оңгарны долдурарын дөрт хүнден эрттирбес херек. Силостап турар массаның өл-шыгы база чугула ужур-дузалыг. Өл-шыгы улугда (80 хуу ажыгда) силос ажоок ажыг болур, а хээндектээшкин болгаш таптай бастырышкын үнүштүң чулуунуң ажоок ылгалын үнерinге чедирер. Өл-шыгы шоолуг эвесте массаны тырый бастырары кончуг берге апаар. Эң-не тааржыр өл-шыг 70-75 хуу деп санап турар. Чамдыкта өл-шыгын эвээжедири-биле ногаан массаны бичии кевирип азы саваң холуп алыр.

Бастырган масса оңгар доларга, оон кырын агаар кирбес кылдыр дуглаар.

Хандырылганаң кандыгыл?

ЧАҢГЫС ЧЕР ЧУРТТУГЛАРЫНГА

Бистиң чурттувуста ажылчы чонуң кадыын камгалаарынче, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарын түргузарынче кичээнгей удур.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының администрациязы, инженер-техниктиг ажылдакчылары партия, профсоюзтел организациялары ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарын түргузарынче доктаамал кичээнгейни углап-дырып келген.

Комбинат, оон шиитиндe арыглал фабриказы Красноярск эргелеп-биле кады ажылга озал-ондак болдурбазының комплекстиг планын ажылдап кылган. Ол планда түрмектеп-сорттаар комплекстиң дээрбелериниң СМЦ-101 деп дериг-хереклерниң септелгези. ол-да пехтиң агаар арыглаар системазын чаартыры, бөдүүн рудалан даг-дүгү арыглаар пехтиң белеп руда сылдыынын септелгези, агаар соодурар камераның эргижирей берген ченнелчек шүүрлериң солуурун хээш өске-даа ажылдар кордүнген.

Озал-ондак болдурбазын хандырарының комплекстиг планының чугула кезектери күүсеттинген болгаш арткандары күүсеттинип турар. Арыглал фабриказының цех бүрүзүндө инерция-биле ажылдаар чайгыыштарның халыптарын кылган.

Оон-биле кады арыглал фабриказында озал-ондак болбазын хандырар ажылда чайлаттынмаан четпестер ам-даа бар. Чижээ, бөдүүн рудалан даг-дүгү арыглаар цехте ортке удур аттестацин эртпээн, кадынакчы бодунуң тоомча чок чоруу-биле ерт аймылын үндүрген. Озал-ондак болдурбазының чурумун чүгле чамдык ажылчыннар эвес, а харын-даа инженер-техниктиг ажылдакчылар бээн сагыйлын баар таварылгалар бар. Механиктер Р. К. Исхаков, В. Д. Довгий, В. И. Чичкевич техниканың аймын чок чоруун сагыйлын турганы дээш хемчээткен.

Ажылчыннарның кадынга даг-дүгүнүң доозуну, дериг-хереклерниң даашшимээнии багай салдарны чедирип турарын билдингир болгай. Бо талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. даа болза, чедир кылдынмаан чүүлдер хөй. Технологтуг дериг-хереклерни чуду-кара ажыглаан, оларның чамдыкызынга руданы эвээштп, өскелериниге нормадан хөйүү шуушгурун турарындан, оларның хуусавазындан эрте үрелири хөй. Цехтерде ажылдап турар дериг-хереклерниң даашшимээнии ам-даа эвээжедири чугула. Бо талазы-биле ажылчыннарның кинрген хомудалдары хөй-даа болза, даашшимээнинің нормазын хемчээр ажылдарны ам-даа эгелевээнивис канчап-даа четпес. Ажылчыннарның солуй кеттинер, чүнар ороолдери чедир деритгинмээн. Гигиена өрээлдери чок. Озал-ондак болдурбазының чурумун сагыыланындан, озал-ондак болуу бээр янзы-бүрү чылдагааннардан аарыыр чоруктар ам-даа бар. Чыл эгезинден тура, фабрикага беш озал-ондак болган. Эрткен чылга бодаарга, ажылдың таарымча чок байдалындан аарыыр чоруктар кызырылгам-даа болза, ол шуут үзүттаттынмаан. Чылдың баштайгы кварталында түе ажылчыга хамаарыштыр алырга, аарааның уржуудан 226 киижи-хүнү үзүлген. Ылаштыя үүрмектеп-сорттаар комплекстиң корпустары өл-шык болганындан ажыл шагы үзер чоруктар хөй болуп артпышаан.

Үстүнде болгаш өске-даа четпестерни чайладыр дээш моон соңгаар бистиң кол сорулгавыс — инженер-техниктиг ажылдакчылар, партия профсоюзтел, комсомол организациялары-биле демнежип тургаш, ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны түргүзаар хээш дээштиг хемчегерни алыры болуп.

Л. КРЫЛОВ.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының кол инженериниң озал-ондак болдурбазының талазы-биле орлакчызы.

ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛДЫ ТУРГУЗАР

Эрзин районуң амыдырал хандырыгга будүрүлге эргелиниң коллективи Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш кызымак ажылдап турар. Будүрүлгениң цехтери, бригадалары аразында социалистиг чарыштыг. Чарыштың дээштин бедээн. Будүрүлгениң планның онаалдаларының күүселдезин хандырарынга оон салдары улуг. Оон ачызында бо чылдың эрткен ййи квартэлының планнаг онаалдаларын коллектив 101, 102,5, чартык чылдының 102 хуу боттандырган. Совхозтар төптеринде комплекстиг хүлээп алышкын пунктулары база аразында чарыштыг. Пунктуларның эргелекчилери көдээ чоңуң чагыларын чогуур үезинде күүседип, амыдырал хандырыгазының ачы-дузазын чедирер хүлээлгезин кызымак күүседип турар. Ук пунктуларның аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда «Нарын» совхозта М. Бумбалдай эргелекчилээн пункт чоруп турар. Бо чылдың нйнги кварталының планын ол 102 хуу күүсеткен. Районуң амыдырал хандырыга будүрүлге эргелелиниң Нарын суурда идик даараар болгаш септээр цеги (эргелекчизи А. Ермолаев) квартал планын 110 хуу күүсеткен болгаш совхозтуң ажыл-ишчилериниң чагыларын эки шынарлыг күүседип келген. Мастер А. Ермолаев ак сетквлдиг ажылыбиле чагыкчыларынга бүзүрелии чедип алган.

Будүрүлге эргелелиниң даараныкчылары база эки көргүзүүлерлиг ажылдаан. Мында хоочун мастерлериниң хууда үүлүү улуг. Аныктар олардың үлегери-биле ажылдап турарлар. Ынчангаш планын күүсетпейн баар кижи чок. Чижээ, хоочун даараныкчы район Совединиң депутады М. Суван-оол, С. Дажымба олар аныктарның дагдыныкчылары. Аныяк даараныкчылар Т. Ондар, М. Дембирель, Н. Сундуй — оларның өөренникчилерн. Ол кыстар ам дааранып турда, дуржулгалыг утбаларындан дудак чок.

Будүрүлге эргелелиниң ажылдакчылары амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын чедирип, график ёзугаар совхозтарга, малчын коданнарга бо-ла чеде бээрлер. Неделяның среда хүнүнде ынаар аттаныптарлар. Чурттакчы чон-биле харылзаалыг болгаш, ачы-дуза чедирилгезиниң янзы-бүрү хевирлериниң планы мында эки күүсеттикин турар. Телерадиоаппаратураларны, соодукчуларны, шапгарны септен турарының шынары эки.

Амыдырал хандырыга будүрүлге эргелелиниң коллективи эрткен чартык чылда багай эвес ажылдаан. Ындыгдаа болза, чонга ачы-дузаа чедирилгезинде чайладып алза чогуур чамдык четпестер бар. Чижээ, хепти химиктиг аргабиле аштаар шехте чедир көөр чүүлдер бар. Ону эдип алыр болза, коллективтиң шехтериниң ажылы дескн болур.

А. ТАВА.

БӨМБУРЗЕКТИҢ СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

БОЛУУШКУННАР, ФАКТЫЛАР

ДЕЛГЕЛГЕ АЖЫТТЫНГАН

ВЬЕНТЬЯН. «СЭКП — Ленининиң партизызы» деп делгелге Лаос Улус Демократтыг Республиканың найысылалында ажыттынган. Ону РСДРПниң Нйнги съездизиниң 80 чылына тураскаатkан. Чаа хевирии пролетаржы партизын тургузар дээш демиселдиң дугайын, Россияга болгаш бүгү делегейге революстуг шимчээшкиниң хогүлүдезинге ол болуушкуннуң салдарының дугайын тооржаан 150 ажыг документилерни, фото-чуруктарны, плакаттарны болгаш еске-даа материалдарны мында делгээн.

Коммунистиг тургузуушкунга совет улустуң чеднишкинилерни, совет-лаос кады ажылдажылганың хогүлдезини көргүскен бөлүктер келген киижилерниң соңуургалын оңза хайныктырып турар.

МИЛЛИАРД КИЛОВАТТ-ШАК

БУДАПЕШТ. Венгрияның Пакше хоорайында атомнуг электростанцинның бирги блогу миллиард киловатт-шак электроэнергияны ажылдап үндүрген. Ону эрткен чылдың декабрь 28-те ажыглалга киирген болгаш ол үеним дургузумда чуртка 500 муң тонна хомүр-дашты камнап берген.

АЭС-тиң келир чылын ажыглалга кирер нйнги энергоблогунда эптелге болгаш ажыглалга киирелинин эдиктирилге ажылдары ам калбак фронтбиле чоруп турар. Станцинның үшкү болгаш дөртку блоктарының тудуу база чорул турар.

Дунайның эрнинде Пакше АЭС-тиң тудуу — социалистиг чурттарның үре-түңнелдиг кадыы ажылдажылгазының көскү үлегер-чижээ-дир. Ол ажылдың совет специалистериниң ажылдап кылган техниктиг документацнязынга үндезилээш боттандырып турар. Тудутта кол дериг-хереклер Совет Эвилелиниң будүрүлгелериңден баар. Станцинның дыка хөй агрегаттарындан Чехословакиянның, Болгарияның, ГДРниң, Польшаның будүрүлгелериниң маркаларын көрүп болур. Тудутта янзы-бүрү дериглерни Венгрияның 100 ажыг будүрүлгелери кылып үндүрүп турар.

АЖЫЛДЫ ЭКИЖИТКЕН

ПРАГА. Барааннар үүёдүнүң болгаш хуваалдазының автоматчыттынган системазын иептеретkенi Чехословакияга садыг четкизиниң ажылын дыка экижидер арганы бергеи. Магазинимерни хандырып турар бүгү-ле складтарның болгаш садыг базаларының ажылын электрон-саналга машиналарны ам бүрүн контрольдай берген.

ЧССР-ниң улус ажыл-агыйының бүгү адырларында саналга техниказын калбаа-биле ажыглап турары — эртем-техниктиг дешилгени улам ыдай хогүдерининң, экономиканың ажыктыын бедидериниң эң чугула угланышкынарының бирээзи-дир. Амгы үеде республикада беш муң ажыг компьютерлер болгаш специализастаан электрон-саналга системалары санаттыныр, оларны будүрүлгечи болгаш план-экономиктиг эң-не янзыбүрү соруулгаларны шиитпирлээрinge ажыглап турар.

Амгы беш чыл — чурттуң улус ажыл-агыйынга электрониканы иептередиринин чаа үечадазы. Ада-чурт индустриязының кол адырларынга — металлургияга, машина тудуушкунунга, станок тудуушкунунга болгаш оскелерге-даа будүрүлге ажылдарын автоматчыдар чорукту электрон-саналга машинадырынга дузазы-биле дүргезедирин планнап турар.

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААР ДЭЭШ

БОНН. «Чер кырынга тайбыңны болгаш амыдыралды камгалап арттырар» — Германиянның Федеративтиг Республиказында дайынга удур шимчээшкининиң кол сорулгазы ол. Кандыг-даа кыжанышкыннар болгаш хоп-шүүлдээшкиннер ол сорулгаларны чедип алырындан ойталаар кылдыр бистн албадап ыыдавас деп, Мюнхенниң эмчилериниң, юристериниң, эртемденнериниң, культура ажылдакчыларының Боннда парлап таратkан медегелиндe чугаалаан. Тайбың талалакчыларының шимчээшкинниге чарылдырышкынны болдурар, оон киржикчилерни хоптап-шүүлдээр дээр эрге-чагыргаларның оралдажышкыннарынга ойтур шавышкынны ол документиде берип турар.

Физика болгаш астрофизика айтырыгларын шинчилээр талазы-биле Мюнхен институдунуң директору профессор Ганс-Петер Дюрр ол медегелге ат салып тура, ортумак ыракшылдыг чаа америк ракета-ядролуг чепсээн. Барын Европага экеп сайгара тургузарынга боттарының шиитпирлиг удурлажышкынны ам бүгү делегейнин эртемденнери плегрейлээр ужурлуг, түге дээрге, ындыг чепсек халапка чедирер, дүшкүүрлүг чорукту чамырылдырарының политиказын бакшыралыр, чурттарның болгаш улустарның аразында кады ажылдажылганың оруун мооңдактаар деп онзалап демделээн.

(СЭТА).

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

● **ПРАГА.** Чехословакияның ажылчы чону бо чылдың баштайгы чартыын чеднишкиниг дооскан. ЧССРниң федералдыг статистика эргелелиниң дмнадын турары-биле алырга, республиканың улус ажыл-агыйы план ёзугаар хогжүп, будүрүлгенин сайзыралы шапкынчаан болгаш күш-ажылдың будүрүкчүлүү бедээн.

Чехословак шахтёрлар чуртка 64 миллион тонна хомүр-дашты бергеи. Бирги чартык чылда ЧССР-ге 38,1 миллиард киловатт-шак электроэнергинны ажылдап кылган.

Чехословакияның ЭДЧ чурттары-биле бараам сварылгазы 11,3, оон иштинде Совет Эвилели-биле 13,4 хуу өскен. Акы-дүнма социалистиг чурттар-биле эртем-техниктиг кадыы ажылдажылга калбарган.

* * *

● **ХАНОЙ.** ВСР-ниң Күрүне чөвүлели совет-вьетнам найырал ниитилелиниң 25 чыл ою-биле холбаштыр Найырал ордени-биле Ниитилелдиң салбырларын болгаш ажылдакчыларын шаңнаар дугайында шиитпирни хүлээп алган. Украинаның, Белоруссияның, Краснодар крайның, Брянскиниң салбырларын Вьетнамның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының найыралын бижиглаарынга болгаш кадыы ажылдажылганы калбартырынга кирген үлүг-хуузу дээш орденнер-биле шаңнаан.

* * *

● **КАБУЛ.** Пагман можуга хөделип турган контрреволюстуг дээрбечилерни соолгу хүннерде Афганистанның чеңсектиг күштери чурттакчы чонуң деткимчези-биле чылча шапкан. Тус черинде чурттакчыларын үптеп, өлүрүп турган дээрбечилерден хөй оң-чемзекти, гранаметтарны, миномёттарны, радиостанцияларны, хоралакчы литератураларны болгаш документилерни хавырган.

Пагманга болган массалыг чыскаалга чурттакчылар контрреволюстуг дээрбечилерниң дерзин үүлгедиглерни буруу шаан. АДР-ниң чазаанын болгаш Афганистанның Улус-демократтыг партизының политиказын бүрүн деткип турарын медеглээнмер.

* * *

● **ДЕЛИ.** Пенджаб штатта даштыкыдан деткимче ап турар өлүрүкчү үүлгедиглерни чок кылырынче угланган хемчегерни Индинның чазаа алыр. Пенджаб штат-биле кызыгаарлашкан Уттар-Прадеш штаттың чазаанның кол министри-биле беседа үезинде премьер-министр Индира Ганди ол дугайын медеглээн. Стратеттиг чугула ол районда байдалдың бакшыраарын болгаш ында политиктиг байдалдың контрольдан үне бээрин кидий чазак болдурбас деп, И. Гандинин чугаалаанын Пти агентствозу дыңнаткан.

* * *

● **РАБАТ.** Каңдаашкындан Марокконуң кодаа ажылагыйы берге байдалда таварылган. Тус черинин парлалгазының дыңнадып турары-биле алырга, 37 можуларда ыыдаашкын болган. Суггаттың үстүе 40 хуузун каңдырган болгаш чедир дүжүт адамнар болуп турар.

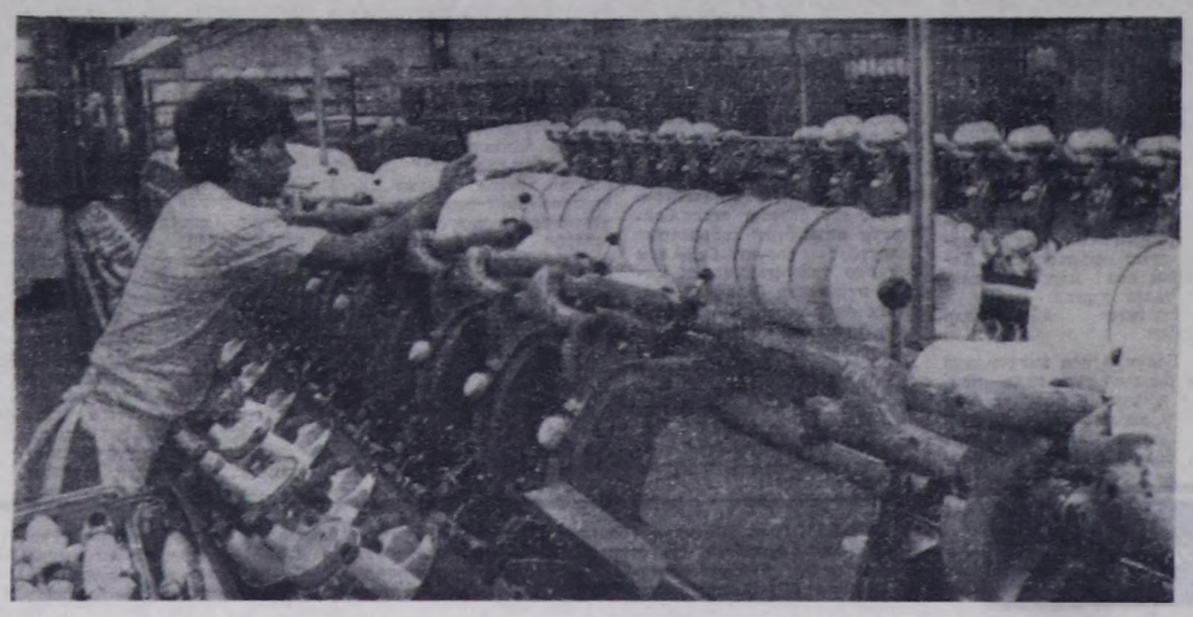
* * *

● **БРАЗИЛИЯ.** Бразилияда ажыл чоктар саны улам көвүдээн. Чурттуң Соңгу-Чөөн чүгүнде Сержипи штатта 30 муң тудугжулар ажыл чок арткынар. Ол дээрге штаттың тудугжуларының чартык кезии болуп турар.

* * *

● **ЛУАНДА.** Монкада казармазынче халдаанындан бээр 30 чыл болган баймырлалыга тураскаатkан баймырлыг кежээ Анголаның наймыылалынга «Ангола биле Куба — делегей империализминге болгаш оларның талалакчыларынга удур туруштуг демиселчилер» деп лозунуңуң адаа-биле болган. Орта МПЛА — Күш-ажылдың партизының болгаш чазактың удуртукчулары, диптиң мурнуу чүгүнүң национал-хосталгалыг шимчээшкинниниң төлөөлекчилери киришкен.

(СЭТА).

НИКАРАГУА. Никарагуаның «Фанатекс» дээр национал пос-таавы фабриказы — чурттуң пос-таавы үзетигүрүүнүң эң улуг будүрүлгелериниң бирээзи. Чуртта өстүрген хевендеи ол фабриканың кылып үндүрүп турар продукциязы чоңуң кадбак хереглелин хандырып турар.

ЧУРУКТА: фабриканың цехтериниң бирээзинде.

СЭТА-ның тускай корр. Г. НАДЕЖДИННИҢ фотозу.

ДЫШТАНЫЛГА ҮЕЗИНДЕ

Сүт-Хөл районуң Сүт-Аксы ортумак школазының өөреникчилери чайгы дыштанылга үезинде никитиге ажыктыг ажылдарга киржири доктаамал чаңчыл болган.

Күш-ажылдың болгаш дыштанылганың «Хадыңчыгаш» деп лагерин организастаан. Анаа өөреникчилер эзлчег-биле кээп ажылдап, дыштанып турардар. Амгы хүнде мында 25 өөренинчилер картофель, могаа өстүрүп ажаап, сиген кезип ажылдап турардар. Олар 1 га картофельди болгаш огурец, помидор, редисканы ажаап, суггарып доктаамал хайгаарап турар. Баштайгы дүжүт — 50 кг редисканы дужаганнар.

Өрү класстарның өөреникчилери башкыларының удуртулгазы-биле сиген кезип киришкен. Олар 15 тонна сиген белеткээр планныг. Өөреникчилер боттары сиген кезер планын 30 тонна чедирер деп сорулганы салганнар. Бир улуг сараатты тургускан болгаш ийиги сараатты эгелей бергеннер. Ажылга мергежилдиг кызымак өөреникчилер-ден — Ондар Намчыл-оол (бригадири), Мерген Монгуш, Амир Хүрен-оол (звено даргалары), Радик Ооржак, Чечек Чыртакпан, Эмма Монгуш дээш оон-даа өске өөреникчилер хамаарыжыр.

Бо лагерьде күш-ажылчы кижизидилгеми спорт болгаш өске-даа оюннар-биле холбаштырып турар. Өөреникчилер ортузунда волейбол болгаш баскетболга, үрешке маргылдааларыны удда-дараа организастап эрттирип турар. Ол ышкаш оюннарны ойнап, күш-дамыр болгаш угаан-бодал кижизидилгезин доктаамал чорудуп турар. Чылдың-на өөреникчилер-биле күш-ажылдың болгаш дыштанылганың лагеринге ажылдаарынга ынак, организакчы болгаш ургуларга сагыш човаңгыр башкылар бар. Оларның бирээзи Хүрен-оол Салбагарович Ондар болур. Ол өөреникчилерни удуртпушаан, боду күш-ажылга оларны өөредип келген. Ол боду спортка база ынак.

Өөреникчилерни чүгле ажылдадып, ойнадып турар эвес, а оларга партия, чазактың чугула доктаал, шиитпирлериге хамаарышкан, аажы-чаң, мөзү-шынар кижизидилгезинге хамаарышкан лекция, беседаларны башкылар чорудуп турар.

Бистиң школаның күш-ажыл болгаш дыштанылганың бо лагеринге ургулар күзелдин-биле кээп турар, а олар ажылдавышаан дыштанып турар. Аъш-чем хандырылгазы ындыг-ла эки эвес. «Сүт-Хөл» совхозка профзвилел шугуму-биле ашшаны төлеп берип келген, а совхозтуң талазындан эът, сүт дээш өске-даа чемнер-биле чедир хандырбас, өөренинчилерже кичээнгей салбас чүүлдер бар.

Г. ОЧУР-ООЛ,
башкы.

ШАЙ—ЧААГАЙ СУКСУН

Кандыг-даа кижи ажыл, албан-даа, амы-хуу чоруунда кылып чораан, шаандакы шагда дег күш-хүнезин артынып чорбас апарган үе-ле болгай. Хоорай, сүүр бүрүзүнде пиитяниң чемнениглеге черлериниң эжин кижи бүрүзүнге ажык, аъш-чемниң дээжизин делгеп каан, туралаашынга садын чигеш, ажылхерээң бүдүрүп, ак оруун оруктап чоруптар сеп.

Районнарга-даа, Кызылга-даа чораан, шайлап аар дээш столоваяларга бо-ла кире бээр мен. Сөөлгү үеде арай сагышка четпес чүүл бар апарган, ол чүл дээрге, тыва сүттүг шайның чиде бергени болур. Мурнуку чылдарда ол шайны кайыдаа столоваяга хайындырып турган чүве ийин, ам шуут көзүлбестээн. Чогум суксун чок деп тур деп мени соора биле бербейн көрүнер. Кат хандызы, янзы-бүрү чүлүк, кофе, компот дээш ажер чүүлдер бардыр ийин, ону аныяктар улуг күзелдин-биле ап ижип турар, а мен ышкаш, шаандаа тура шайга өөренген улуг пазылыг кижилерге ол арай таарышпас боор чүведир. Чүгле мен эвес болдур мен ийин, шай сураглаан өске-даа чамдык өөрүмге ужурашкылаар кижи-дир мен.

Ынангаш, солун дам, чыштыр столоваялар болгаш рестораннар трезиннен дилээм бо: сүттүг шайдан хайындырып көрүнер, ол — чаагай суксун-даа, хүндүткелдиг чеми-даа-дыр.

Ш. САРЫГЛАР.

Грузияны Эвилелдиң кадыкшылга чери деп адаар. Чай ында изиг-түлүк. Л мичапгаш республиканың бүгү Карадалай эриктерин дургаар —Батумиден Пацунда, Цхалтубо, Боржоми, Сапирме, оске-даа бальнеологиг болгаш даглыг черлер курорттарында ажыл чымыттыг.

ЧУРУКТА: «Леонид Собинов» болгаш «Дмитрий Шостакович» аттыг амгы үениң лайнерлери Кара далайга аян-чорукче белеткенип тур.

И. ЧОХОНЕЛИДЗЕНИҢ. фотозу.
СӨТА-ның фотохрониказы.

ЧӨПСҮНЕР МЕН

Номчукчу кижи болганымда солуннарда чүүң бижип турарын үргүлүң хайгаарап, көрүп турар мен. Чаа өг-бүле түзүлгеннерниң куда доюн эрттирип турарының дугайында «Шынның» арынарында номчукчуларның саналдарын чөпсүнер мен.

Чамдык эштериң шынап-ла куда кылырда күжүн шенешкен чүве дег эрттирип турары шын эвес. Дугайты кудага хамаарыштыр бодалым мындыг.

Өг-бүле түзүп, ада-иезинден башкаланып турар уруг-даа, оол-даа хамаарышкан организациялыг, ажылдап турар азы өөренип турар черлиг болгай. Чамдык таварылгада оларның кайы бирээзиниң ажылдап турар коллективинге куданы эрттирип болгу дег. Анаа уругнуң, оолдуң чоок кижилеря дөмей-ле чаладыр, кээр. Оларның улуг кижилерни шаандакы, амгы амыдыралы деннеп чугаалап, тоолдап-даа болгай.

Кудага янзы-бүрү аъш-чем аймаанның турары албан, ынчалза-даа арага биле эътти эвээжедир дээрзин деткнир мен.

Амгы үеде кижиниң бай, шыырак чурттаары дээрге, ажылынга кызымаа болур. Чалгааравайн, оналшкан ажылынга ээ-харысалгалыг, эки ажылдаарга акша шалыны алыр. Бодунуң күжү-биле ажылдап алган акша-биле эт-сеп садып алырга сагыш-сеткилге-даа эки, эдилээрде-даа каминаар, үпелээр дээрзин кымдаа билир.

О. ХОРЛУУ.

ЭКИНИ КҮЗЭЭН

Күскээр чүве. Дүүнгү дугурушканывыс ёзугаар, субботада эртем эрте машинага олурупкаш, Ак, Алаш углай, дыштанып хүннерни ажыктыг эрттирер-дир дээш, хаптывыс.

Ак-Довурак хоорайдан чарлыр орукка машинавысты бир кижи доктаадыпты. Улуг кыдырык, ындазында муңгаргай карактарлыг, дыдыраш кара баштыг, резина идиктер кедип алган оолду көрүпкеш, канчаарым ол ийик, дораан-на институтта өөренип турар оглумну сакты хонуп келдим.

— Бээр, боже олурувут, оглум,— дээш, артында бодумнуң чанымче олуртуп алдым. Оолче көре бээримге-ле ол база менче көрнүп, каш-даа катап карактарым мырыңай-ла оон карактарыга уткуштуу. Бир-ле хаңы бодал ону бүргей берген хевирлиг. Ыржымны мурнунда олутка чораан мээң оолдарым ачазы үреди:

— Кайы хап бар чор сен, кайгаа?

— Харын, балыктаза дээнне чүве, чүве аайлажыр ирги бе — дидир. Ындазында улуг кижизиин моок деп бодаап:

— Харың кажыл, оглум?— дидим.

— Он алды.
— Өөренип турар сен бе?
— Ийе.
— Кашта?
— Онга өөренир мен.
— Хонар сен бе?

— Чок, хонуп шыдавас мен, аалда авам аарыг, дуңмаларым чаш, кежээ дедир бадып кээр мен.

Оолду кээргеп, аңаа улам-на чоок апардым. Ачазының дугайын айтырарымга ол мынча дидир:

— Ол-даа улуг дуза чок кижи-дир ийин. Ажылдааш орта ажылдап-даа шыдавас, магазинчер чоогу ол ынчаар-ла ынчап чоруур, а суббота, улуг-хүнде бажыңга шуут келбейн баар болгай — дээш, оолдуң карактары улам-на муңгаргай апарды, сактырымга ам бир чивеш дивее чажы төктүп-ле бадар ышкаш.

Чугаа элээн соксай берди, ыыт чок чоруп орувуста, машина оруундан ырак эвес черге дүжүруп каарын сагындырды. Оолдуң дүжүп каар дээн черинге дыштанып, эртенги чем чип алыр деп шиитпирледивис. Ол оол бистиң бичии оглувус-биле ында чадаң каттар сыптарында бардылар. Элээн болганда оларны чемненириче чаладым.

— Че, Серёжа, чемненип аалам — деп, оглум чаа тамыжын кыйгырды.

Чемненип оргаш база-ла чугаалажы бердивис. Оолдуң авазы эртен 40 харлаар, иезим өөртүү-биле ол балыктап чорупкан, хөйну тудуп алза ону садылкаш, торт садып аар бодаан.

Хонар ооң харыы чок, кежээ спортшколага тренер-биле база болчашкан, удавас район маргылдаазынга хостуг хүрешке белеткенип турар болду.

Неиң изиг сеткили-биле оолду кээргеп келгеш, аңаа чүүң-биле дузалаарыя бодап олур мен.

Бир эвес авазының кадыы экижил, бүгү чүве эки турза, пединститутка өөрениксеп, келир үеде бичии чаштар кижизидер — оолдуң күзели ыындыг болду. Өөредилгезин айтырарымга, 9-ку классты үш чок дооскан чоруу.

Чоруур деп баргаш аңаа балык титтунгур болурун күзедивис. Ол оолдуң бөдүүн, угаанныг, сагыш човаңгыр, биче сеткилдиин үр-ле бодап чордум. Ындыг оолду кижизиткен ол иениң кадыы экижил, ажытөлүүнүң өөрүшкүзүн кады үдежирин, келир үеде оларынга чоргаарланып, сеткил-сагыжы өөрүп чүттаарын күзээр-дир мен.

Р. ЧУДАК.

Солуннар, журналдар чагыдылгазының дугайында

ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозунуң пардалга тарадыр Кол эргелелиниң дыннадып турары болза, 1984 чылда солуннар, журналдар чагыдылгазы 1983 чылдың август 1-ден эгелээн.

1983 чылдың ноябрь 1-ге чедир чагыдылгапы 1984 чылдың январь 1-ден эгелеп алыр кылдыр кылып ап болур. Ноябрь 1-ден эгелээш, солуннар, журналдар чагыдылгазын оларны 1984 чылдың февраль айда болгаш дараазының айларында алыр кылдыр хүлээп алыр.

Моок мурнунда ышкаш, чагыдылганы коллективтиг кылып, ол ышкаш шөлээ, үргүлчүлелдиг командировкалар, дыштанылгалар үезинде таарыштыр хуусаалларга үзүп-даа ап болур.

Чагыдылганы «Союзпечать» черлерин, харылзаа салбырлары парлалганың эки тура тарадыкчызы кижилериниң ажылдап, өөренип болгаш чурттап турар черлеринге барып хүлээп алыр.

Редакцияга чагаа

БОК БОДУ-ЛА СӨГЛЕП ЧЫДАР

Самагалдай суурнуң чаагайжыдылгазының дугайында бижип көрейп. Кандыг-даа үүл дугайында бижнир бетинде баштай эки үүлдерин мактап алыры чаңчыл апарган чүве болгай. Мен ону күүседир дээримге, чаагайжыдылга талазы-биле эки үүлдер четпестерден эвээш болганының хараазында холум көдүртүнместир.

Самагалдай чанында садчыгаш бар. Элээн каш чыл мурнунда ону чоннуң дыштанылга черн кылдыр дерип, кылып каан турда, дыка-ла эки чер чүве ийин. Арыг-силиг, ине бүрүлүг ыяштар, душтук кыстар дег, чоргаары аажок дээр шаар херээжикен тургулавр чүве.

Ам байдал шуут өске. Ол ыяштарның чамдыызын сыйып каапкан, садчыгаштың иштинде шил бузундулары, балык лаазалары, янзы-бүрү бок аймаа эндерилген.

Садчыгаш чанында стадион база бар. Анаа спортчу маргылдаалар болуп турар деп бодаар снлер бе? Чок. База-ла арага шилдериниң бузундулары, лавзалар долган. Ындыг черге оюн-тоглаа эрттирери кымга-даа күзенчиг эвес болуру чөп.

Каш-ла чыл мурнунда маңаа байдал көнгүс өске турган. Паркка чон хөйү-биле дыштанып келир, оюн-тоглаа эрттирер турган. Оларга бараан болуру-биле ларёк-даа ажыллап турду, столовая база ажыттына бээр чүве. Ам хамык чүве кагдынган. Стадионче, садчыгаштче чурттакчылар ис баспастаан. А суурда мөвүдеп орар ээзи чок черлик ыттар харын олче маңнажып, ында үнүп чыдар кара сугну чүдедип туруп берген.

Ол бок-күзүрүм чүгле садчыгашта деппе? Чок. Суурну долгандыр база эндерик. Самагалдай көдээ Совєди бөк төгер черин тускайлаваанынган албан черлери, организациялар богун кайы хамаан чок төп тураралар. Кайы бүдүрүлгенинл дээрзин бок боттары «өчүп» чыдарлар. Самагалдайның артында хавак кырында хлеб бижырар лист-демирлерлиг, райпонуң эрги фактуралары-биле холушкан бөктүң ээзи билдинди ыйнаап, тудуг артыпчылары, кадып калган бетон-хоюдуг төп турар чер Самагалдайда үүлге № 1070 КМК, машина-техниканың дериг-херекселдерин чондургашынган артынчы демирлер ында бир черде овааланы берген, ындыг ажылды үүлге «Тес-Хем» совхозтуң мастерскаязында кылып турар.

Төккен ээзи адрезин арттырып каапы-биле дөмей бок-күзүрүм дыка хөй үениң дургузунда чыпышаан, ону кымдаа херекке албас. Самагалдай көдээ Соведи та чүү деп бодап турар чүве.

Ол буза шаптыныл турар шилдер кайыын кээп турарыл? Райпога ону дужаавайн турар бе? Арага шилдерни алыр, ону дужаап турар. Чүгле «өске» шилдерни албас. «Шэмпанское» деп араганы болгаш ол ышкаш ындыг чоон шилдер-дир. Ону өске черлерде ап турар болгай, а биске алыр кылдыр организастаза кандыгыл?

Д. ДӨМҮР-ООЛ,
пенсионер.

Айтырыңар, харыылап берээл

ӨСКЕ АЖЫЛЧЕ ШИЛЧИДЕРИ

Билдинмес айтырыгның тургустунуп келгенин-биле бо чагааны бижип олур мен. Бистин Чөөн-Хемчик районнуң Чадаанада топ сельхозтехника тудуун КМК-463-түң күжүбиле тудуп турар. Ыпчапгаш ол организациянның механизация салбырындан бистерни «Будурүкчү чүгүлә күш херек апаргапы-биле» дээш кыштап тура ол тудугда хаара тудуп келгеп.

Бистиң арадыста аңгыжангы мергежилдиң кижилери бар: кацпакчы, даргап, электрик, слесарь. Кылыр ажылдарывыс база янзы-бүрү—бетоп бузар, даш хана үттээр, бок-даа аптаар, электри проводтарының чыдынып опгаралаар дээш оон-даа оске. Телевирин кол мергежилиннивиле төлеп турган.

Билдинмес айтырыглар мындыг:

1. Бодунуң кол ажылындан оске ажылче түр када кавчаар шилчидин болурул база ол түр ажылга кайы хире үр хуусаада ажылдап болурул?

2. Бодунуң кылып чорбаавыны (түр) ажылды кылып тургаш, ажылчын бертиппип, айыылга таварышса канчаар коорул?

3. Ол түр ажылга тургаш, бодунуң мергежилиннин ажылын кылып болур бе?

Бо айтырыгларга харылап бээрип диледим.

Х. КУУЛАР.

* * *

Ук айтырыгларга харылап бээрип профовилелдерниң область чөвүделиниң юрист-консультантызы А. Х. Аждеп редакция дилээн.

Харыы:

Онза чугула таварылгаларда оске ажылче шилчидери.

Өрт, суг болгаш агаар-бойдустуң янзы-бүрү халаптарын болдурбас сорулга-биле азы оон аар уржуктарын чок кылыр, күрүненип база хөй-ниитиниң ончу-хорецгизин камгалаар, кижилерге озал-ондакты болдурбазы-биле холбашкан камгалал ажылдарын чорудар азы доктаамал ажылдап турары будурулге, албан, организациязыпга аваргиялларны болдурбас, ону чайладыры-биле холбашкан онза чугула таварылганларда администрацияп ажылчын азы албан-хаакчы-биле күш-ажыл керээзи ёзугаар дугурушкан ажылын шуут өскертип, ажылдакчының тускай артемин болгаш чөпшээрелин барымдаалаваайн оске ажылче календарлыг чыл иштинде бир ай хуусаа чедир шилчидип болур. Ол ышкаш кайы-бир ажылдакчы дараан, шөлээлээн, сургакчылаан болгаш оске-даа чылдагааннардан ажылче үүлп шыдаваанда ону солуваска будурулгеге ажыктыг эвес апаргапда администрацияп ажылчын, албан-хаакчыны база-ла бир ай хуусаа чедир оске ажылче шилчидип болур. Администрацияп үстүнде таварылганларда ажылдакчыны оске ажылче шилчидерде оон кадыкшыл байдалын кичээнгейге алыр. Үстүнде айыттынган онза чугула чылдагааннардан ажылдакчыны оске ажылче шилчидерип бир ай хуусаа дең доктаатказ, а оске кижи орнунга ажылдакчының чөпшээрелин ёзугаар бир айдан хой-даа хуусаада шилчидип болур.

Ажылчын азы албан-хаакчы оске түр ажылче шилчээнде чаа ажылының шалыңы алыр, а бир эвес чаа ажылының шалыңы мурнунда ап турган шалыңындан эвээш болур болза, ол мурнунда доктаамал ажылының ортумак шалыңын алыр ужурлуг. Ажылдакчы оске ажылче шилчиирининден ойталаар болза, ону күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үрээп деп санаар болгаш аңаа хамаарыштыр административтиг хемчегелерни онаар.

Бир эвес администрацияп үстүнде айыткан будурулгете онза чугула чылдагааннарга сыдап, ажылчын күжү чедишпезинден ийикпе, азы план күүседир сорулга-биле, азы оске организациянның сонуургалың камгалаары-биле будурулгеге онза чугула үстүнде айыткан таварылгалар чок турбуже оске ажылче түр шилчиткенде ону администрацияп күш-ажылдың, сагылга-чүрүмүн үрээп деп көөр болгаш ажылчын азы албан-хаакчыттың түр ажылче шилчээн хүнүнден эгелээш, доктаамал ажылынга катап киргиже чедир чүү хире үе эрткенин хамаарылга чокка доктаамал ажылынга катап киргиже чедир чүү хире үе эрткенин хамаарылга чокка доктаамал ажылының шалыңы хевээр кадагалаттынып артар.

«Тыва көдээ тудуг» трезиниң Чадаанада № 463 КМКның ажылчыны Х. У. Куулары сельхозтехника тудуунда «Будурулгеге чугула күш херек апаргапы-биле» 1983 чылдың эгезининден эгелеп түр шилчиткен. Үстүнде айыткан чылдагаанпар чок турбуже ону оске ажылче үр үениң иштинде шилчиткенш ынын эвес. Түр шилчиткен ажылында бодунуң тускай эртемнипп аайы-биле ажылдапкы дег арга бар болза, администрацияның чөпшээрели-биле ажылдап болур, а бир эвес чок болза, администрацияның ажылдакчының тускай мергежилиш чөпшээрели барчогундан хамаарылга чокка оске кандыг-даа ажылче түр шилчидип болур.

А. АЖИ.
профовилелдериниң область чөвүделиниң юрист-консультантызы.

телевидение

АВГУСТ 3-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —Спорт дугайында информация. 9.10— «Аян-чорукчулар клуву». 10.10 — «Чернин дузу» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң 6-гы сериязы. 11.20 — «Чалбыштыг чылларның ырлары». 11.45 — Телемедээлер. 11.50 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35— Документалдыг телефильмнер. 15.30 — «Мен — бөгүн болгаш даартаа». 16.20 — «Пэрустар». Уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы. 17.25— ССРЭ-ниң улустарының 8-ки чайгы Спартакиадазы. Спортчу гимнастика. 18.00 — «Школа соолүнде төрээн ажылагыйынче». 18.30 — Документалдыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Эртем болгаш амыдырал». 19.25 — Скрипкага Грузин ССР-ниң алдарлыг артизи И. Политковский ойнаар. 19.50 — «Чернин дузу» деп хөй сериялыг уранчечен телефильмниң 7-ги сериязы. 21.00 — «Ye». 21.35 — Камера делегейже көрүп тур. 22.50 —Бөгүн делегейде. 23.05 — 23.25 — Спорт дугайында информация.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — «Орук айтыкчызының өлгенн». Уран-чечен француз телефильм. 10.00 — Чалыларның чогаадылгазы. 10.30— Немец дмл. 11.00 — Төөгүүнүң арыннары. Партбилет дугайында чугаа. 11.45 — Уругларга фильмнер. 13.05 — Бистиң садывыс. 13.35 — «Өөренип ал». 14.20 — Шүлүкчүлер Маяковский дугайында. 15.35 — Телемедээлер. 15.45 — 18.00 — Чапсар. 18.00—Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Кукла фильмнери. 18.35— «Аныяк эш-биле ажык чугаа». 18.45— Делегей байдалының допчуулалы. 19.05 — «Азияның төвү». Информастыг дамчыдылга. 19.35 — Телемедээлер. 19.45 — Чарлалдар. 19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.15 — «Вешенскиниң хадылары». Документалдыг телефильм. 20.30— ССРЭ-ниң улустарының 8-ки чайгы Спартакиадазы. Сүтгэ эштирип. 21.00 — «Ye». 21.35— «Чегерип». Уран-чечен телефильм. 22.45 — А. Дворжак. Виолончели биле оркестр концерти. 22.30 — 00.20 — ССРЭ-ниң улустарының 8-ки чайгы Спартакиадазы. Футбол. Түңнел оюннар. 2-ги тайм.

агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр. Чамдык черлерге бичезаъстаар. Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени секундада 7—12 метр.

Дүне 12—17 градус, хүндүө 23—28 градус. чамдык черлерге 13—18 градус чылыг.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени секундада 7—12 метр.

Дүне 12—14 градус, хүндүө 26—28 градус чылыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кино

АВГУСТ 3-ТЕ

«ПИОНЕР»: «Иваново детство» 9.30, 11.20, 13.10, «Нас венчали не в церкви» 15.00, 18.40, «Не могу сказать «прощай» 16.50, 21.15 шактарда.

«НАЙЫРАЛ»: «Домой!» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сильные духом» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Призрачное счастье» 14.00, 16.40, 19.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Печальная повесть любви» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ССРЭ-НИҢ УЛУСТАРЫНЫҢ VIII СПАРТАКИАДАЗЫНДА

ТЕХНИКТИГ ТҮҢНЕЛДЕР

МОСКВА. (СӨТА). Сугже шураашкын. Трамплин. 1. Сергей Кузьмин (РСФСР) — 635,46 балл. 2. Александр Портнов (Белоруссия) — 634,59. 3. Николай Дрожжин (РСФСР) — 634,53. 4. Вячеслав Трошин (РСФСР) — 607,68. 5. Сергей Гальперин (Москва) — 592,65. 6. Виктор Семигин (Москва) — 585,93 балл.

МОСКВА. (СӨТА). Гимнастика. Херээженнер. Команда талазы-биле бирги чер дээш. 1. РСФСР. 2. Украина. 3. Белоруссия.

МОСКВА. (СӨТА). Аар атлетика. 110 ажыг аг дениге. 1. Александр Курловин (Белоруссия). 2. Анатолий Писаренко (Украина). 3. Александр Гуняшев (РСФСР).

Команда талазы-биле бирги чер дээш. 1. Украина. 2. РСФСР. 3. Белоруссия.

МОСКВА. (СӨТА). Сугга эштирип. 100 метрге. Брасс аргага-биле. Эр кижилер. 1. Юрий Кис (Казахстан) — 1 м. 04. 45 сек. 2. Робертас Жулпа (Литва) — 1.04.85. 3. Александр Дубровин (Москва) — 1.04.90 4. Олег Мартыненко (Украина) — 1.05.05. 5. Арсен Мискаров (Латвия) — 1.05,41. 6. Геннадий Утеиков (Москва)—1.05,43.

МОСКВА. (СӨТА). Сугга эштирип. 100 метрге. Хостуг арга-биле.

Херээженнер. 1. Ирина Герасимова (Грузия) — 57,36 секунда. 2. Татьяна Елохина (Москва) — 57,79. 3. Светлана Копчикова (Украина) — 58,13. 4. Елена Заславская (Украина) — 58,43. 5. Татьяна Куриикова (Азербайджан) — 58,64. 6. Ирина Сергеева (Ленинград) — 58,69.

МОСКВА. (СӨТА). Сугга эштирип. 200 метрге. Хостуг арга-биле. Эр кижилер. 1. Алексей Филонов (Москва). 2. Александр Чаев (РСФСР). 3. Ивар Стуколкин (Эстония).

МОСКВА. (СӨТА). Сугга эштирип. 400 метрге бүгү аргалар-биле эштирип. Херээженнер. 1. Марина Уфимцева (Белоруссия) —4.53,30. 2. Елена Дендеберова (Ленинград)— 4.55,29. 3. Чила Почан (Венгрия) — 4.59,96. 4. Екатерина Шпак (Белоруссия) — 5.00,44. 5. Евгения Вавилова (Узбекистан) — 5.01,97. 6. Ольга Чудакова (Ленинград) — 5.05,32.

МОСКВА. (СӨТА). Самбо. 52 кг. чедир категорияга. 1. Владимир Белов (РСФСР). 2. Сергей Териовых (Грузия) 3—4. Алмас Мусабеков (Казахстан) биле Виктор Тихонов (Киргизия). 5. Бобомурад Файзиев (Узбекистан). 6. Камо Григорян (Азербайджан).

82 кг чедир категорияга. 1. Виталий Быченок (Москва). 2. Юрий Семенов (Украина). 3—4. Давид Бодавели (Грузия) биле Тамерлан Гаппоев (Таджикистан). 5. Виктор Юрескул (Украина). 6. Александр Сарычев (Казахстан).

МОСКВА. (СӨТА). Бокс. 48 кг. чедир денгиге. 1. Шамиль Сабиров. 2. Артур Дамаксян (Армения). 3. Шухрат Аметжанов (Туркмения), Каримжан Абдрахманов (Казахстан).

51 кг. чедир денгиге. 1. Рашид Кабиров (Казахстан). 2. Алексей Никифоров (Москва). 3. Юрий Велищук (Украина), Сергей Крикунов (Москва).

54 кг чедир денгиге. 1. Юрий Александров (РСФСР). 2. Александр Черепанов (Таджик ССР). 3. Бархудар Абгарян (Армения), Жуматай Тусупов (Казахстан).

57 кг. чедир денгиге. 1. Самсон Хачатрян (Армения). 2. Эдуард Хусаинов (Москва). 3. Виктор Навроз (Украина), Серик Нурказов (Казахстан).

60 кг чедир денгиге. 1. Виктор Демьяненко (Казахстан). 2. Владимир Степанов (РСФСР). 3. Анатолий Петров (Москва), Хусанбай Матқасымов (Киргизия).

63,5 кг чедир денгиге. Эрик Хакимов (Казахстан), 2. Манвел Мурадян (Армения), 3. Вячеслав Яновский (Белоруссия), Сергей Мечник (Ленинград).

67,5 кг чедир денгиге. 1. Исраел Акопкохян (Армения). 2. Григорий Пинчук (Узбекистан). 3. Владимир Мясюк (Белоруссия), Виктор Егоров (Москва).

71 кг чедир денгиге. Валерий Лаптев (РСФСР). 2. Виктор Жердев (Туркмения). 3. Бабкен Сагарадян (Армения). Владимир Горбунов (Москва).

75 кг чедир денгиге. Владимир Мельник (РСФСР). 2. Александр Беляев (Белоруссия). 3. Андрей Рыжов (Ленинград). Сергей Василенко (Узбекистан).

81 кг чедир денгиге. Владимир Шин (Узбекистан). 2. Евгений Алексеев (Киргизия). 3. Виталий Качановский (Украина), Юрий Торбек (РСФСР).

91 кг чедир денгиге. Александр Ягубкин (Украина). 2. Виктор Моршнев (Украина). 3. Виктор Акшомов (Киргизия), Олег Мушаев (Ленинград).

91 кг ажыг денгиге. Валерий Абаджан (РСФСР), Вячеслав Яковлев (Ленинград). 3. Сергей Кормилицын (Москва), Алексей Юков (Белоруссия).

ФУТБОЛИСТЕР МАРГЫЛДААЛАРЫ

Спартакиаданың ийиги чартык түңнел бөлүүнүң маргылдааларынга РСФСР-ниң футбол командазы тиилекчи болган. Ол команда июль 31-де Рязаньга Белоруссияның командазы биле ужурашкаш, оюнну 1:1 сан-биле доозун, пинтизи-биле 5 санны чедип алган.

Украинаның футболистери Молдавияның командазын 4:1 сан-биле тиилезе-даа, тиилекчилерден бир сан хожудаам.

Москвага «А» чартык түңнел бөлүүнге Москваның шилиндек командазы Литваның командазы-биле хайымнажып 1:1 санныг ойнаан. Ынчангаш 5 санны чедип алган. Литваның командазы ол бөлүктен тиилекчи болган. Ийиги черде москвачылар.

Бөгүн болур түңнел маргылдаага РСФСР биле Литваның командалары спартакиаданың алдын медальдары дээш Лужникиге маргыжар. Базала богун Москваның болгаш Украинаның командалары Москваның «Динамо» стадионунга моңгун медальдар дээш ужуражыр.

(СӨТА).

Редакциянын адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харылзаалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-31, партийжи амыдыраа болгаш үлетпүр киллистериниң 2-31-71, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-22-60, культура киллизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн баргаша 2-32-73 телефоиче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1072.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—00205

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 179 (12269) | 1983 чылдың август 4, четверг | 1925 чылда үнезилеттинген | Өртээ 3 коп

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

КРАСНОАРМЕЙСКОЕ (Чуваш АССР). Уренгой—Помары—Ужгород аразында хоорза шугумунуң Чуваш участогунуң «Заволжская» станциязының газ сордурар станциязының тудуунда ажылдың чугула кезээ доозулган. Газ дамчыдар йөнги агрегатты фундаментиде тургускан —тудугжулар ону эптеҥчилерге хүлээдип бергеннер. Станцияны тургузарын бүгү талазыбиле кылып, үлетпүр зоназының кожазымында аҥаа ажылдаар кижилериниҥ чурттаар суурун бәза тудуп турар.

ШАМХОР. (Азербайджан ССР). Морулдуң ортумак школазының доозукчулары К. Цеткин аттыг совхозтуң хоочунчарындан күш-ажылчы эстафетаны хүлээп алган. Олар чүс гектар виноград шөлүүнде ажылдап эгелээн. Олар өөреникчилериниҥ бүдүрүлге бригадазының кежигүннери тургашла, ол шөлдү ажаап, чаа үеген ногаан өзүмнерин хайгаарай турганнар. Ам олар ында шуут-ла тускайлаҥ ажылчынар-боон чеде берген. Республикада беник дүжүттери-биле алдаржаан ол ажылагйга аныяк оолдар болгаш кыстар фермаларга база шөлдерге күзелдин-биле ажылдап артып каан турарлар. Оларны ында дуржулгалыг дагдыныкчы-мастерлер өөредип, ажылга чаҥчыктырып турар.

ОРДЖОНИКИДЗЕ. Соңгу Осетиниҥ консерва үлетпүрү чаа дүжүттүң ногаларын болгаш кат-чимистериҥ боо-баазырадыы кылын өгелээн. Оларны дүргеп алырын, бүдүн-бүрүн болуруп хандырар төлээде, ядырның бүдүрүлгелери көдээ ажыл-ишчилер-биле кады колхозтарда болгаш совхозтарда оларны хүлээп алыр черлерин организастаан. Ол автономнуг республикага сезон иштинде 100 миллион лаазаның янзы-бүрү продукциязын ыыпкан үндүрер.

ЛЕНИНГРАД. Сылдыстарда үр үениҥ иштинде аннаҥ-ла чыткан хөй хемчээлдиг металлды ажыл-агый сайгарылгазынче киирерингe «Ленметаллоснабсбыт» каттыжымышкыны Ленинградтың хөй санныг бүдүрүлелериҥе дузалаан. Ында заводтар аразынга металлдар-биле солчуушкунуҥ керээлерин чараринҥ бюрозун тургускан. Бүдүрүлгеге ажылдың үезинде чыгдыпа берген артык материалдарны заводтар аразынга каттыжымышкынның специалистери таарыштыр үлеп турар.

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ ЧОРУП ТУР

«Шын» солун КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН бөгүн Тес-Хем районда «Кызыгаар» совхозтуң мурнакчы чылгычызы Пушкин Бүрбүевич Баяннаң чедиишкинниҥе тураскаадып көдүрген.

Он бирги бен чыдың өзек чыдында бодунуң күжү-биле 15 тонна сиген белеткээр дээш хүдээлгезин август 1-ге чедир ол 19 тонна кылдыр күүсеткен болгаш сиген белеткелиҥ уламчылавышаан. Комсомолчу чылгычы бирги чартык чылдың социалистиг чарыжының түңнелиндe республиканың мурнакчы чылгычыларының санында киргеп.

Мал чемиҥ белеткекчилери, мурнакчылардан үлегер ап, республикада чарлаттынган шалыпчы айда мал чемип эң хөйүҥ белеткээр дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржиңер!

«КАРА-ХААКТА» МЫНЧААР ЭРТИП ТУРАР

1983 чылдың июль 25-тен август 25-ке чедир мал чемнерин белеткээриниҥ талазы-биле шалыпчы айны СЭКП обкомунуң бюрозу чарлаан болгаш бөдүүн база чулуктуг мал чемнерин планда айыттынган даалгазының 70 хуузундам эвээш эвести бедик шынарыг кылдыр шалыпчы айның үезинде белеткээрге бүгүле күш-ажылчы болгаш материал-техниктиг курлавырларны мөөнүзээрин СЭКП хооррайкомнарынга, хоорайкүүскомнарга, профоблчөвүлелге, ВЛКСМ обкомунга, Кодээ ажыл-агый министерствозунга, Сельхозкүүскомга, райагроүлетпүр каттыжымышкыныарынга, совхозтар директорларынга, специалистеригe, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, улус депутаттарының кодээ Советтеринге дааскан.

Шалыпчы айны канчаар эрттирип турарынга хамаарыштыр бистиҥ корреспондентивистиҥ чамдык айтырыгларынга Кызыл районда «Кара-Хаак» совхозтуң партком секретары А. С. МААДЫРОВТУҢ харыызын моон аддаанда парладывыс.

— Келир кышкы уткуштур мал чемнерин белеткээр талазы-биле силериҥ совхозтуң ажыл-ишчилериниҥ мурнуна кандыг сорулгалар, планныг даалгалар салдыганыл, Александр Сунчукович?

— Бистиҥ совхоз 1983—1984 чылдарның кыжынга белеткел кылдыр бо чылын 2100 тонна сигенни, 440 тонна сенажты, 4840 тонна силосту белеткээр планныг. Бо политиктиг болгаш улус ажыл-агыйжы чугула сорулганы чогуур хуусаазында күүседири — совхозтуң мал кыштаглаашкының чедиишкиниҥ эрттиреринге кол магадылалы. Бо чылын мал чемнерин белеткээриҥче эрткен чылдарга бодаарга, совхозтуң ажыл-ишчилериниҥ арай орайтап киргенин демдеглээр бодай-дыр мен. Ооң кол чылдагааны — сook турганы-биле холбаштыр совхозтуң сиген кезер шөлдериҥе үнүштүг озумунуң саадааны болуп турар.

Бо чылдың июль 25-тен август 25-ке чедир мал чемнерин белеткээр талазы-биле шалыпчы айны чарлаар дугайында СЭКП обкомунуң бюрозунуң докгаалый совхозтуң бүгү салбырларынга, фермаларынга, бригадаларынга болган хуралдарга чугаалажып корген болгаш «Кара-Хаактың» ажылишчилери ол доктаалды изиг үүлдүгүүнүүшкүн-биле деткээн. Партком, кодээ Совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары совхозтуң директориязы-биле кады шалыпчы айда чорудар хемчеглерни ажылдап кылган болгаш мал чемнериниҥ белеткелиҥче бүгү күштүү утландырып келген болгаш утландырып-даа турар.

1983 чылдың июль 30-де медээ өзугаар алырга, совхозтуң ажыл-ишчилери 156 тонна сигенни, 2200 тонна сенажты белеткээн. Мал чемнериниҥ белетвелиҥе амгы үезе 105 кижи доктаамал хевээ туттунган, механизастаан бир бригада, бот-оруга-чарылгалыг бир звено, малчынарның чурттап турар черлериниҥ аайы-биле 3 бригада, аныяктарның болгаш сүт-бараан фермазының звенолары ажылдап турар. Ооң ыпай, совхоз төвүнүң күш-ажылчы коллективтери мал чемнерин белеткээрге талазы-биле боттарынга хүлээлгелерин алган болгаш эрткен суббота, воскресенье хүннеринде мал чемнерин белеткээрингe үш удаа киришкен. Совхоз колторазының, машина-трактор мастерскаязының, тудугжулар бригадазының коллективтери элээн хөй шөлдериниҥ сигенин кескен болгаш дараазында суббота, воскресенье хүннеринде болуп, сараатташ, совхозка хүлээдип бээр. Ынчалзажок чамдык күш-ажылчы коллективтер мал чемнп белеткээрингe амга чедир киришпээн. Чижээ, совхозта ажылдап турар көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның коллективи шалыпчы ай эгелээнден бээр мал чемниҥ белеткелиҥче чаҥыс-даа шитап үнүүшкүнүү кылбаан.

Совхозтуң малчынгары мал чемнерин белеткээр талазы-биле боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин багай эвее күүседип турарын демдеглээр бодаап мен. Оларның өг-бүле бүргүзү бо чылын 10 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткээр сорулгалыг. Малчынар Ч. Хүлер-оол, Б. Хертек, Л. Кек-оол олар боттарының социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен болгаш мал чемнерин белеткээриниҥ темпизин шалыпчы айның үезинде улам бедиткен. Б. Алдачия удурткан сенаж салыр звенонуң кежигүнериниҥ бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турарын демдеглээри чугула.

— Мал чемнерин белеткээриниҥ амгы темпизи эрткен чылдың бо үезиниҥ темпизиндан кандыг болуп турарыл?

— Бо чылын мал чемниҥ белеткелиҥче эрткен чылдазындан орайтап киргенивисти база катап демдеглээр бодайдыр мен. Ынчалзажок темп болгаш организастыг чорук талазы-биле эрткен чылдазындан байдал куду эвес. Сенаж белеткээр планны үш катап ажыр күүседип алдывыс. Сенаж белеткелиҥ ам-даа үргүлүлээр бис. Июльдуң йөнги он хонуунда мал чемнерин белеткээр талазы-биле социалистиг чарышка бистиҥ совхозтуң коллективиниҥ тиилекчи дең саналаш, СЭКП Кызыл райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тывысскан. Ынчаарга июль айның үшкү он хонуунда Кызыл тукту совхозка база хевээр арттыртан. Ынчалгаш мал чемнерин белеткээр бүгү планының 70 хуузун бедик шынарлыг кылдыр август 20-ге чедир күүседир болгаш СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун мал чемниҥ белеткелиҥиҥ бүгү дургузунда салбас сорулганы совхозтуң ажыл-ишчилери боттарының мурнуна салып алган ажылдап турар.

Тарымал-даа, боду-даа үеген сигеннер мал чемнерин белеткээр планны чүгле долдур эвес, харын-даа ажыр күүседиринге четчир. Хамык ужур — организастыг чорук, бедик сагылга-чурум, кижи бүрүзүниҥ бот-идепкейлиг, техниканың бүдүрүкчүлүг ажыглалы болуп турар. Ынчангаш бо айтырыгларже онза кичээнгейни партком, совхозтуң директориязы, кодээ Совет, профэвилел, комсомол организациялары улгадырып келген болгаш утландырып-даа турар.

— Александр Сунчукович, мал чемнериниҥ белеткеп турарларының ортузунга партийжи масса-политиктиг ажылды канчаар организастаанын чугаалап корүнерем.

— Мал чемнериниҥ белеткелиҥиҥ үезинде сигенчилер, механизаторлар ортузунга чоруудар масса-политиктиг ажылдың планын парткомнуң бюрозунга баш бүрүшкээр бадылаан болгаш тус-тус бригадаларга, звеноларга лекторларны, агитаторларны быжыглаан, олар лекцияларны, беседаларны докгаамал чорудуп турар. Суурда киномеханик Е. Дурновцева, кижи эмчилери Г. Данзырын, К. Сат олар мал чемнериниҥ белеткелчилерингe тускай график үзүгаар үргүлчү барып, чүгле кино көргүзери-биле, эмнелге дузаламчызы-биле кызыгаарлаттынмайн, лекцияларны, беседаларны кылып турар.

Социалистиг чарыштың түңнелдерин ол хонуктан үндүрери, тиилекчилерге материалдыг болгаш моральдыг идигни бээрп мал чемнерин белеткээриниҥ темпизин, ооң шынарын бедидерингe чугула рольду ойнап турар.

ШЫНААДА КАДЫЫРЛАР ДААЖЫ

Үстүү Волганың Глебовө суурунуң болгаш оске-даа чоок-авазының чурттакчылыг черлериниҥ улуг назылыг кижилери шуптузу сиген кезилдеэнинде киржип турар.

Оът-сигеҥ чедиштер быжа бээри биле-ле, кодээ Советтиҥ даргазы Т. Степановага баштаткан депутаттар өрегелерни шуптузуп кезип, иштининҥ малынга хөй чемнерни курлавырлап алыры-биле сиген кезилдеэнинге киржирин сүмелээнмер. Ооң соонда кодээ чыштыы кылгаш, аҥаа: кижи бүрүзү бир тоннадан эвээш эвес сигенни белеткеп алыр сорулганы салдывыс.

Дарга боду, оске депутаттарның хөй келип ышкаш, бодунуң үлүү—бир тонна сигенни шагда-ла дужаап бергеп.

Үстүү Волганың кодээ Советтеринiҥ депутаттарының Глебовоның депутаттарының үлегерин эдерип, оларга дешкижирин орландажып турар. Ооң түңнелинде ажыл-агыйлар эрткен чылдың бо үезиниҥ дөрттүң бирин хире хөй сигенни күрлавырлап алыр аргадыг болган.

М. АМАЕВ.
СЭТА-ның корр.
Глебово.
Калинин область.

ТУДУГЖУЛАР СИГЕН БЕЛЕТКЕЛИНДЕ

«Тыва совхоз тудуг» трестиҥ кежүн чоруур 463 дугаар механизированныҥ инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш ажылчыннары «Тыва» совхозка 10 тонна сигенни белеткеп бээр хүлээлгелиг. Оларла тудуг организациязының кодээ тудуг участогу (прорабы Х. Чанчып) «Чыраа-Бажы» совхозка 20 тонна сигенни белеткеп дужаар ужурлуг.

Бо хүннерде «Чыраа-Бажы» совхозта ажылдап турар Доңгак Туран-оолдуң база Ооржак Кызыл-оолдуң удуртканы кодээ тудугжуларының ийи бригадазы совхозка белеткеп бээр сигенииҥ 10 тонназын кезип, сараатташ алганнар. Тудугжулар август 20-ге чедир дыштанып хүннерде ажылдап тургаш, планнан ажыр 5 тонна сигенни совхозка белеткеп бээрин хүлээнгеп.

№ 463 механизированныҥ инженер-техниктиг ажылдакчылары, хоорайда ажылдап турар тудугжулары «Тыва» совхозтуң сиген шөлдериҥе ийи хүн иштинде сиген белеткеп ажылдаш, 3 тонна меде сигенни кезип, сараатташ. Кацнакчы Кан-оол Самбуу, тудугжу Бады-Очур Кара-Сал, дарган Ажай-оол Сарыглар, токарь Сергей Иванов сиген белеткелиҥде идепкейлиг ажылдап турарлар.

Олар бердиҥген онаалданы август 25-ке чедир ажыр күүседир сорулганы салганнар.

Б. КҮЖҮГЕТ.
Чөөн-Хемчик район.

БҮГҮ СУУР КИРЖИЛГЕЛИГ

«Бай-Тал» совхозтуң ажылишчилери мурнуу чылларга мал чемниҥ белеткелиниҥ талазы-биле социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, республикага шаҥналдыг черни эдеп келген. Олар бо чылын база-ла мурнуку одурутда чоруп турар.

Сигенчилер мал чемниҥ белеткелин частан-на эгелээннер. Олар сигенниҥ умун кээрки маназайн, тараан болгаш аҥаа үеген сиген шөлдерни, бута кыдыгларын суттарып турганнар.

Бай-талчылар он бирги бөш чылдың өзек чылында 3130 тонна сигенни, 448 тонна силосту, 336 тонна сенажты, 200 тонна витаминниг ситен дал-ганын белеткээр. Бо хүннерде ол мал чемнериниҥ белеткели түлүк. Бачым ажылда совхозтуң ажылчыннары-биле кады Бай-Тал суурнуң бүдүрүлге болгаш албан организацияларының ажылдакчылары, агитквартираларның кежигүнери, школчулар болгаш пенсионнерлер хаара туттунган. Ам улустуң саны хүнде ортумаабиле 120 чедип турар.

Сигенчилер баштайгы хүннерден эгелээш-ле талдар, хараганнар аразы, бугалар кыдыглары, доңгеликтер баштары чергелиг черлериҥ сигенин хол кадыры-биле болгаш аът машиназы-биле кезип турар. Дөртен гектар тарымал медени ажаап алгаш, ооң орнун дораан-на суттара берген, ол черден ийнги дүжүттү алыр.

Чоокта чаа районнуң ажылагыйларының аразынга киллбарган социалистиг чарыштың баштайгы он хонуунуң түңнелин үндүрген. Аҥаа бирги черни «Бай-Тал» совхоз чаалап алган. Ооң сигенчилери ол үениҥ иштинде 160 тонна сигенни, 25 тонна будук-бүрүҥ белеткээн. Ылангын бригадир Дажы-Серен Куулар удурткан сигенчилер бригадазы, Серен-оол Мээдыр-оол удурткан механизастаттынган звено бүдүрүкчүлүг ажылдап турар.

«Бай-Тал» совхозтуң ажылишчилери мал чемн белеткээриниҥ республикада чарлаттынган шалыпчы айныга идепкейлиг киржип, бо үениҥ дургузунда бүгү мал чемнериниҥ планының чеден хуузун белеткеп алыр дээш улам күжениишкиниг ажылдап турарлар.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

УЗУН-ТЕСТИҢ УНУНДА

Талыгырда Упса-Хөл кыдыкызыгаар чок ак-көк далай дет чаттып чыдар. Оң талавыста ногаан хевис дет «оът-сиген шыпкан бедик даглар дястиичипкен. Бо даглarны «ногаан» дигеним ужурлуг. Ол чер чурттуг кижи мээнбиле чөпшээрежир боор.

— Даады-ла куу өөнүг, курган даглар болгай, а ам бир ай дургузунда чаашкын чаган соонда, дагларывыс ногаан оът-биле шыптынгаш шинчи кире берде. Мээң билиним кажан-даа мындыг турбаан чүве бо—деп, «Торгалыг» совхозтуң 4 кижилиг сигенчи звенозунуң удуртукчузу Александр Шарый-оол Тес-Хемниҥ хөлже тулааланыр кирген аксы—делгем шынааны эргий киргеш, чугаалады.

Оът-сигенниҥ кайда-даа үнгени тергинип. Мындыг чаагай үнүштүг чылды бо чер чурттуг кырганнар-даа сагынмас.

А. Шарый-ооллуң звенозу Далай-Бажы деп черде чайгаар үнген сигенни 16 тоннаны хол кадыры-биле кескеш, кургаткаш, сараатташ алган.

— Боттарывыс эки-тура-биле чыглып алгаш, совхозка 25 тонна сиген кезер керээ чаргаш, маҥаа келдивис — деп, звеноҥуң кежигүнү, суурда чунар-бажың одакчызы Чымба Тумат чугаалады.

— Чаъс-чайык-ла шаптыктай бээр-дир, ооң башка моон-даа хойну кезип алыр ийик бис. Сиген дээрге, көрүп тур шыкажык силер, далай-биле дөмей-дир—деп, совхозта склад эргелекчизи Аиай-оол Куулар эжиҥе улашты.

— Чогум чүгээр аяс хүннерде кургаткаш, удур сараатташ аарга ажырбас чүве-дир. Ажыл чок черле олурбадывыс —деп, Кыргыс Даш-оол эжин эде аарак чугаалай-дыр.

— Ол шын. Ам кезип каан сигеннивисти болгеш, сараатташ болзувусса, 10 тонна чеде бээр боор. Ынчап кээрге хүлээлгевисти бо неделя тончүзүнге чедир 6-7 тонна ажырыптар боор бис—деп, Александр Шарый-оол эштериниҥ чугаазын түңнеп кагды.

Ол аразында Шарый-ооллардың сараадыҥга чыпшыр долдур пресстээн сигенниг терге соорткен трактор халдып келди. Трактордан элээди назылыг дорт оол дүже халышкаш, терреде сигенни сараатче салып эгелединер. Ша-даа четпээнде кожу куруг калды. Бо болза «Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырындан школачылар; 8 класс дооскан Мерген Серембил, 7 класс Өнероол Түлүш база Володя Чамыкай, эртиен чылын 10 классты дооспушаан трактор башкарып өөренип алган Ляс Тумат боллу. Оолдар звено удуртукчузу, лагдыныкчы Очуроол Түлүштүң удуртулазы-биле бо хүннерде Көк-Хаак деп черде 120 тонна пресстээн сигенни сиген кажаазынга чүдүрүп эккеп сараатташ.

Оорединге чылы эгелээже 500-600 тонна пресстээн сигенни сараатташтар боор бис — деп, оолдар хей-аътгыг чугаалап турдулар.

2 прессподборщиктн, оске-даа техниканы тургузуп каан. Бажың чанында ГАЗ-53 маркалыг автомашина база бар. Мындыг эки чепсегленген, машина-техникалыг, хып дээн аныяк, шыырак оолдар 10 хонук дургузунда 90-на тонна сиген белеткээн дээрге утаанга дүүшпес, элдепсинчиг болбайн каичаар. Торгалыгның А. Шарый-оол удуртқан 4-ле кижилиг звено-биле деңнээрге бо «дижинге чедир» чепсегленген улуг бригада ышкажыл. Долгандыр сиген-ширбиштиҥ үнгени-даа деҥ-дескн.

Маҥаа харыы удатпаанда билдине берди. Аныяктар бригадазы-биле кожа ол-ла совхозтуң улуг улус бригадазы ажылдап турар болду. Олар бо аныяктар дутайында ак-кара чокка чугаладылар:

— Ажыы-биле чугаалаарга, удуртулга, хай-чагырга-даа чок кижилер-дир. Ам чартык ай дургузунда Ак-Чыраже дүнениҥ барып танцылап, Торгалыгдан арага-дары садып халдып, эртенге чедир «хоглеп» тура хонгаш, хүндүс дүшкортуу ажыр удуп чыдар. Орта кылган ажыл-даа чок. 90 тонна дээр чүвези, хөөредип турары ол-дур. Ол хире четпес. Чаъс-чайыкта буруу чүү боор, аяс хүннер база бар-ла-дыр. Черле мичаш, бистиҥ «Коммунизмче орук» совхозтуң удуртукчулары, специалистери мал чемниҥ белеткелиҥче дыка кошкак кичээнгей салып турар. Он ажыг хонук дургузунда даргалардан кым-даа келбеди. Солун-сеткүүл-даа чок, аъш-чем хандырылгазы база кошкак, кандыг-даа масса-политиктиг ажыл мында чок.

Бо состерден алгаш көөрге, шынап-ла мында байдал дүвүренчиг. Мындыг шүшпеп, харысалга чок, сагылга-чурум кошкак ажылдаар болза, совхоз мал чемнн четчир сайныг белеткеп ап шыдавас дээрзи чугаажок. Маҥаа кол бурууну кудай-дээрже чуур болза, канчап-даа таарышпас. «Коммунизмче орук» совхозтуң директору, кол агроному, партком болгаш комсомол организациязының секретарьлары аныяктарның бо сигенчи бригадазынче чогуур кичээнгей угландырып, байдалды экижилер боор деп идегелеп.

ЧУРУКТАРДА: «Торгалыг» совхозтуң А. Шарый-оол удуртқан сигенчи звенозу ажыл үезиниде (үстүнде солагай талада чурук); школачылар М. Серембил, А. Тумат, О. Тумат сараат салып тур; «Коммунизмче орук» совхозтуң комсомолчу-аныяктар бригадазының техниказы ол хүн ажылче үнмээн (аҥаанда чурукта).

И. ИРГИТ.
«Шынның» корр.
Ю. КОСАРЬКОВТУҢ.
фотолары.

СОЛЧУРНУУ ОРГАНИЗАС ЧОК

Кок-Хаактан Сарыг-Холге чедир каш-ла километр. Бригадалар аразы оруктуг, аргыжылга эки.

Дээр бүргеп кээп, чаашкын чаап келди. Бригаданың кежигүннери шупту сериде чаглактанып турлар. Даады-ла 18-20 хар үезинде аныяк оолдар. Чем кылыр ийи кыстыг. «Коммунизмче орук» совхозтуң механизастаттынган комсомолчу-аныяктар бригадазы бо. Мында шупту 19 кижи хаара туттунган дээрзин бригадир Сергей Норбу чугаалады.

— Ажылдап турарывыс? Харын ам чүү деп чугаалаар боор, шаавыс-биле кызып-ла тур бис. 90 тонна сиген кестирдивис...—дээш бригадир өскээр көрүп, эпсоксунган шинчилиг тур. — Чаъс-чаашкын аажок шаптыктап тур...

Даштын 11 тракторну, 4 кестирикчини, 2 болдурукчуну,

ХӨЙ-НИИТИНИҢ КИРЖИЛГЕЗИ-БИЛЕ

Советтер амыдыралы

Советтериниң хүн бүрү, хөй талалыг ажыл-чорудулгазында организас-массалыг ажыл чүгүла черни эзелеп турар. Советтиң организас-массалыг ажылының кол хевири болур сессияларны база күүском хуралдарын белеткээриниң болгаш эрттирериниң шынарын бедидеринче Самагалдай кодээ Советиниң күүскому сөөлгү үеле улут кичээнгейни утпаларын турар. Сессиялар, күүском хуралдары хоойлуда көрдүктен хуусаалыларында эртип турар болгаш планда киргеи айтырыгларны чугаалажып келген. Бо чылдың эрткен айларында эрткен сессияларга ажыл-агыйның янзы-бүрү тос айтырыын чугаалажып, үш докгаамал комиссияның отчёдун ап, дыцнаан болгаш чоттуур шиитпирлерни хүлээп алган.

Сессияларга депутаттарның идепкейи бедээн, оларның 35—40 хуузу хүн айтырыының талазы-биле саналыг берип турар. Ук саналдарга колдуунда суур чагагайжыдылгазында, соңнуң садыг, амыдырал хандырылгазында, хөйниитиниң корум-чурумун сагып турарында четпестерни чайладырынче утланган айтырыглар киреп турар.

Кодээ Советтиң күүскомунуң хуралы ай санында эртип турар, чыл эгезинден тура, апаа он үш айтырыгны чугаалашкан, хүлээп алдыган шиитпирлериниң күүселдезин дээш контроль күштелген. Чижээ, мартта эрткен күүском хуралы Самагалдай суурнуң чагагайжыдылгазының дугайында айтырыгны көргеи. Ацаа хүлээп алдыган шиитпириниң күүселдезини боттандырар хемчеглер алдынган, суур чагагайжыдар элээп ажылдар кылдыгган. Суурга чагагайжыдылга, аштап-арыглаашкын талазы-биле кандыг ажылдар кылырын дугуржун, сүмелешкеш, оон контролоп күштелдиргеи. Күүскомнуң хүлээп алган шиитпирин боттандырбышаан, суурнуң албан черлериниң, организациялэомының күжү-биле Совет- Дружба кудумчуларны, суурда аллеяларны аштап-арыглап, чагагайжыткан. Чагагайжыдыла аймаа суурнуң кудумчуларынга 1307 дээс ыышты немей тараан. Оон иштинде шивеи, пөш, терек, шет— 613 дээс, артканнары — чадаң ыышгар. Ол ажылдарга бежеи ажыг машина, кара хөрзүи ажыглаттынган. Суурнуң чагагайжыдылгазынга идепкейлиг киришкеи албаи черлери, организациялар бар. Оларга район эмнелгезиниң, районнар аразының Сельхозтехника каттыжмышкынының, ыяш ажыл-агый черниң коллективтери хамаарыжыр.

Советте докгаамал комиссиялар —улут күш. Самагалдай кодээ Советте беш докгаамал комиссия бар. Оон составында кодээ Советтиң 25 депутады, 8 актив хаара туттунган. Сессияларга, күүском хуралларынга тургузар айтырыглар белеткээринге, хүлээп алдынган шиитпирлериниң күүселдезини контрольдаарынга идепкейлиг киржип турарлар. Депутаттар Н. Н. Шимит, И. С. Монгуш, Л. С. Бадарчы удурткан улус ооредилгези, культура, кадык камгалалы, социал хандырылга талазы-биле докгаамал комиссияларның ажылы эки. Садыгның, хөй-ниитиң чемнеиилгезиниң болгаш амыдырал хандырылгазының талазы-биле докгаамал комиссия (даргазы И. Х. Декпиш-оол) райпоиуң садыг четкилериниң ажылын хынап, депутаттар, хөй-ниити-биле каттышкан рейдилерни чорудуп, оон түнелдерин хуралынга чугаалажып турар. Депутат Т. Б. Кунга удурткан хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаарының талазы-биле докгаамал комиссия кодээ Советтиң девискээриизе ажыл кылырындан оспаксыраар мангысталчак амыдыралдыг, арагаже сундулуг кижилер-биле профилактика ажылын эки тургускан, учётта алдынган кижилерниң амыдырал-чурттал газының байдалын хынап, рейдилерни докгаамал чорудуп турар. Ол хынаалдарының түнелии фото-чуруктары-биле кады «Чаңнык», «Шырбыыл» деп шүгүмүүлелдиг хаиа солуннарга бижип, хөй чон чылыр черлерге азып турар. Оон дээштин белеэн, чаңгыс чер чурттугларынга ынчаар чаржынчыг көстүрүн кым күзээр боор.

Соңгукчуларның депутаттарга киирген чагыгларын амыдыралга боттандырары-биле хүлээп алган. Оларның чедиш күүсеттинген, артканнары — күүселдеде.

Суурну он чеди микрорайонга чарган. Хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар ажыл оларны дамчыштыр багай эвес тургустунган. Чижээ, 11, 7, 8, 10, 12 микрорайоннарда чоиуң чурттап турар черинииң аайы-биле кижизиидилге ажылы эки. Чылдагаан чок ажыл шагы ускеи ийикпе, азы арагаже сундулуг кижилерге чаңгыс кудумчуда чурттап турар эш-оорүүң, кожаларының суду шыңгыы. Бир кижиниң сагылга-чурумун, корум-чурумун чугаалашкан черге суурда профилактика човүлелиниң кежигүннери албан киржир. Човүлелдиң хуралы алды ай дургузунда 28 удаа эрткен.

Самагалдай кодээ Советиниң күүскому организас-массалыг ажылын ыыцдыг янзылыг тургускан.

Ө. ЧИҢМИТ.
Самагалдай кодээ Советиниң күүскомуиуң секретары.

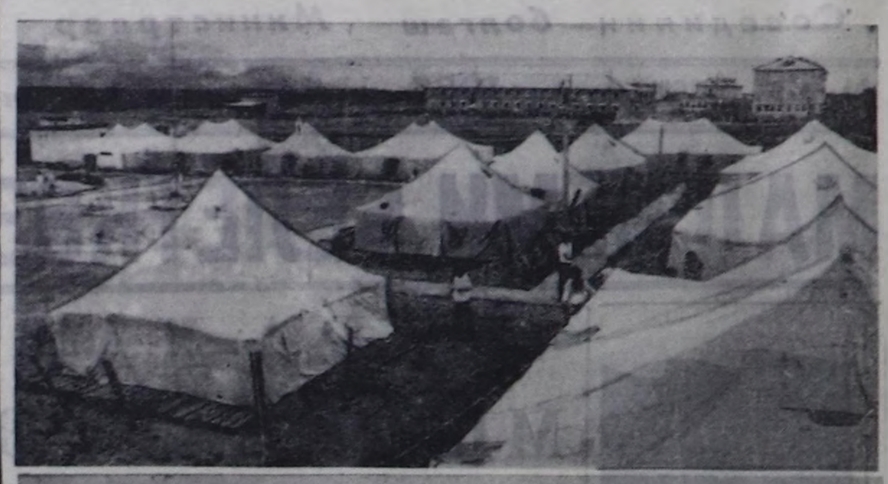
ТУДУГЖУ ОТРЯДТЫҢ ДАЙЫНЧЫЛАРЫ

Республиканың улус ажылагый тудугларын чайгы үеде шалыпкын тудуп, дургодедиринге чогуур үлүүн студентилериниң тудугжу отрядтары ииирип турар. Оларның адрестери хөй: иелген черлери ажгы-ажгы, тудуп турар объектилери база чүүл-бүрү— үлетпүр тудуглары, культура, уруглар албан черлери, хөй, мал кажаалары, фермалары... Чаа Чаа-Хөлде бо чайын студентилериниң тудугжу беш отряды ажылдап турар. Ийи отряд Куйбышевтен, бирээзи — Сызраньдан иелген, база бир ийизи Кызылдың педагогика институдунуң студентилериниң отрядтары. Ында институттуң физика-математика факультединиң 2-3 курстарының студентилериниден тургустунган отряд бода мал комплекизиниң тудугларында шеверлел ажылдары ыыпып турар.

Студентилериии тудугжу беш отрядының дайынчылары чаңгыс чайгы лагерьде найыралдыг чурттап, хостуг үезин спортчу маргылдааларга, боттывынгыр уран чүүлге, чон ортузунга лекция, бесседаны чорударынга эрттирип турар.

ЧУРУКТАРДА: Чаа Чаа-Хөлде студентилериң тудугжу отрядтарының чайгы лагери; Кызылдың педагогика институдунуң тудугжу отрядының дайынчылары хостуг шакта.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Херээженнер човүлелдеринде

С Ы Р Ы Й ХОЛБАШТЫРЫП...

ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының 40 чылын төлептиг уткуур дээш районнуң херээженнер човүлелдериниң аразында социалистиг чарыш кагбарып, херээженнериниң күш-ажымчы идепкейи бедээн. Ниитизи-биле районнуң ажыл-агый адырларында ийи муң дөрт чүс ажыг херээженнер хаара туттунган. Мал ажылында 461, садыгда 182, эмнелге шугумунда 219, улус ооредилгезинде 341 херээженнер бар. Бо саннар кайда-даа ажылдың харыысалгалыг болгаш берге участоктарында херээженнериң киржип, боттарының үлүг-хуузун кириштирип турарын бадыткап турар.

1983 чылдың эрткен айларында районнуң будурүлге черлериниң аразында социалистиг чарышка амыдырал хандырылга будурүлге эргелеп (даргазы Б. Д. Хемер-оол) эки көргүзүүнү чедип алган.

Бо чылдың агвар-бойдузу берге-даа болза, 19 малчын төрүүр чүс хойдан-на 86-дан 102 чедир хураганны менди камгалап алган. «Тээли» совхозтуң дуржулгалыг малчыиары Салчак Бакчап, Араптаң Бичии олар чүс баш хойдан 100-102 хураганны менди доруктурган. «Мурнакчы» совхозтуң малчыны Маадыр-ие Тамара Бүдүй-оол 243 төрүүр хоюндан 241 хураганны алган. Өшкү кадарчылары Күжүгет Херелмаа чүс башка онааштыр 101, Доңгак Бора-оол—92 анайны менди доруктурган, бир өшкүден-не 1,5 кг дүктү кыргаан дужаагаи.

Коммунал ажыл-агыйда, харылзаа белдиринде, ниитиниң чемнеиилге черлеринде болгаш тудуг организациялыында хөй-хөй херээженнер кызымаккай ажылдап, бирги чартык чылда күүне планнарын ажыр күүседиринге төлептиг салымшыкыны киприштиргеннер. Оларга телефонистер Наташа Салчак, Чечек Норбу, садыгжылар Роза Чапчын, Елена Салчак, хлеб быжырыкчызы Нина Күжүгет, тудугжу Магар Саян болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Партия, комсомол чыдыжыныида болгаш экономиктиг өөредилге системазында 105 кижи пропагандистеи турар. Пропагандист башкылар Ольга Хомушку, Маиһай Бакпаа, эмчи Нина Хертек, мал эмчизи Александра Дамдын олар кичээлдерни бедик деңнелге эрттирип келгеннер.

Чер-черде херээженнер човүлелиниң ажылында 380 ажыг активтер хаара туттунган. Башкылар Ч. Т. Баавылдың Т. И. Бичелдейниң, С. Т. Кудурупайның удуртканы херээженнер човүлелдери солуи ажылдарны чорудуп турар. Уруглар кижизидилгезиниче, амыдырал-чурттаганың культуразын бедидеринче, корум-чурумну быжыглаарыиче болгаш суурлар чагагайжыдылгазын экижидеринче угланган дээштиг хемчеглерни олар ап турарлар.

СЭКП ТК-ниң июль (1983 ч) Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сески сессизының материалдарын пропагандалаар ажылды херээженнер човүлелдери чорудуп турар. Ында лекторларны, пропагандистерни, политинформаторларны, агитаторларны хаара туткан. Олар чугула партийжи документтилерниң утказын база ужур-дузазын чугаалап тура, совхозтуң, бригаланың, фермаиың мурнунда салдынган шиитпирлээр ужурлуг ажыл-агый айтырыглары-биле сырый холбаштырып турар. Ажыл-ишчилер СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын чүүлдүгүнүп деткин, оон салган соруглаарын күүседиринге кезээде белеиин илереткеиивер. Ылаигыя Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткууру-биле идеология ажылының бүгү аргаларын болгаш хевирлерин ажыглап тургаш, планныг онаалдаарны, хүлээлгелерни ажыр боттандырар дээш шалыпчы ажылдаарын хүлээнгеннер. Оиу күүседириниң бүгү-ле аргалары курлавырлары бисте бар.

П. БАЛДАҢ.
СЭКП Бай-Тайга райкомуиуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

КЫЗЫЛЧЫЛАР МАЛ ЧЕМНЕРИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИНДЕ

Мал чемнериниң белеткелиниң шалыпчы айында Кызыл хоорайның бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң, организацияларның ажылдакчылары идепкейлиг киржип турар. Эрткен дыштаныр хүнде «Сукпак» совхозтуң чүгле сенаж салырынга безин 150 кижи ажылдаан. Оларның ажылдап турарын бо чуруктарда көргүскеи.

ЧЕТТИГИП ТУРАР

«Большевик» совхозтуң мурнакчы малчыиарының бирээзи Седии-оол Куулар он бирги бөш чылдың өзек чылында кышка хынмачалыг белеткеишир соруганы салган. Ол малының чайгы семиртилгезиниң бедик деңнелге эрттирбишаан, бодунуң күжү-биле 10 тоина чайгаар үнген сигении кезип, кыштаига мөөцнеевишаан, 10 тоина өдекти болуп алыр социалистиг хүлээлгени алган.

Дуржулгалыг малчын бо хүннерде Мойналыкта сиген белеткеи киирикеи. Оон-биле чергелештир элээди ийи оглубиле кыштаанын үүрмек септелгезин база кылып четтигип турар.

Бистиң корр.
Чоон-Хемчик район.

ТИИЛЕКЧИ БОЛГАН

Өзек чылдың бирги чартында Чоон-Хемчик районнуң сүт-бараан фермаларындан социалистиг чарышка СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазы тиилекчи болган.

Ферма чартык чылда сүт будурер планын 131,7 хуу күүтсеткеи. Бир саар инекке онаштыр 1347 кг сүттү сагган. Ынчангаш ук ферма СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң, профсоюзтуң болгаш ВЛКСМ райкомнарының шилчинир кызыл тугун чаалап алган.

К. МОНГУШ.

ТОДАРГАЙ ХАРЫЫНЫ БЭЭР

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниде ажылчы чоннарның чагаалары-биле ажыл улус депутаттарының чер-чер Советтериниң органнарының ажыл-чорудулгазының бир чугула кезээ болур деп айыткан.

Ак-Довурак хоорай Советиниң күүскомуиуң бо талазы-биле ажылы кандыгыл? Кээп турар чагаалариың хөй кезии чурттагга бажыңнарыбиле хандырылганы экижидериниң, машина база мотоцикл ажылап бээринииң дугайында, а артканнары — ажгы-ажгы уруглар албан черлериниң четпес ажылдарының, чамдык төлеп чок кижилериниң дугайында болган пенсия тыпсырының чурумуиуң дугайында боол турар.

Хамаатыларның бир дугаары киирип турары хомудалдарынче кичээнгей кошкак боол турар фактылар ам-даа читпээн. Ол хооркүүскомуиуң төлазындан база четпес ажыл боол турар.

Чоокта чаа «Тыва даг-дүгү» комбинаттың болук ажылчыиарының чагаларының хынаалдазының түнелиниде район Советиниң улус депутаттарының хураалынга бажың үлелегезинии дугайында айтырыгны чугаалашкан. Бо талазы-биле ажылдар чоруттуиуп турар болзе-даа, четпестер база бир боол ортпышаан. Хөй бажыңнарның, ылаигыя тудугжуар суурунуң девискээриниң сантарлыг байдалы куду. Коммунал ажыл-агый эргелели ол бажыңнарның чаагайжыдылгазынче болгаш оларның сантарлыг байдалын экижидеринче сагыш салбайн турар. Одалга системаларын, бажың серизии, подъездилерии, электри шугумнарын септеп турары шынар чок дээрзин хамаатылар чөптүг шүгүмүүлеп турар. Улус депутаттарының хоорай Советиниң күүскому, чурттаар чер хуваалдазының комиссиязы, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың удуртукчулары паспорт чурумун сагымырче чедир кичээнгей салбайн турар. Оон түнелиниде чамдык бажыңнарда паспортунда книр бижидилге, ордер чок улус чурттап турары илереэн. Бо талазы-биле дарый хемчеглерни алырын хоорайның болгаш комбинаттың удуртукчуларынга даваскаи.

Оон-даа өскс четпес ажылдар бар. Чижээлээрге, чунарбажыңның санитарлыг байдалы куду. Хоорайның одалга чери чоннуң хомүр-даш-биле хандырылгазын багай чорудуп турар. Ак-Довурак хоорайның чамдык микрорайоннарының электроэнергиябиле хандырылгазы бо-ла үзүктели бээр. Комаров Строительная кудумчуларының чырыдылгазын эде тургузарының дугайында чагаа мырыцай үш чыл бурунгаар келген. Ынчалза-даа контроль чок болганындан «Тывакоммунэнерго» болгаш «Северовостокэлектромонтажтың» удуртукчулары кирген хомудалга хамаарыштыр чүүл-даа ыыбаан.

Чер-чер Советтериниң ажылагый органнарының ажыл-чорудулгазынга хамаатыларны хууда херек айбы-биле хүлээп алыры чугула черни эзелеп турар.

Бо чылын хооркүүскомуиуң даргазы болгаш оон секретары чүс хире кижини хүлээп алган. Хоорай Советинде болгаш чурттап турар черииин айбы-биле ол ажылды депутаттар чорудуп турар. Олар кезээде чон ортузунда болгаш сларының тургускан айтырыгларын чогуур органнарже дамчыдып турар. Депутаттарның отчёттарының сөөлүнде соңгукчуларның кииргеи саналдарын түнеп, херек саналдарны болгаш дилегларин сайгарар хемчеглеэ ажылдап кылдынып турар. Хоорай Советиниң күүскому, будурүлге, албан черлери, организациялар доктаамал комиссияларга, депутаттар болүктериие дааиып, хамаатыларны хуу айтырыглар талазы-биле хүлээп алырын хоойлу ёзугаар шиитпирлээр, чоннуң хереглелдериие сагыш човангыр кичээнгейлиг болуруи чедип алыры чугула.

Ынчалза-даа бо чугула ажылда ужур эдерер, кичээнгей чок чоруктар бар. Тодаргай чижек. Ажыл хандырылга киидинизде, рудникте, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиндс, «Тыва даг-дүгү» комбинатта, тудуг-септелге участогунда, районнуң газ конторазында болгаш оон-даа өскс организацияларда кичээнгейлиг алыр ужурлуг ажылчы чоннарның чагаалары сайгарылга чок чыткылаар таварылгалар бар.

Хыналданың түнелиниде чамдык организацияларда хуу айтырыг талазы-биле херектиг эштерии ажыл шагымнын үезинде хүлээп ап турар, чамдыкта ажылчыннар шуут кирип шыдаваан база баргылаар. Хуу херектиг кижилер хүлээп алыр шактарында чамдык организациялар будурүлгени хураалдар эрттирип турар боор ийикпе, азы улусту хүлээп албышаан, ажыл-херээн база чугаалажыр боор. Мындыг чоруктар келген кижиниң айтырыын кичээнгейлиг дыцнап, ханы биилп алырыига шаптыктыг дээрзин биидингир. Бо бүгү чүнү коргүзүп турарыл? Улус депутаттарының хоорай Советиниң күүскому, хоорайның будурүлге, албан организациялардың удуртукчулары ажылчы чоннарның чагаалары болгаш хомудалдары-биле ажылда четпестерни чайладып, хууда айтырыг талазыбиле келген кижилерниң айтырыын ынап-ла шиитпирлеп, долу, тодаргай харыыны бээр херек.

А. БЕГЗИН-ООЛ,
С. БАЛЧЫР.

Планнар, чаартылгалар

Эң чаа технологияның баазазынга

Ташкентидс кабель кылыглар будурер «Средазкабель» будурүлге каттыжмышкыны бистиң чуртта болгаш даштыкыда калбав-биле сураглыг. Каттыжмышкынның саврылга кнлдизиниң картотеказында ташкент кабельдиң даштыкыда хереглекчилериикиң оп бешмуи адрестери шыгжаттынып чыдар. 20 чылларның дургузунда, ол үезии иштинде даштыкыже продукциязын докгаамал үндүрүп келген, чагыктыладан чаңгыс-даа хомудал биижи келбээн.

«Средазкабель» баштайгы продукциязын 1941 чылда бергеи. Ол дээрге электри чорудар эң болүүл шнурлар болгаш ламчыдылгаларга хереглээр бир каш демир удазыннар-дыр. Оон бээр будурүлгенің хемчээли эң үш катап улгатkан. Будурүлгеде тургустунган амгы үезии дериг-хереклерииге эң нарын чагыглары челиицкиидии-биле тургузуп болур.

Будурүлгенің будурүлгечи күүүү докгаамал калбарып турар. Будурүлгении механизастаттынганының болгаш автоматчыттынганының талазыбиле каттыжмышкын ССРЭ-ниң кабель үлетпүрүүн эң дээрелериниң бирээзиие хамаарыжыр. Атом электростанцияларына кабель продукциязын, черии хаии тургузуглары оөреиирииге ажыглаар каротаж кабельдерни будурелии «Средазкабель» шиигээдип авкан. База ол мшкаи чер үттээр насостарга кабельдии, хоорай болгаш дамнрорук транспортуига ажыглаар чес удлыиларын будурүп турар.

— Амгы кабель — кончут нарын кылыг — деп, «Средазкабельдиң» чиигиие директору Хикматулла Алимов чугаалап турар. — Оиу кылыры уарын. Биске херек чүүлдерии ССРЭниң болгаш даштыкы чүрттарының 250 үлетпүр будурүлгелерии чорудуп турар. Будурүлгении докгаамал чаартып, эң чаа технология болгаш дериглерии ажыглалга киирип турар бис. Чүгле бистии чурттуи эвес, делегей практиказында безии чок технологтуг чорудулгалар будурүлгении ажыглалынче киргеи. Даштыкыже чес шуткулганың технологиязын ажылдап кылгаиы база ажыглалга кииргеии аиаа хамааржыр. Электрижиткеи транспортта оиу ажыглап турар. Бо чаа чорудалганы экономиктиг ажыы хөй миллион рубль-биле хемчээттивеп. АКШ-тың, Японияның, ГФРиии кабель будурүлгелерли оиу сонуургай бергеи. Эи сайзырангай тос чурттарда барымдаа бижиктп ол алган.

Цехтерии көөрүнче чиигиие директор чалаан.

— Бистер — дээш, директорнуң тайылбырлааны болза, шуушгурүлүг автоматчыткан шүгүмиарга продукция будурелиичe киргиивис. Чаа станоктарны тургускаш, ииити комплекс-биле тудуштурган. Автоматика, контроль, сигнализация системазы-биле оларны кошкан. Ол комплексте чаңгыс ажылчын ажылдап турар, оон будурер ажылиының хемчээли 1,5 катап өскеи. Беш кижиниң орииында чаңгыс кижи ажылдап турар.

— Арткан дөрт кижи кайдал?

— Заводта, чүгле оон өскс цехтериидс. Будурүлгени калбарткан бис: кижилер хөйбиле херек.

Сөөртүлге цегиидс ажылчын Балтабай Азимовка келдивис.

— Моон мурииидазагывындаи байдал ам кандыгыл?

— Мурииупла бо цехке кара күш үндүрер, ажыл кадыл турган. Ам кол чүве болза билиилиг ажылдаары. Шуушгурулга шугумуиуң чорудулгазын өөреиип алыр дээш колга дептерлер, шыйгылар, схемалар көрүп, баш ишкаи. Ынчалза-даа ажылдаарга сонуи-дур.

Будурүлгени чаартканы, ажылчыннарның шалыцын улгаттыр өстүрген. Беш чыл дургузунда ажылчыннарның шалыны ортумаа-биле 26 хуу өскеп.

Продукцияның ассортиментизии калбартырынга эки тургустунган будурүлге баазазы дузалап турар. Кабель продукциязының эң чаа хевирлерии будурүлгеже киирип турар. Чижээ, чуртта бир дугаарында каттыжмышкын 300—350 градустарны шыдаар кабельдер будурсрии шиигээдип апкан. Тургузут талазы-биле шуут чаа хыл-оптика геофизиктиг кабельдерии ажыглалга кииргеии онза чугула. Черии эи-не ханы дүптерииге хереглээр электроприборларга оловны ажыглаар.

«Средазкабельдиң» интелектуал күчүзү эвээш эвес. Каттыжмышкынның дорткы специализи-ле техник, инженер, эртем ажылдакчызы. Үш он цехтерде-ле чэрбя конструкторлар болгаш технология киидистери, лабораториялар, бюролар. Чиг-эттеи белеи продукция болу бээрииге чедир орукту олар контрольга алган. Бир чыл, беш, он чыл болгаш будурер продукциязың ажылдарын мында баш удур чорудуп турар.

Будурүлгенің нарын чорудулгалары ажылдап турар кижи бүрүзүнүң билиин, мергежилии доктаамал бедидерии иегээр. Ол соруглаиы боттандырарыига холушкак мергежилди шиигээдип алырының будуи курстар системазы, мурнакчы дуржулганың школазы, будурүлге семинарлары «Средазкабельде» доктаамал ажылдап турар. Үш чыл болгаш-ла ол системага катап белеткелди каттыжмышкынның ажылчын бүрүзүи эртип турар. Ол чорук кижи бүрүзүиге улуг ажыктыг.

Бо улут болгаш нарын будурүлге коллективии удуртуруига эргелеп башкарарының автоматчыттынган системазы дузалап турар. Материал-техниктиг хандырылганы, четчелээшкиниң үчёдуи болгаш планнавашкыиың база ол шыхаш, коллективтиң социал хогжулдезии дерт чаа ЭСМ чорудуп турар.

Ф. ОВЕЧКИН.
ПМА-ның корр.

ҮҮРМЕК-ДАА БОЛЗА...

Бистиң амыдыралывыс хүн колген тудум чаагайжыш, сайыраи орары билдингир. Ол дугаймында ажыычы чоннуң солун, сеткүүдерге бижизии чагаалары бадыткап турар, парниының, чазактың хүлээп алган доктаалдарындаи база илдеи.

Ындыг-даа болза, чамдык эрге-дужаалдыг кижилериң ношшак, суда ажылындаи чамдык четпестер, ылаигыя садыг хандырылгазында кижизии сагыш-сеткилиигe хомудаичыг чүүлдер тургулаар. Чижээ, Кызылдың азып-чем барааиларының садымыиың магазиииеринге кирип көрээдиидер. Яшмы-биик барааилар ында хаиы азбек. Туралааиыг садыи алыр сеи, ис, чигшо, саралаи кааи погаа ийиее. Ынчалза-даа чугула терегчидиң барааилары болуп макароң, вермишель кылыглары, суладаи кылган круша ийиее болганчок узунтели бээр.

Ажыл-агый барааиларының магазиииеринде база-ла ындыг шоочалар эгелеер, эът тыртар машина херекселдери, ожик тудалары, шуичүүтери, сенчилери, кидагларның чамдык хевирлери кымга-даа— чаагайжыды-даа туттунган, ыяш-даа бажында чурттап турар удуска ол чугула херекселдер болур. А олар магазиииерге ховар келип. Оиу диилеп районнардаи бээр чагыыр үжурга таваржыр.

Чайгы үеде улус чурттап орар орая-савазының септелгезиниче кирер болгай. Будук, оюу аймаа каймын алырыл? Садыгдаи-на болгай. А олар база ында ховар. Магазиииерге хөй удаа чедип, сурагдамын, ие чидирер үжурга таваржыр.

Ховар белиг эвес ындыг барааиларның иезилбестей бергеи чылдагаанын Кызылын үлетпүр болгаш азып-чем барааиларының садыгларының удуртукчулары ыанчаар бодап турар ыргы?

М. СОЯН.
пенсионер.

Ш Ы Н

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин-амыдырала

КОНТРОЛЬДААР ЭРГЕНИ АЖЫГЛААШ...

Администрацияның ажыл-орудулгазын партия эге-орга низациялары контрольдаар ажыг. Кол чүве — ону долу ажаш эки кылдыр ажыглаары.

Удуртулгениң партбюро хуралынга Барановичиниң станок килыгларының заводунуң инженериниң ажылдарын-а четвестер шыңгыы чугаа орулдарыга чугула бармындаа олган. Бүдүрүш турар продукцияның куду шынарының угайында удуртукчуның отчёду контрольдуң ажыктыг хевири, кадрлар кижизидилгезинин школазы болуп турар — деп, заводтуң партбюро секретары С. Таболин чугаалап турар. — Удуртукчуларның ажылының практиказын администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар комиссиязының кежигүнүнери бүгү талазыг кылдыр өөренип турар. Олар бир дугаарында кижизидикчилер, организаткчылар, четвестерин эдериинде дорт киржикчилери болуп турарлар. Бүдүрүлгенин бүгү хей-шинти контроль органнарының ажылын чангыс зав угланышкынга тургузар сорулга-биле партбюро ниити планны тургулуп турар. Ажыл-херектиң байдалын партактивтиң сынап казының бармындаалап, кылыр ужурлуг түүлдерин тодарадып кылган. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерине дүүштүр контроль болгаш хыналданыш күүселдезин моон сонгаар улам сайзырангайжыдар дугайында» СЭКП ТК-ның докталынын негелдемизге дүүштүр хүлээп ап турар хемчеглер тодаргай, активтиң сынал-онаалдарын барымдаалаан турар ужурлуг.

Планныг онаалдарын бүдүрүлге бо хүнлерде чедиишкин-биле күүселип турар. Бүдүрүп турар продукцияның чартыынган хөй кезии шынар демдектиг.

В. ШАРПИЛО,
СЭТА-ның корр.

Баранович,
Брест область.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

КИРГИЗИЯ: ХОЙУЛАРНЫҢ СОРУЛГАЗЫ

Иссык-Куль хөлдүң чоогунда малчыннары продукцияга хей немелдени чедип алганнар. Өрткен чылдың чогуур үезинге деңиээргe, одарладып семиртккен хойларның немелде деңизии иштизи-биле 350 тонна четкен. Оны эрткен чылдыбыле деңиээргe, хой бүргүзүнүң деңизизин дөрттен сес килограмм чедир улгаттыргының ачызында чедип алган.

Ак-Суй районунуң «Карakол», «Джергалан» болгаш Дзержинский аттыг совхозтары ол чедиишкинге улуг үлүг киириштирген. Ол ажыл-агыйларда хойнуң дужаар ортумак деңизии 42—46 килограмм боон турар. Ол көргүзүгнү кудулатпазы—хойжуларның чылдың ийги чартында салган орулгазы боон турар.

Мурнакчы хойжуларның ол өгленээшкинин өске-даа районнарда малчыннар деткээн.

ЭСТОНИЯ: КАШ-ЛА ШАК ИШТИНДЕ

Пярну районунуң кооператорларының кандыг-даа магазинининң чагыглары каш-ла шак иштинде күүсеттинип турар апарган. Олар садып алыкчыларга үн бүрүде чугула херек бараанарның долу ассортиментизин сүмелеп турар. Районнуң агроүлетпүр каттыжышкынының девискээринге кооперация садыының ажылын эде организастазы мындыг түнелди берип турар.

РАУК-ту тургускан чорук ажылды эң-не таармычалыг кылдыр планнаарын база негеп келген. Ам ол районда тос кооперация эргелелдерин тургускан болгаш олар хандырып турары бүдүрүлге девискээринге ,тодаргай сорулгаларны шиитпирлеп турар. Хамыктың мурнунда чугаа болза, чонкуң бегелдезин үргулчүү, хамзыбиле өөренип көөрүнүң, ангыланғы бараанарга хереглелдерин хандырарының дугайында боон турар.

Ажыл-агыйлар-биле харылзааны хамыктанны бараанарны чедирериге колхозтарның болгаш совхозтарның транспортун ажылаар арганы берген. Девискээр бүргүзүнүң чөвүлел хуралдарының ажылынга үе черлерниң кооперация садыының төлөзелекчизи киирип олуржур. Ол ажыл-агыларның удуртукчуларынга чаа келген бараанарның дугайын дыңнадып, оларның-биле кадыкөдөө магазинниринге ажылдаар шахтарын, автосадыгларының эртер оруктарын тодарадып турарлар.

Ам отчёттардан «чыглы берген бараанар» дээн графа чок болган. Сельповуң демдеглел дептерлериндe бижиттинген чүүлдерин ёзугаар алырга, кижилер садыг ажылынга хомудавастай берген.

УКРАИНА: КЫМЫСКАЯКТАР БАЖЫҢЫ

Карпаты чоогунуң мыш ажыл-агыйының ажылдакчылары үнүштер хоралакчыларынга удур демдеглеге кымыскаяктарны ажыглап турар. Олар мындыг бичии «санитарларының» 10 муң өглерни кожүрелип доозаан.

Кымыскаяк өө дээргe, бир миллион чедип турар могагшылаг билбес ажыл-ишчилерниң чүрттаар сууру-дур. Олар сезон иштинде бүдүн-чартык он килограмм хире хоралакчы насекомнарны үзүткап шыдаар. Бир гектар арга-маштыг черге каш-ла санныг кымыскаяк өө турар болза, маштарның кадыкшылы аймал чок болурунга четчир. Ынчалза-даа кымыскаяктар боттары көжүп, иептерээрин маналр болза, дыка үр болур.

РСФСР: ЦИРК АЖЫТТЫНГАН

Псковтуң бичии уруглары Великий хемнин эриндe бир ана-ла чүрттелга бажыныынче үзүк-соксаал чок шуужуп-ла турар апарганнар: оон аданы каъдында дириг амытанарны өөредир аныяк дрессировщиктерин клуву ажыттынган болгаш тускай цирки тургускан. Оон ады болгаш чарлаадары амдыгында чок.

Бичии уруглар болгаш улугдаа кижилер аңаа баргаш, дөрт-дамгыныг амытанарның шарларыны октагылап, чиге-мяш кыры-биле каруан шарып каарга кылаштап, чалбыштыг тырыкшыны өттүр шурап, «санныг» мергежилгелерин белеви-биле бодап турарын сонуургап көрүп болур.

(СЭТА).

«НИКАРАГУАДАН ХОЛУҢ ЫРАТ!»

НЬЮ-ЙОРК. АКШ-тың Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң медеглели мында «Никарагуадан холуң ырат!» дээн эге-биле парлаттынган.

Рейганның администрациязының Латин Америкада чорудуп турар шериг авантюризминиң кем-бурулуг политиказынга удурланышкын Каттыш Штаттарда улам нилбарын ырарын ол документтерде демдеглээн. Ол бүгүнү ан көөрге, Ак бажың шериг күжү-биле Никарагуаның дүрүм ёзугаар чазаан дүжүр оттаарын ораалажып турар-дыр. Гондураста тургустуунган базаларга америк шериглерниң өөретккеш, чепсегден кааны контрреволюсчуларның болгаш сомосачы дээрбечилерниң холу-биле ону үүлгедип турар.

Рейганның Никарагуага удур чорудуп турар лайыны КНО-нуң Уставын. Хельсинкиге болган чөвүлел хуралдың түнел шиитпири болгаш делегейниң өске-даа янгуржулгаларын үрэн үүлгедикшкин боон турар.

АКШ-тың Конгрестиң ТК-ны Никарагуага удур чарлаттынмаан лайынны соксадыры дээш демиселди калбартырынче америк удусту кыйгыргаш, Төп Американың чанында девискээрлерден бүгү шериг-далайның кол-кол болуктерин болгаш ядролуг авиносептерни доп-дораан дедир келдирерин. Гондурастан америк шериглерни удурлеп негээн. Никарагуаның ымаагаврларының чанында, ол чүрттү шериг-далай күштерининг дузазы-биле бүзээлээрни Пентагонуун шемеп көөрүн күзээш, кылып турары америк шериглерниң лайынны өөредилгези дээрге лайын үүлгедикшкини боон, талаларының калбак месилдежикшкинин үнүп болур аймылдыг чорук боон турарын документтиинде айыткан.

(СЭТА).

РЕВОЛЮЦИЯНЫ ИДЕГЕЛДИГ КАМГАЛААР

ЛУАНДА. (СЭТА). МПЛА Күш-ажыл партиязының ТК-зының кежигүнү Ангола Улус Республиканың күрүнеин аймак чок чорууның министри Ж. Матеуш Паулу Барыын чүү күрүнелериниң авантюристиг политиказын ынчаргызы-биле шүүлгээлээн. Амгы үеде делегей империализминиң агрессчи чорууу дыка күштелген болгаш социалистиг база хогжуп эгелеп турар чүрттарга удур, бүгү бүрүшаар депшилгелиг күштерге чүдүр демисежир дээш түс-түс черлерге дайынчарны өөскүдүп, делегейниң аңгы-аңгы районнарында чаа-чаа шериг базаларын тургузуп турар деп. Анголаны хостаарының улусчу чепсектиг күштерин (ФАПЛА) тургусканының ооң демдеглээри-биле холбаштыр чүве чугаалаш, айыткан.

Рейганның администрациязы Совет Эвилелиниң тайбың сананалдарын тоож корбейн, Европада ядролуг чепсекти кызыгаарлаар дугайында чугаалажылышкыннарны үзеринде ораалажын турар деп. Ж. Матеуш Паулу чугаалаан. Европага чаа америк ракеталарны тургузар чорук бомбүрзек кырынга тайбың херээже шыгны кижанышкынны болдурар.

Вашингтонуң лайынан эртпес чалчазы Мурнуу-Африка Республиканың свок-зың ёзу-чурумунуң Анголага удур агрессиязын совсатпайн турарындан Африка диотин мурнуу талазында АКШ-тың агрессчи политиказы онза тодазы-биле кастуң турар. Байдал мындыг үеде ангола улустуң революстуг чаалап алышкыннарын идегелдиниибле камгалаар төлөөде, чүрттүң камгаланыр күжүн соксаал чокка улгаттырары эргежок чугула боон турар.

Ж. Матеуш Паулу ФАПЛАның дайынчыларын дайынчы белеткелдя болгаш өөредилгени бедидерииче, сагыпга-чурумну быжыглаарынче, политиктиг белеткелдя ханылдырынче кыйгырган.

КОЛ РОЛЬДУ ОЙНАП ТУРАР

ВАРШАВА. (СЭТА). Казар байлак тыварының үлетпүрү польша экономиканың кодурлүрүнге тодарадыкчы, кол рольду ойнап турар. Солунарның дыңнадып турары-биле алырга, хонук саныңда-ла чер кырынче 635 муң тонна хөмүр-дашты казып ундүрүп турар. Нинтизи-биле бо чылдың эгезинден бээр шахтёрлар 110 миллион тонна оттулар чүүлдү каскаанар. Былангыя июль айда каскан хөмүр-даштың деңизии дыка «аар» болган. Планда көрдүнген даалганы дагжылдар чартык миллион тоннага ажыр күүсеткеннер. Ажыл шагының минута бүрүзүн ажыктыг кылдыр ажыглаарының, күш-ажылды таарымчалыг организастаарының, машиналарның болгаш агрегаттарның ажылдавайн, аңаа турар чоруун дыка кызырарының эчызы-биле мындыг чедишкин чедип алдынып турар.

Хөмүр-даш казар ажык разрезтерин дагжылары базә-ла бедик күш-ажылчы кодурлүүшкүн-биле, шалыпчы ажылдап турар дугайында медээлер кээп турар. Олар эрткен чедиң айларның иштинде улус ажыл-агыйынга 23 миллион тонна ажып турар хөмүр-дашты бээрин хандырган. Ол дээргe, эрткен чылдың чогуур үезинде каскаанындан барык ййи миллион тонна хөйдүр.

Польшаның шахтёржу чайыссылалы — Катовицениң партия организациязының саналын ёзугаар аңаа дагжыларга алдар кылдыр турасказалзы тургузар деп турар. Чүрттүң ажылчын ангысының ол отрядының кымыяккай күш-ажылын, пролетарның чаңчылдарын ол турасказал монгежидер.

ЧАДТА БАЙДАЛ

ПАРИЖ. Франс Пресс агентилелдин дыңнадып турагыбиле алырга, Хиссеи Хабренин ёзу-чурумунуң шериглери Национал чаңгыс эптиң шилчиниге чазаанын дарганы. Чадтың национал хосталга фронтзоунуң баштыңы Гукуни Уэддейниң күштери-биле кадыг-дошкун тулчуушкуннарның соогда чүрттүн соңгу чүгүнде турар Файя-Ларжо хоорайны эзлеп алган. Ол шаап халдавашкын Нжаменаның амгы эргe-чагыргазынга Франциянның болган АКШ-тың шериг талазыбиле калбак дузалаамчыныың, а ол шыкаш Барыын чүктүг чүрттарындан элдеп алган чүс-чүс талазылеринилерниң болгаш ийи муң ажыг сана коммандостарның тулчуушкуннарга дорт киришкенинин чылзы-биле кылдыганын Африканың солунгы айтып турар.

БРАЗЗАВИЛЬ. Чадтың ханк шериглер камгалап турар чүрттар аразының аэропортунда Хабренин ёзу-чурумунга берген француз болгаш америк-даа шериг техниказы үргүлүү көөп турарын Конгонуң «Мвети» солунунда бижээн. Оларның хөй кезии «ТС-8» болгаш «S-130» дээр самолёттар-биле Чадта аппарын дүжүрүп турар. Ол шыкаш Нжаменада хөй санныг танкыларны болгаш күнк демиодеп ылган автомобильзерни, франциз америк болгаш швейцар будүрүлгенин өске-даа бөө-чепсектерни чедирген. Чадтың найысылалында ам-даа 50 франциз шериг сүрекчилөр. ол шыкаш бир болук англи шериг эксперттери болгаш офицерлери чеде бергеннер.

ПАРИЖ. АФП-ның дыңнадып турары-биле алырга. Нжаменаның баштыңы Хиссеи Хабре Чадта месилдежикшкинге шериг-биле дорт киржирии Франциядан дилээн. Шакла мындыг дилегни АКШ-тан болгаш өске-даа «найыралдажып турар чүрттардан» база кылган.

(СЭТА).

ТӨП КОМИТЕТТИҢ ПЛЕНУМУ

БЕЛГРАД. (СЭТА). Югославияның Коммунистер Эвилелиниң Төп Комитединиң пленуму болуп өрткен. Орта ЮКЭ-ниң XII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылдап кылган «экономиктиг чавырлымышкынның үр үеде программазының» боттандырар, талазы-биле ЮКЭ-ниң сорулгаларын тодарадып чугаалашкан.

Пленумга иletкел ылган ЮКЭ Төп Комитединиң Президиумунуң даргазы Д. Маркович ол программаны «чүрттүң экономиктиг сайзырадынга бергедээшкиннерни ажыл эртерин айтып турар чугула политиктиг документ» деп үнелээн.

Эрткен үе иштинде Югославияның чедип алган чедишкиннеринге доктаазаш, ол будүрүлгенин болгаш хереглелдин аразында туруп келген карышкактың үржуунда чүрттүн ажыл-агый төөгүлээнинде четвестер тыптын келген деп, ол чугаалаан. Ооң түлелеңге янзының үзеринде амгы КУРнуң девискээринде Пингфанг можута чорудуп турган Хавбинның мурнуу талазында 27 километр дерге бактериалыг дайынны чорударының эргелерин шинчилээр талазы-биле конгуг улуг төптү үзеп ийлеп чылдарның эгезинде дерип эгелээн.

1939 чылда дүржүлгелер кылырынга хереглээр хорутзаттырган кижилерниң баштайгы болуктери аңаа кээп эгелээн. Баштай кыдаттар, ооң соогда корейлер болгаш моолзар, соолгүредир туттурган шериг кижилео — оруктар болгаш америкажар. Ол үеде төптее оожк чүрттан турган тараачыларның чугаазы-биле алырга, суббота сайынга-даа 30—40 кижини төпке экээр турган. Төнинг демдеглээ үдазында ылган херим иштинге олар моогеп-биле чедип турганнар.

Барымы чүктүң экспертгериниң түнелээнин ёзугаар алырга, ак далат кеткен ярааттынар дайын төөгүзүнге чедир четче ыяес алды чылдың дургузунда үш муң ажыг кижини өлүргеннер. Соолгүредир кыват эрге-чагыргаларның чоруткан истелгезинин көргүскенин болза, өлүрткеннерниң саны, бети дээргe-ле, ооң үш-дөрт катап хөй болуп турар.

«Дайын төнер дей бергенде, немнинг херек үүлгедикчилерин лабораториларны, ажылдакчылар чүрттан турган бажыңнарны, херечилерни — ярааттынгыг шинчилелдер чорудазынга хереглеп турган кижилерниинг дириг артканнарын үзүткап эгелээннер — деп, «№ 731 отрядтың» ажыл-чорудулгазын истээринге киржип турган Хань Цзюнь журналистерге чугаалаан. — 400—500 хире хорутдаттырганнар дириг артканнарын турда, оларны газ-биле хораанаар камераларже албазаан киприкеннер. Өлген кижилерниң кырынче бензин чашкаш, орттедипкеш, үлүгүн оңгарларга хөөп каапкааннар».

Генерал-лейтенант Широ Исиидиң удуртуп турганы «№ 731 отрядтың» коргунчуг ажыл-чорудулгазы үр үениң дургузунда билдинмейн турган. Кемниг херек үүлгедин турган командазан соолгүредин чүгле 20 кижи шиитпирген. Ынчаарга генерал Исии болган улуг офицерлер Каттыжкан Штаттарның эрге-чагыргаларының дузазы-биле харылзалгадан чайлап деңнээ чорүй бергеннер. Ооң садыызынга олар боттарының ярааттынгыг шинчилелдериниң түнелелерин Пентагонга бүргүт-биле берипкеннер. Япон чазактың 1981 чылдың чазынында билдингелиниг ёзугаар алырга, бактериологтуг төптүн ажылдакчыларының янзы саны үш муң хире хамааты болгаш шериг «специалистер» турган. Оларның дөй кезии өөрээ негээшкиннерден чайлай бергеннер.

«Бактериологтуг тыптея чырак үеске тургулаан суурларга чүрттан турган чүс-чүс тараачыларже

ЯПОН ӨЛҮМ ЛАГЕРЬЛЕРИНГЕ АРААТАНЗЫГ ҮҮЛГЕДИИШКИННЕР ДУГАЙЫ

Парлалганың херечилээни

Канаданың «Сандэй стар» солунунга парлаттынган үүлдүн кызыра ыяпсынган хевирин Парлалганың медээлер агентствозу номчуучуларга сонуургадып тур.

Хендир-биле чагыларда чышыр шарып каан кижилерниң буттарының чанында бүбөк чуулазының, тефтин, холераның өөскүдүкчү микробтарын чиңп ийин канистрлерни тургузуп каар. Ооң соогда канистрлерни чаза телеңиптер. Оралаш турган противогазтарлыг камгалал костюмнерлиг, колдарында секунда демчээ херекселдерлиг болгаш блокноттарлыг солдаттар частымышкын болгандан соңгаар өлүмге чыгаткан кижилерниң медерели ишкындыраринга чедир өөткеп, үени демдеглел турарлар. Кижиниң организминиң ол коргунчуг варыгларга удурланып шыдаар кызыгаарын мынчаар доктаадып турар.

Иштиг херээжеңнерге шээр варыгларны күш-биле чышыр каар. Олар божаан соогда не биле чаш төл чаа шелделер кылыр дириг амытанар болуу бээрлер.

Чанагаштап каан эр кижилерниң кырынче дөртен градус соок үезинде соок сугну севарар. Өлүмче чыгаткан-нарның дамаң-даа шак ло-йып каар, соктаарга, мяш-даа мыкаш, ток-ток дээр. Кижиниң соокка шыдамчыл шак мынчаар шинчилеп турар.

Кижилерни замырынче аттың, ээш сарбашкынның ханын сыкыртыптар. Дуржулгалың аянс сорулгазы — кижиниң ханын чүүн-биле солуп болурун тодарадыры. Өске амытанарның ханының болдуруп турар реакциязын тодарадыры-биле, дириг кижиниң анестезия чокка кеже бээр таварылгалар турган...

Кижиниң чүлүү-чүрээ соолаңнаар шак бо коргунчуг шинчилелдерни япон шериг болуктери ийги делегей дайынының үезинде Пингфанг можута чорудуп турган. Хавбинниң мурнуу талазында 27 километр дерге бактериалыг дайынны чорударының эргелерин шинчилээр талазы-биле конгуг улуг төптү үзеп ийлеп чылдарның эгезинде дерип эгелээн.

1939 чылда дүржүлгелер кылырынга хереглээр хорутзаттырган кижилерниң баштайгы болуктери аңаа кээп эгелээн. Баштай кыдаттар, ооң соогда корейлер болгаш моолзар, соолгүредир туттурган шериг кижилео — оруктар болгаш америкажар. Ол үеде төптее оожк чүрттан турган тараачыларның чугаазы-биле алырга, «экономиктиг чавырлымышкынның үр үеде программазының» кол принцип болунун күжүне даянып болур. Ол дээрге чүрттүң курлавыр күштерин чеп ажыглап, харысалганы бедидеры болгаш күш-ажылдың сагыпга-чурумун быжыглаарлары.

Чүрттүң иштинде чамдык күштер программаны боттандырарынга шаптык кылып турарын утпаза эки. Шак мындыг түүлдерин шиитпирлин-биле бүрүү шаап, кызыы болгаш чер-чүрт тыртар чоруктар-биле демиселди күштелдирерин чугула. Программаның күүселдезинче чаңгыс аай киирерин чедип алыры күзелиг.

Бо дээрге түгле ЮКЭ-ниң удуртукчу органнарының сорулгазы эвес, а шүйтү партия организациялларының, бүгү шиитпирлин-биле дең, келгелчи чугаалаан. Ажылчын чер бүрүзүнге коммунистер чавырлымышкын программазын ынмыралга боттандырар дээш демиселди башкарар апаарлар. Түгле шак ынчаар югослав шиитпелеге коммунистер боттарының политиктиг башкарыкчы ролюн чедип ап болуур.

ДАШТЫКЫДАХ КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫ

БРЮССЕЛЬ. Москванын күрүне консерваториязының студентизи аныяк совет ырлакчы Владимир Богачев Бельгиягa улуг тиилелгени чедип алган. Борта эрткен аныяк опера ыраажылларының делегей конкурузунга ол «Граширя» деп кол шаңналды чаалап алган.

Москва консерваториязының аспирантызың Людмила Иванова-биле кады В. Богачев кады опера ырлавазы дээш тускай шаңналды база алган.

Фламанд радионуң болгаш телевидениениң организастазаны коруулеге 10 чүрттардан келген аныяк талантылар киришкен.

ТУНИС. Улусчу уран чүүлдүн чанчыл болган фестивалы Карфагенде бурунгу рим амфитеатриниң сценазынга доозулган. Орта 20 чүрттарның, ооң иштинде Совет Эвилелиниң, Польшаның, Чехословакиянның, ГДР-нин, Венгриянның, Югославиянның, кезии араб чүрттарның уран чүүл коллективтери киришкен. Эң эки тапкы күүселдези дээш фестивальдың шаңналын жюри Узбек ССР-нин күрүнениң алдарлыг «Бахор» деп улусчу танцы ансамблинге тывыскан.

КОНАКРИ. Гвинея найысылалдың совет өөредилге төвүнүң спецназдан ол кежээ орус ырлаар. Пушкинниң, Есенининиң, Маяковскийниң шүлүктери чаңгыланып турган. Орус дыл курстарының доозучуларының үгелээшкинниле организастаан концерт «Мел Улуг Ленинниң дылынга номчуп, чугаалап тур мен» деп кыйгырыктың адаа-биле эрткен.

Совет өөредилге төвүнүң чанында курстар ийи чыл иштинде туруп келген. Ооң дыңнакчыларының аразында гвиней интилезлдин анги-аңгы болуктериниң төлөөлекчилери бар. Онда совет уран-чечен, эртем болгаш өөредилге литературазының библиотеказы ажылдап турар. Ажылчыларның болгаш таравчыларының делегейде бир дугаар курупеазиниң төөгүзүнүң болгаш амгы хүнүнүң дугайын көргүскен уран-чечен болгаш документалдыг кинолардың көргүзүү, совет чурумнарының делгелелерин организастаан турар.

Гвинеяда орустаа чугаалап, бижиин өөренирикселп турарларның саны озуп турар. Чүгле бо чылын наймыжылдың политехниктиг институдунда, Канкананың, Киндияның, Фулайның өөредилге черлеринде 1500 кижи орус дылды өөренип турар.

(СЭТА).

ЭДЧ немигүнү чүрттарның социалистиг экономиктиг таарыштырылгазының шугуму-биле ССРЭ болгаш Венгрия ийи чүрттүң улус ажыл-агыйында улам-на калбаа-биле хереглеттинип турар эпаргал электронмуг саналга техниказын тургузарының болгаш кыпын үндүреринниң талазы-биле үрэтүүлелдиг кады ажылдап турар. Ол дериг-херекселдерни бот-боттарының аразынга алчып-бержири улгадып турар.

ЧУРУКТА: Будапештиге чоокта чаа болган чүрттар аразының үлетпүр ярмаказынга специалистер карман компьютерлеринин хевирлерин совет деңгимирлер аразындан дыка сонуургааннар.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

ЧАМДЫК АЖЫЛДАР КЫЛДЫНЗА-ДАА

Чонга ачы-дуза чедирериң улам шидай экижидер дээш Улуг-Хем районнуң амыдырал хандырырга бүдүрүлге эргелеп чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Ол бирги беш чылдың үшүү, өзек чылының алды айларының планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлелерин шынарлыг күүседиринге ында партия болгаш профэвилел организацияларының ролю бичe эвес болган. Чонга ачы-дуза чедирериниң 16 кол хевириниң 14-үн күүсеткен.

Көзээде ажылдап турар сес комплекстиг пунктунуң ажылы мурнуку чылдарнан экижээн. Ылангыя Арыг-Үзүү. Торгалыг суурларда мындыг салбырлар (эргелекчилери Минчейма Чамбал, Шипма Ооржак) планны 122, 105 хуу чедирип, социалистиг чарыштың тиилекчилери болгулаан.

Соолгу үеде даараныгга цехиниң ажылы экижип орар. Биске тускай эртеминг специалист — технологту министерстводан чорудуп бергенин ажылга идиглиг болган. Даараныгга цехиниде колдуунда аныяктар ажылдап турар. Амдыгында оларның дургузгазы эвээш, янчангаш ажылдың бүдүрүкчүлүү арай кудуу. Ынчалза-даа цех начальниги, аныяк специалист Надежда Семёнова оларга технология талазы-биле кичээлдерни эртирип, пятница саянында шынар хүнүн эрттирери чанчыл болу берген. Оон шынар хүнерниинг түнелиин үндүрүп илереттинген четпестерни чайлавырының практиктиг дузазын көргүзүп, дуржулгалыг дазовшыкчылар М. Сорокина, М. Хайрудинова, А. Винокурова болгаш өскелер-даа аргасүчезин нептередип турар.

Даараныгга цеги чартык чыл планның 102,1 хуу азы 27,6 муң рубльдин продукциязын бүдүргеи. Ам М. Хайрудинованың удуртканы алатье даараар № 2 бригада 6750 рубльге продукция бүдүрер планны 6960 рубльге боттандырган. Тыва АССР-нин Дээди Советиниң депутады Л. Маркелованың баштаан даштыкы хеп, чүвүр даараар № 3 бригазазы 6600 рубльдың продукциязын бүдүрер онаалдазын 7106 рубльге күүсеткен. Ол шыкаш плик даараар цех, химиктиг арга-биле хептер аштавры болгаш кодээ ажыл-агыйга ачы-дуза чедирериниң планнары ажыр күүсеттингилээн.

Ажылдаар шахтарны чонга ажыктыг болдурарының болгаш бүдүрүлге черлериниң эргe-хүлээлгелиниң дугайында Хоойлуга үндезилээш чамдык ажылдар кылдынган. Көзээде ачы-дуза чедирер салбырларның даараныгга цеги болгаш өске-даа азырларын ажылдаар шахтарын чонга таарымчалыг кылыр өскерткен. Ылангыя суббота хүнеринге ажылдаар кылдыр турган.

Чонга ачы-дуза чедирериниң улам шидай экижидер дээш хемчеглер алдынза-даа, чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар ам-даа хөй. Чартык чыл планын коллектив күүсеткесе-даа, мурнуку чылдың ленинелиге четпейн турар. Чонуун кижи бүргүүнге ачы-дуза чедирилгези ам-даа куду. Магнитофоннар, приёмниктер болгаш оңнуг телевизоолар септелгезиниге чонуун хомудаларын эвээш эвес. Ындыг хомудаларны телемастер Володя Иванович Ооржактың адынга улаа-даваа келгилээн. Бо мастер чамдык ховар незектерниң чогунга сылдап алган, кижилериниң сеткилин хомудаларынтар чоруктар бар. Ук мастерниң ажылын хүнүгүн негелдезиниге дүүштүр тургузары «Тывараднотелебыттехниканың» болгаш районнуң бүдүрүлге эргелелиниң баштаар черинин ажылдаар кылдыр тургускан.

Чонга ачы-дуза чедирериниң ажылдаар шахтарын таарымчалыг кылдыр тургусса-даа, чамдык ажылдакчыларының ажылдан озаллаар азы эрте чанар чорууу ам-даа бар. Мындыг четпестерни болдурбас дээш партия болгаш профэвилел организацияларының моон-даа сонгаар ажылдарны шиигмырадыр.

Бүдүрүлгенин баазазы чаңгыс черде эвес. Бо чорук ажыл-ишче шахтыктыг. Чаа Шагаан-Арыг хоорайга будүүлге эргелелиниң чаа бажыңының түдүүн дүргедеп, онуу дарый ажыглалга киирер болза, чонга ачы-дуза чедирери улам шыңаржып, экижир.

Х. МОНГУШ,
районнуң амыдырал хандырылга эргелелиниң начальниги.

Күш-культура болгаш спорт

БҮДҮРҮЛГЕДЕ КҮШ-КУЛЬТУРА КОЛЛЕКТИВИ

—Чадаг маңнаары—кижилериң кадыын быжыглаарының эң эки аргазы — деп, Украинада Винница хоорайда «Терминал» бүдүрүлге каттыжышкынының күш-дамыр кижизидилгезиниң инспектору Иван Руденко санап турар.—Боттарының ажылын олуруп алгаш кылып турар улус боорга, бистиң бүдүрүлгениң ажыл-ишчилериниң хөй нуруузунга спорттуң бо хевирин сүмелеп турар мен. Кадыкшылы сула, күш-дамыры кошкак улустар база таваржыр, оларга эмчи-биле сүмелешкеш, ийи ай хире сула кылашка киржирин, кезек болганда, оожум маңнаарын сүмелээр мен. Чиик атлетиканың өске-даа хевирлери, волейбол, баскетбол, хол бомбуу, оон-даа ажыктары кончуг ажыктыг.

ЭСМ-нин тургузугларын «Терминал» заводу бүдүрүп турар. Оон продукциязын Москвага 2980 чылда эрткен Олимпий оюнларынга чедиишкин-биле ажыглаан. Бүдүрүлге ажылдап эгелээнден бээр 13 чыл болган. Чиик атлетикага бирги разрядчы Иван Руденко баштаан күш-культура коллективин база ол хире үеде туруп келгени бо.

Күш-дамыр кижизидилгезиниң инструктору—заводта эң көскүлеп кижилериниң бирээзи.

«Кадыкшыл болүүн», чиик атлетика болгаш конькиге маңнаарының секцияларын ол баштап турар. Заводтуң ажылышчылери спорттуң 20 хевиринге киржип турар. Штаттыг тренер специалистер-биле кады боттарының хостуг шактарында хөй-нинти эгелээшкин аайы-биле хөй-нинти инструкторлар секцияларны чорудуп турар.

«Терминалда» колдуунда 30–35 харлыг аныяк кижилер—деп, Руденко чугаалаар.—Оларның чартыында хөй кезин —идепкейлиг күш-культуржулар. Спортка хандыкшылдыгларның аразынга ажылдаарга чиик болуп турар. Бистиң ажыглалывыста — нинти күш-дамыр белеткелиниң залы, боодалга шөлү, баксетбол, волейбол шолдери, хаак баазазы. Амгы үениң стадионун болгаш эштир бассейн тудуун планда киргеп. Баро-камералыг, аңгы-аңгы тренажералыг, электромассаж тургузутларлыг, велоэргометрлиг, сауналыг улуг эвес бассейниг болгаш эмнелге, ванналыг цех «Терминалда» бар. Могап-шылаашкынны, таарымча чок хөөн-сеткил болгаш психологтуг байдалдың «чүгүн» аңаа дүжүрүп каавыдып, аарыгларны аңаа эмнедип ап болур.

Кара далайның Одесса чоогунда завод кадыкшылга пансионадын тудуп алган. Хоорай даштында Потушизе, Винница адаанда дыштанылга баазалары база бар. Ол дээрге, чаңгыс сос-биле чугаалаарга, дыштаныр хүннерде терминалчыларның барып турары спорт-кадыкшылга лагерьлери-дир. Спорт, күш-культурага чыл санында 25 муң рубльди үндүрүп турар.

—Бистиң заводка күш-культура бүдүрүлге гимнастикаларындан эгелээр. Оны бүдүрүлгеге хүнүң-не йи катап чорудар—деп, Руденко чугаалап турар. — Бистиң цехтеривис делгем, чырык, ында шөл четпир.

Шынап-ла, бүтү таарымчалыг байдалдар терминалчыларда тургустунган. Цехтер иштиногаан чайт. Заводтуң девискээрин розадар чаттып үнген.

Күш-культурага киржип турарларның чартык кезии хөрөөженнер. Инструкторнуң чугаалаары-биле алырга, улуг назылыгларны база утпайн турар. Эмчилериң хайгаарал-ы-биле олар, «кадыкшылга болүүнде» киржип турарлар. Ол болүктүң киржикчиси 62 харлыг инженер Иван Фесенко чоокта чаа 16 километрни 2 шак 15 минутада эрткен. Үш чыл мурнунда ол аар аарыг, 500 метрни дүрген кылаш-биле эртер кандыг-даа аргаы чок турган.

—Заводтуң «кадыкшылга болүүнүң» кежигүнү апаргаының бээр кадыкшыл быжыглаарының чадаг чарыжынга киржип келдим — деп, ол чугаалаар.—30 харлыг турганымдан бээри кадыым эки апарды.

«Терминалда» спортчу маргылдааларга ынак, аңаа улугдаа, бичии-даа кижилер киржир. Ол чижектиг маргылдаалар эртип турганын кордум. Ону 2-ден 5 чедир харлыг чадаг-тергечилер ажыткан. Улуг шоколад «медальдар»—биле ол бичии спортчуларны шаңнаан. «Эң спортчу өг-бүле» деп маргылдаа солун эрткен. Ол маргылдаага Спицинер ийи чыл улаштыр тиилеп келген. Адазы Валерий — инженер-энергетик, авазы Регина—слесарь-чыынчы.

—Заводтуң спартакиадазынга бистиң ог-бүлевис каш чыл улаштыр киржип келген деп, Регина чугаалап турар.— Бисте үш оол (улуу 13 харлыг), бир дөрт харлыг уруг бар. Кайкадык болурунга спорт улуг ажыктыг. Ынчангаш уругларывысты күш-культура болгаш спортка чаңчыктырып турар бис.

«Терминалдың» директору Юрий Панов кадыкшылганың чадаг-чарыжынга идепкейлиг киржип келген. Заводтуң күш-культуржуларының эгелээшкининге деткимчени ол берип турар. Ынчангаштың бүдүрүлгениң спортчулары хоорайда эң дээре спортчу көргүзүүлгелиг. Винницага чаңчыл ёзугаар эртип турар «Кадыкшылга шимчээшкини» деп массалыг чадаг-чарыштың тиилекчилери болуп турар.

Л. КОВАЛЕВА. ПМА.

ССР Эвилелиниң Улуг театрының артистериниң француз найысыялга көргүзүглери канчаар-даа аажок улуг чедишкинниг доозулган. Владимир Васильевтиң ийи чаа ажыынын — «Улановага алдар» болгаш «Бир допчу намдарның үзүндүлери» деп балеттерни база эрткен чүс чылдың классиктиг балеттеринден үш па-де-делерни аңаа бир-ле дугаарында көргүзерге, оларны парижчилер чыпчыы-биле уткуп хүлээп көргеннер. Шылгараңгай совет балерина, совет артисте ниң үш салгалдарын кижизиткен кайгамчыктыг педагог Галина Уланованың сценага үнүп, ойнаарын олар чээрби кежээлериниң иштинде магадап, диңмиттиг адыш часкап сонуургап көргеп. Совет артисте ниң көргүзүглери совет балет школазының делегейде бедии-биле үнелеп көрүп турарының чаа херечизи болган.

ЧУРУКТА: Галина Уланованың (солагай талазында) КУАТ-тың артисте ри-биле Парижтиң бир кудумчузунда турары.

О. КАРАСЁВТУҢ фотозу. (СЭТА).

ӨСКЕЛЕРГЕ ҮЛЕГЕРЛИГ

Кызылдың № 4 профтехучилищезинде будүрүлге-ооредилгезиниң мастери М. Х. Галимов аныяк оолдар, кыстарны тудугунуң ажыы-амгы тускай мергежилиге өөредип, кижизидип эгелээнден бээр он чыл ашкан. Михаил Хакимович училищеде хөй-нинти ажылынга идепкейлиг киржип келген. Ол бодунуң хүлээнген ажылынга бердинген, кызымак чүткүлдүг кижи. Дуржулгалыг башкы аныяк эш-оорүнге арга-дуржулгазын дамчыдып, сүмезин кадып, оларга улуг дузаны көргүзүп турар. Эки ажылы дээш ол республиканың профессионал-техниктиг ооредилге талазы-биле эргелеминиң болгаш училищениң хүндүлел бижиктери-биле чаңгыс эвес удаа шаңнаткан.

Эрткен айда оон бөлүүнүң 27 сургуулу күрүне шылгалдаларын чедишкинниг дужаагаш, ортумак школа доосканының аттестадын, кран башкарарының документилерин алганнар. Дөрт сургуул Чаа Шагаан-Арыгның, ийи кижи Ак-Довуракның тудугларынга ажылдаарлар. Артыкнарны Кызыл хоорайның тудугларынга артып каар күзелин илереткеннер.

Михаил Хакимовичиниң сургууллларының аразында хөй-нинтиниң ажылынга идепкейлиг, бижыг сагыылга-чурумнуг, эки өөредилгелиг сургуулдар бар. Оларга Урана Шылгар-оол, Любовь Чазылай, Валентина Куулар, Людмила Дондувай, Александр Оюн, Мерген Оюн, Сергей Балчый, Саида Дацзы-Белек болгаш өскелер-даа хамаарлыр.

Училищеге ажылдап келген чылдарында Михаил Хакимович Галимов сургууллларның ада-иелери-биле бижыг харылзааны тудуп келген. Ынчангаш оон ажылының эки түңнелдеринiң кол чажыды ында дизе частырыг болбас. Сургууллдарга бижыг билиг бээр дээш кызымак ажылдап турары-биле ол өскелерге үлегерлиг, төлептиг чоруу-биле макталдыг.

Х. ОНДАР.
Кызыл хоорай.

Өртке удур албанның кижилери

ӨЛДЕН АРТАР...

Өлден артар, өртten артпас деп чугаа бар. Арга-арыгны орттен болгаш кайы хамаан чок үргедп, кезер чоруктар камгалаары арга-арыг ажылдакчыларының кол сорулгазы. Кайы-бир девискээрге орт хып үне бээрге, бүгү чонну эвилелдеп алгаш, орттуң дүрген өжүреря чугула. Чамдык кижилер орт өжүрүкчүлериниң лесниктернин хереэ деп болаар. Арга-арыг—бүгү чонуун байлаа. Кижи бүрүү оон каттаар, тооруктаар, ыяштаар болгай. Чылдың-на албан, организация черлери хөй кубометр тудуг ыяжын болгаш токпакты оон белеткеп ап турар.

Бистиң Ак-Туруг ыяш ажыл-агый салбырында 15 кижи ажылдап турар бис. Бир орт машинаны бар.

Орт өжүрегинче бүгү күштү эвилелдээр дугайында райкүүскомнуң шиитпирин «Ак-Туруг» совхозтуң директиязы. Ак-Туруг, Кызыл-Даг көдээ Советтериниң күүсекомнары күүсетпейн турар. Май 12-де Кызыл-Даг болгаш Ак-Туруг суурлар аразынга орт хып үнген. Өөрүм тайгада 2 черде өрт Орттуң өжүреги-биле чон эвиөжүрер дээш чорупкан турган. Келдеп алгаш, чадаг бар чорумда, «Ак-Туруг» совхозтуң директору Чараш-оол Чигжит кандыг дуза херегил деп сонуургаар турум, чазаглыг орук-биле аңаа көрүп эрте берди.

Орттуң Ак-Туруг ортумак школазының башкылары болгаш өөренникчилери өжүрүштүг.

Төрээн черивистиң аргаарыг байлаан камгалаары кижи бүрүзүнүң хереэ дээрзин утпаалынар.

К. КОМБУ.

АЙЫЛ ЧАЙЛАТТЫНГАН

Мугур-Аксыга кежээкиниң 6 шак ажып турда, агаар баксырап, чаъс чаар деп чүве илдең апарган. Күштүг хат электри шугумнарын үзе шаап кааптар деп барган-дыр деп, диспетчер чугаалаан. Ай-дедир хат кыска тутчулга болдурары ол-дур дээш станцияны бир долгандыр кезип кылаштадывыс. Хенертен мотор ыштанып, кайы-бир суурда замыкание болганы илдең апарган. Районнуң улуг электриги С. Шой-оолче, начальнигивис К. Очур-оолче дамчыдарывыска хемчээн дораан алыр болган. 15 хире минута болганда улуг электрик орт үнүп, айыл боор дей бергенин дыңнадып, орт өжүрер херекселдерин алгаш, орүү суурже дүрген чедип кээрин дыңнатты. Машина чок, чадаг чүгүржүп өскединивис. Орукка халчып олурувуста чиик машина маңнап олур, ерт өжүрер херекселдериниствин көргүзүп, дозарывыска-даа турбадыл.

Улаштыр чүгүржүп олурувуста, С. Шой-оол мотоциклдиг бо келди. Аңаа херекселдивис чүдүрүп, колясказынга боттарывыс база ушкажып алгаш, чедип келириниске чалбыыш шуут дендээн.

Бистиң оолдар өөрепгени аажок ерт херекселдериг ажыглап, орттуң өжүрүп турдулар. Өртке удур кичээл эрттирип турарывыс кончуг-ла ажыктыг-дыр деп бодап турдум. Эккелген ерт өжүрер херекселивис тондүр өжүрерингe четпейн барган. Шугуур Сарыг-оолдуң ол-ла мотоциклинде катап чоруткаш кээривиске, улус-даа эндерик, орттуң өжүрүп апкан болду. Замыканиениң болган черин тодарадып, болур-чогууру-биле эткеш, суурларже чырыкты хаидырган.

Ерт, өске-даа айыыл-халап болганда кижи бүрүзүнүң дуза чедирери күзенчиг болгай, а бир эштиң албан-хүлээлгедаа эвес, з сагыш-сеткилдиң аайы-биле ерт өжүрүп бар чыткан биске дуза чедирбээнин дыка эпчок болган.

А. ЧЫЖЫР-ООЛ.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң уран чүүлдүң республика школазы 1983-84 өөредилге чылында үндезин чурттаачыларның үргулриын хүлээп алыр немелде хүлээп алыышкынынны чарлап тур. Иштин билиг школазының бирги классынга өөренир 7 харлыг үргулрны хүлээп алыр. Хөгжүм салбырынче түгле оолдарны алыр.

Школада дараазында салбырлар бар:

а) фортепиано

б) үрер хөгжүм херекселдери (флейта, кларнет, труба, ксилофон).

в) хылдыг хөгжүм херекселдери (скрипка, виолончель).

г) улустуң хөгжүм херекселдери (домбра, баян).

д) чурулга уран чүүлү.

Хүлээп алырда үргулрның үнүү дыңнап билирин, аялганы донтаадып алырын, эки сактып алырын болгаш эки үнүүн барымдаалаар. Чүрүлга салбырынга кирер үргулрның ажылдарының, кылыгларының шынарын көөр.

Киреринн нүүзэннериң ада-иелери директорнуң адынга билдиримишинни бижиир. 7 харга чедир үргулрның эмчи карточказын, ог-бүле дугайында, эмчиниң шынзылгаларын болгаш төрүттүнгенинiң дугайында херечилелин эккээр. Документилерни 9 шактан эгелеп хүлээп алыр, шылгалдаалар августуң 23-те эртенгиниң 10 шакта Кызылдың уран чүүл училищезинге эгелээр.

«Красный луч» («Кызыл херел»)

профессионал-техниктиг училище

(МУРОМ хоорайда)

1983—1984 өөредилге чылында сургуулдар чыыллазын чарлап турар. Училищеге чедип алыр профессиялар: аргычы, пос-таавычы, дескилекчи, дүрүкчү, ээрикчи.

Өөренир хуусаалары:

Дескилекчилерниң болгаш аргыкчыларның 2 чыл, ээрикчилериниң, уштукчуларның болгаш пос-таавычыларның — 1 чыл.

Тускай билиглерни өөрешири-биле чергелештир 9—10 класстар хемчээлинге иштинбилиг-эртемнерни база өөредир.

Училищеге чыылда үргулчү боол турар. 7 класстан эвээш эвес билиглиг, 15-тен 20 харчедир кыстарны хүлээп ап турар.

Өөредилге үезинде сургууллларның шуптузун халас общежитие-биле хандырар. Стипендиянын хемчээли айда 50—60 рубль, 6 ай эрткен соонда сургууллларга кылганын барымдаалап толевир бээр. Ажыл толевири ынчан 120—180 рубль чедер.

Муром хоорайга чедир чоруурупун хөлезязин комбинат толээр. Баштайгы 6 ай иштинде бүгү сургууллларны хүнде 3 удаа чем-биле хандырар. Ынчаарга оскүс болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң үргуларын өөредилгенин бүгү дургузунда халас чемгерер.

Училищеге киреред чугула херек документилер:

1. Чурттап турган черинден ушта бижээн паспорт.

2. Торүттүнгенинiң дугайында херечилел (16 харчедир).

3. Билиниинiң дугайында херечилел.

4. Чурттап турар черинден болгаш ог-бүле составының дугайында шынзылга. Бир эвес ада-иези инвалид болза, райисполкомдарылгадан шынзылга.

5. Эмчи шынзылгазы.

6. 4 фото-чурук 3х4 см. хемчээлдиг.

АЙТЫРЫГ ТОДАРАДЫР АДРЕС: Кызыл хоорай, «Монгулек» гостиниңа, № 311 өрээл.

ЧАА ПОЧТА МАРКАЛАРЫ

ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозу «ССРЭ-1» деп стратостаттың ужутканынган бээр 50 чылынга тураскаадып, чаа почта марказын үндүрген. Ол стратостат ынчаардагы үеде эң тулган дээп 19 километр бедидир ушкаш, атмосфераның бедик каттарын шинчилээр арганы бергенин билдингир. Маркада «ССРЭ-1» стратостаттың ушкан хүнүнден бээр 50 чылы» деп бижип каан болгаш ак-көк дээр оңүнде оон дүрзү-хевирин чураан. Чурукку Игорь Богачев.

ССРЭ-ниң Улустарының VIII чайгы спартакиадазынга алдар кылдыр бир янзы чуруктут болгаш маркалыг чаңгыс талалыг почта карточказын парлап үндүрген: ында спартакиадаңың эмблема-демдээ болгаш снилбип чураан стадионну хевириниң кырында «ССРЭ-ниң Улустарының VIII чайгы спартакиадазы» деп бижип каан. Спартакиаданың ниити хевирлерин көргүскен чуруктa «Совет спорттуң түгүн бедик тудаалы!» деп бижип каан. Почта карточказының чуруккузуу Герман Комлев.

(СЭТА).

ЧӨПТЕРНИ ЧОК КЫЛЫР

Эмчиниң сүмези

Кара-сээк—улуг эвес насеком. Оон дыка хөй хевирни кижиниң кадыынга хоралыг. Кижиниң хавын сорар хевиринден аңгыда, балыгланган черинiң төгүлген чүүлү, дер болгаш шараланчак шырыңмабиле чемненирдери база бар. Сээктериниң чамдыктары халдавырлыг аарыгларының тараныкчылары. Оларның личинкалары кижиниң мага-бодуунга чурттап, маңгыстаалчак амыдыралдыг апаар.

Сээктер даваанарынга, өөктеринге янзы-бүрү аарыгларның өөскүдүкчүлерин чыпшырып алган чоруур. Чижээ, ижим тивинин, кыжык аарының өөскүдүкчүлерин олар аарыг кижилерден халдадыр. Ол ышкаш олар аъш-чемге, аяксавага хонгаш аарыг нептерелдир. Сээктер кижиниң чаразы-биле чемненир болганда, туберкулёз аарының база тараныкчызы. Туберкулёзтуң хевээнг бактерияларын сээктериниң албанынга ур үеде дирит турар. Конъюктевит болгаш трахома халдавырлыг карак аарыглары. Бо аарыглар база сээктер дамчыштыр халдаар.

Ынчангаш чайгы үеде сээктериниң массалыг көвүдээрин болдурбазы-биле профилактиктиг хемчеглерни баш бурунгаар чорудар ужуруглуг. Чурттакчылыг черлерде организмниг болгаш прип-чыдаан будүмелдер овааланган черлерни чогуур үезинде арыглап аштаар. Бажың девискээрлериниң санитарлыг арылавышкынны чорудар.

Бажың иштининг сээктерин чок кылыры-биле хөй түүл хемчеглерни ап болур. Чижээ, хлорофостуг эзилдиргини бичии тавактарта куткаш, сээктер чыглыр чер-черге салыр. Ол үеде аъш-чемни, аяк-саваны мык дутлаар. Будүрүлге, албан черлерни, бажың-балгатты доктаамал арыг-силиг тургузар апаар. Аъш-чем, бок артынчыларын дутлаглыг кочалдарга каар болгаш үргулчу үндүрүп тогер ужурлуг. Бок урар савыны арыглап чуур. Өрээлдерже сээктерниң ужун киреринi болдурбацар. Бо-ла бүгү профилактиктиг хемчеглер чурттакчы бүрүзүнүң сагыыр дүрүмү болур болгаш, дыка хөй аарыгларны болдурбазының кол хемчеглери-дир.

Л. КАЛАШНИКОВА, республиканың санэпидстанциязының энтомологу.

ХЕМЧИЛЕР БОЛУКСААРЛАРГА

Красноярск крайның Подтесово суурунда № 5 ортумак профессионал-техниктиг (хемчилериң) училищеге 1983-1984 өөредилге чылында сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар.

Училище дараазында мергежилдиг кижилерни белеткеп чыдар:

1. Механиктин штурман-дузалакчызы, өөренир хуусаазы—3 чыл 4 ай.

2. Моторист-башкарыкчы, өөренир хуусаазы —3 чыл.

3. Судно кылыр электросварщик, өөренир хуусаазы—3 чыл.

4. Судно радиостанциязының электрик-радиооператорy, өөренир хуусаазы —3 чыл.

Училищеге 8 класс дооскан оолдарны хүлээп алыр.

Хүлээп алдынган кижилерни шуптузун тускай ишк-хеп-биле, аъш-чем, общежитие-биле хандырар.

Училище он класс дооскандардан дараазының мергежилдиг кижилерни белеткеп турар:

1. Судно башкарыкчызы механик, өөренир хуусаазы—1 чыл.

2. Моторист-башкарыкчы, өөренир хуусаазы —1 чыл.

3. Электрикрадиооператор, өөренир хуусаазы —1 чыл.

17 хар четкен болгаш оон-даа улуг назылыг аныяк оолдарны хүлээп алыр. Хүлээп алдынган кижилер шуптузу айда 90 рубль стипендияны алыр болгаш общежитиеге чурттаар.

Училищени дооскан соонда разрядты болгаш мергежилин тывыскан, дээди өөредилге черинге кирер өргелиг дипломну алыр болгаш хем транспортунче ажылдадып чорудар.

Училищеге өөренген үезин үзүктелишкин чок стажка киир санаар.

АЙТЫРЫГ ТУРГУЗАР ЧЕРНИҢ АДРЕЗИ: индекс 663134, Красноярск край, Енисейский район, Подтёсово суур, № 5 СПТУ, директор. Телефон № 3-78, 7-69.

ЫНААР ЧОРУУРДА БИЛИП АЛЫР ҮҮЛДЕР: Красноярскиден Подтесово суурга чедир «Метеор» теплоход-биле азы самолёт-биле Енисейскиге чедип болур. Енисейскиден Подтёсовога «Ракета» теплоход-биле чедер.

Училищениң толээлекчизи Кызылдың хем портунда, кадрлар килдизинде.

ХОРАДЫП ЭГЕЛЭЭРГЕ...

Өвүрде «Торгалыг» совхозтуң малчыннары ниитиниң малын остүрери-биле эрес-шүдүргу ажылдап турарлар. Ук совхозтуң малчын коданнарының девискээринге бөрүлер көстүп кээп турар апарган. Олар малчыннарның мал-магаының хорадыг эгелээннер. Малчыннар ол араатан аңнарны үзүткаарының хемчеглерин алган. Иинек кадарчызы Кара-оол Базыр-оол бир улуг бөрүнү Көжээлиг-Тээлиге олүрген. Өшкү кадарчызы пенсионер Товарищ Базыр-оол 6 бөрзектерни Бугалыг-Аяңдан тыпкаш, үзүткаан. Сарлык кадарчызы Түлүш-оол Кыргыс, Мерген Байыр-оол олар Чөвүрээлиг-Тээлиниң Оялык деп черден 15 бөрзектерни үнүгүрүндеп тып олүрген.

Н. ДАМДЫН.

Редакциянның адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3 Телефонпары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-33-24, 2-23-54, харылзаалгалыг секретарының 2-23-35, секретарлаттың 2-23-31, партийжи амылыраа болгаш үлетпүр киллистериниң 2-31-71, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллистиниң 2-41-27, информация киллистиниң 2-22-60, культура киллистиниң 2-23-54 кодзо ажыл-агый киллистиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун-кезээй барганда 2-32-73 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1073.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографизы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—00208

Телевидение

АВГУСТ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үс». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Спорт дугайында информация. 9.10— Концерт залында — өөренникчилер. 9.55 — «Черниң дузу» деп хөй сериялыг уран-чечен фильминиң 7-ги сериязы. 11.05 — «Чолаачы Звереятин бир дугаар дүрүмү». Документалдыг телефильм. 11.35 — «Ока кыдымының хаиалары». Фильм-концерт. 11.55 — Телемедээлер. 12.00—14.15—Чапсар. 14.15—Телемедээлер 14.35 — Документалдыг фильмнер. 15.40 — Орус дыл. 16.40 — «Нурекке ужуражышкынчылар». Документалдыг телефильм. 16.40 — «Шыдыраа школазы». 17.10 — Шуптуу кады найыралдыг ог-бүле. 17.45 — ССРЭ-ниң улустарының 8-ки чайгы Спартакиадазы. Спортчу гимнастика. 18.30 — Документалдыг фильм 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 —«Коллектив чүнү кылып болурул?» 19.30 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи О. Воронецтин концерти. 20.00 — ССРЭ-ниң спорт комитединиң шаналы дээш бокска делегей турнири. Түңнел оюннар. 21.00 — «Үс». 21.35 — «Бирги салют». Музыкалыг дамчыдылга. 22.50 — Бөгүн делегейде. 23.05 — 23.25 — Спорт дугайында информация.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — «Мээң бригадам». Документалдыг фильм. 8.35 — «Чегери». Уран-чечен телефильм. 9.45 — «Мен — бөгүн болгаш даарта». 10.30 — Испан дыл. 11.00 — «Ада-иелер, силерге». 11.30 — Уран-чечен фильм. 12.35 — Дайын чылдарының шүлүктери болгашырлары. А. Фатьяновтуң чогаадыкчы ажылы. 13.25 — «Уругларга дириг амытанныр дугайында». 13.55 — П. И. Чайковскийниң чогаадыкчы салгалының фестивалының түңнел концерти. 14.35 — ССРЭ-ниң улустарының 8-ки чайгы Спартакиадазы. Сүтта эштири. 15.05 — «Мордов черниң аялгалары». 15.30 — Телемедээлер. 15.40 — 18.00— Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уругларга фильмнер. 18.25 — «Азының товуү». Информастыг дамчыдылга. 19.05 — «Хөвүү» Телефильм. 19.25 — Телемедээлер. 19.35— Чарлаалдар. 19.45 — «Евгений Беляев ырлап тур». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — И. С. Бахтың прелюдиелери. 20.40— «Чуруккуу Иван Шишкин». Документалдыг фильминиң башкы үндүрүлгезин. 21.00 — «Үс». 21.35—22.55 — «Кара роза» деп уран-чечен венгер телефильм.

агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чаъс чагбас. Соңгу-барының чүктеп хаттың дургену секундада 7-12 метр.

Дүне 2-7 градус, чамдык черлерге 0 градустан 5 градус чедир соор. Хүндүс 17-22 градус чылыыр.

Кызылга көөк булуттаар, чаъставас. Соңгу-барының чүктеп хаттың дургени секундада 7-12 метр. Дүне 3-5 градус, хүндүс 18-20 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИЛ.

Кино

АВГУСТ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Домой» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Петля Ориона» 9.30, 13.20, «Дознание пилота Пирса» 11.20, 15.10, «Замужество Марии Браун» 17.10, 19.10 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Нас венчали не в церкви» 14.40, 16.20, 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Школа мужества» 14.00, «Сильные духом» 15.50, 19.20 шактарда.

«ЛЕТНИЯ»: «Печальная повесть любви» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Призрачное счастье» 17.30, 20.00 шактарда.

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 180 (12270) | 1983 чылдың август 5, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп

КЫЗЫЛ ТУК-БИЛЕ ШАҢНАТКАН

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың хөй муң кижилиг коллективи бо чылдың эгезинден планның даалгаларны, социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг боттандырар дээш шудургу ажылдап келген. Күш-ажылдың сагылга-чурумун, бүдүрүлгенин, технологияның чурумун шынгыы сагыыр талазы-биле комбинаттың дирекциязының, парткомунуң, хөй-нинти организацияларының ап чорудуп келген хемчеглери боттуг түннелдерни берген. Комбинат ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип, күрүне мурнунга хүлээлгелерин боттандырып турар апарган.

Он бирги беш чылдың өзек чылының бирги чартыында комбинат эрткен чылдың бирги чартыынга бодаарга сорттуг даг-дүгүн 4000 тонпаны хөйнү бүдүрген. Чартык чылда продукция сайгарарының планын 107,1 хуу, бүдүрелгенин — 111,8 хуу күүсеткен.

Бо чылдың ийиги кварталында Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжыга чедип алган чедиишкиннери дээш «Тыва даг-дүгү» комбинат ССРЭ-нин Тудуг материалдарының үлетпүрүнүк министерствозунуң болгаш ол адырның профэвилел Төп Комитединиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан болгаш адырның бүдүрүлгелериниң аразынга социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ ЧОРУП ТУР

«Шын» солун бөгүн КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН сигенчи Соян Хайыңның чедиишкиннинге тураскаадып көдүрген.

Тес-Хем районда «Кызыгаар» совхозтуң хоочун хойжузу Соян Хайың он бирги беш чылдың өзек чылында бодунуң күжүбиле 15 тонна сиген белеткээр хүлээлгезин августтың бирге чедир 18 тонна кылдыр күүсеткен болгаш ажылын ам-даа уламчылап турар.

Мурнакчылардан үлегер алыңар! Мал чеми белеткээриниң талазы-биле чарлаттынган шалыпчы айның социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржиңер!

Кызылчылар! Мал чеминиң белеткелинче!

Найысылалдың бүдүрүлгелериниң, алban болгаш өөредилге черлериниң коллективтериниң мал чеми белеткээриниң шалыпчы айында көдээге чедирип турар дузалыңың дугайында айтырыгны СЭКП Кызыл хооркомунуң бюрозунга дүүн чугаалашкан.

Чоок-кавының совхозтарынга, хөй кезиинде «Сукпак» семиртилге каттыжыышкынынга кызылчылар 10.000 тонна мал чемин белеткеп бээр деп хүлээлгени алганнар. Хоорайның чамдык коллективтери көдээ ишчилерге мал чеми белеткеп бээр хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, ону улуг ээ-харыысалга-биле көрүп турар деп, СЭКП хооркомунуң бюрозу дедиглээн. Чижээ, Кызылдың аш-чем барааннарының садының ажылдакчылары 160 тонна нөгаан массаны белеткээн, пландан 10 тоннаны хөйнү хүлээткен. Кадык камгалал министерствозунуң коллективи 82 тонна сигеннии, 125 тонна ногаан массаны белеткеп, боттарының хүлээлгезин оранчок ажыр күүсеткеннер. Сүт заводунуң, «Тываобувьбыт» каттыжыышкынының, рембыттехниканың, типографияның коллективтери өкi ажылдаанnар.

Ындыг-даа болза, чамдык бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның удуртукчулары, партия организацияларының мал чеми белеткээр даалгазынга ээ-харыысалга чок чорууп көргүскен. Чижээ, авиабүдүрүлгениң, хем пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының, «Тыва көдээ тудуг» трестиң, «Тыва суг тудуг» трестиң чамдык эргелелдериниң, хөй-хөй транспорт бүдүрүлгелериниң, педагогика институдунуң, педагогика училищезиниң коллективтери бо ажылче ам-даа эгелеп кирбээн.

Келир субботаны болгаш воскресеньени хөвү-шөлдерге массалыг ажылдаарының хүннери кылдыр СЭКП хооркомунуң бюрозу чарлаан. Мал чеминиң белеткелинге кижи бүрүзү идепкейлиг кириишсин дээш бүдүрүлгелерниң, алban черлериниң удуртукчулары база партия организацияларының бүгү-ле хемчеглерни алыр, шалыпчы ажылче кижи бүрүзүн мобилизастаар ужурлуг.

Шупту мал чеминиң белеткелинче! Малга быжыг чем-суурну тургузар дээш коллектив бүрүзү салыышкынны кирер ужурлуг.

ХӨВҮ-ШӨЛДЕРЖЕ МАССАЛЫГ ҮНЭЭЛИ

СОРУКТУГ СИГЕНЧИЛЕР

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының девискээринде чайгаар үнген сигенниң дүжүдү бо чылын эки болган. Суурнуң чурттакчылары 6 звено болуп алгаш, мал чеминиң белеткелин чорудуп турар.

Салбыр 1705 тонна сигенни белеткээр планныг. Июльдуң соонгу хүннеринге чедир 160 тонна сигенни сараатгаан азы пресстеп бооладаан, 260 га черниң сигенни кадыыр-биле кескен. Оларның чамдыызын сараатгаан.

Ак-Хаяда Монгуш Тамчат-оолга удурткан механизастаттынган бригада 130 тонна сигенни пресстээн. Ону Ак-Хаядан «Тыва» совхозтуң сиген шыгжавырынче соөртүп турар.

Хол-биле сиген кезер звенолардан Куулар Шудуй-оолдуң звенозу өскелерни мурнаан. Олар он бир тонна сигенни кескеш, сараатгаан.

Сиген кезер бригадаларга, звеноларга таарымчалыг байдаады салбыр баштаар черн, Хорум-Даг көдээ Советиниң күүскому тургускан. Ынчалза-даа Чадаана хоорайдан Хорум-Даг суурже хлеб чедирилгези тәүлелиишкинниг чоруп турарын сигенчилер хомудап турар.

Чадаана хоорайның алban, организациял коллективтери мал чеминиң белеткелинге массалыы-биле киржип турар. Коллектив бүрүзү тус-тузунда онаалдалыг ажылдап турар.

Райкүүскомнуң улус өөредилге килдизининң болгаш ургулариың спорт школазының каттышкан звенозу 5 тонна сиген белеткээр планын ажыр күүседипкен. Ында методист Саар-оол Монгуш, ургуларының спорт школазындан Чыпаа-оол Монгуш, башкы Достай-оол Ховалыг хол кадыыры-биле сиген кезеринге өскелерни мурнаан, соруктуг ажылдап турар.

Райкүүскомнуң көдээ ажылагый эргелелиниң, агроүлетпүр каттыжыышкынының ажыддакчылары «Искра» совхозка 5 тонна сигенни кезип, сараатгаан бээрин үдээткен. Оларда 7 кижи составтыг звено Чадаана хем кыдыында сигенни хол кадыыры-биле кезип дооскан.

К. МОНГУШ.

ШЕФ-БИЛЕ

Бо чайын чаъс хой дүшкен-биле сигенниң үнгени бистиинде кайда-даа багай эвес. Ыламгыя сигенни кол-ла кезип алыр черлериис—Алаакта, Коп-Сөөкте, Узуп-Теректе, Кызыл-Хараганда база өскедаа шолдерде сигенниң дүжүдү дыка эки.

Бо хүнперде партия райкому, райкүүском болгаш районнуң өске-даа организацияларының малга четчир чемперни белеткеп алыр дээш баш удур эвээш эвес хемчеглерни ап, хөй-нинти, машина-техниканы күжүн олче моонцээп. Совхозтарда, алban, организацияларда мал чеми белеткээр ажылды удуртур кылдыр тургускан тускай штабтар ажылдап турар. Сиген кезилдеэн ам кайда-даа хайныышкынныг.

Эрткен субботада Хөлчүк деп черге баштайгы улуг шефтээшкинниң организастаан. Аңаа Тээли суурнуң бүгү алban, организацияларыдан 130 ажыг кижи киришкен. Шефчилер ол үн нинтиин-биле 2900 ажыг долгак сигенни белеткээш, «Тээли» совхозка хүлээткен. Тус-тус организацияларлардан сентелге-тудуг участогу, харыызаа белдирип, райкүүскомнуң культура килдизи, райпо болгаш өске-даа черлер ажыл-агыйның машиналарының артык кезектери белеп, кандыг-бир үреливишкин болу бээрге, дораан солуп, септеп алыр.

Артыштыгда Алексей Сумуюп удурткакны механизастаттынган сигенчи звеноның кежигүннери шалыпкын ажылдап турар. Олар каш хонуктарда чайгаар үнген 27 тонна шынарлыг сигенни белеткээн. Звеноның ажылы комплекстиг чоруп турар. Бир трактор вестирер, ону сүрүштүр ийи трактор болдүрер, дорткүзү пресстээр, бешкизи сараатгаар дээн чижектиг ажылдап турар. Механизаторлар Валерий Тангыт, Ежлей Дамдын-Сюрюн олар хүн нормазын 100—150 хуу күүседип турар.

К. ХАНГАЙ.

Эрзин район.

КЕЗИЛДЕ КИДИН ТҮЛҮК

«Нарын» совхоз бо чылын 3950 тонна мал чемин белеткээр планныг. Сиген белеткээр бригадаларның ажыл-ижи Чыраалык, Дагылды, Тес уну болгаш Артыштыгда хайныышкынныг. Бар курлавырларны ажыглап тургаш, бо чылгы планны күүседиптериниң аргазы бар. Күскү зелёнка кезилдеэн кидин түлүк. Хөндей-Аксы суурнуң бүгү алban, организацияларының черлериниң ажылдакчылары, агитквартылдарның чурттакчылары мал чеминиң белеткелинде бүрүн киржип турар.

Механизаторлар сигенни кестиргеш, пресстээш, совхозтуң № 3, 4 хойнуу бригадаларының кыштагларында чедиргеш, сараатгаан. Мал чеми белеткечилериниң хандырылгазы эки. Аъш-чемни болдунар-ла аргабиле хандырган. Хостуг шактарында номчуур солун, сеткүүл доктаамал кээй турар. Шыдырва, шашки, волейбол болгаш өске-даа оюн херекселдери бар. Көдээ ажыл-агыйның машиналарының артык кезектери белеп, кандыг-бир үреливишкин болу бээрге, дораан солуп, септеп алыр.

Артыштыгда Алексей Сумуюп удурткакны механизастаттынган сигенчи звеноның кежигүннери шалыпкын ажылдап турар. Олар каш хонуктарда чайгаар үнген 27 тонна шынарлыг сигенни белеткээн. Звеноның ажылы комплекстиг чоруп турар. Бир трактор вестирер, ону сүрүштүр ийи трактор болдүрер, дорткүзү пресстээр, бешкизи сараатгаар дээн чижектиг ажылдап турар. Механизаторлар Валерий Тангыт, Ежлей Дамдын-Сюрюн олар хүн нормазын 100—150 хуу күүседип турар.

К. ХАНГАЙ.

Эрзин район.

БАЗА КАТАП ХЛЕБ ДУГАЙЫНДА

АМ-ДАА ШУУДАВААН

«Ак-Туруг» совхозтуң ажылакчылары бо чылын 5290 тонна сигенни белеткээр планныг. Амга чедир Кызыл-Даг салбыр 554 тоннаны, Ак-Туруг—56-ла тоннаны кезип, сараатгаан. Бүдүк-бүрү белеткелинде 62 школачы ажылдап турар болгаш 32 тонна мал чемин белеткээн.

Бо саннардан алгаш көөрге, ажылдың темпизи оожум дээрзи билдингир-дир. Ылаңгыя совхозтуң Ак-Туруг салбырының малчыннары, ажылчыннары сиген кезилдезин чаала эгелеп турары четпес. Ук салбырга шеф-биле дуза көргүзүп, мал чеми белеткеп бээр хүлээлгелиг организациялардан орук участогуңуп, профтехучилище салбырының коллективтери мынчага дээр сигеннеп эгелевээн.

Совхозтуң удуртулгазы мал чеми белеткээр ажылды четпес организастап турарындан оон темпизи оожум болуп, бо хүннерге чедир эвээш сиген белеткеттингенин айтыр апаар. Ылаңгыя сигенчилерни идайбээр соөртүр машина-техниканың багай ажылындан хөй улус үнелиг үе-шактыг халас чидирип, эртенниң-не контора чанынга 9—10 шакка чедир тургулаар. Совхозтуң дирекциязы, парткому, профэвилел комитеди ону чүге таарыштыр шиитпирлеп көрбезил?

К. КОМБУ.

Улуг-Хем район.

ПЛАНЫ—170 ТОННА

«Мал чемин белеткээри — нинтиниң херээ» деп кыйгырыгның адаа-биле «Хемчик» совхозтуң ажыл-ишчилери бо хүннерде хайныышкынныг ажылдап турар. Чайгаар үнген сигенниң дүжүдү бо чылын эки. Совхозтуң партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының база көдээ Советтиң удуртулгазы-биле тускай бригадалар тургустунган. Бригада бүрүзү планныг онаалдаларын ажыр күүседир дээш бүгү күжүн олче моөцнээн.

Бригадаларда сигенчилерниң социалистиг чарыжын хонуктап түүнеп турар. Механизастаттынган сигенчи отрядтардан Чүдиең Кара-Салга удурткан отряд соөлгү чарышка тиилээн. Ынчан сигенчи отрядтың кежигүннери 72 рубль-биле шаңнаткан. Хол кадыыры-биле сиген кезер бригадалардан Өктек-оол Ооржакка удурткан тудуг организациязының ажылчыннары эки ажылдаан. Бо бригадага 48 рубльди тывыскан. Кадыыр-биле сиген кезеринге Эрес-оол Саая, Хупан-оол Кара-Сат, Оолак Иргит, Иван Саая олар дыка мергежээн. Ынчангаш 170 тонна чайгаар үнген сиген кезер планын тудугжулар хүнүнге чедир күүседиптер аргалыг.

— Ө. Ооржактың бригадазының кежигүннери ажылдап турда, ужуражып чугаалашкан мен. Дүрген темп-биле ажылдаарынга чаашкын шаптыктап турзажок, чаъс аязыры билек, кескен сигеннерни кургадып, улаштыр кезип киришкен чугаалаттылар.

Ч. САЯ.

Барыын-Хемчик район.

ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

Кызыл районда «Кара-Хаак» совхозтуң малчыннары сиген белеткелинге идепкейлиг киржип турар. Хойжуларының кижи бүрүзү бо чылын боттарынга 10 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткеп алырын хүлээнгей. Августуң этезинге чедир олар нинтизи-биле 47 тонна сигенни кезип, хөпээнеп алган болгаш мал чеминиң белеткелин ам-даа үргүлчүлеп турар.

Малчын П. Хүлер-оол сиген кезилдезинче хамыкты мурнай кирген болгаш он ажыг тонаны белеткээн. Л. Кок-оол болгаш Б. Чооду олар сиген белеткелинге база идепкейлиг киржип турар.

Бистиң корр.

Шынар—ажылдың көрүнчүү

Продукцияның шынары деп чүл деп чүвеин хөй таймылбырлаан ажыы чок боор. Ол талазы-биле негелделер-даа улгаткан, чоннуң хереглелдериниң оскеми-биле шилилгези база улуг. Таарымча чок кылдыр кылган херекселди кым садып алыксаар боор. Аъш-чемге хамаарыштыр алырга, садып-даа алган продуктузу, ооң амданы, хевири багай болурга, чиксенчиг эвес аппаар чыгыы. Ылчалзажок бистин магазиннеривисе шынары багай, чамдыкта шуут үрей кылган чүүлдер безин кире бээр.

Продукцияның шынарынче онза ничээнгейин углаарын ССРЭ-пиң Аъш-чем программазында айыткан. Аъш-чем продуктуларын чүгле өстүрүп, белеткеп, ажаап, кадагалап алыр эвес, а хереглекчиге эң эки шынарлыг кылдыр бээр—сорулга мындыг.

Хлеб... Бо сөс кажан шагдан бээр улуг ужур-утка сиңген. Төрээн чурт, не, амыдырал-чуртталга дээн мшкаш ыдыктыг сөстер-биле кожа чоруур сөс боон келген. Бистиң ол кол чемнеристиң ыдыктыг утказын хүн бүрүнүң амыдыралынга бо-ла утказыр, ооң ырезин хой таймылбырлаан ажыы чок боор. Ол талазы-биле негелделер-даа улгаткан, чоннуң хереглелдериниң оскеми-биле шилилгези база улуг. Таарымча чок кылдыр кылган херекселди кым садып алыксаар боор. Аъш-чемге хамаарыштыр алырга, садып-даа алган продуктузу, ооң амданы, хевири багай болурга, чиксенчиг эвес аппаар чыгыы. Ылчалзажок бистин магазиннеривисе шынары багай, чамдыкта шуут үрей кылган чүүлдер безин кире бээр.

Продукцияның шынарынче онза ничээнгейин углаарын ССРЭ-пиң Аъш-чем программазында айыткан. Аъш-чем продуктуларын чүгле өстүрүп, белеткеп, ажаап, кадагалап алыр эвес, а хереглекчиге эң эки шынарлыг кылдыр бээр—сорулга мындыг.

Хлеб... Бо сөс кажан шагдан бээр улуг ужур-утка сиңген. Төрээн чурт, не, амыдырал-чуртталга дээн мшкаш ыдыктыг сөстер-биле кожа чоруур сөс боон келген. Бистиң ол кол чемнеристиң ыдыктыг утказын хүн бүрүнүң амыдыралынга бо-ла утказыр, ооң ырезин

туу кааптар бис. Кандыг-бир черге бичин кижиниң хлебти октапкаш, теп чорудуптарын эскербейн баарывыс, бажынга бок хумуңуже эргижирээн хлебти книр кааптарывысты буруу-дур деп корбейн баар чоруктар турар. Хлеб дугайында айтырыгга ону хереглеп турар кижилерден аңгыда ону кылып, бүдүрүп турар кижилерниң талазындан тоомча чок болуруи черле оршээп болбас. Тараа бистиң столдарывыска амданныг булочка, печенье, батон боон келгиниинің мурнуида узун болгаш нарын орукту эртер. Ооң ол оруу хлеб заводтарын дамчаш, магазиннериңе делгингирлеринге амданныг, үзагай чыттыг кылдыр делгеттингеи булкалар, хлеб кылыглары кылдыр доостур ужурлут болгай. Бистиң кижи бүрүзүнге хлеб хүи бүрүде херек, ынчангаш ооң кандыг болуп турары кижи бүрүзүнге хамаарылгалыг.

Хлебтиң шынарының талазы-биле чамдык хынналдарны Курстандарттың Тыва лабораториязының ажылдакчылары кылып чорукан болгаш оларның түнелдерниге хамаарыштыр чүнү чугаалап болурул?

Кызылчылар, бистиң республиканың элээн хөй суурларывыда чурттакчылары дег, амданныг, аинныг хлебти ховар көөр болгаш бо талазы-биле хомудап турарывыда чөптүг. Чаңгыс хынналданың түнелиниде Кызылдың хлеб заводунга 1,3 тонна сухарилерни, бир тонна ажыг хлебти бракгаан. Пряниктерни болгаш ленинградский деп булочкаларны садарынга чөпшээрел бербээн. Стандартка дүүшпес продукцияны бүдүргеин технологтуг чурумну даллганы үлээп алырындан эгелээш, хлебти чүдүрүп чорударынга чедир сагыыазындан болган.

Чадаананың хлеб заводунда тургустуигап байдал оон дээрдевес. Мында бүгү чүүлдерни шаандакы арга-биле, каракка таажыры-биле кылып турар. Далганы шишкивес, деңзилевес, сугну база-ла хумуңнаш кудуптар, дузуруп ажыг, ажыг эвезин тодаратпас. Ол бүгүнү хемчээп, таарыштырар херекселдер шупту-зу үрелик.

Ак-Довуракгың хлеб заводунда байдал оон-даа дора. Продукцияның шынарын эки-жидер талазы-биле кандыг-даа ажыл ында чоруттунмайн турар. Ооң илереи чүү болганыл дээрге, хынналдага киргеи бүгү продукцизы стандарттың негелделерияге дүүшпес болган. Хлебтиң шыгы улуг, хевир-хемчээли чүүлдешпес, ажыктызы эрте берген болган. Хынналда кылыр болгаш хемчээр приборлары база шупту үрелик.

Туранның хлеб заводунга хынналда түнелиниден база-ла оорунгут чугаалаар чүве эвээш. Бо чылдың июль 26-27 хүннеринде хынналдаар үезинде ийи ацгы болук продукцияның бирээзинде хлебтиң деңзизи четпес, өскезиниң хлебтериниң даштыкы хевири чуурук, физика-химиктиг шынарлары багай болган. Херекселдери база четче ажылдавас.

Республиканың Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозу ол четпестерии эдер, бүдүрүлгелериниң экономиказын быжыглаар, технологизиин сайзырагайжыдар талазы-биле хемчеглерни алырын аазаап, ынчалзажок тус-тус черлерде партия, совет органнар хлеб заводтарының ажылын экижидер, оларга быжыг коллективтерни тургузарынга дузалаары күзенчиг. Чүге дээрге, бистиң шупгувустуң үнелеп четпес байлавыс — хлеб дугайында чугаа чорун турза, хойнү кылыры черле алban боор.

Г. ТОЛКАЧЕВ.

Тываның күрхайгаарал лабораториязының стандарт килдизиниң эргелекчизи.

Национально-краеведческий отдел

Секретарьга с о с

ЧЕДИИШКИНГЕ ООЖУРГАВАС

Он бирги беш чылдың үшбу чылының алды айлар планын Кызылдың № 2 АТБ-зиниң коллективи чедиишкиниг күүсеткен. Ол чедиишкинге коллективте хөй-ниити организациязары улуг рольду ойнаан. Коллективте ажылчыннарның, албан-хаакчыларның, инженер-техниктиг ажыддакчыларның каттышкан ниити хураанга квартал база чартык чыл түңнелдерин, социалистиг чарыштың негелдерииниң күүседдезин болган күш-ажылчы сагылга-чурумну чугаалажып турар. Коллектив күрүне планнарының күүседдезинче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, каминалганы күштелдиринче, ажыл-агыйжы овес болган тотчеглекчи чорукту узуткаарынче, күш-ажылчы сагылга-чурумну улам ынай быжыглаарынче бүгү күжүн утландырган. Коллективте үш колонна тургустунган. Колонналарның бригада бүрүзүнде коммунистерни быжыглаан, олар улуг харыысалгалыг кижизидилге ажылын база чорудуп турарлар. АТБ-де 24 бригада бар, оларның он ийишиге «Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы» деп хүндүлүг атты тывыскан. Ол ышкаш үш комсомолчу-аныяктар бригадазының ажылы мактадыг.

Бригадаларның аразында социалистиг чарыштың негелдери шыгыы. Ону түңнеп, тиилекчилерни тодарадырда ажыддың бүгү талазы-биле ананатеп турар. Түгле план күүседдезинден эвес, а сеткээн автомашиналар септелгеден брак чок үнүп турарын, артык кезектерниң болгаш кыварчаар материалдарның каминалгазын, күш-ажылчы сагылга-чурумунуң байдалын, мергежил бедидип турарын шуптузун маңаа хынап көрүп тургаш, тиилекчилерни илередип турар. Бо чылдың ийиги квартализда социалистиг чарыштың түңнели-биле № 1 колонна (начальниги Е. А. Кузнецов) тиилекчи болган. Үк колоннага шилчиир кызыл туктуу тывыскан. Бригадалардан коммунист В. В. Климинге удуртқан № 12 бригада бирги черни, коммунист Д. Д. Чамзынаны ийиги черни ээлээн. Мурнакчы чоланчы В. Кудрявцевтиң болган септекчи Я. Марьясовтуң ажылының чедиишкиниң даэш күш-ажылчы алдар түгүн көдүрген. Чоланчылар Н. А. Мишин, Я. Я. Губарев, В. А. Еловских, С. К. Ак-оол коллектив кежигүннериниң хүндүткелин чаалап алганнар.

Бистиң коллективте аныяктар хөй-ниити ажылынга болгаш спортка идепкейлиг киржип турарлар. Бүдүрүлгениң базазында «Енисей» аттыг футбол болгаш хоккей командалары каш чыл улаштыр туруп, республикада шырак даэш командаларның санында кирип, чедиишкиниг ойнап чоруп турар.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун экижидери-биле арагдалашкына болгаш алкоголизмге удур демисел комиссиязы (дергазы Я. К. Лукьянович) оон ажылдап турар. Ай санында кылыр ажылдың планын тургузуп ап турар. Комиссия рейдилерни удаа-дараа чорудуп келген. Профилактика човулели тургустунган. Берге байдалдыг болгаш чүрүм үреп турар ог-бүлелер кичээнгейге алдынган. Ол ышкаш чүрүм үрээшкиннери болуп турар болгаш кандыг-бир чылдагаан-биле ажыл шагы үзүп турар кижилерниң бажыңнарынга чедип, чугаалажып, сайгарып турар.

Коллективте эш-хүү суду ажылдап турар. Чартык чылдың дургузунда 16 кижиниң сагылга-чурумунуң дугайында чугаалашкан болгаш ийи хереқти сайгарып көрген. Буруулуг кижилерге чогуур хемчегларни оналаган.

Сагылга-чурумну экижидери-биле хөй ажылдар кылдынып турза-даа коллективте чүрүм үрээшкиниинин фактылары ам-даа бар боон турарны хомудаачыг. Кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу хөй болуп артышаан. Коллективте ниити саны 372 кижи бар болза, алды айлар иштинде 59 кижини ажылга хүлээп алган, а 38 кижи ажылдан үндүрткен боон турар. Күш-ажылчы сагылга-чурум үрээни даэш 7 кижи үндүрткен. 17 чоланчы эзирик машина башкарып чорааны даэш туттурган. 8 кижи машина башкарар эргезиниң документизин хавыртаан. 67 кижи чылдагаан чок ажыл шагы үскен, ол 196 кижи-хүн боон турар.

Бүдүрүлгениң администрациязы, ында хөй-ниити организациялары бүгү аргаларны ажыглап тургаш, бо четпеерни чайладыр даэш ажылдап турар.

В. КОМАРОВА,
№ 2 АТБ-ниң партия организациязының секретары.
ЧУРУКТА: коллективтиң мурнакчы чоланчылары.
Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

БРИГАДА КЕРЭЭЗИ-БИЛЕ

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, оон ажыктыын бедидер даэш бүдүрүлге черлеринге бригада керээзиниң аргазы-биле ажылдаарынче шилчиирин «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде калбаа-биле ажыглап турар. Чаа чүүлдү эгелеп алыры черле берге. 1978 чылда ол арга-биле Ак-Довуракты тудугларынга Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу А. С. Күжүгеттиң удуртқаны бригада ажылдап эгелээн. Оон бээр бригада Ак-Довуракка 60 квартиралыг үш база 30 квартиралыг бир чуртталга бажыңнарын ажыглалга киргерген.

А. С. Күжүгеттиң бригадазының соонда чаа арга-биле ажылдаарынче оон чаржы турары К. Б. Салчактың бригадазы шилчээн. Ол арга-биле ажылдап турган бо бригада 60 квартиралыг бажыңны дужаап, эмнелге комплекизинин, чаа школаның тудугларынга киржип, хоорайның сүт заводунуң тудуунда ажылдап, ам база бир чаа чуртталга бажыңының тудуунда ажылдай берген. Ынчангаш тудуг эргелелинге бригада керээзи-биле ажылдаары ам дөрт чыл болу бергени ол.

Дөрт чыл дээрге чаа арганың ажыктыынга бүзүрээриниң, олче оске бригадаларны хаара тударынга четчир үедир. Бир эвес 1978 чылда бригада керээзи-биле «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинге бүгү ажылдарының 20,5 хуузун кылган болза, даравазында чылда ол көргүзүг 23,6, а 1980 чылда — 33,7, 1981 чылда — 46,3 хуу чедир оскен.

Бригада керээзи-биле ажылдаан бригада чаңгыс объектини хүлээп алган ону шуут дооскер ужурлуг. Ынчангаш олар тудуг материалдарынга камналгалыг, ону чогуур черинге ажыглаар, тудугну дүргеп болгаш шынарлыг дооскарынга сонуургалдыг болур. Ажылчын бүрүзү эштерин херек үелерде солуурулу-биле элээн каш тудугжу мергежилдерин шингээдип алган болур. Ажылдан озалдаар, ажыл шагы үзер, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чорукгар ол бригадаларга илезин-биле кызырлыр. Чүге дээрге ажыл төлевирин саналтура кижи бүрүзүнүң ниити күш-ажылга киирген үлүүнге хамаарыштыр шаңнал акшаны хуулап төлээрин доктаатказын. Ынчангаш ажылга билдамыш, оон озалдаар кижилер дораан костулу бээр, оларның алырыдаа эвээш апаар.

Чоокта чаа бо чаа арга-биле ажылдап турар Виктор Викторович Савыялың комплекстиг бригадазының ажылчын-биле танышып чораан мен. Бригадир боду 1964 чылда бодуңуп күш-ажылчы намдарын ынчангы Күжүгет Кызылдар-оолдуң удуртқаны бригадага эгелээн. Кажан 1970 чылда Күжүгет Күдерекович амыдыралының айны-биле Кызылче көжүп, «Кызыл үлетпүр тудугга» ажылдай бээрге, ынчан-на дүржулгалыг тудугжу апарган Виктор Савыял ук бригаданы хүлээп алган.

Оон бригадазында ам 21 кижи бар. Бригаданың өзээн аңаа чээрби ажыг чылдарда ажылдап келген, Ленин болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнериниң эжилекчизи, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң ийи чыштарының депутады чораан Сергей Балбырович Сендажы, «Улустарның найыралары» орденниг Тюлюш Донгуровнч Болдум, хоочун тудугжулар, дүржулгалыг дагдынмыкчылар Хирлиг-оол Алаа-Бызаевич Сат бэва Ховеш-оол Сотпаевич Монгуш олар тургуун турарлар. Аныяктардан Владимир Эрешчин, Кара-оол Кара-Сал, Сарыг-оол Монгуш Сергей Серен-оол олар база эки ажылдап турар.

Бо бригадага эрткен чылдың эгезинде хожудан ажылдап турган Борис Байырның бригадазы каттышкан турган. Бо база-ла бригадаларны улгаттырар оон бүдүрүкчүлүг ажылдаарый хандыраринче утланган бир хемчег болган. Оон түңнелинде бригадага сагылга-чурум арай баксыран, ажыл шагы үзер чоруктар ковудээн турган. Түгле март айда бешин 10 кижи-хүн чылдагаан чок үстүнген болган. Бригада човулелии бригадир, хүндүткелдиг хоочун тудугжулар Хирлиг-оол Сат биле Владимир Эрешчин составтыг тургускан соонда күш-ажылдың сагылга-чуруму коскүзүбиле бедип эгелээн. Чаа бригада човулелии ажылдан билдаар кижилерниң алыр немелде шаңнал акшазың кыымырып турар болу берген, а ажыл шагы үзерлер ыңдыг шаңнал акшаны шуут албас.

Бригаданың чаа арга-биле ажылдап келген үезинде оон ангы-ангы объектилерге үстүн алгаш ажылдап турганы күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарыга шаптыктап келген. Ам база-ла Борис Байырның звенозу ТЭЦ-тиң немелде тудуунда ажылдап турза, база бир звено кол объект — 280 орунгуг ийи кават уруглар садыының тудуунда ажылдап турар. Ынчаза-даа ажылдың төнчү түңнели даэш согуургалдың улгатканы-биле бригада июнь айның планын 114 хуу, а ийиги кварталдың планын 101 хуу күүсеткен.

Бо көргүзүглер оок-даа эки болуп болур турган. Бир эвес «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинге социалистиг чарыштың негелдезни эки ажылдап кылып, ону таптыг организастаан турган чүве болза, эргелелдиң ниити көргүзүглеридээ эки болур турган ийик. Оон чижээп Виктор Савыялдың бригадазындан безин көрүп болур. Бижик, документ үзүгаар бо бригада ол-ла эргелелде Люндуп Сыдааның бригадазы-биле чаржып турар. Ынчалза-даа бо эрткен ады айларда чаңгыс айда-даа, кварталдарда-даа чарыштың түңнели үнүп көрбээн. Ынчангаш тудугжулар ол саазын кырында «чарышка» чөптүт шыжыгып турарлар.

Тудугжулар чаа арга-биле чедиишкинниг ажылдап турда оларны тудуг материалдары, биче механизацияның херекселдери-биле хандырбас чоруктар ажылга улуг саат болуп турар. Ынчангаш ажыл-агыйны организастаанында амгы бар четпеетерни чайладып, негелделерге дүүштүр ажылдаары негеттинип турар. Ынчан бригада керээзи-биле ажылдаар чаа арганың оске ажыктыг талалары саат чокка болуп көргүзе бээр ийик.

Ч. МАНДЫЫНЧЫ.

ТУСКАЙ МЕРГЕЖИЛДИГЛЕРНИҢ ИДЕПКЕЙИ

СЭКП ТК-ниң июнь (1983 ч.) Пленуму партияның идеологтуг, масса-политиктиг ажылдарын сайгарып көрген, чурттуң политиктиг амыдыралынга ол улуг болуушкын болган. Пленумнуң материалдарында колхозчу, инженер, эртемден-даа болза кижи бүрүзүнүң хүүда киржилгеанн негеп турар идеологтуг ажылдың сорулгалары тода болгаш билдингирии-биле айыттынган. Амгы үеним ажыл-агый башкарылгазынга улус ажыл-агыйының бүгү адырларының бүдүрүлге удуртукчулары кадрлардан негелде шыгыы дээрэи чугаажок. Олар бүгү-ле мурнакчы чүүлдүң, техниктиг депшилгенин идепкейлиг киржикчилери болурундан, коллективти организастап, кижизидип билириндеп бистиң планнарывыстың үе-шаанда боттанары болгаш ону күүсеткенинин шыкары хамаарыжыр.

Специалистерниң чогаадыкчы идепкейинге кандыг методтар-биле идиг берип, ону үнелеп база хемчээп болуруа? Бүдүрүлге ажыкчымының күш-ажылы шагдан бээр билдингир барымдаа—норма күүседдези, продукциниың шыкары-биле үнелеттинип турар. Ынчалза-даа специалистиң күш-ажылын үнелээрде ыңдыг тода барымдаалар чок, бардаа болза аажок ниити болгаш специалистиң ажылын бүгү талазы-биле үнелээри коңчуг парыл. Мурнакчы технологиялың, техниктиг депшилгениң ажыдыышкынының «теоретиктиг экономиняшқ» дугайында цитаталар чугаалап, билирген бөлүп турар кижи дээрге ёзулуг специалист ол эвес-тир. Специалист дээрге, боду доктаамал бир-ле чогаадыкчы шинчилел кылып, үргүлчү билиин бедидип, чаа чүүлдерни тургузуп, ону шингээдип, депшилге даэш демиселче үзусту баштап чоруур кижи ёзулуг специалист ол. Специалист дээрге-ле, коллективтиң организатору база кижизандыкчызы болур. Ынчангаш чүрттүн хөй мурнакчы коллективтеринде бистиң республикада специалистерниң аразында хүүда чогаадыкчы планнары даэш чарыштыг хүлээп алган болгаш ол практикада ажыглаттынып эгелээн.

Чогаадыкчы планда специалистиң ажыл-чорудулгазының тодаргай кызыгаарлары айыттынган, оларны тускай баллбиле үнелээрин хүлээп алган. Чылда азы кварталда ажылдың түңнели специалистиң кылган ажылының саны болгаш шыкарын, оон сагыш-сеткилиниң чогаадыкчы озүлдезин, бүдүрүлгенин херээнге үлүүн бүгү таладыг үнелеп көөр арганы бээр. Специалистиң хүүда чогаадыкчы планынга бүдүрүлгенин тематиктиг планынга үндезилеттинген бот-идепкейжи характерлиг хемчегler киргеп турар. Ол ышкаш аңаа чаа техниканы шингээдип алыры, чогаадыкчы болгаш чаартыкчы ажыл-херек, бүдүрүлгени ажылдың күжү —оон эртемге үндезилелдинде, эң мурнакчы доктаамал хөгжүп турар марксисчи-ленинчи теорияны барымдаалап турарында. Революсчу өөредигини чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдер даэш бистиң партия канчаар-даа аажок улуг ажылды чорудуп турар. Совет ниитилелдиң экономиктиг, социал-политиктиг болгаш угаан-бодал хөгжүлдезинниң характеринниг дугайында сөөлгү чылдарда теоретиктиг чугула түңнелдер кылдыган. Амгы үеним чугула айтырыгларын аналиэтээринде эртемге үндезилеттинген методтары-биле партиниң, бүгү чонну олар чепсегеп турар.

СЭКП ТК-ниң июнь Пленумунга эш Ю. В. Андроповтуң чугаазы эртемниг коммунизминиң теориязынга болгаш практиказынга улуг салыышкын болур. Ында чоокку чылдарда болгаш перспективада совет ниитилелдиң хөгжүлдезиниң кол-кол угланышкынларынга ханы тодаргайлаашкыннар берди-нген, идеологтуг ажылдың кол сорулгалары тодараттынган, СЭКП-ниң Программазының чаа эдилгезин ажылдап доктаамал хөгжүп турар марксисчи-ленинчи теорияны барымдаалап турарында. Революсчу өөредигини чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдер даэш бистиң партия канчаар-даа аажок улуг ажылды чорудуп турар. Совет ниитилелдиң экономиктиг, социал-политиктиг болгаш угаан-бодал хөгжүлдезиниң характеринниг дугайында сөөлгү чылдарда теоретиктиг чугула түңнелдер кылдыган. Амгы үеним чугула айтырыгларын аналиэтээринде эртемге үндезилеттинген методтары-биле партиниң, бүгү чонну олар чепсегеп турар.

СЭКП ТК-ниң июнь Пленумунга эш Ю. В. Андроповтуң чугаазы эртемниг коммунизминиң теориязынга болгаш практиказынга улуг салыышкын болур. Ында чоокку чылдарда болгаш перспективада совет ниитилелдиң хөгжүлдезиниң кол-кол угланышкынларынга ханы тодаргайлаашкыннар берди-нген, идеологтуг ажылдың кол сорулгалары тодараттынган, СЭКП-ниң Программазының чаа эдилгезин ажылдап доктаамал хөгжүп турар марксисчи-ленинчи теорияны барымдаалап турарында. Революсчу өөредигини чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдер даэш бистиң партия канчаар-даа аажок улуг ажылды чорудуп турар. Совет ниитилелдиң экономиктиг, социал-политиктиг болгаш угаан-бодал хөгжүлдезиниң характеринниг дугайында сөөлгү чылдарда теоретиктиг чугула түңнелдер кылдыган. Амгы үеним чугула айтырыгларын аналиэтээринде эртемге үндезилеттинген методтары-биле партиниң, бүгү чонну олар чепсегеп турар.

СЭКП ТК-ниң июнь Пленумунга эш Ю. В. Андроповтуң чугаазы эртемниг коммунизминиң теориязынга болгаш практиказынга улуг салыышкын болур. Ында чоокку чылдарда болгаш перспективада совет ниитилелдиң хөгжүлдезиниң кол-кол угланышкынларынга ханы тодаргайлаашкыннар берди-нген, идеологтуг ажылдың кол сорулгалары тодараттынган, СЭКП-ниң Программазының чаа эдилгезин ажылдап доктаамал хөгжүп турар марксисчи-ленинчи теорияны барымдаалап турарында. Революсчу өөредигини чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдер даэш бистиң партия канчаар-даа аажок улуг ажылды чорудуп турар. Совет ниитилелдиң экономиктиг, социал-политиктиг болгаш угаан-бодал хөгжүлдезиниң характеринниг дугайында сөөлгү чылдарда теоретиктиг чугула түңнелдер кылдыган. Амгы үеним чугула айтырыгларын аналиэтээринде эртемге үндезилеттинген методтары-биле партиниң, бүгү чонну олар чепсегеп турар.

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИ ХАНЫ ШИҢГЭЭДИП

Партийжи өөредилге, массалыг политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге системазынга өөредилге чылының эгелээринге уткуштур

Совет кижилериниң коммунистиг кижизидилгезиниң чайгылыш чок үдезиниң болза эртемге үндезилеттинген марксисчи-ленинчи мировоззрениеге кижизидилге болуп келген болгаш болуп артар-даа. Социал болуушкуннарны боду хүүзүнде үнелеп, амгы хүнүнүң сорулгаларының бистиң алыс сорулгаларывыс-биле холбаазын көрүп, идея талазы-биле кандыг-даа дайзын-биле бүзүрелдиг барымдаалыг маргылдааны чорудуп шыдаар политиктиг медерелдиг дайынчылар ыыдыр коммунистерни, ажылчы чоокларны ол кижизидип турар.

Партия комитеттериниң дииктирлеп турары чугула өске айтырыглар-биле чергелештир идеологиия ажылы бирге чергеже улам-на кодуруп чүүп турар деп, СЭКП ТК-ниң июнь (1983 ч.) Пленумунга чугаазынга СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары эш Ю. В. Андропов демдеглээн. Сайзырагай социализмни плап ёзугаар болгаш бүгү талалыг болбаазырагайжыдаларының стратегтиг сорулгазын үеде партия өөредилгезиниң системазында 16 миллион ажыг коммунистер болгаш партия кежигүнү эвес активчилер хаара туттунган. СЭКП ТК-ниң ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-ниң 60 чылы» деп илеткелин, «Карл Маркстың өөредии болгаш ССРЭ-ге социализмниг тургузуушкунуңуң чамдык айтырыглары» деп оон түүлүү быжырымчалыг өөремген чорук амыдырал-биле өөредилгениң холбаазын быжыглап, оон утказын ханыладырыга дузалаан. Боттарының партүрганизацияларының, күш-ажылчы коллективтериниң практиктиг сорулгаларын шиитпирлээринге школалар болгаш семинарлар дыцнакчыларының киржилгеэн идепкейжээн.

Оон-биле чергелештир партия өөредилгезин организастап турарында боттуг четпеестер чайлаттынмаан. Хөй-хөй кичээлдер улам өзүп турар негелделерге бүрүү-биле аңдаа дүүшпейн турар, олар эрецгей эртип, коммунистерниң ханы сонуургалыг хандыраачыг парыл. Амгы «Бөгүмгү хүнүң байдалдарында книжи бүрүзү партияның политиказын ханызы-биле медереп, шиңгээдип ап турары билиглерин херек кылырында ажыглап, бодуңуң хүүда ідеологтуг үзелгезиниң тодаргай утаан билип база херек кырында оон күүсеткен турарын чедип алыры политиктиг өөредилгениң алыс сорулгазы чогум-на ында»—деп, Ю. В. Андропов демдеглээн.

Партия өөредилгезиниң ажылчы чоннарның массалыг политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезин СЭКП-ниң XXVI съездизинге, партия Төп Комитединиң май, ноябрь (1982 ч.) болгаш июнь (1983 ч.) Пленумнарыга ажылдап кылган угланышкынын боттандырар талазы-биле партия организациязының болгаш күш-ажылчы коллективтериниң бүгү ажыл-чорудулгазы-биле тудуш холбаазы эргежок чугула. Коммунистерниң, бүгү ажылчы чоннарның өөредилгези чонның угаан-бодал энергизын мобилизастаарынга, оон күш-ажылчы болгаш социал идепкейни коллективтерге кайы хире идиг бээрииден оң бирги беш чылдың күүседдези, бистиң бурунгаар шимчээшкинивистиң темпилери дыка хамаарыжыр. Теоряны шингээдип алырынга сонуургалдыг, сундулуг болурунга коммунистерни кижизидиринче бистиң партия кошкаш дивес кичээнгейни салып келген болгаш салып-даа турар. Ол дээрге — СЭКП-ниң ленинчи чаңчылга чайгылыш чок шынчы чоруудур.

Июнь Пленумунуң шиитпирлерии, «СЭКП-ниң XXVI съездизинниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезии улам ынай сайзырагайжыдар дугайында» СЭКП ТК-ның докгаалын удуртулга болдурташ, марксисчи-ленинчи чырыдымшкын талазы-биле ажылды чайгылыш чок болгаш чүткүлдүг экижидери, оон идейтеоретиктиг, организастыг болгаш методиктиг депшилгени бедидери, күш-ажылчы коллективтериниң баштакчы күжүг болгаш политиктиг өзээ болур партия организациязарының дэйлиңы арга-шинээзии бедидеринге партия өөредилгези идепкейлиг бараан болган турарын чедип алыры эң чугула.

Амгы үеде партия организациязарының болгаш пропагандистериниң бирги чергенинг сорулгазы болза партия биле чонның бүгү ажыл-чорудулгазынга эң чугула ужур-дузалыг болуп турар СЭКП ТК-ниң июнь Пленумунуң документилерин тайылбырлаарын болгаш ханызы-биле өөренирин хандырары болур. Коммунист бүрүзү, бүгү ажылчы чоннар Пленумнуң — шиитпирлерииниң ужур-утказын кончуг эки билгеп, ону боттандырарынга болуңуң туружун тодаргай тыпкан турар ужурлуг. Пленумнуң идиш үндүрген айтырыларын калбак массаларның канчаар-даа аажок сонуургап турарын барымдаалаш, даразында темалар талазы-биле өөредилгениң бүгү хевирлеринте ажылчы чоннар-биле июль—сентябрь айларда ийи кичээл эрттирерин сүмелээн: «Чаа кежиин хевирлеп кижизидери — коммунистиг тургузуушкунуңуң сорулгазы болгаш негелдезин» база «Социал-экономиктиг сорулгаларны идеология талазыбиле хандырары».

Партия өөредилгезиниң системазынга июнь Пленумунуң материалдарын өөренирии чаа өөредилге чылында уламчылаар, «Идеология ажылы—бүгү партияның, коммунист бүрүзүнүң херээ» деп теманы өөренири-биле ол эгелээр. Кичээлдиң сорулгазы болза коммунистер партияның идеологтуг ажылын сайзырагайжыдарының оруктарын, оон шынарын болгаш түңнелдиин бедидер даэш боттарының харыысалгазын ханызы-биле медереп билгеп турарын чедип алырында болур.

Идей-кижизидилгелиг ажылдың күжү —оон эртемге үндезилеттинде, эң мурнакчы көөр дугайында чоруп турар. Партия өөредилгезиниң бүгү хевирлеринге оон бүдүрүкчү күштериниң бүдүрүлге харылзааларының, хувааларының дүрүм ёзугаар хөгжүлдезиниң, характерии илередирии чугула. Партийжи пропагандистер кижилериниң амыдырал байдалын эжиидери кижи бүрүзүнүң чогаадыкчы медерелдиг күш-ажылдың түңнелдеринден хамаарыжыры, социализминиң, социалистиг цивилизастыг чорук деп төлептивбиле адаттынар бүгү-ле чүүлдериниң байдалдарында СЭКП-ниң өзүп турар удуртукчу ролюн долуу-биле көргүзер керек.

Делегей байдалының аажок чидиглеңгенин, бот-боттарывыга удуралышкак ийи мировоззрениениң, политиктиг ийи угланышкынының — социализм биле империализминиң күжениишкин болгаш чидиглениишкин талазы-биле дайын соонда-гы бүгү үеде көстүп көрбээн өөрээнишкээ делегей ареназында идеологтуг демиселдиң, СЭКП-ниң делегейге ажылчорудулгазының айтырыгларын өөренириичe кичээнгейни күштелдирерин негеп турар. Миллиард-миллиард кижилериниң салым-чолу даэш демисел делегейде чоруп турар, оон түңнелиинден кижи төрелгетениниң келир үезы эвээш эвес чергези-биле база хамаарыжыр. Социалистиг киитилел дугайында, оон артык күштериниң, оон тайбыгча ынакшылдыг политиказының дугайында шынны чедингир-биле кижилерге тайылбырлап чедирери ынчангаш эң чугула болуп турар. Оон-биле кады империализминиң хоозун-метс, сандарадыкчы пропагандазын болгаш чонга удур политиказын билдилинбиле илередирии, буржуаз идеологияга болгаш моральга эптеш чок болурунга, политиктиг бедик серемчилелге, амгы үеним чугула айтырыгларын билириинге дыцнакчыларны кижизидери чугула. Кандыг-даа курсту өөренип турда, буржуаз болгаш ревизионисчи идеологияның эртем талазыбиле үндезии чогу болгаш реаксыяг ужур-утказлы бамдаалаар шүүмүүлеттиигеп. СЭКП-ниң теориязын болгаш политиказын, боттуг социализминиң чедишкиннерин хажыдып тайылбырлаар чоруктар сойгалаттынып илереттиигеп турарын чедип алыры чугула.

СЭКП ТК-ниң июнь Пленумунуң айтышкынналарыга дүүштүр бүгү өөредилге чорудулгазы, мурнуда мшкаш, К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң идеяглг номналының, СЭКП-ниң документилериниң бавазынга, партиниң иштики болгаш даштыкы политиказының чугула айтырыглары-биле, улус ажыл-агыйының болгаш социал-политиктиг сорулгаларын шиитпирлээри-биле оон тудуш чаңгыс аай чорууңга тургустунар.

Аныяк коммунистер школаларынга СЭКП-ниң Уставынга үдезилээш партия тургузуушкунуун, партияның программалыг документилерин, хамыктың мурнунда СЭКП ТК-ниң июнь Пленумунга Ю. В. Андроповтуң чугаазын өөренирии уламчылаар. Партияга чаа кирген кижи бүрүзүгүе оон идей-политиктиг номналын, оон ленинчи чаңчылдарын, большевикчи этиканы оон шингээдип алган турарынга дузалаар херек. Партия хүрээлеңгее чаа киргеннериң политиктиг өөредилгези партия организациязарының амыдыралы-биле тудуш холбашкан турар ужурлуг.

Марксизм-ленинизмниң үдезиннерии өөренир школалар дыцнакчыларының кичээнгейлии марксисчи-ленинчи теорияның кол кезектерии, СЭКП төөгүзүн, оон экономиктиг политиказын өөренирииче угланган. Политшколаларда өөренип турарларга партияның иштики болгаш даштыкы политиказының чугула айтырыгларын өөренирии сүмелеп турар.

Сайзырагай социализмниң теориязының болгаш практиказының, партияның экономиктиг болгаш социал политиказының айтырыгларының талазы-биле, СЭКП-ниң төөгүлүг дүржулгазының, ажылагый механизмин сайзырагайжыдар талазы-биле, амгы үе-чадада СЭКП-ниң аграр политиказының, амыдыралдың социалистиг овур-хевириниң, делегей ареназында идеологтуг демиселдин талазы-биле, социализминиң делегей системазын, делегейиин коммунистиг шимчээшкинин хөгжүдер талазы-биле курстар эртеминг коммунизм школаларынга өөренир кол чүүлдер ол.

Херээженнер чөвүлелдеринде

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИР

Чурттакчы чоннуң ортузунга масса-политиктиг ажылдарны чорударынга херээженнер чөвүлелдериниң киржилгези улуг. Бистиң Жданов аттыг совхозтуң девискээринде ындыг чөвүлел — 2. Чөвүлелдиң кежигүннери СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш ажыл-ишчилериниң ортузунга масса-политиктиг ажылдарын чорудуп келген.

Ылаңгыя Хөлчүк салбырында херээженнер чөвүлели (даргазы Н. Б. Намчыл-оол) районда чарлаттынган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, чартык чылдың түнелиң-биле үшкү черии эзээн. Ук чөвүлел хөй-иниити организациялардың активтери-биле демниг ажылдап, чоннуң чурттап турар черииниң аайы-биле кижизидилге ажылдарын күштелдирген. Агитквартиралар ортузунга «Бедик культуралыг, үлегерлиг корум-чурумнуг агитквартира дээш» социалистиг чарыштыг калбарытып, ооң түнелдериин үнүдүрүп, тиилекчилерге шаңналдарны тыпсып, чамдык четпестерии эдип алыры-биле хемчеглөрии ап келген.

Чылдың дөрт эргилдезинде херээженнер чөвүлелиниң күжү-биле шефтээшкиннер доктаамал болур. Чижээ ,бо чалын малчыларга 123 кубометр токпак ыяштыг белеткеп берген. . Ооң ангыда малдың чаш төлүн ажаарыга, көржең хооржурунга, бажың-баллат чугайлажырынга, иниитиниң малынга элбек чемнеи белеткеживиринге суур чурттакчыларының үлүг улуг.

Агитквартираларга чурттакчыларының хураадарын хаая эвес чыылдырар. Аңаа янзыбүрү темаларга лекции, бесеедаларны чорудуп, политбөлүмнериин организастап келген. Чижээ, Ак-Талда № 4, 7, 8 агитквартираларның бо талазы-биле ажылы эки. Чаагайжыдылгада Бегзи-Хуурак, Малчын, Октябрьская кудумчулары эки кылдынган. Ында херимнерии кылып, ыяштарны олуртукулаан. Эрик, Малчын кудумчуларын сайлап, дескилээн.

Совхозтуң херээженнери хөй кыргылдазынга идепкейлиг киришкен. Хөлчүк салбырның херээженнерии маңаа макталдыг болган. Чоокта чаа кыргыкчылар, сваичылар конкурузун профэвилел комитеди организастаан. Аңаа херээженнерден Кара-кыс Чөндан, Ичаймаа Монгуш, комсомолчу сваичылар Света Монгуш, Елеонора Мижит-оол шылгараан.

Херээженнер чөвүлелиниң ажылында чедиишкиннер-биле чергелештир чедир кылдымайн турар түүлдер база бар. Совхозта агитквартира бүрүзүүтүң ажылы ам-даа чогуур негелдеге четпес. Мурнунда культура амыдыралы эки дириип турган малчынарның байдалы кошкак. Иинчангаш малчыннардан боттарының социалистиг хүлээлгезин күүсеткен кижи чок болган. Сөөлгү үеле ажыл кылбас, арагалаар кижилер-биле ажыя кошкаан. Оны түгле кодээ Советтиң херээ кылдыр көөр хөөннер бар. Үр үениң иштинде ажыл чок турган кижилерни көдээ Совет илереткеш, ажылче киирген. Чижээ, Анатолий Хуурак, Кызыл-оол Комбу, Толя Минчин-оол оларны ажылче хавра туткан.

Амгы хүннерде чугула ажылдарының бирээзи — иниитиниң мал чемнинь белеткелинге массалыг киржилге болур. Иинчангаш ог-бүле бүрүзүүге ешеп, будук-бүрү белеткээр планныг онаалдаларны бергилээн. Оларның аразында социалистиг чарышты калбартып, ооң негелдеринии ажылдап кылган. Чурттакчы чон бүрүзүү ол кампанияга идепкейлиг киржир соруганы салган, чаңгыс демниг ажылдап турар.

К. ТӨГҮС-ООЛ.
Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхозтуң партком секретары.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ
СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СОЦИАЛИЗМНИҢ АКЫ-ДУҢМА ЧУРТТАРЫНДА

ЧЕЧЕКТЕЛГЕН ЧЕР

● **СОФИЯ.** Болгарияны туристер «Чечектелген чер» деп адап турлар. Болгарияның паркталары, ссеарликтери, хоорайлар болгаш суурлар кудумчуларын, бажыңнар девискээрлерии чүүн-баазын чечектер ыраастап турар.

Таарымчалыг агаар-бөйдүс болгаш байлак чаңчыл чечектер индустриизиниң турсуступаринга идиглиг болган. Болгария Улус Республикада күрүне ажыл-агыйының «Булгарплод» деп каттыжышкыны болгаш ооскээда агроүлеүпүр комплекстерде чечектерни өстүрүп турар. Чечектериң чүс ажыг янзы-бүрү хевирлерии садыг четкизинге болгаш хоорайлар, суурлар чаагайжыдар, вогаанчыдар организацияларга дамчыдып бергеи.

Чечек индустриязының продукциязының ортаа хезиии, тодаргайларга 40 миллион ажыг чечектерни, Европаның хөй чурттарынга, ооң иштинде Совет Эвилелиигге Болгария үидүр садыглап турар. Болгар роза чечекти даштыкы чурттарда хереглекчилер улуг сонуургал-биле садыг ап турар. Чыл бүрүзе 1 миллион ыңдыг чечектерни самолёттар-биле хереглекчилерге чедирип берип келген.

ССРЭ-НИҢ ЧАГЫЫН ЁЗУГААР

● **ВАРШАВА.** Гданьск хоорайның судно тудукчулары күш-ажылчы улуг тиилелгеиг болгии: «Висла» деп судволар бүдүрер черден пассажир судноозун сүзүге эжиидирип чорукан. Ол хем судноозун Совет Эвилелиниң чагыын ёзугаар бүдүрген.

Судноиуң төлевилээн болгаш бүдүрген байдалы онзагай: ол ийи корпустарлыг, оларның бирээзиниң-не узуну 39, делгеми—12 метр. Таарымчалыг кылдыр бүдүрген олуттарлыг пассажир судноозунга 360 кижи олурар. Совет Эвилелиниң чагыын ёзугаар 1985 чылга чедир ам-даа ийи ындыг судноларны бүдүрерии Гданьскиниң судноолар тудукчулары хүлээнген.

БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

● **БЕРЛИН.** Дөртүү беш чыл планныың (1981-1985 ч.) даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышка бедик хүлээлгелерии Герман Демократтыг Республиканың үлетаур бүдүрүлгелер коллективтери ап турар.

Электротехниика үлетнуриуң кол бүдүрүлгелериниң бирээзи —«Бергман-Борзиг» заводтуң ажыл-ишчилери күшажылдың бүдүрүкчүлүүи 7,6 хуу бүдүрерии, продукция бүдүрерии 8,5 хуу көвүдедирии чедип алыр дугайында медеглээн. Совет Эвилелиниде дерил турар газ дамчыдылгазының компрессорларыиа хереглээр компрессорларыиа хөй-биле бүдүрерии келир чылда кол соруига кыдыыр олар саиан турар. Келир чылын ССРЭ-ге ииитизи-биле 10 компрессор устаповкаларын чорудуп бээри көрдүигеи. Ленинградта В. И. Ленин аттыг машина тудуунуң заводунуң специалистери-биле ГРД-ниң ол бүдүрүлгезиниң коллективи сырый харылзаалы ажылдап турар.

ИНТЕГРАЦИЯНЫҢ АЖЫКТЫЫ

● **БУДАПЕШТ.** Дебреценниң шариктиг подшипиниктер бүдүрер заводунуң кылган хереклерии «Раба» машина тудуунуң, Чепельдиң автозаводунуң болгаш Венгриияның өске-даа хөй бүдүрүлгелериниң машиналарыига эптеп турар. Чыл бүрүзе Дебреценниң завод 30 миллион дире подшипиниктерии бүдүрүп турар. Заводту чаартып, алгыткан түнелиинде продукция бүдүрерии көвүдээн, шынары бедээн. Заводту техиика-биле эде дерииp талазы-биле акы-дуңма социалистиг чурттар улуг дузаны чедиргеи. Москваның күрүвеиің подшипиник заводунуң коллективиие өөрүп четтиргеиии веигр өдүктер чүректиг ханызындан илергейлеп турар. Дебреценниң специалистери боттарының билиии, мергежилии Москвага бедидип, чаа дериг-хереклерии шиидээдип алган.

Социалистиг интеграцииига завод коллективиниң идепкейлиг киржилгези бүдүрүлге күүлерии бүрүи шиидээдип алырыига, «ВУР-га бүдүргеи» деп маркалыг продукциияны хөйүбиле кылып үидүреринге улуг идиглиг болуп турар. Шарнитиг подшипиниктер заводу чыл бүрүде 300 миллион форинт ашканың продукциязын социалистиг чурттарже чорудуп турар.

КӨДЭӨ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРГЕ

● **УЛАН-БАТОР.** Амгы үениң бөлбазырадгай дериг-хереклерии-биле чепсегленген амыдырал хандырылгазының чаа төвүи Моолдуң соңгу талазы девискээринде Хубсугул аймакта ажыктаи. Амгы беш чылдың төнчүзүнге чедир чуртка ындыг хевирииң ам-даа 50 бүдүрүлгелери тургустуиар. Амыдырал хандырылгазының ол бүдүрүлгелери көдээниң ажыл-ишчилериниң хереглелдерии, негелдеринии хандырар сорулгалыг.

Көдээ ажыл-ишчилериң амыдырал байдалдарын доктаамал эжиидеря — партия болгаш чазактың социал политиказының кол сорулгаларының бирээзи. Амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелерии хогжүдеринге амгы беш чылда 350 миллион тугрик ашкаиы тускайлаан.

(СЭТА).

Японияның демократтыг организацияларының чыл бүрүде эрттирип турары чанчыл болган «Тайбың кылажының» киржикчилериниң колонназы чурттуң оруктарын тавартыр муң километр хемчээлди эрткеи. Даймига удур митингилерии болган хураадарны олар Японияның хоорайларынга болгаш суурларынга оргаиизастап турар. Вашингтониуң идролуг стратегиязын амгы чазактың деткип турарын тайбың дээш демиселчилер шынгыы буруу шаан турар. АКШ-тың идролуг стратегиязы бүгү делегейии атомнуг халаиче киирер дээш улуг кыжалымшкын болуп турарын митингилерииң болгаш чураадарының киржикчилери демдеглээн.

«Тайбының кылажы» Токиоиан болган чурттуң өске-даа хоорайларындан бо чылдың май 7-деи эгелээн. Америк атомнуг бомбаларын Хиросимаже болгаш Нагасакиже октаан хүнүнерии базар 38 чылынга хогбаштыр ол хоорайларга болур хемчеглерге «Тайбың кылажының» киржикчилери база идепкейлиг киржирлер.

ЧУРУКТА: «Тайбың кылажының» киржикчилериниң колонназы Итимия хоорайның (Аити префектура) кудумчуларында.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АМДАННЫГ-ДАА, ШЫНАРЛЫГ-ДАА

Бижиниң эң ынак чеми — хлеб. Ону бүдүрүп турар кижилерге өөрүшкүүнүң состерии чугаалап, четтиргенин чүректиң ханызындан илередир апаар. Ындыг бүлиниг мергежилдиг кижилериие Балгазының хлеб бижырар пекарииязының ажылдакчылары хамааржыр.

Ук коллективтиң удуртукчузу Любовь Михайловна Черныхка ужуражы бердивис. Ол ажылдаар черинге эрте-ле чедип келген, пекарииның хлеб-биле хандырып турар организациялары, албан черлерии хөй, оларның төлөөлекчилери кээп, ол хүнде алыр хлебтиң сан-түңүнүң дугайында айтырыг тургузуп турган, ынчангаш кезек када дыка чай чок олурган. Любовь Михайловнаның улус-биле чугаалажып, оларның айтырыгларынга харылаап турда эптиин, өөлдээн магададым.

Балгазының пекарниязында 16 кижи дөрт өөлчег-биле ажылдан турар. Олар Балгазының болгаш ооң чоок-кавы суурлары —Кызыл-Арыгның, Краснояровканың, Владимировканың чурттакчыларын хлеб-биле, булочка аймаа-биле долу хандырар дээш ажылдап турар. Боттарының мурнунга салган сорулгазын чедиишкиниир күүседип, хүлээлгелерии ак сеткилдиг боттандырып турар мурнакчыларга быжырыкчылар Татьяна Владимировна, Татьяна Клепикова, Надежда Киселёва болгаш өскелердээ хамааржыр.

Ол бирги беш чылдың өзек чыылының бирги чартыында Л. Черныхтың эргелекчилээн пекарииның коллективи боттарының мурнунга салган сорулгазын чедиишкиниир күүседип, райпога калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилериниң бирээзи болган. Оларның ажылының ээи кол үнелели — түгле хөй санныг чонга четчир хлебти олар быжырып турар эвес, бүдүрген продукцииның тергиин эки шынарлыы болур.

О. КОРОДА.

КОЛЛЕКТИВТИҢ ЧЕДИИШКИНИ

Тес-Хем райпозуның коллективи он бирги беш чылдың өзек чылының планныг онаалдаларын чедиишкиниир күүседир, Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг күш-ажылчы белектеривиг уткуур дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар. Ук коллектив бо чылдың бирги чартыында — хөй-иниитиниң чемненилгезиниң планын 104,9 хуу, продукцияны бодунуң күжү-биле бүдүрерии 111,9 хуу, көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырын 136,3 хуу, хлеб быжырарын 103,3 хуу, көөперацияга неижүүн хүлээп алырын 101,4 хуу күүсеткен.

Бо чедиишкиниир иниити коллективтиң кежигүннериниң, ылаңгыя мурнанчы садыгчылар «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Быраат Лаңаа, Майя Хамыылай, Мария Догуй-оол, хлеб быжырыгларының кол утказының талазы-биле тус-тузунда болгаш бөлүктээн беседалажышкыннарны эрттирерии сүмелеп турар. Коммунистериниң өөредилгезиниң организастыг формалары-биле бот-тускайлаи план ёзугаар политиктиг бот-өөредилгени эдлештирерии чугула деп көрүп турар.

Эртем ажылдыг интеллигенция иниитилел, бойдус болгаш техниктиг эртемнериии философчу айтырыгларын методологтуг семинарларга өөренирии уламчылаар. Өөредилгеиии утказын амгы иниитилел хөгжүлдезиниң, боттуг социализмии сайзырангайжыдарының чугула айтырыглары-биле байлакшыдары чугула. Методологтуг семинарлар эртем-техниктиг революцияның чедиишкиниериии социалистиг тургузугиуң артык талаларыбиле каттыжылгазының чорудуунга бодуиуң салышкынын кииреп ужурлуг.

Политиктиг бот-өөредилге, хууда планнар-биле өөредилгеиің улам ынайгы хогжүлдезиниче киичээнгейии партия организациялары күштелдирери эргежок чугула. Ооң мурнуида шилип алган эртемнериң өөреиирии эрткен чылын доосхан дээди эртемниг коммунистерге бот-өөредилгеге бир-ле дугаарында марксизм-ленииизмиің классиктериниң ажылдарын, ССРЭ-де социалистиг демократтыиы, вациоиал харылзаалары хогжүдеринің чугула айтырыгларын болгаш оске-даа айтырыгларны сүмелеп турар. Дыинакчыларга бот-тускайлаң ажылга дуза чедирери-биле үидезии теоретиктиг айтырыглар талазы-биле тускай лекцияларны, консультацияларны, семинарларны, теоретиктиг конференцияларны ажыглары чугула. Коммунистериии бот-өөредилгезиң контрольдаарын күштелдирер, оларның биилгериниң ханызыи болгаш быжыын хынап көөр соруга-биле партия комитеттеринге иинтилел эртемнериниң башкыларындан консультантыларны, дуржулгалыг пропагандистерии киириштирбишаан, өөреиип турар айтыгларын массалыг политиктиг өөредилгеиің хогжүлдезиниге ролюи бөдидер апаар.

Улус ажыл-агыйжы соруглаларны шиитпирлээриниң, экономиканы хогжүдеринии идеологтуг хандырылгазының болгаш ооң ажыктыын бедидериие чугула рольду ажылчы чоииарның экономиктиг белеткелии ээлээр ужурлуг. Чаа өөредилге чылында ажылчы чоииарның экономиктиг өөредилгезиии болгаш кижизидилгезии бүдүрүлгеии интенсификастаарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүи бедидериииң соруглаларын шиитпирлээриие кадрларның амгы үеиии негелдезиигe дүүшкеи экономиктиг билиг-медерелии тургузарыие социалистиг ажыл-агыйжы, ээ ёзуиуң ажыл-херекчи чорууи кижизидериие углаар. Эртем-техниктиг депшилгеиии, каиналгыг болгаш хумагалыг чоруктуң, ажыл-агый механизмиия база эргелеп башкарылгаиы, сайзырангайжыларының, ССРЭ-ниң Аъш-чем болгаш Энергетика программаларын боттандырарының айтырыгларының талазы-биле он бирги беш чылда сүмелээи өөредилге курстарын улам делгеми-биле өөреиирии калбартырып ында көрүп турар.

Даравазында чугула темалар аайы-биле чаа өөредилге программаларын белеткээрии көрүп турар: көдээде коллективтиг керээ; каиналга чуруму хандырарының дуржулгазы, күш-ажылды организастаарының бригада, бот-орулга-чарыглалыг хевирлерии (үлетаурде, тудугда, транспортта); бүдүрүлгеии техниктиг эде чепсеглээрииии болгаш хол-биле кылыр ажыяды кызырарының дуржулгазы; бүдүрүлгеге эртем-техниктиг чедиишкиииерии дүргеи ажыглап киирери; күш-ажылчы коллектив болгаш эргелеп башкарылга. Өөредилге чорудуунга мурнакчы дуржулганы өөреиирииии болгаш ажылдаарының, ажылчыын туөушка (коллективке) эконоииктиг ажыл-чорудулганы сайгарарының биилгериии чедип алырының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериии хуудаларының массалыг политиктиг өөредилгеиің хогжүлдезиниге ролюи бедидер апаар.

Улус ажыл-агыйжы соруглаларны шиитпирлээриниң, экономиканы хогжүдеринии идеологтуг хандырылгазының болгаш ооң ажыктыын бедидериие чугула рольду ажылчы чоииарның экономиктиг өөредилгезиии болгаш кижизидилгезии бүдүрүлгеии интенсификастаарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүи бедидериииң соруглаларын шиитпирлээриие кадрларның амгы үеиии негелдезиигe дүүшкеи экономиктиг билиг-медерелии тургузарыие социалистиг ажыл-агыйжы, ээ ёзуиуң ажыл-херекчи чорууи кижизидериие углаар. Эртем-техниктиг депшилгеиии, каиналгыг болгаш хумагалыг чоруктуң, ажыл-агый механизмиия база эргелеп башкарылгаиы, сайзырангайжыларының, ССРЭ-ниң Аъш-чем болгаш Энергетика программаларын боттандырарының айтырыгларының талазы-биле он бирги беш чылда сүмелээи өөредилге курстарын улам делгеми-биле өөреиирии калбартырып ында көрүп турар.

**Даравазында чугула темалар аайы-биле чаа өөредилге программаларын белеткээрии көрүп турар: көдээде коллективтиг керээ; каиналга чуруму хандырарының дуржулгазы, күш-ажылды организастаарының бригада, бот-орулга-чарыглалыг хевирлерии (үлетаурде, тудугда, транспортта); бүдүрүлгеии техниктиг эде чепсеглээрииии болгаш хол-биле кылыр ажыяды кызырарының дуржулгазы; бүдүрүлгеге эртем-техниктиг чедиишкиииерии дүргеи ажыглап киирери; күш-ажылчы коллектив болгаш эргелеп башкарылга. Өөредилге чорудуунга мурнакчы дуржулганы өөреиирииии болгаш ажылдаарының, ажылчыын туөушка (коллективке) эконоииктиг ажыл-чорудулганы сайгарарының биилгериии чедип алырының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүи

Орёл болгаш Белгород хоорайларны фашистиг эжелелден хостаанындан бээр 40 чылы

ТИИЛЕЛГЕНИҢ БАШТАЙГЫ САЛЮДУ

1943 чылдың августуң 5-те чүртүүш бүгү-ле репродукторларындан Дээди кол командылакчының дужаалын комчаан Ю. Левитанның үнү чаңгыланган: «Бөгүн, августуң 5-те, 24 шакта, бистиң Төрээн чүртүвүстүң найысылалы—Москвага Орёл болгаш Белгородту хостаан бистиң эрес-маадырлыг шериглериниске алдар кылдыр үгер-бооларның он йиң даштаашкыны-биле салют кылыр...»

Москвага баштайгы салют! Төп штабтың начальнигиниң организастыг айтырыглар талазы-биле оралакчызы турган халашкан генерал-лейтенант Ф. Е. Боковтуң СЭТА-ның корреспондентизинге ол төөгүлүг болуушкунуң дугайында чугаалаанары болза:

Августуң 5-тиң эртенинде Дээди кол командылакчы Орёлду болгаш Белгородту хостаанының дугайын дыннаан дораан-на, Төп штабтың удурткучуларын бодунга келдирген, «эрте-бурунгуда безин шериглер тиилелгени чедип алырга, полководчуларның болгаш оларның шериглериниң алдары дээш, бүгү коңгаларны кагар турганын» генералдарга сагындырган. Кол командылал черинниң саналын ёзугаар Сталин шылгараан шериглерниң болгаш оларны удурткан командирлерге алдар кылдыр үгер-боо салюдун кылырын сүмелээн.

Бистиң шериглеривистиң тиилелгелерин Москвага байырлыг даштаашкыннар-биле болгаш янзы-бүрү өңнүг ракеталар-биле мичээр демдеглээр деп шийтпирлээн. Ол дээш харысалганы Төп штабка онаагаан.

Төп штабтың начальнигиниң оралакчызы генерал А. И. Антонов-биле Сталинниң чугаалашканының соонда каш-ла минута эрткенде, Москваның ағаардан халлаашкынга удур камгалалының командылакчызы генерал Д. А. Журавлёвту Кремльге келдиряп келген. Аңда ол-ла кежээ байырлал салюдун кылырын дужааган.

Салюттар кылырының ёзу-чурумун орта билбес артиллеристер архив документилерин көрүп, таныжар ужурга таварышканнар. «Оттуг хөглээшкиниериң» кылырынга онза роль Петр 1-ге хамаарыжып турган болган. Хаан боду-ла «алдын чаашкын» дээр оюннарының спенарийлерин бижип турган болган...

Артиллеристерниң мурнунда салдынган сорулгалар нарын турган—үгер-бооларны болгаш өңнүг снарядтарны кайыын алырыл деп айтырыг тургустунуп келген. Кремльдиң комендантызы чүгле 24 даг үгер-бооларын берип шыдаар дээн. Ынчангаш оон өске бир чүге үгер-бооларны найысылалдың ағаардан халдаашкынга удур системазын үревейн тургаш, аңгы-аңгы черлерде турғулаан зенит батареяларындан, алган. Складтардан чүгле 1500 снарядтарны тып алган. Чогум-на оон ужурундан 124 үгер-боолар-биле салют кылыр деп шийтпирлээн.

Таптыг-ла дүп ортузу турда, Москваның кырының дээринге үгер-боолар даажы диңмиттелип үнген соонда, каранғы кудумчуларны болгаш шөлдерни карак чыгырыктап турарда кааң хүндүс ышкаш кылдыр чырыдыпкан. Оон эгелээш-ле, Москвага салют-биле байырлыг ёзулаашкыннар эгелээн болгаш, оларны Константин Федин «тиилелгениң музыказы» деп адаан.

Оон соонда удаваанда төп черден үш чергениң салюдун доктаатқан. Биргизи—324 үгер-боолар-биле 24 катап дааштаар. Ындыг салюттарны эвилелдешкен республикаларның найысылалдарын, өске күрүелериниң найысылалдарын хостаан таварылгага болгаш оваа шылгараңгай болуушкуннарга алдар кылдыр кылыр турган. Дайын чылдарының иштинде ындыг салюттар 23 катап болган. Ийиги чергениң салюттары —224 үгер-боолардан 20 удаа дааштаашкын—210 катап чаңгыланган, үшкү чергенин — 124 үгер-боолардан 12 дааштаашкын—122 катап болган. Ниитизи-биле дайын чылдарының үезинде Москвага 355 салют болган.

1945 чылдың майның 9-тагы салют эң-не үттүндүрбас болгаш оңзагай болган. Ол кежээ 1000 үгер-боо 30 удаа дааштаашкын-биле Улуг Тиилелгениң өөрүшкүзүн бүгү делегейге чаңгыландырып демдеглээн.

Дайын чылдарындан эгелээш, салют кылыры бүгү улустуң байыр-наадымының солун ёзулалы боон быжыыбиле чаңчыккан. Ынчалза-даа эң-не баштайгы салют—1943 чылдың августуң 5-тиң салюдун совет улус кажан-даа утпас.

(СЭТА).

ОРЁЛДУҢ КЫРЫНГА КЫЗЫЛ ТУКТУҢ КИИСКИП УНГЕНИ

1943 чылдың августуң 5-тиң дүнезинде Орёлдуң кудумчуларынга гитлержилер дүвүреп, оларның танкыларының болгаш автомашиналарының даажы диңмиттелип турган, ынчалза-даа оон эң бедик бажыңнарының бирээзи—Москва кудумчузунуң № 13 бажыңының кырынга—бистиң кызыл тугувус киискип эгелээн. Каранғы дүнүү ажыглап алгаш, ону 380 дугаар адыгжы дивизияның разведчиктери И. Санько-биле В. Образцов олар барып азып каапнар.

Бөгүн бистер Иван Санькоңуң дугайын силерге чугаалап берээли.

Дошкун тулчуушкуннар үезинде кижилер чыскаалдан үнүп турган, ынчангаш И. Санькоңуң дайыллажып турганы разведзводунда «кырганнардан» ол чааскаан арткан. Улуг дуржулгалыг кижи болурга. И. Санькога бөлүк дайынчылар-биле Орёлче ханылап киргеш, бистиң тутувусту хоорай кырынга азарын даскан.

...Беш кат бажыңның кырынче үнеря белеп эвес болган. Оон-биле кады солдаттарның идеген турганы өрт чадазы элээн каш черден үрелип, сыйлы берген болган. И. Санько крыша кырынче үне бергеш, В. Образцовтуң эктиниң кырынга туруп алгаш, тукту өрт суургазынга ыяк кылдыр чыпшыр шарып каан.

...И. Санько-даа, оон эштери-даа ол эртенин кажангызындан-даа артык четтикпейн манап турганнар. Кажан хүннүң баштайгы херелдери хоорайда будуп арткан бажыңнарның крышаларын чырыдыпканда, бүгү кижилер шупту Орёлдуң кырынга киискип турган кызыл тукту көрүп каапнар.

Ол хүн совет дайынчылар гитлержилерни хоорайдан үндүр ойладыпканнар.

Орёл болгаш Белгород хоорайларны хостаан эрес-маадырлыг совет шериглерге алдар кылдыр ынчаарда бистиң Төрээн чүртүвүстүң найысылалы Москва салют кылган. Ол Ада-чурттуң Улуг дайыныңың үезинде баштайгы салют болган.

Иван Дмитриевич Санько ам Орёлда чүртпээн турар. Ол хоорайны хостаанының соонда удаваанда дайылдашпайн барган: тулчуушкуннарның бирээзинге аары-биле балыглаган. Ол дайынчы бодунуң ачы-хавыязы дээш Кызыл Тук орден-биле, хөй медальдар-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: И. Д. Санько бичин орёлчуларга оларның төрээн хоорайы дээш тулчуушкуннар дугайын чугаалап тур.

Ю. НАБАТОВ биле В. УГЛИКТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДАЙЫНЧЫ БОЛГАШ АЖЫЛ-ИШЧИ ХООРАЙ

Совет кижилерге үттүндүрбас үеде, Курскиниң улуг тулчуушкуннарынга Совет Чергезиниң Күштериниң төөгүлүг тиилелгени чедип алганындан бээр 40 чылын демдеглеп турар үеде Белгород хоорайга Ада-чурт дайыны орденниң 1-ги чергезин тывыскан. Ол шаңнал — гитлержи эжелекчилерге удур демисеелдиң чылдарында белгородчуларның дайынчы ачы-хавыязын болгаш ажыл-агый база культура тургузуушкунунга улуг чедишкиниерин төлептин-биле үнелээниниң демдээ болур.

Дайынның баштайгы хүнниринден эгелээш, партия организацииларының дайынны чылча шаварынче бүгү күштерни салыр дээш улуг ажылдарны кылып эгелээн. Фашистиг эжелелдиң үезинде белгородчулар дайынга дүжүп бербээннер. Партизаннар болгаш чажыт ажылдакчылар-даа эжелекчилерге удур эрес-дидим, быжыг туруштуг демисежип турганнар.

Совет шериглер кадыг-дошкун тулчуушкуннар-биле 1943 чылдың августуң 5-те Белгород болгаш Орёл хоорайларны хостаан. Ол хүн бистиң Төрээн чүртүвүстүң найысылалы Москва тиилекчилерге алдар кыдыр баштайгы салютту кылган. Ол болза, Ада-чурттуң Улуг дайыныңың чылдарында тиилелгениң баштайгы салюду болган. Муң-муң белгородчуларны эрес-маадырлыг, дидим чоруктары дээш орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаан. 191 кижиге Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты тывыскан, 19 кижи — Алдар орденниң долу эдилекчилери болган.

Партияның канчаар-даа аажок улуг организакчы ажылының, күрүненин бүгү талалыг дузаламчыларының, ол хоорай чүрттүгларның кызымаккай ажыл-ижиниң ачызында Белгород катап тургустунган болгаш амгы үениң, чаа овур-хевирин алган. Амгы үеде ол хоорай — чүрттүң үлетпүр, эртем, культура талазы-биле эң улуг төптериниң бирээзи. Оон чүрттакчы чону сес катап, үлетпүр будүрүлгези он-он катап дайын мурнупуң деңнелин ашкан.

ЧУРУКТА: хостаттынган Белгородтуң кырында Кызыл тумтуң киискип эгелээнни.

(Белгородтуң чүрт-шинчилел музейиниң чуруундан тырттырган).

СЭТА-ның фотохрониказы.

О. СИЗОВ биле Ю. НАБАТОВТУҢ репродукциязы.

ДЫШТАНМЫШААН АЖЫЛДАП ТУРАР

Сүт-Хөлдүң Сүг-Аксы ортумак школазының өөреникчилериниң бүдүрүлге бригадазының турлаа — Актың үнүнде суук-суук талдарлыг алаакта. 5—10 класстарның өөреникчилери башкы Хүрен-оол Салбагарович Ондарның удуртулгазы-биле ында ажылдап, чүрттап турарлар.

2 гектар черде янзы-бүрү ногаалларны, картофельди уруглар, оолдар боттары тарып өстүрүп, ажаап турар. Эки ажаалда-хайгааралдың түнелинде ында капустаның, номидорнуң, морковьтуң, огурецтиң үнгени эки.

50 килограмм редисканы өөреникчилер совхозка дужаагаан.

Бир гадан-на картофельны 60 центнерден эвээш эвести ажаап алыр дээш уруглар кызымак ажылдап турар. Уран Ондар, Чечен Чыртакпан, Валентина Өөржак болгаш оон-даа өске өөреникчилер эки ажылдап, хүн нормазын ажыр күүседип турарлар.

Өөреникчилериниң бригада төвүн совхоз ургуларның дыштанырынга, ажылдаарынга таарымчалыг кылдыр дерип, тургускан. Аъш-чем-биле хандырылга эки. Хостуг шактарында уруглар спортчу оюнарга киржип, үенни хөглүг эрттирип турарлар.

Өөреникчилериниң бригада төвүн совхоз ургуларның дыштанырынга, ажылдаарынга таарымчалыг кылдыр дерип, тургускан. Аъш-чем-биле хандырылга эки. Хостуг шактарында уруглар спортчу оюнарга киржип, үенни хөглүг эрттирип турарлар.

Б. ОНДАР.

КОЛ КУДУМЧУДА

Гагарин аттыг кол кудумчуда уруглар эмнелгези бар. Ол ийи каът бажыңның даштыкы байдалы безин онзагай көстүр. Ында тус-тус өрээлдерни урулларга таарымчалыг кылдыр кылган. Өрээлдери делгем, чырык, чылыг. Олче кире бээрге кезээде арыг-силиг турар.

Уруглар эмнелгезиниң эргелекчизи, дуржулгалыг педиатр Светлана Ховалыг ажылдаар кабинединге эртежик-ле чедип келир. Аңаа чоокта чаа ужуражып, ажыл-ижин сонуургаан мен.

— Чаштарның кадыын камгалазары — бистиң кол сорулгавыс. Профилактиктиг ажылдарны баш бурунгаар чорудуп турар бис. Оон аңгыда, ада-иелер-биле бот-тускайлан беседаны кылып, оларга аргасүмени берип турар бис. Коллективте экп ажылдыг сестралар хөй. Чижээ, Тамара Михайловна Сидорова хоочун сестраларның бирээзи. Ол уругларга ээлдек-эвилек, ажылынга харысалгалыг. Аныяктарга арга-дуржулгазын дамчыдып келген. Ада-иелериниң оон адынга экп күзээшкиниерин бижээнин «Саналдар болгаш хомудалдар» дептеринден көрүп болур силер — дидир.

Эмчинин сүмезин ёзугаар демги дептерни сонуургадым. Ында Ак-Талдан Алдынай Узун-оол мынча дээн: «Уруумунуң кадыын эгиткен эмчилер Чечек Сат, Галина Дава, улуг эмчи Светлана Ховалыг, Зоя Хаак-оол оларга сеткилимнин ханызындан өөрүп, оларның ажыл-ижин моон сонгаар-даа мактадыг боорун күзедим». Бо ышкаш чылыг сөстерни бижээн дда-иелерниң өөрүшкүзүн хөйү-биле номчуп болур.

Светлана Ховалыг 1970 чылда Красноярскиниң медицина институдун дооскан. Баштайгы күш-ажылчы базымын ол Туран хоорайга эгелээн. Ол аңаа ийи чыл ажылдааш, амыдыралының айы-биле Хову-Аксыга ажылдай берген. Ол ажылынга байлак дуржулганы мөөнээн. Кызымак эмчи биличин доктаамал бедидип, ординатурага каш чыл бурунгаар өөренип алган.

Дуржулгалыг эмчиниң удуртулгазы-биле аарыгны баш бурунгаар тодарадырының аргаларын чорудуп келген. Уругларның аарыыр чоруун баш бурунгаар болдурбас дээш үүшкүннерни кылып, чер-черлерге шинчилелерни чорудуп турар. Ынчангаш аарыг урулларны дүрген эмнээри-биле эмнелгеге чыттырып турар. Кардиологтуг эмнелге албанын сайзырадырының аргазын кичээнгейге ап келген.

К. ОЮН.

Танды район.

ЧЕТТИРДИМ, ЭМЧИ

Бо чылдың эрткен чартынга редакцияның почтазыбиле үш муң ажыг чагаа келген. Оларның авторлары республиканың аңгы-аңгы булуннарында ажылдап, чүрттап турар янзы-бүрү мергежилдиң кижилери-дир. Оларның аразында кадык камгалал темазынга бижээн, эмчилерге өөрүп четтиргенин илереткен чагаалар база эвээш эвес болган.

Сүт-Хөл райондан О. Ооржактың республиканың туберкулёз аарыгларынга удур эмнээр диспансериниң эмнелге коллективинге өөрүп четтиргенин илереткени болза: 1971 чылда Кызыл эмнелгезинге өкпем кестирип эмнеттим. Оон бээр чаңгыс-даа аарывайн, кадыым экижээн. Кезип эмнээр эмчилер Ю. П. Щербаков, Е. М. Меско, Сүт-Хол районнуң улуг эмчизи О. Ш. Ондар, Ч. С. Куулар, санитарка Н. Б. Ондар оларга өөрүп четтиргенимнп илереткишаан, оларның ажылынгине моон-даа сонгаар чогаадыкчы чедишкиниерин күзедим».

Кызылда кезип эмнээр салбырының эмчилери чонның кадыын камгалаарынга билинип, күжүн харам чокка бараалгадып турарын даразында чагааларда мынчаар бижип турар. Чөөн-Хемчикте «Чырва-Бажы» совхозтуң чолаачызы, ийи ургунуң ядазы Б. Лопсан: «Аар аарыга таварышкаш, үш удаа кестирдим. Алдын хоюдуг эмчилерниң ачызында республика эмнелгезинге чеди ай эмнеткеш, кан кадык сегип үндүм. Аас-кежиктиг амыдыралче эгиткен эмчилер А. И. Канунников, А. В. Чимдан оларга сеткилимниң ханызындан өөрүп четтирдим».

Тожу районнуң төвү Тоора-Хем эмнелгезинде ниити аарыглар эмнээр салбырының эмчилериниң эп-найыралдыын, онаашкан ажылынга чүткүлдүүн эмпедип чыткан үемде билдим дел. Ийиң кадыкшылга школазының башкызы С. Дордуп-оол бижип турар. Оон аңгыда ол В. А. Хемер-оолдуң эргелекчилээн бо салбырында эмчи сестралары С. Самбыйлык, Р. Куулар, П. Монгуш, санитаркалар Д. Энгейбек, Р. Чигжит оларның ажылы экп деп мактап бижээн. Өкпе аарыгларының эмчизи К. Маады коллективте ажылдап турар аныяктарга аргадуржулгазын дамчыдып турар, ёзулуг-ла сагыш човангыр дагдыныкчы. Кезер эмчи А. Фуран, уруглар эмчизи С. Горский олар ажылынга чүткүлдүг, аарыг кижилер-биле чугаалажыптар кылдыр бодүүн тыва сөстерни өөренип алганнар. Тоора-Хем эмнелгезинде интернационалчы коллектив ажылдап турар. Оон кежигүнпери «Коммунистиг күш-ажылдың коллективи» деп бедик атты чедип алыр дээш ажылдап турарын ол чагаазында бижээн.

Шуйнуң фельдшер-акушер пунктузунда М. Хертек божудар эмчи болуп ажылдап турар. Ол быжыг биличиг специалист. Ажылдап келген үезинден бээр 853 чашты хүлээп ап, иелериниң өөрүшкүзүн үлешкен, хөй-ниити ажылдарга идепкейлиг коммунистерниң бирээзи. Ол «Аяс» агитквартираның эргелекчизи, эмнелгеде профвыыл комитединиң кежигүнү. Оон уруглары дөрт, онаашкан ажылындан ангыда, хөй-ниити ажылын күүседип четтиргип турарларының бирээзин деп, Бай-Тайгада «Мурнакчы» совхозтуң партком секретары К. С. Донгак бижээн.

Кызыл хоорайның аъш-чем садыының садыгжызы И. Сагаан-оол мынчаар бижээн: «Мээң амы-тынымны камгалап, кадыымны экижидир эмнеп каан эмчилер Роза Ширшинага, Лидия Сатка, Тамара Коданмайга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенимни илереткишаан, ажыл-ижиңге чаа-чаа чогаадыкчы чедишкиниерни оларга күзедим».

Кижиге эң-не үнелиг чүүлге — кадыкшылга хамаарыштыр авторларның чоруткан чагааларында аңгы-аңгы аарыглар эмнээр специалистерни адап, мактааннары хөй. Чижээ, терапевт, перв, травматолог болгаш оон-даа өске аарыгларның эмчилериниг адрестиг чагааларны хөй-биле номчуп болур. Чоонуң кадыы дээш биличиг, күжүн харам чокка бараалгадып чоруур чаагай сеткилдиг, буянныг эмчилерни оңза чугула ажыл-ижиниге бижикчилериниң чогаадыкчы чедишкиниерни оларга күзедим».

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

«ШЫН» СОЛУННУҢ 1984 ЧЫЛДЫҢ ЧАГЫДЫЛГАЗЫ ЭГЕЛЭЭН.

Чагыдылганың чылда өртээ 7 руб. 80 көпеек, а чартык чылда—3 руб. 90 көпеек.

«Шынны» чагыдып алынар.

телевидение

АВГУСТ 5-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Спорт дугайында информация. 9.10— Бойдус камгалалының дугайында документалдыг фильмнер. 10.05 — «Ой йиң харлыг турунда». Ураң-чечен фильм. 11.10 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Мальченко орус композиторларының романстарын күүседир. 11.30 — «Комсомолдуң флот вахтазы». Документалдыг фильм. 11.50 — Телемедээлер. 11.55 — 15.15— Чаңсар. 15.15 — Телемедээлер. 15.35 — «Совет Эстония». Документалдыг телефильм. 16.05 — Чалыларның чогаадылгазы. 16.30 — Подмосковьеның агроүлетүүр комплекстеринге — эртемденнер. 17.05 — «Бөгүн болгаш хүнүң-не». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 18.00 — Л. Аустер. Фортепиано биле оркестр концерти. 18.30 — Документалдыг фильм. 18.45— Бөгүн делегейде. 19.00 — БАМ-ны тудуп тур бис. 19.30 — Улустуң аялгалары. 19.45 — «Константин Заслонов». Ураң-чечен фильм. 21.00 — «Үе». 21.10 —Кинопанорама. 23.00 — Бөгүн делегейде. 23.15 — ССРЭ-ниң улустарының 8-ки чайгы Спартакиадазы. Сүтгэ эштира. Сүгже шуралры. 00.00 — 01.15 — ССРЭ-ниң футбол талазы-биле чемпионады. «Динамо» (Киев) — «Динамо» (Минск). Ийи дугаар тайм. Футбол соолуңде ССРЭ-ниң улустарының 8-ки чайгы Спартакиадазының оюнарын көргүзер. Сүгже шуралры.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 —Эртенги гимнастика. 8.20 —«Шүүтү чүвени билип алыксап тур мен». Киножурнал. 8.30 — «Кара роза». Ураң-чечен телефильм. 9.50— Хлебтиң өөредилге. 10.35—Аңгын дыл. 11.05—К. Бұлычевтуң өөреникчилериниң бижээн телешиниинин баштайгы үндүрүлгези. 12.55 —Москваның академиктиг хореография училищезиниң өөреникчилериниң концерти. 14.00—«Шыдыраа школазы». 14.30—ПТУ дугайында эң дээре дамчыдылга дээш бүгү-эвилел конкурузу. «Салгал». 15.00 — ССРЭ-ниң улустарының 8-ки чайгы Спартакиадазы. Гандбол. Түңнел оюннар. Хереженнер. 15.30— Телемедээлер. 15.40—18.00 —Чаңсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 —«Аас-кежиктиг чаштар». Кызыл хоорайның № 19 ясли-садигинин уругларының концерти. 18.55 — Уругларга фильм. 19.00—«Алиняың товуу». Информастыг дамчыдылга. 19.20 —Телемедээлер. 19.40 — Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Вероника Норбу ырлап тур. Концерт.

МОСКВАДАН

20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар! 20.15 —«Сактып тур сен бе?» РСФСР-ниң улустуң артизи Г. Васильевтиң киржигези-биле фильм-концерт. 21.00 —«Үе». 21.30—22.55— И. Мирошниченко. «Андрей Колобов». Телешин.

Кино

АВГУСТ 5-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Спокойствие отменяется» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Петля Ориона» 9.30, 13.20, «Дознание пилота Пирса» 11.20, 15.10, «Замужество Марии Браун» 17.10, 19.10, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Подозрение» 14.40, 16.20 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Нас венчали не в церкви» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Сильные духом» 15.50, 19.20, «Школа мужества» 14.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Призрачное счастье» 17.30, 20.00 шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

агаар

Бөгүн республикага шөкар булуттаар, чаъставас. Соңгубарының үүктен хаттың дүргени 5—10 метр.

Дүне 6—10 градус, хүндүс 25—30 градус чылыыр.

Кызылга чаъс чагбас. Соңгу-барының үүктен хаттың дүргени 5—10 метр.

Дүне 9—11 градус, хүндүс 27—29 градус чылыыр.

КЫЗЫЛДЫҢ УРАН ЧҮҮЛ УЧИЛИЩЕЗИ

1983-1984 өөредилге чылында даразында салбырларга сургууддарны немей хүлээп алырын чарлап турар:

1. Дирижёр-хор.
2. Улустуң хөгжүм херекселдериниң (баян, аккордеон, домра, дошпулуур).
3. Үрер болгаш кагар хөгжүм херекселдери (кларнет, труба, тромбон, саксафон, гобой, флейта-пимби).
4. Фортепианоңуң.
5. Музыка теориязының.
6. Клуб салбыры (клуб ажылдарының режиссёру, хореография).
7. Библиотеканың.

Училищеге эр-херээжен, 30 хар чедир назылыг кижилерни хүлээп алыр. Музыка салбырынга кирер кижилерниң аялга докторадырын, кулаавың дыжыкшын, ритмин, үнүн хынаар. Клуб болгаш библиотека ажылдарынынң салбырынга ортумак билиглиг кижилерни хүлээп алыр. Музыка салбырынга ортумак школаның 8 болгаш 10 класстарын доосканнарны алыр.

Училищеже кирер билдиринишкинге капсырлаштырар документилер: аттестат, сес чыл школазын дооскалының дугайында херечилел, (боду-биле), эмчи шынзылгазы (№ 286), кадрлар килдизинден азы бүдүрүлгениң удуртукчузуның шынзытканы күш-ажыл дептеринден үшта бижиишкин, 3х4 см. хемчээлиг 4 фоточурук. Училищеге өөренип кирер дээш чедип келгенде, төрүттүнгенниниң дугайында херечилелди азы паспортту, шериг биледиин азы кижи бижээн херечилелди биду көргүзер.

Сес классты доосканнарның кирерде дужаар шылгалдалары: мергежилинге, орус дылга (диктант), орус дылга болгаш литературага (аас-биле);

ортумак школаны доосканнарның кирерде дужаар шылгалдалары: мергежилинге, орус дылга болгаш литературага (сочинение), ССРЭ төөгүзү (аас-биле).

Кирериниң шылгалдалары ортумак тускай өөредилге черлеринге хүлээп алышкын чүрумун ёзугаар 1983 чылдың августуң 24-те болур.

Өөредилге сентябрь 1-де эгелээр. Стипендияны ниити чурумга үндезилээш бээр. Кирериниң шылгалдаларын чедишкиниг дужаавган үндезин национаалдың кижилери ог-бүлезиниң материалдыг байдалының дугайында шынзылгалыгга күрүненин долу хандырылгазынга кирер.

ХҮЛЭЭП АЛЫР КОМИССИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда № 2 бажың. Телефон №№ 2-25-79, 2-29-26.

Редакциянның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-31, партийже ажылдаар болгаш үлетүүр киллдистериниң 2-31-71, пропаганда болгаш совет тургузуг киллдистериниң 2-37-13, чагаа киллдизиниң 2-41-27, информация киллдизиниң 2-22-60, культура киллдизиниң 2-23-54 кодээ ажыл-агый киллдизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтерииниң 2-12-45, солун келбейп барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1074.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфиял болгаш ном садыының керектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00211

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 181 (12271) | 1983 чылдың август 6, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп

Хоорай, суурларның ажыл-ишчилери! Суббота, воскресенье хүннеринде мал чемнерин белеткээринге идепкейлиг киржиңер!

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ ЧОРУП ТУР

«Шын» солун бөгүн КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозтуң Мерген Сүгежикке удурткан № 1 сигенчи звенозунуң чедишкиннеринге тураскаадып кодүргем.

Механизастаттынган звено мал чемнери белеткээрининг шалыпчы айының кыйгырын хүлээп алгаш, баштайгы 10 хоноукта 240 тонна сигенни кестиргеш, пресстээш, сараатгаан.

Күш-ажылчы звено алган хүлээлгезин күүседип, мал чеми белеткээрининг талазы-биле шалыпчы айның социалистиг чарыжынга улам идепкейлиг киржип турар.

Мурнакчыларга дедиежиңер!

БЕДИК БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ ТЕХНИКА-БИЛЕ

«Коммунизминиң херели» совхозтуң ажыл-ишчилери мал чемнерин белеткээрининг шалыпчы айында чарлаан районда социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, ол талазы-биле ында дээре ажыл-агыйларның санында ырип турар.

Совхозта комсомолчулараныктарның механизастаттынган мал чеми белеткээр бригадазы алды чыл бурунгаар тургустунган. Ооң удуртукчузу аныяк бригадир Николай Седен-Дамба. Бо чылын бригадада 18 трактор бар. Ында кестирер «КПС-5Г» маркалыг 2 комбайн, «Т-150» тракторларда кошкан дүргектээр 2 пресс-подборщик, чыттыр кестирер 3 машина, 2 дырбааш, 1 сараатгакчы болгаш «Киргизстан» деп 2 прессти бригадада бо чылын ажылаан. Техниканы быжыглаан механизаторлар болгаш ажылчыннар четчир.

— Силерниң коллектив мал чеми белеткээр талазы-биле районда дээрелериниң санында чоруп турар болгай, ажыл-ижиңер дугайында чугаалап көрүңерем—деп бригадирге ужуражы бергеш айтырдым.

— Совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын ниитизи-биле 3500 тонна сигенни белеткээр. Ооң иштинде бистиң бригадавыс 2 муң 200 тоннаны кылыр. Июнь айда 550 тонна сенажты кескеш, салбышаан, сиген кезилдезинче алды айның 27-де кирдивис. Бо хүннерге чедир Ак-Даш деп черде 300 гектар шолдуң хөй чылдыг сигенин кестивис, белеткээн сиген 700 тонна чедип турар. Ам Өл-Арыгда 750 га чайгаар үнген сигенче кирипткивис.

Ында сигенниң дүжүдү бедик. Долгандыр сырый талдар дуглаан улуг алаакта чаа «Т-150» трактор тараткан сигенни дүргектээр пресс-биле удур бөлүп, бункери дола бээрге-ле 400-500 килограмм хире деңзилиг дүргектей пресстээн сигенни кезек болгаш-ла соондан дүжүр овтап каап чор.

— Бо дүргектээр пресс—бистиң ажылывыстың темпизин дүргедедип, будүрүкчүлүүн улгаттырарынга хол черии эвлеп турар техниканың бирээзи — деп, бригадир Н. Седен-Дамба чугаалады. Ону ажыглаарынга узун-делгем шөл болза улам эки—деп немедм. Ооң башкарыкчызы дүржулгалыг механизатор Сергей Санчат хүн нормазын 150-160 хуу чедир күүседип турар.

Күчүзүг «КПС-5Г» маркалыг кестирер комбайнларда Александр Опай, Виктор Манчык, прессterде Геннадий Маннай-оол, Сергей Санчат, сараатгакчыларда Эртине Карсыга, Алексей Чорбаа олар эрткен беш хоноктарның түнели-биле планныг онаалдазын 120 хуудан өрү күүсеткеш, тус-тузунда акша шаңналынга төлептиг болган.

Механизаторларның аъш-чем-биле хандырылгазы эки. Бригада төвүнде хостуг шакта волейбол ойнаар шөл, шыдыраа, бильярд бар.

Сигенчи бригададан ацгыда Кочетово суурнуң чурттакчы чону, тудугжулар, малчыннар, школа коллективи мал чеми белеткээринге ең идепкейлиг киржип турар.

ЧУРУКТАРДА: сараатгаар агрегаттың башкарыкчызы Э. Карсыга, (солагай талазындан) механизаторлар А. Опай, В. Манчык, кадракчы Н. Оюн, септекчи Х. Куулар болгаш бригадир Н. Седен-Дагба олар; сараат салымшкыны; «Т-150» трактурда кошкан дүргектээр агрегат ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛ.
Авторлуң фотолары.

БҮГҮ КҮШТҮ МООҢНЭЭР

РЕСПУБЛИКАНЫҢ РАЙОННАРЫНЫҢ МАЛ ЧЕМНЕРИН БЕЛЕТКЕП ТУРАРЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ АВГУСТ 5-ТЕ БАЙДАЛЫ

районнар	планга хамаарыштыр хуу-биле		
	сигген	сенаж	сиген дылганы
Бай-Тайга	11	5	6
Моңгун-Тайга	1	—	—
Барыын-Хемчик	20	55	30
Өвүр	6	—	—
Сүт-Хөл	29	2	15
Чаа-Хемчик	24	7	15
Улуг-Хем	17	20	16
Танды	14	49	55
Ый-Хем	17	31	17
Тожу	8	—	—
Кара-Хем	16	63	36
Тес-Хем	15	—	38
Эрзин	14	—	15
Кызыл	17	211	44
РЕСПУБЛИКАГА ниитизи-биле	16	41	32
1982 чылдың август 4-те турган байдалы	21	27	44

АГИТКВАРТИРАЛАР—СИГЕНДЕ

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа суурунда партия эге организациязының секретары М. Моңгуш, херээженнер чөвүлелиниң даргазы Д. Моңгуш олар чугула кампания — ногаанның чайгы ажаалдазынче чонуң күжүн мөөңнээн.

Суурда агитквартиралар чурттакчыларын чыып алгаш совхозтуң логаа бригадазынга үш удаа ажылдаан. Аңаа чеден хире кижи киржип, 10 га картофельниң довураан улгаттырып, бок үнүжүн аштаан. Б. Бичe-кыс даргалаан № 5 агитквартирага хамаарышкан чурттакчылар эң-не идепкейлиг ажылдаан.

Чурттакчы чонуң мал чеминиң белеткелинче хаара тудуп, оларның ортузунга политмассалыг ажылды чорударын планнаан.

Б. ОНДАР.
Сүт-Хөл район.

ЧАА ШКОЛА ТУДУУ ДООЗУЛГАН

Тываның аар үлетпүрүмүң баштайгызы — Ак-Довурак хоорайга чыл келген тудум-на бүдүрүлгенин, культурамызыралдың чаа тудуглары немежип, кудумчуларын чаагайжыдып, ногаанчыдып турар.

«Тыва даг-дүгү тудуг», № 42 тудуг эргелелдериниң болгаш өске-даа тудуг-монтаж организацияларының ажыл-ишчилери чоокта чаа 1176 школачы өөренир дөрт каът школаның тудуун дооскан. Ол өөренирингe, практиктиг кичээлдер эрттиреринге таарымчалыг, дериг-херексел-биле бүрүн хандыртынган класстарлыг болгаш кабинеттерлиг. Оон ангыда спорт залдарлыг, столоваялыг, библиотекалыг болгаш өске-даа өрээлдер бар. Бо болза аныяктар хоорайының № 3 школазы болган.

Т. ХЕРТЕК.

СИГЕН ЧААГАЙ, А АЖЫЛ...

● «Мөген-Бүрен», ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтарның сигенчи 2 бригадазы Өвүрнүң «Ак-Чыраа» совхозунуң девискээринге 15 хонук дургузунда ажыл чок турган.

● Малга чем белеткээр план күүсеттинмээн. ● Сигенчилерниң амыдырал хандырылгазы куду.

Моңгун-Тайга — Тывада мал ажыл-агыйлыг районнарның бирээзи. Ооң девискээрин колдуу-ла чанагаш даглар база сиген-ширбиш четеп үнер, шывыл, таар оттуг, дазыр черлер эвлеп турар. Районнуң малынга мындыг байдал таарымча чок дээрзи билдингир. Ылангыя кышкы үеде малга хоолулуг, четчир санныг чемнер эргежок чүгула болгай. Ынчангаш мал чеминиң белеткелиниче чогуур кичээнгейни салыры — моңгун-тайгажыларының кол сорулгазы.

Малга чем белеткеп болур черлерниң чедишпезинден, кышкы үелерде малдың чудап, өлүп хораар чоруун барымдаалаш, малга чемнерни еске районнар девискээринден дугуржулга ёзугаар белеткеп алыр ужурга район таваржып турар. Ынчангаш эвээш эвес материал-техниктиг чарыгдалдар-биле холбаштыр маллан алыр продукциянның бот-үнезин аартаза-даа, чылдын-на Өвүр, Тес-Хем районнарның «О. Шынаа», «Ак-Чыраа» совхозтарының девискээр черлеринден сигенни район кезип белеткеп ап келген.

Бо чылын база-ла сиген белеткелинче 45 кижилиг 2 бригаданы дерип белеткээш, машина-трактор-биле чепсеглээш, Тес-Хемнин Успа-Хөлче кирип чыдар аксында тулаалыг, карак четпес делгем шөлдерде турлагларынга эккелген. Чайның чаъс-чарлыг болганыбиле сиген шөлдери сугга алып, чадаг кижи хамаан чок трактор безин эртеря берге кылдыр тулааланы берген.

ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг база «Мөген-Бүрен» совхозтарның сигенчилериниң турлагларын Өвүрнүң «Ак-Чыраа» совхоз биле Тес-Хемниң «О. Шынаа» совхозтуң девискээрлериниң кызыгаарында. Ийи турлагларның аразы үш хире километр. Ынчалза-даа оларның аразынга аңаа автомашина чоруур дээр ужур-даа чок — тулаа-дүжүлгек, малгаш-балар.

Моңгун-тайгажыларның турлагларынче бар чыда, орук ара 4—5 километр делгем шөлде элбек үнген сигенни магадап эрттивис. Хөөредип чугаалаар болза, сигенниң тереи курлак чыгам, артындала суг албаан, кургаг, дендески шөлде.

Кады чораанывыс «Ак-Чыраа» совхозтуң директору Д. Маймындан: «Моон кайы хире дүжүттү ап болурул?»—деп айтырдым.

— 1000 тоннаны чайлыг-ла—деп, ол харыылады.

— Силерниң совхозтуу бе?

— Чок, «О. Шынаанының»-дыр. Ам-даа кеспээн, кончуун көрүнер. Езулуг-ла кезер үези. А аза огу удавас быжып, шиш теннери када бээрге, ол малга чем болбас. Кала бергенде малга кончуг хоралыг үнүш. Чогум чеми, бышпаанда аажок хоолулуг — деп, директор чугаалады.

Бетин турлагга . чоокшулап келдивис. Машина оон ыңай чоруп шыдавас: чадаг кижиниң дискек караа хире терең малгашты сүзүп чорааш, турлаг чанында тракторларга челип келдивис. Ымыраалар — чашкан хүл-ле.

Турлагда чем кылыр ийи кыс биле дөрт хар үезинде бичии оолдан өске кым-даа чок болду. Мында 20 кижи «ажылдап» турарын билип алдывыс. Аъш-чем хандырылгазы шоолуг эвес.

— Хой эъди биле макарондан башка чүү-даа чок — деп, кыстар хомудап чугааладылар. — Өл, шык деп чүвези эмнн эрттир, чамдык улус аврып эгелээн. Эмчи-даа келбес, даргалар-даа келбес, ажылдаа чок, аңаа-ла хүн эрттирип, Ак-Чыраа кирил, дүн чарып турар бо-ла.

Бригазаның оолдары трактурга олурган, суур кирген болдулар. Дүштекминиң 4 шак! Кидин ажыл үезин! А бригада ажыл чок!

Ийиги турлагга келдивис. Мында ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң Тоолайлыг-ның малчыннары сиген кезип турар болду. Оларны совхозтуң партком секретары С. Донгак, бригадир К. Сая удуртуп турар. Олар маңаа июль 13-те келген. 108 тонна сиген белеткээр планныг. Амдыызында чүгле 18 тоннаны күүседип алган. Чылдагааны билдингир: бирээде, чаъс-чайык хамык шөлдерни хөлдеп каапкан. Ийиде, районнуң удуртукчулары чаа, кургаг шөлдерни бээр кылдыр чугаалажып шыдавааш. Күш-ажылдың организастаашкыны, хандырылга, политмассалыг ажылдар мында эң куду деңнелде.

Оларның чурттап турар оран-савазынче кирери берге: долгандыр дискек хире малгаш, суг. Бажың иштин чугайлаваан. Шалазы малгаш. Соңгаларыны, эжиктерни дүне, хүндүе ажытпас, чүге дээрге ымыраа-сээк үглеп кээр. Ооң уламындан малгашсыг, баларзыг, чигзиг.

Орун-дөжек орнунда калбак маңзалардан кылган өрээл чартыы нара. Аңаа 20—30 кижи хөректээштерни эжингеш, пинк-хептиг чыдыптар. Телевизор, радиоприёмник дугайында чугаалаан-даа ажыы чок. Шыдыраз, даалы, бомбүк чижектиг оюннар организастатынмаан.

— Чартык ай дургузунда район төвүнден кандыг-даа мөзэ чок. Чангыс-даа дарга келбедп. А ажыл-агый талазыбиле шинтпирлээр айтырыгларла хөй — деп, бригадир хомудап чугаалап олурду.

— Чоруур хүнүвүс чоокшулап келди. Чүнү-даа кылып четтиктээн бис. Дуу оон кээрде, белеткел чок малчыннарны буу-хаа чыгаш, чорудупкан бо-ла-дыр деп, бир малчын шагжок үн-биле чугаалады.

—18-ле тонна! Биске мядыччыг-даа-дыр. Чалгаа, шүшаец кижи бисте чок. Чүгле бо бүгү ажылдарны организастааны, удуртуп турары эң куду деңнелде-дир. Оода О. Шынаа девискээринде элбек сигенниг, кургаг черлерни чугаалажып берген болза, планывыс күүсеккүш четтинмес — деп, бир бригадир чугаалады.

— Эрткен чылын база-ла мындыг болган чүве. Мен ам 10 чыл мынаа кээп сигенип тур мен. Черле чылдың мындыг байдалга таваржыр-дыр бис. Машина-техниканы ортке удур дерип белеткээнинден чылдыг-на хөй топна сиген өртке базар. Эрткен чылын 200 тонна өрттенди... — деп, база бир сигенчи хараадап чугаалады.

— О. Шынаа девискээринден эрткен чылын 300 тонна сиген кезип алган (мс. Өй-шаанда кестинмес шөл болгай, чылдың күш четтинмес — деп, бир ажылчын хомудады.

Мында байдал бо кижилериң сөстеринден, долгандыр байдалдан коскү. Бо бүгү дээш кым буруулутуул? Совхозтарның удуртукчулары, спецналистери. Ам бо хүннерде Моңгун-Тайганың сарлыкчыларындан, хойжуларындан чыгган 5 бригада мында. Тес-Хемниң шынаазында база чедип келген. Олар чүнү кылырыл?

Баштайгы эштери дег малгаш-балар аразынга 15 хонгаш дедир чоруптар бе? Маңаа тодаргай харыны ажылагыйларның удуртукчулары бээр боор дээрзинге идегеп каар-дыр бис.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң Ак-Чыраада сигенчи хөвү бригадазының тулаа ортузунда ажыл чок турары. Аңаа олар 15 хонук дургузунда аңаа турганнар.

И. ИРГИТ,
«Шынның» корр.
Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

«ФОТО-ЧУРУК БУРУУДАДЫП ТУР»

БИБЛИОТЕКА
им. С. Лузина

Национально-краевой отдел

БҮГҮ ТАЛАЛЫГ, ДЭЭШТИГ АРГА-БИЛЕ

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: ажылдың стили

Администрацияның ажыл-чорудулгазым контрольдаар талазы-биле комиссиялар бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер, ажыл-агыйжы эвес, сандаргай чорукка удур демиселге партия организацияларының идепкейлиг дузалакчылары болуп турар. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеримге дүүштүр контрольду болгаш күүселдениң хыналлазым улам ыцай сайзырапгайжыдар дутайында» СЭКП ТК-ның доктаалында партийжи контрольду улам ыцай сайзырапгайжыдар, кадрларның сагылга-чурумун болгаш харысалгазын бедидер талазы-биле хемчеглерин тодаратқан.

Партия эге организацияларының , администрацияның ажыл-чорудулгазым контрольдаар талазы-биле комиссияларының ажылын аналиэтеп көөрге, оларның ажылының дениелп партия хооркомунун, райкомнарның удуртулгазындан улуу-биле хамаарылгалыг болуп турар. Кайда-ла партия комитеттерин эге организацияларны дамчыштыр оларга доктаамал дузаны чедирип, активти өөредип, эки дүржулганы ажыглап турар болдур, онда коммунистериң идепкейи бедик, ажыл-агыйжы түнелдерн эки.

Республиканың хой-хой партия эге, организацияларга администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле комиссиялар дутайында СЭКП ТК-ның хүлээп алганы чаа Дүрүмүң удуртулга болдургаш, бүдүрүлгениң болгаш совхозтарның экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң айтырыгларын улам идепкейлиг шиитпирлеп турар апарган. Коммунистер оларга тывыскан контрольдаар эргени ажыглаш партияның болгаш чазактың директиваларының, күрүне планнарының болгаш социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезинче, кадрларның мергежилии бедидеринче доктаамал кичээнгей салып турар.

Бо хүннерде республикада ийи чүс бежен сес комиссиялар ажылдап турар. Бир муң ажыг СЭКП кежигүннери оларның составында киргеп, оларның бежен ажыг хуузу ажылчыннар болгаш специалистер.

«Ак-Туруг», «Торгалыг», «Алдан-Маадыр», «Саян», «Тинлелге», ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтарда комиссияларның ажылы идепкейлиг. Ында комиссиялар кежигүннери улусчу контролёрлар-биле кады хүлээп алган шиитпирлер күүселдезиниң байдалын бо-ла хынаар. Олар боттарының түнелдерин, санал-оналын парткомнар хуралдарыга чугаалажып корүп, илерээн четпестерни чайладырынче углаган хемчеглерин ап чорудуп турар. Ындыг дээштиг ажылдың түнелинде ол колдуртукчулары күш-ажылдың дешпилелиг аргаларын, мурнакчы дүржулганы нептередир талазы-биле сүмелерин долу күш-биле ажыглавайн турар.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың эрыглал фабриказында администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле комиссияның ажылында эки чүүлдер база эвээш эвес. Коммунистер фабрикада белеп продукцияны кадагалап турарының болгаш ону чүдүрериниң чурумун сагып турарының дугайында «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң парткомунун доктаалының күүселдезин база катап хынаан. Парткомнуң сүмелээни даг-дүгүнүң оруккa чидириглерин эвээжедиринче угланган план-хемчегзерни администрация ажылдап кылбазының комиссия тодаратқан. Ынчангаш парткомнуң үстүнде доктаалның күүседириште идиглиг саналды комиссия киирген.

Оон соонда коллективтиг хуралдың эрттирип, продукцияның хумагалыг кадагалалы дөш морвлдыг болгаш материалдыг идиг беришкинерниң хемчеглерин ында чугаалашкан. Амгы үеде байдал экижээн.

Ынчалза-даа республикада чамдык партия организациялары контрольдаар эргени долу ажыглавайн, администрацияның ажыл-чорудулгазының чугула участоктарынга чогуур салдар чедирбейн турар. Ылаңгыя ажыл-агый коллективтер планның онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседип турар.

Коллеже партия организацияларының ол комиссияларының ажыл-чорудулгазы хой талалыг болдур ужурлуг. Республиканың совхозтарында чер ажыдының культуразын, черни ажыглаарының ажыктыын бедидер, малга быжыг чем баазаны тургузар, коднэ ажыл-агый продукциязының шынарын бедидер талазы-биле айтырыгларны оожум шиитпирлеп келген. Бүдүрүлгени башкарарында, күш-ажылды организастаарында четпестер, күүсекчи чурумнуң куду чоруу-биле чамдык партия организацияларыэптежип турарлар.

Ол шыкаш бүдүрүлгеним планнаарын экижидиргиче, күш-ажылды организастаарының бригада аргазын нептередиргиче, аар күш үнер ажылды механизастаарынче угланган ажыл чогуур деңнелде эвес. Комиссияларның ажылында ёзу барымдаалаар, хыналлдалар түңнелдерин хойге чарлап дыцнатпас чоруктар бар. Чамдык удуртукчулар шыгғы частырыг кылып турда, харысалга хүлээтпейн турар.

Экономиктиг болгаш социал айтырыгларны, идей-кижизиндилгелиг сорулгаларны шиитпирлээрин комплекстиг көөрү партийжи контроль биле улусчу контрольдуң, профэвилел, комсомол организацияларының бир демниг ажылы чокка болдунмас.

Аналиэтеп алгаш көөрге, чамдык комиссияларның составында ажылдың кайы-бир участогун харылап турар коммунистер киргеп болгулаар. Ындыг практикадан чайлаш, удуртукчу эвес коммунистерни комиссияның составынга хаара тутса эки.

Чөөп-Хемчик, Барыын-Хемчик, Таңды, Бин-Хем районнарның транспорт бүдүрүлгелеринде партия организацияларында администрацияның ажылын контрольдаар комиссия шуут чок.

Администрацияның болгаш аппараттың ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле партия эге организацияларының комиссияларының дутайында Дүрүмде контроль ажылының сорулгаларын тодаратқан. Ол комиссиялар ону удуртулга болдургаш, контрольду болгаш күүселдениң хыналлдазын сайзырапгайжыдар ужурлуг. Бүгү шиитпирлер чайгылыш чокка күүсеттинген турарын чедип ап, күш-ажылчы коллективке бедик негелделиг, ажыл-ишчи, четпестерге эптеш чок, бот-шүгүмчүлекчи байдалды тургүзар.

Д. ДАМБА,
СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар кылдызының инструктору.

Он бирги бөш чылдың үшкү чылының алды айларының бараанныг продукция бүдүрериниң планын Кызыл-Мажалыктың эът комбинады күүсетнен. Бо чедимишкинге улуг үлүүн киирген, ажыл-ижинге ак сеткилдиг, кызымак чоруу-биле коллектив кежигүннериниң хүндүткелин чаалап алганнар эвээш эвес. Оларга Клара Куулар, Вера Монгуш, Хүлер-оол Монгуш, слесарь Иван Жданов хамааржыр.

Бүдүрүлгениң цехтериниң аразында колбаса кылыр цехтиң ажылы манталдыг. Цехче коң эът комвейер дамчыштыр эккеп турар. Оон соогун ылгап кааптар болгаш артнан эът тыртар улуг машинага долгадыптар. Оон шприц дээр машина колбасаны кылгаш, бустаар.

Цехтиң ажылчыннары аразында найыралдыг, бот-боттарын деткижип билир.. Колбаса кылыр цех — интернационалчы коллектив. Ында аңгы-аңгы нацияларның кижилери ажылдап турар. Ук цехтиң начальнигни эът үлевтүрүнүң инженер-технологу, дүржулганыг специалист Рустам Парчиев.

— Мурнуку чылдарга деңнээрге бистиң цехтиң ажылы элээн шуудаан. Баштайгы үеде 500—600 килограмм колбаса кылып турган болзувусса, амгы үеде ийи тонна чедирип турар бис. Бир эвес мотельная-ла үзүктел чок ажылдап, чиг-эт кээп-ле турар болза, бис планывыс күүседип шыдаар бис — деп, ол цехтиң мурнакчы ажылчыны Клара Куулар чугаалаар.

С. БАЛЧЫР.

ЧУРУКТА: цехтиң начальныгни Р. С. Парчиев ажылчыннар-биле чугаалажып тур.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧОГААДЫКЧЫ САНАЛДАР

Бүгү-эвилелдиң чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар ниитилелиниң мурнунда салган соруглаларны күүсетпишаан, «Тыва тудуг материалдары» бүдүрүлге каттыжыышкынның чаартыкчылары заводтарның, каттыжыышкынның бүдүрүлге күүлерин эң ажыктыг ажыглаарынче угланган хемчеглерни боттандырарынга улуүн киирип турар.

Амгы үеде каттыжыышкында чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар организациязында 38 кижи бар. Олар кандыг ажыл кылып турарыл? Чаартыкчыларның кол соруглазы болза, Элегес-Аксының керамика хаяа материалдарының заводунуң төлевилел ёзугаар күүсүн долу шингээдип алыры болур.

Элегес-Аксының болгаш Кызылдың түүйбу заводтарында бергедээшкиннерге таваржып турар черлерни механизастаарының, чаартырының талазы-биле темаларны оларга айытқан. А берге черлер, ылаңгыя Элегес-Аксының заводунда хой. Чүге дизе завод, шынын чугаалаарга, ажыллаары таварымча чок чаа дериг-херексел-биле четчелеттинген. Ол дерилгени заводка шенеп турган, тода ажылдаар байдалды тургузары негеттинип турар. Бистиң чаартыкчыдарывыстың конструкцияга ажыглаары-биле сүмелээни кезектерни ол дерилгени кылып турар эртем-шинчилел институттары ажыглаары-биле хүлээп алган. А ийи онза үнелиг саналдарны электри четкилерниче, оваар чүүл болгаш электроэнергия камналгазының конкурузунче киирген.

Чаа дерилгени тургузарынга болгаш шиитээдиринге хой күүнүн база энергиязын киирип турар активни чаартыкчыларга электриктер О. Сумба, К. Гайборуллин, слесарьлар Кузьмин, Ермолин, Ракин, цехтер начальниктери Спиткин, Кузьмин болгаш оскелер-даа хамааржыр. Чаартыкчыларның ажылы заводка кандыг ажыктыг боон турарыл? Чүгле ийи саналды безин ап көрээлинер: кургадыр чердеп ажыглап каапканы чылыг эдилеп чижин эриткеин төлевилел ёзугаар көрдүнген 32 муң рубльдиг немелде вентилятор тургузуун тудуп, шүүдел үндүрбес арганы берген. Өскө чогаадыкчы саналында чаартыкчылар туйбуну өрттедирде схемазынга өскертилгелер киирерин сүмелээнер, ол чорук өрттеткен соонда туйбукүүн бракталырын 11,4 хуудан 1,8 хуу кылдыр кызырган.

Экономиктиг ажыктыг чогаадыкчы саналдардан ангыда, күш-ажылга таарымчалыг байдалды тургузарының ажыл үезинде тускай операцияларны күүседиринге айыыл чок чорукту хандырарының, продукцияның шынарлыының, чиг-эттиң камналгазының дугайында саналдар база кирип турар.

Амгы үеде заводтарга Бүгү-эвилелдиң чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар ниитилелиниң кежигүннери-биле хуралдар эрткилеэп, ажылдың планнары тургустурган, харысалгалыг кижилер илереттинген болгаш чаартыкчыларның ажылы шапкынчаан. Оон түңнелдерн дораан илерээн — экономиктиг ажык-дузалыг элээн каш саналдар киирген.

Каттыжыышкын хой-хой эртем-техниктиг медээлер төптери-биле харылзаалыг. Оортан чогаадыкчы ажыл-чорудулгазына элбек материалдарны чаартыкчылар ап турарлар. Бүгү-эвилелдиң чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар ниитилелиниң организациязы «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынның чаартыкчыларының ажылын күштелдирип, олче улуг кичээнгейни утланыдырары эргежок чугула. Ол ажылдың кол дозу —аргазы болгаш хевирлери доктаамал сайзырап турар социалистиг чарыш болур. «Уре-түнелдиг болгаш шынарлыг ажылдаар» — бо деңзиг «Тыва тудуг материаллары» каттыжыышкынның чаартыкчыларының бо беш чылда кол деңзи болур ужурлуг.

В. ШАДРИНЦЕВ,
«Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынның кол инженери.

Коммунист Каң-оол Комбуевич Иргит республиканың хереглекчилер ниитилелиниң АТБ-зиниң чолаачызы. Оон чүк соортур маршруду чаңгыс—Кызыл—Мугур-Аксы. 20 чыл чолаачылап келген үезиниң 15 чылын ол Моңгун-Тайга районга эрттирген. Ынчангаш бодунуп «Урал-375» маркалыг машиназы-биле орук-сууруп эки билири районунче ийзы-бүрү чүктү соортүп чедирип турар.

Дүржулганыг чолаачы бодунуң мергежилиниң мастери апарган. Ол—аныяктарның дагдыныкчызы. Ынчангаш рейсче болганчок-ла аныяк чолаачы-биле чоруур.

ЧУРУКТА: К. Иргит (оң талададн) аныяк чолаачы В. Ооржак-биле.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ЧААРТЫКЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ

Чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдар талазы-биле доктаамал дилээшкиннерни «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыннары-даа, инженер-техниктиг ажылдакчылары-даа доктаамал чорудуп турар. Амгы эртем-техниктиг революциниң тевин оларны анаа олуртпас, металлургия бүдүрүлгези эң-не сайзырапгай техниканы ажыглалга киирип, чаа чүүлдерни амыдыралга нептередип турар.

Комбинаттың план киллизиниң начальныгни М. А. Иванов болгаш кол энергетик «Улуг-тарның найыралы» орденнин эзилекчизи А. А. Ефименко олар чогаадыкчы-чаартыкчы саналдарның талазы-биле 1982 чылда конкурстуң тиилекчилерн болуп, ниитизи-биле 21 муң рубльдиң камналгазын берген «Температура хемчээрнге моңгун-суун ажыглаар автоматтыг башкарылганы» ажыглалга киирген.

«Тыва кобальт» комбинаттың чогаадыкчы болгаш чаартыкчылары чедеп санныг саналдарны киирерге, оларның 67-зин нептередип ажыглаап, 85,4 муң рубльдиң камналгазын алган. Оон ангыда акша-хөреңги камналгазын бербеддаа болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүүн бедидер, аар ажылдарны чнгедир, ажылчыннарның кадыкшылын камгалаар, цехтиг санитарлыг байдалынга ачы-дузалыг саналдарны ажыглап киирип турар.

Септелге-механиктиг цехтиң начальныгни С. Н. Олейников кранга чүк кожар кап аргамчы кылыр чаа станокту чогааткан. Металлургтар А. И. Сырейщиков биле З. Г. Чаптыков олар автоалавтыг эзилдиргн булгаар кеэзэнге редукторну солаан чаа чүүлдү киирген. Бо эштер шаңнадыпмактаткан.

Комбинаттың хоочуну, септелге-механиктиг цехтиң токары Л. А. Наумовтуң саналы эленчизи келген өзектерни каптап эде дузаалаар берге ажылды чнгеткен.

1983 чылдың баштайгы чартыында база бо талазыбиле ажыл «дүжүттүр» болган. Чогаадыкчы 20 саналдар киргеп, оларның ои дөртүн бүдүрүлгеге ажыглаап, ооп 17,3 муң рубльдиң экономиктиг камналгазын алган.

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунга эш Ю. В. Андроповтуң демдеглээнин болза, бүдүрүлгени сайзырадырда социалистиг чарышты амгы байдалдарда экономиктиг болгаш социал ужурдузалыг чүүл болза, социалистиг чарышты калбартыр, курлавырларны чөп ажыглаар, яңзы-бүрү чидиргилерни база төтчегллээшкиннерни кызырар, ажыл-агыйжы эвес чорукту узуткаар, капитал салымышкының рубль бүрүзү бистиң ниити херээвиске эң-не бедик үре-түнелдиг барван болган турар ужурлуг дээн болза, бистиң хову-аксыжылар ону амыдыралга боттандырып турарын үстүнде чижектер бадыткап турар.

Хову-Аксының чогаадыкчылары болгаш чаартыкчылары бо чедишкиннерге доктаамайн, улам күженишкинниг ажылдаар дээрзинге чигжиниг турбас.

О. КОРОДА.

Партия организацияларында

ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫНДА ИДЕОЛОГТУГ ЗВЕНОЛАР

Ставропольдуң шөлдеринде тараа кандаашкынга таварышкан болгаш чарыттынган күш-ажылдан эвээш тараапы бо чылын бастырып алган. Дүжүттүр эвес чылы безин крайның чамдык ажыл-агыйлары күрүненин шыгжамырынче тараапы планнан ажыр дужаганнар. Грачевский районнуң Калинин аттыг колхозу үш сезон иштинде дөрт чыл планын доозарын хүлээгеннер.

— Бо соруглаты боттандырарынга бижыг курлавыр — ажаан алдынган дүжүттү чидириг чок камнап алыры болур. Черге чаңгыс сып-даа чыдып калза, ону онза байдал кылдыр көрүп турар бис — деп, комплексинин удуртукчузу Мария Бухалова чугаалады.

Комплексинин агрегады кайнаар баар болдур, оон мурнунда байырымны-биле шимеп каан агитвагон чоруп орар. Комбайнер Александр Репаловтуң күш-ажылчы чеднишкинин көргүскен «Молния» каракка көскү. Ажыл-агыйда көрдүнген планны ол хүнүң-не ажыр күүседип, чидириг чок ажылдап турар. Ол ажылының дугайында мынчаар чугаалаар:

— Ажаалда эгезинде меня агитвагонче чалаап, меңээ чыдып калган сыптарны көрүскеп. Мээн комбайным соонда артып калган, көрбейн баргап болган мен.

А. Репаловтун ам социалистиг чарышка мурнакчылар одуруунче киргенинге бо тараырлга база салдарлыг болганы чугаажок. Кезилдениң шынарын агитвагонда агрбнон Валентин Симников удуртуп турар. Оон дузалакчылары колхозтуң мурнакчы механизаторлары Иван Шумаков биле Владимир Поляков болуп турар. Оларның кескен тараазының шөлү — бедик черге жилдин бир хереченин. Дандыып алган комбайнелерны чидырыг кылза, дораан эдер эгрататтын үреленген черже кылыр. Машинаны ийин бөлүктерге бернип : аалдаш болгаш кажы-даанын бир ужезинин болдур.

Чаңгыс ышкыжыг чүүл дешп демисел ышкы кулуктуг күрүне угланган ажылынга чоруп ожур-дузалыг.

Дөрбелтиин четпестерге хемчеглдиг тараа шөлүнге дөрт тараа сывын хөнүп турар болза, гектардан дөрт центнер ажүттү чедир албас, ажыл-агыйга — 500 тонналы.

Комбайнер Владимир Чернавскийге кандаашкынга таварышкан шөлдүң тараазачы чидириг чок ажаарын дааскан. Ийи удаа оожум темп-биле кестирген-даа бол, ам-даа тараа артып калган болган.

Ам канчаарыл? Харыы чаңгыс — машинаны дедир ээлдиргеш, база катап мажакты кезер. Кудуушкуннуг чаастар темпини дүргедедирин база негеп келген. Мажак чыыптурда хамык тараапы канчаарыл?

— Кезилдениң темпизин кудулатпайн, дөмей-ле кагдыныган сыптарны дедир чыыр деп шиитпирнн үндүрген бис — деп, комплекс удуртукчузу Мария Бухалова чугаалаа улавчылады.

Кожазында комплекстен база дуржулганы алган. Ында күш-ажылдың бүдүрүкчүүзү бедик турган. Олар дөрт комбайнаашкын-биле ажаал турар болган. Бо муңнакчы дуржулга дугайында хүүзүлү үндүрген соонда, механизаторлар мурнакчы комплексинин деңнелинге четпен.

— Колхоз 3,5 муң центнерни бастыраргa, 200 рубль планнал акша бээр. Бир эвес 7 муңну бастырган болча, ооп ийи катап ажыр шаңнар.

Идеологтуг звенолар чаа үүл эвес. Ставрополь крайда бо ажыл чанчылчаан. Чылдың-на 800 ажыг механизастаттынган хову отрядтары ажылдап турар. Оларның ажылынга мурнакчы механизаторларны, экономисгерни, агрономнарны, инженер-механиктерни киништирип турары бүдүрүлге көргүзүлгелериниң бедиринге чарыштың салдарыны улгаттырып турар.

Н. СТЯЖКИН,
СЭТА-ның корр.
Грачевка,
Ставрополь край.

Коммунист дугайында чугаа

ТИИЛЕКЧИ БОЛУП ҮНГЕШ...

Валентин Курбатаевич Ооржак-биле бир-ле дугаарында эрткен чазын тарылга эгелеп турда ужураштывыс.

Соолгу агрегат бурумгаар шимчеп чоруптарга, механизаторнуң тараа чаштырганының шынарын хынаап көрүп, хөрзүнү холдары-биле хумагалыг каза тудуп орган ажылчын хептинг ыяжи дораан биске утқуй келди.

— Үүлеңер бүтсүн! Тараздыдаңар чаагай-ла болзунам!—деп оон-биле мендилежип, чугаавысты эгеледнивис.

Узун мага-боттуг, делгем эгиннерлиг, кирбей эрин салдыг аныяк эрни кичээнгейлиг топтап көрдүм.

Чалчай эзер адаанга кандыгдаа ат турар, чон аразынга кандыг-даа эрес кижи чоруурла болгай. Оон төлептинг бүдүжүн дораан-на эскерип кагдым.

«Тинлелге» совхозунуң мал чеми белеткээр комплекстиг механизастаттынган бригадазының шалыпчы ажыл-ижин, арга-дүржүжазы соолгу чылдарда чүгле районга эвес, а харын республикага сураглыг белген.

Эрткен чаз хат-кавыскалыг зонат-бораанныг, холчок орай болган. Механизаторларының часкы хову ажылдарын чоруларынга хөй-ле бергедээшкиннерин таварыштырган.

— Черле кандыг ажылдап тур силер?—дээн бистиң айтырывыска бригадир шала кайгаан хевирлиг бистиң арыннарывысче көргеш, шиитпирлиг чугаалады:

— Соолгу чылдарда болгулаан агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары, кандаашкыннар биске биче эвес кичээндиртии берген. А бис аңаа удур боттарывыстың организастыг чоруувусту, быжыг сагылга-чурумувусту, хөрзүнүнү болбаазырадып кылыр бедик агротехниктиг аргаларывысты тургүзүп турар бис. Хөрзүнүнүң хатка алзыр чоруунга удур амгы үениң чаа техниказын черек кырында ажыглап турар.

Чаңгыс бо чылын безин бригада организастыг ажылдаан. Шык базырымышкының шын кылган. Хөрзүнге шыкты хөйбиле тудуп эртып каар соруглаа-биле агротехниктиг яңзыбүрү аргаларны ажыглаан. Хөрзүнүң хатка алзырыгга удур «БИГ-3 деп аңдазыннарны чер аңдарарынга ажыглаашаңа улаштыр дораан-па мешыкаш шиштерлиг катоктарны оон кырындан шуустурупкан. Шак мындыг холушкак агротехниктиг арганы ажыглаарга хөрзүнүң шыгы бир дескн сантиметрже чыдар, белен бусталып үнмес.

Тараа чаштырылгазының үези кээрге, күүдүг «К-700»-терге СЗГ-2,1 деп хаалчак дөрт-дөрт сеялкаларны кошкулапкан.

«Тинлелге» совхозтуң механизаторлары эрткен чылын кандаашкыныг-даа болган болза, бир гектар черден 6,8 центнер дүжүттү өстүрүп алган. А бо чылын бир гектаран-на 10 центнер дүжүттү алыр соруланы салган. В. К. Ооржактың удуртқан бригадазы эрткен чылын 3300 тонна мал чемнн белеткээн. Совхоз ССРЭ-нин тургустунганындаан бээр 60 чылынга тураскаатқан чарышка тиилекчи болуп үнгеш РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелининн, ВЦСПС-тиң шилчнир Кызыл тугу-биле шаңнаткан болгай. Ол чаагай ажыл-херекте мал чемн белеткээр бригаданың механизаторларының үлүү база киргеп. Ам бригаданың бүгү механизаторлары ол бедик шаңналга улам сорук кирип, күш-ажылчы бедүк кедүрлүүшкүн-биле ажылдап турар.

Дуржулганыг бригадир Валентин Курбатаевич Ооржакка чоокта чаа база ужураажы бердинис. Ол биске мынчаар чугаалады:

— Кандыг-даа ажылга кижилерни организастыг, быжыг сагылга-чурумуу херек. Оон бүгү-ле чүве хамааржыр. Кижилерге хамы бүзүрел оларның ажылынга хыналлда база негеллдени кажан-даа кошкатнас болза чогуур.

Бригадир коичуг шын чугаалады. Оон соолээн сөзүү удуртуп турар бригадазының бөгүнгү ажыл-херээ-биле карышпас, хамы холбаалыг.

Бригада мал чемнн белеткээр бир механизастаттынган отрядты тургускан. Олар сиген кезеринин хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турар.

Бригадир механизаторларның шалыпчы ёзу-биле ажылдаарынга база чурттаарынга бүгү таарымчалыг байдалды тургускан. Оларның удуур дыштанар өрээлдери арыг-сиглиг, кызыл-булуңда чечен чогаал болгаш кодээ ажыл-агыйның яңзы-бүрү номнарын, брошюраларын делген салган. Агитхуудустар, «Чаңнык» дээн шыкаш шоодулгуг база шүүмүүлелдиг хана солуннар үргүлчү үнүп келген. Көргүзүг самбызында кымнар канчаар ажылдаанын хүнүң бижип турар.

Коммунист кижи болгаш В. К. Ооржак парткомнуң бергеи двалгазын ак сеткилдиг күүседир. Совхозта улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң даргазынга оңу соңгаан. Совхозтуң 56 улусчу контролёру ажыл-агыйның экономиказын улам быжыглаар дээш яңзы-бүрү рейдилерни, хыналдарны кылып, ажылда бар четпестерни илередип, ону дарый чайладыр хемчеглерни ап турар.

Мал чемнниң белеткелиниң харысалгалыг бо үезинде совхозтуң бүгү бригадаларында база суурда, ол шыкаш хову-шөлдерде улусчу контрольдуң немелде постуларын тургускан.

— Кылыр ажыл хөй, харысалга улуг—деп, бригадир Валентин Курбатаевич Ооржак чугаалады. —Бүгү күштү, бар аргаларны шуптузуп ажыглаар херек.

Кызыл районнуң «Тинлелге» совхозу бо чылын 3200 тонна сигенни, 660 тонна сенажты, 16900 тонна силосту белеткээр. Ынчангаш ажылга безнк мергежил, организастыг чорук херек.

Валентин Курбатаевич бодунуң билиг-мергежилии доктаамал бедидип, өөренип чоруур. Красноярскиниң көдээ ажыл-агый институдун келир чылын доозар, дээдн эртемниг агроном болур.

Коммунист кижи шыдыг болур. бодунуң үезинин негелделе-биле чурттаар база ажылдаар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.
Кызыл район.

«ШЫҢГА» ХАРЫЫ

САЙГАРЫП КӨРГЕН

Апрель айның 5-те № 79 «Шын» солунга «Шиитпирлеэе чогуур айтырыглар» деп материал парлаттынган. Ында Шагаан-Арыг АТБ-зинде күш-ажылдың сагылга-чурумунуң кошкаан шүгүмүүлел бижээн. Аңаа харыны улуг депутаттарының Улуг-Хем район Советининн күүскомунуң даргазының оралакчызы В. Конев редакцияже чоруткан. «Кондуктор Л. Монгушту ажылдан үндүрген. В. М. Селезнёв ажылга харысалгазын бедиткен. Ол ам «КамАЗ» чолаачылап турар. Ай планнын үргүлүү 130-140 хуу күүседип турар.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп турган К. М. Хүүгүдей, К. М. Сорокин, Е. К. Кара-оол оларны профилактика штабынын хуралынга сайгарып көргеп. Оларга шыңгыы саналгылыглар берген.

АТБ ажылчыннарынга хамааржыр элиректер чергедир черлерн белеп тыныдыгларны аш хуу суудунга сайгарын көрүп турза. Дөртеп беш айза аш хуу суудунун шиитпирин ёзугаар 190 [illegible] ыраның чурум үрекчилериниге онаазган».

ХҮЛЭЭП АЛГАН

Волгоград областың трактористери комбайнёрлардан күш-ажылчы эстафетаны хүлээп алганнар. Августуң үшке чедир шында күзүн чаажыр тараа тарырынга баштайгы бир миллион гектар черниң хөрзүнүн болгаш. Михайлово районну чижекке алыр болза, оон ында шөлдериниң гектар санында-на ортумаа-биле 32 центнер кызыл-тасты ажаап алган. Ынчангаш ол районуң дыка хөй ажыл-агыйлары күзүн таараа чаштырар шөлдерин улам калбартыр дээн.

(СЭТА).

ШЫҢГЫЫ ХЕМЧЭЭН АЛЗА...

Бо дүнэрде бистиң республикада чугула кампания — малга чем белеткели кайда-даа калбаган. Хоорайларның, суурларның чурттакчылары, албан черлериниң, организацияларның ажылдакчылары боттарының кол ажылын түр када каггаш, бо чугула кампаниже хаара туттунуп турар.

Бо ажыл Чөөн-Хемчик районда база кидин-түлүк. Ажыл-агыйларда сиген кескен, сенаж салган улуг-биче кижилер эндерик. Район төвү — Чадаамадан база ажылчыннар, албан-хаакчылар үнүп, ол чугула черекке үлүүн киништирип турар. Бо чылдың август 1-де медээ ёзугаар бистиң районувус сиген планын 18 хуу, сенажты — 6 хуу, витаминниг сиген далганын — 14 хуу күүсеткен. Мал чеминиң үнгенин, мурнуку чылдарга деңнээргө, дыка экш.

Бо көргүзүг оон бедик турүп болур бе? Болур. Чүгле ажылчы чонну мал чеминиң листерниң делегей организазастаар херек. Бистө ол ажыл шуут чорбайн турар деп дидими-биле чугаалап болур. Оон бадыткалы — кудумчудан илдеп.

Хоорайда арага садары-биле тускайжыттынган ийи магазин бар. Оларның бирээзи төптө— базар иштинде, өскезн — Зеленая кудумчузунда. Ажылдаа хүнүнде, дыштанып-даа хүнде ол магазиннериниң чанындан кижилер үзүктелбес. Арны-бажын ыжык-кок кылдыр арагалап алган, кайдаа-даа ажылдап турары билдинмес кижилер ол магазиннерни «таңныылдап», эрткен--дүшкен улусче чөңгээлеп, акша-көпеек айтырып кыштажып хүнээзэр. Сула чаныыг ол «эрестерин» хай дээр, хөй-ниити ажылынче хаара тудар, оларның кайда ажылдап турарын сонуургаар кижи районда чок.

Мурнуку чылдарда республиканың чамдык районнарынга сезонныг ажылдар үезинде дыка экш чүүл практикалап турган. Ол чүл дээрге, ажыл хүнүнде ол-бо магазин кезнир, арагалаар, ажыктыг ажыл кылбас кижилерни административтиг органнарның, хөй-ниитиниң күжү-биле туткаш, хову-шөлдерге ажылдадырыбиле чорудуп турган. Ындыг практиканы бистиң районга база ажыглап турган. А бо чылын ону херекке албастаан.

Ниитиниң корум-чурумун болгаш күш-ажылдың сагылгачурумун быжыглаар дээш демисел кайда-даа күштелген. Ону чедип алырының бир кол хевири — арага садарын эвээжедири, оскө аъш-чем бараанарның көвүдедири болгай. А Чөөн-Хемчик районувуң магазиннеринге ногаадан кылган—борш, шн аймаа, үстер чок, а арага кандыг-даа сорт бар. Оон туржук бир хүн чүк соөртүр машина кээп, үлетпүр бараанарының садының чанынга турупкан. Түү эвес дээш көөрүвүске, «Агдам» деп арага болган. Ону даштыгаала, машина кырындан сада берген болгай. База-ла демги ажыл кылбас, арага сүрер кижилер ону үглеп алган шуугажып, «чедирип чадааш» диленип, чоокка чованчыг апарган аажызын көргүзүп, ол арага төңгүжеге чедир аңаа эәрендиржип келген.

Көдээ ажыл-агыйның чугула кампаннязынга киришпес, хүнде ижер арагазын бодап чоруур бо кижилерге хамаарыштыр ам-на чогуур хемчегни районуң, хоорайның удуртукчулары алыр боор дээн идегел-биле бо чагааны редакцияже бижип оо мен.

М. ДОЛЗАТ.

ясли-садтың кижизидикчи башкызы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ЖДО-НУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ПРАГА. (СЭТА). Журналистериниң делегей организациязы (ЖДО) Вашингтонуун Төп Америкада интервентичи политиказын шынгыызы-биле бууу шапкан. Никарагуаның эриктериниде Американың Каттышкан Штаттарының далай шеринниң болүк күштеринин мөөннеттинип турары ол дипте чорудээни «вьетнамчыдарыче» Рейганның администрациязының кем-буруулуг чүткүлүнүн дугайын херечилеп турар-дыр деп ол организацияның ында тараткан медеглелинде онзалап айыткан.

Бодунуң хүрээлиниде 112 чурттуң бурунгаар депшилгелиг 200 муң журналистерин кайткыстырып турар ЖДО америк империализмге болгаш оон удуртуп турары контрреволюцияга удур, хосталыышкын болгаш хамаарышпас чорукту чедип алыр дээш эрес-дидим демисежип турар никарагуа улуска шинтпирлиг деткимчени көргүзүп турарын илереткен.

АЖЫЛ ЧОКТАР КАЖАНГЫЗЫНДАН КӨВҮДЭЭН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ол хоорайның аныяктарының аразында ажыл чок кижилерниң саны соолгу он чылда кажан-даа турун көрбээнинге чедир көвүдээнин «Нью-Йорк таймс» солун ажыы-биле бижээн. Оон саналары-биле алырга, 410.000 оолдар болгаш кыстар боттарының күжүн үндүрүп ажылдаар чер тып чадашкан. Эң ылаңгыя хоорайның иетр аныяктарының аразында байдал дыка берге бооп, оларның 90 хуузу ажыл чок. Чуртта аныяктарны ажыл-биле хандырарының талазы-биле ол хире берге байдалда таварышкан хоорай оон өске чок бооп турарын солун айыткан. Купис Бленсток колледжтиң шинчилел төвүнүң директору ындыг байдалды «ёзулуг-ла халаптыг чорук-тур» деп чугаалаан. «Чугаа херек кырында Нью-Йоркта болгаш чуртта-даа база бир оксүлдурган салгалдың тыптып келгенинин дугайында бооп турарын» ол айыткан.

АЙЫЛДЫГ ШИИТПИР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). «Вашингтон пост» солуннуң дыңнадып турары-биле алырга, конгресстиң чөпшээрежилге комиссиязы химиктиг чепсектиң чаа хевири — бинарлыг дайынчы чепсек дээр нерви мупчурадыр бүдүмелдерни кылып үндүрүп эгелээрнин чүүлдүг деп көрген. Оон шинтпирин ёзугаар өлүмнүг бүдүмелдер-биле долдурып каан баштайгы үгер-боо октары 1985 чылдың күзүнүүде Пайн-Блаффта (Арканзас штат) Пентагоннуң заводунга кылдынып үнген турар ужурлуг. Ону кылып үндүрери — химиктиг дайынга белеткел программазының түгле чамдык кезии бооп турар. Ол программаны боттандырарынга америк үндүрүг төлекчилери эвээш-ле дээрге, 1 миллиард долларны төлээр апаар. АКШта ам безин ындыг чепсектерниң четчир күрлавырларының барын ол чепсекти кылып үндүрериниң удурланыкчылары чугаалап турарын АП агентилел демдеглээн. Америк химия чепсектериниң складтарында амгы үеде 150 муң тонна хоранналар дайынчы бүдүмелдериниң барын хайгааракчылар анаа холбаштыр сагындырып турар. Оларны снарядтар, авиабомбалар болгаш миналар иштинге долдурган, АКШтың болгаш Барыын Европаның девискээрлериниде 10 шериг складтарында шыгжап каан чыдар.

Чөпшээрежилге комиссиязының шиитпирин конгресстиң палаталарынга ийилдирзинге бадылаар ужурлуг. Ынчалзада Ак бажыңның чанчыккакин ёзугаар «хол долгаарыпың» тактиказының бо-даа удаада ажарын хайгааракчылар айтып турар. Ынчангаш 1984 сан-хөө чылында Пентагоннуң иинти бюджеди барык 280 млрд. доллар болур.

КНО-НУҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Түе черинң чонунга удур сионистерниң ханныг үүлгедиишкиннерининң түңнелинде Израильдың эжелеп алган араб черлеринге тургустуунган байдалга ханызы-биле дүүреп туварын Каттышкан Нацилар Организациязының Айыыл чок чорук чөвүлелиниң ында үргүлүүлеп турар хуралының киржикчилери илереткеннер. Ол чөвүлелдя эжелеттирген девискээрлерде массалыг репрессияларны соксадырын негээн араб күрүнелериниң дилээн ёзугааар чыыдырган.

Ол болүк чурттарының Айыыл чок чорук чөвүлелинге чугаалажып көөрү-биле киирген резолюция төлевилелиниде Эль-Халиль хоорайда ислам университетиниң студентилерин өлүргеи чорукту буруу шапкан болгаш эжелеттирген араб девискээрлерде байдалдың шынгыы бооп турбушаанын демдеглээн. «Кандыг-даа юридиктиг күжү чок болгаш Чөөнкү Чөөн чүкке шыныг база быжыг тайбыңны тургузарын чедип алырының оруунга шаптыктаашкын болур нараиль чурттакчыдыг черлерни оларга тургузар дээш Израильдиң чорудуп турар политиказы» соксавастаан месилдежиишкиннерниң чылдагаанны бооп турар. Араб чурттакчыдарны шөлүн чорударын болгаш күш-биле көжүрерип болдуруп турар Израильдиң үүлгедиишкиннерин документтиде бүрүү шапкан болгаш израиль чурттакчыдыг черлерни тургузарынга Израильге кандыгдаа дузаламчыны көргүспезинче бүгү күрүнелерин кыйгырган. Бөлүк араб чурттар эжелеттирген араб девискээрлерде байдалды шынгыы хайгаарап турарыңче Айыыл чок чорук чөвүлелин кыйгырган.

ЧАДТА БАЙДАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). Чадтан кээп турар медээлерин ёзугаар алырга, чурттуң соңгу чүгүнде Файя-Ларжо дээш кадыг-дошкун тулчуушкуннар бооп турар. Нджаменаның амгы ёзучуруму болгаш Национал чангыс эптиг шилчилге чазаанын (НЧШЧ) шериглериниң командылал чери дайынның чоруп турар байдалының дугайында чөрүшкек медээлерни берип турар. Франс Пресс агентилгелдиң дамчыдып турары-биле алырга, НЧШЧ-ниң даргазы, Чадтың национал хосталга фронтузузуның (Фролина) баштыңы Гукуни Уэддейниң отрядтары Файя-Ларжону база катап ээлеп алганын НЧШЧниң радиозу чарлаан. НЧШЧниң талазында Ливияның тулчуушкуннарга «кыржип турарынын» дугайында барыын пропагандаңың бадыткаашкынарын ол радиостанциинын дамчыдылгазында шын эвес деп көрүп турар.

Француз телевидение Франциянын бергени эвиттиг бооларының баштайгы болүүнүн Нджаменада чеде бергенинин дугайын дыңнаткан. Чоокку чеде анаа америк «Ред ай» дээр ракеталарны база чедирер.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның болгаш оон эвилелчилериниң Чадта шериг-стратеттиг соңуургалдарын «хандырарының талазы-биле» кады кылыр хөделиишкиннери—Заириниң президентизи Мобутуның АКШ-та албан ужурумда чеде берген чорууның кол-ла сорулгазы ол бооп турар. Ол, президент Р. Рейган, күрсекретарь Дж. Шульц, камгалал министри К. Уайнбергер-биле ужуражып турар. Эн-би-си телекомпаниязының дамчыткаңы-биле алырга, Мобуттуң ужуражыр кижилери Киншасадан Хабрениң ёзу-чурумунга шерит дузаламчызыны дов-дораан улгаттырарын негээри болур.

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Чадка хамаарышкан айтырыгны тайбың ёзу-биле шиитпирлээр, ында даштыкы холгаарлаашкынны болгаш хамааты дайынын соксадыр сорулга-биле оралдажыышкынынарны күштелдиреринче Ливия Африкан чангыс эп организациязын (АЧО) кыйгырган. Имперыалистиг пропагандаңың Чадта месилдежиишкинге «Ливияның киржилгези» дээр хоозуң чулчуруушкуун хынаар төлээлекчилерин үлээп алырыңга белениң Ливияның даштыкы харылзаалар талазы-биле улусчу бюрозунуң секретары Абдель Ати Обейди медеглээн.

ЧИЛИ УЛУСТУҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Чили улус национал удурланыышкынның дөртку хүнүн августуң 11-де эрттиреринге белеткеңип турар.

Анды-аңгы угланыышкыны элээн каш политиктиг партиялары болгаш ажылдакчыларны каттыштырган «Национал хөгжүлде төлевилелиинң» (Продем) чиңгине секретары Диего Порталестиң парлалга конференциязынга медеглээн болза, национал удурланыышкынның хүнүнде чурттуң улузу диктаторжу ёзу-чурумнуң баштыңы Пиночетти дүжүрерни негээр. Олар ниитилел амыдыралын демократчыдарын, амгы политиканы үндезини-биле өскертирин шиитпирлин-биле негээр.

Чүс хире профэвилел организациялары национал удурланыышкынның хүнүн эрттиреринге үүлдүгзүүнүп, деткээнинин дугайын медеглээн. 85 федерациялардың болгаш өске-даа каттыжыышкыннарның удуртукчулары чаңгыс эптиг фронт бооп демисежиринче, аш-чуттуң болгаш истеп-сүрүшкүнүүң политиказын шиитпирлин-биле буруу шаварынче ажылчы чоннарны кыйгырган. Национал удурланыышкын хүнүнге холбаштыр августуң үште Сантьягога профэвилелдериниң хөделиишкиннерин башкарар, оларның чаңгыс эптиг болуруп чедип алыр секретариатты тургускан.

Партияларның иштики байдалдары кандыгыл дээрге, социалистиг партияда байдал амыр-не доктаамалзымаар. Ынчаарга социал-демократтар боттарынга удурланышкак үш бөлүкке чарлы берген. Ол партия ам ниитизи-биле алырга, улуг капиталдың чепсэ болуп берген. Бөлүглежиишкиннерниң бирээзиниң удуртукчузу болуп, чазакта премьер-министрнин оралакчызы болгаш национал камгалалдың министри албан-дужаалды ээлеп алган Мота Пинтуга социал-демократтыг партияның удурдулазының дөзүнге кара чазакпан быжыгып алыр төлээде, улуг капиталга кабинеттин талазындан эң улуг дүжүп бериишкиннерни чедип алыры аңаа эргежок чугула. Социалистиг партияның удуртукчузу болуп турар М. Соарештин мурнунда күзүн үк партияның съездизи болуруи онзалап алырга, социал-демократтыг партияның негеп турары барыын үзелче эргилиишкинни болдурбас сорулга турарын онзалап демдеглезе чогуур.

Политиктиг ол айтырыглар объективтиг улуг бергелерже, хамыктың мурнуңда эң кадыгширинң экономиктиг кризисче чыгап турар. Сөөлгү үш чылдарда Португалияның даштыкы өрелери ийи катап көвүдеп. 13 миллиард доллар азы нинти национал продуктуның 60 хуузу четкен. Ажыл чокталыышкын ажыл кылып шыдаар чоннуң 9 хуузун хаара туда берген. Акша үнезинин кудулаашкыныңың темпилери чылда 22 хуу чедип турар.

Кризистиң ажып эртери «кадыг-ширинң онза хемчегнерни» негеп турар деп, чазак программазын дүтайты парламентиге чүве чугаалап тура М. Созреш айыткан. Ол аазаашкыны харын дораан-на боттандырып кирипкен. Чазак программазының талазы-биле социалдаашкыннар парламентиге языг түлүк чоруп турарының үезинде-ле, эскудо акшаның үнезин 12 хуу кудуладырының дугайында министрлер кабинединиң шиитпирин чарлапкан. Ол чарлаашкынның соон дарый аъш-чемниң кол продуктуларыига, ол ышкаш одаар чүүлге болгаш электроэнергияга өртектерни дыка аартаткан. Ол хемчегнерниң түңнелинде, ол ышкаш мурнудагы чазактың дүжүнда-ла өртектерни аартатканының түңнелинде, хлеб, сүт, чигир өртээ сөөлгү дөрт айда 30 хуу белдээн. Бензин болгаш дизельдиг одаар чүүлдер өртээ өскенниң үжурунда газ биле электрия ажыглаанының тарифтери 60 болгаш 50 хуу кылдыр улгаткан. А эскудо акшаның үнезин кудулатканы чурттуң даштыкы өрезинин барык бүдүн чартык миллиард рубль көвүдээрингe болгаш бо чылын даштыкыдан аъшчем садып алырынга чарыгдалдарны — 103 миллион доллар улгадырынга чедирген.

Португал улустуң кол-кол чаалап алышкыннарын — национализацияны, аграр реформазын, ажылчы чоннарның эргелерин болгаш хосталгаларын улам ынай кызыгаарлаарының угланыышкынынче чазактың базымнары демократтыг оппозицияның, оон иштинде Португал компартияның шынгыы сагышсыралын болдурган. М. Соарештиң чазаанын баштайгы базымнарын анализтеп көргеш, ол чазак амга чедир чагырып келген реаксылыг партиялар коалициязынын кылып четтикпээн бүгү-ле чүүлдерин доозазын кылырын кызыдыр турар, ол чорук социал дүшкүүрелдиг чоруктуң база дагын өзеринге чайлаш чок чедирер деп Португал компартия медеглээн.

Кризистиң бүгү аар үүргезин боттарының эгиннеринге чүктеп эрттирер болгаш боттарының аар-берге демиселге чедип алган чаалап алышкынарын кызыгаарлаар чорук-биле эптежир хөөн чогун португал улус каш удаа бүзүредип келген. Аграр реформазының талазы-биле Эвора хоорайга чоокта чаа болган национал конференция оны база бадыткаан, аңаа 2,5 муң чыгам делегат киришкен. Португалияның көдээ ажыл-агыйының таваржы бергеми кризисти ажып эртеринге, аъшчемни импорттаарын кызыырынга, көдээде ажыл чокталыышкынының айтырыын шиитпирлээрингe, тараачынарның амыдырал-чуртталга байдалдарын экижиргинге аграр реформазы эргежок чугула деп, конференциягa хүлээп алган документилерде демдеглээн. Күш-ажылчы чоннуң удур хөделиишкиниериниң түңнелинде аграр реформазын реакция узуткап шыдаваан. Чартык миллион гектар черлиг кооперативчи 362 ажыл-агый түржуп үнген болгаш чеднишкинниг ажылдап уламчылавышаан. Чүрттүң көдээ ажыл-агыйының ажыглалдыг бүгү черлериниң чүгле 10 хуузун эзлеп турар ажылагыйлар чаңгыс чүгле эрткен чылын безин тараа дүжүдүнүп бештин бир кезээн, ристиң — дөрттүң бир кезээн болгаш таакпының 70 ажыг хуузун бүдүрген. Аграр реформазын камгалаар дээш демисежириңге боттарының белениң конференциязының киржикчилери бадыткаан.

В. ГОЛЕНКОВ.

СЭТА-ның корр.

ХЕРЭЭЖЕНЕРНИҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Акша-хөренгиниң өлүрүкчү чорукка эвес, кижилерниң амыдыралыга чарыгдаар!» деп ындыг кыйгырыг-биле 2 муң хире херээженнер Ромыолес хоорайда (Нью-Йорк штат) шериг складтарынга чыскаалып алгаш, чеде бергеннер. Олар Барыын Европага ортумак ыракшылдыг америк ракеталарын тургузарынга удурланыышкынны илередиринин чыскаалынга киржири-биле аңаа баргаинар.

Херээженнериң чыскаалын эрттиреринге шаптыктаар дээш шериг полициязы эң-не араатанзыг чепсектерни ажыглаарындан чалданмаан — складтарның херимнериниң мурнунга тенниг сывырган-демирлерни тургузуп, докпактарны оларга удур ажыглаан. Ынчалза-даа складтарның ийи метр бедик херимнериниң кырынга оларның дайынга удур кыйгырыглары азарынга чүү-даа шаптыктан шыдаваан. Чыскаалдың ийи чүс ажыг херээжен киржикчилерни карабажынче кинр октаан.

«Бо чыскаалды эрттиреринбиле бистер америк херээженнерниң хөй кезиниң тайбың дээш демисежип турарын көргүзгенин бис» — деп, оон организавчыларының бирээзи Конни Макенна чугаалаан. «Бистер «Першинг-2» дээр ракеталарны салып үндүрер дайынчы кезектерни, ол ышкаш баштайгы согуушкуннуң чепсээ бооп турар ракеталарның боттарын-даа океан ол чарыынче кежирбезин дээш оралдажып турар бис» — деп, чыскаалдың бир өске киржикчизи Нэнси Алач чугаалаан.

ХЕРЭЭЖЕННЕРНИҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Акша-хөренгиниң өлүрүкчү чорукка эвес, кижилерниң амыдыралыга чарыгдаар!» деп ындыг кыйгырыг-биле 2 муң хире херээженнер Ромыолес хоорайда (Нью-Йорк штат) шериг складтарынга чыскаалып алгаш, чеде бергеннер. Олар Барыын Европага ортумак ыракшылдыг америк ракеталарын тургузарынга удурланыышкынны илередиринин чыскаалынга киржири-биле аңаа баргаинар.

Херээженнериң чыскаалын эрттиреринге шаптыктаар дээш шериг полициязы эң-не араатанзыг чепсектерни ажыглаарындан чалданмаан — складтарның херимнериниң мурнунга тенниг сывырган-демирлерни тургузуп, докпактарны оларга удур ажыглаан. Ынчалза-даа складтарның ийи метр бедик херимнериниң кырынга оларның дайынга удур кыйгырыглары азарынга чүү-даа шаптыктан шыдаваан. Чыскаалдың ийи чүс ажыг херээжен киржикчилерни карабажынче кинр октаан.

«Бо чыскаалды эрттиреринбиле бистер америк херээженнериниң хөй кезиниң тайбың дээш демисежип турарын көргүзгенин бис» — деп, оон организавчыларының бирээзи Конни Макенна чугаалаан. «Бистер «Першинг-2» дээр ракеталарны салып үндүрер дайынчы кезектерни, ол ышкаш баштайгы согуушкуннуң чепсээ бооп турар ракеталарның боттарын-даа океан ол чарыынче кежирбезин дээш оралдажып турар бис» — деп, чыскаалдың бир өске киржикчизи Нэнси Алач чугаалаан.

КАҢДААШКЫННЫҢ ӨЛҮМНҮГ УРЖУКТАРЫ

Африканың каңдаашкынга таварышкан районнарындан дүүреңчиг медээлер үлам хөй-биле кээп турар. Парлалгага «Сахельдиң гекатомбазы» деп коргунчуг атты алган чедеп чылдарның эгезинде болган каңдаашкын-биле ону деңнеп болур. 50 миллион хире африканнар аштап-суксаар айымылда таваржып турарлар.

Сахельдиң каңдаашкынынга дараазында чурттар база таварышкан: Маля, Чад, Нигаан Мугулдур ортулуктары, Мавритания.

Улуг каңдаашкынның салдарынга алыскан Малиниң соңгу районнарынга чоокта чаа чордум. Ында халыныңыг изиг-магаан болгаш дириг амытаннар өлүп турар чорду. Көшкүн чурттакчылар хоорайларже болгаш көвей чурттакчылыг черлерже, ында база хөлчок берге байдалды биле тура-ла, көжүп чоруп эгелээн.

Изиг-халыын болбас Чаан Сөөгү Эрик, Бенина, Того дээн ышкаш чурттарны безин каңдаашкын кам-хайыра чок таваралаан. Африкан парлалганың кол темазы: сутиүн чедишпези, арга-арыг өрттенишкинин. Ылангыя Чаан Сөөгү Эрикте өртген 400 муң гектар арга-арыг, 250 муң гектар кофе болгаш какао төлдери узуткаттынган. Чүрттүң мурнуу талазынга чаңгыс-ла кудукту барык муң чурттакчы ажыглап турар.

Үстүү Вольтада кудуктарның 79 хуузу хырлеңген азы хораннаган болуп турар. Ол кудуктарның суунда тропиктиң коргунчуг аарыгларының тарадыкчылары бар.

Того-биле кызыгаарда, Вольта халдун девискээринде, каңдаашкыннығ районнуң ийи аймак улузу кудуктан суглап алыр эрге дээш хан үндүр чогушканнар, түнелинде он дөрт кижи өлген болгаш элээн хөй кижилер балыгланган деп, Ганадан медээ база келген.

Ындыг яңзылыг медээлерни маңаа хөйү-биле киирип болур.

1980 чылдың төнчүүзүнде КНО-нуң Аъш-чем болгаш көдээ ажыл-агый организациязы национал эвээш орулгалыг база аъш-чем доктаамал чедишпес 24 чурттарга байдалды шинчилеп көрген. Ол чурттарның 20-зи — Африканың күрүнелери болган.

Хөй-хөй африкан чурттарда байдалдың дорайтааны диптиң чурттакчы чонунуң көвүдеп турары, көдээниң чурттакчыларының хоорайже дыңзыжып көжүп турары, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң продукциязының кызырып турары-биле холбашкан.

Амгы үүс чылдың төнчүзүнде Африканың чону 800 миллион хире кижи чеде бээр. Диптиң чурттакчыларын аъш-чем-биле хандырар төлээде, аъш-чем бүдүрерин дыка көвүдедири негеттинер, ынчалзажок амгы үеде ол сорулга кончут нарын болуп турар.

Айтырыгның нарыны чүдел дээе, быдаргай кандыг-даа шиитпирлер-биле ону узуткаа шыдаваазында. Үндезин айтырыгларны шиитпирлээрингe делегейниң аъш-чем дузаламчызы, техниктиг болгаш экономиктиг дуза чедирери — аш-чутка, ажыл-ажыкка болгаш түрелги чорукка удур бо бүгү эң чугула» хемчегнердир. Ынчалзажок боо-чепсектни эндере бүдүрерин соксадыр болгаш шериг чарыгдалдарынче үндүрүп турар каңчаар-даа ажок акша-хөренгинин хостап алыр чүгле ындыг байдалда ол хемчегнер ёзулуг ажыктыг бооп болур. Тодаргайлаарын, делегейниң экономиктиг чаа чурумуун тургузар дугайында хөгжүп турар чурттарның негелделерин хары угла детцивишаан, бодунуң тайбың инициативаларынга Совет Эвилелиниң чангыс удаа эвес идип үндүрген болгаш ол дээш демисежип турары сорулгаларны күүседиринде болуп турар.

В. ОНУЧКО.

ПМА-ның тускай корр.

КАТТЫШКАН ФРОНТУНУ ТУРГУСКАН

ЛУСАКА. (СЭТА). Иоганнесбургтан келген медээлерни ёзугаар алырга, Мурнуу Африка Республиканың элээн каш он шажын-чүдүлге болгаш байларның хөй-ниити организациялары каттышкан демократтыг фронтуну тургузар шиитпирни хүлээп алган. Оон сорулгазы — Преторияның чазаанның соок-язы илгаар политиказынга удур демисежип болуруи фронтуның ында чарлаан медеглелинде чугаалап турар.

Ол ышкаш программада «конституциялыг чаартыры дээш хөделиишкиннерни» кылырын база көрген. Ындыг хөделиишкиннер «ёзу-чурумнуң хевирин» өскертир ужурлуг бооп турар. Херек кырында алыр болза, ындыг «чаа чүүлдер» чуртта соок-язы илгаар корум-чурумнарны узуткаарынче эвес, а чүгле апартеидтин «арныы чаап, чаартырынче» утланган бооп турар. Оларның чогаалдакчылары парламентиге «кара кештиг» болгаш индей торел болуктериниң төлөзэлекчилерин кинерин санаалдап турар, ынчалзадаа ак кештиг депутаттарның ниитя саны мурнундагызы мшкаш база-ла ак эвес кештиглерден ыракта хөй болур. Оон-биле чергелештир амзыгаа чедир каңдыг-даа эргежок бооп турар африкан хөй кезиниң аңаа төлөзэлеттирер эргезин шуут тоол көрбейн турар.

«БОДАНМАЙН, ДҮРГЕН, БАЗА СААТ ЧОК ӨЛҮРЕР»

Ындыг сөстер америк Си-Эн-Эн телекомпаниязының Джорджия штаттың арга-циштыг черинде тургустуунган делегей террористериин белетээр «Сайоник» дээр школаның ажылының дугайында дамчыдылгазынга чаңгыланып турган. Латин Америкадың, Африканың болгаш Мурнуу-Чөөн Азияның улустарынга удур чарлаттынмаан дайынарга киржир хөлезэленикчилерни белеткээр оон өске база-ла ындыг он-он төптерни аңаа демейлеп болур. Колдуунда-ла «делегей терроризми-биле демиселдиң школалары» деп адаттынып турар ындыг черлер Калифорнияда, Флоридада, Соңгу Каролинада, Вермонтиде болгаш өске-даа штаттарда бар. Чер-биле өдиеш хептер кеткен, холдарында амгы үениң эң-не хортан боозун тутқан араатанзыг өлүрүкчүлерин ол черлерде эртери берге аргаыыштар аразынга дайылдажырының тактиказынга, хол-биле тутчуп кирер тулчуушкуннуун аргаларынга, терроржу үүлгедиишкиннерге өөредип турар. Оларны делегейниң аңгы-аңгы районнарынга диверсиялыг үүлгедиишкиннер кылып чораан, улут дуржулгалыг специалистер ол ышкаш вьетнам дайынынга киржип турган «иогаан довурзакгылар» дээр тайбың кижилерниң ханынга борашкан хоочуи өлүрүкчүлер удуртуп турар. Ол диверсантычы школаларның азырадыкчылары Вашингтонуун администрациязының бодуун «амыдыралчы эрге-ажыктары» бар чер деп санаанын-ла чер бөмбүрзөзинiң кайда-даа черлеринге Пентагоннуң айтыышкынын ёзугаар үүлгедиишкиннерни кылып хүлээлгелиг.

ЧУРУКТА: АКШ-тың девискээринде школалардың бирээзинде хөлезэлеттинген өлүрүкчүлерни белеткен турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ПОРТУГАЛИЯДА БАЙДАЛ НАРЫН

Португалияның апрель соңгулдаларының соонда тургустумуп, бодунуң хүлээлгелерин ай биче ажыг үе мурнунда күүседип кирипкен коалиститиг чаа чазаанның ажыл-чорудулгазы иштики политиктиг нарын байдалда калбарып турар. Социалистиниң болгаш социал-демократтарның аразында дугуржулгага үндезилээш, социалистиг партияның чингине секретары М. Соареш ол чазакты тургускан. Чаңгыс палаталыг парламентиде — Республиканың хуралында хөй нуруунуң талазындан деткиишкинин кабинетке ол дугуржулга хандырып берген.

Объективтиг-даа, субъективтиг-даа будуттуг шынгыы бергелерге М. Соарештиң чазаа ам безип таваржы берген.

Баштай субъективтиг бергелер дугайында каш сөс. Оларның чылдагааны — коалиция партияларында байдал. Ийи партияның кайызы-даа боттарының, программаларлыг сорулгаларының болгаш чазакка ажыл-чорудулгазының дуржулгазының талазы-биле чоок болуп турарын демдеглээри эргежок чугула. Эрткен чылын конституцияны эде көргеининиң кол эгелекчилери харын олар болган. Ол эде көрүлде чуртта барының үзелдиг угланыышкыннарны күштелдиреринче аппар чыдар.

Партияларның иштики байдалдары кандыгыл дээрге, социалистиг партияда байдал амыр-не доктаамалзымаар. Ынчаарга социал-демократтар боттарынга удурланыышкак үш бөлүкке чарлы берген. Ол партия ам ниитизи-биле алырга, улуг капиталдың чепсэ болуп берген. Бөлүглежиишкиннерниң бирээзиниң удуртукчузу болуп, чазакта премьер-министрнин оралакчызы болгаш национал камгалалдың министри албан-дужаалды ээлеп алган Мота Пинтуга социал-демократтыг партияның удурдулазының дөзүнге кара чазакпан быжыгып алыр төлээде, улуг капиталга кабинеттин талазындан эң улуг дүжүп бериишкиннерни чедип алыры аңаа эргежок чугула. Социалистиг партияның удуртукчузу болуп турар М. Соарештин мурнунда күзүн үк партияның съездизи болуруи онзалап алырга, социал-демократтыг партияның негеп турары барыын үзелче эргилиишкинни болдурбас сорулга турарын онзалап демдеглезе чогуур.

Политиктиг ол айтырыглар объективтиг улуг бергелерже, хамыктың мурнуңда эң кадыгширинң экономиктиг кризисче чыгап турар. Сөөлгү үш чылдарда Португалияның даштыкы өрелери ийи катап көвүдеп. 13 миллиард доллар азы нинти национал продуктуның 60 хуузу четкен. Ажыл чокталыышкын ажыл кылып шыдаар чоннуң 9 хуузун хаара туда берген. Акша үнезинин кудулаашкыныңың темпилери чылда 22 хуу чедип турар.

Кризистиң ажып эртери «кадыг-ширинң онза хемчегнерни» негеп турар деп, чазак программазын дүтайты парламентиге чүве чугаалап тура М. Созреш айыткан. Ол аазаашкыны харын дораан-на боттандырып кирипкен. Чазак программазының талазы-биле социалдаашкыннар парламентиге языг түлүк чоруп турарының үезинде-ле, эскудо акшаның үнезин 12 хуу кудуладырының дугайында министрлер кабинединиң шиитпирин чарлапкан. Ол чарлаашкынның соон дарый аъш-чемниң кол продуктуларыига, ол ышкаш одаар чүүлге болгаш электроэнергияга өртектерни дыка аартаткан. Ол хемчегнерниң түңнелинде, ол ышкаш мурнудагы чазактың дүжүнда-ла өртектерни аартатканының түңнелинде, хлеб, сүт, чигир өртээ сөөлгү дөрт айда 30 хуу белдээн. Бензин болгаш дизельдиг одаар чүүлдер өртээ өскенниң үжурунда газ биле электрия ажыглаанының тарифтери 60 болгаш 50 хуу кылдыр улгаткан. А эскудо акшаның үнезин кудулатканы чурттуң даштыкы өрезинин барык бүдүн чартык миллиард рубль көвүдээрингe болгаш бо чылын даштыкыдан аъшчем садып алырынга чарыгдалдарны — 103 миллион доллар улгадырынга чедирген.

Португал улустуң кол-кол чаалап алышкыннарын — национализацияны, аграр реформазын, ажылчы чоннарның эргелерин болгаш хосталгаларын улам ынай кызыгаарлаарының угланыышкынынче чазактың базымнары демократтыг оппозицияның, оон иштинде Португал компартияның шынгыы сагышсыралын болдурган. М. Соарештиң чазаанын баштайгы базымнарын анализтеп көргеш, ол чазак амга чедир чагырып келген реаксылыг партиялар коалициязынын кылып четтикпээн бүгү-ле чүүлдерин доозазын кылырын кызыдыр турар, ол чорук социал дүшкүүрелдиг чоруктуң база дагын өзеринге чайлаш чок чедирер деп Португал компартия медеглээн.

Кризистиң бүгү аар үүргезин боттарының эгиннеринге чүктеп эрттирер болгаш боттарының аар-берге демиселге чедип алган чаалап алышкынарын кызыгаарлаар чорук-биле эптежир хөөн чогун португал улус каш удаа бүзүредип келген. Аграр реформазының талазы-биле Эвора хоорайга чоокта чаа болган национал конференция оны база бадыткаан, аңаа 2,5 муң чыгам делегат киришкен. Португалияның көдээ ажыл-агыйының таваржы бергеми кризисти ажып эртеринге, аъшчемни импорттаарын кызыырынга, көдээде ажыл чокталыышкынының айтырыын шиитпирлээрингe, тараачынарның амыдырал-чуртталга байдалдарын экижиргинге аграр реформазы эргежок чугула деп, конференциягa хүлээп алган документилерде демдеглээн. Күш-ажылчы чоннуң удур хөделиишкиниериниң түңнелинде аграр реформазын реакция узуткап шыдаваан. Чартык миллион гектар черлиг кооперативчи 362 ажыл-агый түржуп үнген болгаш чеднишкинниг ажылдап уламчылавышаан. Чүрттүң көдээ ажыл-агыйының ажыглалдыг бүгү черлериниң чүгле 10 хуузун эзлеп турар ажылагыйлар чаңгыс чүгле эрткен чылын безин тараа дүжүдүнүп бештин бир кезээн, ристиң — дөрттүң бир кезээн болгаш таакпының 70 ажыг хуузун бүдүрген. Аграр реформазын камгалаар дээш демисежириңе боттарының белениң конференциязының киржикчилери бадыткаан.

В. ГОЛЕНКОВ.

СЭТА-ның корр.

«ХИРОСИМА КАТАПТАТТЫНМАС УЖУРЛУГ»

АКШ-тың президентизи Трумэнниң дужаалын ёзугаар япон хоорай Хиросимаже атомнуг бомба дүшкенинден бээр август 6-да 38 чыл болур.

Япон хоорайларның атомнуг бомбага үрегдеттиргенинден бээр чаа салгалдар солушкан. Кижиге удур каржыдерзин чепсекти Каттышкан Штаттарның ажыглаанының хереченлеринин дыка хөөү бөгүнге чедир чурттап шыдаваан. Ынчалза-даа оларның дугайында тураскаал миллионмиллион япончуларның чүрегтеринде уттундурбас аарышкы болуп арткан. Атомнуг бомбалашкыннардан согур дүш болуп дириг арткан хереченогаалчылар, журналистер шериг талазы-биле кайдыг-даа барымдаа чокка тайбың чурттакчыларның кырынче бомба октап, ч

ПАРТИЯ ДУГАЙЫНДА СӨС

Тең-туң чырыр чула мшкаш имне херед
Демир бедиг козенектен саарлып турар.
Киданнарның шыксыг, ярик ханаларын
Кинчилеп каап холу-биле үттей казып,
Ленинчи гвардия күжүп моөцизоп.
Имиртиң дүн, соок дош пыпкан ортемчейге
Илегелдин шолбаны дзоп, чырып келген.

Оорга-мойну бүшкүйгүже хөлечиктеп,
Ондап чораан кижилериң ханыш сорган
Дужуледен хаанарны дүжүрер дээш
Түрлуг мөге эктин деңнеп, демпиг түткүп.
Ажылчының партиязы төрүттүнген.
Ак-көк дээрип будут дуглаан ортемчейге
Алаан-өжээн кызыл тугу кинскип үнген.

Чүрек хады дестелгиже чыглып чораан
Чүе-чүе чыдың ийлеп-кылыы чаза тепкен,
Оттуг долу ордуларже хөме чагган
Октябрьның чалбыжыжына сырыалып,
Коммунистит партия каңпаттынган.
Когурумнаап, чаплык дүшкеп ортемчейге
Хоеталганың чырык даңы хаалапган.

Күзел чечээ айыраштаан тайбың ойде,
Күчүүргектер дайын дөгээн дошкун шакта
Ие-чурттуң алдары дээш ажыл, чаваже
Ишчилерни, солдаттарны хей-аът киирип.
Ленинчи партия йөрээттирген
Тыны кесте, оруу мунгаш ортемчейге
Тынар агаар, аас дээр дег чеҗээштелген.

Ю. КЮНЗЕГЕШ.

АКЫ-ДУҢМА ЧОНЧЕ ААЛДААШКЫН

Орук демдеглелдери

Акы-дуңма кыргыс чонга тыва улустуң уран чүүлүн бараалгадыр дээш, республиканың хөгжүм-шиин театрының артистери болган инженер-техниктиг ажылчынары дыка-ла белеткенген. Ырак төрелдерже аалдаар дээнде шаанда тыва улус араганың хонуун, аъттиң чаглыын, хептиң каазын, аъттың чүгүрүүн шилип алыр турган. А тыва театр кыргыс төрелдерге сөң кылдыр ырың-мындыныын, хөгжүмүнүң хөөнүүн, самның чаражын шилип алган.

1. Ырның ындынныы-биле

Хүнзээректээн Кыргыстаның наиысылалы хөлбелчиннээн ногаан хоорай Фрунзе ырактан келген аалчыларны, үрде көрүшпээн төрелдери дег, 40 градус изиг куспаз-биле, челээш өнүүг чечээ-биле уткуп алган. Айның чаазында, хүнүң экизинде — алды айның чаазында Күрүнеэн кыргыс шин театрының спектаклчига тыва театрын көжегезин Б Көк-оолдуң «Хайыраан бот» деп шинээ-биле ажыттынган.

Ыначалза-даа баш удур көрдүнээн байдал тургустуңуп келген. Декорация чүдүртен вагон келбээн. Чедер черинге адрезин даштыкта ияк бижээш таныалап каан хөреде, ол чаңгыс вагон та кайдыг поездиниң соонган халбанадып алган борбанайдыр чүглуп, та кандыг демир-орук белдири черде астыгып калганы ол түве ийик. «Кыргыстан» аалчылар бажыңынга чүртпап турган тыва артистерини эртен туруп келгеш, солуулар амырмендизин ам: «Чүүк тывылган бе?» деп сөстер солуп турган. Ам канчаар, баш удур көрдүнмээн байдалга алзыпкаш, читкен вагон-биле кады чиде бээр эвес. Ырак черден келген аку-дуңма аалчыларның оюн-тоглаазын көөр дээш четтикпейн манап турган фрунзежилерни ымзандырып, кыскарар эвес. Гастрольдуң хаашкынынга белеткеп алган концертивисти, ол-ла концертти белеткешкен кыргыс академиктиг опера болган балет театрының режиссеру Кубанычбек Арзиевтиң дузазы-биле эде-хере тыртып тургаш, июнь 1-де Тыва театрының көжегезин ажыттывыс. Чоп-даа хей-ле болду, дикиттиг адыш часкаашкынары-даа уялбес, көрүкчүлерни сөөнеп тутпан чечектери артистерниң куспаа сыцмас. Артистерни сагыш-сеткилдээ кодүрүлген. Декорация бөгүн-даарта чедип келир деп кордавышпаан, ол-ла концертивисти дөөт дүн үзаштыр ойнавывыс. А декорация сураг. «Дүмчүкке тулганда бызаа сүгжү» дээн ышкаш, кыргыс шин театрындан ес херексели ачылап алган. В. Көк-оолдуң «Хайыраан бот» деп шинизин көргүстүвүс. Чедишкинниг-ле болду. Оон орус театрдан Н. Гоголдуң «Кадайланыышкын» деп шинизинге декорацияны ачылап алган, ону база ойнадывыс. Ыначап, ийи шинин ийнийи катап фрунзежилерге баралгадыр аргалыг болдувус. Июнь 8-те ол-ла «Хайыраан бот»-биле Фрунзе хоорайга тыва театрның гастролюн хатташ, театрның ийи бөлүү ол республикага гастролюн уламчылаары-биле дөгерип берген. План ёзугаар орус бөлүк Чүй шыналзынче, тыва бөлүк Нарын облазынче аъттанып кан.

2. «Б е к б е к е й»

Тыва театрның концерт бригадазы июль 10-да Нарын облазынче үүп турда, республиканың Культура министерствозунуң ажылдакчылары үдеп чедип келген. Кыргыс ССР-ниң Культура министерствозунуң уран чүүл талазы-биле эргелелинин оралакчызы Зарема Нурдиновна Мадемиова хөглуг-баштак чаңы-биле аажок-ла дөөреп тур. «Ам бөвулуг-ла төрелдериңерге чеде бээр силер. Нарын облазында шуут-ла үндезин кыргыстар чүртпап турар. Оларже дүүн Төп Комитеттен долган каан, силерни четтикпейн манап турар улусче...

Ийи талазын ябломя, груша, тал, терек араластыр хавжылаан чазаглыг орук харлыг бизеңнери хүнге кылаиайлып чыдар Тянь-Шань дагларынче углай согунналып орган. Кыргыс чонунуң Ала-Тоо деп адаары ала-шокар бизеңнерлиг Тянь-Шаньның эдээнге чеде бээривиске, орук дораан бедип эгелээн. Кашпал иштибиле кезек оскеп ора, орук кадыр одурукке үнүпкеп. Эртип келген орукче хая көрүргө, чүгле чүрек силээр. Ак-Булак деп хемчиге дөвүп дыйланайлып, болду улуг эвес хөреде даштар ажа шураан дажы орнучок бедикте дынналып чыдыр. Автобустуң двигиринде шил көзөек өттүр карак албайн кайган чоөаан Борис Бады-Сагаан алдыра берди: «Көрүзерем ойт, дөө ол машиналар ол кадыр дуруг сиртинче канчаш үне бергеш дээ силер?»

— Ол дээрге бистиң ам эртер орукчуус ышкажыл — деп, концерт бригадазын үдеп чорган Инсембай Токолдошев шилээн харлылай-дыр.

— Бистың бир чогаалчывыс «Оче ора өрү көөрге, өшкү, хөй оът-тап чоруур» дээн одуруулары-да ышкаш-тыр» — деп, Люндуп Солуп-оол немей тыртып кагды. Элээн хөй дай-дедир дыйлаш кадыр одуруларны эртсе-эртсе, демги нашпаларның чораан черинге чедип келдивис. Тянь-Шаньның эң белик арттарының бирээзи Теве-Ажын деп артка үүп келгенивис ол. Оон ынай дагның шыпшык бажыны 3 км туннельдер-биле эртер. Даг ишти-биле эрткен 3-де километр, шынаа бир дугаар эртип турар улуска, үжеп километр дагның сагындырган. Туннельдиң ыдыы үжундан үне халды бээривиске, чырык дээрге ана карак чылчырыктар чүе.

— Аа богда, «Тянь-Шань ашкан сең бе?» деп менден айтырар кижи тыптып келзе, ана канчаар харылаш орар ирги ме — деп, демги-ле Борис Бады-Сагаанның хөөрөксээн хөөнүүге улус оожум катны-биле харылап калды. Ынаар-ла девүн ногаан шынаа хөлбеңейнип кастүп кээрге, берге оруккa будуу дүвүрен, сандайларындан так сирбектериниң чораан улустуң сеткил-чүрээ оожургап, кудуреп куду таваар кулбуртуп орган дугуйларга чайгаткаш, шупту удурлай берген.

Үзеги улус чүгле даг эдээрге сеткөбүс доктаан, ыры-хөгжүм чаңыланы бээрге, оттуп ап-тынган. Оруктуң ол-бо талачында «Тыва уран чүүлдүң төлээлериниге байыр!», «Кош келиңиздиңер!», «Наңмрал делегазиңе!» дээн орус, кыргыс дылдарда лозунжар аймаражаан, хөгжүм чиртилээн, каастаан национал хептиг аныяк оолдар, кыстар боова-боорзаан, аякта ыммызын сөөнеп уткуп келдилер. Арны-бажын ханыйты үдуп алган аалчыларын эпчоксуна-эпчоксуна төрелдериниң чылыг уткуушкунунче дүүнү берген. Нарын облазының культура эргелелинин начальнигы Арун Ажвеич Ажиев бистиң базар разбоннарывыстың дарааларын, база Джумгаль районуң бүгү республикага алдарлыг «Бекбекей» деп улусчу ансамблдың артистерин баштап алган үткүп келди. Даштыкы чүрттар Германия, Чехословакиже каш удаа үүп келген алдарлыг бекбекейжилер ам биске аны-чудуп, ыр-шоорун тө каап-ла тур. Бистиң артистериниз база-ла чылыг уткуушкунга харыы чок артып калбааннар. Тянь-Шаньның эң белик болган делгем шынаазы Суусамырның чайлаларынга ол хүн Ховаалыг Кайгал-оолдуң сырыныг сыгыды бир-ле дугаар чангылаы берген. Михаил Зырянов-туң ёзүнүп обазаны тыва аалгаларын адаа-биле кыргыс, тыва артистер хөлбең шыкка танчы теп мага хандылар. Оон соонда машиналарга холдашпур олурупкаш, Джумгаль районуң «Суусамыр» колхозунуң төвү Суусамыр суурга чеде бердивис.

Суур барык эмгр Колхозчулар шупту сиген шөлүүде. Суурда артып калган бичии оруглар, кыргап-дажең кижилер база-ла анаа олурбайн, арык-бута эриктерииде, бөкпек бакпек талдар доорлунда кадыр-биле сиген хап, кургадып, болген турлар.

Е. ТАНОВА.

(Уламчылыг).

ДЕКАБРИСТЕРНИҢ АВТОГРАВЫ

Николай Александрович Бестужевтиң бодунуң бижээнином Новгородтуң төөгү-архитектура музей-заповедникиниң фондузуидан тывылган.

— Ол 1821 чылда Петербургка варлаттынган «Голландия дугайында демдеглелдер» деп номнуң автору Сенат шөлүе болган тура халымшкынның киржикчилери Бестужев алышкыларының улуу. Номнуң бирги ырында ол мынчаар бижээн: «Николай Федорович Кошанскийге...» Кошанский дээрге А. С. Пушкинниң өөренип турганы лицейниң башкызы.

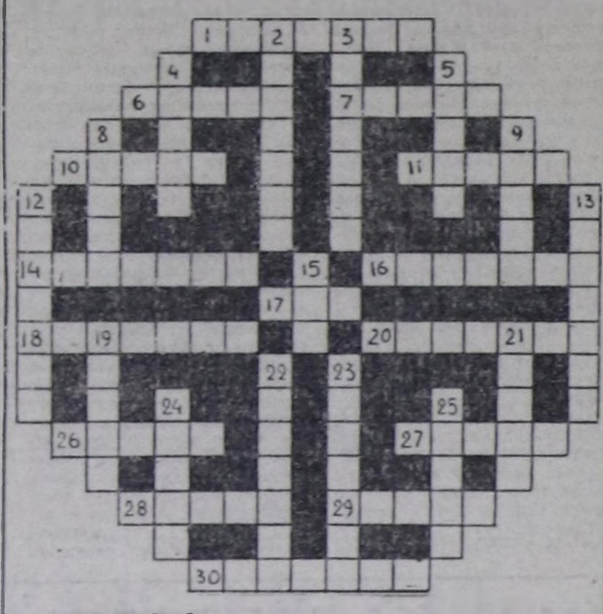
Шериг-далай флодунуң офицери, орус корабльдерге ыраажузак дайынчы походтарга киржип чораан болган эрткен ол үезинии дугайында сактыышкынналарын номнуң кол өзээ кылдыр алган. «Голландия дугайында демдеглелдерде» авторлуң үзел-бодалы долузубиле илереттинген болган литературага ооң ат-алдарын билдингир болдурган баштайгы ажылы. Ооң соонда Бестужев шүлүктер, басналар, чечен чугаалар, төөгү, этнография, экономика дугайында түүлдер бижин турган.

Сенат шөлүе тура халымшкын будуүүнде Николай Бестужев чонга кыйгырыг бижээн, а эртенинде, декабрь 14-те шөлүе гвардейжи корпустуң матростарын баштап үнаүрүп келген...

Бүгү тала-биле салым-чанаиыг, талантылыг кижи — Н. Бестужев—шөлүзегге безин чогаалыкчы ёзу-биле ажылдаарынга күштү, үенн тып аар турган. Ол ында декабристерниң болган олаарың кадайларының дугайында акварельбиле чураан портрет-чуруктарының бүдүн галереязын тургускан.

Т. ШЕСТАКОВ.
Новгород.

КРОССВОРД

ДООРА ДУРГААР

1. Халдавырлыг аарыгларга баш удур чоруткан туснай эм. 6. Металл. 7. Солстаарлар аймаанның дириг амытаны. 10. Тывада курорт. 11. Кубада кодээ ажыл-агый кампаниязы. 14. Коми АССР-де хоорай. 16. Тывада хөл. 17. Тываның барыын районунда чер ады. 18. Парлап новүедир аппарат. 20. Барыын-Хемчик районда совхоз. 26. Кодээ амыл-агый херекселн. 27. Хемчиниче аккан хем. 28. Узбек ССР-ниң сурагчаан танцы ансамбли. 29. Дүмүт ажаап алышкынының үезинде артканн тараа. 30 Кулак аарыы.

УЗУН ДУРГААР

2. Тываның революсчу арат намының үндезиленчизиниң бирээзи. 3. Демирден кылган эт. 4. Аът херексели. 5 Азырал амытан. 8. Сүттен кылган чем. 9. Делгереңгей тыва фамилия. 12. Улуг орус поливодчу. 13. Тывада кинотеатр. 15. Аъш-чем аймаа. 19. Өг-бүледе эдиилеп. 21. Тывада район. 22. Эм чимистиг үнүш. 23. Тываның мурнуу чүгүнде чер ады. 24. Сүттен кылган суисун. 25. Сураглыг совет композитор.

Кроссвордту С. ДОРЖУ тургускан.

ТЕВЕР-ООЛДАР

Шоодуг

Дүрген-оол дарга кабинединге кымны-даа мурнай, кончуг эрте кээр чаңчылдыг. Бир эртен-не конораның бозагазын ажыр баскаш, кирип олурда, аштакчы Чалчырбай угбай тын-даа тынмайн, быдырады чугаалап эгелээн.

— А өршээ, даргам, мындыг кончуг чүвени кым дыннаан боор, бистиң бо Чойганның суурувуста Тевер-оолдар деп элдептиг кижилер тыптып келген дижир чүве-дир—деп, ол бүзүредип чугаалаан.

— Чүү кижилерил, ол дугайын сенээ ким чугаалады, Сымыранып Сынийовна?

— Баштак-оол.

— Чогум оларның ат-сывын кимнар дээр-дир?

— Улуун Тевер-оол, ортунун Кызыл-оол, а бачизин Сарыг-оол дээр дижир чорду.

— Черле ынчаш, багай чүнү үүгедип, кылыпкан улузул?—деп, дарга млавылаан.

— Ох, күжүр даргам, дүржии амытаннар-дыр ийин. Кижилер эттээр, дорамчылаар даан.

— Чогум-на ынчаш, оларга эттеткен кижи кымыл, оон-биле ужуражып, караан-биле көрдүң бе, ынчаш?

— Дүүн Сускунаар сугнун бажыныңга чордум. Хөөкүй аңдак-кадайның арны-бажы шупту шыйбак, хан күчүк, каректары чудурук дег ыжык, кара-көк дивес силер бе. Күжүрлер ажылыңга чедип шыдаваанаар-дыр ийин.

— Ол саваажоктарга эттедип алганнары ол бе?

— Ынчанмайн канчаар. Чамдык бажыңнарга баар болзунарза, оске-даа ындыг кижилерге база таваржы бээр силер, даргам.

— Чүнү кылып, кымның бажыңында чурттап турар барасканнарыл ындыг?

— Ындыг дүржок амытаннар чурттаар чер кайын мунзаар. Кижилерни коргудуп, тургаш, шургуп кире бээр болдур ийин олар.

— Ийе, ындыг база боор болур харын, Сыныйовна.

— Бир эвес дүрген хөделип хемчээн албас болзунарза, чүдеп чүү-даа болуп болгай-ла. Ол Тевер-оол дээрзи кижилерни хол, буду-биле демге халдаар, думчук ханын бола төккен турар, а Кызыл-оол ажыңгапда кадайларның бажының дүгүнден сегирип алыр, оон кедерезе ызыра каапгар. Сарыг-оол дээрзи улусту часкай шаптар, оон соонда оо-хоран созу-биле «дузап» эгелээр деп улустар чугаалажыр чорду — деп, Чалчырбай улам хандыгып чугаалаан.

— Силер коргуп, дүвүреведер, үгбэй, ажырбас. Ол кончуг дүржоктарны бистер «чараа-чечен кежии» хол хавы-биле тудуптар бис—дээш, дарга кабинедиче базыпкан.

Эртенден эгелээш, ол дүн «Тевер-оолдар» дугайында дидир-дидир» деп чугаа Чойганныг суурга тыргын-на барган.

Хүндүскүүүң 11 шакта колдээ Сөөттиң күүскомуүн даргазы Дүндүпей Дүргедээрович Дүрген-оол арай деп тургаш, Баштак-оолду тыпкаш кабинединче экклелдирген, оонбиле шыгчы чугаалажып эгелээн.

— А-тыр ам, ол Тевер-оолдар дээр дүржок кижилер кайда чаштып турар чүвел, билир сен бе, оларга бараалам—дээн.

— Ийе, харын, баргай-ла бис, дарга, аъш-чем магазинниге турлар боор ийин — дээш, олче базыпканнар. Дүрген-оол магазинче сезиктии кончуг кирип келгеш, ол-бо талаларынче көргүлээн, өске кижилер-даа чок, ол-ла суурнуң чамдык чурттакчылары бар болган. Элээн манап тура:

— Ол кижилерниң кайда чүвел?—деп Баштак-оолдан сымыранып айтырган. Оозу шала чиктин сүргей кылдыр көргеш:

— Канчап көрбес кижи боор силер, дарга?—дээш, аъш-чем делгээн көзенектериниң бир талазының ортузунда одуруулаа чыскаал салыпкаан «Русская водкаларны» көргүскеш, а оон алаанда одуругда улуг шилдерде моңдүүр кызыл арагаларже, эң адакы одуругда шала кыйгак сарыг шилдерже айткан.

Дүрген-оолдуң арны хуулуп келгеш:

— Сен кезээде ындыг сен, ынчаш чоруул соксат, Баштак-оол—дээш, магазинниң эжизи хак кылдыр хаапкаш, дарга ворүй баргаш...

Кежээликтей суурнуң клубунга эш хуузунуң суду болган. Анаа «кижи бажы кизирт», чудурук-даа сыцмас чыгыы болган. Көрүкчүлер залының бетинде делгем фойеде «Тең» деп хана солуну аскан. Ында Сускунаар ашак-кадайны, Когээржикпейлерни, Холуп-Салбасты болгаш оске-даа арагачы, чурум уреккилерни «Тевер-оолга тептиргеннер», «Кызыл-оолга хыйнатканнар», «Сарыг-оолга часкатканнар» деп улуг эгелерлиг шоодутларга шугумчүлеп бижээш, оларны чиңг тенге кадалы берген турар кылдыр чуртулап каан.

Көрүкчүлер залынга олурган хөй чонуүң эң мурнуку одурууда, демги-ле «тенге» шиштеткен арны-бажы мажык, кара-көк каректарлыг кижилер баштарын халайтыпкан олурганнар.

Анаа болган эш хуузунуң судунга чаныш-сымыш чок, чиңг шынгыы чугаалар орайга чедир үргүлчүлээн. Оон соонда-ла ол суурга «Тевер-оолдар» дугайында «индир-дидир» дээр чугаалар шуут читкен. А арагачылар, чурум уреккилери барык көзүлбестээн дээр чүве.

С. ШОЙГУ.

ЭҢ УЗУН КИЖИ

Делегейде эң узун кижиниң адын Велер, фамилиязын Эргард дээр. Оок узуну 2 метр 49 сантиметр. Назыны улгады берген ол кижи келир чылын алданнаар. Төрүттүнүп келирде база делегейде чок дээн узун тол болган—76 сантиметр. Чээрби ийи харлап чораан, 2 метр 19 сантиметр оскен. Соолгурели 30 сантиметрни немээн. Циркке ажылдап тургаш, Барыын Германия, Франция, Испания болгаш Италия чурттарыны эргий оюн көргүзүп чораан. Нюнберг доорайның чамында Эрлангеп деп черде пиво садыглаар хуу магазинниг апарган. Ол пиволарга черинп алын «Улуг Бимбонуң чанында» деп адап алган. Оок кедер идикиниң дугаары 55, удуур орнунуңуң узуну 2 метр 60 сантиметр.

С Ө Ө К К У Р

Ситандиуэ деп адап алган. Тус черинп коса дээр төрел аймактың дылындан очулдуррга «Чолдутбай» дээп ат. Оолдуң өзүп турары кайгамчык: бир чыл болгаш 25-килограмм денгелиг апарган, ынжеглеп чугаалаарга, сес харлыг уругуң назынын чаңгыс чылын ажа берген боон турар.

ЧУРУКТА: тыва артистер Суусамыр чайлаанда чеде берген.

ТВ

АВГУСТ 6-ДА
ВИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Уе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55—Спорт дугайында информация. 9.10—«Шевер хөлдар». 9.35 —«Спортлотонуң» 32 дугаар тиражы. 9.45 — Ада-иелер, силерге. 11.35—Чүүү помчууруа? 12.20 — «Сактыш тур сеп бе, эш?» Курск тулчуушкунуңуң 40 чылынга. 13.20—Удусчу чогаадылганың делегей фестивалиниң телепрограммазы «Чедээш». (ПУР). 13.55—14.10 — Чапсар. 14.10 —Богун делегейде. 14.25—Чогаадакчылар конкурузу. 15.10 —«Ыраккы дээрни чырыы». Япон уран-чечен телефильм. 16.00 —Партия дугайында чуваалар. РСДРП-ниң II съездизиниң 80 чылынга. «Ындыг партия бар». Телефильмниң баштайгы үндүрүгези. Ийи дугаар кезээ. 16.20 —«Чайгы иштиг ырлары». 17.10 —ССРЭ-ниң улустарының 8-ки чайгы Спартакиадазы. Сутта эштири. 17.35 — Политиктиг тайылбырлакчы В. И. Бекетовтуң бесседазы. 18.05—«Дириг амытаннар — делегейивиде». 19.05 — «Кадыг ажылдажылга». Тележурнал. 19.35 —Бүтүдеге музыка. 21.00 —«Уе». 21.30 — «Карусель». Уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүгези. 22.45 —Спорт дугайында информация. 23.00—23.10 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 —Кадык болур дизинде. 8.30 —Документалдыг фильмвер. 9.10 — «Эртенги почта» Музыкалыг дамчыдылга. 9.40 — «Богун болгаш даартаа» Документалдыг телефильм. 10.15—Ю. Левитиң, «Хирошима катаптавас ужуругу». Оратория. 10.45—«Аянчорукчулар клуву». 11.40 — «Улустуң хогжум керекселериниң үнеери». 13.05—«Ардынын чүрээзинде». Документалдыг телефильм. 14.00 — Приморскиниң телевидениезиниң программазы. 15.00 — «Архитектурада чуруқ». 15.25 —«Оглу-биле беш чугаа». Телешиниин баштайгы үндүрүгези. 16.35—«Улуг чоңуун шыны». Хей сериалдыг документалдыг телефильм 5-ки фильм. «Бистиң шиити херээвис». 17.50 —Музыкалыг киоск. 18.00 — «Владимирниң буруазу черинде». Документалдыг телефильм. 18.20 — «Аныяк театрның үнненнэ. 19.00 — «Кадыкшыл». 19.45 — Делегей байдалынын доюнчалзы. 20.00 — «Тамчыктыг үдуур. чаштар!» 20.15—«Шведдиллы канчаар өөренирил» (ЧССР). Кыска уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүгези. 21.00—«Уе». 21.35— Конперт. 22.40 — «Музейлер болгаш иенгелгелер залдарында». 23.00—00.50— ССРЭ-ниң футбол талазы-биле чемпионады. «Зенит» —«Спартак».

Редактор В. С. ШАРАПП.

ЧАЛААЛГА

Август 6-да Культураның бодунуң дыштанмалганың Гастелло аттыг парыгының Ногаан театрынга «ЧАЛЫЫ НАЗЫН» деп эстрада-цирк болуунуң концертинче чалап тур бис.

Эгелээри 17.00 шакта.

* * *

Туркмен ССР-ниң Улустуң танцызының күрүнеиин алдарлыг ансамбли август 20-21 хүнинеринде бистиниге аалдап келир.

Ансамбльдиң уран чүүл удурукчузу болгаш кол балетмейстери — Туркмен ССР-ниң болгаш Кабардин-Балкар АССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Леонид СМЕЛЯНСКИЙ.

Кол режиссёру —ТССР-ниң алдарлыг артизи Аннагельды ДУЖУЛЬГАЕВ.

Солистер: ТССР-ниң алдарлыг артистери И. Кашаева, С. Джафарова, С. Карафанова, К. Тойлиева, Б. Курбанова, Б. Халмурадов.

Билетти театрның, филармониянын кассаларында, «Саян» универмагта садыш турар.

КИНО

АВГУСТ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Спокойствие отменяется» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киносборник» 9.30, «Приключения Али-Бабы и 40 разбойников» 11.00, 13.40, «Домой» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Замужество Марии Браун» 14.40, 16.20, 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Печальная повесть любви» 15.00, 16.50, 18.40 20.30 шактарда.

Редакциянын адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3 Телефонзары: Редакторнун 2-24-63, редакторнун оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи ышкыраа болгаш үзеп-түр киллдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуу киллдистериниң 2-37-13, чагаа киллдизиниң 2-41-27, информация киллдизиниң 2-22-60, культура киллдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый киллдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун-кезээй барганзы 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1075.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының иеректериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографизиз. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—09214

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 182 (12272) | 1983 чылдың август 7, воскресенье | 1925 чылда үнедилеттинген | Өртээ 3 коп

СЭКП ТК-ДА, ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ, ВЦСПС-ТЕ

Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында айтырыгны СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге болгаш ВЦСПС-ке чугаалажып корген болгаш чогуур докгаалды хүлээп алган.

«Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докгаалында күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун бүгү талаалыг быжыглаары экономиктиг болгаш социал хогжүлдениң планнарын чедиишкинниг күүседиргине, улус ажыл-агыйының ажыктын бедидерине, амыдыралдың социалистиг овур-хевирииниң үндезиннерин улам быжыглаарынга база массаларның күш-ажылы болгаш политиктиг идепкейни бедидерине, демократиянны сайыраңгайжыдырына эң чугула негелде болур ужурлуг дээрзин айткан.

Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин удуртулга болдургаш, партия, совет база ажыл-агый организациялары, министерстволар болгаш ведомстволар, профэвилел база комсомол организациялары улус ажыл-агыйында күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар болгаш кадрларның ажыллан үнер-кирерин оожум кызырып турар болуп турар. Чамдык ажылчылар, колхозчулар болгаш албан-хаакчылар долу күш-биле ажылдавас, коллективиивиң соңуургалдын үнелевес, ажыл шагын үзүп, озалдаар, арагалаар таварылгаларны болдурун, бир будурүлгелеп ослезиниче үндезин чоокка-ла үргүлчү шилчин чоруп турар. Чалгаалар, ажыл шагы үзерлер болгаш халымактар кара туразында хаая эвес чаңнап, ажыл төлевирии база ослс-даа чаагай кежиктерин ак сеткилдиг ажылдакчылар-биле бир дөмей ап турар. Шак ындыг хевирлиг болуушкуннар-биле дээмселге хөй-иитиниг саналбодалын, совет хоорлуларны, сагылга-чурумуң салдар чедирер хемчегларни коштак ажыглап турар. Бо херекке ажылчыннар хуралдарының, эш-хуу судтарының ролю амдаа коштак болуп турар. Ажылчыннарны база албан-хаакчыларны ажылындан чардыктырып тургаш, янзы-бүрү хөй-иитти хемчегларни чорудары күш-ажылдың сагылга-чурумунуң байдалынга багай салдарны чедирип турар.

Чамдык будурүлгелерге, тудугларга, колхозтарга болгаш совхозтарга бедик будурүлгелүг экн ажылдаарынга эргежок чугула организастыг база экономиктиг байдалдарны министерстволар болгаш ведомстволар, ажыл-агый удуртукчулары тургуспайн турар. Планнаашкынга, материал-техниктиг хандырылгага, будурүлгенни организастаарында четпестер туруушкуннарга болгаш сөөлүнде кээп дүргелээринге, ажыл шагындан дашкаар ажылдарга, планныг даалгаларны база социалистиг хүлээлгелерин күүсетпезинге чедирер, ол чорук сагылга-чурумга база илереэр болгаш кедиизинде кээп, күш-ажылдың будурукчулүүнүң өзүлдезиниң теннижиктерге ужуук халладыр.

Министерстволар, ведомстволар аппарадының, эргелеп башкарылганың өске-даа адырларының, эртем, төлевилел болгаш конструктор албан черлериниң чамдык ажылдакчылары сагылга-чурумнуң, ажылды билдилиг организастаарының, ажыл шагын долу ажыглаарының үлегер-чижээн иргүспейн турарының фактылары бар.

Ажыл-агыйның / чамдык удуртукчулары, партия база профэвилел организацияларының күш-ажылдың сагылга-чурумунуң чавыс деңнеп-биле эптежип, ажыл-агыйжы эвес чоруктуң фактыларын чажырып, будурүлгеге корум-чурумну тургузар талазы-биле олардан хамаарыжыр бүгү-ле хемчегларни албайн турар.

Бо бүгү болза, улус ажыл-агыйында ажыглаттынмайн турар аажок улуг күралварларның дугайын хереченлеп турар. Оларны иитпелге барааи болдуруп тургузары — ажыл-агый болгаш социал-политиктиг чугула сорулга.

Бистиң партияның болгаш күрүнениң эң дээди сорулгазы база бүгү ажыл-чорудулгазының кол үткази болза, күш-ажыл кижизиниң чаагай чоруунуң дугайында сагыш салымыкын болуп келген болгаш болуп артар-даа ужуктуг. Совет кижилериң амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле партияның салган сорулгаларын күүседиргине кол чүүл болза, оларның ак сеткилдиг күш-ажылы, шыгыны корум-чурум болгаш организастыг чорук болур.

Улус ажыл-агыйының бүгү-ле звеноларынга партия, күрүне болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумунуң кандыг-даа үрээшкиннери-биле шиитпирлиг демисел, ол талазы-биле масса-политиктиг, кижизидилге ажылын күштелдирер дугайында СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) база июнь (1983 ч.) Пленумнарының айтымышкынарын совет улус калбаа-биле деткээн. Ажыл шагы үзер, озалдаар болгаш сагылга-чурумнуң оске-даа үрээшкиннери дээш харымсалганы бедидерин, ажылды багай организастап, күш-ажылдың болгаш амыдыралның байдалдарын экижидерин чедип эп шыяавас албан-дужаалдыг кижилерге айтырыгны шыгыны тургузарын ажылчы чон сүмелеп турар.

Күш-ажылдың будурүкчүлүүнүң өзүлдезин хандырар дээш күш-ажылдың сагылга-чурумун бүгү талаалыг быжыглаар, будурүлгелерге, колхозтарга болгаш совхозтарга, организацияларга база албан черлерине организастыг чорукту болгаш корум-чурумну бедидер талазы-биле ажылды чайгылыш чоокка чорударын эвилелешкен республикаларның Компартияларынга, партия райкомнарынга, обкомнарынга, хоорлкомнарынга болгаш райкомнарынга, ССРЭ-ниң министерстволарынга база ведомстволарынга, эвилелешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, улус депутатгарының чер-чер Советтериниң күүскомнарынга, ажыл-агый удуртукчуларынга, партия, профэвилел база комсомол ведомстволарга, партия, совет организацияларга болгаш агроүлетпүр каттыжыкшыларынга дамскан. Мал чемнерииге ажыглаар белоктарны тургузарының, ындыг ажылдарның түңнелдерин үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый будурүлгезиниге ажыглаар талазы-биле калбак эртем болгаш шенелде ажылдарының программазын боттандырып чорудары база демдеглеттинген.

Улус ажыл-агыйынга автотранспорт херекселдерин ажыглаарының ажыктыын улгаттырарының, чүктер соорүлгезиниге тургускан чурумнарны үрээр чоруктар-биле демиселди күштелдирериниң, кывар-чаяр материалдарны хандырарының дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирген санааларын Политбюрога чугаалажып корген. Чүктерни соорүрүн планнаарын эжижиринииң болгаш ниити ажыглалдың, а ол ышкаш министерстволарның болгаш ведомстволарының транспорт ажылының оске-даа айтырыгларының талазы-биле тодаргай хемчегларни көргеп.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат эш М. С. Соломенцевке баштаткан совет партия-күрүне делегациязының Моңкада казармаңы штурмнаавыңдан бээр XXX чыл ойына га киришкенииң дугайында отчёттуу дыңнаан болгаш ооң ажылын чүүлдүзүүнү. Куба Республиканың коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының социализм тургузуушкунунга кмлып турар ажылдарынга СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң эп-сеткил каттыштырылгазын илереткеннер.

ССРЭ-ниң парламент болгүнүң чалаавын ёзугаар Совет Эвилелиниге келген Индий национал конгресс партиязының (И) Чиигиие секретары Радживв Гандиге баштаткан ажылакчыларының-биле совет удуртукчуларының кылган беседээзин ТК-ның Политбюрозу чүүлдүг деп корген.

ССРЭ-ниң делегей болгаш иитки амыдыралының оскеда хөй айтырыгларын СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралына чугаалажып корген.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

СЭКП ТК-ның Политбюрозу эдээлиг хуралынга СЭКП ТК-ның Чиигиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Ю. В. Андроповтуң Вьетнамның Компартиязының Төп Комитединиң Чиигиие секретары эш Ле Зуан-биле бесседээзиниң түңнелдерин чугаалажып корген, түүлдүг деп корген. СЭКП биле Вьетнамның, ССРЭ биле ВСР-ниң арагынга бүгү талаалыг ажы-дуңма харылзаалар ийи чурттуң арагынга чарган ийиырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээге үндезилээш, чедиишкиниг калбарып турарын сеткил ханыышкыны-биле демдеглээн.

ТК-ның Политбюрозу партия эге организацияларынга, районнар, хоорайлар, округтар, областар болгаш крайлар организацияларынга отчёттарны болгаш соңгулдаларны эртирер дугайында айтырыгны чугаалажып корген, ол талазы-биле делгерелгей докгаалды хүлээп алган.

Партия организарының үе-үелеп отчёт кылырын корүп турар СЭКП Уставын ёзугаар отчёт-соңгулдалыг хуралдарын болгаш конференцияларын 1983 чылдың төнчүзүнде болгаш 1984 чылдың эгезинде чорударын докгаатткан. Ол чугула политиктиг кампанияны чорудары партийжи хүрээлеңнерии үлам быжыглаарынга, партияның киитики демократиязын ырааттырарының база ажыглаар-ажыглаарының, партия, профсоюзтар база комсомол ажылының ишти-ле чүүлдүг-биле ажыглаарының дугайында.

Партияның отчёт-соңгулдалыг хуралдарының болгаш конференцияларының кичээнгейиниң төвүрге партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) болгаш июнь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин күүседир талазы-биле партия организацияларының болгаш олардың удуртур органнарының ажылчорудугазы турар ужуруг.

Үлетпүрге, капитал тудутка, көдээ ажыл-агыйга, оске-даа адырларга, күш-ажылчы коллектив, район, хоорай, автономнуг округ, область, край, автономнуг республика бүрүзүүге кылган ажылдарының түңнелдерин ханызы-биле, ботшүгүмүүлелдиң ёзугу-биле отчёт-соңгулдалыг кампаниязының үезинде көорүн, келир үеиин сорулгаларын тодаргай айтырын, улус ажыл-агыйында колкол экономиктиг көргүзүүлерде эки түүлдерни тодарадын, быжыглаарын айтыры түүлә деп СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң доктаалында айтып турар. Чүрттүң экономиктиг болгаш социал хогжүлдезиниң беш чыл планын ниам-ла күүседиринге үлаптан тодаргай хемчегларни ажылдап кылырынче онза кичээнгейлиг үлаадырган.

ТК-ның Политбюрозу мал ажылынга ажыглаар мал чемнериите белоктарлыг болгаш оске-даа немелдерии бүдүрер талазы-биле үлетпүрүнүң ажылын улам дөгжүдер дугайында айтырыгны база чугаалажып көргеп. Бедик шинарлыг мал чемнерии кылып алырынга эргежок чугула микробиологтуг болгаш оске-даа продукциянын бүдүрерии көвүдедир талазы-биле 1990 чылга чедир алыр калбак хемчегларни СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелдеринге, улус депутатгарының чер-чер Советтериниң күүскомнарынга, ажыл-агый удуртукчуларынга, партия, профсоюзтар база комсомол ведомстволарга, партия, совет организацияларга болгаш агроүлетпүр каттыжыкшыларынга дамскан. Мал чемнерииге ажыглаар белоктарны тургузарының, ындыг ажылдарның түңнелдерин үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый будурүлгезиниге ажыглаар талазы-биле калбак эртем болгаш шенелде ажылдарының программазын боттандырып чорудары база демдеглеттинген.

Улус ажыл-агыйынга автотранспорт херекселдерин ажыглаарының ажыктыын улгаттырарының, чүктер соорүлгезиниге тургускан чурумнарны үрээр чоруктар-биле демиселди күштелдирериниң, кывар-чаяр материалдарны хандырарының дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирген санааларын Политбюрога чугаалажып корген. Чүктерни соорүрүн планнаарын эжижиринииң болгаш ниити ажыглалдың, а ол ышкаш министерстволарның болгаш ведомстволарының транспорт ажылының оске-даа айтырыгларының талазы-биле тодаргай хемчегларни көргеп.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат эш М. С. Соломенцевке баштаткан совет партия-күрүне делегациязының Моңкада казармаңы штурмнаавыңдан бээр XXX чыл ойына га киришкенииң дугайында отчёттуу дыңнаан болгаш ооң ажылын чүүлдүзүүнү. Куба Республиканың коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының социализм тургузуушкунунга кмлып турар ажылдарынга СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң эп-сеткил каттыштырылгазын илереткеннер.

Дең эргелиг, кайы-даа талага ажыктыг совет-португал харылзааларны калбартырынга, ССРЭ биле Португалияның улустарының арагынга ийиырал талага бүгү хемчеглер-биле иидиг кылырынга ийи партияның белеиии беседээ үезинде илереткеиир.

СЭКП биле ПКП-ниң арагында тургустунган ажы-дуңма ёзугаар улустың харылзааларының байдалынга сеткил ханыышкыны илереткеш, эштер Ю. В. Андропов биле А. Куньял, марксизм-ленинизмниң принциптериниг үндезилээш, олардың арагынга чаңгыс эптн база үре-түүнелдиг кады ажылдажылганы моон-даа соңгаар улам быжыглап, калбартырынга боттарының партияларының шиитпирлиин илереткеиир.

Беседага СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев болгаш СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиигиие секретарының дузалакчызы А. М. Александров олар киришкен.

(СЭТА).

ЭШТЕР Ю. В. АНДРОПОВ БИЛЕ А. КУНЬЯЛДЫҢ УЖУРАШКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиигиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андропов Португалияның Коммунистиг партиязының Чиигиие секретары Алваро Куньял-биле август 5-те ужурашкан. Ол СЭКП ТК-ның чалаавын ёзугаар Совет Эвилелиниде келген.

Үүрегтиң ханызындан, ийиралдыг байдалга болган беседаның үезинде делегей байдалының болгаш СЭКП-ниң база ПКП-ниң ажылының чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналды солушкан.

Тайбың дээш, ядролут дайынны болдурбазының талазы-биле демиселдиң айтырыгларын чугула киичээнгейге ап, чугаалажып корген.

Ю. В. Андропов Европада ортумак ыракшылдың ядролут чевсээн кызырар дугайында Женевада чугаалажыышкынналарында байдалды чугаалап, ол чугаалажыышкынналарга ийи талага таарымчалыг дугуржулганы чедип алыр дээш Совет Эвилелиниң кылып турар күженишкиниериниң дугайын тайылбырлаан. Европа дииге күштериниң дең чоруун бодунга ажыктыг кылдыр тургузарынче чүткүп турар АКШ-тың шын эвес туружунуң түңнелиниде Женевада чугаалажыышкыннар херек кырында чеднимче чок бооп турарын болгаш Европаның улустарының тайбың амыдыралга болгаш келир үеге кыжаныглыг онза айылдыг байдалга таваржын болурунуң дугайын ол демдеглээн. СЭКП байдалдың индыг апаарын болдурбас дээш бүгү чүүлдерни кылып, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының идепкейлиг кады ажылдажылгазын, бүгү чурттарның тайбыцга инакшылдыг күштери-биле кады ходелинишкиниң улуг ужур-дузалыг деп корүп турар.

А. Куньял Португалияның Коммунистиг партиязының ажылының дугайын, Португалияның күш-ажылчы улустарының эрге-ажыктары дээш демиселиниң 1974 чылдың Апрель революциязының түңнелиниде чедип алдыган демократтыг чеднишкиниериниң дугайында, Португалияда болгаш Европа дииге тайбың, айыыл чок чорук дээш демиселдиң дугайында чугаалаан. Делегей байдалын экижидер сорулга-биле ССРЭ-ниң болгаш ооң эвилелчилериниң кылганы тодаргай санаалдарын, кижи төрелгетенни боо-чеңсекти эңдере будурүлгеге корум-чурумну тургузар талазы-биле олардан хамаарыжыр бүгү-ле хемчегларни албайн турар.

Эштер Ю. В. Андропов биле А. Куньял улус массаларның дайынга удур шимчээшкиниинiң киржикчилеринге, ботгарының хамаарышпас, ботдогунналашкыны дээш, неоколониализмге, расизмге болгаш фашизмге удур, империалистиг күчүлээшкиниинiң, кыжаныышкыниинiң болгаш интервенциялыг политиканың удур демисежип турар улустарга эң-сеткил каттыштырылгазын илереткеннер.

Дең эргелиг, кайы-даа талага ажыктыг совет-португал харылзааларны калбартырынга, ССРЭ биле Португалияның улустарының арагынга ийиырал талага бүгү хемчеглер-биле иидиг кылырынга ийи партияның белеиии беседээ үезинде илереткеиир

СЭКП ТК-ДА, ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ, ВЦСПС-ТЕ

(Төмүүзу. Эгези 1-ги арында). организацияларыңа СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС хүлээп алганы доктаалыында хүлээттеп. Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш медерелдиг болгаш ак сеткилдиг ажылдаары — бодунуң хамаатты хүлээлгезин, медереп билириниң ёзузунга бүтүл-ле ажылчы чоннарны кижизидери ол ажылдың үидезинге болур ужурлуг. Бо чугула политиктиг ажыл-ыяка үениң кампаниязы апарбазын чедип алыр, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге бөлүк негелдениг болгаш харын-салганың байдалын шудурлуг тургузар керек.

Шудурлуг күш-ажыл • дэмий материалдыг база моральдыг деткимчеңи калбаа-биле ажыглавышаан, ооң-биле кады күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чурумуунуң үрекчилери-биле эптежиниң фактыларын дидимдибиле чок кылыр, ол соруглаарга хөй-ниитиниң салдарыны, күштүг болуп турар хоойлужудулгаларның нормажижектерин чогумчалыг ажыглаары эргежок чугула. Күш-ажылдың сагылга-чурумуи үрээнин ССРЭ Конституциязында айыткан ак сеткилдиг ажылдаар хүлээлгезин күүседиринден ойталаашкыны кылдыр көөр ужурлуг.

Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чуруму ол дээрге — күш-ажылдың иштики корум-чурумунуң дүрүмнерин үүле шыңгыны сагыыры эвес, харын бодунуң ажылынга медереддиг хогаадыкчы бай-биле көөрү, ооң бөдәк цымнарын хандырары, ажыл шагын будүрүкчүүр ажыглаары-дыр.

Күш-ажылдың сагылга-чурумунуң база кадрларның ажылдан үнер-кирегинің байдалы дээш бүдүрүлгелериниң, организациялардың, албан черлериниң база оларның адырларының удуртукчуларының харыысалгазың бедидерил ССРЭ-ниң министерстволарына болгаш ведомстволарына, эвилелдешкен база автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдерине, улус депутаттарының чер-чер Советтеринің күүскомнарына доктаалда сүмелеп турар. Корум-чурумну болгаш сагылга-чурумну бижиглаар, кадрларның ажылдан үнер-кирегин кызырар, ажыл шагын чидиреринің шын үүдүн организастаар талазы-биле хемчеглерни албаны дээш, чогуур удуртукчуларывыс ажылының кол түннелдери дээш база социалистиг чарыштың түнелдери-биле шаңналдарын казыыр, сагылга-чурум база хоойлужудулганың доктаатканы ёске-даа харыысалганы хүлээдир.

Ажылдың даваан участогунда күш-ажылдың чогуур сагылга-чурумун кадрларын удуртукчуның шыдаваын ооң эллээн албан-дужаалга таварышпазы деп көөр ужурлуг.

Кижизидилге болгаш күш-ажылдың сопиалистиг сагылга-чурумун бижиглаар талазы-биле ажылга кол углавышкын болза күш-ажылчы коллективтиң ролюн бедидери, оларга бергеп эргелерни чогумчалыг ажыглаары болгаш дээш, СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС бүзүрелиин илередип тур.

• • •

Ажылчы чоннарның саналдарын барымдаалаш, күш-ажылдың сагылга-чурумун бижиглаар болгаш кадрларның ажылдан үнер-кирерин кызырар соруглага-биле **ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС «Күш-ажылчы сагылга-чурумну бижиглаарының талазы-биле немедеге хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган.**

Планнарның балансылаттынганын, материал-техниктиг хандырылганы өскижидерин, күш-ажылчы коллективтерниң соксаал чокка, бедик бүдүрүкчүлүт ажылдаарынга өске-даа экономиктиг болгаш организакчы байдалдарны тургузарын, планда көрдүнген даалгаларны база хүлээлгелерни күүседирин дээш оларның идепкейин болгаш харыысалгазын бедидерин хандирарын ССРЭ-ниң Күрпланынга, ССРЭ-ниң Күрхандырылгазынга, ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң даваскан.

Аппараттың ажылының чогуур тодаргай, эки болуру дээш, бүгү ажылдакчыларның оларга дамдырган хүлээлгелерин ажыл-керекчи ёзу-биле, шыңгыы сагыыры дээш, адырларның ажылының деңнелии бүгү талазы-биле бедидери, планныг, күш-ажылчы болгаш бүдүрүлге сагылга-чурумунуп хамаарышкан каттыжыышкынарда, бүдүрүлгелерде болгаш организациялар-да байдалы дээш министрлериң, ведомстволарның, эргелеп башкарылганың өске-даа удуртукчуларының ролю болгаш харыысалгазы амгы байдалдарда дыка улгатканын демдеглээн.

ССРЭ-ниң министерстволары болгаш ведомстволары, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнары, каттыжыышкынарның, бүдүрүлгелериниң, организациялар-ның болгаш албан черлериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, профэвилелдер организацияларының күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң-даа сагылга-чурумунуң байдалын шыңгыызыбиле көөр, ону бижиглаарының талазы-биле тодаргай, боттуг хемчеглерни алыр, күш-ажылды организастаарының болгаш аңаа идит кылырының мурнакчы арганарын, бригадаларның көрээ ёзугаар, бот-орулга-чарылгалыг ажылдаар, сөөлгү түннелдер ёзугаар күш-ажылчы үлүгүүн коэффициентизин барымдаалап толээр арганарны ажыглаарының боттуг хемчеглерни алыр ужурлуг.

Бир дөмей ажылды кылганы дээш дөмей төлевирни бөөрениң принцизин шыңгыы удуртулга болдурар, өске бүдүрүлге черлериниден ажылдакчыларны хаара тудар соруглага-биле материалдыг идиг кылырының хемчээлдерин хей черге улгаттырарын болдурбас. Күш-ажылчы коллективтериниң саналын ёзугаар ажыл төлевириниң талазы-биле санажырыпын аванс чок системазын болдунар черлерге калбаа-биле ажыглаар.

Ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга ажыл төлевири чокка кыска хуусаалыг шелээ бөөрениге контрольду күштелдирер. Ындыг шелээлерниң орнунга талаларының дүтүрүшкинин ёзугаар бүдүрүлгениң байдалдарын болгаш аргаларын ёзугаар ажылчыннар дараазында ажылдан каар ужурлуун доктаадыр.

Ажылчы чоннарның культура-амыдырал хандырылгазын, күш-ажыл камгалалын болгаш аймыл чок чоруктуң техниказын доктаамал эжиждер, хол-биле кылыр, аар ажылдарны бүгү хемчеглер-биле кызырар.

Ажылчы чоннарга амыдыралдың ачы-дуза чедирерин шуут-ла бүдүрүлге черлериниге организастаарының практиказын калбаа-биле нептередир, комплекстиг хүлээп глышкын черверин, чагыглар столдарын, түскай эмчи кабинеттерин тургузар, ажылдан дашкаар үелерде ачы-дуза чедиргенииң өске-даа хевирлерин кылыр ужурлуг. Школа назы четпээн уруглар албан черлерин улам калбартып, ниитиниң чемненилгезин организастаарын эжиждеринче улуг кичээнгейин салыр.

Каттыжыышкынарның, бүдүрүлгелериниң, организациялариың болгаш колхозтарның удуртукчулары, профэвилелдер организациялары бүдүрүлгениң мурнакчыларынга болгаш чаартыкчыларынга, ол ышкаш бүдүрүлгелерге база организацияларга үргүлүүлелдиг үеде ажылдаан кижилерге немелде чингелделерни болгаш төлевирлерни бээрииниң практиказын калбаа-биле ажыглаар ужурлуг. Шолээлээр үени тодаралырда, квартираларны, санаторийлерже болгаш дыштанар бажыңнарже чоруур путёвкаларны бээрде ажылчыннарның, албан-хаакчыларның, колхозчуларның ажылының түнелдерни кол барымдаалаар.

Ак сеткилдиг ажылдан, күш-ажылчы сагылга-чурумну үревейн турар ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны, шаңнаар соруглага-биле ыдыг ажылдакчыларның үзүк чок ажыл стажы дээш ийиги болгаш үшкү шолээ хүннерии СЭКП ТК-ныц, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң 1979 чылдың декабрь 13-теги доктаалын ёзугаар ийи чыл эрткенде эвес, а чыл бүрүзүнде тыпсыр деп шиитпирлээн.

ССРЭ-ниң Күш-ажыл болгаш социал айтырыгларының талазы-биле күрүне комитединге, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдерине, улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнарыңга партия органнары-биле кады күш-ажылдың болгаш чоның күш-ажыл хандырылгазының талазы-биле чер-чер организациялардың күш-ажыл курлавырларын долдур ажыглаарының, хамаатыларны ажыл-биле дүрген хандырарының, күш-ажылдың сагылга-чурумун бижиглаарының болгаш кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруун кызырарының херээнге ролюн бедидер ужурлуг.

Улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнарының чанында чонну ажылбиле хандырарының талазы-биле бюролары хөй-ниитиниң негелделерин ёзугаар чонну ажыл-биле хандырарының дөрт ажылын кылыр ужурлуг деп доктааткан.

Бүдүрүлгелериниң организациялариың болгаш албан черлериниң ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга хереглелиг чонга чонның ажыл-биле хандырылгазының бюрозун дамчыштыр дыңнадыры чугула деп көрген.

Ажыл шагы үзерлер-биле болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумунуң каржы үрекчилери-биле демиселди күштелдирер дээш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС дараазында хемчеглерни тургузарын чүүлдүт деп көрген:

чылдагаан чокка прогул кылган ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның дараазында чылдагы ээлчеглиг шелээзин прогул кылган хүнериниң саны-биле эвээжедир, ынчангаш шелээ ажылдың ийи неделизындан эвээш эвес болур (12 ажыл хүнү);

ажыл хүнүнде ажылынга үш шактан ажыг үе дургузунда чылдагаан чокка келбээн ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга прогул кылганда ышкаш ыдыг харыысалганы онаар;

күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээп, чөптүг чылдагаан чокка прогул кылган азы ажылдаар черинге эзирик келген ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны үш ай чедир хуусаада төлевири эвээш ажылче шилчидип азы ол-ла хуусаада эрге-дужаалын кудуладып болур. Ол үенин хүргүзүнда бодунуң күзелиниле ажылдан үнер чорукту болдурбас, а ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээни дээш шилчиткен үезинде кылган ажылдарының үезин ажылдан үндүрер дугайында сагындырыгның хуусаазынга санаттынмас;

күш-ажылдың сагылга-чурумун доктаамал үреп келген дээш, чылдагаан чокка прогул кылганы дээш азы ажылдаар черинге эзирик келгени дээш ажылдан үндүрткен ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга чаа ажылдап киргеи черинге шаңнал акша алыр хемчээлин алды ай дургузунда чартыын төлээр. Бир эвес ажылчын баштайгы үш ай хуусаада күш-ажылчы хүлээгезин ак сеткилдиг күүседир болза, профэвилел комитединиң болгаш коллективтиң саналын өөренип көргеш, ол ажылчынга моон соңгаар шаңнал акшаны бүрүнү-биле төлеп бээрииң дугайында айтырыгны администрация шиитпирлеп болур.

Күш-ажылчы хүлээлгезин күүседип турганымын үезинде бүдүрүлгеге, организацияга, албан черинге оларның буруузу-биле чедиргеи котарары дээш, брак продукция бүдүргени база аңаа кирер, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның материалдыг харыысалгазын бедидери чугула дээрзин көргеи. Чедиргеи когаралдың хемчээлии ажылчынның айда алыр шалыңының үштүн биринден хөй эвес кылдыр ооң шалыңындан администрацияның айтымшкыныбиле тыртып алыр ужурлуг. Ол акшаны тыртып турарынга азы ооң хемчээлиниге ажылчын таарышпас болза, күш-ажылчы маргылдааны ооң билдиринишкинин ёзугаар хоойлужудулгада көрдүнген дүрүм ёзугаар шиитпирлеп көөр апаар.

Ажылынга эзирик келирин азы ажылдаар черинге арага ижерии күш-ажылдың сагылга-чурумун каржызы-биле үреэн кылдыр саналарын доктаалда айыткан. Бо бүгү-биле демиселге ажылга эзирик кээп турар ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның сагылга-чурумун болгаш материалдыг харыысалгазын бедидерии түннелиниде ажылдаан стажының, класының, доруктурган хураганының, күрүнеге саткан дүгүүнүң акшазын катай моонуубиле алырга 2-3 муң рубль чедип турар. Ажылчы чоннарның алыр шалыңы ковүдээн тудумна, оларның ажылынга ээ-харыысалгазы бедип, улам эки ажылдап турарлар.

Ажылчыннарның амыдыралчуртталгазының деңнели бедээн. Маңаа үүле ийи чижектэ киирип болур. Чурттакчылыг суурларда телевизор көрбейн турар өг-бүле колдуунда чок. Совхозта 20 хире кижиде хуу машиналыг.

Бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың үшкү чылынга планныг онаалдаларын күүседир, Совет Тываның 40 чылын төлептиг утказуур дээш бо хүннерде социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турарлар.

С. ДОЛЗАТМАА,
совхозтуң кол экономизи.
ЧУРУКТА: «Барлык» совхозтуң төвү.

АНЫЯАНДАН МАКТАЛДЫГ

Улуг-Хемниң Кара-Суг. Чайгы үеде Кызыл биле Чадаана аразынмың чазаглыг оруу-биле өрү-куду аргышкан улус Кара-Суг дужунга келгеш, дөң кырынга тип каан бөлүк майгыннарны эскерип каар. Кара-Суг аржаанымның эм шынары чүгле Тывада эвес, харын чурттуң чамдык хоорай, суурларында безин билдингир апарган. Ынчангаш улус шөлээзиниң үезиниде аржаанга кадмын көөп быжыглап турары ол.

Кара-Суг чүгле аржаан суу, чурумалдыг бойдузубиле сураггаан эвес база күш-ажылчы кижилери-биле биледингир.

Хемниң уиун өрү чоктаарга аалдар-ла хөй. Оларны долгандыр оттап чоруур мал-маганны көөрге, чадың каан ааржы-ла. Бо дээрге «Ак-Туруг» совхозтуң малчыннары эки одар-бедчиңирлиг, сериин чайлагларга малын семиртип алыры-биле көөп четкилеп келгилээнин ол.

Ам оларның бирээзи, аныяк малчын өг-бүленің ажыл-амыдыралы-биле таныжып көрээлинер. Михаил Совет Армининг хүрээлекпинге шериг албанын эрттирип турда, ооң чаңгыс чер чуртуу Светлана Иркутск хоорайга мал тарып боозадырыныц тускай курузунга өөреникп турган. Михаил шериг албанынан халашкаш, чанып келээ турда, Светлана база өөредилгезин доозаш, тускай мергежилдиг, төрээн совхозунга чедип келген.

Удаваанда олар өг-бүле туткаш, совхозка малчыннаар үезилин илередирге, ажыл-агыйның удуртулгазы оларны деткип, бир кодан төрүүр хойну хүлээдип берген. Оон бээр ам дөрт чыл чедип турар. Бо үенин дургузунда аныяк малчыннар чылдан чылче багай эвес коргузүүлерни чедип ап, соолзүүреди чүгле совхозта эвес, харын республикада мурнакчы малчыннарның араазында киргеп. Бо чылын Михаил биле Светлана Кызыл-оолдар кадарын турар хоюнуң 100 бажындан-на 97 хураганы камгалап ап, дүк кыргып алыр планын база күүседкен.

Бо аныяк өг-бүленің амыдыралынга чоокта чаа база бир өөрүүчүг болуушкун болган: «Ак-Туруг» совхозтуң коммунистери Михаил биле Светлана Кызыл-оолдарны СЭКП кежигүнүмүүнүң кандидадынга хүлээп алган.

Малчын өг-бүле келир кышка амдыгаштан хынамчалыг белеткенип, малын эки семиртип, 10 тонна сигенни, 2 тонна будукбүрүнү белеткээриниче кирипкен.

Светлана бодунуң мергежилиниң дайы-биле Кара-Суг малчыннарының хоюн тарып боозадып ажылдап турар.

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге арткан соңгудаларга Светлана Кызыл-оол район Советиниң депутадынга соңгуткан. Ынчангаш соңгукчуларның чагыгларын күүседир дээш база ээвээш эвес ажылдарны кылып чорудуп турар.

К. ООРЖАК.

СИГЕНЧИ ӨӨРЕНИКЧИЛЕР

Июль 25-тен август 25-ке чедир мал чемнери белеткээриниң талазы-биле шалыпчы айны чарлаан болгай. Бистиң Суг-Аксы суурнуң чамдык албан, организация коллективтери, чурттакчылар болгаш өөреникчилер чарлаттынган шалыпчы айга идепкейлиг киржип турар. Чижээ, ында оруумак школаның башкызы Хүреп-оол Ондарга удурткан тоску класстың тос өөреникчизи 15 тонна сигенни белеткээрин хүлээнгеп. Олар Мезил-Баштыг деп черде 17 тонна ийи сарбатты салгаш, немей 15 тонна мал чеми кылыр даалганы алган. Звено кежигүннери Мерген Монгуш, Радик Ооржак, Байбек Ооржак олар хол кадыыры-биле сигеи кезип турда улуг улустан дудак чок.

Бүлези-биле сиген белеткеп киргипкен. Олар 50 хире хөпээнии бөлүп алган. Удавас саразттаар.

ӨГ-БҮЛЕЗИ-БИЛЕ

Ол-ла районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң мурнакчы хойжузу Куртутбай Ондар чылдың-на өг-бүлези-биле четчир санныг мал чемни белеткеп чаңчыккан. Эрткен чылын ол 15 тонна сигенни белеткеп алган. Бо чылын база ол хире сигенни кылырын хүлээнгеп. Ам Хемчиктиң Ийи-Дыгта өг-бүлези-биле сиген белеткеп киргипкен. Ол 50 хире хөпээнии бөлүп алган. Удавас саразттаар.

Б. ОНДАР.

Суур, ооң социал хөгжүлдези

2. КИЖИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Бистер XXVI съездиге экономиктиг болгаш социал политиканың сырый холбаалыг болурун хандырарының эргежок чугулазының дутайын тодаргай демдеглээн болгай бис. Ол билдингирдээ: ажыл-агый талазы-биле бистиң үндүрүп турар күжүүстүң эчис соруглазы — кижилериниң амыдырал байдалын эжиждери деп, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Ю. В. Андропов чугаазынга демдеглээн.

Кодээниң социал хөгжүлдезиниң, кодээ чурттакчыларның чаагай чоруунуң, культурааның, эмнелгениң болгаш амыдырал хандырылганың деңнелии улам мыйй бедидер талазы-биле хемчеглерни амыдыралга чайгылыш чок боттандырары партия, совет, ажыл-агый болгаш профэвилел организацияларының эң чугула соруглазы болуп турар деп ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында айыткан. Ону боттандырар ээвээ совхозтуң дирекциязы, парткому, профкому болгаш кодээ Советтериниң күүскомнары тодаргай хемчеглерни сөөлгү үеде ап турар.

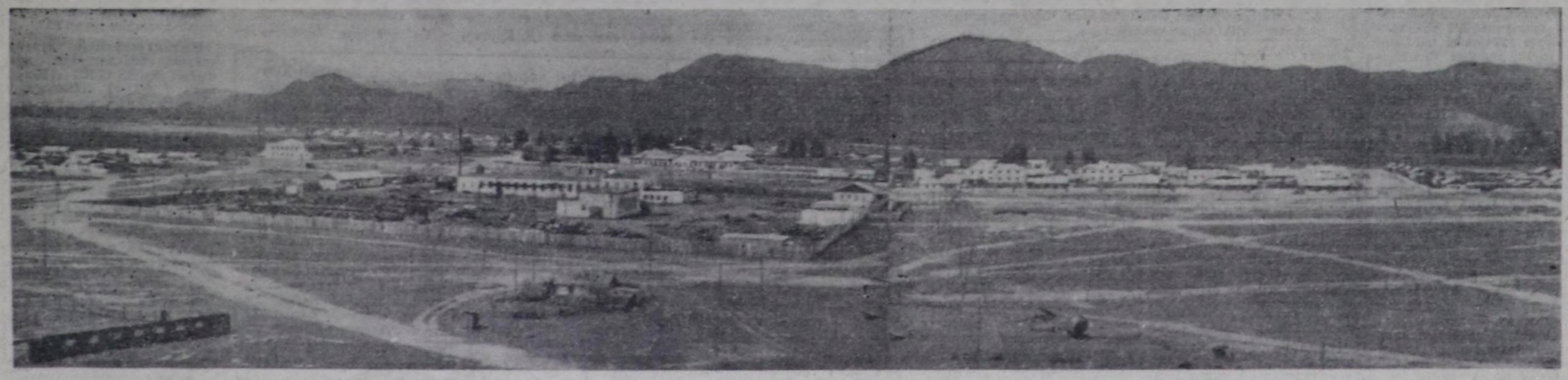
Коммунистиг партиянып болгаш Совет чазактың хүн бүрү ада-сагыш салыышкынының база хей национал совет кижилериниң ачы-дуңма дузазының ачызында ажылагайының экономиказы бижиккан, культуразы хөгжээн. 1944 чылда совхоз тургуступтан, ынчан техника колдуунда чок, мал бажы эвээш, каш чурттарга бажыңы турган.

Амгы үеде совхозтуң дөрт суурунда ийи ортумак, бир сес чыл, бир эге школа, үш кодээ Культура бажыңы, дөрт уруглар садыы, дөрт эмнелге пунктузу, четчир санныг чурттарга бажыңнары, чунар-бажыннар, магазиннер, почта салбырлары, амыдырал хандырылганың бүдүрүлгелери бар. Суурларның кудумчуларын чаагайжыдып, ногаанчыткан, бодүүн спорт шөлдерин болгаш уруглар ойнаар черлерин тудкан. Төп суурда сесерликти кылган, аңаа муң хире ыяштыг олуртур.

Совхозтуң дирекциязы социал хөгжүлдениң перспективтиг планын ёзугаар ажылчыннарның амыдыралын, чурттагазын улам эжиждер дээш бажыңны ажыглалга киирер, тодаргай ажылдарны чорудуп турар. Сөөлгү чылдарда түгле совхоз төвүнге 324 уруглар өөренир школаны, 120 орунлуг интернатты, 800 дөрбелчин метр чурттагга бажыңнарын, 400 олуттуг Культура бажыңын болгаш өске-даа объектилерин ажыглалга киргеп. Аксы-Барлык, Хөнделең, Бижиктиг-Хая суурларда чурттагганың, культураның тудулгары кылдыныл турар. Аксы-Барлыкта комплекстиг хүлээп алыр пунктуну ажыглалга киргеп. Бижиктиг-Хая салбырында 200 ннек кирер үлегердиг кажаапы, гаражты туткан.

Бо чылын бирээзиниге-ле 500 хой кирер дөрт, 240 бызаа кирер кажаалларны, 890 дөрбелчин метр чуттаңга бажыңнарын, хойжуларга дөрт чунарбажыңны ажыглалга киирер, хойжуларның он коданын электрижидер, биче хемчээлдиг мебельдер-биле хандырбышаан, дөртеи малчының өөн чаартырын планнаан, ону күүседип эгелей берген.

Совхозтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары сөөлгү чылдарда планныг онаалдаларны болгаш алган социалистиг хүлээлгелерии күүседир дээш кызып ажылдап, күш-ажылдың сагылга-чурумун бижиглап, организастыг чорукту эжиждиниң түнелиниде бердинген даалгаларны ажыр күүседип турар. Ынчангаш хойжуларның, сванчыларның, механизаторларның ажыл төлевири өскен. Олар ай санында ортумак-биле 200 рубльден куду шалың албайн турар. Чамдык хойжулар чыл

Совет Тываның 40 чылынга

3. БОДУНУҢ КАДРЛАРЫ

Бүгүн-ле партия комитеттери чурттавчы чоннуң янзы-бүрү бөлүктери-биле —ажылчыннар, колхозчулар, интеллигенция, аныяктар-биле идеологтуг ажылды билдиниг организастап, база ол ажыл дээш харымдап шыдаар арга-мергежилдиг, тускай белеткеттинген кадрларлыг болур ужурлуг деп, СЭКП ТК-ныҢ июнь Пленумунга СЭКП ТК-ныҢ Чиңгине секретары эш Ю. В. Андропов чугаалаан.

Совхозтуң директинязы, парткому, профкому, көдээ Советтериниң күүскомнары кадрларны белеткээринче, оларны билиг, мергежилиниң аайы-биле совхоз бүдүрүлгезиниң эң чугула участоктарынга таарыштыр тургузарынче, кижизидеринче чогуур ынчаңгейни салган. Амгы үеде совхозта дээди эртеминиг тос, тускай ортумак эртеминиг 18 специалист ажылдап турар.

Совхоз бодунуң күсели-биле аныяктарны чурттуң дээди база тускай ортумак өөредилге черлеринче өөредип чорударын калбаа-биле практикалап эгелээн. Бо чер чурттуг Владимир Бойду Красноярскиге институт дооскан, ам совхозтуң кол инженери. Юрий Монгуш Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумун дооскаш, машина-трактор мастерсказынга механиктеп турган, көдээ Советтиң күүскомунуң даргазынга чедир депшээн.

Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң доозукчулары Иван Күжүгет Аксы-Барлык, Эрес-оол Күжүгет Хөнделең салбырларында хойжу бригаларың-бригадирлери. Аксы-Барлык салбырының хойжу бригадазы он бирги беш чылдың өзек чылында районнуң хойжу бригадаларымың аразында социалистиг чарышка тиилекчин болган. Ооң бригадири, аныяк специалист Иван Күжүгет көдээ ажыл-агый институдунда бот-өөредилге-биле өөредилгезин уламчылап турар.

Амгы үеде чурттуң дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринде совхозтуң күсели-биле 16 аныяктар өөренип турар. Оларның бежин бо чылын чоруткан. Дирекция, партком, профком, көдээ Советтериниң күүскомнары аныяктарны бодунуң күсели-биле өөредирде оларның совхоз бүдүрүлгезинге киржилгезин, ажылын, идепкейин барымдаалап көрүп турар. Чижээ, бо чылын Барнаулдуң көдээ ажыл-агый институдунче Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазының үш мурнакчы аныяк сазынчызын өөредип чоруткан.

Совхоз ортумак звеноның специалистерин быжыглаар талазы-биле элээн хемчеглерни алган. Мында бир-ле дугаарында Бижиктиг-Хая салбырның хойжу бригадазының бригадири Чакым Салчакты, Аксы-Барлык салбырының хову бригадири Көк-оол Сааяны адаар апаар. Оларның кайызы-даа тускай эртеми чок-даа болза, амыдыралчы дуржулга талазы-биле специалистерден калышпас. Ынчангаш Бижиктиг-Хаяның хойжуларының, Аксы-Барлыктың механизаторларының эрткен беш чылдан эгелээш күрүне мурунга планның даалгаларын доктаамал ажыр күүседип келгенинге оларның кирген үлүг-хуузу бар.

«Барлык» совхозтуң үндезин чурттакчылары Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазының эргелекчизи, район Советиниң депутады Елизавета Куулар, ферманың мал эмчизи Мария Куулар аныяк специалистер. Олар саар инектериниң уксаазын экижидер, оларның чемгерилгезинниң, ажаалдазының, саалдазының дешилгелиг аргаларын шиңгээдип алыр дээш хөй күштү үндүрүп турар. Совхозтуң кол специалистериниң удуртулгазы-биле олар сүт бүдүрериниң цехтер аайы-биле шуушторулга системазының үндезини арганарын ажыглап эгелээн. Бо чаартылгаларның ачызында Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазы ылаңгыя бо чайын мурнунда бо фермага кажан-даа турбаан бедик көргүзүглерни чедип алган.

Совхоз малчыннарының, механизаторларының профессионал мергежилин бедидеринче доктаамал кичээнгейни салып турар. Амгы үеде «Барлыкта» ажылдап турар 61 механизаторунуң 40-ы бирги, ийиги класстыг, а 360 малчыннарның 35-жиниге мал ажылының мастери деп атты тывыскан. Чүгле бо чылдың эрткен айларында безин 18 механизаторга бирги класстың, беш малчынга бирги класстың чээрби кижиге ийиги класстың мал ажылының мастери атты тывыскан. Амгы үеде механизаторлар курстарында 12, зооветөөредилгениң белгүнмеринде 130 ажыг кижи хаара туттунган.

Сөөлгү үеде совхозтуң дирекциязы, парткому, профком, көдээ Советтериниң күүскомнары аныяктарны янзы-бүрү өөредилге черлеринче өөредип чорударындан ацыда оларны совхоз бүдүрүлгезинге быжыглаар, төлептиг аажы-чаңга кижизидерн-биле дээштиг хемчегелерни ап турар. Ол соруулга-биле совхозтуң кол бөлүгү еске-даа специалистери школаларга баргаш, өөреникчилер-биле ужуражылгаларны эрттирери эки чаңчыл болу берген. Олар аңаа совхозтуң сайзыралын, боттарының шилип алган тускай эртеминиң ажыктыының дүгайында чугаалап берип, өөреникчилерниң сонуургаан айтырыгларыга бүгү талалыг харыны берип турар. Өөреникчилерниң мергежил шилип алырыга шак мындыг хемчеглер боттуг дузаны чедирип келген.

Совхозтуң ажыл-агый, культура тургузуушкунуның айтырыгларын, идеология ажылын чеднишкиниг шиитпирлээри кадрлардан хамаарыжыр болганда, оларны шилип алырынче, ажылга таарыштыр тургузарынче, өөредилгиче, кижизидеринче дирекция, партком, профком, көдээ Советтериниң күүскомнары доктаамал кичээнгейни салып турар.

А. БЕГЗИН-ООЛ,
«Шынның» корр.

Совхоз, ооң кижилери

Хөнделең салбырында серге кадарчылары Тадар-оол Нордупович биле Калдар Байыровна Ооржактар 1966 чылдан бээр малчыннап келгенер. Бо аразында кызымак ажылдап келгенинниң түңнелинде бердинген онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип келгенер. Бо чылын кадарган 243 сергезинден 700 грамм дүк алыр тургаш, 900 грамм чедирген. Амгы үеде олар малын эки семиртип турар.

ЧУРУКТА: серге кадарчылары Т. Н. Ооржак биле К. Б. Ооржак.

ӨҢНҮКТЕРНИҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Индий улус бо айда кайгамчыктыг ийи хүнүү демдеглээр. ССРЭ-ниң болгаш Индия Республикамың аразында тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында нерээге ат салганындан бээр август 9-та 12 чыл болган. Чылдың-на бижыгын орар совет-индий найыралчы харылзаавларның үндезинин бедидеринче доктаамал кичээнгейни салып турар. Амгы үеде «Барлыкта» ажылдап турар 61 механизаторунуң 40-ы бирги, ийиги класстыг, а 360 малчыннарның 35-жиниге мал ажылының мастери деп атты тывыскан. Чүгле бо чылдың эрткен айларында безин 18 механизаторга бирги класстың, беш малчынга бирги класстың чээрби кижиге ийиги класстың мал ажылының мастери атты тывыскан. Амгы үеде механизаторлар курстарында 12, зооветөөредилгениң белгүнмеринде 130 ажыг кижи хаара туттунган.

Сөөлгү үеде совхозтуң дирекциязы, парткому, профком, көдээ Советтериниң күүскомнары аныяктарны янзы-бүрү өөредилге черлеринче өөредип чорударындан ацыда оларны совхоз бүдүрүлгезинге быжыглаар, төлептиг аажы-чаңга кижизидерн-биле дээштиг хемчегелерни ап турар. Ол соруулга-биле совхозтуң кол бөлүгү еске-даа специалистери школаларга баргаш, өөреникчилер-биле ужуражылгаларны эрттирери эки чаңчыл болу берген. Олар аңаа совхозтуң сайзыралын, боттарының шилип алган тускай эртеминиң ажыктыының дүгайында чугаалап берип, өөреникчилерниң сонуургаан айтырыгларыга бүгү талалыг харыны берип турар. Өөреникчилерниң мергежил шилип алырыга шак мындыг хемчеглер боттуг дузаны чедирип келген.

Совхозтуң ажыл-агый, культура тургузуушкунуның айтырыгларын, идеология ажылын чеднишкиниг шиитпирлээри кадрлардан хамаарыжыр болганда, оларны шилип алырынче, ажылга таарыштыр тургузарынче, өөредилгиче, кижизидеринче дирекция, партком, профком, көдээ Советтериниң күүскомнары доктаамал кичээнгейни салып турар.

А. БЕГЗИН-ООЛ,
«Шынның» корр.

Индий улуска берге турган. Англи колонизаторларның кинчи-бегинин адаанга од ийи чүе чыл базындырган. Палаши, азы англичиннарның Плесси деп адап турганы, дашты ндан көөрге ындыг-ла кайгамчык чүвези чок улуг эвес сүүр Индияның Барыын Бенгалия штадында бар. Ол сүүр-жугаштан ырак эвесте чингисске хөме адыскан хыйшкан тураскаал турар. Үр болганындан ногаарарып келген үлдер самбырада: «1757 чылдың июнь 23-те Плесси чанында болган тулчуушкун шөлүг деп бижээн. Англичиннарның болган Бенгал Набоб Сиражд-уд-Даул шеригленинің аразында башгайгы тулчуушкун аңаа болган. Британ колонизаторларын Индияны чаалап алыры ол тулчуушкуидан эгелээн. Даштыкы ажелекчилерге Индияның башгайы чепсектиг удурланыышкыны база аңаа болган.

Индий патриоттар оларның чурттуу. ажелеттиргенининг соонда-даа демиселин, ооң иштинде чепсектиг-даа демиселин уламчылаан. Британ кулданыкчыларга удур чонуң улуг тура халыышкыны Индияга чүс чыл арткенде. 1857 чылда кыптыгып үнген. Ону Сипай тура халыышкыны деп адаан. А 1947 чылдың август 15-те национал-хосталгалыг шүдүргү демиселининг соонда индий улус үр маңаан хосталгалын чедип алган. Олла айда сөөлгү англи солдаттар Бомбейге барып, корабльдерге одурупкаш, индий черден кезээ шагда үнүп чоруткан.

Лакһнау хоорайга барып, ол черниң музейинге чораан мен. Англи хааннарның болгаш британ чагырыкчыларның биеэде индий хоорайларың төп кудумчуларынга болгаш шөлдерине турган статуялардың ол музейния херимнин иштинде базырыктай оваалап каан чыдар болду. Колониалмамин үе-шаг чоптуг болган чайлаш чок ёзу-биле шаажылааны ол-дур. «Британ дүжүлгенин эртиелери ораны» кылдыр адаан чуртка англичиннарның барык ийи чүе чыл тергиндели кедизинде келгеп, төөгүнүп ол базырыкка барып доозулган.

Индия ооң байлактарын үштеп турганнарга эвес, харын бодунуң улузунга эртинезиг байлактың орапы болу берген. Ол бодунуң туруулукчу ажылкжи-биле чаа Индияны—Каттышкан Нацнялар Организациязының сан-медээлерин ёзугаар алырга, бүдүрүп турар продукциязының хемчээлиниң талазы-биле делегейниң эң улуг он чуртунуң аразында кирип турар күрүнеги тургусскан. Хамаарышпас догуннаашкыны чедип алган чурттар бот-тускайлаң хөгжүүр шиинээ чок, үй-балай чорукка болгаш экономиктиг таптаашкынга таваржыр дээр колонизаторларның теориязын индинның чижээ шүүт сотка дүжүргеп.

Индия—хосталган улустуң кайы хире талантытыының болган тура-соруктуунуң чыртыкыланчак бадыткалы-дыр. Бүгүн Индия Черниң кылымал спутниктерин космосче салып үндүрүп, атом күүү-биле ажылдаар электростанцияларны, металлургия комбинаттарын тудуп, электрон-санаага машиналарын кылып үндүрүп турар. Хамаарышпас догуннаашкының чылдарында чүүүс эмнелгелер болгаш поликлиникалар ажыттынган. Өөредилгеге улуг чедиишкинкерни чедип алган.

Индияның депшилгезиниң дугайын дараазында чурагайлар тодаргай хереченнер турар. 1950—1951 сан-хөө чылында иинтиан-биле 1. 04 миллион тонна каның эзилдирген, дагжылар 125 миллион тонна хомүр-даштыг тыныкан, электростанциялар 123 миллиард киловатт-шак электроэнергияны бүдүрген. А чурттуң ховуларындан 133 миллион тонна тарааны алган. Хамаарышпас чоруктуң чылдарында үлетпүрүүң аваатудуушкун, электроника, автомнуг энергетика, судно тудуушкуну мышкаш, мындыг адырлары көстүп келген.

Чедимче чок чоруктар база турган болбайн аас. Иштики реакциянның чаартылгаларга удурланыышкының ажыл эртер, будулдуруушкуннарны, ылаңгыя аныяк республиканың башгайгы базыкларын барымын талакы күрүмелериниң өжээнинг көөр чоруун ажыл эртер ужур таваржын турган. Ынчалзажок индинның ол-иүктери, хамыктың мурнунда найыралчы индий улусче дуза чедиреринің холуп сунган Совет Эвилели ооң талазынга туруп келген. ССРЭ-ниң деткимчези-биле Бхилайде, Бокарода, Ранчиде туттунган бүдүрүлгелерни бүгү чуртта биллр. Совет-индий үре-түмнелдиг кады ажылдажылганың үндезинлери ынчаар тургустуруп келген.

Индияның баштайгы премьер-министри Джавахарлал Неру 1955 чылда мынча деп чугаалаан: «Индия биле Совет Эвилели кожалар-дыр, ынчангаш бистиң ийи чурттарывыстың болгаш улустарывыстың кайызынга-даа ажыктыг кылдыр оларның аразынга чаагай за хандыкшылдыг черлерни апартаан партктар болгаш сесерлиттер эвлээн.

Чедимче чок чоруктар база турган болбайн аас. Иштики реакциянның чаартылгаларга удурланыышкының ажыл эртер, будулдуруушкуннарны, ылаңгыя аныяк республиканың башгайгы базыкларын барымын талакы күрүмелериниң өжээнинг көөр чоруун ажыл эртер ужур таваржын турган. Ынчалзажок индинның ол-иүктери, хамыктың мурнунда найыралчы индий улусче дуза чедиреринің холуп сунган Совет Эвилели ооң талазынга туруп келген. ССРЭ-ниң деткимчези-биле Бхилайде, Бокарода, Ранчиде туттунган бүдүрүлгелерни бүгү чуртта биллр. Совет-индий үре-түмнелдиг кады ажылдажылганың үндезинлери ынчаар тургустуруп келген.

Индияның баштайгы премьер-министри Джавахарлал Неру 1955 чылда мынча деп чугаалаан: «Индия биле Совет Эвилели кожалар-дыр, ынчангаш бистиң ийи чурттарывыстың болгаш улустарывыстың кайызынга-даа ажыктыг кылдыр оларның аразынга чаагай за хандыкшылдыг черлерни апартаан партктар болгаш сесерлиттер эвлээн.

Ам Индияда совет-индий кады ажылдажылганың объектилеринде кадыы 30 ажыг хуузун эвилдирип, нефтиниң 70 хуузун тып, электроэнергияның 20 хуузун ажылдырып үндүрүп, аар металлургия дериглеринің 80 хуузун бегеткеп турар. Совет Эвилелиниң деткимчези-биле чуртка үлетпүрүүн болгаш кады ажылдажылга дугайында төөгүдүг керээге ат салганының хүнүй Индияда чыл бүрү демдеглеп турары ынчаңгаш таварылга эвес. Индияның премьер-министри Индира Гандинин хүлээп көргени-биле алырга, ол документ совет-индий харылзааларының хөгжүлдезин улам чаа бедик деңнелче көдүргеп болгаш Азияга тайбыңның база аймык чок чоруктуң чугула фактору болуп турар.

А. БОХОНЬКО,
СЭТА-ның корр.

БУУРАП ДҮШКЕН

ЛУСАКА. Мозамбик Улус Республикага удур расиечи Муриуу Африка республиканың эжелекчи планы буурап дүшкен деп, Национал хамаарышпас чоруктуң каттышкан партиязының (ЮНИП) ТК-ның чалааның ёзугаар Замбияның найысылалынга келген Мозамбик Улус Республиканың даштыкы херектер министри Ж. Чиесано мегеглээн.

Боо-чепсектиг халдлашкыннарны кылып, Мозамбикте дерзин болуглежиишкиннерни боо-чепсек-биле хандырып турар езу-чурумуун талазындан өзүп олурар шериг кыжаныышкыны турза-даа, республиканың чазаа Мозамбиктиң камгаланыр аргазын быжыглаар болгаш ооң Чепсектиг күштериниң дайынчы белен чоруун бедилер талазы-биле хемчегелерни ап турар деп, ол демдеглээн. Улусчу эрге-чагырга контрреволюция-биле демиселге ноөку чедиишкинерни чедип алган. Террористерниң халдаашкыннарының уржуудан дүшкүүрлүг болуп арткан чурттуң хөй девискээрлеринде амыдырал ой-тавында катап тургустунган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ЧУРУКТА: Дели — Индия Республиканың найысылалы болгаш чурттуң эң хөй ногаан үнүштерлиг хоорайларының бирээзи. Амгы үеде индий ынаысылалдың девискээриниң барык үштүн бир кезээн делижилериниң дыштанылгазының оныа-дырген, дагжылар 125 миллион тонна хомүр-даштыг тыныкан, электростанциялар 123 миллиард киловатт-шак электроэнергияны бүдүрген. А чурттуң ховуларындан 133 миллион тонна тарааны алган. Хамаарышпас чоруктуң чылдарында үлетпүрүүң аваатудуушкун, электроника, автомнуг энергетика, судно тудуушкуну мышкаш, мындыг адырлары көстүп келген.

Чедимче чок чоруктар база турган болбайн аас. Иштики реакциянның чаартылгаларга удурланыышкының ажыл эртер, будулдуруушкуннарны, ылаңгыя аныяк республиканың башгайгы базыкларын барымын талакы күрүмелериниң өжээнинг көөр чоруун ажыл эртер ужур таваржын турган. Ынчалзажок индинның ол-иүктери, хамыктың мурнунда найыралчы индий улусче дуза чедиреринің холуп сунган Совет Эвилели ооң талазынга туруп келген. ССРЭ-ниң деткимчези-биле Бхилайде, Бокарода, Ранчиде туттунган бүдүрүлгелерни бүгү чуртта биллр. Совет-индий үре-түмнелдиг кады ажылдажылганың үндезинлери ынчаар тургустуруп келген.

Индияның баштайгы премьер-министри Джавахарлал Неру 1955 чылда мынча деп чугаалаан: «Индия биле Совет Эвилели кожалар-дыр, ынчангаш бистиң ийи чурттарывыстың болгаш улустарывыстың кайызынга-даа ажыктыг кылдыр оларның аразынга чаагай за хандыкшылдыг черлерни апартаан партктар болгаш сесерлиттер эвлээн.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Ф. КАСТРОНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ГАВАНА. (СЭТА). Монкада казармазынче диним халдаашкының 30 чылының байырлалын чырыдып чораан болук америк журналистерге Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастроның интервьюзун Кубаның телевидениези дамчыткан. Куба-америк харылзааларының болгаш Төп Америкада чоруудээри тайбың шиитпирлээриниң айтырыгларынга Ф. Кастро доктаагаан.

Америк улуска хамаарыштыр бистиң бодалывыс АКШ-тың чазактарынга хамаарыштыр бодалывыстан ыракта ылгалдыг деп, Кубаның удуртукчузу чугаалаан. Каттышкан Штаттарның улузу-биле бистиң харылзаавыс кажан-даа бол черле калбарар дээрзинге сеткилиивис хамыдыктан идегеп турар бис. Бистиң ниитилел системаларывыс аңгы-аңгы-даа болза, кожалар болганывыста, оңнуктер болур ужурлуг бис.

Ынчалзажок Куба 25 чыл дургузунда АКШ-биле харылзаа чок болуп, америк таладан ожээтен байдалда чурттап турар. Ындыг байдалга чурттаавры үр үеде үргүлчүлээр-даа магат чок. Ындыг-даа болза, Төп Американың айтырыгларын шиитпирлээри куба-америк харылзааларда дүшкүүрлүг чоруктуу чымчадырынга идиглиг болур ийик деп, ол демдеглээн.

Сонуургалдыг бүгү талаларның чаагай сеткилдиг болуру база тус черде аймылдыг байдалды таарыштыр шиитпирлээринче оларның чүткүлүмдиг байдалды чогумчалыг кылдыр таарыштырарының бирги негелдези болуп турар деп, Ф. Кастро айыткан. Бодувустун талавыстан тайбың таарыштырылганы чедип алырынче чүткүп турар бис деп, ол чугаалаан. Политиктиг таарыштыр шиитпирлээшкинии чедип алыры болдунуп болур, ынчаарга индыг шиитпирлээшкинче ак сеткилдиг чүткүлдү, белеп чоруктуу Никарагуанын чазаа болгаш Сальвадорнуң революсчулары илергейлээн. Кол айтырыг болуп турар Сальвадор айтырының шиитпирлээшкини чокка чугаалажышкыннарның аргазы-биле политиктиг шиитпирлээшкин чедип алдынмас деп, Ф. Кастро демдеглээн.

«Контадор болүүнүң» чурттарының удуртукчуларының туружун быжыы-биле деткивишаан, бот-башкартынарының болгаш холгаарлан киришпезиниң принципгери сагыыры кол чүүл болуп турар деп, ол айыткан. Дүжүп бериишкин дугайында эвес, а бүгү талаларга таваржыр дугуржулганы дилеп тывар дугайында чугаа болуп турар. Ындыг хүлээлгелерни Куба бодунга алырынга белеп деп, Ф. Кастро медеглээн. Политиктиг шиитпирлээшкинге АКШ амга чедир удур болуп турар.

Куба АКШ-тан ылгалдыг болуп, чоруудээре дорту-биле киришпейн турар. Төп Американың айтырыгларын шиитпирлээр дугайында айтырыг талазы-биле Рейганның болгаш Никарагуанын удуртукчуларының аразында чугаалажышкыннарның эргежок чугулавын Кубаның удуртукчузу демдеглээн.

Делегейниң кырында шыпгыы кыжаныышкын дирлеп келген. 572 америк ракеталарны Барыын Европага аппарын тургузар дээш Вашингтонуң шиитпирл тайбыкның херээнге Төп Америкада чоруудээден артык кыжанып турар деп, ол чугаалаан. Никарагуанын революциязын болгаш Сальвадорда революстуг шимчээшкинии күш-биле базар дээш ораладжышкын чоруудээнин бүгү Төп Америкаже неперээринге чедирип болур ийик деп, Кубаның удуртукчузу сагындырган.

СЕНАТОРНУҢ САНАЛЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Американың Каттышкан Штаттары тайбыңның эвес, а дайынның политиказын херек кырынза боттандырып турарын Рейганның администрациязының Төп Америкада политиказы болгаш ядролуг боо-чепсектерге хамаарыштыр ССРЭ-биле чугаалажышкыннарга АКШ-тың туружу херечилеп турарыр деп, сураглыг америк политиктиг эжыладанчы, сенатор-демократ Эдвард Кеннеди медеглээн.

«Контадор болүүнүң» (Мексика, Колумбия, Венесуэла, Панама) инициативазын ёзугаар Төп Америкада бар иризисти чугаалажышкыннарның аргазы-биле чедип алырының аргазындан Каттышкан Штаттар ойталаан деп, Эн-би-си телекомпанияга берген интервьюзунга ол демдеглээн.

Рейганның чазаа эрге-чагыргага кирген сөөлүнде ядролуг боо-чепсекти эңдере бүдүрериниң айтырыын шиитпирлеп шыдаавзан. Ядролуг боо-чепсекти немей бүдүрерин сонсадыры бистиң үениң чидезин айтырыы болуп турар деп. Э. Кеннеди демеглээн. Ядролуг чепсекти немей бүдүрбезинниң идеязын АКШ-тың чурттакчыларының 80 хуузу деткип турар деп. сенатор айыткан.

Г. ХОЛЛДУҢ ЧУГААЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Гэс Холлдуң парламга конференциязы Нью-Йорк хоорайга болган.

Чурт болгаш бүгү делегей нарын байдалда таваржын турар: Рейганның администрациязы америк болгаш делегей хообулуары каржыны-биле треп, хөй-ниитиниг киженээшкинии херекке албайн, Төп Америкага ажык агрессиянын оруумче сарныл чок ёзу-биле киргеп-дир деп, ол айыткан. Америк шериг корабльдери Никарагуанын эриктеринде чеде бергеп, АКШ-тың армиязы Гондураста өөредилге эрттирип турар. Төп Американың хөй чурттарында контрреволюстуг дээрбечилерни АКШ чепсегленп, сан-хөөнүң дузалажышкын берип турар. Рейганны бир эвес доктаатпас болза, чаа «Вьетнам» дайынынче АКШ-ты кинр идип, харын-даа ядролуг месилдежиишкинге чедирер бодай бергеп-дир деп, америк коммунистериниң удуртукчузу сагындырган.

Латин Американың чурттарынга америк империализминиң экономиктиг болгаш шериг тергинделии тургузар соруулганы президент Рейган бодунуң мурнунга салып алган-дыр деп, Г. Холл медеглээн. Ол соруулганы чедип алыр дээш Ак бажыңы чилп улустуң ханныг өлүрүкчүзүү Пиночеттиң ёзуруумду шыкаш, мындыг шеригфашистиг диктатураларны Латин Америка чурттарынга тургузарын орландажып турар.

Рейганның администрациязының Төп Америкада агрессивчи политиказынга удур масалыг шимчээшкинии улам-на калбартырынче американнарны АКШ-тың Компартиязының Чиңгине секретары кыйгырган.

ДАШТЫКЫДАН ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

НИКОСИЯ. Иранның шеригнери Ирак Курдистанче халдаашкын кылганының түңнелинде иран-ирак кызыгаардан барыын талада турар Кардаманд бедикти эжелеп алган дээрзин Иранның президентизи Али Хосейни-Хамснеи чугаалаан. Ооң түңнелинде Халх-Омран суурну Иранның шеригнери контрольга алган дээрзин ол дыннатказн.

БАГДАД. Иракты шериг теллээлекчизиниин дыннадыын ИНА агентствозунуң дамчытканым ёзугаар алырга, Иранның шеригнери каржы тулчуушкуннарының түңнелинде Кардаманд бедикти эзелеп алган. Ынчалза-даа Иракты шеригнери кежазында турар дагларны болгаш бедиктерни быжыы-биле тудуп турарын ол медеглелде айыткан.

ГЕТЕБОРГ. Чепсегленнишкинии сексадыр, улустарга быжыг тайбыныы болгаш аймык чок чоруктуу хандырар — делегейниң хереэженнер ангазының XXII конгрези ындыг долуунуи алаа-биле ында эгелээн. Ол конгрессте делегейнин 26 чурттарының төлээлекчилери киржип турар. Совет хереэженнер комитединин делегапизы ол конгрессиге адалчызын болуп ында киржип турар.

Делегейниң дүшкүүрлүг ёруузуга кижи бүрүзүнүң дүүреп чоруурун ол шуулганның киржикчилери боттарының саналдарынга улуг дуурааз-биле чугаалап турганнар.

Барыын Европага ядролуг чаа ракеталарны тургузар дээш АКШ-тың болгаш НАТО-нуң планнарын үзер дээш демисеживинче конгрессниң делегаттары кыйгырган.

РИМ. Социалистиг партиязың төлээзи Беттино Краксиниң баштап турары Италиянын чаа чазаанын баштайгы хуралы анаа болуп эртнен. Ооң кол айтырыглары — организастыг айтырыглар. Ылаңгыя чазактың чаа органы — кабинет чөвүлелиг тургузары. Ооң кол херээ — Министрлер Чөвүлелиниң Даргазынга болгаш ооң орадакчызынга дузалажыры.

Чаа кабинеттиң составынга беш партиялардың — Италиянын социалистиг, христиан-демократтыг, социал-демократтыг, республиканчы болгаш либералдыг партиялардың төлээлекчилери кирип турар. Даштыкы херектер министринге Дж. Андреотти сналгакал. Иштики херектер министри — О. Л. Скальфаро (ХДП), а камгалал министри — Дж. Спадолини.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННЕР-БИЛЕ БОЛГАШ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДАР-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң омуңээзинден шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иенин медалы» медальдың II чергези-биле

Любовь Шыдраевна Монгуш —хоорайның харылзаа белдиринің оператору.

Валентина Момбадаковна Рязанцева — № 30 аптеканың ажылчыны.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос уругну, бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иенин алдары» орденниң I чергези-биле

Татьяна Муизуковна Монгуш — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иенин алдары» орденниң II чергези-биле

Кара-кыс Лопсан-Доржуевна Ойнарова — Бижиктиг-Хая эге школазының башкызы.

Күнзедмаа Балам-Самбууевна Ооржак — Аянгаты ортумак школазының техажылчыны.

Чыгзымаа Дырышкаковна Саая — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иенин алдары» орденниң III чергези-биле

Семис Шойдановна Донгак — Барлык суурда медпунктунуң санитаркалы.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иенин медалы» медальдың I чергези-биле

Хензиг Хаалановна Ооржак — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың АХК-ның техажылчыны.

Фаина Дакпай-ооловна Хомушку — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иенин медалы» медальдың II чергези-биле

Александра Кок-Сарыговна Салчак—«Тыва даг-дүгү» комбинаттың уруглар садының кижизидикчи башкызы.

Тамара Сендинмеевна Салчак — «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 741 КМК-ның шеверлекчизи.

Майя Дондуповна Соян — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың эриглал фабриказында дериглелер машинизи.

Кара-кыс Дондуповна Чүргүй-оол — районнуң төп эмнелгезиниң санитарказы.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Сес уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иенин алдары» орденниң II чергези-биле

Александра Чанган-ооловна Сарыглар — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иенин алдары» орденниң III чергези-биле

Кара-Уруг Шыдыраевна Монгуш — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иенин медалы» медальдың II чергези-биле

Диана Михайловна Монгуш —«Тиилелгеш» совхозтуң ажылчыны.

ӨВҮР РАЙОНДАН

Сес уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иенин алдары» орденниң II чергези-биле

Сара Тюлюшевна Санаа — «Ак-Чыраа» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иенин алдары» орденниң III чергези-биле

Зоя Делгеровна Ооржак — «Кызыл тук» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иенин медалы» медальдың I чергези-биле

Кара Дамдыновна Омчула — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иенин медалы» медальдың II чергези-биле

Өшкү-Саар Кара-Хаваковна Иргит — «Кызыл тук» совхозтуң ажылчыны.

Чечекмаа Туматовна Осуроол — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

ТАҢДЫ РАЙОНДАН

Сес уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иенин алдары» орденниң II чергези-биле

Мая Кыргысовна Форума — — Элегес суурда өг-бүле эзэн.

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иенин алдары» орденниң III чергези-биле

Валентина Васильевна Кол — Хову-Аксының № 1 ортумак школазының техажылчыны.

Караймай Ооюновна Оюн — Кочетово суурда өг-бүле эзэн.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иенин медалы» медальдың I чергези-биле

Александра Баян-ооловна Оюн — Курстрах инспекциязының инспектору.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иенин медалы» медальдың II чергези-биле

Ойдыпаа Ооржак — Сосновка ортумак школазының башкызы.

Чечен Дамдын-ооловна Оюн — Кочетово суурда уруглар садының нянязы.

Фаина Петровна Пономарёва — ИХК-ның таңнымал черинің ажылчыны.

Валентина Сундукаевна Төмүр-оол —Хову-Аксының участок эмнелгезиниң повары.

Валентина Сергеевна Шумова —«Россия» совхозтуң уруглар садының нянязы.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Сес уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иенин алдары» орденниң II чергези-биле

Хая-Хөө Биче-ооловна Оюн — чурттагга-коммунал ажылчагый бүдүрүлге эргелелиниң ажылчыны.

Көкей Чоодуевна Сырат — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иенин алдары» орденниң III чергези-биле

Чечекмаа Айдышовна Күнзет — Чыргаландының ортумак школазының техажылчыны.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иенин медалы» медальдың II чергези-биле

Өнермаа Дмитриевна Ак-оол — «Чодураа» совхозтуң ажылчыны.

Вера Норбуевна Чайбар — «Чодураа» совхозтуң ветеринары.

Маргарита Марчыновна Чоодуу — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

ТОЖУ РАЙОНДАН

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иенин алдары» орденниң III чергези-биле

Кара-кыс Торжуевна Бараан — районнуң төп эмнелгезиниң санитарказы.

Чанчаамаа Мананчиковна Довут — Адыр-Кежиг бүүрда ог-бүле эзэн.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иенин медалы» медальдың I чергези-биле

Алефтина Лопсановна Кол — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Сендия Сергеевна Сенги — районнуң төп эмнелгезиниң медсестразы.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иенин медалы» медальдың II чергези-биле

Татьяна Маадыевна Бичимей —районнуң төп эмнелгезиниң санитарказы.

(Уланчылыг).

СОВЕТ ТЫВАНЫН 40 ЧЫЛЫНГА

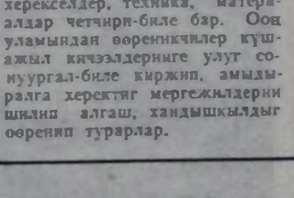
4. КЕЛИР ҮЕНИҢ САЛГАКЧЫЛАРЫ

Өөредилге болгаш бүдүрүүчүлүг күш-ажылды каттыштырып турган кижизидер чорук эки арга-дыр. Школачыны ажыктыг күш-ажылга чаңчыктырар болгаш анда хандыкшыыр кылдыр кижизидериниң оруу-биле бижыг чоруур херек. Ол күш-биле-даа, утаан-биле-даа кылыр ажыл болгай-ла, чүгле бүдүрүүчүлүг, иниитиге ажыктыг күш-ажыл болур ужурлуг деп, СЭКП ТК-ниң июнь Пленумунга СЭКП ТК-ниң Чиңгиме секретары эш Ю. В. Андропов чугаазынга айыткан.

Школачыларның өөредилгезин, күш-ажылчы кижизидилгезин болгаш профессионал угланыышкынын улам ыдал сайзырадыгайыдып, организастаарынга бүдүрүлге коллективеринииң ролю улуг. Ону совхозтуң директизизы (директору Ч. Х. Дожулаа) эки билир. Ажыл-агыйның девискээринде дөрт школа бар. Келир үениң салгакчыларының өөредилгезин болгаш кижизидилгезин чедиишкинниг боттандырынга бүгү таарымчалыг байдалдар ында тургустуунган. Оларны мергежилдиг башкы кадрлар, чогуур өөредилге материалдыг бааза-биле хандырыгган. Бижиктиг-Хая эге школазындан оскелеринде күш-ажыл болгаш дыштанырга лагерьлеринииң культурлагларын тудкан, өөренииктилер чайгы дыштанылга үезинде аңаа ажылдавышаан, дыштанып. Олар колдуунда янзы-бүрү погаалары дуржулгалыг бригадир А. А. Төңүң удуртулгазы-биле өстүргеш, чылдың-на совхозка 40—50 муң рубльдиң орулгазын берип турар. Үш школага автомашинаны берген болгаш специалистерни бижыглаан.

Келир үениң салгакчыларының өөредилге-кижизидилге ажылының чедиишкинниг болуру, башкы кадрлардан хамааржыр. Ону барымдаалаш, оларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче директор, партком, кодээ Советтериниң оон экономиказын болгаш культуразын сайзырадырынга төлептиг үлүгүн киирип, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турарлар эвээш эвес.

Ындыгларга гараж эргелекчизи Хомушку Сылдыс, агроном Светлана Шырып, малчынар Валентина Карыма, Ооржак Сесеңмаа, Александр

Күжүгет, Күжүгет Чарыштаң, Лора Сарыглар болгаш өскедаа он-он кижилер хамааржыр.

Өөредилге болгаш кижизидилге

Бо чүнү херечилеп турарыл дээрге школаның башкылар коллективи (директору К. С. Хевек), партия эге организациязы өөренииктилериниң өөредилге-кижизидилге ажылын амгы үениң бедик негелделеринге дүүштүр тургузар хемчегларын ап турар. Ылаңгыя өөредилгени амыдырал-биле холбаарынче, күш-ажыл кижизидилгезин экижидиринче кичээнгейни салгап. Күш-ажыл кичээлдерин программа ёзугаар эрттиреринге таарымчалыг байдалды тургускан. Станоктар болгаш өске-даа дериг-херекселдер, техника, материалдар четчирип-биле бар. Оон уламындан өөренииктилер күш-ажыл кичээлдеринге улуг соңуургал-биле киржип, амыдыралга херектиг мергежилдерни шилип алгаш, хандыкшылдыг өөренип турарлар.

Школаның күш-ажыл болгаш дыштанылга лагери аныяк салгакчыларын күш-ажылга хандыкшыдып өөредиринге база рольду ойнап келгей. Ында өөренииктилериниң ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургускан. Лагерьде уруглар капустаны, свёкланы, согуланы, огурецти өстүрүп турар. Оон-биле чергелештир мал чемнериниң белеткелиниг чылдың-на киржип келген. Бо чылын 10 тонна сиген белеткээр даалганы берген, ону 25 тонна кылдыр күүседир бедиткен хүлээлгени алгаш, бо хүнде ону күүседир дээш ажылдап киргилеткенер. Чайгы дыштанылга үезинде өөренииктилер ада-иезиниң ажылынга дузалажыры эки чаңчыл болган. Олар хой кадарар, инек саар, сиген белеткээр, хой кыргыыр болгаш өске-даа ажылдарга киржип, кандыг-ла бир мергежилди чедип ап, эки дыштанып турарлар.

Районнуң мурнакчы школаларының бирээзи Барлык ортумак школазыныл, оон интернадының сеңгелгези шынарлыг доозулган. Өөренииктилериниң эки өөренириңге, дыштанырынга, ойнап-хөглээриңге бүгү-ле таарымчалыг байдал тургустуунган.

«Барлык» совхозтуң школаларының кижизидип, өөреткен оолдар, кыстарының аразында республикага ат-сураглыг кижилер эвээш эвес. Ындыгларга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг Күш-ажылчы Аалдар орденниг III чергелиниг эдилекчизи Уйнукпан Тулушовиз Монтуш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Михаил Моактээр, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң чемпиону, делегей чергелиг спорт мастери Александр Доржу, Тыва АССР-ниң аддарлыг зоотехниги Куулар Эрес-оол болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Совхоз удуртукчулары, школа башкылары, партия, комсомол, пионер организациялары келир үениң толептиг салгакчыларын өстүрүп кижизидер дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турарлар.

ЧУРУКТА: хой кыргыкчызы, өөренииктиң Света Сава.

Т. ХЕРТЕК, «Шынның» корр.

ЧАЛГААПАЙЛАР БРИГАДАЗЫ

Сиген-ширбииш белетизээр шоол
Шимээм-дааш чок, кандыг аай чоор?
Дая дүүш турда турлаг черде
Таалап удаан кымнарыл оя?—
Шалып өйде тамчыктанган
Чалгаапайлар бригадазы.

ШООДУГ

Эртем, дүште, кежээ — эът-чем,
Змчи-домчу, кино, концерт,
Оруи-демеи, чунар-башкы,
Оюн-тоглаа, танцы негеп.
Шалып өйде могаттынган
Чалгаапайлар бригадазы.
Дүн-даа дүжер, суур кирип,
Дүймедир-ле хөглеп хемнар.
Даартазында аңыя-даа чок,
Даядыр удуп чыда хүнзээр,
Шалып өйде быядамыштаан
Чалгаапайлар бригадазы.
Аңыя-нимин хынап иззүге:
«Аарыг бис!—деп, чылдам магар.—
Чаъс-чайык, үер-хаяап
Чара кирген,
шаптыктаан!»—дээ
Шалып өйде баштыланган
Чалгаапайлар бригадазы.
Сезен эртип, самазыыр ой
Чедип келир, ынчан харын
«Акша-шаның оваа хөг!»—деп,
Алгыырган-даа херээ бар бе,
Шалып өйде ажыл кылбаан
Чалгаапайлар бригадазы?

И. ИРГИТ.

РОМАН ИМАЖАПОВИЧ

Ак халаттыг кижилер

Тес-Хем район эмнелгезинде кол эмчи Р. И. Калдар-оолдуң күш-ажылчы базымы 1960 чылда Красноярскиниң медицина институдун дооскан соонда, Турага эгелээн. Ынчан ол туберкулёз эмнээр салбырга ажылдап киргеи. Аңаа ажылдап турган-ла, аарыгны мергеи тодарадыр, эмнээри шыырак диртип, чондан үнелеяды алган. Аныяк эмчиниң аарыг кижилерге эвилеп-эзелдек оларның бүзүрелин шынзыдып бизир мозу-шынары ынчан-на ыле апарган.

Кижилер-биле ажылдап шыдаар, ажылынга чүткүлдүг боорга, ону чыл эрткенде Эрзин районнуң кол эмчизинге томуйлаан. Ол аңаа 20 ажыг чыл дургузунда коллективти башкарып, эмнелгениң ажылын коскүзү-биле сегиткен. Районнуң медицина хандырылгазын экижидер дээш ол бичө эвес хемчегларын алгылаан. Ында амгы үениң төлевилелиг-биле туттунган аарыг кижилер чыдар эмнелге ажыглалда киргеи. Ие-чаштарга таарымчалыг байдал турустуунган.

Роман Имажаповичиге чоокта чаа Самагалдайга ужуражы бердим. Кадык камгалал черинииң айтышкынын ёзугаар ында ол кол эмчилеп ажылдап турар. Эмчи ол хүн «О. Шынаа». совхозче аъттанып-тарынга белеткенип турган. Чайгы үеде эмнелге пунктуларыкның сеңгелгезин кидин түлүк. Районда ындыг пунктулар — беш. Сеңгелгениң хынаадазын хайгаарааес болза, тудугжулар ажылын чогуур хуусаазында дооспайн, саадады бээрин ол билир. От эмнелге пунктуларының сеңгелгезин көөрү-биле чергелештир, малчын турлагларга база чедер. Эмчилер хамаарышкан участоктарынга график ёзугаар кээп турар бе дээрзин, малчынар-биле беседалашкаш, билип алыр болгаш илереттингеи четпестерни дораан эдип, хемчет алыр.

Чонга өөрүшкүүр, аас-кежиктиг болгаш бүзүреядн баранда шөйбек кара чүвези кайда боор—чок! Дээр актап, иинчап эдеп турар кижи боор мен дээш, дилегзимгеи — чүве көзүлбес. Ынчаи эзерелейиин турда, даъс хавак орта чык-ла дээш! Артында-ла олу кызаш дигеп. «Ынчаммас мен, акый! Чаңгыс борбак хан ажырыптым чок» деп алгыра каапканыя безин билбейн барган. Изинейиин турган хавааи ийи холдаи суйбаптар дээрге, соок узун чидге чүве куспактаттына берген. Угаан-куът чок чирс кээп дүшкеп. Орталаныя ал-ла суйбанырга, хувайыраан, хетпе боол тур ийин моң! Кончуг хайлыыг хетпениң кырлайын чыткан бажым орта базарга, сывы сорткан дээш, хавак орта дүжүрген чүве-дир.

Дорзуккай өгге кирип кел-ле, бир хымыш соок сугну тынмайн пактапкаш, кадарлыг сакпакты, чымчак эъттиг хендирбени... нимстелчек деп чырыыга хавааи суйбай-суйбай аа берип ааган. Оон мөң-даа амзавайн, соок сугну чыккыладып турда. Шыдаар изиг шай аартап ора:

— Семиз өшкү эъди чээн кижи соок чүве ижерге, талаар боор ийин, оол—дээн.

Демгизи:

— Ажырба-ас! Дыка сагыш човаваадар. Силериниң дырыыдар эвес — дээш, Бичиш утбайның белеткеп каап орунга барып чыдып ааган.

Ол дүве Дорзуккай чежеда катап үнүп-кирген.

Эртен даң бажында Дорзуккай арны ак тос апарган дуюкаа эзертеиип турда, ааладын ыттары бир довгур кара өшкүнү туткулаи, сывыртай берген соонда, инек саап турган ийи кадай уган-куът чок кускунажып-ла үнген:

— Өршээ, хаймракаи! Ат болду! Өшкү муиган «аза» келди!

— Кайда баардың, Белек! Өшкүнүң «бук» мунупкан халдын тур. Шымда бээр ун! Дорзуккай-ай, кайда баардың?! Канчайн, күжүр оглукум!..

Дорзуккай ам көре ааптарга, калчаи кара өшкүнүң кырында шөйбек куу чүве салдынар-даа үжүр чок куурандыдын турган. Оон дүргеи-ле аътгаиы каапкаш, арыг ниитиче чылбыртын кире берген.

Шай хаймыдырып орган Шыдаар-Белек үне халып кээрге, шыпап-ла, калчаи кара өшкүзү маккыладыр этпишаан, коданны бир кылдыр ыдып-ла турган. Оон соонда ийи ыт ал соора ап, кудурук ызыртыр халыжып турган. Өртеи каан хүрең аъдыиче кижиң бир даи бергеш, хейде-ле аазатпайлап, кайгап турарга, өшкүнүң хендирбе кырында шиш-шиш башталгыг ийи буттарын хере тепкеи, хочугур баштыг, мурнуу талазы шала хүреңзимээрдаа шыкаш, ооргазы ак-куу кылдыр көстүр, бөргү, чүвүрү тудуш комбинезон хептиг, тоолда Чаңгыс-Карыш дег «кижи» олурупкан халдыг турган.

Ам чеже коргуп, сүртеэр боор. Аалдың эр-херээжен эзлери, бичии удуг-дарыы дөгере Шыдаар-Белектиң удуртулгазы-биле «азалыг» өшкүнү сести-сести оон-моон аглап, кажаага сыыдыр чыгап келгеш, көөрге, ооң сиртиниң кырында быжырып каап төш, бажы өрү апарган, ийи сакпактары өшкүнүң ооргазында мундуйдур так чайгына дожа бергеи болган. Төштүп мынчаар өшкү «мунупкаиын» ол аал ниити хүнзедир маргыжып чугаалашкаш, ооң алыс ужурун черле тып чадашкандар. Айтырыптар таптыг кижи база чок.

КУУЛАР ОРГУ.

5. КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫНДАН

Барлыкчылар бүдүрүкчүлүг ажылдааш, хостуг үезин ажыктыг, омак-хоглуг эрттиреринге ынактар. Оларның эргезинде үш Культура бажыңы, бир спорт залы, спорт шөлдери, ойнаар хөгжүм болгаш спорт дериг-херекселдери бар.

Культура бажыңнарынга партияның күш-ажылдың, дайынның хоочуннары, бүдүрүлгениң мурнакчылары, уран чүүл ажылдакчылары-биле ужуражылгаларны, темалыг кежээлерни, диспуттарны, концулга конференцияларын, боттывынгыр уран чүүл коллективтериниң, агиткварталлардың, школачыларның көрүлдезин болгаш өске-даа хемчегларын план ёзугаар баш бурунгаар белеткелдиг эрттирип келген. Оон уламыидан олар солун, утка-шынары эки, хөй кижи киржип турар.

Совхоз төвүиде Культура бажыңының чанында янзы-бүрү болгүмнер, спортчу секцияларны организастаан. Ында аныяктар күзелдин-биле киржип, ырлаарынга, танцылаарынга, музыкага, спортчу мергежилгелерге өөренип ап турар. Аксы-Барлык, төп салбырларында бот-тывынгыр артистери район көрүлдезиниге, спортчулар район маргылдаазынга чаңгыс удаа эвес шаңналдыг черлерин алган.

Херээженнер төвүлелдери, культура ажылдакчылары чаа чаңчылдарны, ёзулалдарны иептередир, ажылчы чонларның культуразының деңнелин бедидер дээш ажылдарны чорутkан. Комсомолчу куда, күш-ажылдың хоочуннарын пенсиияже удээриниң болгаш өске-даа байырлалдарны эрттирип келгени аныяктары төлептиг ажы-чаңга кижизидерииге дузалаан.

Ажылчы чонларның ылаңгыя аныяктарын оргузунга идеологтуг, масса-политиктиг ажылды калбаа-биле чорудуп турар. Школачылардың өөредилге-кижизидилгезин экижидер дээш үргүлүг сагыш салып чоруур башкылар эвээш эвес. Оларга Нина Хомушку, Сат Санчы, Хевек Кертийне, Очур Серенмаа, Валентина Шурук, Тамара Күжүгет болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Аксы-Барлык, Барлык ортумак школалары сөөлгү чылдарда өөредилге-кижизидилге ажылын экижиткеп. Ооң доозукчуларының дыка хөйү совхозунда ажылдап арткан, дээди болгаш ортумак өөредилге чергелерии доосканнар, ында өөредилгезин уламчылап турарлар эвээш эвес. Мооң чижээнге Барлык ортумак школазын кирип көрээли.

Школа тургустуганыидан бээр келир чылын дөртеи чыл болгур. Бо үениң дургузунда дыка хөй оолдар, кыстарны сес болгаш он класстарны доостуруп, амыдыралче путёвканы берген. 1972 чылдан бээр оңгу классты 400 хире аныяктар дооскан, оларның үштүң бир кезии торээн совхозунда ажылдап арткан. Дыка хөй оолдар, кыстар чурттуң дээди болгаш ортумак өөредилге чергелери дооскан, чамдыктары өөредилгезин ам-даа уламчылавышаан. 1981 чылда 23 кижи дээди болгаш ортумак өөредилге чергелериче киргеи, 1982 чылда 11 кижини өөредип чоруткан. Олардан совхозунга дедир кээп ажылдап, математика (аас-биле).

Школа болгаш школа назы четпээн салбырларга киреглер музыка дыцнаар аргазының хынаадазын эртер. Школаны 4-5 демдектерлиг дооскан кижилерни киреринии шылгалдалары чокка (планның 60 хуузун) хүлээп алыр. Педучилищеге өөренип киреглде артык эргелерни алыр кижилер:

1. Мактал бижиктер азы алдын медаль-биле шаңнатканнар.

2. Совхоздарның, бүдүрүлгелериң, организацияларның доктаатkан чурум ёзугаар чорутkан кижилери.

3 Өөренири-биле шилип алганы мергежилиниң талазы-биле ажыл стажы 2 чылдан эвээш эвес кижилер.

4. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге 2 чылдан эвээш эвес үе иштинде албан эрттиргеш, курлавырже халашкан шериг албанныглар.

Педучилищеде бот-тывынгыр уран чүүлүн белүүмнери, ниити ыры болүү (хор), вокал болгаш инструменталдыг ансамбльдер, танцы ансамбли, спорт секциялары ажылдап турар.

Сургууулдарны ниити чурум ёзугаар стипендия-биле хандырар. Чугула херегээр кижилерни шуптузун общежитие-биле хандырар.

Өөренип киреринге күзээнер директорлуун адынга билдириишкинни моон аазында документилерни капсырлаштыргаш киирер:

№ 286 майыктың эмчи шыпылгазы. биличиин дутайында документ (боду). 3х4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук, күш-ажыл дептеринден үшта бичиктелгени (кадрлар калдызының шынзытканы), характеристика. Өөредилге черинге чедип келген, аңаа өөренип киирер дээн кижилер төрүттүнгенииниң дугайында херечилелди азы паспорттуң, шериг биледиң азы кииp бижээн шынзылганы (келдиртикчилер) боттары көргүзер.

ДОКУМЕНТИЛЕРНИҢ ХҮЛЭЭП АЛЫРЫ: 10 класс дооскаппардан июнь 1-ден августуң 14-ке чедир.

Киреринии шылгалдалары августуң 1-ден 20-ге чедер.

Сургууддар составынга киир санизары августуң 21-ден 25-ке чедер.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Колхозная кудумчузунуң № 56 ба-а жында.

ӨШКҮ МУНГАН «АЗА»

Чечен чугаа

Күзээзиге ийи өг мындаа-ла көжүп келген. Ол ийи өгниң эзлерии төрел-дөргүл эвес-даа бол, «чаңгыс борбак каржаның чара дайнап үлежип чиир улус-тур» деп болур. Ындыг кадылар, кожалар черле тургулаар мышкажыгай. Чылгычыларның дүн-хүн, хыш-чай чок чымыштыг ажыл-ижи оларның эп-пайбралынын доюун уламна чежер арга чок кылдыр шиидиктирип турган.

Күстүн ортаа айының эргизи боор ийин он. Езулуг ажылы-даа чок ында-мында көскүлеңээп Дорзуккай оглериниң бирээзиниге чырык иимир каксы бо кирип келген.

Өгниң херээжен ээзи Бичиш утбай шай сунгаш:

— Чоруун халаш эвес болза, шайлап алгаш, бо акыиның сээңээниң бажын тудуп берзиңге кандыгыл, оглукум? Ханнап, чемненип хонгаш, эртелепкей-ле сен. «Дүнде орай чок» дижир ышкажыгай —деп эдлирген.

— Менде чүү боор. Ынчаайн харын. «Бот кижиниң хырылаа» ыйнаан.

— Даштыгаа өзей шаап алгаш, бурт кылгай бис аан, оол—деп, өгнүң эр ээзи Шыдаар-Белек оңу улам көгүткеп.

Дыка кескилгилээн шаңдыр биле керииски Бичиш чөремелеп орда, Шыдаар кадайынче ковайып келгеш:

— Чүзүи дүлер мен?—диген.

— Адырам. Хооккүйлер, дөө ог иштя, эътскредилер ыйнаан. Сакпактыг тожун... Хендирбезиниден база шүве.

Шиш-биле деже шашкылаглап көөрге, сап келбес боорга. Шыдаар баштай баарны, ооң соонда кадыг, суук ханнарны десиңге эзип кескилээш, буруладыр-ла кадайынче сунган.

Баалыныг часкам тавакты долдур каггаш Бичиш:

— Хан соовазында, моиу дөө огге чедире тыртып бер, кежээкейим. Келгеш таптыг ээттеп, мүнээр сен—дээш, Дорзуккайга тутсуп бергеи.

Ол хире хаиаап ааган хирезинде, ам дедир келгеш, тотпээже ээттеп, мүнээр турбуже та каичап барган төл чүве ийик, эң кырында чатпайтыр салып каап төштү апкаш, олбо дилегзиниерге, шөйбек кара чүве чыткан. «Дедир кел чыда алгаш, эртеиге чедир бир черге чажырып каар-дыр» дээш, ооң кырында сала тыртып каап.

Муыкалыг дамчыдылга. 17.00 — «Аян-чорукчуларның клубу». 18.00—Делегей панорамазы. 18.45 —Мультфильмнер. 19.30 — «Миллион фунд стерлинг түнүг банк биледи». Англи уран-чечен фильм. 21.00 «Үе». 21.35—«Чүрэом ол-ла ынакшыл-биле долган». А. Блоктуң лирактыг шүлүктеринге литература-муыкалыг дамчыдылга. 22.15 — «Хирург, эртемдей, ректор». Документалдыг телефильмниң башгайгы үндүрүлгези. 22.45 — 22.55—Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —Зарядкаже чыскаалыңар! 8.15 — Демир-орук ажылдакчыларының хүнүнге уткуштур документалдыг фильмнер. 9.10—«Флоттуң бижиң турар мен». Л. Соболевтиң чогаалдарының арыннарыбиле. 10.15—ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Миижылкиев ырдаар. 10.50 — Документалдыг фильмнер. 11.10 —Билдингирдаа болза элдептиг. 12.10—«Сахатаның чайы». Уругларга фильм. 13.15—9-ку студия. 14.15 —Делегей улустарының чогаадылгазы. 14.45 — Бистин корреспондентилеривис чугаалап турлар. 15.10—«Кино көрүкчүзүнүң эдерипчизиз». 16.00 — «Арфа ырлап тур». Фильм-концерт 16.10 «Баштайгы оөрүшкүдер». Телефильм. 17.30—«Пайцы». Р. Леоиовадзоиуң операзы. 19.00—Театр афишазында. 20.00—«Тамчыктыг удуиар, чаштар!» 20.15—«Билиг—күш». 21.00—«Үе». 21.00—22.40 — Киска уран-чечен телефильмнер.

АВГУСТУҢ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртеигы гимнастика. 8.55 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 9.55 — Хореография миниатюралары. 10.30 — «Баштайгы чалыгы». Уран-чечен телефильм. 11.40 — Телемедээлер. 11.45—14.15 — Чавсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер. 15.45 — Фильм-концерт. 17.25 — Шевер холдар. 18.00 — «Күш-ажылы дээш — алдар-ат». 18.30 — Документалдыг телефильм — «Адазының шолу» 18.45 — Футбол дугайында допчулаа. 19.15 — «Фома Гордеев». ССР Эвилелиниң Күрүеиниң үлегерлиг Бичии театрының М. Горькийниң иидыг аттыг романыи ёзугаар тургускан фильм-шиизи. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Фома Гордеев» деп фильм-шииниң үзелчизи. 22.40 — Бөгүи делегебе. 22.55 — Чиик атлетикага делегей маргылдаазы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртеигы гимнастика. 8.20 — Эртем-таймылдырлыг фильм. 9.05 — Кыска хемчээлдиг уран-чечен телефильмнер: «Кырган машиикст», «Арыг самбыра». 10.10 — Киножурнал: «Шуптузуи биилп алыксаар мен». 10.20 — Орус чугаа. 10.50 — «Бурукгу вальстар». 11.25 — «Оттурукчу». 11.55 — «Мен каичап вундеркинд апарган мен». Уругларга уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 13.00 — Эртем болгаш амыдырал. 13.25— Мультфильмнер. 13.30 —И. Стравиискиий. «Хаан-Херетк» деп балетке музыка. 14.40 — ПТУлар дугайында дамчыдылгаларның Бүгү-эвилел конкурузу. «Сээң ийиги бажыңың». 15.15 — Телемедээлер. 15.20—18.00 — Чавсар.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Сылдысчыгаш» деп эвилчелиг дамчыдылга. 18.50 — Концерт. 19.00 — «Азия төвү» 19.30 — Мультфильм. 19.40 — Телемедээлер. 19.50 — Чарладдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуиар, чаштар!» 20.15 — Делегей панорамазы. 21.00 — «Үе». 21.35 — Алды сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү — «Командир» (ЧССР). 1-ги серия. 22.55 — Фильм-концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртеигы гимнастика. 8.20 — Эртем-таймылдырлыг фильм. 9.05 — Кыска хемчээлдиг уран-чечен телефильмнер: «Кырган машиикст», «Арыг самбыра». 10.10 — Киножурнал: «Шуптузуи биилп алыксаар мен». 10.20 — Орус чугаа. 10.50 — «Бурукгу вальстар». 11.25 — «Оттурукчу». 11.55 — «Мен каичап вундеркинд апарган мен». Уругларга уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 13.00 — Эртем болгаш амыдырал. 13.25— Мультфильмнер. 13.30 —И. Стравиискиий. «Хаан-Херетк» деп балетке музыка. 14.40 — ПТУлар дугайында дамчыдылгаларның Бүгү-эвилел конкурузу. «Сээң ийиги бажыңың». 15.15 — Телемедээлер. 15.20—18.00 — Чавсар.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Сылдысчыгаш» деп эвилчелиг дамчыдылга. 18.50 — Концерт. 19.00 — «Азия төвү» 19.30 — Мультфильм. 19.40 — Телемедээлер. 19.50 — Чарладдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуиар, чаштар!» 20.15 — Делегей панорамазы. 21.00 — «Үе». 21.35 — Алды сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү — «Командир» (ЧССР). 1-ги серия. 22.55 — Фильм-концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

КЫЗЫЛДЫҢ ПЕДАГОГИКА УЧИЛИЩЕЗИ

1983-84 өөредилге чылынга дараазында салбырларга сургууддар хүлээп алырыл чарлап турар:

1. **ШКОЛА САЛБЫРЫ** (8 класс дооскаинарга). Салбыр эге класстар башкыларын болгаш улуг пионер вожатыйларын белеткээр. Өөренир хуусазы — 3 чыл 10 ай.

2. **ШКОЛА САЛБЫРЫ** (10 класс дооскаинарга). Эге класстар башкыларын болгаш узатпан хүн болуктериниң кижизидикчилерин белеткээр. Өөренир хуусазы— 2 чыл 10 ай.

Дужаар шылгалдалары: орус дыл (диктант) математика (аас-биле).

3. **ШКОЛА НАЗЫ ЧЕТПЭЭННЕР САЛБЫРЫ** (8 класс дооскаинарга). Уруглар садтарының кижизидикчилерин белеткээр. Өөренир хуусазы—3 чыл 4 ай. Дужаар шылгалдалары: орус дылга (диктант), математика (аас-биле).

4. **ШКОЛА НАЗЫ ЧЕТПЭЭННЕР САЛБЫРЫ** (10 класс дооскаинарга). Уруглар садтарының кижизидикчилерин белеткээр. Өөренир хуусазы — 1 чыл 10 ай. Дужаар шылгалдалары: орус дыл (диктант), ССРЭ төөгүзү (аас-биле).

5. **КҮШ-АЖЫЛ САЛБЫРЫ** (10 класс дооскаиларга). Ортумак школаның 4-8 класстарының күш-ажыл болгаш черчеңнер башкыларын белеткээр. Өөренир хуусазы — 1 чыл 10 ай. Дужаар шылгалдалары: орус дыл (диктант), математика (аас-биле).

Школа болгаш школа назы четпээн салбырларга киреглер музыка дыцнаар аргазының хынаадазын эртер. Школаны 4-5 демдектерлиг дооскан кижилерни киреринии шылгалдалары чокка (планның 60 хуузун) хүлээп алыр. Педучилищеге өөренип киреглде артык эргелерни алыр кижилер:

1. Мактал бижиктер азы алдын медаль-биле шаңнатканнар.

2. Совхоздарның, бүдүрүлгелериң, организацияларның доктаатkан чурум ёзугаар чорутkан кижилери.

3 Өөренири-биле шилип алганы мергежилиниң талазы-биле ажыл стажы 2 чылдан эвээш эвес кижилер.

4. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге 2 чылдан эвээш эвес үе иштинде албан эрттиргеш, курлавырже халашкан шериг албанныглар.

Педучилищеде бот-тывынгыр уран чүүлүн белүүмнери, ниити ыры болүү (хор), вокал болгаш инструменталдыг ансамбльдер, танцы ансамбли, спорт секциялары ажылдап турар.

Сургууддарны ниити чурум ёзугаар стипендия-биле хандырар. Чугула херегээр кижилерни шуптузун общежитие-биле хандырар.

Өөренип киреринге күзээнер директорлуун адынга билдириишкинни моон аазында документилерни капсырлаштыргаш киирер:

№ 286 майыктың эмчи шыпылгазы. биличиин дутайында документ (боду). 3х4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук. күш-ажыл дептеринден үшта бичиктелгени (кадрлар калдызының шынзытканы), характеристика. Өөредилге черинге чедип келген, аңаа өөренип киирер дээн кижилер төрүттүнгенииниң дугайында херечилелди азы паспорттуң, шериг биледиң азы кииp бижээн шынзылганы (келдиртикчилер) боттары көргүзер.

ДОКУМЕНТИЛЕРНИҢ ХҮЛЭЭП АЛЫРЫ: 10 класс дооскаинардан июнь 1-ден августуң 14-ке чедир.

Киреринии шылгалдалары августуң 1-ден 20-ге чедер.

Сургууддар составынга киир санизары августуң 21-ден 25-ке чедер.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Колхозная кудумчузунуң № 56 ба-а жында.

КИНО

АВГУСТ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Спокойствие отменяется» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киносборник 9.30, «Приключения Али-Бабы и сорока разбойников» 11.00, 13.40, «Домой» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кто есть кто» 14.40, 16.20, 18.00, 20.00, «Хищник» 11.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киносборник» 10.00, «Печальная повесть любви» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Таинственный старик» 10.00, «Призрачное счастье» 11.30, 14.10, 16.50, 19.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Летающая мельница» 14.20, «Сильные духом» 15.50, 19.20 шактарда.

АВГУСТ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Саламандра» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Красавица и чудовище» 9.40, 13.50, «Последняя охота» 11.30, 15.00, «Спокойствие отменяется» 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Замужество Марии Браун» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30, шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Домой» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Печальная повесть любви» 18.30, 20.30 шактарда.

Редакциияның адреги: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыи № 3 Телефоннары: Редакторнуи 2-24-63. редакторнуи оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыиелзгалыг секретарының 2-23-35. секретариаттың 2-23-35, пар тийжи амыдырал болгаш үлетүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13. чагаа килдизиниң 2-41-27. информациия килдизиниң 2-22-60. культура килдизиниң 2-23-54 кодзо ажыл-агый килдизиниң 2-21-47. корректорларның 2-27-41. бухгалтериияның 2-12-45. солун келбейн баргаида 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1075.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00217

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 183 (12273) | 1983 чылдың август 9, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 коп

ЧЕР КЫРЫНГА ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААР

Ядролуг чепсекти хоруур дээш шимчээшкиниң неделязы 1983 чылдың август 6-дан 13-ке чедир эртирер дутайында Тайбыңның Бүгү-делегей чөвүлелиниң шиитпирин бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары иши-биле деткээн.

Хөй-нимтиниң митингилери болгаш хуралдары Москвада, Ленинградта, эвилелдешкен республикаларның пайысылаңдарында болгаш чурттуң оскедаа хоорайларында болуп турар. Тайбыңны камгалаарыкче, ядролуг дайынның кыжаныышкының чайладырыкче, улустарның айыыл чок чоруун хандырарыкче, тайбың кады ажылдажылганы калбартырыкче угланган Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш ССРЭ-ниң чазааның тайбың инициативаларын митингилериниң болгаш хуралдарының киржикчилери хөй миллион совет кижилериниң ом,нээзинден бир эп-сеткилдиг деткип, чүүдүтүнүп турар. Хиросимага болгаш Нагасакиге атомнуг арзатанныг бомбалаашкыныарының үезинде өлгенериниң тураскаалыңың сөзүлээн совет кижилер кылбышаан, боо-чепсекти эндере будурериң соксадыр, ядролуг халаштың кыжаныышкының узуткаар дээш боттарының күжениишкиннерин сырый каттыштырарынче база идепкейжидеринче делегейниң чаагай сеткилдиг бүгү кижилерин кыйгырып турар.

Дыштыкы чурттарның дайынга удур шимчээшкиниериниң төлөөлекчилери-биле тайбыңның совет талалакчыларының ужуражыышкыны Ялта хоорайга болуур. Донбасстың шахтёрлары күш-ажылчы шалыпчы эдлгээн эртирер болгаш кынчаарда ажылдаттынган акшаның тайбыңның совет фондузунга киирер. «Хабаровск—Амурда-Комсомольск» аразынга табыңнык чадаг-терге чарыжынга Хабаровск крайның комсомолчулары киржир.

Тайбыңның массалыг ыяскаалдары, факсалдыг кылажы бүгү чуртка болуп эртер.

(СЭТА).

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ ЧОРУП ТУР

«Шамбалыг» совхозтуң хөөчүн хөйжузу маадыр-ие Сендал Какаа он беш тонна сигген белеткээр бедиткен социалистиг хүлээлгени бо чылын алган. Сөзүнге ээ болуру-биле ол эң чаагай кылдыр үнген сигенниг шөлдерге уругдарының бир кезии-биле кожуп чедип кээп, черге майгынын тургузуп ап, сиген кезип ажылдап турар. Оолдары— оңгу классчы Оман, чедиги классчы Орлан, күдээзи Кызыл-оол Сат, ургуларының оолдары Мерген болгаш Шолбан Саттар база Радик, Гена Мартый-оолдар болгаш өскелер-даа маадыр-иемиң звенозунуң составында кирген. Бо неделяның понедельник хүнүнге чедир 13 тонна сигеннiң хөпээнин тургускан, сре-

НОГАА БРИГАДАЗЫНДА

Совхозтуң 60 кижилиг ногаа бригадазының (ногаа өстүрер агроному В. Волченко) 7 звеноларның алдызын бот-орулга-чарылгалыг системаже шилчиткен соолүнде хамыктың мурнунда күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыккан, оон будурукчулуу бедээн.

Бригадага күш-ажылдың сагылга-чурумун улам-на быжыглаарынче, организастыг чорукту бедидеринче, ажылдың шынарын экижидеринче оваа кичээнгейни уламдырып келген болгаш угландырып-даа турар. Күш-ажылдың быжыг сагылга-чуруму, ажылдың шынары, будурулгеге, хөй-нимтиниң черлеринге, өг-бүлезинге төлептиг ажы-чаң, ажы-төлүнүң үлегерлиг кижизидилгези, хөй-нимтиниң амыдыралыга идепкейлиг киржилге — наряд чок ажылдаар системаже шилчээн звенолар кежигүннериниң хажыып дивес дүрүмү болган.

Бүгү бригадага, звеноларга чүс баллдыг системаны доктааткан. Звено кежигүнү кажан күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр таварылгада ооң звенозундан 5 баллды казып каапкан болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үрек-чизин баштай звенонуң ооң үеында—бригаданың бүгү кежигүннериниң хуралынга чугаалажып, хемчээн ап турар. Чижээ, звено кежигүннериниң бирээзи Анна Маады чылдагаан чокка ажылга үнмейн барган. Хуралдарга ону чугаалажып, чогуур хемчээн алган соолүнде Анна буруузун мижип, моон соңгаар күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыы сагыырын эңеорүнүң мурнумга хүлээнген болгаш амгы үеде мурнакчыларның одуруунга кирген.

Бригада кежигүннери бо чылын ногаа тарылгазын чогуур үезинде чорукталган болгаш чайгы ажаалдааның эки хандырган, бок үнүштерин арыглаан. «Кара-Хлактың» ногаажылларының мурнунда бо чылын харыы-салгалыг соруулга туруп турар: 41 гектарның капустазын, 4 га шөлдүң помидорун, 10 гектардан огурецти ажаап алыр хүлээлгелиг. А. Немцованың удурткан звенозунда 10 кижи бар, эрте быжыттыг капустаның дүжүдүн август 2-де ажаап эгелээн. Дүжүт чаагай болган. Оң гектар шөлдүң га бүрүзүнден 150 центнер капустаны алыр планныг, а звено кежигүннери 170 центнери алырын хүлээнген. Ажыл төлевири кылдыгнан ажылдың алыс түнелинден хамааржыр дээрзин ногаажылларның кижи бүрүзү эки билир. Нина Сарыг-оолдуң звенозунуң кежигүннери 8 гектар шөлдүң га бүрүзүнден 197 центнер капустаны ажаап алыр планныг. А олар га санында-на 200 центнерни алырын хүлээнген болгаш чайгы ажаалданы база эки чоруткан.

Д. ИРГИТ.

АЖЫЛДЫ БИЛДИЛИГ ОРГАНИЗАСТААР

Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхоз бо чылын ниитиниң малынга 4500 тонна сигенни база 4 муң ажыг тонна сенажты, силосту белеткээр хүлээлгелиг. Ажылагыйның сиген белеткеп турарының дутайында сөөлгү медээзин ёзугаар алырга, августуң 4-ке чедир ында чүгле 160 тонна сиген белеткеттинген. Ол дээрге ниити планның чүгле 3 ажыг хуузу, а сенаж салыр ажылче чаа кирген. Моон алгаш көөрге, ниитиниң малынга чемнер белеткээриниң талазы-биле байдал ук совхозта дүвүренчиг.

Шак ындыг байдал канчап тургустунуп келгенил?

Ждановчулар мал чемниң белеткелинче Улуг-Хем районнуң өске ажыл-агыйларының соолүнде кирген. Ынчалза-даа орайтап киртеннинде кэндыг-даа чылдагаан чок. Совхозтуң мал чеми белеткээр механизастатынган бригадазы ниитиниң малынга чем белеткээр ажылче июльдуң 27-де кирген.

Шак ындыг орайтаашкыны совхозтуң өске-даа специалистери оът-сигенниң орай үнгеннинге сылдаглап турар болду. Шынап-ла, ындыг бе ол, ынчаш?

Бир эвес ажыл-агыйның удуртукчулары эки шынарлыг, хоолулуг мал чемнерин чогуур үезинде белеткеп алыр деп соруланы боттарының мурнунга салган болза, ол ажылды чеди айның 27-де эвес. а харын оон 14—15 хонук бурупгаар эгелеп болуруңүн барымдаалары турган. Хүннээрек болгаш аяң черлериниң сигени чеди айның 15 үезинде-ле бүрүң-биле четчип, бышкан турган.

Амгы үеде чамдык черлериниң сигени чүгле четчип турар эвес, а харын эки шынарын чидирип эгелээн. Хендергениң девискээринде күстүң тыныжы чоокшулап келгени мырыңгай илдең. Эртең, кежээ соок, а дүне хар хыраазы тайга эдээ черлерде дүжүп эгелээн. Байдал ол хире нарын турда, ажыл-агыйның сигенчилери мал чемнери белеткээриниң талазы-биле организастыг ажылдарны ам чаа шуудадып туроры элдеп.

Ждановчулар мал чемниң белеткелинче чүгле орай кирген эвес, а харын сигенге ажылдаар бүгү техниканы, улустуң күжүн шын хуваап, организастаанында четпестернiң эвээш эвезин база бадыткаттынды. Оон хереченнинге дараазында тодаргай чижектерни кирип болур.

Августуң 4-те совхозтуң механизастаттынган мал чемнери белеткээр бригадазының ажылдап турар чери — Узун-Ховуга эртенгинiң 10 шак үезинде чедип келириве, сигенни сарааттаар болгаш белдүрер звеноларның сигенчилери ажылынче чаа-ла уурук-суурук үнүп турдулар. Ол хире кааң-аяс хүн эртеидеп тура бир деминг ажылдаан болза, 10 шакка чедир бир сараатты тургузуптар үнре үе турган.

Сигенчилериң ажылче шак ынчаар озалдап үнүп турарында чылдагааннар-ла хөй. Бир талазында, сигенчилериң хөй кезии хову турлаанда хонмайн, кежээ чаңып турар. А суур биле хову турлааның аразы 14 километр. Ындай-бээр чоруурунга база эвээш эвес үе негеттинер. А эртенинде хову турлаанче үнер дээш гараж чанынга чыглып турда-ла 8 ажа бээр. А оон үнгеш, сиген шолүнге чедип турда, дүүш ажа бербейн канчаар.

Мындыг чүгүла, харыысалгалыг кампания үезинде шак хамаан чок, минута бүргүү үнелиг үеде шак ындыг байдалдың тургустуиганы элдеп.

Механизастаттынган сигенчи бригада хову турлаанга хонар-даа дээрге оларга таарымчалыг байдалдар тургустунмаан. Каш матрас салып казап вагончикке хөй кижи сыимас. Хонар дээрге-даа матрас, чоорганнар база чедиппес. Ынчангаш сигенчилериң кежээлерде аалынче чаңып-даа турарының бир чылдагаанын ында.

Суггаттыг черниң чаагай үнген сигенни кезип турар «Беларусь» трактордарның чанынга келириве, бир черде үш трактор болуглежип турупкан болду. Кара-оол Седип-оолдуң башкарып чораан тракторунуң сиген кезер машиназы үрелгеп болду. Ынчангаш өске эштери Кок Шожаң-оол биле Сергей Шивит олар ону кылыры-биле чедип келген. Үреликшкин нарын эвес болгаш ону эдерииге харын-даа эвээш үе — 30 хире минута негеттинген. Ынчалза-даа аңаа турган ийи трактор 30 минута дургузунда хөй гектар черни кезип каапган турган.

Ол ышкаш үстүнде адаанын үш трактористериң шуптузунуң техниказы ол 30 минута иштинде бир черге шимчээшкин чок турган-даа болза, үргүлүү ажылдап турган. Механизаторлар септеп турган тракторун безин ходелдирип алгаш, кылып турдулар. Ол үелиң иштинде чүү хире хөй кывар-чаар материалдар амаала хей халас ажыглаттынганыл? Сиген кезилдезиниң үезинде кывар-чаар материалдарны камналга чок ажыглап турарының бир тодаргай херечизи ол.

Совхозтуң сиген шөлдери тайга эдектери черлерде болгеш, хол кадыыры-биле кезер черлер хөй. Ажыл-агыйның удуртукчузу Биче-оол Кыргысович Монгул-оолдуң угланам-биле алырга хол кадыыр-биле 54 кижи сиген кезип турар. А херек кырында чүгле ийи звено ол ажылды чорудуп турар. Ында ниитизи-биле 20 хире-ле кижи хаара туттунган. Оларның арасындан Тевер-оол Монгуштуң удуртканы сигенчилер звенозунуң ажылы эки. Олар сиген кезилдезинче июль дөрте-ле киргеш, эвээш эвес мал чемнiң белеткээннер.

Ынчалза-даа совхозтуң талазындан оларның ажылын организастаанны четпес. Звеноның кежигүннери Могай деп черниң сигенин кезип турар.

Ажыл-агыйның удуртукчулары оларның белеткээн сигенин Ак-Тал суурга сөөртүп экелгеш, ферма чанында кажаага сараатташ, дужаарын негеп турар.

Бир талазында сигенчилерни машина-техника-биле хандырылгазы үзүктелип турар. Ол ышкаш Ак-Тал биле Могай аразының ыяа 25 км. Оруктчирик база багай. Аңаа хөй үе-шак чарыгдаттынар. Хүнде эки-ле дизе, ийи рейстi кылыр. Чүдүрген сигенни суурга экелгеш, сарааттаар.

Ынчал кээрге звеноуң алды кежигүннери шуптуу ол ажылдарда хаара туттунуп, анс хүннерде кескен сигенни кургадып, ону белеткээриниң темпизин кудуладып турар.

Хол кадыыры-биле кезип турар бо сигенчилериң ажылы бүдүүгүр болзун дээш, оларга таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээр ужурдут. База бир чижек: звеноуң кежигүннери чаъс чаяа турган үеде хөй сигенни долгаш, арга-арыгның кыдыынга азып турар. Оларның кургай бергенин 25 км. ырак суурже чүдүрүп кинерiниң орнунга оларның чоогунда 7—8 километр черлерде турар төрүүр хөй кыштагларынче сөөртүр болза чогумчалыг болгу дег. Чүге дээрге суурже сөөртүп кирген ол сигенин кыжын дөмей-ле кыштагларже дедир сөөртүр болгай.

Ажыл-агыйның малчыннарының хөй кезии бо хүнге чедир мал чеминiң белеткелинче кирбээн. База ол ышкаш Ак-Тал суурнуң аңгы-аңгы организациаларының агитколлективтеринiң ниитиниң малынга элбек чемнiң белеткээр дээш киржилгези, дузазы көскү черни эзлевейн турар.

Ждавов аттыг совхозтуң дирекциязы, партком, үстүнде бижиттинген четпестерден чогуур түңнеллерни үндүрүп, ниитиниң малынга элбек чемнерни белеткээрiнче бүгү күштү мөөнүнеп, ажылды биледилиг организастаар ужурлут.

В. ЧАДАМБА.
«Шынның» корр.

ТЕМПИНИ БЕДИДЕР ДЭЭШ

Ниитиниң малынга четчир санныг, эки шынарлыг мал чемнерин белеткээриниң шалыпчы айында Чоон-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери идепкейлиг киржип турар. Ында 19 механизастаттынган бригада, 55 звено, ийи муң хире кижи хаара туттунган. Оларны четчир санныг техника, машина, деринг-херекселдер-биле хандырган, планныг онаалдарны берген. Будурулгелер, албан организациялар, хоорай, суурларның чурттакчылары бо чугула кампанияда киржип турар. Социалистиг чарыштың пегелдерин шаңнап-мактаарының хемчеглерин ажылдап кылган, айыткан, хуусаалында чарыштың түңнелин үндүрүп турар.

Август 8-тиң медээзин ёзугаар, районнуң совхозтары сиген белеткээриниң планын 31,6 хуу. сенаж салырының онаалдазын 22 хуу. витаминниг сиген далганы белеткээриниң даалгазын 16 хуу күүсеткен. СЭКП-ниң XXII съездиин аттыг совхозтуң сигенчилери 1850 тонна сигенни белеткеп, планын 69,6 хуу күүсеткеш, өске ажыл-агыйларны мурнап орар.

Мал чемнери белеткээриниң темпизин бедидер дээш чогуур хемчеглерни ап турар.

ЧЕДИИШКИН ТУРЗА-ДАА

Бо чылын Каа-Хем районнуң бүгү девискээринде оът-сиген, республиканың өске районнарынынга-биле демей, аажок үнген. Тараа болгаш өске-даа тарымал үнүштер база эки өзүп турар. Районнуң ажыл-ишчилери мал чеми нультураларны чогуур үезинде новүдедир ажаап алыр, келир ныжын ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш эки ажылдап турарлар. Оон түңнелинде олар эртнен айның соолгу он хонуунда төп зонага социалистиг чарыштың тимлекчизи болган болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобличөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчимир Кызыл тугун чаалап алган.

Он бирги бөш чылдың өзек чылында ук шаңналды баштай алган районнуң удуртукчулары-биле болгаш ажылчынары-биле ужуражып, мал чеминiң белеткелчилериниң турлагларынга чедер арга бо хүннерде меңээ таварышты. Ниитизи-биле алырга, чөн чедишкинге хей-аът кирип, ам-даа эки ажылдаарын хүлээнип, Кызыл тукту салбазын аазап турар болду. Районнуң партия болгаш совет органнары ажылды улам шапкынчыдар, кижи бүрүзүн ынаар мобилизастаар талазы-биле хемчеглерни ап, курлавырларны тып турар.

Районда сенаж салырының болгаш витаминниг сиген далганы кылырының планнарын күүседип алыр арга бар. А сиген белеткээриниң планын күүседири дыка бачым, хүн бүрүде-ле 400 тоннадан эвээш эвестi белеткээр ужуруг. Ынчалзажок ол соруулга амдыызында боттанмайн турар. Ажыл әлээн шуудап келген, сөөлгү хүннериң медээзин ёзугаар алырга, июль 26-да — 170 тонна, август 2-де — 129, август 3-те — 258, а август 4-те — 260 тонна сиген белеткеттинген болуп турар. Мындыг дең-дескя эвес көргүзүглерни, кайыдаа ажыл-агыйның сигенчилери болгаш удуртукчулары, нургулайында, чаъс-чаашкынының салдарынга шамнап турар. Ол шын-на, харын. Ынчалзажок, чижээлээрге, август 4-түң хүнүнде районга 138 эвес, а бүгү 339 трактор ажылдаан болза, көргүзүг моон оранчок хей болган турар ийин. Ол хүн мал чеминiң белеткелинге, он үш муң чурттакчылыг райондан, 904 кижиниң ажылдаанын база демдеглээр апаар. Оон ынай силос комбайннарының 20 хуузунуң, а жатказарының чүгле 42 хуузунуң мынчага чедир септеттинмээнин болгаш шимчеп турар техниканың дозу база бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаттынмайн турары плап күүседелдеринге шаптыктаан.

Сенаж салырын бичии-даа узамдыктырбазы чугула. Ындыг турбуже «Енисей» совхозтуң сенаж салыкчылары бир хүн анаа чалгаарап олурар ужурга таварышкан. КСК-100 маркалыг ийи комбайн масло чок болганындан болгаш үрелгенинден ажыл чок хүнээн. Үк комбайннарны солуптар өске техника совхозтан тывылбаан. Совхозтуң удуртукчуларындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан эгелээш, районнуң агроүлетпүр каттыжышкынының чөвүлелиниң дарга-зынга чедир демги комбайнарны шимчедиптер кижи чок болган. Оон ужурунда АВМ, оон операторлары болгаш ажылчыннары база ажыл чок болган.

Совхозтуң витаминниг далган кылыр агрегады бо чылын дөңгүп-ле дөрт тонна сиген далганы бүдүргеш, үрелип калган. Ону септээри бо хүннерде доозулган, оон шенелдезин эртирер дээрге, ногаан масса чок. Ындыг боорга, «Сельхозтехника» салбырындан келген эдикчилер чеже маназар, Сарыг-Сепче, чаныпканнар. Совхозтуң дирекциязы АВМ-ни ногаан масса-биле үүк чок хандырарынче черле сагыш салбайн турган. Операторлар дензиге келген чолаачыларны дилеп тургаш, оларның машинадан ногаан масса дүжүртүп ап турган. АВМ ажылдакчылары ажыл төлевириниң хемчээлин-даа, ону шактап азы кылганы дээш санаарын-даа билбес.

Каа-Хем районнуң сее совхозунуң бежинге четтим. Оларның аразында эң-не чаъс көргүзүглүү «Енисей» болду. Ол совхозтуң мал чеминiң белеткелинде улузу база эвээш — үчётчик, септекчи, бригадир чижектиг кижилер-биле катай 68 санныг. Ажылды организастаарын экижидеринче кичээнгейни улгаттырары ажыл-агыйның удуртукчуларындан негеттинип турар.

Ниитизи-биле алырга, каа-хемчилерниң хей-аъды көдүрлүүшкүнүг. Олар ажылдың шапкынчын турарын оожумнатпас болза, Кызыл тукту салбайн барып болурлар.

К. ЧООДУ.

ХООРАЙ-КӨДЭЭГЕ

ҮШ МУҢ АЖЫГ КИЖИ КИРИШКЕН

Эрткен суббота болгаш воскресенье хүннеринде Кызыл хоорайның чурттакчыларының шеф ажылының түңнелдерия мал чеминiң белеткээр талазы-биле хоорай штавы үнүдүрген. Мал чемнерiнiң белеткелинге ниитизи-биле 3000 ажыг кижи киришкен.

Мал семиртир азыраар «Сукпакка» болгаш Кызыл районнуң чамдык ажылагыйларынга 700 тонна ногаан мал чемин дужаагаш. Хоорай чурттакчылары ниитизи-биле «Сукпак» совхозка 5.000 тонна ногаан мал чемин хүлээткен болгаш хүлээлгезиниң ортаа кезиин күүседипкен.

Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозунуң болгаш оон хоорайда албан черлериниң, аң-чем садыынын, республика типографиязының ажылдаачылары мал чемнерiнiң белеткелинге идепкейлиг киришкен болгаш боттарының хүлээлгелерiн күүсеткен дугайында плеткээннер. Садыг министерствозунуң коллективинден 300 ажыг, роспотребсоюзтуң — 220, Тыва электрочеткилериниден — 180 кижи эрткен дыштаныр хүннерде мал чемин белеткээриниге киришкеннер.

БИСТИҢ КОРР.

ФИЛЛЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

◆ **ПНОМПЕНЬ.** Таиландының шериг-агаар күштериниң разведка самолёттары, вертолёттары, реактивтиг шүүргедекчи самолёттары бо чылдың июльда Кампучия Улус Республиканың агаар делгеминче 30 удаа шургун кирген болгаш 2-деи 5 километр чедир ханылап турганын СПК информация агентствозу дыңнаткан. Ол-ла үениң дургузунда Таиландының янзы-бүрү 700 ажыг судноларының, оларның иштинден 3 шериг корабльдери Кампучияның Кохгонг можузунда ортулуктар чоогунга республиканың суг девискээрлериниң кызыгаарларын үрээн.

Кампучия Улус Республиканың кызыгаар чоогунда районнарын Таиландының талазындан артиллерия-биле үргулчу боолап келген. Ындыг боолаашкынынарга чаглактанып алгаш, кымер реакцияның чепсектиг дээрбечилери Кампучияның девискээринче ханылап киреринi орааддыжып турганнар. Ынчалзажок Кампучияның кызыгааржыларының шиитпирлиг хемчеглериниң түңнелинде ол ораалажыышкынынарны соксаткан. Хөй боо-чепсекти дээрбечилерден хавырган.

◆ **КОТОНУ.** Уагадугуңнан медээлерни ёзугаар алырга, Үстүкү Вольтаның чурттакчылары чаа удуртулганы деткип турар. Ол чаа удуртулга бо чылдың июльда Кампучия Улус Республиканың агаар делгеминче 30 удаа шургун кирген болгаш 2-деи 5 километр чедир ханылап турганын СПК информация агентствозу дыңнаткан. Ол-ла үениң дургузунда Таиландының янзы-бүрү 700 ажыг судноларының, оларның иштинден 3 шериг корабльдери Кампучияның Кохгонг можузунда ортулуктар чоогунга республиканың суг девискээрлериниң кызыгаарларын үрээн.

Кампучия Улус Республиканың кызыгаар чоогунда районнарын Таиландының талазындан артиллерия-биле үргулчу боолап келген. Ындыг боолаашкынынарга чаглактанып алгаш, кымер реакцияның чепсектиг дээрбечилери Кампучияның девискээринче ханылап киреринi орааддыжып турганнар. Ынчалзажок Кампучияның кызыгааржыларының шиитпирлиг хемчеглериниң түңнелинде ол ораалажыышкынынарны соксаткан. Хөй боо-чепсекти дээрбечилерден хавырган.

◆ **НИКОСИЯ.** Фронтуңуң төп участокторунга ирак шериглерниң удур шаавар халдаашкыннарын ирак шериглер чедиишкиннериг ойтур шапкан дең, ИРНА агентствозу дыңнаткан. Тулчуушкуннар үезинде хей чүс ирак солдаттарны олургон, оон-оон танкыларны узуткаан дең, агентствозуңуң дыңнадынында айыткан. Бир ирак самолёттуң черже дүжүр аткан.

(СЭТА).

Национально-краеведческий отдел

ЧОННУҢ АРГЫЖЫЛГАЗЫ

Тыва автотранспорт эргелиниң ачы-дуза чедирер бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка чылдың бирги чартымының түнелиг-биле автовокзалдар болгаш автостанциялар каттыжымышкыны ийиги черни эзээн. Каттыжымышкының коллективи бирги чыл чартымында ачы-дуза чедирериниң планын 112 хуу, оруглаҥын 101,7 хуу күүсеткен.

Районнар аразының маршруттарынга 391597 пассажирни, чоок маршруттарга 110730 кижини аргыштырган. Ол дээрге эрткен чылдың ол үезинде дециелиниден хөй болуп тураҥ.

Бистиң каттыжымышкыныҥ коллективи СЭКП Тоҥ Комитединиҥ июль (1983 ч.) Пленумунуҥ шиитпирлерин ажылдеҥзевиске удуртулга болдурбушаан, ону амыдыралга боттандырары-биле күжениишкининг ажылдап турар.

Автостанциялар болгаш касса пунктуларының аразында социалистиг чарышты ай, квартал санында түнеп турар. Бирги чартык чылдың түнелиг-биле Шагаан-Арыгның автостанциязының коллективи ажылдың культуразының-даа, план күүселдеэнинии-даа талазы-биле бирги черни алган. Бо автостанция 1982 чылда база чарышка бирги черни алыспайн келген.

Хову-Аксында автостанция ачы-дуза чедирериниҥ, оруглга алырының планнарын ажыр күүсеткеш, ийиги черни эзээн.

Кызылдың автовокзалы бүгү көргүзүглер талазы-биле планның орамчок ажыр күүсетпишаан, коллектив кызымак ажылдап келгенин демдеглээр апаар. Ында ачы-дуза көргүзериниҥ планы 124,1 хуу, оруглга кирип алыры 107,6 хуу күүсеттингеп. Көргүзүглер талазы-биле өске автостанциялардан бедик болуп турар, ынчалза-даа хандырылганың культуразында четпестер дээш пассажирлерден чамдык хомудалдар киргенинден Кызылдың автовокзалы үшкү черде болган. Сарыг-Септиг, Ак-Довуракпың автостанциялары база багай эвес ажылдыг, эки коллективтерге санадып турар.

Касса пунктуларындан Чыраа-Бажының пунктузу (кассири М. Х. Монгуш) чарышка тиилекчи болган. Аржаанның (Бии-Хем району) касса пункту эрткен-дээ, бо-даа чылда эки ажылдыг дээш мактадып келгеп.

Бистиң каттыжымышкынга 12 автостанция, Кызылдың автовокзалы болгаш дыка хөй касса пунктулары хамаарыжыр. Ынчангаш коллектив бинче эвес, янгы-аҥгы пациянын кижилери аразында эп-найыралдыг, деминг ажылдап турар. Оларның аразында мынгыш хөй чылдарда ажылдап келген хоочуларны демдеглээри артык эвес. Чадаманың автостанциязындан А. А. Балыкова, Ак-Довуракпың автостайнциязындан Н. С. Медведева, Кызылдың автовокзалынаан Т. А. Чашина, В. П. Астафьева болгаш оон-даа өскелер мындыгларга хамаарыжыр.

Ылаҥгыя Мария Филатовна Пановаиың дугайында чылыг сөстерни хөйүү чугаалаи болур. Автотранспорт шугумунда М. Ф. Панова ам 27 чыл ажыг ажылдап келген. Кызылдың автовокзал начальнигинде бээн ол ам 15 чыл четкен. Ол бодуның ажылын эки билир, пассажир хандырылгазының культуразын бедидер дээш бүгү күжүн, билиин харам чок берип келген. Улут кассирлер А. И. Семыкина (Хову-Аксы), В. П. Карелина (Шагаан-Арыг), коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, кассир Людмила Дагба болгаш оон-даа өскелер эш-оорүнге эки үлегер-чижекти көргүзүп турарлар.

Автовокзалдар болгаш автостанциялар каттыжымышкының ажылында бергелер болгаш четпестер эвээш эвес. Каттыжымышкындан хамаарышпас чылдагааннардан рейстер үстүр азы чогуур шагындан озалдап үнер тавармылаалар бар. Бо чылдың бирги чартымында районнар аразынга планнаттынган 19553 рейстериниҥ иштинден 752 рейс шуут үстүшген, 1150-ни расписаниеден озалдап үнген. Хоорайлар, суурлар чоогунуҥ рейстериҥе 873 санныг рейс үстүнген, 297 автобус озалдап үнген. Оон уламындан иниттинибиле 6449 рублуг 2662 билетти пассажирлер дедир эгиткен. Автобустар-биле каттыжымышкыны хандырарын Кызылдың пассажир АТБ-зи харылаар болгай. Ында техниканың капитал болгаш үүрмек сеткелгезинге янзы-бүрү чылдагааннардан хуусаа узаары, азы артык кезектер чедиишпези дээш чылдагааннар-да хөй.

Оон аҥгыда ажылдакчыларның талазындан пассажирлерге ээлдек эвес, каржы чугаалажыр тавармылаалар, автостанцияларның арыг-шевери багай чоруктар база тургулаар.

Мындыг четпестерни болдурбас, чоннуҥ аргыжылгазын таарымчалыг кылдыр организастаар, пассажирлерни хандырарының культуразын бедидер, автостанцияларга арыг-шевер байдалын эҥиждер дээш коллектив бүрүзү тодаргай хемчеглерни ап, кызымак ажылдап турар. Ылаҥгыя часкы, чайгы сезонда чоннуҥ ынай-бээр аргыжары ковүдээр, бистиҥ ажылывыска эң-не харысалгалыг, берге үе. Аиаа белеткелиҥ чыл эгезинден-не чорудуп турар бис. Ажылдакчыларга өөредилге-семинарны организастаары чанчыл болган. Автостанцияларны чугайлап, будуп, септээрин колдуунда чазын-на дооскан.

Коллектив бүрүзү чыл эгезинден-не социалистиг хүлээлгелерни иниги хуралга алгылаан, оон күүселдээн дээш туржуп турар.

Кызылдың автовокзалы каттыжымышкында эң улуг бүдүрүлге, оон үлүүге бүгү планның хөй кезии хамааржып турар. Чаа автовокзалды ажыглалга киргени-биле пассажирлерге-даа, ажылдакчыларга тавармычалыг апарган. Оон уламыидан ажылдың чаа депшилгелиг аргаларын, автоматизацияны шингээдип алыр аргалыг болган бис. Амгы үеде касса-аппарат-биле ажылдаарынче 4 кассаны шилчиткени пассажирлерге билет садарын 2 катап ковүдеидир арганы берген. Автоматчыткан медээ бюрозу ажылдап турар, пассажир бүрүзү хереглээни медээни оон билип ап болур.

Автоматчыткан шыгжамыр камеразы удавас ажылдап эгелээр.

Платформаларга айтыкчыларыны автоматчыдыганы ажыглап кылырын удавас доозар бис. Ынчан кайы платформадан, каш шакта, кайнаар рейс үнерин пассажирлер көрүп алыр.

Бо бүгү дээрге хандырылганың культуразын бедидерииге, пассажирлер үе-шактыг камнап алырынга иднгни бээр.

Ынчалза-даа чамдык пассажирлериниҥ талазындан автовокзалда эт-херекселди камнавас, ону үрээр, шокарлапшыйбактаар, хирлендирер чоруктар ховар эвес тавараҥжыр. Ылаҥгыя чамдык аныяктар хөй-иниги черниге бодун ап чоруурун чаржынчыг, кандыгдаа чылдагаан чок турда-ла автовокзал дежурныйларын, кассирин каржы, багай сөстер-биле сөглеп, ыыт-шимээн үндүреридеп эгенмес болгулаар. Бо дээрге автовокзал ажылдакчыларының ажылынга-даа, пассажирлериин амырдыжынга шаптыктыг болгай. Ынчангаш пассажирлер, автовокзал ажылдакчылары аравыста хүндүлежир, бот-боттарывыска дузалажыр болаувусса, кайы-кайывыска-даа ажыктыг. Силериниҥ пассажирлерниҥ чоруу, бистиҥ ажылывыс бүдүүгүр болуруи утпазы чугула.

Каттыжымышкының коллективи үшкү кварталдың планиыг оиаалдаларын ажыр күүседир дээш күжениишкининг ажылдап турар.

П. ВАНХОБИНА,
автовокзалдар болгаш автостанциялар каттыжымышкының инженери.

Хову-Аксында сураглыг кижилериниҥ бирээзи Валентин Алексеевич Нестеров. Ол «Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цехиниҥ эзэлчег мастери, комбинаттың хөөчүн кижилериниҥ бирээзи. Ооҥ удуртканы эзэлчээ мурнанчы эзэлчегперниҥ бирээзи.

ЧУРУКТА: мастер В. Нестеров.

А. МАКАРОВТУҢ фотозу.

Ондар Шолбан-оол бо чазын бодуныҥ чаа трактору-биле часны хову ажылдарынга эҥ идепкейлиг киржип, туруушкун чок ажылдап келген. Ынчангаш ол часны хову ажылдарының үезинде социалистиг чарышка чаҥгыс эвес удаа тиилекчи боөп, мурнакчыларның одуурунга чоруп келген. Амгы хүннерде ол бодуныҥ төрээн совхозу «Алдан-Маадырда» мал чеминиҥ белеткелиниде киржип эгелээн. Ол аҥаа база өскелерге үлегерлиг ажылдап, мурнанчыларның бирээзи болурунга идегел бар. Чүге дээрге Ондар Назын-ооловнч коммунист, чоннуҥ депутады адын черле сыкпас.

ЧУРУКТА: трактерист О. Шолбан-оол. О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Көдээ тудугларда

ДЕТКИИРИ КҮЗЕНЧИГ

№ 741 КМК-ныҥ Тээлиде бот-оруда-чарылгалыг тудуг участогуныҥ ажылчыннары он бирги беш чылдың үшкү, өзек чылында Совет Тыванның 40 чыл оюнга уткуштур бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар хүлээлгени алгаш, планныг оиаалдаларыны чедиишкинниг күүсединп турар. Тудугжулар чартык чылда боттарыныҥ күжү-биле 329 муҥ рубль түнүүг тудуг ажылдары кылыр планы 344,8 муҥ рубльге азы 104,8 хуу күүсеткен. Үк коллектив ажыл-агыйларга керээ өзугаар ийи аал чурттаар бажыңнар кылырындан аҥгыда «Мурнакчы» совхозта түүйбу заводунда хөй ажылдарны кылып турар. Амгы үеде ол заводтуҥ тудуунуҥ кол ажылдары доозулган. Ол тудугда ажылдап турар Самбың-оол Минчимаага удуртқан 24 кижи составтыг тудугжулар бригадазы участокта бригадалар аразының социалистиг чарыжының тиилекчизи. Тиилекчи бо бригада чартык чылда 41173 рубль түҥге янзы-бүрү тудуг ажылдары кылып чоруудар планның 49000 рублзе 119 хуу күүсеткен. Тудугжулар Дадар-оол Хертек, Васидий Хомушку, Александр Сарыг-оол хүн үлүүн доктаамал ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунче киргеп. Ол мышкаш участокта Дawaa Даржапка, Кандар-оол Салчакка удуртқан бригадалар база-ла ай, квартал планнарын ажыр күүседип турарлар. Чартык чылдың түнелиг-биле участоктуҥ коллективи районнуҥ тудуг, будүрүлге организацияларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, СЭКП райкомунуҥ, райкүүскомнуҥ, ВЛКСМ райкомунуҥ шилчиир Кызыл тугу-биле шаҥналткан. Мурнакчы коллективтиҥ ажылының чедиишкинниге тураскаадып, район төвүнде күш-ажылчы алдар тугун көдүргеп.

Амгы үеде тудугжулар ССРЭ-ниҥ Дээди Советиниҥ сессиязынга хүлээп алган Күш-ажылчы коллективтер дугайында Хоойлуу ханызы-биле өөренип көрүп, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидип, ажылдың шынарын улам эҥиждер, коллективтиҥ алдар-адын бедик көдүрер дээш күжениишкининг ажылдап турар.

— Мурнуку чылдарга деҥнээрге күш-ажылды организастаанын эҥиждээнинден, сагыгга-чурумнуҥ быжыкканы-биле планныг даалгаларывысты доктаамал күүседип турар бис. Ынчалза-даа бистиҥ ажылывыста ам-даа четпестер бар. Тудуг материалдарының чамдыкта үзүктели бээринден тудуглар үе-шаанда ажыглалга кирбейн баар чоруктар бар. Сантехник мергежилдиг ажылчыннарны участоктуҥ бодуидан өөредип белеткээри чугула. Өскээртеи келген кижилериҥ келирин маназарга одалга системазын кылыр ажылдар кончуг саадаар-дыр. Ол мышкаш участокту дорт харылап турар Кызыл-Мажалыктың № 741 КМК-зының удуртукчулары машина-техника-биле хандырылгаже оиза кичээнгейни утландырары чугула. Төптеи 18—20 километр ырак черде тудутларже ажылчыннарны чадагай машинага соорүп турар, автобус чок. Ылаҥгыя кыйыы үеде дыка берге. Ол дугайында айтырыг тургустунуп келзе-даа, шиитпирлеттинмейн турар— деп, бригадир Самбың-оол Күжүгетович Минчимаа чугаалаар.

Шынап-ла, коллективтиҥ иниги чеминшкиниериниҥ аразында бар четпестерни чайладыр, күженишкининг ажылдаар дээн тудугжуларының хей-аът киришкининг № 741 КМК-ныҥ удуртунчулары күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидерииге ажыглаары күзенчиг.

Б. БАРБА.

ООҢ ТУТКАН БАЖЫҢНАРЫ

Эртенги хүн хаяазы бедик тайгаларныҥ баштарында шоқуп, янза-мында янзы-бүрү куштарыиың үниери холужуп, бир-ле мрның оиза аялгазын үдеп органзыг. Салгын-хаттың зэминге мяштарның бүрүлери шиигейнип, сактырга-ла тайганың чараш ап-меҥнин эртенги чымыштыг ажыл-ижинче оттуруп турганзыг.

Чайның башкы айы үүп келген, мяштарның бүрүлери погаарарып, черниҥ кыры ураншевер кыстың аргыл каапы кааскараш хевизи мшкаш аян киргеп. Мындыг үеде тайгага чоруурга солун-даа, арыг агаарны хөрек долдур тынып чоруурга арта-ла чиик, сергек апаар.

Күш-ажылга дадыккан, мөге-ымырак холдарын оргазында үүктеп алган, бүгү-ле долгандыр турар үүлдерни бодамчалыг хайгаарап, мында-мында үнгүлээн кат-чимистиг бүрүлерин суйбап, бедип үнген узун дыттарның башталрынче көрүп ааап, бодуныҥ эрткен чурттаргазын эргий бодап, чоргаар кылаштап чоруур кижини «Искра» совхозтуҥ чоогунда тайгаларга көрүп болур. Ол Конгар-оол Норбуевич Монгуш-тур. Чурттан келген чалым пазынындан эгелээш ам бо хүнверге чедир бодуныҥ төрээн совхозуныҥ үндезилекчилериниҥ бирээзи болуп, ажыл-агыйлы бараан боол чоруур. 1954 чылдан эгелеп колхоз чаа тургустунуп келгенинден бээр бодуныҥ эвээш эвес үлүг-хуузун киириштирип эгелээн.

Бо хүннерде база беш кижи составтыг тайгада ыяш белеткеп турар болгаш бригаданың удартукчузу болуп ажылдап турар, ол негелделиг, билдиилиг, эрес-кежээ удуртукчу болурундан аҥгыда эш-оорүнге кичээнгейлиг, дузаарган, биче сеткилдиг эш. Күш-ажылдың хоочуну, Бажың-Алаак суурныҥ чаа амыдыралының идепкейлиг тургузукчузу Конгар-оол Норбуевич бөгүн магадап хөреп олурар.

— Магалыг үе-дир бо, тоолда дег. Айлык черни хүниук кылдыр чоруур, кайы-бир оранда чүвени чаныгга дег көрүп орар. Эртем болгаш техниканың ачызында кижиниҥ күжү тоолчургу маадырларны дег апарган.

— СЭКП ТК-ныҥ Чингине секретары Юрий Владимирович Андропов СЭКП ТК-ныҥ ноябрь (1982 ч.) Пленумувга мурнакчыларның дуржулгазы планныг соруланар чүл?

— Бистиҥ мурнуувуста салдынган соруланы чиик деп болбас. Бир чылда тудугга хереглээр ийи муҥ кубометр ыяштыг база токпакты белеткээр. Чозарда база Чаҥгыс-Хадында кыштаг кажаалларга херек тудуг ыяштарын база белеткээр бис. Бичиҥ-ле хостуг үелеривисте эмге хереглээр азы эм оттарны-даа чыый бээр-дир бис. Ынчангаш чедер-четпес үүлдеривисти эдип, мурнуувуста салдынган соруглавысты чеднишкининг күүседир дээш база Совет Эвилелиниҥ улустарының өг-бүлезинге эки тура-биле каттышкынывыстан бээр 40 чыл болур оюн төлептиг уткууру бистиҥ төрээн совхозувуска база Совет күрүневиске белээвис болур—деп, Конгар-оол Норбуевич сеткил ханып чугаалап олурар.

А. ООРЖАК.
Чөөн-Хемчик район.

ҮШКҮ МЕРГЕЖИЛИ

Амыдыралдың делгем оруу хөй адырларыиг. Кижи бүрүзү оон үүле чаҥгызын, бодуиуун тып алыр. Олче шиитпирлиг базым кылыры белен мшкаш сагындырар. Херек кырында ол мындыг эвес. Чамдык кижилер күзелиниҥ оруунга, мнак ажылынга дораан таварыжы-даа бээр. Оон соонда оон адырлябас, уламна тура-соруктуг, хандыгар.

Ким Шойлаа амгы мергежилиниге чедир узун оруктуг эрткен. Баштай аныяк эш-оорүнүшкаш техникаже халый бергеп. Механизатор мергежилди чедип алгаш, Чедериниҥ делгем ховуларынга беш чыл иштинде ажылдаан. Ол чылдарда аҥаа дүжүттүг-даа элбээ-биле ап-турган.

Ынчан каракка көзүлбес, медереле чагыртпас бир-ле күш аныяк эрни Элегес-Аксының шахтазынга чедире бергеп. Ким ам шахтёр апарган. Эзлээ келирге дагжының демир бөргүн кеткеш, сайгылгаанын чыртқаш, шахтаже киргеп. Ким базарга-ла карагылай бээр, үүле оларның бажында сайгылгаанары карадгы дээрде сылдыстар дег көстүп бар чоруур.

Дагжы мергежил Кимге аажок таварышкан. Чер иштиче чүс-чүс метр хаяларлыр кавын тургаш, хөмүр-даш тывары бөрге-даа, солуи-даа ажыл болгаи. Хөмүр-даш чурттакчы чоига, электростанцияларга болгаш өске-даа черлерии одалгазынга эң-не чугула. Оон, оиу тып турар кижилериҥ ажылынын үнези оой-биле хемчээттинер. Сеткилге таваржыр ажылды хынырга чиик. Кижи оон таалалды алыр. Ким Шойлаа ажылынга кызымаан дораан-на коргүзе берген. Удавайн шаҥнал-макталды-даа ап турар апарган.

Амыдыралче бо хире турушкуг базым кирипкеп базымын база катап доктаалыр апарган. Бо удаала хөмүр-даш шахтазы хагдына берген.

Элегес-Аксы бичии суур. Чурттакчы чон колдуунда шахтага ажылдап турган. Амыдыралдың мындыг кадыр эргилдеии Ким Шойлаавы база бир чаа мергежилге чедирген. Ол Кызылдың «Тудуг кезектериэ» комбинадынга ажылдап киргеп. Улуг будүрүлге оиу бодуиче хаара тудуп, соиуургалын кыпсы бергеп.

Оон бээр ам он бир чыл эрткеп. Ким Шойлаа будүрүлгеииҥ хоочуну апарган. Ат-алдары алгаан, коллектив кежигүнүери оиу хүндүткел-биле адаи, кэидыг-даа таварылгада оон санал-оналын дииилаар болу бергеп.

Ким Оюновнч Шойлаа комбинаттың демир-бетон кылыглар цехиниҥ хептекчизи. Бо ажылды хөй чылдарда кылып келгеп болгаш оон бүгү талаларын билир. Цехте бажыныҥ хаиаларын, өрээлдер аразынга тургузар иштики ханалар, каттар аразының шыырлары, агаар үнер хоолайдар, соцга бажынга болгаш өске-даа черлерге салыр улуг эвес хемчээлдиг кылыгларны будүрүп турар. Бо кылыгларны шуптузуп аҥгы-аҥгы хептерге кудуп, кадырар. Бөдүүшу-биле тайылбырлаар болза, ажылдың чорудулгазы мыидыг. Чиижэ, даштыкы хана биижик. Хана буступ, үрелбес болзуи дээш оон хевиниҥ иштииге арматура демирии салгаш, бетон хоюдугиу иштии долдур кудар. Оон соонда ону кран-биле кодүрткеш, тускай печка иштиигe наиг бус-биле кургадыр. Оон шынары бетовдан болгаш бустуҥ температуразындан улуу-биле хамааржыр.

Оон иидай янзы-бүрү хемчээлдиг ханалар болгаш өскеда кезектериҥ шынары, оларны кудуп, кадырар хептериҥ байладындап эвээш эвес хамаарылгалыг. Үрелиг, самдар, чамдыгыр хептер таварышпас. Ынчангаш ажылчынар ону дыка камнаар. Оон эдилелин үргүлчүүн хайгаралыидя тургускан.

— Бригадавыста 4 кижи ажылдап турар бис. Бригадириис Александр Васильевич Гончаров. Ажылынга кызымак. аныяк комсомолчу, тускай эртеминг кижи. Өске-даа аныяк оолдар бар. Андрей Виниктиң мергежили чедер. Техникум дооскан. Крановщик, каиаак-чы, формовщик. Эдуард Каражыкпай база техникум дооскан. Ажылынга кызымак коллектививис эң-наймыралдыг. Ажыл шагы үзер кижи чок. Ыидыг таварылга мида-хаая болу бээрге, ол-ла дораан сайгарып, хемчээн ап турар бис.

Хүиле ужуру болза 14—15 кубометр бетонну кудар бис. Ону кызыл, хүн бүрү кылып турар бис. Материалдар барда, эки ажылдаарга 20 ажыг кубометр чеде бээр чүве. Ону кезектеп, азы хана-биле алыр болза, 7—8 хана чеде бээр. Ханалар аигы-аҥгы хемчээлдиг, а бичии болза 10 ажыг болур-дур ийии — деп, Ким Оюновнч чуттвалаар.

Улуг будүрүлге болганда оон ажыл-чорудулгавы туспуспе цехтер-биле тудуш харылзаалыг. Оон бир-ле адырыиа үрелиишкин. азы өске бир чылдагаан болгамда, ол дораан-на эскертиие бээр. Бетоя хоюдуг база арматура үзүктелиишкии чок кээп турда, бо бригада планнын дыка ажыр күүседип турар.

Цехтиҥ ажылын ийи эзлеглиг кылдыр тургускан. Эзлегже үнген бригаданың ажылынын байладын ол мынчаар таймылырлаар:

— Ажылга келгеш, дораана хевтеп кирипгер бис. Үүле бистиҥ цехивисте 5 печка бар. Бир камерага 7—8 хире кубометр кире бээр. Бөгүн салган ханалар, даартазында кургай берген болур. Кылыгларның шынары бистен хамааржыр, канчаар кылып алган болдур бис, ыидыг болур. Мында чылдагаан-на хөй. Бетон, арматура, котельиаанның берип турар бузу база кол рольду ойнаар. Кургадырыйдап шынары хамааржыр. Шынар дээрге хептерден база хамааржыр. Хептерни каиның ажыглаарга 4—5 чыл чеде бээр чүве. Мээи чамдык хептерим он чыл безин чедип тур. Чамдыкта камнавас, олбо черлерге үстүрер, үргүлчү үс-биле чаап турбас-тыр бис. Тускай кижилер бар. Септээр, хайгаараар. Кайы эзлегже үреллеиия көрүп, харылсалгазын оиаап турар. Комбинатта камнагга албаны бар. Чамдыкта багай кылган, септээя болур. Көдүргеш, ыдай-бээр кааида оваарымча чок чоруктар турар.

Бүдүрүп турар продукциияның шынарын эҥиждер, ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер, коллектив кежигүнериниҥ тус-туста бот-идепкейии көдүрериигe социалистиг чарыш улуг рольду ойнап турар. Бо бригаданың кежигүнерии социалистиг чарышта киржип, эки көргүзүглерии чедип ап келген. Ажылга аи сеткилдиг бердиниишкииниҥ чаагай үлегер-чижээи бригаданың хоочуну, аныяктарның дагдыиыкчызы Ким Оюновнч Шойлаа көргүзүп турар. «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле ол дөрт удаа шаҥналткан. Оон чуруун комбинаттың болгаш оларның хамааржып турары Красноярскиде төп эргелелдиҥ хүндүлел самбырызынга каш удаа киирген. Он бирги беш чылдың эрткен ийиги чылында куш-ажылчы бедик көргүзүглери дээш туристчя халас путёвка-биле шаиаткан.

Коллективинде социалистиг чарыштың организастаарының дугайында ол мынчаар чугаалаар:

— Бисте социалистиг чарыштың бригадалар аразында кылган. Ай саиында түнелии үндүрүп турар. Цехком, бригадирлер чыглып алгаш, хынап турар. Бис № 3 бригадабиле чарыштыг бис. Оларның коргүзүү эки. Кол негелде сагылга-чурум. Шак үзер болза дораан хемчет алыр.

Бо хүииерде коллективте Совет Тывамың 40 чыл оюи төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышта киржип турар бис. Социалистиг хүлээлгелерии алган бис. Кижи бүрүзү эки ажылдаар, ажыл шагы үелеп үлээлгелиг.

Ким Оюновичиниҥ бригадазында шупту аныяктар. Ол оларның дагдыиыкчызы. Ажылга чаа киргеи аныяк кижи билдинмес түүлдерге бо-ла таварыжыр. Ындыг таварылгада чаныгга ажыл-херектии эки билир кижи барда дыка таарымчалыг. Ким Оюновичиниҥ дуржулгазы улуг. Ол билир түүлдериин — кымдан-даа чажырбас, харын күзелдии-биле үлежир, айтып бээр. Боду бергедей бергенде кымдан-даа айтырып алыр. Өөреиикчилериниҥ мергежили бедип, ат-сураа алгып орарынга ол өөрүп чоруур. Оон өөреиикчилериниҥ бирээзи Виктор Виник элээи каш мергежилдиг. Ажылынга харысалгалыг, хөй-иинтичи. Комбинаттың коммунистери бо аныяк ажылчынны чоокта чаа партия кежигүнүнге хүлээп алган. Коммунист деп бедик атка төлептиин ол ажыл-ижии, идепкейлиг чоруубиле бадыткап турар. Хүндүлүг дагдыиыкчының оон-даа өске өөреиикчилери бодуиуң бригадазында, өске цехтерде-даа бар.

Ким Оюновнч Шойлаанын эки ажылын хөй-санныг хүндүлел биижиктер, дипломнар болгаш өске-даа шаиналдар бадыткап турар. Оон иидай ол эш-оорүнүи бедик хүндүткелии, үнелелии төлептии-биле бадыткап чоруур. «Тудуг кезектериэ» комбинат оон төрээн будүрүлгезп, ханалар кудар бетоищик — оон ам чарылбас мергежили апарган.

Д. КАРА-ООЛ.

«ШЫПГА» ХАРЫЫ

ЧОГУУР ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫР

1983 чылдың июнь 18-те «Шын» солунга парлаттынган «Хуусаазы чүге узамдыккамы?» деп эгелиг шүгүмүүлелдиг материалга хамаарыштыр Тыва АССР-ниҥ Аъш-чем үлетпүрүүнүҥ министри А. С. Сат редакцияга мынчаар харылаан:

— Кызылдың хлеб заводунуҥ тудуун планда кордугиеи хуусаазында дужаавайн барганында министерствоиуи бүрүүзу база бар. Ол заводту «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелеи 7 чыл иштинде тудуп келген. Тудугиу дужаар хуусаазын оларның бүрүүзу-биле каш катап өскертип келген. Олар заводту 1981 чылда-ла ажыглалга киирерии хүлээнгеннер. Ынчалза-даа ол бүгү чүгле аас база саазын кырында болган. Баштай ол заводту студентилериҥ тудуг отрядтары кылып турда, оларның ажылының шынарын тудуг лабораториязыига хынаттайн турганындан хөй тудуг ажылдарын , узуи хуусааның иштинде катап кылып, эргелеп күүлеиип хөй акша-хөреигизин чарыгдаан.

Заводту, ында котельнаяны бүрүи тудуп доозкаш, эргелеп ону биске хүлээдир үжурлуг. Ындыг-даа болза, хуусаа узамдыгып бар-чыдар. Заводка салыр улуг, биче дериглелер өй-шаанда кээп турган. Оларны үр чылда шыгнап, кадагалаар складтар чок болганындан боттары-ла үреляп, дадарып эгелээрге, чамдык дериглелерни өскээр ажыглавышыл.

Тыва АССР-ниҥ Аъш-чем үлетпүрүүнүҥ министерствозуиуи чаа удуртулгазы завод тудуунга хамаарылгалыг бүрүүзии өөреиип көргеш, оон тудуун шапкынчыдарынче утланган дээштиг хемчеглерни ап, четпестерни дарый эдип, чурт иштиниҥ заводтарынче тускай чагыгны СЭКП обкомунуи болгаш Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ дузазы-биле кылган болгаш РСФСР-ниҥ Аъш-чем министерствозуиуҥ база РСФСР-ниҥ Күрхандырылга комитединиҥ удуртукчуларынга чаа заводту эргежок чугула дериглелер-биле хандырар дугайында айтырыгны тургускан. Ам бо хүиперде Тыва АССР-ниҥ Аъш-чем үлетпүрүүнүҥ министерствозуиуи кол инженери Н. М. Вульфович четпес дериглелерни эмгелеп алыры-биле Москвада командировкалап турар.

БАШТАЙГЫ ОН ХОНУКТА

Мал чемииҥ белеткелиниҥ шалыпчы айыиың баштайгы он хонуунда «Кызыгаар» совхоз районнуҥ ажыл-агыйларыиың аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнгеш, СЭКП Тес-Хем райкомуиуи болгаш райкүүскомнуҥ шилчиир Кызыл тугуи чаалап алган.

Мал чемииҥ белеткелиниде механизастаттынган звенону тургускан.

Ылаҥгыя М. Ондарныҥ звенозу он хонуктуҥ планын ажыр күүсеткеп.

Малчыиардан Хайың Соян, Пушкин Баян олар чарышка тиилекчи болганнар. Олар 15—15 тоннаны белеткээр планныг тургаш, Х. Соян 18,2 тонна, П. Баян 19,8 тонна сигеини кезии белеткээннер.

Мал чемииҥ белеткелиигe мурнакчылар хойжу Хайың Соян, чылгычы Пушкин Баянга тураскаадып районнуҥ Күш-ажылчы алдар тугуи көдүрген.

Т. МОТОРК.

ХӨПЭЭННЕР НЕМЕЖИП ТУРАР

«Саяи» совхозтуҥ сигенчилери мал чемииҥ белеткелиниҥ шалыпчы айында темпиия кошкатпайн ажылдап турар. Төп салбырда Александр Федерченковуи сигенчи бригадазы социалистиг чарышка бирги черни алган. Бригада сөолгу он хонуктуи планныг оиаалдазын 120 хуу күүсеткеп.

Сесерлиг салбырында Аиаар-оол Чимит-Доржуиуи бригадазы база эки ажылдаан болгаш чарыштың тиилекчилериниҥ одуруунда чоруп турар.

Сесерлиигиҥ кадарчылары база сиген кезилдезиинде идепкейлиг киржип турарлар.

С. УДУМБОРА.

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРИШКЕН

Барыын-Хемчик районнуи иштики хереглер киидизиниҥ таанныл салбырыиың коллективи мал чемииҥ белеткелиигe идепкейлиг киришкеп. Олар «Дөң-Терезии» совхозка хол кадыры-биле сигеини кезип, болуп, сараатгап ажылдааннар. 5 тоина сигеини белеткээр планын олар 7 тонна кылдыр күүсеткеннер.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

БӨМБУРЗЕКТИН СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ЧУГУЛА БОЛУУШКУН

ЛИССАБОН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгиис секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андроповтуң чугааларын болгаш чүүлдерин Португалияның «Авангте» деп ном үндүрер чери чыылда ном кылдыр парланы чурттуң хөй-ниитизиниң улуг сонуургалын болдурган. Ю. В. Андроповтуң сөөлгү чылдарда теоретиктиг ажылдары болгаш чугаалары номда киргең. Оларның арасында — СЭКП ТК-ниң ноябрь (1982 ч.) болгаш июнь (1983 ч.) Плепумнарында чугаалары, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскаатпан Кремльге болган байырлыг хуралга илеткелі, «Карл Маркстың өөредии болгаш ССРЭ-ге социализтиг тургузуушкунуун чамдык айтырыглары» деп чүүлү, парлалга органнарының, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилериниң болгаш журналистериниң айтырыгларынга харылзары. Делегей аймдыралының эң чугула айтырыгларын онда анализтеп тодаргайлаан.

Португали дыл кырынга парлаттынган номну көргүзериниң тускай ёзулалыкка Португалияның сураглыг хөй-ниитн ажылдакчызы, публицист Антонну Борга чүве чугаалаан болгаш совет ниитилелдиң аймдыралының, коммунизм тургузуушкунунга ооң чеминшкиннериниң бүгү талалыг ханы анализни Ю. В. Андроповтуң чүүлдеринде болгаш чугааларында айтырганын онзалап демдеглээн. «ССРЭ-ниң даштыкы политиказының кол принцибин тайбыңдыг камгалаары болуп келген болгаш болуп-даа турарын совет удурткучунуң чугаалары херечилеп турар-дыр» деп, оратор айтыкан.

Ортумак мыракшылдың америк ядролуг чаа ракеталарын Европага эккеп тургузар дээн планнар-биле холбаштыр ядролуг халапты кыжаныышкынны делегей кырында дирглип келген амгы үеде бо номну парлап үндүргени кайгамчык улуг ужур-дузалыг болуп турар деп, Португалияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политкомиссиязының кежигүнү, Португали компартияның төп органы «Авангте» солуунуң кол редактору Антонну Диаш Лоренсу онзалап демдеглээн. СЭКП ТК-ниң Чиңгиис секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андроповтуң чугаалары америк администрацииниң агрессчи -мелеглелдериниден ханызы-биле илгалдыг болгаш Совет Эвилелиниң чаагай сеткилдиниң, боо-чепсекти эндере бүдүрериң соксадыр, чер кырынга быжыг тайбыңны чедип алыр дээн ССРЭ-ниң шинтпирлиг чүткүлдүүнүн тодаргай хереғнин болуп турар-дыр деп, оратор айтыкан.

Ю. В. Андроповтуң номун бистиң чуртувуска парланы португали ниитилелдиң аймдыралынга чугула болуушкун-дур деп, «Авангте» ном үндүрер чериниң директору Франсишку Мелу онзалап демдеглээн. Барымн чүктүң массалыг информация чепсектери делегейниң кол айтырыгларының талазы-биле ССРЭ-ниң туружун хажыдып, соора көргүзерин оралдажып, «совет кыжаныышкын» дээр хоозун чулчуруушкунну өөскүдеринге каржы нүүлдээшкиннерни ажыглап турар. Айыл чок чоруктуң болгаш агрессчи чоруктуң аразында ылгалды совет удурткучунуң үүлдериниде болгаш чугааларында тодаргай айытқан. ССРЭ кымче-даа халдаар деп бодавайн турарын, дайын кыпсыр дээн империализмниң хөделиишкиннерине шинтпирлиг ойтур шаавышкынны бээрингe Совет Эвилелиниң беленин Ю. В. Андропов база тодаргай айытқан.

Акы-дуңма социализтиг күрүнелерге болгаш боттарының национал хамаарышпас чоруун база хосталгазын камгалап турар улустарга чаагай сеткилдиг дузаламчыны көргүзеринге Совет Эвилели кезээде белеп дээрзин номда киргең чугаалар болгаш үүлдер тодаргай хереғнлеп турар.

Совет Эвилелиниң болгаш социализтиг өске-даа чурттарның тайбыңга мнак даштыкы болгаш иштики политиказын шыны-биле көргүзеринге, тайылбырлаарынга «Авангте» ном үндүрер чер моон сонгаар-даа белеп деп, Франсишку Мелу чугаазынын түңнелинде медеглээн.

Болуушкуннар допчулалы

ХИРОСИМАНЫҢ ЧАҢГЫЗЫ

Ак сеткилдиг кижилерни ядролуг кыжаныышкынга удур демиселге сырый каттыжарыыче кыйырбышаан, Хиросиманың конгазының чаңгызы бо хүннерде бүгү делегейде дыңналып турар. Бүгү делегейни, хамыктың мурнунда Совет Эвилелин атомнуг докпак-биле кортпактап-коргудар дээш, 38 чыл мурнунда америк империализминиң чагырыкчылары Хиросима болгаш Нагасаки деп япон хоорайларга удур массалыг узуткаашкынны чаа чепсээн ажыглаар дужаалды бергеннер. 1945 чылдың август 6-да Хиросима америк самолеттан октаан атомнуг бомбазан хуюктадыр узуткаттынган, а уш хонгаңда Нагасаки хоорай база мыдыг халапха таварышкан.

Чаңчыл ёзугаар Японияга августуң бирги он хонуунда Токиого, а ооң соонда Хиросимага база Нагасакиге ядролуг чепсекти хорууру дээш делегей конференциязын чылдын-на эрттирер. Бо чылын 33 чурттарның, ооң иштинде Совет Эвилелиниң, а ол ышкаш делегейниң 16 организацияларының төлээлекчилери мнда киржип турар. Алдар-хүндүлуг чыштың кичээнгейиниң төвүнде — боо-чепсекти эндере бүдүрерии шеглээрни дээш, массалыг узуткаашкынның чепсээн хорууру дээш демиселдиң айтырыглары. Массалыг узуткаашкың чепсээнин эң чаа системаларын бүдүрерин калбартып, милитаризмн, агрессчи политиканы чорудуп турар Р. Рейганның администрациязын делегаттар шынгыызыбиле шүгүмчүлеп турарлар. «Ядролуг чепсекти ажыглап болурунуң айыылдыг аргазын ол болдуруп болур болганда, «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайын дээр концепцияны буруу шаап турар бис»— деп, Токиого ужуражыышкынның киржикчилернин хүлээп алган декларациязында чугаалап турар. Ядролуг дайынга удур Европага бо чылдың күзүнүде эрттирер кылдыр планнаттынган чыскаалды деткивишаан, Барымн Европаның девискээрииге америк «Першинг-2» болгаш чалгының ракеталарны сайгара тургузарынга удур демиселге тайбың күзээн бүгү кижилерни каттыжарыыче хей-ият киирген кыйгырыглар конференцияда чаңгыланып турар.

Ядролуг дайынга удур чыскаал-шинчээшкинни улам идепкейжидеринии сорулгазы Японияга база чугула болуп турар, чүге дээе Пентагон ортумак мракшылдың ядролуг чепсээн чүгле Европа ышке эвес, а Азияның Оожум океан чоок-кавызынга, ооң иштинде Ыраккы Чоон чүкке база калбаттырын бодап турар.

Ядролуг соғуушкунга делегейде бир дугаар таварышкан чурт Япония боду АКШ-тың ам ядролуг аландарны болуп берген болгай. Ол чуртта америк баазаларда массалыг узуткаашкынның чепсээ сайгара тургустуган. Япон порттарда турун турар АКШ-тың 7-ги флодунуң воравльдери чалгынныг «Томагавкт» ракеталарбиле чепсеглеттинип турар, ол ракеталар 1984 чылда ядролуг октар-биле хандыртынар деп чарлаан. Кижи сөөртпес, бүдүрбес болгаш ядролуг «епсектиг болбас деп ядролуг чепсекке хамаарыштыр ол уш принципти Япония эрегелейбиле көрүп турар, а Японияда ядролуг америк чепсек дугаймда «чүнү-даа эргелевейн турар бис» дээн овуузуунуг хевирин япон эрге-чагыргалар көргүзүп турар. АКШ-тың чагырыкчы болуктериниң тургузуп турары ядролуг айымлга удур, Хиросимага болгаш Нагасакиге частыышкыннар-биле ажыглаарынга эгези салдынган массалыг узуткаашкынның чепсектерни ховууру дээш демиселди күштелиреринче ол чорук Японияның тайбыга мнакшылдыг хей-ниитизин албадап турар.

ТӨЛЭЭЗИ ЧАА, УГЛАНЫЫШКЫНЫ ХЕВЭЭР

Хабибтин орнуна чоокта чаа албан-дужаалга томуйлаткан, АКШ-тың түскай төлээзи Р. Макфарлейн бо удаа чоокку Чоон чүк чурттарын кезии чоруп турар. Соөлгүзүүнүң болдурганы израильчи хөделиишкиннерниң киленнээн араб улустарны оожургадыр соруглга-биле ялбадужаалындан ону чайладып каапканнар. Макфарлейнниң бирги аян-чоруунуң программазында — Ливанче, Израильче, Египетче, Саудов Аравиже, Иорданнияже болгаш Сириже баары кирип турар.

Амгы ол аян-чоруктуң сорулгазы ооң мурнуундагы аян-чоруктуң сорулгазы-биле бүрүн дүгжүп турар: арабтарга удур америк-израиль сулчээнн боттандырарын дүргедедир, амгы үеде ооң чугула элементилери — хоойлужударының «аргазы-биле Ливанны херек кырынга кезектерге чарары болгаш мурнуу районнарда ооң эжелеп алган черлерии быжыглавры база ол араб чуртка америк шериглерии турарын күштелдирери. Макфарлейнниң аян-чоруу дээрелее «ол чоок-чавы девискээрге боттарының агрессивтиг планнарын шаптараавын чокка боттандырар дээш америк администрациязының арабтарга хамаарыштыр ыйымшкын кылыр дээн ээлчелиг оралдажышкыны-дыр» деп, Ливанның премьер-министри турган, Национал камгалал фронтузуунуң удурткучуларының бирээзи Р. Харами демдеглеп чугаалаан. Биргээр чугаалаарга, Вашингтонуун төлээзии чеже-даа солуурга ооң түү-даа өскерилбес.

Бодунуң израиль эвилелчилериниң экспансионнаң чүткүлүн америк администрация «соксадын» турар дээр аутайында бодалды Вашингтонга шыдаар-ла шаа-биле тургузарын оралдажып турар. Ону ёзулуг-ла карак чаар дээш мнчаар кылып турар. А шынында агрессор биле ооң өмээржикчизиниң аразында бүрүн чөпшээрежиргнге база кады хөделиринің дуржулгазы туруп турар болгай. Израильдик Ливанда эжелеп алган девискээрнинче, тодаргайлаарга, израильдерниң үнүп бээр бис деп турары ливан девискээрже, Американың далай чадаг шериглерии киирер деп планнап турар.

Хабибти Макфарлейн-биле солаанынга дүүштур «Тишрин» деп сирий солун чөөтүү-биле мынча деп бижээн: «Вашингтон солуурга-даа Чоокку Чоон чүк талазы-биле бодунуң политиказынга чүү-даа өскерилбес дийин. Араб чурттарынче америк ыйымшкын кошкар дээрзинге бичиндээ идеген болбас херек. Ажыкты чүгле АКШ-тың эвилелчилери маанаар».

Н. ГЕРОНИН,
Ю. РОМАНДОВ.
(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙНИҢ УРУГЛАРЫ НАЙЫРАЛДАЖЫП ТУРАР

МОСКВА. Бичии уругларның ыры коллективтериниң IV Делегей фестивалы чуртта эртип турар. Ону ССРЭ-ниң Күртелерадиозу организастаан.

Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң уругларның ыр коллективинге Бельгиядан, Болгариядан, ГДР-деп, Голландиядан, Румыниядан, ГФР-деп, Чехословакиядан келген бичии уруглар аалдап чорааннар. Ырының удуртукчузу Виктор Попов болгаш өскелер-даа бичии аалчыларын эвилеш-биле утпуп, хүлээп алган. Бичии аалчылар радио болгаш телевидение дамчыдылгаларынга кириишкеннер. Москваның солун үүлдерни барып көргеннер. Амгы үеде фестиваль Бүгү-эвилелдиң «Орлёнок» пионер лагериниде үргүлүлеп турар.

ЧУРУКТА: Кёнигсвинтер хоорайның (ГФР) бичии уругларның ыр коллективиниң кежигүнери Кызыл шөлге экскурсия үезинде.

А. МОРКОВКИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ДИПТЕРДЕН ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

БУДАПЕШТ

Венгрияда эмчилер билии бедидер институттуң тургустунганындан бээр чүс чылы болган.

Ол институт 57 мергежилдин медицина кадрларының билиин бедидерин организастап, башкарыл база контрольдаар, эмчилерни медицина эртеминиң сөөлгү чедиишкиннери-биле, чаа-чаа эмнер-биле таныштырар болгаш эмнээрининг чаа аргаларын өөренип алырынга дузалап турар. Амгы үеде эмчилер беш чыл болгаш-ла, удуртукчу ажылдарда медицина ажылдакчылары — дөрт чыл эртерге-ле, оларның профессионал белетгелии бедидип турар. Чылдың-на мыдыг өөредилгеге 7 мун кижи хаара туттунуп турар.

БАРЫЫН БЕРЛИН

Барыын Берлинниң бурунгаар депшилгелиг кижилери делегейниң ийиги дайынмының чылдарында Берлинге хөделап турган немец удурланыышкынның фашизмге удур чажыт организациязының — Шульце-Бойзеннің болгаш Харнактың бөлүүнүң кежигүнилерни фашистиг өлүрүкчүлериниң колдарындан маадырлыы-биле өлгенинден бээр 40 чылын демдеглээн. Ол бөлүк «Кызыл капелла» деп ат-биле база билдингир турган.

Нацизмге удур эрес-дидим демиселчилерни шажылаан шаандакы кара-бажың турган Плетцензейниң девискээринге чечектер салырының баймдыг ёзулалы болган.

ДАМАСК

Бөгүн ливан улустуң мурнунда тургустунган хол-ла сорулга болза, Ливанны ийи чаргаш, ол араб чуртка тергиндээшкинии тургузарынче угланган израиль эжелекчилерге болгаш империалистиг оралдажыышкынарга удур демисежири боол турар. Ол дугайын Ливан Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Жорж Батал палестин Ярмук дээр лагерьге чүве чугаалаш, демдеглээн. Чоокта чаа тургустунган Ливанның национал камгалал фронтузу чурттуң чаңгыс аай болгаш бот тускайлаң чоруун хатап тургузары дээш демиселдиң баштаар апарарын Ж. Батал чугаалаан.

НЬЮ-ЙОРК

Империалистиг чурттар Атлантика океанда боттарының эргезинде ортулуктарга хамаарышпас байдалды тыпсырын күзевейн. Барымн болгаш Чоон Атлантикада НАТО-нуң агрессчи болүүнүң стратеттиг туруштарын камгалаарынче чүткүп турар. Делегей организациязының штаб-квартиразында нептеретken КНО-нуң колониялар узуткаар талазы-биле комитединиң медеглелинде ол дугайын айытқан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының шинтпирлери турда-аз, НАТО-нуң чурттары Атлантика океанда башкарып турар оотулуктарында шериг күштерин улам-на улгаттырып турар. 1980 чылдан эгелээш, олар далай десантызын дужурер талазы-биле дайынчы ооруур-түүн айытқан шинтпирин түлээп алган. Хурал соонда министр-делегат, коммунист Жак Ралид чүве чугаалаш, «Пежонуң» ээлери 7 мун ажыг кижи ажылдаар черии узуттнаарынче чүткүп турарын демдеглээд.

Ынчалза-даа компаниянын ээлери боттарының туружун өскертир хөөк чок боол турар. Бозунуң планнарын күүседип эгелээр дээш ол компания бүгү юридиктиг аргаларны шуптузун ажылдаар деп турарын «Пежонуң» президентизиниң медеглели хереғнлеп турар.

ОСЛО

Ортумак мракшылдың чаа америк ядролуг ракеталарны Европага тургузарынга удур, ядролуг чепсекти чаңгыс денгелге тудары дээш демиселдин кыйгырыгларының адаа-биле Осло — Нью-Йорк — Вашингтон аразынга «83-түң тайбың марыжыы» эгелээн. Ону америк тайбың талалакчылары-биле кады Сонгу Европаның херээженнер болгаш өске-даа депшилгелиг элээн хөй организацияларының саналын ёзугаар кылып турар. Ооң соруглгазы — Европада болгаш АКШ-та-даа тайбың күзелиг күштерниң шимчээшкинин улам калбартыры, боо-чепсекти эндере бүдүрериие удур, ядролуг дайынның кыжаныышкынын узуткаары дээш шинтпирлиг хөделиишкинче кийгырары боол турар.

«83-түң тайбың марыжыының» киржикчилерни Каттыышкан Нацнялар Организациязынга хүлээп алыр дээн. Олар орук вайы-биле бар чораан. Балтиморнун, Филадельфияның болгаш өске-даа хөй-хөй америк хоорайларның чурттакчыларыбиле ужураажыр.

БЕРЛИН

ГДР-нин баштайгы космонавтызының Клингенталь (Карл-Маркс-Штадт округ) хоорайның чанында Моргенрете-Раутенкранц деп төрээн черинде музейинде Валерий Быковский биле Зигмунд Пен составтыг чурттар аразының экилажының космоска кады ужутканындан бээр бешки чылынга холбаштыр чаа делгглеини ажытқан. Ында «Спутник», «Восток-1» деп ужудар аппараттарның модельдерин, ол ышкаш космос чагырыкчыларының комбинезонларын база делгээн.

Испанияның НАТО-га киржири чүгле чурттуң айыл чок чоруун хандырбас эвес, харын база ону ядролуг месилдежиишкинче хаара тудуп, киирштирип болурунуң айылын улгаттырып турар. Тарагон (Католония область) хоорайның чагырыкчы испан социалистиг ажылчын партиязының организациязының мелеглелинде ынча деп чугаалап турар. ИСАП-тың XXIX съезлзинге хүлээп алган шинтпирлеркинге Сонгу-атлантика ээлелинге чурттун киржирии бүрүү шапкан шинтпирлер-ниге улур ындыг чорукту документинде шинтпирлии-биле бүрүү шапканын илереткен.

(СЭТА).

БЫЖЫГ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Корей чартык ортулукта дүшкүүрлүг чорукту чайладырының, Корейни каттыштырарының айтырыгларын Кореге тур тайбың дугаймда дугуржулганы чарганындан бээр 30 чылыбиле холбаштыр Ада-чурттуң Чаңгыс аай демократтыг фронтулунуң ТК-зының калбак хуралынга чугаалашкан.

Америк империалистер болган ооң талалакчылары Мурнуу Корейден шериглерии үндүрер болгаш корей чонга удур чимэнниишкиннерии соксадыры, КЧДР-нуң тайбың саналдарынга харылзаа, Кореяга эптежиишкиннериниң кереэзин тайбың кереэзи-биле солуурун чугула дээрзин хуралдың кижикчилери демдеглээнер.

Кореяга быжыг тайбыңны тургузар дизе, шуптуң нацназларының чаңгыс эвин чедип алыр болган даштыкыдан хөделээрал чокка, чурттуң демократтыг үндезинге каттыштырарын чугула. Хуралдың кижикчилери Мурнуу Кореяның нйлитиктиг партиларының болгаш хей-ниити организацияларының санаалын деткинирин болгаш Мурнуу Кореядан америк шериглерии үндүрер талазы-биле ниитн национал патриоттуг шинчээшкинии калбартырын чедип алырынче кыйгырган.

«БИСТИ КОРГУДУП ШЫДАВАС»

Төп Америкага бодунуң шериг тергиндеини чедип алыр болгаш Никарагуаны ядролуг база дазлайдан бүзээлээр сорулга-биле ол чурттуң эриктеринге шериг-далай «өөредилгезин» Американың Каттыышкан Штаттары бо чылдың августуң баштайгы хүннеринде эгелей берген. Вашингтонның агрессчи ол чаа хөделиишкиннериниге хамаарыштыр таймылбырны бээрин Национал хосталганың Сандиножу фронтузуунуң национал удурткулгазының кежигүнү. Никарагуаның иштики херектер министрииің оралакчызы Луис КАРРИОНДАН ПМА-ның корреспондентизи И. ПЕТУШКОВ дилээн.

— Никарагуаның чонунуң өскерликчилериге — контрреволюстуг дээрбечилерге немелде дузаламчыны бээр дугаймында Р. Рейганның саналын амгы үеде АКШ-тың конгрезинде чугаалажып көрүп турар. Ынчалзажок демократ-сенаторларның кол нуруузу ол саналды шыгыы шүгүмчүлээн. Бодунуң дайынзырак болгаш эжелекчи политиказын конгресске буруу шантырган соолунде Киссанджер баштаан комиссияны Рейган тургускан. Төп Американың чурттарыга хамаарыштыр даштыкы политиктиг угланымшкынны конгресске тодаргайлаары узамдыктырганын Рейган билгеш, үеин ажыглаарын, мурнай хөделиптерии бодап турар-дыр деп, Л. Каррнон чугаалаан.

Бистиң чуртувустун эриктеринче бодунуң шериг кораблдерин америк администрация чорутпушаан, бодун эчнинге чедир сойгалап илереткен болгаш Төп Америкада кризисти тайбың шинтпирлээрииге сонуургал чогун көргүскен.

Кариб бассейнге болгаш Гондурастың девискээрииге дорт-беш муң америк солдатгар киришкен шериг өөредилгезин чорудуп турары Төп Америкага Рейганның администрациязының амгы үеге чедир кылып келген бүгү-ле хөделиишкиннериниден эң-не айымдыг базым болуп турар. Америк шериг корабльдерии бистиң чуртувустун эриктеринче чорутқанының баштайгы сорулгазы— Никарагуаның революстуг чазаанга мнмышкынны үзам күштелдирери, бистиң чонувусту боргудары болуп турар. Никарагуаны агаардан болгаш далайдан бүзээлээрииден америк империалистер база чадалмайн турарлар.

Улуг хемчээлдиг шериг «өөредилгезин» бистиң чуртувустун чоогунга америк администрациямын чорудуп турарыгол хорте, «контадор болуунун» чурттарының тайбың инициативаларын үзер дээн хөделиишкин-дир. Никарагуаның чонунуң аскерлиг күчтерин, ооң иштинде Сандиножу фронтузуунуң партизан отрядтарын Төп Американың Оожум океан эрнинде чеде болгаш мнда таныылдаарлыктынга эгелээн.

ЧУРУКТА: «Рейнджер» деп эзоринге америк шериглерин «аргазынга» көргүзери—ол шериг «өөредилгезинин» кол соулгазы болуп турар деп. Вашингтонуун албан кижилери вертолетопосеи.

АП—СЭТА-ның телефотозу.

ҮЖЕН ЧЫЛЫН ДЕМДЕГЛЭЭН

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның хамааты агаар флодунуң чорталары — «Индиан эйрлайнз» авиакомпания бодунуң тургустунганындан бээр 30 чыл юбилейин демдеглээн. Авиакомпания тургустунган баштайгы хүннеринде ийи чалгының бичии самолеттарлыг турган. Амгы үеде ооң эргежинде болган ажылгалында реактивтиг аэробустар бар. Ол компания — чуртта күүрүненнің эң улуг каттыжышкынларының бирээзи. 1982—1983 сад-хөө чылында «Индиан эйрлайнз» 6 миллион 850 муң пассажирлерни ергыштырган.

ЧИЛИДЕН МЕДЭЭЛЕР

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Христиан-демократтыг партичиның (ХДП) удуртукчузу Габриэль Вальдес баштаан демократтыг эвилелди тургускан дугаймда Чилиниң наймысталы Сантьяго хоорайга чарлаан. ХДП-биле кады ол эвилелге Чилиниң социал-демократтыг партиязы, Чилиниң радикал партиязы, Чилиниң социалистиг партиязы болгаш Пиночеттиң шериг-фашистиг диктатурязынга удур өске-даа алзын-каш организациялар кирген. Чуртту демократтаже катап киирерии чаа эвилел бодунуң кол сорулгазы кылдыр чарлаан. Габриэль Вальдес чоокта чаа Сантьяго хоорайга чүве чугаалаан болгаш диктатор Пиночеттиң шериг-фашистиг өзу-чурумун дужурерии негээн.

СИРИЯНЫҢ ПРИНЦИПИАЛДЫГ ТУРУЖУ

ДАМАСК. (СЭТА). Чоокку Чоон чүктүң айтырыын чиптүг кылдыр шинтпирлээрииге болгаш делегейниң ол районунга быжыг тайбыңны тургузарынга хамаарыштыр бодунуң чуртунуң принципиалдыг болгаш чайгылыш чок туружун Сирия Араб Республиканың президентизи Х. Асад база катап бадытқаан. АКШ-тың президентизиниң Чоокку Чоон чүкке түскай төлээзекчизи Р. Макфарлейн-биле ол ужуражкан болгаш Ливанга албадаан Израиль-биле дугуржулгазы Сирияның шыгыы буруу шаап турарын Ак бажыңның төлээлекчизиниге медеглээн.

АКШ-тың болгаш Израиль-дин ыйымшкыны-биле Ливанга албадаан израиль-ливан дугуржулга Ливанның бүрүн эргезин болгаш национал хамаарышпас чоруун божацнадыл, Сирияга болгаш өске-даа араб күрүнелерге шыңгыы кыжаныышкын болуп турарын Сирияның президентизиниң дорту-биле айытқаның САНА информация агентствозу дыңнаткан.

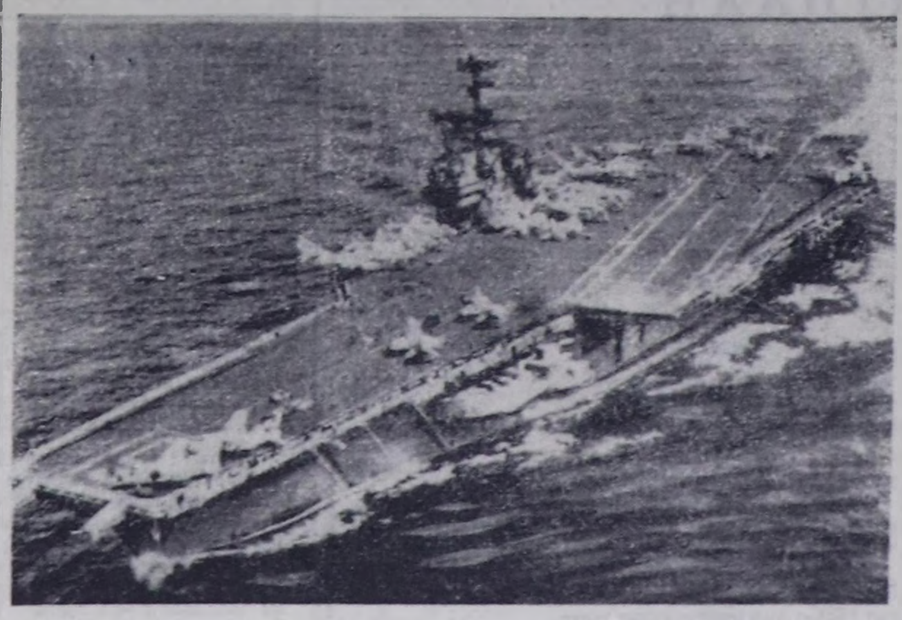
Сирия Араб Республика Ливанның хамаарышпас чоруу болгаш девискээр талазы-биле будун болуру дээш туружун, израиль агрессорларны ол араб күрүнениң девискээриилеп доңдараан чүгге чокка үндүрерии негээн турар деп, Сирияның президентизи чугаалаан.

Ажылдан үнүп турар

ТОКИО. (СЭТА). Японияның күрүне демир-оруктарының корпорациязының администрациязы ам-даа 6 мун кижини ажылдан үндүрерии шинтпирлээн. Сентелге деволарының 20 хуузу хаглмнганы-биле болгаш чүк база пассажир поездилерииің санының эвээжээни-биле оларны ажылдан үндүрер дээн.

БУРУУ ШАПКАН

КОНАКРИ. (СЭТА). Аъш-чеминиң адырлар айы-биле профэвилелдериниң делегей каттыжышкынының делегациязының Гвинеяга барып чоравының түңнелдериниң дугайында дыңнадыгны парлаан. Империалистиг болуктерниң агрессчи политиказы бүгү-нитн тайбыга болгаш улустарының айыл чок чорууна улуг вьжаныышкын болуп турар деп, документинде демдеглээн. Мурнуу Африка Республикада расисчы өзу-чурумуун политиказын документинде шыңгыы буруу шапкан болгаш Каттыышкан Нацнялар Организациязының Айыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюцияларының күүседлезин чедил алырының эргежок чугулазын айытқан. Африка диптиң молчүткен улустарының хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселин дыңнадыгда бүрүн деткип турар.

Гондураска болгаш Кариб далайга улуг хемчээлдиг шериг өөредилгезин чорудар дугаймда АКШ-тың администрациязының шинтпирлнин америк парлалга бижээн. Никарагуаны бүзээзорииге америк шериглерин «аргазынга» көргүзери—ол шериг «өөредилгезинин» кол соулгазы болуп турар деп. Вашингтонуун албан кижилери

ЧУРУКТА: «Рейнджер» деп

Культура болгаш амыдырал

УРУГЛАР НОМУНУҢ БАЖЫҢЫ

«Уруглар литературазы»—ыл санында 550 номнарны (нийти тиражы 550 миллион экземпляр хире) үндүрүп турар бисте вом үндүрер эң улуг черлериҥ бирээзи. Ооң номчукчуларының хар-назыны: чаштардан элээди назыныңгларга чедир. Амгы уран чечен литератураны, публицистиканы, төөгү болгаш ужуралдар номнарын, орус болгаш даштыкы классиканы ол чырыкче үндүрүп турар.

Ном үндүрер черниҥ чанында Уруглар номунуҥ бажыңы ажыглаттынганындан бээр үжен чыл ашкан. Ооң эргелекчизи Няна Пильник-биле ПМА-ның корреспондентизи беседалашкан:

— Бистиҥ ном үндүрер черивисти 1933 чылда Максим Горькийниҥ саазы-биле ажыктаҥ. Дараазында айтырыгларны «Комсомольская правда» дамчыштыр уругларга ол салган: Кандыг номнарны олар номчуурул? Чүү оларга солунуул? Чүниҥ дугайында номчуксаарларыл? Дыка хөй чагаалларны чогаалчы алган, кандыг номнар үндүреринге уруглардың чагаалары дорт салдарны ном үндүрер черге киирген. Ол болза, бичии номчукчуларның сонуургалларын ханы өөренириниҥ баштайгы дүржулгазы болган.

Бистиҥ номчукчувус онзагай —ол чаш кижи. Ооң психологизының, билиишкиниҥ онзагай талаларын барымдаалар ужуралт. Уруглары, оларның чүткүлдерин, сонуургалдарын, хар-назы талазыбисе онзагай талаларын барымдаалап, чечен чогаалды кижизидилгениҥ чепсээ кылдыр ажыглап болур.

— Уруглар литературазын өөренириниҥ, критиказының болган номчукчу сонуургалдарының кабинеди бар-дыр. Ооң ажылын чугаалап берип көрүңерем.

— Уруглага чуртта орус дылда үнүп турар бүтү литератураны кабинеттиҥ ажылдакчылары он ийи филологтар өөренип турар. Оларның ажылы хөй. Москвада тускайжыттынган «Детская литература» болган «Малыш» (эң бичиилерге) ном үндүрер черлерден улугаарга ном үндүрер черлер бар. Бистиҥ ажылдакчыларывыс литератураларны номчуп, рецензиялап, оларның допчулалын тургузуп турар.

База ол шыкаш уруглар литературазының айтырыгларына конференцияларны олар организастап турар. Чоокта чаа, чижээ, мынды конференция эртикен: «Эртем-техниктиг революцияның үе-чадазында бисте назылыг уруглага эртемтайылбыр ному болгаш номчукчу». Чогаалчылар, эртемденнер, психологтар, библиотекарьлар ооң ажылынга квришкеп. Конференцияның соруглазы — эртем-тайылбыр литературазын улам билдингир болдурарыңга дуза чедирери. Айтырыг кончуг нарын. Физика, химия дээш эртемнерни чаш кижи билбес болгай. Эртем-техниктиг дедишиге эрте сайзыралга, эртем информациязын шингээдип алырынга салдарны чедирип турар. Эртем дугайын чаш кижиге канчаар чугаалап бээрил, түүнү чугаалаза, чугаалаваза экил?

— Кабинетте чагаалар киидизи бар. Ол үүнү кылып турарыл?

— Бодунуҥ саналын бажыңның адрезинге чорударын ном бүргүзүнге бижип турар бис. Чүрттүүн аңгы-аңгы булуңнарындан чыл санында ном үндүрер чер 40 муң хире чагазы ап турар. Номнуҥ утказынга, чуруктарынга, полиграфия талазы-биле кылышкынынга үнелелди уруглар берип турар. Ол бүгү-биле кызыгаарлаттынмайн, школачы, хөй-ниитичи ажыл-херектериҥ, сонуургалдарын, чүткүлдерин база бижинирлер. Бистерге, психологтарга, чогаалчыларга, журналистерге ол кончуг чугула материал. Уругларыңың эң солуң чагааларын бюллетеньге специалистерими түнелдерибиле кады үндүрүп турар бис.

Чамдык чагааларга харыы чорудуп турар бис. Уругларның сонуургалын кыпсырын, билиглерин ханылдарын күзээр бис. Ооң-биле чергелештир база бир кабинет бисте бар.

— Ол дугайын чугаалап берип көрүңерем?

— Тускай темалар аймыбиле, чижээ, мөзүг-шынар кижизидилгези, чок болза, уран чүүл дугайында номнар, уруглар номнарынга сүме допчулалдарын кабинеттиҥ ажылдакчылары үндүрүп турар. Чаңгыс-даа солуң ном эскерттинмейн эрте бербезин дээш, чаа номнарның допчулалын белеткеп келген. Библиотекарьлар-биле сырый харылзаа бисте тургустунган: оларның доктаамэл лекторийи уруглар бажыңында бар. Кандыг-бир айтырыгга тураскаатакан лекцияларны, ужуражмышкыннарны айда ийи катап чорудуп турар. Чижээ, чоокта чаа уругларга бижээн даштыкы литературага тураскаатакан ужуражмышкын эртикен. Очулдурукчулар, литературоведтер, редакторлар аныа чүве чугаалаан.

Бистиҥ ном үндүрер черивистиҥ төөгүзүнүге тураскаатакан доктаамал делгелге кабинетте ажыттынган.

Уруглар бажыңының чанында уругларның литература болгуму ажылдап турар. Аныа күзээн-не кижи бүргүзү киржир.

Э. АЛЕСИН.
ПМА.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ «Пионержи чай» деп фото-чуруу.

Болган таварылга

СЕГИРЖИП АЛЫШКЫН

Олар ийилээн — ачазы биле оглу Хамсыранның Бедий талазында чурттап турары Чазылар суурже углуг кокпа оруктуг таш-биле мунган, кош тыртканы чарыларлыг бадыл олурганнар. Олча-тывыжы-даа хире-чергези-биле арбын болгай.

Мурнунда таваар чортуп ораан ачазының мунган чарызы бажын сыртайтыр көдүргеш, думчуу хартыгайны берген. «Чүү болду бо?!— дээш, аңчы хенертен хая көрүнген.— Бодуңун четкен коштуг чарылары-даа, оглуңун мунган, четкени — шуптузу-ла бир-ле үүвеге дырбадып, шиштедипкен үүве дег, кожаңайнып-ла үнгеннер. «Ээ, хайыракап чазыйлавн чыл-ла болгай, ол аза бар эвеспе мында!»— аңчының бажыңга чык дээш үүве-ле ол.

Айыыл дээрге чамдыкта, шынап-ла, үе-шаан манап чыттпае дораан келир болгай. Ийиниче көөрге: хөлчок улуг деп болур хайыракап, ам-на амырап тодар боор мен дээп ышкаш, бел кежии чаяннаан, бажын чайган дөө үзейипкен чорул орган. Ам шуут-ла кижилерже халдаары маргыш чок илдеи апарган, көскү-хөрээ безин киргирт дээп. Ыя арынында алашкылар кайызы-даа чарыларындан шарып дуже халышканы, холдары мажыла барганы каш-ла секунда иштинде болган. Ачазы бо дег тавариылгада ыяап-ла ынчаар апаар дээрзин хөй чылда тайга аннап, ини малдап чораан дуржулгазындан эки билир. Оглун-даа ынчаар кылыр сен деп өөреткен. Чарылары кончуг хөөган болгаш, дораан-на хар-хөртүктү бурулаары шорлуп-баглажып чорул шиг-ле дээннер. Канчалза-даа олар ээзиниден ырап шыдавас. Оны аңчы кижи база билир.

«Хыы, бо кончуг дайзынны!» дээп чаңгыс үн дыннаган. Оглу баштай тозовка-биле бир атканы дыңналган. Ам ашактың үүктеп чораанны барык чаа ланчыызы эдип үнген. Хайыракап дээрге аргамчы охтамы хире черге кээрге, база бир аткан. «Чүге дегбес аза боор!» деп, ашак күштүг хыйланган.

Ол аразында оглунче-даа көрүнмээн, ооң атканын-даа дыңнаваан. Хоочун, эрес-дидим аңчы бо удаада, мурнундагы ындыг бир тавариылгада ышкаш, черемчилелин ышкымаан, хөлзеп кортпаап-даа, вйи будун черде быжыг кылдыр тептиппкен, боозун ийи холза дыңзыг тудупкан турган.

Чазыйлаал ан ашактың ырыңче шуут хөме-ле келген! Өлүм мыя-ла! Изиг тыпыжы безин илден, дүгү холга дээп келген халдакчы ооң бир тәлакы дискээнче холу-биле чаа тудускан. Чүгле изиш дээрн, багай ажыгын каарын сүмелээннер. Дерзин хулиганнар ону дүлээп ап, боттарын канчаар ап чоруурун кыдыындан боданып көөр туржук, харындаа оларже халдаашкын кылганнар. Валерий Монгуш дээрзи доңгурак үштүп эккеп, хамаатыларның бирээзин хөй удаа балыглаан, ооң уламындан ол кижи амыдыдан чарылган. Өскезин база аар кемдедир эттээннер.

Бо дерзин хулиганнар боттарының үүлгеткен херээнин аарын билгеш, шииткелден чайлаар соруулга-биле ол черинден дезипкеннер. Ынчалзаадаа шагдаа черинің ажылдакчылары оларны туткаш, херек-сөөк ажыш дээрн билдинген. Үүге дүжүп бээр боор, кылыы хайынган эр ооң хөрээн орта боозу-биле үстүргеш, мажызын чаза тудупкан. Хайыракап мырай бо бут баарынга чирс кээп дүжегре, ам-даа сагыжы ханмаан изиг-халыын эр чап кадында ооргазындан чидир бижээн ужулгаш, ооң бооставзынче кинр шанчыпкан! Ооң тыныи ок-бижээ алган!

Чазыйлаан ан тинлеттиргеп. Кымнар маңаа эрес-дидим болганыл? Кооперация аныыртывыш ажыл-агыйының Хамсыра салбырында штаттыг анчызы, шаандан бээр ан-өлүк тывыжыңга тергиин кижилерниң бирээзин деп мактаткан Толгар Сырбаевич Маады биле ооң оглу Сергей-дир.

— Хыы, бо үүве бисти аайлап каар часты халз, оглум? — дээш Маады шагжоок хулумзүрээзи. Оглу база.

Ам кээп улуг тынып каап кезек олурганнар. Дискээ ыжып, хөлчок аарып келген Маады будун сөөртүп чыда, чанында харда хөмдүне душкеп ланчыызын тудуп көөрге, тонаанда хан чыпшына берген болган. Оозу мындыг болган үүве-дир. Кажак аңчы хайыраканны хөрээнче үстүргеш адарга, октун кирген орнундан хан булгурлуп үнгеш, бооже хөме аттыга берген. Сергей хайыраканга ок канчаар деттеп эвес дээш ылавылап кергеп. Ооң аткан октарының ийиэн «азлчының» төвээзиче дээпкеп, ынчаарга ачазының бир оту хөрек талазын чирс дээп балыглаан, өске огу өжүп бажын чуура деттеп, сөөлгү огу чүрек дужунче, ылап-да өлүмнүг черинче кире берген болган.

Чазылар суур ооң дыка ырак эвес болганы оларга дузалаан. Маады Толгарны оглу чарыга көдүргеш, мунду-руптарга, оозу эзер кырынга бүкшүе олуруп алгаш, аалынга улуг хала чок чедип кээр аргалыг болган.

...Саргалдыр куу арыннуг, төгерикэмээр бичии арын-шырайындан оожум, бодамчалыг карактары эрестиг көстүр, кижи ортузу ажа берген чолдаг ашак Тоора-Хем, Ий суурларга элээн каш хонукта аскап, оожум базып чорул турган. Хайыракап ооң бир талакы дискээнче улуг дыргаа-биле хапканындан дискээнниг саргып, аарып кээри бо чылын 60 харлааш пенсияже үнер бижик-документ кылдыртып аар дээн кижиге ол хүнерде берге-ле болган боор! Ынчалзаадаа баштай-ла эмчизиниге, ооң соонда керектиг албан, организация черлериге Тожу тайгазының эрес-омак аңчызы Толгар Маады кирип четтингипкен.

А. НУГУУРАК.

ХУЛИГАННАРНЫ АМДАЖЫТПААН

Суд залындан

Барын-Хемчик районуң Кызыл-Мажалык суурга чурттап турган аныяк ооллар Валерий Монгуш, Валерий Хомушку, Василий Ооржак олар чоокта чаа аар кем-херек үүлгеткен дээш улус судунуң сандайынга олурганнар. Бо хып дээн аныяк ооллар нийтилелге ажыктыг кандыг-даа күш-ажыл кылбаан, бөлүглежип алган ара-галаашкынга өөлежип турган дээрзин суд үезинде дыңнаваш, маңгыстаачак амыдырал кижини черле эки үүвеге чедирбес, суд сандайындан чайлатпас дээрзин дораан бодап келир болду.

Бо ооллар кандыг херек үүлгеткенил? Бо чылын, часкаар, хып дээн бо үш аныяк кижи Кызыл-Мажалык суурга бир бажыңга арага яшкен. Оон кежээ орайтай бергенде, «Бирлык» совхозта чурттап турар өөрүнге ужуражыры-биле чорупканнар. Оруң ара бар чорааш, «далай безин чода ортузунда» баргап ооллар арынүүрүн артынга каапкаш, кайы-хамаан чок алгыржып, кижи аксынга эптешпес сөстер эдип, эртикен-дүшкен чоңну хүндүлевейн туразында-ла аажылап чораанар. «Бажы-биле кылаштаар» четкен «маадырлар» оон улам калчаарап, суггарылга системазының чапыбиде эртип бар чорааш, ийи хамаатыже чөнгээлеп эгелээннер. Аңаа чораан улусту фонарь-биле чырыдып, эки-бак сөстер-биле дорамчылап, «дидимнп» үжелээп ийи-ле кижиниҥ мурнунга көөргеди бергеннер. Эртип бар чораан хамаатылар оларны соксадып, тиҥ канчаар болганын бадыткаш, судче шилчидип бергеннер. Ийи-ле кижиге улуг «маадырлыг» чоруун көргүзүп турган хулиганнар суд сандайынга чаржынчыг апарган, хөй-ниитиниҥ ческиниишкинин болдурганнар. Оларны РСФСР-ниҥ КД-ниҥ 102 үүлүнүҥ ангы-аңгы кезектерин кижи бүргүзүүн кылган херээнге оналштыр ажыглап тургаш, үр чылда хосталгазын казып шииткен. Чөптүг шииткелди судка келгеннер бир үн-биле деткээннер. Хулиганнарга өршээл көргуспес, оларны амдажытпас ужурлуг бис.

С. СЕРИН-ООЛ,
улус төлөзээн.

БИСТИҢ ААЛЧЫЛАРЫВЫС

Туркмен ССР-ниҥ күрүнениҥ АЛДАРЛЫГ УЛУСЧУ ТАНЦЫ АНСАМБЛИНИҢ номцертн август 20—21 хүннеринде Кызылга болур.

Ансамбльдиҥ уран чүүл удуртукчузу болгаш кол балетмейстери— Туркмен ССР-ниҥ болгаш Кабардин АССР-ниҥ уран чүүлүнүҥ алдарлыг ажылдакчызы Леонид Смолянский. Кол режиссёр — Туркмен ССР-ниҥ алдарлыг артизи Аннагельды Джульгаев.

Солистери: Туркмен ССР-ниҥ алдарлыг артистери И. Кашаева, С. Карафанова, К. Тойлиева, Б. Курбанова, Б. Халмурадов.

Концерттер Ногаан театрга 14.00, 17.00 шактарда болур. Билеттерни театр биле филармонияның кассаларында болгаш «Саян» универмагта садып турар.

АВГУСТУҢ 9-ТАН 14-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТУҢ 9-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.45 —Эртенги гимнастика. 8.55—А. М. Горький. «Фома Гордеев». 11.40— Телемедээлер. 15.10 — «Беш чыл—кижи бүргүзүүнүҥ херээ». 16.15 — «Үш элчигеиниҥ ужуралдары». 16.30 — Бистиҥ корреспондентилериниҥ чугаалары. 17.00 — «Аныяктар адрестери». 18.00 — Концерт. 18.30 — Документалдыг телефильм. 18.45 —Бөгүн делегейде. 19.00—«Эртем болгаш амыдырал». 19.30 —Улустуҥ аялгалары. 19.45 — Телевикторина. 21.00 —«Үе». 21.30 —Чиик атлетикага делегей чемпионады. 22.15—Чаа документалдыг телефильм. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — Футболга ССРЭ чемпионады — «Динамо» (Минск)—«ЦСКА».

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20— Документалдыг фильмнер. 9.00 —«Командир». Уран-чечен телефильминиҥ 1-ги сериязы. 10.15 — ПТУ-да чүү үүвеге база канчаар өөредип турарыл. 10.45 — «Циркти уругларыл». 11.05 — Француз дыл. 11.35 — Уругларга чаа уран-чечен телефильм: «Мен канчап вундеркинд апарган мен». 2-ги серия. 12.40 — «В. Маяковскийниҥ Грузияда хүнеери». 13.10 — Мультфильм. 13.30 —Документалдыг фильмнер. 14.00 — Айыыл чок шимчээшкин. 14.30 — Д. Шостакович —Чедиги симфония. 15.20 — Телемедээлер. 15.25—18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 —«Бирги болгаш нйнги амыдырал». Телефильм. 19.00 — «Азия төвү». 19.30—Ойнаракгар фильми. 19.45 — Телемедээлер. 19.55 —Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 —Концерт. 21.00 — «Үе». 21.30 — «Командир». Уран-чечен алды сериялыг фильминиҥ 2-ги сериязы. 22.50— Ону кылып шыдаар силер.

АВГУСТУҢ 10-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — ГДР-ден уругларга дамчыдылга. 9.55— Концерт. 10.15 —Мультфильм. 10.25 —«Аяң-чорукчулар клуву». 11.25 — Телемедээлер. 11.30—14.55 — Чапсар. 14.55 Телемедээлер. 15.15— Документалдыг телефильм. 15.25— «Тележурнал — «Чурагачы». 16.05 — Мультфильм. 16.15— Уругларга фильм. — «Сээң кажан-даа кирип шыдаваспың арга-ыяш». 17.25 — С. Прокофьев — № 7 соната. 17.45 — «Горнистер, харыылаңар!». 18.30 — Эртем-неитерелдиг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Мультфильм. 19.20 —Бистиҥ садыыс. 19.50 — «Мираж». Үш сериялыг уран-чечен телефильминиҥ 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 —Чиик атлетикага делегей чемпионады. 22.20 — Бөгүн делегейде. 23.35 — Документалдыг телефильм. 23.00 — 00.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Днепр» — «Металлист».

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Эртем-неитерелдиг фильмнер. 9.00 — «Командир». Телефильминиҥ 2-ги сериязы. 10.15 —Некрасовтуҥ дириказы. 11.00 — Ада-нелер, силерге. 11.30 — Немец дыл. 12.00 — Уругларга фильм— «Мономахтыҥ бөргү». 13.05— «Сээң ленинчи библиотекаң» деп дамчыдылга. 13.50 —Документалдыг телефильм. 14.15 — «Колхозка артып каар бис». 15.00 —«Мордва черииҥ аялгалары». 15.35 — Телемедээлер. 15.30—18.00 —Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уругларга фильм— Вова бөрү Марсче канчаар ушканыл». 18.30 — Делегей бийдалыныҥ допчулалы. 18.45 —Чоиуҥ уран үүлү. 19.15— «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 —Концерт. 21.00 — «Үе». 21.30 — «Командир». Уран-чечен алды сериялыг фильминиҥ 3-кү сериязы. 22.50 — Ону кылып шыдаар силер.

АВГУСТУҢ 11-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — «Ынак шүлүктер». 9.25 —«Калыдзы —найыралдыг ог-бүле». 9.55— Документалдыг телефильмнер. 10.30 — «Мираж». Үш сериялыг уран-чечен телефильминиҥ 1-ги сериязы. 11.40 — Телемедээлер. 11.45—14.15 —Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35— Документалдыг фильмнер. 15.25 — Н. С. Лесков. «Амыдыралының болгаш чогаал ажылдарының ырыннары». 16.20 — Мультфильмнер. 17.00 — Шыдыраа школазы. 17.30 —А. С. Макаренко. 18.15— Чүрүк санында-ла хүн. 18.30 —Документалдыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Коллектив чүнү кылып шыдаарыл» деп бөлүк дамчыдылгалардан. 19.30 — П. Чайковский — «Ромео болгаш Джульетта». Фильм-концерт. 19.50 — «Мираж» деп уран-чечен телефильминиҥ 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 —«Ядролуг артык күштүҥ хоозун бодалдарыл». 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — Чиик атлетикага делегей чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Документалдыг телефильмнер. 9.00 — «Командир» деп уран-чечен телефильминиҥ 3-кү сериязы. 10.15 — Улустуҥ аялгалары. 10.30 — Горнистер, харыылаңар!». 11.15— Испан дыл. 11.45 — Уругларга фильм. 12.50 — Авам школазы. 13.20 — Делегей конкурузунуҥ лауреады Л. Кудрюмова ырлаар. 13.45 —Мультфильм. 14.05 — «Кижи. Чер. Ортемчей». 14.50 — «Кызыл дептер» үүнүп дугайында чугаалап турарыл. 15.20 —Телемедээлер. 15.25—18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Ойнаракгар фильми. 18.30 —«Шыянам». 18.40 —«Сээң салымың» деп телефильм. 19.10 — «Азия төвү». 19.40 — Телемедээлер. 19.50— Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар». 20.15— Чиик атлетикага делегей чемпионады. 21.00 —«Үе». 21.35 — «Командир» деп уран-чечен телефильминиҥ 4-кү сериязы. 22.40 — Концерт.

АВГУСТУҢ 12-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Мультфильмнер. 9.40 — Концерт. 10.20 — «Мираж». Уран-чечен телефильминиҥ 2-ги сериязы. 11.30 — Телемедээлер. 11.35— 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Кушкультуржунуҥ хүнүнге утказыңга материал. Уругларыңың эң солуң чагааларын бюллетеньге специалистерими түнелдерибиле кады үндүрүп турар бис.

Чамдык чагааларга харыы чорудуп турар бис. Уругларның сонуургалын кыпсырын, билиглерин ханылдарын күзээр бис. Ооң-биле чергелештир база бир кабинет бисте бар.

— Ол дугайын чугаалап берип көрүңерем?

— Тускай темалар аймыбиле, чижээ, мөзүг-шынар кижизидилгези, чок болза, уран чүүл дугайында номнар, уруглар номнарынга сүме допчулалдарын кабинеттиҥ ажылдакчылары үндүрүп турар. Чаңгыс-даа солуң ном эскерттинмейн эрте бербезин дээш, чаа номнарның допчулалын белеткеп келген. Библиотекарьлар-биле сырый харылзаа бисте тургустунган: оларның доктаамэл лекторийи уруглар бажыңында бар. Кандыг-бир айтырыгга тураскаатакан лекцияларны, ужуражмышкыннарны айда ийи катап чорудуп турар. Чижээ, чоокта чаа уругларга бижээн даштыкы литературага тураскаатакан ужуражмышкын эртикен. Очулдурукчулар, литературоведтер, редакторлар аныа чүве чугаалаан.

Бистиҥ ном үндүрер черивистиҥ төөгүзүнүге тураскаатакан доктаамал делгелге кабинетте ажыттынган.

Уруглар бажыңының чанында уругларның литература болгуму ажылдап турар. Аныа күзээн-не кижи бүргүзү киржир.

Э. АЛЕСИН.
ПМА.

Редактор В. С. ШАРАПИЙ.

ТЕЛЕВИКТОРИНА

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чаъс чагбас. Соңгу-барыын үүктен хаттыг дүргени секундында 5—10 метр.

Дүне 10—15, чамдык черлерге 0—5 градус чылыг. Хүндүс 23—28 градус, чамдык районнарга 13—18 градус чылыр.

Кызылга оскерилге чок агаар болур. Хат кошкак.

Дүне 10—12 градус, хүндүс 26—28 градус чылыг.

КИНО

АВГУСТ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Саламандра» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Красавица и чудовище» 9.40, 13.50, **«Последняя охота»** 11.30, 15.00, **«Спокойствие отменяется»** 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Замужество Марии Браун» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Не могу сказать «прощай» 14.00, 16.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Нас венчали не в церкви»» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Карнавал» (2 сериялыг) 14.30, 17.20, 20.00 шактарда.

Кызылда күрүенииҥ педагогика институдунуҥ 1983 чылдың июнь 30-де Наталья Николаевна Гилёванның адынга тывысканы ЖВ сериялыг № 779994 диплому читкенин барымдаалаан, ону күш чок деп саналр.

Чурттапга бажыңнарының болгаш сад база огород өстүреринге тускайлаан черлерде тудугларның эзлеринге, ол ышнаш хуу гаражтарның эдиенчилеринге Кызылдың сан киидизиниҥ дыңнадып турары болза, тудугларның болгаш чер амыглалының үндүрүүнүҥ 1983 чылда төлээриниҥ ийиги хуусаазы августуң 15-те доостур.

Домтааттынган хуусаадан орай эвес үе иштинде төлевирнии ылырын дилеп турар. Үндүрүг төлевирлерин Кызыл хоорайның амаалга кассалары шуптузу хүлээп ап турар.

КЫЗЫЛДЫҢ УРАН ЧҮҮЛ УЧИЛИЩЕЗИ

1983—1984 өөредилге чылында дараазында салбырларга сургуулдарны немей хүлээп алырын чарлап турар:

1. Дириҗёр-хор.
2. Улустуң хөгжүм хереселдериниҥ (баян, аккордеон, домра, допшулуур).
3. Үрер болгаш кагар хөгжүм хереселдери (кларнет, труба, тромбон, саксафон, гобой, флейта-пимба).
4. Фортепианоҥун.
5. Музыка теориязының.
6. Клуб салбыры (клуб ажылдарының режиссёру, хореография).
7. Библиотеканың.

Училищеге эр-херээжен, 30 хар чедир назылыг кижилерни хүлээп алыр. Музыка салбырынга кирер кижилериниҥ аалга доктаадырын, кулаанның дыңжызын, ритмин, үнүн хынаар. Клуб болгаш библиотека ажылдарының салбырынга ортумак билиглиг кижилерни хүлээп алыр. Музыка салбырынга ортумак школаның 8 болгаш 10 классчыл доосканнарны алыр.

Училищеже кирер билдиринишкинге капсырлаштырар документилер: аттестат, сес чыл школазын доосканының дугайында хереченлел, (бозу-биле), эмчи шынзылгазы (№ 286), кадрлар киидизиниҥ азы бүдүрүлгенин удуртукчузунуҥ шынзытканы күш-ажыл дептеринден үшта бижиишкин, 3х4 см. хемчээлдиг 4 фоточурук. Училищеге өөренип кирер дээш чедип келгенде, төрүттүүгениниҥ дугайында хереченлелди азы паспортту, шериг биледин азы кинр бижээн хереченлелди бодуу көргүзер.

Сес классты доосканнарның киреде дужаар шылгалдалары: мергежилнге, орус дылга (диктант), орус дылга болгаш литературага (аас-биле);

ортумак школаны доосканнарның киреде дужаар шылгалдалары: мергежилнге, орус дылга болгаш литературага (сочинение), ССРЭ төөгүзү (аас-биле).

Киреринің шылгалдалары ортумак тускай өөредилге черлеринге хүлээп алышкын чурумун ёзугаар 1983 чылдың августуң 24-те болур.

Өөредилге сентябрь 1-де эгелээр. Стипендияны ниити чурумга үндезилээп бээр. Киреринің шылгалдаларын чеднишкинниг дужаараи үндезин националдың кижилерин өг-бүлезининг материалдыг байдалының дугайында шынзылгалыгга күрүенниң долу хандырылгазынга кирер.

ХҮЛЭЭП АЛЫР КОМИССИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда № 2 бажың. Телефон №№ 2-25-79, 2-29-26.

Тыва АССР-ниҥ харылзааның техниктиг-бүдүрүлге эргелелинге ажылдаары-биле радио база телевидение бөлүүнге, электри харылзаа албанынга улуг инженерлерни, инспекторревизорну, машиначчы-секретарьны, администрацияның-ажылагый киидизиниҥ начальнигин хереглеп турар.

ЭРГЕЛЕЛДИҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Кочетов кудумчузунуҥ № 53 бажың, кадрлар киидизи. Телефон № 2-46-12.

Редакциянның адрези: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыылаалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үзетпүр киидистериниҥ 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузут киидистериниҥ 2-37-13, чагаа киидизиниҥ 2-41-27, информация киидизиниҥ 2-22-60, культура киидизиниҥ 2-23-54, кодээ ажыл-агый киидизиниҥ 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солуп келбейн баргапза 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1076.

Тыва АССР-ниҥ Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниҥ талазы-биле күрүне комитединиҥ типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-01316

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 184 (12274) | 1983 чылдың август 10, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 иви

КОЛЛЕКТИВТИГ КЕРЭЭЖЕ КИРГЕН

Томск районунуң агроүлетпүр каттыжышкынының чер ажылдыглары немелде чарыгдал чокка-ла ногаалларын дүжүдүп улгаттырган. Каттыжышкынының ажылагийлары шуптузу область эң-не баштай коллективтиг керээ-биле ажылдарынче шилчээн.

Чүс ажыг керээ чок коллективтерниң ол талазы-биле шылгалданы тудуп эртеринге РАУ-нүң чөвүлели дузалаан. Оон дузазыбиле ногаажылар болгаш чагыккылар-даа ногаалларның шөлдең эгелээш, садыгга чедир эртер бүгү оруун контрольга алган. Олар чүгле черниң эвес, харын база өстүргеи дүжүттүң шынарының дутайында домей сагыш салыр апарганнар.

— Коллективтиг керээ-биле ажылдаар арга хожудангай коллективтерни мурнакчыларның одуруунче үндүр тырттар арганы берген — деп, каттыжышкынының кол экономизи В. Жидкин чугаалаан.

Каттыжышкынының чөвүлели бот-оруга-чарылгалыг звеноларбиле керээ негелдерни шыңгыы сагырын ажыл-агыйларның удуртукчуларынга дааскан. Оон соонда ажылдарже чардыктырары соксаан. Оон түңнелинде күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыккан, кадрларның ажылдан үнер-керии кызырган.

«Степановский» совхозтуң өг-бүлелер звеноларының мурнакчы дуржулганың школазы болуп берген. Бедик мергежилдиг тараажылар К. Киргинцев, А. Брагин, А. Гаврилов оларның удуртулгазында звеноларның область ортумак дүжүттен ийи катап ажыт дүжүттү өстүргеи.

Томскиниң РАУ-зүңүң ногаажылары эрте быжар ногаа культураларын ажаап алырын область баштай эгелээн. Олар бо чылын эрткен чылдымдан мракта хөй помидорларны, огуреццерни, капустаны, морковьту алырын хүлээнген.

А. РУССКИЙ,
СЭТА-ның корр.

Томск.

ПАРТИЯ БӨЛҮКТЕРИ

Партия бөлүктериниң амыдыралында чугула болгаш харыысалгалыг үе — отчёт-соңгулдалыг хуралдар эгелээн. Республиканың бүдүрүлге участоктарында, бригадаларында, эзлчеглеринде, мал фермаларында, тудуг шөлдеринде, албан организацияларында болгаш өөредилге черлеринде 407 партия бөлүктери бар. Кайда-ла партия бөлүктери эки ажылдап турар болдур, ында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) болгаш июнь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлери чедишкинниг боттанып турар.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдар — партияның күшүнүк ажыл-ишчи коргузүү. Олар бедик негелделиг, шүгүмүленчи ёзу-биле, бүгү эки чүүлдерни коллективтиг деткиринче, четпестерни шүгүмүлеп, ону эдип алырының оруктарынче, арга-методтарынче онза кичээнгейни салыр. Хуралга саналберген кижи бүрүзү партия бөлүүнүң ажылын хамызы-биле анализтеп көөр, четпестерни илередир, шиитпирлээр ушурлуг айтырыгларны тодаргай чугаалаар ушурлуг. СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Ю. В. Андропов мынча деп демдеглээн: «Партияның улуг күралвыры — партияның иштики демократиязын улам калбартыры, коммунистерниң чогаадыкчы идепкейин, инициативазын болгаш харыысалгазын улгаттырары болур. Партияның болгаш чурттуң чугула айтырыгларын чугаалажып көрүп тургаш, коммунистер аңаа дидим болгаш идепкейлиг киришкен тудум-на, олар хүлээп алган шиитпирлерни күүседиринге идепкейлиг киржир, ынчан бистиң партиявыс бодунуң төөгүлүг хүлээлгезин улам-на чедишкинниг күүседип шыдаар».

Партия бөлүктеринде кежигүннерниң саны эвээш-даа болза, оларның роль болгаш ужур-дузазы улуг. Коммунистерниң идепкейлиг киржилгези-биле партияның политиказын болгаш экономика талазы-биле салган улуг сорулгаларын амыдырапда боттандырып турар. Партия бөлүү улус массаларының аразында турар, хүн бүрү ханы харылзаалыг, ынчангаш орта үнелиг эгелээшкиннерни чогуур үезинде эскерер, ону деткиир, мурнакчы дуржулганы нептередиринге дузалаар, коллективтиң чедишкинниг амыдыралынга шаптыытыг четпестерни чайлаар боттуг хемчегларни алыр. Сорулга болза ол аргаларны долу база ажыктыг ажыглаарары болур.

Партия бөлүктери нол күжениишкиннерин хамыктың мурнунда экономика болгаш социал хөгүлде талазы-биле он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын күүседиринче, чоннуң материалдыг байдалдарын экижидеринче угландырар. Ылаңгыя күш-ажылдың бүдүрүнчүлүүн бедидеринче, маңналганы, экономияны экижидеринче болгаш өске-даа күрүне ужур-дузалыг айтырыгларже доктаамал сагыш салыр. Практиканга эртеминиң, техниканың чедишкиннерин, комплекстиг механизацияны нептередир, ажыл-херекти организастаарын экижидер. Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазында партия бөлүү (удуртукчузу Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, саанчы Д. Д. Ондар) эртикен чылын отчёт-соңгулдалыг хуралынга күш-ажылды организастаарын, сагылга-чурумну экижидип, инекгерниң ажаалдазын, чемгерилгезин, суггарылгазын негелде ёзугаар чорудуп тургаш, сүт бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын нөвүдедирин шиитпирлээн. Фермаңың коммунистери хуралдың доктаалын амыдыралга боттандырар дээш тодаргай хемчегларни ап чорутқан түңнелинде он бирги беш чылдың үшкү чылының бирги чартыында багай эвес көргүзүүглерлиг болган. Сүт бүдүрерин эртикен чылдан нөвүдетиеш, республиканың фермаларыныҥ аразында чарышка бирги черни эзлээн. Саанчы А. С. Монгуш бир инектен 2867 килограмм сүттүг саап алгаш, социалистиг чарышка тиилеңчи бояган.

Бригада керээзи-биле ажылдаар депшилгелиг арганы нептередиринче партия бөлүктери ынчэнгейни салыр. Ол болза экономинтиг болгаш мөзү-шынар кижизидилгезиниң эки школазы, коллективтиң ниити сонуургалдары база сорулгалары дээш ону каттыштырып, быжыглап турар. Аңаа коммунистер идепкейлиг киришкен тудум-на күш-ажылчы коллектив бижыгар, ынчангаш ажылдаарга бүдүрүнчүлүг, чурттаарынга солун. Орта партбөлүк удуртукчузу дайынчы өзек болур. Бистиң республикада бригада керээзи-биле ажылдаарын бүдүрүлгелерде, тудуг, транспорт организацияларында, нөдээ ажыл-агыйда нептередип эгелээн, ону улам сайзыраңгаймыдар ужуралуг.

Партияның идеологтуг, масса-политиктиг ажылының чугула айтырыгларын СЭКП ТК-ның (1983 ч.) Пленуму чугаалашкаш, күш-ажылчы коллективтерниң болгаш партия организацияларының мурнунда тодаргай сорулгаларны салган. Бо талазы-биле партбөлүктерниң кылыр ажылы эвээш эвес, ынчангаш идеологтуг, масса-политиктиг ажылды отчёт-соңгулдалыг хуралга анализтеп чугаалашкаш, партбөлүктүң идеология активиниң — агитаторларның, политинформаторларның, дагдыныкчыларның, бүгү коммунистерниң ажылын идепкейжидер херек.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары, организастыг чорукту экижидери — хүнүң чугула сорулгаларының бирээзи. Кызылдың, Ак-Довуракпың, районнарның чамдык күш-ажылчы коллективтеринде ажыл шагы үзерлер, планныг онаалдаларын күүсетпестер, материалдарга, электри энергиязынга маңналга чоктар, арагачылар, ниитиниң норум-чурумун үрээлер ам-даа бар. Ол четпестерни чидиибиле шүгүмүлээр хөрек. Ону чедишкиннинг шиитпирлээри-биле партбөлүктер, коммунистер, доктаамал ажылдаар бүдүрүлге хуралдары, бригадирлер, херээженнер чөвүлелдери, улусчу контрольдуң постулары, эш хүүзүнүң судтары болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының ажылдаарының шаптыытыг четпестерни чайлаар боттуг хемчегларни алыр. Сорулга болза ол аргаларны долу база ажыктыг ажыглаарары болур.

Партия бөлүктери нол күжениишкиннерин хамыктың мурнунда экономика болгаш социал хөгүлде талазы-биле он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын күүседиринче, чоннуң материалдыг байдалдарын экижидеринче угландырар. Ылаңгыя күш-ажылдың бүдүрүнчүлүүн бедидеринче, маңналганы, экономияны экижидеринче болгаш өске-даа күрүне ужур-дузалыг айтырыгларже доктаамал сагыш салыр. Практиканга эртеминиң, техниканың чедишкиннерин, комплекстиг механизацияны нептередир, ажыл-херекти организастаарын экижидер. Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазында партия бөлүү (удуртукчузу Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, саанчы Д. Д. Ондар) эртикен чылын отчёт-соңгулдалыг хуралынга күш-ажылды организастаарын, сагылга-чурумну экижидип, инекгерниң ажаалдазын, чемгерилгезин, суггарылгазын негелде ёзугаар чорудуп тургаш, сүт бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын нөвүдедирин шиитпирлээн. Фермаңың коммунистери хуралдың доктаалын амыдыралга боттандырар дээш тодаргай хемчегларни ап чорутқан түңнелинде он бирги беш чылдың үшкү чылының бирги чартыында багай эвес көргүзүүглерлиг болган. Сүт бүдүрерин эртикен чылдан нөвүдетиеш, республиканың фермаларыныҥ аразында чарышка бирги черни эзлээн. Саанчы А. С. Монгуш бир инектен 2867 килограмм сүттүг саап алгаш, социалистиг чарышка тиилеңчи бояган.

Бригада керээзи-биле ажылдаар депшилгелиг арганы нептередиринче партия бөлүктери ынчэнгейни салыр. Ол болза экономинтиг болгаш мөзү-шынар кижизидилгезиниң эки школазы, коллективтиң ниити сонуургалдары база сорулгалары дээш ону каттыштырып, быжыглап турар. Аңаа коммунистер идепкейлиг киришкен тудум-на күш-ажылчы коллектив бижыгар, ынчангаш ажылдаарга бүдүрүнчүлүг, чурттаарынга солун. Орта партбөлүк удуртукчузу дайынчы өзек болур. Бистиң республикада бригада керээзи-биле ажылдаарын бүдүрүлгелерде, тудуг, транспорт организацияларында, нөдээ ажыл-агыйда нептередип эгелээн, ону улам сайзыраңгаймыдар ужуралуг.

Партияның идеологтуг, масса-политиктиг ажылының чугула айтырыгларын СЭКП ТК-ның (1983 ч.) Пленуму чугаалашкаш, күш-ажылчы коллективтерниң болгаш партия организацияларының мурнунда тодаргай сорулгаларны салган. Бо талазы-биле партбөлүктерниң кылыр ажылы эвээш эвес, ынчангаш идеологтуг, масса-политиктиг ажылды отчёт-соңгулдалыг хуралга анализтеп чугаалашкаш, партбөлүктүң идеология активиниң — агитаторларның, политинформаторларның, дагдыныкчыларның, бүгү коммунистерниң ажылын идепкейжидер херек.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары, организастыг чорукту экижидери — хүнүң чугула сорулгаларының бирээзи. Кызылдың, Ак-Довуракпың, районнарның чамдык күш-ажылчы коллективтеринде ажыл шагы үзерлер, планныг онаалдаларын күүсетпестер, материалдарга, электри энергиязынга маңналга чоктар, арагачылар, ниитиниң норум-чурумун үрээлер ам-даа бар. Ол четпестерни чидиибиле шүгүмүлээр хөрек. Ону чедишкиннинг шиитпирлээри-биле партбөлүктер, коммунистер, доктаамал ажылдаар бүдүрүлге хуралдары, бригадирлер, херээженнер чөвүлелдери, улусчу контрольдуң постулары, эш хүүзүнүң судтары болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының ажылдаарының шаптыытыг четпестерни чайлаар боттуг хемчегларни алыр. Сорулга болза ол аргаларны долу база ажыктыг ажыглаарары болур.

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ ЧОРУП ТУР

«Шын» солун **КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН** Серенот Кызыл-оолдуң удуртканы мал чемни белеткээр механизастаттынган звенозунуң чедишкиннинге турасказадып көдүргеи.

Эрткен чедиң хонукта Бай-Тайга районда «Мурнакчы» совхоз ниитизи-биле 374 тонна сиген белеткээн, оон 192 тонназы азы 51,3 хуузу — коммунист **Серенот Кызыл-оолдуң** удуртқан механизастаттынган звенозунуң ажылының түңнели.

Мурнакчылардан үлегер ап, мал чемни белеткээриниң шалыпчы айынга идепкейлиг киржиңер!

ХҮНИҢ ҮҢ-НЕ

Бистиң «Коммунизмче орук» совхозтуң трактор-хову бригадазы малга чем белеткээриң организастыг чорудуп, хүн бүрү немелделерии чедип ап турар. Ол ниитизи-биле 2700 тонна чайгаар үнген сигении белеткээр.

Бригада баштайгы үш хонукта 130 гектар черниң сигении кезип, оон 60 гектарындап 40 тоннаны бөлгеш, улуг сараатты тургускан. Механизаторлар Г. Ондар, Г. Моңгуш, Ч. Куулар, Х. Куулар олар эң кызымак ажылдап, хүн нормазын үргүлүү ажыр күүседип турар.

Сигенчилерниң чурттаар черии эки дериң кылган. Механизаторларның хостуг үе-шагын таарымчалыг организастаары-биле ойнаар чүүлдерни экжеп, кожер библиотеканы ажылдатса чогуур.

К. ДАРЖАЯ.

Өвүр район.

«О. ШЫНААДА» МЫНДЫГ

Тес-Хем районда «О. Шынаа» совхозтуң механизастаттынган сигенчи 2 бригадазы бо хүннерде сиген шөлдеринде кидин түлүк ажылдап турар. № 1 бригаданың Михаил Аңгыр-оол удурткан 5 кижилиг звенозу 3100 кезек сигении пресстээш, сиген кажаазынга чедиргеш, сараттаан. Звенода тракторист кыс Мичейлаа Кыргыс, чүдүрүкчүлер Аяноол Саая, Шолбан Чамзырай хүн нормазын ажыр күүседип турар.

С. Чооду удурткан бо бригадада шупту 15 кижи, 9 трактор, 5 косилка, бир грабль база бир прессподборщик бар. Ажылдың темпизи июльдуң сөолгу хүннеринде чаъс-чайыктың удаа-дараа чаап келгенибиле элээн саадаан. Ылаңгыя Токпар-оол Кыргыс удурткан звенопуң девискээри трактор эртип шыдавас малгаш, тулаа апарган.

Агаар-бойдустуң берге байдалынган аңгыда доктар болуп турар бир чылдагаан — машина-техникага артык кезектер тывылбазы. Бо талазыбиле сигенчилерни багай хандырганың маңаа дорту-биле айтыр апаар. Артык кезектер совхоз складында хамаан чок Самагалдайда сельхозтехника каттыжышкынында, Кызылда Сельхозтехүркомкуң складында-даа чок. Совхозтуң кол механигни Маадыр-оол Түлүш сиген кезектер машинага тяга дилеп, Кызылче каш-даа удаа киргеи, ынчалза-даа артык кезектер-биле хандырар хүлээлгелиг организацияларда ында кезектер шуут чок болган. Оон уламыңдан 2 косилка ажыглал чок туруп берген.

Артык кезек тракторларга, автомашиналарга база-ла чедишпес. Совхозтуң автомехаиги Балчый-оол Ужар-оол июль 24, 26 хүннеринде грабльдерге артык кезек, прессподборщикке ленталар, палецтер сураглап Кызыл, Самагалдайга барып чораан. Ында кезектер көдээ ажыл-агый техниказын артык кезектер-биле хандырар хүлээлгелиг организацияларда база-ла чок болган.

Чимиштиг үеде сиген белеткелинде бүгү техниканы артык кезектер-биле четчир санныг хандырары — эң чугула хүлээлгелериниң бирээзи. Бо талазы-биле ажылдарның четпес организастаттынганы үстүнде чижектерден өөскү-дүр.

Ажылдың бүдүрүкчүлүүн, ажыктыын бедидер төлээде, сиген белеткелинде бар бүгүле техниканы үзүктелишкин чок хандырарын кыска хуусаада чедип алыр херек.

«О. Шынаа» совхозтуң сигенчи 2 бригадазында күш-ажылды организастаанны, кижилерни аъш-чем, солун, сетküүл-биле хандырганы багай эвес. Ажыл-агыйда партия комитединиң секретары В. Ооржак, комсомол комитединиң секретары М. Ондар сигенчилерге докладмал барып, лекция-беседаларны чорудуп турар.

Беш хонгаш-ла ажылдың түңнелдерин үндүрери мында чаңчыл апарган. Сөолгу хүннерде кестирикчилер Владимир Бады, Вячеслав Шынчик база прессткчи Коңгар-оол Санчат хүн нормазын ажыр күүседип туварлар.

Бо сезонда бригада ниитизи-биле 3065 тонна чайгаар үнген сиген белеткээр планныг. Бригада ажылдарже элээн орайтан кирген. Оон чылдагаанын совхозтуң удуртукчуларының сиген белеткелиң организастаарын эрешгей көрүп, ынаар багай кичээнгейни утпаңдырганы-биле тайылбырлап болур.

Үе эвээш артқан. Удавас күс дүжүп келир. Амгы үеде сезон орту кирип турар. Чайгаар үнген сигенner-биле чергелештир, тараан мал чемнерии, тарза, ногаа культураларын ажаар үе база даладтырып кээр. Ындыг болганда кыска хуусаада бар четпестерни чайлаткаш, ажыл-агыйда ажылчын курлавырларны долузу-биле ажыглап, күш-ажылды организастаарын бедидери чугула.

И. ИРГИТ.

ЧУРУКТА: совхозта комсомол комитединиң секретары Маргарита Ондарның сигенчилерге чаа солун, сетküүлдүг ааладап келгени.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ТУКТУ САЛБАС ДЭЭШ

(РЕПОРТАЖ)

Аяс хүннер барык болбайн турар деп болур. Даң адаргада чаъс. Чамдыкта хондурдуңдур-даа чаап туруп бээр. Мал чемни белеткеп турар ажыл-ишчилерге дыка-ла шаптыктыг. Ында-хаая хүнеп келирге шөлдерде, аргарыгларда кескен эңдерик сигенни кургадып, бөлүп, саараттап эгелеп, ажылды шуудадып чорда, кара будуттар дириглии келген соонда база-ла төөкаптар. Сиген ол-суг болур.

Тожуга июль ай колдуунда ынчаар эрткен. Ам август база-ла чаъс-чар-биле эгелээни ол. Районда мал чемни белеткээр ажылдың куду темпизиг болуп турарының бир чылдагааны база ында.

Ынчангаш дээр бичии-ле ажырга, сигенчилер өөрүп, буруладыр ажылдап киришпер, кескен сигенин хөрээнеп, сараттаи четтигиптерин кызыдар.

Аялы хона берген ындыг хүннерии бирээзинде Ий орууман школазының өөредилге-будурулге бригадазынга бардывыс. Ону «Май 1» совхозуңуң Чумуртуг деп черинде, долгандыр делгем сигеи шөлдерлиг, ажылдаар, дыштанырынга-даа холчок таарымчалыг девискээрде тургускан болду.

Бригада төөгүне кээримнеже, улус шупту ажылдап чоруткан, чүгле ийи бичии кызыжактар чем белеткеп, олярга ажылдаан турлар. (Улуг повар сууг киргеи, удавас чедип келир дээрии олар сөөлүнде чүгааладылар). Аъш-чем хандырылгазы кандыгыл болариын дээш бодал-биле хынамчалыг көргүлеп, одаг ээлерп-биле каш сөс-даа солдуштувус. Стол кырында улуг гаваакта чаа быжырган далганы опайтыр овааладп үндүрүлкеп. Эът, сүт, сметана, чигирдээ бар-ла. Хандырылга чөрле багай эвес хире. Ол дүгайын аныяк поварлар база бадыткаан, оларның талавындан совхозка хомудал чогун чугааладылар.

Школачыларның чурттаар, чемненир черлериңе база кирдивис. Кайызының-даа иштидаштыг арыг, көрүштүг, удустуң удуур-чыдар орун-дожээдаа чурум-чысқаалдыг болду. Даштың сетка херген теннис столлу, бомбук теп ойнаар футбол шөлү база бөлеп. Долгандыр кайнаар-даа көөрге, когаан чайт арга-арыг, агаарның арыын, бойдустуң кавс-чаражын кижи магадап ханмас.

Сигеп шөлдерп бригада төөүиден ырак эвесте. Оларның бирээзинде ажыл хайныпып тур. «Беларусь» тракторларның бирээзи сигенни кестирген, өскээзи дүшке чедир элээн кургай берген тавычаларны болдүрген, аймырлыг ээлдар, уруглар база болуп, хөпөөнээн турлар.

Ол чораан бир өөрүнүүт болуушкунга база таваржы берген болдувус. Районда мал чемни белеткеп турар бригадаларже ыңгыы-шыңгыы ногаа культураларын эрткен чылгы эки шынарлыг савакны холуур. Савакны аммиак-биле баш удур холуп аар болза эки. Ол чорук продукциняны дүүүрүндеп, хорааналырындан камгалаар база оон хөлүзүүн бедидер.

Ногаан массаларның шынарын кадагалаар эң-не ажыктыг арга — химиктиг консервалаашкын болур. Ындыг арга-биле консервалаан кукуруза силюзүнда ийи ай болганда 60 хуу чигир тыптып келгенин эртемденнер тодаратқам.

Өл-шыгы 71 хуу силоска чигириниң 90 хуузу кадагалаттынып артар. Консервалаан силоска белок 36—46 хуудан 55—72 хуу чедир камгалаттынар.

Силос кылырыга картофель сывы, капуста, тарза холумактары, дүдүк картофель дээш хөй-хөй үнүттер ажыглаттынып болур. Таңды районнуң база «Кек-Тей» совхозтуң удуртукчулары үрелик картофельди база картофель сывын силостап, депшилгелиг арганы ажыглаан. Өл-шыг турда савакны кадагалаары дыка берге, ынчангаш ону аммиак-биле холаашкын, силостап аар болза эки. Ындыг савакның хоолулуу өл-шык турда 60 хуудан 0,5 катап көвүдээр.

(Уланчызы 3-кү арында).

ШЫНАРЛЫГ МАЛ ЧЕМНЕРИ ДЭЭШ

Бо чылын республикага мурнуку чылдарга дедиээрге чаъс-чайыктыг, серии, бүргег хүннер болганы-биле хөй база чавгыс чылдыг сигеннерниң өзүп быжары саадай берген. Оон-биле чергелештир чамдык районнарның девискээр черлеринде тараан үнүттерни долу дүшкеш, үргедп каапкан. Ынчангаш чер-черлерде мал чемнериниң белеткелп эрткен 1982 чылдың темпизинге көөрде озалдап турар.

Тес-Хем, Өвүр, Моңгун-Тайга, Эрзин база Тожу районнар сиген белеткелинче өске районнардан озалдап кирген. Ынчалза-даа темпиниң кошкак чоруу — агаар-бойдустуң байдалының парылындан эвес, а ажыл-агыйлар удуртукчуларының, специалистериниң мындыг берге байдалдарга таварышкаш, оон үнериниң аргазын тыпланында. Хөй-хөй удуртукчулар чайгаар үнген аза-октуг, холумак үнүттерлиг сигеннерни кезериниче күштерии мооцневейн, а сиген кезип чаңчыгып калганы кол шөлдериниң кургаарын, оът-сигеннин чедир озерии маңаап олурупкан. Олар чаа, депшилгелиг аргаларны база технологияны ажыглавайн турар. Сиген белеткелп саадап-даа турза, бүдүрүкчү күштерии силос, сенаж белеткелинче киргеш, бедик темпиии чедип ап болурунуң аргалары бар ышкажыл. Маңаа агаар-бойдус улуг хамаарылга чок болгай.

Бүгү районнар витаминниг сиген далганы белеткээр планныг ажылдарны озалдадып турар. Маңаа кудай-дээрии буруудадыры берге, чүге дээрге кол-ла чылдагаан—совхозтар удуртукчуларының күш-ажылды шын организастап билбезиңде. Ынчангаш эртеминиң сөолгу чедишкиннерин бүгаар мурнакчы ажыл-агыйларның арга-дуржулгазын чугаалаайн.

Бирээде, мал чемнери белеткээринин депшилгелиг аргаларын калбаа-биле ажыглаар. Прессткээп сигеннп ховута аңаа кургадырының орнунга, күштүг салгынадыышкын аргазы-биле кургадырга хоолузу 5—6, протеин 35—40, чигир 60—70 хуу база каротин 2,2 катап кампаттынар. Күш-ажыл база өске-даа чарыгдалдар 18—20 хуу эвээжээр, а бир центнер сигеннiiп бот-үнези 25—30 хуу чигээр. Оон-биле чергелештир сигеннп кургазыр үези оранчок кызырлыр. Республиканың кэйы-даа совхозунга ол аргаларны ажыглап болур. Оон чижээнге «Кок-Тей» совхозту книрип болур. Ол совхоз кургадып каан люцернаны прессткээш, тергеге ол дораан чүдүргеш, фермага экжеп сараттап ап турар. Оон уламыңдан продукцияи ховура чаъска, хатка алыспас, малга чидиртпес база оорга алыспас.

Химиктиг консервалаар бүдүмелдерни ажыглап тургаш, сиген белеткээрiя база чүгула черии ээлеп турар. 30—35 хуу шык сигенге 1,0—1,5 хуу органиктиг кислотаны ажыглаар. Өл сигенге эң эки консервалаар бүдүмел — пропионнуг кислота болур. Анаа дусту база ажыглап болур, ынчалза-даа бо таварылгада сигеннiiп өл-шыгы 20 хуудан көвүдевес ужурлуг. Өл-шыктан сигеннп үредирбес дпзе, сараатты ыяк, дыгый кылдыр салыр херек. Ону тускай шывыг-биле шүглаар. Бо чылын хөй-хөй совхозтар сигеннп рулоп (дүргек) кылыр прессткербиле долгадып турар. Долгактарны ховута арттырбайн, ол дораан чыгташ, чүдүргеш, сиген кажаазынга экжеп саратташ, тускай полиэтилен шывыг-биле шүглаар. Ындыг шывыглар Сельхозхимпя складтарында бар.

Бир эвес агаар-бойдустуң байдалы доктаамал чаъс-чайыктыг болза, сигеннерни силостаашты дээрге. Тараа культуралары эрте кадып, өлүглеиип турар таварылгалар база бар. Ындыг культураларны база силостаар болза эки. «Сукпак», «Тиилелге» совхозтарда ындыг үнүттүг девискээрлер бар.

Сула, вико-горох-сула холумактыг культураны силостаар, а люцернаны, доңмиктп чечектелир мурнунда силостап болбас. Бобы-злак холумактыг хөй чылдыг сигеннерни чечектелир мурнунда силостаары берге. Чамдык удуртукчулар ону чедир билбейн силостаашш, продукцияның шынарын кудуладып турар. «Күш-ажылдың хостуу», «Шамбалыг» совхозтар шак-ла ындыг каражага таварышкан. Бо таварылгаларда химиктиг консервалаар бүдүмелдерни ажыглаар херек.

Кукурузадан, бышкан сигеннердеп, тулаа үнүттериидеп база протеин эвээш өске-даа үнүттерден силос кылырда хоолузун ковүдедир химиктиг консервалаар бүдүмелдерни хереглээр херек.

Кургап, када берген сигеннерни прессткеп болбас, чүге дээрге олар дүрген дудуп, үрелир. Ындыг массаларны кукуруза, тарымал тоорук, рапс чижектиг ол-шык үнүттерге холааш, силостаар болза эки.

Мал чемнериниң составында 25—30 хуу четпес протеинии азоттуг карбамид: бисульфаттыг аммоний, диаммоний, фосфат чижектиг бүдүмелдер-биле солуп болур. Карбамидтп, бисульфаттыг аммонийии бир тонна силостаар массага 3—5 килограммны, а бикарбонат аммонийии 8—10 килограммны холуур.

Кукуруза силозун болбаазырадыр дпзе, аңаа азоттуг мочевинаны холуур. Ону ногаан массаның ол-шыгы 75 хуудан көвүдевес турда кылып болур. 2—3 килограмм мочевинаны бир тонна кукурузага холуур. Силосту азот база фосфор-биле болбаазырадыр дпзе, бир тонна ногаан массага 3—5 килограмм диаммоний фосфатты холуур.

Продукцияның ол-шыгын эвээжедир дпзе, силос-бобылзак культураларынга эрткен чылгы эки шынарлыг савакны холуур. Савакны аммиак-биле баш удур холуп аар болза эки. Ол чорук продукцияны дүүүрүндеп, хорааналырындан камгалаар база оон хөлүзүүн бедидер.

Ногаан массаларның шынарын кадагалаар эң-не ажыктыг арга — химиктиг консервалаашкын болур. Ындыг арга-биле консервалаан кукуруза силозунда ийи ай болганда 60 хуу чигир тыптып келгенин эртемденнер тодаратқам.

Өл-шыгы 71 хуу силоска чигириниң 90 хуузу кадагалаттынып артар. Консервалаан силоска белок 36—46 хуудан 55—72 хуу чедир камгалаттынар.

Силос кылырыга картофель сывы, капуста, тарза холумактары, дүдүк картофель дээш хөй-хөй үнүттер ажыглаттынып болур. Таңды районнуң база «Кек-Тей» совхозтуң удуртукчулары үрелик картофельди база картофель сывын силостап, депшилгелиг арганы ажыглаан. Өл-шыг турда савакны кадагалаары дыка берге, ынчангаш ону аммиак-биле холаашкын, силостап аар болза эки. Ындыг савакның хоолулуу өл-шык турда 60 хуудан 0,5 катап көвүдээр.

(Уланчызы 3-кү арында).

Тувинская республиканская библиотека

Хойну чайгы үеде эки семиртип алыры — ооң кышты хүр ажарынга, чаш төлүнүң хорамча чок болурунга, аарыгларга алыспазынга, продукциязының хөй болгаш шынарлыг болурунга кол магадылал. Хойжулар, чайлаглаашкынны организастыг болгаш чедишкинниг эрттиреринче угланган шыңгыы хемчегларни алыңар!

Кадарарда хоюм чараш

АЖЫЛ-АГЫЙЛАР АРАЗЫНЫҢ КООПЕРАЦИЯЗЫ

Тыва АССР-де хой ажылынның сайзыралын ханы анализтеп көөрге, түрмек ажыл-агыйларның, улуг совхозтарга көөрде, орулгазы эвээш, а бүдүргеи эъдиниң болгаш дүгүнүң бот-үнезин улуг. Ону эвээш санныг малга уксаажыдылганың, тарып-боозадырының депшилгелиг технологизын ажыглаарының бергези-биле база ажыл-агыйның материал-техниктиг базазының кошкаа-биле таймылырлап болур. Мындыг таварылгада элээн каш түрмек ажыл-агыйларның малын чаңгыс черге мөөнеп турғузары багай эвес түңнелди берип болур. Ынчалза-даа өске талазында, одар-белчиринің, суттаттың, ажылчын күүнүң чедишпези маңаа багай салдарлыг дээрзи чугаажок. Ынчангаш бо тургустуның келген берге байдалга чаңгыс-ла таварымчалыг аргага ажыл-агыйлар аразының кооперациязын тургузары болур. Азы биригээр чүтаажаргa, ажыл-агыйлар аразының бүдүргелери-аныяк малды семиртир азыраарын, а кооперацияның өске ажыл-агыйлары төрүүр хойну азыраарын хүлээнип алыры.

Амгы үеде Сибирьде, ооң иштинде Тыва АССР-де ажыл-агыйлар аразының каттыжымышкынын нөгерелди алган. Бо таварылгада ажыл-агыйлар аразының бүдүргелгелериңиң ролюн тускайжыткан совхозтар күүседип турар. Хой ажыл-агыйның хөгжүдүрүнге ол чергелиг эде организастаашкыннар эвээш эвес ажыкты бээр, чүге дээрге улуг ажыл-агыйлар мал семиртир черлер тудуунга үндүрер капитал салымшкынны эвээш чарыгдаар. Ол ышкаш бар ажыл-агыйларның материал-техниктиг базазын, коллективтерин, ажылчын курлавырын бичии-ле эде организаставаш, чаа, каттышкан бүдүргелгеге ажыглаш болур. Бо чорук база-ла эвээш эвес камналганы бээр.

Ындыг утланышкынны СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг, «Енисей», «Улуг Октябрь», «Буреи» совхозтар 1976 чылда шилип алган, хой өзүн биле дүк бүдүрелериниң каттыжымышкынын организастаан. Ажыл-агыйлар аразының бүдүргелгелериниң ролюн ынчан СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг совхоз хүлээнип алган. Өске совхозтар төрүүр хойдан хурзаган камталап алган, иезинден чарарынга чедир остүргеш, доктаатказн төлевир ёзугаар СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг совхозка садар.

Каттыжымышкынга кирбээн совхозтарга каттыжымышкынның ажылын сонуургап көөрү ажыл-агыйлар удуртукчуларынга база специалистерге канчаар-даа ажжок улуг өөредиглиг материалды бээр, чүге дээрге планнаарының, удуртугрунун, экономиктиг еске-даа харылзаалардың чамдык нарын айтырыгларын шинитпирлээринге тодаргай харынны оон ап болур. Топчүткен каттыжымышкынларны организастаавының түңнелинде будүрүлге айтырыгларын шинитпирлээринге элээн чингелделер тыптып, удуртукчулар, специалистер база ажылчынарның ажыл-агыйжы харымсаалгазы оранчок бедээн.

1981 чыл Каа-Хем районунуң ажыл-агыйларынга агаар-бойдустуң таарымча чок болганы-биле элээн бергедээшкиннерни таварыштырган. Кандаашкынның түңнелинде малга четчир чем белеткеттиниң шыдаваан. Бүгү мал-маган чемнер-биле чүгле 40-50 хуу хандыртынган турган.

Ооң түңнелинде 1982 чылдың бирги кварталында районга хой мал хорап, эвээш эвес каражага ажыл-агыйлар таварышкан. Ынчалза-даа кооперастаттының, каттышкан ажыл-агыйларның чидириин үүрмек ажыл-агыйлардан каш дакпыр эвээш болганын малда айтыры чүтула. Ылаштыг дүк кыргын алыр талазы-биле көргүзүглер көскүзү-биле бедээн. 1976 чылда көргүзүттелп 1981 чылда көргүзүглер аныгизи-биле 9,9 хуу өскен. Ол-ла үеде хой ээдин күрүнеге садарын каттыжымышкынар 1.8 катап дингир.

Чедишкиннерин чугаалап тура, ажыл-агыйда бар четпестерни айытпас аргавыс чок. Маңаа ажыл-агыйның материал-техниктиг хандырылгазының кошкаан, кажаа-хораазының эргилеп-баксыраның, бүдүрүлгени кошкак механизастаанын, оон-биле холбаштыр продукцияның бот-үнезинин ам-даа арын, ол ышкаш ажылчыннарның акша төлевиринге доктаатказн бижыг чурумнарның чогун, экономиктиг харылзаалары ам-даа четпес организастаанын, уксаажыдылга ажылында бар бүгү-ле четпестерни хөгү-биле чугаалап болур.

Бүгү тала-биле ханы шинчилел, оореннп көрген ажыл-агыйлар аразының хой өстүрер талазы-биле кооперациязы хой ажылының улам озуп хөгжүрүнге кызыгаар чок перспективаны берип турар деп болур. Бо чаа, ажыктыг эгелээшкин чүрттүң Аъш-чем программазын боттандырарынга улуг салгыны киирер.

Ю. Г. ПОЛУЛЯХ,
Сибирьниң көдээ ажыл-агыйның экономика институдунуң улуг эртем ажылдакчызы, экономика эртемнериниң кандидады.

Р. И. БОРТНИКОВ,
СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң кол экономизи.

(«Овцеводство» журналдан).

ХОЙ СУДУ—ҮНЕЛИГ ЧЕМ

Чүрттакчы чонну аъш-чем аймаа-биле хандырарын экижиддиниң талазы-биле чугула программаны СӨКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму кидип үндүрген. Ол сорулганы чедишкиниг күүседиринің бир аргазы—хой судун будурерин ковудедирип.

Хой суду—үнелиг чем. Ында белок, ус, чигир, минералдыг дустар, витаминнер болгаш оске-даа будүмелдер бар. Хой суду бодунун будүжүнүң талазы-биле оске малдарның судундан элээн ылгалдыг. Чижээлээрте, ында жүргаг будүмелдер ынек судуүүндегизинден 1,4 катап, ус—1,8 катап, белок —1,7 катап хөй, а хоолузу оон 1,5 катап ажып турар. Ол кижиниң иштинге кончуг шингээчел. Хой судундан янзы-бүрү ак чем кылыр.

Соолгу 20—30 чылдарда делегейниң дыка хой чүрттарында хой судун будурери болгаш оон кылган аъш-чем ковудеп турар. Белокка негелде, хой судунун ажыктыг шинарлары болгаш амданы ону будурериниче кичээнгейни хаара тудуп турар. Сезен чылдарның эгезинде, чеден чылдарның ол үези-биле децпээрге, делегейде хой судун будурери 25 хуу ковудээш болгаш бир чылда 7600-7900 мун тонна чедип турар. Сүт будурерининң 44 хуузу—Европа чүрттарында, 45 хуузу—Азияга, 9 хуузу— Африкага хамаарыжыр. Эң-не хой сүттүг Түркия, Франция, Иран, Италия, Греция болгаш Болгария будүрүп турар.

Сүтүкүр хойлар төлүүр болур, ынчангаш оларның ачызында чүгле сүттүг эвес, эът будурериниң база ковудедип болур. Бо чемнерге негелде делегейде кончуг улуг.

Хойнуң 550 ажыг уксаазындан чөнгфриз чүгле сүт бээрингe тускайлаттынган, оске уксаазар ийи азы үш янзы продукцияны берип турар. Рейн областа ол хойнуң бирээ-ле чылда 450-650 литр сүтү берип турар. Ол хойларның төлүүрү база аажок. Ынчалзажок ол ук черниң агаар-бойдузунга болгаш азыралынга хөлчок чаңчыккан, оске черлерге тааржыры берге. Оларны Болгарияда хайнакташтырып турар.

Болгария шаг-шагдан бээр хойну саап, оон суду-биле быштак кылып келген чүрт. Ында сүткүр хойларны тускайлаан коданнарда үскен. Ам оларда сүткүр угланыышкынның хойларның уксаазының базазы тургустунган. Ону үлетпүр үндезинниңге тургузар ажыл чоруп турар.

Бистиң чүртке хойну план ёзугаар массалыг саарын 1930 чылдап бээр эгелээн. Ынчан тускайлаттынган «Быштак-трестиң» бүгү-эвилел эргелели тургустунган. Быштак будурери ынчан-на чылда 10 мун тонна ажып турган. Быштак будурери 1960 чылдардан бээр эвээжээн, а соолгу чылдарда улам дорайтаан болгаш элээн хой республикаларда шуут соксаан. Амгы үеде Закавказьеде, Дагестанда, Молдавияда, Барымң Украинада болгаш оске-даа черлерде хой эвести будүрүп турар.

Бистиң чүртте дүк, ээт, кеш бээр уксаанның хойлары коңчуг хой. Олар сүттүг база берип болур. Ынчалза-даа көдээ ажыл-агый органнарының, колхозтарның болгаш совхозтарның аъш-чемнің ол чугула курлавырын чедир үнелеевейн турарындан хойну саар ажыл кептереп шыдавайн турар. Маңаа хой саар машиналарның эвээжи, кадрларның чедишпези, хол-биле кылыр ажылдың хөйү, хой суду хүлээп алыр пунктуларның эвээжи база чылдагаан болуп турар.

Ындыг-даа болза хойну саап, оон хөй орузга ап турар черлер эвээш эвес.

Армян ССР-ни ап көрээли. Ында чылда 16-18 мун тонна сүттү будүрүп турар. Хой ажылдыг «Алагез» совхозтуң, Дзержинский аттыг колхозтуң, Тамамшев аттыг совхозтехникумнуң дүрзулгазындан алырга, хойну кыжын торуттекеш, хураганын эрте 2-2,5 айлымда үскеш, 8,5 айлынга чедир 43 килограмм чедир остүрүп, хойдан-на 42 килограмм сүттүг саап ап болур. Хойну апрель ортандан июль төнчүзүнге чедир саап турар. Хой саарының талазы-биле дуржулга Молдавияда, Украинаның барыын районнарында элээн удут. Сөолгу чылдарда Украинаның чамдык ажыл-агыйлары цигай уксаанын хойларын база саап эгелээн. А Дагестанның ажыл-агыйлары чылда 500 мун хойну саап, 25 мун тонна сүттү будүрүп болур.

Бистиң чүртте хой суду будүрериниң бүгү аргалары бар. Мал чеминиң базазының быжыктырары, бедик будурериниң үлам-на таарымчалыг байдалды тургузар. Ылаштыг машина-биле саар сүткүр уксаанның хөрөн ковудедип чогуур. Ындыг сорулга-биле Дагестанның болгаш Молдавияның ажыл-агыйларында Герман Демократтыг Республикадан чөнгфриз, Болгариядан плевен уксаанның хойларын экжелген.

Хойну саарын механизастаары база чугула. Эртемденнер бо талазы-биле улуг ажылды кылып турар. Эрткен чылын кылган бир ындыг машина Рязань областың «Чаа аммадыр» совхозта шенелде эртип турар. Чүрттакчыларның дүзалал ажыл-агыйга ажыглаарынга таарышкан бичии машиналарны база чогаадып турар.

Хой ажылын хөгжүдери үк адырының курлавырын доозу ажыглаарын негеп турар. Оларның бирээзи—хой судун будурерин калбаа-биле организастаары. Аъш-чем программазының шинитпирлээринге ол улуг идегин баар.

В. ВИНОГРАДОВА,
ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерстводунуң мал ажылының кол эргелелиниң хой ажылдының эргелелиниң кол зоотехниги.

ОДАР ЧУРУМУ

Хову одарлары болгаш даг одарлары республиканың кол-ла одарлары ол. Совхозтарның улуг муруузунда бо ийи чүзүн одар каттышкан бүгү одарларның 70—90 хуузу чедип турар. Бо одарларның кол үнүмү элактар, агылар болур, ынчангаш хой малга эң-не таарымчалыг. Чаңгыс четпес чүвези — хой аза-огунуң үнериниде. Ылаштыг чаъстыг чылын ол дендин үнер. Ынчангаш ону чай ортузу четпээнде, үрезини чем тыртпайн чорда, салбаа дүрүмүн эгелевейн, салгынга хөлбеңнеп турар үезинде жапкалар-биле кестирип каапгары эргежок чүгула. Ол кестирерде бедидир, чүгле үрезиниг бажын алыр, адаанда өске үнүштерге дегбес кылдыр кезер. Бо одарларны хой малга одарладыр эң таарымчалыг үези кыш болур. Четчир болза чазын болгаш күзүн ажыгларга база эки.

Тайга одарлары бистиң республиканың бүгү районнарының хой болгаш еске-даа бүгү малының чайгы үеде кол одары болуп турар. Бо одарлар янзы-бүрү аймактарның үнүштериден тургустунган. Хой малга кургаг мээстерни шилип одарладыры, шалбааларны оңгы чүгула.

Шинааның одарларын пургулаймда часкы болгаш күскү үелерде ажыглап турар. Бо одарларга чазын, от-сиген элээн үнүп келгенде көжүп келгеш, үр туруп болбас, дарый тайгалар эдээвче чоокшулап көжери чүгула. Оон башка үнүш күскү үеде чегей апаар.

Арга-арыг болгаш тулаалар одарлары хой малга таарымча чок. Чүгле кыжын, өске одарлар чедишпесте, ажыглап болур. Арыг иштинің оймактарын, арганың эдектерин күскү үеде элээн одарладыр. Чазын ийи, чайын үштен эвээш эвес көжер. Көжүп чоруй баарга, одарлар «дыштанып», үнүштүң мал одура изырган адырлары катап узады өзер ийикке өске адырлар үнер. Оон тодаргай чижээн хоочун малчыннардан кымнар-даа сактып чүтаалап болур. Чыл иштинде бети дээрге-ле 9—10 катап көжер, хонаштары (кыштаг, күзег, чазаг, чайлаг) доктаамал болуру чугула.

Одар солуурунуң шак ынчаар чурумчаан системазы шаанда арбан, суму, ог-буде бүрүзүнге хажыдын болбас чурум турган. Бир эвес эртем ёзугу-биле ону адаар дизе, ол дээрге чогум-на одар эргилдези болур.

Ону чогаадып кылырынга хой ынчалелдер херек. Ынчангаш, харын, одар шөлдериндеде малдың чиген оттарының катап канчаар өзериң, ол өзеринің күжүн бистиң чүртте болгаш дашпыкы чүрттарда хой ынчалел турар. Үк ынчалелдерден илерээн чүүл болза, үнүштериниң катап өзери, оларның тус-тус чүзүнүнден, оттарның кандыг-кандызы кады, холуштур, өөрдежип өскенинден, үк черинің дар, шынаа, хову байдалындан, чылдың чаъстыг, кааныг байдалынан хамааржыр. Ынчангаш мындыг ынчалелдерни зона бүрүзүнге чорудары эргежок чүгула.

Хойжуларның бирги соруглазы чүл дизе, одарларны чөп ажыглап тургаш, оларның продуктулуг чоруун кудулаттазы болур. Оон ангыда, ажыл-агый бүрүзүнүң одарларын ынчалел тургаш, үк ажыл-агыйның бодунуң одар эргилдезин эртем ёзугу-биле ажылдап кылыры чүгула. Эртемге үндезилээн мындыг система чокка мал ажылында кол будүрүлге чепсээ болур одарның продуктулуг чоруу чылдан чылче кудулап бар чыдарын ам көрүп турарывыс бо. Хойжулар одар солуваставының харазы-биле эң чемнигтиг үнүштер одарлардан арлып, мал чеминге таарымча чок кара чашпан, аза-огу, терезин, хараган, а чамдыкта харын-даа хораглыг үнүштер одар шөлүн хөме ап бар чыдар апаргын.

Ажыл-агыйларга часкы болгаш күскү одарлар черле капсырлажы бээр, мындыг таварылгада аргазын тып, оон чазын хонар чартының болгаш күзүн хонар чартының база ылгап алыры чүгула.

Одарлар тар болган тудумна, кадарылганы ээлчештирер чурумну сагмыры шыңгыраар ужурлуг. Ол болза кадарчыларның-даа, бригадирлериндаа, зооветспециалистериндаа шыңгыы хайгаараар чүүлүдүр. Эътчет чурумун болгаш одар кызыгаарын бир хүн безин үрээри дээрге белеткээн сараат сигенин оорлатканыбиле дөмей кем-дир.

Одарларны сезоннар аайыбиле солуурун таарымчалыг үелериниден эртелеп болгаш орайтадып болбас. Кыштагларже көжер үе — кара-доңдак эгези. Күзегге кара-доңдакта өлүргаш, мал аргызып алыр бир бак чаңдан хосталыр херек.

Нинтизи-биле тайгаже чайлаглаашкын июль эгезинден август 20 чедир, 45—50 хонук уламчылаар.

(«Хойжунуң өөредилге номундан»).

Бин-Хемде «Өөк» совхозтуң мурнакчы хойжузу Маады Дандар-оол чылдың-на багай эвес коргүзүглерин чедип ап келген. Оон кадарган хураганнары чайгы оътка эки деңгел кирип турар.
ЧУРУКТА: хойжу Маады Дандар-оол.

ЧАЙЛАГЖЕ

(ЧУРУМАЛ)

Аянгаты-Аксының делгем шыгында чазаглаан аал чайлагже көжеринге белеткенип турган. Оларда ам саадаар түве чок: иттер кыргыттынган. Бир аныяк иттен-не 2,5 кг дүк кыргып алыр планы күүсеттинген. Чуулданы ийи хонганда чоруткан. Оларның кады чайлаар өө совхозтуң аныяк инек кадарчызы Кавва Кууларның. Улут-Чыргакының Теве-Адар бажында Чайлаг-Өзеңге инектерин сүрүп чедиргеш, ам аалын көжүрүп алырыбиле ол бадып келген.

—Чайлагда от-сиген сагланнаар, магалыг-ла чүве-дир! Амдыызында Теве-Аларже чаңгыс-даа аал көжүп үнмээн. Шоозаан-даа кончуг тур—деп, өөрүшкү-машинайлыг хөөреп чедип келген.

Олар ам эртен чайлагже кады көжүп чоруптарлар. «Шекпээр» совхозтуң дирекциязы ырак-узак «чайлагже көжер малчыннарга— ажыл-агыйның мурнакчы аныяк хойжузу Демир-Маадыр Ооржакка, кадарчы Кавва Кууларга шыырак машиналарны-даа берген.

Чаа-ла үжен ажыг харлап чоруур аныяк хойжулар Демир-Маадыр Дамдын-Сүрүнович биле Сесенмаа Хүреңооловна Ооржактар төрээн совхозунда тос чыл улаштыр хойжулап, мурнакчы малчыннар деп мактадып чоруурлар. Сесенмаа Ооржак Күш-ажылчы Алдар орденнин үшкү чергезинге төлептиг болган аныяк коммунист.

Аныяк малчыннар баштайгы чылдарда төрүүр хой кадарын, продукция алыр болгаш малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле совхоака дээре коргузүттүлерни чедип ап, алды чыл улаштыр төрүүр чүс хойга онаштыр 95-103 хураганнарны камгалап келгеннер. 1981 чылдың күзүнүнде олар ээ хураганны хүлээп алгаш, Чалама деп черде чаа кыштага турумчүп, ол хүлээп алган малындан бо хүннерге чедир чаңгыс-даа башты хоратпаннар.

Малды кыштан хүр ажырып, янзы-бүрү аарыг-хамчыктан камгалап, баш бүрүзүн бүрүн камгалап алыры — малчыннарның ажылынга кызымаан, бедик мергежилдиин, ажыл-ишчизин херечилеп турар. Олар бо чылын база-ла кыштаанда үүрмек септелгезин хынамчалыг кылгаш, өдек-өөлчээнин белүп, кажаалап каапнар.

Чайгы семиртилге—кыштың кадыг-берге үезинде малды чудатпазының кол магадылалы. Ынчангаш Демир-Маадыр, Сесенмаа Ооржактар черниң ыраанга-даа бергедеевейн, Улут-Чыргакының Теве-Адар бажынга чайлаглап, малын семиртип алырынга пат чаңчыкканнар. Серилп тайгада одар-белчиңир делгем, от-сиген сүүзүнүүг, эртен, кежээ хой кадарарга артында шалыңныг, шык чыдар. Ындыг чайлагга мал семиривейн канчаар.

—Алымны көжүрүп чедирип каап, ажыл-хожулду айлап бергеш, бодум Суг-Кажада суттаттыг шөлүмнүң сигенин кезер мен—деп, Демир-Маадыр Дамдын-Сүрүнович чугаалаар.

Бо чылын сиген чаагай-ла үнген, 15-20 тоннадан эвээш эвес сигенин кескеш, кыштаамга чедирип сараатгаар мен. Алымга улулум, оолдарым малды чурум ёзугаар кадарып, хавырып-даа билир улуг болдуп ийин—деп, ол чугаазын доозу.

Малчын ам чайлаанче көжүп чеде берген. Аянгаты-Аксындан Тевс-Адао бажынга чедир иттерни ийи хондур сүрүп, кадарып чораан чеде баарге, Сесенмаа Хүреңоловна аянныг шыкта ак өөн өгдеп алган, ак шайын хайындыргаш, аъш-чемнин белеткеп алган манап, үткүп турган.

Ш. КУУЛАР.

«...Бүдүрүлгелерниң мурнакчыларынга болгаш чаартыкчыларынга, ол ышкаш организацияларга үр ажылдаан кижилерге немелде чингелделерни болгаш төлевирлерни бээрининг практиказын калбаабиле ажыглаар. Шөлээлээр үени тодарадырда, квартираларны болгаш санаторийлерже, дыштанылга бажыңнарынче баар путёвкаларны бээрде, ажылчыннарның, албан-хаакчыларның, колхозчуларның ажылының түңнелин кол барымдаалаар».

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң «Күш-ажылдың социалистиг сагыныга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» доктаалындан.

КИРЖИР МЕН

Бистиң хойжу бригадавыстан он бир кежигүнүүг сигенчи звемо тургустунган. Аътмалывыстың, дериг-хереккелвистиң болгаш черле боттарывыстың шаавыс-ла ол. Ажымыбиле чугаалаарга, аът-биле сиген кезер ийи машиналыг, бир аът грабльдиг болгаш ход кадыырлыг бис. А белеткээр сигенивис — 100 тонна. Ынчалза-даа ол планывысты эрткен айда, сигенниң эң-не сүүзүнүүг, чулуктуг болгаш хоолулуг үезинде, күүседип алдывыс. Ам мал чеми белеткээринің шалыпчы айынга идепкейлиг киришпишаан база бир чүс тонна сигенни белеткээр сорулга салган ажылдан тур бис.

Аалда ажыл хой, ынчалзажок малга бижыг чем-суур тургузуп алырын соңгаарладыр арга чок. Ол дутайын бригаданың бүгү кежигүннери эки билир. Ынчангаш олар «Күш-ажылдың социалистиг сагыныга-чурумун быжыглаар талазыбиле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын изи-биле деткээнер.

Ук доктаалды амыдыралга боттандырарынга киржир апаар мен. Ынчангаш бистиң сигенчи коллектививисте ажыл шагы үзер, шыдаар шаанга чедир ажылдавас кижилерниң чогунга, күш-ажылдың социалистиг сагыныга-чурумунуң хажыдыышкын чок болуп турарынга өөрүвес аргам чок. Мынчаар ажылдаан, немей алган хүвөлгевистиң чедишкининиг күүсеттимеринге бүзүрөвр мен.

Бодум хуумда чүгээр ажылдап тур мен. Эрткен чартык чылда социалистиг чарыштың тинилекчизи болгаш, Кавказтың бир дыштанылга бажыңынга баар халас путёвка-биле шаңнаттым. Ол мени улам-на хей-аът кинирип турар.

С. БАЛАЙ-ООЛ,
Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, «Совет Тыва» совхозтуң хойжу бригадазында сигенчи звеноюң удуртукчузу.

Кадыр-кадыр даглардыг, хая-даштыгдаа болза, Таң Шаньда хой өстүрериңге таарымчалыг черлер хөй. Малчыннар хөюн машина чорбас тайга кырынче боттан аътты сүрүп чоруп каар. Тайганың оъду малдың семиривринге аажок таарымчалыг.
ЧУРУКТА: хойларны сүрүп бар чорууру.

Демниг иштиң маргылдаазы

МЕРГЕЖИЛИНИҢ ТЕРГИИННЕРИ

Август 6-да наймылал Кызыл хоорайга «Тыва тудуг» трестиң тудугжулар арагында «Мергежилиниң тергиини» деп конкурс болуп эрткен. Эртегиниң 8 шак 30 минута турда аңгы-аңгы тудуг объектилеринге маргылдаа эгелээн. Конкурс чоруп турган тудугже чоокшулап олурарга, мында уламаттыр, чараш, шевергини-биле «Профессионал конкурстуң киржикчилеринге байыр!», «Маргылдааның киржикчилеринге изиг байыр!» дээн лозунгар, плакаттарны кижи эскерип каар.

Капитал тудуг эргелелиниң 444 орунгуг шинги чуртталга бажыңымның тудуунда № 81 тудуг эргелелинде Т. Т. Оюнуң дашчылар бригадазы ажылдап турда, оларның ажылы-биле таныштывас. Бригада кежигүннери туйбу ханаларны каш минута иштинде каракка көзүлдүр-ле бедидип үнүдүп турдулар. Олар бичиндее халас уе эрттирбес болдулар, чурукка тырттырар безин чайнывыс чок деп баштактаңгылаарлар-даа.

— Бистиң бригаданың ооллары арагында ажок эң-найыралдыг, бот-боттарын эки билчир улус. Мергежилиге бердинген, аңаа ынак болгаш боттарымның тайбың күзелдиг профессиязынга чоргаарланып чоруурлар. Бистиң бригаданың бир звенозу дуу ол кран кестүп турар тудугда база-ла бо конкурска киржип, ажылдап турарлар — дээш, бригадир Т. Т. Оюн ырак эвесте тудугже айыткан.

Хоорайның мурнуу талазынга чуртталга бажыңнарында бо-ла конкурстуң киржикчилери дашчылар болгаш штукатур-малярлар ажылдап турар болду. Малярларның 6 бригадазының звенолары соцга, эжик будуурунга чаржып турар.

Екатерина Бизиева, Екатерина Сарыглар, Альбина Войтюк удурткан бригадаларның звенолары штукатур ажылдарынга болгаш соцга, эжик хажыыларын кылырынга чарышканнар.

«Мергежилиниң тергиини» конкурстуң түнелии дыцмаары-биле шупту киржикчилер чыглып келген. Жюри даргазы «Тыва тудуг» трестиң кол инженери П. М. Медведев чылдың-на эртип турар бо конкурска бо чылын 211 кижи киришкенин, мындыг маргылдааның мергежил бедидерине ажыктынның болгаш өөредиглиниң дутайында бараан.

Экскаваторщиктер Николай Морозов, Анатолий Сарыглар, бульдозерист Вячеслав Султанов олар база мактаткан.

Тудуг талазы-биле аңгы-аңгы профессияның тинилекчилеринге «Мергежилиниң тергинин» деп кожаалары, «Алдын холдар» деп дипломну, хүндүлүг бижиктерни, ол ышкаш өртектиг белектерни тывыскан. Ийнги, үшкү черни эзээн эштер база шаңнатканнар. Эң-не хөй, массалыы-биле киришкен бригадалар тускай шаналдарны алган.

ВЛКСМ обкомунуң ажылчыя болгаш кодээ аныктар киллизиниң эргелекчизи Г. Д. Куулар чемпион болган аныяк ажылчыннарга хүндүлүг бижиктерни тывыскан.

С. БАЛЧЫР.

ЧУРУКТАРДА: дашчылар конкурс үезинде; биче механизация херекселдерин ажыглап, шеверлел ажылдарынга чемпиониаан Елена Шиникаренко, Зоя Анчимаа.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

ШЫНАРЛЫГ МАЛ ЧЕМНЕРИ ДЭЭШ

(Төнүүзү. Этези 1-ги арында).

Сенаж — мал чемнериниң арагында үнелиг деп санаалып турар чем. Ооң тургузуунда эң хоолулут бүдүмелер сиген далганында-биле бир домей кадагалаттынар. Ынчалзада эки шынарлыг сенажты алыр дизе, ону будуреринде технологиязын бүрүү-биле сагыыр херек. Бирээде, продукциянның ол-шыгы 55—58 хуу; ийнде, 2—3 хонук дургузунда оңгарларны долдурар; үште, оңгарлар ыяк хагдынган турар ужурлут.

Бир эвес ол үш негелденип кайы бирээзин чогуур деңнелге үүсеппес болза, сенаж үрелнир.

Тараа культураларын ажаап ап күш четтинмезе, база-ла сенаж кыллыр хүүлдүрганы дээре. Бо талазы-биле Красноярск крайның «Назаровский» совхозунуң дуржулгазы солуун. Ажыл-агыя чаңгыс эвес чыл дургузунда тараадан сенаж салып чаңчыта берген. 10-гу беш чылда ук совхоз чылдың-на ортумаабиле 19,6 тонна тараа-сенажты будурген. Сенажты мында тараа быжар бетинде, «көк-хевек» турда белеткеп турар. Шидыт тараада протеин көвей. Чижеглеп чугаалаарга, «көк-хевек» сулада ооң саны 9,2—10 хуу болза, быжкан сулада 7,3—8,4 хуу. А арбайда ооң-даа хөй. Чигирииң саны: сулада —11,5, а арбайда —8,1. Моон алгаш көөрге, чигириң саны «көк-хевек» үнүштерде быжкан үнүштерден 2—6 катап хөй.

Ажылдың экономиктиг ажыын көөр болза, сенаж салыры еске кандыг-даа аргалардан артык. Продукциянның бот-үнезин, кыпар-чаар материалдарны, электри энергиязын чыргыдарын, күш-ажыл чыргыдалдарын бир единицага онаалыг санап көөр болза, сенаж: гранулдарга — 6,27, сигенге — 5,34 база сенажка — 2,4 рубль өртектиг боон турар.

Тургуза азырап турар шаарларның хонукта кил немээрэ мындыг: гранул-биле чемгергенимерн 780 грамм, кескен сиген-биле — 760 грамм, а тараа-сенаж-биле —776 грамм. Ооң алгаш көөрге, кил немээрэ колдуу-ла домей. Ынчалза-даа малдан алган продукциянның бот-өртээ дыка ылгалдыг. Тараа-сенаж-биле чемгергеп малдың бир центнер деңнезин — 53,3 рубль, гранулдар-биле чемгерген малдың — 75,2 рубль, а кескен сиген-биле — 70,5 рубль болган. «Назаровский» совхозтуң бо арга-дуржулгазын бистиң «Сукпак», «Тыва», «Совет Тыва» база «Революциянның чалбыжыкы» совхозтарга ажыглап болур. Чүге дээрге бо ажыл-агыйлар тургуза азыраар хөй баш малдыг база дериг-херекселдер, кашпа-хораа-биле эки хандыртынган.

Бо чылын «Россия», «Революциянның чалбыжыкы», «Коммунизминиң херели», Дуржулга станциязы, «Тилелге», «Ленинчи оруқ», «Бүрен» база ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарының күзүн чашкан көк-тараазының дүжүү багай эвес болуру илден. Ооң алгаш көөрге, сенаж дүжүү база элбек болур ышкажыл. Ынчангаш ону чидириг чокка чогуур хуусаазында рапс-биле кады силостан алыр арга бар. Бир эвес кандыг-бир ажыл-агыйда рапс тараан шөлдер чок болза, ону август 10—15-ке чедир тарып ап болур. Ооң дүжүдүн сентябрь-октябрь айларда ажаап алыр.

Витаминниг сиген далганы чемгерген

«Төөгүнүң тураскаалдарын камгалаар дугайында»
БРТКК-ның болгаш РСФСР-ниң Улус Комиссарлар
Чөвүлелиниң доктаалын хүлээп алгандан бээр 50 чылынга

ЯРОСЛАВ ОБЛАСТЬ. Улуг Ростов—Россияның эң-не хоочун хоорайларының бирээзи болгаш хөй санныг туристерниң кижизейгин хаара тудуп, улуг сонуургалын болдуруп турар. Ростов кремлиниң тоогузу он ийи чүе чылдар бурунгаар эгелээн болгаш чаагай тураскаалдарның бирээзи болуп турар. Оон кайгамчык чараш ансамбли—орус тудугунуң тоогузунуң улуг тураскаалдарының бирээзи. Кремль —Ростов-Ярославтың архитектурлуг уран-чечен музейиниң тудуш кезээ. оон чүе чыл юбилейин бо чылын демдеглээр.

Улуг Ростовту чыл бүрүде 300 муң ажыг туристер кээп көрүп турар.

ЧУРУКТА: Кремльдиң солун чүүлдерин туристериң көрүп турары.

С. МЕТАЛИЦАНЫҢ болгаш П. ДЫНИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Чогаалчы болгаш амыдырал

ВИКТОР РОЗОВ-БИЛЕ ИНТЕРВЬЮ

Аргып кылган идиктериг, хөглүг шырайлыг ашак кижи менче кажарымаар характары-биле чиге кайгап алган тур... Шин чогаадыкчызы В. С. Розов-биле оон кабинединге бистиң чугаавыстың «темадан хажый бергенинең» чылдагаазы илап-ла ол ашактан эгелээн чүве болгай.

— Бо ажыл Москва чурттуг скульптор Валерий Лукашевичиниг хамааржыр чүве—деп, Виктор Сергеевич менээ чугаалады.—Ол хөглүг хевирлиг ашакчыгашты хадың картындан кылган. «Бойдустуң чурумалынга» скульптор чүтле бодунуң мергежилиин болгаш тывынгыр чоруун немеп каан. А кайы хире таарымчалыг болганы көскү-дүр. Бо ашакчыгаш менээ ажок үнелиг ийин: мени ол бажынымдан үдеп үндүрер, ажылдан келиримге уткуп алыр...

— Виктор Сергеевич, силерниң чогаатказ шилиринерни көрүкчүлер ажок маната, сонуургаар-дыр. Силер Күрүне шаңналының лауреады, Горький аттыг Литература институдунда башкылап турар болгай силер, ноомнар база бижип турар...

— Чажыды-биле чугаалап болур мен—деп, Розов чугаалады,— чеже-даа ат-алдарлыг болва, шилерниң шынарынга ол кандыг-даа дуза кадып шыдавас чүве болгай. Эки-даа, чедишкин чок-даа шин бижээн болзумза, мен бир дугаарында— драматург болгай мен. Мээң бодап турарым-биле алырга, аскее профессияның төлээлекчилеринге деңнээр болза, драматургтар эң-не камгалал чок улустар бис... Чогаатказ шин бир көрүкчүге тааржыр, а оскезинге — таарышпас бо-

— Драматургтуң чымыштыг ажылын кандыг чогаалдан эгелээн силер?

— Мен ажок аныяк тургашла чогаал бижип эгелээн кижи мен. А драматургтуң ажылын кол медерел билип эгелээним — дайынның кадыгдошкун чылдарының соонда. Аар балыглатканым соонда, төрээн хоорайым Костромаже чедип келдим. Бөгүнгү тайбың амыдырал дээш амы-тынын бергеннерге тураскаатканым «Кезээде дириглер» деп шинии удавазында бижидим. Мээң сценарийим ёзугаар «Дуруналар ужуп чорлар» деп кинону тырттырган. Оон бээр дыка хөйүң бижизимзе-даа, чаа шинии бижип дооскан санымда-ла аңаа сеткилим ханмаан болур-дур. Чогаалды бижип дооскаш, аңаа чоргаарланыр эргелиг кижи чүтле кайгамчык

— Драматургтуң ажылын кол медерел билип эгелээним — дайынның кадыгдошкун чылдарының соонда. Аар балыглатканым соонда, төрээн хоорайым Костромаже чедип келдим. Бөгүнгү тайбың амыдырал дээш амы-тынын бергеннерге тураскаатканым «Кезээде дириглер» деп шинии удавазында бижидим. Мээң сценарийим ёзугаар «Дуруналар ужуп чорлар» деп кинону тырттырган. Оон бээр дыка хөйүң бижизимзе-даа, чаа шинии бижип дооскан санымда-ла аңаа сеткилим ханмаан болур-дур. Чогаалды бижип дооскаш, аңаа чоргаарланыр эргелиг кижи чүтле кайгамчык

чогаалчы Пушкин деп бодаар мен...

— Силерниң ог-бүлеңерни «театр салгалы» деп билир кижи мен.

— Ийе, мээң кадайым артист чораан, оглум — Ярославльда уруглар театрының кол режиссёру, уруум—МХАТ-тың театр студиязын дооскан, оон өөнүң ээзи — база театр режиссёру. Ог-бүдевистиң эң хеймери — уруумунуң уруу Анастасияның кым болуру амдыызында арай билдинмейн тур. Мен бо чылын «чүтле чеденээр» болгай мен, ынчалзаа... кырган-ача апардым.

— Силериниң дыка хөй чогаалдарынар ог-бүлеге хамаарылга, аныяк салгалды кижизидеринге тураскааттынган болгай...

— Ийе, аныяк салгал кандыг мозу-шынарлыг өзүп келирил — бо айтырыг мении сонуургадып турар. А уруу кандыг болурул — ог-бүледен хамаарыжыр болгай. Ынчангаш, амыдыралдың баштайгы, бодүүн хевирлеринден эгелеп ол чаш кижиниң оны билип алырынга дузалажыр херек.

— Силерниң чогаалдарынарны даштыкыда база үнелеп турар болгай.

—ГДР-де мээң шилеримни кашты-даа көргүскен. Максим Горький аттыг театрда «Карыкуштуң ыыы» деп шинии чоруп турар. Мээң чогаалдарымны Венгрияда, Чехословакияда, Болгарияда салып турар. Акыдыңма чурттарның көрүкчүлери мээң чогаалдарымны сонуургал-биле көрүп, инда салдыганы инити айтырыгларга киржип турарлар.

Светлана ТУЗОВСКАЯ.
(ПМА).

ЮРИЙ РЫТХЭУГЕ—ИТАЛИ ШАҢНАЛ

Национал болгаш даштыкы чогаалчыларның чогаалдарының дугайында школаларның болгаш лицейлериниң өврениқчилериниң саналын ёзугаар чурттуң «Гриндзан Кавур» итали литература шаңналы чукот чогаалчы Юрий Рытхэуга тывыскан.

Ол бедик шаңнал түгле Рытхэуның чогаалынга эвес, инитизи-биле чукот национал литературага бедик үнелел болуп турар. Маңаа демдеглээри чугула, чукот дылга баштайгы үжүглел 1932 чылда, келир үениң чогаалчызы ийи хардыг турда, чырыкка үнүп келген.

— Өөрүм-биле бир домей, морж кежинден кылган чадырга өзүп келдим — деп, Рытхэу сактыр.— Школага өөренип кирдим. Эртен киҥээлдерже чоруп тура, муниун чылдарны ажыр базып, баштайгы амыдыралдың общиналыг тургузуундан социалистиг инитилелче кижи базып турганымны херекке-даа албайн, билбейн-даа турган мен...

Совет эрге-чагырганың чылдарынга дургузунда Ыраккы Чөөн чук сайзырангай экономикалыг, чаа хоорайларлыг болгаш суурларлыг, моңге донатта, ужу-кыдыы чок тундра тулааларда тутунган хөй-хөй оруктарлыг булун кылдыр чаартынган. «Хуулгаазын даг-биле» деп номунда Юрий Рытхэуның мындыг одуруглары бар: «Соңгу чүктүң улустарын Октябрь революциязы камгалап алганын соксаал чокка кашдаа катап катаптаар мен».

Ыраккы Соңгу чүктүң амыдырал-чуртталгазын билир чогаалчы боорга, амгы үе-чадала соңгу чер улустарының культуразын арттырар болгаш хөгжүдер дылдарын өөренир, фольклорун чыыр, бойдус камлаар талазы-биле Арктика телевилелин тургузарынга эксперт кылдыр Рытхэуну ЮНЕСКО кириштирген. Ол телевилелдиң бир кол кезээ— Соңгу чүк улустарының дугайында алды шак үргүлчүледиг документалдыг телефильмни болгаш «Соңгу чүк чурттугларлар боттарының дугайында» деп номну чогаадыры. Европаның кол дылдарынга, Соңгу чүктүң үш — чукот, эскимос база саам дылдарга үнер фильмниң сценарийиниң тургузукчузу, чыындының кол редактору болгаш тургузукчузу Рытхэу болур.

Юрий Рытхэунуң номнары (шуптузу 30 хире) делегейниң 17 дылдарында, ССРЭ-пиң улустарының дылдарын санаваска, үнген, оон номнарының тиражы чеди миллион ажыг. Чогаалчы бо хүннерде Соңгу чүктүң даартагы хүнүнге тураскааткан чаа романны бижип турар.

Ю. ЕФРЕМОВ,
ПМА-ның кеерг.

«ЧЕТТИРДИВИС, ЭМЧИ»

«Четтирдивис, Наталья Шомбуевна!» деп чылыг күзээшкиннерни илереткен адыелерни районнуң божудулга бөлүкүмнүң салбырынга бөле дыңнап болур. Арынарында хүлүмзүрүт, өөрүшкү чайнаан ада-иелер бичии чаштарын эмчилерден хүлээп алгаш, сеткилиниң ханызындан чымчак, ээлдек-эвилең йорээлдерин илереткейин чашпас. Бүлүүниг эмчилериниң ие-чаштарга сагыш салыышкынын мында келген кижи бүрүзү хаан сөлүр.

Аарыг кижилер эмнээр эмнерийн улуг эмчи демдегледдер дептеринге бижип каар. Ол айтымышкыны сестралар хажык чокка күүседир. Аарыг кижилериң дүрген сегиш, кадымның экижирип эмнеп турар сестраларның харысалгадыг ажылындан онза хамааржыр. Бо эмнелгеде эки ажылдыг сестралар хөй. Оларның бирээзинге Н. Хомушкуну хамаарыштырып болдур. Ол сес чыл мында ажылдап турар. Оон хүлээп алган чаштары омак-хоглуг өзүп, чамдыктары ясли-садтарда баргылаан.

Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи Л. Парчинаның удуртқан коллективи эң-найыралдыг. Ол дүржулгазын аныяк эмчилерге билдиглиг дамчыдып чоруур. Наталья Хомушку ооң өөренижилериниң бирээзи. Амгы хүннерде дагдыныкчызы ышкаш, чонунга мактадып турар апарган.

Коммунистиг күш-ажылдың шадыпчызы, мурнакчы сестра хөй-иниити ажылдарының идепкейлиг киржикчизи. Бот-тывынгыр уран чүүлге киржип, таңцылап, ырлап турда магадыг. «Мергежилиниң тергинии» деп конкуретар бо-ла организастаттыпа бээр. Аңаа ол албан киришкен турар. Конкурска билиин эки көргүскеш, шаңналдыг черлерни ээлеп келген. Профвилел комитединиң культура-массалыг секторунуң ол удуртукчузу, Бөжудулга бажыңының салбырында эмчилер бот-тывынгыр уран чүүлге идепкейлиг киржип турар.

Салбырның эмчилериниң бүгү-ле ажыл-ижи ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле киргенден бээр 40 чыл болур оонга тураскаатпышыл турар.

Д. САЯЯ.
Барыын-Хемчик район.

БОТТАРЫВЫСТАН ХАМААРЖЫР

Бо чылын кадыым шала кошкап, Балгазын санаторийинге эмнедир, дыштапыр ужурга таварыштым. Ында эмчилериниң, сестраларның болгаш өске-даа ажылдап турар кижилериниң кичээнгейлиниэм, оске эң-өөр-биле бир домей, кыска хуусавда экижип сегиндим. Бистиң республикавыстың бо санаторийин бойдустуң кайгамчык чараш чурумалдыг черин — Таңды тайгазының эдээ, Калбак-Хады деп черниң иштинде турар.

Санаторийде дыштанып, эмнедип келгеннерге бараалгаар эмчи, башкы дээш кадрлар бүрүн четчир. Чурттуң кижилери, оларның чаагай амыдырал-чуртталгазы, кадыы дээш түгле бистин Коммунистиг партиявыс, Совет күрүневис мындыг улуг сагыш салып шыдаарын чаңгыс бо чижектин-не бадыткааны ол.

Бо чылдың бирги сезонунда аңаа 180 кижи сегип, дыштангаш чанган. Мындыг чаагай санаторийивисти—бойдустуң кадыкка ужур-дузалыг ол эки черин эдилеп турарывыс кандыгыл?

Дыштаныкчылардың чурттап турар корпустарының соңгаларының шилдери бүзүк, эжиктери хагдынмас. Уруглар өөренип турар бажыңның байдалы база ындыг, иштин-дашты хирлиг. Санаторий бажыңнарын долгандыр турар кажаа, херимнер бүзүк болганындан хоонге эпчок, көрүш чок.

Санаторийивисти долгандыр кыжын, чайын чараш, погаан ыяжывысты эки камгалаваанындан кадыш, курган турар.

Бойдустуң чайгаар бүткен бо чараш чурумалдыг черинде санаторийни улам эки ажыглаары, бойдуска хумагалыг болуру инда дыштанып, эмнедип турарлардан улуубиле хамааржыр.

С. СЕРИН-ООЛ.
пенсионер.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ «Хөглүг чай» деп фотозтюду.

Эмчиниң сумези

Чайның башкы айындан эгелеп школачылар чоок-кавы арга-арыг болгаш хемнер эриктеринче аян-чорук кылып, туристчи походтарже үнүп турар. Черниң кырын хөлбегер, көк шыва алы бергеи. Бойдустуң бо бүгү аян-шинчизин кижилерниң сагыш-сеткилин чайгаарлаа хаара туда бээр. Сигеп азы далыл бүрүзү чемге хереглеттинмес. Ынчангаш оларны баш бурунгаар чырынче далаштанар, оларның аразында хоранныг үнүштер бар боол болур.

Вех азы цикута деп үнүш шыктыг оргулааштарга, тулаалыг черлерге, хемнер эриктерниге үнер. Вехтиң дазылы, сывы дыка хоолулуг чемниттиг болгаш свёклага азы турнепске домейлешкек болур. Оон чулуу чигирзиг. Чайгы үеде вехтиң сывы узавышаан, шак эрткенде билдинип кээр. Кустурар, улаштыр-улаштыр, тыртар апаар. Шак мынчаар тыртар апарган үезинде, магаботтуң чараштарынга азы олумге чедирип болур.

Хораннаган кижиге кузар кылдыр дүрген-не 4-5 стакан сүтүү бериңер, оон улаштыр эмчиге аппарып коргузүңер.

Г. ПРОКУДИНА,
республиканың санитар-чырыдыышкын бажыңының эмчизи.

ХОРАННЫГ ҮНҮШТЕР

СПАРТАКИАДАНЫҢ ЧЕМПИОННАРЫ

МОСКВА. Спартакиаданың чадаг-терге спортунга маргылдаалары Крылатскиге олимпийжи велотрекке эрткен.

100 метрге болгаш спринтер чарыжынга Сергей Колылов (РСФСР) Спартакиадамың чемпиону болган.

ЧУРУКТА: спартакиаданың чемпиону Сергей Колылов.

ССРЭ-ниң Улустарының чайгы сескн спартакиадазы. «Измайлово ордузу». Аар атлетика.

Гроднодан 22 харлыг Александр Курлович штангистерниң түңнел турнириниге 460 килограммны ийи хевирге чедип алган, оң аар девизиг (110 килограммдан ажыг) атлеттер аразынга делегей рекордун эжиктеткен.

Моон мурнундагы ийи дакпыр делегей чемпиону Киев чурттуг Анатолий Писаренкону А. Курлович тиилээш, делегей чемпиону атты алганы ол.

ЧУРУКТА: делегей болгаш Спартакиада чемпиону Александр Курлович.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТВ

АВГУСТУҢ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — ГДР-дең уругларга дамчыдылга. 9.55— Концерт. 10.15 —Мультфильм. 10.25 —«Ынчаларлыг кичээлдер». 11.25 — Телемедээлер. 11.30—14.55 — Чаңсар. 14.55 Телемедээлер. 15.15— Документалдыг телефильм. 15.25— «Тележурнал — «Чурагачы». 16.05 — Мультфильм. 16.15— Уругларга фильм. — «Сээң кажан-даа кирии шыдаваспа арга-чүүл». 17.25 — С. Прокофьев — № 7 соната. 17.45 — «Горинстер, харыылаңар!». 18.30 — Эртем-шинчелдиг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Мультфильм. 19.20 —Бистиң садывыс. 19.50 —«Чиргилчин». Үш сериялыг уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 —Чиик атлетикага делегей чемпионады. 22.20 — Бөгүн делегейде. 23.35 — Документалдыг телефильм. 23.00 — 00.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Днепр» — «Металлист».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Эртем-шинчелдиг фильмнер. 9.00 — «Командир». Телефильмниң 2-ги сериязы. 10.15 —Некрасовтуң лириказы. 11.00 — Ада-иелер, силерге. 11.30 — Немец дыл. 12.00 — Уругларга фильм— «Мономахтың бөргү». 13.05— «Сээң ленинчи библиотекаң» деп дамчыдылга. 13.50 —Документалдыг телефильм. 14.15 — «Колхозка артып хаар бис». 15.00 —«Мордва черниң аялгалары». 15.25 — Телемедээлер. 15.30—18.00 —Чаңсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уругларга фильм— «Вова бөрү Марсче канчаар ушкандыл». 18.30 — Делегей байдалының доңчулалы. 18.45 —Чоңнуң уран түүлү. 19.15— «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Тележурнал — «Дем каттыштырылгазы». 20.45 — Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — Алды сериялыг уран-чечен телефильм — «Командир». 3-кү серия. 22.50 — ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Соловьяненко ырлаар.

агаар

Бөгүн республиканга бүргеи, аязыр. Чамдык районнарга бичеэ чаъстаар, дыңмырээр. Мурнуу-барыын чүктен хаттың дүргеии секундада 9—14 метр, чаъстай берген үеде хат 20 метр чедир күштелир.

Дүне 10—15, чамдык черлерге 1—5 градус чылыг. Хүндүс 15—20 градус чылыыр.

Кызылга булуттаар, бичеэ чаъстаар. Мурнуу-барыын чүктен хаттың дүргеии секундада 9—14 метр, күштелгеиде 20 метр чедер.

Дүне 12—14, хүндүс 16—18 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КОНЦЕРТТЕР

Кызылдың Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга август 13-14-те РСФСР-ниң алдарлыг артизи, делегей конкурузунуң лауреады **Людмила ИСАЕВАНЫҢ** концерти болур.

Программада: орус, совет болгаш даштыкы композиторларның ырылары.

Фортепиано-биле үдегледе — **Александра ШИРОКОВА.**

Чечен чугаа — **Нина ЕРШОВА.**

Концертче кирер билеттерни театрның, филармонияның кассаларында, «Саян» универмагта садып турар.

Концерттерниң эгелээри: 13-те— 17.00, 14-те — 15.00 шакта.

КИНО

АВГУСТ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Родителей не выбирают» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хищник» 10.40, 14.40, «Сыщик» 11.50, 20.00, «Спокойствие отменяется» 16.10, 18.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Домой!» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Пираты XX века» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Замужество Марии Браун» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакциянаң адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызарының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, пар гижээн амыдырал болгаш үлетпүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-22-60, культура киллизиниң 2-23-54 кодээ ажма-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1076.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01320

Национально-краеведческий отдел

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 185 (12275) | 1983 чылдың август 11, четверг | 1925 чылда үнелезилеттингеи | Өртээ 3 коп

КЫЛЫМАЛ АЛМАЗТАР

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Бедик базымшкынар физиказының институдунуң эртемденимери кылымал алмаздарны шинчилеп чогаадыр талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар. Кылымал алмаздарның ийи чаа хевирлерин — ниборитти болгаш алметти олар чогаадып тургускан. Кедергей кадыг болгаш бижыг ындыг материалдарны үлегүргө ажыглаарга, металл болбаазырадырының шынарын экижидер болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип турар.

— Кылымал баштайгы совет алмаздар чээрбн ажыг чылдар бурунгаар институтка кылдынган. Бо эртикен үениң дургузунда элбор, гексанит, композит деп кылымал алмаздарны бүдүрүлгете калбаа-биле ажыглап турар —деп, институттуң директорунуң оралакчызы Ю. Коняев чугаалаан.

Кедергей бижыг чаа алмаздар — ниборит болгаш алмет дыка кадыг болгаш бижыг материалдарның синтезинге шынар талазы-биле чаа үе-чаданы ажыдып турар. Кылымал алмаздарны мооң мурнунда кедергей бедик базымшкынчар-биле тускай камераларга бүдүрүп турган. А ниборитти ындыг кончуг бедик эвес базымшкынга —500 тонна хире пресстиң базымшкынынга аналаар кап камерага бүдүрүп ап турар. Шак ындыг кедергей кадыг болгаш бижыг материалдарны хөй капитал салымшкынары чокка бүдүрүп ап турар апартаи. Ынчангаш эвээш чарыгдалдыг кылымал алмаздарны хөбүнде бүдүрер арга ажыттынгаи.

Ниборитниң база бир төлептиг бүдүжү — пластинаның кристаллдыг порошогундан улуг хемчээлдиг алмазты алыры. Алметти (алмазтометалл-ды) пресстээр парын эвес камераларга база бүдүрүп ап турар.

Ю. ГОВОРУХИН, СЭТА-ның корр.

ПАРТОРГАНИЗАЦИЯ БОЛГАШ КҮШ-АЖЫЛЧЫ КОЛЛЕКТИВ

«Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң 25 чыл оюнга — шалыпчы 25 неделя!» деп лозуңнуң адаа-биле ажылдавышаан, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, Кызылдың даарамылга фабриказы бо чылдың бирги чартыын чедишкинниг доознан. Бо коллективте чарыштың, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр дээш шимчээшкинниң кижизидикчи, мобилизанчы күжүн чедишкинниг ажыглап турар. Ында партия, профэвиилел организацияларының мобилизакчы, кижизидикчи ажылы идепкейлиг. Фабрикада социалистиг чарыштың негелделеринде чүгле план күүселдезин, күш-ажылдың шынарын башкарарының талазы-биле көргүзүглер эвес, харын бүдүрүлгениң культуразын бедидери, күүсенчи сагылга-чурум, ажылданчыларның ниити билиинии, культура-техниктиг деңнелиниң өзүлдези, күш-ажылдың сагылга-чуруму, социал айтырыгларны шиитпирлээри дээш оларның коллективтин-биле харыысалгалыг болуур чоруун идепкейжидер талазы-биле ажылдар база кирген. Бо бүгүнүң кижизидикчи салдары эки. Коллективте корум-чурум, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр барык чок, ооң кежигүннериниң хөй-ниитичи идепкейи бедик, фабрика планныг онаалдаларын доктаамал күүседип келген.

1983 чылдың август 1-ден эгелеп күштүг болуп эгелээн «Күш-амыдчы коллективтер болгаш бүдүрүлгени эгелеп башкарарынга оларның ролюн бедидер дугайында» ССРЭ Хөөйлузунда Совет күрүне оларның мурнунда салдынган сорулгаларны күүседиринге болгаш боттарының эрге-хүлээлгелерин күүседиринге эргежок чугула бүгү байдалдарны күш-ажылчы коллективтерге тургузуп берип турар.

Күш-ажылчы коллективте социалистиг ниитилеп харылзаалар-ының бүгү шынарлары мөөнеттиинген, ол дээрге бистиң ниитилелдиң үндезини болуур. Ооң мобилизакчы, кижизидикчи ролю амгы үеде улам өзүп турар. Бистиң республиканда хөй-хөй күш-ажылчы коллективтер боттарының чаагай чаңчылдарлыг, улус ажыл-агыйының нарын сорулгаларын чедишкинниг шиитпирлеп келген. Күш-ажылчы коллектив дугайында Хөөйлуда магадылаан түүлдерни амыдыралга боттандырар, ажыл-агый, кижизидилге айтырыгларын шиитпирлээринге ооң ролюн бедидер талазы-биле идепкейлиг ажылдап турар партия организацияларының республикада бар. «Тыва кобальт» комбинатта, Кызылдың сүт комбинадында, «Каа-Хем» хөмүрдаш разрезинде, «Барлык», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарда партия, профэвиилел, комсомол организацияларының коммунистиг тургузуушкунуңуң кол принциви — организас, ажыл-агыйны болгаш кижизидилге амыдының сырый холбаалыг болурун чедип ап, кижизидилге ажылының кижи бүрүзүнге тайылбырлап чедирип турары эки. «Хөмүдап турарлар чонка ажылдаар», «Күш-ажылы дээш — алдар болгаш маңтал!» деп шимчээшкиннерни ол коллективтерде калбартып, кижизидилге ажылын янзы-бүрү аргалар-биле чорудуп турар.

Күш-ажылчы коллектив дугайында Хөөйлуңуң күштүг болуп эгелээнин-биле чергелештир партия, профэвиилел, комсомол организацияларының ол чугула документиниң политиктиг, социал-экономиктиг болгаш кижизидикчи үүур-дүзазын ажыл-ишчилерге калбаа-биле тайылбырлаар, ханызы-биле өөредир үүрлүг.

Бүдүрүлгелерге, албан черлеринге политөөредилгени, лекция, беседаларны организастап, Хөөйлуну өөренирин коммунистиг күш-амыда болгаш экономиктиг билиглер школаларының программазынга киирер, бо амылче ажыл-агый удуртуучуларын, юристерни, активчилерни хаара тудар.

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр бүгү күш-ажылчы коллективтерге ажыл шагы үзер, арагалаар, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, социалистиг өнчүнү оорлап-самчыгдаар фактыларга эптеш чок чорукту тургузар. Күш-ажылчы коллективтерде ажыглап турар кижизидилге ажылының өске-даа арга-методтары-биле нады коммунистер боттарының хууда үлегери, шынчы сестери-биле сагылга-чурумну быжыглаар, хүлээнген ажыл-херек дээш харыысалгалыг, социалистиг өнчүнү ажыл-агыйны көөр чорукка кижи бүрүзүн кижизидери чугула. Күш-ажылчы коллективтерге чаа кээп турар аныяктарже хамыктың мурнунда сагыш салыр.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) болгаш июнь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлеринге, күш-ажылчы коллектив дугайында Хөөйлуңуң негелделеринге дүүштүр ажыл-агый болгаш идей-кижизидилгелиг ажылдың айтырыгларын чамдык күш-ажылчы коллективтерде четпес шиитпирлеп турар. Кызылдың балык, алгы заводтары, мебель фабриказы, «Тыва көдээ тудуг» трестиң демир-бетон ыылыглар заводу, «Тыва тудуг» трест болгаш ооң салбырлары, республиканда чамдык ажыл-агыйлар бо чылдың эртнен айларында планныг онаалдаларын кол-кол көргүзүглер талазы-биле күүсетпээн. Ында партия, профэвиилел, комсомол организацияларының планныг онаалдалар, социалистиг хүлээлгелер күүселдезинче, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидеринче, корум-чурумну, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче, кижизидилге ажылын экижидеринче кошпак ынчээнгей салып турар.

Амгы үеде көдээ ажыл-агыйда харыысалгалыг үе — мал чеминиң белеткелиниң шалыпчы айы чоруп турар. Дүмүт ажаалдазынга чедир санныг хөмүнтар артикан. Үлетпүр, тууг, транспорт амылдаачыларының мурнунда сорулга база улуг. Ол бүгүнү чедишкинниг күүседири күш-ажылчы коллективтерден хамаарлыр. Ынчангаш партия организациялары оларның ролюн көдүрер, ажыл-ишчилериниң ортузунга идеополитуг, масса-политиктиг ажылды күштелдирер үүрлүг.

1983 чылдың планныг онаалдаларын күш-ажылчы коллектив бүрүзү күүседип, Совет Тываның 40 чыл болур оюн төлептиг утмуур дээш социалистиг чарышты калбартып, күш-ажылчы коллективтиң кижизидикчи ролюн чаа бедик дең-неелге көдүрери чугула.

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ ЧОРУП ТУР

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң сигенчилери бо чылын ниитиниң малынга 5100 тонна сигенни, 2600 тонна сенажты, 1600 тонна силосту болгаш 200 тонна витаминниг сиген даланын белеткээр хүлээлгелиг. Бо хүннерде ажыл-агыйның бүгү салбырларында мал чеминиң белеткели бедик темпилиг чоруп турар.

Тус-тус сигенчи бригадалар, звенолар аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одурүүнде совхозтуң Чыргакы салбырында дуржулгалыг сигенчи Данғыт-оол Хирбеевич Сатка удуртқан сигенчи звенонуң кежигүннери чоруп, өскелерге үлегерин көргүзүп турарлар.

Ук звено бот-орулга-чарылгалыг кереэ ёзугаар ажылдап, күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип ап турар. Звенода алды-ла кижи ажылдап турар. Ынчалза-даа оларның ажыл-ижиниң көргүзүглери бедик.

Звенонуң кежигүннери мал чеми белеткээринин шалыпчы айынга идепкейлиг киржип, бо хүннерге чедир 300 тонна ажыг эки шынарлыг сигенни белеткээн. Оларның күш-ажылының темпизи хүн келген түдүи улам шапкынчып турарын ажыл-ижи бадыткап турар.

ЧУРУКТА: Чыргакы сес чыл школазының өөреникчилери С. Орлан-оол биле О. Сат олар чайгы дыштанылгазының үезинде ол звенога ажыдаан, планныг онаалдазын 150—170 хуу күүседип турарлар.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ДУЗАЛАЛ АЖЫЛ-АГЫЙНЫ ХӨГЖҮДЕР

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1981 чылдың январь 8-те хүлээп алганы «Хамаатыларның хууда дузалал ажыл-агыйындан көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалды боттандырар талазы-биле практиктиг сорулгалар дугайында «СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1981 чылдың май 25-теги доктаалын Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң канчаар боттандырып турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Үстүнде доктаалдың күүселдезин боттандырарынче углаган чамдык тодаргай хемчегдерни Чөөн-Хемчик райкүүскомуну ап чоруткан.

Районуң дузалал ажыл-агыйында бо чылын 405 гектар шөлде картофельди, ногааны тараан, эрткен чылдыы-биле деңнээрге—170 гектар хөй, 1982 чылда болгаш 1983 чылдың бирги чартыында районда дугуржулга ёзугаар чурттакчы чоогдан 1022 мал садыл алдынган. Ону 1981 чылда турганы-биле деңнээр болза, 160 баш хөй болуп турар.

Хамаатыларның хууда дузалал ажыл-агыйын хөгжүдерин-че угландыр алдынын турар хемчегленин түңнелиинде районда ийи чыл дургузунда мыйыстыг бода мал 800, хаван —282, ошку-хөй—2713, аът—189 баш өскен.

Районда хамаатыларның хууда дузалал ажыл-агыйын негелдеге дүүштүр турганыр-че чогуур кичээнгейни угландырып турар ажыл-агыйларны хуралга демдеглээн. Чижээ, «Большевик» совхозтуң дирекциязы, Шеми көдээ Советиниң күүскому чоннуң дузалал ажыл-агыйын хөгжүдер, өг-бүле бүрүзү девискээринде ого-родтуг болуруи чедип алыр хемчегленин ап турар. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта бо чугула айтырыг бай эвес шиитпирлеттинип турарын хуралга демдеглээн.

Чоннуң хууда дузалал ажыл-агыйын хөгжүдери-биле районда алдынын турар хемчегленин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң председиуму дем-деглевишаан, бо ажылда чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларже көдиичээнгейни угландырган. Совхозтарның ажылчыннарының дузалал ажыл-агыйындан киирер көдээ ажыл-агый продуктуларын көвүдедирин чедип алырын хандырар ажыл-агыйжы, организастыг хемчегленин райкүүском долу чедип албаан. Ону дараазында фактылар бадыткаар. Районда амгы үеде 900 хире өг-бүле бажыңының девискээринде участогу чок, чурттакчыларының 40, ооң иштинде Чадаана хоорайның чурттакчыларының 78 хуузу мал-маган, даган-куш өстүрүп, тутпайн турар. Чадаана хоорайның база Хорум-Даг көдээ Советиниң девискээринде чурттакчыларның дузалал ажыл-агыйында ошку-хойнуң баш саны харын кызырлыг турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиуму үстүнде четпестерниң кол чылдагааны Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң, ында көдээ Советтерниң күүскомнарының хамаатыларның хууда дузалал ажыл-агыйын хөгжүдер айтырыгны кошкак шиитпирлеп келгени-биле тайылбырлаттынарын айытыкан.

Үстүнде доктаалдың күүселдезинде четпестерни чайладырын Чөөн-Хемчик райкүүскомунга даглып турар доктаалды хурал хүлээп алган.

ЧҮГЛЕ ЧАЪС УРЖУУНДАН ЭВЕС

Тожуда мал чеми белеткээриниң темпизи чүге оожумул?

Тожу районнуң совхозтары бо чылын ниитиниң малынга 8560 тонна сиген, 5520 тонна силос белеткээр планныг. Август 8-те алдынган медээ ёзугаар алырга, 968 тонна сиген, 784 тонна силос белеткеттинген. Ол дээрге планның үгле 11,3 болгаш 14,2 хуузу боон турар. Мынчаар хожудаашкынның чылдагааны чүдеп?

Совхозтарда сигенчи бригадаларга барып, сууларда албан организацияларның бо чугула кампаниягa киржидегзин кичээнгейлиг көөр болзувусса, байдал билдине бээр.

I. ИЙИ ЧЫЛДАГААН

Районнуң база совхозтарының удуртукчулары, ажыл-ишчилери мал чеми белеткээр ажылдың хожудаашкынын ийи чылдагаан-биле тайылбырлап турарлар. Бирээде, часкаар Тожута хөлчок соок болуп, мурнунда чылдарныынга деңнээрге, от-сиген орайтап үнген. Сигенниң чедиштир үнерин маназр ужурга таварышканы-биле ооң кезилдезин эрте эгелээр арга чок болган. Ийинде, бо чай дыка чаъстыг болуп, сигенчилерге үргүлүү шаптыктап, оларның ажылын шуудаттырбайн келген. Август ай үнгенден бээр аяс хүнмер база-ла эвээш болган. Шөлдерде кестинген хөй сиген (август 8-тиң медээзи-биле алырга, 597 гектар черде) өй-шаанда ажаатпаймайн, шынары баксырап, үрелип чыдар. А херек кырында хүлээп алдынган мал чемниң хемчээли эвээш болуп артпышаан.

Кижилерниң ажылдап турарын үнелеп көөрде, агаар-бойдустуң ындыг таарымча чогуу, шаптыктыын барымдаалаары чүгула болбайн аан. Аңаа сылдаглаш, ажылын сула салган улус-тур дээр болзувусса, шын эвес апаар. Ынчалза-даа эскет чок кижиниң караанга көзүлбейн, кулаанга дыңналбайн барып болур түүлдер база бар. Ол болза мал чеми белеткээр ажылды организастап, олче кижи, техника күжүн хаара тудуп турарында хөй янзы четпестер-дир. Районнуң совхозтарында сиген белеткелинде хожудаашкынның база бир чылдагааны ында дээрзин айытпышаан, чамдык тодаргай чижектерни маңаа көргүзери артык эвес.

2. «ЭЭРИИЛ ҮСТҮ БЭЭРГЕ...»

Тожута хаая болгулаар аяс хүннерниң бирээзинде «Май 1» совхозтуң мал чеми белеткээр Эрги бригадазынга чеде бердивис. Эртенгиниң 10 шак ажыл, от-сигенниң шалыныдаа кургап эгелээн турган үүве. Бетинге бар чорувуста, кады чораан эживис:

— Ам бригада товүнде кижи кайда боор. Шупту шөлде сиген кестирип турлар ыйнаан— деп чогенди. Ынчалзажок бригадага келириивиске, сиген кезер машина кошкан «Беларусь» чаа-ла шөлче углап бар чор. Өскезинин сонгу дугуюн уштуп каан, холегеде шинчеш дивейн тур. Олаг чанында кезек улус долганзыр олурушкан, чарылган камера хырбалаан турлар.

— Тракторларывыс камералары шупту эрги, чарлып-ла турар-дыр, ажылга шаптыктыын көрбес силер бе!— деп, бригадир О. Саян хомудап чугаалады. — Ажылдап эгелей бээрге, бир-ле трактор үрели бээр, олчаам оон-биле тутчуп тура хүнээр бо-ла. Үрелген техниканы шалыпкын септей тыртып бээр, ол ажылды дорт харылаар тускай эдикчи мастерлер-даа, артык кезектерда бисте чок. Совхозта, безин чадаарда, демир чоңдурар станок чок, чаңгыс эриил үстү бээрге-ле олурар ужурга таваржыр-дыр бис.

— Бо чылдан эгелээш, бичии-ле үүвеи районнуң Сельхозтехника каттыжышкынындан барып айтырыңар дээр апарган. Аңаа баарга хереглеттинген кезектер белеп чыдар чүве кайда боор, «чок»-ла дээр ындыг—деп, олурган эрлеринь бирээзин бригадирниң чугаазын деткиди. — Ам мындыг боор-дур: тракторларның камералары эрги болгаш, чарлып-ла турар, аккумуляторлар база чок, сиген кезер машинаның бистери эрги, үргүлчү үрелир. Мынчап турда бүдүрүкчүлүг ажыл дугайында кандыг чугаа турар боор.

— «Беларусьтүң» чаа камералары херек, баш удур тыптынып турул көр деп, механик Кара-оол Бучукайга мындаадан бээр чугаалап келдим айийн. Херекке албас боор шыкажыл — деп, трактористерниң бирээзи хомудады.

«Май 1» совхозтуң мал чеми белеткээр чартык механизастаан бригадазының техниказының байдалы шак мындыг чиндиргей, сезонныт ажылды шалыпкын чорударының негелдезинге канчап-даа дүүшпес дээрзин үстүнде чаңгыс чижектеп-не коскүү-дүр. Сиген кезилдезинге, ооң соонда кок-сула ажаалдазынга улаштыр ажылдаар машина-техниканы ар-тык кезектер-биле хандырар хүлээлгелиг Сельхозтехника каттыжышкынының база совхоз удуртукчуларының баш бурунгаар шимчегнир хөделиш, дээштир хемчегler албайн турганындан ам кээп ажылдың түүк үезинде ындыг бергедээшкиннер болуп, техника долу күш-биле ажыглаттынмайн турар-дыр.

Ооң-биле чергелештир Эрги бригадазының сигенчилерив боттары база дыка шүүлсеп ажылдап турарын айтып каалы. Олар план ёзугаар 240 тонна сиген белеткээр, ынчалзажок бүдүн ай дургузунда ажылдаап, дөңгүп-ле 55 тонна сараат тургузуп алганнар. Ол дээрге кожазында ажылдап турар школачыларның Чумурт-тут өөредилге-бүдүрүлге бригадазының көргүзүүнден безин эвээш. Эргинде сигенчилерниң багай ажылдап турары организас чогу моон база көскү шыкажыл. Ону чаңгыс-ла чаъс уржуу-биле, үрелген техникага, артык кезектер чогу-биле тайылбырлаарга канчап-даа таварышпас. Кол-ла чүве ажылды шын организастаар херек.

Совхоз ниитизи-биле 3710 тонна сиген белеткээр планын август 8-ке чедир 381 тонна кылдыр күүсеткен. 300 ажыг гектар черде сиген бөлүдүмээн. Ам канчаарыл? Аңаа боттуг ажыл-биле харылаар херек.

Х-К. МОНГУШ,
«Шынның» тускай корр.

Ажылчынга сөс

ҮЛҮҮМ КИИРЕР МЕН

Бистиң Шагаан-Арыгның автотранспорт бүдүрүлгезин элээн каш чылдарда хожудангай ажылдыг, планныг көргүзүглериниң кол кезиин чедир күүсетпейн келген коллективтериниң санынга кирип келген. АТБ-ниң удуртулгазы, партия, профэвиилел болгаш хөй-ниити организацияларының ындыг байдалды эдери-биле эрткен чылдан бээр тодаргай хемчегlерни ажылдап кылып, оларны шудургу боттандырып келген. Бир-ле дугаарында коллективтиң хожудап, планныг даалгаларны күүсетпейн турарының чылдагааннарын тодарадып, ону эдериниң хемчегlерин толевилээн.

Кол чылдагааннарның бирээзи болза, коллективке күш-ажылчы, күүсединкчи сагылга-чурумнуң сула деңнели деп түңнелдеп үндүргеш, ону экижидер талазы-биле администрацияның, партия, хөй-ниити организацияларының ол талазы-биле идепкейин көдүрүп, сагылга-чурумну быжыглаарының боттуг хемчегlерни ап, кижизидилге ажылын күштелдирген. Ажылчыннарның, чолаачыларның ажылга келирин, ажыл шагын чөп ажыглап турарын шыңгыы контрольга ап, мурнакчыларның үлегерин бүгүдеге билдингир, көскү болдурары-биле чогуур ажылдарны кылып чоруткан.

Сагылга-чурумну быжыглаарынга СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң материалдары-биле, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андроповтуң Москванаң машина тудукчулары-биле ужуражышкынынга чугаазы-биле таныжылга, Күш-ажылчы коллективтер дугайында Хөөйлуну өөренип көргенин, оларны ажыл-херекке удуртулга болдуруп, аңаа дүүштүр чорудуп келген кижизидилге ажылы улуг салдарлыг болган. Оон түңнелиинде коллективте күш-ажылдың сагылга-чуруму элээн бедээн, ажылдан озаладаар, ажыл шагын чөптүг эвес ажыглаар, харын-даа ажыл шагы үзер, арагалаар чоруктар көскүзүг-биле кызырылган.

Планныг даалгаларны күүседиринге шаптыктап турган чылдагааннарның бирээзин болза, АТБ-ниң септелге баазазының кошкаа, артык кезектер-биле хандырылганың четпезин, ооң чылдагааны-биле машиналарның ажылга белекиниң куду деңнелдин бооп турган. АТБ-ниң удуртулгазы бо талазы-биле база боттуг ажылдарны кылган. Автотранспорт эргелелинге артык кезектер-биле хандырылганы экижидериниң айтырыын тургузуп, КамАЗ марканың автомобильдеринге чаа моторларны, дугуйларны четчелеп алганының, АТБ-ниң баазазында септелгенин чогумчалыг шиитпирлээниинің түңнелиинде үрелик, аңаа турар машиналарның саны холчок кызырылган. Оон ажылда чолаачыларның билиг-мергежилин бедидип, техникага ээ-харыысалгазын күштелдиргеш. Амгы үеде автомашиналарның техниктиг белеткелиниң коэффициентизи 0,74 четкен. Ол дээрге ооң муриумдаазындан элээн өскени ол.

Ажылчыннар, чолаачылар ортузунга кижизидилге ажылының социалистиг чарышты дээштир организастаанының түңнелиинде мурнакчыларның саны өскен. Оларга Сувац-оол Куулары, Николай Верзиловту, Өдекпен Тагбаны, Иван Томпилиний, Александр Вороновту, Виктор Салдатовту, Владимир Пономарёвту, Василий Плахотенкону болгаш оскелерни-даа адап болур. Ам бистиң АТБ-ге хүндүс келир болза, септелгеде, техниктиг ажаалдада каш машинадан аңгыда аңаа турар машина тывылбас. Шупту ажылда болур.

Бо бүгүнүң түңнелиинде бистиң АТБ-ниң коллективи бирги чартык чылдың планныг даалгаларын ажыр күүседип, республиканың транспорт, харылзаа бүдүрүлгелериниң социалистиг чарыжынга ийиги черни ээлеп, СЭКП обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң, профобличөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчир кызыл вымпели-биле шаннаткан. Бо дээрге коллективтиң улуг чедишкиний, ону бижыглаары, улам хогжүдери чугула деп үвени коллектив кежигүннери билип турар.

«Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун бижыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» доктаалды СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС, а ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС «Күш-ажылчы сагылга-чурумну бижыглаарының талазы-биле немелде хемчегler дугайында» доктаалды чоокта чаа хүлээп алгылаан. Ол доктаалдарны таныжары бистиң коллективте эгелээн. Оларны бүрүн чүүдүгүнүп, деткип хүлээп алган, амыдыралга боттандырарының хемчегlерни төлевилеп турар.

Мен бодум бо АТБ-де алды чыл ажыг чолаачылап тур мен. Амгы үеде мунуп турарым КамАЗ-5511 маркалыг самосвал машинаны эртнен чылын хүлээп алдым. Ону туруушкуя, үреливишкин чок эдилээр дээш бодумдан хамаарышкан түүлдерни доктаамал кылып, кыжын хөмүр-даш, чайын орук тудутларына материалдар сөөртүрүнге доктаамал ажылдап келдим. Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш коллективте калбарган социалисиг чарышка киришпишаан, ай, квартал планнарын үргүлчү ажыр күүседип келдим. Коллективтиң чедишкинниинге экп ажылдаарынга, моон соңгаар-даа үлүүмнү улгаттырар дээш улам экп ажылдаар, эш-өөрүмнү база ындыг болурунче эвилелдээр мен.

С. КИЖИИР-ООЛ,
Шагаан-Арыг АТБ-зинниң чолаачызы.

Национально-краеведческий отдел

Тувинская республиканская библиотека

ДЕПУТАТТАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНДЕ

Советтер амыдыралы

Тээлиниң № 1 сес чыл школазының 1982-1983 өөредилге чылында 326 өөреникчи класстан классче шилчээн. Башкы кадрлар-биле школа четчелеттинген. Школаның материал-техниктиг базазы чыл келген тудум бижигүп турарын ылеткелчи айытышаан, цетир өөредилге чылында школа кабинет системазынче шилчир дээрзин чугаалаан. Школада өөреникчилерни бижиг бөлинг-биле чевсеглевишаан, кызымак ажыл-ижин-биле макталдыг башкылар ээзээш эвес. Оларга улус өөредилгезиниң сергиниери К. Намчыл, А. Конга, акыйак башкылар В. Белган, З. Очур, З. Сендажы болгаш оон-даа өскелер хамаарыжыр. Улус өөредилгезиниң шугумунга 24 чыл ажылдаан хоочун башкы Ө.-С. Салчактың ажылы макталдыг. Башкының удуртқан клазы эртиен өөредилге чылында класстар аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп, Шушенское суурже экскурсиялап чораан келген.

Уругларның чайгы дыштанылгазын организастаарынче улуг кичээнгей угланган. Өөреникчилер чайгы дыштанылгазында школа чанының участогунга, мнш ажыл-агый черинге ажылдап, мал чемниң белеткелинге, хой кыргылдазынга киржип, ажыктыг дыштанып турарлар.

Школаны келир өөредилге чылынга белеткээри — хүнүң чугула айтырыы. Ында септелге адакталып турар, алды печканы септээн, 286 тонна хөмүр-дашты, одаар мнштыны экжеп дүжүрген. Ол кылдынган чүүлдер-биле чергелештир бо чугула ажылда чедир шинтпирлеттинмейн турар чүүлдер база бар. Чижээ, школаның девискээринде спорт шөлү кылдынмайн, септеттинмейн турар. Бо дээрге, Тээли көдээ Советиниң кичээнгей угландырар кол айтырыгларының бирээзи.

Школа септелгезинге көрдүнген акша-хөреңги бо чугула ажыл эгелевээнде-ле школага дериг-херекселдер, столдар, сандайлар садып алырынга чарыгдаттынган. Байдал ындыг дээш, септелгени чорутпас эвес, база катап акша-хөреңги үндүрер ужурга таварышкан. Школа септелгезиниң темпизин ковчуг оожум чоруп турар, ооң чылдагааны — акша-хөреңги, тудуг материалдары чедишпези. Ооң-биле кады бо школада уругларның чайгы дыштанылгазын организастааны негелдеге дүүшпес.

Тээли кодээ Советтиң социалистиг хоойлу-дүрүмүү болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле үш депутат кежигүнүт бо доктаамал комиссия көдээ Советтиң девискээринге хөй-ниитиниң корум-чурумун хажыдар, кем-херек үүлгедир чоруктар көскүзү-биле кызырылган. Ындыт-даа болза үстүде хажыдымышкынар ам-даа бар болуп артпышаан.

С. САРЫГ-ООЛ.

КҮШТЕЛДИРЕРИ СОРУЛГАЛЫГ

Чаа Чаа-Хөлдүң КМК-2 тудуг эргелезинде коммунист Б. Ооржакка удуртқан бригада чартык чылда районда тудугжу бригадалар аразында социалистиг чарышка бирги черии эзлээн. Бригада ай, квартал планнарын 140—150 хуудан кудулаттайн, кылган ажылының шынарын доктаамал бедидин келген. Олар эртиен айда ийи аал иштиг чурттаар бир бажыңны, вотон салыр ийи, панельдерден кылыр ийи бажыңны ажыглалга киргиннер. Ажыл-ижиниге бүрүнү-биле бердинген коммунистиг удуртқан бригадазының кежигүнери СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шинтпирлерин амыдырялга боттандырар дээш чамдык ажылдарны воруткан. Ылаштыг кижилер-биле ажылды доктаамал чорударынче утланган июль (1983 ч.) Пленумунуң шинтпирлерии бир үн-биле деткип турар. СЭКП ТК-ның эртиен Пленумунуң докладчыкка дүүштүр ажылдар бригадада чоруттунган. Оон кежигүнерии Пленумнуң материалдарыбиле бүрүн танышкан болгаш боттарының хуралынга күш-ажылдың сагылга-чурумун улам чыгай быжыглаар талазы-биле тускай шинтпирии хүлээп алган. Бригадада ажыл шагы үзер, ойлдан келир, чылдагаан чок черге ажылче барбайн баар тудугжулар шуут чок болган. Бригадага чылдың аныяктар немежии турар. Оларга тудугжунуң мөгеделиин, ажылдың озалаачок чок чорууп тайылырлеп, өөредилер дөгдынык-чыларны быжыглаан. Оларның аразында хоочун тудугжу Б. Нургул арга-сумоин, дүржүлгазын аныяктарга өөредип турар. Оон өскеткен аныяк тудугжузу Ш. Байлак ам өскелерден тудак чок апарган. Бригадада быжыг сагылга-чурумнар, кылган ажылы үре-түнелдиг боон турар тудугжулар хөй. Оларга К. Күжүгет, Н. Докпут, С. Даржай олар хамаарыжыр.

«Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» доктаалды СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС хүлээп алган. Чаа хүлээп алдынган доктаалды амыдырялга боттандырары-биле бригада кежигүнери ында көрдүнген хемчегларын бүрүнү-биле чүүлдүрүнүп, деткип, хүдээп ап турар. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруун кызырар сорулга-биле ажылларын улам күштелдирер сорулганы мурнунда салып, ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканынган бээр 40 чыл оон төлептиг үткүүр дээш мурнакчы бригада күжегинниңниг ажылдап турар.

К. КУДЕРЕК,
бызанчы-бетоншиктер бригадири.

«ШЫНГА» ХАРЫЫ

«Чайлагланашкын мурнуу чарымында» деп эгелиг материал июль 16-те № 141 «Шынга» парлаттынган. Ында ыраккы Тере-Хөл сельпозу дүшкеш, салбыр апарган соонда «Тере-Хөл» совхозтуң Сарыг-Хөл СБФ-зынга кыжыы уеде турган дарёк дүшкеп. мичангаш спанчылар, кадарчылар хүн бүрүнүн чугула хереглелдиг аъш-чем продуктуларын садыа алыр дээш сес километр черде — Күнгүртүг суурже чорүп, уе-шактыг эрттирии турарын шүүмүүдээн.

Ук шүүмүүлелге Кызыл файлозумуң баштаар черинии даргазы А. С. Хертен мынчаар харылаан турар:

«Сарыг-Хөл СБФ-зи чайлагланашкынче кошкеш-биле холбаштыр дарёк тур уеле хаалгыг турар, а фермаиың ажыл-ишчилериниң садыг хандырылгазын Күнгүртүг суурда үүгүшкүнүг садыг ажылдаачылары хандырар».

КОЛЛЕКТИВТИҢ ДЕМИ

Көдээ тудугларда

«Тыва септелге-тудуг» трестиң Мугур-Аксында участогу (начальниги К. Б. Доңгак) чыл бүрүде планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүзээлелерин ажыр күүседип келген. Участоктуң коллективи бо чылдың бирги чартыында, Совет Тываның 40 чылынга уткуштур калбырган социалистиг чарышка идепкейлиг киришпишаан, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, эки түнелдерии чедип алган.

Чартык чылда 97,5 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, 126 муң рубльге боттандырган. Ол дээрге бо чылдың онаалдазының 78,3 хуузу боон турар. Чылда планнаттынган бирээзинге-ле ийи аал чурттаар 4 бажыңның үжүн бүрүнү-биле тудуп доозкаш, ажыглалга киргеп, чурттакчыларга хүлээткен. Ол шыкаш капитал септелге ажылдарының чартык чыл планын участок 101,7 хуу күүсеткеп. Оон ангыда суур чаагайжыдылгазының талазыбиле 700 метр штакетник-херимнерни кылып, ийи муң ажыг дес мнштарны олурткан.

Участоктуң бирги чартык чылда чедишкиннерииге улуг салдарны күш-ажылдың, хөй-ниитиниң сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле администрацияның, партия, профсоюзтуң, комсомол организацияларының чорудуп келген тодаргай хемчегларии чедирген. Социалистиг чарышты дээштиг организастап, ооң түнелиин ай, квартал саиында үндүрүп, мурнакчыларны илередип, шаңнап, мактап, көскү болдурган. Будурүлге хуралдарында социалистиг чарыштың түнелдерин чугаалажып тургаш, четпестерии болгаш шинтпирлеттинмейн турар айтырыгларны илередип, оларны шинтпирлээриниң аргаларын дугуржуп турар.

Социалистиг чарыш экранында бригадаларның болгаш тус-тус тудугжуларның чарыжының түнелии көргүзүп, илерээн мурнакчыларның аргадуржулгазын хана солуңга чыдын келген. Оон ангыда четпестерии, ажаа бурууллуг кижилерии база шүүмүүлеп турар.

Кым-бир кижи чылдагаан чокка ажыл шагы үскен болза, ону бригада бүрүзүнге дүвүреңгир байдал кылдыр саналаар. Ону ол дораан бригада чөвүлелиинге ийикпе, шүүтү тудугжуларның хуралынга шыңгыы чугаалажып, моон соңгаар канчаар ажылдаарының, жыглаар талазы-биле администрацияның, партия, профсоюзтуң, комсомол организацияларының чорудуп келген тодаргай хемчегларии чедирген. Социалистиг чарышты дээштиг организастап, ооң түнелиин ай, квартал саиында үндүрүп, мурнакчыларны илередип, шаңнап, мактап, көскү болдурган. Будурүлге хуралдарында социалистиг чарыштың түнелдерин чугаалажып тургаш, четпестерии болгаш шинтпирлеттинмейн турар айтырыгларны илередип, оларны шинтпирлээриниң аргаларын дугуржуп турар.

Социалистиг чарыш экранында бригадаларның болгаш тус-тус тудугжуларның чарыжының түнелии көргүзүп, илерээн мурнакчыларның аргадуржулгазын хана солуңга чыдын келген. Оон ангыда четпестерии, ажаа бурууллуг кижилерии база шүүмүүлеп турар.

Кым-бир кижи чылдагаан чокка ажыл шагы үскен болза, ону бригада бүрүзүнге дүвүреңгир байдал кылдыр саналаар. Ону ол дораан бригада чөвүлелиинге ийикпе, шүүтү тудугжуларның хуралынга шыңгыы чугаалажып, моон соңгаар канчаар ажылдаарының, кандыг сагылга-чурумнуг болурунуң дугайында аксы-сөзүн алыр. Чурум үрээн кижиниң немелде шаңнал акша алырының хуузуун эвээжедир азы шуут казмыр.

Мугур-Аксында септелге-тудуг участогунуң коллективи СЭКП ТК-ниң ноябрь (1982 ч.), июнь (1983 ч.) Пленумнарының материалдары-биле, ажаа СЭКП ТК-ниң Чиңгиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андропов-туң чугаалары-биле танышкын, өөренген болгаш оларны ажылхерекке удуртулга болдурун ажылдап турар. Июнь Пленумунуң негелделерии ёзугаар тускай хемчегларни ажылдап кылган болгаш коллективке кижиздилге болгаш политмассалыг ажылдарны күштелдиргеп.

Участоктуң тургустунганынган бээр ында ажылдап турар хоочун ажылчын, аныктарның дагдыныкчызы Доңгак Чүлдүмүүн удурткаиы бызанчылар бригадазында күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктар шуут чок деп чугаалап болур. Бригадир элээн хөй чылдарның дургузунда тудугга чаа келген аныяктарны мергежилге өөредип, кызымак, кандыг сагылга-чурумнуг болурунуң дугайында аксы-сөзүн алыр. Чурум үрээн кижиниң немелде шаңнал акша алырының хуузуун эвээжедир азы шуут казмыр.

Мугур-Аксында септелге-тудуг участогунуң коллективи СЭКП ТК-ниң ноябрь (1982 ч.), июнь (1983 ч.) Пленумнарының материалдары-биле, ажаа СЭКП ТК-ниң Чиңгиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андропов-туң чугаалары-биле танышкын, өөренген болгаш оларны ажылхерекке удуртулга болдурун ажылдап турар. Июнь Пленумунуң негелделерии ёзугаар тускай хемчегларни ажылдап кылган болгаш коллективке кижиздилге болгаш политмассалыг ажылдарны күштелдиргеп.

Участоктуң тургустунганынган бээр ында ажылдап турар хоочун ажылчын, аныктарның дагдыныкчызы Доңгак Чүлдүмүүн удурткаиы бызанчылар бригадазында күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктар шуут чок деп чугаалап болур. Бригадир элээн хөй чылдарның дургузунда тудугга чаа келген аныяктарны мергежилге өөредип, кызымак, х

ТАРААН ТАРААНЫ, ҮНҮШТЕРНИ МАЛГА ЧИРТИП, ҮРЕГДЭЭНИ ДЭЭШ ХАРЫЫСАЛГА

Республика солуннарынга тарылга шолдерин малга чиртип, саза бастырып, үрегдээни дээш буруулуглартга кандыг харыысалганы хүлээдириниң дугайында айтырган чагаалар кээп турар. Ол айтырыгга доочу харыыны парлаар-дыр бис.

Тарылга шолдерин, үнүп келген тарааны болгаш сигеннерин, а ол ышкаш олурткан миш дестерин малга чиртип, саспа бастырып, үрегдээр чоруктардан кампалаар сорулга-биле ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1955 чылдың январь 11-де үндүргей тускай Чарлыы бары билдингир. Кижилериң хуузунда болгаш бүдүрүлгелерге, организацияларга болгаш албан черлериге-даа хамаарыжып турар мал болгаш куштар совхозтарының, ыдыктың болгаш куштар комплекстериниң, куруунериниң болгаш хой-ниитиниң-даа ажыл-агыйларының тараа шолдерин болгаш олурткан миштарын саза базып, чип болгаш үрегдээн болза, оларның ээзи ажыл-агыйлар мындыг малдарының болгаш куштарының чедирген когаралын оларның эзелеп төлегже чедир тударын мында доктаатпаан.

Баштайгы удаа тараа чиртип ээп олурткан миштарны үрегдээн таварылгада малдарның болгаш куштарның эзелеп чедирген карежаны катап тургузуп, улус депутаттарының кодээ, суур болгаш хоорай Советтериниң онааганы штрафты төлээр ужурлуг. Ол ышкаш тараа шолдерине, миштар олурткан черлерге, сараатаан сигеп чаныпта тургаш, туттурган хой-ышкынуң, аңай-хураганының болгаш бызаалариның баш санынга онаштыр чедиргей каража дээш 2 рубль 50 көпеекти төледип алыр. Чедишкен бода болгаш чылгы малдарның, төвелериң баш санындан-на 5 рубльдан, куш санындан —50 көпеекти төледир.

Биб эвес малды ажы кушту тараа шолугже оттаан, миштар үреп турган үезинде тудуп албаан болгаш, ол мал болгаш куш кайы совхозка ажы күруне болгаш хой-ниитиниң ажыл-агыйынга билдингир болза, оларның ээлери малды ажы кужу-даа туттурганы-биле дөмей, мындыг харыысалганы чүктээр апаар. Тараа шолдерин болгаш олурткан миштарны таварты транспорт-биле эртиеин болгаш үрегдээн дээш штрафты совхоз директорунуң ажы есне-даа хой-ниитн болгаш күруне ажыл-агыйының удуртукчузунуң кирген хомудалын ёзугаар улус депутаттарының чер-чер Советтери доктаадып онаар. Штрафты милиция органнары төлеттирер. Чер-чер Советтериниң шийтпиргине улус депутаттарының районнар Советтериниң күүскомнарынга беш хонук иштинде хомудал кирип болур болгаш оон шийтпири куштуг болур. Биб эвес тараа чип, тарылга шолдерин болгаш өзүмнерин үрээн малдың болгаш куштуң-даа ээзи кижилер болгаш организацияларга чедирген карежаны катап тургузуп, штраф төлээриниң ойталаар болза, улус депутаттарының түс чер Советин оңу албадал-биле төлеттирер апаар.

Биб эвес малды ажы кушту тараа шолугже оттаан, миштар үреп турган үезинде тудуп албаан болгаш, ол мал болгаш куш кайы совхозка ажы күруне болгаш хой-ниитиниң ажыл-агыйынга билдингир болза, оларның ээлери малы ажы кужу-даа туттурганы-биле дөмей, мындыг харыысалганы чүктээр апаар. Тараа шолдерин болгаш олурткан миштарны таварты транспорт-биле эртиеин болгаш үрегдээн дээш штрафты совхоз директорунуң ажы есне-даа хой-ниитн болгаш күруне ажыл-агыйының удуртукчузунуң кирген хомудалын ёзугаар улус депутаттарының чер-чер Советтери доктаадып онаар. Штрафты милиция органнары төлеттирер. Чер-чер Советтериниң шийтпиргине улус депутаттарының районнар Советтериниң күүскомнарынга беш хонук иштинде хомудал кирип болур болгаш оон шийтпири куштуг болур. Биб эвес тараа чип, тарылга шолдерин болгаш өзүмнерин үрээн малдың болгаш куштуң-даа ээзи кижилер болгаш организацияларга чедирген карежаны катап тургузуп, штраф төлээриниң ойталаар болза, улус депутаттарының түс чер Советин оңу албадал-биле төлеттирер апаар.

Шанак-тергелиг чораан, тараа азы тараан чаш ыяш өзүмнерининг шолдерин таварты эрткен кижилерден 5 рубль хемчээлдиг штрафты; автомобиль, трактор, комбайн азы еске-даа машиналар-биле үрегдээшкин кылганнардан — 10 рубль чедир штрафты төлеттирер.

Бир эвес малды азы кушту тараа шолугже оттаан, миштар үреп турган үезинде тудуп албаан болгаш, ол мал болгаш куш кайы совхозка азы күруне болгаш хой-ниитиниң ажыл-агыйынга билдингир болза, оларның ээлери малы азы кужу-даа туттурганы-биле дөмей, мындыг харыысалганы чүктээр апаар. Тараа шолдерин болгаш олурткан миштарны таварты транспорт-биле эртиеин болгаш үрегдээн дээш штрафты совхоз директорунуң азы есне-даа хой-ниитн болгаш күруне ажыл-агыйының удуртукчузунуң кирген хомудалын ёзугаар улус депутаттарының чер-чер Советтери доктаадып онаар. Штрафты милиция органнары төлеттирер. Чер-чер Советтериниң шийтпиргине улус депутаттарының районнар Советтериниң күүскомнарынга беш хонук иштинде хомудал кирип болур болгаш оон шийтпири куштуг болур. Биб эвес тараа чип, тарылга шолдерин болгаш өзүмнерин үрээн малдың болгаш куштуң-даа ээзи кижилер болгаш организацияларга чедирген карежаны катап тургузуп, штраф төлээриниң ойталаар болза, улус депутаттарының түс чер Советин оңу албадал-биле төлеттирер апаар.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННЕР-БИЛЕ БОЛГАШ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДАР-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң

Президиумунуң Чарлыы

(Төнчүзү.
Эгези № 182 «Шында»).

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Чедиг уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Үйнүк Кыргысовна **Көк-оол** — Жданов атыг совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Монгуш Базырovна **Сотпа**— «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Раиса Владимировна **Бегзи** — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Галина Тюлюшевна **Биче-оол** —«Улуг-Хая» совхозтуң саанчызы.

Татьяна Максимовна **Брозцецкая** — Чаа Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Мария Дондуповна **Донгак** —«Улуг-Хая» совхозтуң саанчызы.

Елизавета Ивановна **Кенден** — Ак-Туруг суурда ясли-садтың нянязы.

Клавдия Ондаровна **Серээ**— «Красноярск ГЭС тудугнуң № 3 КМК-да шеперлекчи.

Мяра Тюлюшевна **Хавандай** —«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Чечек Моңгежиковна **Хомушку** — Ак-Туруг ортумак школазының башкызы.

Үйнүк Түлүшевна **Чымба**— Жданов атыг совхозтуң ажылчыны.

Чечен Тюлюшевна **Шагбажаа** — Арыг-Үзүүнде көдээ библиотеканың эргелекчизи.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Екатерина Александровна **Аранчаа** — Мөрен суурда ясли-садтың нянязы.

Татьяна Налиндаровна **Дульбаа** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Ирина Каевна **Салчак** — чурттаалга-коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДҮМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1983 чылдың июль 28.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

Дагжыларның чедиишкини

ПРАГА. ЧССР-ниң Остравско-Карвинский хөмүр-даш бассейниниң «ЧСМ» шахтазында Алоис Присницага удурткан дагжылар бригадазы бо беш чыл эгезинден тура миллион тонна хөмүр-дашты каскан. Мурнакчы коллектив беш чылдың чартында 1981—1985 чылдарга кылыр ажылдың ийиниг үш кезиин доозупкаяа улуг чедиишкин болур.

Бригаданың чедиишкининиң кол үндезини — техниканы дээштиг ажылгаана болгаш күш-ажылдың сагыыга-чурумум экижиткени болур.

Демисел калбарган

ЛОНДОН. Хиросима болташ Нагасаки хоорайларыа бомбалаандан бээр 38 чыл оюн англи хөй-ниитн калбак чыскаалдар болгаш тайбың фестивальдары-биле демделеп эрттирген. Делегей байдалы чидиглендирип, боо-чепсекти эдере бүдүрериниг ядыг болуп турар консерваттыг М. Тэтчериң чазаанга болгаш америк администрациязының аймылдыг шугумунга удурланган бо шимчээшкин тайбыңның лозунгунуң адаа-биле эртип турар.

Депутаттың негелдези

БОНН. Германияның социал-демократтыг партиязындан бүдестаттың депутады Карстен Фойгт Европага химиктиг чепсекти бүдүрерин болгаш тургузарын доп-дораан соксадыр дугайында керээге ат салырын негээн. «Парламентариш — политишер пресседнист» деп парлалга бюллетенинге интервьюзунга ол бинарлыг чепсек ээзэр химиктиг чепсектиң чаа салгалын бүдүрүп үндүрер дээн АКШ-тың чөпшээрежилге комиссиязының шийтпирин шүгүмүлээн.

ГФР-ниң девискээринге химиктиг чепсектиң чаа хевирлерин тургузарынга социал-демократтар шийтпирлян-биле удурламып турар болгаш массалыг үзүткаашкынының бо чепсээнин бүгү курлавыралрын база ону шуут долузубиле хоруурун негеп турар деп, К. Фойгт медеглээн.

Ливияның медеглели

ТРИПОЛИ. Ливий революциязының баштыкы М. Каддафи америк шериг өөредилгезинниң шенелдезин араб девискээрлерже холгаарлаашкын болгаш ук регионга тергиндекчи байдалды тургузар дээн америк империализминиң чүткүлү болурун медеглээн. Араб чурттарның баштынчыларынче чоруткан медеглелде Каттышкан Штаттар чоокку чөөн үк чөрүлдээзин АКШ-тың болгаш Израильдиң сонуургалынга дүүштүр шийтпирлээрчн ыйыдып турар, арабтарны боттарының империжи куселаринге чагыртырын семеп турар деп демделээн.

М. Каддафи араб чурттарны АКШ-ка удур мөөнежиниче болгаш араб күрүнелерин херээнче холгаарлап турар чөөгээлиг күштерге удур демиселче кыйгырган.

Чепсегелиишкинни кызырар

НЬЮ-ЙОРК. 1984 чылдың сонгулдаларынга демократтыг партиядан АКШ-тың президентизинге алды кандидаттың бежи АКШ-тың болгаш ССРЭ-нин ядролуг арсеналын чавырыллырар, «ядролуг чепсектия чаа хевирлерин бүдүрер, чогаалыр, шенээр болгаш ону дажыглаарын соксадыр» үжурлуг деп чугаалаанар. Сенаторлар Дж. Глени, А. Крэнстон, Э Холлингс, Г. Харт болгаш АКШ-тың вице-президентизи У. Мондейл олар Айова штаттың боо-чепсекти эдере бүдүрерин соксадырының политиктиг комитединиң салган айтырыгларынга медеглээнинер. Дж. Глени чавырлыышкын боо-чепсекти бүдүрерин соксадырынче орук дээрзин демделээн.

Австралияда чыскаал

КАНБЕРРА. Сидней хоорайга болган даймнга удур чыскаалга 20 муң ажыг кижи киришкен. «Америк шериг баазаларын Австралияның девискээринден чок кылыр» деп лозунгнарның адаа-биле чыскаалдар эрткен.

Шак мындыг чыскаалдар чурттуң улуг-улуг хоорайларынга база болган. Брисбенге болган чыскаал үезинде оратлар Австралияда элээн каш америк шериг баазалары бар болганда Пентагонуңуң зайнызырак планнарынга улуг рольду ойнаар деп чугаалаанар.

Угандада үүлгедиишкин

КАМПАЛА. Луверо районга ийи пассажир автобустарынче бандиттернин халдаанын тус черниң парлалгазынга бижээн соонда, Кампалага хөй кижи кнюжикчилиг чыскаал болган.

Уганданың найысыдалынга болган митингиге республиканың вице-президентизи П. Муванга террористернин каржы үүлгединин шынгызы-биле буруу шапкан болгаш чазактың оларга удур демиселди күштелдирерин демделээн. Кандыг-даа үүлгедикчи хөделиишкинниер чазактың хоойлу ёзугаар партиязы Уганданың улусчу конгрезининң эрге-чагыргазынга дыынмес деп, ол медеглээн. Вице-президент үрегдекчи элементилер-биле демиселге күрүне органнарынга дузалажырын шапкынчыдарынче чөнүү кыйгырган.

(СЭТА).

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

БРАЗЗАВИЛЬ. Конгонуң Ивари можузуунда Лубомо хоорайның чоогунда күрүнеиниң мал азыраар улуг комплексизи ажыттынган.

Ону Болгар Улус Республиканың техниктиг дузалажыры-биле тудуп тургускан. Од наа бүдүрүлге черинин продукциязы чурттуң мурнуу районнарының садыг четкилеринге кирер.

Конго Улус Республиканың чаза көдээ ажыл-агыйда күрүне секторун хөгжүдеринче улуг кичээнгей салып турар. Сөөлгу үеде дөрт мындыг мал комплексилерин тургускан.

КИТО. Латин Американың херээженнеринин байдалын чугаалашкан делегей семинары ажаа болган.

Оон киржикчилери Никарагуаның болгаш боттарының национал эрге-ажыктарын камгалап турар өске-даа улустарга эп-сеткилди шын-биле каттыштырып турарының дугайын медеглээн. Хосталга, демократия болгаш социал депшилге дээш, империализтиг монополияларның күчүзээшкининге удур, бүгү делегейге тайбының быжыглаары дээш демиселге Латин Американың херээженнерин чугула роляын ол семинарга демделээн.

ТОКИО. *Японияның эң улуг* **«Кобе сэйко» дээр металлургия компаниязы бодунуң ажылчыннарын 15 хуу кызырарын чарлаан.**

3 муң хире кижини ийи чыл иштинде ажылдан үндүрер азы эвээш төлевирлиг ажыкче күш-биле шилчиннер деп турар. Оон мурнунда «Кавасаки Сэйтэцуу» болгаш «Сумитомо Киндзоку» дээр кан эвилдирер комперинер база-да ниитизи-биле 8,5 муң кижини ажылдан үндүрер деп турарын чарлаан.

ВАШИНГТОН. Бир эвес амгы үеде Каттышкан Штаттарга президент соңгулдазары болган болза, демократтыг партиядан президентиниң рабан-дужаалымга ийи кол кандидаттарның кайызынга-даа Рейган аштырар ийик.

Чижээ. АКШ-тың шаанда орадлыкы президентизи турган У. Мондейлдың Ак бажыңның амгы ээзи дээш бадызаар соңгулчилдарының 47 хуузунга удур 48 хуузу деткир ийик. Бир эвес сенатоо Дж. Глени киришкен болза, ол дээш соңгулчилдарның 50 хуузу базыларлыг болганы-биле хөй-ңу будүрүп үндүрер шийтпирни хүлээп алыр аргаңы бергеи. 1985 чылдың төнчүзүнге чедир «Минералагроз» дээр әртем-бүдүрүлге комбинады «Балканинин» кылып үндүрер чаа-чаа дериглегерин Европаның эрихтеринден ырак эвесте Атлант океанче Великобританиянның реактивтиг артымчыларын книр октаар дээнин Испаниянның болгаш еске-даа Барыин Европа чурттарының килеңнинг удурланымышкынын доюлдурган.

Атлантиканже реактивтиг артымчыларын киргеки экологтуг халапче чоокшуладып турар деп, бойдус камгалалы дээш туржуп турар европа ниитилелиниң төлээлекчилери демделээн.

ЧУРУКТА: Гвагада аңгы элчин черинин бажыңының чанында голланд хөй-ниитиниң төлээлекчилериниң удурланымышкынының үезинде.

(СЭТА).

Синьхуа агентилелдиң дыңнадыы

ПЕКИН. Мурнуу-ыдат далайда далайның нефть курлавырларын шинчилээр болгаш ажыглаар талазы-биле Кыдаттың кол компаниязы «Оксиденгл петролеум корпорейшн» деп америк компания-биле болгаш Франциянның, Австрианың, Англиянның, Испаниянның нефть тывар алды компаниялары-биле кады контрактыга ат салган деп, Синьхуа агентствозу дыңнаткан.

Х. Асадтың медеглели

ДАМАСК. Израильдиң чоокку үеэн түкте чорудуп турар экспансионизчи планнарынга Сирия моон-даа соңгаар шийтпирлиг удурланымышкынын кылыр. Сирияның болгаш еске-даа араб чурттарының айыыл чок чоруунга кыжанып турар, Ливанның тускай догуннаашкынынга болгаш хамаарышпас чоруунга хора чедирип турар диван-израиль сүлчээге удур ам-даа демисежир апаар. Ол дугайын, барын герман делегациязын хүлээп ап тура, Сирий араб республиканың президентизи Хафез Асад медеглээн. Израиль агрессорларга дуза чедирип, оларны күткүп турар Каттышкан Штаттарның президент чидин-биле буруу шапкан. Ол деткимче Тель-Авивти араб чоннарга удур чаа-чаа үүлгедиглерже чыгаа турар дээрзин ол айыткан.

Гватемалада эргилде

НЬЮ-ЙОРК. Гватемалада ам база шериг эргилдезн болган деп, америк информация агентстволары дыңнаткан. Гватемаланың радиозу президент генерал Риос Моттуң эргечагыргадан дүшкенинниң дугайында чепсектиг күштериниң командылалының дыңнадыын дамчыткан. Оон орнун камгалал министри генерал Оскар Умберто Мехиа эжелеп алган. Гватемал армиязының кезектери чурттуң наймысалының чугула стратегтиг пунктуларын хайгаарап турар.

Генерал Мехиа Гондураска гондурас чепсектиг күштериниң командылакчызы генерал Густаво Альварес Мартинес болган Сальвадорлуң камгалал болган айыыл чок чорук талазы-биле министри генерал Карлос Видес Касанова-биле чугаалажыышкын кылган келгенинин эртенинде эргилде болган деп, АП агентилел демделеп турар.

Чыскаалганнарга удур

РИМ. Ортумак мракшылдың америк ядролуг ракеталарынын Сицилияга база тудар дээнинге удурланган Комюзога болган калбак чыскаалдың киржикчилеринче италя полиция карак чажы тогулдурер газзы чаштырып, докпактар-биле соо турган. Оон түцелинде 50 кижи балыгланган. Оларның хөй кезии эмчиде чыттырган. Чыскаалдың 20 киржикчилерни тудуп хоругдаан.

Америк ядролуг ракеталарның баштайгы согуушкунду үндүрер шөлүг кылдыр Сицилияны ажыглаар дээш НАТО биле Пентагонуң планнарынга удурланган дайынга удур организацияларның активчилерин полиция эстеп сүрүп турар.

КАРЖЫ ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭ

ЛОНДОН. Берширр графствозунда Гринэм-Коммон дээн америк шериг-далай баазазының чоогунга «Тайбың лагеринин» организакчыларынга удур өнчүк-чөңгээни кылган. Машинага чораан биледиимес кижилер лагерьже бооладыкынны кылган деп, Би-Би-Си телекомпаниязы дыңнаткан. Дүш боон кым-даа алгыртпээн. Полициянын болгаш армиянын шериг хайгымчылары дуң-хүн чок лагерьни тацмылаан турган-даа бол, хулакчылар чаштыг берген деп, информастыг албан черлерни дамчыткан.

Ол лагерьниң тургустугунындан бээр тайбың дээш демисечилер эстеп сүрүүшкүнүнерге таваржып турган. Англи эрге-чагырга «тайбың лагерьлериниң» узутказар сорулга-биле оон организакчыларынга удур суд керектерни оттуруп келген. Гринэм-Комможе чыскаалга киришкен чүс-чүс кижилерни полиция тудуп алган.

Көдээ суурнуң амыдыралындан

КИЖИЗИДИЛГЕГЕ САЛДАРЛЫГ

Бо бөлүүдә Алдан-Маадыр суурда кижизидилгә ажылының, чоннуң культуразыг хандырылгазының чамдык талааларын чырыткан.

Алдан-Маадыр школазы 10 дүтээр доозукчуларны бо чылын белеткеп үндүргөн. Ында 560 өөреникчиниң өөредилгези бо чылын 100 хуу болган. Оларның иштинден 270 кижи чүгле «4», «5» демдектерлиг. Школада өөредилге-кижизидилгелиг ажылды экижидер талазы-биле соолгу чылдарда элээн ажылдар кылдынган.

Кижизидилге ажылынче онза кичээнгейин салып турар башкыларга Кара-оол Назми-оолович Ондарны, Дадар-оол Амчыгырович Монгушту, Оюмаа Адар-ооловна Ондарны болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Башкы Александра Тапгытовна Ондар — суурда херээжеңнер чөвүлелиниң даргазы. Ол хөй-иштиг ажылынга идепкейлии-биле киржип турар.

Бо хүннерде башкылар коллективи СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң материалдарын агитквартираларда дамчыштыр чонга таныштырып турар. Чаа өөредилге чылынга уткуштур партияның иштики болгаш даштыкы политиказынга хамаарышкан буянарны дерип эгелээр. Сентябрь 1-деп эгелеп бүгү класстарга Тайбың кичээлдерни эрттирер. Орта бүгү талазы-биле белеткел негеттинер.

Чылдың-на чурттуң өөредилге черлеринче школаның 15 дире өөреникчилери кирип турар. Москваның Тимирязев аттыг академиязында Було Ооржак, МКУ-да Лилия Монгуш өөренип киргем.

Школаның доозукчулары күш-ажылга база чедиштиңнерлиг болуп турар. Совхозтуң кол специалистери бо школага өөренип чораан. Совхоз директору М. Б. Донгак, кол инженер С. Д-Н. Ооржак, кол бухгалтер О. Ш. Донгак, мурнакчы хөйжу Маадыр-оол Ооржак болгаш өскелерни-даа бо школа кижизиткен.

Школа чанында теплицаны болгаш дуржулга участогун тутканнар. Өөреникчилериң бүдүрүлге бригадазының тургускан. Олар 500 дөс огурецти, 3 га черге картофельди тараан.

Интернатта 122 өөреникчи бар. Ында 4 телевизорну тургускан. Школа радиоузелди, оркестрин болгаш хүреш хевизин садып алган. Спортчу секцияларны башкылар О. Б. Оңдар биле Ш. Ш. Ондар удуртуп турар. Ол ышкаш школа чанында стадионну кылып доозкан. Кыжын орта катокка кудары-биле суг алыр кудукту казып белеткээн.

Комсомол организациязы, пионер дружиназы революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чанчылдарга уругларны кижизидер ажылды экижиттеп. Школа чанында алдан-маадырларга тураскаалдың чанында пионер чыштарын, комсомолга, пионерге болгаш октябряттарга хүлээп алышкынны эрттирип турар. Алдан-маадырларның тура халышкыныңың 100 чылынга тураскаатқан Кара-Даг, Оргу-Шөл болгаш Самбажыктарның дайылдажып турган өске-даа черлеринге туристчы походту организастаан. Орта спортчу маргылдааларны база эрттирген.

Клуб чөвүлели-биле болгаш библиотека-биле кады школага алдан-маадырлар дугайында номнарга номчулга конференциялары, ыры, шүлүк конкурстарын ном делгелгелерни эрттирип турар.

Алдан-маадырларга Оргу-Шөлде тураскаалдың чанынга өөреникчилер чечек олуртур. Орта ужуражылгаларны, чыштарны келир чылдан эгедеп эрттирер деп турар.

Өөреникчилерниң хамааты дадыгыышкынынга, патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезинге бо ажылдар эки салдарны чедирип турар.

Т. ОНДАР.
Алдан-Маадыр ортумак школазында класстан дашкаар ажылдар талазы-биле өөредилге эргелекчизи.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ «Таңды эдээнде» деп фотозу.

ХҮННҮҢ АЙТЫРЫГЛАРЫ-БИЛЕ ХОЛБААН

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Самбажык аттыг көдээ Культура бажыңында 7 болгумнер доктаамал ажылдап турар. Чартык чылда темалыг кежээлерни сес катап эрттирген. Оларның шынарын, кижизидикчи ролюн бедидерин чедип аарымче утпанган ажылдарны кылып чоруткан бис. Уран чүүл чөвүлели көрүлделерге кирген номерлерниң шилилгеин соолгу үеде экижиттен. Агитбригадаларның репертуарының идей-политиктиг денгелин бедидип, оны хүннүң чугула айтырыглары-биле холбаарын чедип ап турар.

«Тараа —бистиң байлаавыс» деп кежээге күш-ажылдың хоочуннарын, көдээ ажылагыйның мурнакчыларын чалап турар. Бо кежээге тараа дугайында литератураны делгээн, шүлүк конкурузун эрттирген.

Суурнуң аныяктары тыва сөөлгө кежээни дыка сонуургаан. Аскак-кадай, кажык адыр, баг кагар болгаш өскедаа-оюннарны сценажыды турлыга уткуштур партияның иштики болгаш даштыкы политиказынга хамаарышкан буянарны дерип эгелээр. Сентябрь 1-деп эгелеп бүгү класстарга Тайбың кичээлдерни эрттирер. Орта бүгү талазы-биле белеткел негеттинер:

Чылдың-на чурттуң өөредилге черлеринче школаның 15 дире өөреникчилери кирип турар. Москваның Тимирязев аттыг академиязында Було Ооржак, МКУ-да Лилия Монгуш өөренип киргем.

Школаның доозукчулары күш-ажылга база чедиштиңнерлиг болуп турар. Совхозтуң кол специалистери бо школага өөренип чораан. Совхоз директору М. Б. Донгак, кол инженер С. Д-Н. Ооржак, кол бухгалтер О. Ш. Донгак, мурнакчы хөйжу Маадыр-оол Ооржак болгаш өскелерни-даа бо школа кижизиткен.

Школа чанында теплицаны болгаш дуржулга участогун тутканнар. Өөреникчилериң бүдүрүлге бригадазының тургускан. Олар 500 дөс огурецти, 3 га черге картофельди тараан.

Интернатта 122 өөреникчи бар. Ында 4 телевизорну тургускан. Школа радиоузелди, оркестрин болгаш хүреш хевизин садып алган. Спортчу секцияларны башкылар О. Б. Оңдар биле Ш. Ш. Ондар удуртуп турар. Ол ышкаш школа чанында стадионну кылып доозкан. Кыжын орта катокка кудары-биле суг алыр кудукту казып белеткээн.

Комсомол организациязы, пионер дружиназы революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чанчылдарга уругларны кижизидер ажылды экижиттеп. Школа чанында алдан-маадырларга тураскаалдың чанынга пионер чыштарын, комсомолга, пионерге болгаш октябряттарга хүлээп алышкынны эрттирип турар. Алдан-маадырларның тура халышкыныңың 100 чылынга тураскаатқан Кара-Даг, Оргу-Шөл болгаш Самбажыктарның дайылдажып турган өске-даа черлеринге туристчы походту организастаан. Орта спортчу маргылдааларны база эрттирген.

Клуб чөвүлели-биле болгаш библиотека-биле кады школага алдан-маадырлар дугайында номнарга номчулга конференциялары, ыры, шүлүк конкурстарын ном делгелгелерни эрттирип турар.

Алдан-маадырларга Оргу-Шөлде тураскаалдың чанынга өөреникчилер чечек олуртур. Орта ужуражылгаларны, чыштарны келир чылдан эгедеп эрттирер деп турар.

Өөреникчилериң хамааты дадыгыышкынынга, патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезинге бо ажылдар эки салдарны чедирип турар.

Т. ОНДАР.
Алдан-Маадыр ортумак школазында класстан дашкаар ажылдар талазы-биле өөредилге эргелекчизи.

ЧУРУКТАРДА: Күш-ажылдың хоочуну, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырының механизатору Дыртый-оол Бувызыкович Ондар-биле комсомолчуларның революсчу черлерже поход үезинде ужуражылга эрттирип турары;

Самбажыктың уругларының уругларының уруглары күш-ажылга чажындан сундулуглар. «Хүнчүгеш» ясли-садтың уруглары ыяш суттарын турлар.

ХҮННҮҢ ЧУРУП АЛГАН ОРАР

«Хүнчүгеш» биле «Чечек» ясли-садтарда уругларның ыыт-шимээнин ыяктан-на дыңналып келир. Ында 100 хире бичии алдан-маадыржылар бар. Холдарындан четтинчипкен «Хүн кезээде хүнеп турзун» деп ырыны демнии-биле бо-ла бадырган турар. Аас-кежиктиг, тайбың үеде төрүттүнген бо уругларның кижизидилгезин экижидерииге бүгү тазырымчалыг байдалдар тургустунган.

Уруглар шүлүктеп, ырлап, танцылап, сан санап өөренип турар. Оларга ак саазынны ап бээрге, хүннүң чуруп алган орар. Бичии-даа бол, чырык чүүлче чүткүлү илдең. Тайбың дээрде чайнаан хүн уругларның сеткилиниге чоок болганы ол-дур.

Чажындан эгелеп күш-ажылчы кижизидилге айтырыынче башкылар сагыш салып турар. Кижизидикчи башкы Лиза Чыртак-Хуваевна Донгак эки ажылдап турар. Уругларга аяк-саваны чуп, аргып өөредип, хеп даарадып, ном хырбаладып, чечек сугтартып турарга, ажыл-ишке аажок өөренир.

Ясли-садка музыка кичээлдери база солун. «Тевектер», «Ховаганнар» деп танцыларны уруглар өөренип алган. Уран талаитылыг кижи чажындан илдең болур. Оля Ооржак, Ульяна Ховалыг, Аяна Монгуш танцыга аттыг өөренинчеп, ээлгир болганнар. Чеченоол Куулар, Шолбан Монгуш, Долаана Ондар уран номчулгага тергиндээнер.

Хлебке хумагалыг болур, ону камнаар чорукка чаштарны база кижизидип турар. Тараз кезер үеде шөлге аппарып комбайнарны көргүзүп, хой кыргылдазының үезинде экскурсияладып, эътти, сүттү, тарааны бүдүрүп турар улус бо-дур деп тайылбырлап берип турар бис. Мурнакчы сугтатчы А. А. Кызыл-оолду чалаап, ужуражылга эрттирген бис. Шала улугларын черниң каас-чараш бойдузунга ынак кылдыр кижизидип турар бис. Башкылар ыяштарның, оът-сигеннің адын адап берип, ооң ажыктыын чугаалап берип турар. Күскү, чайгы арыглар-биле таныжылга, Хемчик кыдыынче агаарлаашкын уругларның күш-дамыр кижизидилгезинге ажыктыг.

Бичии дуңмаларын Алдан-Маадыр ортумак школазының 4-кү классчылары шефке алган. Олар келгеш, тоол номчуп берип, шүлүк, танцы өөредип турар.

Б. ООРЖАК.
«Хүнчүгеш» ясли-садтың эргелекчизи.

АВГУСТУҢ КИНОЭКРАНЫ

«Ада-неларни шилип албас» дел «Ленфильм» киностудиязынга тургусхан киноның маадыры Коля Бурлаков мраккы Сибирьниң көдээ суурукга төрүттүнген. Ында чурттап турар. Школага ол чаңгыс классчыларның «Ооң адазы чок, кажан-даа турбаан» деп шооткамын бир-ле дугаарында дыңнап каар. Шынап-ла Колянның адазы чок, а ооң неэн хоорайда чурттап турар. Ол хереэжеп оожургал чок, бүгү-ле чуртталгазының иштинде бодунуң хууда аскежинин дилеп чоруур. Суурга ол ында-хаая көстүп келгилеэр, ол бодунуң оглун кижизидерии аваазынче чүүй каапкан. Кырган-аваазының аңызында Коля соруга-бодамчалыг, шынчы, дорт кижи кылдыр өзүп орар.

Школага өөренип тура-ла Коля кожазының оглу Лёша Горбатов болгаш Маша Воронова деп уруг-биле найыралдажы бээр. Ук найыралын олар бүгү чуртталгазында уламчылаар. Ооларның аразында хамаарыштыр деп дески анаа тургустунуп келбейн турар. Чаш назын үезин эрткеш, чалыы назынче шилчип, маадыр бүрүзү-ле кинода бодунуң тускай бергелери-биле, иштики сеткил-сагыштың саргымышкыны-биле чурттап турары көстүр.

«Ада-неларни шилип албас» деп фильм болза, тургузукчу режиссёр Виктор Соколовтуң онгу, юбилейлиг кинозу болуп турар. Режиссёр төөгүден, классикадан шериг талазы-биле киноларны тургузуп келген. Режиссёрга эң-не кол чүүл — бистиң үежиллеривистиң оврурхевирии көргүзери болуп турар. Бо кино дугайында В. Соколов мынчаар чугаалап турар: «Кайы-даа талазы-биле алыр болза, бо кино ооң үлегер-чижектиг ап болур болгаш аңаа домей болуксаар күзелди оттурар дээш оралдажымышкыл болур. Ам бистиң аныяктарывыстың аразында Николай Бурлаков мышкаш зохарыысалгазын бедин-биле үнелеп билир, арыг ак сеткилдиг, бөдүүн, томаанныг болгаш шмдамыякай аныяк оолдар хүн бүрү-ле ковүдеп орар».

Дайын үезиниң дайын соолүнде чылдарның болгаш амгы үеның уруглар бажыңнарының кижизиттиргеннериниң аразында улуг ылгалдар бар болганы иле болуп турар. Амгы үеның уруглар бажыңнарының кижизиттиргеннери колдуунда — ада-незинге кагдырган ажы-төлдер болуп тураралар. Чыл келген тудум-на ындыг ажы-төлдериниң саны көвүдеп турарын статистика көргүскен. Шак ындыг ада-нелерни хой-иштинии талазынан шыгыы хемчет албайн турары харын элдеп болуп турар. «Ада-нелериниң кагдырган» ажы-төлдериниң айтырыынга чүгле социал-амыдырал шинчилели хереглеттинип турар эвес, харын кижиниң иштики сеткил-сагыжының ханы сайгарылгазы хереглеттинип турар. Иези биле оглу — ийи-ле кижи, бот-боттарынга хамаарыштыр: коор хөөп чок болгаш тоошпас берге байдалда болу берген, маңаа оларның кайы бирээзи оскезиниң мурнунга буруузуп миниип болур бе деп айтырыг тургустунуп келир.

Ийи талазындан өг-бүленин катап тургузарын оралдажып, буруузуп миниип, оршээнин дилеп турар «Молдовофильм» киностудиязынга тургускан **«Шупту чүве шуут өске туруп болур турган»** деп фильмниң кол утказы мындыг. Уруглар бажыңының кижизиттиргени Флорин Санду өскүс эвес, кажан-бир шагда оңу урулар бажыңынга дужаап берипкен аваазы бар дээрзин быжып аптар. Ынчангаш ол шынны биличип ап, ооң соонда ол бүгү төөгүүнүң түңелинде аваазын оршээри-биле ону дилеп-ле эгелээр.

А не Дорина Сандуну бодунда чүгле шиитпиг сеткилсагыш качыгдаалын илередип көргүзеринден аңгыда, харын бодунуң ажы-төлүн кааp деп турарларга өөредилгиг болур кылдыр бодун көргүскен.

«Аян-чорук аннынг болур» деп кинода улуг аар үлетпүрлүг хоорайның бир-ле алдан черинде ажылдап турар чээрби харлыг Людэ деп уругнуң дугайын көргүзүп турар. Ол уруг шефтеп турары бүдүүлге черинии хандырылга ажылдакчызынга ажыл-херекчи дуза чедирер, ооң ол кижи уругну аян-чорукче чалаар. Людэ Геннадийни эге баштай көөрге, ооң таарынымазы хирс кижи болган.

А Геннадий хүн келген тудум-на Людага улам ынак апар чыткан. Маадырларның ооң соңгааргы салым-чалакы солун болгаш муңгаранчыг болуп турар, ол дугайында кинону көрген соонда хандыр билип алыр силер.

Сценарийниң автору —Анатолий Тер-Григорьян, Альберт Мкртчяның киржилгези-биле кинону тургускан. Режиссёру— Альберт Мкртчян. Рольларда Светлана Аманова, Борис Галкин, Лидия Смирнова, Баадур Цуладзе, Игорь Яновский, Вероника Изотова болгаш өскелер-даа ойнап турар.

А. АЮНОВА.

ЭКИ-ЛЕ КЕС, СИГЕНЧИ

Чалыныг хүн бедивээнде,
Хамык сээктер дөөлбаанда,
Кадыыр бизи чидиг турда,
Шалыңныгда эки кес-ле!
Агаар-бойдус аайлажып
тур —
Аяс, маан хүн хөлас ытпа!
Ажыл-ишчи чарыштарга
Алдар-адың черле сынпа!
Делгем хову-шөлге шуушкан
Техника хөй-даа болза,
Аяқ, ыыйыг, ыяш иштин
Арттырбайн эки кес-ле!

Ч. МАНДЫЫНЧЫ.

Хамааты камгалалы

ЧАА АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААР

Хамааты камгалалын пропагандалаар ажыл республикада кандыг байдалда турарын хамааты камгалалының штабының коммунистери боттарының эътчеглиг хуралынга чугаалашкан. Ол айтырыг талазы-биле идепкелди штаб началыныгиниң дузалакчызы А. Сагалаков номчаан. Улус ажыл-агыйының объектилеринде, албан черлеринде болгаш организацияларда, ол ышкаш өөреднлге черлеринде хамааты камгалалының билиглерни чонга өөредир талазы-биле кичээнгей кайы-хире салдының турарын илеткелчи болгаш санал бергеннер ханы анализтеп чугаалашкан. Улус ажылагыйының чамдык адырларында лекция, беседа доктаамал номчуттунуп, хамааты камгалалынга булуңнар дериттинип, кичээлдер эртип турза-даа, четпестерниң ам-даа бар боон артып турары илереттинген.

Кызылдың сүт заводунда, ажаалга кассалар эргелеринде, даараныпта фабриказында болгаш оон-даа өске организацияларда хамааты камгалалының айтырыглары чогумчалыг шинтпирлеттинип турар. Республиканың ХК-ның штабы коску агитацняже эвээш кичээнгей салып турар. Методиктиг литературалар эвээш.

Ажылдавайн турарларга: бажың эезилеринге, пенсионерлерге лекция, беседа, тайылбыр ажылы кончуг эвээш чоруп турар.

Штабтарның, курстарның харысалгалыг ажылдакчыларының республика радиозунга, парлалгага идепкейлиг киржип турарын ук хуралга эки деп демделээн. Масса чон ортузунга хамааты камгалалының билиглерни иептередир талазы-биле дуржулгалыг эштерии: Н. П. Кузнецов, В. Н. Мамышев, И. И. Шустов болгаш оон-даа өскелерни адап мактаан.

Хамааты камгалалының биглиглери-биле көдээниң чурттакчы чонун чепсеглээр талазы-биле районнарда ажылдарның анализин кылып, чедир шинтпирлеттинмейн турар айтырыгларже кичээнгейни угландырарны чугула дээрзин хуралга онзалап демделээн. Бо айтырыгга хамаарыштыр районнарга лекция, беседа номчулгазын фильмнер көргүзүүбиле сырый холбаштырарын чугула деп саналп, республика штабындан көдээже үнүүшүүнерии организастаарын коммунистер шинтпирлээн.

В. КОНОНОВ.

ЧАРЛАЛ

Эрзинде № 5 механолоннаның профзавилел месткомумуң төгерии таңмазы читиниин барымдаалаап, ону нүш чом деп саналр.

ТВ

АВГУСТУҢ 11-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — «Ынак шүлүктер». 9.25 —«Кадыда —найыралдыг ог-бүле». 9.55— Документалдыг телефильмнер. 10.30 — «Мираж». Үш сериялыг уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 11.40 — Телемедээлер. 11.45—14.15 —Чавсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35— Документалдыг фильмнер. 15.25 — Н. С. Лесков. «Амыдыралының болгаш чогаал ажылдарының арынгары». 16.20 — Мультфильмнер. 17.00 — Шыдыраа школазы. 17.30 —А. С. Макаренко. 18.15— Чурук санында-ла хүн. 18.30 —Документалдыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Коллектив чүүл кылып шыдарыл» деп бөлүк дамчыштыгалардан. 19.30 — П. Чайковский — «Ромео болгаш Джульетта». Фильм-концерт. 19.50 — «Мираж» деп уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 —«Ядролуг артык күштүң хосвун бодалдары». 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — Чиик атлетикага делегей чемпионады.

ИЛИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Документалдыг телефильмнер. 9.00 — «Командир» деп уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 10.15 — Улустуң аялгалары. 10.30 — Горнистер, харылаңар!». 11.15— Испан дыл. 11.45 — Уругларга фильм. 12.50 — Авам школазы. 13.20 — Делегей конкурузунуң лауреады Л. Кулдюмова ырлаар. 13.45 —Мультфильм. 14.05 — «Кижи. Чер. Өртемчей». 14.50 — «Кызыл дептер» үүнүң дугайында чугаалап турарлы. 15.20 —Телемедээлер. 15.25—18.00 — Чавсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Ойнавактар фильми. 18.30 —«Шыянам». 18.40 —«Сээң салымың» деп телефильм. 19.10 — «Азия товуу». 19.40 — Телемедээлер. 19.50— Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15— Чиик атлетикага делегей чемпионады. 21.00 —«Үе». 21.35 — «Командир» деп уран-чечен телефильмниң 4-кү сериязы. 22.40 — Концерт.

КОНЦЕРТТЕР

Кызылдың Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга август 13-14-те РСФСР-ниң алдарлыг артизи, делегей конкурузунуң лауреады **Людмила ИСАЕВАНЫҢ** концерти болур.

Программада: орус, совет болгаш даштыкы композиторларның ырылары.

Фортепиано-биле үделгеде — **Александра ШИРОКОВА.**

Чечен чугаа — **Нина ЕРШОВА.**

Концертче кирер билеттерни театрның, филармонияның кассаларында, «Саян» универмагта садып турар.

Концерттерниң эгелээри: 13-те— 17.00, 14-те — 15.00 шакта.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр. Чамдык черлерге биче чаастаар, дыңмирээр. Соңгубарының үүктен хаттың дүргени секундада 9—14 метр.

Дүне 10—15 градус, хүндүс 20—25 градус чылыр.

Кызылга чаастаас. Соңгубарының үүктен хаттың дүргени секундада 9—14 метр. Дүне 13—15, хүндүс 23—25 градус чылыг.

КИНО

АВГУСТУҢ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Родителей не выбирают» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киносборник 10.00, 11.40, «Вам и не снилось» 13.10, 15.00, «Саламандра» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Васек Трубачев и его товарищи» 15.00, «След росомахи» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Спокойствие отменяется» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Не могу сказать прощай» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Замужество Марии Браун» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ДАШКАНЫҢ УРЖУУ

Шагаан-Арыгдан редакцияга чагаа келген. Ооң автору автомашина башкарып чорааш, оске машина-биле үскүлешкенинин түңнелинде үр хуусаалыг кылдыр шиитпиргенин бижээш, удур келген «Ниваның» чолаачызында база буруу бар, а ол чүге херечи, могараан ниижи болуп үне бергенил деп айтырган.

Бистиң корреспондентивис республиканың Дээди судунга чеде бергеш, ук чагааны Дээди судтуң кежигүннери-биле нады сайгарып, херектиг материалдарыбиле танышып көрген.

Эрткен чылдың төнчүзү. Декабрь айда черле мыдыг, хүн дурту кыска. Кежээ 17 шакта-ла караңгылап келир. Ынчалза-даа эрги болгаш чаа Шагаан-Арыгның аразынга машина үзүктелбес. Хуу-даа, албан черлериниң-даа машиналарым аай-дедир арсыжып-ла турар.

Ийе. Эрткен чылдың декабрь төнчүзү. Улуг-Хем районнуң совхозтарының бирээзинге хамаржыр САЗ-3503 маркалыг автомобиль Көк-Чыраадан Хаймаканче чоруп орган. Ооң рулюига Маадыр Кыргыс олурган, а чамында — кадайы. Кыргыс — дуржулгалыг чолаачы, үлегерлиг ажылчын, мынчага ажылдап келген үезинии дургузунда күргүнениң болгаш хөй-иштинии сагылга-чурумун үреп көрбээн. Ол дугайын совхоз директорунуң ат салган характеристиказы-даа, херечилер-даа бадыткаан.

Чээ Шагаан-Арыгның эмнелге комплекизинин тудуунуң чанында чоруп ора, Кыргыстың башкарган самосвалы хенертен хуу кижиниң «Нива» машиназы-биле үскүлешкен. Хуу машинага чораан улустуң бирээзи эмнелгеге мөчээн, осколери кемдээн.

Ол үскүлежиишкин кандыг чылдагаандан болганыл?

«Ниваны» башкарып чораан чолаачы болгаш аңаа олурган пассажирлер мурнунга дыйлацайнып чоруп орган машинаны ыяктан эскергеннер. Эдеп чоруктуг машинаның баранын көргеш, ол бодунуун доктаадырын оралдашса-даа, четтикпейн барган. Үскүлешкен машиналарның фото-чуруктары бистиң мурнувуста— «Ниваны» самосвал дедир көрүндүр торепчилепкен.

Чолаачы Кыргыс база дыйлацнаш машина көргенин чугаалаан. Ынчалза-даа херектиң материалы ону бадыткаваан. Чүге дээрге самосвал бодунуң оруундан үнгеш, уткуштур кээр машинаның оруунче киргеш, «Нивага» кээп үскен. Моон алгаш көөрге, самосвалдың бодунуң дыйлацайнып чорааны шын.

Орук дүрүмүн билбес кижи Кыргыс эвес-ле болгай. А ол хажыдыышкын чүүдеи болганыл? Дашка арагадан болган. Эзирик кижиниң башкарган машиназы база «эзирип» чораанны ол. Дашка араганы амзаан-даа кижи рульга олуруп болбас дээрзин Кыргыс биле тура чүге олуруп алганыл? Ийе. Шак-че орайтаан, чоруруу албан апарган. Машинаны чогуур үезинде гаражка тургузар, путёвканы демдеглеп, даарта бүдүрүкчүлүг ажылдаары-биле дыштаныры база чугула. Ону Кыргыс база бидир-ле болгай, а чүге арага иже бергени элдеп. «Ажырбас ыйнаан» дээн доскут бодалбиле чанып органы ол дээрзи илдең.

Эзирик чолаачы чүгле бодунга эвес, өскелерге, аңаа чораан кижилерге аймылды таварыштырар. Ооң база бир коску чижээ бо-дур. Озал-ондак кылган Кыргыстың арага ишкенин кадайы-даа, боду-даа чажырбазы.

Чагаазында Кыргыс «Ниваның» башкарыкчызының эзирик чорааның айтып, харыысалганы дедге чүктээр ужурлуг бис деп турар. Ол чолаачының эзирик чорааны база бадыткаттынган. Херекте айыттынган. Ынчалза-даа «дедге чүктээри» бо удаада болдуунмас. «Ниваның» башкарыкчызы эзирик-даа болза, аварияны Кыргыс кылган-дыр, өске орукче машинаазын ол кинре берген. Ынчангаш, буруунуң улуг кезии аңаа онаашкан. А аңаа уткуй кел чораан машинаның чолаачызы машинаны эзирик башкарып чораан дээш аңаа хемчегни хүлээткен.

Дашка арага ишкенинден оруккa озал-ондак ынчаар болган. Бир эвес Кыргыс арага ишпээн болза, бир эвес орук дүрүмүн шын сагып чораан болза, бир эвес... Ол «бир эвестер» хөй. Ол бүгүнү баш удур бодаан болза, «Нива»-даа будун турар, аңаа чораан пассажирлер-даа онча-менди артар турган ийик. Бодал чок, чүве тоовас чоруктуң уржуу бо. Дашка араганың хайы ол.

Д. ИРГИТ.

Редакциянын адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарчаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-22-60, культура киллизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн баргапза 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1077.

Тыва АССР-виң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01323

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 186 (12276) | 1983 чылдың август 12, пятница | 1925 чылда үнделгеттингеи | Өртээ 3 коп

Тувинская республиканская ВИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бөгүн социалистиг чарыш экранында:

● Тожунуң сиген-чилери хожудап турар.

● Көдээ ажыл-агый эрткен чылдыындан эвээш.

● Үлетпүр: 300 мун рубльдин продукциязы чедир бердинмээн.

● «Тыва кобальт» комбинатта мындыг.

● Чүрттакчылар сиген белеткелинге.

● Хуусаа орту эрткен, а «Бай-Талда» темп оожум.

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ ЧОРУП ТУР

«Шын» солуп КУШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН «Бай-Тал» совхозтуң Куңгаа Дажы-Сереңге удуртқан хойжуларының сигенчи бригадазынга тураскаадып көдүргеи.

Ук бригада 30 тонна планныг тургаш, херек кырында 36 тонна сигении белеткеп сараатталан. Малчыннарның сиген бригадазы хол кадыры-биле сиген кезерии ам-даа уламчылап турар.

Мал чемиҢ белеткелиниҢ мурнакчыларынга деннежиңер!

Үндүң-оол Сат биле Маадыр Сат олар Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң мурнакчы сигенчилери. Оларның кайызы-даа Дангыт-оол Саттың удуртқаны бот-оруула-чарылгалыг сигенчи звеноуң кежигүннери.

Ук звеноуң кежигүннери совхозтуң сигенчи бригадалар, звенолар аразында калбарган социалистиг чарыжымга доктаамал шаңналдыг черлерии ап келгеннер. СигенчилериҢ ажылының темпизи хүнден хүнче улам шапкынчып турар. Звенода алды кижи бар. Ынчалза-даа олар бо хүннерге чедир барык 400 тонна чыгыы эки шынарлыг мал чемии белеткеп алганнар.

ЧУРУКТА: бот-оруула-чарылгалыг сигенчи звеноуң мурнакчылары Үндүң-оол Сат биле Маадыр Сат.

ЭЭЗИ КАНДЫГ БОЛДУР...

Тожуда мал чеми белеткээриниҢ темпизи чуге оожумул?

3. «КЫЖЫН ТЕРГЕҢ СЕПТЕ...»

«Тоора-Хем» совхозтуң көргүзүлгелери база-ла чер албаан. Соодгу медээ-биле алырга, ол сиген планының 12,1 хуузун, силос белеткээрии 2,8 хуу күүседип алган. Совхозта мал чеми белеткээр сес бригаданың база Адыр-Кежиг суурда албан организацияларның ай дургузуунда кылган ажылын катай түңнээрге, шынрак механизастаан чаңгыс бригаданың көргүзүүге деңнежии турар — 587 тонна. Ооң бир чылдагааны база-ла ажылды четпес организастап турарында.

Мал чеми белеткээр бригаданың чарыжынга мурнан турар Хаак-Аксы бригада 300 тонна сигеии, 100 тонна силос белеткээр планныг. Август 8-не чедир ол 103 тонна сигеии белеткеп, 40 тонна силосту пландан ажыр салган.

Ол бригаданың сиген шо-ка, бригадир С. Кол баштаан кезек улус орук кыдыында үреглеп грабль сеттээн, чайлыраи-ла турлар.

—Мындыг боор чүве-дир ийин—дээш, Сундуй Ораевич үреник граблыче айытты.— Бо ажыл-ажыл ажыл-ажыл ажыл-ажыл

1983 ч. август № 8

ДЭЭШТИГ БОЛДУРАРЫ-БИЛЕ

СЭКП ТК-ниң июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин база аңаа СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары эш Ю. В. Андроповтуң чугаазында айтыышкыннарыны Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери долузу-биле чүүлдүзүнүп деткээш, бо хүннерде оны күүседир. Совет Тывазының 40 чылын төлептиг уткуур дээш улус ажыл-агыйының бүгү адырларында шалыпчы ажылдап, күш-ажылчы маргылдааны чер болганда калбарткан.

Партия комитеди, совхозтуң дирекциязы, профэвилел, комсомол комитеттери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукция бүдүрерин көвүдедир, ооң шынарын экижидер, күш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглаар соругла-биле чыл эгезинде-ле күш-ажылчы коллектив бүрүзү хүлээлгелерин алырын, социалистиг чарыштың негелделерин, ооң шаңнап-мактаарының хемчегерин ажылдап кылырын чаңчыл болдурган. Оларны чараштыр бижээш, фермада, бригаладаларда көскү черде аскан болгаш ону кижи бүрүзүүге чедир таныштырып тайылбырлаан.

Күш-ажылчы маргылдааның дээштиин бедидер, кижилериниң күш-ажылчы тура-соруун көдүреп-биле идеологтуг, масса-политиктиг ажылды партком, партия эге организациялары күштелдирип чорутткан. Лекторларны, политинформаторларны, агитаторларны, удуртукчуларын, специалистерни совхоз бүдүрүлгезиниң язы-бүрү участоктарында быжыглаан, олар аңаа баргаш, ажыл-ишчилер-биле ушуражып, анда планның онаалдаларының күүселдези-биле таныжып, четпестерни эдер хемчегелерин ап турар. Ооң-биле чергелештир лекция, беседаны кылып берип, көскү агитацияны дерипп, хана солуннарны, агитхуудустарны үндүрер ажылды чорудуп келген.

Социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин, чарыштың түпнелдерин ай, квартал саныңда партия хуралдарынга чугаалажып турар. Аңаа кылдыгаан ажылдарны, муриакчыларны демдеглээш, кол кичээгейни чедир кылдынмаан түүлдерже, ажыглаттынмайн турар курлавырларже угландырып келген. Орта коммунистер боттарының ажыктыг самалларын киирип, четпестерни шынгыы шүүгүмчүлеп турар. Бо чорук ажылды, чарышты эки организаставарынга идиглиг болган.

Бо чылдың бирги чартында Дөргүл сүт-бараан фермазы (эргелекчизи А. С.-Б. Монгуш) сүт бүдүрериң, ону күрүвеге садарын көвүдеткеш, чарышка тинлекчи болган. Күрүнеге сүт садарының планын 134,8 хуу күүсеткен, бир инектен ортумаа-биле 1046 кг сүттүг саап алган. Коллективтиң он дөрт саанчызы шупту социалистиг хүлээлгезин ажыр боттандырган. Мындыг эки көргүзүүнү күш-ажылчы маргылдааны дээштиг организастаанының түпнелинде чедип алган.

Сезоннуг ажылдар үезинде чарыштыг организастаарынче, ооң дээштиг болурунче кичээнгейни партком салып келген. Амгы үеде нинтиниң малынга четчир саныг, эки шынарлыг мал чемнери белеткээриниң шалыпчы айы чоруп турар. Ынчангаш бо чугула ажылды айыткан хуусаада доозары-биле бүгү-ле күштү олче утландырган бис. Ында чүгле түскай механизастаттынган бригада, звенолар киржип турар эвес, кодээ Советтиң девис-кээринде бүгү-ле күш-ажылчы коллективтерни, ажылчы чоннарны калбаа-биле хаара тудткан.

Социалистиг чарыштың түпнелин чеди хонгаш-ла үндүрерии доктаатткан. Хүн бүрү кылыр ажылдарның нормаларын, ооң төлевирии, чарыштың негелделерии, шаңнаарының хемчегерин бижээш, бригаладаларда аскан. Айыткан хуусаада социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен бригадага шилчинр кызыл тукту, звенога вымпелди болгаш акша шаңналдарын тыпсыры көрдүнген.

Эки ажылдаан агитквартелга, өг-бүле звеноларынга шаңналдарны тыпсыр. Бир эвес бригадаанын, звеноиун, агиткварталдың, өг-бүлеиниң кежигүнериниң иштинден күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээн кижи турар болза планның онаалдазын ажыр күүсеткен-даа болза, шаңналга киирбес. Чүгле сезоннуг ажылдар үезинде эвес, чарыш түпнели үндүрүп тургаш, улустуң сагылга-чурумун, корум-чурумун, хөй-иннити ажылынга киржилгезин, өөредилгезин, урутларының өөредилге-кижизидилгезин барымдаалаар турар бис.

Күш-ажылчы маргылдааны сигенчилериң ортузунга багай эвес организастаанының түпнелинде, олар бердинген планның онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип, эки шынарлыг сигенни белеткеп турар. Август 8-гиң медээзин ёзугаар алырга, совхоз 1850 тонна сигенни сараатташ, планын 69,6 хуу күүсеткен.

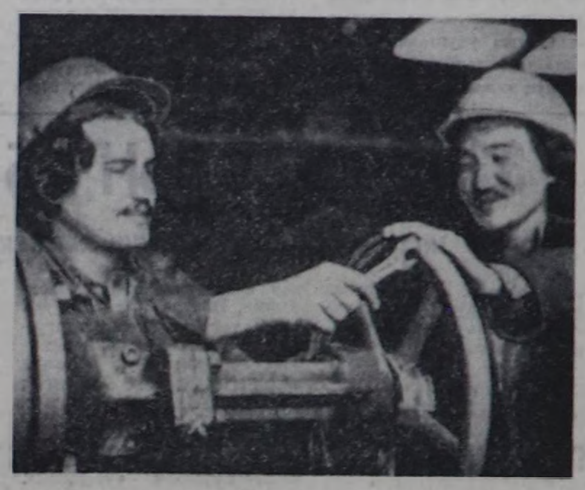
Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Д. Кара-Салга удурткан сиген белеткээр комплекстиг бригада, Дөргүл сүт-бараан фермазы, «Сайзанак», «Хомус», «Чадаган», «Аялга» агитквартелдар чоруп, хүннүң-не даалгазын ажыр күүседип келгеннер. Олар чүгле бердинген онаалданы ажыр күүседип турар эвес, мал чемниң шынарлыг болурунче, ону чидириг чокка болуп ап, кажаалаарынче кичээнгейни салганнар.

Сиген белеткелинге өг-бүле звенолары база идепкейлиг киржип турарлар. Бирилей Хураган-оолдуң, Ондар Даизының болгаш еске-даа өг-бүле звенолары эки ажылдап, бирээзи-ле он ажыг тонна сигенни сараатташ.

Партия, профэвиляел, комсомол комитеттери, совхозтуң дирекциязы моон соңгаар социалистиг чарышты улам дээштиг организастаар соругаиы салып турар. Күш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглаар, ажыл шагы ажыглаарын экижидер, күш-ажылды организастаарын сайзырааңгайжыдар, улус ажыл-агыйының ажыктыын бедидер, мәссадарның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидер хемчегерин аңаа кииргеш, ону күүседир бис. Ол болза күш-ажылчы маргылдааның дээштиин бедидер, планныг онаалдаларны, социалистиг хүлээлгелерин чедишкинниг күүседириигге дузалаар.

Ө. САТ,
СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң партком секретары.

ЧАРТЫК ЧЫЛДЫЫ-БИЛЕ

Чыл эгезинде «Тыва кобальт» комбинаттың кол болгаш дузалал цехтери тус-тузунда социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Ооң негелделерин ыкда профэвилелдиң каттышкан комитеди ажылдап кылгаш, коллектив бүрүзүүнү ажылдаар туруштарынга аскылаан. Чарыштың нинти удуртулгазын, ооң негелделериниң күүсеттинип турарын, ону контрольдап көөрүн комбината партия комитеди, ооң тустус цехтеринде бюролары колга алган.

Чоокта чаа кол болгаш дузалал цехтер аразында калбарган чарыштың түпнелии чугаалажып, мурнакчы коллективтерни илереткен. Бирги черии эң кол цех — гидрометаллургия цеги (партбюро секретары В. П. Супрунов, начальниги М. И. Лазарев, профэвилелдиң цех комитединиң даргазы В. А. Масюхин) эзлээн. Ийиги черде Г. Г. Формачук начальниктээн рудник коллективи болган. А дузалал организацияларының аразындан А. Г. Сазанович начальниктээн автоматиканың болгаш контрольдуң топ лабораториязы тинлекчи болган. Чарыштың ийиги черии септелге-механиктиг цех (начальниги С. Н. Олейникова) эзлээн. Бо ийи-организацияи коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп хүндүлүг аттарын бадыткан шыдааннар.

Гидрометаллургия цеги — «Тыва кобальт» комбинатта хөй кижилиг улуг коллектив. Ында орус, тыва, хакас болгаш бистиң чуртувустуң өскедаа нациияларының төлээлекчилери эң-найыралдыг, чаңгыс өг-бүлениң төлдери дег чурттап, ажылдап турарлар. Оларның барык шупгузу бедик мергежилдиг, улуг арга-дуржулгалыг, даанган ажыл-херээн ак сеткилдиг күүседип чоруур кижилер болур. Чогумна мындыг ажылчыларның күш-ажылчы чедишкиннери, күрүне планын чүгле күүседир эвес, а харын ажыр боттандырар дээш кызымак, чүткүлдүг ажылдаанының түпнелинде цех социалистиг чарышка тинлекчи болуп үнер аргалыг болганын ында профэвилел комитединиң даргазы, дуржулгалыг мастер В. А. Масюхин бистиң-биле беседазынга демдеглээн.

Чарышка тинлекчи болуп үнериге чүгле ол айтырыг кол черии ээлээн дээр болза, шын эвес апаарын Владимир Александрович ажыт-чажыт чокка чугаалап орду. Кол чүве — күш-ажылдың бижыг сагылга-чуруму, коллективтиг ажыл-херээ дээш кижи бүрүзүүнүң бедик харыысалгазы. Бо айтырыглар СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң соонда коллективке шынгыызы-биле тургустунган. Ынчан күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, ажыл шагы үзер, аргалаар кижилер-биле демиселди хүн бүрү чорудуп келген. Чурум үрекчилерни контрольга ап, оларны хуралдарга сайгарып келгенниң соонда ындыг кижилериин саны оранчок кызырылган. Чажырып канчаар, ажылчын коллективтиң ат-алдарын бодаваспйи-чаңгыс кижилер ол цехте ам-даа барын участок начальниги хомудаа-биле чугаалап орду. Ажылдан чаңчыкпаан аныяктарның талазындан ындыг үүлдер хөй. Цехте хөй-инниги организациялары оларны күш-ажылга чаңчыктырар, коллективке ижиктирер, ажылды үнелеп, ону хүндүлеп билиринге кижизидер дээш бүгү-ле хемчегерни ап турар. «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докгаалында чогум-на ол айтырыглар дугайын чугаалап турар. Ындыг болганда цехтиң удуртукчулары ол докгаалды ажыглаар, өөренип көөр болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазынга удуртулга кылдыр ажылдаарлар.

Бо цехте дагдыныкчылар чөвүлелиниң ажылы үре-түнелдиг. Чогум-на олар аныяктарны холга ап, бир кижи-ле ийи аныяк ажылчыныи өөредип, оларга боттарының аргадуржулгазын дамчыдып берип, мергежилиниң чажыттарын айтып берип турар. Шилип алган мергежилиниң аайы-биле эки ажылдыг, аныяктарга төлептиг үлегер-чижээн көргүзүп турар дагдыныкчылар цехте эвээш эвес. Ындыг ажылчыннарга хоочуннар —Елена Петровна Муравьёва, Просковья Трофимовна Степанова санаавып турар. Ажылга кадржаан, аныяктар кижизидерииге мергежеэн кижилер ол. Цехте руда үүрмектекчизин Николай Дадар-оол, улуг аппаратчик Күдер-оол Иргит, «Хүндүлелдиң Демдээ» ордениин эдилекчизин, слесарь Владимир Локотьков, электрик Людмила Чаус болгаш еске-даа мурнакчылар социалистиг чарышка чылдыпна идепкейлиг киржип, планныг онаалдаларны күүседиринге үлүүн киирип келгеннер. Эң бедик бүдүрүлгечи көргүзүглери дээш улуг үнелелди алган «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медалдың эдилекчизи Кызыл-оол Маадырович Оюнуң хөрек чүүүн Кызылдың парыгында «Мурнакчылар аллеязындан» көрүп болур.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерииге, ажылдың ажыктыг чорууи чедип алырыга цехтиң чогаадыкчыларының болгаш чаартыкчыларының киирип турар үлүү эвээш эвес. Чаартыкчы ажылчыннар В. В. Лаврухин, Э. М. Далаа, В. И. Локотьков болгаш өскелериин-даа киирген саналдарын бүдүрүлгете ажыглаан. Олар экономиктиг хөй ажыкты берген. Ажылдың бо хевирии бүдүрүлгете ажытлап, нептередир талазы-биле тускай пункт социалистиг чарыштың негелделериниде база бижиттиигеп. Ооң күүселдези дээш чогаадыкчылар ажылдап, чаа саналдарны киирип турары ол.

Гидрометаллургия цегиниң коллективи эрткен айда бараанныг продукция бүдүрериниң планын 103 хуу күүсеткей. Цех электря энергиязын, бусту болгаш дузалал материалдарны чөп ажыглап турган, оларга эзлээн камнолгаиы чедип алганнар. Цехте бригадаларының, участоктарының болгаш еске-даа албаның салбырларында бүдүрүлгечи харылзаларыны бижыглап, оларның ортузунга социалистиг чарышты эки организастап, күрүне планнарын күүседиринге кижи бүрүзүнүн долу киржилгелиг болурун ында хөй-иннити организациялары чедип ап шыдаан. Ооң түпнели өөрүнүг болган. Цехтиң коллективи чарышка тинлээн. Ам ол цехтиң коллективиниң челишкиннериите тураскаадып, Күш-ажылчы аллар туту комбинаттың администрativtiг бажының чанынга киичкий бээр.

Ш. ДОРЖУ.

ЧУРУКТАРДА: комбинаттың гидрометаллургия цегиниң мурнакчы аппаратчиктери (солагай талаадан) Ольга Кравченко, Галина Горохова, Римма Монгуш, Галина Четвероусова, Галина Якунина болгаш Анна Гордеева олар: ол-ла цехте эки ажылдыг слесарьлар Владимир Суханов биле Егор Черногородский.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

Чарыш хрониказы

ШАЛЫПЧЫ БРИГАДА

Сүт-Хөл районнуң төвү Сүт-Хөл суурда чаа бажың-балгат немежип, өзүп турар. Ында № 463 КМК-ның Чулур-оол Ооржакка удуртканы тудугжу бригада шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар.

Шлактан кудуп кылган 2 чуртталга бажыңын тудуп-жудар чоокта ажытладга киргеп. Ол чаа бажыңнарда район эмнелгезиниң эмчилери чурттай берген.

Амгы үеде Ч. Ооржактың бригадазы чаа объект — партия райкомунуң бажыңының тудуун орту кире берген. Ол тудугну хуусаазында доозар дээш мурнакчы бригада чарыштыг ажылдап турар. Тудут материалдары-биле хандырылга үзүктел чок. Оларда хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турарлар бар. Семис-оол Сат, Василий Сарыглар болгаш оон-даа өскелер эки ажылдыг.

Б. ОНДАР.

ПЛАНДАН АЖЫР

Эрзин суурнуң албан организациялары мал чемниң белеткелинге организастыы-биле киржип турарлар.

Совхозтарга организацияларыы хуваап, быжыглаан. Бистиң коммунал ажылагый коллективиң 9 тонна будук-бүрүүү Ленин аттыг совхозка кылып бээр планныг тургаш, ону 10 тонна кылдыр күүсеттиивис.

Ол ажылдарга Учурал Самбуу, Магывал Норбел, тракторист Сергей Маады болгаш оон-даа өскелер эки киришкеннер. Пландан ажыр ам-даа 12 тонна сигенни немей белеткээр хүлээлгени алгаш, беш кижи составтыг бригада хол кадыры-биле кезерии Салдам-Тейде уламчылап турар.

Д. НАМЗЫРАЙ.

СУГГАТЧЫ ЗВЕНО

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырында Аракчаа Донгакка удуртканы 6 кижилиг суггатчы звено Актың аланктарында 7 гектар кукурузаның, 83 га арбайның ийиги суггадын дооскан.

Суггаттыг культураларның үнүжү эки. Звенода Шулуу Донгак, Эрес-оол Ондар олар мурнакчыларга санаадып турарлар. Хоочун суггатчы Аракчаа Донгактың звенозуның кежигүнерии кукурузаның бир гектарындан-на 70 центнер ногаан массаны, арбайның бир гектарындан-на 12 центнер чедир дүжүттү алыр соруланы салганнар.

Бистиң корр.
Сүт-Хөл район.

35 ТОННА ӨДЕК

«Бай-Тал» совхозтуң саар инек кыштаар фермазында кажаалар иштинге кургаглап төгер өдек болери-биле Кырлыг Салчакка баштаткан 5 кижилиг звено ажылдап турар.

Ам бо хүннерге чедир звено 35 тонна кургаг одекти белүп белеткээн. Олар өдек болер ажылын ам-даа уламчылап турар.

Инек фермазы эки өтүсигеннинг Шуйиун Үстүү-Белдирде чайлап турар. Инек кадарчызы Николай Салчак, саанчылар Хүрен-оол Сарыг-Тарва, Дары-Хөө Бора-Хуна, Артый Кара олар кызымак, шаңналмактадыг ажылдап турарлар.

Ферманың коллективи 35 тонна сиген белеткээр планныг. Ферма эргелекчизи коммунист Төмүр Очур мал чемниң белеткелинче коллективти мобилизастап, онаашкан планын күүседиринге бүдүрелдиг ажылдап турарлар.

ШАЛЫПЧЫ АЙ ОРТУ АШСА-ДАА...

Нинтиниң малынга четчир саныыг, бедик шынарлыг чемнер белеткээриниң шалыпчы айынга киржип, ук кыйгырыгны деткиишпээн. Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозунуң сигенчи звеноларының база бригадаларының планныг онаалдаларны база хүлээлгелерии хуусаа бетинде күүсеттир талазы-биле социалистиг, чарышты улам калбарткан.

Бо хүннерде хову, шоолдерде 5 звено болуп алган 120 кижи шалын ише хаара туттунган. 10 трактор, 1 грабль, 2 прессбодурукчу 190 га черии чайгаар үнген сигении кестиргеш, болдурун, сараатташ база 423 тонналы пресстеп тыраан.

Эрткен 10 хоиуктуң дургузунда хөрөзеннер звеноларындан Кунгаа Дажы-Сереннии удуртқан звенозу чарыштың негелделерии долузу-биле күүсеткеш, бирги черии бүдүрелдии-биле чаалап алган. Мурнакчы звенога 50 рубльлүг шаңналыг тывыскан. Ийиги база үшкү чоруктарын эдилеп Күүсаал Чүлдүмге база Ульяна Делгер-оолга удуртқан звеноларга тус-тузунда 30—20 рубльдиң шаңналдарын тывыскан.

Бай-Талдың суггаттыг сиген шоолериие суурнуң чурттакчы чону, малчыннар база районнуң албан черлериниң ажылзакчылары август 1-ден эгелеп шефтен киргеп. Малга чем белеткелинде пенсионерлер болгаш школачылар идепкейлиг киржип турар. Оларның аразында социалистиг чарышты база организастаан. Бо чылын совхоз 100 тонна витаминниг сиген залганы белеткээр планныг. Ам оон 20 тоннадыр белеттеттингеп. АВМ-зе Байков Дамыран удуртқан 6 кижилиг звено ажылды чоокта чаа эгелээн-даа болза, планныг сиалдаины хуусаа бетинде күүседир социалистиг хүлээлгени алган.

Мал чемнери белеткээр талазы-биле республикада чарлаттынган шалыпчы айга киржип, ону түүлдүзүнүп деткиишпээн, 3130 тонна сигенни, 448 тонна силосту, 250 тонна сенажты, 100 тонна витаминниг сиген залганын белеткээрии бай-талчылар хүлээгеп. Бо бедик соруглаарны хуусаа бетинде шынарлыг күүседир дээш бүгү күштерии мобилизастаар талазы-биле чамдык ажылдар кылып чорутгунган. Сигенчи звеноларны база бригадаларны аъш-чем, дериг-херекселдер, чурттаар орап-сава, машина-техника-биле четчир кылдыр хандырган. Совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчылары мал чемии белеткээр кампаниига магалаттынып, машина-техниканың аотық механизмнерии бай удур тыптынып алганы ажыктыг болган. Бо хүнге чедир чаңгыс-даа трактор үредээн.

Мал чемнериин белеткелинде киржип турар сигенчилер ортузундан мурнакчылар шалыпчы айның эге хонуктарында-ла илереп келген. Тракторист Хеймер-оол Санаты, пресстекчи Кайгал-оол Бүжүгет, болдурукчу Сергей Мөчек болгаш өскелер-даа хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, аш-оорүнге үлегер-чижээн көргүспүшаан, социалистиг чарышгын мурнуку одуруунда орчуп турар.

Шалыпчы ай орту ашкан. Ынчалза-даа күш-ажылдың темпизии, нинтизи-биле алып болза, шоолуг эвес. Ону бедидип болурунуң бүгү-зе аргалары бар. Маңаа чүнү-даа мурнай күш-ажылдың сагылга-чурумун бедидип, кижилериин хей-аъдын харыысалгазын күштелдирери улуг рольдуг. Бо чугула кампания үезинде чон ортузунга масса-политиктиг ажылдарны организастааны ам-даа куду деннелде. Суурда ажыктыг ажылларга хаара туттунмаан ийи-чаңгыс кижилер ам-даа бар бооп артпышаан. Оларны мал чемнери белеткээр ажылдарже дарый хаара тудар херек.

Ооң-биле чергелештир СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тиң 1983 чылдың август 6-да хүлээп алганы «Күш-ажылчы сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» докгаалын чонга таныштырып, ооң негелделериин хажык чок күүседиринге кижи бүрүзүнден чедип аары—хүннүң чугула айтырыы болбас арга чок.

Ындыг турбуже, «Бай-Тал» совхозта чон ортузунга идеология ажылын чорудар, кижилерни күш-ажылче мобилизастаар, удуртур органнарның ажылы ам-даа куду деннелде. Ажыл-агыйда партия комитединиң секретарының хүлээлгезин күүседип турар О. Бай-оол бо чоруп турар шалыпчы айда сигенчилер ортузунга кандыг-даа масса-политиктиг ажылдар чорутпаан. Бир эвес агитас-пропагандалыг ажылдарны баш бурунгаар планнаан, чоруткан болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү, шынары оранчок бедик турар ийик. Маңаа совхозтуң удуртукчулары, специалистер калбаа-биле киришкеп турар үжүрлүг.

Арткан хонуктарда үстүнде айыттынган четпестерни чайлаткаш, масса-политиктиг ажылдарны күштелдирип, күш-ажылдың сагылга-чурумун күштелдирер болза, планныг соруглалар күүседиимер.

Х. КАРА-ООЛ.

МУРНААННАР

Зэт садарынга —Кызыл район, сүт садарынга—Чөөн-Хемчик, дүк садарынга—Монгун-Тайга районнар.

«Тыва даг-дүгү» комбинат, «Каа-Хем» хомур-даш разрези, Кызылдың зэт комбинады, Туранның райүлетпүр комбинады, Улуг-Хеминиң ыяш-үлөтпүр ажыл-агыйы, Кызылдың түүйбү заводу.

ХОЖУДААННАР

Зэт садарынга —Монгун-Тайга, сүт садарынга—Бай-Тайга, дүк садарынга —Бии-Хем районнар.

Чадаанамың хомур-даш разрези, саржат заводу, Кызыл-Мажалыктың зэт комбинады болгаш түүйбү заводу, Үстүү-Елисейниң баалык заводу, Туранның хлеб заводу, Улустуң ус-тывыш болгаш суй-белеткериниң шенелде будурулгези.

СОВЕТ-ИНДИЙ КАДЫ УЖУДУУШКУНГА

ССРЭ-ниң болгаш Индияның чазактарының аразынга дуружулганы ёзугаар космонавтылар белеткээриниң Ю. А. Гагарин аттыг төвүнде космоска совет-индий кады ужудуушкунга индий космонавтылар белеткенип турар. Индий космонавтылар теоретиктиг белеткелди чедишкинниг эрткеш, ам космос техниказын өөренип, шинээдип ап турар.

ЧУРУКТА: космонавтылар белеткээр Ю. А. Гагарин аттыг төптүң начальниги ССРЭ-ниң ужудуучу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры Г. Т. Береговой (ортузунда) индий космонавтылар Равиш Мальхотраны (солагай талазында) болгаш Ракеш Шарманы Орбитанның «Салют» станциязының тургузуу-биле таныштырып турары.

А. ПУШКАРЕВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Ажылчын кижи дугайында

Совет улустуң амыдыралының чаагай байдалын улам бедидериниң сорулгаларын боттандырарынга чугула рольду профсоюзтар организацияларының база ойнаар. Күш-ажылчы коллективтер дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузу оларга чаа аргаларны берген. СЭТА-ның корреспондентиниң ол талазы-биле дамчыдып турары.

РОБОТТАР КЫЛЫР

Чаа бүдүрүлгелерни кадрлар-биле хандырарының айтырыы бүдүрүлгениң профкомуунуң ажыл-чорудулгазының ачызында Паневежистиң «Экранас» заводунда бүрүү-биле шинтпирлеттинген. Хол-биле кылыр аар ажылдар чорудулгаларынга хөй санныг ажылчыннарны солуур үлегчүр роботтарын болгаш манипуляторларны хуусаа бетинде тургузуп алырын ол чедип алган.

«Экранаста» бүдүрүлгени комплекстиг механизастаарын болгаш автоматчыдарын чедишкинниг боттанышкыны бүдүрүлгечи бедик коргузуглерни чедип алырынга коллективке дузалап турар.

Паневежис.
Литва ССР

АЪШ-ЧЕМ КОМБИНАДЫ

Москваның «Электрощит» заводунда амыдырал хандырылганың ийи каът корнузу ажылдан эгелээн. Ында аъш-чем комбинады бар. Бирги каътты аъш-чемниң чартык фабрикаттарының, кылыгларның кулинария магазинин кыдыр таарыштыр туткан. Ында чагыглар столу база бар. Ийи-ги каътты столовая кылдыр ажыглап турар, ында диеттиг чемненилге залы база бар.

Залдарның иштин амгы үениң стили-биле дерээн. Кухня цехтери эргежок чугула үүлдер-биле хандыртынган.

Москваның улуг-улуг бүдүрүлгелеринде аъш-чем комбинаттарын, столоваяларны, буфеттерни тудуп кылган. Оларның ачы-дузазын он-он муң кижилер хүнүң-не ажыглап турар.

Москва.

УРУГЛАРГА

Азовтуң далай пароходствозунуң школа назынга четпес уруглар албан черлерни санаторий-профилактиктиг чүрүмче шилчиткен. «Черёмушка» уруглар комбинадында, бүдүрүлгенин бүгү 20 ясли-леринде болгаш уруглар садтарында ышкаш, кадыкшылга төвү ажылдап эгелээн. Спортчу хоорайжыгаттарга уруглар күш-дамыр талазы-биле дадыгышкынны ап турар.

Ясликде болгаш садтарда уруглар шоолуг варбас апарган. Ол чорук пароходствонуң ажылынга база эки салдарны чедирип турар. Аараан уругну ажаары-биле холбашкан ажыл шагының чидирин үүлеп бо чылык он беш муң кижиниң кылдыр кызырлыр деп, специалистер санап турар.

(СЭТА-ның корр.).
Жданов.
Донецк область.

КАТТАП, МӨӨГҮЛЕП ЧОРААШ...

Арга-арыгның ажык-дузазын чедир үнелеп билбес таварылгалар ам-даа бар. Одагланган, от салгаш, безин чадаврда таакпылаашт орт үмүрер, будук-бүрү белеткээш, сигенээш, каттааш арга-арыг байлактарын кам-хайыра чок аажылавар чоруктар кайы хөй. Арга-арыгга хайыра чок, ол байлакты үнелеп билбес кижилерге мынды үүлгедирни сагындырза артык эвес деп бодай-дыр мен. Ыяштан 20 муң ажыг янзы-бүрү кылыгларны бүдүрүп ап турар. Бир кубометр ыяштан 170 кг кылымал дуктү, 1500 метр вискоза торгуну, 400 эжеш уктарны, 600 костюмнерни, 100 кг чигирни ап болур. Артынчы ыяштан безин хөй үүлдерни бүдүрүп болур. Спиртти, дрожжини оон алыр. Арга-арыг—ак-меңниң, күштүң турлаа.

Хем сутлары элбек турзуп дээш хемнер чоогундан ыяш кезер чорукту болдурбас талазы-биле шынгыы хемчеглер көрүнген. Бистиң Ак-Туруг лесничествозу Чаа-Хол хемниң чоок-кавызындан ыяш кезерин шуут хорааи. «Ак-Туруг» совхозка будук-бүрү белеткээри-биле тайгада тускай черни айтып берген. Совхоз ам үүле ол айыткан черден будук-бүрү белеткеп турар.

Арга-арыгга кам-хайыра чок болганы дээш доктаал-хоойлулар ёзугаар айыткан хемчеглер-даа шынгыы. Бир ыяшты ужурганы азы ону кадып үрелиринге чедирер ындыг үүлгедигни кылганы дээш буруулуг кижини 157 рубль чедир түңге торгаар. Ыяш кадып, оон өлбес-да болза, ону сын, даштындан кемдеткен болза, ол дээш безин 7 рубль 50 көпеек түңнүг торгаалды онаарын көргеи, кымыскаак үнүрүү чазарлап каар болза, ол дээш торгаал 114 рубль чедир түңнүг.

Чайгы, күскү үелерде арга-арыгларже кижилер хөй кирип, каттап, мөөгүлеп, агаарлап-даа чоруур. А каттаарда ыяш ажыл-агыйларындан, лесничестволардан чөпшээрел билетти алыры албан. Каттааш, мөөгүлээш ыяштарны, чадаң үүштерни са базар. будуун, бодун сыгар чоруктарны болдурбас ужурлуг.

К. КОМБУ.

МАЛ ЧЕМНЕРИН ӨРТТЕН КАМГАЛААР

Өрт улус ажыл-агыйынга кайы хире улуг когарал чедирип болуруун мында үгаадын чугаалаан хераа чок боор. Өрт — бойдустуң эң айымылдыг, коргунчуг халавының бирээзи. От-биле серемчилелдиг, овааырымалыг болуру— өрттүң чедирип болур когаралындан, аймылындан кол магадылалдым, камгалалдың бирээзи.

Республикада мал чемнерин белеткээриниң шалыпчы айы кидин түлүк чоруп турар. Хоову, шөлдерде сиген кестиргем, белеткээн тракторларының, агрегаттарының шимээн-даажы чаңгылаңган. Ажыл-агыйларның сиген кажааларында пресстээн-даа, аналаа-даа сигенниң сараттары көстүп келгилеэн.

Белеткеп алгакывыс чаагай, үнелиг мал чемнерин өрт-халаптан камгалаары — хүнүң чугула айтырыы дээрзин совхозтар, звено, бригада удуртукчулары, сигенчи кижи бүрүзү эки билген турар ужурлуг. Эрткен чылын чамдык совхозтарның директорларының, специалистериниң харысаалга, тоомча, серемчилел чок чоруушуң уржуундан республикага 400 ажыг тонна белеткээн база 200 ажыг гектар черниң чайгаар үнген сигенин өрттенип когараан. Ак-Чыраа деп черге Мөңгүн-Тайга районда «Мөгөл-Бүрен» совхозтуң белеткеп алганы 845 тонна сигенниң 287 тонназы ажыл-агыйның удуртукчуларының өрт-халавын кыдыра, хоомай көрүп, харысаалга чок болган уржуундан өрттенген. Үк совхозтуң сигенчилери мынган өртке удур дүрүмнериниң эң бодүүн чурумнарын биллбес болган. Бо чылын байдал ында база экиживаэн.

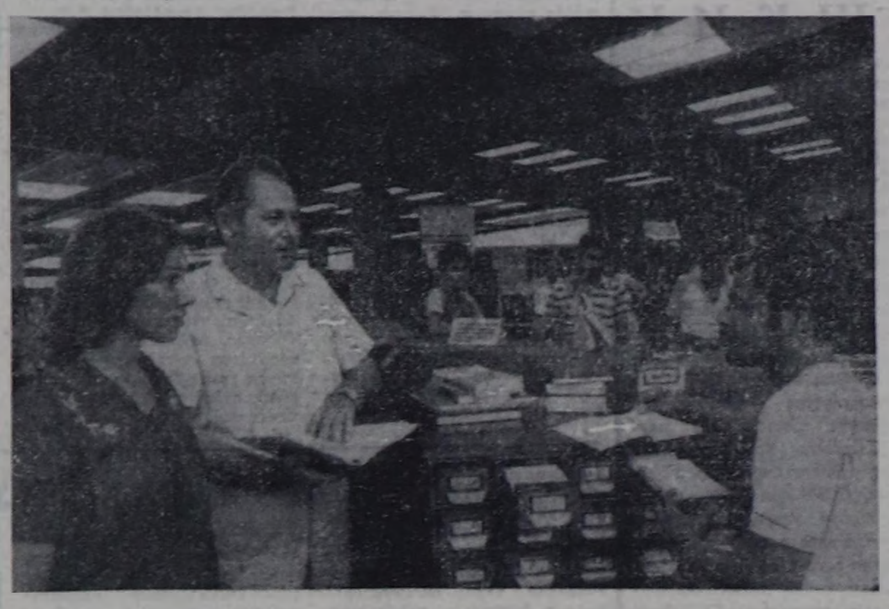
Чоокта чаа «Шын» солуунуң база ИХМ-ниң өртке удур камгалал килдизинин кады организастааны хыналдаанның түңнелинде. Успа-Хөл шынаазында ажылдап турар сигенчи механизастаттынган бригадаларда база звеноларда бо талазы-биле байдал дүвүренчиг боон артпышааны илереэн.

«О-Шынаа» совхозтуң № 2 механизастаттынган сигенчи звенозу. Мында шүүтү 9 трактор бар. Өртке удур көрдүнген чурум ёзугаар тракторларның иш үнер хоолайларынга чаштаныр сорулга-биле Вашингтон Ливияга удур кампанияны өөскүдүп турар деп. Ливияның даштыкы харылзаалар талазы-биле улусчу бюрозунуң медегелинде айыткан. АКШ-тың администрациязы Чадты бодуунуп агрессчи үеделиишкининиң тепкижи болдурарын оралдажып турар. АКШ-тың администрациязының талазындан ыйымшкынның политиказын бүрүү шаарынче. хаваарыпшас улустарга удур америк империализминиң өнүчкөнгээлерин соксадырынче делегей шинтилежилгезин Ливия ыйгырып турар.

Никарагуада национал кадрларны белеткээринче улуг кичээнгейни салып турар. Чүге дээрге, олар чыл келген тудум-на чуртка улам хөй хереглеттинип турар. Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары, ооң-биле кады ССРЭ чурттуң дээдү школазын тургузуп, калбартырынга чугула деткимчени кылып турар. Совет Эвилелинден барган башкылар Никарагуаның өөредилге черлеринде ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: Запорожьеден барган совет башкы, техниктиг эртемнериниң кандидады Е. Ковтун (солагай талазында ийи дугаар) Никарагуаның Национал автономнуг университединиң библиотеказында.

СЭТА-ның тускай корр. Г. НАДЕЖДИННИҢ фотозу.

ЧАДТА БАЙДАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). Национал таңгыс эптиг шилчиишкин чазааның (НЧЭШЧ) болгаш Нджаменаның амгы ёзу-чурумунуң шериглериниң аразынга тулчуушкуннар Чадтың сонгу девискээринде болуп турар деп. Франс пресс агенствозы дыңнаткан. НЧЭШЧ-ниң шериглери Файа-Ларжо хоорайны бүзөлеп алган.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент Рейганның айтымшкынын ёзугаар ийи улуг самолёттуу болгаш шүүргедекчи «Ф-15» деп сес самолёттарны, агаар база курган чер күштерин Суданче АКШ-тың чоруткан америк президент бадыткаан. Чадта байдал-биле холбаштыр ол чуртүн эргечагыргаларының база АКШ-ка «найырадыгы» чазактарның дугурушканын ёзугаар америк самолёттар болгаш америк төлеглер апаар деп. АКШ-тың администрациязының баштыңының конгресске чагаазынга айыткан. Америк шериг самолёттарының болгаш америк шериглериниң Суданга база Чадка туралының хуусаазын президент тодаргайлаваан. АКШ-тың президентизиниң ол хемчеглери америк шериглериниң Чадка болгаш ол чоок-кавызына уртулуу туралынче утланган деп. хайгаракчылар демдеглеп турар.

Хабреним ёзу-чурумунга немелде дузалаамчыны бээрин Вашингтонуун шинтпирдеп турарын Ак бажыңның төлөөлекчилери айыткан. Чижээ, Ак бажыңның парлалга секретарының оралакчызы Л. Спикс мынча деп медеглээн: «Чадта байдалды АКШ-тың администрациязы доктаамал оорени көрүп турарь. Заирниң 700 шериглерин АКШ чоокку үеде самолёттар-биле Чадка чедирер бодап турарын Эйби-си теплекомпания дыңнаткан.

Стратегтиг разведканың «РС-135» деп самолёду Судачче чорупканын Пентагонуун төлөөлекчиэн медеглээн. «Чадка болуушкуннар-биле холбаштыр» 550 америк шериглер Суданда чеде берген.

Чадка дөрт шериг интервенциязын Париж кылбас дээш ынналыг херек кырында байлаанга дуглашейн турар деп. АКШ-тың курдепартаментиниң төлөөлекчизи Дж. Хьюз ыңнаткан. АКШ-тың болгаш Франциянның аразында кады ажылдажылга, «сырый» харылзаалыг болуп турар деп ол чугаалаан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Франция бодунуң дайынчы самолёттарын Чадка ажыглап эгелээрин Американың Каттышкан Штаттары күзеп турар деп. Си-би-эс телекомпания дыңнаткан. Француз самолёттарның дайын чорудулгаларынга ажыглаар медээлерни америк шпион самолёттар тандырар апаар ийин деп. АКШ-тың чазаа Францияга аазып турар. Кажан-даа костүп корбаан америк ыйымшкын-биле холбаштыр Франциянын-чамдык албан кижилери сеткил хомудаашкынын илергейлээн деп. Си-би-эс дамчыткан.

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Чадтың иштики хереглеринге бодунуң каржы холгаарлаашкынын чажырар сорулга-биле Вашингтон Ливияга удур кампанияны өөскүдүп турар деп. Ливияның даштыкы харылзаалар талазы-биле улусчу бюрозунуң медеглелинде айыткан. АКШ-тың администрациязы Чадты бодуунуп агрессчи үеделиишкининиң тепкижи болдурарын оралдажып турар. АКШ-тың администрациязының талазындан ыйымшкынның болгаш кыжаныышкынның политиказын бүрүү шаарынче. хаваарыпшас улустарга удур америк империализминиң өнүчкөнгээлерин соксадырынче делегей шинтилежилгезин Ливия ыйгырып турар.

Америк шпион самолёттар Ливияның агаар делгемнеге костүп кедир болза. оларны черже ажыр эдар дугаймда дужаалды Ливияның агаар-шоолуг күштеринге берген.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ливий улустуң аймак чок чорунга, бүрүн эргезинге болгаш хамаарышпас чоруунга кыжанып турар АКШ-тың каржы төлеишкиннерин Ливия шынгы бүрүү шаап турар деп. Ливияның КНО-вун чанында доктаамал төлөө черниң бижиндe айыткан. Ол бижикти Каттышкан Нацилар Организациязының Аймак чок чорук чөвүлелиниң түскай документизи кылдыр чарлаан. Ливияга хамаарыштыр АКШ-тың ажаэтей политиказы Чер ортузу далайның районунга болгаш Африкага тайбың херээнге удур кыжанышкын болуп турар. АКШ-тың ончук-чөнгээ-ки —империалистиг албадаашкынны хүлээвээн хамаарышпас күрүмелерниң иштики хереглеринге холгаарлаашкынын америк стратегиязының түдүш кезии болуп турар деп. ук документиде айыткан.

ССРЭ-НИҢ КОЛ ЧҮТКҮЛҮ

ТОКИО. (СЭТА). «Барыын чүктүң чурттары-биле харылзааларга кандыг-даа бергелер тургустуунуп келзе, Совет Эвилели даймины күзевейн турар. ССРЭ-ниң эң-не шинтпирлиг, эң-не кол чүткүлү —дайынны болдурбазы болуп турар» деп, АКШ-тың ССРЭ-ге элчими турган америк дипломат болгаш төөгүчү Дж. Кеннан «Асахи» солуунга берген интервьюзунга медеглээн. Ындыг турбуже, «ССРЭ бүгү делегейни кулданырын күзеп турар» деп хоозун бодалды сөөлгү үеде Вашингтонда иевтередирин оралдажып турар деп, Дж. Кеннан демдеглээн. Ынчаарга ССРЭ-ге хамаарыштыр ындыг бадыткаашкын — хоозун чулчуруушкун-дур деп, америк дипломатиниң ооочуну чугаалаан. АКШ-тың администрациязы үндезини чок ындыг хоозун медеглелдерни кылбаан болза, эки турган ийик деп, ол айыткан.

Ийи чурттарның аразында харылзааларны эдиндиринин оруктарының дугайында айтырыгга хамаарыштыр Кеннан мынча деп чугаалаан: «Хамыктың мурнунда бот-боттарынга идегежир чорукту болгаш чаагай харылзааларны катап тургузары, ядролуг чепсекти ажыглаары кандыг-даа ужур-дуза чок дээрзин хүлээп көөрү эргежок чугула. Ынчаарда ядролуг чепсек талазы-биле артык күштүг болурун чедип алырынче чүткүүшкүн база кандыг-даа ужур-дуза чок болур».

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Скандинав чурттарының херээжелерининң Осло — Нью-Йорк — Вашингтон аразынга тайбың дээш походунуң киржикчилериниң парлалга конференциязы ашаа болган. «Бөмбүрзектиң миллион-миллион чурттакчыларының мурнуида эң чугула сорулга болза. тайбыңкы камгалаары, бистин чергивисти ядролуг хөөр кылдыр хуудуларын баш удур болдурбазы болуру—деп. Норвегияның төлөөлекчизи Торвил Эйди чугаалаан. Барыын Европанын чурттакчыларының хөй кезии ашаа америк чалгының ракеталарны болгаш «Першинг-2» ракеталарны тургузарынга удур боон турарын ол демдеглээн.

ХООЙЛУ ТӨЛЕВИЛЕЛИ

МАНАГУА. (СЭТА). «Патриоттуг шериг албанының дугайында» хоойлу төлевилелин республиканың Күрүне чөвүлелинге чугаалажып көөрүбиле Никарагуаның Национал катап тургузуушкун чазаанның удуртукчу чөвүлели киирген. 17-деп 50 хар чедир назылыг ер улустуң бүгү-ниити шериг хүлээлгезин болгаш 17-деп 25 хар чедир назылыг ер улустуң ийи чыл хуусаалыг шериг албанынга кедиргерин хоойлу төлевилелинде айтып турар.

МАДРИД. (СЭТА). АКШ-тың болгаш Гондурастың шериг-далай. шериг ужар чүүл болгаш кургаг чер күштериниң Төп Америкада эгелээн улуг шериг «өөредилгелери-биле» холбаштыр испан чазактың ханы сагыш човаашкынын илергейлээн тускай медеглелди Испанияның даштыкы херектер министерствозу парлаан.

ДХМ-НИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Делегейниң ол районунда дүшкүүрлүг байдалды чымчадырын тайбың арга-биле чедип алырынче үгаанган «контадор болуушкун» чурттарының күжениишкиннерин ол шериг өөредилгезиө херек кырында күш чок болдурун, 6 ай дургузунда үргүлчүлээр деп турарын документизде демдеглээн. Төп Американы шыва алган кризистиг болгаш оон чурттарының улустарын хилинчек-човулаңга таварыштырып турар байдалды Испания хереңге албайн барын шылаавас деп медеглелде айыткан. «Контадор болуушкун» ажыл-чорудулгазын Испания бүрүн деткиишпаан, Төп Америкага тайбыңны катап тургузары дээш туржуун турар.

ПАРТИЗАННАР ХАЛДААШКЫНЫ

САН-ХОССЕ. (СЭТА). Сальвадорнуң партизаннары бо чылдың июльда 69 дайынчы шавар халдаашкыннарны кылган болгаш чалча чижектиг 446 солдаттарын чыскаалдан үндүрген, оларның хөй бооченгээн, ылангыя үтер-бооларын, миномёттарын болгаш пулемёттарын хунаап алган. Ол дугайын Фарабундо Марти аттыг Национал хосталга фронтузунуң парлаан документизинде айыткан.

АКШ-тың шериг, экономиктиг болгаш политиктиг дузалаачыны турза-даа чалча чазак дайынга Сальвадорнуң диктаторжу ёзу-чурумуу хамаатыы дайынга тергиндеген чедип ап шыдаавазын ол чурттуң патриоттарының соолгу үеде дайынчы шавар халдаашкыннары база каттап балыктаан. Сальвадорнуң тура халдыышкын үндүрген чонунуң чөптүг демиселии делегейниң денишгелиг хөй-ниитизи бүрүн деткип турар. Инициатива партизаннарның колунда.

Сальвадорда дайын чорудээшинин бүгү Төп Америкаже иевтерээнинин бүгү харысаалгазы Рейганның администрациязынга бүрүн онаажып турар деп, Сальвадорнуң Революстуг демократтыг фронтузунуң даргазы Гильермо Унго америк «Форин полисиэ» журналга интервьюзунга медеглээн. Диктаторжу дерзин ёзу-чурумга Вашингтонуун дуглаамчызы Сальвадорда мелдежиишкинниң улам күштелдирин, чурттуң чонунуң хилинчектеништинин ханылаадып турар деп, ол демдеглээн.

Сальвадорнуң партизан отрядтары — ол дээрге дарлакчыларга удур тура халдыышкын кылган чонунуң армиязыдыр, ынчаарга чөптүг херек дээш демисежиэ турар чонну тиилеп болбас деп, Г. Унго чугаалаан. Тургустуунуп келген амгы байдалдың үезинде Сальвадорда чорудээрин тайбың арга-биле шинтпирлээрин эргежок чугула. Патриоттуг күштер АКШ-ка хамаарыштыр өжээтен политиканы илергейлевейн турар болгаш Каттышкан Штаттар-биле чугаалажымышынаар кылымынга кежээде белеп. Ынчалзажок Рейганның администрациязы Сальвадор айтырыын шериг күжу-биле, дайын аргазы-биле шинтпирлээрин орандажып турар.

ДЕРЗИИ ҮҮЛГЕДИГ

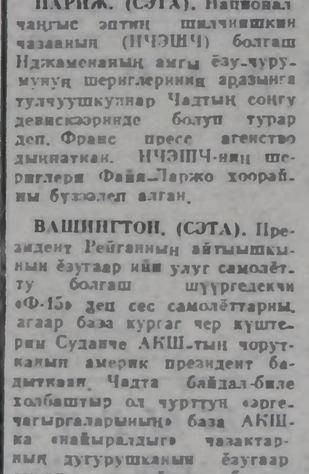
РИМ. (СЭТА). Италиянын Комизо хоорайынга тайбың, чыскаалдың киржикчилериниг удур полициниң дерзин үүлгединге холбаштыр ханы лицензошкинин чурттуң 'деп-шилгелиг хөй-ниитизи илергейлеп турар.

Тайбың чыскаалды тарадыр сывырганы болган оон киржикчилерин полипейжилерин араатанныг ёзу-биле соп эттээни—тайбың дээш демиселчилерин коргудар дээн орандажышкын-дыр деп. Италиянын Коммунистиг партиязының Секретариадының медеглелинде айыткан. Сицилиянын Комизо хоорайының чоогунга АКШ-тың ракета базазының түдүшкүнүнга удур демисежип турар Италиянын болгаш Европанын өске-даа чурттарының тайбыңга ынак күштерибиле эп-сеткил каттыштырылгазын италя коммунистер илергейлеп турар.

Боо-чепсекти эдерде будуреринге Италияны киирер дээш орандажышкынга удур. чепсегленишкинни дужурар дээш, ядролуг чепсекти көөрүдетпес болгаш массалыг үзүткаашкынның бүгү чепсектерни бүрүн үзүткаар дээш демиселге боттарының күжениишкинерин улам-на сырый каттыштырарынче Италиянын Компартиязының Секретариады чурттуң бүгү партия организацияларын кыйгырган.

ШЫН

ЧААРТЫНГАН ЧЕРНИҢ КИЖИЛЕРИ

БАШТАЛГЫ КОЛХОЗ

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдары. Немец-фашистиг эжелекчилерге удур демиселлиң языг түлүк үези. Кожуунарга коллективизацияның эге базымы — МЧАЭ-лер тө байдалды АКШ-тың администрациязы доктаамал оорени көрүп турарь. Заирниң 700 шериглерин АКШ чоокку үеде самолёттар-биле Чадка чедирер бодап турарын Эйби-си теплекомпания дыңнаткан.

Стратегтиг разведканың «РС-135» деп самолёду Судачче чорупканын Пентагонуун төлөөлекчиэн медеглээн. «Чадка болуушкуннар-биле холбаштыр» 550 америк шериглер Суданда чеде берген.

Чадка дөрт шериг интервенциязын Париж кылбас дээш ынналыг херек кырында байлаанга дуглашейн турар деп. АКШ-тың курдепартаментиниң төлөөлекчизи Дж. Хьюз ыңнаткан. АКШ-тың болгаш Франциянның аразында кады ажылдажылга, «сырый» харылзаалыг болуп турар деп ол чугаалаан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Франция бодунуң дайынчы самолёттарын Чадка ажыглап эгелээрин Американың Каттышкан Штаттары күзеп турар деп. Си-би-эс телекомпания дыңнаткан. Француз самолёттарның дайын чорудулгаларынга ажыглаар медээлерни америк шпион самолёттар тандырар апаар ийин деп. АКШ-тың чазаа Францияга аазып турар. Кажан-даа костүп корбаан америк ыйымшкын-биле холбаштыр Франциянын-чамдык албан кижилери сеткил хомудаашкынын илергейлээн деп. Си-би-эс дамчыткан.

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Чадтың иштики хереглеринге бодунуң каржы холгаарлаашкынын чажырар сорулга-биле Вашингтон Ливияга удур кампанияны өөскүдүп турар деп. Ливияның даштыкы харылзаалар талазы-биле улусчу бюрозунуң медеглелинде айыткан. АКШ-тың администрациязы Чадты бодуунуп агрессчи үеделиишкининиң тепкижи болдурарын оралдажып турар. АКШ-тың администрациязының талазындан ыйымшкынның болгаш кыжаныышкынның политиказын бүрүү шаарынче. хаваарыпшас улустарга удур америк империализминиң өнүчкөнгээлерин соксадырынче делегей шинтилежилгезин Ливия ыйгырып турар.

Америк шпион самолёттар Ливияның агаар делгемнеге костүп кедир болза. оларны черже ажыр эдар дугаймда дужаалды Ливияның агаар-шоолуг күштеринге берген.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ливий улустуң аймак чок чорунга, бүрүн эргезинге болгаш хамаарышпас чоруунга кыжанып турар АКШ-тың каржы төлеишкиннерин Ливия шынгы бүрүү шаап турар деп. Ливияның КНО-вун чанында доктаамал төлөө черниң бижиндe айыткан. Ол бижикти Каттышкан Нацилар Организациязының Аймак чок чорук чөвүлелиниң түскай документизи кылдыр чарлаан. Ливияга хамаарыштыр АКШ-тың ажаэтей политиказы Чер ортузу далайның районунга болгаш Африкага тайбың херээнге удур кыжанышкын болуп турар. АКШ-тың ончук-чөнгээ-ки —империалистиг албадаашкынны хүлээвээн хамаарышпас күрүмелерниң иштики хереглеринге холгаарлаашкынын америк стратегиязының түдүш кезии болуп турар деп. ук документиде айыткан.

ЭКИ ТУРАЧЫЛАРНЫ ҮДЭЭНИ

1943 чылдың күзү. Таңды кожуундан фронтуже баар изиг күзелиг илереткен эрес. аидым оолдар, кыстарны үдээриниң митингизи Бай-Хаакка болган. Шыкка тускай индирни кылгаш. эки турачыларга болгаш даймнче келлиртикеп совет хамаатыларга тураскаатканы дозуунарны, плакаттарны орус, тыва дылдарга бижээш аскылаан. Оларның аныяа Түлүш Баян — он сес харлыг оолак. Элегее, Межегей чурттуг, партизаннап чорваан Оюн Делик-оол. Оюн Соктай оларның хары бежен ушчок ашкан, үш, дөрт ажы-төлдүг. Үделгениң баймрлыг митингизин кожуун даргазы Сарыглар Конзан-Хаай ажыткаш, нам кожкомуунуң бирги секретары Домгак Кадзаңга сес берген. Кызыл Шериг-биле каттыжып алгаш, фашистериниң когуун үзе шапкаш, тиилелгелиг ээп кээрин күзеп, орус, тыва дылга секретарь чугаалаан.

КОЛХОЗТАРНЫҢ КАТТЫШКАНЫ

1944 чылдың октябрь 11—тыва чонуңуң төөгүзүнге онзагай хүн. Хөй национадлыг совет улустуң өг-бүлезинге тыва чонуңуң эки тура-биле каттыжып кирген хүнү. Бо төөгүлүг. политиктиг болуушкунуун үлегер-чижээ-биле «Чагытай» колхоз кожазы «Кызыл партизан» колхоз-биле каттыжып, аңаа тураскаатканы хуралын чаа 1948 чылдың байырлалының будүүзүнде эрттирген. «Кызыл партизан» колхозту чээрби ажыг чыл удуртуп келген, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, амгы үеде персоналдыг пенсионер, чеден ажыг харлыг Николай Григорьевич Отев ийи колхозтуң каттышканының хуралын ам-даа сактып чугаалап орар.

ОЮН НООКАЯ

Ол — «Чагытай» колхозтуң үндезилекчилеринниң бирээзи. МЧАЭ-деп эгелээш шитининиң хоюн кадарын келген ак сеткилдиг хоочун коммунист ийи колхоз каттышкан соонда, 700 ажыг баш назак уксаалыг каракуль хойну хүлээп алгаш, хөй-хөй хураганны, тонна-тонна эки шынарлыг дүктү күрүнеге берип келген. Мал ажылын хөгжүдеринге ачы-хавыяазы дээш ол Ленин орденниг-биле шаңнаткам.

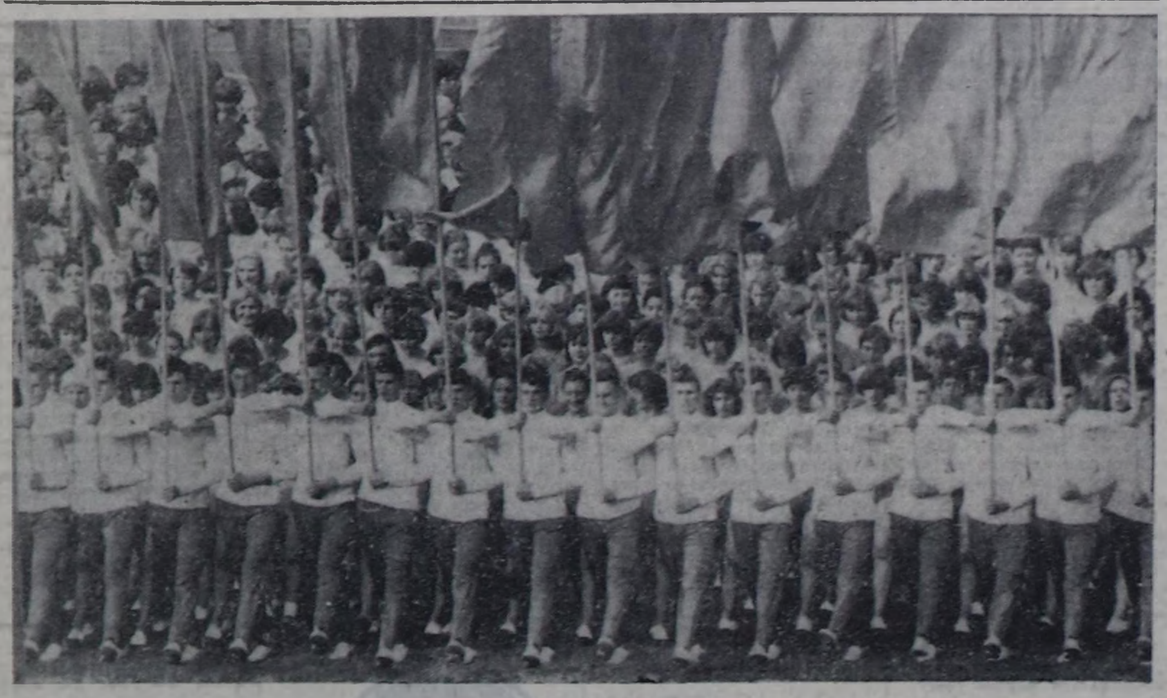
ЧААРТЫНГАН ЧЕРДЕ

Коллективизацияның баштайгы базымнары эгелээнден бээр хөй үе эрткен. Бурунгу Дүргенде Сосновканың будуруге ажыл-агыйы — колхоз ажыл-агыйымың Дуржулга станциязы турар.

Дуржулга станциязы бистиң республиканың экономика болгаш культура хөгжүлдезинге улуг рольдуг. Коллектив ёзулуг интернационалчы. Ында орус, тыва, бурят болгаш оон-даа өске национарының төлээлери чонга бараан боон ажылдап турар. Бо интернационалчы найыралдыг коллектив ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының 40 чыл ооңга төлептиг ужуражыр база СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шинтпирлерни амыдырапга боттандырар дээш бо хүнүмде хей-аът кирген ажылдап турар.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

Даарта~ Күш-культурҗунуң хүнү

В. УН ДА-СИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧЕДИИШКИН

Хостуг хүрешке делегей чергелиг спорт мастери Александр Хертекович Доржу профессионал байырлалы —Күш-культурҗунуң хүнүн улуг чедиишкиннерлиг уткуп турар. Бо чыл Александрның спортчу амыдыралынга тоогулуг. Ол дыка хөй улуг-улуг маргылдааларга киришкен болгаш ам-даа киржир.

Александрның киришкен маргылдааларының эң-не колунга доктаап, ооң дугайында чугаалап бээрин мөгедеп бистиң корреспондентивис дилээн.

— Шынап-ла бо чыл мээң спортчу амыдыралымга уттундурбас болуп артар. Чылдың эгезинде Тбилисиге болгаш Болгарияның Бутрас хоорайынга болган чурттар аразының маргылдааларынга түгле киришкен эвес, а харын оларның кайызынга-даа шаңналдыг үшкү черлерни эзелдим. Ооң соонда чыл бүрүде эртип турар ССРЭ биле АКШ-тың хостуг хүрешке мөгелериниң чаңчыл болган ужуражылгазынга Совет Эвилелиниң адын камгалап киришкенимге чоргаарланып, өөрүп чоруур мен. Ол мөгелерниң Ленинград хоорайга болган үшкү ужуражылгазынга америк мөгеин октаап, командамга баштайгы удуг самын эккелдим.

Майның сөөлгү хүнеринде Красноярскиге РСФСР-ниң Улустарының VIII чайгы спартакиадазынга чедиишкинниг киришкеш, биргн черни эзелдим. Ооң соонда ССРЭ-ниң Күш-культура комитединиң шаңналы дээш делегей маргылдаазынга киришкеш, эң чиик деңзиге биргн черни эзлээш, ССРЭ-ниң 1983 чылда чемпионун илередир түңнел маргылдаага киржир эргени чаалап алгаш, ооң түңнел ужуражылгазында делегейниң дөрт дакыыр чемпиону, ССРЭ-ниң Улустарының VIII чайгы спартакиадазының тиилекчизи Сергей Корнилаев-биле хүрешкеш, ону 7:1 санга тиилээш, бо чылын эң чиик деңзиге Совет Эвилелиниң чемпиону болдум.

Бо чылдың сентябрь айның төнүзүнде хостуг хүрешке делегей маргылдаазы Киевке болур. Ынчангаш амгы үеде эң-не кол сорулгам—ССРЭ-ниң шилиндек командазының составынга кирер эрге дээш белеткелди чорудары. Аная амдан тура хынамчалыг белеткенип эгеледим.

ЧУРУКТА: хостуг хүрештиң ең чиик деңзизинге 1983 чылда ССРЭ-ниң чемпиону А. Доржу.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ЧУРУКТА: волейбол—бистиң республикада спорттуң эң массалыг хевирлериниң бирээзи. Ону районнар төптеринде, хоорайлар, суурларда дыка хөй аныяктар хостуг үезинде ойнап турар.

ЧИИК АТЛЕТИКА. Чиик атлетикага делегей чемпионадының төнүзүнде баштайгы бистиң командага биргн медаль — хүлерни Минск чурттуг 32 харлыг Раиса Смехнова 42 км 195 метрни 2 шак 31 мин. 30 сек. иштинде эрткеш, чаалап алган. Моңгун медаль Марианна Дикиисояда (АКШ), Норвегияның спортчузу Грете Вайтц (2 шак 28 мин. 09 сек.) чемпионнаан.

Спортчу кылаштың мастери Сочиден 33 харлыг Евгений Евсюков финишке үш дугаарында келген. 20 километриниц дистанциязынга Евсюков чүгле мексикан Эрнест Канторa (1:2,49,0) болгаш эрткен чылгы Европа чемпионадының моңгун шаңналын алган Йозер Пшибеленцке (ЧССР) ашгырыпкан.

БАСКЕТБОЛ. ССРЭ-ниң шилиндек командазы (херээжен спортчулар) делегей биргн черни алдыгы удаа ойнап алган. Сан-Паулуга (Бразилия) болган чемпионаттың түңнел ойнарынга АКШ-тың командазын бистиң спортчуларывыс 84:82 санга уткаш, биргн черже үнгенн ол.

ССРЭ-ниң аныяктарының (20 харчедир) шилиндек командазы АКШ-тың ындыг командазы-биле эң хуузунуң ийи ужуражылгазын 93 : 61, 124:62 санларга ойнап алган.

ФУТБОЛ. Футболга чурттуң чемпионадының 24-кү төнчү ооңга Ленинградтың «Зенит» командазы «Спартакка» 0:2 санга уттурган. Ол ийи санны Сочнов биле Черенков киргнеп. Кайызы-даа 31 санны чедип алган «Днепрнинц» болгаш «Динамонуң» (Минск) спортчулары турнир таблицазын баштап турар.

ЭРТЕНГИ ХҮН ХЕРЕЛИНГЕ...

Баян-Дугай даанның кырындан эртенгн хүн алдын-сарыг херелдерни Чадаананың унунга тарадыр чажыккан.

Ажылчын суур оттуп, недээ ынчилерниң чугаа-сооду, техниканың шимээн-даажы эртенгн ыржымны үреп, суурнуң чүк-чүктен кызыл гүктар кадаан автомашиналар совхоэтуң конторазынче шуужуптар.

Бажың-Алаак суурнуң он ийи квартал бүрүзү өреге сапы-биле 10-20 тонна эки шынарлыг мал чемн белеткээр онаалдалыг. Ону күүседирибиле суурнуң чурттакчы чону мал чемни белеткээринче организастыг киришкеннер.

Бо чылын чаашкынныг болганындан «Искра» совхоэтуң девискээринде база оът-сигеи ажок чаагай үнгеи. Ам бо хүннерниң кол соруглазы—ону мал чеминге эң-не чулуктуг, хоолулуг болгаш сүүзүнүг үезинде кезип, ажаап алыры болур.

1983-1984 чылдың мал кыштаглаашкынынга белеткел ажылдарының эң-не харысалгалыы—малга четчир чем курлавырларының базазын тургузары.

Совхоз бо чылын чайгаар үнгеи 2790 тонна, чаңгыс чылдың 820 тонна сигенни, 200 тонна витаминниг сигеи далганын, 3260 тонна сенажты, 100 тонна будун-буруну, 7960 тонна силосту белеткээр планныг.

Мал чемниң белеткелинде четчир сайныг техниканы быжыглаан болгаш кижи күжү моонцеттинген. Агитквартал-дардан № 10 «Улуг-Кежиг» (даргазы Анна Монгуш) 13,5 тонна, № 2 «Ак-Судак» (даргазы Ирина Намжой) 8,4 тонна, № 3 «Шончалай» (даргазы Валентина Күнчүн) 7,6 тонна мал чемни белеткээнпер. Бо хүннерде Бажын-Алаак суурнуң 12 агитквартал-дарының 70 тонна эки шынарлыг сараат-тарпы тургускан.

Коммунистер Ооржак Угуйоолдун, Монгуш Удувас-ооллун, Юрий Сарыглардың механизастаттынган звенолары 140-150 тонна сигенни чарлаттынган шалыпчы 7 хонукта кылып, мал чемниң белеткелиниң социалистиг чарыжынга тиилээннер.

Бажың-Алаак ортумак школадының бүдүрүлге бригадазы 50 тонна, суггаттыг шөлдүң звеноэу (Ооржак Виктор) 40 тонна меде сигенни кезип, ажаапаннар. Шөлер, бода малдың кадарчылары Хүрээ шынгыда 100 кижи ход кадыырларлыг организастыы-биле мал чемниң белеткелиниче киргеи. Хову-трактор бригадазы (Сая Очур) шөлдүң өлеп сигеннерни жатказыг комбайн-биле кезип киришкеи.

Виктор Ооржактың сигенчи звеноэу сигеи кезер машинадан аңгыда, хол кадыыры-биле кезип турар. Суурнуң Карл Маркс кудумчуэунуң «Бора-Чыраа» агитквартал-ында чурттап турар Ооржак алышкылар догереэи механизаторлар, күш-ажылга коичуг ышак. Бо звенода 3-8 класстың өөреникчилдери чайгы дыштанылга үезинде мал чемниң белеткелинде хаара туттунган.

Элээди оолдар, уруглар бот-тарынга тавармыттыр кылган чолдак кадыырлар-биле сигенни тергини эки кезип өөренгеи. Шёвда бичии оолдарның ажылдап турарын кижи көрүп туруксаазы кээр. Звено удурткучузу В. Ооржак бичии салгалды күш-ажылга дадыктырып, ёзулуг-ла ворединп турар.

Сигенчи турлагларга политмассалыг ажылдарны чорудары-биле үнүүшкүнү кылып эгелээн. Агитхуудустар, шоодулуг хана парладгазы улусчу контроль болүүнүң ажылдың шынарын хынаан түңнелдерин үндурүп, аъш-чем бараанарын садыглап, бесседаларны чорудуп, сигенчилерге таарыштыр тургускан программалыг концерттерни үндүргүзеэн.

Сууриуң чурттакчы чону нитининиң малынга быжыг чемсүүрүг белеткээринге идепкейлиг киржип, моган-шылаг билбейн турда, эрин-күүрүн бодавас, хөй-нитининиң ажылхерээнден оспаксыраар, чүгле хууда амыдыралын чугулага көөр, думчуун бодаар чамдык хамаатылар-биле ажылды күштелдирер ужурлуг.

Ам бо хүннерде албан организапиин черлери сигеи белеткелиниче киришкеи. Районнуң совхоэта быжыглаттынган организациалары— сельхоэтехника каттыжыышкыны 17,8 тонна, мал эмнелгези 8 тонна сараттарны тургузуп, кезилдеии удамчылап турар.

Совхоэтуң сигенчилери 560 тонна мал чемни Арыг-Бажы, Белдир-Бажының сигеи шыгжаар черлеринде белеткеп сараттаан. Витаминниг сигеи далганын белеткээр агрегат шагар-оъттуп, хову сигенниң ногаан массаларын дээрбеден турар.

Сигеи шөлдериида хайнык-кан ажыл-ишти түңнээн агитхуудуска даравазында шүлүк көстүп келген:

Эртенгн хүн херелинге
Эриг шалың бүлдеңнежир.
Чадаананың шөлдериинге
Чарыш ажыл хаймып
үнер.
Моге-шыырак деннинг
хоолдар
Бөлө долган хөпээнней
бээр.
Кызаннашкан чидиг
кадыыр
Кылын оорга сигеи салыр.
Дашпыг-Хавак,
Оймактарга
Таштаап даажы
дынмиттелир,
Шалыыштардан оттар
тыптып
Чалбыраштар
дургектелир,
Сараат, хөпээн аймыр
дамчып,
Шала кежээ «тейлер»
апаар.
Шалыпчылар үүзеи
Самбырага көстүп келир.
Кызыл-Хавак, Баян-Дугай
Кыпган ишке анмякымыр
Кыетың, оолдуң хөөмей.
ыры
Кыңгырткайындыр
чаңгыланыр.

Мал чемниң белеткелиниң темпизи хүнүүн-не өзүп, искрачылар планныг онаалдаларын күүседирииге бүүредиит, шудургу ажылдап туралар.

К. ЭКЕР-ООЛ,
«Искра» совхоэтуң партия комитединиң секретары.

АЯН ТУТКАН

Районнуң культура килдазининң эргелекчизи Ак-кыс Доржуиуң удуртулгазы-биле «Ак-көк Сүт-Хөл» агиткультбригадазының кодээ артистери мал чемниин белеткелинде ажылдап турар сигенчилерге аалдан баргаш, солуи концертти бараалгадып, аян тудуш турарлар. Чоокта чаа кодээ артистер «Сүт-Хөл» совхоэтуң Кара-Чыраа садыбының алаактарында Оптача-Аксы деп черлерде сигенчилерге кыска номерлиг солуи концертчигештн көргүскеннер. Агитбригаданың программазы кыска-даа болза, кодээнин ажыл-ишчилеринге таарыштыр тургустунган. Хоглуг-баштак ырлар, танцылар, баснялар, шоодулар бар. Сүт-Хөл Культура бажыңының уран чүүл удуртукчузу Оюнаа Ондар «Маңчүрээм» деп ырны чаалаичыг, чараш ырлаан. Иштинки херектер киллизининг паспорт столунуң начальныгы Наталья Сундуй «Декей-оо» деп танцыны эзлгнр, кашпагай тен күүсеткеи. Зоя Сарыглар «Миниң алзым» деп баснины оңзагай чугаалаан. Агитбригаданың кодээ артистери концерт программазын үзүм чаартказп, коктуг-шыктыг Хөндергейниң чайгагларында малчыннарга, фермаларга аалдап бээрлер.

Б. ОНДАР.

МАГАДААР

Культура албан черлериниң ажылдакчылары бо хүннерде хову-шөлдерниң ажыл-ишчилеринге кайда-даа бараан болган. Самагалдайның Культура бажыңының «Калдак-Хамар» агиткультбригадазы «Тес-Хем», «Чодураа» совхозтарның мал фермаларынга, сигенчилерге мурнакчыларны алгап-йөрээп, чалгааларны сойгалаан программалыг концерттерни көргүскеи. «Кызыгаар» совхозтуң «Чыжыргана» агитбригадазы мал чемниин белеткелинде ажылдап турарларга солуи концерттерни бараалгаткан.

«Калдак-Хамар» агитбригадада Евгений Допуйнуң баянбиле бодуу удевиилаан ырдаарын. Мария Дулуштуң пляскаларын. Людмила Буулар, Лариса Сиилкейнин танцыларын. Юрий Делегнин гитаралаан ырлаарын көрүкчүлер магадаар.

Культура ажылдакчылары бистер культура хандырылгазынга киржириинден аңгыда, «Чодураа» совхозка дузалажып, планныг онаалдавысты күүседир бис.

А. ИРГИТ,
райнуусномунун культура килдизининг эргелекчизи.

АЖЫГЛААР БИС

Физика башкыларының чайгы курстарынга реслубликаның шиөлаларындан келген башкыяр практиктиг семинарны эрттирген бис. Кызылда педагогика институдунуң башкылары «Космиктиг шимчилелдер дугайында» бисне таныштырганы солун болган.

Дуржулгаяаг башны Ф. Ф. Деменский бодунуң чогаадып кыпганы физиктиг приборлары-биле маичаар ажыкдазарын бисне база көргүскеи. Курсларга өөренип турган чедипалган биилгелеривисти практиимага ажыгпаар бис.

С. ОРТУН-ООЛ,
Барыын-Хемчик район.

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫ

Туркмен ССР-ниң Улустуң танцызының күрүнеиин алдарлыг ансамбли август 20-21 хүннеринде бистиинге аалдап келир.

Ансамбльдиң уран чүүл удуртукчузу болгаи кол балетмейстери — Туркмен ССР-ниң болгаш Кабардин-Балкар АССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Леонид СМЕЛЯНСКИЙ.

Кол режиссёру —ТССР-ниң алдарлыг артизи Анна-гельды ДЖУЛЫГАЕВ.

Солистер: ТССР-ниң алдарлыг артистери И. Кашаева, С. Джафарова, С. Карафанова, К. Тойлиева, Б. Курбанова, Б. Халмурадов.

Билетти театрның, филармонияның кассаларында, «Саян» универмагта садып турар.

МЕРГЕЖИЛИНГЕ БЕРДИНГЕН

Республиканың уруглар эмнелгезиниц соматика салбыры—харысалгалыг участоктарның бирээзи. Аная дегдирген, аразы бичии чаштар эмнедил кээр. А. Тулинниң эргелекчизээн бо коллективинде чаштарның кадыы дээш кызымак ажылдап чоруурлар бар. Сестралар Светлана Ооржак, Валентина Озёрская, Надежда Маркова, Людмила Егорова, Рада Серендик, санитарка Наталья Шавылдай олар ажылынга кызымак.

В. Озёрская кадык камгалал шугумунга 30 чыл бараан болган. Ооң дуржулгазы улуг. Аныяктарга ол арга-сүмезин кадып, билинн дамчыдып чоруур. Улуг сестра С. Ооржактың онаашкан ижинге харысалгалын салбыр эргелекчизи мактады. Бо эмчи улуг сестра болуп ажылдап турар. Ол билинн доктаамал бедидип чоруур. Билнг бедидер курстарга бо..а баар. Чаштарның адаелери-биле беседалажып, сүмелерни үргүлүг бээр.

— Бичии чаштарны ажаапкарактаары белеи эвес ажыл. Маңаа чергежилинге бердинген, эвилең-ээлдек кижилер шыдажыр — деп, С. Ооржак чугаалап орар.

Аарыг чаштарның сегин, кадык апаарынга, чүгле эмнээшкин эвес, а эмнелгенің чурумун сагыры онза чугула. Ол бүгүнү эмчи сестралары, санитаркалар болгаш няпялар холга эп, чаштарның кадыы дээш бүгү күжүн, билинн бараалгадып ажылдап турар.

С. САНДЮ.
Кызыл хоорай.

ХЕМЧИЛЕР БОЛУКСААРЛАРГА

Красноярск крайның Подтесово суурунда № 5 ортумак профессионал-техниктиг (хемчилерниң) училищеге 1983-1984 өөредилге чылында сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар.

Училище дараазында мергежилдин кижилерни белеткээр:

1. Механиктин штурмандузалакчызы, өөренир хуусаазы—3 чыл 4 ай.

2. Моторист-башкарыкчы, өөренир хуусаазы —3 чыл.

3. Судно кылыр электросварщик, өөренир хуусаазы—3 чыл.

4. Судно радиостанциязының электрик-радиооператору, өөренир хуусаазы —3 чыл.

Училищеге 8 класс дооскан оолдарны хүлээп алыр.

Хүлээп алдынган кижилерни шуптузуп тускай идик-хеп-биле, аъш-чем, общежитие-биле хандырар.

Училище он класс дооскандардан дараазының мергежилдиг кижилерни белеткеп турар:

1. Судно башкарыкчызы механик, өөренир хуусаазы—1 чыл.

2. Моторист-башкарыкчы, өөренир хуусаазы —1 чыл.

3. Электрикрадиооператор, өөренир хуусаазы —1 чыл.

17 хар четкен болгаш оон-даа улуг назылыг аныяк оолдарны хүлээп алыр. Хүлээп алдынган кижилер шуптузу айза 90 рубль стипендиязы алыр болгаш общежитиеге чурттаар.

Училщени дооскан соонда разрядты болгаш мергежилин тывыскан, дээди өөредилге черинге кирер эргелиг диплочну алыр болгаш хем транспортунче ажылдадып чорудар.

Училищеге өөренген үезин үзүктелишкин чок стажка кирер саналр.

АЙТЫРЫГ ТУРГУЗАР ЧЕРНИҢ АДРЕЗИ: индекс 663134, Красноярск край, Енисейский район, Подтёсово суур, № 5 СПТУ, директор. Телефон № 3-78, 7-69.

ЫНААР ЧОРУУРДА БИЛИП АЛЫР ЧҮҮЛДЕР: Красноярскиден Подтесово суурга чедир «Метеор» теплоход-биле азы самолёт-биле Енисейскиге чедип болур. Енисейскиден Подтёсовога «Ракета» теплоход-биле чедер.

Училищениң төлээлекчизи Кызылдың хем портунда, кадрлар илдизинде.

ТВ

АВГУСТ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенгн гимнастика. 8.55 — Мультфильмер. 9.40 — Концерт. 10.20 — «Мираж». Уран-чечен телефильмниң 2-гн сериязы. 11.30 — Телемедээлер. 11.35—14.15 — Чаңсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Күш-культурҗу хүнүнге утку-куштур. 15.30 — «Орус чугаа». 16.05 — Уругларга фильм—«Адыгжыгаш». 17.15 — «Москва болган москвачылар». 17.45 — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, СЭКП ТК-ның кежигүнү Минскиниц трактор заводунуң слесарь-инструменталышкыы Е. И. Клименченко-биле школачыларның ужуражымышкыы. 18.30 —Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — «Улустуң чогаадылгалары». 19.55 — «Мираж». Уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 — Кежүүклиниң аялгалары. 22.20— Бөгүн делегейде. 22.35 — Чаа фильм-концерт.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенгн гимнастика. 8.20 — Эртем-лент е р е л д и г фильмер. 9.00 —«Командир». Уран-чечен телефильмниң 4-кү сериязы. 10.05 — «Пионерлерниң туругна дединежилер». 10.50 — Шыдырааа школазы. 11.20 — Англи дыл. 11.50 — Уругларга фильм. 13.00 —Ян Сибелиус— Квартет ре минор, № 56 чогаадылга. 13.30 — Улустуң ус-дарганчы чоруунуң дугайында документалдыг фильмнер. 14.00 — Хөглуг чарыштар. 14.45 —Концерт. 15.20 — Телемедээлер. 15.25 —18.00 — Чаңсар. 18.00— Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уругларга фильм—«Арга-ыяш тоолдары». 18.35 — «Спорт». Хостуг хүрешке ССРЭ чемпиону Александр Доржу-биле ужуражылга. 19.05 — Киножурнал. 19.15 — «Азия тоолу». 19.45—Телемедээлер. 19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удулар, чаштар!». 20.15 — «Симон Боливар — хостакчы». 20.45 — Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». 21.35— «Командир». Уран-чечен телефильмниң 5-кн, 6-гы сериялары.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аныыр. Чамдык черлерге дымыраап чаңстап, дыныргээр. Соңгу-барыын чүктеи хаттың дургени секундада 9—14 метр, ватс үезинде хат 20 метр чедир күштелир.

Дүне 10—15, чамдык черлерге 0—5 градус чылыг. Хүндүс 20—25 градус.

Кызылга бүргеп, аныыр, дүне бнче чаңстаар. Соңгу-барыын чүктеи хаттың дургени секундада 9—14 метр. Дүне 11—13, хүндүс 23—25 градус чылыыр.

КИНО

АВГУСТ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «По ту сторону моста» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мартин и волшебник» 9.10, 11.00, 12.50, 14.30, «Саламандра» 16.20, 18.10, «Слишком юная для любви» 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Однажды 20 лет спустя» 15.00, 16.30, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Спокойствие отменяется» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Замужество Марии Браун» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Домой!» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

КОНЦЕРТТЕР

Кызылдың Культураның болгаш дыштанылганын Гастелло аттыг парыгында август 13-14-те РСФСР-ниң алдарлыг артизи, делегей конкурузунуң лауреады Людмила ИСАЕВАНЫҢ концерти болур.

Программада: орус, совет болгаш даштыкы композиторларның ырылары.

Фортепиано-биле үделгеде — Александра ШИРОКОВА.

Чечен чугаа — Нина ЕРШОВА.

Концертче кирер билеттерни театрның, филармонияның кассаларында, «Саян» универмагта садып турар.

Концерттернин эгелээри: 13-те— 17.00, 14-те — 15.00 шакта.

Редакциянын адреэи: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефонпары: Редакторнун 2-24-63, редакторнун орлакчыларының 2-33-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үдетпүр килдистериниң 2-31-75, пропагандэ болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-22-60, культура килдизиниң 2-23-54 болгаш ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солуи келбейн барганда 2-32-73 телефонче долгаар.

Солуи неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1078.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының хөректериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01327

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 187 (12277) | 1983 чылдың август 13, суббота | 1925 чылда үнезилеттингеи | Өртээ 3 коп

Бөгүн—Күш-культуржунуң хүнү

МАРШТА—СОВЕТ КҮШ-КУЛЬТУРЖУЛАР

● Күш-культуржуларның Бүгү-эвилел хүнүнүң төөгүзү СССР-ниң Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң оны чылдың-на эрттирер дугайында доктаал үндүргени 1939 чылдың июнь 16-дан эгелээн. Ол-ла чылдың июль 18-те—Күш-культуржунуң хүнүн бистиң бүгү чуртка байырлап демдеглээн. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар 1960 чылдан эгелээш, ол хүнүн август-тың ийиги субботазында демдеглеп турар апарган.

• • •

● Чурттуң будурүлгелеринде, колхозтарында, совхозтарында, албан болгаш өредилге черлериниде күш-культураның 245 мун коллективтерин тургускан.

• • •

● 1981 чылда турганы-биле дериимерге, чүгле 1982 чылда күш-культурада болгаш спортта хаара туттунганнарның саны 6,4 млн. кижиге, будурүлге гимнастиказын кылып турардар—2 млн. кижиге немешкеп.

• • •

● 1971 чылда күрүне бюджединден кадык камгалалыңга, күш-культурага болгаш спортка 9,3 млрд. рубльди тускайлаан болза, ол түүн 1983 чылда—16,0 млрд. рубль четкен.

• • •

● 201,3 мун будурүлгелерниң, албан болгаш өредилге черлериниң күш-ажылчы хүнүнүң ыяш күүседир негелделинге будурүлге гимнастиказын киирген болгаш ында 34,4 млн. кижи хаара туттунган.

• • •

● Күш-культура шимчүүшкинниде штат ёзугаар 335,8 мун ажыддакчылар, олардың иштинде дээди билиглиг 180,7 мун болгаш ортумак тускай билиглиг—78,2 мун кижи ажылдап турар.

• • •

● 225 дээди болгаш ортумак өредилге черлери, университеттерде болгаш пединститутта 99 факультеттер болгаш салбырлар күш-культура, спорт кадрларын белеткеп турар.

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ ЧОРУП ТУР

«Шын» солуп КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН «Мурнакчы» совхозтуң малчыны Очур Доңгакович Будуй-оолдуң чедимишкинниге турасказадып кодургеи.

Мурнакчы малчын 15 тонна сиген белеткээр планын 25 тонна чедирер хүлээлгени алган. Августуң 10-га чедир хойжу бодунуң күжү-биле 19 тонна сигенни бүрүн кезип белеткээш, сараатталн.

Хүлээлгезин күүседиринге малчын бүзүрелдиг ажылдап турар.

Мурнакчыларга демнемиңер!

КЫЗЫЛ ТУК—«МУРНАКЧЫДА»

Мал чеми белеткээриниң шалыпчы айында Бай-Тайга районунуң ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарышка «Мурнакчы» совхозтуң ажыл-ишчилери тиилекчи болуп үнгеш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун алган.

Чарыштың тиилекчилери август 10-га чедир 713 тонна сигенни кезип белеткээш, сараатталн. Совхоз мал чеми белеткээриниң ниити планын 25 хуу чедир күүседи берген.

Мал чеминиң белеткединде 2 бригада, 28 звено, шупту 280 ажыг кижи хаара туттунган. Оон иштинде 218 кижи хол кадарыры-биле сиген кезип турар.

Бистиң корр.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИН ЭДЕРЕР

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому мал чемнери белеткээр талазы-биле районнарның социалистиг чарыжының август айның башгайы он хоюунда түңнелдерин чугаалажып көргеш, тиилекчилерни илереткен доктаалды хүлээп алган.

Тиилекчилерге санаткан районнар болза:

— барыын зонадан — мал чемнериниң бүгү хевирлерин белеткээринге он хонукта немелде өзүлдезин 14,2 хуу кылдыр хаидырган; **Барыын-Хемчик район** (СЭКП райкомунуң секретары Б. С. Нурзат, райкүүском даргазы Ш. Д. Ооржак, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилелиниң райкомунуң даргазы Ф. И. Намнак, ВЛКСМ райкомунуң секретары В. Ч. Күжүгет).

— төп зонадан — мал чемнериниң бүгү хевирлерни белеткээринге он хонукта немелде өзүлдезин 14,3 хуу кылдыр хаидырган **Каа-Хем район** (СЭКП райкомунуң секретары В. А. Бакудин, райкүүском даргазы Ш-Б. Х. Сереэдар, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң даргазы А. Д. Есипов, ВЛКСМ райкомунуң секретары С. С. Тасоол);

мурнуу зонадан — мал чемнерин белеткээринге он хонукта немелде өзүлдезиц 10,7 хуу кылдыр хаидырган **Тес-Хем район** (СЭКП райкомунуң секретары С. С. Куулар, райкүүском даргазы И. У. Успун, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң даргазы В. О. Караоол, ВЛКСМ райкомунуң секретары В. О. Күжүгет).

Барыын-Хемчик, Каа-Хем болгаш Тес-Хем районнарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын тывыспышаан, тус-тузунда 200—200 рубль-биле шаңнаар деп доктаалда айыткан.

БАДЫТКААР ДЭЭШ

Совет Тываның 40 чыл ооң толептиг уткуур дээш В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи он бирги беш чылдың өзек чылының эртиен айларында чедишкинниг ажылдаан.

Чурттуң төрелдешкек будурүлгелериниң аразында калбарган Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга кириишкеш, ийиги кварталдың түңнели-биле олар тиилекчи болган. Ол болуушкунга тураскаатказын байырлыг хурал август 12-де Ак-Довурак хоорайның Культура ордузунга болган. Ол хуралга ССРЭ-ниң Тудуг материалдар үлетпүрүүн министерствозунуң кол эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы эш Г. А. Гришанов ак-довуракчыларга байыр чедирип чүве чугаалаан, ССРЭ-ниң Тудуг материалдар үлетпүрүүн министерствозунуң болгаш ол адырның профэвилел төп комитединиң шилчип чоруур Кызыл тугун ак-довуракчыларга тывыскан.

Чедишкинге хей-аът киргеи ак-довуракчылар ол бедик үнелелди бадыткаар дээш улам соруктуг ажылдаарын хүлээнтеннер.

Бистиң корр.

Тожу районда Ий ортумак школазының Чумурлуг өредилге-бүдүрүлге бригадазында ажылдап турар школачылар «Май 1» совхозка эвээш эвес мал чемнерин чыл бүрүде белеткеп берип турар.

Амгы үеде бригаданың сигенчилери шөлдеринде ажыл база-ла хаймышкинниг. Школачылар бердингеи планныг даалганы бүрүн күүседир дээш хүн бүрү шалыпчы ажылдап турар. Олар районуң сигенчи бригадаларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болгаш, партия райкомунуң, райүүскомуның база комсомол райкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: шилчиир туктуг бригадага тывыскан үези.

Х.-К. МОНГУШТУҢ сөзү. фотозу.

БӨГҮН—РЕКОРД, ДААРТА—НОРМА

Мал чеми белеткээриниң шалыпчы айы чоруп турар үеде республиканың түс-түс ажыл-агыйлары кыска хуусаада эки шынарлыг хөй мал чемин белеткеп алыр дээш бүгү-ле арга-курлавырларны ● өөренип көрүп, дилеп тып турар. Шак ындыг солун арганы, чогаадыкчы чоруктуу Бия-Хем районда «Саян» совхозтуң удуртукчулары сигенчилериниң ортузунга организастаан.

Ооң кол-ла утказы мындыр. Совхозтуң мал чеми белеткеп турар бригадаларының, звеноларының аразында «Эң бедик бүдүрүкчүлүг ажыл, рекорд дээш» деп хүнүң организастаан. Ооң негелдези чүл дээрге — ол хүн звено, бригада, түс-түс сигенчилер бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, бүгү бар курлавырларын шын ажыглап тургаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң эң-ле бедик көргүзүүн чедип албышаан, хөй тоина мал чемин белеткээри.

Шак ол хүнүүн түңнелдерин эки болган. Совхозтуң Сесерлиг салбырының сигенчилери ол хүн 54 тонна мал чемнин белеткээш, күш-ажылдың эң-не бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алган. Ооң мурнунда ол салбырының сигенчилери бир хүнде-ле 36—38 тонна мал чемнин белеткеп турган. Ол чорук чүнү көргүзүп турарыл дээрге, мал чеми белеткээриниң талазы-биле бар курлавырларын долузу-биле ажыглавайн келгенинде.

Ынчангаш ажылды эки организастап, сигенчилериниң ажылдаарынга болгаш дыштанырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээр болза, ажылдың бүдүнгүү, ооң темпизи озүлделиг болур деп чүвени ол бадыткап турар. База бир чижек. Ол шалыпчы хүнде совхозтуң сенаж салыкчылары эртенден орай кежээге чедир ажылдаап, 374 тонна сенажты салгаш, рекордту тургускан.

«Эң бедик бүдүрүкчүлүг ажыл, рекорд дээш» деп хүнүүн түңнелдерни совхозтуң директиязы, партком, ажылчын комитеди чугула кичээнгейге ап, сайгарып көргеш, мал чеми белеткээриниң талазы-биле чамдык нормаларны чаарткан.

Сесерлиг салбырның сигенчилериниң болгаш совхозтуң сенаж салыкчыларының ол шалыпчы хүнде бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааш, тургускан рекорду ам норма апарган. Олар бо хүнинерде харын-даа оон-даа хөй мал чемнин белеткеп турар апарган. Ажыл-агыйның еске-даа коллективтери оларның үлегерин эдерип, ажылының темпизин шапкынчыткан.

Совхозтуң сигенчилери бо хүнге чедир 1520 тонна сигенни белеткээн. 3550 тонна сенаж салыр планын күүседиринин кырында келген. Амгы үеде ында 2950 тонна сенаж салдынган. Августуң бирги декадазының түңнелдеринде «Саян» совхозтуң сигенчилери районга эң бедик көргүзүглерни чедип алгаш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Сигенчи бригадалар аразында чарышка ол-ла совхозтуң Сушь салбырының № 3 мал чеми белеткээр механизастаттынган бригадазы эки көргүзүглүг болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң бригадалар аразында шилчиир чоруур Кызыл тугун чаалап алган.

Сергей Маадыевич Аскан-оолга удуртқан бо механизастаан сигенчи бригаданың кежигүннери августуң 12-re чедир 460 тонна эки шынарлыг мал чемнин белеткеп алганнар. Олар чүгле сиген шөлдерин эвес, а харын тайга эдээ черлерниң чайгаар үнген сигенин база кезип, мал чемнин четчир кылдыр курлавырлап алыр дээш бүгү күжүн олчо угландырган. Бригаданың мал чемнин белеткээриниң темпизи хүнден хүнче улам шапкынчып орар.

Олар бо хүнинерге чедир колдуунда-ла кадар сиген кезип турганнар, а дүүнгү хүнден эгелээш, салбырның кол сиген шөлдерин кезип киришкен. Бригадада сигенниң шынарын хынаары-биле улусчу контролёрларны тургускан. Олар белеткеттиниң турар сигенниң шынарын доктаамал хынап, олче чугула кичээнгейни салган.

Механизастаттынган бригаданың сигенчилер аразында социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда сигенни болдурбушаан, сараатталр звеноның удуртукчузу Николай Дамба, трактористер Иван Сиворцов, сиген болдурүкчүзү Андрей Чоома, сараат салыкчылары Юрий Арапган, Лева Деидин болгаш өскелер-даа кирген.

Бригаданың сигенчилери чаалап алган Кызыл тугун салбас дээш бо хүнинерде улам тура-соруктуг ажылдап, улуг үүле-херекти будурүп турарлар.

В. ЧАДАМБА.

СОРУЛГАЛАРНЫ ТОДАРАТКАН

СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкыны бажыңынга ВЛКСМ Тыва обкомунуң VI пленуму дүүн болуп эрткен.

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге болгаш аңаа СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президимумунуң Даргазы эш Ю. В. Андроповтуң айтыышкынынарынга дүүштүр аныяктарның идей-политиктиг база күш-ажылчы кижизидилгезин улам шнай эжиидер талазы-биле комсомоллуң область организациязының сорулгаларының дугайында илеткелди ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары О. Х. Хопуя аңаа кылган.

Илеткел талазы-биле ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң бирги секретары В. Кочергин, «Тываның аныяктары» солунуң редактору Ш. Куулар, ВЛКСМ Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары М. Мандаржап, «Тээли» совхозта комсомол комитединиң секретары О. Хертек, № 2 АТБ-ниң чолаачызы Ю. Губарев, «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының саанчызы О. Баткар, «Тыва кобальт» комбинатта токарь В. Лебедев болгаш өскелер-даа санал берген.

Пленумуңуң ажылынга СЭКП ТК-ның кежигүнүге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин киржип, делегеңгей чүве чугаалаан.

ВЛКСМ ТК-ның комсомол организациялары килдизиниң эргелекчизи В. П. Соловьев пленумнуң ажылынга киришкен.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, оң бирги беш чылдың планныг онаалдаларын амыдыралга боттандырар талазы-биле база аныяктарның коммунистиг кижизидилгезин комплекстиг шиитпираэр хемчеглерни айыткан доктаалды пленум хүлээп алган.

«Тыва АССР-ниң Күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты В. Б. СЫРАТКА, Ю. А. ЧИХАЧЕВКА тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Күш-культураны болгаш спортту хөгжүдеринге ачы-харыыазы дээш «Тыва АССР-ниң күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Владимир Борисович **СЫРАТ**—Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң дээди спортчу мергежил школазының улуг тренери.

Юрий Алексеевич **ЧИХАЧЕВ**—спорттуң хөй-иитиичи тренери, Кызыл хоорайның пассажир автотранспорт будурүлгезиниң чолаачызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1983 чылдың август 11.

Күш-культураның болгаш спорттуң бөлүк ажылдакчыларын болгаш активчилерин Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президимумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын калбартыр талазы-биле үре-түңнелдиг ажылы дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президимумунуң Хүндүлел бижии-биле **шаңнаары болза:**

Пётр Оюнович **БАДЫ-НАЗЫН**—Кызыл районуң Баян-Кол ортумак школазының күш-культура башкызы.

Владимир Тихонович **БАХТИН**—Улуг-Хем районуң Шагаан-Арыг ортумак школазының күш-культура башкызы.

Нина Максимовна **КУЗЬМИНА** — Чырыдыышкын министерствозунуң республиканың эдээди уругларның спорт школазының тренер башкызы.

Болат-оол Быладанович **МОНГУШ** — Чоон-Хемчик районуң Чадаанада № 1 ортумак школаның күш-культура башкызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президимумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1983 чылдың август 11.

Удуртукчуга сөс

УЗАМДЫКТЫРБАС

Республиканың көдээ ишчилери он бирги беш чылдың өзек чылының баштайгы чартында СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) болгаш ооң соондагы Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле элээн ажылдарны кылган. Эрткен чылдың бо-үеанинге дериимерге, мал ажылының продуктуларын будурери болгаш садары коскузуг-биле көвүдээн.

Совет Тываның 40 чыл ооңга тураскаатказын социалистиг чарышка киришкеш, дыка хөй малчыннар болгаш коллективтер чедишкинниг ажылдаан. Эң бедик көргүзүглерин «Революциянын чалбыыжы» совхозтан Иван Сафонов, «Х Улус хуралдан» Андрей Бай-Кара, Тока аттыг совхозтан Торлаа Тортуй-оол, «Күш-ажылдың хостуунган» Валерий Күдер-оол, «Тээлиден» ошку кадарчылы Салчак Сандуу чедип алган. Бо мурнакчылар чыл санында-ла түс башка онаалтыр 100-130 баш чаш толуу доруктуруп келген. А ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Революциянын чалбыыжы», «Коммунизмниң херели», «О-Шынаа», «Чаа орук» совхозтар бо чылын түс хойдан-на 80-85 хураганны ажаап алган.

Мурнакчы малчыннарның болгаш ажыл-агыйларның чижектери хөй ажылын хогжүдеринге бистиң республикада улуг күрлавыр бар дээрзин чугаалап турар. Ындыг турбуже чамдык ажыл-агыйлар боттарының кылып шыдаар шаанга чедир ажылдавайн турар. Чижээлээрге, «Бурунгаар», «Бай-Тал», «Хемчик», «Тес-Хем» болгаш Жданов аттыг совхозтар бо чылын донгуп-ле 37-45 баш хураганны түс хойга онаалтыр алган. Бо чорук тарып боозадылганының технологизязын хажыткаңындан, мал боозадыр ажылга белеткелди болгаш ук ажылды чугулалап корбээнинден, тарып боозадылганы үзамдыктырганындан болган дээрзин билдингир. Ылангыя хойну боозадып болгаш төрүдер үени ыпын тодарадыры чугула. Тарып боозадылга пунктуларын чогуур үезинде шынарлыг сеп тептинген, херекселдер-биле бүрүн дериттингеи турар.

Август 8-тиң медээзин ёзугаар алырга, республиканың хой тарып боозадыр 189 пунктузунуң чүгле 61-и азы 32,2 хуузу белеткеттинген болгаш ажылдап турар. Бай-Тайга районда 9 пунктуңуң 2-зи, Барыын-Хемчикте 9-туң 3-ү, Өвүрде 11-ниң 2-зи, Чоон-Хемчикте 15-тиң 10-у, Сүт-Хөлде 9-туң 6-зы, Улуг-Хемде 25-тиң чүгле 5-и, Бии-Хемде 21-ниң 10-у, Каа-Хемде 13-туң 5-и, Тес-Хемде 14-туң 3-ү, Кызыл районда 14-туң 7-зи белеткеттинген. А Эрзинде 21 пунктуңуң чаңгызы-даа белеткеттинмээн. Хойну остуреринин үндезининиң үндезинии болур кол ажылга мынчаар белеткевгеш, эки түңнелдер чедип алырынга канчап идегээрил?

Хой тарып боозадырынче болгаш аңаа белеткелче райкүүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелелдери кошкак кичээнгей салган болгаш дээштиг хемчеглер албаан. Ук ажылды багай организастаанындан Эрзин, Тес-Хем, Бай-Тайга районнарның ажыл-агыйлары тарып боозадылгаже ам-даа орта кирбээн. Контроль болгаш тоомча чок болганындан бо көдээ ажыл-агый эргелелдериниң (начальниктери Н. К. Бегзи, Н. К. Чооду, О. Ч. Кара-Доңгак) мурнуку чылдарның частырыгларын катаптаары чайлаш чок апарган. Ындыг ажылдың түңнелинде хой оолдаашкыны үзамдыгар, хой будун чыл дургузунда оолдап көэр болгай. А ол чорук ажылды организастаарыкга болгаш ооң технологизязын сагыырынга, хураганнарны ажаап, доруктурарынга бергелерин таварыштырып көэр.

Республикада бүгү төрүүр хойнуң чүгле дем кезинин тарып боозадылгага киирери көрдүнгеи. Август 8-тиң байдалы-биле алырга, ол мынчаар көстүр:

Районнар	план	күүселде	хуузу
Республика	290000	23400	8,1
Бай-Тайга	13000	300	2,3
Мөңгүн-Тайга	3000	—	—
Барыын-Хемчик	19000	600	3,2
Өвүр	16000	500	3,1
Чоон-Хемчик	21500	3850	17,9
Сүт-Хөл	21500	1500	6,9
Улуг-Хем	44000	1400	3,2
Танды	36000	6400	17,7
Бии-Хем	28000	5000	17,9
Тожу	1000	85	8,5
Каа-Хем	14000	1100	7,9
Тес-Хем	21000	759	3,6
Эрзин	29000	—	—

Тарып боозадылганың шынарын бедидери чугула. Ылангыя чаңгыс пунктуга хөй хойну тарып болбас. Бир пунктуга 1500-тен хөй хой тарывас. Пункт арыг-ээлиг болур.

Республиканың ажыл-агыйларында хой тарып боозадырынга мергежээн кадрлар хөй. Ындыг кадрлар чедишпээн таварылгада зоотехниктерни болгаш мал эмчилерни хаара тудуп болур. Ындыг-даа болза райкүүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң, уксаажыдылга бөлүктериниң талазындан ук ажылга контрольду черле кошкадып болбас. Ажыл-агый пункт бүрүзүнге хойну тарып боозадыр кодан бүрүзүүнүң даңзызын, хуусаазын тургузар херек. Кошкарларны база үргүлчү солуп турары чугула.

Хойну тарып боозадырын чедишкинниг эрттирер талазы-биле улуг харыысалга ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш тускай эртемнигленинге онаажыр. Ынчангаш олар хойну кыска хуусаада ооллаадыр арга бөгүм тургустунар дээрзин утпас ужурлуг. Бо ажылды ● амгы үеде чедишкинниг, организастыг болгаш белик шынарлыг коруткаңындан хойнуң чаш төлүн хойну алыры болгаш доруктурары улуг хамаарылгалыг.

Б. БАЛЧЫР.

көдээ ажыл-агый министриниң бирги оралакчызы.

САГЫЛГА-ЧУРУМ — БҮГҮ ЧОННУҢ ХЕРЭЭ

Социалистиг ниталелди тургузарынга экономиканың шиитпирлиг ролюн тодарадып тургаш, ону хогжүдериниң ийи кол факторун — планны болгаш сагылга-чурумну В. И. Ленин айытказ. Планнарны ажылчы чонларның күзел-соруун мөөнгээриниң тварыштырыкчызы, а сагылга-чурумну — бүгү ажыл-агый тургузуушкунуунуң эң кол өзээ кылдыр ол санап чораан. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле социал-экономиктиг хогжүлдениң планнарының чайгылыш чок ботганымышкыны, олзарны күүседиргиге шыңгыы сагылга-чурум кижи торелгетенииң төөгүлүг депшилгезиниң амгы үеде эң дээди чеднишкини болур сайзыраңгай социализминиң бедиинче Совет чуртту кодургеп.

Ленинчи партиниг удуртказ совет вижилерниң бүгү салгалдарының күш-ажылы-биле тургустуунган экономика, ооң хогжүдезиниң амгы үеде хемчээлдери болгаш аргалары күргенин, планның болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун улам ынай күштелдирерин негеп турар. Чугаа болза, хамыктың мурнунда күргже планнарын бүгү көргүзүглер талазы-биле ынап-ла күүседир дээш, ниитиниң ончузун амгалаарынче болгаш быжыглаарынче угланган хөөйлуларны база өске-даа эрге-дүрүм нормаларын шыңгыы сагыыр дээш төп план болгаш ажыл-агый органнарының, бүдүрүлгечи коллектив бүрүзүнүң, ажылдакчы бүгүдезиниң харыысалгазын бедидер дугайында чоруп турар. Шынгыы сагылга-чурум чокта дүргени-биле бурунгаралап ыдаваас бис деп, эш Ю. В. Андропов демдеглээн.

Ажыл-агыйны эвес, харыысалга чок болгаш чалгаа чоруктарның чижектерин шиитпирлиг чайладырын ажылчы чоннар шыңгыызы-биле негеп турар. «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын чер болганда хамызы-биле чүүлдүгзүнүп база деткип турар. Бүгү чонну эргелажыын ниитизи-биле идергейлевишаан, социалистиг сагылга-чурум болза күрүне планнарын күүседирринии, улус ажыл-агыйының ажыктыын бедидериниң, быстиң амыдыралывыстың овур-хевириниң үндезиннерин быжыглаарының, мас. саларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин бедидериниң демократиянны сайзырангайжыдарының, а ындыг болганда алызында барып — чонның амыдыралының чаагай чоруун ажыдеринииң эң чугула негелдези болуп турар.

Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш медереллиг болгаш ак сеткилдиг ажылдаар, бодунуң хамаатты хүлээлгезин ханызы-биле угаап биларинииң ёзузунга ажылчы чоннарны кижизидери сагылга-чурумну күштелдирер талазы-биле ажылдың үндезини болган турар ужурлуг деп доктаалда айтып турар. Бо дээрге чүгле ниитики корум-чурумнуң дүрүмнерин шыңгыы сагыыр дээни ол эвес, а ажылын чогаадакчы ёзу-биле көөрүн, ооң бедик шынарлыг болурун хандырар, ажыл шагын бүдүрүнчүлүг ажыглаар дээни ол-дур.

Лениичи ёзу-биле алыр болза, сагылга-чурум чуртта ажыл-херектериниң байдалынның дугайында сагыш салымышымдан чардымнас. Практика мынчаар бадыткап турар: күрүне онаалдаларын күүседир дээш бүдүрүлге коллективтеринде харыысалга бедик болган тудум-на, бүгү ниитилелге хамаарыштыр олар боттарының ажыл-агыйын улам кампаллаглыг башкарар. Ынчалзажок оны чедип алырынга күш-ажылчы коллективтерге улуг организаткчы болгаш кижизидикчи ажыл өргежок чугула деп СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунга демдеглээн болгай. Ындыг ажылды кошкадыптарга, планнаашкынга, материал-техниктиг хандырылгада, бүдүрүлгениң организасталашкынынга бар четпестерииң чамдыкта идегин бериптери «бодунга» ажык бодаар чүүлүл тыптып келир, ынчан анаа туруушкуннарга болгаш штурмнаар, ажыл шагындан дашкаар ажылдаар чоруукка ол чедирип кээр, а алызында ээп экономиктиг өзүлдениң кол көргүзүүге — күш-ажылдың бүдүрүнчүлүүнүң темпилерииге багай салдарны ол чедирер.

Сагылга-чурумну быжыглаарынга күш-ажылчы коллективтериниң боттарының ролюо амгы үеде улагадып турар. Күш-ажылчы коллективтер дугайында хүлээп алган ССРЭ-ниң Хөөйлүзү ажыл-ишчи бүргүзүүнүң ажылынга идепкейлиг салдар чедиреринге мурнакчыларны шаңнап мактаарынга, бүдүрүлгете ворум-чурум үренчилери-биле демиссежиринге чаа аргаларны оларга берген. Бүдүрүлгениң иштики курлавыларын дилеп тывар база ажыглаар, материалдыг болгаш акша-хөреңги чарыгдалдарын эвээжедир, чиг-эттеи белеп продукция бүдүрүп алырын көвүделир, ону казып тып база ажылдап кылыр үеде ооң чидиринге кызырар талазы-биле ажылга совет кижилер улам хөйү-биле идепкейлиг киржип турар. Ол ажылды эзлегелиг кампания кылдыр көрбеш чугула. Коллектив бүргүзүнге бедик негелделиг болгаш харыысалгалыг болур чоруктуп байдалын чогумчалыг тургузарын, ону быжыглаарды база детквири чугула. Министерстволар болгаш ведомстволар, эвилелдешкен база автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнары, партия болгаш профэвилел комитеттери күш-ажылчы коллективтериниң бүдүрүлге программаларын күүсетиен турарынга эргежок чугула байдалдарны оларга тургузар ужурлуг.

Ооң-биле холбаштыр бүдүрүлге удуртукчуларындан негелде улагадып турар. Оларның билиг-мергежилинден, принципиалдыг болгаш негелделиг чоруундан улус ажыл-агыйының бүгү участоктарынга ажыл-херектиң байдалы улуу-биле хамаарыжыр. Бүдүрүүшкүнүү улам экижидер талазы-биле күш-ажылчы коллективтериниң самал-бодалын өөренип көрүп, тодаргай сорулгаларны хамызы-биле угаап биилеп база медереллиг ёзу-биле көргеп турарын олар чедип алыр хүлээлгелиглер. Ылаңгыя чугула айтырыгларны ак-даа ооржум шиитпирлеп турар адырларның чамдык ажыл-агый удуртукчуларының харыысалгазы бодундан чайладыры-биле ону оске кижилерже чүүл каар үүтүлүүн черле болдуруп болбас. Даандырганы участокка күш-ажылдың шыңгыы сагылга-чурумун хандырып шыдавас удуртукчуну эзлеп орары эрге-дүжаалга таарышпас кижи кылдыр көөр херек деп СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалында айтыкан.

Ажыл-агый кадрларының ажыл-чорудулгазынче киҥээнгейин күштелдирип, бүдүрүлгени дезорганизасталарынын кандыг-даа ылаңгайынгерине эптеш чок байдалды тургузуп, күш-ажылдың болгаш амыдыралдың байдалдарын экижидерииче хемчеглерии албышаан, күш-ажылчы коллективтериниң, ажылчын хураддарының, эш-хүү судтарының ролюн бедидериниче партия бирги чергениң киҥээнгейин салып турар. Сагылга-чурумнуң байдалының айтырыгларын болгаш ону быжыглаарының хемчеглерин, прогул кылган база өске-даа чурум үрээшкиннериниң таварылгаларын олар доктаамал чугаалажып көөр ужурлуг. Чалгаалайлар, арагачылар, алыскакчыскектер, ажылга мыырымас удучмалдар совет хөөйлүүнүн болгаш хөй-ниитиниң санал-оналыының күжүн херек кырынга үгаан билгеи турар ужурлуглар.

Сагылга-чурум болгаш организастыг чоруук — социалистиг ажыл-агыйны болур-чогууру-биле чорударының чүгле негелдези эвес. Ол дээрге ниитилелдиң бүгү звеноларының ажыл-чорудулгазының, кижилериин чуруумунуң кол негелдеринииң бирээзи-дир. Даандырган ажылдың участогунга кижи бүрүзү болуунуң хүлээлгезин шынчы болгаш ак сеткилдиг күүседир ужурлуг. Эң-ле организастыг болгаш күш-ажылга ынак ниитилел болур коммунизм болза ниитилелдиң, коллективтиң болгаш кижиниң үзүк чок сайзырашкынче чаңгыс аай сорулга, чаңгыс аай күзел-түүкүл-биле сырый каттышкан хөй-хөй милляон массаларның күш-ажылы-биле тургустуунар.

«Правданың» мурнуку чүүлү.

КАЖААЛАП БЕРГЕН

Чадаана хоорайның албан организацииларының, бүдүрүлге коллективтери ниитиниң мадынга чем бедеткээриниң тазазы-биле чарлаттынган шадыпчы айга идепкейлиг киржип турар. Элээн хөй колдективтер боттарының үзүүн ажыр-ажыр күүсетккилээн. Чижээлээрге, райкүүскомнуң сайхөө киллээн биле куркамгалал инспекциязы он тоҥна сиген белеткээр оналалдазын 10,8 тонна кылдыр күүсеткен.

Бо коллективтериин сигенчилери СЭКП-ниң XXII съездиин аттыг совхозка хуваттынган турган. Сигенчилериин арагындан ход калмыры-биле сиген кезериниг Салчак Байыр-оол, Ондар Сурун-оол болгаш Ооржак Мунзук тергиидээн. Шефтиилер белеткээн сигенниг кажаалап берген.

К. МОНГУШ.

КҮҮСКОМНУҢ КИЧЭЭНГЕЙИНДЕ

Депутат булунуу

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде, «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң чоокта чаа хүлээп алган доктаалында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, продукцияның шынарын бедидер, бүдүрүлге күчүзүн, чиг-этти, ажыл шагын, капитал салыышкынын ажыктыг ажыглаар, организастыг, харыысалгалыг чорукту бедидер талазы-биле моон соңгаар ап чорудар хемчеглерниң угланыышкынын айыткан. Ол сорулгаларнын күүселдезин чедип алырын хандырарынга күш-ажылчы коллективтер дугайында бистиң чуртувустуң Хөөйлузу чугула черии ээлээр.

«Депутат булунунуң» бөгүнгү ээлчеглиг үндүрүлгезинде Эрзин көдээ Совединиң девискээринде бүдүрүлгелерниң, күш-ажылчы коллективтерниң, организацияларның аразында он бирги беш чылдың үшкү, өзек чылының планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш социалистиг чарышты канчаар организастап турарының дугайында материалдарны парладывыс.

СОВЕТТЕРНИҢ бодунуң девискээринге хүн бүрү ажылчорудулгазы хөй талалыг. Девискээринде турар бүдүрүлгелериниң организацияларының, күш-ажылчы коллективтериниң социалистиг чарыжының, түлээлгелериниң, планныг онаалдаларының күүселдээн-биле холбашкан айтырыг ында чугула ажылдарының бирээзин.

Эрзин көдээ Совединиң девискээринде күш-ажылчы коллективтерде, бүдүрүлгелерде Совет Тыванның 40 чылынга уткуштур социалистиг чарыш калбарган. Ооң негелделерин СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.), июнь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлеринге дүүштур тургускан. Көдээ Советтиң күүскому девискээринде турар бүдүрүлгелерниң, организацияларның хүлээп алган социалистиг хүлээлгелериниң, планныг онаалдаларының күүселдезин чедип алырын хандырар сорулга-биле ону контрольдап, боттуг, практиктиг дузаны чедирип келгеи. Ынчангаш күш-ажылчы маргылдааны кончаар организастап турары-биле холбашкан айтырыгларны көдээ Советтиң сессияларынга, күүском хуралдарынга чугаалажып турар болгаш коллективтерде партия, профэвилел организацияларның ол талазы-биле кылып турар ажылдарының, хемчеглериниң дугайында, удуртукчуларның дыцналгыларын ап турар. Анаа хүлээп алдынган доктаал-шиитпирлериниң күүселдези контрольда. Эрзин суурнуң күш-ажылчы коллективтери он бирги беш чылдың үшкү, өзек чылының баштайгы чартынында бүдүрүлгечи багай эвес көргүзүглериг ажылдаан.

Бүдүрүлгелерде, организацияларда калбарган социалистиг чарыштың дээштиг организастаарынга ында ажылдап турар депутаттарның организакчы ролюн, анаа оларның хүүда үлегерин бедидер айтырыг күүскомнуң киҥээнгейинде. Чугула бо ажылга коллективтерде ылаңгыя депутаттар болуктериниң киржилгезин улуг. Ооң чижээн районнуң ажылдыралхандырылга бүдүрүлге эргелелиниде тургустукган депутаттар болуунуң ажылындан көрүп болур. Болук дөрт кижиден тургустунган. Бүдүрүлгеге социалистиг чарыжы дээштиг организастаарынга оларның киржилгезин экижидер. Депутаттар мында улуг күш, ажылдап турар эш-оорүнге үлегерлиглер. Болуктуң удуртулчуу болгаш Советтиң депутады Арамаа Ховалытовна Маскыр дааранымчылап 22 чыл ажылдаан, дагдынмыкчы. Национал хөл даараар цехтың мастер-бригадири. Ооң удуртканы бригада бүдүрүлгениң цехтериниң арагында калбарган чарышка ийиги черии ээлээн. Социалистиг хүлээлгелериниң негелделериниң биргээзи — дагдынмышкыны ажылы. Ол мында эки тургустунган. Бүдүрүлгениң мастерлери М. Суван-оол, С. Дажымба олар аныяктарны мергежил талазы-биле башкылары, хууда ажыл-амыдыралы-биле аныяктарга үлегерлиглер. Тывага АССР-ниң чонуң амыдырал хандырылгазының алдарлыг ажылдакчызы М. Ш. Суван-оол тоску, ону беш чылдарның социалистиг чарыжының төрек демдектериниң эдилекчизи.

Советтиң девискээринде депутаттар болуктери эки ажылдап турар коллективтер эвээш эвес. Үстүнде чүгле чаңгыс бүдүрүлгеден чижек-тир.

Районнуң харылзаачыларында, кооператорларында социалистиг чарышты багай эвес организастаан. Бо коллективтерде дагдынмышкын ажылының деңнели бедээн. Он бирги беш чылдың үшкү чылының баштайгы чартынның планныг онаалдаларын үстүнде черлер эки көргүзүглериг боттандырган. Социалистиг чарышты шын организастаарының могумчалыг арга-хевирлерин мурнакчы өске коллективтерден өөренип ап, ажыглап турары күш-ажылды организастаарынга, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга идиглиг болуп турары чугаажок.

Советтиң девискээринде алban черлеринде, организацияларда, күш-ажылчы коллективтерде соцналистиг чарыштың түңнелин чырыдар көскү агитацияны тургускапы багай эвес.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.), июнь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин күш-ажылчы коллективтерге социалистиг чарышты организастаарының чаа негелделерин тургускан болгай. Эрзин суурда коллективтер ол ёзугаар социалистиг чарыштың киржикилелериниң киҥээнгейин күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглап, ажылдың, бүдүрген продукциянның шынарын бедидерииге, чиг-этти, ажыл шагын шын ажытлаарынче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниче угландырган. Коллективтериниң социалистиг хүлээлгелериниң

Бөгүн—Күш-культуржунуң хүнү

КАДЫКШЫЛДЫҢ, ОМАК-СЕРГЕК ЧОРУКТУҢ БАЙЫРЛААЛЫ

ССРЭ-ниң Улустарының сеткі чайгы Спартакиадазының түңнел оюнары спорттуң 32 хевирингe, оон иштинде олимпииҗи бүгү хевирлерге болгулаан. Түңнел маргылдааларның киржикчилериниң — спортчуларның, тренерлериниң, судьяларның саны 14,5 муң чедип турган. Маңаа эвилелдешкен республикаларның, Москваның, Ленинградтың эң шымырак атлеттери киришкен.

ССРЭ-ниң Улустарының спартакиадазы — күш-культураның болгаш спорттуң хөгжүлдезинче Коммунистиг партияның, Совет чазакшың сагыш салышкының хереҗизи. Ол дээрге бүгү ниитилелдиң херээ болгаш ССРЭ Конституциязы-биле магадылаттынган. Бистиң кол байлаавыс — чонуң кадыкшылын быжыглаарынга, ковүдедиринге ол дузалап турар. Бистиң чуртта 3,5 муң хире стадионнар, 73 муң ажыг спорт залдары, 2 муң эштир бассейнмер, күш-культуржу 235 муң ажыг санныг коллективтерни тургускан, спорт-техниктиг 7 муң клубтарны организастаан. Чурттуң спорт ордулары болгаш шөлдери хүнүң-не 28 миллион чедир күш-культуржуларны үлөөп ап шыдаар.

Бо Спартакиаданың кол болуушкуну — ССРЭ-ниң тургустувагимнаан бээр 60 чыл оюнга тураскаатказан массалыг старттар. Аңаа чүс миллион ажыт күш-культуржулар болгаш спортчулар киришкен.

Бистиң кол соруглавыс партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин болгаш СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг улам ыдай көдүрер дугайында» доктаалын удуртулга болдурбушаан, чонуң калбак массалары күш-культурага, спортка чаңчыгарынга, кадыкшылды быжыглаары-биле ону кижилериниң хүн бүрү хереглели болдурарынга, кижиниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн, чогаадыкчы идепкейин бедидеринге таарымчалыг бүгү байдалды тургузары болур. Бо дээрге социалистиг хөгжүлдениң бир чугула шынары, кезээ-дир.

Амгы Спартакиаданың база бир кол чүүлү он-он миллион совет күш-культуржулар болгаш спортчулар чепсегленнишкинни дүжүрери дээш КНО-ның чарлааны Бүгү-делегей кампаниязынга идепкейлиг киржип, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадыр дугайынга кыйгырыгларга боттарының аттарын салып турары.

Бистиң Спартакиадавыска даштыкы спортчуларның киржири чагай чаңчыл болган. Спартакиаданың спортчу ареналарынга 56 чурттарның национал туктары кииспин турган. Оларның арасында — Болгарияның, Лаостуң, Аргентинаның, Венгрияның, Конгомуң, Кубаның, Югославияның, Эфиопияның, Польшаның, ГДР-ниң, Эквадорнуң, ГФР-ниң, Финляндияның, АКШ-тың күрүне туктары...

Күш-культураны болгаш спортту бүгү чонуну болдурары — күш-культура шимчээшкинниниң амгы үеде кол деңнээн ангыраан.

Дөртен чыл мурнуда Тывага чаңгыс-даа стадион болгаш спорт залы турбаан. Ам бистиң республикада 10 ажыг стадион, 85 спорт залы, ооң ашгыда аныяк хоорай Ак-Довуракта чоокта ажыглалга киирген кыры дуглаглыг эштир бассейн, футбол ойнаар 11, баскетболга 333, волейболга 320 шөлдер, кара бооларынга 17 тир бар. Урутларның спорт школазы 10 чыл мурнунда чаңгыс-даа чок турган болза, ам 9 санныг ындыг школа ажылдап турар.

Республикада ам 91 муң ажыг кижи күш-культура болгаш спортка доктаамал киржип турар. Олардан үш кижиниң бирээзи-ле ГТО-нуң хөрек демдээжинге эдилекчизи, бешки кижи —разрядчы.

Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг көдүрериниче, спорттуң национал хевирлерин, ылаңгыя көдээ черлерге хөгжүдериниче сагыш салдынып турар. Тыва хүрештиң, ча адарының хандыкшылдыглары ковүдээн. Чүгле тыва хүреш секцияларында бээн 20 муң хире кижи доктаамал киржип турар.

Республиканың социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң планында спорттуң материалыг базазын быжыглаарының, спорт талазы-биле тускай эртеминг кадрларын белеткээриниң дугайында болгаш ооңда өске чугула айтырыглар кирип турар.

Чонуң кадыкшылының дугайында сагыш салышкын дээрге-ле күш-культураның болгаш спорттуң хөгжүлдезиниң чарылбас кезээ.

Кадыкшылдың, омак-сергек чоруктуң байырлалы — Күш-культуржунуң бүгү-эвилел хүнү бистиң чуртту эргий чоргаар базып, эртип турар.

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ӨДНҮКТЕРНИҢ ДУРЖУЛГАЗЫНДАН

БОЛГАРИЯ. Петричиде «Беласица» дээр дуржулга үлетпүр-аграр комплекизинге «Чер—түңнел продукт» талазы-биле бүрүн бүдүрүлге ажыл-чорудулгазын бир ажылагыйга боттандырып чорукан. Аңаа көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери-биле чергелештир ону болбаазырадып кылырының үлетпүр базазын база тургускан.

Од черниң консерва комбинады, сүт заводу, таакпы кылдыр фабрика болгаш адаан каш үнүш остурер чылдылыга черлери АҮК-түң удуртулгазының адаанда турар. Бир эвес моон мурнунда кат-чимистерниң болгаш ногааларныц-даа дужудуп кандыг-ла бир чылдагаанар-биле сайгарып шыдаваан таварылгалар турган болза, ам ындыг түүл болбастаан болгаш арткан продуктуну консерва комбинадынга болбаазырадып кылып турар апарган.

Бо хүннерде «Беласицаның» марказын чураан продукция барык бүгү социалистиг чуртларже чоруп турар болгаш Совет Эвилели дыка хой чылдарның иштинде эң кол даштыкы чагыккы боот турар.

ЧУРУКТА: «Беласицаның» оранжереязында.

БТА—СЭТА-ниң фотозу.

ЧАДТА БОЛУУШКУНГА ХОЛГААРЛААШКЫННЫ КҮШТЕЛДИРГЕН

ПАРИЖ. (СЭТА). Чадта барган француз шериг албаныларга немелде күш кылдыр Париж агаар-десант шериглериниң бир кезээн чоруткан. Франциянның национал камгалал министри Ш. Эрню мындыг интервентичи үүлгедишкинни агартыры-биле америк администрацияның Чадка «Ливияның кыжаныышкыны» дээр хоозун чүүлү катаптан чугаалап турган. Вашингтон биле Парижтың Чадка боо-чепсектиг холгаарлаашкынны күштелдирери-биле сыгый холбаалыг хөделип турарын ук черниң солуннары бижээн.

АКШ-тың транспорт самолёттары Нджаменаже 700 аавр коммандостарны октаанып АФПХ дыңнаткан. Ынчангаш Заирниң Чадта шериглериниң иштиг саны барык үш муң кижи четпес.

ВАШИНГТОН (СЭТА). Чөлтың пайысылалында АКШ-тың ШАК-ның «С-141 Старлифтер» дээр ийи транспорт самолёттарының шериг чүктери, оларның-биле кады 106 миллиметрлиг атказар тепкес үтер-бооларны аппарын дужургенин АП агентилел дыңнаткан.

ЛОНДОН. (СЭТА). Пентагон Суданның пайысылалы Хартумда Чадка ужудушкун кылыр америк самолёттарны башкарарының тускай штабын тургускының англи «Гардиана» солуң дыңнаткан. Чадта месилдежиишкин-биле холбаштыр ында 550 америк шериг албаныыг кижилер чеде бергеш.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ливияга удур АКШ-тың боо-чепсектиг ончук-чонгөлээлиниинин ол каанының девискээнинде байдалды шилгиш чидиглендиргенин чугаалажып кооруу-биле КНО-нуң Айыл чок Чөвүлелин дүрген чыыдыраның-ол чуртталгазын.

Вашингтон Ливияның кызыгаарларынче «Эйзенхауэр» дээр авианосецти болгаш АКШ-тың ШДФ-зиниң өске-даа кораблыдерин, АВАКС системаның самолёттарын, шериглерин база боо-чепсекти Чадче чоруткан. Оон-биле чергелештир Ак бажыңның айтышкынын ёзулаар америк парлалгада Ливияга удур хоп-мегечи чүүлүрүшкүннарны кылын турар. Ливияның хамаарышпас даштыкы политиктиг угланышкыны Рейганның администрациязынга таарышпайн туроры билдингир.

Айыл чок чорук чөвүлелиниң даргазынга Ливияның КНО-нуң чанында доктаамал төлөөлекчизинге чагаазында Чер ортүзүнүң далайының. Чоокну Чөөн чуктүң болгаш Африканың херектеринге америк холгаарлаашкынны улам кадбартыр чорук ол девискээриин тайбыңнынга болгаш айыл чок чоруунга кыжаныг болуруи айтып турар.

ТААРЗЫНГАН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Генерал Мехна баштаан барыын үзелдиг шериглериниң августың 8-те Гватемалага эргилде кылганын Рейганның администрациязы өөрүшкү-биле хүлээп алган. Эргилде болган соонда чаңгыс-даа хонмаанда бо чуртта америк элчин Ф. Чэпин «киленнинг антикоммунист» Мехна-биле ужурашкан деп бодунуң репортажынга Си-би-си телекомпания демдеглээн. Эрге-чагырганы холга алган Гватемаланың чаа шериг диктатору «Каттышкан Штаттар-биле улам-на чоокшулажамышкынның оруунче кирер» дээнин телекомпания демдеглеп турар.

Төп Америкада бо стратегиг чугула чурттуң эрге-чагыргазынга антикоммунист кижиниң олурун алганынга Рейганын администрациязы амыран турар деп, Си-би-эс телекомпания тайбырлаан. Төп Америкада АКШ-тың уржуу-биле болуп турар үүлгедиглерге Гватемаланың ролюн генерал Мехна улам идепкейжидер болгаш шынчы эвилекчи кылдыр АКШ-тың камгалал министерствозу болгаш ТРЭ корүп турар деп, «Нью-Йорк таймс» солуң демдеглээн.

Эргилде болган соонда доразында Ак бажың Гватемалага 10 миллион доллар шериг дузаламчызын көргүзеринче конгрессти кыйгырганын Эйби-си телекомпания айткан.

МАНАГУА. (СЭТА). Гватемалага болган эргилдениң кол организакчызы Каттышкан Штаттар болуп турар дээрзин Никарагуаның «Нуэво диарио» солуну бижээн. Латин Америка чурттарының хөй төлөөлекчилери база мичаар бодап турар. Чуртка эргилде генерал Мехна биле мурнуу шериг округунуң командылакчызы генерал П. Гормэниң ужуражмышкынының соонда йи-ле хонгаимда болган деп, солун сагындырып турар. Дүжүттикеи диктатор Вашингтонга чеҗедаа чалбарын, чашпаалаза, «оон-даа дыңнаттыр» Мехнаны шилип алган.

Эргилде соолунде ханның үүлгедиглер болгаш Латин Америкада дүшкүүрлүг чорук улам чидиглениир деп, политиктиг тайылбырлакчылар санап турар.

ЧАДТА БОЛУУШКУНГА ХОЛГААРЛААШКЫННЫ КҮШТЕЛДИРГЕН

ХАННЫГ ҮҮЛГЕДИИШКИННЕР ИЗИ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Пол Пот-Иенг Сариның ёзу-чурумунуң үезинде Свайриенг можузуунуң дириг арткан 35 муң чүрттакчыларынга салган айтырыгларның түңнелинде полпотчу өлүрүкчүлериниң 94 муң ажыг кандыг-даа буруу чок хамаатыларны узуткааны биле-дингеп. Кижини өлүрүрде полпотчулар эң аравтанныг үүлгедиишкиннерни кылып: кижилерни аш-чутка таварыштырып, буттарындан өрү азып, демир шыкпыш-биле эриидеп, изиг демир-биле хуюатап, баарларын ушта кезип-даа тургулаан.

ДИПТЕРДЕН ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

Чаңгыс эпти быжыглаар

ДЕЛИ. (СЭТА). Кадыг-дошкун демисел-биле чаалап алдынган республиканың хоспталгаын болгаш хамаарышпас чоруун быжыглаар дээш национал чаңгыс эпти болгаш сырый каттыжыышкынны улам-на быжыглаарынче ийдий улустуң Индияның премьер-министри Индира Ганди кыйгырган. Экономиктиг бүрүн түскайлаң чорукту чедип алыры, республиканың хамаалты бүрүзүнүң амыдырал деңнелин бедидери чаа Индияның тургузуушкунуунуң оруунда кол соруглалар болуп турар деп, ол демдеглээн.

Тайбың принциптерге

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Социалистиг Эфиопия бодунуң даштыкы политиказынга тайбың догуннаашкынның принциптерин быжыы-биле барымдаалап турар деп, ол чурттуң даштыкы херектер министри Гошу Вольде медеглээн. Кыаыл Крестиң делегей комитединиң президентиниң А. Хейни ол хүлээп алган болгаш Эфиопия амгы үеде Сомалиден оске кожазы бүгү чурттар-биле найыралга, кады ажылдажылгага, бот-боттарын билчиринге үндезилеттинген харылзаалаарны тургускан деп демдеглээн. Сомали-биле чогумчалыг харылзааларны катап тургузарынга Могадишоның эжелекти политиказы моондак болуп турар деп, министр чугаалаан. Ийи чурттарның арасында чөрүлдээпи тайбың шиитпирлэринге эргежок чугула бүгү-ле хемчеглерни Эфиопияның чазаа ап турар.

Ирак-иран месилдежиишкинде

БАГДАД. (СЭТА). ИНА агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, иран шериглер фронтунуң төп кезээнге болгаш Зурбатиядан Чөөн талага августың 6-та диригге күш болгаш дайынчы техниканы талазы-биле хөй чидириглиг болган. 1100 ажыг иран солдаттарны, 11 танкыны, 6 куяктыг транспортёрну, 12 үгер-бооны узуткаан болган.

НИКОСИЯ. (СЭТА). ИРНА информацияның агентилелиниң дыңнатканы-биле алырга, иран шериглер сөөлгү ийи хүнде кадыг-дошкун тулчуушкуннар үезинде Мехран районунда стратегия талазы-биле үш чугула бедиктерни эжелеп алган, ол үеде дайзынның бир муң ажыг солдаттарын узуткаан, 300 ажыг иранларны, ооң иштинде 16 офицерни түдүп алган. Иранлар элээн каш танкыны болгаш куяктыг транспортёрну, 10 чүүк машиналарын, агварже адар 35 үгер-бооны, бир муң ажыг санныг чиик боо-чепсекти хунаап алган.

Чепсекти дүжүрер

ЛОНДОН. (СЭТА). Консерваторларның чазааның ядролуг боо-чепсекти эңдере бүдүрүп турарының айыылдыын тайылбырлаар талазы-биле массалыг пропаганда кампаниязын калбартыр дугайында күрүне албан черлериниң албан-хаакчыларының профвилели чарлаан. Ол кампанияны ядролуг чепсегленнишкинниң дүжүрер дээш деп хөй-иитти организапиязының деткимчези-биле чорудар болгаш М. Тэтчериин консерватиктиг чазааның дайынаырак даштыкы политиказын шүүмүүлээп номнарны болгаш хуудустарны массалыг тираждыг кылдыр парлап үндүрер, чонун ортузуунга иептередир деп турар.

Ядролуг чепсегленнишкинни дүжүрерининче тодаргай баазынарны Англия кылыр ужурлуг, шинчаарга ону чедип алыр дээш демисежир биле деп, профвилелдиң чиңгине секретары Родни Бикерстаф медеглээн.

КНО-ГА КЫЙГЫРЫГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «83-түң чадаг-терге аян-чоруунуң» киржикчилериниң Нью-Йоркта чедиро бергени «Каттышкан Нацилал Организациязынга болгаш делегейниң улустарынга кыйгырыгыны» КНО-нуң Чиңгине секретары Х. Перес де Куэльярга хүлээдип бээриниң байырлыг ёзулалы КНО-нуң штаб-квартираынга болган. КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга шиитпирлээни боо-чепсекти дүжүрери дээш бүгү-делегей кампаниязынга идепкейлиг киржип, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадыр дугайынга кыйгырыгларга боттарының аттарын салып турары.

Бистиң Спартакиадавыска даштыкы спортчуларның киржири чагай чаңчыл болган. Спартакиаданың спортчу ареналарынга 56 чурттарның национал туктары киисиин турган. Оларның арасында — Болгарияның, Лаостуң, Аргентинаның, Венгрияның, Конгомуң, Кубаның, Югославияның, Эфиопияның, Польшаның, ГДР-ниң, Эквадорнуң, ГФР-ниң, Финляндияның, АКШ-тың күрүне туктары...

Күш-культураны болгаш спортту бүгү чонуну болдурары — күш-культура шимчээшкинниниң амгы үеде кол деңнээн ангыраан.

Дөртен чыл мурнуда Тывага чаңгыс-даа стадион болгаш спорт залы турбаан. Ам бистиң республикада 10 ажыг стадион, 85 спорт залы, ооң ашгыда аныяк хоорай Ак-Довуракта чоокта ажыглалга киирген кыры дуглаглыг эштир бассейн, футбол ойнаар 11, баскетболга 333, волейболга 320 шөлдер, кара бооларынга 17 тир бар. Урутларның спорт школазы 10 чыл мурнунда чаңгыс-даа чок турган болза, ам 9 санныг ындыг школа ажылдап турар.

Республикада ам 91 муң ажыг кижи күш-культура болгаш спортка доктаамал киржип турар. Олардан үш кижиниң бирээзи-ле ГТО-нуң хөрек демдээжинге эдилекчизи, бешки кижи —разрядчы.

Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг көдүрериниче, спорттуң национал хевирлерин, ылаңгыя көдээ черлерге хөгжүдериниче сагыш салдынып турар. Тыва хүрештиң, ча адарының хандыкшылдыглары ковүдээн. Чүгле тыва хүреш секцияларында бээн 20 муң хире кижи доктаамал киржип турар.

Республиканың социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң планында спорттуң материалыг базазын быжыглаарының, спорт талазы-биле тускай эртеминг кадрларын белеткээриниң дугайында болгаш ооңда өске чугула айтырыглар кирип турар.

Чонуң кадыкшылының дугайында сагыш салышкын дээрге-ле күш-культураның болгаш спорттуң хөгжүлдезиниң чарылбас кезээ.

Кадыкшылдың, омак-сергек чоруктуң байырлалы — Күш-культуржунуң бүгү-эвилел хүнү бистиң чуртту эргий чоргаар базып, эртип турар.

Август 15-ке—Конго Улус Республиканың национал байырлалының хүнүнге

утхуштур

РЕВОЛЮЦИЯ ТУРГУЗУП, ЧААРТЫП ТУР

Боттарының улут байырлалын — 1963 чылда болган Август революциязының 20 чыл ооң бүдүн чартык миллион конго чон чоргаарал болгаш сеткил хамыышкы-биле утхуп турар. Ф. Юлуның марионеткизи ёзу-чурумуи чурттуң деңнелгелиг күштери чээрби чыл мурнунда ап октаап, кижини ккжи дарлавас хостуг ниитилелди тургузар соруглга-биле капиталистиг эвес хөгжүдениң оруунче Конгону эжелегеп.

Ийи он чылдарның дургузунда үргүлчүлээн революстуг чаартылгалар конго чонну улут тиилелгезерге чедиргеп. Марксизм-ленинчи ооредилгин программа кылдыр хүлээп алган ооң авангарды болуп политиктиг организациязын — Конгонуң күш-ажыл партиязы тургустунган болгаш быжыглап келген. Чурттакчы чонуң ашгы-ажыы балыктерин каттыштырып турар массалыг хөйниитя организацилары тургустунган. Чуртту эргелеп башкарарынга ажылчы чонларны калбаа-биле кииргиштирери чонуң эрге-чагырганың соңгулда органнарын хандырып турар. Революстуг чаартылгаларны Национал улусчу армия идепкелдин-биле быжыг камгалалда алган. Конго революциязының чайынанчак чедиишкиниериниң бирээзи болза, үр хуусаалыг планнаашкынның оруунче национал экономиканы шилчеткени. Ол оруктуң эзлегелиг үе-чадазының бирээзи: 1982—1986 чылдарда улус ажылагый хөгжүлдезиниң беш чыл планы. Беш чыл планының баштайгы чылында-ла көскү чедиишкиннерни чедип алганын Конгонуң күш-ажыл партиязының ТК-зы национал байырлалдың будүүнүнде демдеглеп турар. Иниги продукция бүдүрери өскен, улус ажыл-агыйында ажылдаар чаа он муң черлерни тургускан, ажылчы чонларның амыдыралының чаагай чорду бедээн.

Конгонуң күш-ажыл партиязының кол шугумуи —чуртта даштыкы моноволиялары үндүр кызарынга, күрүнениң холунче национал экономиканы эргелеп башкарарының бүгү аргаларын шилчедиргеге күш-ажылдың будүрүкчү күштерин болгаш республиканың экономика болгаш социал амыдыралынга ажылчы чонларның хире-сергезин бедидеринге ол түңнелдер улус магадылалды тургузуп турар.

Капиталазмның быжыг доңунда дужадып алган чурттуң экономиказының хамаарышпас чоруун хандырары амгы үе-чаданың эң чугула соруглазы болуп турар. Ол соруглга шиитпирлеттинерге күрүне сектору быжыы-биле бүт кырынга туруп кээр. Үлегүүр бүдүрүлгезинде, транспортта, харылзаа болгаш энергетикада, садыг болгаш тудутта, улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында 20 ажыг күрүне бүдүрүлгелери республиканда ам ажылдап турар. Ажыл-агый механизмин сайзырадгайындар болгаш бедик балиглиг удуртукчу кадрлар белеткээр, дериглелерни чаартыр болгаш даштыкы чурттар-биле экономика харылзааларын калбартыр талазы-биле хемчеглерни чүүрттүң удуртулгазы ап турар. Сөлтгү чылдарда күрүне сектору ыяш калбарган болгаш нефть нимилдан кылыры болгаш далай балык ажыл-агыйы, орук тудуу база өске-даа ажыл-агыларны холга шкап.

Конго суурнуң амыдыралында көскү чаартылгалар бар апарган. Капиталастиг эвес орук-биле чоруурунуң бүгү желөөшкиннерни күрүне деткивиндаан, черни национализастаан болгаш кооперацияның калбак масштабтыг программазын боттандырарынче киришкен. Чедиишкиннер боттарын-ла соглел берген: Август революциязының будүүнүнде чуртка 30-дан эвээш эвес кооперативтер турган болза, ам оларның саны 1200 ашкан. Бүгү талалыг деткимчелер күрүне оларга чедирип турар. Көдээ ажыл-агый продуктуларының садып алырының ортээ бедээн, келдерелдиг байкалдарга үрезин, чеминчидилгелер, өске-даа көдээ ажыл-агый продуктуларының чээлиниң болгаш дуваалдазының системазы тургустунган.

«Бүгү-ле чүвени чонга база чүгле чонга» —деп, ленуунуң амыдыралга боттандырар дээш, Конгонуң күш-ажыл партиязы ажыл-чорудулгазынга чурттуң социал политиказын боттандырып турар. Эрткен чээрби чылдарның дургузунда улус чымдыыкының улут бурунгаарлаашкынының болган. Бо талазы-биле Конго дөгөүн орар чурттарның арамында оңза ылгалдыг. Школа назылыг шупту уруглар ооредилгениң бүгү деңнелеринде хаара туттунган. Революстуг чаартылганың чылдарында чүс-чүс школаларны, он-он лицейлерни болгаш колледжилерни ажыктаа. Конго чонуң чоргаараны — чуртта М. Нгуби аттыг университет. Эмнелге хандырылгазы кескүзү-биле экижээн.

Культураның чечектелишкинни революция магадылаан турар. Чуртта тургустунган чүс-чүс фольклор бөлүктери, вокал-инструменталдыг ансамбльдер болгаш ыры коллективтери конго чонуң чогаадыкчы энергиязының бедээнии хереченип турар.

Социалистиг чурттарның чоннары-биле, бирги эвилегде, Совет Эвилелиниң, конго улустуң быжыг найыралы болгаш эң-сеткил каттыжымышкыны улам быжыглап турар. Социалистиг чурттар конго чонуның идегелдиг өңнүктери болгаш эвилелчилери. Политика, экономика, социал болгаш культура айтырыгларының талазы-биле совет-конго кады ажылдажылга чылдан чыыче улам быжыглы, үре-түңнелдиг хөгжүлдени алган. Москвага 1981 чылдың майда ССРЭ болгаш Конго Улус республиканың кады ат салганы найырал болгаш кады ажылдажылганың керээ ацаа код үндезини болуп турар.

С. СОЛОВЬЕВ,
СЭТА-ның корр.

Бразавиль.

КИЖИ БОЛГАШ ДОЛГАНДЫР ТУРАР БОЙДУС ЧҮҮЛДЕРИ

ЛОНДОН. Испаниның «Кастильо де Бельвер» дээр деңдии улуг танкерининг Кейптуан порттан соңгу-барыын талазында 130 километр далай суунга аймылдыг үрелиишкинге таварышканының түңнелинде Мурнуу-Африканың атлантика эриниң делгем районунуң хоралыг хирленишкинге таартырының аймылында таварышкан. Рейтар агентилелиниң дыңнаткаиы-биле алырга, 250 муң тонна нефтиин ап чораан ол судноюң кырынга улуг өрт болган. Удаваанда ол ийи башка кылдыр чарлы берген соонда, думчук кезээ далайже дүже берген. Океан кырынче элээн каш он муң тонна нефть төктүп, үнүп келген.

Амгы үеде күштүг хат нефтинң океанче улам ханылдыр хадыдып аппар чыдар. Эксперттериин бодап турарыы-биле аймылдыг. кол аймыл судноюң далай дүвүнче дүже берген кезээ боол турар, чүге дээрге, 100 муң тонна хире нефть ында бар. Ол нефть кажан-даа океан кырынче үнүп келбес болур. Ындыг таварылгада хөй ниизы балыктарлыг болгаш куштарлыг районнарны нефть шыва алы берип, оларга хора чедирип болур.

МАДРИД. Тыныш системазынга халдаар болгаш эмнээри берге аймылдыг аарыг—«легионерлер аарыының» чаа неитерээшкиин Валенсияның Лючента хоорайында илереттинген. Оон 20 чурттакчызын эмчиде чыттырган. Ол аарыгның кыптыгып үнгенинин чылдагааны хоорайны суг-биле хандырар системазынче ижер суг үнген чамдык черлеря боор деп эмчилер бодап турар. Мурсия хоорайга ол аарыгдан 4 кижи мочоон.

АКШ-тың шериг-агаар күштериниң Саратогта базазында ырак эвесте турар Сан-Грегориода шериг шөлүнден «легионерлер аарыының» дугайында медээлер база келген. Аңаа алды офицер олген. Амдаа чеди кижи госпитальга чыдар болгаш 30 хире шериг албаныларны эмнеп каар арганыг болган.

Баштай-ла ындыг аар аарыг Мадрид чоогунда америк Торрехон-де-арос дээр базазага илереттинген. Ол базазада кадагалаттынып чыдар бактериологтуг чепсек ындыг аймылдыг аарыгның тыптып келгенинин чылдагааны боор деп, испан солуннар бижээн.

КУВЕЙТ. Иран биле Иракты араазында даймлажыышкыннар үезинде элээн каш ай мурнунда үрелген үш иран нефть суургаларындан Персид мугулдурунче хүнүүн-не 5 муң хире баррель (1 баррель 159 литрге деңнежир) нефть төктүп кирип турар. Оон ангыда ол суургалардан үнген 20 муң баррель нефть хүнүүн-не ортенип турар.

Персид мугулдурунуң соңгу кезээнде моонгеттингеп нефть улам-на чаптылып. девискээр сугларны болгаш ол районда элээн каш чурттарның эрик кыдыын хирлендирип. баксыдарыының кырында келген Нефтиниң төктүп үнерин болгаш далай суунга неитерээрин амдыгаа чедип соксадыр арга чок боол турар.

КАИР. Александрияда ажытыгган иинти-национал конференция элээн хөй хүннерде үргүлчүлээр болгаш долгандыр турар бойдус чүүлдериниң хирленип, үрелиргиге удур демисел дугайын аңаа чугаалажып көөр. Оон ажылында министрлер. үлетпүрүүн харымсалгалыг ажылдакчылары. эртемденнер, специалистер, хөй-иитиниң төлөөлекчилери киржип турар.

Египетте бойдусту камгалаар чорук иинти-национал айтырыг апарган. Нял хемниң шынаалыргына бойдус чүүлдерининг шүүт үрелиш. аймылдыг байдалдарны тургузуп болур хире апарганының дугайында дүвүрээзинин чурттуң солуннары чаңгыс эвес удаа үндүрүп турган. Албан түңнелдери-биле алырга Египеттериин 97 хуузунуң чурттап турары чүгле Улус Каириин девискээриинде безин чамыдырал хемиичеч чыл санында-ла 100 млн. тонна хир-чамныг чүүлдерни болгаш будүрүлгениң хорааныг артынчыларын кииргиштирип турар.

Кызыл далайның эриинде аймылдыг байдал тургустунган. Ооң муң километр шөйлүң чоруткан эрик кыдымының суунун 70 ажыг хуузу нефть болгаш үлетпүр артынчылары-биле хирленген. Чер ортүзүнүң далайының эрик чоогунуң девискээрлериниге кылган шинчилел ажылдарында аарыг-аржыкты неитередир бактерияларның хөй хемчээлдиин бадыткаан.

ТОКИО. Японияның 15 улут хоорайларында ажыглаттынып турар чер иштининг суун алыр кудуктары кижиге аймылдыг химиктиг будүмелдер-биле хорданаттынган болган. Оларның кижиге аймылы дыка улуг болганын барымдаалаар, каяык камгалал болгаш сопаа хандырылга министерствозу ол хоорайларның эрге-чагыргаларынга кудлавыр суг шыгжамырларындан суг ажыглаарыыже шилчиир айтышкынны берген. Кудуктарының хорданаттынын. хирленгенинин чылдагаанары ам-даа билдинмейн турар.

(СЭТА).

ИЙИ

э-кү арын 1983 ч. август 13

КЫЗЫЛ–БӨГҮН

Бистиң улуг чуртувустуң улустарының аҥы-дүҥма өг-бүлезиниң эң хеймери Тыва АССР ССР Эвилелинге бактаап киргенининиң 40 чыл оюн бир ажыг чыл уе болгаш демдегджер. 40 чыл—төөгү талазы-биле ол дээрге холчок кыска уе. Ынчалзажок бо каш чылдарның дургузунда Тывының экономика, ажыл-агый, культура болгаш эртем хогжүлдезиниң чедиишкиннери кайгамчык улуг. Эвн куруг турган черлерде хөрэй, суурлар туттунган, фабрика, заводтар ажыдап турар, карак четпес делгем шолдерде чаагай тараа чалгып, кодан-сүрүг мал-маган чаптылган.

Тываның совет ог-бүлениң кавайынга, аҥы-дүҥма улустарның хемчээн четпес улуг дузазының ачызында хогжүлдезин эң бир дугаарында республиканың найысылалы — Кызыл хоорайның озуп, хогжүлдезинден көрүп болзур. 40 чылдарның эгезинде чаҥгыс каът ыяш бажыңнардыг суур чыгыы турган Кызыл ам хоорай чаагайжыдылгазының эң чаа бүгү хевирлерин ажыглап тутқан хөй каът чурттарга бажыңнарлыг, делгем, хөнү, чырык-чаагай кудумчуларлыг хоорай апарган. Кызылда бөгүн элээн каш дээди өөредилге черлери, профтехучилищелер, культура, эртем, албан черлери чонга бараан боон ажылдап турар. А үлетпүр бүдүргелге черлери чылдан чылче улам немежип, уларм хөй продукциияны бүдүрүп турар.

Кызылчылар боттарының хоорайының тураскаадыг болган каас-чараш черлериниге чоргаарланырлар. Кызылдың хөп кезээ соолгу чылдарда таныттынмас кылдыр чаартынган. Ында улуг Ленинниң тураскаалын тургускан, ооң адын эвилээн шөлдүг долгандыр хөгжүм-шын театры, күрүнениң башкы институду, СЭКП обкомунуң Чырыдыышкын бажыңы, обкомнуң болгаш Министрлер Төвүделиниң бажыңнары оны улам аян-шинчи кинрип, каастап турар. Кызыл чоогунда Улуг-Хем эриин дургаар аянныг сесерликтер, каастап кылган эрих кыдыы чаптып өскөн. Кызыл чылдан чылче улам чаагайжып, хогжүп, каас-чараш аян-шинчи кирип орар.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың төвүнде В. И. Ленинге тураскаал, кызылчыларның инак чери—культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгының хөөлбээнде көвүрүг болгаш уруглар эштир чер.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

ХЕРИИ БАЗЫМНАРНЫҢ ХЕРЕЧИЗИ

(ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинден репортаж)

Москва чоогунда музейден чоокта чаа эккелген бо трактор чурттуң кол делгелгезинде тургускан күчүдүг «Кировец-тиң» чанынга тургузуптарга бичии ойнаракчыгаш-биле домей-ле. Ол дээрге Путилов заводунуң таҥмалын баскан дугуйлуг баштайгы совет трактор-дур. Амгы үениң улуг тракторларының чанынга ол ойнаракчыгаш ышкаш көстүр-даа болза, чогум-на ол, 20 ат күштүг трактор кооперациянның ленинчи планының амыдыралга чедиишкинниг боттанылышкының, көдээ ажыл-агыйга бүдүрүкчү күштериң хогжүлдезиниң маргыш чок илередикчизи боон алдан чылдар мурнуунда костүп келген.

Ол трактор баштайгы коммунарларның андазыннарын шолдерже үндүрүп, хамаатыны дайынга хөөзураан тараачып ажыл-агыйларга дузалап, тараа кестирип, сиген ажаажып, көдээниң хоорай-биле пролетаржы демин улам быжыглаан. А бөгүн ол машина «Бүгү-эвилелдиҥ баштайгы детгелгезиниден ССРЭ-ниң УАЧД чедир» деп делгелгениң № 1 экспонады апарган.

Бомбүрзекке бир дугаар тиилээн социализм чуртунуң хогжүлдезиниң херии базымнарының дугайында хөй талалыг коргузер ол делгелге ажыттынарынга ам-даа белеткенип турар. «Көдээ ажыл-агыйда дузалал улетпүрлер болгаш ус-тывыш, ажылы» деп павильонуҥ залдарында делгирлерни ам-даа белеткеп турар, ынзалзажок ында улуг экраннарның оду чырып, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының продукциязының хевирлерин көргүскен делгирлер доддуунган. Мында делгеп салган чүүлдер—бистиң күрүневистиң маадырлыг төөгүзүнүң үнелиг чүүлдери, совет кижилерниҥ эрес-маадырлыг болгаш тура-соруктуг чоруунуң херечизи, ленинчи партияның мерген угаанныг политиказының бадыткалы.

—Бо юбилейжи делгелгени Бүгү-эвилелдиҥ баштайгы көдээ ажыл-агый болгаш ус-тывыш-улетпүр делгелгезиниҥ 60 чыл болурунга тураскаткан. Ол 1923 чылдың август 19-та Москвага ажыттынган турган—деп, павильонның код методизи О. Кириллова чугаалады.— Ынчан амгы культураның болгаш дыштанылганың Горький аттыг парыгының орнунга 65 гектар шолдуг делгелге хөөрэйжыгажыг конкурс кыска хуусавда тудуп тургускан. Аныяк Советтер чүртүнүң чедиишкиннериниҥ бирги көрүлдезинге белеткел чонунуң бүгү кезектериниҥ соруун кодургел. Хоорайны тударынга хөй-хөй губерниялардан келген тараачыннар, москвачы ажылчыннар, студентилер, рабфакчылар киришкен. Москвага коргузери-биле шилгээ делгелгелер болгаш конкурстар чер болганга эрткилээн.

Ынчан элээн нарын уе турган. Совет кижилер большевиктер партиязының удуртулгазы-биле социалистиг экономика дээш демиселди эгелээн турган. Маңнаа кол чүве болза тараачыннарның калбак масаларынга ажыл-агыйны коллективтиг эгеге чорударының амыдыралдың чаа хевирииниҥ артык талалыын көргүзери чүгүла турган. Ада-чурттуң машина тудуушкунуунуң хогжүлдезиниҥ, Россияны электрижиндеринииҥ, ус-тывыш үлетпүрүнүҥ, мал ажылыныҥ байдалын бадыткалдыр көргүзери, эртемниҥ болгаш техниканың чедиишкиннерин дидим шингээдириниҥ чугулазын хоорайның база көдээниҥ ажыл-ишчилеринге чедирери эргежок чүгүла турган.

...Чурттуң баштайгы делгелгези алдан чыл мурнунда болуп турган болуушкуннарны каракка көүддүр тургузуп турар хөвар экспонаттарда илереттинген. Ильичиниҥ сайгылгааннары келир үениҥ суурунуң хевири болур чаа бажыңнарда хып турар. Оны делгелге хоорайжыгажының ортузунга тургускан. Аңаа энергияны Москва хемге тутканы улуг эвес плотинаның көдээ ажыл-агый гидростанциязы берип турган. Ооң тогу делгелгеге шуут ажылдап турар кылдыр көргускен электрилиг тараа арыглакчызын, саваҥ хээндектекчизин, сүт тырттар, саржаг кылыр болгаш оскелдаа машиналарны ажылдадып турган. Ленинчи ГОЭЛРО планын шак ынчалдыр пропагандалаан.

Делгелгениҥ баштайгы лаборатторы. Оларны ынчап хүндүлүт дипломнар-биле болгаш... «херексел-шаҥналдар-биле» шаҥнап турган. Ол дээрге андазыннар, тракторлар, пос-таавы, серенги болгаш чигир— көдээниҥ амыдыралы ам-даа ядыы турганы-биле мындыг шаҥналдарны берип турган.

Чарлалдар садка лекциялар, беседалар, диспуттар. ССРЭ-ниҥ улустарының байырлалдары болуруң чарлап турган. Коллективизация, индустриализация болгаш пионал чаҥгыс эң дугайында калбак тайылбыр ажылын чорудуп, делгелгениҥ киржикчилериниҥ мурнуунга сураглыг күрүне ажылдакчылары, эртемденнер, конструкторлар, чурттуң алдарлыг кижилери чүве чугаалап берип турган.

Баштайгы совет делгелге партияның экономика база ажыл-агый талазы-биле политиказының, социалистиг кивитилелдиҥ тургузуушкунуунуң талазы-биле тайылбыр болгаш пропагаида ажылының ёзулуг индирп болган. В. И. Ленин делгелгеге байыр чедирген бижинге мынча дээн: «Делгелгенин эң улуг ужур-дузалыын билип тур мен. бүгү организациялар аҥаа долу деткимчени коргузериниге бүзүреп тур мен. Эң эки чедиишкиннерни сеткилдиҥ ханзындан күзедим».

Чаа ажыттынар делгелгениҥ зал бүргүү ажылчыннарның болгаш тараачыннарның күрүнезининҥ быжыглыг, хогжүп келгенин көргүзүп турган уечада аайы-биле делгелгелериниҥ кезик-чамдыызын илередип турар. 1930 чылда Бүгү-эвилелдиҥ удуур талазы-биле доктаамал ажылдаар делгелгеги ажыттынган. Күзенекиниҥ болгаш Магнитканың, Ортоа Азияны болгаш Сибирьни тудуштурган демир-орук база ДнепроГЭС, Горькийниҥ автомобиль, Сталинградтың трактор заводтарының тудуглары —баштайгы совет беш чылдарның шалычы тудугларын ында көргускен.

1939 чыл. Бүгү-эвилелдиҥ Көдээ ажыл-агый делгелгези Москвага байырлыг байдалга ажыттынган. Хемчээл болгаш делгирлерге кирген чүүдерниҥ санының талазы-биле аҥаа деңнежир чүве чок турган. 15 чыл эрткенде ол делгелгени чаартып калбарткан, а оон соонда чазактың шинтпири-биле каттышкан делгелгени— ССРЭ-ниҥ Улус ажыл-агый чедиишкиннериниҥ делгелгезин тургускан. Ол ам ынчан тургустуунганы дег чыл санында аҥаа кээп турар он миллион көрүкчүлерге олчаан костүп турар. Чүс муң экспонаттарлыг ол делгелге бистиҥ чуртувустуң чедиишкиннерин — кыыл-тастың чаа тургускан сортундан эгелээш, космостуң талыгыр бедиктерин шингээткенинге чедир хандыкшыдыг болгаш солуун төөгүн турар.

...Чурттуң баштайгы делгелгезиниҥ бо хүннериҥ делгелгезинге чедир алдан чылдар —ол дээрге демиселдин болгаш тинилгелериниҥ оруу, бистиҥ улустуң, бистиҥ партияның боттандырганы кайгамчык улуг ажыл-херектериниҥ оруу-дур. Ам ойнаракчыгаш ышкаш көстүр бичии «Путиловчуну» юбилейжи делгелгедеги көргеш, бүгү чүве чүдеп эгелээнии, ам кандыг улуг бедиктерде четкеминисти тода медереп билир бис.

П. РЯБОВ,
СЭТА-ның корр.

Москва.

ЧАЙЛАГГА

Чайлагларга чеде бээрге,
Сагыш-сеткил ырлап келир—
Салгын-сыры хадымырлап,
Чараш чечек чүрек өөртүр.
Эзим эдээ чайлаг хемнер
Эртен эрте таанда серинн—
Чинчилер дег сүрүг шыпкан
Чиңгир шыпаа чалгып келир.
Кодан малы долганыпкан
Хонаштарда өгге кирем—
Көгээр хымыс, досказар хойтпак
Хөөреп шилээн ажып турар.
Баглаажында взерлиг аът
Бажын савап былгыра бээр—
Аалын сактып ырак черден
Аалчы кызы чедип келир.
Хемнер баштап булут тыртказн,
Кезек чайык куда каапгар—
Шалың сускеи урут-дарыг
Чаржып ойнап ырлажып кээр.

А. АРАПЧОР.

АКЫМ

«Кижи боору—чажындан...» деп үлегер сөс
Кичээнгейлиг бодап көөрге, черле чиге—
Кады төрээн улуг акым дугайында
Кайда-чүде таныыры улуе ынча дижир:

«Эки, бакты ашактар дет, сайгара көөр,
Эрткен, келир үелерни дүүштүр бодаар,
Чөптүг сүме ачы-дуза, чаагай сеткил
Чөрүшкек чок ботта сиген, будуштуг төл...»

Чедеп харже чезинп киргеи кыргаппарының
Чээрби харлаар изиг-халыын чалыыларының
Ынакшылын, бүзүредин чаалап аптар
Ындыг мөөң акым сеңээ каймын келген?

Ачавыстың эрес, ачы топтуулдан бе?
Аваавыстың уран-шевер, хоглүүнден бе?
«Таиды-Угаан» —кырган-ача хайырлаан бе?
Танып хандаан эртем-биличиҥ күжүнде бе?

С. ТАДАР-ООЛ.

ЧАЛГААПАЙНЫҢ МОНОЛОГУ

Шоодуг

«Улуг-Алаак» совхозтуң директору... директору эвес, а директорлуң мал чеми белеткелиниҥ талазы-биле оралакчызы Майыктаар Тевер-оолович Ак-Сал сигем белеткелиниҥ дугайында сөөлгү медээ көрүп орган. Ажыл-агый сиген кезилдезинче бир ай бурунгаар кирип-дээ, ында бижиттинген сан-чуругайлар мырыңай хырык чок болган.

Август айның баштайгы он хонуу төне берген-даа болза, мындыг байдал оны шоолуг-ла дүүртептээн. Ол чалгыяк сандайны столче улам чоокшуладыр тырткаш, оргүл номчаан лама дег, иштинде химиренген. Ооң оозу чоорту монологче шилчий берген.

«Менде буруу чүү боор. Ye бачым-даа болза, шөлээлеп чорзан хоочулуг кижиде... Бурууну Савзар-оолче, а демги ол кым ийик аан... Бо бригадир эр аан. Ажыл кылып билбес улустуң безин ат-сывын кижи тыппас... Хайлыын аа! А, ийст, ийет. Бууруул-Сарыг болбас ийикпе! Оларже чаа идип каар мен. Ол-ла! Оон ыңай база бир вариант бардыр. Агаар-бойдус кандыг туржук. Ак-көк дээрниҥ өңүү оскерлип, бичии-ле бүргеп келген соонда, ана хумуңдан кудуп, саарып турган ышкаш, чаа-ла чаапкаш баар ийик, чоп. Аяс хүнде безин чаай бээр апарган кудай бо. Шын ийии харын. Шала мегелеттине берди ышкаш. Улус оны дыңнааш мени шоодуп, каттыршса-даа хөнүү-ле.

...Адыр-адыр. Эрткен чылдың медээлери кайда чоор. Черле кажар болдур мен ийин. Мында болбас ийикпе. Бо сейфте. Дүлгүүрүм кайыл? (Карманнарын үжеп-чиидип, дүлгүүрүн тып алыр). Аа, бо ышкажыл. Кайы папкада чоор. Мында болбас ийикпе. (Сазынларны чиҥчерлеп чоруй, ындазынла амырааны кончуг хөөн-биле номчуп турар). ...Июль ай. 1982 чыл. Августуу чүге чок апарды. Аа, бодур. Ынчан черле шыырак ажылдап турган-дыр бис, көрем. Ай санында сиген белеткеҥ планывысты 60—70 хуу чедирип турган. Ынчанмайн канчаар. Ынчан мен бодум (хөрээн шаштынгылаар) бүгү ажылды командылап турдум чоп... Ам мындыг-дыр. Бир эвес үстүү черлерден хынаалда келзе... азы медээ негей берзе... эртген чылдың эргижирей берген... мынча дээрге кайын боор. Ыы, оларны бо чылдыы кылдыр эткеш, чорудуптар бис. Ында багай чүү боор. Шынында, хынаалда-даа кылып келзе, эрткеп чылгы эрги сараатгарны чаа сиген-биле шуглай базырып, каракка-ла илдиге бербес кылдыр шып каай бис. Артканы сараатгарынар кайдал дизе... суур аданда суу улгаткаш кештинмес апарган хемниҥ ындында алаакта дээй мен. Оон кедерезе дуу ол сугтуг, малгаштыг тулаанын ол чарынында оймакта-даа деп мегелээй-ле. Ында багай чүү боор. Демги ол семис-чаагай мага-боттуг Матрёна Порфирьевна баштаан сургакчылар келзе суг ынаар угланас-даадыр ийин. Хоорайның асфальтылыг кудумчуларынга тоҥкуладыр базып чанчыгып калган чүвелериҥ ынаар кэйин ис бээр дээр сылер... Сарыг шай, чаглыг эът дээнде мээи-биле домей кадай болбас ийикпе. Па, дарга, кижиниҥ кадай дээрге кайын боор. Че, черле харын чедип келзе оларны хамаан чок, оскелерин-даа шаалдаларга чүве тыпты бээр он.

...Черле ынчаш сагыҥгыртывыҥгырым дээрге, шаандакы ол улуг полководчулар— Александр Македонский, ...а демгилерин кымнар дээр ийик моң. Че-че, уттувдура берип-тир. Мээң сагынмаан чүвемпи өске улус кайнын тып, билип кээр деп. Ажыы-биле чугаалаарга, үе-дуптуң ол кижилери биске чаҥгыс грамм сиген кезип, силос салып, сенаж белеткеп боор эвес. Олдаа хоозун бодал-дыр ийин.

...Сүлде бо! Богун аяс деп чүвезип. Хиндиинде хир чок дээр деп чүве бо ышкажыл. Шолээм эрте доозулбаан болза, сайырам даштыг, чаагай элезиниг хем кыдыыҥга керлип-костүп каап, хүнге дөгеленип, хүртти дадыга берген чытпас ийик мен бе! Ажыл, ажыл... Анчыг-ла чүве-дир бо. Орта дыштапганда-даа чок, оожум селгүүстеп кылаштаанда-даа чок, үргүлүү-ле далашкан чоруур. Шынап—ла күскеге сывыртаткан диспеп-биле дөмей-ле. Чазыптым бе? Ажыр-бас он. Ында багай чүү боор... Бурунгу хүн, оон дүүн база... бо-ла ажыл-хожул дугайын бодаар, аҥаа сагыш аарыыр дээш куйга бажым куюмналды, кулугурлар. Ам үш дугаар хүн эртип тур. Аяс, кааҥ хүннер аан. Ол-даа ажырбас. Ында мээң бүрүүм чок. Директор, агроном, сигенчилер бригадири-даа болгай-ла мен... Улусту удуртуп, башкарар кижи болганымда моон бо конторадан, диспечер албанныга сылдап алгаш, сигенчилерни командылап, айтымшкын берип, медээ негеп оргай мен. Өске улус ажылдаай-ла, олар изиг хүнге эът-кежин кызыдыр чиртип, ажыг дерии топ тургаш, мал чемин белеткээйлер-ле. Ында багай чүү боор»...

...Каш хонук эрткенде совхозка сигеп белеткелин хынаан. Ооң түнкели-биле Майыктаар Тевер-оолович майыктадыпкан, ажылындан үндүр «тептиришкен» дивейикпе. Ол эм шынап-ла хем кыдыында хердип-костүп чыдыр боор. Ооң соонда ол каяа сыпар ирги?

Ш. ДОРЖУ.

АКЫ-ДҮҢМА ЧОНЧЕ ААЛДААШКЫН

(Уламчызы. Эгези № 181 «Шында»).

3. Кочкоржулар

— Дараазында баар районувус Кочкор району. Ол Нарын области эң мурнакчы район. Чеди чыл улаштыр чүгле область эвес, бүгү республикада бирги черни эзлеп турар. Мурнакчылар-даа. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары-даа хөй. А партия райкомуиун бирги секретары Корчбек Акназарович Акназаров база Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры. СЭКП-ниҥ XXV, XXVI съездилериниҥ делегады — деп, бистиҥ удекчинис Ишембай Токолдошевич кыска-даа болза долу тайылбыр берди.

Район товуң суур-даа эвес, хоорай деп болдур. 3-4 каът лаш бажыңнарлыг, асфальтылыг делгем кудумчуларлыг, холчок чараш парктыг, кудумчулары, бажыңнары национал аян-хевир-биле каастаттынган, Ажыл-агыйжы холдуң изин мында базым санындан көрүп болдур.

Райком эжиинде бистиҥ уткуп келгеп хөй-ле даргаларбиле кады секретарьның кабинединге кирип келдивис. Узун дурт-сынныг, делгем эгиниерлиг кижи стол артындан туруп келгеш, шуптуусубиле хол тутчуп мендилешти. Арындан чырык хүлүмзүрүг ыравас. оожум чүгаалыг ол кижи угаанныг, буянныг болгаш ажыл-агыйжы дээрзин оон чугаа-домаандан, ажыл-чаҥындан дораан билип ап болзур.

— Мен бо Дерсу Узаланы дораан танып кагдым — деп, Максим Мунзуктуң холун силгивишаан, ол чугаалайдыр.—Мээң Тыва дугайында билиим школа географиязыбиле кызыгаарлаттынмайн турар болдур ийин. Көрбес силер бе, бо стол кырында номнарны — дидир. Шынап-ла, стол кырында овааланы бергеп номнарда Улуг Совет Эвилелиниҥ эгелээн тыва чогаалчыларының шулуктериниге чедир чок-ла ном чок.

Кочкор районда сес совхоз, 3 колхоз, 700 муң ажыг хой, 8 муң ажыг чылгы бар. Районнуң мурнакчы кадарчызы Совет Сыкыбаев бо чылын чүе хойдан 198 хураганны алган. Ооң үлегерин эдерип турар малчыннар аваҥ эвес.

Районда улуе ооредилгезинче, культура хогжүлдезинче улуг ынчаҥгейни салып турар. Районда улустуң театр, база «Шаттык» деп улустуң ыр, танцы ансамбли доктаамал ажылдап турар. Ол ансамбль эрткен чылын Югославия четкеш келген.

— Аныяк салгалды чоонуң патпонал чаагай чанчылдарынга киижиидер соруулга салып алган ажылдап турар бис. Бистиҥ чон чаагай чанчыл-биле бай. Оны социалистиг совет утка-шынар-биле улам байдыдып турган аныяктар киижиидилгезинге ажыглаарга эң дээштаг даорзин практикадан көрүп тур бис—деп, секретарь чугаалай-дыр.

— Келир чылын бистиҥ республикавыс алдан харлаар. А силер 40 чыл оюн байырлаар силер. Тывалар бистен чаэрбн хар аныяк. Ынчалзадаа бис тываларны өгбелеривис дээр улус бис. Чүге дээрге бистер, кыргыстар ук шаанда Энесайдан (Енисейден) үнген улус дээр чүве. Энесайның эгезинде. Саяннарның арамнда төрээн черивиске домей черни дилеп чораан, бо Тянь-Шаньларга доктаай бергенивис ол-дур ийин—деп, Акназарович баштактаны-дыр.

— Шынап-ла, бистиҥ артистер орук дургаар боттарының өскен черлеринге домей черлерни тып аар чордулар ийин. Эртип келген оруувуста Ак-Булак, Кызыл-Ой, Ак-Сут, Кара-Үнгүр, Кара-Хөл дээш-ле таныш аттар-ла хөй — деп, Максим Монгужукович шын-на туразы-биле элдепсинг-дир. — Л мяш-даш, аҥ-куш аттары безин домей: терек, тал, чыжыргана, хадың, кара-куш, элик, аргар дээш-ле баар — диивишаан, Максим Монгужукович улай-улай йитырып-ла ор:

— Бо районну Кочкор районуу дээр, район товуң Кочкор суур дээр, а кожа совхозтуң ады база «Кочкор». Ол кочкор дээрге чогум чүү дээн сөс болду бо?

— Кочкор дээрге «эр хой» дээн сөс-түр ийин.

— Аа, бистин-биле ону кошкар дээр, силер арай өскээр адаар-дыр силер аа?

— Чогум та, кайывыс шын эвес адап турар чүве ийик, ону дыл эртемденнери тодарадып шыдаар боор. А бистиҥ район шаг-шаандан тура хой ажылы-биле алдаржаан, мында үнелиг кошкарларны өстүрүп турар. Ооң ужундан-на ындыг атка чедингеннвис ол боор — деп, секретарь тайылбырлай-дыр. Ооң соонда Корчбек Акназарович бажыңның дүгү шуут ак-даа болза, аныяа кончуг кижиже айыткаш:

— Бистиҥ районда Тывага чораан чаҥгыс кижи бо. СЭКП райкомунуң пропаганда килдизиниҥ эргелекчизи, хостуг хүреш талазы-биле спорт мастери Аскар Османович Османовка силерни шуут-ла хүлээдип берейн. Көрдүң бе, Аскар Османович, аалчыларны бажың-биле харгылаар сеэ — диивис. Аскар Османович студент чылдарында Тывага кээп, хостуг хүреш талазы-биле Кызылга болган зона маргылдаазынга киришкенин сакты каапты. Райкүүскомнуң культура килдизиниҥ эргелекчизи Сапар Алиев-биле кады район товуңун болгаш чоок-кавы ажыл-агыйларыиа солуп-солуп черлеринче тыва аалчыларны экскурсияладып, районуң пос-таавы фабриказының, аржаан суг белеткээр заводунуң, эт-херексел фабриказының, район музейиниҥ ажылчыннары-биле ужуражышкынны организадастадылар.

(Уламчылыг).

Е. ТАНОВА.

Редакциияның адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыылаалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партияжи ажылырал болгаш үзетпүр киллдестериниҥ 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуу киллдестериниҥ 2-37-13, чагаа киллдизиниҥ 2-41-27, информациия киллдизиниҥ 2-22-60, культура киллдизиниҥ 2-23-54 көдээ ажыл-агый киллдизиниҥ 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солуп келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1078.

Тыва АССР-ниҥ Ном үндүрер-чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниҥ талазы-биле күрүне комитединиҥ типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01330

ТВ

АВГУСТУҢ 13-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — Чалыларның чогаалылгалары. 9.25 — «Спортлотонуң» тиражы. 9.35 — Улам хөй эки бараанар дээш. 10.05 — Телесочерк— «Конгонуң хостуг черинде». 10.35 — «Мираж» деп үш сериялыг уран-чечен фильминиҥ 3-кү сериязы. 11.40 — «Москвичка». 13.55 — 14.10 —Чаңсар. 14.10 — Бөгүн делегейде. 14.25 — Өнүктерниң арын-ңүүрү. 15.10 — Бөгүм—Күш-культуржуңуң хүңү деп дамчыдылга. 15.20 — Концерт. 16.35 — Политиктиг хайгаракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.05 — Чиик атлетикага делегей чемпионады. 17.45 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчит эвес». 18.50 — «Экранда— кинокомедия». 20.30— «Адазының бажыңы». 21.00 — «Ye». 21.30 — «Ырыдан таныыже». 22.00 — Футболга ССРЭ чемпионады — «Спартак» — «Динамо» (Тбилиси). 23.45—23.55 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Бир эвес кадык болукасымза». 8.30 — «Командир» деп уран-чечен телефильминиҥ 5-ки, 6-гы сериялары. 10.55 — «Эртенги почта». 11.25 — Эртем-неперелдиг фильминер. 12.00 — «Петя биле бөрү». Мультфильм. 12.15— «ССРЭ-ниҥ улустуң артизи Евгений Лебедев». «Актер дугайында бодаалдар». 13.40 — «Камера делегейни тырттырып тур». 14.55 — «Музыка киоскузу». 15.25 — «Достоевскийниҥ чуруктары» деп чаа фильм. 15.45 — Ленинград телевидениезиниҥ программазы. 17.15 — «Улуг улустуң шыны». 18.20 — «Бөгүн кежээ». Аныяктарга дамчыдылга. 19.30 — Документалдыг фильм — «Енисейде бажың». 19.45 — Делегей боллуушкуннарының допчуланы. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00—«Ye». 21.30 — А. П. Чехов. «Чайлаг амыдыралы». Телешин.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге бичечаазтаар. Соңгу-барыын чүктеп хаттың дүргени секундада 9—14 метр.

Дүне 16—21, чамдык черлерге 3—8 градус чылыт. Хүндүс 20—25, чамдык районнарга 10—15 градус чылыыр.

Кызылга булуттаар, бичечаазтаар. Соңгу-барыын чүктеп хаттың дүргени секундада 9—14 метр. Дүне 16—18, хүндүс 23—25 градус чылыыр.

КИНО

АВГУСТ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «По ту сторону моста» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда

«ПИОНЕР»: «Мартин и волшебник» 9.30, 13.10. «Операция «Ы» и другие приключения Шурика» 11.20, 15.00. «Родителей не выбирают» 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Спокойствие отменяется» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Саламандра» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Не могу сказать прощай» 15.00 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

КОНЦЕРТТЕР

Кызылдың Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында август 13-14-те РСФСР-ниҥ алдарлыг артизи, делегей конкурузунуң лауреады **Людмила ИСАЕВАНЫҢ** концерти болур.

Программада: орус, совет болгаш даштыкы композиторларның ырылары.

Фортепиано-биле үдслгеде — **Александра ШИРОКОВА.**

Чечен чугаа — **Нина ЕРШОВА.**

Концертче кирер билеттерни театрның, филармонияның кассаларында, «Саян» универмагта садып турар.

Концерттернин эгелээри: 13-те— 17.00, 14-те — 15.00 шакта.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 188 (12278) | 1983 чылдың август 14, воскресенье | 1925 чылда үнелеп чыткан | Өртээ 3 коп

Бөгүн—Тудугжу хүнү

МОСКВАГА

Профессионал байырлалга—Тудугжу хүнүнге тураскаадыкан байырлыг хурал бүрүнгү хүп Москвага болган.

Президиумга — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Г. В. Романов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы А. К. Антонов, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи И. П. Дмитриев, албанның өске-даа кижилери, социалистиг чарыш мурнакчылары, пайысылалдың хөйнүнүн төлээлекчилери олурган.

ССРЭ-ниң кодээ тудуг министри В. Д. Даниленко илткел кылган.

ЧУРУКТА: «Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелиниң М. В. Горбачевскийниң (ортузунда) бригадазының кежигүннери.

Оларның ажылының дугайында материал өйнги арыда.

БУЯННЫГ МЕРГЕЖИЛ

Бөгүн бистиң чуртувустуң ажылчы чонунары Тудугжунуң хүнүн —тудугжуларның профессионал байырлалын демдеглеп турар. Бистиң чонувус тудугжунуң күш-ажылын бедиидиби үнелеп база хүндүлеп турар.

Тудугжу —белен эвес болгаш эң буянныг мергежил. Тудугжулар кижи четпээн, эзи нуруг чөрлерге баштайгы баарларның одуруунда. Олар аңаа хоорай, суурларны тудуп, фабрика, заводтарны, электростанцияларны, демир-орук магистральдарын арттырар. Тудугжунуң күш-ажылы бистиң амыдыралывысты доктаамал чаартып, чаагаймыдып турар.

Ынчангаш Тудугжунуң хүнүн бүгү улустуң байырлалы кылдыр демдеглээр ужуру-даа ында. Олар бистиң чуртувустуң экономиктиг күчүзүн улгаттырарынга, социал, культура чаартылгазынга улуг үлүг киирип турарлар. Капитал тудуг талазы-биле Совет Эвилели делегейде эң-не мурнуку одуругга. Бежен чыл дургузунда ков фондуларны ажыглалга киирери бисте 152 натап улгатнан. Барынын болгаш Чөвө Сибирьде, БАМ база Россияның кара эвес хөрзүннүг зоналарында девискээр-бүдүрүлге комплекстериниң хөгжүлдези-биле холбаштыр ында тудугнуң найгамчык улуг программазы боттанып турар. Аъш-чем программазының неезэ бояур көдээ-ниң социал чаартылгаларынга тудугжуларның үлүг чылдан чылче улгадыр. ССРЭ-де дег ынча хөй чурттаяга бажыңнарын найда-даа тутпайн турар, чурттаар шөл алыры —совет кижилерниң Конституция ёзугаар быжыглаан эргези.

Тудугжуларның, монтажниктерниң, төлевилекчилериң, архитекторларның хөй миллион кижилиг коллективтериниң күшенишкиннери бо хүннерде СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, он бирги беш чылдың харыысалгалыг сорулгаларын күүседиринче угланган. Капитал тудугнуң ажыктыын бедидери, ооң индустриализациязын боттандырары, кон фондулдарның шынар талазы-биле улам сайзыраңгайжыырын чедип алыры, чаа күчүлерни дүрген ажыглалга киирери, ажылдап турар бүдүрүлгелериниң чаартылгазын шапкынчыдары—тудугжуларның белен эвес сорулгалары ындыг. Ынчангаш күштерни ажыглалга киирер тудугларга колдай мөөңнээри, доозулбаан тудугларның санын эвээжедири болгаш тудугларның тудар хуусаазын кызырары кол ниитээнгейге турар ужурлуг.

Бистиң республиканың тудугжуларының мурнунда он бирги беш чылдың арткан үезинде улуг сорулгалар салдынып турар. Чугула ужур-дузалыг тудугларның — Кызылда «Тудуг кезектери» комбинаттың улуг панельдиг бажың тудуунуң цегининг, автоматтыг телефон станциязының, хлеб заводунуң, аэровокзалдың, ТЭС-тиң № 12, 13 котёл агрегаттарының, СЭКП обкомунуң парлалга черинниң редакция корпузунуң, Кызыл-Мажалыкта сүт заводунуң болгаш өскеда хөй-хөй социал-культура болгаш чурттаяга тудугларының тудуун доозуп, ажыглалга киирер сорулга туруп турар. Бо чылдарның дургузунда агроүлетпүр комплекизининг, көдээ чурттаяга база культура-амыдырал тудугларының программазын боттандырары төлевилеттинген.

Капитал тудуг талазы-биле төлевилээн планнарның чедишкинниг боттаныышкыны тудугжуларның, монтажниктерниң, тудуг материалдарының болгаш индустриязының ажылдакчыларының демниг, үре-түңнелдиг ажылындан хамаарыыр. Тываның хөй муң кижилиг тудугжулар отрядының коллективтери социалистиг чарыштың мурнакчыларынан үлегер ап, оларга деңнежип турар. Боттарының профессионал байырлалын «Тыва септелге-тудуг», «Тыва суг тудуг трестерниң, Тываның орук-тудуг эргелелиниң, № 48 тудуг эргелелиниң, «Көдээ электротудугнуң» тудуг-монтаж эргелелиниң, автотранспорт эргелелиниң КМК-зының болгаш өске-даа тудуг организацияларының коллективтери күш-ажылчы чедишкиннерлиг үткүп алган. «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелде К. Күжүгеттиң, № 48 тудуг эргелелинде Е. Бизяеваның, В. Борбак-оолдуң, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкында К. Монгуштуң, «Тыва септелге-тудуг» тресте Ч. Сыраттың, Н. Мозгаметскийниң удуртканы бригадалары планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелериң доктаамал ажыр күүседип турар. Олар боттарының херээнге ханы бердингени-биле, хүн бүрүде долу күш-биле ажылдаар чүтүлү-биле, күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедидеринге иштики нурлавырларны ажыглап турары-биле ылгалып турар.

Ынчалзажок бо байырлал хүнүнде безин оларны дүрген ажып эртер, улам шапкын бурунгаарлаар дээш чамдык чедир кылдынмайн, шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларны айтыр херек. Беш чылдың төнчүзүнге чедир ам-даа ийи ажыг чыл хуусаа бар-даа болза, бистиң тудуп кылыр ужурлуг чүүдеривис оранчок хөй. Ону чедип алыр дээш четпестерни амдан эдер, чедир кылбаанын чедип алыр ужурлуг бис. Дыка хөй тудугжу коллективтерде күш-ажылдың сагылга-чуруму, хөй-ниитининг идепкейи муду, ажылдан озалдаар, үзер чоруктарның, ажылчыннарның күш-ажылын организастаанының деңнелининг чавыс бооп турарындан ажыл шагының чидирии улуг бооп артып турар. Камналга чуруму чер болганда бедик деңнелде четпээн, материал-техниктиг нурлавырлар болур-чогууру-биле ажыглаттынмайн турар.

Бо чылдың арткан үезинде тудугжулар кол күштерни база чепсек-херекселдерни ажыглалга киирер тудугларга мөөңнеп, социалистиг чарышты түс-түс ажылчыннар, бригадалар аразынга, холушкан мергежилдиглериң ортузунга улам налбартыр ужурлуг. Кижилер-биле организанчы болгаш кижизидикчи ажылды тудуг шөлдеринче, бригадаларже углаары чугула. СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.), июнь (1983 ч.) Пленумнарының негелделериңе дүүштүр сагылга-чурумну быжыглаар, кижи бүрүзүнүң харыысалгазын бедидер херек. Тудуг конвейеринде ажылдарның графигин, материалдарны бээриниң графигин ылаптыг сагыыры маңаа кол чугула негелде болур.

Бригада бүрүзү, күш-ажылчы коллектив бүрүзү ажылдың тодаргай планын, моон соңгаар канчаар, кайза амылдаарын билгеп турары чугула. Планнаттынган бүгү тудуглар чогуур хуусааларында киргеп турзун дээш тудугжу бүрүзү харыысалгалыг. Ол дээрге бистиң тудугжуларывыстың чон мурнунга, Төрээн чуртунуң мурнунга хүндүлүг болгаш ыяап күүседир хүлээлгези болур.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Ю. В. Андроповтуң Португал коммунистиг партияның Чиигине секретары эш Алваро Куньял-биле ужуражышкынының түңнедиргин СЭКП ТК-ның Политбюрозу ээлчеглиг хуралынга көргеи болгаш түүлдүг деп санаан. Тайбың дээш, ядролуг дайынны болдурбас дээш демисселдиң амыдыралчы чүгүла айтырыгларынга хамаарыштыр акы-дүнма ийи партияның бо ужуражышкынының үезинде бадыткаттынган чангыс эвин, марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлы интернационализмниң принциптеринге үндезилээш, боттарының үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазын моон соңгаар-даа калбартыр деп оларның шиитпирлиин бедия-биле үнелээн.

Минералдыг чемнешчидилгелерни болгаш химижидилгенин оске-даа түүлдерин бүдүрериң хөгжүдер база көдээ ажылагыйга бээрин көвүдеир талазы-биле Аъш-чем программазының онаалдаларының канчаар күүседиптиниң турарының дугайында айтырыгны ТК-ның Политбюрозу көргеи. Хуралга ол айтырыг дугайты ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Л. А. Костандов, З. Н. Нуриев, И. К. Байбаков, министрлер А. Г. Петрищев, А. М. Токарев, П. Ф. Ломако оларның дыннадыгларын дыннаан. Чемнешчидилгелерни кылып үндүрери көвүдээн болгаш ассортиментизи калбарган-даа болза, оларны бүдүрериниң талазы-биле беш чылдың баштайгы чартыныың онаалдалары күүсеттинмээнин чугаалажып көрүүшкүн үезинден демдеглээн.

Мындыг байдалдың кол чылдагааннарының бирээзи болза, минералдыг чемнешчидилгелер бүдүрер талазы-биле, хамыктың мурнунда чиг-эт баазазын хөгжүдер болгаш бүдүрүлге күчүлерин ажыглаар талазыбиле министерстволарның ажылында четпестер база минералдыг чемнешчидилгелер үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериң тударында хожудаашкын болуп турар. Көдээ ажыл-агыйны химижидериниң түүлдерин бүдүрер талазы-биле объектилерни тударынче тудуг министерстволары четчир киичээнгейни салбайн турар.

Чемнешчидилгелер кылыр үндүрер талазы-биле онаалдаларны багай күүседип турар дээш министр А. Г. Петрищевти СЭКП ТК-ның Политбюрозу шыңгыы сагындырган болгаш адырның ажылында четпестерни чайладырын, колхозтарга болгаш совхозтарга чемнешчидилгелер бээрингe болдунган хожудаашкынны чок кылырын министерстволуң коллегиязының хүлээткен. Минералдыг чемнешчидилгелер бүдүрер талазы-биле бүдүрүлгелер тударынга хожудаашкынны болдурган министрлериң киичээнгейин минералдыг чемнешчидилгелер болгаш үнүштер камгалалының түүлдерин бүдүрер талазы-биле объектилер тудуунда хожудаашкыннарны ажып эртериниң эргежок чугулазынче угландырган.

Минералдыг чемнешчидилгелерни бүдүрерин көвүдеир болгаш оларны чөп ажыглаар талазы-биле улам өзүп орар хемчээлдериг ажылдарны долдур күүседиринге хандырар тодаргай хемчеглерни хамаарышкап министерстволарның киржилгези-биле ажылдап кылырын болгаш боттандырып чорударын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Л. А. Костандов, З. Н. Нуриев, Н. К. Байбаков оларга дааскан. Бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның коллективтерин ол онаалдаларны күүседиринче мобилизастаар талазы-биле органнакчы ажылдың ажыктыын, дээштиниң бедидерин эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТКларынга, партия крайкомнарынга болгаш обкомнарынга дааскан.

Чурттуң хоорайларының болгаш чурттакчылыг оске-даа пунктуларының одалга-энергетика ажыл-агыйының ажыктыын бедидер талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажылдап кылган саналдарын Политбюро көргеи болгаш түүлдүг деп санаан. Ол саналдарны боттандырып чорудары хоорайларны болгаш суурларны одаар түүл-биле хандырарын дыка ажыктыг арганы бээр.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга иштики болгаш делегей амыдыралының оске-даа айтырыгларын база чугаалашкан.

ПЛАННЫ КҮҮСЕТКЕН

Совет Тываның 40 чыл оон төлептиг үткүүр сорулганы салгаш, Кызылдың түүйбу заводунуң коллективи он бирги беш чылдың үшкү чылының сес айларының планын Тудугжу хүнүнүң бүдүүзүнде күүседипкен. Республиканың тудугжуларынга 5780 муң түүйбуну берген. Ол болза эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге 910 муң түүйбу хөй болганы ол.

Планнан ажыр 170 муң рубльдиң продукциязы сайгартынган, а нормативтиг ажыг продукция бүдүрериң планнан ажырганы 80 муң рубль боол турар. Күш-ажылдың бүдүрүмчүлүү 19 хуу өскен. Продукциязының бот-үнези элээн кымырылган болгаш чыл эгезинден тура планнан ажыр 5 муң рубль ажыг орулгалыг болур арганы берген. Ажылчыннарның айда алыр ортумак шалыңнызы болгаш күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүнүң өзүлдези дециишкеп. Түүйбуның шынары болдуп. «100» марканың түүйбузу инити бүдүрүп турар түүйбунуң 40 хуузу болуп турар. Бо чедишкиннер канчап чедип алдынганыл?

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунга кадрлар-биле ажылды күштелдирер дугайында айткан. Бистер ук Пленумнуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарыбыле чамдык ажылдарны кылып чоруткан бис. Коллектив кадрларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп, олярның мергежилин бедидеринче киичээнгейни утландырып келген. Бүдүрүлгечи база технологтуң сагылга-чурумну күштелдирип, социалистиг чарышты организастаарын бедиткен болгаш ажылчын бүрүзүнүң даанган херээнге харыысалгазы бедеэш.

Коллективте профилактика човүлели ажыл шагы үзер, чурум үрээр кижилер-биле шыңгыы демисселди чорудуп турар. Чылдагаан чокка үстүнген ажыл шагын ол дорган киичээнгейге ап, прогул кылып турар кижилерниң хемээн ап турар. Ооң түңнелиниде заводта ажыл шагы үзер чоруктарны бөрүк кылып, кызырылган болгаш сагылга-чурум экижип турар.

Коллективте бригада бүрүзү август айда даанганындан ажыр ажылдап турарлар. Ылаңгыя А. Ф. Соломатинниң удуртканы түүйбу хептекчилериниң, М. Г. Марьясовтуң, В. В. Федоровтуң түүйбу орттедикчилериниң кызымаккай ажылын демдеглевес аргажок. Күш-ажылчы чедишкиннерин дээш оларга август 12-де шилчинир вымпелдерни болгаш акша шаңналдарын байырлыг байдалга тывыскан.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун бижиглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» докгаалын бистиң заводтуң коллективи бүрүн деткип, хүлээп алган. Ынчангаш чедишкиннерин улам бедидер дээш, шудургу ажылдаарын хүлээнип турарлар.

С. КРАСНОПЕРОВ,
Кызылдың түүйбу заводунуң директорунуң.

МАЛ ЧЕМНЕРИ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫНГА УЛАМ ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИИЛ!

ШАПКЫН ТЕМП

Бии-Хем районда «Саян» совхозтуң сигенчилери бо чылын пиитиинге малынга 5620 тонна сигенни белеткээр хүлээлгелиг. Бо хүннерде ажылагыйның сигенчилери ниитизинбиле 2 муң ажыг тонна сигенни белеткээн. А 3550 тонна сенаж салыр планын күүседип алганнар.

Мал чемн белеткээр сигенчи бригадалар аразында чарыштың мурнуку одуруунда совхозтуң Сушь салбырында Сергей Аскан-оолга удурткан № 3 механизастаттынган бригаданың сигенчилери чоруп турар. Олар 470 тонна сигенни амга чедир белеткеп, мал чемн белеткээриниң темпизин шапкынчыткан.

Оларның бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдар тургустунган деп болур. Сигенчилериниң вагончиктеп кылган хову турлаа оларның-биле кады кожуп чоруур. Ооң-биле кады бригаданың поварлары СЭКП кежигүнүнге кандидат Марина Салчак биле Валентина Аскан-оол олар амданыг аъш-чемнин кылгаш, сигенчилериниң ажылдап турар черлеринге чедирип берип турарлар.

Сигенчилер ортузунда калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Николай Дамбага удурткан сараат салыкчыларының звенозу чоруп, хүн-үлүүн 140—150 хуу күүседип турарлар. Александр Кокоолга баштаткан сиген безикчилериниң звенозунуң ажылнжи база мактадыг.

Совхозтуң Сушь салбырының сигенчилери ниитизинде малынга чем белеткээриниң талазы-биле шалыпчы айга идепкейлиг киржип, боттарынга алган хүлээлгезин августуң тончүзүнге чедир күүседир дээш соруктут ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: № 3 механизастаттынган сиген белеткээр бригаданың мурнакчылары Виктор Пухов, Андрей Кулун-Дарый, Петр Маады болгаш Павел Хольшин олар.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ОЛАР БОТТАРЫНГА БҮЗҮРЕЛДИГ

«Күш-ажылдың хостуу» совхозта мал чемнери белеткээриниң талазы-биле Л. К. Кокоолга баштаткан сигенчи бригада кежигүннери эрткен чылын мал чемнери белеткээриниң шалыпчы айында 675 тонна сигенни белеткеп, районунга эң бедик көргүзүгнү чедип алган. Олар бо чылын кезер оът-сигеннинг бүгү шөлдерин баш удур хынамчалыг көрүп алгаш, 3200 тонна сигенни сараттап алыр сорулганы боттарының мурнунга салган. Сигенчи звеноларның аразында чарыш калбарган. Күш-ажылчы маргылдаага В. Сиваттың звенозу тергиндеп, ам безин 500 ажыг тонна сигенни белеткээн.

Бригаданың кежигүннери шалыпчы айда хайнымышкының ажылдап, малдың муң ажыг тонна бөдүүн чемнерин белеткеп апкан болгаш хүлээлгезин күүседип шыдаарынга бүзүрелдиг ажылдап турар. Агаар-бойдустуң чамдык таарымча чок байдалдары-даа оларга шаптык болбайн турар.

Бистиң корр.

Бистиң интервьювус

РАУК: баштайгы базымнар

Тожу районнуң агроүлетпүр каттыжыышкынының ажылынның база моон соңгаарғы сорулгаларының дугайын чугаалап бээрин ооң даргазы Валерий Монгушович Чимиттен бистиң корреспондентивис Х-К. Монгуш дилээн.

—Кол-ла чүүл болза көдээ ажыл-агыйны хандырып турар бүгү авеноларның ведомстволар аразының башкаланчак чоруун чайладырын чүгле бодунуң эрге-ажыктарын бодаавайн, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ниитизинге этис түңнелдерин дээш ажылдаарын чедип алыры дээрзин ам кижи бүрүзүнге билдингир. Агроүлетпүр каттыжыышкының тургускынының кол сорулгазы-даа ол—деп. В. Чимит чугаалаан.

—Моон мурнунда районнуң көдээ ажыл-агый эргелели колдуунда-ла совхозтарның ажылын башкарар, оске организацияларга салдар чедирер аргазы чок турган. Ооң аңгыда амгы каттыжыышкының кежигүннери бүдүрүлгелер совхозтарның ажылындан база хамаарылга чок турган болгай. Ам ындыг эвес. Агроүлетпүр каттыжыышкының районда тургускыны-биле ол башкаланчак чорук чайлаттынган.

Бистиң РАУК-туң составында сес организацияга кирип турар—ийи совхоз, районнуң Сельхозтехника каттыжыышкыны, Тоора-Хемниң ыяш ажыл-агыйы, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкының кожуп чоруур механизастаттынган колонназының бот-орулга-чарылгалыг участогу дээш оске-даа будүрүлгелер. Олар ам шуптуг бот-боттарындан хамаарылгалыг болганда, кайы-даа коллективтиң ажылының түңнели оскезиниң канчаар ажылдаапындан дорт хамаарыыр. Чижээ, совхозтар эки ажылдаар-ла болза, будүрүлге бүрүзүнүң экономиказының деннели бедик. Шаңнал-мактал фондузу улуг болур болгай.

Каттыжыышкын чаңгыс удуртур органныг (РАУК төвүлели), тус-тус организацияларның удуртукчулары оон кежигүннери болганда, ажылагыйжы айтырыглар шиитпирлээрдө таарымчалыг апарган. Чөвүлелдиң хуралын айтыгынган үезинде эрттирип, аңаа планныг даалгаларның күүседедезип, шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларны сайгарып, оон соңгаарғы сорулгаларывысты чугаалажып, боттандырарының хемчеглерин ап турар бис. Будүрүлге, коллектив бүрүзүнүң кылыр ажылының планын ай, квартал, чыл аайы-биле тургускаш, каттыжыышкының ниити ажыл планын аңаа үндезилеп кылган. Ук планнарның күүселдезин төвүлел доктаамал контрольдап турар.

База бир эки чүве болза, совхозтарның экономиказын, тудуг-суурун сайзырадырынга, черле районнуң көдээ ажылагыйын хөгжүдеринге РАУК кежигүнү будүрүлгелериниң, тудуг черлериниң үлүү коскуу-биле улгатқан. Ылаңгыя совхозтарны тудуг материалдары-биле хандырарынга, көдээ суурларга будүрүлге объектилерин, чурттаяга бажыңнарын тударын дүргедиринге Тоора-Хемниң, Сыстыг-Хемниң ыяш ажыл-агыйларының, КМК-ның Тоора-Хемде бот-орулга-чарылгалыг участогунуң киирип турар үлүг-хуузу улуг. Чижээ, участок эрткен чылын 4 млн. рубльдиң тудуг ажылдарын кылган болза, бо чылын 8 млн. рубльдиин кылыр. Ол көргүзүг чыл бүрүде улгадыр.

Топчүткен удуртулгалыг болурга, будүрүлгелериниң дузалал ажыл-агыйын хөгжүдеринге, ол ышкаш кадрлар белеткээринге эки идиглиг, таарымчалыг болур-дур. Бо чылын тудуг черинден беш кижини профтехучилищелерже ооредип чоруттувус. Олар ооредилгезин доозуп, тускай мергежилди чеяип алгаш, ол-ла коллективиште кээп ажылдаарлар. Дараазында өске организациядан улус ооредип алыр бис.

Каттыжыышкының ажылында шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар база-ла эвээш эвес. Бети дээрге көдээ ажыл-агый эргелелиниң, Сельхозтехниканың каттыжыышкының ажылдакчыларының ажылдаар аңгы өрээлдери безин чок. Материалдыг эт-херекселдер, артык кезектер шыгжаар улуг склад база херек, ону дүрген тудуп эгелээри негеттинип турар.

Ол ышкаш агроүлетпүр каттыжыышкының авеноларының аразында сан-хөө харылзааларының айтырыглары аңдаа болур-чогууру-биле шиитпирлеттинмээн.

Ынчангаш сорулга чүл дээрге, РАУК кежигүнүнүң будүрүлгелерни чаңгыс аай экономиктиг механизм кылдыр организастап алыры, районнуң көдээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге оларның үлүг-хуузун улам улгаттырары, адыр бүрүзүн хөгжүдеринге технологиязын сайзырагайжыдары, мурнакчы дуржулганы ооредип, калбаа-биле ажыглап, черчерлерге пептерсидир дээш оске-даа хөй иштики айтырыгларны шиитпирлээри болур. Ол бүгүнүң чедишкиннинг боттандырары будүрүлге бүрүзүнүң ниити эрге-ажыктар дээш бир деминг ажылдаарындан дорт хамааржыр.

М. К. Тахватулинни Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия органнарынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылды дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 60 харлааны-биле холбаштыр СЭКП Тыва обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар кылдынынга инструктору Мизрам Камалетдиновна Тахватулинни Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1983 чылдың август 11.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бөгүн—Тудугжунуң хүнү

УЛАМ БЫЖЫГЛААР

Он бирги беш чылдың өзек чылының бирги чартымында социалистиг чарышка тудуг организацивларының араазындан «Тыва тудуг» трестиң социалистиг хүлөзелгелерин тудуг монтаж ажылдарының талазы-биле 103,7 хуу, күш-ажылдың бүдүүлүүн—114,7 хуу күүсеткен № 48 тудуг эргелелиг ийиги черни эзлээн. Ук организацияга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблачөвүлелдиң болган ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун база акша шаңналын тывыскан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, оң сонгадагы СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин күүсеткишаан, Совет Тывазының 40 чыл оюн төлептиг уткуур дээш «Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелиниң коллективи күжениишкинниг ажылдан турар. Коллектив бо чылдың 7 айларының күрүне планын 104,1 хуу күүсеткен. 892 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр турган, ону херек кырында 928,9 муң рубль кылдыр күүсеткен. Бир ажылчынга хамаарыштыр ажылдап кылымшкын планы 4130 рубль турда, ону 4788 рубль чедирген, ажылдап кылымшкынның планы 115,9 хуу күүсеттингеп.

Эргелелде бызанчыларның, штукатур-плита салыкчыларының, малярларның үш участогу бар. Чазаныкчыларның —3, плита салыкчыларының—2, малярларның—6, шуптуу—14 бригада ажылдап турар. Коллективте шупту 180 ажылчынар бар болза, оларның иштинден 128 кижи составтыг 11 бригада бот-орулга-чарыллыг ажылдап турар. «Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы» деп бедик атты 7 бригада чедип алган. А комсомолчулар-аныктарның Е. С. Бизяева, В. Б. Борбак-оол, А. Л. Войтюк, Е. О. Сарыглар, Н. Б. Донгак удурткан бригадалары «Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы» деп ат дээш демисежин турар.

Бирги кварталда социалистиг чарыштың түңнели-биле эргелел республикаңның тудуг организацияларының араазында бирги черни, Кызыл хоорайныңга база бирги черни эзлээн. Ийиги кварталда республикага ийиги, Кызыл хоорайга бирги, «Тыва тудуг» трезинге база бирги черни алган.

Эргелелде «Ажылы дээш алдар-хүндү» деп девизтиг адаа-биле социалистиг чарыш калбарган. Ук чарыштың негелделери шыгыны. СЭКП ТК-ның июль (1983 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Ю. В. Андропов ажылдың шынарыиче кол кичээнгейин угландырарын айыткан. Ынчангаш социалистиг чарышты түңнеп тура, бригадалар, участоктарның кылган ажылдарының шынарыиче улуг кичээнгейни салып турар. Ажылдың шынары эки сагылга-чурумдан кол хамаарыжыр дээрзи билдингир. Бистиң коллектив сагылга-чурум талазы-биле негелдени күштелдиргем. Тимлекчи болур деп бодаар болза, чүгле планның күүседир эвес, а сагылга-чурумум бедидер, чылдагаан оок черге ажыл шагы үзерин шуут боллурбас болгаш бодуиуң мергежилиниң айыы-биле дуржулгазын доктаамал өстүрер апаар. Сөөлгү үеде коллективте ажыл шагы үзер чорук көскүзүү-биле кызырылган. Ажылчыныарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның хамаарышкан ажылынга харысаалгазы бедээн.

Эргелелдиң администрациязы кадрлар талазы-биле чогуур ажылдарны чорудуп, оларга ажылдаарынга тазрымчалыг байдалды тургузарын кичээнгейге ап келген. Оон түңнелиинде бистиниде ажылчыныирның ажылдан үнер-кирер чоруу эвээжеп турар. Бо талазы-биле коллективтиң партия, профэвилел комитеттери, комсомол организациязы чогуур ажылдарны чорудуп келген.

Ай, квартал аланнарының түңнелдеринге хамаарыштыр хана солунарны үндүрүп турар. «Чаңнык» деп шүүмүүлелдиг хана солунга чурум үрээн, прогул кылган кижилерни бижээш, ажылдаар объектилерге, эргелелдиң ниити чурттагга бажыңынга азып турар. Ол ажыл база дээштиг болуп, эки түңнеделерни коргүзүп турар. Ол ышкаш коллективте профилактика чөвүлели, эш хуу суду күш-ажылчы сагылга-чурумну эжиждерининге үлүг хуузуи кирип келген.

Бригадалар араазында социалистиг чарышка ийиги кварталда планын 143,6 хуу күүсеткен П. Х. Войтюктуң, 175,3 хуу күүсеткен Е. С. Бизяеваның, 170,8 хуу күүсеткен В. Б. Борбак-оолдуң бригадаларынга бирги черлерни тывысхан болгаш шилчиир выпелдерни база акша шаңналдарын тывысхан. В. Б. Борбак-оолдуң малярлар бригадазы «Главкрасноярскстрой» эргелелдиң малярлар бригадаларының араазынга ийиги черни эзлээш, 150 рубль акша шаңналын алган.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» чаа хүлээп алган докгаалын № 48 тудуг эргелелиниң ажыл-ишчилери түүлдүгээүүп, деткип турар. Ынчангаш чедиишкиннерни улам ынай быжыглаар, партия, чазактың айтымшкыннарын күүседир дээш кызымаккай ажылдаарлар.

Б. АЛЕХИН.
«Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелиниң начальниги.

«Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелинде Николай Кусмовтуң удурткакы дашчылар бригадазы сөөлгү чылдарда чурттагга болгаш үлетпүр тудугларын шалыпкын болгаш шынаръыг тударынга улуг үлүгүнү киирип келген. Бригаданың кежигүннери ажылдың шынарын бедидер, тудуг ажылдарын бедик мергежилдиг, шалыпкын тудар дээш күжениишкиннерин үндүрүп турар. Оон тодаргай хереченизи бөяза чөөкта чаа трестиң шугуму-биле эртикен мергежил аайы-биле конкурстар болур. Аңаа Н. Кусмовтуң бригадазындан элээн каш кижи киржип, шаңналдыг черлерни-даа эзлээн.

ЧУРУКТАРДА: Н. Кусмовтуң бригадазының кежигүннери дашчылар Василий Чөодүңай (үстүнде чурукта), Сергей Поломошнов ажыл үезинде. Олар бедик мергежилин бадытканап, конкурсна база мактатканнар.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

ЧОРГААРАЛДЫҢ СӨЗҮ

Кызыл хоорайның барык төвүнде, теп почтадан мрак аксесте база бир улуг чурттагга бажыңы бо хүннерде ажыглалда кирип турар. 140 ааа чурттаар ол бажыңны коөрге чараш-даа, хевир-туружу безин бир ангы. Кудумчу-биле үнаштыр тутканы ийи ужунда кежектерни ортузунда шавышкак кылдыр тутканы кезээ тудуштуруп турар. Кандыг-даа улуг тудугга дег, бо бажыңның тудугунга хөй янзы мергежилдиң тудугжулары: дашчылар, шеверлекчилер, бызанчылар, электриктер, монтажниктер...киришкени билдингир. Маңаа эжик, соңгалар эптээр, шилдээр, шалаалар бүгү ажылдарны № 48 тудуг эргелелиниң Михаил Венедиктович Горбачевскийниң удурткакы бызанчылар бригадазы кылып чоруткан.

Бригадир Кызылдың тудугларында ажылдаандан бээр ам барык чазгы чыл чедип орар. Дайын соонда, бежен чылда фабрика-завод өөредилгезин доскан ажылчын Ачинскиниң глиноэем заводунга, Братск ГЭС тудуунга ажылдап чораан. Чогум-на харын Братск ГЭС-ке бодунуң амыдыралынга кады чурттаар ажынге, Тыва чурттуг кыска дужуп, өг-бүле туткаш, 1964 чылда Кызылга келген олчаан, бызанчылап, хөй-хөй чурттагга, үлетпүр, социал-культура тудугларынга үлүүн киирип, холунуң шинн арттырып келген.

—Кайы тудугларга киришкен силер—деп, айтырыга ол мынча диди:

—Хөгжүм-шин театры, «Моңгүлек» валчылар бажыны, Министрлер Чөвүлелиниң чурукчулар мастерскаязының бажыңнары, эмнелге комплекизи, а чурттагга бажыңнары... оларны санап, сактыры берге. А бодал-сагыштa чоргаараалды хайыыктырып чоруур чүве үүл дээрге сээн тудушканың, үлүүн кииргенин бажыңнарда амыдыралдың чырык-чаагайы, чаштарының, аныяктарының хөлүг үүү, кыр гашнарының дыжы боон көстүп чоруруу болур. Бажың чаныкга чеде бээрге кандыг ийик? Ында-мында ажиктер ажыттыныш—хагдыгылаан, ол-бо сонгаларда чырыктар өжүп кыпкан, а подъездилерниң чадаларын-биле оскеп, бадарга кайда кандыг чем белеткеп турарын безин дораан эскерип каар сен. Ол дээрге шупту-зу амыдыралдың илереди. Бир эвес сээн тутканың бажың болза, ында амыдыралдың агымынга, тайбың-чаагайынга канчаа өөрүвес боор.

—Бригадавыста шупту 25 кижи бар. Кымны кандыг деп ылгаар боор. Ажылга-даа, дыштанныгга-даа бир деминг.

эш-өөр, өөнүк ёзу-биле найыралдыг бис. Баштай бызанчылап келгеш ыяш-биле кылыр ажылдарга черле шору чордум, шил кезип, ону эптеп билбес турган мен. Дүштеки чапсарда, ажыл соонда шил артынчыларын кезип, бодумнуң күзээним, хемчээгенимден өскээр барбас болгужеге чедир дыка-ла үр өөренип келген мен. Бригадага ам чаа кюп турарлар база ындыг. Кылын билбес чүүлүн ажылдап ашкаар үеде кылып чорун өөренир. Ам бистиң бызанчыларда чаңгыс-ла ол ажылда доктаамал быжыглаттынган чүве кайда боор. Херек болза шала салыр, ажык, соңга эптээр, шилдээр, чаа тургузар. Ынчалзажок кайы бир ажыл талазы-биле эң мергежээн, ол талазы-биле шуут мастеелер, өске эш-өөрүн башкылдар аргалыглар база бар. Сергей Монгүш, Сергей Донгу-оол, Петр Ооржак, Валерий Бапий-оол, Геннадий Стерехов, Роман Лебедев ээлп шупгузу чүгле мергежилдиг, хөй чыл ажылдан келген тудугжулар бригаданың кол озо болуп турары, оларның үлегер-чижээ—бистиң ажылывыстың чедиишкиниинге, шынарлыының үндезини ында. Чижээ, Валерий Бапий-оол профтехучилище дооскаш, бригадага ажылдап тура, шериг чораан, оон келгеш, күш-ажылчы намдарын эгелээнн бо коллективке база катап чедип келген, ам сес чыл ажылдап тур.

— Чоокку үеде планнарывыс? Бистерге, тудутжуларга ажыл чок апаар деп чүве кана турар. «Моңгүлек» валчылар бажыңнының культура-хандырыга корпузу, эмнелге комплекизиниң чанында туттунуп турар уруглар эмнелгези, чаа хлеб заводу, кырганнар бажыңы... Оларны болгаш чурттагга бажыңнарны ажыглалга киирерининге бистиң үлүүвүс албан турар. Чаа тудуглар немешкен, ажыглалга кирген тудум, ажылывыс, чоонуң чаагай чорууига, чурттуң чечелеишкиниинге үлүүвүс немежип турарынга улам чоргаарланыр бис.

Бригадирниң ол чугаазынга чүүл немзар боор. Михаил Венедиктович эрес-шудургу күш-ажылы дээш Алдар орденниң үшкү чергези-биле шаңналган. Оон бригадазында тудугжу эш-өөрүнде шаңнал-макталдыглар, ак сеткилдиг күш-ажылы-биле хүндүткелдиг чаалар алганнар хөй. Оларга Тудугжу хүнүнде, профессиональ байырлалында байыр чедирип, бүгү-ле чүүлдерге чедиишкиннерни күзээри өөрүнчүг.

М. САЯ.

ШЕВЕР КИЖИЛЕР

Тудугжулар—бистиң хоорай, суурларывыстың чаартыкчылары, квастакчылары дээр болаумза, мээң-биле ким-даа маргышпас. Оларның алдын болгаш ажыл-ишчи холдары-биле тутkан чурттагга бажыңнары, школалар, эмнелгелер, уруглар албан черлери чылдың-на хөйү-биле немежип, чурттакчылыг черлерни аян-шинчи кирип турар. Ындыг чараш база көрүштүг тудуглар кобальт будурукчулериниң ажылчын суурү—Хову-Аксының база үргүлүү немейин турар. Бо суурда ат-алдарлыг, ажылчын атка төлептиг тудугжулар, шеверлекчилер аваш авес. Олар Совет Тываның 40 чыл болур оюнга үткүштүр калбарган социалистиг чарышка киришпишаан, бот-тарының профессионал байырлалы—Тудугжунуң хүнүн күш-ажылчы чеднишкиннерлиг үткүп алганнар.

Оларның бирээзи—Г. А. Кучүгешевага удурткан шеверлекчилер бригадазы. Бо коллективте колдуунда авыяктар ажылдап турар. Ында сес янжи бар. Бригада кежигүннери амгы хүннерде чамдык чурттагга бажыңнарының капитал септелгезин кылып турар. Бистер оларга суурнуң Молодежная кудумчузунда 20 дугаарлыг бажыңга ажылдап турда ужурашкан бис. Оларның чамдыктары бир өрээлде ханага қатар дранканы калбак-калбак кылдыр белеткеп турда, бригадир баштаан ажылчынар өске өрээлдин дээвиринге, хана азыгларынга, соңгалар үстүү таламнга дранка хап, чайшелээн чок ажылдаан турлар. Бригадир безин бистин эдээн манаткаш, чай чок кижиге саат кадыш турар кандаай улус апарды бо дээримг. жылын арай деп-ле ара кагган, ажылчын туружуундан шала хөөн чок дүжүп келдим. Ажылчын кижилериниң үе-шактынын үнелиинг билгеш, бригадир-биле үр-даа чугаалашпадым. Оларның ажылында, амыдыралында кол чүүлдерин билип алдым.

Бригадир боду Красноярск хоорайга профессионал-техниктиг училище дооскан. Тудугга ажылдаан 15 чыл четкен. Ажылгыр, кызымак, чүткүлдүг эш-өөрүрөк, бичe сеткилдиг. Ында ындыг характеристика чогум-на тааржыр. Оон ажылчын будужүн долуулу-биле иледип турар кол үнелелдер ол. А бригадирлей бергеш база чүгле эки талаларын көргүзүп келген. Оон аңгыда бригадада хоочун ажылчыныарның бирээзинге Хурумаа Ширимаевна Натчит-оол санадыр. Ол, шынап-ла, назы-хар-даа талазы-биле шеверлекчилерниң улуу. Оон тудугжу стажы —21 чыл. Хову-Аксында оон күш-ажылчы үлүүн киирбээн тудуу, бажыңы чок дээр болза черле хөөредиг болбас. Хурумаа Ширимаевнанын кызымак ажылы, чүткүлдүг чоруу, төлептиг хөй-хөй мактал болгаш хүндүүт бижиктер-биле демдеглеттинген. Өөнүң ээзи—Хуна-оол Туматович база тудугжу мергежилдиг. Ол Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу. Натчит-оолдарның уругларыны ада-иезин салган албаазда, ажылга янак, төлептиг кижилер болуп, боттарының күш-ажылын чонунга бараададып чоруурлар. Уруглары Марина, Лида—дээди эртемниг башкылар, оглу Сергей—Кызылдың педагогика институдуун үшкү курузунга өөренир. Ада-иезинин эки ажы-чаңын ажы-төлү салган алганынга ким чоргаарланмас боор.

Бригада ол бажыңның капитал септелгезин кылып эгелээн ур болбаан. Баштай оон кургаг штукатуразын каккаш, дранкалап киришкен. Оон чамдык өрээлдерин малгаштап каапкан. Өске өрээлдерин дранкалаан соонда, оларны долуузу-биле малгаштаар. Оларның ажылының шынары багай эвес. Дужаагаи объектилерни комиссия эки кылган кылдыр хүлээп алган.

Мында үүле чангыс чажыт бар. Ол болза шеверлекчилерниң бедик мергежилдин, ажылдың шынары дээш кызымак ажылы-дыр. Шынап ындыг. Бригадада үш, дөрт разрядтыг ажылчынар колдаан. Үш кижи—бригадир боду. Алдын-кыс Лакпа, Зинаида Монгүш дөртку разрядтыг. Артканнарның разрядтары эвээш-даа болза, дуржулгалыг эштериниң дудак чок ажылдап турарлар. Шынап, эки кижилер аттарын адаптарын Галина Александровнадан дилеп, «Кайызын кандыг дээр боор. Шуптузу эки» деп кеш, боданы берди. Бичии болганда немеп кагды: «Зоя Мумба, Зинаида Монгүш, Хурумаа Натчит-оол» Оон ол ара соксап кагды. Эш-өөрүн шуптузуун адаптап-даа болза, инда багай чүве чок турган. Чүге дээрге оларның кижи бүрүзү байырлал хүнүнде кандыг-даа мактаашкынга, үнелелге төлептиг. Ону олар кызымак ажылыбиле чедип алганнар.

Шеверлекчилер бригадазында четпестерни чок деп болбас. Хову-Аксында шеверлекчилеринең ийи бригадазы бар. Оларның арасында социалистиг чарышты организастаан. Тус-тус кижилер араазында чарыш чок. Оларның ажылында кол аскап турар айтыргыг ол. Ол ышкаш тудуг материалдары—дранка, цемент, шлак үстү бээр таварылгалар эвээш-даа бол, тургулаан. Бо айтырыгларны комбинаттың капитал тудуг кылдыын үе шиитпирлээр үеэи келген.

Хову-Аксының тудугжулары, шеверлекчилери Совет Тываның 40 чыл болур оюн төлептиг уткуп алыр. бо чылдың планнын онаалдаларын чедиишкиниг күүседир, ажылдың темпизин бедидер, оон шынарын экижидер соруглагыг ажылдап турарлар.

Ш. ДОРЖУ

ЧУРУКТА: Г. А. Кучүгешеваның бригадазы ажыл соонда.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Республиканың сиген шөлдеринде

НОМЧУКЧУЛАР ДЫҢНАДЫП ТУР

● **СҮТ-ХӨЛ.** Бора-Тайга ортумак школазының коллективи мал чеминерни белеткээринең шалыпчы айынга идепкейлиг киржип, 60 тонна чайгаар үнген сигенни кезип белеткээрни хүлээнген.

Коллектив кежигүннери бо хүннерде 20 тонна чаагай сигенни кестиргеш, сараатгаан. Олар ам Ак-Хадың, Муңгаш-Хараган деп черлерниң терең үнген сигенни кезип турар.

Шалыпчы коллективте туспуг сигенчилер ортузунга социалистиг чарышты организастаан. Башкы Владимир Ооржак, ажылчыннар Виктор Моңгүш, Борбак-оол Куулар, Родион Моңгүл-оол, Ак-Тараа Моңгүш хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турар. Ол ышкаш 6-гы класстың өөреникчилери Толик Саая биле Ойнаар-оол Ооржак кызымак ажылдап, улуг кижилерден чыдып калбайн, өөрлеринге үлегерин көргүскеннер.

О. КАҢ-ООЛ.

● **БАЙ-ТАЙГА.** «Кара-Хөл» совхозтуң коммунист Агбаан Хертек удурткан 9 кижилиг сигенчи звенозу Ооргa-Кыры деп черге 10 хонук дургузунда 15 тонна чайгаар үнген сигенни кестиргеш, бөлүп сараатгаан. Ол болза шалыпчы звенонуң мал чеминери белеткээрининг шалыпчы айынга киирген салыы болур.

Дески черлерниң сигенни олар МТЗ-52 маркалыг трактор-биле кестиргеш, удур бөлдүрүп, кадыр-берт черлерниң сигенин хол кадыыры-биле кестирип, ол-ла дораан машиналарга үдургеш, совхоз төвүнче чорудуп турарлар.

Звено кежигүннери Алдынооол Лундуп, Көк-оол Солдаан, Балдар-оол Иргит, Алексей Хертек, Борбак-оол Куулар, Алексей Сояи шалыпчы ажылдап, хүн нормазын ажыр күүседип турарлар.

Шалыпчы ай орту ашкыже звеноның кескеш, болдүргеп Евгений ковудээн. Ону совхоз төвүнче дарый сөөртүп чедирер ажылдар сөөлгү үеде организас чок болуп бар чыдар. Ырак-узак, кадыр-берт черлерге автомашинага хөй сиген дажыглаары берге болгай, мичангаш бо звенону пресс-бөлдүрүкчү-биле хандырза чогуур. Ол ышкаш звено турлаазига хана солуп, лозун-плакат, көргүзүт самбыразы чижектиг чүүлдерин азары негеттинип турар.

С. ДЕМИР-ООЛ.

● **ӨВҮР.** «Торгалыг» совхоз бо чылын 3500 тонна чайгаар үнген сиген, 150 тонна чулуктуг чеминер белеткээр планнын. Ажыл-агый ниитизиниге 600 га черге чангыс чылдыг сигенни тарывышаан. Чангыс-Терек ховузунда 120 гектар черниң сигенниг шөлдерин суггарып белеткээн.

Торгалыгжылар эрткен чылдың «өөреднинге» дуржулга кирип, бо чылын сиген белеткелинге баш удур белеткенгеп. Совхозтуң тускайжыттынган, механизастаттыган сигенчи бригадаларынга дуза кылдыр Чаа-Суур база Торгалыг суурларының чурттакчы чонун агитквартиралар аайы-биле мобилизастап, оларга планныг онаалдаларны берген. Бо хүннерде олар Упса-Хөл шыналзында ажылдап турарлар. Республикага чараан шалыпчы айга киришпишаан, торгалыгжылар 210 тонна сигенни, 70 тонна будук-бүрүнү белеткээн.

Н. ДАМДЫҢ.

● **ТОЖУ.** Ниитизиниг малынга четчир санныг, эки шынарлыг чеминер белеткээр талазыбиле июль 25-тен август 25-ке чедир шалыпчы айны чарлаанын «Май 1» совхозтуң ажылишчилери бедик көдүрүүшкүнүүт деткээн. Август орта үезин. Шалыпчы ай чүгүрүүнче кире берген. Үдазас кылган иштиң «олча-ажыыы» түңнээр. Ындыг болзажок ажыл-агый чүгле 387 тонна сиген, 261 тонн силос белеткеп аар аргалыг болган. Ол дээрге эрткен чылдарның көргүзүглериниң чартыы-даа четпес.

Оожум темпиниң чылдагаанын күш-ажылдың сагылга-чурумунуң кошкаа-биле база организастаанының кудузу-биле тайылбырлап болур. Совхозта мал чеминери белеткелинге тускайлаан механизастаттыган бригадаларның ажылы ам-даа шуудаваан. Сигенширбиниш белеткелинге кол нуруузунда суурда школа, уруглар сады, кадыкшылга школазы ышкаш коллективтер улуг салыгны киирип турар. Оларның күжү-биле 150 тонна мал чеминери белеткеттингеп. Ылаңгыя Ий ортумак школазының өөреникчилери 60 тонна чаагай сигенни кезип, бөлдүргеш, сараатгаан.

Шалыпчы ай төнер чоокшулаан, «Май 1» совхозтуң дирекциязы, партия, комсомол, ажылчын комитеттери база Ий кодээ Советтиң күүсекчи комитеди мал чеминери белеткээр чугула кампанияны улам шапкынчыдарынче кичээнгейни угландырза чогуур.

Д. АЙР-САНАА.

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДААРЫ — БИСТИҢ ХАРЫЫВЫС ОЛ

«Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докгаалын совет кижилер ханы чүүлдүгээүүшкүн-биле хүлээп алганнар. Оларның санал-бодалы чаңгыс аай: ол чугула документиге айыттынган хемчеглер чогуур үезинде болгаш ажыл-ишчилериниң эрге-ажыктарын илергейлеп турардыр деп чугаалап турардар.

СЭТА-ның корреспондентилериниң ужурашкан, беседалашканы янзы-бүрү мергежилдиң төлээлекчилери ол дугайын чугаалаанвар.

— Күш-ажылчы коллективтиң күжү—оон сырый катыжышкынында, ниити чедиишкиниинге кижи бүрүзүнүң үлүг салымышкыны киирер дээш чүткүлдүүнде — деп, Москвaның электромашина тудуушкуунуун «1905 чылдың революциязынга тураскаал» заводунуң профком даргазы М. Фесютистов демдеглеп тургаалаан.

— Бүдүрүлгениң хөй-ниити организациялары ындыг принцип ёзугаар ажылдап турар. Мында аап-саап чүве чок деп сапап турар бис. Күш-ажылды, чарышты кайчаар организастаанды-даа, социал айтырыгны кайы хире чедиишкиниинг шиитпирлеп турарыы-даа, коллективтиң эрге-ажыктарын тоол көрбес кижилерден негелде кайы хирел дээрзи-даа маңаа кончуг чугула. Чоргаарланып болур чүүлдеривис бисте бар: завод — адырда мурнакчыларның санында, кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу дыка кызырылган. Кадржаан ажылчынар Е. Морозовтуң болгаш В. Косяковтуң, Кузнецовтарның, Тропановтарның болгаш өскелериндеда күш-ажылчы салгалының төлээлекчилериниң ында ачыхавыязы база бар. Олар чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, боттарының арга-дуржулгазын оскелерге дамчыдып берип турар.

Ынчалзажок коллективте ажыл-чаң талазы-биле оске эш-өөрүндеи шуут ылгалдыг кижилер база бар, ол дээрге—ажыл шагы үзерлер, үрей кылыкчылар болгаш арагачылардыр. Бүзүредириниң хемчеглери, чугаалажышкыны оларның чамдыктарыга салдар чедирбейн турар. Кандыгдаа чурум үрекчилери-биле улам идепкейлиг демисежинриче, оларга хамаарыштыр хөй-ниити болгаш администрativтиг салдар чедирериниң эң шыңгыы хемчеглерни алырынче күш-ажылчы коллективтерге улуг эргелерни чаа доктаал берип турар-дыр.

— Күш-ажылдың болгаш будурүлгениң сагылга-чурумун үрээлер-биле эптежир хөөнүүң фактыларын шиитпирлиг чайладырын ол чугула доктаалда айтып турар-дыр—деп, Донецкиниң Засядко аттыг шахтаның бригадири И. Мамекин база демдеглеп чугаалаан, оон ыңай уламчылаан: — Ындыг ажыллакчылар будурүлгеге кандыг каражаа чедирериял дээрзин бистиң коллектив болуунуң дуржулгазынга бүзүреп көрген-даа. Ол дугайында мындыг сан-фактыны чижек кылдыр киирип болур: чөптүг чылдагаан чок ажылче үнмээнинден, аңаа туруушкуннардан, күш-ажылдың болгаш технологиниың чурумун сагываанындан шахтага хүнүүң-не ийи муң тонна хөмүрхаш чедир берипиейн турган. Ындыг чурум үрээшкиннерниге удур шиитпирлиг демиселяи чорудуп тургаш, ол хожудаашкыныы ажып эртип шыдаан бис.

Даг ажылчыныарының чөвүлелдери ол талазы-биле администрацияга дыка дузалаан. Ажылчыннар саиын элээн хөвүдедипкеш, ол-ла техниказыбиле ажылдааш, будурүлге мурнукузуидан барык ийи катап хөй хөмүр-даштыг берип эгелээн. Амдызызында ам-даа бүгү-ле чүве кылдыынаан дээрзин билип турар бис.

— Дыка бедик черде ажылдап турар бис — деп, Грузин ССР-ниң Лентех районуун мал ажылдыг Чихареш аттыг совхозунуң бригадири Д. Джанхотели чугаалады. — Бистиң ажылдап турарывыс мал фермазы далай деценлиидеп ийи муң метр бедикте турар. Эзлчежип саар арга-биле организастаан ажыл саанчыларга таарымчалыг болган. Дөрт чыл дургузунда коллективтен кым-даа үнмээн. Ажыл төлевирн база бедээн. Күш-ажылга кижи бүрүзүнүң киржилгезининг коэффициентизин барымдаалап ону бригада чөвүлели хуваап турар. Моральдыг болгаш материалдыг шаңнал-мактадым оске-даа хемчеглерин ындыг принципти ёзугаар тодарадып турар.

Немелде фондуларның күзелн-биле мурнакчыларга немелде чинчелдерни болгаш артык төлелгелерни доктаадып тургузар практиканы калбаабиле ажыглаарын доктаалда айыткан чоруук—бистиң ажылывыстың ажыктынын бедиринге база бир чугула идиг бериишкин-дир.

— СЭКП ТК-ның, ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын Горькийниң «Кызыл Сормово» заводунуң ажыл-ишчилери чаңгыс эп-сетkил-биле деткип турар. Бистер ол документиге коммунистиг тургузуушкунуун, чаа кижиин кижизидериниң, оруумга чугула базым кылдыр үнелеп турар бис — деп, судно эптекчилериниң бригадири, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады К. Панов чугаалады. Оон ыңай ол мынча деп уламчылады:

— Мээң бригадам далай болгаш хем корабльдери тудуп турар. Багай эвес ажылдап турар бис. Сөөлгү он чылда коллектив чүгле бедик шынарлыг продукцияны бүдүрүп келдя. Чүрүм үрээн чаңгыс-даа таварылганы аваа эрттирбес бис. Ажылга харысаалга чок, чалгаа кижилер сес-биледеа, торгаал-биле-даа ынап-ла хемчет алдыртыр.

Сагылга-чурумну кача-даа шиңгыыладыр дугайында бо доктаал чугула болгаш чогуур үезинде-дир деп санап турар бис.

(СЭТА-ның корр.).

Дөртеи беш хонукта

ОРБИТАДА УЖУДУУШКУН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП (СЭТА). Космонавтылар Владимир Ляхов болгаш Александр Александров орбитада ужудуушкунга будун чартын ай дургузунда чоруп турар.

Экипаж бодунуң программазын ёзугаар эртнеи хүннерде астрофизикалыг, техниктиг шинчилелдерни кылган болгаш чер кырының хайгааралын болгаш медицина-биологтуг шинчилелдерни боттандырган.

Чер чоогунда космос делгеминге гамма-хереледенишкинниң болгаш электрилиг частицаларның хөделишкининнериниң дугайында информацияны алыр сорулга-биле «Елена» деп гамма-телескоптуң дузазы-биле эзелчеглиг база бир хемчээшкинни-ни кылган.

Орбита комплекизинде ажылдап турар күүлериниң хемчээлин тодаргайлаарынга болгаш конструкциялың чамдык незитерининг ажылын үнелеп көрүнге «Резонанс» деп шенелеени кылгач.

Орбита комплекизиниң чанында атмосфераның байдалын тодаргайлаарынга «Астра-1» масса-спектрометр аппаратуразын ажыглавышаан, шенеледелерни база кылган.

«Космос-1443» кораблыге планнаттынган ажылдарны космонавтылар херек кырында доосканнар. Ажылдап каапкан дериг-хереиселдерни, а ол ышнаш черже бадырар аппаратты —материалдарны хосталган ярзынге олар шыгжап алган.

Космонавтылар дыштанып болгаш ажылдап турган үеде оларның чүрек, хан-дамыр системазын медицина шинчилелдеринниң планын ёзугаар хайгаарап көрген. Ол шинчилелдерниң түңнелдерин ёзугаар алырга, эштер Ляхов, Александров оларның кадыкшыл байдалы эки.

«Салют-7»—«Союз-9»—«Космос-1443» орбита комплекизинниң бүгү системалары болгаш эртем аппаратуразы чогумчалыг ажылдап чоруур.

Чер орбитазында ажыл үргүлчүлеп турар.

Маадырлыг ажыл-иш

ГАЗ УРЕНГОЙДА ЧЕТКЕН

ТАМБОВ. (СЭТА-ның корр. В. Степанов). Уренгой—Помары—Ужгород аразының газ дамчыдар хоолайының Тамбов участогун ажыглага киирип, хүлээп алган дугайында актыга күрүне комиссиязы ат салган. 137 километр узун ол участокка ажылдарны хуусаа бетинде болгаш бедик шынарлыг күүсеткен.

Газ дамчыдар хоолайны шейген Тамбов областың сонгу кезээнинг девискээр байдалы ындыг кончуг нарын эвес, шынчаажок аңаа ажылдаар тудугжуларга белен эвес болган. Хеннер, онгарлар, хөөлбек суглар, демир-оруктар, автомашиналар оруктары тудугжуларга дыка моондактыг болганын демделээр херек.

Комплекстиг технологтуг шуулуурулганың чангыс аай кергээн газ хоолайының тудугжуларынга дыка ажыктыг болган. Оон ачызында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг бедээн, хүнде километр чедир хоолайларны эптеп турган.

Тудугжуларның митингизи Маршан районга болган. Тудугжулар боттарының сөзүнге ээ болуп, даалганы хуусаа бетинде күүсеткенин митингиге демделээн.

Газ дамчыдар хоолайның тудуун еске-даа участоктарга чедишкинниг боттандырарынга боттарының бүгү билиин, күжүн болгаш дуржулгазын харам чокка киирерин тудугжулар бүзүреткен.

Социалистиг Чехословакияның конструкторлары делегейде эң тергиин дээн техника хевирлериниден дудак чок машиналарны болгаш дериг-хереселдерни чогаадып кылып турарлар. Чылдың-на бүдүрүлге черлери чаа машиналарның 200 ажыг хевирлерин хүлээп ап, ажыглалда киирип турар.

Нове Место-на-Метуе хоорайда аар машина тудуушкунуның заводунга кылып үндүрген скреперниң «СМЕ-130» дээр чаа хевирин дидим техниктиг чаартылгаларны болгаш амгы үениң машина кылыр ажылдарының соолгу чединишкиннерин ажыглап тургаш, кылып үндүрген.

ЧУРУКТА: «СМЕ-130» дээр скреперни шенеп турганының үезинде.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

БОДАМЧАЛЫГ КЫЙГЫРЫГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Европада ядролуг боо-чепсектерни кыскаарлаар дугайында Женевада совет-америк чугаалажымышкынарга сарыылдыг турушту золаарынче Рейганның администрациязын еураглыг политиктиг америк ажылдакчы, боо-чепсеекие болгаш чепсегленишкинниң дүжүрерине контроль талазы-биле агентствонуң бедик албан-дужаалдыг ажылдакчызы турган Д. Лайнбо кыйгырган. «Першинг-2» болгаш чалгының америк чаа ракеталарны Барыын Европага аппарып тургузуптар болза, Женевага чогумчалыг дугуржулганы чедип алыры херек кырында болдуунмае апаар деп, ол айыткан.

БУРУУ ШАПКАН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сан-Антонио хоорайның (Техас штат) мэри Генри Сиснерос Төп Америкага Рейганның администрациязының политиказын шыңгыы буруу шапкан. Эртнеи үениң төөгүзүнден кандыг-даа түннелди Вашингтон кылбаан болгаш шериг интервенцияларының болгаш сүлчээлериниң политиказын үргүлчүлеп, Төп Американың чурттарының дүрүм ёзугаар чазактарынга удур өжээтен хөделишкиннерин кылып турардыр деп, ол демделээн.

«Совет-куба кыжанышкыны» дээр хоозун нүгүлдээшкин-биле Ак бажың бодунуң агрессчи хөделишкиннерин үндезин чогу-биле агартырын оралаажып турар-дыр деп, Сиснерос айыткан. Никарагуаның сандиножу чазаан дүжүрер дээн сомосачы контрреволюстуг дээрбечилерге Каттышкан Штаттарның дузаламчы коргүзүп, оларны деткип, күтүүп турарын Г. Сиснерос база буруу шапкан.

Делегей болуушкуннарының допчулалы

УЛУСТАРНЫҢ ШЫҢГЫЫ СӨЗҮ

Ядролуг чепсекти хоруур дээш хөделишкиннерниң болгаш атомнуг бомбалаашкыннардан каражадааннар-биле эң-сеткил каттыштырылгазының август 6-дан 13-ке чедир Тайбыкның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң шинтпирин ёзугаар эрттирген неделязы дайынга удур бүгү делегейин хаара тутканы калбак шинчээшкин чаа чадаже көдүрүлгенин бүзүрелдиг коргускен. Удурланышкынның хөй санныг чыскаалдарының, митингилериниң, конференцияларының, чыыштарының, маршtарының үезинде эң-не янзы-бүрү чурттарның улустары тайбың болгаш дайын күштерининг удурланыштыр туржуушкунунга хамаарыштыр шыңгыы сөзүн чугаалаан. «Хиросиманың болгаш Нагасакиниң таварышкан халавы катаптавас ужурлуг!» — бүгү делегейде миллион-миллион кижилерниң шинтпирлиг негелдези ындыг.

Бистиң планетавыстың кижи бүрүзү бөгүн бодунга ындыг айтырыгны салып турар: Ол кым-биле? Делегей байдалының канчаар чидирленип турарын, «Першинг-2» ракеталарны болгаш чалгының ракеталарны Барыын Европага эккеп сайгара тургузарынга белеткелди АКШ-тың канчаар чорудуп турарын, чер кырының, далайның болгаш агаарның стратегтиг боо-чепсектерининг эң чаа системаларын чогаадып тургузарын Пентагонның канчаар күштелдирип турарын сагыш амыр көрүп турар ындыг кижилер-биле бе? Азы тайбың дээш шинтпирлиг туржуп, ядролуг халаптың кыжанының чайлаар дээш идепкейлиг демисежип турар ындыг кижилер-биле бе? Хөделишкиннер неделязының чедишкини — ам тайбың күрээлеңинге улам-на чаа-чаа отрядтар, эң-не янзы-бүрү назы-харында, үзел-бодалдарын болгаш шажыл-чүдүлгенин эр болгаш херээжен кижилери, каттыжып кирип турарының тодаргай бүзүредилгези. Хөделишкиннер неделязында коммунистер-биле чергелештир социалистиг, социал-демократтыг, либералдыг партияларның, профсоюзтар болгаш аныяктар организацияларының, профсоюзтулдерниң кежигүннери, бойдус камгалалының шимчээшкинниң киржикчилери идепкейлиг киришкен.

Дайынга удур шимчээшкин өзүлезинге рейганчы администрация болгаш паточу удуртулга полицейжи дерзивээшкиннерни күштелдирери-биле харылзап турар. Хөделишкиннер неделязының шугуму-биле Каттышкан Штаттарга стратегтиг командылалдың штаб-квартирязының чанында келген чыскаалчыларны тарады ойладырда полиция оон киржикчилерни кадыг-дерзин эттеп-эриндээн болгаш 190 ажыг кижини кара-бажыңнарже кирип оптаан. Пентагонуң Сенекта базазының девискээринде «тайбың лагеринде» 200 ажыг американнарга база шак-ла ындыг човалак таварышкан. Италияда Камизога америк ракеталарны тургузарынга удурланган чыскаалчыларны полиция карак чаштары төгүлдүрер газтар болгаш узун кымчылар-биле утпаан. 60 кижи, оларның аразында италия чазактың бир кежигүнү аар балыглаттырган.

Ынчалзажок дерзивээшкиннер-даа, корпудуушкуннардаа Вашингтонда кыптыгын үүнүп турар ядролуг кыжанымышкынга удур демисеелдиң чалгының чавырылдырар шинчек чок. Ядролуг боо-чепсектерни улам ааратанзыг ёзубиле эңдерге будүрүп турарын шеглээрни болгаш өлүмүг белеткээрингe төгөлеттининг турар акша-хөреңгилерни амыдыралга, депшилгеге болгаш хөгжүдеге бараан болдурарын делегейниң улустары иеген турар.

ДЕМДЕГЛЕЛДИГ ЧУГУЛА ХҮН

ССРЭ-ниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының аразында керээге Москвага ат салганындан бээр август 12-де 13 чыл болган. Ол хүн юбилейлиг эвесдаа болза, ол бөгүн онза чугула ужур-дузалыг, чүге дээрге, Барыын Европаның чамдык чурттарынга, оларның аразында ГФР-ге чаа америк ядролуг ракеталарны камчаптаа тура эккеп сайгара тургузар дээр Вашингтонуң карак кызыл чүткүлүүнү уржуубиле делегей байдалы чидирленип турар болганы-биле онза ужур-утказыг.

1970 чылда Москва керээзинг чарган үеден бээр Совет Эвилелиң биле ГФР эки харылзаа байдалдарының дыка улуг болгаш үре-түңнелдиг оруун эрткен. Ийи чурттуң улустарының аразынга бүзүрежилгени - быжыглаарынга, кайызынга-даа ажыктыг экономиктиг, эртем-техниктиг, культурлуг болгаш еске-даа харылзааларны калбартырынга ол чылдарның дургузунда эвээш эвээш түүлдер кылдыгган. Күштүг болур хуусаалары амгы чүс чылдың кызыгаарларын безин эрте бээр дугуржулгалар база кылдынган. ССРЭ-биле улуг хемчээлдерлиг болгаш үр үелерлиг экономиктиг харылзааларны калбартыры ГФР-ниң экономиказының мурнунда турар улуг сорулгаларны шинтпирлээрде аңаа дузалап, энергиянын, чигэттиң болгаш материалдарның идегелдиг үнер дестери-биле ону хандырып, чурттакчы чонну ажыл-биле хандырарының айтырыын шинтпирлээрине идиг берип турар. Экономиктиг кады ажылдажылганың чедишкининг хөгжүлдези чүгле ажыл-агыйжы эвес, харын тайбың кожа-делбээ догуиналшкынның принципгтерин быжыглаарынга идиг бербишаан, политиктиг база ужур-дузалыг болуп турар.

Ол харылзаалар моон соңгаар-даа таарымчалыг утламышкынга калбарзын, ийи чурттуң улустарының эргеажыктарынга, бүгү Европаның эрге-ажыктарынга болгаш бүгү-ниитин тайбының эргеажыктарынга таарышкан туруун дээш Совет Эвилелиң шинтпирлиг туржун турар. Европага ядролуг боо-чепсектерни аймылдыг уржуктарлыг кылдыр база дагыын эңдерилдирерин болдурбазының дугаймында айтырыг моон-биле холбаштыр онза ужур-дузалыг болуун кел чыдар. Чаа америк ядролуг ракеталарны бо дынке сайгара тургузары Европага байдалды Совет Эвилелиниң болгаш оон эвилелчилериниң амыдыралчы эрге-ажыктарынга каражалыг кылыр боттуу-биле ескерилдирээр ийик. Оон түңнелиниде ГФР-ниң девискээри Совет Эвилелиниче болгаш оон эвилелчилериниче шыгаттынган баштайгы согуушкун таварыштырарының америк ядролуг ракеталарын адын үндүрериниң шөлү болу бээр ийик. Чогум утказы-биле алырга, ол дээрге ССРЭ-ге удур дайынны немец черден ескүдүп үндүрериниң кыжанының дагыын төрүттүмдүрүн үндүрер дээнги ол болур ийик.

Бир эвес ГФР-ниң девискээри Совет Эвилеличе шыгжаттынган америк ядролуг ракеталар адын үндүрер шөл болу бээр болза, ГФР-ге дайын айылы каш катап улгады бээр деп Совет Эвилелиниң шыгыы сагындырыы турбуже, ГФР-ниң чазаа Вашингтонның планнарын детким уламчылавышаан. Ынчалзажок Барыын Германияда чүвениң үжүрүн чөптүү-биле утказылар улам-на хөй санныг кижилер ол планнарга шинтпирлиг удурланып турар болгаш олар дайынга удур шимчээшкиннің талаларынын улам өзүп орар хүрээлеңиче каттыжып кирип турар.

Москва керээзиниң 13 чылын демдеглевишаан, ГФР-ниң тайбынга хандыкшылыг хөй-ниитизиниң калбак болуктери, ам дээрезинде болдунар ядролуг турда, ийи таланың эрге-ажыктарын шимнала ак сеткилдиг барымдаалап кирген дугуржулганы чедип алырын оралаажырын болдуруп чазаандан шинтпирлиг иеген турар. Ортумак мракшылдың ядролуг чепсээн Европага эңдерилдирериниң орнунга, оны харын дыка кызыарынын болгаш оон уламындан Европа дынке-даа, бүгү делегейгедаа байдалды дыка эжиндерининг эргежок чугулазын ГФР-ниң тайбынга хандыкшылдыг күштериниң төлээлекчилеря медетлеп турар.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

«Хостуг делегейде»

АНЫЯКТАРНЫҢ КЕЛИР ҮЕЗИ ЧОК

Норд Салемедо колледжиниң 17 харлыг студентизи бо чылдың июль эгезинде ваннадыг өрээлге моонуп өгү берген. Ол танывзы кызы амы-тынынга четтиишпеннинин соодо, үш хонганда, ол бодуунуң аммыгындан боду чарылган. Ол аныяк кижилерниң өлүмү Нью-Йорк штаттың бөп муң чурттакчылыг хоорайын хөспетткен.

Бо ийи тавармыганың америк парлалгага улуг шимээн үндүрген чылдагаавы болза, мындыг чоруктарның чуртта эмин эрттир ковудээни болур. «Ю. С. ньюс энд Уролд рипорт» журналдың бадыткал турары-биле алырга, сөөлгүйин он чыл дургузунда 15-тен 24 хар чедир аныяктарның боттарының аммызына четтинер чоруу 300 хуу ковудээни болуп турар. Лос-Анджелесте психолог Микаэл Пектиң санап турары-биле алыр болза, чонның он бөлүүнден миллион хире кижи боттарының аммызына четтиннитериниң дугаймында бодап чоруур.

Статистиканың тускай дыннадыглары чок-даа болза, шинчиденчилериниң санап турары-биле алырга, чыл саныда чедя муң хире аныяктар боттарының аммызына четтинип турар, а 400 муң кижи ындыг ораалажымышкыны кылып келген. Херек кырында бо сан-түң оон-даа хөй чыгыы деп специалистер санап турар, чүге ээрге чамдык аммызына четтингенниринг төрелдеринин дилээн ёзугаар ындыг кижилерни «аас-кежик чок таварылгадан» деп полиция бүрүткеп турар. Ындыг өлүм ээрге, оон чоок кижилериңге бүжар таварылга болур.

«Каттышкан Штаттарда амгы үеде неитерээн бо таварылганы аммызына четтинериниң хамчыы деп адап болур —деп, М. Пек чугаалаан.— Ол ээрге келир үеге бүзүреткен оскуглан, баар чер чок болгаш кижилер-дир».

Каттышкан Штаттарда сурагжаан экономика кризизи ол байдалды улам хамылаткан. Ак кештиг аныяктарның аразында ажыл чок чоруук 20,4 хуу четкен, а кара кештиглериниң—48,5 хуу. Оон-биле тергелештир телевидение база ындыг бууразыкынга идиг берип турар деп, Нью-Йорк университединиң профессору Нейл Постман чугаалап турар. Телевидение чаштарының аммыралынга өөрүшкүүнү көргүспейн турар. Кижилер адырылбайн көрүүн дээш телекомпаниялар эр-хөрээжен харылзааларыны, ынзы-бүрү үүлгедиглерини, наркотиканы ажыглаарын, күштеп-күүүлээшкиннерини көргүүүн турар.

Дыка хөй оолдар болгаш кыстар ол бүгү чүүлдү уттуптар дээш наркотиктиг ынзы-бүрү чүүлдерни ажыглап, ааң боттарының аммызына четтинип турарыы тавармыга эвес. «Студенттилерге эмчи дузазы чедирер албанның» 1981 чылдагы дыцнадыгларын ёзугаар алырга (оон соонда, медээ алдымаан), АКШ-та эң сураглыг Калифорния университединиң сургууллдарының чартык кезии мархуана деп таакпыны доктаамал тыртып, дөртүн бир кезии—иокаинни ажыглап турар.

Ортумак школаларның 100 өөреникчизиниң 65-и наркотиктер болган деп наркотиктерге удур демисел талазы-биле национал институтуун директорту У. Поллин балыгкаан. Үстүгү классталның өөреникчилериниң 15 хуузу алкоголиктер болган.

Кем-херек үүлгедир чоруктуң улуг хемчээлдин, ылаңгыя аныяктар ортузунга наркотиктиг массалыы-биле ажыглаар чоруук—Америкада эң нарын социал айтырыг болуун артыышаан. «Бисте кем-херек үүлгедир чоруук эң-не хөйү-биле иептерээн» —деп, президент Р. Рейган 1982 чылдың төнчүзүнде радиога чугаалаан.—Эртнеи чылын оон халавыннан 22 муң кижи амызындан чарылган, америк от-бүлелериниң үштүң бирээзи-де оон-биле холбашкан.

Чуртка болуп турар эң аар кем-херек үүлгединшкиннериниң 23 хуузун 18 хар четпээн өлөөдилер үүлгедип турар деп, АКШ-тың юстиция министерствозу дыцнадып турар ёзугаин маңаа немец кавар аңаар.

Вячеслав ТОПЧЯН.
(ШМА).

ХУРАЛ БОЛГАН

САНА. (СЭТА). Палестин революциязының Ёзээл шериг чөвүлелиниң хуралы Сана хоорайга Ясир Арафаттың даргалаазы-биле болуп эртнеи. Тель-Авивтин Ливанда соксаал чок агрессиязының болгаш эжелеткен араб девискээрлерге шаиль эжелекчилериниң өлүрүкчү дерзин үүлгедиглериниң түңнелиниде Чоокку Чөөн чүкте тургустунган байдалды хуралдың киржикчилери чугаалажып корген.

БАЙЛАРГА БАРААН БОЛГАН

РИМ. (СЭТА). Италияның коалициялыг чаа чазаазының «шыңгыы камчалганы» чорудар дээн политиказы ажылчы чонларның аймыралчы үндезин эрге-ажыктарынга чөрүшкек болгаш үлетпүр эзлери байларга бараан болуп турар.

Чаа кабинеттиң баштыкы Б. Краксиниң медеглелин үлетпүр эзлериниң конфедерациязының (Конфиндустрия) даргазы Витторио Мерлони «ботгут базым-дыр» деп адаан. А херек кырында социал-экономиктиг программаны дыка кызырарыкче үлгаган хемчегерни чазак баштыкының медеглелинде айткан.

Чуртта инфляциянның темпилери амгы үеде 16 хуу болуп турар. 1982 чылда күрүне бюджединиң өреэзи 71.000 миллиярд лира акша болган. Б. Краксиниң чазаанын чарлаан экономиктиг программазы бирги эзлиетге ажылчы чонларның аймыдырал деңнелин кудулалдырынга, ажыл чок чорукту ковудедиринге чедирер.

Даарта, август 15-те, Көрейни япон эжелекчилерден хостаанының хүну

АЛДАРЛЫГ ЧЫЛ ДЕМДЕГЛЕЛИН УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Моранбон дагларның ийлери Пхеньян хоорайның бүдүн чартык муң чыл төөгүзүнүң чыл демдеглели-ле. Эрги шагның төөгүзү, шынап-ла, мында артып калган. Чалымнарның тиглеринде, бурунгу шивзолеринин даш ханаларында болгаш кырган ыыштарда кандыг истерни чок дээр. Хосталга болган хамаарышпас чорук дээш даштыкы эжелекчилерге удур корей чонунуң маадырлыг демиселининг дугаймында тураскаалды Моранбон шыгжап артган, ол даг—чыыткылыг келир үеже чүткүлдүң демдээ. Япон эжелекчилерден Корейниң хосталгазы дээш маадырлыы-биле олген совет шеригларниң тураскаалды корей кижи бүрүзүнге ыдыктыг бо дагның бедпинде тургустунгапы таварыла эвес. Оон талаларында хүлерден куткан сөстер: «Япон эжелекчилерден корей улусту хостаан болгаш аас-кежикче болгаш хамаарышпас чорукче оруктуу ажыткан Совет Армияга кезээ мөңгеде алдар. 1945 чылдың август 15».

Бурунгу чурттуң чаа үе-чадазын ол хүн ажыктаан.

... Маньчжурия болгаш Соңгу Корейге япон квантун армияның кол күштери мөөңнеттинген турган. Совет Оожум сөлеан флодунуң ужар чүүлү болгаш торпеда катерлери удурланыкчының корей талазында камгалалдарын болгаш порттарын бомбалап эгелээн болгаш далай база агаар десантызын дүжүргеп. Кадыг-дошкун тулчуушкунларның сөөлүнде мурнакчы совет кезектер корей черинин баштайгы хостаткан хоорайынга—Уиги портка август ың ийинде кирип келген. Оон соонда Нажжин, Чхонжин, Вонсан, Пхеньян болгаш еске-даа хоорайларны хостаан. Сентябрының эгезинде Совет Армия 38-ки параллелче үнүпкен. Корейниң хосталгазы дээш дөмиселге мун-мун совет сол-даттар болгаш матростар базып салган. Соңгу Корейниң хосталган ажылчы чоннары социалистиг тургузуушкунуун оруунче кирген. 1948 чылдың сентябрь 9-та Корей Улус-демократтыг Республиканың тургустунганын чарлаан. Эртнеи чылдар чүткүлдүг күш-ажылдың болгаш демиселдиң кайгамчык тиилелгелерни болгаш чаартылгаларның үе-чадазы болган. Бөгүнгү КУДР сайзыраңгай индустриялыг болгаш амгы бедик дөпшилгелиг кодээ ажыл-агыйлыг күрүне болу берген. Моон мурнунда хожудангай, Японнияның чиг-эт үлетпүрүнүн немелле чүүлү болуп турган черде, металлургия, машина тудуу, даггывыш үлетпүрү болгаш нефтехимия, еске-даа адырларлыг үлетпүр тургустунган. Нарын станоктарны болгаш прибор-ларны, тракторларны болгаш автомобильдерни, далай судноларын болгаш электровозтарны Корей будүрүп үндүрүп турар.

Республиканың хөгжүлдезининг эң берге үелерлиде улус-чу Корейниң коммунистери болгаш ажылчы чоннары Совет Эвилелиниң болгаш ескеда социалистиг чурттарның улустарының—шынчы өөнүктериниң дузазынга даянып келгеннер. Колониалдыг эртнеи үениң чыдып калышкынын болгаш дайынга үрегдээшкининг ажып эртеринге бүгү талалыг дузаны болгаш деткимчени корей өөнүктерге чедирип келген.

Совет-корей кады ажылдажылга КУДР-нуң энергетиказын, бараа металлургиязын, нефтехимиязын хөгжүдеринге эң чугула магадылал болган. ССРЭ болгаш КУДР-нуң аразынга экономика болгаш культура талазы-биле кады ажылдажылга дугаймында керээни 1949 чылдың март 15-те ийи чурт хүлээп алган. Совет Эвилелиниң киржилгези-биле 60 үлетпүр объектилерни тутканы болгаш эде тургускан.

Республиканың тайбын тургузуукчу күш-ажылынга американ империализминиң буруузубиле тургустунган дүшкүүрлүг байдал Корей чартык ортулукта бар болуп арткан. Каттышкан Штаттарның аг-шеринин болгаш Сеуль марионеткаларның күткүүшкүнү-биле КУДР-га удур дайын-чаа халавы 1950 чылдың июньда үнген. Дайынның халаптыг ортү Корей черге үш чыл улаштыр хып келген. Хостуг эрте-мөлээзи дээш туржуп турган чон серт дивээн. Соңгу база Мурнуу Корейниң аразынга дайын байдалын соксадыр дугаймында дугуржулгага атты 1953 чылдың июньда салган. Ол дээрге америк агрессорларның алдар чогу-биле аштырышкынын хереченээн документ болган.

Дугуржулгага ат салганындан бээр үжен чылдар эртнеи. Ынчалза-даа Корейде тайбын байдал ам-даа тургустунмаан. Чурт ийи аңгы үзүлген, мурнуу талада 40 муң корпус америк шериглер артышаан. Корей Улус-Демократтыг Республиканың чаза чаңгыс эвес удаа шериг диргелиишкинин чок кылыр, чуртту каттыштырар дугайында саналды каш-даа катап мурнуу-корей эрге-чагыргаларга киирген. Каттыжышкын даштыкы кандыг-даа холгаарлаашкын чокка, бот-тускайлаң, тайбын болгаш демократтыг байдалга эртер ужурлуг. КУДР-нуң чазаанын боттуг саналын ССРЭ, социалистиг дем каттыжылганын еске-даа чурттары, делегейниң дөпшилгелиг бүгү күштери долуу-биле деткип турар. Ол саналды Сеульда база Вашингтонда хүлээп албайн турар. Ыраккы Чөөн чүкке шериг күжүн дөгээр сорулга-биле Корей чартык ортулукка шериг күжүн моөдиеп, арттырарын америк чазак оралдашпышаан.

Совет кижилер, КУДР-нуң ажылчы чоннары-биле бир домей, япон эжелекчилерден чурттуң хосталганының 28 чыл оюн демделеп, корей чон аас-кежиктиг келир үезин тургузарының оруктарында бүгү бар бергелерин ажыю эртеринге улуу-биле бүзүреледиглер.

Ю. ПЕВЕНЕВ.
(СЭТА).

УЛАМ ЭКИЖЭЭН

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр чон ортуаннга коммунистиг кижиндиң айтырыгларын шиитпирлеринге Бии-Хемниң культура албан черлериниң ажылдакчылары улуун кирип турар. Чижээ, «Кызыл тараачын» совхозтуң киномеханигги Михаил Иванович Макаров оп чыл иштинде хойжу коданнарга болгаш хову бригадаларынга көжер кинону көргүзүп келген. Дуржулгалыг киномеханик репертуар-планны тургузарда, чонуң сонуургалын барымдаалап турар. Чартык чыл планын ол 150 хуу күүсеткен.

Совхозта 60 ажыг кодан бар. Ээрбек, Сутлуг-Хем, оскедаа кыштагларга, чайлагларга ол чедип турар. Бригадалар топтеринде малчыннар радиону дыңнап, телевизорну көрүп турар. Орта кино көргүзери база эптиг.

Малчынарже комплекстиг үүлүшкүннерни совхозтуң парткому контролдуг алган. Культура ажылдакчыларын, амчыларын, башкыларны болгаш прокуратура ажылдакчыларын бо ажылче хаара тудуп турар. Эрге-хоойлу камгалалының, кодээ ажыл-агый хөжүлдезиниң болгаш аныяктарга мергежил шилип алырынга дузалаар талазы-биле кинолекторийлерни, үжүражылгаларны, кежээлерни эрттирген.

Партия райкомунуң ажылдакчылары Г. В. Доржу биле В. Р. Евсеев, Туранның № 1 школазының башкызы В. И. Костенко олар боттары киноларны тырттырып, ону кадарчыларга, саанчыларга көргүзүп турар. Олар «Объектив» деп клубту тургускан. Будүрүлгенин мурнакчыларын, боттавышкыр артистериниң концертин кижога тырттырыгаш, чонга көргүзүп турары эки.

М. М. Оюн директорлаан «Колос» Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери совхозтуң салбырларының, кожа районнарның суурларының болгаш малчыннарының күзенчиг аалчылары. Олар чоокта чаа Таңды районуң совхозтарынга аалдап чорааннар.

«Кызыл тараачын» совхозтуң директору Д. Д. Сирота, партком секретары М. Н. Моллеров, профбилет комитединиң даргазы К. И. Макарова культура-албан черлериниң ажылыңче улуг кичээйтей салып турары моон көскү-дүр. Районнуң оске-даа агитбригадалары, кино четкилери республикада бедик көргүзүлгэт болуп, чон ортузунга ажылды идепкейжиткен.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң удуртукчулары культура-албан черлериниң ажылыңче кошкак кичээнгей салып турар. Кожээр кино сөөртүр машина чартык чыл иштинде шимчевейн турар. Сөөлгү ийи чыл иштинде хойжу коданнарже, фермаларже үүлүшкүн кылбаан. Агитбригадалар малчынарже шуут барбастаан. Арыг-Узуу суурга безин ийи чыл ай дургузунда кино болбаан. Ында спорт дериг-херекселдерин, оске-даа чугула херекселдерни чидиргей болгаш садып албаан. Совхозтуң директору С. Г. Миконосяпс, хөй-ниитин организациялары, аныңгыя комсомолчулар, чонуң хостуг шагын чөп ажыглаарынче болгаш культура хандырылгазынче сагыш салбастаан. Политмассалыг, культура-чыргыдыышкын ажылының сулараанындан, мында күш-ажылдың корум-чүрүмүн үреэр, кем-херек үүлгедир чорук хөй.

Кино четкилериниң ажылы «Өөк». Тока аттыг совхозтарда, оске-даа ажыл-агыйларда кошкак тургустунган.

Республикада малчыннарның хандырылгазында чедир кыза чогуур ажылдар ам-даа бар. Оларже парикмахерлериниң, ядик септекчилериниң, хеп быжыкчыларының болгаш оске-да амыдырал хандырылга ажылдакчыларының үүлүшкүнүн организастаары чугула.

М. ТАШТАНДИНОВ.
профоблчөвүлелдиң инструктору.

ЛЕНИНЧИ ЧЕРЛЕР-БИЛЕ

Бистер, Баян-Кол ортумак школазының болук өөреникчилери, Шушенское суурже ленинчи черлер-биле таныжып, солун экскурсияга чораан келдивис.

Перово хөлде Владимир Ильич Ленинниң ажылдап, чуртап турганы чадырып, музейлерни улуг сонуургал-биле көрдүвүс.

«Заря» теплоходка олурупкаш, аян-чоруувус уламчылап, Саян-Шушенск ГЭС-ти сонуургадывыс.

С. МАНДЫП-ООЛ.

Күш-культура болгаш спорт

ТРЕНЕР

Тес-Хем районуң ат-алдарлыг малчыны чораан Борис Чичинович Сират болгаш оон өөнүң ээзи, амгы үеде пенсионер Сенденмаа Аяжиевна 15 уругларны өстүрүп, кижизиткеннер. Маадыр иениң уругларының 7-зи дээди эртемниг, үдүү ортумак тускай эртемни чедип алган, артыкшилары төрээн совхозу «Чодураада» аңгы-аңгы ажылдарда хаара туттунганнар.

Владимир хөй уругларлыг өг-бүлениниң ажы-төлүүн бирээзи. Ол 1960 чылда Самагалдай ортумак школазын доозкаш, Красноярскиниң педагогика институдунуң күш-культура салбырынче өөренип кирген. Студент чылдар аныяк оолга бялдиртпейн эртип-ле турган. Сират 4-5 дугаар курстарга өөренип турган гимнастиканга сонуургалдыын көргүзүп, спорттуң бо хевиринге ССРЭ-ниң спорт мастерынге кандидаттың нормазын база күүсеткен.

Аныяк специалист институдун доозкаш, төрээн Тывазынга келгеш, республикага күш-культура болгаш спорт ажылын сайзырадыр дээш үдүг-хуузун кириштирип эгелээн. Баштайгы үеде ол спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге секцияларны чорудуп, ынаар дыка хөй аныяктарны хаара тудуп, оларга спорттуң чажыттарын күзелдин-биле айтып берип турган.

А 1975 чылдан эгелээш, ол ча спортуң республикага сайзырадып, ону аныяктарның ынак оюнну кылып, оон массалыын чедип алыр дээш бүгү күжүн олче утпландырып киришкен.

Ча шынап-ла тыва улустуң эң ынак национал оюнарының бирээзин. Чаны бистиң ада-өгбелеривис шаг-төөгүден тура ажыглап келген. Ол чүгле спортчу оюн эвес, а харын амыдырап, чурттаарыгылдаазы үргүлүү хүндүлүг тургай. Аңаа хөй кижи киржип, аваангыр-кашпагайын, часпас адарын чонунга көргүзүп чорааннар.

Ча чогум спорттуң массалыг хевири кылдыр 70 чылдарда сайзырап эгелээн. Оон баштайгы секциязын Владимир Борисович Сират 1975 чылда Кызылдың № 1 көлээ профессионал-техниктиг училищезинге ажыткан. Бир чыл болгаш ол республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң чанында урутларының школазынга ча алдарының салбыры ажыттынган.

Оон эгелээш-ле спорттуң бо хевири республиканың оскедаа черлеринге сайзырап эгелээн.

Владимир Борисович Сират боду ол үеде чурттуң улугулут маргылдааларынга чедишкинниг киржип турар апарган. А 1976 чылда Владимир Сонгу-Осетияда Дербеш хоорайга Россияның «Урожай» эки тура спорт инитиелиниң чемпионадынга киришкеш, чүгле эки түңнелдиг ээп чанып келген эвес, а харын ча адарынга Тываның төөгүзүүнде бир дугаар ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик атты чаалап алган.

Ол бодунуң бедик арга-дуржулгазын өөреникчилерге дамчыдып берип эгелээн. Владимир Борисовичиниң өөреникчилериннен Сергей Хоз-оол Галина Огнёва, Валентина Доржу олар башкызының изин истеп, спорттуң бо хевиринге ССРЭ-ниң спорт мастерлери апарганнар. Ам олар боттары база тренерлеп, бедик мергежилдиг ча адыкчыларын белеткээр сорулганы боттарының мурнунда салганнар.

Владимир Борисович Сират ча адарынга ССРЭ-ниң 10 ажыг, спорт мастерлерин болгаш 20 ажыг мастерге кандидаттарны белеткээн. Республиканың Күш-культура болгаш спорт комитединиң дээди спортчу мергежил школазының улуг тренери Владимир Борисович Сират күш-культураны болгаш спорттуң сайзырадырынга ачы-хавыязы дээш аңаа «Тыва АССР-ниң күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тывыскан.

В. ЧАДАМБА.
ЧУРУКТА: В. Сират.

ВИКТОР КУПОВЕЦТИҢ РЕКОРДУ

Москваның Крылатскиде чадаг-терге-биле маргылдаалар эртирер черде чүгле Олимпиада-80-ниң хүннеринде беш спортчу дээди чедишкинниерин 21 катап экижээткен болгай. ССРЭ-ниң Улустарының чайгы VIII спартакиадазының баштайгы хүнүнде-ле эдчеглиг делегей рекордун дөрт километр орукка тургускам. Ол ам 4 минута 37, 687 секундага деп. Ол хемчээлге моон мурнундагы рекордтун 4,39, 96 ээзи, ГДР-ниң Спартакиадага келген командазының кежигүүн Харальд Вольд көрүп турда ол рекордту тургускан.

Рекордчу ол маңнадышкынның ээзи —ынчанга чедир ады шоолуг дыңналбаан, Донда-Ростов чурттуг, 20 харлыг Виктор Куповец болган. Спартакиаданың старттары —аныяк спортсменнер амыдыралынга баштайгы улуг турнир болган. Эдээди оолдарның чазаглыг орукка чадаг-тергеге ССРЭ чемпионады оон баштайгы улуг чедишкиниерининг бирээзи болган.

— Ростов областың Аксай хоорай чурттуг кижи болгай мен—деп, чаа чемпион чуталай-дыр.—Мээң авам тус черниң спорт школазынга күш-культура талазы-биле инструкторлап ажылдап турган. Чадаг-терге спорту школага дыка сайзыраанарымның бирээзин турган, ынчангаш мен ону ажаок сонуургап, тренировкаларга кээп турдум. Ынчангаш бичии чылларымда-ла чадаг-тергеге чоруп өөренгеним ол. 11 харлыымда Ростовтуң «Динамо» спорт школазынга чадаг-терге спортунга киржип эгеледим. Чадаг-тергеге чоруур тускай кылдыынган орук янчын чок, а чазаглыг оруктарга тренировкалап турдувус. Мээң тренерим Владимир Рева тренировкаларны улам солуп болдурары-биле чаа-чаа дүрүмнерни ынаар киргеп. Оларның мээң сеткилимге таарышканы ажок. Мээң көргүскен түңнелдерим бедик болганы-биле чадаг-тергеге чарыш талазы-биле область командазынга киргеп, 1979 чылда—республиканың аныяктар командазынга кирдим. Ынчан мен ёзулуг-ла маргылдааларга кириштим. Старт мурнуу чарынында сүрээним ажаок. Афинишке келгеним соонда түңнелди көөрүвүске, делегей чергелиг спорт мастериниң түңнелиглиг каш-ла секүндэ четпээн болду.

— Оон эгелээш-ле чадаг-тергеге маңнадырының спорту-биле салым-хууңарыы доцаштырган мышкажыл силер?

— Шуут ындыг эвес. Чазаглыг орукка маңнадырыкка ажок хамдыкшылдыг турдум, чүге дээрге, чадаг-тергелиг чарыштырарынга таарыштыр кылган орукка чанчыкпаан болдум. Чазаглыг оруктарга болгулаан маргылдааларга эвээш эвес чедишкиниерлиг-даа турдум, янчангаш ССРЭ-ниң чыынды командазынче Виктор Капитоновичке мени чалап аппарып-даа турдулар. Ында дээрге, дыка шырак спортсменнер бар болду, оларга дениээрге, мээң көргүзүглерим дыка чавыс болган. Ынчаштаан айтырыгны шуут ескээр шиитпирлээр деп бодап алганым ол. Ылангыя ССРЭ-ниң чыынды командазының тренерлериниң бирээзи Владимир Петров бодунуң болуунче мени келдирип эгелээни аңаа база дөгем болган. Ол дээрге, Куйбышевке олимпий чемпиону Сергей Сухорученковту болгаш оон-даа өске аддарлыг чадаг-тергежилерни кижизиткен Петров ол-ла болгай. Ам ол чадаг-терге спортунуң талазы-биле тускай эртемниглерби-ле кады ажылдап турар.

— Спартакиадага рекорд кылырынга белетиниптирдыңар бе?

— Чок. Стартче үнер мурнуу чарында Петров мениң рекордчу графиктиг тургузуп берген. Рекордту чүгле ажып эртер эвес, а харын олимпий чемпионнары Валерий Моячаны болгаш Александр Красновту, делегей чемпионадының мөңгүн шаңналының эдилекчизи Дайнис Лиепиньшты болгаш делегей рекордсменни Харальд Вольфту безин ажар ужурлуг турган мен.

— Амгы планнарыңар кандыгыл?

— Август 23-28 чедир Швейцарияга болуп эртер делегей чемпионадынга киржир эргени чедип алыры — кол сорулгам ол. Күзүн өөренип эгелээр мен —Смоленскиниң күш-культура институдунда кирип алган кижи болгай мен. База бир күзелим бар—кышка чедир оода-даа неделя дургузунда бажыңымче чангаш, Донга биче када болыктаптар. Бэлыктаары —мээң ажаок ынак ажылым боор чүве.

Владимир КУЧМИЙ.
(ПМА).

ЫНАК ШЫЛДЫҢ СЫЛДЫЗЫ

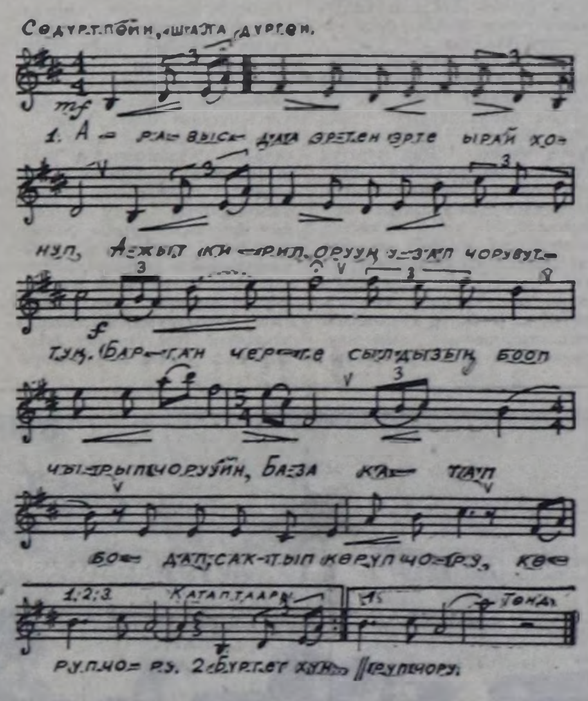
Сөзү Эрес-оол ООРЖАКТЫЫ
Аялтазы. Д. ХҮРЕШ-ООЛДУУ.

Аравыс-даа эртен эрте ырай хонуп,
Ажыт кирип, оруун узап чорувуттуп—
Барган черге сылдызың боол чыпып чорууйн.
База катап бодап, сактып көрүп чору.

Бүргет хүннер, бергелер-даа таваржып боор,
Бүзүреңиң кажан-даа оскунмайн чор.
Чүге дээрге ынакшылга бердинген мен.
Чүтөүлүүче аътқарыпкаш, утпайн чор мен.

Ырак черге сеткил-хоюнуң дойлу хонуп.
Ынак эжиң сактып келгеш, даважы бээр.
Аас-кежиин барын билип, бүзүреп чор,
Аян ырың, сыгдыңны ырлап чору.

Аравыс-даа эртен эрте ырай хонуп,
Ажыт кирип, оруун узап чорувуттуп —
Барган черге сеткилиңге чырып чорууйн,
База катап бодап, сактып көрүп чору.

КАЙ ЭКРАНЫ

ТҮҢНЕЛ ЭКИЖИВЭЭН

Тес-Хем райкүүскомнуң иштинки херектер килдизиниң КАИ ажылдакчылары районда хөй-ниитин организациялары-биле демнежип алгаш, 1983 чылдың баштайгы чартыында чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

Адды айлар иштинде оруккa шимчээшкиниң, чурумун хажыткан 514 чолаачыларны болгаш мотоцикл башкарыкчыларын илереткен. Эзирик чораан озал-ондак болдурган база чөптүг чылдагаан чокка орук шимчээшкиниң, чурумун каржызы-биле хажыткан 41 чолаачының автомашина башкарар эргелерин янзы-бүрү хуусаваларга казаан.

Районда чамдык ажыл-агыйларның, бүдүрүлгелериң, организациялардың чолаачылары автомашиналарны чогуур документилер чокка башкарып, хууда херээнге ажыглап, руль артынга эзирик чоруур тавариылгаларның ееңы база хөй. Шак ындыг чолаачыларны административтиг хемчег алырыбиле ажылынче дынадыгны чорудуп турар-даа болза, чамдык ажыл-агый удуртукчулары олче кичээнгей салбайн, чолаачылар ортузунга профилактика ажылын чорутпаан.

Оруктарга болгаш кудумчуларга озал-ондак болдурбас, улус ажыл-агыйынга оске-даа чидиргилерни эвээжедир дээш районуң автоинспекциязының ажылдакчылары ажыл-агыйларга, бүдүрүлге организацияларынга 10 ажыг лекцияларны номчуп, беседаларны эрттиргилээн.

Ындыг-даа болза, район девискээринде орукка озал-ондак эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 3 хуу ковудээн.

Ол чүден болуп турарыл?

Бир-ле дугаарында чолаачыларның бот-харысалга чогундан.

Ажыл-агыйларның, бүдүрүлге, албан организацияларда орук шимчээшкинниге озал-ондак болдурбазының дугайында көскү агитация, плакат чуруктар чок, чолаачыларга орукче үнер мурнунда кыска инструктажтарны чорутпайн турар. Шимчээшкиниң айыыл чок чоруунуң талазы-биле албан организацияларда тускайлаан инженерлер турза-даа херек кырында тодаргай ажылдарны чорутпайн турар. Автопарктарның дежурный механиктери автомашиналарның ажылче үнгенин, гаражка келир шагын контрольга албайн турарындан ажыл шагының соонда машина башкарып, ыяй-бээр баар чоруктар чок деп болбас.

Бо чылдың бирги чартыында район девискээринге болган 9 озал-ондактың түңнелинде 4 хамаатылар амы-тыныңаан чарылган, 5 кижи аар кемдээшкинге таварышкан.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң автобазазының чолаачызы Ю. Михайлов, Кызылдың орткө удур албанының чолаачызы А. Коробкин болгаш Сельхозтехкүркомнуң Тес-Хем район салбырының чолаачызы А. Күдес-оол болгаш өскелерде мындыг озал-ондакты кылганнар.

Ө. ЧИҢМИТ.

ХАРЫЫСАЛГАНЫ КҮШТЕЛДИРЕР

Бо чылдың баштайгы чартыында Улуг-Хем районуң девискээринде оруктарга 20 санныг озал-ондак болган. Оон уржуундан 5 кижи амы-тыныдан чарылган, 25 хамааты кемдээшкинге таварышкан. Ол озал-ондактарның 8-и рульга эзирик чораан чолаачыларның буруузундан болганы хыналададан илерээн. КАИ, милиция ажылдакчылары болгаш хөй-ниитичи инспекторлар иниитизи-биле янзы-бүрү орук чурумунуң 1400 хире хажыдыышкыннарын тодараткан. Оларның хөй нуруузу—оруктарга, кудумчуларга нормадан ажыр дүргедеткен, техниктиг байдалы үрелиишкиниңг автомобильдерин, мотоциклдерни ажыглаан, пассажирлер ап чоруурунуң чурумун хажыткан болгаш эзирик чоруур база хууда херээнге хөй-ниитин транспортун ажыглаан таварылгалар болуп турары эртикен рейдилерден илерээн. Оон чоруктарны болдурбазы-биле районнуң КАИ ажылдакчылары коллективтерже болгаш эш хуу судтарынче дыцнадыгларны чорудуп, чамдык чолаачыларга орук дүрүмүнүң шылгалдазын катап дужаттырып, торгап, харысалга чок чолаачыларның автомашина башкарар эргелерин казаан болгаш оске-даа хемчеглерни ап келген.

Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге оруктарга озал-ондак болуру эвээжээн-даа болза, руль артынга эзирик чоруур чолаачыларның саны эвээжевээн. Оруккa озал-ондакты болдурбазының талазы-биле ажыл үезинң негелдезинге дүүшпейн турар. Чамдык организацияларда, ылангыя Чаа Шагаан-Арыг автобазазында, райпозе, селхозтехника салбырында, район эмнелгезинде, «Ак-Туруг», «Найырал», «Улуг-Хая», «УТКА 25 чылы» совхозтарда профилактика ажылы ам-даа чавыс деннелде артпышаан. Эрткен алды айларда автомэшинаны эзирик башкарып чораан чолаачыларның саяы дыка хөй болган. Бо хүннерге чедир районда автобазаларда рейсче үнер мурнунда база рейстен келгенде чолаачыларның эмчи шинчилгези чоруттунмайн турар.

«Ак-Туруг», «Улуг-Хая», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарда чолаачыларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның ажылында контроль чок. Автомашиналарны чолаачылар бажыңнарының чанында хондуруп, рейсче үнер мурнунда техниктиг байдалын хынавайн турар. Шак ындыг харысалга чок чоруктуң түңнелинде «Найырал», «Улуг-Хая» совхозтарның, «Сельхозтехника» салбырының, райпонуң чолаачылары оруккa озал-ондакка таварышканнар.

С. ОНДАР.
Улуг-Хем райкүүскомунуң иштинки херектер килдизиниң КАИ начальниги.

Телевидение

АВГУСТ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — О. Вагнер — «Тристан биле Изольда» деп операдан үзүндүлер. 9.15 — «Шуптузун билип аликсап тур мен». Киножурнал. 9.25 — «Оттурукчу». 9.55 — «Совет Эвилелиниге бараан боол тур мен!». 10.55 — «Кадыкшыл». 11.40 — «Эртенги почта» деп музыкалыг дамчыдылга. 12.10 — Совет черге ужуражышкыннар. 12.25 — «Көдээнин шагы». 13.25 — «Музыка киоскузу». 13.55 — 14.10 —Чапсар. 14.10 — Чиик атлетиканга делегей чемпионады. 14.55 — Ураң-чечен фильм —«Кырган-авазының уруу». 16.15—«Аянчорукчулар клуву». 17.20 — Бөгүн — Тудугжунуң хүнү. 17.50 — «Силерниң чагаалаарынарны өзугаар». Музыка дамчыдылгазы. 18.35 —«Делегей панорамазы». 19.20 — «Өлүг сүзээнинге». Ураң-чечен фильм. 21.00— «Үе». 21.35 — «83-түн ырызы». 22.25 — Фильм-концерт. 23.10 — 23.20 — Телемедээлер.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Тудугжунуң хүнүнге документалдыг фильмнер. 9.00 — Мультфильм. 9.20 — Алексей Толстой. Чогаал ажылының арынары. 10.20 — Концерт. 11.00 — Спидвей талазы-биле делегей чемпионады. Түңнел ужуражышкыннар. 11.25 —Дириг амытаннар амыдыралы. 12.25 — «Киноэнарома. 13.55 — М. Софронов. «Чүрекке операция». Телецин. 15.35 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалары. 16.05 — Сес сериалыг ураң-чечен телефильм — «Баштайгы өөрүшкүлер». 7-ги серия. 17.30— Черге, дээрге болгаш далайга-даа. 18.00 — «Тиилекчилер». Фронтучу өөнүктер клуву. Курск тулчуушкунуунуң киржикчилери ужуражыр. 19.30 — Концерт. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Музейлерде болгаш делгелге залдарында». «Эрмитаж». 11-ги фильм— «Англияның ураң түүлү». 20.45 —Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Кожалар». Ураң-чечен телефильм. 22.40— Чиик атлетиканга делегей чемпионады.

АВГУСТ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «80 чылдарның коммунистери». Документалдыг телефильмнер. 15.50 — «Көрей дугайында» кино-допчулал. 16.15 — М. Шолохов. «Кижиниң салымы». 17.00 —«Чогаадыкчы чорук». Совет ушкар түүдүүн төөгүүр-биле хозяйствакан самолёттарны чаартырыгга аныяктарның киржилгезиниң дугайында. 17.15 — Чалыыларның чогаадылгазы. 17.45 — Авам школазы. 18.15 — Мультфильм. 18.30 —«Техника болгаш даглар». Эртемнептерелдиг фильм. 18.45 — А. Арютуновтуң «Пионерлиг тугу» деп кантатазы. 19.05 — «Күш-ажылы дээш — ат-алдар». 19.35 — Концерт. 20.00 —Индияның тамаарышнас чоруунуң хүнүнге. «Гангта дан хаазы» деп документалдыг чаа фильм. 21.00 —«Үе». 21.35 — Футбол дугайында допчулаа. 22.05 — Чиик атлетиканга делегей чемпионады. 23.25—23.40 — Бөгүн делегейде.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.00 — Телемедээлер. 18.20 — «Бригаданың тывылганы» деп документалдыг фильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Сылдысчыгаш». Республиканың пионерлериниң болгаш школачыларының чайгы дыштанылгазының дугайында. 18.50 — «Азия төвү». 19.20 — Телемедээлер. 19.30 —«Чурукчу болгаш амгы үе». Совет Тываның 40 чылынга чурукчуларның белеткели. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». Мультфильм. 20.15 «Өөнүктерниң арын-нүүрү». Дамчыдылганы чогаалчы А. Алексин чорудар. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Он бир идегелдер». Ураң-чечен фильм. 23.10—23.30 — «Полтава: чүс-чүс чылдарның чаңгы-медээзи». Документалдыг телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

ФИЛАРМОНИЯ

Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгының Ногаан театрынга бөгүн РСФСР-ниң алдарлыг артизи, делегей конкурузунуң лауреады **ЛЮДМИЛА ИСАЕВАНЫҢ КОНЦЕРТИ БОЛУР.**

Программада: орус, совет болгаш даштыкы композиторларның ырылары.

Фортепиано-биле үделгеде — **Александра ШИРОКОВА.**

Чечен чугаа — **Нина ЕРШОВА.**

Концертче кирер билеттерни театрның, филармонияның кассаларында, «Саян» универмагта садып турар.

АВГУСТ 20-21-ДЕ

ТУРКМЕН ССР-НИҢ УЛУСЧУ ТАНЦЫЗЫНЫҢ КҮРҮНЕНИҢ АЛДАРЛЫГ АНСАМБЛИНИҢ КОНЦЕРТИ

Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгының Ногаан театрынга болур.

Ансамбльдиң ураң түүл удуртукчузу болгаш кол балетмейстери — Туркмен ССР-ниң болгаш Кабардин-Балкар АССР-ниң ураң түүлүүн алдарлыг ажылдакчызы **Леонид СМЕЛЯНСКИЙ.**

Кол режиссёру — ТССР-ниң алдарлыг артизи Аннагельды **ДЖУЛЬГАЕВ.**

Солистер: ТССР-ниң алдарлыг артистери **И. Кашаева, С. Джафарова, С. Карафанова, К. Тойлиева, Б. Курбанова, Б. Халмурадов.**

Эгелээри 14 болгаш 17 шактарда.

Билеттерни театрның, филармонияның кассаларында, «Саян» универмагта садып турар.

КИНО

АВГУСТ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Жертва коррупции» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мартин и волшебник» 9.30, 13.10, «Операция «Ы» и другие приключения Шурика» 11.20, 15.00, «Родителей не выбирают» 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хищник» 10.30, «Спокойствие отменяется» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Белеет парус одинокий» 11.00, «Бездна» 12.30, 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Домой!» 17.00, 19.00. «Васёк Трубачёв и его товарищи» 15.20 шактарда.

АВГУСТ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Жертва коррупции» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Родителей не выбирают» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Белеет парус одинокий» 15.00, «Саламандра» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Слишком юная для любви» 17.30, 20.00 шактарда.

Редакциянның адреси: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 8 Телефоннары: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыцаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетүүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чаңгы киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-22-60, культура киллизиниң 2-23-54 недээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1079.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле күүгүс комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01332.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 189 (12279) | 1983 чылдың август 16, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп

ИЙИ АҢГЫ УЖУДУУШКУНДА

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). 1983 чылдың августуң 14-те Москваны-биле 18 шак 4 минута турда, кады ужудуушкунуң программазының доозулгазының соонда, орбитаның «Салют-7»—«Союз Т-9» комплекизиден «Космос-1443» корабльди башкаландырган. Корабльдиң адырлыышкының болгаш ырак чоруурун космонавтылар Владимир Ляхов биле Александр Александров контрольдаан.

«Космос-1443» корабльди «Салют-7» станция-биле 1983 чылдың март 10-да тудуштурган. Кады ужудуушкунуң үезинде келир үениң космос аппараттарының шиитки системаларының, агрегаттарының болгаш конструкцияларының кезектериниң хыналдаларын кылган, улуг хемчээлдиг комплексилерин башкарарының аргаларын ажылдап кылган. «Космос-1443»-түң шимчедикчи херекселиниң дузазы-биле башкарылгалыг комплекстиң шимчээшкинниң траекториязын таарыштырарын чаңгыс эвес удаа кылган. «Космос-1443» корабль-биле «Салют-7» станцииниң ажылдаарын хандырарынга болгаш эртем шинчилелдерин база дуржулгаларын кылырынга чугула херек үш тонна хире янзы-бүрү чүктерни орбитага чедиргеп.

Космонавтылар Владимир Ляхов биле Александр Александровтуң ужудуушкунунуң чедиги неделязы доозулган. Ажылдың программазында — масс-спектрометрлиг «Астра-1» дээр аппаратураны ажыглавышаан, станция чоогунда долгандыр турар атмосфераның параметрлерин шинчилээри, экижаштың хыналда болгаш медицина шинчилелдери, велоэргометрге болгаш маңнаар оруктуташка хүш-культура мергежилгелерин кылыры көрдүнген.

Телеметрлиг медээниң тускелдери-биле алыра, башкарылгалыг «Салют-7»—«Союз Т-9» комплекстиң болгаш «Космос-1443» корабльдиң иштинде системалары чогумчалыг ажылдап турар.

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЭЭРИКИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ ЧОРУП ТУР

КОЛ СОРУЛГА — АЖЫР КҮҮСЕДИРИ

Көдээ ажыл-агыйның чугула кампаниязы — мал чеминиң белеткели кидиң түлүк чорун турар бо үеде «Тес-Хем» совхозтуң конторазынга ажылыш эртен эрте-ле хайыккан. Ол-бо участокталре хуваалда алган машина-трактороларың даажы суур долган. Бөлүк-бөлүк кижилер ажылдаар черлеринче далаштыы аажок шуушкан. Совхозтуң кол агроному, директорунуң хүлээлгезин күүседип турар С. Я. Мөңгебиле чугаавыс үр- болбаан. Мал чеми белеткеп турар бригадаларының бирээзиниң баары-биле «эзенгиде тептинишкен» кол агроном совхоз сиген планын 32,5 хуу күүсеткеп деп кандыг-даа саазын көрбейн чугаалады. Ону көргүзүг самбырааы база бадыткаан. 6845 тонна сигенниң 2300 тонказы күүсеттингенин мында улгаттыр бижип, аскан.

Бо ажылче механизастаттынган беш звено, хойжуларның 4 бригадазы, ийи ферма болган суурнуң чурттакчылары хаара туттуган. Ол ышкаш У. Шыма салбырының шинчилери база сигенче бүрүн киргеп.

Чүгле совхозта эвес, бүгү Тес-Хем районда мурнакчы коллективтиң санынга кирип турар Седип-оол Седен-оолдуң механизастаттынган звенозу совхоз төвүмден 40 ажыг километр черде. Анаа чедери берге эвес: ак ховулап кезек-кезек дыттарлыг черже халдып орарга, хову ортузумда сараатгар көстүп келир. Бис кээп турувыста звенонуң чүдүрткүлери эдлеглиг машинаның чүгүн дүжүрүп доосканнар, сиген пресстээн черже чоруптулар, хөй кезии аныяктар.

Звенонуң төвү. Кызыл тук аскан вагончугаш. Ийи каът нараларга кырында шуглак-дожек. Звенонуң 11 кежигүнеринің удуур чери ол. Иштиг арыг-силиг. Дежурныйдан арткан Герасим Чооду чай аразында тракторунуң үүрмек чүүлдерин сеттеп тур. Бо коллективтиң сигенчилериниң азы-хар-даа, стаж-даа талазыбиле эң улуу ол. Мал чемин дүрген болгаш шынарлыг кезеринче чүү херек дээрил аныяктарга Герасим Бораевич айтып берип турар. Черле ынчаш ажылга ооң кызымаа медээжок. Эртен күш даядап тургаш, звенонуң аъш-чемин белеткээш, орайга чедир ажылдаваш, могапкан өөрүн оттурар. Герасим Чоодунуң сиген бөлер трактору кезээде белен турар.

С. Седен-оолдуң бо звенозунуң планы улуг — 1200 тонна сиген белеткээр. Бо хүнерде 600 ажыг тонназын белеткеп алган. Сигенниң шынары база багай эвес — шунту II класстыы. Сигенни бөлүп, прессте турар үеде дыка хумагалыг, черге тудумнуудаа кагбайн турар. Ындыг чоруукка дагдынмыкы Герасим Бораевич чамчыктырган.

Коллективтиң удуртукчузу, коммунист Седип-оол Седен-оол сиген кескен ховузун эргий көргеш, таваар чугаалап ор.

— Бо чылын мал чемниң үнгени эки-дир. Мындыг чаагай сигенни ажаап албас, малга четчир санныг чем белеткеп шыдавас, планын күүсеттпес болза, ындыг кижиниң, коллективти чүге дөмейлээр боор. Ооң анчада шалыпчы ай база чарлаттынган. Планывысты сентябрь эгезинде күүседир деп сорулга алган улус бис, арга-курлавырывысты санап көргеш, ону шалыпчы айның сөөлгү хоюктарында күүседиптер дээш кызыдып тур бис. Ынчангаш аяс хүн бүрүзүн, таарымчалыг үе бүрүзүн чоп ажыглаш, бөгүн дүүнгүзүнден хөйүү белеткеп алыр дээш ажылдап турар бис. Ынчангаш, дүжүт ажаалдазы эгелээрге чедир малга чем белеткелиг долу күш-биле чорудар, план-даалганы ажыр күүседир — сорулгавыс бо.

Коллективтиң чедишкини — түс-түс кижилериң ажылынга хамаарылгазындан кестүр болгай. Звенонуң эки ажылдап турарынга трактористериниң, сараатгакчыларының — кижи бүрүзүниң хүүда үлүг киирер дээрзин С. Седен-оол чугаалап, хоомай ажылдап, былдамыштап турар кижилер чох дидя. Ылангыя механизаторлар Далаа Далай-оол, Дмитрий Донтур, сараат садыкчылары Соян-оол Седип-оол, Родион Бора олар дыка кызымак ажылдап турарлар.

Мал чемниң белеткекчилерин аъш-чем-биле хандырып турары эки. Солун сеткүүл доктаамал кээп турар. Ынчалза-даа олар киио көрбээнер, ойнаар чүүлер база чок. Звенонуң турлаанда вагончугаш, ооң кырында кызыл тук аяыл каан, а лозуң, плакат чок.

Малга чем белеткекчилериниң кол сорулгазы — планны чедир болгаш ажыр күүседир. Ол дугайын эптп-ле чугаалажы бээр бис. Седип-оол Седен-оол бердингеп даалганы коллектив чедишкинниг күүседип шыдаар дээрзинге бүзүрел орар. Ынчалза-даа агаар-бойдустуң байдалы чиг-шинчилиишкинни болдурар. «Чаъсла чагбас болза...» Шынап-ла ындыг. Ол тулаа чер болгаш бичии чаяа кээрге-ле сиген аразы көк суг апаар, кестинге арга чок. Бо айның эгезинде каш хоюк чаъс уруунуудан аңаа олургаинар-даа. Ынчангаш, аяс хүнде хөйүү-де кылып алыр дээш олар шудургу ажылдап турарлар.

Д. ЧЫДЫМ.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы звенонуң удуртукчузу С. Седен-оол (үстүнде); сараатче база бир машина сиген кел чор; «Тес-Хем» совхозтуң профзвилел комитединиң даргазы С. Дыт-оолдуң кыска чапсар аразында сигенчилерге беседа кылып турары.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Мал чеми белеткээриниң шалыпчы айының ийиги он хонуунда социалистиг чарыштың түңнелии үндүрген. Район нинтизи-биле 19400 тонна мал чемни белеткээр планын 5168 тонна чедирген азы ийиги планының 27,6 хуузу күүсеттинген. Шалыпчы айның биргн он хонуунга дешкээрге ийиги он хонуунга сиген кезип белеткээриниң темпизи 86 хуу улгатхан.

Районнуң ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарышка «Тес-Хем» совхоз биргн черии эвлээш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун алган. Совхоз 6845 тонналы белеткээр планының 2300 тонналы, азы планның 32,5 хуузун күүседикен. Ол совхозта ажылдың темпизи ийиги он хонукта көдүрүлген. Шалыпчы айның ийиги он хонуунда совхоз 1400 тонна сигенни, белеткээр тургаш, черек кырында 1404 тонналы кылган. Ол дээрге, совхозтуң сигенчилерин — ийиги он хонукта баштайгы он хонуктаазымдан 70 хуу хөйүү кылгамы-дыр.

Районда механизастаттынган звенолар аразында чарышка «Тес-Хем» совхозтуң Седип-оол Седен-оолга удуртган механизастаттынган звено тиилекчи болуп, партия райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир вымпелии, 50 рубльдиг акша шаңналын алган. Ол звено нинтизи-биле 1200 тонна планыг тургаш, ооң 638 тонна сигенни белеткээн, ол дээрге планның 57,8 хуузу-дур.

Бригадалар, фермалар аразында социалистиг чарышка «Чодураа» совхозтуң бода мал фермазының Довут Бугалдайга удуртган сигенчи бригадазы биргн черии алган. Тиилекчи бригадага СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң хүндүлел бижии болгаш акша шаңналын тывыскан.

Бригада 250 тонна мал чеми белеткээр планындан ам бо хүнерге чедир 107 тонналы бүрүн кезип белеткээш, азы планның 42,8 хуузу күүсеттинген. Ийиги он хонукта Довут Бугалдайның бригадазы 50 тонна планныг тургаш, черек кырында 74 тонна сигенни белеткээш, сараатгаан азы планын 198 хуу күүсеткен.

В. ДАНДАР,
партия Тес-Хем райкомунуң килдис эргелекчизи.

СОВЕТ КИЖИЛЕРНИҢ ҮНҮ

Боо-чепсекти улам әдере бүдүрер чорукту болдурбас, ядролуг халаптың кыжанының чайгадыр деп быжыг тура-соруун совет кижилер ядролуг чепсекти хорүүр дээш хөделиишкиннер неделязының үезинде чырыткыландыр көргүскен. Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң шинтпиринге дүүштүр ону бистиң чүртүвүскә августың 6-13-те эрттирген.

Хой-нинтинин Москвага, Ленинградка, 9 эвилелдешкен республикаларның найысыладдарынга, өске-даа хоорайларга эрттиргилээнин дайынга удур митингилерниге болгаш хураддарынга оларның кирижикчилери империализминиң, хамыктың мурнунда АКШ-тың империализминиң дайынырак политиказын килеңнит бүрүү шапкан.

Тайбың камгалалдының Беларусь комитединиң президиумунуң хуралы Минскиниң автомобиль заводунга болган. «Дайынны болдурбас!» деп шинтпирлиг созуп ооң ажылчыннары медеглээн. Боо-чепсекти айымдыг бөлү-биле әдере бүдүрүп турарын болдурбас төлээде, бүгү-ле болдунар аргалыг чүүлдерни кылыр дээш кыйгырыглыг чагааны БНО-ның адрезинге ол хуралдың киржикчилери хүлээп алган.

Дайынга удур массалыг хемчегдер Донбасска болган. Тулчуушкуннар шолдеринге амы-тынындан чарылган кижилериң турасказалының шүүрүнде, бистиң ажы-төлдеривисти болгаш оларның удуг-дарыгларының амыдырал-чуртталгазының шүүрүнде канчап-даа тура тайбыңны быжыглаар бис деп. Макеевканың шахтёру, Брест шивээзиниң камгалакчызы чораан Н. Гришин митингиге недеглээн. Чепсегленнишкинни удурбес дээш бүгү-делегей кампаниязынга идепкейлиг киржириниче чаагай тура-соруктуң бүгү кижилерин Краматорскиниң машина кылыкчылары кыйгырган.

«Тайбың болган амыдырал дээш, ядролуг дайынга удурлозуңнуг - ужуражышкынны Хабаровскиниң аныяктары болгаш фронтучу чорааннары эрттирген. Саремаа дээр эстон ортулуктуң чурттакчылары Кингисеппеге болган митингиге тайбыңны камгалаар дээш хөделиишкиннерин күштедиптер шинтпирлиниң тода көргүскеннер.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының болгаш Совет күрүнениң тайбыңның политиказын бистиң чүртүвүстүң ажылчы чоннары чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турарының база бир бадыткалы бо арткен неделя болган.

(СЭТА).

ХҮЛЭЭНГЕНИНДЕН ХӨЙ

«Тиилелге» совхозтуң сүт-бараан фермазының коллективи «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чүрүмүн быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докгаалын сонуургал-биле таныжып турарлар. Ажыл шагы үзер, арага-дарыга хандыкшылыларга, чалгаалларга коллектив бүрүзүнге эптеш чок байдалды тургузары чугула дээрзин ук докгаалда айыткаанын олар үүлдүгүүрүп турар.

Сүт-бараан фермазы чартык чылдың түңнелдери-биле багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Нинтизи-биле фермада 483 саар инекти 17 саанчы саап турар. Чайгы үеде ферма ийи кезек черге чайлаар. № 1 сүт-бараан фермазы төпте, инда 322 инекти 11 саанчы, № 2 ферма Кара-Чыраада, инда 6 саанчы 161 баш инекти саап турар.

Чартык чылда сүт садар планын совхоз 112 хуу, азы 520 тонна орунга 584 тонна сүттү саткан. Тодаргайлаарга, төпте № 1 ферма 347 тонна планын 407 тоннага, №2 — 173 тонна планын 180 тоннага күүсеткен.

Саар инектерин чемгерип турар немелде чеминиң курлавырлары четчир.

Фермада кадрчылар Сатсол Монгуш, Александр Монгуш, Лама Монгуш болгаш Доржукай Монгуш олар боттарының хүлээлгезин кызымак күүседип, инектерни эки оъттуг одарларже кадарып турар.

Бызаа ажаакчылары Чечекмаа Монгуш, Кара-кыс Күзүгет азырап турары бызаа бүрүзүнден хоюкта 700 грамм немелде депзинп ап, тиилекчилериң олурууида. Саанчы Бочунай Куулар чартык чылдыы-биле бир инектен сүт саар планны 120,3 хуу күүсеткеш биргн черже үнген. Көк-Уруг Ооржак, Марита Ондар база мурнакчылармың одуруунда чорун турарлар.

Э. ТЕЖИТ.

УЛАМ ШАПКЫНЧЫДЫП

Республикага бо чылын агаар-бойдустуң байдалының чаъс-чарлыг, таарымча чок болганы-биле инитинин малынга четчир санныг, эки шынарлыг мал чемнерин белеткээри кажаңгызынган шалыпчы, шүдүргү ажылды негеп турар. Чай чеже-даа бүргег, чаашкынныг болза, аяс хүнер, шактар бар. Ынчангаш ол кыска, таарымчалыг үени ажыктыг, чөп ажыглаар херек.

Сүт-Хөл райониуң совхозтарында чайгаар үнген сигеннер белеткээр ажылдар тулуктелген. Республикада мал чеми белеткээриниң шалыпчы айынга киришкеш, «Алдан-Маадыр», «Октябрь 30 чылы» совхозтар багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Бо совхозтарының удуртукчулары сигеп белеткелиниче чогуур кичээнгейни утландырып, чон орутузунга масса-политиктиг ажылдарны бедик деңнелге организастаан.

Бо талазы-биле ажылдар «Сүт-Хөл» совхозта сула организастаттынган. Шалыпчы айның баштайгы 10 хоюктарының түңнелдерин долузу-биле үндурбээн. Директиия, партком, профзвилел комитеди база специалистер мал чеми белеткээр ажылдарже кошкак инчээнгей салып турары ажылдарның түңнелиндеп илдеп. Сөөлгү медээ ёзугаар алырга, совхоз инитизи-биле 870-е тонна сиген белеткеп алган. Ооң иштинден Кара-Чыраа салбыры 190 тоннаны, Ишкин 180-ни, Кызыл-Тайга — 125 тоннаны белеткээн. Бо дээрге эрткен чылдың бо үезиниге деңнээрге, оранчок куду көргүзүглер-дир.

Совхозтуң девискээринде сиген бо чылын багай эвес үнген, планныг онаалдаларны күүседириниң бүгү-ле аргалары бар. Ынчангаш мал чемнери белеткээр кампанияны улам шапкынчыдып, сигенче чаа-чаа звеноларны организастап киирер херек.

Бо хүннерде Сергей Ак-Тараа удуртган комсомолчуаныяктарның база чайгы дыштанылгада студентилериниң сигенчи бригадалары хол кадыры-биле кезип турар. Оларның үлегерин өскелерге нептередири чугула.

О. ЧАҢ-ООЛ.

Мал чеми белеткээриниң шалыпчы аймының мурнакчыларынга деңнежиңер!

ООЖУМ ТЕМПИЛИГ АЖЫЛДАВЫШААН

Бистиң республикада мал чеми белеткелиниң шалыпчы абы ам-даа үргүлчүлевишаан. Анаа чамдык совхозтарның ажыл-ишчилери, хоорай, суурларның чурттакчылары идепкейлиг киржип, четчир болгаш артыкшылдыг мал чемни курлап алырынга күш-ажылчы үлүүн киирип турарлар. Ындыг болза-даа машина-техника четчир, кижи күжү бар турда-ла организас чок болгаш шүшпең ажылдыг ажыл-агыйлар ам-даа бар. Оларның санынга Кызыл районунуң «Шамбалыг» совхозу киирер.

Совхоз бо чылын 2600 тонна (ында сиген, сенаж, витаминниг сиген долганы кирип турар) мал чемин белеткээр планныг. Ажыл-агый комплекстиң бир бригадазы машина-техника-биле четчелээш, мал чеминиң белеткелиниче ону июль 1-де киргеп. Сиген кезилдезинниң иинти удуртулгазын партком секретары Э. Д. Серенге, юл агроном К. Б. Хертекке дааскан. Чүгле мыя бо чижектен алгаш коорге безин ажыл бүдүнгүр, бедик темпилиг болур ужуруун кым-даа эскерип каар. А херек кырында байдал ындыг-ла эки эвес.

«Шамбалыг» совхозтуң директору Х. Ш. Ховалыг мээңбиле чугаалажып ораш, мал чеминиң белеткелинде хожудаашкын барын чажырбады. Ооң айыткавы-биле алырга, совхоз эрткен пятницага чедир 280 тонна сиген, 1506 тонна сенажты, 80 тонна витаминниг сиген долганын белеткеп алган болуп турар. Ажылагый сенаж салырын үш катап ажыр күүседип алза-даа, сиген болгаш витаминниг долганын белеткээрин оожум темпиле чорудуп турар. Бо чижектериң болу берген чылдагаанналрын директор чугаалаваан. Ынчалза-даа инженер, АВМ ажылчыны, өске-даа кижилер-биле чугаалажып турган, ону тодарадып алыр аргалыг болдум.

Ону тодаргай чижектер-биле тайылбырлаарга мынды. Совхозта ийи АВМ бар. Оларны сүт-бараан фермазының иштинде тургузуп каан. Агрегаттарның үрелиишкин чок ажылдап турарын фуражир С-М. С. Иргит, инда таныыл болгаш ооң ырак эвесте ажылдап турар тудугжуларда бадыткады. Баштай аиза эртенгиниң он бир шак үезинде чеде бердим. Кым-даа чок болду. Солярка чок боорга ажылчыннар эртежик-ле чана бергеннер. Кежээ чеди шак үезинде баргаш фуражир Суге-Маадыр Иргитке ужуражы бердим. Далган белеткелинде 20 кижи ийи ээлчеглиг ажылдап турар деп, ол чугаалады. Бо ажылга үстүкү класстың ооренчилерни багай эвес киржилгелиг болган. Ам инда ажылчыннар Экержап Монгуш, Антонина Сандан-оол, Нина Ооржак, Маргарита Ондар эки ажылдап турарлар. Бир эвес ногаан масса-ла үзүктелбес болза АВМ-нер долу күш-биле ажылдап, хүнде 2,8 тонна витаминниг сиген долганы бүдүрер нормазын күүседип турар. Ындыг болза-даа, АВМ операторларының талазындан ажылга харысалга чок чорукту демделээр херек. Оларның бүдүрген долганының (шинзизнбиле 80 тонна) чартыынган эвээжи мал чемниг хереглеттинмейн барып болур. Чүге дээрге, ногаан массаны агрегатка болбаазырадып кылырының технологиязын операторлар сагывайп келгеннер. Ооң уламындан бүдүрүп үндүрген продукция орттени бээр тавариглалар болуп келген. Шак ындыг харысалга чок чоруктуң түңнелинде он тонна ажыг сиген долганы орттенген. А үрелген складтың орнунга чаа шыгжаг кылырының хуусаазы узамдыгып бар чыдар. Ол чаа складтың крышазы, хаалгалары кылдынмаан.

Совхозта сиген белеткелиниң дугайында чүүү чугаалап болурул? Баштай-ла суур чурттакчыларындан эгелээйн. Өгбүле бүрүзү 200 кг сиген белеткээр кылдыр планнаан. Олар бо чугула кампанияже агиткварталлар аайы-биле ажылдап киргеп. Бир дугаар үнгеш олар 50 ажыг тонна сигенни белеткээн. Бо ажылга Королев, Терешкова, Новая кудумчуларының чурттакчылары идепкейлиг киржишкеннер. Студенческая кудумчузунуң сигенчилери мал чемни хол кадырлары-биле кескеннер. Контора ажылдахчылары ийи хүн уламтыр үнгеш 23 тонна сигенни совхозунга белеткеп берген. Уруглар садының коллективи 8, автопарк чолаачылары 7 тонналы белеткээн. Чолаачылар планныга немей ам-даа кылырлар.

Мал чеминиң белеткели ышкаш чугула кампанияга аныяктар долу күжү-биле киржер турбуже, совхозта комсомол комитеди (секретары И. Куулар) аныяктарны бо ажылче мобилизастаар, харын-даа комсомолчу-аныяктар бригадазын аңгы тургускаш, хөй ажыктыг ажыл-херек бүдүрүп кылырынче оолдар, кыстарны организастаар дугайын шуут уткан. Бо айтырыгны ам-даа болза эдип ап, шиитпирлеп алырының аргазы бар.

Сиген белеткелинге малчыннарны киирип турар үлүг эвээш эвес. Олар ону ынап-ла кылып ап, кыштаанга чедирип алыр сорулгалыг. Бо талазыбиле совхозтуң чамдык хойжуларының киржилгеи черле эки. Олар боттарынга алган планнарын чылдың күүседип келгеннер. Ындыг хойжуларга Көк Тулуш, Какаа Сендал, Василий Хүндүүүк, Танов Салчакты ялап болур. Олардан эң-не хөйүү Какаа Сендал (15 тонна) белеткээн.

Сиген кезилдезинниң темпизи совхозта куду деп устүнде айыттым. Ооң кол чылдагаанны болза, күш-ажылды организастап турарының кудузуунда. Сигенчилер совхозтуң үш-күү бригадазынга-даа. Шокар-Ыяшка-даа ажылдап турган, доктаамал турумчуп аябайн, кежээ суурже чаныш кээр, эртенинде ажылдаар черлеринге орай чедип турган. Ооң түңнелинде күш-ажылдың будуруктулуу чавыс боон турар. Мен ол совхозка чорун турумда кежээ азы дүне чаапдаа турза, хүндүс аяс, каяа хүннер турду. Кижи бодаарга, ындыг хүнерде бедик бүдүрүктулуг ажылдап болур хире. А черек кырында ындыг эвес. Аныяк оолдар арагалап алгаш, тракторлар мунуп алгылаан суур кезип тура хүмээрни эскердим.

Чоокта чаа СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң хүлээп алганы «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чүрүмүн быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» докгаалында «...Чамдык ажылчыннар, колхозчулар болгаш албан-хаакчылар долу күш-биле ажылдавас, коллективтиң соруургалдыын үнелевес, ажыл шагын үзүп, озалдаар, арагалаар тавариглаларны болдуруп, бир бүдүрүлгелеп ескезинче үдезии чонка-да үргүлчү шилчип чорун турар» деп айыткан. Күш-ажылчы сагылга-чүрүм дугайында айтырыгларны партия болгаш чазак сөөлгү үеде чаңгыс эвес удаа чугаалажып, ооң үжүр-утказын чонга хамыым-биле тайылбырлап келген. Ону партия, совет органнар массалар ортузунга тайылбырлаар, оларны өөредир, кижизидер сорулгалыглар. Бо айтырыг «Шамбалыг» совхозтуң удуртукчуларының ажыл-чорудулгазының хажыызынга артпас үжүрлүүн база айтып херек.

Мал чеминиң белеткели ышкаш чугула кампанияның үезинде мобилизакчы болгаш организакчы чорук, бедик харымсалга болгаш күүседиичи сагылга-чүрүм херек дээрзин утпаза эки. Кандыг-даа айтырыгны чогумчалыг шиитпирлээр кол факторлар ол-дур.

Ш. ДОРЖУ,
«Шыныың» корр.

Тувинская республиканская СИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

СЭКП ТК-ныӊ июнь (1983ч.) Пленумунуӊ шиитпирлерин — амыдыралга

АЖЫЛДЫ ЧААРТЫП ТУРГУЗАР

«СЭКП ТК-ныӊ июнь (1983 ч.) Пленумунуӊ шиитпирлеринге болгаш орта СЭКП ТК-ныӊ Чаӊгиие секретары, ССРЭ-ниӊ Дээди Соведининиӊ Президиумунуӊ Даргазы эш Ю. В. Андроповтуӊ айтыышкынарынга дүүштүр аныктарныӊ идей-политиктиг база күш-ажылчы кижизидилгезин улам ыдай экижидер талазыбиле комсомолдуӊ область организациязыныӊ сорулгаларыныӊ дугайында» элеткелди ВЛКСМ Тыва обкомунуӊ бирги секретары О. Х. Хопуя комсомол обкомунуӊ VI пленумунга кылган.

Илеткелчи болгаш санал бергеннер комсомол организациларыныӊ идей-политиктиг болгаш күш-ажылчы кижизидилгезинге айтырыш шиитпирлээринге ролюн улгаттыраарын чүгула деп демдеглээнер.

Бүгүн республикада 35 муӊ ооллар, кыстар, ооӊ иштинде 18 муӊ комсомолчулар он бирги бештиӊ чылдың планын күүседир болгаш ажыр күүседир дээш шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар. «Он бирги бештиӊ чылга — аныктарныӊ шалыпчы күш-ажылын, билимин, эгелекчи чоруун болгаш чогаадыгазыны» деп кыйгырыгнын адаа-биле комсомолчу-аныктар коллективтериниӊ аразында социалистиг чарыш калбаргаш.

Кызылдың дваранылга фабриказының, «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттарыныӊ, «Тыва тудуг» трестиӊ коллективтери бедик күш-ажылчы коргүзүглерин чедип алган.

Комсомолчу-аныктар коллективтериниӊ аразында социалистиг чарышты ВЛКСМ Эрзин, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик райкомнары эки организастаан. Чарыштыӊ негелделерин аныӊ ажылчыннарыныӊ профессионалдыг деценелинге дүүштүр кылып, түӊнелдер дээш оларныӊ сонуургалын кодүрер талазы-биле өлүөн ажылдар кылдынган.

Ынчалза-даа социалистиг чарышты организастаарынче чамдык комсомол комитеттерин кичээнгей салбайн турарын пленумга шүгүмчүлээн. Ооӊ түӊнелинде эки эгелээшкиннерни эчизинге чедирбейн, ара соксап каар чоруктар бар. Чарыштыг удуртуруӊ болгаш ооӊ чоруп турарын контролыга алырының чугулазын айткан.

Экономиканыӊ камналгалыг болуруӊ, күш-ажылдың сагылга-чурумуӊ быжыглаарын кол айтырыг кылдыр көөрү чугула. Ам-даа «Комсомолчу прожектор» штабтары болгаш поступары корум-чурум үрээшкинин, камныг эвес чоруктарны ооп эртпээн, оӊу чайладыр талазыбиле тодаргай демчеглер албайн турар болгаш «Тудуг кезектери» комбинатка 32 тонна цемент, 34 тонна кара арматуразы, № 3 АТБ-ге 84 муп литр кывар-чаар чүл ажыр чыгдаттынган. Тудуг организацияларында материалдыг шыгжамнары болгаш камналгазы багай боол артпышаан.

Аныктарныӊ эртем-техниктиг чогаадыгазын калбартыры чугула. 10 муӊ ооллар, кыстар рационализаторлар шимчээшкинниге киржип турар. Оларныӊ чогаадыкчы ажылының чүгүлезын айтыышк

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ, ШЕРИГ-ПАТРИОТЧУ КИЖИЗИДИЛГЕ

ДОСААФ-тыг областъ комитединиң үшкү пленумунга «СЭКП Төп Комитединиң июнь (1983) Пленумунуң, партиянның Тыва обкомунуң онгу пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң ДОСААФ-ының Төп Комитединиң ийиги пленумунуң шиитпирлеринге холбаштыр ажылчы чонуң, аныяктарның интернационалчы болгаш шериг-патриотчу кижизидилгезиниң талазы-биле Тыва АССР-ниң ДОСААФ организацияларының ажылының деңнелин болгаш дээштинин бедидер дугайында» айтырыгны чүгээлашкан. ДОСААФ обкомунуң үшкү пленумунуң ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң административтиг органнар килдизиниң эргелекчизи Д. Б. Ондар киришкен.

Бирги айтырыг талазы-биле илеткелди ДОСААФ обкомунуң даргазы Ю. М. Камышев кылган.

ДОСААФ-тыг Кызыл хоорай комитединиң даргазы А. Г. Ефимов, ВЛКСМ обкомунуң килдис эргелекчизи В. И. Туров, ДОСААФ-тыг каттышкан техниктиг школазының начальнигиниң орлакчызы Р. Г. Лищинская, «Молодежь Тувы» солунның харысалгалыг секретары Л. А. Костюкова, «Билиг» инитилелиниң ажылдакчызы В. В. Тутынина, ДОСААФ-тыг Төп Комитединиң кежигүнү, «Шекпээр» совхозта ДОСААФ эге организациязының даргазы Д. Х. Монгуш олар пленумга чүгээлашкан айтырыглар талазы-биле санал бергеннер.

ДОСААФ организациялары бодунуң ажылын партия, профсоюзтар, комсомол организацияларды-биле холбаалыг чорудуп келген.

Совет улустарның аңы-дукма найыралын быжыглаар, чонуң, ылаңгыя аныяк өскенниң интернационалчы, шериг-патриотчу кижизидилгезин күштелдирер талазы-биле чамдык ажылды ДОСААФ организацияларга СЭКП Тыва обкомунуң административтиг органнар килип чорутканын Ю. М. Камышев илеткелде айткан. Ленинчи комчулгаларны, лекторийлерни, киполекторийлерни, дайынның хоочуннары-биле ужуражылга кежээлерни организастап турар.

Тываның электри четкилеринде ДОСААФ-тың эге организациязы эки ажылдап турар. Ында шериг назылыг аныяктарны дагдыныкчыларга, курлавырда дайынчыларга быжыглаан. Ол организациязының шериг назылыг аныяктары—ГТО-ның хөрек демдээниң эдилекчилери, спорттуң кандыг бир хевирииге разрядчылар.

Кызылдың каттышкан техниктиг школазы (начальнигы Н. Г. Потехин) специалистер белеткээриниң планын үргүлчү күүседип келген.

ДОСААФ обкому школаларының өөредилге-материалдыг баазазын быжыглаарынче кичээлейин үгландырып турар. Чаа техниканы, мебельди, өөредилге хереклерни, экспонаттарны болгаш өске чүүлдерни школалар ап турар.

Ак-Довуракның автошколазының ажылында четпестер бар. Чамдык башкыларның талазындан кичээлдерге белеткели чогуур негелдеге дүүшпес, оларның кичээлдерииге сагылга- чүрүм кошкак. Инити-шериг белеткелиниң айтырыглары, лабораторияпрактиктиг кичээлдери чавыс деңнелде, негелде кошкан.

Ак-Довуракның школазында автодромну эдилеп турары четпес, зонзиргей байлалда.

Чоруттунган хыналдалардан илерээни школаларда иштики хүн чүрүмү Устав негелдеинге дүүшпейн турар. Өөредилге хереклерни четчелеп эмгелеввэниинден кичээлдерге чедир ажыглаттынмайн турары ховар эвес. Дежурный-ашкыларга белеткеп багай, негелделерден хажыдымыкшинар хөй. Курсаитыларның коттунин, бодун ан чоруурун шынавас, чүрүм-сагылга дээш негелде кошкан болуп турар.

Ол ышкаш өөредилге черлериңде кесиү агитапшыны дериң, четчелээш четпес. Ак-Довуракның автошколазында ленинчи өрээлди дериирии амдаа дооспаан. Кызылдың каттышкан школазында сөөлгү 2 чыл иштинде чаңгыс-даа стенд, доска кылып астынмаан. Ынчангаш өөредилге чылын таварыштыр школаларга негелдеии күштелдирери чугула.

Шериг назылыг болгаш шериг назының четпээн аныяктарга шериниң эге белеткелии экижидериниң дугайында ДОСААФ-тың Төп Комитединиң пленумунуң материаддарында айыткан болгай.

Улус-ажыл-агыйынга техниктиг (шериг ужур-дузалыг) мергежилиң кадрларын белеткээри ДОСААФ организацияларының ажылының чугула угланышкыны. Бо талазыбиле Тес-Хемниң, Өвүрүмүң, Барыын-Хемчиктиң ДОСААФ организацияларының четпес ажылдап турар деп илеткелчи чүгээлаан. Чодаачыларны, трактористерни, комбайнерларны белеткеп турарының шыңары ыңаар-ла эки эвес.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министерлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг улам ынай кодурер дугайында» докталында спорттуң шериг-техниктиг хевирлериңе аныяктарны өөредириңче, оларның күш-дамыр дадыгышкынынче кичээлгейин салырының чугулаазын айытkан.

Ындыг турбуже ДОСААФ-тың Эрзин, Тес-Хем, Кызыл, Каа-Хем райкомнары камгалал-массалыг ажылды, спорттуң шериг-техниктиг хевирлерин хөгжүдерин кошкак чорудуп келген.

СЭКП Төп Комитединиң июнь пленумунуң шиитпирлериниң болгаш өске партийжа чугула документилериниң негелделериңе дүүштүр ДОСААФ организацияларының мурнунда салдынган соруглалар эвээш эвес.

ДОСААФ-тың эге организацияларында шериг-патриотчу кижизидилгени күштелдирер., Ол ажылдарга «Билиг» инитилелиниң лекторлары, күш-ажылдың болгаш дайынның хоочуннары, курлавырда дайынчыларны хаара тудар. Күш-ажылчы коллективтерде, өөредилге черлериңде, чонуң чүүртээн турар черинде ажыл-биле ДОСААФ эге организацияларын камгалал-массалыг ажылдын төвү болдурар.

Чаа өөредилге чылынга утку-культур кижизидилге ажылының комплекстиг планын ажылдап кылгаш, ону практиканга шыкгээдирип чедип алыр. ДОСААФ-тың курстарынга, өөредилгеин шериг-техниктиг билиглер болгаш шериг-патриотчу кижизидилге ажылы-биле холбаары чугула. Бо чылдың сентябрь-октябрь айларда Кызылдың болгаш районнарның шериг комиссариаттарынга шериг назылыг болгаш шериг назы четпээниериң слёдун эрттирер.

Чүгээлашкан айтырыг талазы-биле түскай докталды пленум хүлээп алган.

Пленумга организастыг айтырыгны база чүгээлашкан, Ю. М. Камышевтиң өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр ону алban-дужаалыдан болгаш ДОСААФ обкомунуң бюро кежигүнүнден хостаан. ДОСААФ обкомунуң даргазынга Н. М. Каратаевти бадыткаан.

Н. ООРЖАК.

Эскертинмес мергежилдиң кижилери

АЖЫЛ КИЖИНИ КААСТААР

Хлеб... Хлеб заводу. Бо сестер төрелдешкен. Борбак хлебти садыл алган, ону тоштан нердеан. Ховуда чалгаан таранның шиилээжин, ону ажаан машиналарның шимээдаажы куланка дыңналып, хлеб заводунда ажылчыннарның чиик эвес үүлеэн каракка шоотуп келир.

Шынап-ла хлеб заводунда ажылчыннарның хө-харымсалгалыңдан, ажылынга хамаарылгазындан дыка хөй чүүл хамаарыжыр. Олар даанган инжинер хө-харымсалгалыг чоруун көргүзүп, ак сеткилдиг ажылдаар болза, хлеб шынарлыгдаа, амданныг-даа болур. Ындыг кижилериң бирээзинге Ак-Довуракның хлеб заводунуң ажылчыны Хандымаа Ооржаковна Дудукпен хамаарыжыр.

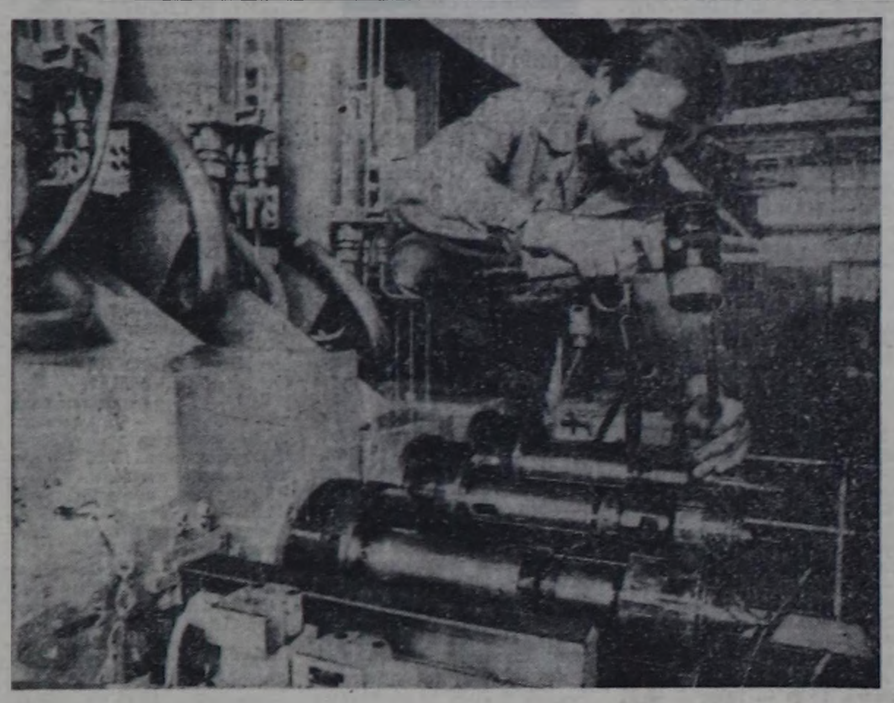
Х. О. Дудукпен Кызыл-Мажалыкка төрүттүнген. Ооң чаш чылдарында хлебти чүгле сураан дыңнаан, Тарва сокпан, далган хөөдүп чип өскен. Чаагай чыттыг хлебти ол алаан өөрү келген таныш алган. Ону бижырып турар кижилериниң ажылын сонуургап, ынчыг чаагай чемнең чүүп-биле, кайчаар кылырын дыка сонуургап чораан. Ол күзелиниң ажыл-биле Ак-Довуракның хлеб заводунга ажылдай бергеи.

Башкайгы үеде Хандымаа Ооржаковна хлеб хептээр ажылга турган. Ооң ажылга кызымаан, ак сеткилдиин өөренип көргеш, ооң-даа нарын, ооң-даа улуг күүшү негээр далган хөөдер ажылгө шилчиткен.

Кижиге каалама орук турбас. Амыдыралга берге, нарын чүүлдер таварлы бээр. Хандымаа Ооржаковна алаан кашчыл мурнунда аар аарзап. Калыының байдалы эрги ажылынга таарышпас апаргаи, заводтуң удуртукчулары ону чиик ажылче шилчидип, техниктиг ажылчын болурун сумелээн. Х. Дудукпен ооң база ойталаваан.

Кижиниң кандыг ажыл кылын турары эвес, ажылды каанчаар күүсеэнин турарын барымдаалары—бистиң шиитпелиивисте дүрүм. Ынчангаш аштакчы ажылын ак сеткилдиг күүсеэнден чаңчыл ашаргаи, өскелерге дузаарган чоруу дээш аңаа 1980 чылда коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы атты тывысканы, «Күш-ажыл кижини каастаар» деп чонуң чүгээлажын турарының шынавы бо-дур.

А. ГАЙНУТДИНОВА.

Социалистиг Польша— Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң идепкейлиг кежигүнү. Аңы-дукма социалистиг чурттар-биле садыглажылганы Польша Улус Республика улам-на калбартып турар. Садыглажылганы калбарткан чорук ПУР-нуң экономиктиг хөгжүлдезии дески болдурарынга, чурттуң иштики садыын хандырарынга идиглиг болган.

Социалистиг күрүнелерге машиналарны болгаш дериг-хереклерни, тудуг болгаш орук техниказын, вагоннарны, стаиоктарны, судноларны болгаш өске-даа барааннарны Польша садыглап турар.

ЧУРУКТА: Рацибужта (Катовице воеводство). «Рафако» заводтуң цегинде. Электри үлептүрүнге хереглээр дериг-хереклерни ында бүдүрүп турар.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

ШЫҢГЫЫ САГЫНДЫРЫЫ

ДАМАСК. (СЭТА). Ливияга удур соксаал чок кыжаныышкыннарның болгаш өөчүк-чөңгээлериң түңелинде, ол чуртта тургустуган байдалды телефон-биле харылаза үезинде Сирияның президентизи Хафез Асад болгаш Ливия революциязының удуртукчузу Муамар Каддафи олар чугаалажып көрген.

Ливияга удур кандыг-даа халдаашкынны хары угда Сирияга удур халдаашкын кылдыр санаш көөр дугайында Х. Асадтың медеглелин Сана агентство дыңнаткан. Ливия халдаашкынга таварышкан үеде Сирия анаа эргежок чугула бүгү деткимчеин көргүзер болгаш аңы-дукма ол араб чурттуң талазынга туржур апаар деп, Сирияның президентизи айыткан.

Ийи күрүнелериң аразынга чедип алдынган бүгү дугуржулгаларны Сирияның сагыырын болгаш күүседиргин Х. Асад чугаалаан. Эргежок чугула болган таварыштада дузаламчы дугайында Ливияның кандыг-даа дилеглериң хандырарынга Сирия белен деп САР-ның президентизи медеглээн. Ливияга удур кандыг-даа өөчүк-чөңгээлерге моон соңгаар-даа ойтур шавышкынны бээрииге Сирияның белениин, шиитпирлиин Х. Асад бадыткаан.

ЧАА ДИВИЗИЯЛАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың камгалал министриниң бирги орлакчызы П. Тейер журналистер-биле ужурашкан болгаш чадаг шеригниң согугжу беш чаа «чиик» дивизияларын тургузарының талазы-биле Пентагоиның планының дугайында дыңнаткан. Тейериң чугаазын ёзугаар алырга, ол чаа дивизияларны АКШ-тың чепсектиг күштериниң төп командылалынга дамчыдып бээр болгаш оларны Чоокку Чүүн чүктүг база Персид мугулдурунуң районнарында «нефтилиг черлерии камгалаарынга» ажыглаар бодап турар.

Чаа дивизиялар солдаттар санының талазы-биле АКШ-тың амгы шериг дивизияларындан биче эвээш болур, мичзезажок боо-чепсээниң, шериг техниказының талазы-биле кедергей күүлүг күштер болур деп, Тейер дыңнаткан.

ОРУККА ЧОРУП ОРА

Торгалыг дем аксына Чоол. Торгалыгдан чымыган араттарбедик деспелдиринің кырынга үнүп келгеш, дем унумда, аяс-

— Ха-дуңма! Чурт-суму займбиле экн билир ыш-өөрүнерни санаалдап турарының чөп-тур. Адаанываа тулган өөрү экер-эрес, онпап-тасты эрлер-дир Мен оларга эмнешпес, назы ажаан ашак-тыр өөн. Бистиң хөрээниске шериг чүрүмүн эки билир, чер-чуртуң орук-чириң, чонуң дыл-домаан билир кижи херек. Ындыг кижи бисте бар. Ол Тумат Чамбалай-дыр. Кандыгыл, ха-дуңма?!

Моол бижикти, дылды эки билир, Моол, Тыва аразынга чиң сөөртүүлү чораан. Ары-Өвүрде оны таныпас кижи барын чок. Чамбалай дээш шуптү бир үн-биле чөпшээрешкен.

Адаа-Чода биле Саспыгырны дузалакчыларын кылдыр чарлаашаа, хыналарны уламчылаанар: кызыл-тыныыт дээр 21 ланчыы, моген-хараар дээр 17 япон боо, 19 орус бырдаан, 20 шаа чактыр боо бар болган...

Чөөн чүктүг база Персид мугулдурунуң районнарында «нефтилиг черлерии камгалаарынга» ажыглаар бодап турар.

Чаа дивизиялар солдаттар санының талазы-биле АКШ-тың амгы шериг дивизияларындан биче эвээш болур, мичзезажок боо-чепсээниң, шериг техниказының талазы-биле кедергей күүлүг күштер болур деп, Тейер дыңнаткан.

ОРУККА ЧОРУП ОРА

Торгалыг дем аксына Чоол. Торгалыгдан чымыган араттарбедик деспелдиринің кырынга үнүп келгеш, дем унумда, аяс-хире кижилиг бо болукту Доңгак Орус-Хүндү. Түлүш Калга-оол, Тумат Борбак-оол, Кыргыс Дамдын, Кыргыс Дамбый олар башкарып чораан. Ол чоруй Элстее Оюнчары, Хөндергей Сяттары, база ле-межип келген... Даартазында Бора-Шай-Аксыны болчашкан хөй өөрүнге дүргеи чедерибиле Каргыраа сынче углай аттанымпканнар. Сыг дээр сырын чок дунаргай изигдеи аттар-даа, кижилер-даа могап, суксап эгелээн. Хоблаарактар, көгээржиктер курулаан. Хөлегелиг кара хаялар-лыг, ханы чоогалыг сайыр ак-сы черге доктаап секпереинп алганнар. Бора-Шай-Аксының Моол, Тыва аразынга чиң сөөртүүлү чораан. Ары-Өвүрде оны таныпас кижи барын чок. Чамбалай дээш шуптү бир үн-биле чөпшээрешкен.

Адаа-Чода биле Саспыгырны дузалакчыларын кылдыр чарлаашаа, хыналарны уламчылаанар: кызыл-тыныыт дээр 21 ланчыы, моген-хараар дээр 17 япон боо, 19 орус бырдаан, 20 шаа чактыр боо бар болган...

ОРУККА ЧОРУП ОРА

Торгалыг дем аксына Чоол. Торгалыгдан чымыган араттарбедик деспелдиринің кырынга үнүп келгеш, дем унумда, аяс-хире кижилиг бо болукту Доңгак Орус-Хүндү. Түлүш Калга-оол, Тумат Борбак-оол, Кыргыс Дамдын, Кыргыс Дамбый олар башкарып чораан. Ол чоруй Элстее Оюнчары, Хөндергей Сяттары, база ле-межип келген... Даартазында Бора-Шай-Аксыны болчашкан хөй өөрүнге дүргеи чедерибиле Каргыраа сынче углай аттанымпканнар. Сыг дээр сырын чок дунаргай изигдеи аттар-даа, кижилер-даа могап, суксап эгелээн. Хоблаарактар, көгээржиктер курулаан. Хөлегелиг кара хаялар-лыг, ханы чоогалыг сайыр ак-сы черге доктаап секпереинп алганнар. Бора-Шай-Аксының

СҮЗҮК ШЕРИИ ТУЛЧУУШКУНДА

Даартазында Тываның сүзүк шериин кожуун, суму аайы-биле үзүп, командылакчылар томуйлагылап каан. Чамбаалайлыг кезек хайгылыглар болганнар. «Улан-Гомдан чиң сөөртүкеи улус үнген. Кыдат садыгжылаар азы дора дээ кыдат шериглер-даа боол болуур. Ындыг болганда олар-

— Ха-дуңма! Чурт-суму займбиле экн билир ыш-өөрүнерни санаалдап турарының чөп-тур. Адаанываа тулган өөрү экер-эрес, онпап-тасты эрлер-дир Мен оларга эмнешпес, назы ажаан ашак-тыр өөн. Бистиң хөрээниске шериг чүрүмүн эки билир, чер-чуртуң орук-чириң, чонуң дыл-домаан билир кижи херек. Ындыг кижи бисте бар. Ол Тумат Чамбалай-дыр. Кандыгыл, ха-дуңма?!

Моол бижикти, дылды эки билир, Моол, Тыва аразынга чиң сөөртүүлү чораан. Ары-Өвүрде оны таныпас кижи барын чок. Чамбалай дээш шуптү бир үн-биле чөпшээрешкен.

Адаа-Чода биле Саспыгырны дузалакчыларын кылдыр чарлаашаа, хыналарны уламчылаанар: кызыл-тыныыт дээр 21 ланчыы, моген-хараар дээр 17 япон боо, 19 орус бырдаан, 20 шаа чактыр боо бар болган...

ДАЙЫНЧЫ ОРУКТУҢ ЭГЕЗИ

1912 чылдың чаймынында Чалаатының Туматтары колдады шалыктар, түлүштер, саттар сумуларындан чыылган араттардан тургустуган сүзүк шерии Моолдуң Амдайгын хөлдүң кыдынга чыглып, улуг херекче, узун орукче аъттарының бетинде он-чемээн, күш-хүнезинии хынаттынып, аът-хөлүн, алыс боттарын оңчалажып, үштап-баштаар командир-баштың соңгуп алыры-биле дугуржуп, сүмележип эгелээн. Чыылганнарның улуу Түлүш Адаа-Чоданың хорум кырынга бедиктеиип алгаш чугаалап үнген: «Эргим ха-дуңма!— дээш, кырза кежи бөргүн үштуп ап, хөлүнга үштай туткулааш уламчылаан.— Моол, тыва чонуң маңчы кыдат дарлалындан хосталыр дээн күзелии сүзүглээн, дайзының дунгузу Кобдо хоорайга четкеш, оларны аваа сылба шавар — эр соруувус ындыг болгай. Баштың соңгуур күзелинер илередип турукар»— дээш өөрүнүн аразынче кире берген.

— Часпас азыгжы Сат Кежиккейни!

— Алдарлыг анчы Тумат Саспыгырны!

— Арга-сүмелиг акыыыс Түлүш Адаа-Чоданың бодуи!

— Шериг херээн эки билир Тумат Чамбаалайны!— дижип боттарының арбаи, сумузундан дээрелерии адап, чир-шөөн дүжүп-ле турганнар.

ЭГЕ СӨС ОРНУНГА

1912 чылда Моолдуң Кобдо хоорайга турумчаан кыдат шериин моол, тыва араттарның каттышхан күжү-биле чылча шапкандан бээр чедеи чыл оюн эрткен чылдың август 6-да демдеглээн. Кыдаттың ол шерии Моолду, Тываны холга ап чагырарынга кол күш болбушаан, моол, тыва галыгы совхозта ажылдап, чүрттан чоруур Таан-оол Сандактың дыннаанындан үндезилеп, чечеңчидип тургузып оралдаштым.

Моолга болгаш Тывага маңчы кыдатка удур национал-хосталгалыг шимээшкин бизги орус революциянын салаары-биле 1911 чылда эгелээн болгай. Хомду (тывалап чинчаар адаар) дайзының киржижичии чораан Тумат Саспыгырның сактымшкының «Торгалыг» совхозта ажылдап, чүрттан чоруур Таан-оол Сандактың дыннаанындан үндезилеп, чечеңчидип тургузып оралдаштым.

ДАЙЫНЧЫ ОРУКТУҢ ЭГЕЗИ

1912 чылдың чаймынында Чалаатының Туматтары колдады шалыктар, түлүштер, саттар сумуларындан чыылган араттардан тургустуган сүзүк шерии Моолдуң Амдайгын хөлдүң кыдынга чыглып, улуг херекче, узун орукче аъттарының бетинде он-чемээн, күш-хүнезинии хынаттынып, аът-хөлүн, алыс боттарын оңчалажып, үштап-баштаар командир-баштың соңгуп алыры-биле дугуржуп, сүмележип эгелээн. Чыылганнарның улуу Түлүш Адаа-Чоданың хорум кырынга бедиктеиип алгаш чугаалап үнген: «Эргим ха-дуңма!— дээш, кырза кежи бөргүн үштуп ап, хөлүнга үштай туткулааш уламчылаан.—

Моол, тыва чонуң маңчы кыдат дарлалындан хосталыр дээн күзелии сүзүглээн, дайзының дунгузу Кобдо хоорайга четкеш, оларны аваа сылба шавар — эр соруувус ындыг болгай. Баштың соңгуур күзелинер илередип турукар»— дээш өөрүнүн аразынче кире берген.

— Часпас азыгжы Сат Кежиккейни!

— Алдарлыг анчы Тумат Саспыгырны!

— Арга-сүмелиг акыыыс Түлүш Адаа-Чоданың бодуи!

— Шериг херээн эки билир Тумат Чамбаалайны!— дижип боттарының арбаи, сумузундан дээрелерии адап, чир-шөөн дүжүп-ле турганнар.

Кобдону хостаар дээш демиселге моол араттар-биле кады 600 ажыг тывалар киришкен. Оларның хөй кезии эки турачылар (сүзүк шерии) боол турган. Тывалар хосталга, түскай хамаарышпас чорук дээш демиселге коргуш чок, эрес-дидимин көргүскеннер.

(Тываның төөгүзү. I том, арын220).

СӨӨЛГҮ СӨС ОРНУНГА

«Түрэ халышкан моол, тыва араттар 1912 чылдың август 6-да Кобдо хоорайны хөмө таварааш, он» эвлеп алганнар» деп «Тываның төөгүзүр» номчуу бирии томунуң 320-ги арынында демдеглээн.

Тыва эки турачыларның маадырлыг чорууи моол өөнүктериин болуур-чогуурулуг-биле үмелээнии Тумат Саспыгырның сактымшкымында мынчаар чүгээлап турар: «Тулчуушкун төөгезиге кайы-даа талага үшдөрт хонук дыштанырга чарлаан. Тиилелгениң байырлалы — Иэдырга белетелдиң эгези ол. Дайзынга үдур эрес-маадырлыг чорууи көргүскеии дээш, тус чүрттүң хүндүлүкка атказап туруп бээрге, «тевилерии кээргээр болза талазындыр, хөмө түтсугулаптынар, хей черге он хорааре» дишкеш, чыжырады бээрге, кыдаттаар ам кээп оожургаш дээн. Ол душта чүс-чүс кижилериин алгы-кышкызы төктүп келгеи. Сүзүк шериниң чедип келгеия ол. Хей кижи бүгү талазын бүзээлеп кээрге, кыдаттар дужүп берген. Ыш, бус аразындан кежек кижи дезии ынай боогра, Чамбаалай эскерип каазы: «Чалаатының эзиилери! Мээң соом-биле!» деп кыйгырган, кызыл тугун туткаш, Хунажык болгаш өскелер-даа амы-тынын харам чокка демисешкеш, маадырлыы-биле өлгеннер. Хомду дайынынга киришкен тывалардан Тумат Чамбаалай баштайгы маадыр атты алганын төөгү документилери хереченип турар.

СӨӨЛГҮ СӨС ОРНУНГА

«Түрэ халышкан моол, тыва араттар 1912 чылдың август 6-да Кобдо хоорайны хөмө таварааш, он» эвлеп алганнар» деп «Тываның төөгүзүр» номчуу бирии томунуң 320-ги арынында демдеглээн.

Тыва эки турачыларның маадырлыг чорууи моол өөнүктериин болуур-чогуурулуг-биле үмелээнии Тумат Саспыгырның сактымшкымында мынчаар чүгээлап турар: «Тулчуушкун төөгезиге кайы-даа талага үшдөрт хонук дыштанырга чарлаан. Тиилелгениң байырлалы — Иэдырга белетелдиң эгези ол. Дайзынга үдур эрес-маадырлыг чорууи көргүскеии дээш, тус чүрттүң хүндүлүг эрге-дужаалдары болур дүүлү, тажы аттарны эки турачыларга тывысып. он-баазын чиизелерии эрге-дужаалының аайы-биле бөөттеринге кадагылаан. Командирзиис Тумат Чамбаалайга, ооң эрес-маадырлыг чорууи дээш тажы аттыы тывысканнаан. кок чиизеии бөргүнге кадаан.

Чалаатты чүрттувуска ээп чаңчыл кээрде, дайынчы эжиилистиң, командирзиистиң эт-сеии, идик-хевии улуг оглу Тумат Эргеиже эккеп тудускан бис...»

Амгы үеде маадыр Чамбаалайның салгалы Өвүрде ажылдап, чүрттап чоруур.

Ч. ЧАП.

ЭРТЕ-БУРУНГУ КУЛЬТУРАНЫҢ ЭРТИНЕЗИ

Бурунгу шагның орус хоочун хоорайы Владимир бо чылын 875 чыл оюн демделээр. Клязьма хемниң эриинде ол хоорай — сайзыраңгай үлеп-пуриүн, мурнакчы эртеминиң болгаш бедик культураның төвү.

XII—XIII чүс чылдарда орус архитектураның кайгамчык солун тураскаалдары Владимир хоорайда бар. Сөөлгү чылдарда Владимир чуртта туризмниң улуг төптериниң бирээзи болу берген. Хөй мүн совет кижилер болгаш даштыкыдан келген аалчылар Владимириниң архитектуразының база уран чүүлүүн солун тураскаалдарын кээп көрүп турар.

ЧУРУКТА: Алдын хаалгалар — XII чүс чылдың шериг-камгалал тудуунуң кайгамчык солун тураскаалы.

С. МЕТЕЛИЦАНЫҢ болгаш И. ДЫНИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ИНЕКТЕР ЫРЫ

(Водевиль)

Шиниң киржикчилери:
1. Дарга (ферма эргелекчизи).
2. Кадарчы.
3. Бирги инек.
4. Ийги инек.
5. Инектер (4—6-даа чеде берип болур).

БИРГИ КӨРГҮЗҮГ

(Каасталгазын концертке ажыглаар кылдыр дерип алыр).

I МОНОЛОГ

Дарга (сценага көстүп кээрге, шырайы аажок омак-шылдыг, эрге-чагырганы эки биилир, шалыпкын удуртукчу кылдыр көстүрүп оралдажыр. Шиниң кол киржикчилери — көрүкчүлер. Ынчангаш оларныи-биле чугаалажып, айтыышкын берип турар кылдыр чугаалажыр): Часкы хүн чылды чемгерер. Ол дугайын бистиң ферманың ажыл-ишчилери шупту медереп билип турар бис, эштер! Медерел бедээн тудум, мергежил бедиңер база билдингир.

Мал чемнинин курлавырларын маңаа хоозун чугаа-биле бүдүрбес, а чүгле кызымаккай күш-ажылывыс-биле бүдүрүп, чедип алырывыс база билдингир, эштер!

Эштер, ам кол сорулга болза, ийи эдекти азынгаш, ийи билекти сывыртынгаш, дүн, хүн чок, шудургу ажылдаарывыстан хамааржыр.

Ферманың өмүнээзинден мээң алган социалистиг хүлээлгем болза, эштер: биске онаашкан тараа-бадаа культураларыңар болгаш мал чемниң оң хонук иштинде бүрт-сарт тарып каапкаш, суггарылгаже сундүгүп хап кириптер. Ол-ла.

Мал чемниңге чүс га кукуруза, беш чүс га сула, арбай, янзы-бүрү тарымал сигеннерден тарый шаапкаш, эрткен чылгы практиканы катаптаптаар, эштер! Ол-ла точка. (Карангылаш дээр, кажан чырык хып кээрге, хөгжүм «Кыжын хонар кыштагларга» деп ырның аялгазы-биле сценаның ийи талазындан инектер өөрүшкү-маннайлыг танцылап үнүп келгеш, танцылавышаан):

Инектер:
Ындыт чаагай планыңны,
Ылап эки күүсетсиңзе,
Ыңгыржак дег сөөк арган
Ырба сынчыг чорбас боор
бис.

(Танцы).

Инек:
Кыжын кыштаар
кыштагларга
Курлавырлыг чемниң турза,
Хырым-боксум кылдыравас
Кур-ла семис сүткүр боор
мен.

(Танцы).

Инектер:
Ооң экис! Өөрүнчүүн
Оңу хөйге дыңнадыр бис.
2 катап
(Танцы).

Инек:
Чазын төрүүр бызаажыктар,
Чажы-биле дешкилешсин.
Чайгы көктүң сүүзүмүге
Чарылгыже семирзин-не.

Инектер:
Ооң экис! Өөрүнчүүн аа
Оңу хөйге чарлаалыңар.
2 катап
(Танцы).

Инектер:
Электен хей өөрүүр болза,
Эрткен кыш дег чудап
болур.
Кажааларга алгы-кышкы,
Кадыг чашпан, доң хаак
эккээр.

Инектер танцылавышаан:
Чораан өөрүң салым-чолу
Чоорту биске таваржып
боор.
2 катап.
(Чырык карангылаш дээр, чырык-биле денге дарга көстүп кээр).

II МОНОЛОГ

Дарга: Эштер! Билектерни сывыртынгаш, биле-демни кадып тургаш, бүтүү күштү мөөнеп тургаш, бүдүрерин көөрүдедиливер. Кол сорулга болза, эштер! Хоолулуг саген далганың кончуг хөйну белеткээр үжүрлүг бис.

(Чырык карангылаш дээрге, дарга чоруптар. Чырык-биле кады инектер үнүп кээрлер).

Инектер:
Ура! Ура! Силос келди,
Уран холдар соңнээр
дээн-дир.

Инек:
Улуг сараат бүдер дээн-дир
Удургу диш шыдаар болгай.
2 катап
(Танцылаар).

Инек:
Амдан чыттыг
Агы, меде кегжээр-дир бис.
Ажаттынмас албек сүттү
Ажы-төлге соңнеп бээр бис.
(Шупту инектер өөрүшкү-маннайлыг самнап тургаш).

Инектер:
Улуг сараат бүдер дээн-дир
Удургу диш шыдаар болгай.
(Инектер ырлашпышаан, танцылап үне бээр. Чырык карангылаш дээр, чырык-биле кады дарга самнап үнүп келир).

III МОНОЛОГ

Дарга: Кукурузаның үнүп чыдар маңы. (Холу-биле ол-бо айытказ): курлак ажып турган чүве... карак соглуг, кулаадай көзүлбестээн боор. (Холун өрү көдүргеш, кукурузазын магадап көрүп, кылаштагылаар): Дораан кезер! Точка ол-ла. Бүгүде чонну шалыпчы ишче мөөнеп, шалыпчы хүннерни чарлап тургаш, кестирип алыр ол-ла, эштер! Бош-Даг дег сарааттарны тургускулаар бис. Малдар сүрүү менди чаагай өзүп: эът оваа, чаг оваа бедип, сүт-сааң Сүт-Хөл дег чалгып чыткай!

Кадарчы (залдан): Кукурузавыс хирезинде ийиш моң, даргам. Малгашка кыстырып, кадып, кандап чыдар ажылдаан болза, план күүсетинер турган.

Дарга: Хурал-сутлаа чокта ажыл-херек шиитпирлеттинмес, билдиң бе? Хурал-суглаа көөрдээн тудум-на, ажылагый, амыдырал-чурттагга сайзыраар амар. Бүдүүлүк чугаалар-биле чон төөрештенер! (Чыртылаш дээрге, дээр дикмиреэшкини-биле кады чырык өжерге, дарга көзүлбейн базар. Чоорту хып орар имиртиң чырык-биле кады кударанчыг аялганың үделгези-биле өзээрниккен инектер үжүп-туруп үнүп келир).

Инек:
Кыжын кыштаар
кыштаавысты,
Хыраа, булук шыва алган.
Хырын хозап куруглады
Кылаш безин кошкап кагды.

II инек:
Сен-даа канчаар сергек-дир
сен.
Ширинн кышты ажып боор
сен.
Кырган-дижең мени көр
ааан.
Кызыл-дустаар — чайлаш-
даа чок.

Инек:
Чөвүрээнн хемирерге,
Чөгенчин-даа кончуг-ла-дыр.

II инек:
Кожавыстың фермазындан
Тогланчылап чыгдынза чүл?

Инек:
Хондур-даа бол димзенирге
Коду долуп кээр эвес.

Ийилээ:
Чода кыры сынган эвес,
Чоруул, эжим, димзеннили.
(Бирги инек ийиги инекти чаактай идип алгаш элеидирип үнүптерге, чырык өжер. Катап чырып кээрге дарга бичии шанак, шоодай тутканн маңнап келир).

V МОНОЛОГ

Дарга: Ажыг кыштың айыылы диргелип келген, ажылдакчы бүрүзү бергеге доңнаштывыс, эштер. Чамдык эштериң суларгай ажылдаанындан херек келдейип, мал бажы хораар чыгыы болу берди. Ам кол соруглга болза, эштер! Бүгү күштү мал чемни тыварынче организастаар. Ол-ла.

Че, эштер, артык сөстериниң ажыы чок. Фермаңың кижилери, эргелекчи, дузалакчы, саанчы, учетчик, эмчи-домчу, санитарлар, зоотехниктер тус-тузунда инектерни үлежир болза, бир кижиге он беш баш онаажыр чорду. Далбыйлаар, малдыырлаар, Өөүр ажып хыргыыштаар, өрү арыган хаак кезер, хову үнүп күжүген дыртымначыындан чыыр.

Залдан үн: Бистиң ажыл-агыйларывыста бо чүжектиг байдалдар бар. Миндыг чогенчиг ажылдакчыларны харысаалга онаар үезин келген.

Көжеге

И. КОМБУ.

АБАКАННЫҢ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУ

АБАКАННЫҢ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУНУҢ бот-өөредилге салбыры белеткел курстарынче 1983-1984 өөредилге чылында өөренирин күзээннерни чалап тур.

Абаканның күрүнең педагогика институдунда 1983 чылдан эгелеп бот-өөредилге салбыры ажыттынган.

Салбырның белеткел курстарынга албан-хаакчыт улустан аңгыда ортумак эртемниг бир чыл ажылдаан мурнакчы ажылчыларны, колхозчуларны, Совет Армияның хүрээлеңиндеп халажып келгеннерни, ажыл-агыйларның болгаш бүдүрүлгелериң удуртукчуларының, партия, комсомол, профэвиилел организацияларының саналдарын барымдаалап хүлээп алыр.

Хүлээп алышкының негелделерин ёзугаар ол ышкаш хоорай болгаш кодээ школаларга ийи чыл ажылдаан улуг пионер вожатыйларын база хүлээп алыр. Оларны школа директорларының, ында партия, комсомол болгаш профэвиилел организацияларының сумелээни-биле алыр.

Белеткел курстарынга ажылдап тура, бот-өөредилге-биле өөренир. Орус дыл болгаш литература, хакас дыл болгаш литература, немец дыл, англи дыл, француз дыл, педагогика болгаш эге өөрөдилгениң методиказы, биология болгаш химия, физика болгаш математика деп мергежилдерни шилип ап болур.

Киреринге дараазында документилер херек:
Ректорнуң адынга билдиришкин.
Ортумак эртем дутайында документ (боду-биле).
Ажылдап турар черинден бижик.
Эмчи шынзылгазы.
3х4 хемчээлдиг алды чурук.
Доңчу намдар.
Күш-ажыл депгеринден ушта бижилге.
Ажылдап турар черинден характеристика.

Документилерни август 1-деп сентябрь 20-ге чедир хүлээп алыр. 21-деп эгелеп 25-ке чедир чугаалажышкын болур. Дыңнакчылар санына киирери сентябрь 25-тен октябрь 10-га чедир. Совет Армия хүрээлеңиндеп халажып келгеннерни декабрь 1-ге чедир хүлээп алыр.

Июнь айда шылгалдаларны чеднишкинниг дужаапкан болза, күзээни-биле хүндүскү азы бот-өөредилге салбырларының бирги курузунга хүлээп алыр.

Институттуң адрези: Абакан хоорай, Ленин проспектизи, бажың дугаары 90. Педагогика институдунуң бот-өөредилге салбыры, тел. 6-34-71.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ВТОРНИК

АВГУСТ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Мультфильмнер. 9.25 — «Билдингирдаа болза, бүзүренчиг эвес». 10.30 — Уругларга фильм: «Мишка-артист». 11.35 — Документалдыг телефильм. 12.05 — Телемедээлер. 12.10 —14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг телефильмнер. 15.25 — Сээн леннинң библиотекаң. Аныяктар Эвилелиниң сорулгалары. 16.10 — «Школачыларга хлеб дугайында». 16.40 — Концерт. 17.15 — Бистиң корреспонденттилеривистиң чугаалары. 17.45 — «Сээң оңуүн кино». 18.30 — Документалдыг телефильмнер. 18.45 — Богүн делегейде. 19.00 — «Кижи болгаш хоойлу». 19.30 — Курск тулчуушкунуүн 40 чылынга. Уран-чечен фильм — «Оттуг дээрбек». 21.00 — «Үе». 21.35 — Концерт. 22.20 — Богүн делегейде. 22.35 — 23.05 —Балет артистериниң көргүзүү.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — «Он бир идегелдер». Уран-чечен фильм. 9.55 — Уругларга дамчыдылга. 10.20— «Нейтроминүн хүүда амыдыралы». 10.40 — ПТУ-да чүү чүвеге база канчаар өөредип турарыл? 11.10 — Француз дыл. 11.40 — «Чарык дээр». Үш сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 12.45 — Бандурнстер ансамблиниң концерти. 13.05 — «Дайынчы шерги» Мультфильм. 13.15 — Документалдыг фильм. 13.45 — Концерт. 14.30 — И. С. Никитин. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 15.20 — Телемедээлер. 15.30—18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Отчугаш». 18.45 — Мультфильм. 19.00 — «Азия товү». 19.30 — Телефильм. 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». 21.35 — Кыска хемчээлдиг уран-чечен телефильмнер. 22.40 — 23.05 — Ока эриинде бажың.

СРЕДА

АВГУСТ 17-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Аянчорукчулар клуву». 9.55 — Курск тулчуушкуиуүнүң 40 чылынга. «Оттуг дээрбек». Уран-чечен фильм. 11.25 — Концерт. 12.15 —«Эртем болгаш техника». 12.25 — Телемедээлер. 14.35— «Көдээ коммунистериниң ажыл-херектери болгаш сорулгалары». Документалдыг телефильмнер. 16.15 — Фильм-концерт. 16.45 — «Горнистер, харыылаңар!» 17.30 — «Кол конструктор» деп документалдыг телефильм. 18.30 — Улустуң аялгалары. 18.45 — Богүн делегейде. 19.15 — Мультфильмнер. 19.35— Оруксарылзаа министри П. С. Конарёвтүң аныяк демир-орукчулар-биле беседазы. 20.05 — Үш сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези — «Коломба» 21.00 — «Үе». 21.35 — «Документалдыг экран». 22.30 — Богүн делегейде. 22.45 — Неделяның спорту. 23.15 — 23.45 — Концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Кыска хемчээлдиг уран-чечен телефильмнер. 9.25 —«Билир болгаш кылып бил». 10.10 — Кадыда —найырлдыг өг-бүле. 10.40 — «Ада-иелер, силерге». 11.10 —Немец дыл. Өөредилгениң 1-ги чылы. 11.40 — «Чарык дээр». Уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы. 12.45 — Мультфильмнер. 13.10 — «Бистиң сад». 13.40 — Фильм-концерт. 14.20 — «Аныяктар адрестери». 15.20 — Телемедээлер. 15.30 — 18.00— Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уругларга фильм. 18.40 — «Делегей болуушкунарының допчулалы». 18.55 — «Гимнастика киченээл». Телефильм. 19.15 — «Азия товү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55— Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.10 — Мотоспортка делегей чемпионады. 21.00 — «Үе». 21.35 — Уран-чечен телефильм — «Чайның төчүүр». 22.45 — 22.55— Документалдыг телефильм.

ЧЕТВЕРГ

АВГУСТ 18-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Коломба». Үш сериялыг уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 9.50 — «Шевер холдар». 10.20 — Документалдыг фильмнер. 11.05 — «Черде, дээрде болгаш далайда». 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг телефильмнер. «Бистиң чеминшкиннеривис. 16.00— Уругларга концерти. 16.30 — Телеочерк: «Бир дүжүттүң намдары». 17.00 — Шыдыраа школазы. 17.30 — «Кол конструктор» деп документалдыг телефильмниң 2-ги фильми. — «Ужудуушкуң». 18.30 — Эртем-нептерелдиг фильм. 18.45 — Богүн делегейде. 19.00 — «Эртем болгаш амыдырал». 19.30 — ИХМ-ниң үрер хөгжүмүүнүң концерти. 20.05 — Үш сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези — «Коломба». 2-ги серия. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Ырлажыылы, оңнуктер». 23.05— 23.20 — Богүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20— Документалдыг фильмнер. 9.00 — Мультфильмнер. 9.30 — Концерт. 10.10 — Горнистер, харыылаңар!». 10.55— «Биллг — күш» 11.40— Испан дыл. 12.10 —«Чарык дээр» деп үш сериялыг уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 13.15 — Фильм-концерт. 13.55 — «Урал аргазының кежиктери». Документалдыг телефильм. 14.05 — «Улуг тоолчуүүң чажыттары». Бижимелдиг уран-чечен фильм. 15.20 — Телемедээлер. 15.30 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Совет Тыва — саңгалдарның салымында». «Адаларының ажыл-херектериниң төлептиг үргүлүүлекчилери». 19.00 — Киножурнал. 19.10 — «Азия товү». 19.40 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлаалдар, рекламалар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.15 — Силерниң чагаалырыңар ёзугаар музыка дамчыдылгазы. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Мегрэ болгаш сандай кырында кижи» деп телешиниң баштайгы көргүзүү. 22.55 — 23.25 — Документалдыг телефильм.

ПЯТНИЦА

АВГУСТ 19-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Коломба» деп уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы. 9.50—Мультфильмнер. 10.10 — Концерт. 10.50 — Документалдыг телефильмнер. 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Беш чыл — кижи бүрүзүнүң херээ». 15.15 — Орус чугаа. 15.45 — Москва чоогунуң кодээзининң бо болгаш даартагы хүннери. 16.15 — Эртем-гаһылдырлыг фильм — «Тбилисвоба». 16.25 —И. Гайди. Концерт. 16.45 — «Школа». Үш сериялыг уран-чечен телефильм. 17.50 — «Шуптузуң биилп алыксап тур мең». Киножурнал. 18.00 — «Бригада болгаш инженер». 18.30 — Документалдыг фильм. 18.45 — Богүн делегейде. 19.00 — Фильм-концерт. 20.00 — «Коломба» деп уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Экранда — кинокомедия». 22.55—Богүн делегейде. 23.10— 23.35 —Х. Иглезиас (Испания) ырлаар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.40 — «Советская Россия» солуунуң полярлыг экспедициязының киржикчилери-биле школачыларның ужуражымышкыны. 9.40—Концерт. 10.00 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер. 10.35 — Шыдыраа школазы. 11.05 — Мультфильмнер. 11.35 — Англи дыл. 12.05 — Уругларга «Шалың» деп фильм. 13.15— «Авиатор». Телеочерк. 13.50 — Фильм-балет. 15.20 — Телемедээлер. 15.30—18.00—Чапсар. 18.00 — Телемедээлер. 18.20 — Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Литературлуг ужуражымышкынар. 19.00 — Ойнавактар фильми. 19.15 — «Азия товү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Воркута». Документалдыг телефильм. 20.30 — Боо адарыңга делегей маргылдаазы. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Бир оперетталың аялгалары». Телешин. 23.00 — 23.25 — Документалдыг телефильм.

СУББОТА

АВГУСТ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Коломба» деп үш сериялыг уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 9.45 — «Спортлотонуң» 34-кү тиражы. 9.55— Концерт. 10.20 — Аймыл чок шимчээшкин. 10.50 — Буратиноның делгелгези. 11.20 — «Шүлүглел». С. Орлов. 12.05 — «Ырак болгаш чоок ырылар». 12.55 — Совет Эвилелиниң Маадыры И. Кудриниң дугайында дамчыдылга. 13.25 — «Челээш». Улус чогаадылгаларының дугайында телепрограммаларның V делегей фестиваль. (Мексика). 13.55 — 14.10 — Чапсар. 14.10 — Богүн делегейде. 14.25 — Политиктиг хайгааракчы Л. А. Вознесенскийниң бесседазы. 14.55 — Опера сценазының мастерлери. Н. А. Обухова. 15.30— Мультфильмнер. 16.05 — Концерт. 16.40— «Школа» деп уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы — «Чубук». 17.45 —«Дириг амытаннар амыдыралы». 18.45 — «9-ку» студиязының телекөрүкчүлерге харыылары». 19.45 — «Ынак ырылар» деп музыкалыг телефильм. 20.30 — «Адазының бажыңы». 2-ги дамчыдылга. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Че-ве, оолдар». Спорттуң шериг-техниктиг хевирлериниң маргылдаалар. 23.35 — 23.45 —Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Бир эвес кадык болукзазында. 8.30 — Документалдыг телефильмнер. 9.20 — «Эртенги почта» деп музыкалыг дамчыдылга. 9.50 — Латвя телестудиязының программазы. 11.15 — «Тивлекчилер». Фронтучу оңнуктер клуву. 12.45 — «Пионерия». Киножурнал. 12.55 —«Чүү? Кана? Кажан?». Телевикторина. 14.10 — «Музыка киоскузу». 14.40 —Литературлуг помчулгалар. Л. Мартынов. 15.10 — «Кадыкшыл». 15.55 — «Улуг улустуң ыңы». Документалдыг телефильмниң 7-ги фильми. 16.55— ССРЭ-ниң Улустарының 8-ки чайгы спартакиадазы — вертолёт спорту. 17.15 — Концерт. 17.45 — Теннисче Европа чемпионады. 18.30 — «Кежээки лабиринт» деп уран-чечен фильм. 19.45 — Делегейде болуушкуннар допчулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — М. Дудиниң шүлүктеря. 20.45 — И. С. Бахтың музыка чогаалдарын Н. Енес (Испания) күүседир. 21.00 — «Үе». 21.35 — Останкинонуң концерт студиязынга хөглүг кежээ. 23.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Минск) — «Торпедо» (Москва). 00.45 — 01.00 — Спорттуң сутта эштир хевирлеринге Европа чемпионады. Суг полозу. ССРЭ-биле Румыниянын шилиндек командалары ойнаар.

ВОСКРЕСЕНЬЕ

АВГУСТ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Зарядкалаары-биле, чыскаал! 8.55 — Концерт. 9.30 — «Оттуруүчү». 10.00 — «Совет Эвилелиниге бараан бооп тур мең! 11.00 — «Кадыкшыл». 11.45 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 12.15 — «Тудуг болгаш архитектура» деп киножурнал. 12.25 —«Көдээниң шагы». 13.25 — «Музыка киоскузу». 13.55 — 15.10 — Чапсар. 15.10 — Аңмыралче орук. Профтехөөредилге сургууллариның күш-ажыл болгаш дыпгаңылга лагери. 15.55—«Элээн каш дамды» деп телешиниң баштайгы көргүзүү. Автор — В. Розов. 17.00 — «Школа». Уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 18.05 — «Делегей панорамазы». 18.55 — Богүн— ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнү». 19.15 — Концерт. 20.00 — «Аян-чорукчулар клуву». 21.00 — «Үе». 21.35 — М. Ю. Лермонтов. «Печориниң журналының арыннары». Телешин. 23.05 — 23.15 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Зарядкалаары-биле, чыскаал! 8.15 — Документалдыг телефильмнер. 8.50 — Мультфильмнер. 9.25 — «Армониканың» ырылары. 9.55 — «Кижи чер кырының ээзин». 10.55 — Концерт. 11.05 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 12.10 — Уругларга фильм— «Шиленчигеш». 12.50 — «Тамара Лазгинаның акробатиказы». Фильм-концерт. 13.15 — Р. Погодин — ««Кешка дугайында чечен чугаалар». 14.00 — Э. Шоессон. Концерт. 14.55 — «Евгений Вахтангов». 15.15 — «Синдикат-2». Алды сериялыг уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 15.25 — Бистиң корреспонденттилеривистиң чугаалары. 16.55 — Регбиге делегей маргылдаазы. 17.40 — Музейлерде болгаш делгелге залдарында. «Эрмитаж» 11-ги фильм — «Испанияның уран чурулгазы». 18.10 — Музыкантылар музыка дугайында. 19.00 — «Капчал миллионер болу бээрил». Документалдыг телефильм. 19.20 — «Хандыкшыл канчаар тыптырыл». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Архитектура болгаш театр». 21.00 — «Үе». 21.35 — Кыска хемчээлдиг уран-чечен фильмнер. 22.30 — Теннисче Европа чемпионады. 23.05 — 00.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Днепр» — «Динамо».

ағаар

Богүн республикага шокар будуттаар, чаъставас. Соңгу-барыын үүктен хаттың дүргени секундада 7—12 метр.

Дүне 6—11, хүндүс 22—27, чамдык черлерге 11—16 градус чылыг.

Кызылга чаъс чагбас. Соңгу-барыын үүктен хаттың дүргени секундада 5—10 метр.

Дүне 9—11 градус, хүндүс 25—27 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

АВГУСТ 16-ДА

«НАНЫРАЛ»: «Жертва коррупции» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Козерог-1» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Это было в разведке» 15.00, «Саламандра» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ». «Петровка, 38» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАПЧЫ»: «Спокойствие отменяется» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Тыва АССР-ниң Амыдыраа хандырылга министерствозунуң өөредилге-бүдүрүлге комбинады дараазында мергежилдерге өөрениринче чалап тур:

Херээжен улус хевш бижарынга 1 чыл өөренир. Орта ийи чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг улустуу хүлээп алыр.

Херээжен улустуң болгаш бичии уругларның даштыкы хевии даараарынга 16 ай өөренир.

Херээжен улустуң болгаш бичии уругларның чиик хевии даараарынга бир чыл өөренир.

Калбак профильдиг баш таарыкчылары бир чыл өөренир.

Идик сеткээринге болгаш даараарынга 6 ай өөренир.

Баш таарар болгаш чиик платъс даараар мергежилге 10 класс дөөскаларны экзамен чокка хүлээп алыр. Киреред ортумак билиг дутайында документиниң, эмчи справказын, характеристиканы экээр.

Өөредилге-бүдүрүлге комбинадын дооскан соонда амыдырал хандырылга черлериниге ажылдаар. Документилерни август 25-ке чедир хүлээп алыр. Өөредилге сентябрь 1-де эгелээр. Быжыктылар болуу октябрь 1-деп эгелеп өөренир.

Документилерни чөвүдар адрези: Кызыл хоорай, Пальмбах кудумчузу, бажың дугаары 27, тел. 2-50-82.

АВГУСТ 20-21-ДЕ

ТУРКМЕН ССР-ниң УЛУСЧУ ТАНЦЫЗЫНЫҢ КҮРҮНЕНИҢ АЛДАРЛЫГ АНСАМБЛИНИҢ КОНЦЕРТИ

Культураның болгаш дыштаныгланың Н. Гастелло аттыг парыгының Ногаан театрынга болур.

Ансамбльдиң уран чүүл удуртукчузу болгаш кол балетмейстери — Туркмен ССР-ниң болгаш Кабардин-Балкар АССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы **Леонид СМЕЛЯНСКИЙ.**

Кол режиссёру — ТССР-ниң алдарлыг артизи Аннагельды **ДЖУЛЬГАЕВ.**

Солистер: ТССР-ниң алдарлыг артистери **И. Кашаева, С. Джафарова, С. Карафанова, К. Тойлиева, Б. Курбанова, Б. Халмурадов.**

Эгелээри 14 болгаш 17 шактарда.

Билеттерни театрның, филармонияның кассаларында, «Саян» универмагта садып турар.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, карыселгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийзин алыдыраа болгаш үлеттүр киндистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киндистериниң 2-37-13, чагаа киндизининң 2-41-27, информация киндизининң 2-22-60, культура киндизининң 2-23-54 кодээ ажыл-агый киндизининң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун келбейн бөлүмдө 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1080.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң каазы-биле күртүе комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01535

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 190 (12280) | 1983 чылдың август 17, среда | 1925 чылда үдезилеттинген | Өртээ 3 коп

МАЛ ЧЕМНЕРИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА МЕДЭЭ

Августуң 15-те алдынган медээ ёзугаар: бирги одуругда — белеткээн сиген, нйигизинде — сенаж, үшкүзүнде — витаминниг далган хуу-биле

Сүт-Хөл	44	18	20
Барыын-Хемчик	42	100	64
Чөөн-Хемчик	37	7	19
Тес-Хем	34	4	71
Улуг-Хем	30	27	25
Кызыл	30	214	61
Каа-Хем	26	105	46
Эрзин	23	—	27
Бии-Хем	22	56	26
Таңды	19	68	86
Бай-Тайга	19	25	13
Өвүр	18	—	—
Тожу	15	—	—
Мөңгүн-Тайга	5	—	—
Республика	28	61	48
1982 чылдың август 16-да	32	43	52

Бир баш малга онааштыр 1,85 центнер чемгерилге единицазы белеткеттинген азы бо талазы-биле планның 21 хуузу күүсеттинген— эрткен чылдың бо үедеги деңнелиндеи 1 хуу хөй белеткеттинген.

КЕЗЭЭДЕ МУРНУКУ ОДУРУГДА

Партияның хоочуннары-биле СЭКП ТК-га ужуражыышкын

Партия совет улусту —баштайгы ажыдыкчы улусту тургузуушкуунуң болгаш тайбынның оруу-биле ленинчи оруктап бүзүредилир баштап бар чоруур. Кызыгаар чок, кызымаккай күш-ажыл, массалыг маадырлыг болгаш өлүм чок, дайынчы эрес-дидим чорук ленинчи партияның милльон-миллион шынчы оолдарының допчу намдарының ниити эрткен оруу апарган.

Коммунистер кажан-даа мурнунга чоруп, кажан-даа боттарының үлегер-чижээ-биле, боттарының быжыг туруштут, принципиалдыг, чаагай сеткиял-биле, массаларны баштаарынга-даа, күш-ажылдың, ондүр улуг революсчу армияның бөдүүн дайынчызы-даа болурунга кезээде белени-биле кижилерни шаг-шаандан бээр сорук кирип келген. Ынчангаш олар бөгүн-даа заводтарның цехтеринде, колхозтарның болгаш совхозтарның шөлдеринде, конструкторлар бюроларында болгаш эртем лабораторияларында-даа эрес-шудургу ажылдап, боттарының хамааты, партийжи хүлээлгезин күүседиринең бедик үлегер-чижээн коргүзүп турар. Ол ышкаш төлептиг дыштанылгаже үнгеннер-даа аныяктар-биле ажылын соксатпайн, коммунистиг идеяларның чалбыыштыг кептерединкилерин боон турарлар.

Августуң 15-те СЭКП Төп Комитединге эштер **Ю. В. Андропов, М. С. Горбачёв, Г. В. Романов, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, Н. И. Рыжков** оларның партияның хоочуннары-биле ужуражыышкыны болган.

Ужуражыышкынны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары **М. С. Горбачёв** ажыткан.

Эргим эштер!

Бо удаа чыгыыр келген партияның хоочуннарынга, күш-ажылдың хоочуннарынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң даасканын ёзугаар байыр чедирерин менээ төпшээрел көрүнер.

Бөгүнгү бистиң СЭКП ТК-га ужуражыышкынывысты болгаш совет ниитилелдиң аңгы-аңгы салгалдарының, аңгы-аңгы социал бөлүктериниң төлээлекчилери-биле өске-даа ужуражыышкыннарны СЭКП ТК-ның Политбюрозу ленинчи чаңчылдарының үргүлүлелин кылдыр көрүп турар.

Эштер! Силер болза революцияны өскүдүп үндүрер, чүрттуу хөөзураашкынган көдүрер, социализмниң үндезинин салыр—эң-не берге болбушаан, оон-биле кады эң-не хүндүлүг төөгүлүг хүлээлгени күүседириниң үлүүнге таварышкан совет кижилерниң салгалының төлээлекчилери боон турардыр силер. Силериң дыка хөйүдер дайынның чалбыышодунга-даа таварышкан.

Ол кадыг-дошкун үелер турган. Бистер олүмнүг тулчуушкунче чоруп турган бис. Үйгу-чыдын чок болгаш аштап-суксаар-даа ужурга таваржып турдувус. Улустуң чугаалап турганы ышкаш, элеп-түрегиже чедир ажылдап-даа турган бис. Ынчалза-даа улуг эчис сорулга күштүг берип турган. Советтер чүрту бүт кырынга быжыглып туруп кээп, ок-боозун холга туткаш, эрес-дидими-биле бодун камгалап-даа турган. Ынчангаш мында чыылган кижи бүрүзү, боттарының миллион-миллион эш-өөрүдер ышкаш, эрткен оруунарже — кызыгаар чок, кызымаккай күш-ажылдың болгаш маадырлыг чоруктарның оруунче чоргаарал-биле хая көрүнүп болур.

Бистер силерни партия Төп Комитединче хүндүткелдиг болгаш өөрүп четтиришкинниң сестерин база катап чугаалаар дээш, чүгле ол дээш чалаавывыс бо эвес болбайн аан. Партияның хоочуннары, күш-ажылдың хоочуннары дээрге-ле бүгү совет улустуң канчаар-даа аажок улуг дуржулгазының үлегер-чижээн моөннеп алган кижилер-дир. Ыңдыг дуржулга болгаш силерниң ыңдыг биликтер бистиң ниити херээвиске, амгы үеде партияның болгаш улустуң мурнунда, совет кижилериниң бүгү салгалдарының мурнунда турар сорулгаларны шинтипрлээрнинге улам-на идепкейлиг-биле бараан болган турарын үргүлүлээри күзенчиг-дир.

Ленинчи партияның хүндүлүг хоочуннары, силер-биле бөгүн ужурашкаш, силериңъ дуржулганыңар болгаш биликтериңер канчаар ажылгаза эки база хөй ажыкты бээрил дээрзиниң дугайында чугаалажыксап турар бис. Ыңдыг чугаа үезинде айтырыглар-даа туруп кээр, шүгүмүүлелди болдуруп, четпестеринге аналиэтээр-даа апаары бидэнгир. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, ажыы-биле, партийжи ёзу-биле, ленинчи ёзу-биле чугаалажып корээлиңер.

Бистиң беседавыска бичии кириилде кылдыр ону чугаалаксаан ийик мен.

Ам кым эгелээрил, эштер? Кымга сес бээр бис?

1915 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, Советтерниң I Бүтүүвилел съездизиниң киржикчизи, Октябрь революциязының Ленинградта күрүне музейинде партия хоочуннарының дузалаар човүлелиниң даргазы **В. П. Виноградов** сес алган. Ол эш Ю. В. Андроповче көрүнүмүшаан, мынча деп чугаалаан:

Хамыктың мурнунда партияның хоочуннарынга үргүлүг сагыш салып турары дээш СЭКП ТК-ның Политбюрозунга сагыш-сеткилдиң ханызындан, чалбыыштыы-биле өөрүп четтирнишкинни илередирин чөпшээрел көрүңер. Төп Комитеттиң, оон Политбюрозунуң ажыл-херектеринде партийжи удуртулганың ленинчи стилиниң канчаар боттанып турарын бистер бөгүн сеткил ханыышкын-биле эскерип турар бис. СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) болгаш июнь (1983 ч.) Пленумнарының шинтипрлээрин болгаш Юрий Владимирович Силериниң, чугааларында айтыышкыннарыны ёзугаар партияның ап чорудун турар херек кырында хемчеглериниден ол онза күштүү-биле көстүп турар-дыр.

Бистер, партияның хоочуннары, социалистиг сагылга-чурумну болгаш корум-чурумну быжыглаар талазы-биле партияның болгаш чазактың шинтипрлерин изин-биле деткип база чүүлдүгүнүп турар бис. Бистиң бүгү-ле үнелиг чүүлдеривис болгаш байлактарывыс-даа чүгле медерелдиг, чогаадыкчы болгаш сагылга-чурумнуг күш-ажыл-биле тургустунар болгаш чонның чаагай чоруу дарганнаттынар дээш чүвеин бистер, бодувустуң күш-ажылчы болгаш революстуг школавысты ажылчын коллективтерге эрттирген кижилер, эки билир бис. Бистеринъ дыка хөйүвүс ол дугайын улуг Ленинниң бодундан дыңнаан бис.

Бистиң аныяктарывыстың аңгы талазы-биле угаан-медерелин бедидер, оларны бистиң партияның болгаш улустуң революсчу, күш-ажылчы болгаш дайынчы чаңчылдарынга кижизидер дээш СЭКП-ниң хоочуннары хөй чүүлдерин кылып турарын бөгүн чугаалаарын күзеп тур мен. Мында Михаил Васильевич Ростляков олуржуп турар-дыр. Ол Ленинградта партияның Москва райкомунуң чанында хоочуннар човүлелиниң даргазы боон ажылдап турар.

Хоочуннар ылаңгыя профессионал-техниктиг үчилищелер сургуулдарын ажылчын профессияларга инак болгаш ону үндүлээринге кижизидеринче, ажылчын аңгының төлептиг салгалын белеткээринче улуг кичээнгей салып турар. Бо хүнде Ленинградтың сес чүве ажыг ажылчынары, күш-ажылдың хоочуннары, бүдүрүлге мурнакчылары профессионал-техниктиг үчилищелерге ажылдаары-биле шилчээннер. Балтий заводунда ажылдап турар Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры Василий Александр-

(Уланчызы 2-ги арында).

Партияның хоочуннары-биле СЭКП ТК-га болган ужуражыышкынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

эш Ю. В. АНДРОПОВТУҢ чугаазы

Эргим эштер!

Бистиң чугаавыс Политбюрочуң бодан турганы ышкаш, шак-ла ыңдыг ханы уткалыг, ажыктыг болду. Мында болган чугаалаарывыңъ үш онзагай шынарын көргүзүксей-дир мен.

Бирээде, идепкейлиг, партийжи ханы бүзүрел-дир. Коммунистиг идеалдарның кезээде үнелиниге, партияның бар чоруур оруунуң үш-шынарыны бүзүрел-дир. Ынчангаш ол бүзүрел чүл дээрге, бистиң бүзүрел турарывыс, совет улустуң чедип алыр дээш чүткүл салып турары бүгү-ле эки чүүлдер дээш демисежир, үргүлүг демисежир херек дээни ол-дур. Чаа хемчеглериниң делегейде баштайгы пролетаржы партиязын тургускан РСДРП-ниң Ийиги съездизиниң сезен чылын мырыңай фоокта чаа демдеглевивис. Ленинчи большевиктерниң партиязы күчүлүг, тиилеттирбес күш болу берген, кижи төрелгетеннин төөгүзүнде чаа үе-чадавы ажыдар, чаа коммунистиг цивилизацияның тудуун эгелээр бүгү делегейге төөгүлүг өндүр улуг хүлээлге оон үлүг-хуузунга онаашкан. Ол хүлээлгени СЭКП харын алдарлыы-биле күүседип турар!

Ийинде, боттуг ёзу-биле көөр чорук, бистиң чедишкиннеривисти-дир, моон соңгаар шинтипрлээр апаар айтырыгларывыда үнелээрде хынамчалыг чорук сеткилди өөрүп четтирнишкинни илередирин чөпшээрел көрүңер. Төп Комитеттиң, оон Политбюрозунуң ажыл-херектеринде партийжи удуртулганың үш онзагай шынарын

КЕЗЭЭДЕ МУРНУКУ ОДУРУГДА

(Төмөнүүр. Эгези 1-ги арында).

ович Смирнов болгаш изоржуслесарь Афанасий Прокофьевич Михалёв, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Баррикада» каттыжышкынның арматурщиги Борис Александрович Журавлёв болгаш өске-даа хөй-хөй кижилер боттарының мергежилин, байлак амыдыралчы дружугазын аныяктарга дамчыдып берип турар.

Бистер аныяктар-биле бола ужуражып, аныяк оолдар, кыстарга идея талазы-биле быжыг туруштуг боор, совет патриотизмин ёзугужуга кижизиттинзин дээш оралажып турар бис. Боттарывыс ол үеде хар-назынывыстың дүгайын безин үттуптар бис!

Аныяктар-биле ужуражмышкынывыстың үезинде бистер ооң-биле чергелештир чамдык аныяк оолдар, кыстарның амыдыралдан үтле алыр-чигир дээр, азырадыкчы хөөнүүн база бо-ла эскерип турар бис. Ындыг чорук хамыктың мурнунда оларның күш-ажылчы кижизидилгезинде четпестер-биле тайылбырлаттынар. Ынчангаш Төп Комитеттиң июнь Пленумунга бистиң школавысты чаартыр дүгайында айтырыгның тургустунганы дыкала чогуур үезинде деп бодаар мен.

Чаартылганың тодаргай орулгалары болгаш хевирлерни бистиң эртемденнеривис болгаш специалистервис саналдаар апаар болбайн аян, ынчалза-даа ооң кол утказы школга өөредилгени бүдүрүкчү күш-ажыл-биле эки холбаштырар, аныяк оолдар болгаш кыстарга инити билиг-биле чергелештир ажылчын профессиязы бээринде боон турар. Ленинградта болгаш область ПТУ системазын таварыштыр ортумак билиглиг, бедик мергежилдиг ажылчыларны белеткээр талазы-биле удут дружугга чедип алдынган. Бистер бодаарывыска, ол дружугланы эки ажыглаар херек.

Өг-бүлеге кижизидилгеге-даа улам улуг негелеп тургузуп, уругларының чуруму болгаш моральдыг мөзүг-шынары дээш ада-иелерниң харысалгазын бедидер толээде, чедип алдынган практиканы болгаш күш-ажылчы коллективтер дүгайында Хөөлүүну калбаа-биле ажыглаар болза эки-дир. Бирги эвлегде коммунист адаларден шыңгыы негеледе салыр ужурлуг.

СЭКП-ниң Программазының чаа эдилгезинге белеткел-биле холбаштыр Силериниң, Юрий Владимирович, чугаалаан чүүлдериңерни ханы сеткил ынчышкын-биле хүлээп алган бис. Ол чүүлдер партия Программазынга амгы үениң реализчи сайгарылгазын бээрингe, кедиг үеге соруглаларны ылаптыг тодаразырыгга идейтеоретиктиг болгаш политиктиг эки үндезинин бодунда сингирген.

1932 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. Д. Бородин чүве чугаалаан. ТК-ның ноябрь (1982 ч.), июнь (1983 ч.) Пленумнары совет кижилериң чүрээнинң ханызындан үзүг сеткил ынчышкын-биле хүлээп алган бис. Ол чүүлдер партия Программазынга амгы үениң реализчи сайгарылгазын бээрингe, кедиг үеге соруглаларны ылаптыг тодаразырыгга идейтеоретиктиг болгаш политиктиг эки үндезинин бодунда сингирген.

Техниктиг депшилгениң үндезини болуп турар адырларның: амгы электроинүг саналга техниказының, технологтуг дериг-херекселдерни башкарарының универсалдыг системаларының, автоматчыктакан төлевилээшкинниң, станок тудуунуң, робот техниказының, депшилгениң чаа материалдарның чепсек-херекселдериниң адырларын мурнады шапкын хогжүдерин хандырар талазы-биле улам дээштиг хемчеглерни боттандырары чугула боор. Бүдүрүлгенин ажыктыының болгаш күш-ажылдың будуруккулүүнүң өзүлдези моортан дорт хамаарылгалыг. Бо бөдүүн айтырыг эвес деп чүве билдингир. Ынчалзажок улеттиңүрүнүң техниктиг эде чепсегленнишкинин хандырар үр хуусавалыг комплекстиг тускай программаны ажылдап кылыры чугула боор.

«Улеттиңүрүн будуруглге каттыжмышкынмарының (будуруглгелериниң) планнаашкынга база ажыл-агый чорудулгазынга техниказының, технологтуг дериг-херекселдерни башкарарының универсалдыг системаларының, автоматчыктакан төлевилээшкинниң, станок тудуунуң, робот техниказының, депшилгелиг чаа материалдарның чепсек-херекселдериниң адырларын мурнады шапкын хогжүдерин хандырар талазы-биле улам дээштиг хемчеглерни боттандырары чугула боор. Бүдүрүлгенин ажыктыының болгаш күш-ажылдың будуруккулүүнүң өзүлдези моортан дорт хамаарылгалыг. Бо бөдүүн айтырыг эвес деп чүве билдингир. Ынчалзажок «улеттиңүрүн будуруглге каттыжмышкынмарының (будуруглгелериниң) планнаашкынга база ажыл-агый чорудулгазынга техниказының, технологтуг дериг-херекселдерни башкарарының универсалдыг системаларының, автоматчыктакан төлевилээшкинниң, станок тудуунуң, робот техниказының, депшилгелиг чаа материалдарның чепсек-херекселдериниң адырларын мурнады шапкын хогжүдерин хандырар талазы-биле улам дээштиг хемчеглерни боттандырары чугула боор. Бүдүрүлгенин ажыктыының болгаш күш-ажылдың будуруккулүүнүң өзүлдези моортан дорт хамаарылгалыг. Бо бөдүүн айтырыг эвес деп чүве билдингир. Ынчалзажок» улеттиңүрүнүң техниктиг эде чепсегленнишкинин хандырар үр хуусавалыг комплекстиг тускай программаны ажылдап кылыры чугула боор.

«Улеттиңүрүн будуруглге каттыжмышкынмарының (будуруглгелериниң) планнаашкынга база ажыл-агый чорудулгазынга техниказының, технологтуг дериг-херекселдерни башкарарының универсалдыг системаларының, автоматчыктакан төлевилээшкинниң, станок тудуунуң, робот техниказының, депшилгелиг чаа материалдарның чепсек-херекселдериниң адырларын мурнады шапкын хогжүдерин хандырар талазы-биле улам дээштиг хемчеглерни боттандырары чугула боор. Бүдүрүлгенин ажыктыының болгаш күш-ажылдың будуруккулүүнүң өзүлдези моортан дорт хамаарылгалыг. Бо бөдүүн айтырыг эвес деп чүве билдингир. Ынчалзажок «

Мал чеминиң белеткелчилериниң

с у м е

1. БУДУК-БҮРҮНҮҢ ХООЛУЗУ

Ыяш аймаанның будуу, бүрүү болгаш оон кылган мал чемнери (витаминниг далган, хээп каан будук, аңаа бүрү) коңчуг хоолулуг. Оларда чем хууларарымга дузалыг бүдүмелдер база бар. Оларның чамдыкы минералдыг чемнерни безин солуп шыдаар. Ынчангаш кандыг-даа мал будук-бүрүнү болгаш оон кылган чемнерни күзелдин-биле чиир.

Мал чемнериниң шынарын көргүзер кол үүл каротин болур. Будук-бүрүде ол дыка албан, ылаңгыя ине бүрүдүг ыштарга күзүн болгаш кыжын коңчуг хөй. Калбак бүрүдүг ыштарның каротинин июль болгаш август айларда эң-не хөй болгашы үүле бүрүджер үе чоокшулап турда бичии эвээжээр. Ындыг болганда ине бүрүдүг ыштарның будук-бүрүзүн күзүн болгаш кыжын, а калбак бүрүдүг ыштарның будук-бүрүзүн чайын белеткээри ажыктыг.

Талдың, чыраанның, хадының, теректиң болгаш өскедээ ыштарның бүрүлери фосфор, калий, кальций, магний болгаш оон-даа оске микроэлементилер-биле байлак. Бо мал чемнеринде шингээчел протеин биле чемгеримге единицазы арыг сигеннинге деңнежин турар болгаш шынары база эки, а каротин-биле сигенин ийи катап ажып турар. Будук-бүрүнүң бир килограммында-ла 0,27—0,32 чемгеримге единицазы, 38—53 грамм шингээчел протеин, 41—59 миллиграмм каротин, 7—9 грамм кальций болгаш 1,5 — 1,8 грамм фосфор бар.

Будук-бүрү-биле кандыг-даа малды бир айлынган эгелеп чемгерип болур. Будук-бүрү-биле малын чемгерип турар ажыл-агыйларда чаш малдың хорамчазы коңчуг эвээш, ол доругуучал болгаш ыяш-бүрү аарыларга белең алыспас болур.

2. БУДУК-БҮРҮНҮ БЕЛЕТКЭЭРИ БОЛГАШ КАДАГАЛААРЫ

Кандыг-даа ыштың будук-бүрүзүн мал чемни кылдыр ажыглап болур. Ону белеткээриниң эң-не таарымчалыг үези — ыштарның саглайын, бүрүлериң четчип келген үези —июнь, июль болгаш августың баштайгы чартым. Ынчангы будук-бүрү бүдүмелдер-биле байлак. Оон озалдаарга ыштарның бүрүзү дүжүп, чулуу кадып, ажыктыг бүдүмелдери эвээжеп каар.

Будук-бүрүнү ыяш-ажылагый чердериниң айтыкан черлеринге дүрүм ёзугаар белеткээр. Ыяштың дөзүнден ужурары хоруглуг. Ыяштың бажыңдан үштүң бир кезии хирени одуруп ап болур.

Белеткээн будуктарыңыз узуну 1,0—1,2 метр хире болур. Одурган будуктарның чоону 15—20 миллиметр, денизин ийи килограммдан эвээш эвес турар кылдыр боондактаар. Кургадырда оларны эжеш-эжеш кылдыр кошкулаптар. Оон машиналарга үүдүргеш, фермаларга, кыштагларга чедирер. Белеткээн будук-бүрүңү чедер черинче доп-дораан чорудары чугула, мынчанмас болза катканаш, тоглаар болгаш шымары баксыраар. Кошкулап каан боондактарны сери адаанның хөлегезинге азар. Боондактарны чыгыс черге бөле каан болзбас, чаңгыс хонгаш-ла изип эгелээр. Асмаларны кылырда, бедин ийи метр өргеммер баштарынга доора ыштар салгылаптар.

Кургадып каан будук-бүрүңү шыгжаарда, бүрүлерин ишкээр кылдыр сараатпап каар болгаш кырын маңза-биле азы шифер-биле дуглаар.

3. ШИВИ БУДУУНУҢ ДАЛГАНЫН БЕЛЕТКЭЭРИ

Шиви будуун далганнап аарга, эң-не үнелиг витаминниг мал чеми болур. Ону ажыл-агый бүрүзү кылып ап болур. Хады болгаш пөш будуун база мичаар кылып аар.

Бо мал чемнерин кылырда, будук-бүрүңү кыжын белеткээри таарымчалыг. Чүге дээрге оларга каротин кыжын хөй турар. Бир килограмм ындыг будук-бүрүге чайын 50—75 миллиграмм каротин турар, а кыжын ол 100—150 миллиграмм чеде бээр. Шиви будуун, өске-даа ине бүрүдүг ыштарның будук-бүрүзүн ДКУ-1 азы ДДМ-5 деп машиналарга хээй кактырыптар. Ындыг далганны малга бээрде, концентраттыг чемнерге холуп алырга эки: бир килограмм концентратка-ла 200 грамм далган онаажыр.

ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнүнге уткуштур

ССРЭ-НИҢ ШЕРИГ УЖАР ЧҮҮЛҮ ДҮҮН БОЛГАШ БӨГҮН

Чаңчылчаан баймралал — Агаар Флодунуң хүнү бо чылын бистиң чуртувус 50 удаа демдеглеп эрттирип турар. Эрткен чүс чылда орус чогаадакчы А. Ф. Можайскийниң чогаатканы самолёдундан эгелээн ужар чүүл удаваанда-ла транспорттуң бир чүгүла хевири болгаш чепсектиг демиселдин кол, күчүлүг чепсээ болу берген. Эртемденнериниң, конструкторларының, ужудукчуларның, инженерлериниң болгаш техниктериниң элээн каш салгалының күш-ажылының ачызында ужугар аппараттар улам сайзырангайжын, янзы-бүрү хереглелдерге ажыглаттынар чаа-чаа хевирлер немежип-ле турган.

Совет Ужар чүүл Флодунуң тургустунгаңы болгаш хөгжүлдезин В. И. Ленининиң адыбиле болгаш Коммунистиг партияның ажыл-чорудулгазы-биле тудуш холбаалыг. Ам Совет Эвилели — амгы үеним Хамгаты ужар чүүл флоттуг болгаш күчүлүг шериг ужар чүүлдүг улус чүрт билгал.

Эртем-техниктиг депшилгеге үндезилээш, чурттуң камгалал хереглелинге хамаарыштыр совет шериг ужар чүүлү сан болгаш шынар талазы-биле чылдан чылче улам өзүп орар. Баштайгы шүүргедекчи самолёттар, чурт бүдүрүлгезинин хайгымчы болгаш бомбалаачы самолеттары баштай-ла 1924—1933 чылдарда кеспүп келгилээн. Ынчан совет шериг ужар чүүлүнүң самолёт парыгы сан талазы-биле өскен болгаш ССРЭ-ге кыжанып турган капиталистиг чурттарның шериг ужар чүүлүнүң саны-биле деңнежи бергеп. Кызыл Шеригге чаа-чаа самолёттар 30 чылдарда чепсегленишкинге киргеп. Ол самолёттар Ыраакы чөөн чүкке япон төңгээдекчилер-биле демиселге дайынчы бедик шынарлыын, ылаңгыя Испанияга фашист ужар чүүл-биле агаар дайынында совет эки турачы ужудукчуларның сегиржип алышкынының үезинде көргүскеп.

1939 чылда эгелээн делегейниң ийиги дайыны болгаш оон-биле холбаштыр ССРЭ-же халдап болурүнүң аймыын Совет Арминиң күүч-күжүн улам улгаттырарын негеп келген. Ол дайын болза моторларлыг дайыны болур дээрзин шынаты улус билип турган. Дайынчы самолёттарның чаа хевирлери: шүүргедекчилер ЯК-1, МИГ-3, ЛАГГ-3, бомбардировщиктер ПЕ-2, ПЕ-8, штурмнакчы ИЛ-2 1939—1940 чылдарда тургустунгулаан. Олар фашистиг Германияның самолёттарынга деңнээрге, аэродинамика болгаш деизи талазы-биле дыка бедик шынерларлыг, үтер-боолар-биле боолаарымын дыка күштүг хевирлерлиг, «РС» деп чаа ракета чепсектиг турган. ИЛ-2 деп кужактыг штурмнакчыга деңнежир күштүг чүве ынчан чок турган. Ол бүгү самолёттар чаартыныптар курлавырлыг болганындан дайын үезинин чылдарында оларның дайынчы күүзүүн улам улгаттырган.

Кажан фашистиг Германия ССРЭ-же халдаавда, шеригниң чаа самолёттарын бүдүрүп үндүреви болгаш шериг ужар чүүлүн эде чепсеглээри ёга-ла эгелээн турган. Герман ужар чүүлдүң хеп-хенертен халдаашкынары болгаш оон шериг техника талазы-биле артык күштүү (совет авиаполктарның кол кезээ эрги конструкциянын самолеттарь-биле четчелеттинген турган) оон агаарга тергиндээшкиннерин хандырган.

Чөрттүн ыяш-даардагы берге байдалын ажып эрткеш, совет ужар чүүл үлетпүрү чаа-чаа самолёттарны бүдүрүп үндүрерин улам көвүдеткенинден 1942 чылдың төңгүүнде совет шериг ужар чүүлүнүң күүзүү ыятап тургустунган. 1943 чылдың орта үезинден эгелеп совет Шериг-Агаар Күштерин иевагга тергиндедир чедир алдап болган ол турушкун фашистиг Германияны бүрүн тинилгеже чедир салбаан.

Совет ужар чүүлдүң немецфашистиг агрессорларны чылча шаап турар күжү чылдан чылче улам улгадып орган. Бир эвес 1941 чылдың дайынчы сегиржип алышкынынарынга 200—500 самолеттар киришкен болза, 1943—1945 чылдарда — элээн каш мун, а совлгу Берлин дээш тулчуушкуннарга — 7.500 самолеттар киришкеч. Делегейнин ийиги дайынының чылдарында немец ужар чүүл 100 мун самолеттарын, олардан 77 мунну — совет-герман фронтуга ыыткынган.

Совет Эвилелиниң болгаш оон Чепсектиг Күштериниң фашистиг Германияны тинилээни империалистерге өөредиг болганы хомудавчыг. Делегейнин, ылаңгыя америк империализминиң күштери делегейге бодунуң тергинделин чедип алыр сорулга-биле ССРЭ-ге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур боттарының дерзин планнарын тургузуп, чепсектиг эйдере бүдүрүп турар дээрзин даймын сөөлүнүң төөгүзү чайгылыш чокка хереченлеп турар. Совет Эвилели бодунуң болгаш эвилелчилериниң камгалалын хандырээр дээш харыы хемчеглерин, оон-биле кады ужар чүүлге, ап турар.

50 чылдарның эгезинде ада-чурттуң реактивтиг шимчедикчилери-биле хандырганган баштайгы самолеттарны ССРЭ-ге бүдүрүп үндүрген. Ол чорук кайы хире улуг чедиишкин болганын мындыг чижекке көргүзейн. Дайын мурнуунда шүүргедекчи самоледу 1000—2000 ааттыг күштүг. Бир эвес ол эргн хемчегже амгы самолеттуң күжүн шилчидер болза ол сан 40—50 мун чеде бээр.

Совет ужар чүүлдүң депшилгези болгаш хөгжүлдези ам-даа уламчылап турар болгаш уламчылаар-даа. Ужугар янзы-бүрү аппараттарның хевирлери 70 чылдарда-даа уламчылап тургустунгулаан. Оларны бистө үшкү салгалдың самолеттары деп адап турааш. Өскерлип турар чалгынныглыг-даа, дорт-ла ол черинден кедүрүлүп үнер болгаш черге мичаан хонуптарының аппараттары бар машиналарлыг бис. Амгы үеним самолеттарының дүргени үнүүдиден 2—2,5 катап ажып турар, а самолеттарның ужударының бедик — он-он метрдем он-оң километрге чедир. Чүүк дажыыр самолеттарны болгаш вертолеттарны бүдүрүп үндүрериниң талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг бис. 80 чылдар болгаш оон-даа соонда гы чылдар болза, ужугар чаа-чаа аппараттарны тургузарының талазы-биле совет ужар чүүлдүң чаа-чаа чедиишкинерини чылдары болур дээрзинге бүзүрел болур.

Шынар талазы-биле чаа бе-иянче кедүрлүг үнген ССРЭ-нин Шериг ужар чүүлү Совет Чепсектиг Күштериниң күчүлүг хевирлериниң бирээзи болуп турар. Шериг ужар чүүлүнүң кол үндезини — ракета чедирер самолеттар. Ол самолеттарның авиаракеталары дайынчының агаарга удур халдаашкын зоназынче кирбейине, оон объектилерни узуткап болур. Шериг-транспорт ужар чүүлүнге вар чүүк сөөртүр самолеттарның немешкенин-биле иннги шериг кезектерин болгаш каттыжышкынарын бүрүн составы-биле агаарлап дажыглаар арганы алган бис. Шериг вертолеттарым дайзынның дириг күжүн болгаш техниказын тулчуушкун шөлүнге-даа, оон тылынга-даа узуткап чок кылып болур аргалыг.

Бодувустун чуртувустун болгаш өөнүктеривистиң, эвилелчилеривистиң айыыл чок чоруун хандырары-биле, Совет Чепсектиг Күштериниң дайынчы күүч-күжүн улам бедидерп-биле моон соңгаар-даа бүгү херек чүүлдерни кылыр бис дээрзин СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунга Ю. В. Андропов партиниң болгаш чонуң мурнуудан бүзүреткен. Шериг-Агаар Күштериниң дайынчылары Совет Чепсектиг Күштериниң бүгү хевирлериниң хүүда составы-биле болгаш Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң шеригдери-биле кады дайынчы чаңгыс чысаалга турбушаан, боттарының интернационалчы хүлээлгезин күүсеңип, социалистиг чаалал алышкынналарның камгаладыңга туржурунга кезээде белең.

В. СКУБИЛИН,
генерал-полковник, ССРЭ-ниң Шериг-Агаар Күштериниң кол командылакчызының орлакчызы.

(ПМА).

БӨМБУРЗЕКТИН СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

БОЛУУШКУННАР, ФАКТЫЛАР, ДЫҢНАДЫГЛАР

ШИИТПИРЛИГ БУРУУ ШАПКАН

ЖЕНЕВА. (СЭТА-ның корр.) Расизмге болгаш кеш-сөөктү ылгай көөр чорукка удур демисел талазы-биле II Бүгү-делегей конференциязы ажылын Женевада дооскан. Делегейниң ол шуулганыңга 130 чыгаа чурттуң, оларның арасында ССРЭ-нин, ол ышкаш делегейниң дыка хөй организацияларының делегацияларының киришкен.

Расизминиң болгаш кеш-сөөктү ылгай көөр чорукту чедип алыр база демократтыг ниитилелдиң тургузар дээш Мурнуу-Африка Республиканың болгаш Намибияның улустарының шудургу деминселин конференцияның киржикчилери бедин-биле үнелээнин докумеитинде чугаалаан. Ол демиселдиң дүрүм ёзугаарын конференция бадыткаан болгаш Африканың мурнуу чүгүүнүң улустарының демиселин деткиринче, оларның-биле эп-сеткил каттыштырылгазын тодаргай илередиринче делегей ниитилежилгезин кыйгырган. Палестиннерин болгаш Израильге эжелеттинген араб девискээрлерниң өске-даа чурттакчыларын кешсөөк талазы-биле ылгай көрүп турарының политиказыңче кичээнгейин конференцияның киржикчилери хаңы дувүрээзинбиле угландырган. Кеш-сөөктү ылгай көөрүнүң чүүл-бүрү хевирлерин ажыглаарын декларацияда шиитпирлиг негээн.

Расизмнин-даа, кеш-сөөктү ылгай көөр чорукту-даа дазылындан чок кылырының делгеренгей болгаш тодаргай программазын конференция хүлээп алган.

Г. ДРАГУНОВ.

• • •

ТАЙБЫҢГА БОЛГАШ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУККА КЫЖАНЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.) Ливияга удур Каттышкан Штаттарның дайынзырак чөнгээлериниң дугайында айтырыгны чугаазажырын КНО-ның Айыыл чок чорук чөөрелеп дооскан. Каяа-даа каттышпас чурттарның болгаш социалистиг күрүнелериниң төлээлекчилери хуралга чүве чугаалаваш, шериг - д а л а й күштери Ливияның эриктеринде чедирер берген болгаш Ливия-биле кожалашкак чурттарының девискээринде ажок улуг хемчээлдиг шериг маневрларын эгелээн америк дайынзырактарның үүлгедиишкиннерин ол кавы девискээрде тайбыңга болгаш айыыл чок чоруккa шынгыы кыжаныышкын кылдыр үнелеп көрген.

Бистер болза, АКШ-тың Латин Америкада холгаарлаашкынының, Африкада, Чоокку Чөөн чүкте, Индий океанда америк шеригларниң туруп турарының хереченлеридир бис деп, Кубаның төлээлекчизи Н. Гарсиа-Итурье чугаалаан. Ол үүлгедиишкиннер күштү Вашингтоон оон даштыкы политиказының кол чепсээ кылдыр көрүп турарын база дагын көргүзүп турар. Хамаарышпас даштыкы политиктиг угланыышкынындан ойталаар кылдыр албаазаар сорулга-биле АКШ Ливияны коргударын, аңаа ыйыышкын кылырын орландажып турар жиитилерин хаңы дувүрээзинбиле угландырган. Кеш-сөөктү ылгай көөрүнүң чүүл-бүрү хевирлерин ажыглаарын декларацияда шиитпирлиг негээн.

Расизмни-даа, кеш-сөөктү ылгай көөр чорукту-даа дазылындан чок кылырының делгеренгей болгаш тодаргай программазын конференция хүлээп алган.

Г. ДРАГУНОВ.

• • •

ТАЙБЫҢГА БОЛГАШ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУККА КЫЖАНЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.) Ливияга удур Каттышкан Штаттарның дайынзырак чөнгээлериниң дугайында айтырыгны чугаазажырын КНО-ның Айыыл чок чорук чөөрелеп дооскан. Каяа-даа каттышпас чурттарның болгаш социалистиг күрүнелериниң төлээлекчилери хуралга чүве чугаалаваш, шериг - д а л а й күштери Ливияның эриктеринде чедирер берген болгаш Ливия-биле кожалашкак чурттарының девискээринде ажок улуг хемчээлдиг шериг маневрларын эгелээн америк дайынзырактарның үүлгедиишкиннерин ол кавы девискээрде тайбыңга болгаш айыыл чок чоруккa шынгыы кыжаныышкын кылдыр үнелеп көрген.

Бистер болза, АКШ-тың Латин Америкада холгаарлаашкынының, Африкада, Чоокку Чөөн чүкте, Индий океанда америк шеригларниң туруп турарының хереченлеридир бис деп, Кубаның төлээлекчизи Н. Гарсиа-Итурье чугаалаан. Ол үүлгедиишкиннер күштү Вашингтоон оон даштыкы политиказының кол чепсээ кылдыр көрүп турарын база дагын көргүзүп турар. Хамаарышпас даштыкы политиктиг угланыышкынындан ойталаар кылдыр албаазаар сорулга-биле АКШ Ливияны коргударын, аңаа ыйыышкын кылырын орландажып турар

Ливияга удур АКШ-тың чөнгээлерин каяа-даа каттышпас чурттар оларның айыыл чок чоруунга болгаш бот-эргезинге база халдаашкын кылдыр биллир деп, Афганистанның КНО чанында доктаамал төлээлекчизи М. Фарид айыткан. Вашингтонуң турамык политиказынга ойтур шавышкынны берип турар каяа-даа каттышпас чурттарны хамчатын мурнунда коргударын америк дайынзырактар орландажып турар. Бодунуң турасоруун шериг күжү-биле өске чурттарга доңнаштырар дээр АКШ-тың орландажымышкынарының черле канчап-даа таарышпазын Гайананың, Лаостуң болгаш өске-даа чурттарның төлээлекчилери айыткан. Ливия биле польша улустуң эп-сеткил каттыштырылгазын Польшаның КНО чанында доктаамал төлээлекчизи В. Наторф бадыткаан.

Хуралга саналбергеи делегаттарның хөй нуруузу Ливияның кавызында дүшкүүрлүг чорукту чавырыллырар болгаш «күчү түрүнүң» америк политиказын чок кылырының дүргеи хемчегерин КНО-нуң Айыыл чок чорук чөөрелеи алыр ужурлуг деп онзалап демделгээн. АКШ-тың Ливиялың эриктеринде агрессия үүлгедиишкиннери КНО-нуң Уставында айыттынган делегей харылзааларының нормачижектерин эң каржы үрээни болуур-дур деп, олар айыткан.

С. БАЙБАКОВ.

• • •

ФИНЛЯНДИЯНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

СТОКГОЛЬМ. Европаның Сонгу чүгүнге ядролуг чепсээ чок зонаны тургузарынга сонгу талакы чурттарның сонуургалы сөөлгу чылдарда дыка өскен деп, швед телевидениниң айтырыгларынга харыылап тура, Финляндияның президентизи М. Койвисто медеглээн болгаш бо айтырыг дугайты чогуур чакпас эп ам дээрезинде чедип алдынмаандаа болза, бо утланыышкында таарымчалыг хөгжүлде бар деп онзалап демделгээн.

Ындыг зонаны тургузар дугайында айтырыг хамыктын мурнунда сонгу талакы чурттарның боттарынга хамаарыжыр деп, ол чугаалаан. Ядролуг чепсектиг чурттарның туруш-болалын кичээнгейге алыры база эргежок чугула, чүге дээрге ол айтырыг оларның эрге-ажыктарынга база хамаарыжыр, ол ышкаш зонаның доктааттынар ёзу-чурумун хүндүлеп көөрүнге оларның кандыг чергелиг белең байдалдыг турарынга база хамааржыр.

Бир эвес Дания биле Норвегия айтырыгларны мичалдыр билиринге каттыжар болза, тайбың үеде болгаш дайын болган таварылгала зонаның ёзу-чурумун хүндүлеэр дугайында Совет Эвилелиниң болгаш АКШ-тың талазынган магадылалдар тыпсыры даразындагы базым болган турар үүжулуг дээрзинге М. Койвисто чөпшээрежилгеин илергейлээн.

• • •

ДЕЛЕГЕЙ НИИТИЛЕЖИЛГЕЗИНИҢ ХҮЛЭЭП КӨРҮҮШКҮНҮ

НЬЮ-ЙОРК. Херээжеинерге хамаарыштыр ылгай көөр чорукту чок кылыр талазы-биле КНО комитединиң ийиги сессиязы ажылын КНО-нуң штаб-квартиразында дооскан. Политика болгаш ниитилел амыдыралынга, ажыл алырынын, өөренирининң, культураның талазынга болгаш өске-даа адырларга херээжеинерин эргелеринде кызыгаарлаашкынарны чайладырын көрүп турар делегейниң ол дугуржулгазының киржикчилери чурттарының дынадыгларын чугаалажып көргеп.

Сессия киржикчилериниң үүлдүг деп көргени чыл бүрү болур иелеткелде Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның инициативазы-биле хүлээп алдынган конвенциянны делегей ниитилежилгезинге калбаа-биле хүлээп көргеини сеткил хамыышкын-биле демделгээн. Ол конвенцияның адаанга бө чурт ат салган. Комитетти даргазы Л. Идерин (Моол) медеглээнии ёзугаар алырга, ынча хөй күүзүне ат салган бо факт делегейниң эрге-хообүү болур бо документизин хөй-хөй чурттарның, бирги ээзчегзе хөгжүп орар болгаш социалистиг чурттарның чазактарының улуг ужур-дузалыг кылдыр көргеиинин дугайын хереченлеп турар.

• • •

АЖЫКТЫГ, АЖЫЛ-ХЕРЕКЧИ ХАРЫЛЗААЛАР

БОНН. Германияның Федеративтиг Республиказының болгаш ССРЭ-нин аразында садыг-экономиктиг харылзаалардың кедилиг болгаш кайызаа талага ажыктыг будуштүүн барынын-герман садыгүлетпүр балыктериниң көскү төлээлекчизи, Франкфурт-на-Майнеде «Дрезднер банктың» баштаар черимин кежигүү К. фон Дер Деккен айыткан.

«Ост-вест коммерц» журналга парлаттынган чүүлүнге ол ылаигыя энергетиканың талазынга совет-барынын-герман харылзаалардың шапкын хөгжүлделиг будуштүүн демделээн. Чижек кылдыр ол автор Сибирь — Барынын Европа аразының газ дамчыдылгазының тудуун айтып көргүскеп. Ажыл-херекчи харылзаалардае түрмек болгаш ортумак барынын-герман фирмалар идепкейлиг кирип турарын чүүлде солуп факт кылдыр чугаалаан. Ол чорук ийи талазыг садыг-экономиктиг харылзааларны улам-на хөй талалар будуштуг болдуруп турао.

ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразынга кайы-даа талага ажыктыг ажыл-херекчи харылзааларны калбартырынга бодуиун үлүг-хуузун «Дрезднер банк» моон соңгаар-даа киирер апаар деп К. фон Дер Деккен демделээн.

• • •

МОЗАМБИК «ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИН ТУРГУЗАР ДЭЭШ

МАПУТУ. Маника можуда Никоматта чигир заводунга эки тура барымдаалап эртпрген күш-ажыл хүнеринге 200 ажыг ажылчыннар болгаш албан-хакчылар кирипкеп. Олар 100 тонна чыгам чигир үмүжүн сайзырадыр ажылдааннар.

Ол хемчег—Мозамбик профэвилелдериниң ам болур тургузукчу конференциязын төлептиг уткуур дээш шимчээшкинниң шугуму-биле бүгү республикада организастаан хөй янзы хемчеглерни бирээзиндир. Ажылчын активилериниң бүгү чуртта тургустунган бригадалары келир үеним профэвилелдериниң амгы болгаш келир үеде сорулгаларын чурттакчы чонга таймылбырлап, субботниктерни болгаш воскресниктерни эрттирип, күш-ажылды чаа, социалистиг ёзубиле көөрүн хууда үлегер-чижээ-биле таймылбырлап турар.

(СЭТА).

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

ПАРИЖ. Францияның чазаа Чадче француз шеригларин чорудар дугайында шиитпирни хүлээп алган. Төп Африка Республикада турар француз чепсектиг күштерин Чадтың найысылаалы Нджаменаже чорудар дугайында айтышкынны база берген. Оон оруңуга ынаар немедле шериг кезээп чорударын база көргеп.

КАИР. Израильде херээжен чоиву ылгай көөр чорук калбарган. 1950 чыддан бээр түс черниң эрге-чагыргазынга хөрээжеиннерин сонгууру ийи катап кызырыяган болгаш амгы үеде бот-башкарылга черлеринин ажылдакчыларының чүгле ийи хуузу херээжеинер болуп турарын «Джерузалем пост» солуп дыңнадып турар. Соңгуткан беәин херээжеиннер харыысалгалыг албан-дужаал албайн турар. Израильде чаңгыс-даа хоорай чагыргазын башкарын турар азы хоорай болгаш көдээ чөвүлел даргалап турар херээжен кижи чок деп, солуп айтып турар.

НЬЮ-ЙОРК. Боо-чепсектиг эйдере бүдүрериниге болгаш ядролуг дайынның кыжаныышкынынга удур походум АКШ-ка үргүлүдээн «Тайыш-83 маршты» херээжеин киржикчилерин КНО-нуң чиигине секретары Перес де Куэльяр хүлээп алган.

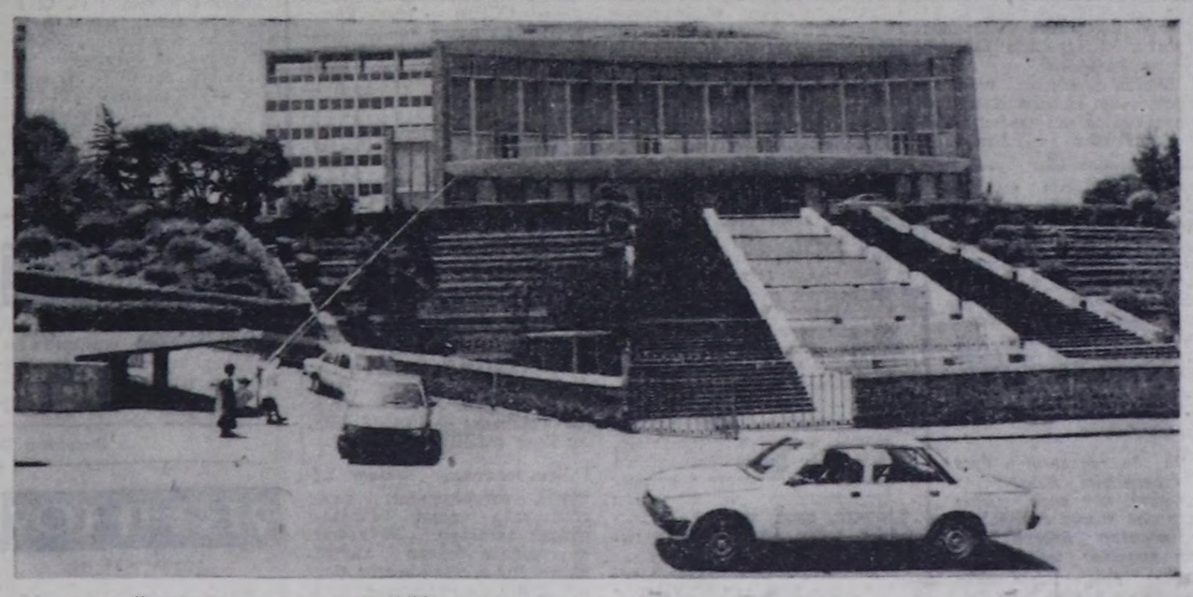
Швецияның толээлекчизи Агнета Нордберг Скандинавия чурттарының херээжеиннерии кижи төредгетеининң кырыында диргелип келген ядролуг дайынның кыжаныышкынынга удур походум АКШ-ка үргүлүдээн «Тайыш-83 маршты» херээжеин киржикчилерин КНО-нуң чиигине секретары Перес де Куэльяр хүлээп алган.

Съезд партиниың шилип алган оруунун шынынын бадыткап турар деп, СЭТА-ның корреспондентизиже Мексиканың Каттышкан социалистиг партиязының Төп Комитединиң кежигүнү Самуэль Мелендрес медеглээн. Моон мурнуда 1982 чылдың мартта болган съезд үезинге бодазарга, ам партиниың хүрээлери быжыккан.

ДЕЛИ. «90 чылдарга чедир делегейге тайбың кады ажылдажылгазы туруп болур бе?»—мындыг айтырыгны индий найысылаала эртип турар делегей симпозиумунда көрүп турар. Ону нептерейгей «Линк» журнал биле «Патриот» солун организастаан. Оон дажыында аңгы-аңгы чурттарның, оон иштинде Совет Эвилелиниң эртемденнери болгаш хөй-ниитэ ажылдакчылары киржип турар. Олар тайбың дээш демиселди күштелдиреринге болгаш ядролуг чепсектиг бүдүрерин хоруурунга хамаарышкан чугула айтырыгларны чугаалажып турар.

Мадагаскар «Демократтыг Республиканың Дээди революстуг човулелиниң кежигүнү, Мадагаскарның хамаарышпас чоруунун конгрези партиниың даргазы Ришар Андриманджато Мураманга хоорайга чүве чугаалап тургаш, реаксылыг күштериң чуртта социал-экономиктиг чаартылгаларга шаптыктап, чон ортузунга үш-үдүрүм, меге чугаа тарадып турар дээрзин айыткаш, бо байдалда чуртгуң хамаатыларының серемчилелдиг боору чугула деп демделгээн.

(СЭТА).

Африканың Чаңгыс-эп организациязы (АЧО) Африкага тайбыңнып, хосталганың болгаш кады ажылдажылганың херээ дээш чайгылыш чок демисежип, ол диптин социал-экономиктиг хөгжүлдезинге улуг үлүгүн киирип турар. Национал-хосталга дээш шимчээшкиннерниң болгаш аныяк африк күрүнелериниң империализмге, колониализмге, сөөк-язы ылгаар чорукка болгаш апартеидке удур демиселинге АЧО-нуң бүгү талалыг деткимчези ол диптиң бүрүнү-биле хосталарының сорулгаларын күүседиринге улуг ужур-дузалыг боон турар.

АЧО бодунуң туруп келгеии 20 чылының иштинде Африканың хөгжүлдезининң айтырыгларын шиитпирлээринге, диптин бот-догуиналашкынның күрүнелериниң иштики херектеринге даштыкыдан холгаарлаар дээн оралдажымышкыннарны ойтур шаварынга чугула рольдуг болган. АЧО социал-экономика талазы-биле ол девискээрге кады ажылдажылганы болгаш садыгны хөгжүдеринче чүтүп, Африканың күрүнелериниң чурттар аразынга шынныг, чаа корум-чурумну тургузары дээш демисежип турар.

ЧУРУКТА: Эфиопияның найысылаалы Аддис-Абебада АЧО-нуң турар бажыңы.

Ю. ЛИЗУНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ДАШТЫКЫДА КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫ

ХАНОЙ. Вьетнам найысылалдың делегезе залдарының бирээзинде «Вьетнам суурнуң чаартылгазы» деп делгелге ажыттынган. Он бир сураглыг чурукчуларның көдээ суурларже үнүүшкүннериниң соонда оргаиизастаан бо делгелгеде көрүкчүлериниң кичээнгейин хайындырып келир чүс ажыг этюдтарны болгаш чурумалдарны киирген. Авторлар улустуң эрге-чагырганың чылдарында вьетнам суурларының болгаш көдээниң ажыл-ишчилериниң амыдыралынга болган өскерилгелерии көргүзүп турарлар.

СОФИЯ. Аныяк чурукчуларның болгаш скульторларның делегей делгелгези мында ажыттынган. «Гуманизм болгаш чогаадылга» деп темалыг 200 ажыг ажылдарын 25 чурттарның чурукчулары киирген. Оларның иштинде делегей ассамблеязының фолдузунаан, уран чүүлүн түскай школаларының сургуулдарының болгаш студент аныяктарның ажылдары бар.

Болгар найысылалда делгелге Европа, Африка болгаш Чоокку Чөөн чүк чурттарының уран чүүл кужу-биле кижилдилге ажылы чорударының чедиги түс чер конгрезиниң бүдүүзүнде болуп турар.

ТОКИО. Америк ужар чүүлге атомнуг бомба-биле бомбалаткан Хиросима болгаш Нагасаки хоорайларның чурттакчыларынга турбескаткан «Өлүмүнүң масказы» деп керамиктиг скультураларны япон скульптор Кадзуюки Кита чогаадып кылган. Скультуралар атомнуг орттуң хамык аймылын көргүзүп турар деп, К. Китаның ажылдарынга япон уран чүүл критиктери улуг үнелелди берген.

СЭТА).

НАМДАРНЫҢ ЭГЕЗИ

ГЕННАДИЙ СОТПА-биле танышып алырының бетинде, ооң ажылын соңуургап көрүп чораашы, ооң кады ажылдап турар эштеринден тулган дээш мактал сөстерни дыңнаашы, кайгап турдум, геологтар мактанырынга ынак эвес, ол талазы-биле шыгыы улус болгай. Улуг-Танзек дээр казар байлактыг черни бойдус кижилер чурттап турар черден ыракта, шиит баштыг Танды-Уладан соңгу болгаш мурнуу чүкче Бүрен база Эрзин хемнериҢ бадыг чыдар черинде чажырып алган. Тывыш черя сынын бир бедик бажы ол. Геологтарның сууржугажы далай деңгелинден 2,5 муң метр бедикте турар. Ол дагны үттээш, ооң бир талазындан өскелиҢге чедир штольнялар каан. Ында шинчилел болуүнүң кол геологу О. К. Гречишев мээң штольняларны көргүскеш, ооң соонда айтырды:

— Бо чер аданаың коридорлары чүге херек деп бодаар силер?

— Тывыштарда үпелиг кезектерниҢ хуузун тодарадырынга — деп бүзүрел чок харыладым.— Ооң ынай рудаҢ чыдар туружун тодарадырынга. Ындыг эвес бе?

— Ындыг — деп, Гречишев бадыткады.— А ол хууну ганнаар тывarын билир силер бе, шинчаш? Көрүп көрүнер даан, бо бедикте чер аданаың галереязының узунун дургаар ханаларның бирээзинче шүүчебиле арыкчыгаштарны казып каан. Өске кижи бо дески, узуну деҢ чүүлдү көргеш, шынап-ла, ону машина-биле кылып каан деп бодаар. Шак мындыг кончуг шынарлыг ажылдың ээзи — мастер ГеныҢ холунга чүгле адаарган болур — деп, чугаазын ол уламчылады.

ШенелдеҢ мынчаар алыо болду. Рудалыг бүдүмелдиҢ узунун дургаар бир бирээзинден тускай хемчээлде штольняллар эрткен. Штольняның ханазындан шүүчебиле аажок хынамчалыг породаның эвээш хемчээлин ап алыр. Контрольдуг шенелде дээрге — 4 метр эртерге-ле алган породаны хаптаары, ону дугаарлаары болур. Шенелде кылыры-биле ап турар бүдүмелче өске черден элезин, довурак холуштурбазы, шүүчени айыттыганындан ханылатпазы, эртери берге черге арыкчыгашты тоглатпазы — нарын ажыл. Ооң соонда шенелдеге алган кезекти хеҢзиг кылдыр хоюглаашы, анализче чорудуттар. Геннадий Сотпаның мергежилдиг, шинчы чоруундан, ооң ажылгырындан ол нарын айтырыгны шинтпирлеп турар хой киижилериҢ ажылы хамааржыр.

— Геология партияларына мындыг кижилер кончуг херектиг — деп, Улуг-ТанзектиҢ геология-шинчилел болүүнүң начальниги В. А. Владимиров чугаалаашы, уламчылады:

— Гена турда кандыг-даа сагыш аарыыр чүве биле бес, аңаа контролёрларның херээ чок, ол ажылынга кончуг шынчы кижи. Шурфтар болгаш канавалар казарынга дүрген дуза херек апарганда Гена аңаа база-ла солуттунмас мастер апаар. Бир эвес ажыл шагы чедишпээн болза, ол боду-ла ону узадып аар. Ажок биче сеткилдиг ооң. Ам институтче өөренир деп турар.

Манзадан кылган сарайжыгашка бүдүмелдер хоюглап турган Геннадий Сотпа-биле эртекинде таныштым. Ооң ажылдап турарын көрүп тура айтырдым:

— Хуинүң-не чалым-ханы шүүче-биле үттеп, хирээлээри берге эвеспе?

— Чаңчыкпаан кижиге берге, шүүче тайгаш туруп бээр ийикпе, азы холүң эрттир ханылап туруп бээр. Ынчангаш эң эгезинден шын темп албас болза, херек бүтпес. Мындыг бедикке ээлчег үүгле алды шак үргүлчүлээр. Ынчалза-даа мээң ажылымдан бүгү партияның ажылы хамааржыр дээрзин билир мен, ынчангаш ол үснин иштинде четтигерин кызымдар мен, азы нормадан дөмейлеп ажылдап турар мен.

Улуг-Танзек — тывыш черлериниҢ бирээзи. Даглыг сынарның келир үезинде геологтарның чедиргежиниҢ-биле дорт холбашкан. Үпелиг байлактарның комплекстиг тывыжы, чижээлээрге, үүгле криолиттиң тывыжы чүртка алюминий эргизериниҢ энергия чарыгдалын 30 хуу эвээжедир, ол айтырыг шинтпирлеттинеринiҢ сөөлгү чадазында келгек. Амгы үеде 2,5 километр чер адаанаың ажылдары кылдыңган, бо чылын база километр хире эртер.

— Бистиң тывыш черинiҢ саңап турары-биле алырга, хой чылда ажылдарынга четтир чүүлавыр бар — деп, Сотпа «бистиң» деп сөстү онзалап айытты.— Бистиң чурттап турар сууржугажывыс таарымчалыг: столовая, чүнар-бажың, клуб дээш шупту бар. Коллектив-даа, суур-даа мөңге тааржыр. Соонда кандыг-даа инженер апаар болзумза, Улуг-Танзекке ажылдап эрттиргеп үем, кижилерни билип алырының болгаш ажылга харгысалгалыг болурунуң улуг школазы болур. Солун кылдыр чурттаксаар болза, кижи боду шупту чүвени кылыр херек, мынчангаш спорт, библиотека, клуб, кино—бо бүгүнү боттарывыс организастап турар бис. Бо коллективте Геннадий Сотпа ышкаш бодап турарлар хой, найыралдыг коллективтиң бир онзагай талазы ол.

Улуг-Танзекке баргаш, ында ажылчыннар-биле танышып, оларның ажылын көргеш, чер кижиниң каастаар эвес, кижи черни каастаар дээрзин ёзулуг-ла ханызы-биле медереп билип каар.

В. ГАНТОВ.

ЯРОСЛАВЛЬ ОБЛАСТЬ. Карабихада музей-поданга болган VI бүгү-эвилелдиҢ Некрасовчу байырлалынга Ярославльдан. Волганың өске-даа хөөрайларындан болгаш автономнуг республикалардан муң-муң аалчылар кирипшкен.

ЧУРУКТА: Н. А. Некрасовтуң уругларының саялгачызы Николай Константинович Некрасов бодунуң холунуң үмүүн саялып тур.

Б. САРАНЦЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникazы.

Кызыл хоорайның ыры болгаш танцы ансамбли республикада эки билдингир. Ында найысылалдың уран чүүлге салым-чаңанның кижилери киржип турар. Ансамбльдиң киржикчилери хоорайның албан организация, бүдүрүлге черлериниң ажылчыннары болгаш албан-хаайчылары боттарының хостуг үезин бот-тывынгыр уран чүүлге эрттирип турарлар.

ЧУРУКТА: ыры байырлалының үезинде.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ТАЛАНТЫЛЫГЛАРНЫ ШИЛИВИШААН

Бодунуң ажыл-херээнге алызындан бердинген, хандыкшылдыг кижилер-ле хөй. Олар каяа-даа ниити херек дээш сагыжы саргып, хөлзей чоруур. Тес-Хем райкүүскомнуң культура килдизининиң улуг методизи Суутпай Темек ындыгларның бирээзи.

Бир-ле катап мындыг таварылганы көрдүм. Суурда кат, погаа садыглаар рынок чоогунга базып чордум. Чон чалгыбиле чоруп, ол-бо соонуургап кылаштап турган, шала озалааш хөөрежип орган бөлүк кижини эскерип кагдым. Чадаган, итил, хомус дугайында ханы чүтаа кылган улус болду. Сонуургааш, чоокшулап келдим, таныпкан кижи болду. Суутпай Норбуевич ийи аныяк кыс, бир оол-биле хөөрешкен мындыг. Хажыызындан сонуургап дыңнап ор мен. Тыва национал хөгжүм херекселдерге ойнаарынга, харын-даа ону кылырынга сонуургалдыг аныяк-өскен болду. Вера Дежикей, Светлана ДоҢмит олар-биле демги методичет чугаалашкан түҢнелиндe:

— Ындыг-дыр, кыстар, хостуг үеңерде Культура бажыңынга чедип келиңер. Алызында барып национал хөгжүм херекселдериҢе ойнаар бөлүктү тургузар бис. Хоомун хомусчулар Сеңди-Сүрүң Монгуш, Сереңмаа Байыр-оол оларга база дыңнадыр бис — дей-дир.

Шиңап-ла кижи көрүп чоруурга чоннуң аразында салымчаңныглар кончуг хой. Кол-ла чүүл — оларны илередип тывары. Ону чедип алырынга культура ажылдакчызы кижиниң ролю улуг дээрзи мыя бо чижектен безин костуг бээрдир.

Суутпай Темек дугайында чугаалаксаан мен. 1966 чылда Кызылдың уран чүүл училищезинiҢ улустуң хөгжүм херекселдериниҢ салбырын доозкан. Ооң бээр-ле культура, уран чүүл шугумунда ажылдап чоруур. Бо-ла Самагалдай суурга келгеш, ырлаарынга хандыкшылдыг кыс Алла Комбуй-биле өг-бүле туткан. Ооң бээр-ле «Калдак-Хамар» агитбригаданың идепкейлиг киржикчизи болуп, аңаа автоклуб эргелекчилел ажылдай берген.

«Калдак-Хамар» агитбригаданың концерт программаларын чеже катап тургуспаан дээр, чыл келген тудум, ажыл-херек улам экижип орган. Ырак-узак оруктарны олар чеже катап эртпеди дээр. Бот-тывынгыр артистер күзел-соруун сыкпавинар.

Ам ол культура килдизининiҢ улуг методизи кижи болганда, хөвү турлааңда механизаторлар өөрүшкү-маңнайлыг уткуп алыр.

С. Темек уран чүүлге төрүттүнген салымныг кижи. Ырлай бээрге, оолдуң үнү откүт, хоюг. Көргүкүлер ону катап-катап чалай бергилээр. Кандыг-даа талант ында бар дизе хөорединг болбас. Аяның помчуурунга ол база талантылыг. Баштак шоодугларның ол база күүседикчизи, улустуң хөгжүм херекселдериниҢ пептередикчизи. Баянга, аккордеонга ойнаар орда хала чок-ла.

Ам ол культура килдизининiҢ улуг методизи кижи болганда, райониүң Культура бажыңнарының уран чүүл киржикчилеринге боттуг дузаны чедирер. Республиканың эртем-методиктиг төвүүнүң уран чүүл талазы-биле килган ажылдарын пропагандалап, тарадып турар. Сценарийлерни бо-ла тургусчур.

«Калдак-хамаржыларның» аян-чоруу бо хүннерде база-ла уламчылавышаан.

О. ЧИҢМИТ.

Күш-культура болгаш спорт

ЭҢ-НЕ АНЫЯК ЧЕМПИОН

ССРЭ-ниҢ Улустарының VIII спартакиадазының спортчу гимнастика талазы-биле тулган чемпионуну аттыг Москваның 16 харлыг школачызы Дмитрий Билозерчев чаалап алган. Ол хире аныяк чемпион совет гимнастиканың төөгүзүнге туруп көрбээн-даа. Европага маргылдаага база мындыг болганын сагындырып каалы: Болгарияга бо чылдың чазыныңда болуп эрткен чурттар аразының бирги чери дээш маргылдаага Билозерчев тулган чемпион атты чаалап алган болгай. Спартакиадага мшкаш мындыг улуг маргылдааларга бирги болгаш ийнги чер дээш маргылдаага киржип турарларның саны 1,5 балл чедир ангылаптп турганың тускай эртемниглер безин сагынмас болган. А Билозерчевтиң соонда делегейниң тулган чемпиону Юрий Королёв зоруп орган болгай.

— Совет гимнастиканың төөгүзүнде эҢ аныяк чемпион болганыларны чүү деп бодаардыр силер?

— Ындыг-ла эрте тиилеп эгелээн мен деп санаарын турар мен ийин. Тептыг-ла үези бо деп бодаар кижи мен — деп, ол харылады.— Гимнастика дээрге хүиүҢ-не чалыыткап орар болгай. Ынчангаш бистерге, аныяк салгалдың кижилериге, улуг кижилерге дегиизээрге, маргылдааларга киржири чиик-даа болуру чадавас. Чүге дээрге чамгыс ай хевириниҢ ажылын кылып турзувусса-даа, бистер оларның байлак дуржулгазынга даянып турар болгай бис.

— Делегейниң гимнастика талазы-биле чемпионады октябрь айда Будапештиге болуп эртер болгай. Силернии-биле алыр болза, совет спортчуларның кол удурланыкчылары кымнар болурул?

— КҮР-ниҢ командазы-ла болур боор. Ооң соонда — АКШ-тың болгаш Японияның командалары. Ол дээрге команда талазы-биле турнирге ындыг болур. А бир эвес хууда бирги чер дээш маргылдааларны алыр болза, мында удурланыкчыларывыс дыка хей. Оларның эҢ хөйү — ССРЭ-ниҢ чыныды командазында мээң эштерим-дир. Маргылдааларга киржир тергиннерниҢ техниктиг белеткели дыка бедик, мындыг болганда дыка хей үеэн психология талазыбиле маргылдааларга эрттирер боор бис.

— Гимнастика талазы-биле ынак херекселиңер чүл?

— Кара-буга.

— Гимнастикада ынак ээреңиңер бар бе?

— Ийе, олимпийжи тулган чемпион, спортчу гимнастика талазы-биле ССРЭ-ниҢ аныяктарының чыныды командазының тренери, чоокша чедир-ле мээң дагынымкым чораан Николай Андрианов-ла болгай.

— Он беш харлыг тургашла аныяктарның чыныды командазынга Дмитрий киргеи — деп, Николай Андрианов чугаалай-дыр.— Ол тергиин гимнаст дээрзин удаваайда-ла билдинге берген. Делегейниң бирги черя дээш аныяктар маргылдазынга Билозерчев аңаа ойнап алза чогуур бүтү чеди алдын медальдарының шуптузуун ап, мени шуут кайгаткан. 16 харлыг бо гимнаст ам чиик, ээлгер, ынзы-бүрү хевирлерни күүседиринге бедик мергежилдиг-биле мени кайгадып турар болгай. Ооң программазы дыка шыырак болганда, турниринiҢ чедишкининг эртип турган үезинде ол программазынга чаа хевир киирип, өскертип болур. Оонбиле ажылдазы дыка чиик, чүге дээрге спортчуның ёзулуг бедик шыыры — треверiҢ айытканы четпестерни ол дорадораан эдип алтар, чамдык элементилерни аңаа катаптап турганының шуут ажыы чок. Ооң бедик мергежилиниң үндезини — гимнастиканың ыяалла күүседирип чугула хевирлерин Александр Александровтуң таарыштыр, эки кылдыр ажылдап кылганы школа болур. Билозерчевтиң психология талазы-биле байдалын мен шуут ховар таварылга деп санаар мен. Спортчуга хөй чылдарда чыгдынган дружкагадан тиилелгеге бүзүрел Билозерчевте тергиин сайзыраан.

В. МЕЛИК-КАРАМОВ. (ПМА).

• СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ •

БҮГҮ СТАДИОННАРГА БАЙЫРЛААН

Москваның «Октябрь» стадионга маргылдаалар Күш-культуржу хүүнде дан бажындан-на эгелээн. Найысылалдың дыка хей районнарының будурулгелериниҢ күш-культуржулары күжүн шенешкенер. Тиилелге дээш — чүгүруктер, чиик атлеттер — узунун халыырынга маргышканнар. Футбол болгаш баскетбол шолдеринге маргылдаалар изиг түлүк болгулаан.

Шак ындыг маргылдаалар Күш-культуржуның хүүнде бистиң найысылалывыстың 36 стадионнарынга болгаш спорт комплекстеринге, парктарга, дыштанылга зоналарынга болгулаан. Ол маргылдаалар үезинде дыка хей москвачылар ГТО нормазын дужаап алганнар. Чурттуң кол стадиону ол хүн дыка-ла хөлзээзиниҢ болган. Москвачылар-даа, найысылалдың аалчылары-даа киржириш күзээни маргылдаа бүрүзүнге идепкейлиг киришкен.

Хүшүн кол болуушкунунга делегейниҢ тайбың марафону болган. Ол чаңчылчаан байырлалга алды мун ажыг киржикчи киришкен. 42 километр 195 метр классиктиг марафон оруундан аягында 14-тен 80 хар чедир назылыг спортчулар 10 километр орукка маңнашканнар. Совет спортчулар-биле кады 18 чурттуң төлээлери аңаа маңнашканнар. Нинтэнбиле дөрт диптиҢ — Европаның, Азияның, Американың болгаш Африканың спортчулары аңаа келген.

ЛужникилерниҢ улуг ареназынче бир дугаарында Волгинскиден келген спортчу Лев Хитерман чедип келген. Ооң үези — 2 шак 17 минута. 52 секунда. Херээжеп спортчулардан Березинки хоорай чурттуг Татьяна Лунегова 2.41.17 санны ап, тергиндээн.

ШЫДЫРААА

ДелегейниҢ үш дакпыр чемпиону Анатолий Карпов ГФРниҢ Ганноверде ам-даа уламчылавышаан турар ажык маргылдаага үшкү тиилелгени улаштыр чедип алган. Сөөлгү удаазында ол филиппин гроссмейстер Эугенио Торрени утткан. Ам Карпов 5 санныг. Ол ийнги черде. Өске совет шыдыраачы Тамаз Георгадзе Карповтан чартык сан мурнап турар.

ЧИИК АТЛЕТИКА

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА-ның корр.). Алды алдын медальды (41-ден) чиик атлетикага делегей чемпионадының тоогузүнде эҢ бир дугаарында совет спортчулар чаалап алган, ук маргылдаа Финляндияның найысылалыгга Олимпий стадионга болган.

Бистиң шиляндек командавыстың эр ойнакчылары дөрт удаа тиилелгени чаалап алган. ХүндүткелдиҢ эҢ дээди чадазыныче маска октакчызы, делегей чемпиону Сергей Лятинов (Доңда Ростов)—82,68 м. Одессадан келген 19 харлыг беднин халыыр Геннадий Авдеенко—232 см. Ооң чажыды, узун ыяш дузазы-биле беднин халыыр Донецк чурттуг Сергей Бубка—570 см. Эстафета квартединиҢ киржикчилери Ташкент чурттуг Сергей Ловачев, москвачылар Александр Трощило болгаш Николай Чернецкий, а ол ышкаш Новосибирскиден келген Виктор Маркин олар 4х400 — 3 мин. 00, 78 сек болган.

Бистиң спортчу кыстарывыстың чедишкинии чер албаан. Олар чүгле ийи алдын медаль чаалап алганнар: Екатерина Фесенко бодунуң 25 харлаан хүүнде шаптыктаашкынынг 400 метр черге чарышка делегей чемпиону болган, Доңда Ростов чурттуг Тамара Быкова беднин халыырынга шылгараан.

СӨӨЛГҮ ХҮННЕРДЕ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА-ның корр.). ДелегейниҢ чиик атлетика талазы-биле чемпионадынга беднин халыырынга Одесса чурттуг, 19 харлыг Геннадий Авдеенко чайынначак тиилелгени чедип алган. Баштайгы оралдажышкындан ол 2 метр 32 см. бедикти ажа халаан.

Эрткен сезонда делегейниҢ эҢ тергнин чээрби беш халыкчыларының аттарының аразынга бо чемпионнуң ады чок турган. Ол 1963 чылдың ноябрь 4-те төрүттүнген, Одессаның кооперация техникумун эрткен чайын доозкан. Чиик атлетикага он бир харлымындан бээр киржип келген. 1980 чылда беднин халыырын эҢ баштай шенээн (ооң мурнунда үш дакпыр халышка киржип турган).

Ооң чедишкинии эскерип каапнар. Моге-шыырак Геннадий — ооң узуну 202 см, дензии —84 кг., Москвага спорт мастериниҢ нормазын элээдилерниҢ ышкы маргылдаазынга дужаап алган. Ленинградка 2 метр 28 сантиметр коргүзүглүг тиилелге чедип алган соонда, аңаа делегей класзының спорт мастери атты тывыскан.

— Хельсинкиге тиилелге чедип алыр мен деп бодавайн чораан мен — деп, чемпион апарган соонда Геннадий парлалга конференциязынга чугаалаан. — Ындыг улуг хемчээлдиг маргылдаага беднии көргүзүглүг болурун күзеп турган мен харын. Ынчангаш, тиилекчи болганым мени кайгадып тур.

Хой чүве чугаалаарывынга ынак эвес чемпион сураглыг спортчулар-биле сегиржин алышкынга кайгамчыктыг чүткүлдүүн көргүскеп. Бодунда бар аргаларны бүрүҢ-биле ажыглаар, бар күштү үндүрер кылдыр бодун чаңчыктыргаңындан ол спортчу чайынначак тиилелгелиг болган деп специалистер-даа, журналистер-даа демдеглеп турарлар.

Программаның ол хевиринге ийнги черия АКШ-тан келген Тайка Пикожу чаалап алган, ооң көргүзүү — 2 метр 32 см. Ынчалза-даа ону ажып эртеринге Авдеенконуңнан хой оралдажышкынны ол кылган. КУР-ниҢ төлээзи Чжу Цзяньхуа хүлер шаңналды алган, ооң саны бистиң Игорь Паклиннивистиң мшкаш, 2 метр 29 см, ынчалза-даа ооң оралдажышкынны Игорьнуңнан эвээш болган.

Чемпионаттың соөлгу хүннеринде клерээн техниктиг көргүзүглер мындыг:

Херээжеңнер. Шаптыктаашкынның 100 м. 1. Беттине Ян — 12,35 сек (делегей рекорду). 2. Крестин Кнабе (кайызы-даа —ГДР) — 12,42. 3. Гинка Загоорчева (Болгария) — 12,62. 4. Наталия Петрова— 12,67... 6. Елена Бисерова (Кайызы-даа — ССРЭ) — 12,80. Копье. 1. Тиина Лиллак (Финляндия) — 70,82 м. 2. Фатима Уитбред (Великобритания) — 69,14. 3. Анна Верули (Грецня) — 65,72.

Эр улус. Беднин халыыры. 1. Геннадий Авдеенко (ССРЭ) — 2,32 м., 2. Тайк Пикок (АКШ) — 2,32, 3. Чжу Цзяньхуа (КУР) — 2,29, 4 Игорь Паклин — 2,29... 8. Валерий Середа (кайызы-даа ССРЭ)— 2,26. Он хевир. 1. Дейли Томпсон (Великобритания) — 8666 санныг, 2. Юрген Хингеен — 8561, 3. Зигфрид Венц (кайызы-даа — ГФР) — 8478... 6. Александр Невский (ССРЭ) — 8201. Шаптыктарлыг 110 м. 1. Грег Фостер (АКШ) — 13,42 сек., 2 Арто Брюггаре (Финляндия) — 13,46. 3. Уиллн Голт (АКШ) — 13,48.

Чемпионаттың соөлгу хүнүнде, воскресеньеде, совет спортчулар алды медальды чаалап алганнар. Узун ыяш дузазы-биле беднин халыырынга Донецкиден келген Сергей Бубка чемпионаан, моңгун шаңналды Иркутскиден келген Константин Волков чаалап алган.

(СЭТА-ның корр.)

СПАРТАКИАДАНЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

РИГА. (СЭТА). Долганыр шоссеге мотоцикл чарыжы. 175 куб. см. класс. Херээженкер. 1. Вера Фесенко — Коновалова (РСФСР). 2. Луулэ Тулль. 3. Мээли Калам (Кайызы-даа Эстония).

175 класс. Эр улус. 1. Владимир Макаров (РСФСР), 2. Владимир Фаставец (Украина), 3. Анатолий Волков (Азербайджан).

350 куб см. Эр улус. 1. Александр Масковка (Москва), 2. Юрий Раудсик (Эстония), 3. Ивар Блумфельд (Латвия).

телевидение

АВГУСТ 17-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Аянчоруккулар клубу». 9.55 — Күреш туалчуушкунунуң 40 чылынга. «Оттуг дээрбек». Уран-чечен фильм. 11.25 — Концерт. 12.15 —«Эртем болгаш техника». 12.25 — Телемедээлер. 14.35— «Көдээ коммунистериниҢ ажыл-херектери болгаш сорулгалары». Документалдыг телефильмнер. 16.15 — Фильм-концерт. 16.45 — «Горнистер, харыылаңар!» 17.30 — «Коя конструктор» деп документалдыг телефильм. 18.30 — Улустуң аялгалары. 18.45 — Богун делегейде. 19.15 — Мультфильмнер. 19.35— Оруктарылдаа министри П. С. Конарёвтуң аныяк демир-оруккулар-биле беседазы. 20.05 — Үш сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези — «Коломба». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Документалдыг экран». 22.30 — Богун делегейде. 22.45 — Неделяның спорту. 23.15 — 23.45 — Концерт.

ИЯНГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Кыска хемчээлдиг уран-чечен телефильмнер. 9.25 —«Билнир болгаш кылып бил». 10.10 — Кадында —найыралдыг өг-бүле. 10.40 — «Ада-иелер, силерге». 11.10 —Немец дыл. Өөредилгенин 1-ги чылы. 11.40 — «Чарык дээр». Уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы. 12.45 — Мультфильмнер. 13.10 — «Бистиң сад». 13.40 — Фильм-концерт. 14.20 — «Аныяктар адресteри». 15.20 — Телемедээлер. 15.30 — 18.00— Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Урутларга фильм. 18.40 — «Делегей болуушкунларының допчулары». 18.55 — «Гимнастика кичээли». Телефильм. 19.15 — «Азия тову». 19.45 — Телемедээлер. 19.55— Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.10 — Мотоспортка делегей чемпионады. 21.00 — «Үе». 21.35 — Уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези — «Коломба». 22.30 — Документалдыг телефильм.

аграар

Богун республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге дымырааш чыстаар. Мурнуубарының чүктен хаттың дүргеин секундада 7—12 метр. Дүне 10—15, чамдык черлерге 1—5 градус чылыг. Хүндүс 22—27, чамдык районнарга 12—17 градус чылыр.

Кызылга чыставас, хаттың дүргеин 7—12 метр. Дүне 11—13 градус, хүндүс 25—27 градус чылыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЛ.

КИНО

АВГУСТ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «С тех пор, как мы вместе» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Жертва коррупции» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киносборник» 10.00, «Родителей не выбирают» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Это было в разведке» 15.00, «Саламандра» 15.50, 18.40, 20.30 шактарда.

СОНУУРГАКТАРГА

3511 КАТАП ООРЛААН

Токио хоорайның чурттакчызы Йокио Миазаки дээрзи даады-ла чадаг-тергe карак-ажыттан чораан 17 катап кара-бажыңга киргеи. 1932 чылдан эгелээш ол оор 3511 чадаг-тергени оорлаан. Ол чүгле улуг-хүнде, байырлал хүннеринде аңаа алурун турган, оске хүннерде үргүлчү кавырактанып кижи болган.

ЭҢ УЛУГ АМЫТАННЫҢ СӨӨГУ

Бодап көрүкер, 124 сая чылдарның мурнунда чурттап чораан кедергей улуг амытанның сеги тывылганыр. Демир хоолай башкарыкчызы Билл Уокер археологизга кончуг сундулуг болгаш хостуг шагында узун сыптыг маска туткаш. Лондонның мурнуу талазында Суррей деп черже чоруп каан. Тойлуг эл баарынче кире бергеш, бөмбүк мшкаш борбак чүвени масказы-биле дырт кылырга, чуурлу берген, топтап көөрге, сөөктер болган. Ол сонуургак кижи тыпкан сөөктерин эртемденнерге чедире берген.

Британ музейи Аллан Чариге баштаткан экспедициязы ол тойлуг элдиве чоруткан. Казып, шинчип көөрге. 124 сая чылдың мурнунда Лондон хоорайның чоогунда динозавр чурттап чораан боол тур. Ол амытан дагыр диштериле балыктарны илбектеп-кеш, чип чораанын илерээн. Билл Уокер согур душ боол бир шак ындыг дишти тып алган. Тывылган ол динозаврның бедии 5 метр, авары 2 тонна болгаш шакта 25—30 километр чоруур деп тодараттынган.

Ол динозаврның бүгү сөөктерин ийи кижи эптеп киripпкен, ийи хире чылдан олар ооң хамык сөөгүн эптеп кааптар. Бистиң черниҢ ыырында шаг-шаанда ындыг күчүтен амытан чурттап чораанын Британ музейинге киргеи кижилер удавас көре бээрлер.

ЧОЧАК-ЧОЧАК АЛДЫННАР

Бразилияның Сьера Пелада дээр районунуң девискээриндеи ол чер чурттуг Хосе Рибамар де Оливейра хары үгда үш чочак алдын тып алган. Оларның ниити деңзии 100 кг ажа дүжүп турар болгаш ниити өртээ 800 муң крузейро (акша) боол турар. Оларның деңзизии дес-дараалларга ындыг: 39,5 болгаш 32,3 база 19,2 кг болган.

Ол үш чочак алдынның эҢ аар деңзилии болза делегейде ийи дугаар чергеде дирткен. Амгы үеге чедир делегейде эҢ аар деңзилиг чочак алдынны Австралия дилтен тыпкан. Ооң деңзизии 60 кг болгаш «Велькома» деп шола аттыг.

Редакциянуң адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниҢ 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниҢ 2-37-13, чагаа килдизиниҢ 2-41-27, информация килдизиниҢ 2-22-60, культура килдизиниҢ 2-23-54 кедээ ажыл-агый килдизиниҢ 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун кезбейн барганда 2-32-75 телефонче долгавар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1081.

Тыва АССР-ниҢ Нюм үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниҢ талазы-биле күргүне комитединиҢ типографязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—01538

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 191 (12281) | 1983 чылдың август 18, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп

КОРАБЛЬДИ ЭДЕ ТУДУШТУРГАНЫ

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтылар Владимир Ляхов биле Александр Александров «Салют-7» эртем станциязында бежен ажыг хүнүң иштинде ажылдап турар.

Олар ужудуушкуунуң хүлээп алдынган программазын ёзугаар август 16-да «Союз Т—9» корабльдиң эде тудуштурулгазын кылганнар. Орбитаның комплексизиниң эде тургузуушкунун станцияның агрегат кезээнде тудуштурулга белдирин хостаар болгаш комплексти оттулар чүүл база эргежок чугула чүүктер-биле хандырар талазы-биле транспорт шимчээшкинин моон соңгаар кылырының аргаларын хандырар соруулга-биле күүседген.

Космонавтылар корабльди башкаландырар мурнунда комплекстиң системаларының ажылдаар аргазын хынаан, «Союз Т-9» корабль иштинче киргеш, шилчиир эжикчигештерни ыяк хаан алганнар. Москванызы-биле 18 шак 25 минута турда, корабль «Салют-7» станциядан адырлыш чоруткан.

Санап каан үезинде ол ийи космос аппараттарының бот-боттарын дилеп, тыпчырының болгаш чооқшулажырының системаларын ажылдадыпкан. Станция 180 градус эргилиишкинни кылган. Оон соонда «Салют-7» станцияның шилчиир кезээнче «Союз Т-9» корабльди чооқшуладып чедиргеш, тудуштурган.

Космонавтылар корабльдериң тудушканының быжын хынаан соонда, эжикчигештерни ажыткаш, станцияның иштинче киргеннер.

Чер чоогунуң орбитазынга станциядан ынай-бээр ужудуушкуунуң бүгү үелериниң «Салют-7» станцияны болгаш «Союз Т-9» корабльдиң системалары чогумчалыг ажылдап, экипаж чазыг чок, бүзүрелдиг хөделип турган.

Космонавтылар Ляхов биле Александровтуң байдалы эки.

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫНГА—ШЫНАР БОЛГАШ ТЕМП

ТЕХНОЛОГИЯНЫ САГЫЫР, ШЫНАРНЫ БЕДИДЕР

Малдың ыштан хүр ажары, ооң төлүнүң менди болгаш бетнүр, продукциязының хөй болгаш шынарлыг болуру малдың чимр чеминден, ооң шынарындан хамаажыр дээрэин эртем болгаш практика бадыткап турар. Ындыг болганда мал чемнерин чүгле көвүдедир эвес, харын, бедик шынарлыг ыядыр белеткээри негеттинип турар. Оң соруулганы боттандырарда, бирээде, мал чемнерин эң-не сүүзүннүг, чунуктуг болгаш хоолулуг үезинде ажаар. Ийиде, мал чемнериниң ажаап алырының болгаш кадагалаарының технологиязын шыңгыы сагыыр. Үште, мал чемнерииниң чугула бүдүмелдерин байыдар болгаш хоолузун бедидер чүүлдерни холуштур немзэр.

Республиканың мурнакчы ажыл-агыйлары мал чемнерин белеткээриниң депшилгелиг аргаларын ажыглап, ылаңгыя ортем-техниканың болгаш мурнакчы дуржулганың чедишиннерин амыдыралга шиңгээдип ап турар. Ооң чижээзинге «Кок-Тей» совхозту адап болур. Ук ажыл-агыйның сигенчилери кескен сиген бичии кевип кээрге-ле, дораазан пресстээш, семиртилге шөлүнге эккеп, сараттап турар. Чогуур үезинде (тараа баштыг үнүштер баш тыртып, чочак баштыг үнүштер коңгуракталып турда) кескеш, мынчаар ажаааган мал чеминиң шынары бедик, химиктиг бүдүмелдери четче болгаш хоолузу улуг болур. Оон ыңай сигенни малшаган чидп, саза басты, азы оор алды дээр чүве база турбас.

«Кок-Тей» совхоз болгаш Таңды районнуң ажыл-агыйнары бо чылын дазыл чемиштиг үнүштерни хөйнү тараан болгаш оларны нукуруза болгаш өске-даа үнүштер-биле хөлүштур силостап түрар. Мынчаар кылган силос малдың организминге херектиг бүдүмелдер-биле байлак болур. Мал чемнерин силостап турар үеде аңаа химиктиг бүдүмелдерни, ылаңгыя органиктиг болгаш минералдыг кислоталарны база дусту ажыглаары кончуг чугула. Ажаар хуусаазы эртип, чамдык химиктиг бүдүмелдерин эвээжеткен культураларны силостаарынга бо арганы ажыглаары албан..

Республиканың элээн хөй ажыл-агыйлары мал чемнериниң ажаар үезин сагывайн турар. Бо чорук мал чемнериниң шынарын чавызадып, үрелишкинге-даа чедирип турар. Мындыг наражага «Күш-ажылдың хөстүү», «Шамбалыг» болгаш өске-даа совхозтар таваржып турар. Ол ажыл-агыйлар мал чемнеринге химиктиг холуңсаааларны доңу ажыглаар ужурлуг.

«Енисей» совхоз мал чеми ажаар СКС-100 деп ийи комбайнныг. Оларның үрелгенинден августуң дөрттүң хүнүнде сенаж-даа салдынмаан, витаминниг сиген долганы кылыр агрегаттар-даа ажылдаваан, техника-даа, улус-даа ажыл чок хүнээн. Сенаж салырын узамдыытырар таварылгалар өске ажыл-агыйларда база бар. Дыка хөй ажыл-агыйлар сенаж салыр ногаан массаның өл-шыгын барымдаалавайн, кестинген-не масса бүрүзүн оңгарже төп турар. Оңгарның ажсын дуглаарының чуруму база сагыттынмайн баргылаар. Шыгжаан мал чеминиң бансыраар ужуру ында. Ооң уламындан республикада алдынган сенажтың 39 хуузу класс чок болган. Ындыг сенаж «Суыпак», «Барлык», «Саян» совхозтарда бар.

Чаъс-чаашкынныг чылын сарааттаар, сенажтаар, силосстаар, пресстээр мал чемнериниң өл-шыгын чогуур негелдежинге дүүштүр белеткээри — мал чемнерин белеткээриниң технологиязында база бир кол негелде. Маңаа, ылаңгыя амгы байдалда, нүштүг салгынналыышкынны ажыглаар херек. Ындыг турбуже, мал чемнерин белеткээриниң бо депшилгелиг аргазы республиканың ажыл-агыйларында дыка оожум шиңгээттинип турар. Шыгы улуг сигенни сараттаарда химиктиг бүдүмелдер, адак дээрге дус ажыглап турар бригадалар болгаш звемолар база ховар. Ылаңгыя «Совет Тыва», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарның сигенининң шынары дыка чавыс. Ажыл-агыйларның удурлуучулары, туснай эртемнигляр болгаш мал чемнериниң белеткелчилери мал чемнерин белеткээриниң технологиязын сагыырынче, мал чемнериниң шынарын бедидеринче угланган хемчеглерни шыңгыырадыры чугула. Маңаа улуг роль-ду чер-черде улусчу контроль бөлүктери, комсомолчу прожментор постулары болгаш хөй-ниитиниң активчилери ойнаар ужурлуг.

Амгы үеде республиканың ажыл-агыйларының хөй кезии боттарында мал чемнериниң шынарын хынаар лабораториялыг. Ук лабораторияларны мергежилдиг кадрлар-биле четчелээри болгаш бүрүн ажылдадыры негеттинип турар. Ооң-биле чергелештир хыналда анализ кылыры-биле республиканың төп лабораториязынче мал чемнериниң дээжилерин чорударын озалдадып болбас.

Бо хүннерде мал чемнериниң белеткели түлүк чоруп турар болганда, ооң технологиязын шыңгыы сагыыр, мал чемнериниң шынарын бедидер талазы-биле дээштиг хемчеглерни алыра совхозтар дирекцияларының, партия организацияларының, Советтер күүсөммарының соңгаарлаттынмас херээ.

«Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазы он бирги беш чылдың бирги чартыында күрүнеге сүт садар чартык чыл планын 101 хуу күүсеткен. Ук ферманың коллективи ам мал чеми белеткээриниң шалыпчы аймында идепкейлиг киржип турар.

Инек кадарчызы, пенсионер Дикчит-оол бодунуң оолдары Шолбан болгаш Андрей-биле кады сес тонна сигенни белеткээн. Адашкылар ажылын уламчылап турар.

«Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазының коллективи мал чемнерин белеткээриниң шалыпчы аймына идепкейлиг киржип турар. Ферманың эргелекчизи коммунист Раиса Монгуш сиген сооргүп турар чолаачылар Т. Куулар, В. Домбуу.

В. МОНГУШТУҢ фотозу.

АЖЫЛЧЫН ТУРУШ БҮРҮЗҮНГЕ

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң «Күш-ажылдың социалистиг сагыяга-чурумун быжыглаарының талазы-биле ажылды нүштелдирер дугайында» доктаалын бистиң столоваялар болгаш рестораннар трезиниң коллективи боттарының хуралдарынга танышып чугаалашкан. Ук доктаалды изиг сонуургал-биле деткээнивисти чүнүң-даа мурнунда чугаалаар апаар. Аңаа хамаарыштыр коллектив кемигүннери боттарының тодаргай санал-оналын-даа үндүргеннер.

Ук доктаал бүдүрүлгеге сагыяга-чурумну быжыглаарынга, күш-ажылды чедимчелиг организастаарынга база коллективте ажыл-агыйжы, ажылчыларынга таарымчалыг байдалды тургузарынга улуг дузалы, салдарны чедирип, шак ынчаар ажылдаарын бистен негеп, хүлээдирип турар-дыр. Азы кысказы-биле чугаалаарга, кижи бүрүзү, ажылчындан удуртукчуга чедир, бодунуң омаашкан ажылын ак сеткилдиг, бүрүн хандырар дээш бүгү күжүн, билиин берип ажылдаары бистен негеттинер-дир.

Күш-ажылдың сагыяга-чурумун үрээр, прогул кылыр кижилериң ээлчеглиг шөлээзининң хүннерни кызырар дээнинге чүүлдүгүнүп, ээлчеглиг шөлээни бээрде кижилериң сагыяга-чурумун барымдаалап көөрүн саналдаан. Бо чылдың эрткен 7 айларында трестиң бүдүрүлгелеринде прогул болгурганындан 938 кижи-хүн үеттүмген. Чылдагаан чок ажыл шагы үзер, арага-дарыга хаяыкшыыр кижилерге эптеш чок байдалды бүдүрүлге бүрүзүүге тургузар. Ажыл төлевирин саналарда ажылчын кижиниң прогул кылганы, ажылче озөлдээны база күш-ажылдың сагыяга-чурумунуң оске-даа хажыдыышкынары дээш шаңнал акшазын эвээжедири азы шуут казыры, разрядын кудуладыры дээн чергелиг хемчеглерни ажыглаарын улам-на шыңгыыраткан бис.

Бараанның, продукцияның кадагалаан, шыгжаарын кижилер талазы-биле дыка хөй эштер саналын бергилээн. Маңаа бараанны хүлээп алырының чурумун, продукцияның шынарын хынаарын күштелдирер; самчыгдал, тудагдал чок ажылдаар; складка бараанны артырарының лимидин сагыыры дээн ышкаш айтырыгларга кижилер изиг сонуургалдыын илереткен.

Совет садыгның чурумун сагыыр, культуразын бедидер талазы-биле боттуг шүүмүүлелдер база эвээш эвес болган. Ылаңгыя бо талазы-биле столоваялар болгаш рестораннар трезиниң бүдүрүлгелеринде четпестер бар болгаш оларны болдурбазының хемчеглерин алыр ужурлуг бис. Бистиң треске хамаажыр турар бот-орулга-чарылгалыг 7 бүдүрүлгеден столовая, буфет, ресторан бүрүзүнүң коллективтиң ниити хуралынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган.

Ам бүгү трестиң социалистиг хүлээлгелериниң чамдык пунктуларны маңаа айтып көрейн. Байырлалга уткуштур келир чылдың 9 айларында үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын хуусаа бетинде күүседир болгаш планнан ажыр 65 муң рубльдиң бараанын сайгарар. Бодунуң продукциязын бүдүрерин планнан ажыр 66 муң рубльге бээр. Ажылды организастаарын экижиткенинден, бичче механизацияны ажыглаанындан күзүн ажылчыннарының ажылының бүдүрүкчүлүүн (эрткен чылдың деңнелиминден) 7 хуу бедидер. Продукцияның чаа 5 хевирин бүдүрерин (кондитер кылыгларының —3, кулинария кылыгларының—2 хевирин) шиңгээдип алыр. Хуудa бракераж салыр эргеин 2 поварга, 2 кондитерге тыпсыр. Комсомолчу-аныяктарның 3 бригадазын тургузаар.

Оон аңгыда, 40 чылдың байырлалынга уткуштур коскү агитацил керекселерни: чырык рекламазын, лозунгнарны, стендилерни чаартып, эде дериир. Бүдүрүлге бүрүзүнүң девискээрин погаанчыдып, ыяштарны, чечектерни олуртуп, тарыыры дээш оондаа хөй ажылдарны кылырын көрүп турар бис.

Ынчангаш амгы үеде бистиң трестиң коллективи СЭКП Төп Комитединиң июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринден, күш-ажылдың сагыяга-чурумун быжыглаарының дугайында чугула доктаалды ажылдыыска удуртулга болдуруп алгаш, он бирги беш чылдың планныг онзалдаларын күүседир дээш бүгү күштү мөөнүп ажылдап турар.

З. ЧҮЛЬДҮМ,
столоваялар болгаш рестораннар трезиниң директорунуң оралакчызы.

АЖААЛДАЖЕ КИРГЕН

Таңдыда «Россия» совхозтуң механизаторлары көк-тараа кезилдезинче организастыг кирген. Аңаа турасказтакш байырлыг митингини тараа шөлүнге совхоз директору А. Н. Байгажаков ажыткаш, совхозта тараа кезилдезинин эгелээнинге холбаштыр механизаторларга байыр чедиргеш, он бирги беш чылдың үшкү чылының дүжүдүн чидириг чокка ажаап алыр дээш база ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга боттарының төлептиг үлүүн киирер дээш кижи бүрүзү төлептиг ажылдаарынче оларны кыйгырган.

—Бо сезонда 5200 гектар тараа культураларын ажаар ужурлуг бис—деп, совхозтуң кол агроному А. Н. Смоляпко аңаа сөс ап чүве чугаалаан, демдеглээн.—Оон иштинде 450 гектарда тараанывыс көк-тараанын ажаалдазынче бөгүн киирип турарывыс бо—дээш комбайнерлерниң, ажаалдада киржип турар өске-даа механизаторларның бо сезонда соруглаарының дугайын чугаалаан.

Совхозтуң хову бригадири Ю. П. Федорченко, кол инженери Н. И. Газеев болгаш оондаа өскелер ол хуралга сөс ап чүве чугаалаан, бо чылдың чаагай үнген дүжүдүн кыска хуусаада чидириг чок ажаап алыр болгаш кол-ла кичээл. гейни ажылдың шынарынче угландырып, черге чангыс-даа мажак кагбас, чангыс-даа сып ажаап алдынмайн баар ногуну бөдүрбас дээш кызымак ажылдаарынче механизаторларны кыйгырганнар.

Дүжүт ажаалдазында ажылдап турар механизаторларның ортузунга чарыштыг организастаар, оларның ажылын бек хонуктап совхоз дирекциязының шында профэвилел комитеди-биле кады ажылдап кылганы планын аңаа бадылаан.

Совхозтуң тургустунганынын бээр механизатор болуп ажылдап келген хоочун, көдээ Советтиң күүсөм кежигүнү коммунист Задар Фролович Агашов бөөдал снопту аныяк комбайнер Виктор Овчинниковка түтөп бергеш, тараажының буянныг мергежилинге чаа-чаа чедишкиннерлиг болурун аңаа күзээн.

«Дүжүт ажаалдазын эгелээр!» деп команда дыңналган соонда, чыскаал тургускулап каан комбайннарның моторларының даажы ховуну чангыландырыпкан. Кезилдени эгелээр эргеин дүржулгалыг комбайнер Валерий Коңгаржыкка берген. Хүн караанга алдынналдыр көстүп, чалгып чыткан тараалыг ховуже баштайгы комбайн кестирип кириптерге, өскелери оон соо-биле шуужүттү. «Россия» совхозтуң тараажылары көк-тараа кезилдезинче ынчаар кирген.

М. КАЛЧАН,
«Шынның» корр.

ДОКТААЛДА ОНЗАЛАП АЙЫТКАН

«Күш-ажылдың социалистиг сагыяга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалы чоңнуң пзиг деткиишкинни алган. Ол дугайында чоңнуң чугаазын дыңнап, солуннардан ыомчуп чор мен.

Мээң назы-харым элээн дөгүй берген, эрткен үениң дургузунда амыдыралдың улуг өскерилгелерин көрүп келдим. Күш-ажылдың сагыяга-чурумуига база элээн өскерилгелер болгулаан. Ылаңгыя сөолгү чылдарда, «Экономика канналгалыг болур ужурлуг» деп кыйгырыг калбарган соонда, негелде элээн шыңгыыраан. Шынап-ла, акша-көпеекти, материалдарны болгаш үени каннаары бурунгаар хөгжүлденнип ап чугула көргүзүглери болгаш быразы аварган. Эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, хөй продукцияны бүдүрер дээки ол.

Күш-ажылдың социалистиг сагыяга-чурумун быжыглаар дээрге-ле, кижи бүрүзүнүң харысалгазын бедидери-дир. Курлавырлар ынчан тыптыр, ажылдың бүдүрүкчүлүү база бедиир, бот-үне эвээжээр. Ажылды шын организастап шыдавао болзувусса, бо соруулга чедип алдынмас. Чижээдээрге, чамдык малчыннар кажаазының көрженин чогуур үезинде хооруп албас, ынчан турда ол көржең күш четтирбестээр. Оон шефчилер дилээр, ол улустуң ажылын үзер, хөй чарыгдал үндүрер ужурга таваржыр. Мындыг байдалды тургузуп кээр улустуң ажыл төлевирин тырттырган, ажылманияның Социал-демократтыг партиязының санап турарын ГФР-ниң ДПА агентствозу дыңнаткан.

⊙ **ПАРИЖ.** Чадтан сөолгү медээлерни ёзугаар алырга, Африканың ол чуртун эжелеп алыр соруулга-биле каржы шеригг хемчеглерин Франция сөолгү үеде күштелдирип турар. 150 француз десант шеригглери Чадтың найысылалы Нджаменадан 450 километр ырак сөөгу девискээрде. Салал хоорайда туруштарны эжелепкенин Франс пресс агентство дамчыткан.

Чадтың чөөн девискээринде Арада хоорайже француз шеригглерни чоокку үеде база киирер деп турар.

(СЭТА).

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Национально-краеведческий отдел

...Дашткылдан сөолгу медээлер...

⊙ **ХАНОЙ.** Можу болгаш уезд деңнелиндө партия шкоолаларының ажыл-чорудулгазын сайзырангайжыдарының айтырыгларын Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-зының инициативазын ёзугаар чыылдырган чөвүлел хуралдың киржикчилери чугаалажын керген. Башкылаарының шынарын, өөредилгениң дээштинин, ажыктын бедидеринче онза кичээнгейни угландырган.

Партия өөредилгезининң системазының сөөлгү үеде чедишкининг хөгжөзнин чөвүлел хуралга демдеглээн. Ол денгелдиң партия школаларынга теоретиктиг болгаш политиктиг өөредилгеге 1980 чылдан бээр 200 муң ажыг кижи хаара туттунган.

ВКП ТК-ның секретары Хоанг Тунг чөвүдел хуралга чүве чугаалаан болгаш кадрларны белеткээр, коммунистерни кижиндер, марксисчи-ленинчи теорияны ажылчы чоннарның ортузунга пропагандалаар херекке партия школаларының чугула ролюн онзалап демдеглээн.

⊙ **МЕХИКО.** Тайбын болгаш амыдырал-чуртталга дээш, дайынга удур демиселдиң делегей хүүн 1983 чылдың сентябрь 1-де эрттиреринче Латин Американың болгаш өскедаа чурттарның ажылчы чоннарының профэвилел төптерин Латин Американың Ажылчы чоннарының профэвилел чаңгыс эвининң доктаамал конгреви (ЛАПЧЭДК) кыйгырган.

⊙ **САН-ФРАНЦИСКО.** Чепсегленишкинни херек кырында дүжүрерни чедип алыр соруулга-биле боо-чепсекке контроль айтырыгларын сарыылдыг ёзу-биле көөрүнче Рейгайның администрациязын Калифорнияның хөй-ниити организацияларының каттыжышкыны кыйгырган «Ажыл дээш, тайбың болгаш хосталга дээш!» деп лозуңнуң адаабиле чыскаалды бо чылдың август 27-де Сан-Франциско хоорайга эрттиреринге «Арынүүрнүң коалициязы» деп хөйниити организациялардың ол каттыжышкыны шиитпирлээн.

⊙ **ТОКИО.** Дайынга удур массалыг митинг Японияның Осака хоорайынга болган. «Японияны ядролуг дайынның шелүү кылырын кажан-даа болдурбас бис!» деп, митингиниң киржикчилери медеглээн. Хоорайның херээженнер организацияларының инициативазын ёзугаар митингиниң чыылдырган.

⊙ **ВАШИНГТОН.** Вашингтонның делегей аэропортунга СЭТА-ның корреспондентизин В. Г. Кухаренкога болгаш ооң өг-бүлезининң кежигүннериге хамаарыштыр америк эрге-чагыргаларның өөрүк-чоңгээзинге удурланышкынны ССРЭ-нин АКШ-та элчин чери АКШ-тың күрүче департаментизинге медеглээн.

В. Г. Кухаренко болгаш ооң кадайы база ийи бичии уруглары самолетка олурар мурнуу чарында америң эргечагыргаларның төлээлекчилери, ылаңгыя истелгелерни федералдыг бюрозунуң агенттилери, оларны чыллагаан чок черге саададып, байысаап, Кухаренконуң 15 харлыг оглуң Совет Эвилелинче чоруттайн, АКШ-ка арттырып каарын ораладышканнар.

⊙ **БОНН.** Барын Германияның девискээринге америк «Першинг-2» болгаш чалгынныг ракеталарны эккеп тургузарынга бүдестаттым (ГФРниң парламентизинин) чепшээрежилгээн херек деп, Германияның Социал-демократтыг партиязының санап турарын ГФР-ниң ДПА агентствозу дыңнаткан.

⊙ **ПАРИЖ.** Чадтан сөолгү медээлерни ёзугаар алырга, Африканың ол чуртун эжелеп алыр соруулга-биле каржы шеригг хемчеглерин Франция сөолгү үеде күштелдирип турар. 150 француз десант шеригглери Чадтың найысылалы Нджаменадан 450 километр ырак сөөгу девискээрде. Салал хоорайда туруштарны эжелепкенин Франс пресс агентство дамчыткан.

Чадтың чөөн девискээринде Арада хоорайже француз шеригглерни чоокку үеде база киирер деп турар.

(СЭТА).

ХАНДЫРЫЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР ДЭЭШ

Амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын хөгшүдерин — чоннуң чагагай чоруун бедидер талазы-биле программаның күүселдезиниң бир арга-хевири. Ол соруулга партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринде, СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.), июнь (1983 ч.) Пленумнарының документилеринде тодаратынган. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Чоннуң амыдырал хандырылгазын улам хөгжүдериниң болгаш экижидериниң дугайында» доктаалы — совет кижилер дээш партия, чазактың ада-сагыш салыышкынының база бир херечизи. Ында амыдырал хандырылга албанының ажыл-чөрүдүлгазының калбак программазы кирдунген.

Эрзин районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелениң коллективин оңу хүн бүрү ажылынга удуртулга болдуруп, кодээ чоннуң хандырылгазының культуразын бедидер дээш ажылдап турар. Бүдүрүлге эргелениң ажыл-агыйларда комплекстиг хүлээп алышкын пунктулары кол даянир күжүүрүг. Оларны дамчыштыр кодээ бодап чагыдарны ап, күүседип турар бис. «Нарын», «Мөрен» совхозтарда комплекстиг хүлээп алышкын пунктуларының ажылы эки. Ук ажыл-агыйларның удуртукчулары-биле ажыл-агыйжы харылаашыс батай эвес. Бот-боттарын билчип, харылзалыг болурга, түңнел эки болуру чугаажок. Ук хүлээп алышкын пунктулары бо чылдың бирги чартыының түңнели-биле бүдүрүлгенин хүлээп алышкын пунктуларының ортузунда калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болган. «Нарын» совхозта тургустунган пункт (эргелекчизи М. Мумбалдай) бирги черин, нйнги-зин — «Мөрен» совхозтуң эргелээн. Мурнакчыларның шаңналт шиитпирлери олардан.

Даарыңгыла шегинин ажылы мактаалыг. Оон уран-шевер хөлдүг мастерлериниң даараан хевинге чаңгыдчыларның үнелелиг — ында мастерлериң эки ажылының бадыткалы. Ол цехте мурнакчылар хөй. Оларның хөй кезии бүдүрүлгениң хоочуну даараныкчы мастер А. Х. Маскырның удуртканы национал хөп даараар бригада алган. Ажылдакчылар ортузунда калбарган хууда социалистиг чарыштың тиилекчилери даараныкчы-мастерлер Арамаа Маскыр, Нина Сундуй, Күнзеңмаа Идам олар болган.

Социалистиг чарышты түңнээрде, цех, бригада, ажылдакчы бүрүзүнүң ажылын бүгү талалыг өөренип көрүп турар. Бистиң ажылывыста кол чүве — ажылдың шынары, чагыкчылар-биле ажыл. Ынчангаш хептиң даараарын, ишкихептиң, амыдыралдың нарын дериг-херекселдерин эки шынарлыг септөөринче кичээнгей улуг. Бүдүрген продукциниң шынарын социалистиг чарыш талазы-биле харылаап турар комиссия ында, контролдап турар. Шынар дүүнү бүдүрүлгеге неделәда бир удаа эрттирип турарындан бүдүрген продукциниң шынары элээн эжиккээн, үлегеринге оларны чөчүүр хуусаазында чедирери база багай эвес тургустунган.

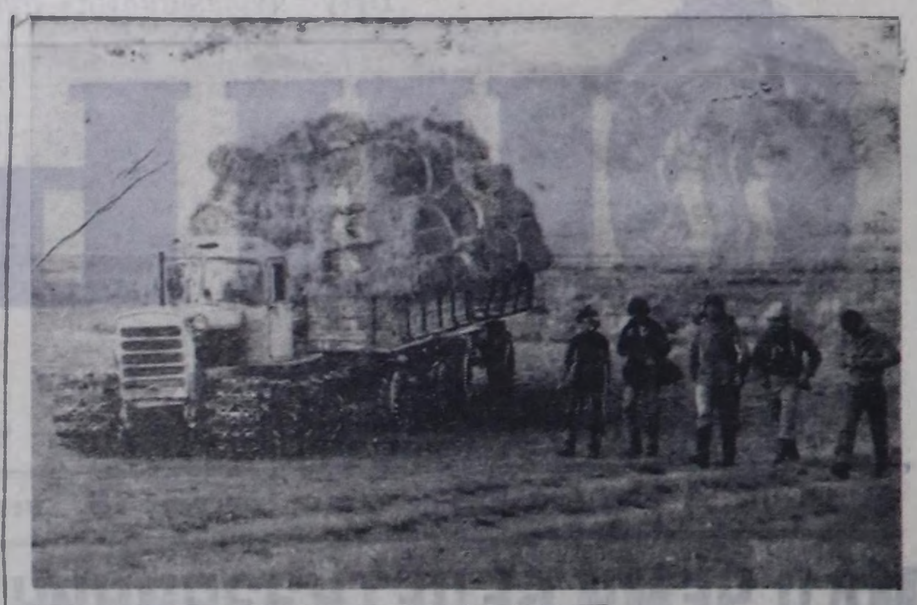
Малчын коданнарга, ферма төптеринге чедип, оон нинчилеринге амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын чедирери бистиң ажылывыста чугула айтырыг. Ол соруулга-биле комплекстиг үнүүшкүнерин организастаарын чугулаалап турар бис. Малчын коданнарже үнер графикти совхозтар төптеринде хүлээп алышкын пунктуларында тургускан. Ылангыя кодээ ажыл-агыйның сезонныг ажылдарының үезинде оны шыңгыы сагыырын чурумчуткан.

Бүдүрүлгеде ишкти септөөр болгаш даараар, баш дүгү таарар цехтериң ажылы база багай эвес.

Он бирги беш чылдың үшкү, өзек чылының баштайгы чартыны доозулган. Бүдүрүлгениң коллективи ол үениң дургузунда кызымак ажылдаан деп болур. Оон бадыткалы — районнуң бүдүрүлгелериниң, организацияларының аразында социалистиг чарышка чартык чылдың түңнели-биле тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң, ВЛКСМ райкомунуң шилчиир кызыл туғун чаалап алганывыс болур.

Ол шаңналды чедип алырынга организастыг чорук, күш-ажылдың, бүдүрүлге сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле бисте- элээн хемчеглер алдынган, ынчангаш сагылга-чурум үрээшкиннери бисте колдуунда чок деп болур. Тургустунуп келген чурум үрээшкиниинң чамдык таварылгалары коллективтиң кежигүннериниң кичээнгейи чокка артпас. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар айтырыг ам оон-даа күштелир. «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң чоокта чаа хүлээп алган доктаалы коллектив бүрүзүге моон сонгаарга ажылдың программазы болур. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга күш-ажылчы коллективтериниң боттарының ролю шынап-ла бедээн. Ынчангаш бүдүрүлге эргелениң коллективи күш-ажылчы коллективтер дугайында чурттуң Хөөйлүзүнда эрге-хүлээлгелерин ажыглап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, шынарын бедидип, хандырылганың культуразын бедидер дээш улам кызымак ажылдаар.

Т. САЯ,
районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелениң начальныгы.

Тес-Хемде «О. Шынаа» совхозтуң Михаил Ангыр-оолга удуртқан сигенчи звеноузунда тракторист кыс Минчеймаа Кыргыс мактаалыг ажылдыгларының бирээзи. Звено мал чеми белеткээрининг шаңнычы айының социалистиг чарышкынга киришкеш, бригадаңың звеноларының аразында мурнап турар. Бо хүннерде 6100 кезек пресстээн сигенни ховудан чыгташ, тергете чүдүргеш, сиген кажаазынга сараатгаан, Маңаа тракторист М. Кыргыстың үлүг-хуузу эвээш эвес.

Беш чыл бурунгаар Балгазын КПТУ-зун дооскан механизаторунуң трактору үреливишкин чок, дең-дескн ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА тракторист М. Кыргыс сиген соорткан звеос кежигүннери-биле ажыл соонда чаныр орда «Шынының» фотокорреспондентизи Ю. Косарьков чурукка тырттырып алган.

И. ИРГИТ.

Партия организацияларында

ПАРТКОМГА ЧАГААЛАР

Ленинградта В. И. Ленин аттыг оптика-механика каттыжышкынның партбюросунга Абаандан келген чагаа бюроның тускай хуралын эрттиреринге барымдаа болган.

Сибирь хөөрайда кинемеханиктиң бижээни болза, кинопроекторнуң бир херексели хуусаадан эрте ажыглалдан үнген. Ол чижектиг чагаалар хаая кээп турар-даа болза, ыяап ыылыр чугаалажыры херек деп чүвени коммунистер шиитпирээн. Оларның саналдары технологтуг чорудулгаларны экижидериниң программазынга кол оорга болуп кирген.

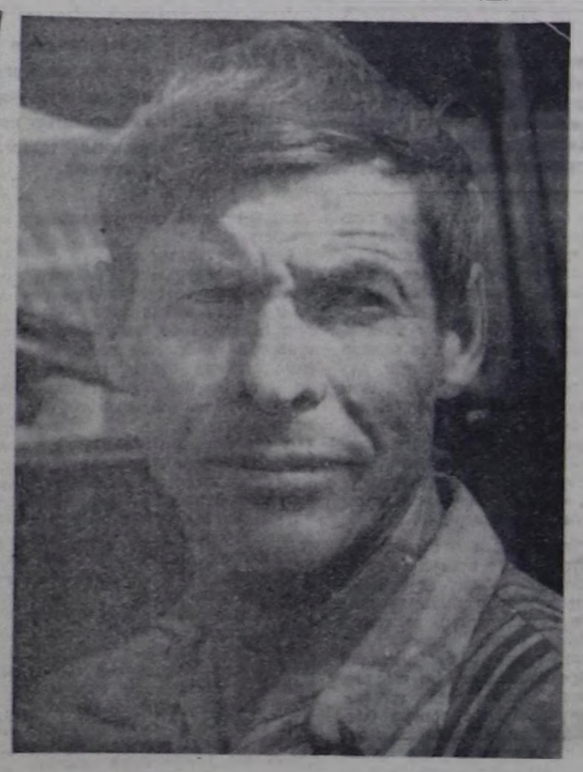
Ажыл-ачыннардан, инженерлерден, албан-хаанчылардан болгаш фирманың өске-даа кижилериниден кээп турар корреспонденцияларны сайгарып көөр комиссияны партком тургускан. Шуткулга бүдүрүлгезиниң ажылын экижидериниң, оптика-электронныг комплекстериниң бүдүрүп турары конвейериниң ритмин дүргедедириниң айтырыглары ол корреспонденцияларда кирген.

Ылаңгыя бүдүрүлгеде хөй чылдарның дургузунда ажылдап турар кижилер чагааларны каттыжышкынче чорудуп турар болган. Саналдарны өөренип көрүп тура, цехтерде болгаш килдистерде масса-политиктиг ажылдың байдалын план тургузарда партком барымдаалап турар. Чижээ, конструктор бюрозунуң ажылдакчылары эртем-техниктиг семинарларның ажыл-чорудулгазын бүдүрүлгениң товаргай соруулгалары-биле дүүштүрерин саналдааннар. Механика цехтериниң хөөчүннөр бөлүүнүң чагыларын база барымдаага алган. ПТУ дооскан оолдар, ыыстар башгайгы хүннериниден эгелеп дагдынычыларыңыг болур үшүлүг.

Ажыктыг саналдарлыг чагаалардың партбюрога кээп турары уламчылавышаан.

СЭТА-ның корреспондентизи.

Ленинград.

«Шынга» чагааларга харыы

Чөөк-Хемчиктиң Чадаана хоорайның чүрттакчызы В. Монгушка. Чадаанда амыдырал хандырылга бүдүрүлге комбинадының чалавчызы Тайов Шүйней ГАЗ-53 деп чаа самосвал башкарып турган. Ол машиназынга үе-харылсалга чогулдан, кодүрер краның үрээш, кылып чадаан. Үр үениң иштинде моторуң сеңгээн соонда, рейсче үнгеш, күзөвүн, өске-даа кезектерин үрээн дээн шүгүмүүлелдиг чагаанарны редакция алган.

Ук чагааны «Шынының» корреспондентизи К. Монгуш истеп хынаан. Оон биске дыштаткыны болза, чагаада шүгүмүүлелди хынаарга, бадытхаттынган. Чолаачы амгы үеде ымнеле чыыр. Машинаны Т. Шүйнейге кылдырган, өске кижиге хүүлүдүрүп шиитирээнин дыкпаган.

• • •

Тес-Хем районнуң Ак-Эрик суурлуң болук чүрттакчыларынга. «Электри чырыы час, сай келирге болганчок-ла өже бээр. Оон ангыда харылзаа черинден телефонуу шуут ажылдавас. Кыдыг-кызыгаар черге чүү болбазыл?»

Райкүүскомнуң райплан килдизиниң эргелекчизи К. Лаңчагның биске харылзааны болза, болук чүрттакчыларның бижээн чүүлдерин шуптузуу, бадытхаттынган. Сымаалыай — Ак-Эрик аразының электри шүтүмүүн сеңгеп, үрээн алдагаттарны солуп турар. Ак-Эрик суурда үш телефон үредилгекин чок ажылдап турар. Харылзаа салбырынга чаа бажыңны берген. Ында дериг-херекселди удавас киирер.

Райкүүскомнуң хуралынга бо талазы-биле чугаалажыр, четпестерин дарый эдери-биле С. С. Салчакка, Д. П. Чөмбүрүкке, Б. Ч. Баткарга даалгаларны бергилээн.

• • •

Каа-Хем районда Бүреннин кыргаанар болгаш инвалидтер бажыңының чүрттакчызы Ыртак-оол Сарыларга.

Силерниң неижия акшанарны чогуур үезинде албайн келгеннер дугайын бижээн чагаанарны редакция алгаш, райкүүскомче хынаары-биле чоорткан.

Улус депутаттарының Каа-Хем райкүүскомунуң даргазы Ш. Сереэдарның чагаага хамаарыштыр харылаанны болза, райкүүскомнуң комиссиязы харылзаа болгаш Авыйган бажың-интернадының администрациязының пенсия болгаш пособиелерни бээрининг үезинде шыңгыы хажыдыышкынарны кылганын тодаратқан. Ук комиссия даргазының пенсия болгаш пособие бээрининг киришкен Ы. Б. Сарыларга 1982 чылдың декабрьның (бодуң эт салбазының комиссия илереткеш), бо чылдың май, июнь, июль айларның пенсиларың бергеш.

Ы. Б. Сарыларның 1978 чылдың июль, сентябрь, декабрь айларның пенсиларын бербээнин ам тодарадырының даргазы чок. Чүге ээрге пенсия үлээр документ почтага чүгле чангыс чыл шыгжаттынар.

ЧАҢГЫС ҮҮЛЕ-ХЕРЕКТЕ

Районнуң харылзаа белдириниң коллективи он бирги беш чылдың үшкү, өзек чылының бирги чартыының планныг онаалдазын 100,2 хуу бодтанзырган. Харылзаачылар планныг онаалдаларны күүсештишаан, районнуң чүрттакчы чоннуң харылзаа албанының ачы-дуза чедирилгезин негелдеге хүүштүр тургузарынче улуг кичээнгейин угландырып келген. Харылзаа шүгүмүүнүң ажылдакчыларының ажылы ылгалдыг. Районда буянныг бо ишти будуруң турар кижилериниң, коллективтиң ажылыжы-биле танышып көрээлиңер.

Харылзаа белдириниде 42 кижи ажылдап турар. Аңгы-аңгы бригадаларда кижилериниң чангыс күзел-соруң, ниити күш-ажыл каттыштырып турар. Коллектив бүрүзү мурнакчыларлыг. Мында база-ла ыыдыг, харын арбын. Харылзаачылар коллуунда аныяктар. Оларның аразында коммунистер-даа, комсомолчулар-даа бар. Коллективтиң ажылдакчыларының хөй кезии комсомолчулар, аныяктар. Ынчангаш харылзаа белдириниң удуртукчулары, ында партия, профсөвюлел, комсомол организацияларны аныяктарны ажылга быжыглаар, мергежил талазы-биле биляян бедидер айтырыгларже улуг кичээнгейни утландырган. Ылангыя бүдүрүлгелериниң мурнакчыларының, дагдынакчыларының хүүда үлегер-чижээ улуг.

Бүдүрүлгелериниң мурнакчыларының бирээзинге Мария Бады хамаарыжыр. Ол — «Нарын» совхозта харылзаа салбырының эргелекчизи. Коммунист Мария Мандаровна Бады удуртқан беш кижилиг бо коллектив онаалдазын көрдүгенинден ажыр күүседип чаңчыкпан. Коллектив планны күүсештишаан, совхозтуң ажыл-ишчилериниң харылзаабиле хандырылгазын негелдеге дүүштүр тургузар хүлээлгезин багай эвес тургускан. Ук коллектив харылзаа белдириниң салбыларының аразында социалистиг чарышка чангыс эвес удаа тиилекчи болуп келген.

Сүүкей Мавээевна Кешпи — харылзаа белдириниң мурнакчыларының бирээзи. Харылзаа белдириниде почтачылар бригадазын ол хөй чыл удуртуп турар. С. М. Кешпи — дагдынакчы. Ынчангаш аныяктарга оон хүүда үлегери улуг. Почтачы — эрте-бурунгу мергежил. Ырак-чоохта кижилерни харылзаштырып, оларның аразында медээ тудуп, ону чедирери — бүүнниглә иш. Ынчангаш мергежилдинге аныяктарның сонуургалып көдүрүп, ол дугайын бола чугаалаан турар. Бешки разрядтың монтёру, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Кошкар-оол Ховалытович Бегзикейниң ажылы база мактаалыг. Бүдүрүлгениң мурнакчыларының бирээзи.

Аныяк бригадир Валентина Кыргысовна Демир-оол удуртқан телефонистер бригадазының ажылы база эки.

Коллективте мурнакчыларның арга-дужулгазын өскелерге чедирер, өөредир айтырыг эки тургустунган. Аңаа ыланган экономиктиг өөредилгенин кичээнгелерин калбаа-биле ажыглап турар. Коллективтиң ниити ажылынга оон саналдары чугаажок улуг.

Бүдүрүлгеде кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу сеңгүү чылдарда көскүзү-биле кызырылган. Чугула бо айтырыгның чогумчалыг шиитпирлеттинип турарын ында кадрлар-биле ажылды багай эвес тургускыны-биле, харылзаа ажылынга сонуургалдыг аныяктарны өөредип ап турары-биле тайылбырлаар. Бо хүннерде чедп кижи харылзаа албанының ортумак өөредилге черлеринде өөренип турарлар.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары ажылдың кандыг-даа участогунда чугула айтырыг. Харылзаачылар быжыг сагылга-чурумчуткан. Эки сагылга-чурум — социалистиг чарыштың кол негелделериниң бирээзи. Кайда-ла күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыглыл, ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү, шынары бедик дээрзин харылзаачылар эки билирлер.

Күш-ажылчы коллективтер дугайында ССРЭ Хөөйлүзү коллективтиң эрге-хүлээлгелерин калбарткан. Ол чорук күш-ажылчы кижи бүрүзүнүң идепкейин, харыысалгазын бедиткен, сагылга-чурум үрээр чоруктар-биле демиселге чаа аргаларың берген. «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалы биске хөйну хүлээлдирген, ол ёзугаар ажылдаар, чурттаар бис дээрзин харылзаа белдириниң начальныгы Д. Д. Кызыл-оол үстүнде үүлдерге хамаарыштыр чугаалады.

Харылзаачыларның ажыл-херээ ниитизи-биле багай эвес. Оларның холуп дамчып эрткен чагаа-биже, телеграмма, солуп-сеткүүл көрдүнген адреске саадавайн чедер. Телефон харылзаазы... Чоинуң харылзажырымның бир чугула хевири. Эрзин суурда телефон харылзаазы багай эвес, а ажыл-агыйлар аразындаазы — ам-даа негелдеге дүүшпес. Оон чижээн Эрзин — Мөрен аразында харылзаа шугумуидан көрүп болур. Телефон харылзаазы түгле Мөрен суурлуң иштинде. Чылдагааны чүдел? Чедир кылдыымаан ажылдың үржүүу ол. Республиканың бүдүрүлге-техниктиг харылзаа эргелениң септелгетудуг участогумуң ол станцияга ажылдап турганы бригаданың чедир кылбаан ажылыидан ында тудуштурулга аппаратуразы ажылдавайн турар. Оон-биле кады Кызыл — Эрзин аразында телефон харылзаазының база чедир көөр үүлдер бар. Найысылал биле Эрзин аразында телефон харылзаазы Кызыл — Бай-Хаак — Самагалай — Эрзин шугум дамчыштыр тургустунган. Ындыг болганда, бо шугумга ажыл кайы-даа талазан деспи болуру албан. Кайы-бирээзи туруушкунунут ажылдап, харыысалгашын күшкадыптар болза, эрзинчилер харылзаа чок артарлар. Ындыг таварылгалар база бар, чижээ, Тес-Хемниң харылзаа белдириниң ол талазы-биле техниктиг ажылдакчыларының кожаларын саадады бээрин чугаалалдылар. Ындыг четпестер хандырылганың культуразын бедидерииге шаптыктап турары чугаажок. Ону чайладып алырын харылзаачылар чугула соруулгазы кылдыр көрүп турар.

Эрзиниң харылзаачылары ажылда бар четпестерин чайладып, чомуңга төлептиг бараан болур дээш улам кызымак ажылдаарлар.

В. КУУЛАР.

ХЫЫРГЫЫШТАН АМДАННЫГ МАЛ ЧЕМИ

Хыыргыыш, саван дээн чижектиг артыынчы үнүштер мал ажыл-агыйының чем базазының чугула курлавыры болуп бергеи. Казах ССР-ниң микробиология болгаш вирусология институдунга четкеш. СЭТА-ның корреспондентизи бүүрээн.

Шил саванның аксын эртем коллективиниң удуртукчузу, Казахстанның Эртемнер академиязының академигни А. Ильялетдинов бичии ажылда каапкан. Силос чыды оон агаарже тарай бергеи. Аңаа силоска бодаарга, бо ногаан массаның оңу улам чиигир болуп турар. Эртемденниң тайылбырлап турары болза: ону кукуруза чеминден эвес, хыыргыыштан кылган. Совхозтарның болгаш колхозтарның девискээрлеринде түүлаа-шыктарда хыыргыыштан хөй чүве чок. Ынчалза-даа мал чеминге ол барык ажыглаттынмас.

Микробиологтар хыыргыышты ажыглаарының аргазын тыпкан. Оон ногаан массазын онгарларга үрүп, аңаа тускай микроорганизмнерни немеп каан. Агаар кирбес муңгаш черге үнүштерниң углеводтары сүт болгаш уксус кислотаже шилчий бээр. Түүнделинде хыыргыыштың чемгир амданныг шынарлары экижинир. Бир тонна ногаан массага үүлге каш-каш оң грамм препарат херек. Ийи-үш неделя эртер, хыыргыышты амданныг чем кылдыр микроорганизмнер хайылдырып каапкаар.

Хову-шолдерниң барык бүгү артыынчы продуктулары эртемденнерниң шиитирлелдеринге аңаанда. Кыыл-тас, чинге-тараа, рис саванналарын болгаш огород артыынчыларын силос кылырынга херек бактериялыг холуксаалларны эртемденнер тургускан.

Бактерия холуксаалларын эртемденнер баштай суук хевирге будуруп турган. Ынчалза-даа ону ажыглаары шүүлтүг болуп турган. Ам олар кургаг препараттарны чогаалып кылган. Ону кандыг-даа ырак черлерге чедирип, ажыглап болур.

Мал чемин болбаазырадыр болгаш консервалаар чаа арга республикада калбак неитерелди ап турар. Кирип тураар чагыларны бодуңуң күжү-биле институт будуруп четтикшейн турар. Эртем черинге дузалы ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Микробиология үлетпүрүүнүң код эргелели дуза чедирер берген. Бедик ажыктыг чаа чүүлдүң будуруглезин адырның чамдык будуруглеринде шуудай берген.

В. АКИМОВ.
СЭТА-ның корр.

Алма-Ата.

АЖЫКТЫГ, ШЫНАРЛЫГ БОЛДУРАР

Лекция пропагандазы

Бистиң чуртувуска коммунизм дургузуушкунуңуң чаа үе-чадавын база СЭКП-ниң стратегиязын болгаш тактиказын тодаратқан СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партияның ажыл-чорудулгазының үндезин айтырыгларының бирээзи — идеология ажылының дугайын СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунга чугаалаашкан. Амгы үе-чидала идеология ажылы бирги планче улам кодурдуп оорар. Ынчангаш аас пропагандаңың чорудулга, совет кижилериниң эртем-билиишин, негелделериниң өскелиин барымдаалап оон дээштиниче, шынарлыг болурунче кичээнгейни утландырары чугула. Кижилерге, иланыгыя чаа кижилик кижизидери—ол дээрге чүгле чугула соруулга эвес, харын-даа коммунистиг чоруузуушкунуун чайлаш чок иелелиин дээрээн СЭКП барымдаалап турар.

Марксизм-ленинизм өлүм чок үретиге үндезилеттинген, совет кижилик чаагай чоруу амыдыралчы эрге-аймы, совет кижилиин коммунистиг кижизидиргеге калбак-биле кижизидиглеп дээш ап чорудар идеологтуг ажылдарның чаа-чаа хевирлерин тодаратқан. Ук комиссия даргазының пенсия болгаш пособие бээрининг үезинде шыңгыы хажыдыышкынарны кылганын тодаратқан. Ук комиссия даргазының пенсия болгаш пособие бээрининг киришкен Ы. Б. Сарыларга 1982 чылдың декабрьның (бодуң эт салбазының комиссия илереткеш), бо чылдың май, июнь, июль айларның пенсиларың бергеш.

Ы. Б. Сарыларның 1978 чылдың июль, сентябрь, декабрь айларның пенсиларын бербээнин ам тодарадырының даргазы чок. Чүге ээрге пенсия үлээр документ почтага чүгле чангыс чыл шыгжаттынар.

Ажыктыг саналдарлыг чагаалардың партбюрога кээп турары уламчылавышаан.

СЭТА-ның корреспондентизи.

Ленинград.

Сагылга-чурумну быжыглаары—хүннүң чугула негелдези

АВТООРУКТАРГА АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ДЭЭШ

Күрүненің хей санныг автомашиналарының кайнаар шуужуп чоруп турарын, олардың рейстери будүүлегее эргежок чугула бе, автотранспортту чеп ажыглап турар бе? Шак бо айтырыгларга хамаарыштыр рейдилерни чоокта чаа кылган.

Коруы-чурумну болгаш сагылга-чурумну быжыглаар дээш калбарткан улут демиселге чугула черии автооруктарга айыыл чок чорук дээш, күрүненің автомашиналарын чеп ажыглаар дээш демисел эвлел турар.

Август 12, 13, 14 хүнеринде чоруткан рейдилерге күрүненің автоинспекциязының дөртен ажыг ажылдакчылары, он-он улусчу дружинниктер киришкен болгаш олар 567 автомобильдерни хынаан. Олардың хей нуруузу будүүлгенің эрге-ажымына дүүштүр рейстерже үнген, техника талазы-биле хынаттынган, чолаачыларның документилерии шын бижип кылган болган. Ынчалзажок күрүненің автомашиналарын чамдык кижилерни рейдилерниң киржикчилери база илередип, доктаатkан.

Тыва АССР-ниң иштинки херектер министрииии оралакчызы Ю. ИГНАТЫШ үстүнде рейдилерниң түннелдеринге хамаарыштыр дараазында тайылбырны кылган.

Орук-транспорт сагылга-чурумунуң байдалынын дугайында айтырыгны орук шимчээшкинииниң айыыл чок чорунуң талазы-биле республика комиссиязының хуралынга тускай чугаалажып көргеи. Иштинки херектер органнарының, калбак хей-нииттиниң, албан организация, будүүлүг черлериниң коллективтериниң, оларның удуртукчуларының ап чорудуп турар хемчегларииң түннелинде оруктарга озал-ондактар алаан кызырылганын хуралга демдеглээн. Күрүненің автотранспортун хуузунда херектерииге чамдык хамаатыларының ажыглап турар фактыларын бо чылын илередип, соксадып келген.

Ынчалзажок кылдынган түүлдер аидыызында ыракта эвээш дээрэии кылдынган рейдилер, сөөлгү сан-медээлер хереченлеп турар. Бо чылдың чеди айларында оруктарга озал-ондактарның саны эртиен чылдың ол үезинде турганынга деңнээрге Тес-Хем, Эрзин, Бай-Тайга, Тожу районнарга барык ийи катап, а Кызыл хоорайга — 21,8 хуу көүдээн чорук сеткил дүүрээшкинии болдурбайн барып болбас. Республиканың автооруктарынга озал-ондак болдурган үш кижиниң бирээзи-ле, а Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Таңды, Тожу, Улуг-Хем болгаш Эрзин районнарга — ийи кижиниң бирээзи-ле эвирик чорааны илерээн. 1983 чылдың түүле баштайгы чартыында бесии республиканың девискээрииге автомашиналарны күрүнеге материалдыг, инвилелге моральдыг улут когаралды чедирип, орук шимчээшкинииниң дүрүмүи каржызыбиле үреэриинге, озал-ондактарга таварыштырып турар. Рейдилер үезинде орук шимчээшкинииниң дүрүмүнүң 327 янзы-бүрү үреэшкиннери илерээн. Ол үеде машинаны эмнрик башкарып чораан 12 чолаачыларны доктаатkан. Оларның аразында: «Көк-Тей» совхозтан чолаачы Е. Сарапулов, Бай-Хаактың кодээ ажыл-агый химиязындан В. Астафьев, «Красноярскстройтранс» треститиң автобазазындан — В. Малюга, «Тыва сут тудуг» треститиң автобүдүрүлгезиниден — А. Гордеев болгаш оон-даа өскелер. Хуузунда автотранспорттуг болгаш орукка эвирик чораан чамдык кижилерни рейдилерниң киржикчилери база илередип, доктаатkан.

Орук-транспорт сагылга-чурумунуң байдалынын дугайында айтырыгны орук шимчээшкинииниң айыыл чок чорунуң талазы-биле республика комиссиязының хуралынга тускай чугаалажып көргеи. Иштинки херектер органнарының, калбак хей-нииттиниң, албан организация, будүүлүг черлериниң коллективтериниң, оларның удуртукчуларының ап чорудуп турар хемчегларииң түннелинде оруктарга озал-ондактар алаан кызырылганын хуралга демдеглээн. Күрүненің автотранспортун хуузунда херектерииге чамдык хамаатыларының ажыглап турар фактыларын бо чылын илередип, соксадып келген.

Ынчалзажок кылдынган түүлдер аидыызында ыракта эвээш дээрэии кылдынган рейдилер, сөөлгү сан-медээлер хереченлеп турар. Бо чылдың чеди айларында оруктарга озал-ондактарның саны эртиен чылдың ол үезинде турганынга деңнээрге Тес-Хем, Эрзин, Бай-Тайга, Тожу районнарга барык ийи катап, а Кызыл хоорайга — 21,8 хуу көүдээн чорук сеткил дүүрээшкинии болдурбайн барып болбас. Республиканың автооруктарынга озал-ондак болдурган үш кижиниң бирээзи-ле, а Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Таңды, Тожу, Улуг-Хем болгаш Эрзин районнарга — ийи кижиниң бирээзи-ле эвирик чораанын илерээн. 1983 чылдың түүле баштайгы чартыында бесии республиканың девискээрииге автомашиналарны күрүнеге материалдыг, инвилелге моральдыг улут когаралды чедирип, орук шимчээшкинииниң дүрүмүи каржызыбиле үреэриинге, озал-ондактарга таварыштырып турар. Рейдилер үезинде орук шимчээшкинииниң дүрүмүнүң 327 янзы-бүрү үреэшкиннери илерээн. Ол үеде машинаны эмнрик башкарып чораан 12 чолаачыларны доктаатkан. Оларның аразында: «Көк-Тей» совхозтан чолаачы Е. Сарапулов, Бай-Хаактың кодээ ажыл-агый химиязындан В. Астафьев, «Красноярскстройтранс» треститиң автобазазындан — В. Малюга, «Тыва сут тудуг» треститиң автобүдүрүлгезиниден — А. Гордеев болгаш оон-даа өскелер. Хуузунда автотранспорттуг болгаш орукка эвирик чораан чамдык кижилерни рейдилерниң киржикчилери база илередип, доктаатkан.

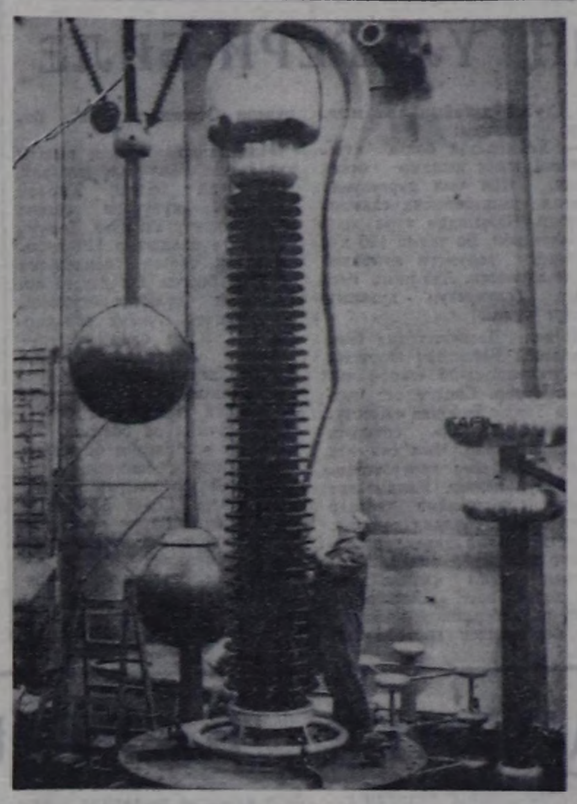
Автооруктарга хынатталарны чорудуп, чуруи үреэн болгаш автомобильдерни эвирик башкаргаи чолаачыларның шынзылгаларын түр када хавырып, оларның чолаачылаар эргелерии тодаргай хуусаа иштинде казып, орук шимчээшкинииниң дүрүмнерии үреэшкиннерге хамаарыштыр еске-даа хемчегларни ап, оларның дугайында медээлерии бүдүрүлге, албан организация черлериниң удуртукчуларынче чорудуп, чогуур хемчээн күш-ажымчы коллективтерге алырын дилеп турар бис. Ынчалзажок бо бүгү хемчеглер кайы хире дээштүг болуп турарыл? Оруктарга озал-ондактарның кол чыддагааннарын илеретпейн, аиаа-даа встелге кылып турар эвес ирги бис бе? Бо айтырыгларже кичээнгейии бүдүрүлге болгаш албан организация черлериниң удуртукчулары, ында хей-нииттн организациялары база утландырар хүлээлтелиг.

Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозуиуң автобазазының хей совхозтарының автопарктарының чолаачылары бо чылдың эгезинден бээр автооруктарга эң-не хей санныг озал-ондактарны болдурган фактыдан чогуур түүнелдн кылыр херек. Оруктарга озал-ондактарны болдурбас талазы-биле хемчегларии «Совет Тыва», «Тоора-Хем», «Барлык», «Алдан-Маадыр», «Чаа орук» совхозтарга четпес чорудуп келген түүнелдинде озал-ондактар болгаш орук шимчээшкинииниң ескелаа үреэшкиннери ында хей болган.

«Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумуи быжыглаар талазы-биле ажылдың күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ниың, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докгаалында мынча деп айыткан: «Чамдык ажыл-агый удуртукчулары, партия болгаш профэвилел организацияларының күш-ажылдың сагылга-чурумуиуң чавыс деңнелн-биле эптежип, ажыл-агыйжы эвес чоруктуң фактыларын чажырып, будүүлгее коруи-чурумиу хандырар талазы-биле боттарындан хамаарышкан бүгү-ле хемчегларии албайн турар». Докгаалда айтыкан сорулгаларны удуртукчу бүрүзүнүң хажык чокка күүсеткен турары эргежок чугула.

Сагылга-чурумуиуң чавыс деңнели, автотранспорт ажыглалынга контрольдуң чогу улуг озал-ондактарга чедирип турар. Чижек кылдыр бир чаа фактыны айтып болур. Кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомуиуң чолаачызы бо чылдың августа 10-да эвирик автомашина башкарып чораан, Таңдының Дүрген суурлуиуң чанында улуг озал-ондакка таварышкан түүнелинде боду база бир пассажир өлген, оон артканнары, оларның аразында бичии уруглар аар кемдээн. Бодуиуң удуртуп турар организациязының азы албан черниің автотранспортунга контроль чок, арагалдар чолаачыларга хамаарыштыр шинтпирлиг хемчээн чогуур үезинде албаан удуртукчулар база улуг бурууллг дээрэии демдеглээр херек.

Дүүгүт ажаан алыр үе чоокшулап келген. Чүүк машиналарының хей санныг чолаачылары совхозтарга баар уе база чоокшулаан. Дүүгүт ажаалдазының болгаш күрүнеге тараа садарының үезинде автооруктарга озал-ондактарны болдурбазынче, тараажының чымыштыг күш-ажылы-биле бүдүрген чаңгыс-даа борбак тараапы черже төкпес дээш демиселдн чогуур деңнелге тургузарынче онза кичээнгей углаиган турар ужурлуг.

ВУР. Эртемнин бүдүрүлгебиле харылзазыиын калбарткаиы шинчилел ажылдарының дээштиин бедидерииге, алдынган түнелдерии херек кырынга ажылаарынга болгаш улус ажыл-агыйынга эргежок чугула темаларын ажылдап кылырынга дузалаар. Сөөлгү он чылдарда чүүтүүн эртем ажылдакчыдыры боттарының күжүи бүдүрүлгенің тодаргай херегледерии хандырарынче угландырган. Амгы үеде шинчилел ажылдарының 80 хуузу чугула айтырыгларны шинтпирлээринче угланган.

ЧУРУКТА: «Ганц» заводтуң чагыын ёзугаар Будапеште электроэнергетиктиг үлетпурүүн эртем-шинчилел институдунуң лабораториязында бедик вольтулуг трансформаторларны ангылаар чаа системаның тургустуунуң турары.

МТИ-СЭТА-ның фотозу.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ПАТРИОТТАРНЫҢ ДЕМИСЕЛИ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Сальвадорда Фарабундо Марти аттыг национал хосталышкын фронтузу Маганьяның америкчи марионеттиг ёзу-чуруму-биле демиселге тиилеттирбейи турар. 5 муң «иогаан берттүтлерии», америк солдаттарны болгаш офицерлерни октаарга безии патриоттар бижыг туружуи салбаан.

Бир хонук иштинде удурлашыкчыларның 11 кижизи өлүрткен, 20-зи балыглаткан деп, «Венсеремос» радиостанция дыңнаткан. Ийи хайгыылчы дужуп үе чоокшулаан. Ла-Унион департаментинде Лисликe деп чурттакчы суурну партизаннар хостаан. Чурттуң майысмалды Сан-Сальвадорга партизан болуктер күрүне албан черлерииге бомбаларны чазылдырган. Какаватике бедик дээш демисел Морасан департаментинде чидигленген.

Өзу-чурумиуң «чаа тактиказы» тура халыкчыларны чурттакчы суурлардан үзе кирип, чонмуң детинмчезии албазынче углаиган деп, «Венсеремос» сойгаланн. Вьетнамга турган «хайыыган чер» деп тактиказындан ол тактика көңгүс мялгалбас дээрэии радиостанция демдеглээн. Сырый чурттакчылыг суурларны «тура халыкчылар» чылгаан дээш агаардан бомбалап турар. Оон түнелиинде хереэжеииер болгаш бизии урулар кырлыи турар.

ЧАДТА БАЙДАЛ, ОНУ ДОЛГАНДЫР БОЛУУШКУННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-иуң Айыыл чок чорук Чөвүлеиииииң хуралынга Чадта байдалды чугаалажып көрген.

Империалистиг күрүнелерииң Чадтың иштики херээиге каржызы-биле холгаарлаи турарын Бенииииң төлээзи С. Согло буруу шапкан. Ол Айыыл чок чорук Чөвүлелии Чадтан дашгыкы шериглерии үндүрерии негээрииче кыйгырган.

Тускай догуиаан күрүнелииң девискээрии Африка дииге империалистиг күштер чаа гешкиишче шинчидерии күзеи турар-дыр деп, совет талаиың туружуи чугаалаи тура, ССРЭ-ниң төлэмекчизи Р. С. Овчиииков медеглээн. Ынчангаш Чадта байдалга болгаш ону долгандыр өөскүи турар болуушкуииарга хамаарыштыр Африканың чаңгыс эвиини организациязы (АЧО) туружуи Барыии күрүнелерииң тоол корбейи турары билдиигир. Африка болгаш еске-даа күрүнелерииң Чадта байдалче киришпезии чугула деп АЧО көрүи турар.

Чад республиканың иштики херектериие империалистиг кирҗилгеии Совет Эвилели буруу шаан турар болгаш ону тайбыига, делегейииң аймыл чок чорууига кыжаныг деп көрүи турарын совет төлээзиичи айыткан. Африка дииге база бүгү делегейде тайбың хереэиге Чадтың национал эргелериинге хора чедирип турар бо халдакчы үүлгедиглерии доп-дораан соксадырын Совет Эвилели иегеп турар. Шак мындыг үүлгедиглер болгаш гегемониснн холгаарлаашкыинар КНО-иуң Уставиның болгаш АҚШ-тың, Франциияның ат салгааы принциптерге удур болуп турар.

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Даштыкы күрүнелериің Чадтың иштики херектериие холгаарлаи турары ол дииге байдалды улам нарыидадыи гурар деп, Африканың чаңгыс ээи организациияның (АЧО) даргазы шериглиг түр административтиг чөвүлелиииң (ШТАЧ) болгаш Эфиопияның күш-ажылчы чонуиуң партиязын организастаар комиссиязының даргазы Менгисту Хайле Мариам медеглээн. АЧО Чадта дайылдажып турар талаларының аразында чугаалажылгын кылырыг болгаи иациоиал эптежиишкиииерии чедип алыр сорулгалыг деп, ол парлалга конференциязының үезиидe демдеглээн.

АККРА. (СЭТА). Гананың даштыкы херектер министерствозуиуң дыңнадымында Чадта болуп турар болуушкуииар чурттар аразында тайбыига болгаш аймыл чок чорукка кыжаныышкын кылдыр шилип турарын бижээн. Хабреииң ёзу-чурумунга АҚШ-тың болгаш Франциияның көргүзүп турар калбак шерит деткимчези тус черде байдалды баксыраып, Чад чөрүлээиииң интернационалчы апар чыдарыига Гананың чазаа дүүреп турар. Гана Чадта империалисчи холгаарлаашкыиыиың соксадыр дээи АЧО-иуң иегелдезии бүрүиүбиле деткип турар.

ЛАГОС. (СЭТА). Нигерияның президентиии Шеху Шагари Чад айтырыгны ожээишеиех ийи болуктериің эптежиишкиии-биле шиитпирлээри чугула дээрэии айыткан. Чадта байдалды чавырылдырарынга дайыиның шуут хереэ чок деп, парлалга конференциязынга ол чугаалаан. Нигерияның баштыцчызы Чадтың хереэиге даштыкы киржилгеии соксадырын болгаш бүгү күрүнелерии Чад айтырыын тайбың шиитпирлээриие АЧО-га дуза коргүзериичe кыйгырган.

КОТОНУ. (СЭТА). Империалистиг күштериің Чадта болуушкуииарже холгаарлаашкыиыиың күштелии турарын «Революциияның үиу» деп бижин радио чайылбырлап турар. Тоо Африкада бо күрүнелеи даштыкы шериглерии үндүрерии бомбүрзектиң дешиилгелиг күштери негээр ужурлуг.

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). Чадтың иштики херектериие холгаарлаашкыиыиың «линии кыжаныышкыны» деп чылдак-биле агартын турарын «Вархайт» солуи бижээн. Делегейииң норма-чижектериие болгаш КНО-иуң кол принциптериие АҚШ-тың Чадта үүлгедиглерии дүүшпейн турар дээрэии солуи демдеглеп турар.

ПАРИЖ. (СЭТА). Чаптан дыиналды турары-биле алыр-га, Фаи-Ларжо хоорай чоогунга чыча шаптырган соовда Нджаменаның ёзу-чурумуиуң шериглери муруиу чүк талазынче атқаарлап турар. Национал чаңгыс эптиг шилчилге чазаанның (НЧШЧ) күштериииң согуунуң адаа-биле удурлашкыны Умм-Шалуба хоорайны дүрген каттап болгаш Арада хоорай чоогунга камгалал туруштарын тургусхан. Фаи-Ларжо чанында тулчуушкуинарга Хабреииң шериглери 500 солдаттарны чидирген, француз бүдүрүлгеииң беш бронемашиналарын, 12 аар бооларын, 40 шериг чүк машиналарын чидиргеи. Оон ында НЧШЧ-ның медээзи-биле алырга, АҚШ-тың бергеии харылзаа чепсектерии, хей боо-чепсекти болгаш аъш-чем аймаан хунаан алган.

НЧШЧ-ның Гукуи Уэддей-ге баштаткан отрядтары чурттуң девискээриииң чартык кезии контрольга алган деп, парлалга дыңнадып турар. Шилчилге чазаанның радиозу бүгү чад чонну «национал эптежиишкиииың оруунче киреринче» болгаш айтырыгны тайбың аргалар-биле шиитпирлээри чедип алырынче кыйгырган. Радио Африка чурттарның удуртукчуларын Чадтың иштики чөрүлдээзиичe холгаарлап турар француз парашютчуларын, америк ужар түүлүг болгаш Завр-дең, Судандан, Египеттен келген хелеглекчилерни сойгалаарынче кыйгырган.

«ТФ-1» телекомпаниияга интервьюзунга Франциияның даштыкы харылзаалар министри К. Шейсон француз чазаи «херек апарза» Нджаменага шериг дүзээиң удам калбартыр болгаш, Чадта турар француз шериглер «халдашкыдан камгалаирынга апаар» дээрэии медеглээн. Чад чөрүлдээзиге бодуиуң киржилгеии улам калбартырын бо медеглел херечилеп турарын чамдык хайгааракчылар демдеглээн.

Франциияның президентиииң Африка херектериииң талазы-биле чөвүлекчизи Ги Пенииң Чад найысылаче чорупканын Франс Пресс агентствозу дыңнаткан. АҚШ биле Франциядан ам база дуза дилеп турар Хиссеи Хабре-биле байдалды кады өөреиип көөр дээш ында барган.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Чадтан кылган репортажында Си-Би-Эс телекомпания Нджаменаже француз шериг албанныларны болгаш шериг техниканы октаары үргүлчүлеп турар деп дыңнаткан. Чүрттуң найысылалында француз гарнизон 500 кижи чедип турар апарган. Оларга немей амдаа шериглер, вертолёттар, бронетранспортёрлар болгаш артиллерии чепсээ чорудар деп турар. Си-Би-Эстиң сөзү-биле алырга, «Хабреииң чазаа бодун дилеп турар Хиссеи Хабре-биле байдалды кады өөреиип көөр дээш ында барган.

ДЖЕСС ХЕЛМС. КЫМЫЛ ОЛ?

Американың амгы үеде политиктиг ажылдакчыларыидан Соңгу Каролина штатта сенатор-республиканчы Джесс А. Хелмс дег эскерт чок кижи тывылбас боор. Оон бичии, дүүнче дүжүп кире берген карактары, эргижирей берген кара карак шилдери, тазарып чоруур бажы, ол чок чиигe эрииери болгаш көрүи чок сегеля — анда банк черииим бичии дужаалдыг ажылдакчымының, азы провинция колледжтериииң бирээзиинин башкызының хевирии киирип чоруур.

Ындыг-даа болза, Джесс Хелмстиң Каттышкан Штаттарның элээи перспективтиг баштыичыларымың бирээзи деп турар. Барыын үзелдиглериииң болгаш консерваторларның аразынга оон салдары президентиииииге бичии-ле четпейн турар.

АҚШ-тың конгрезиниң үстүкү палатазында республиканчы партияның башкарыкчы комитединиң үк сенатор удуртуя турар, инда 30 ажыг элээи идепкейлиг республиканчы сенаторлар киржип турар. Оон-биле кады ол көөгээ ажылагый талазы-биле сенат комиссиязының, а ол шыкаш Барыын полушариеиің херектериииң талазы-биле подкомиссияның даргазы болуп турар. Хелмстиң салдары Капитолий девискээриидеи бээри үнүп турар, оон хууда штадының ажылдакчылары (130 хире кижи) Ак бажыңның коридорларында, улуг-улуг солуннарның редакцияларында болгаш консерваттиг хевирлиг дыка хей организацияларда ажылдап турар. АҚШ-тың даштыкы политиказының, эдвомиказының болгаш социал хөгжүлдезиниң талазы-биле программаны ажылдап кылып турар эртем-шинчилелдиң дөрт төвү түүле Хелмске бараан болуп турар. Ол төптер оон ангыда пропагандисчи ажылчорудулга кылып, ыкыы-бүрү аргалар-биле Хелмске чылда ийи миллион ажыг доллар оруглаиы киирип берип турар.

Джесс Хелмстиң политиктиг үзе чаңгыс чыл болган. Ынчангаш дээди эртемни ол чедип албаан, ынчалза-даа ийи университеттиң хүндүлүг доктору атты чедип алган. Хелмс баштай солуи редактору, радиокомментатор, телевидение тайылбырлакчызы чораан, ол үеде АҚШ-тың даштыкы болгаш иштики политиказының айтырыгларының талазы-биле эң реакцылыг, эң барыын үзелдиг тайылбырны кылып турган.

Соңгу Каролинаның политиктиг ажылдакчылары шимчеигир аныяк кижизии эскерип каапнар. Оон-на Хелмс ат-алдарлиг-даа, оруглалыг-даа эрге-дужаалды — штаттың банкирлер ассоциациязының директорунун оралакчызының сандайын эзлепкен, олну Соңгу Каролинаның пайысылалының хоорай чөвүлелиииң кежигүнүиге соигаан. 1972 чылда сенатор апарган, ол дээрге сөөлгү 70 чыл дургузунда Соңгу Каролинадан соигуткан баштайгы республиканчы сенатор болган.

Оон Капитолийге ажыл-чорудулгазын дыка хей хайгааракчылар элдепсиниишкиниле көргевнер. Политиктиг оюунуң эң парын аргаларын шингээдип алыр, удурланыкчылары-биле чажыт, үргүлүүлелдиг чугаалар кылыр. Ак бажыңче чоокшулаар арга дилээр туржук, Хелмс чазактын политиказын каржызы-биле шүүгүмчүлеп, бодуиуң хоойлу үндүрүкчүлеря өөрүнче халдап, дораан-на айтырыышкынга таварыжыр хоойлу төлевилелии индип үндүрүп турган. Кижи бодаарга, ол чаңгыс хуусааны дөнгүи ашса-ла экизи ол ышкаш болган.

Ынчалза-даа Хелмс ындыг эвес болган. Оон тактиказы хандыр бодап каан, ырак соруулгалыг болган. Либералдар-биле оон соруулгазының дүүшпезии, чугаалажышкынларга оон алыспас чоруу Америкаиы барыын үзелдиглериии аразынга оон туружун улам быжыглаан. Оон-биле чергелештир сенаторуи пропагандисчи ажыл-чорудулгазы базл аиаа күштү немээи: он-он миллион американнар «совет айыыл» дугайында, «күш четтиимес үе», социал айтырыглар дугайында болгаш «либералдарның саттыышчы чоруунуи» болгаш еске-даа чүүлдер дугайында бижээн чагааларны оон ап турганнар.

Хөй-хөй кижилер бүүреейии турган-даа болза, эвлегдиг соңгулдаларга Хелмс тимиелгени чедип алган. Ындыг болбас арга чок. Соңгулда муриуиуң кампаниалары чорун турда ол 7,5 миллион доллары үндүрген болгай.

Рейганны перспективтиг барыын үзелдиг баштыичы деп Хелмс бир дугаарында эскерип каан болгаш ону он чыл дургузуида деткип келген. Ынчалза-даа чамдык таварылгада сенатор келир үедеги президентиге бүүреевейи, оон барыын үзелп ам-даа чыг деп саиаи турган чери база бар.

Рейган президентиниң олудунга олурупкан соонда, кашла шак эрткенде чазактың ажыл-чорудулгазының эгезии Хелмс каржызы-биле шүүгүмчүлеп эгелээн. Бедик эргедужаалдыг дөрт дужуметти томуйлаанынга ол таарзынмаан, ылаигыя АҚШ-тың камгалал министри К. Уайибергерни аиаа томуйлаарга «дайынчы туружу чок» кижи деп, Хелмс шүүгүмчүлээн. Администрацияның чугула хоойлуларының чамдык төлевилелдерии Хелмс элээи каш айларда саададып, ону дыка эткилээндаа. Оон-биле кады ол либералдар-биле демисежириигe Рейганга идепкейлиг дузалажып, Ак бажыңиың даштыкы болгаш иштики политиказының кол угланыышкынын бүрүиү-биле деткээн.

Америка келир үеде кандыг болур дугайында Хелмстиң бодуиуң бодалы бар. Ол дээрге, бизиесте кандыг-даа кызыгаар чок. школаларга киичээлдер тейлээшкин-биле өгелаар, библиотекалардан «чигзинчиг» номнар ап пагдыиган, а телевизорлар экраинарындан «чигзинчиг» киноларны көргүсвестээн, социал программаны эң бичии хемчээлге кызырган. Дарвинии бүтпээн теоретик деп санаан, негрлерге болгаш херээжеиилерге эрге бербээн, экономиктиг болгаш социал амыдырал «чүс хуу» америкаиларның контролюида турар чурт-тур.

Хелмстиң расписчи үзел-бодалы база каракка илдигер. Сенатка бактаап кирген он чылының дургузунда национал эвээш кижилериң амыдырал байдалын эккиидер деэи эгеээшкиннерге ол доктаамал удур бадылап келген. Ол хирезиидe Мурнуу Африка Республикага расписчи корум-чуруму тургузар дээш деткип келген.

Даштыкы политикага хамаарыштыр дайыи соөлүидегн АҚШ-тың бүгү президентилерии — Трумэидеи Картерге чедир шүптүзүн Хелмс шүгүмчүлеп келген. Чүгее Рейган харыи чаа стратеггиг программазы болгаш эң каржы антисоветизми дээш бичии мактадып турар. ССРЭ-биле кандыг-даа чугаалажмышкын кылырын шуут соксадырын, боо-чепсекти эдерее бүдүрерии уламчылаарын, АҚШ-тың НАТО талазы-биле эвилелчилериииң сес чоока чагыртырын сенатор негеп турар.

Хелмстиң политиктиг сагышсеткилии дыка бедик. Республиканчы партияның сөөлгү съездилериие оон кандидатуразын АҚШ-тың оралакчы президентизын кылдыр ийи удаа депшидип келген, ийи катап ол оон ойталаан. Чүгее дээрге, ол эрге-дужаалды бедик эвес деп санаан. Президентиниң дүжүлгеи дээш демисежирии күзевейи турарын Хелмс чугаалаза-даа, Рейганы Ак бажыңга солуур кижи ол деп барыын үзелдиг күштер санап турар. Соңгу Каролинаның сенаторуиуң салым-хуузу кайчап-даа баар чүве болза, Американың политиктиг ареназынга Джесс Хелмс ышкаш кижилериң кестүп турары АҚШ-тың политиктиг системазының ханы кризиске таварыжып турарын бадыткап турар.

А. КОРТУНОВ. (ПМА).

КОНЦЛАГЕРЬДЕ УДУРЛАНЫЫШКЫН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливаның муриуу девискээриидe Ансарийн дергии ёзу-чурумуг концлагериите хей муи ливаннарны болгаш палестинерии израиль эжелекчилер хорутдаан болгаи амга чедир оларны хилиичектеп турар. Ында хорудгаткан палестинерииң болгаш ливаннарның үймэзии болган. Израиль солдаттар боо-чепсек чок кижилерии боолаан. Ынчалзажок хорутдаткан арабтар ол үеде лагерьиың хаалгазын күш-биле ээленнеи болгаш 300 хире кижи дезип үнер арганыг болган. Израиль эжелекчилер Ансарже немелде шериглерии чоруткан.

Англамга чаңгыииыг америк ракеталарны тургузар дээш иенсерваторлар чазаның шиитпириигe удурланган Гринэм-Коммонда АҚШ-тың шериг-агаар күштериииң баазазының чанынга болган чысиаан үезиидe он-он кижини тудуп хорудгаан.

Тайбың талаланчыларының шимчээшкиниидe соөлгу үеде бо чысиаан Англамны Вашингтоннуң ядролуг шыгнамыры болурунга удур демиселдиң эң-не массалыы болуп турар.

ЧУРУКТА: тудуп хорудгаттырган чысиаан киржикчилериниң бирээзи.

ЮПИ—СЭТА-ның телефотозу.

Школа болгаш амыдырал

БАЙЫРЛАЛДЫГ, УТТУНДУРБАС КЫЛДЫР

Партиянын идеологтуг болгаш политмассалыг ажылының чүгүлә айтырыгларының талазы-биле СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунга кижиниң үзаан-бодал сайзыралтынга чаа чанчылдарны амыдыралга быжыглаарын онзалап айыткан. Амгы үениң хөй-хөй назын айтырыгларын шинтилеэрге кижи бүрүзүнүң хуудa амыдыралының принципиалдыг бижиг туружумдан кол дамаарыжыр.

Школа дооскан уруг-дарыга школа, ада-иелер кады сөлүп байырлал кежээлерин организастап турар иниитизивиле эки чанчылдарының бирээзи. Амыдыралче кирип турар чалыы сайгалга эргим, чылыг сөстерин, соглээри, оларны чаңгыл сүргээры черле ажыктыг. Төрээн школазы болгаш башкылары-биле байырлажыр кежээни солуп, тывынгыр, утгундурбас кылдыр организастап эрттирип турарында багай чүве чок. Доозукчулар ойнап-хөглеп, шак-үеним культурлуг, чүрүм-сагыылгалыг эрттирерлер. Аңаа олар эзиртир суксун аймаа амзавас-даа ужурлуг болгай. Оны ким-даа билир.

Сөөлгү үеде доозукчулар кежээлерин ада-иелериниң болгаш аңаа дамаарылгалыг эске-даа кижилериниң күселиг-биле чамдык черлерде улуг дойларже шилчип турарын деткиир аргажок. Амгы үе ышкаш мындыг сайзыраңгай үеде бүгү-ниити ортумак өөредилгени амыдыралда боттандырыл, чедимшкиниг шинтиирлеп турар үеде оңгу классты доозары дээрге өөреникчилериниң ылап-ла чедип алыр ужурлуг хүлээлгези кылдыр сананар болза эки. Шак ындыг кежээлерге улуг дой организаставайн, ону культурлуг, солун кылдыр эрттирери чүгүлә.

Байырлалдарны хөй-ле эзиртир суксуннуг, элбек аъш-чемниг кылдыр эрттирип турары сөөлгү үеде көөдээн. Харындаа чамдык доозукчулар кежээлеринде безин ужа-төшдаа элбек, улуг улуска араганы хондур ижериңге белеткээн болгулаар. Шак ындыг кежээлерге чүгле улуг улус дойлап, хөглеп турар бе?! Он класс дооскан аныяк кижи бүгүниити хөглээшкиниң салдарынга алып чадавас. Баштайгы дашкаңы-даа ынчан чоогалаттарын канчап билир.

Школа дээрге өөредилгежижидилгениң төвү, чаа кижини хевирлеп кижизидиринин ыдыктыг болгаш буянныг ораны чүве болганда, бичии кижи оок эргинин артап кирген, ону дооскужеге школага арагалаан улус көөр хамаан чок, араганың сураан, чыдын безин билбес болур ужурлуг. Школа амыдыралынга янзы-бүрү банкет, дойлар черле турбас.

Школа дооскаңнарның болгаш доозукчулар ужуражыышкынарынга дойларның экономиктиг талазын сайгарып көөр чүве болза, ол база-ла ажыктыг эвес боон турар. Школаны чыл санында чүс-чүс өөреникчи доозуп, ол хире улус төрээн школаларынга ужуражыр кээп турар. Ук байырлалдар хөндүр уламчылаар, даартазында оларның агаарлап, хөглеп чоруурунга машина-даа муңзавас, дөгерин чиир хөлөр-даа белен болур. «Сээң кандыг херээңил, бистиң бодувустуң хөренгивистир» диижирп чадавас. Ындыг-даа болза, чүү-даа чүве үзаан-сарыылдыг, хире хемчээлдиг болуру албан. Чүгле ынчан байырлал-даа болза солун, ужуражыышкын-даа утка-шынарлыг болур.

Амыдырал-биле тудуш холбаалыг чанчылдарның үтказын хевээр арттырган, хевирлыпарын чаартырын амыдырал иегеп турар. Амыдыралга депшилгелиг чаа чүүлдерни киирбейн турар, харын-даа шаптыктыг чанчылдарны чайладыры чаңгыс үүнде болу бербезин билдиптир. Ону чедип амырынга чер болганда бир демниг, чаңгыс аай үзаанышкынныг ажыл негеттинер.

А. ТАВА.

Эрзин район.

Бистиң чурттуң улуг курорт зоназы — Краснодар крайда 600 ажыг санаторийлер, пансионаттар болгаш өске-даа эмнелге-кадыкшылга албан черлери ажылдан турар. Аржаан сугнар, чымчак климат, байлак өттүнген, магалыг пляжтар Кара болгаш Азов далайларже келиринче чурттуп бүгү буluңнарындан дыштанган чонну чалап турар. Крайның кадыкшылга албан черлеринге чылдың-на миллион кижи боттарының кадыкшылын экижидип ап турар.

ЧУРУКТА: Лермонтово суурда «Главтюменьнефтегаз» бүдүргүлге каттыжышкынының «Лермонтово» деп ог-буле пансионады.

Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Күш-культура болгаш спорт

УРА-ТЮБЕДЕ ФУТБОЛ

Ура-Тюбе—таджик улуг эвес хоорай. Оон эң-не хөлдүг черн базаар турган. Дыштанып хүннерде кижи бажы кизирт болу бээр шөл ам тургуступ-ган. Ол дээрге он муң чедир кижи кире бээр трибуналарлыг түс черниң стадвоогу. Аңаа эртер футбол хүннери хөй-хөй дарымчыларны хаара тудар. Спорт шөлүнге тургустуна бээр чидиг байдалдарны көрүкчүлер изиг-изиг кылдыр дарып көөр, футболду биляр-даа аажоктар. Кижи бүрүзү оюнга шинтекчи болуп, ону тайылбырларынга база белеп.

Таджик кижи аът-биле маргылдааларга, оюннарга, гуштингириге (национал күрешке) ынак чораан. Ура-Тюбенин чурттакчыларынга чоокку үеге чедир футбол шоолуг билдинмес турган. Беш чыл мурнунда, 33 харлыг Сайфиддин Тураев түс черинин пос-таавы фабриказын директорлай бергенден бээр футбол мында солуп оюн болу берген.

Москваның пос-таавы наститудунга өөренип бергеш, спортка чүткүлдүг апарган мен — деп, ол сактыр.— Бокс маргылдааларынга киржин, хостут күрешке, аар атлетикага бодумнуң күжүмүү шенеглеледим. Футбол эң ынак оюнум болу берген. Мээң чаңгыс чер чурттугларым ол солуп оюнга киргинсеп дээш хөлчок күзел берген мей. Шыырак дээш футбол клубтары-биле безин маргыжып болур футбол командазын фабрикага тургузуп алыр дугайында кыйгырыгны салып үндүрген мен. Спорттуң активчилери ону хүлээп алган. Кара кайгамчык болган, баш удур даап бодаваандаа бис: «Трикотажник» команда ийи чыл улаштыр Таджикистанның чемпионы болуп үнген.

Директорнуң спортка чүткүлү фабрика коллективинин кежигүнеринге эки үлегер апарган.

Ажыглалга 17 чыл мурнунда киргең бо пос-таавы фабриказы Ура-Тюбеним үлегжер бүдүргүлгелериниң эң улуу. Оон иехтериниде 2700 кижи бар. Бо ажылчы коллективти тургускаңы-биле күш-культураның массалыг шимчээшкининиң эгези холбашкан. Баштайгы волейбол, баскетбол командалары фабрикага чиглып турган, шыдыраа маргылдаалары эрткилээн, стадионнуң түдүү эгелээн. Ындыг болбас арга-даа чок. Фабрикада ажылдап турарларның ортумак назыны үжеңден кууду.

Фабрикада эң дээрге спортсменнер киргең «шилиндер» командазын кежигүнерн барык 600 кижи. Ол болза футболчулар, баскетболчулар, чиик атлетика каржакчылары, чадаг-тергежилер, национал күрешти мастерлери, адыгжылар, шыдыраачылар, шашка ойнакчылары, стол теннизинин хандыкшылдыглары. Чыл саңында чедп муң рубльди спорт хөгжүлдезиңче коллектив үндүрүп турар.

Ю. ЗЕММЕЛЬ.
П.М.А.

Сонуургактарга

ОРУС ШАЙ МАШИНАЛАРЫ

Бүгү-россиянын каастагашкемеде болгаш улустуң ураа чүүлдүң музейинде чыгдынган коллекция хөвар дээн хөй самоварларны чыгган. Доктаамал чаартының турар ол чыылда шаандагы шагның эдилелдерни сонуургаарларны хаара тудуп турар.

Самовар (боду хайындырар) — онзагай эдилел чораан болгаш ол орус улустуң хүндүлээлелиниң демдээ болур. Стол кырынга ол турарга, кижинің чурттап орар оран-савазы база бир онза аян-шинчи кирер. Ол орус столга ийи чүс чыл туруп келген.

Самоварга сонуургалдың өскени эң ховар дээн самоварларны тып дилээр, оларны салгалдарга арттырарынче албадап турар.

Чижээ, Ленинградта орус музейде, Тулада, чурттуң дыка хөй чурт-шинчилел музейлеринде шаандагы шавың янзы-бүрү самоварлары чыгдынган. Ында ховар дээн самовар-савалар бар. Бүдүн кухня безин болур самоварлар турган. Ындыгларның иштин ийи, харын үш кезекке үскен болгаш ангы-ангы чемнерни хары утда белеткеп болур. Чемни тускай калтакбиле узуп алыр.

Хоорайларда болгаш суурларда «орус шай машиналарын» дилээринге хостуг шагын ажыглап турарлар база хөй. Ленинград областың чурттакчызы А. Лобановтуң бажыында 150 хире самовар чыгдынган. «Мосфильм» студияның каастакчы-чуруукчузу Г. Шумялининиң квартиразында база эндезик. Ол хевир-дүрзү талазы-биле янзы-бүрү самоварларны чыгган. Ында бөдүүн банка хевирлиг, рюмка, шлем бөрт хевирлиг дээш кандыг самовар чок дээр.

Шайны боду хайындырар кайтамчык эдилелдң чогаатканы кижи тоогүге билдинмес. «Боду чылдыр» хереселдиң дугайында баштайгы медээлер XVIII чүс чылдың ортан үезинге хамааржыр. Самовар кылырыга баштай сарыг чести ажыглап турган, оон соонда никель холумактыг чести, а эң соолүнде дадарбас каңны ажыглап эгелээн.

XVIII чүс чылдың төнчүзүнде Тула чурттуг слесарь Иван Лисицынның ажыткан мастерскаязы самоварлы фабрикага кылырының орүүн иезээн.

Орус самоварлар делегей делгелгелеринге чаңгыс эвес удаа дипломнар болгаш медальдар-биле демдеглеп турган. Чижээ, 1873 чылда Венага делегейниң үлегжер делгелгезинге аскыр дагаа хевирлиг самоварны делгээн. Оон буттарын база дагаа буду, кудуруу ышкаш кылдыр кылган. «Самовар хайны берди, чоруурун чопшээревейн тур» деп мында сиилбин бижээн.

Ам бистиң амыдыралывыста электрилиг самоварлар ковудээн. Оларның ашгы-ашгы хевирлерн базала музейлерде кирип эгелээн. Самоварның коозу кайын өжер.

Н. КОСАРЕНКО,
СЭТА-ның корр.
Москва.

АДА-ИЕНИҢ ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

Республиканың шериг комиссариадының чылда пунктузунуң чанында кижи эндерик. Холээзиниң хөлчок. Хенертен гармонь үнү чаңгыланып үнду. Ыр-шоор, танцы, сам чиртинейни-ле берди. Өөрүвес, хоглевес арга-даа чок. Чыылганнар шеригже кижи үдеп келген: ада-иелер, төрелдер, эш-өөрлер. Төрээн чурттунга бараан болуп, ону камгалаар — совет кижи бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези.

Өөрүшкү арнында чайнаан, бир тыва угбай шала озалааш черде каттырып тур.

— Оглуңар үдеп келдиңер бе? — деп айтырдым. Чугаакыры, ажыы, чазык-чаагайы магалыг кижи болган. Хеймер оглунуң дугайын, ону шеригже үдеп келгенин төөгүп каапкан. Сеткилп ак кижи—чугаакыр дижир боор. Часкал Деспижековна Ооржак-биле баштай ужуражып, танышканым ол. Чеди уругнуң хеймери, оглу Сергей дугайын ава мынчаар чугаалады:

— Хеймер-даа болза күш-ажылга ынак кылдыр өскен кижи. Ийи чыл дургузунда бистиң кыштаавыска сакманчылаан. Чажындан тура малга ынак оол. Бо чазын 120 хураганны доруктур азыраавш, биске хүлээттн. Ада-иезин, бистерге, оглувустуң дузалыы кончуг чүве...

Часкал Деспижековна биле Бүлдээжей Бетзиевич Ооржактар малчыннаа-ла чөөрбн чыл чедип турар. Сөөлгү сес чылдарда Таңды районда «Коммунизмниң херели» совхозта ажылдап турар. Чыл саныңда олар багай эвес көргүзүглердиг болуп келген. Кандыг-даа ажылга чедишкин чайгаар чедип келбес. Малдан хөй төл, элбек дүк алыр дизе, тура-соруктуг ажылдаар апаар. Малчыннық ажылы чаңгыс хүнүң херээ эвес. Ажылынга ынак, аңаа бердингген кижилер оон бергезинден кортпас деп чүвени Ооржактар эки билир.

Малчыннар эрткеи кыштың хүр ашкан. Мал төлү шыырак, доругуучал болган. Кыраан хой дээш дүвүрээн сеткил муң-не оожургаш дээн. Төрүүр чүс хойга онааштыр 110 хураганны ап, төрээн совхозунга остүрүп берген. Ол дээрге социалистиг хүлээлгезиндээнин-деп оранчок ажыг сан-дыр. Эртken чылын олар чүстен—тозанны камгалап алган. Ажылга харыысалгалыг чоруктуп, чылдың шинтиирлиг үезин — кышка хыпамчалыг белеткелдиң ачызы ол болган.

Хойжу өг-бүленин бо чылгы чедишкинниге сакманчы оглу Сергей Ооржактың үлүг база ыңгеп. Совет Армиянын хүрээлеңиге шериг албанын чедишкининг эрттиргеш келген, чаңчыккан ажылы — малчыннық олут-чыдын чок ишче шыныгып кирер оглуп ада-не манап орар.

Д. КАРА-ООЛ.

ЧАА ЭМНЕЛГЕ БАЖЫҢЫНДА

Бистиң республикада иелер болгаш бичии чаштар кичээнгейлиг эмчи хайгаралынга бүргеткен. Оларның кадыкшылдың камгалаар бүлиниг болгаш харыысалгалыг херекте дыка хөй эмчилер болгаш эмчи сестралары ажылдап турарлар.

Үш чыл мурнунда ажыглалга кирген 60 орунлуг республиканың божудургага бажыңынга Тыванның кайы-даа булунарындан келген саатгыг иелер кээп чиигеп ап, чаа төрүттүнген чаштары-биле аскежиктиг чаныптар. Маңаа Кызылдың дугаары 4 болгаш 8 участоктарынга хамааржыр хөрээженнерни база хүлээп ап турар.

Божудулга бажыңы медицина техниказының чаа аппаратуралары-биле четче дериттиген. Кандыг-даа берге байдалдыг келген иелерниң боттарының болгаш чаш толуунуп амы-тынын ылап алыр дээн демисел мында хүн бүрүде уламчылаар. Бо каш-ла чылдарның дургузунда чеже не хөрээженнер маңаа кээп, алдын холдуг эмчилерниң буянныг дузазын албаан дээрил.

Аңаа колдуунда ооң мурнунда берге божуп чораап, хан базышкыны улуг азы бүүрээ, чүрээ аарып чоруур болгаш ооп-даа оске аарыгларлыг хөрээженнерни районнардан өккеп чыттырып, мергежилдиг дузаны чедирип турар. Эмнелге шупту 67 ажылдакчылыг. Оларның аразында кадык-камгалал системазында үзөрби-үжен чыл дургузунда ажылдап келгеннер база бар. Оларның бирээзи—улуг акушер Мария Афанасьевна Горобец. Чүге дире ол ёзулут-ла бодунуң ажылынын бүгү талаларын ынак билир болгаш пенсияже үнер чоокшулазадаа. Ам-даа холу дыңзыг ажылдап турар кижи. Ол аныяк эмчилерге бодунуң байлак арга-дүржулгазын дамчыдырындан, сүме бээринден кажаңдаа чажам дивес. Мария Афанасьевна болгаш эмнелгенин оске-даа хоочун ажылдакчылары төлептиг салгалды коллективинге арттырарын болаш, аныяк кижилерниң күш-ажылга ынак болурунга болгаш бедик мөзү-шынарга, даанган ажылынга харыысалгалыг чоруккa, мергежилиге хандыкшылдыг болурунга үлегерлиг. Олар кол эмчинин (Е. К. Норбу) бүзүрелдиг дузалакчылары болуп, коллективтиң арткан кежигүннериниң чоргаараалын, ында чыдар иелерниң хүндүткелин чедип алган. Божудар өрээлдин акушери Галина Павловна Абрамова, физиология салбырының акушери Лидия Григорьевна Серафанова, божудулга салбырының эргелекчизи, эмчи Надежда Шивитовна Сат база-ла аныяктар-биле ажылды доктаамал чорудуп турарлар.

Эмнелгеде партия эге организациязының ажык хуралынга олар СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң чоокта чаа хүлээп алганы «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун бижиглаарынын талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалдары-биле танышкаш, боттарының коллективинде байдалдарны шынгыы чугаалажып, чаа негеллелерни боттарының муруунда салганнар. Ол коллективте күш-ажылдың сагылга-чурумунун улут үрээшкинзери чок. Ынчалза-даа эмчи сестраларының чедишпес болуру, чаа дооскаңнарның талазындан бодунун хүлээлгезинге харыысалгазы кошкак болгулаары ажылга бергедээшкинзерни болдуруп турган. Ындыг ийи, чаңгыс таварылгаларга удур коллектив шинтиирлиг хемчеглерни алырын улам күштелдирген.

Кол-ла бергедээшкин—санитаркалар кончуг эвээш. Ону эдип алырын таварымчалыг шинтиирлээринче коллективтиң удуртукчулары кичээнгейлиг моон-даа соңгаар үзагаттырып, оон үштунарының аргазын тывары—чугула ажыл.

ИЖИН ААРЫЫ

Ижинин күштүү-биле партын келир аарыгларның эртери болгаш төнери колдуунда-ла аарыг кижи кайы хире эрте эмчиге барып шинчиткенинден хамааржыр. Бо таварылгаларда шак бүрүү үнелиг.

Ижин ажок аарында, эмчи келгижеге аарыг кижи дараазында түүлдерни сагыыр ужурлуг:

дораан-на орнунга чыдар (турбас болгаш кылаштавас);

ааш-чем, суг ишпес, кандыгда эм ишпес, клизма кылбас, иштинге грелка салбас.

Ижин аартыр янзы-бүрү аарыглар бар. Оларның иштиндеи эң хойу-биле таварыжыр болгаш түгле кезиишкин дузазы-биле эмнеттинер аарыглар дугайын маңаа көрээлиңер.

Аар аппендицит (аппендициттиң кирери) — ол дээрге кижиниң иштининг оң талазы адаанда чоруур согур-шөйүн-дүүн чиигеп адырының аарый бээри-дир.

Аппендицит аарын эгелээрде, баштай-ла төш калгаа аарыышкылыг апаар болгаш ол чоорту ижин адаанын оң талазынче шилчиир. Аараан кижиниң температуразы 38 градус чедер, а ийи-чаңгыс таварылгада оон-даа изиир. Хоюн бул-гандырар болгаш кустурар. Аппендициттиң аарын эгелээри чиик-даа болза, оон үүнүбизе төнери баш бурунгаар билдинмес.

Согур-шөйүндүүн дыйлагар адырының дешти бээри ижинчырын иштиниң дегдириишкинин тывылдырар болгаш аарыг кижини өлүмге чедирер. Ынчангаш аппендициттиң демдектери илереттинзе, дүргенне кезер эмчиге баар херек. Ол ылап-ла аппендицит бе дээрзин түгле кезер эмчи шын тодарадыр.

Кижи кандыг-бир аарыгдан аарып турар үеде тырык база тыптып болур. Ынчан аараан кижиге кадыг албаннаары, хей үндүрери коңчут берге апаар, оон ниити байдалы чоорту сулаган, чүрээниң ажылдаары ковкаар.

Шак ындыг таварылгада эмчи кээп шинчип көрбээн шаанда, аарыг кижиге клизма кылырын, грелка салырын, эм ижерин чөпшээревес.

Ынчаар аараанда эмчиге баары албан!

Ижин язвазының болгаш шөйүндүлериниң дешти бээри— ол дээрге оюлганнаар аарыгның аар кадаңнаашкыны-дыр. Ол ижин үстүн хенертем, күштүг шашкылап турган дег, аартын келир. Чаңгыс катап кустурар азы куску шуут чок болур.

Л. КОЗЛОВА.
Кадык камгалал министерствозунуң кол хирургу.

Ак халаттыг кижилер. Эмчилер сүмелеп тур

Сибирь язвазының профилактиказы

Сибирь язвазы — оът чинр амытаннарга болгаш кижилерге халдаар аарыг. Ол аарыгның өске халдавырлыг аарыглардан ылгалы — оон өөскүдүкчүзүнүң хөрээге он-оон чылдарда арылбайн артары болгаш ол черниң аарыг неперээринин доктаамал уязы болу бээри болур.

Мурнундагы үелерде сибирь язвазы нептерелгей турганы олген мал сегин кайы хамаан чок октаптар турганында болгаш амгы үеде безин ол аарыгның өөскүдүкчүзүү бар черлерни чок деп болбас.

Ындыг халдавырлыг одарга малды кадарган таварылгада, оларга аарыг чыпшынар болгаш оон уламындан кижилерже база дамчып болур. Чайның кончуг изиг үезинде өткен кургап каткаш, малдың шөйүндүлериниң шаралапчак картын белеви-биле балыглаптар болгаш микроб оон бүгү организмге тараар. Ынчангеш ол үелерде малдың сибирь язвазындан аарымыры хөй. Аарыг азы аарып олген мал сегинден кадык амытаннарже хан сорар курт-кымыскаяктар, ымыраалар микробтарны тарадып турарлар. Аарыг амытаннарның сиднин, чараазын дамчыштыр аарыгның өөскүдүкчүлери база тараар. Ылаңгыя аарыг мал тын девичеп турда, оон мага-бодуңдан ылгалып үнген хан болгаш оон сеги кончут айымылдыг. Ол секти ыттар азы араатан аңнар болгаш куштар дажыглап, ол девискээрге халдавырны тарадыр. Бир эвес аарыг азы өлген мал сеги чытkан черниң дезинфекциязын кылбас, өлген малды хаңы онгарга шын хөммес болза, ол чер халдавырның дек читтес орну болу бээр.

Ол аарыг кончут берге байдалга эртер: ижин хеверер, хан куду олуртур, эът изнир болгаш шыдажыр аргажоктан өлүмге чедирер. Сибирь язвазы кештиң халдавырлыг зарыгларынга хамааржыр. Кажан кижилер аараан малды ажаап, хайгаарап азы өлүрүп, кежин союп, эъдин бузуп, хөөп тургаш эъдинге, кежинге, дүгүнге, ижин-шөйүндүзүнге дээпкенде, ол аарыг чыпшынар. Кижиниң мага-бодуңче шыйбактар, балыглар таварыштыр өөскүдүкчү дамчып кирер. Аарыг чыпшынгаш, 2—3 хонганда оон кешке тыптыр хевирл өөскүп эгелээр. Халдавырның тывылган черинге баштай кызылзымаар азы көксүмээр чер (1—3 мм диаметрлиг) тыптып келгеш, улаштыр дораан хүрең-кызыл ошүг дөстек апаар. Оон кижиярı чоорту улам дендээр. А бир хонук эртерге ол 2—3 мм хемчээлдиг суглангыже шилчиир болгаш оон соонда өңү хүрерип, ханналчак апаар. Аарыг кижи кижиринге шыдашпайн, суглашгыны деже дырбаптарга, оон орнуга оюлган тыптып келир, оон дүргени-биле өңү карарып, улгадып эгелээр. Ол колдуунда хол салааларынга, кырыга, моюн кежинге тыптыр. Халдавыр дегген балыгны долгандыр аарышкылыг эвес улут ыжык тыптыр. Баштайгы хүн эртип турда азы 2-ги хүнде аарыг кижиниң эъдн 39—40 градус чедир изнир, бажы аажок аарып эгелээр болгаш бажы дескинер. Эмчиге дораан барып эмнеттнес болза, аарыг кижи олуп болур. Чогуур үезинде эмчиге барып тускай эмнедишкинни эртерге, аарыг шуут кадык эмнеттинер.

А кажан аарыгның өөскүдүкчүзү кижиниң тышкы органнарынче азы шараланчак карты балыгламаган ижин-шөйүндү органнарынче киргенде, өкпеге азы шөйүндүге аарыгның оюлганнаар хевирн тыптыр болгаш аарыг кижини олүмге чедирер. Ынчалза-даа ындыг таварылгалар кончут эвээш. Кадарчылар азы мал эъдн бузар, шыгжаар, сайгарар ажылдыг кижилер ол аарыгдан хөй-биле аарып турар.

Сөөлгү үеде ветеринарлыг болгаш санитарлыг хынаалдының күштелгели-биле ол таварылгалар эвээжээн. Колдуунда аарыг малды (ниитинің азы хуу) өлүрүп, сайгарарынга киришкен кижилер мал-маганның халдавырлыг аарыгларындан аарып турар. Ынчангаш мал эмчизинин чөпшээредп чокка аарыг мал эъдп азы дүгү саткан кижилер кеземче харысалгазынга оналажыр. Ол ышкаш чөпшээрел чокка хуу мал эъдп садын турган кижилерден эът садын албас херек.

Сибирь язвазынга удур хемчег бисте ажыдан кылдынган болгаш калбаа-биле ажыглаттынып турар. Көдээ чурттакчыларга болгаш сибирь язвазының өөскүдүкчүзү тывылган черлерниң чурттакчыларынга камгалал тарылганы кылыры чугула.

С. ПОЛУХИН,
республиканың санэпидстанциязында салбыр эргелекчизи.

Туркмен танцы ансамблиниң кээр аргазы чаң апарганындан ооң көргүзүү Кызыл хөөрайга болбазын Тыванық Күрүне филармониязы чарлап тур.

ТВ

АВГУСТ 18-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Коломба». Үш серияллыг уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 9.50 — «Шевер холдар». 10.20 — Документалдыг фильмнер. 11.05 — «Черде, дээрде болгаш далайда». 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чаңсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг телефильмнер. «Бистиң чедишкиннеривис. 16.00— Уруглар концерти. 16.30 — Телеочерк: «Бир дүжүттүң намдары». 17.00 — Шымыраа школазы. 17.30 — «Кол конструктор» деп документалдыг телефильмниң 2-ги фильми. — «Ужудуушкун». 18.30 — Эртем-пентередиг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Эртем болгаш амыдырал». 19.30 — ИХМ-нин үрер хөгжүмүнүң концерти. 20.05 — Үш серияллыг уран-чечен телефильмниң башкайгы үлүдүүгези — «Коломба». 2-ги серия. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Ырлажымыл, өөнүктер». 23.05—23.20 — Бөгүн делегейде.

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20— Документалдыг фильмнер. 9.00 — Мультфильмнер. 9.30 — Концерт. 10.10 — Горнистер, харыылаар!». 10.55— «Билинг — күш» 11.40— Испан дыл. 12.10 —«Чарык дээр» деп үш серияллыг уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 13.15 — Фильм-концерт. 13.55 — «Урал аргазының кежиктери». Документалдыг телефильм. 14.05 — «Улуг тоолчуның чажыттары». Бижинмелдиг уран-чечен фильм. 15.20 — Телемедээлер. 15.30 — 18.00 — Чаңсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телефильм. 18.30— «Азия төвү». 19.00 — Киножурнал. 19.10 — «Сагыш-чүрүмүү болгаш ниитиниң корум-чүрүмүү бижиглаарэ. Дамчыдылгага Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының 1-ги бирги оралакчызы В. Б. Добромыслов, республиканың иштики херектер министри В. Б. Кара-Сал, КАИ кылдазының начальныгы Р. Г. Антов олар киржир. 19.40 — Телемедээлер. 19.50— Чарлалдар, рекламалар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуулар, чаштар!» 20.15 — Силерниң читаалыгларыңар ёзугаар музыка дамчыдылгазы. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Мегрэ болган сандай кырында кижи» деп телелиниң баштайгы көргүзүү. 22.55 — 23.25 — Документалдыг телефильм.

ТЫВА АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң салазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01541

Редакциянын адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-33-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийн амыдырал болгаш үлетүүр кылдыстериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет түргузуу кылдыстериниң 2-37-13, чаңгаа кылдызының 2-41-27, информациа кылдызының 2-22-60, культура кылдызының 2-23-54 кожо ажыл-агый кылдызының 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаза 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1081.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 192 (12282) | 1983 чылдың август 19, пятница | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 3 коп

ЧААГАЙ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

СЭКП Төп Комитединге партияның хоочуннары-биле ужуражымышкын болганы солунмардан номчуп, радиодан дыңнадывыс. Меңээ, пенсиядап үнзе-даа, улус ажыл-агыйының адырында ам-даа ажылдавышаан турар кижиге, ол дыка өөрүмчүг, сагыш-сеткилди көдүрүп кээр ужуражымышкын болган-дыр.

СЭКП ТК-ниң Чиргизге секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Ю. В. Андроповтуң ук ужуражымышкынга чугаалаан бүгү чүүлдери меңээ база хамаажыр. Үжен ажыг чыл садыг шүтүмүнге ажылдап, ол чылдарда Тывага чурттап келдим. Республиканың садыг хандырылгазының-даа, ниити Тываның-даа бо чылдарда хөгжүлдезин көрүп келдим. Республиканың күрүне-даа, кооперацияп-даа садыгларынга ол чылдарда өскү өскерлиишкиннер болганының хереҥнизи мен.

Аныктар-биле ажыл дутаймында эш Ю. В. Андропов тодаргай чугаалады. Мээң ажылдап келген чылдарымда дагдыныышкынының ролю доктаамал бедип келген. Чаа садыгжылап киргенимде мени дагдыныр турган кижилер өөрэш эвес, бодум арга-дуржулгалыг апарган база-даа хөй-хөй аныктарны бо хүнге дүткелдинг, нарын мергежилге чаңчыгар кылдыр өөреткенимни чугаалаар апаар мен. Олардың аразында ам дуржулгалыг апарган садыгжылар Л. Кочетова, Т. Корнилова, В. Зайцева болган өскелер-даа бар.

Ол ужуражылга үезинде эш Ю. В. Андропов мынча дээн: «Эгелээн херекти уламчылап шыдаар, харын-даа улуг-улуг чедиишкиннер-биле күүседир кижилер дагдыныкчыларның орнун солуур. Ол дээрге, бистиң алдарлыг ленинчи партивыстың өндүр улуг ажыл-херээн салгалга дамчыдып базрин хандырып турар ёзулуг партийжи туруш-тур». Чонуң хандырылгазынга бараан болуп келген орнумну үстүнде чугаалааным аныктар солуп турарынга мен база чоргаарланыр мен. Олар төлептиг садыгжылар болуп, чонуңуп мурнунга шыдаар шаа-бө бараан болур дээрзинге бүзүрээр мен. Ол база мээң салымшкынным болур.

В. ОХОТНИКОВА.
Кызылда № 10 магазинниң эргелекчизи, күш-ажылдың хоочуну.

ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНГА ОТЧЁТТАР, СОҢГУЛДАЛАР

Отчёттар болгаш соңгулдаашар — партияның, бүгү партия организацияларының, коммунист бүрүзүнүң амыдыралынга эң харыысалгалыг үе. Ол дээрге — түңнелдерни үндүреринниң, мөөнеттинген дуржулганы чогаадыкчы ёзу-биле болгаш шыңгыызы-биле анализтеп көөрүнүң, чаа соруулгаларны шинтирлээриниң өң ажыктыг оруктарын болгаш арганы тодарадырының үезин-дир.

Эдептелиг отчёт-соңгулдалыг кампания эгелээн. Партия бөлүктеринде, партияның цех организацияларында хуралдар чоруп турар. Партия организациясының өй-ойлел отчёт бээрни айыткан СЭКП Уставынга дүүштүр партия эге организацияларыга, а ол мынаш районнарның, хоорайларның, округтарның, областарның болгаш крайларның парторганизацияларынга хуралдарны база конференциялары бо чылдың төнчүзүнде болгаш келир чылдың эгезинде эрттирер. Ол политиктиг чугула кампанияның чедиишкиниг эрттирери партийжи хүрээленнин улам мындый бижыглаарын, партияның иштики демократизиин хөгжүдерин, партия организацияларының организаторлуг болгаш идеологтуг ажылын, социал-экономиктиг чорудулгаларны удуртуруның хевирлерин база арганарын сайгарыышкыдарын, совет ниитилелдиң амыдыралынга СЭКП-ниң удуртукчу ролюн бедидерин хандырар ужурлуг деп СЭКП ТК-ның дүүн парлаан доктаалында демдеглеп турар.

Бо чылдың сентябрь—ноябрьда эге организацияларга, 1983 чылдың ноябрь—декабрьда район, хоорай болгаш округ организацияларыга, 1983 чылдың декабрьда — 1984 чылдың январьда область болгаш край организацияларыга отчёттарны болгаш соңгулдаларны эрттирер дугайында эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының, партия крайкомнарының болгаш обкомнарының санаалдарын СЭКП Төп Комитеди хүлээп алган.

Партияның XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның май болгаш ноябрь (1982 ч.), июнь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин боттандырар талазы-биле партия организацияларының болгаш оларның удуртур органнарының ажыл-чорудулгазының айтырыгларын хуралдар болгаш конференциялар киржикчилериниң кичээнгейиниң төвүнге тургузары эргежок чугула. Экономиктиг кол көргүзүглерни экижидериниң улус ажыл-агыйында өөстүп келген утланышкын коммунистерни, бүгү ажылчы чоннарны сорук кирип турар. Ол утланышкынны чайгылыш чок, доктаамал болдурары — бирги чергениң соруулгазы. Ынчангаш отчёттар болгаш соңгулдалар чоруп турда, чедип алдынган чедиишкиннерни болгаш бар кураврларны ханы база бот-шүгүмчүлекчи ёзу-биле анализтеп көөрүнүң, чаа соруулгаларны шинтирлээриниң он

КСЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАГА ПРОГРАММА

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин база СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Ю. В. Андроповтуң аңаа чугаазында түңнелдерин болгаш айтышкыннарны Ак-Довурак хоорайның коммунистери, ажылчы чоннары бир эп-сеткилдиг түүлдүргүүнүн хүлээп алгаш, ол чугула партийжи документтилерни практиктиг ажыл-чорудулгазынга дайынчы программа болдурган.

Идеологтуг, масса-политиктиг ажыл партияның ажыл-чорудулгазының үндезин айтырыгларының, коммунистиг тургузуушкунуң чаңгыс эп чугула тудуш деткээшкинин барган болуруун эш Ю. В. Андропов Пленумга чугаазыпта айткан. Шынаргаш июнь Пленуму бо айтырыгже улуг ачы-хөлүмнүг шиитпирлерни салып болган СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Ю. В. Андроповтуң чугаазын, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сесии сессиязының материалдарын, СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң докладтыг күш-ажылчы коллективтерге, чоннуң чурттап турар черлериниң аайы-биле таныштырып таймылбырлаш, партия организацияларының, күш-ажылчы коллективтериниң мурнунда салдынган сорулгаларны тодаргай чугаалап берген. Аңаа тураскаадыкчы чаңгыс аай политхүннүг, күш-ажылчы коллективтериң хүралдарын эрттирген.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелиниң партком, партия эге организациялары Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш тодаргай хемчеглерни алган. Ажылчы чоннарның болгаш аныктарның интернационалчы база патриотчу кижизидилгезинниң, партия, комсомол, экономиктиг өөредилгенниң, күш-ажылдың сагыага-чурумун быжыглаашкын, корум-чурумну камгалаарының, удуртукчуларның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның кижилер-биле ажылдың дугайында болгаш өске-даа айтырыгларны парткомнуң, партия организацияларының нарын-боларымга хүралдарынга чугаалашкаш, ында четпестерни илереткеш, ону эжиндер хемчеглерни ажылдап кылган.

Идеологияга ажылының хевирлерин болгаш арганарын ам-даа чедир ажыглавайн турар бис. Шагаа кижилер-биле ажылды бодамчалыг, чогаадыкчы ёзу-биле чорудары чедип алдынмаан. Мында колда чүве — кижилерни күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коргүнге кижизидери тодаргайларга, кижи бүрүзү ак сеткилдиг, эки ажылдаарын чедип алыры болгай. Күш-ажылдың сагыага-чурумун быжыглаары-биле чамдык түүлдерни хоорайга кылганда болза амгы үениң негелделериниге дүүшпес. Ындыг болганда коммунистер бо талазы-биле улуг ажылды чорудар хүлээлгелиг. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың септелге-механиктиг, энергетика, транспорт цехтериниң удуртукчулары, специалистери, партия, профэвилел, комсомол ажылдакчылары күш-ажылдың сагыага-чурумун быжыглаарын түүле чугаа кырында чорудуп турар, күш-ажылдың, будуруулгенниң күүседикчи сагыага-чурумунче эң-даа шилчивээн, чалгааларны, арнатчыларны, ажыл шагы үзер кижилерни шыңгыы хемчег албайн турар. Күш-ажылдың сагыага-чурумунуң кошкаадан, организас чок чоруктуң, масса-политиктиг, кижизидилге ажылының четпезинниң үржүүдан «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелеп, ооң организациялары, Ак-Довуракты автотранспорт будуруулгезин, комбинаттың ажылчын хандырылга кылдызын, «Шагонартажстрой» трестиң үлетпүр будуруулгелер комбинады бо чылдың бирги чартыының планныг онаалдаларын күүседээн. Ында партия организациялары ол четпестерни адаар дээш тодаргай ажылдарны чорудуп турар.

Кижилер бедик медерелдиг, эргежок чугула эртем-билиглиг болгаш арга-дуржулгалыг болза ак сеткилдиг ажылдаар, кылган түүлү шынарлыг болур. Шак мындыг эки шынарларны коммунистерге, ажылчы чоннарга партия чырыдышкыны, экономиктиг өөредилге берип турар. Партком, партия эге организацияларны өөредилгениң шынарын экижидер хемчегларни ап келген. Ооң уламындан түүле школдарның, семинарларның, дыңнакчыларның саны өскен эвес, кичээлдериң шынары экижээн, пропагандистериң дыңнакчылар-биле ажылы янзы-бүрү болу берген. Дыка хөй пропагандистер чогаадыкчы план ёзугаар ажылдап эгелээн.

Ындыг болза-даа партия, комсомол болгаш экономиктиг өөредилгеде четпестер бар, ону партия ТК-ның июнь Пленумунуң негелделериниге дүүштүр эде тургузары көрдүнгеп. Кичээлдерге дыңнакчылар эвээш келир аны кичээл үстү бээр, чамдык пропагандистер материалдарны күш-ажылчы коллективтиң шиитпирлеэр ужуралыг сорулгалары, ажылчын-биле холбаштырбайн, шынар чок кичээлдер эрттирип турары илереэн. Оларга тудуг эргелелиниң организациялары, комбинаттың ажылчын хандырылга кылдызын, «Шагонартажстрой» трестиң үлетпүр будуруулгелер комбинады бо чылдың бирги чартыының планныг онаалдаларын күүседээн. Ында партия организациялары ол четпестерни адаар дээш тодаргай ажылдарны чорудуп турар.

Кижилер бедик медерелдиг, эргежок чугула эртем-билиглиг болгаш арга-дуржулгалыг болза ак сеткилдиг ажылдаар, кылган түүлү шынарлыг болур. Шак мындыг эки шынарларны коммунистерге, ажылчы чоннарга партия чырыдышкыны, экономиктиг өөредилге берип турар. Партком, партия эге организацияларны өөредилгениң шынарын экижидер хемчегларни ап келген. Ооң уламындан түүле школдарның, семинарларның, дыңнакчыларның саны өскен эвес, кичээлдериң шынары экижээн, пропагандистериң дыңнакчылар-биле ажылы янзы-бүрү болу берген. Дыка хөй пропагандистер чогаадыкчы план ёзугаар ажылдап эгелээн.

Ындыг болза-даа партия, комсомол болгаш экономиктиг өөредилгеде четпестер бар, ону партия ТК-ның июнь Пленумунуң негелделериниге дүүштүр эде тургузары көрдүнгеп. Кичээлдерге дыңнакчылар эвээш келир аны кичээл үстү бээр, чамдык пропагандистер материалдарны күш-ажылчы коллективтиң шиитпирлеэр ужуралыг сорулгалары, ажылчын-биле холбаштырбайн, шынар чок кичээлдер эрттирип турары илереэн. Оларга тудуг эргелелиниң организациялары, комбинаттың ажылчын хандырылга кылдызын, «Шагонартажстрой» трестиң үлетпүр будуруулгелер комбинады бо чылдың бирги чартыының планныг онаалдаларын күүседээн. Ында партия организациялары ол четпестерни адаар дээш тодаргай ажылдарны чорудуп турар.

Ак-Довуракты коммунистери, ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Ю. В. Андроповтуң чугаазында айтышкыннарны амыдыралга боттандырар дээш бо хүннерде күш-ажылчы коллективтериниң ажылдап турарлар.

С. КҮЖҮГЕТ,
«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелиниң партком секретары.

Ава-Хемде «Кызыл-Туң» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андроповтуң чугаазы-биле танышнаш, ону изин-биле түүлдүргүнүп, детиээнивер.

Бирги класстың чолаачызы Базыр-Сат Мижит-оолович Салчак эртнен чылдың түңнели-биле совхозта чолаачылар аразында социалистиг чарышка тиилээн. Ол 16 чыл дургузунда тергээн совхозунга эвээш эвес янзы-бүрү чугула чүүктерни сөөртком.

Аныяктарның дагдынкычызы, коммунист Б. М. Салчак чартык чылдың планныг онаалдазын хуусаазынган эрте дооскаш, ам август айның үлүүнче кирипинеп.

ЧУРУКТА: мурнакчы чолаачы, коммунист Б. М. Салчак.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

«Шынга» харыы

ТУРБААЗАДА ТУРИСТЕР

«Азас» турбаазазынга дыштанып барган бөлүк туристерден ында аъш-чем, спортчу дериг-херекселдер талазы-биле хандырылга багай организастаттынганын бижээн хомудай чагаа редакцинга келген.

Тываның туризм болгаш экскурсиялар талазы-биле човуделинин улуг инструктору Е. А. Пичугов аңаа хамаарыштыр дараазында тайылбырларны берген.

Аъш-чем талазы-биле четпес түүлдериниң турганы шын, ынчан Тоора-Хем райозу оңу хандырар турган. Оңу эде көргенинин түңнелинде Кызылдан эвбек ассортиментилиг аъш-чем аймаа ында чедиртпиген.

Оон ангыда спортчу болгаш туристчи дериг-херекселдерни турбаазаның түр хөлөзелел черинден күрүне прейскурантывын бүүгаар бырын чурумчуткан. Хөлдүң эрнин долгандыр 9 хонуктуң туристчи маршрудун кылыр дээш баргаларга туристчи болгаш спортчу херекселдерни халаска берип турар.

Уң чагаада айыттынган четпестерни сайгарып көөрү-биле човуделдиң бир ажылдакчызын «Азас» турбаазазынче чорудукан.

МИКРОСКОП БЕЗИН ЧОК

Республиканың ажыл-агыйларында августа айдан эгелеп хой тарып бөзөдөмагазының ажылы массалыг эгелээн. Хойну чогуур хуусаазында тарыыры дөрге-ле хой хураганны, хой дүктү алыр дээни ол-дур. Ол дугайын мал ажылының тускай эртемниглери эки билир.

Ындыг турбуже бистиң «Улуг Октябрь» совхозтуң коя зоотехниги А. Текеев ол ажылче кичээнгей салбайн турар. Августа айның 1-ден эгелеп тарып боозадыгланы организастаар тургаш, ол ажылды 12-ден эгелединнис. Хой тарыыр пунктулар негелдеге дүүшпес. Оларда үре көөр микроскоптар безин чок.

Тарып боозадыр ужуралуг коданнарже кошкарларны сула салыпкан. Бистиң совхозтуң кошкарларының күш-деңгели сула. Бо чылын 2—3 кадарчыларны солаан. Ооң түңнели болур: бир кошкардан 5 килограмм дүктү кыргып алган. Планда көрдүнгени 6—7 килограмм.

М. БҮРБҮ,
техник-осеменатор.

Хоорай-суурларывыстың өян-шинчизи

НАЙЫСЫЛАЛ УЛАМ ЧААГАЙЖЫЗЫН ДЭЭШ

Бо чылдың июньда болуп эрткен партия ТК-ның Пленуму партияның идеологтуг, масса-политиктиг ажылының чугула айтырыгларын чугаалажып көргеп. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Ю. В. Андроповтуң Пленумга чугаазыбиле база ССРЭ-ниң Дээди Советиниң онгу чыышкынын сесии сессиязының материалдары-биле Кызыл хоорайның чурттакчы-коммунал ажылагый эргелелиниң коллективи бүрүн танышкан болгаш ону ажыл-херекке дайынчы программа кылдыр хүлээп алган.

Пленум кижизидилге ажылын күштелдиреринче, чаа кижини хевирлээринче онза күчээнгейни салган. Ук сорулга биске база дорт хамаарыжыр. Ону боттандырарыңга хоорай, суурларның даштыкы аянышкынзын база чугула черни эөлээр. Каас-чараш, культурлуг кудумчулар, ногаан садтар, эстетиктиг кижизидилгеге улуг ыдыглиг болур. Оон-биле чергелештир республиканың ажылчы чоннары ССРЭ-ниң составынга Тывазының эки турабиле каттышканының 40 чыдын демделээр деп белеткедип турар. Анаа утказыттур наймыылалыы улам каас, чараш болдурвас ужуралуг бис.

Кызыл хоорай чыл келген тудум өөрү, чаагайжып бар чыдар. Чазаглыг, асфальтылыг кудумчулар, чадаг улус кылаштаар черлер улам немежил орар.

Ногаанчыдылга база экжип орар. Оон ниити шөлүг 113 гектар четкен. Чаагайжыдылга комбинадының балансызында 35 муң дес ыяш бар. Чыл санында чартык миллион чечектиг тарып өстүрүп турар.

Он бирги беш чылдың эгезинден тура хоорайның ажылагыйын хөгжүдеринге 50 миллион ажыг рубльди үндүргем. Чурттагга болгаш социал культураның объектилерин ажыглагга хинереп-биле чергелештир 12 километр чылдылга четкизин база кылып дооскан, ооң уламындан 15 одалга котельнаязын хаар арга чедип алдынган.

Бо үениң дургузунда 250 муң дөрбелчин метр оруктарны болгаш тротуарларны асфальтылаан, 30,9 муң дөрбелчин метр газонну тутkан. 18 муң дес ыяштыг тарып олурткан. Чүгле бо чылын коммунистиг субботник хүнүнде безин хоорайның ажылчы чоннары 2,5 муң дес ыяштыг тарып олурткан.

Чаа-чаа кварталдар, микрорайоннар, кудумчулар, скверлер болгаш аллеялар наймыылавда немежил, чаа тудулгар бөөн көстүп каап турар. Олар Кызылды улам аян-шинчи кылып турар.

Чаагайжыдылга объектилеринге капитал септелге чорудар, ногаанчыдылга ажылын кылыр хүлээлге чурттагга-коммунал ажыл-агыйы эргелелиниң бот-орулга-чарылгалыг участогунга онаажыр. А чаагайжыдылга комбинады олурткан ыяштарны суггарар, ажаартежээр хүлээлгелиг. Бот-орулга-чарылгалыг участок чылда ийи миллион ажыг рубльди, а чаагайжыдылга комбинады — 1 миллион рубльди шингээлип ап турар. Кидин түүлүк сезон үезинде ол ийи будуруулгенни ажылчыннарының саны 300 чеде бээр. Ол безин эвээш. Ынчангаш хоорайда албан черлериниң, будуруулгелериниң хөй-ниити организацияларындан чаагайжыдылгага эки кижини дилей бээр чылдагаавыс ында. Боттарының ажылдаар черлерни долгандыр турар девискээрни олар чаагайжыдар, ногаанчыдар хүлээлгелиг-даа. А комбинат түүле хөй-ниити черлериңе бо талазы-биле тускай хемчег алыр.

Албан черлериниң, организацияларының ажылдакчыларын чаагайжыдылгаже болгаш ногаанчыдылгаже идепкейлиг киришкирер сорулга-биле коллектив бүрүүзүнге даалганы берип турар. Чижээ, 1982 чылдың мартта Кызыл хоорай Советиниң сессиязында 1982—1986 чылдарда найысылалды чаагайжыдарының планын бадылаан. Ол сорулганы чедиишкиннииг шиитпирлеэрни дээш социалистиг чарышты будуруулелер болгаш организациялар ортузунга чарлаан. Оон түңнелинде чылда ийи катап үндүрер. Тиилекчи болган коллективтер СЭКП хооркомунуң, хоорай Советиниң күүскомунуң шилчивр Кызыл туктары, дүмдүлел бижиктер болгаш акша-биле шаңнадыр.

Часкы болгаш күскү үелерде чаагайжыдылга айларын, субботниктерни Кызылга чарлаары чаңчыл апарган. Аңаа хоорайның бүгү коллективтери киржип турар.

Бо чылын чаагайжыдылга айларында база коммунистиг субботник хүнинде чаагайжыдылга комбинады болгаш бот-орулга-чарылгалыг участогу Магистральная, Абакан, Бай-Хаак кудумчуларынга аллеяларны кылгылаан, Октябрьның 60 чылы аттыг сквер кылдынган.

Хоорайның дыка хөй будуруулгелери болгаш организациялары чаагайжыдылга болгаш ногаанчыдылга ажылынче онза кичээнгейни салып турарындан оларның девискээрлери арыг, силиг, ыяштарны үрүлүү суггарып, газоннарны үргүлүү хайгаарап турар. Кодээ ажыл-агый министерствозунуң, автосептелге заводунуң, чамдык школларның болгаш уруглар садтарының бо талазы-биле кылып турар ажылы үлегерлиг. Эң эки чаагайжыдылга болгаш ногаанчыдылга дээш социалистиг чарышка бо чылдың бирги чартыының түңнели-биле Кызылдың № 3 школа тиилекчи болган СЭКП Кызыл хооркомуунуң, улус депутаттарының хоорай Советиниң шилчивр Кызыл туғу болгаш акша-биле шаңнаткан.

Ындыг-даа болза, хамаарышкан девискээрлерни чурумчудар, арыг-силиг болдурар дээш сагыш салбас будуруулгелер эвээш эвес. Салыг министерствозунуң базазының, «Тыва суг тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводунуң, № 10 школаның, мебель фабриказының, Сельхозтехкүркомнуң хамаарышкан кудумчулары Оюн Күрседи, Магистральная кудумчулар арыг-шевер эвес, чаагайжыдылга чоруттунмайн турар.

Хоорайның санитарлыг байдалының дугайында айтырыг элээн чидиг болуп турар. Чамдык чурттакчылар доктаттынган дүрүмнү сагыпас, бок-күзүрүмүн кайы-хамаан чок төгөр чоруктар бар. Ындыг кижилерни хоорайның санитар комиссияны келдиртип алгаш харысалга хүлээдип турар. Бажың-балгадының даштыкы хевирниче сагыш салбас, ойбак-дыдык херимгерин септеевес кижилерни базаңаа эккеп, беседалажып турар.

Санитар ажылын экижидерибиле хоорайны участоктар айы-биле хувааган, ында милицияның участок төлээлериниден, санэпидалбанның болган чаагайжыдылга комбинадының ажылдакчыларындан тургустуунган харысалгалыг кижилерни томуйлаан. Олар рейдилерни кылып, тайылбыр ажылын чорудуп турарлар.

Хоорайның келир үеде улам көрүштүт, улам чараш болуру бистең дыка хамаажыр. Ынчангаш хөй-ниитиниң калбак киржилгези-биле ам-даа күженишкинниг ажылдаар ужурлуг бис.

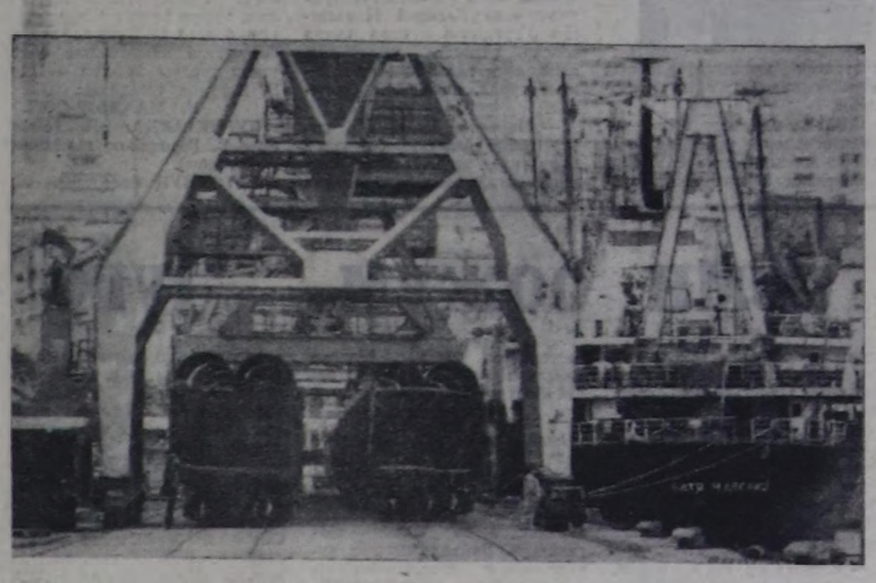
Л. ХАСАНОВА,
Кызылдың чурттагга-коммунал ажыл-агыйы эргелелиниң начальныгы.

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ

Сиген шөлдерниге улус эртем эртеле чыгып келген. Садыгны, бухгалтер, эмчи дээш, кандыг-даа мергежилдиг улус оларның аразында бар. Аңыйл дораан-на хайныгып эгелээн. Кызыл-Мажалык суурның будуруулгелериниң болгаш албан организацияларының ажылдаачыларының «Шеңпээр» совхозка дузалажып келгени ол.

Район төвүнүң чурттакчылары дыштаныр хүннерде совхозка 517 тонна мал чемин белетнеп берген. Чээрби ажыг коллективтен «Сельхозтехника» каттыжышкынны, Сельхозхимия болгаш өске-даа черлер аңаадазын эрамчан амыр-ашыр ыыгсетпиилээн. Кызыл-Мажалыктың чурттакчылары ниитиниң малынга чем белетизарының шалыпчы айынга ам-даа идепкейлиг киржир.

Бистиң мөрр.

«Чаңгыс минута-даа туруушкун болдурбас!» деп кыйгырыгның адаа-биле Владивостоктуң чуртта эң улуг дээн транспорт белдири ажылдап турар. Порт ажылдакчылары, демир-орукчулар, чолаачылар болгаш далайжылар боттарының ажылын чаңгыс аай график ёзугаар планнап турар.

Күш-ажылды чаа ёзу-биле шынчалдыр организастааны Ыраккы Чөөн үүк пароходствозунуң далайжыларынга ол бирги беш чылда планнаан ажыр будун чартык миллион чүзатту сөөртүр арганы берген.

Олар Уренгой — Ужгород аразының газдамчыдылгазының тудуунга техниканы болгаш хоолайларны, Кыдыккы Сонгу чүкче чорудар чүүктерни, ССРЭ-ни таварын Мурнуу-Чөөн Азиядан Европаже аай-дедир чоруп турар контеймерлерни дажыглаан.

ЧУРУКТА: Владивостоктуң далайның садыг портунда газ хоолайларын чорударынга белеткеп турары.

С. КОЗЛОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Херээженнер чөвүлелдеринде

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИЛГЕ

Он бирги беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын күүседир, Совет Тываның 40 чылынга төлептиг ужуражыр дээш Тожуда «Тоора-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери ажылдап турарлар. Ылаңгыя малчынар бо чылдың эрткен чеди айларында бигай эвес көргүзүглүг болган. Совхоз ниитизи-биле төрүүр чүс баш хойдан 87 хураганы менди доруктурган. Хойжу Виктор Ак чүс баш төрүүр хойдан-на 103 хураганы алгаш, чарышка тиилекчи болган. Күрүнеге сүт садарының чеди айларда планныг онаалдазын ажыл-агый күүседкен. Комсомолчу-аныяктарның Көк-Чар сүт-бараан фермазының коллективи эки ажылдаан.

Совхозтуң партия комитедиң, партия эге организациялары СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниге дүүштүр ажылчы чоннарының ортузунга идеологтуг, масса-политиктиг ажылды экижидер тодаргай хемчеглерни ап эгелээн.

Совхозтуң ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң айтырыгларын чеднишкинниг шиитпирлээриниге, чон ортузунга кижизидилге ажылын чорударынга херээженнер төлептиг үлүүн киирип турар.

Херээженнерни совхоз бүдуруулгезиниге, хөй-ниитиниң херээнге хаара тудар талазы-биле херээженнер чөвүлели (даргазы башкы В. Д. Ондар) ажылын сөөлгү үеде идепкейжиткем. Ооң уламындан чыл келген тудум-на күш-ажылдың шалыпчыларының, мурнакчыларының саны өөрү орар. СЭКП Тожу райкомунуң кежигүнү, район Советиниң депутады хойжу Мария Бириней, совхозта партком кежигүнү Марина Куулар, дуржулгалыг аңчы Ленин орденниң эдилекчизи Серен Бараан, саанчылар Кара-кыс Бараан, Валентина Самыйлык, Татьяна Лузужук мшкаш мурнакчылар ажыл-агыйда эвээш эвес. Олар аныяктарга үлегер-чижээн көргүзүп, боттарының минак херээнге өөредип турарлар.

«Шеңне» аттыг херээженнер клуувун ажыктаан. Ында ногаа өстүрериниң, хеп быжарының, даараарының, аргырының, амданныг чем кылырының бөлгүмнери бар. Ылаңгыя ногаа тарып өстүрериниң талазы-биле ажылды экижиткен. Суурда дөрт чүс хире өг-бүле картофельдн олурткан, чамдыктары ногааны, чечектерни тараан. Оон ангыда өг-бүле бүрүзү инек, куш, хаван азыразын дээш ажылды чорудуп турар.

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, партия Тыва обкомунуң X пленумунуң докладтарын ёзугаар суурнуң агитквартталдар аайы-биле масса-политиктиг ажылды экижидер хемчеглерни алган. Пропагандистерниң, политинформаторларның, агитаторларның составын чаартkан, ында теоретиктиг болгаш ниити билии шырак, улустар-биле чугаалажып, кижизидилге ажылын чорудуп шыдаар эштерни киирген.

Херээженнер чөвүлелин 1980 чылдан бээр башкы Валентина Домгаковна Ондар удуртуп келген. Бо чөвүлел республикада дээре ажылдыгларның бирээзинге хамааржыр. ССРЭниң тургустуганының 60 чылынга тураскаткан социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, шаңнаткан.

Амгы үеде херээженнер чөвүлели Совет Тываның 40 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышка совхозтуң ылаңгыя суурнуң херээжен ишчилерни, калбаа-биле хаара тудар дээш политиктиг болгаш организастыг ажылды чорудуп турар.

К. НАТПИЯ-ООЛ.

БОТТАНМАС ГРАФИК

Өөрү районнуң төөгү Хандагайты суур чыл келген тудум өөрү, сайзырап орар. 1982 чылдың 12 айда автовокзал тудуу ажыглалга кирген. Ону туткан бригада эки ажылдап, пассажирлерни өөрткен. Чаа автовокзал амгы үениң негелдеэн ёзугаар туттунган болгаш кавастлага-шимелде, бүгү-ле көргүзүг материалдары-биле дериттиген. Чазанадан автобустуң кээр болгаш бавр чурумунуң графигин кылгаш, кеску черде асканы көрүштүг болгаш чорук кижизиге таарымчалыг. Ында уругларлыг нелер, депутаттар өрээлдери, кухня база бар. Ынчалза-даа ында буфет ажылдавайн турар. Бо кончуг таарымча чок. Оон ынай вокзалдың ажылыкда база бир улуг четпес чүүл бар.

Расписание ёзугаар автобус Чадаанадан эртенгиниң 7 шак 30 минута турда үнгеш, Хандагайтыга 11 шакта келир. А Чадаанаже 11 шак 40 минута турда дезир чоруур ужурлуг. Ынчалза-даа график бо-ла үстүне бергилээр ийнкре, азы Чадаанадан келгеш, автобус вокзалга-даа доктаавайн, дорт-ла Хандагайтының төп кудумчузуун куду бадыптар, оон соонда сураг-ла бавр. Могап-шылаан пассажирлер шаг ботка маңап турар, а автобустуң чолаачызы таныш-көрүштериниң бажыңнарын кезип чоруп бээр.

Автобусче кирерде контролёр билеттерни хынап киирер ужурлуг. А бисте ындыг эвес. Оон ужурунда билетте айтчп каан олутка, өске кижи мурнай олурупкан боор.

Районнуң ырак совхозтары Торгалыг болгаш Саглыже моон мурнунда бо вокзалдан автобус неделяда 2—3 удаа чоруп турган. Ону ам база катап тургузар болза эки.

Бо бүгү четпестерни чайладым, пассажирлериниң аргыжырының эптиг байдалын тургузарын чон негеп турар.

К. ДАРЖАЙ.
Өөрү район.

ЧУГУЛААЛАП К Ө Ө Р

Амгы үеде аъттың дериг-херекселдери хомут, дага, дуга, шылыма дээн ышкаш чугула барааннарны садып алыры кончуг берге, шуут тывылбас. Ниитиниң малынга чем белеткээри түлүктээн. Аңаа кижи бүрүзү киржир ужурлуг. Ынчангаш кадыыр, дырбаащ, айыыр чокта ажыл бүтү дээрэн билдингир. Бо талазыбиле чогуур хемчеглерни дарый алза эки.

Оон ынай сөөлгү үеде солук, сеткүүлдерге аъттың аарсаар ажылдарга ажыглаар дугайында хөйү-биле бижип келген. Ынчалза-даа бистиң республикада аъттың күжүн ажыглап турар ажыл-агыйлар ховар. Бүгү-ле ажылды трактор, машина-биле кылып, хөй чарыглалдарны үндүрүп турар. Сиген кезилдээниң үезинде техника-биле түгле алаак черлерден сигенни кезип ап болур, а хараганнар, чыраа аразында, оймактарда чаагай оттуг черлер хевээр арткылап каар. Шак мындыг ажыл-агыйжы эвес чоруктуң түңнелинде чамдык ажыл-агыйлар ырак-узак черлерден сиген сөөртүп, шүүдээр ужурга таваржып турарлар.

Чылгыны өстүрер, ону көдээ ажыл-агыйга ажыглаар болгаш аъттың дериг-херексели арбыдады кылып бүдүрер талазы-биле ажылдарны чугулаалап көөрү сонгаарлаттынмас айтырыгларның бирээзи болур.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

Август хуралдарынга уткуштур

ХАМААТЫ БЕДИК МӨЗҮ-ШЫНАРГА КИЖИЗИДЕР

Башкыларның август чөвүлел хуралдары наш-ла хонган өглевэр. Эртикен өөредилге чылының түңнелдерин үндүрүп, өөредилге-кижизидилге ажылында чедип алдыган база ажылда чамдык бар четпестерге ханы анализти ун хуралдарга кылыр ужурлуг. СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниге холбаштыр республиканың школа болган улус өөредилге органнарының ажылында чеднишкиннер болган четпестерниң дугайын Тыва АССР-ниң чырыдымыкын министри Н. С. КОНГАР моон ааданда чугаалап турар.

СЭКП ТК-ның июнь Пленуму идеологтуг болган масса-политиктиг ажылдың чугула айтырыгларын чугаалажып көрүп тура, школага өөредилге-кижизидилге чорудулгазын улам ыцай сайзырангайжыдарынче онза кичээнгейин салган. Ол чүл дээрге өөредилге болган кижизидилгениң арга-методтары, оон ужур-утказы, организастаары, оон принциптерин сайзырангайжыдары, школачыны хамаату бедик мөзү-бүдүшке кижизидериниге бүдүрүкчү күш-ажылдың ролюн бедидери, ону хөй-нинти болган күш-ажылчы ажыл-чорудулгага белеткээриниң айтырыглары болуп-дур.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле школалариның башкылар коллективтери, школадан дашкаар албан черлери тодаргай ажылды кылып чоруткан. Өөредилгениң шынарын бедидеринче, школачыларның күш-ажылчы болган мөзү-шынар кижизидилгезин экижидеринче кол кичээнгей салдынган. Бүгү-нинти ортумак өөредилгени боттандырып чорударынга чедип алдынган түүлдерге даянмышаан, өөреникчилерни медерелдиг сагылга-чурумга кижизидер ажылче кичээнгейни угландырган турган.

Хүлээп алдынган доктаал, шиитпирлерниң күүселдезин чедип ап, ону боттандырып турарын контрольга ап, хынаарынче сагыш салган бис. СЭКП ТК-ның ноябрь, май (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин боттандырып турарын улус өөредилге органнары доктаамал контрольга тургусаан. ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырып чорударынга элээн школалар чедиишкиннир болгулаан. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оон төлептиг үткуурубиле организастап чоруткан ажылдар школачыларның идей-политиктиг, патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезин экижидериниге салдарлыг болган.

Чырыдымыкын органнарының ажылын удуртуп башкарар, стиль, методун сайзырангайжыдар хемчегларни ап турган. Партия болгаш чазактың школа дугайында доктаал, шиитпирлерни күүседип турарын контрольдаар хемчегларин экижиттинер.

Бо бүгүнүң ачызында бүгү-нинти ортумак өөредилгени боттандырып чорудар талазы-биле чамдык түгээр түңнелдер чедип алдынган. Эртикен өөредилге чылында сес класс доосканнарның 98,6 хуузу өөредилгезин тоску класска уламчылаан. Сес чыл мурнунда бирги класска хүлээп алганнарның 93 хуузу сески классты доосканда, онгу классты өөреникчилериниң 91,6 хуузу доозуп үнген. Чылдагаан чокка өөредилгезин каар чорук кызырылган. Онгу болгаш сески класстарны чогуур хуусаазында доозуп турарларның хуузу Мөңгүн-Тайга, Эрзин, Каа-Хем, Кызыл районнарда база Кызыл хоорайда бедик, чылдааган чокка өөредилгезин каар чоруктар бо районнарда база эвээш.

Эрткен өөредилге чылында чедиишкиниг ажылдаанвар бисте бар. 2492 башкы, 2194 класс чүс хуу өөредилгени чедип алган. Ажыл-херээнге бердинген мурнакчы башкылар коллектив бүрүзүнде бар. Кызыл-Мажалык школазында Б. Б. Күжүгет, Кызылдың № 2 школазында Ф. Т. Манзанова, Солчурда С. Б. Уванзай, Бай-Хаакта Л. И. Семёнова, Кызыл-Сылдыста Н. А. Этер, Сарыг-Септи№ № 2 школазында Х. Х. Ондар, Туранда Р. С. Ширинна, Кызыл-дың № 4 школазында Л. П. Добычина, Бора-Тайгада В. С. Биче-оол, Чадаананың № 2 школазында Ф. А. Бочкарев дээш оон-оон аттарны адап болур, олар эки ажылы-биле тус-туе школаларында мактадып турарлар.

Тожу, Бин-Хем районнарның, Кызыл хоорайның ортумак школалары кабинет системазын бүгээр ажылдап турарлар. Ынчалза-даа бо талазы-биле байдал ыдыг-ла эки эвес. Школачыларны изиг чем-биле хандырарынче сагыш салып турза-даа, байдал чер албас. Школачыларның түгле 57 хуузу изиг чем-биле хандыртынган.

Школа чанының интернаттарынга эртикен өөредилге чылында 8600 уруглар чүрттэп турган. Бора-Тайга, Чыраа-Бажы, Кызыл-Мажалыктың № 2 школаларында интернаттарның ажылы эки. Белеткел класындан сески класска чедир өөреникчилерниң үзатказ хүн бөлүктеринде каара түттунганы түгле 22,5 хуу, Бин-Хем, Тожу, Каа-Хем районнарда байдал эки. Аныктарының кежээки, түрүм болгаш бот-өөредилгелиг школалары эрткен чылын улус ажылагый планын 104,2 хуу күүседип, он бирги классты 1825 кижи дооскан. Самагалдай, Чадаана, Кызыл-Мажалык түрүм болгаш бот-өөредилгелиг школаларында, Кызылда аныктарының № 2 оруумак школазында өөредилгезин ара каар чоруктар барык чок.

Бүгү-нинти ынап-ла ортумак өөредилгени хажык чокка боттандырары ССРЭ Конституциязында көрдүнген дээрэ чамдык улус өөредилге органнары болгаш башкылар коллективтери чугулага көрбейн турары черле шын эвес. Эртикен өөредилге чылының дургузунда Барыын-Хемчик райондан 28, Бай-Тайгадан 23, Чөөн-Хемчиктен 25, Таңдыдан 34 өөреникчини ниити билиг школаларындан кежээки школаларже азы профтехучилищелерже шилчидип чоруткан. Оларның школаларында өөредилгезин ара каар чоруктар база эвээш эвес.

Школачыларны изиг чем-биле хандырары, узаткан хүн бөлүктерин организастаары ышкаш айтырыгларны чыл санында чугаалажып, анаа хамаарышкан шиитпирлерин үндүрүп турза-даа, ооң күүселдезин чедип албас чоруктар чамдык улус өөредилге органнарында, школа коллективтеринде бар болуп артып тур ры кончуг шын эвес. Кызыл районнуң школаларында өөреникчилерниң 38 хуузу, Чөөн-Хемчикте — 45, Барыын-Хемчикте —49 хуузу изиг чем-биле хандыртынган. Чеминилгениң нормазы, аъш-чемниң ассортиментизин ук районнарда сагыттынмайн турар. Сүт продуктулары, ногаа, чимис аймаа чок. Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Кызыл районнарның база Кызыл хоорайның школаларында узаткан хүн бөлүктерин организастааны 10—12 хуу болуп турары чөгенчиг. Школа чанының интернаттарында уругларның чүрттаарынга таварымчалыг байдал тургустунмаан. Күрүне хандырылгазынга хүлээп алган уруглар хуу базынарда чүрттап тургулаар, херек кырында бир чамдык интернаттар хос болгулаар таварылгалар база бар.

Школачыларның күш-ажылга өөредилге-кижизидилгезинде база профуглананыышкын ажылында улуг четпестер бар болуп артпышаан. Өөвүр, Бай-Тайга, Улуг-Хем, Тес-Хем районнарның өөреникчилер бригадалары болгаш арга-арыг бөлүктери дуржулга ажылы кылбайн келген. Бүдүүлгелер болгаш ажыл-агыйлар-биле харылзаа чок.

Ниитиге ажыктыг бүдүүкчү күш-ажыл социалистиг ниитилелдиң хамаатызының мөзү-бүдүжүн хевирлеп кижизидериниң чепсээ кылдыр амдаа эки ажыглаттынмайн турары кескү. Хоорай школаларының эге класстарында ниитиге ажыктыг күш-ажылче уругларны барык-ла организаставайн турар. 4—8 класстарда аңаа көрдүнген чогуур шактарның түгле 8—20 хуузун чарыгдап турары илерээн. 8—10 класстарга хамаарышдыр алыр болза, ажыглаза чогуур шактарның түгле 35 хуузун чарыгдап турар. Бо ажылды көдээ школаларда организастап турары түгле чүгээр. СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлериниге, дүүштүр бо ажылче чогуур кичээнгейни салыры кончуг чугула.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниге хандыкшыл болган аңаа шнак чоруккa аныктарны кижизидериниң чугулазын Пленумнуң шиитпирлериниде база чугула деп көрген. Өөреникчилериниң эге шериг белеткели, шериг-патриоттуг ажыл, күш-культураны болгаш спортту организастаары чергелиг айтырыгларны шиитпирлээрде негелделиг болуру моон-на тодаргай-дыр. Эрзин, Өвүр, Улуг-Хем, Тес-Хем дээш өскедаа чаидык районнарның школаларында эге шериг белеткелиниң кичээлдери чавыс деңнелде эртип турар, базаа кошкак.

Корум-чурум хажыдыышкынарын болгаш харын-даа кем-херек үүлгедиништиниериниң болу бээр чылдагааны кижизидилге ажылын кошкак тургусканыңда. Эрткен чылын шак мындыг чоруктар Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Бин-Хем районнарның, Кызыл хоорайның школаларында черле элээн бар болгулаанындан түңнелди үндүрер ужурлуг. Үк районнарның школаларында политиктиг угланыышкынныг бөлүүмнер эвээш, патроттуг болгаш интернационалдыг кижизидилгени экижидериңге бар арганарны чоп ажыглавайн келген. Тывага совет эрге-чагырга дээш демисеячилериниң, Адачурттуң Улуг дайынының маадырларының, бүдүүлгениң мурнакчыларының аттарын дыка хөй уруглар мырыңай биливес таварылгалар безин турган. Идей-политиктиг болгаш мөзү-шынар кижизидилгезиниге ёзу барымдаалаар, дөгейленчек чоруктан чайлаарын Пленумнуң материалдарында айыткан. Үк айтыышкыннар школа болгаш школадан дашкаар албан черлериниге бүрүү-биле хамаарыжыр дээрэи чугаажок.

Кичээлдерге болгаш кичээлдеп дашкаар ажыл-чорудулгага мөзү-шынар кижизидилгезиниң системазынга кол черии башкының хууда үлегер-чижээ, оон идейлиг чоруу, культуразы, моральдыг бедик мөзү-бүдүжү ээлээр. Башкының талантызындан, уран мергежилиңден, бодуңун ажылхерээнге бердингенниден бистиң келир үевисти тургузар чалыы салгалдың салым-хуузу, амыдыралга туружу тодаратты-нар. Школа башкызы дээрге бистиң уругларывысты кижизидеринге ниитилелдиң бүзүреттирген кижизи деп СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң индириниден чугаалааны-даа таварылга эвес.

Үстүнде көргенивис бүгү-ле айтырыглар, ылангыя ажылда бар четпестер, удавас болуп эртер август чөвүлел хуралдарынга ханы анализтиг-биле тургустунуп, оларны шиитпирлээриниң оруктарын башкылар коллективтери дилеп тывар апаар.

Бөгүн–Афганистанның национал байырлалы, хамаарышпас чорууң катап тургусканының хүнү

ДЕПШИЛГЕНИҢ ОРУУ-БИЛЕ ШИИТПИРЛИГ БААР

Кабулдуң кудумчуларында болгаш шөлдери байырлал шинчилии квастанган. Чер бүрүделе күрүне болгаш партия түктары, транспарантылар. Чүрттүң эске-даа хоорайлары болгаш суурлары база-ла байырлал шинчи кирер квастанган. Афганистанның ажылчы чону, оон улуг-биче улустары болгаш аймактары чүрттүн катап тургустунганының болгаш адгын колонизаторларны оон деоскээриниден үндүр сывырганының 64 чыл оон бөгүн байырлап эрттирер. Афган патриоттарының тиилелгезинге таварымчалыг байдалдарны Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгези тургускан. Англи агрессорларны Каспийге Кызыл Шеригши кезектериниң чылча шевпкаңы болгаш оларны Ортаакы Азиядан үндүр сывырганы, Афганистанның хамаарышпас чорууңга эргезин болгаш бот-тускайлаң чорууң аныяк Совет чазактың талазындан деткээни афган улустуң тиилелүнериниге чаа күштүг улам немээн.

— Англи колонизаторлар-биле демисел үр болгаш берге болган — деп, Очагзай аймактың амгы хоочуну болгаш муллазы, 120 харлыг Хаджи Абдулла чугаалап орар.— Англи-афган ийиги дайынның (1876—1880) үезинде бичии оол тургаш-ла, көөр хөөн чок дайзынналрывыс — англи эжелекчилерге удур акыларым болгаш ачам-биле кады демисежип турдум. Бистиң суурувустуң бүгү чүрттакчыларын мен көрүп турумда-ла боолап каанын сактып тур мен. Англи колонизаторлар-биле сеңгү дайынга кирижип турумда шуут улгадып келген мен — деп, Хаджи Абдуала Гафур чугаазын үламчылады.— Бистиң аймак мынчаар Кандагар провинциязының Спинбулдак үезидизинге чүрттэп тургаш чүве. Афган-пакистан кызыгаарының ол-бо талаларынга пуштун аймактар чүрттэп тургаш. Англи колонизаторлар «үлегер шаап, хааннап тур» деп принципке үнделиглээш, бир аймактың чүрттакчыларын ескезинче идевлий, бот-боттарын көрүшпес чорууче политиказын утпаларын турганнар. Аймактар каттыжып алыр болза улуг күш болур, аймылдыг деп чүвеин ол дээрбечилер билгеш, ындыг политиканы чорудуп турганнары ол.

Ийи-де шак дургузунда Кандагарны ээлеп алгаш, оон дөрт шак эрткенде Кабулду аптар бис деп, англичаннар мактанып, көөреп турганнар. Ынчалза-даа олар чоңнуң күштүг удурланыышкынныга таварышкыннар. Спинбулдак уезднин камгалап тургаи 600 дайзыччының 18-и дириг артпаан, а дайзының 5 муң ажыг кижизи өлүрткен. Мен болум үш удаа балыгландым—дээш, Хаджи Абдулла Гафур эрги балыгларының истерин биске көргүзүп.— Мээң төрелеримни колдуунда шуптуг өлүрткен, ынчалза-даа дайзын тиилеттиргеп!

Кандагарга болгаш фронтуның эске-даа участоктарынга тиилеттиргенинiң соонда англи колонизаторлар Афганистанның хамаарышпас чорууңга 1919 чылдың августа чөпшээрежир ужурга таварышкан. Эрти колониалдыг үелерден бээр таваржып келгени хөй-хөй бергелерден адырлып алырынга, политиктиг болгаш социал-экономиктиг айтырыглар талазы-биле нарын айтырыгларны шиитпирлээрииге бергелер тургулаан.

Афганистанның чыдып калган чоруктан чаа деңшилгеже орууң хандырарынга чаа арынны 1978 чылдың Апрель революциязы ажыктаан. Күш-ажылчы чоңнуң экономиктиг болгаш социал айтырыгларын шиитпирлээрииге таварымчалыг байдалдарны ол тургускан. Чөптүг, демократтыг болгаш деңшилгелиг ниитилелди тургузарының оруунче Афганистан шуут кирген. Революциянның тодаратканы ол угланымышкынны империализм-даа, иштики контрреволюция-даа эскертип шыдаваан.

Революциянның херээнге чоңнуң улуг чедиишкиниерии чүрттэ бөгүнгү байдал хереңилеп турар. Пакистандан болгаш Ирандан чүртче чорудуп турганы хөй санныг дээрбечилерни үзуткаан, Америкага кылып бүдүрген хөй санныг боо-чепсекти үзуткан чок кылган, көнтрреволюциянның хөй-хөй баазалары болгаш быжыглаа пунктулары үзуткаттынган. Афган шериглер чүртту камгалаарының болгаш оон хамаарышпас чорууның талазы-биле холбашкан бүгү-ле чүүлдер-биле хандырттынган.

Күш-ажылчы тараачыннарның амыдырал-байдалын улам ыжыжидери-биле чер-суг реформазын чүртта чорудуп турээрөөр. 300 муң ажыг тараачын ог-бүдеелер чериң алгаш. Чүгле эрткен чылын безин (1982 чылдың мартаан 1983 чылдың мартка чедир) кандаан 224 муң гектар черии суггарган. Чоокку үйн чыада ыңдыг чөрлериниң хемчээлии 2,8 мяллиом гектар чедиреи көрдүгеи. Көдээ ажыл-агый кооперативтерии тургузарынче кол кичээнгейии АДР-ниң партииязы болгаш чазаа утпаларыңыр турар. Машина-трактор станциялары бүгү чүртта ажыттынып турар. Чүрттүң көдээ ажыл-агый продукциязынга хереглелии хандырарынга, ону улам көөүдедиринге кол баазаны тургузарынга чаа-чаа тракторлары, комбайнарлы, эске-даа техниканы киириштирип турар.

Чүртту индустриализастаар талазы-биле кол угланыышкынны АДР-ниң Улус-демократтыг партиязы болгаш чазаа чорудуп турар. Электроэнергияны бүдүрүп үндүрери беш чыл дургузуида 33 хуу, бойдус газының тывыжы 10 хуу, цемент бүдүрери 11 хуу, үктеп кыларын пестериң бүдүрери 6 хуу өскеи. Үлетүр бүдүрүлгелери планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип турар.

В. И. Ленииниң үезинде 64 чыл мурнуида эгези салдынган совет-афган найырал болгаш кады ажылдажылга улам өзүп, сайзырап турар. Афганистанның экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге, оон шиитпир деректериниге империализмниң холгаарлаашкынныларынга удур деңселиниге ССРЭ бүгү талалыг дузаны чедирип турар. Улус ажылагыйының онза-чугула 170 ажыг объектилери ССРЭ-ниң техниктиг дузазы-биле АДР-де тутгунуп турар. Хамыи индустриязының баштайгызы — Мазари-Шарифте азоттуг чемиишчидилгелер заводу, Джаркудукта газ тывыжы, Нагпада ГЭС, Кабулдуң бажың тудуглуг комбинады болган оон-даа эске хөй-хөй будүүлгелер аңаа хамаарыжыр.

Улус өөредилгезиниң, иларгыя бижик билбес чоруктуг узуткаарының талазы-биле улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Чүрттүң эң чугула болуп турар бо айтырыгларын чедиишкиннир шиитпирлээрии-биле заводтарга, фабрикаларга, шериг кезектериге бижик билбес чоруктуг узуткаарының курстарын тургускан. Бир миллион ажыг кижи аыты үеде тургустунган 60 муң ажыг курстарда өөренип турар.

Делегей ареназында калбак деткиишкииии АДР алган болгаш оң-даа турар. Делегейниң 70 ажыг чүрттарыбиле дипломаттыг харылзаалары ам ол тудуп турар. Аксы-дыыма коммунистиг ажылчын болгаш революсчу-демократтыг партиялар-биле, национал-хосталгалыг шиидээшкиннер болгаш организациялар-биле Афганистанның Улус-демократтыг партиязының делегей харылзаалары чогумчалыы-биле өзүп, хөгжүп турар.

А. ГРЕШНОВ,
И. ШИШКОВ,
СЭТА-ның корр.

Кабул.

ДЕЛЕГЕЙ ИНФОРМАЦИЯЛАРЫ

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

● **ПРАГА.**

Содгу Чехиида улут эвес гидроэлектростанцияларны чаартырының планы бадылаттынган. Оон хуусаазы 2010 чылга чедир көрдүнген болгаш улам сайзыраткан, бедик күүлүг турбиналарны, генераторларны эптеп тургузарын, а олмышкан плотиналарны эде дериирии, суг шыгжамырларының күчавырын боттуу-биле көөүдедирии айыткан. Бүгү он бир ГЭС-териниң ниити күүзүзү 320 муң киловатт чедер, олар чыл бүрүде 120 миллион ажыг киловатт-шаг электроэнергияны ажыдап үндүрер.

● **ПАРИЖ.**

«Ниити рынокту» көдээ ажыл-агый политиказын тараачын ог-бүделарии камгалаар француз шимчээшкиниин национал секретары К. Шаваль буруу шапкан. Чүгле улуг чер эелериниң болгаш агроүлетпүр компанияларының эрге-ажыынга дүшкен ол политика Францияда муң-муң тараачын ог-бүделарииң хоозураарынга чедирген. «Европаның экономиктиг ниитилежилгезииің чорудуп турары көдээ ажыл-агый политиказын өскертирии болгаш француз тараачыннарны транснационал компанияларның дарлалыидаи камгалаарын негеп турар бис» деп, К. Шаваль медеглээн.

● **ДАМАСК.**

Эжелеп алган араб девискээрлерге шеригжиткен суурларның санын израиль эрге-чагыргалар улам көөүдедип турар. ВАФА агентствоиуң медээзии ёзугаар алырга, израиль эжелекчилер 1967 чылдан бээр арабтарның эң-не бедик үнүшдүжүттүг 200 муң гектар черии хавырып алган.

● **САН-ФРАНЦИСКО.**

АКШ-тың президентизи Рейган Төп Американың айтырыгларын чугаалажыышкыннарның аргазы-биле «шиитпирлээрии» дээш туружуп турар мен деп, Каттышкан Штаттарның хөй-нинтизии негелеп турарын «Пипаз уорлд» солуи бижээн. Америк президент Төп Америкаңың чурттарының айтырыгларын дайын аргазыбиле шиитпирлээрииче херек кырында чүткүп турар деп, солуи айыткан. Делегейниң ол районунуң улустарының херектеринге америк администрацииның каржы холгаарлаашкыны делегейниң улут чорудээзинге чедирер ийик деп организацияның медеглелиинде айыткан.

● **ТОКИО.**

Тайбың дээш, боо-чепсекти эидере бүдүрерииге удур демиселди улам-на күштелдирииче Японияның хөй-ниитизии Хиросимадо хоорайның (Токио префектура) мэри С. Одзаки кыйгырган. Америк чепсектиг күштериниң атомнуг бомбалаашкыныарының аймылдыг халавыига таварышкан делегейде кара чаңгыс чурт — Японияның чону күүжүн харамаиаайн демиселди чорулары, ядролуг халаптыг катаптаарын кажан-даа болдурбазы эргежок чугула деп, С. Одзаки онзалап айыткан.

● **АДДИС-АБЕБА.**

Намибияга «күрүне чөвүлели» дээр чүвеии Мурнуу Африканың расисчилериниң тургусканы Каттышкан Нацналар Организациязының шиитпирлериии каржызы-биле үреиишаан. Намибия айтырыны чөптүг кылдыр шиитпирлээрииге иоонлак ужураштырар дээш Одзаки кыйгырган. Америк чепсектиг күштериниң атомнуг бомбалаашкыныарының аймылдыг халавыига таварышкан делегейде кара чаңгыс чурт — Японияның чону күүжүн харамаиаайн демиселди чорулары, ядролуг халаптыг катаптаарын кажан-даа болдурбазы эргежок чугула деп, С. Одзаки онзалап айыткан.

● **АДДИС-АБЕБА.**

Намибияга «күрүне чөвүлели» дээр чүвеии Мурнуу Африканың расисчилериниң тургусканы Каттышкан Нацналар Организациязының шиитпирлериии каржызы-биле үреиишаан. Намибия айтырыны чөптүг кылдыр шиитпирлээрииге иоонлак ужураштырар дээш

● **КОТОНУ.**

Революцияны камгалаар комитеттерии Үстүкү Вольтаның хоорайларында болгаш суурларында амгы үеде тургузуп турар. Революстуг күштерии сырый каттыштырары, даштыкы болгаш иштики дайзынарының чимзенишкиннериниден революцияны камгалаары — ол комитеттериң кол сорулгазы болуп турар.

● **ДЖАКАРТА.**

Чадта чөрүлдээии делегей характериии кылдыр өөскүдүп турары-биле холбаштыр сеткил дүүрээшкинии Индонезияның даштыкы херектер министри Мохтар Кусумаатмаджа илергелээн. Чадта чөрүлдээ дайын кылдыр шиитпирлээрииге, аиаа эске чурттарының холгаарлап киржи бергени дыка айылыдыг болуп турар деп, министр демдеглээн. Африканың ол чуртунуң чону бодуңуң айтырыын боду-ла шиитпирлээн болза, эң болур ийик деп, ол чугаалаан.

(СЭТА).

ПАТРИОТТАРНЫҢ ДЕМИСЕЛИ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Кускатлан, Чалатенанго болгаш Кабаньас департаментилериниң Потонико, Сиикера болгаш Теиансиигo деп суурларының чоогунга ёзу-чурумуң дерзии шериглериниң халдаашкыныи Фарабундо Марти аттыг национал хосталга фронтузумуң (НХФ) отрядтары ойтур шапкан деп Сальвадордан дамчыткан. Тура халыкчыларның «Венсеремос» радиостанциязы найысыладдан 30 километр хире черге, Гуасапа вулкан чоогунга, удурланыкчыларның шериглерии патриоттар доскан. Ёзу-чурумиуң күштериниң 20 кижизи өлүрткен болгаш бөлыглаткан, хөй ок-чемзек хавырыткан.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сальвадор диктатураның армиязында бодуңуң шериг чөвүлекчилерии Каттышкан Штаттар көөүдедип турар. Тус черииң парлаагазыиың дыцнадыи турары-биле алырга, бо түгле Каттышкан Штаттарның Сальвадорда шериг холгаарлаашкыныың баштайгы базымнары-дыр деп бижил турар. Пентагон ында шеригларии санын ийи катап көөүдедирии планнап турар.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сальвадор эрге-чагырга-биле Израиль бодуңуң харылзаазын быжыктырган. 1979 чылда «айыл чок чорук» дээн бодал-биле хагдыгаи израиль элчии чери октябрь айда Сан-Сальвадорга катап ажыттынар. Ай эгезинде америк ёзу-чурумуң Израильдиң премьер-министри Бегин-биле Иерусалимге чугаалажыышкыннарының үезинде бо шиитпир хүлээп алдынган. Бо базым израиль чепсектиг Сальвадорже октаарын калбартырыига чедирер болгаш ийи чүрттүң шериг телазы-биле харылзаазын улам калбартыр.

НИКАРАГУА. Вашингтонның улам өөскүдүүшкүнүг агрессиң хөделиишкиниерииге харыы кылдыр никарагуа улус бодуңуң хүрээлеңии сырый каттыштырып, империализмниң чалчаларынга — контрреволюстуг дээрбечилерге шиитпирлиг согуушкуиарны таварыштырып турар.

ЧУРУКТА: Сандиножу улусчу армиязың үгер-боо шериглери дайынчы белеткел үезинде.

СЭТА-ның тускай корреспондентизи Г. НАДЕЖДИННИҢ фотозу.

Бөгүн—Вьетнамга Август революциязының 38 чылы

ЧАА САЛЫМ-ЧОЛДУҢ КИЖИЛЕРИ

Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчээи-биле болгаш дузазы-биле Кара хемде туттунуп турар Хоабиньиң гидробелдиринии дугайында дыка хөйну бижип турар. Ында кижи кайгаар чүве чок, тудугиун болгаш мында чоруп турар ажылдарның хемчээлдери үлетпүр талазы-биле сайзырангай чүртка безин ажок улуг. Ынчаарга социалистиг индустриализазиияның оруу-биле баштайгы базымнарыны кылып турар Вьетнамга ол тудуглар алымында кайгамчык улуг. Хоабиньде гидробелдирии парлалгада «эң нарын гидротехниктиг тудуг», «чүгле Вьетнамда эвес, харын бүгү Мурнуу-Чөөн Азияда эң улуг гидроэлектростанция» кылдыр тодаралы көргүзүп турар. Гидробелдириің төлевилел күүзү — 2 миллион киловатт. Хоабинь — аныяк вьетнам ажылчыиларга болгаш инженерлерге профессионал мергежилдиң тергиин экп школазы. Вьетнамның улус ажыл-агыйынга кадрлар белеткээр ёзулуг школа болуп турарының дугайын база болган чок-ла сагындырып турар.

Тудуг шөлүнге бистерии комсомол комитединиң секретары Тхань Ван Фук үдеп, тайылбыр берип чораан. Ол бодуңуң дугайында шоолуг чугаалавае болду. Тудуг институдуиуң суг ажыл-агый факультединиң кады дооскан өөрү-биле Тхакбиле Совет Эвилелиниң дузазы-биле тудуп турар гидроэлектростанцияның тудуунче чорупкан. Хоабиньге техниктиг киидэстиң начальнигиниң оралакчызы турган. Оон соонда ону ажылчыннар комсомол организациязында удуртур ажылче депшиткеп. Ылаигыя дайын үезиниң болгаш хайы соондагы хоозурал үезиниң бергелериниң дугайын чугаалап болбайн аан деп, ол онзалап демдегледи. Чону 1945 чылдың Август революциязының соонда Мурнуу-Чөөн Азияга ажылчыиларың болгаш тараачыннарның баштайгы күрүмезии тургузуп, колониалдыг болгаш империалистиг агрессорларның улаштыруулаштыр халдаашкыиларын 30 ажыг чылларыиы дургузунда эрес-маадырлыг ойтур шаап келген. Вьетнамның кандыг-даа чурттакчы бүрүзү ол бергелериниң дугайын чугаалап болур. Ол маадырлыг үеиии дугайында эвээш эвес эки номнар бижиттинген, аиаа кандыг-бир чүве немеп чугаалаары берге-дир деп, Тхань Ван Фук домактанды.

Тудугиун 8 муң ажыг кижилиг аажок улуг комсомол-чу-аныяктар коллективиниң удуртукчузунда ажыл-херектер кончуг хөй. Кабинединге ол ховар орар. Эрес-шовва, чугаакыр, кичээнгейлиг дыңнап болгаш изиг күзел-биле бүзүредип билир бо кижи-биле тудугиуң эң-не япы-бүрү булуннарынга, кижилериин болгаш болуушкуннарның эң хаймыныг черлериниге бо-ла ужуражып болур.

Даг иштинче тоннельдер хаылап киргеи болгаш чер адаанын машина залын тургузар дээн шөлге четтиивис. Электри лампочкалары-биле бүлүртүнелдир чырыткан тоннельдерии дургаар янзыбүрү хемчээлдерлиг хоолайларны шөйүп турар болду. Ажылдап турар машиналарның даааш-шимээнии кайын тура дыиналып келир. Көк пластмасс бүзүмелден кылган бөргүи тейиичe чылзы салгаш, ээлчег соонда тоннельден үиүп олурган өөрүмекчилерже уткуштур Фук базыпты. Оларның холдарын ол тудуп, кайбирээзиниң эктии кайыралчы ёзу-биле часкагылап, аныяк ажылтыннар-биле баштахтангылады. Чавыс сыиның оолбиле үр-ле чугаалашты. А оон соонда ону караа-биле үдей көрбүшаан, мынча деп чугаалады:

— Бо Ву Маиь Кхо тергиин оол. Оон намдары амдыызында кыска. 26 харлыг ажылчын оол Тхаиьюа можуга төрүттүнген болгаш өзүп доруккан, 1975 чылда Донешиге өөреиип баргаш, даг училищезиниге өөрүмекчиниң мергежилии шиигээдип алган. 1978 чылдан бээр Хоабиньде ажылдап турар. Ажылчын кижиниң ат-алдары хамыктың мурнунда оон күзел-ажылчы ажыл-херектериибиле тодаргайлаттынар дижир болгай. Ол черле ындыг, участок начальнигиниң оралакчызы Ву Маиь Кхо дүрүм ёзугаар ат-алдарлыг ажылдап кылыышкыныың докгаадтынган норма-чижектерии ол хүн бүрү ийи — ийи чартык катап ажыр күүседип турар.

Тудугиуң салым-чолу хамыктың мурнунда кижилер-биле тодаргайлаттынып турар, а тудуг болу база кижилериик салым-чолуга салдарлыг деп, Тхань Ван Фук удамчылады. Тудуг калбарып, ында ажылдап турар кижилер өзүп орар. Чижек дылдыр 28 харлыг Ле Тхи Нгиигты ап көрүнер, экскаватор башкарарын Вьетнамда бир дугаарында шиигээдип алган херээжен кижидир.

Нгиинг ам гидробелдирии тудуп турар черден ырак эвеске төрүттүнген. Оон авазы — бодүүн тараачын кадай, адазы — революциянын болгаш удурланыышкын дайынының идепкейлиг киржикчизи, можута кооператив шиигээшкиниин эгелекчилериниң бирээзи. Нгиинг чедн классты дооскаиының соонда, ГЭС тудуунда турғусқан профессионал-техниктиг училищеге өөренип барган. Ону дооскаш, каш айлар дургузунда хөй чүүк чүктээр «Белаз»тарны» септээриге ажылдап тура, оон эштери чер казар күүлүг машиналарны канчаар билдилиг башкарыр турарын ол ыяк көрүп турган. Кедизиивде келгеш, экскаваторщиктер курузунга барып өөренирии ыяк шиитпирлеп алган. Башгайгы үеде берге турган, ынчалза-даа эштери, хамыктың мурнунда Павел Власов, Дмитрий Смелявец, Хоабиньде ажылдап турар өске-даа совет специалистер аиаа дузалаан. Бегун Ле Тхи Нгиинг чүгле бодуңуп эң идепкейлиг комсомолчулармының бирээзи болуп, хөйнинтичи улуг ажылды чорудуп турар. Ыиак херээи кагбас болгаш эш-өөрүдеи чарылбас дээш ол бот-өөредилге-биле өөренирии база күзеп турар.

Тхань Ван Фук, Ву Маиь Кхо, Ле Тхи Нгиинг болгаш оларның өске-даа үе-чергежилери — боттарының хөй мурнуузунда үжүк-бижиктii биче билир азы шуут билбес ада-иелериниң ажы-төлдери-дир. Олар кадыг-дошкуи дайын үези-биле кижизиттиниип, өөрэш эвес элгедел-тургелдерии болгаш аар-бергелерии чүрттап эрттиргеннер. Школаларны болгаш училищелерии, техникумнарны болгаш дээди өөредилге черлерии дооскаш, олар бөгүи чаа, тайыңы болгаш адекежиктиг амыдыралды иелы тургузуп турарлар. Хөй чылдарының дургузунда Вьетнамга акы-дуцмалышкы бүгү талалыг дузаламчыны болгаш детиимчеии көргүзүп келген Совет Эвилелиниге олар шуптуу үзүмиии өөрүп четтарииииии илергейлеп турар. Феодалдыг Вьетнамның эргеи ёзуурумуи 38 чылдар мурнунда өөрээиге чедир силгип, даштыкы колонизаторларның тергиидеии ширбий шапкан болгаш социалпмче орукту ыетнам улуска ажыдып берген революциияның ачызында олар ол бүгү чедиишкиннерни чедип алган. Революциияның ачызында вьетнам улус социалистиг ниитилелди тургузар дээш оон айыткан оруу-биле бүзүредиг бар чоруур.

А. НИЗАМУТДИНОВ,
СЭТА-ның корр.

Хоабинь — Ханой.

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

КУСТАНАЙ. Тараажы алдарның сылдызын Баймагамбетов аттыг совхозтуң төвүнге Семиозерныйның № 44 көдээ профессионал-техниктиг училищезиниң доозукчуларындан тургустунган А. Раенконуң механизастаттыган звенозунга тураскаадыл кывыскан. Аныяктар 800 гектар черниң тараазын беш хүн дүн бастыргаш, планын ийи катап ажыр күүсеткеннер. Казахстанның тараалап чери бодаар Кустанай областың шөлдеринче бо чылын көдээ профтехучилищелериниң ийи муң сургуулдарын чоруткаш келир үениң ол тараажыларынга улуг шылгалда болгаш.

ХАРЬКОВ. Чигир свеклазын ажаарынга херек техниканың септелгези Харьков областа доозулган. Чартык муң комбайннар ажаалдаже кирер. Украин эртемшинчилел институттуң чогаалдыл кылгавы КС-6 комплекстеви свекла ажаалдазынче бир дугаар кирер. Олар бар бүгү техниканың чартык кезии хире.

ПОМАРЫ. (Марий АССР). Помарының компрессор станциязында ажыл шаңкымчаан. Оон дериг-херекселдери Урелгой — Помары — Ужгород хоолайынче кииртинген. Удмуртияның, Украинаның, Москваның тудуг коллективтери станцияның бирги эзелээн хуусаа бетинде доозарын хүлээнгеннер.

ВИЛЬНЮС. Баш таарыкчыларының болгаш косметологтарның бүгү-эвилел конкурузу Вильнюста эгелээн. Онда бүгү эвилелдешкен республикаларның, Москваның болгаш Ленинградтың командаларының 300 ажыг мастерлери киржип турар. Олар хүн бүрүнүң болгаш байырлал үезиниң таарылгаларын, макияж модельдиң хевирелерин орта көргүскеннер. Бо көрүлде келир чылын Вильнюска болуур социалистиг чурттарның бүгү таарыкчыларының болгаш косметологтарының делегей маргылдаазынга белеткел болган.

ЯЛТА. (Крым облазы). Хүнүзергектиг чартык оргулукта совет ырның чаңчыл болган «Крым хаяалары» деп бүгү-эвилел фестивалы алды дугаар эртип турар.

Ялтаның Ленин аттыг пиолүнге байырлыг ажыдыышкын соонда эвилелдешкен республикалардан келген ыраажылардың, музыкантыларның концерти эгелээн. Фестивальды ажытхан И. Дунаевскийниң «Ырбиске ажылдаарынга болгаш чурттаарынга дузалап турар» деп ырызы Симферополь, Керчь база Феодосия хоорайларга болгаш Крымның өске-даа чурттакчылыг суурларынга чаңгыланып турган.

Фестивальдың программазынче танцы болгаш музыка күүселдезин база киирген. «Бөмбүрзекке — тайбыңны, уругларга — аас-кежиин!» деп кыйгырыглыг адаа-биле уруглар курорту болуур Евпаторияга ол эртер.

Байырлалга даштыкы күүседикчилер база киржир. Крым-биле кызыгаарлашкан ВУР-ның Бачкишкүн, БУР-нуң Русен округтарының коллективтери болгаш Кампучияның улусчу танцы ансамбли база талайтызын көргүзер.

(СЭТА).

ИРКУТСК. «Комета-15» деп суг адаанда чалгынарлыг теплоход Байкалче бир дугаар эжиндирнин кылган. Ол пассажирлерни БАМ-ның барыын талакы участогунда Северобайкальск хоорайже эккелген.

Бо Сибирь хөлүнге аянчорук кылган кижилерниң саны чылдың-на көвүдеп турар. Транссибирь болгаш Байкал-Амур магистральдарын тудуштуруп турар 600 километр дүрген чоруурунуң оруу кончуг таарымчалыг. Олап амга чедир чүгле чангыс «Комета» чоруп турар. Чүүк сөөртүлгезин шапкынчыдары-биле рейстерни көвүдеткен. Ам Байкал таварып БАМ чоруур рейстер хүнүүк чоруур апаар.

(СЭТА).

БАШКЫМ-БИЛЕ

Үжүк-бижик өөренир дээш
Үжүглелим ажа бээр мен —
Улуг башкым Ленин оон
Удур көрүп үнүп келир.

Хүлүмзүрээн шырайындан
Хүндүткелди эскерер мен.
Имирээртир мениң көрүп
Идегелии сөглээн дег боор:

«Эртемниериң ыяы турбас,
Эжик, оруун бүрүн ажык —
Ажып номчаан номнарындан
Алыс соруун чедип аар сен».

Оваартынып, кызып-кызып,
Онаалгамны кылып дооскаш,
Башкым-биле байырлажып,
База катап чуруун көөр мен.

«Ажок эки өөремдин,
Ам барып ойнап ал» — деп,
Ажыыымны түңнээн дег боор.
Амыраарым дендей-ле бээр.

Ъ. КОМБУ.

САМОЛЁТТАР

Саша бисте конструктор,
Салымныг төл, агаардыва
Самолёттар кылып турда,
Салып турда, амыр деден.
Оиу өөрү өттүнгештиң
Ол-бо чүктеп эндерлип кээр.
Самолёттар ынчангаштың
Санаттынмас көвүдей бээр.

Ынчалза-даа Сашаның
Кара чаңгыс четпези бар.
Ынча көвей саазыннарны
Канчап черле үргедээр боор.
Саазын дээрге—ыяш-тыр ол.
Садып тыппас ховар эт-тир.
Озуп үнген ыяш дээрге.
Өртемчейиниң өкпези-дир.

БИЧИИ УРУГЛАР ЧУГААЗЫ

Шончалай биле Шораана чемненип орган. Авазы бирээзинче омаашты сунарга, ол албайн-даа кайгап-ла олурган. Өскези оргаш:—Шончалай холун уттупкан-дыр аа — деп чугаалаан.

• • •

Бичии дуңмаларынга сан санап өөредир дээш бешки клачы Аңай кызып-ла турган. Беш карандашты кожа салгаш, оон үжүн ыяй салып каа беш карандаштың үжүн сен алган дижик сен ам, кажы арткап-дыр деп айтырган. Шолбан дуңмазы боданып

• • •

Башкызы: — Элбек, сен чүге үргүлүү озалдаар апардың? Мооң мурнунда мени безин мурнай кээр турдуң.

Элбек: — Чүге дээрге шактыг бир шак буруйгаар чылдырган. Ынчангаш үйгум бир шак чедишпес-тир, башкы.

• • •

Арыгга уруглар-биле селгүүстеп чорааш, башкызы бир терекче айыткаш:

— Бо терек каш харлыг деп, ол каш чыл чурттаар деп оо даар силер, уруглар? — дээ

Уруг: — Амдыызында бистиң-биле чажыт терек-тир, башкы.

Ооп: — Оиу улус кезип ужурбас-ла болза, ол каш-даа чылда чурттаар.

Уруглар: — Шын-дыр! — деп, бир үн-биле алгырган.

М. ЧОДУРАА.
Өөвүр район.

Е. ПЕРМЯК.

МАША КАНЧАП УЛГАДЫ БЕРГЕНИЛ?

Бичии Маша дыка-ла улуг кижи боолуксап турган. Ону канчаар кылырын черле билбес турган. Чүнү-даа шенээрге, черле хоржок болган. Авазының улуг идиин кедип алгаш, кылаштап-даа шаг болган. Кырган-авазының чавынчак хевиниң иштинге-даа олургулаан. Бажының дүгүн чедгезинин дет, эде-чаза оруглээрге-даа хоржок болган. Оон чинчилерни-даа мойнунга суп коргүлээп. Үгбазының холуңуң шагындаа баглангылаал. Черле чүнү-даа канчаарга, кара шору болган. Харын улус ону коргеш каттыржыр болгаш кыжырыыр болган.

Бир-ле катап Маша шала ширбиир деп бодап алган. Шынап-ла кылаң кылдыр ширбип каапкан, аваазы безин кайгай берген:

— Машенька! Кай улгады бергениң ол-ла чүве бе?

А кажан Маша сава-сагааны арыг-силиг кылдыр чутташ, оларны хат дег кургаг кылдыр чодуп кааптарга, аваазы туржук ачазы мырыңай кайгай берген. Хамык улус стол долгандыр олурупканда, ол чугаалаан:

— Бистер Мариянуң озе бергенин эге-ле эскербээн-дир бис. Чүгле шала ширбиир туржук, аяк-саваны безин чуп турар апарган.

Оон эгелээш-ле улус бичии Машаны улуг кижи диижи берген. Ол бодунуң бичии хемзиг майыктааштары-биле тоокуладыр базып, чолдак платьезин-биле халып-даа турза, бодуи улуг кижи кылдыр сактып чоруур апарып-тыр эвеспе.

ХОЛДАР ЧҮГЕ ХЕРЕГИЛ?

Петя кырган-ачазы-биле чарылбас өөнүктер турган. Бир-ле катап оон кырган-ачазы айтырып-тыр:

— Петенька, холдар улустарга чүге херек чүвел?

— Бомбук ойназым дээш — деп, Петя харылаан.

— А оон мнай чүге херегил? — деп, кырган-ачазы айтырган.

— Омаан тутсун дээш.

— Ам оон ыпай?

— Моортай суйбазын дээш.

— А оон мнай?

— Хемчигешче даштар октазын дээш.

Петя шын харылаан. Ынчалза-даа холдар чүгле ойнаарынга херек эвес, а харын ажылдаарынга база херек дээрзин ам-даа билбес болган.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ «Болчагга чадаг-терге-биле» деп фотоэтюду.

Совет Ыраккы Чөөн чүкте

ТОДАРАДЫРЫ — ДҮРГЕН, ШЫН

Приморье крайда рудада металл ортынчыларын арыглаарынга «Дальполиметалл» каттыжымышынга саазыга технижиктиг ажыглалга киргеин дузалаан. Руда болбаазырадыр талазы-биле технология шугумнарының оп-оп операторларының хүлээлгезин ЭСМ бодунга алган. Концентраттарда шинк болгаш коргулчуунуң холуксавазын болгаш шынарын электрон саналчы дүргеп болгаш кончут шын тодарадып турар. Химиктиг анализ-биле чергелештир технологтуг чорудулгаларны хайгаарап, ажылдың чогуур байдалын тургузарынга командаиы ол берип турар.

Башкарылганың автоматчыткап системазын бүдүрүлгеде ажыглалга киргеин руда холуксавазында таварышкылаар ховар металлдарны алырынга улуг ажыктыг.

Д. ЛАПЫТОВ.

БЫЖЫГ МАГАДЫЛАЛДЫГ

60 градус соокта черниң чалым хаяларын чер үттээр станок улуг күжениишкин-даа чокта үттеп турар. Благовещенскиде «Амур металлург» завод ону бүдүрүп үндүрүп турар. Норильскиниң дагжыларынче, Якутияның алдын тывмакчыларынче баштайгы машиналарыны чоруткан.

Соңгу чүктүң бойдус байлактарын казып тыварынга, мөңге донатка демир-оруктарыны болгаш көвүрүглерни, хоолай оруктарының магистральдарын тударынга эң күчүлүг техника хереглеттинип турар. Үлетпүр объектилериниг чаа дериглер болгаш дериг-херекселдер херек. Оларның бирээзи — «БС-2». Ол агрегатты ыяй-бээр ап чоруурга, эптиг болгаш таварымчалыг, оон-биле эң ханы үттээшкинлерни чорудуп болур. Ажыглалды бодүүн, агрегаттың белдирлери болгаш механизмнери кандыг-даа соокта ажылдап болур. Эки талазы бо чер үттээр оске машиналарга дешээрге, бо станок электроэнергияны ийи катап эвээш хереглээр. Электростанция дезельдеринге кывар-чаар материалдарны чедирери шүүттүг ырак черлерниң казымал байлаптарын шинээдип алырынга агрегаттың бо шынары эки салдарлыг болуп турар.

Ону чорударының чагыглары БАМ-ның тудугжуларындан, Тюменьниң газ тывыкчыларындан, Заполярьеның байлаалың шинчилекчилериндеи келген.

А. КРИВЧЕНКО.

КАМГАЛАЛДЫГ ЧЕР

Приморьеның ырак районнарының интенсифтиг шинээдип алышкыны бойдустуң баилаан камгалаары-биле чергелештир чорун турар. Ынчангаш чуртта эң улуг заповедниктериниң бирээзи Сихотэ-Алинскиде күрүне заповедниги үш муң гектар алгыткан. Оон составында Благодатное хөл киргеи. Камгалалдыг черниң дирит амытаннары: парлар, эликтер, кара гималай аюлары, ак куулар. Хөлде — эдельвейс. Алыы шыналзының бо чечээпиң мында үнүп рары — тывызык. Ыраккы Чөөн чүктүң өске чаңгыс-даа булукунда ол чечек үнмейн турар.

И. ПАЛАТОВ.

АЖЫЛЧЫННЫҢ НОМУ

Бурей ГЭС-ти тудуп турар оон эштери — гидротудугжу Андрей Терентьевтиң тоожу-зунуң маадырлары. Оон номун «Дальний Восток» журналга ыяпаан. Амыяк чогаалчының ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң шенгүүшүнге хүлээп алган. А Терентьевтиң чогаалдыкчы чедишкинниң күшажылчы коллектив-биле керээлиг бо журналда оон дагдыпыкчылары үнешкен. Приамурьеның профессионал чогаалчылары Талакан деп тудугжулар суурунда тургустунган литература каттыжымышкынының кичээлдерин эртиргин турар.

СОҢГУ ЧҮКТҮҢ ФОЛЬКЛОР ЭРТИНЕЛЕРИ

Ыраккы Чөөн чүк улустарының фольклор эртинелерин — улустуң ырларын, тоолдарны болгаш тоолчургу чугааларны чүкот шүлүкчү Антонина Кымытваль чыып тургкан. Магадан область дазлай эрниниң ачы кояк суурында экспедиция үезинде ону чоруткан. Национал фольклорыны А. Кымытваль каш улаштыр чыып келген. Чогаалдыкчы экспедициялары удуртуп, Чүкотканың эң ырак булуңнарынга — ивижилерниң турлагларынга, Поляр дээрбээнде чер тарай анчыларга ол четкен. Бистиң чуртувустуң оң-он дылдарында номнары үнген бо шүлүкчүге национал уран чүүл хей-аътты кирип келген.

СЭТА-ның корр.

БОТТАНГАН КҮЗЕЛ

Джамбулдуң гидромелиоратив-тудут институдунуң студент бшледин 14 харлыг Бакытжан Нуржанов алган.

Школаны ол алдын медальдыг дооскан болгаш физика талазы-биле конкурстуг шылгалданы «кончуг эки» демдектиг дужаагаш механика факультединиң студентизин апарган.

Бакытжанның адазы—профэвилел ажылдакчызы, аваазы—математика башкызы.

(СЭТА).

ҮЖЕЛЭЭ МУРНАП

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң шыдыраа талазы-биле Ганноверде эгелээн ажык маргылдаазында бистиң 3 шыдыраачывыс мурнап чорун турар. Тос салгының соолүнде Анатолий Карповтуң болгаш Тамаз Георгадзеңиң кайызы-даа 6,5 санныг, Юрий Балашов 5,5 санныг.

Эзлеглиг салыгда Карпов Мигель Киитерос-биле (Аргентина), Георгадзе — Эрик Лоброн-биле, Балашов —Гербert Бастиан-биле (кайызыдаа ГФР-ниң) хайымнашкан.

Эутенио Торре (Филиппин), Петер Остермайлер (ГФР) олар Балашовка чартык сан четпес чорун турар.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

«ШЫН» СОЛУННУҢ 1984 ЧЫЛДЫҢ ЧАГЫДЫЛГАЗЫ ЭГЕЛЭЭН.

Чагыдылганың чылда өртээ 7 руб. 80 көпеек, а чартык чылда—3 руб. 90 көпеек.

«Шынны» чагыдып алыңар.

Сагылга-чурумну сагыыры— бүгүдениң херээ

АЛДАВАС ДИЗЕ...

Амгы үеде бүгү совет улус СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелирер дугайында» болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң «Күш-ажылга сагылга-чурумну быжыглаарының талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалдарын тапыжып, улуг үүлдүгүнүүшкүнбиле хүлээп алган болгаш боттарының ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдуруп, күүседип кирипкен. Ол чорук чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарын чедишкинниг күүседиринге, улус ажыл-агыйының ажыктыын бедидеринге, амыдыралдың социалистиг овур-хевириниң үндезинерии быжыглаарынга, массаларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин кодүрериие, социалистиг демократияны сайзыраңгайжыдарынга, алызында барып — чонның чаагай чорууп экижидеринге эргежок чугула негелделер болуур. Ынчангаш сагылга-чурум — бүгү чонның херээ дижириис алыс ужуру-даа ол. Шынап-ла, бистиң арывыста чалгаапайлар, арагачылар, алыскак-чиксектер, хулиганнар, ажыл шагы үзерлер, маңгысталчак амыдыралдыглар, ажылга ызырыымас улчумалдар чок деп болбас. Доктаалдар-биле холбаштыр чамдык амыдыралчы хайгаралдарымга үндезилеп, бодумнуң хуу бодаалдарымны чугаалаайн.

Кызыл хоорайның, районнар топтеринии, суурларның аъшчем болгаш арага-дары садар черлери черле холдүг болуур болгай. Холу-буду сирилээн, каратары хан-күчүк кыскылай бергилээн, арын-бажы селегер ыжык, эриннери божаланчак, ында-хевш хир-довурак апаргылаан аян-хевир чок танышдаа, танып эвес-даа чамдык кижилер бо-ла четкилеп келир. Олар чыпшылаңайнып, экижиргеп тура: «Бир тогериктен берем, соонда бериптер мен», «Таапкы садып алыр деэш 20-ле копеек чедирбейн тур мен, немей каавыдам», «Оске-башка улус эвес бис, бир чүведен таарыштырып берем» — дигилээш-ле баргылаарлар. Аарыг бе дээрге, кан-кадык хире, ажылдап турар бе дээрге, ажыл шагында көпеек диленип чоруур, ажы-төлдүг-даа, аал-оранныг-даа кижилер болгулаар. Шынында, кижиге чаңгыс көпеек-даа кайын артык болур чүве деп, ол дээрге кижиниң кызыл күжү-биле ажылдап алган амыдыралынга эргежок чугула, баш удур санап, планнап каап акшазы ышкажыл. Бир эвес дилеигеп-ле кижи бүрүзүнге үлеп берип чоруур чүве болза, бодунга чүү артар боор. Өскенің күжү-биле суксуи чандырыксаар, арагачы шак ындыг кижилерниң човаар сеткиин кайдал? Оон кедерезе, олар кижиге шорлуп эгелээрлер: «Кижи баксыраргa, кижи тоовас кончуулуу аа», «Адыыргаанны але?», «Байый берген-дыр сен аа?», «Кандыг кончуг харам апарган кижи боор сен?» — дигилээр. А шынында ону ыям баксырадып каап боор, бодунуң бүрүүзу ышкажыл! Эки чорааш, кижиге ажыктыг чүүл кылыпканыл, мынаш? Ам кээп, арын-нүүрүп, ат-алдарын, аныяк назынын, ажы-төлүп, алган кадайын, ынак эжин арагага садып ижипкеш, бодунга чогенмейн, бодун бүрүүдатпайн, оскелерге шалыттынып чораан хөрээ чүл, мынаш?

Дыштанмр хүнде бажыным балконунга үүп келдим. Кожавыс бажыңның эжинде бир ирей-кадай улуска-биле хып дээн аныяк эр нэнг түлүк тудушкан тур. Дыннап олурарымга, ажыл шагы үзерлер, маңгысталчак амыдыралдыглар, ажылга ызырыымас улчумалдар чок деп болбас. Доктаалдар-биле холбаштыр чамдык амыдыралчы хайгаралдарымга үндезилеп, бодумнуң хуу бодаалдарымны чугаалаайн.

Кызыл хоорайның, районнар топтеринии, суурларның аъшчем болгаш арага-дары садар черлери черле холдүг болуур болгай. Холу-буду сирилээн, каратары хан-күчүк кыскылай бергилээн, арын-бажы селегер ыжык, эриннери божаланчак, ында-хевш хир-довурак апаргылаан аян-хевир чок танышдаа, танып эвес-даа чамдык кижилер бо-ла четкилеп келир. Олар чыпшылаңайнып, экижиргеп тура: «Бир тогериктен берем, соонда бериптер мен», «Таапкы садып алыр деэш 20-ле копеек чедирбейн тур мен, немей каавыдам», «Оске-башка улус эвес бис, бир чүведен

кижилер аныяк эриниң чугаазын кулак даштыы-биле дыңнап эрттирип кагдылар, ону кымдаа хорувады. Шагдаа черинче долгаар деп чорумда, билген чүве дег, ашак тура халаап, ону боле-хаара туткаш: «Чоңга чованчыг, хойге коскү чүве дир!»—дээш, бажыңче кирип берди. Элээн болгаш катап үнүп келирингe, демги улузум бажың баарында тарымал ыыштар хөлегезинде, дүште-даа чок, арагалаан олурлар. Демги эриниң чугаазы улам дыпсый берген үнүп тур: «Чүге чангыс шилди экелдиң, ам-даа ийи шилден садып экел, ынчеш кежээ ишкей бис». Оон-моон харыы дыңналды: «Чаа, мынаар бис, шуугава, оглум». Ындыгларны кезедириниң улуу харын улам амдажыдып, аайынга кирип берип турарга, кара разында бажы эттенип барбайн канчаар. Алызы барып кем-херек үүлгедириниң эр ол эвес бе? Оон буруузун кым чүктээр ужурлуг?

«Чамдык ажылчыннар, колхозчулар болгаш албан-хаакчылар долу күш-биле ажылдавас, коллективиниң сонуургалын үнелевес, ажыл шагы үзүп, озалдаар, арагалаар таварылгаларны болдуруп, бир бүдүрүлгеден өскезинче үндезин чоруп турар» деп доктаалдарда айыткан. Ол кончуг шын. Бисте чангыс черге доктавамал ажылдавас, чашпан бөлүтаан ошку дег, ажылдың чогин, акшаның хойун дилеп чоруур, ажылдың бергезинден коргар «кадмыылдарның» бары чажыт эвес. Мээң билирим безиин ындыг кижилер бар. Бирде бир черде, бирде өске черде барган боор, айтырарга: «Таарышпазым чер-дир», «Шалыны эвээш-тир», «Кылып билбезим ажыл-дыр» деп доскаар быллаар, чамдыктарындан: «Чүге орта ажылдавас кижи сен?» дээрге, «Таныжым кижи чок апарган ынаар чордум», «Куда болган ада чораап саазай бердим», «Ажылчылар келген олар-биле дүүрен турдум ышкажыл», оон ыяй бодунуң азы чоок кижилериниң төрүттүнген хүнүн, шалың алган хүнүн, кандыг-бир чүве садып алганын «чугаан» болгулаар, оон түңнелинде, ажыл хүнмери үскен, үлүг-нормазын күүсетпээн болур, ол хирезинде айда алыр шалыңы хевээр арткан болгулаар. Коллективиниң сонуургалын үнелевес, хөй-ле чылдагааннар-биле хос эрттирип чоруурларны кадыг холга алыр уе ам келген.

Бисте чүгле күрүеден эвес, харын дөргүл-терелдериден, эш-өөрүиден хойну чула тыртып, оон-биле байыксаар, хуу ончуузун ковүделиксээр, чүгле бодун бодаар алыскак-чиксек чамдык кижилер база чок эвес. Олар арын-нүүрүп артынга каап, кандыг-бир чылдагаанбиле: уруу азы оглу огленир дээнде, азы кандыг-бир өөредилге чери, школа доосканда, хар харлаанда, оларын эдертип, оорганынын алгаш, хой арага-дары-биле авдаш баар таварылгалар бар. Элээрде хөлүгүрлер безии араганын деинииде шыдашпайн, эзирикте экинригектер апаргаш, холу божай бээр, эртенинде миннип келгеш, авлчыларынга чежеин берипкенин билбейн олургылаарлар. Түңнелинде боду-даа, күрүне-даа когарап, ере-ширете дүжер, оон кедерезе кеземче херээнге кирер. Ол үеде деавлчылары байып, хуу машина, эт-сеп садып ап, бажын чайып, хөрээн соктап халдын чоргулаарлар болгай. Ол ышкаш ада-иезиниң болгаш доргүл-терелиниң азыралында олурып алган, кайда-даа ажылдавайн чурттап чоруур чамдык аныяктар база бар. Сонуурган айтырарга: «Угааны четпес чүве дийин, күжүр», «Ажыл кыла албас аарый бээр бол-дур ийин, хвокуй», «Чоорту угаан-сарыял кирип, ажылдай-ла бээр ыйнаан» — дигилээр, а херек кырында олар арага-дарыга хандып, оорсук кылып, хулыганнап, хойнинтининң корум-чурумуы үреп чоруурлар. Олар кандыг-бир херек үүлгедип каарга, дөргүл-төрел, эш-өөр, таныш-корүш, кожа-хелбээ болчуп алгаш, ону бар шаа-биле базырыптар. «Ол канчаарыпаар ол?»— дээрге, «Че-че, өске-башка улус эвес, чүзүн ынчап аас-дыл үндүрүп, алгыш-кырыш кылып турар оны» — дээш, көрбээн, билбээн улус болуп, кулак даштыы-биле эртирип каар, а демгиэн ушаа амдажып, чудурук чайып чоруп бээр.

Күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чурумунуң үрекчилери-биле эптеш чок демиседдш чорударда, хөйнинтининң саллдарының, күштүг болуп турар хооглуудулгаларның норма-чижектерни чогумчалыг ажыглаларының эргежок чугулазын доктаалдарда айыткан. Амыдыралдың чырыткызы эвес, хөлегези болуп, бодунуң ажылын медереллиг чогаадыкчы ёзу-биле көрбейн, оон бедик шынарын хандырбайн, ажыл шагын бүдүрүкчүлүг ажыглавайн чоруурлар. Олар кандыг-бир херек үүлгедип каарга, дөргүл-төрел, эш-өөр, таныш-корүш, кожа-хелбээ болчуп алгаш, ону бар шаа-биле базырыптар. «Ол канчаарыпаар ол?»— дээрге, «Че-че, өске-башка улус эвес, чүзүн ынчап

Сагылга-чурум, бедик медерел болгаш организастыг чорук дээрге — ниитилелдиң бүгү звеноларының ажыл-чорудулгазының, кижилерниң чурумунуң кол негелделерииин бирээзи болбушаан, даандыгаан ажылдың участогунга кижи бүрүзү бодунуң хүлээлгезин шынчы болгаш ак сеткилдиг күүсеткен турарын чедип алырының бырази болуур. Бо талазы-биле «Правда» солуниың мурнуку түүлүнде дараазында одуругларны кезээде сактып чоруур ужурлуг бис: «Эң-не организастыг болгаш күш-ажылга ынак ниитилел болур коммунизм болза, ниитилелдин, коллективтиң болгаш кижиниң үзүк чок сайзыралынче чангыс аай сорулга, чангыс аай күзел-чүткүл-биле сырый каттышкан хөй-хөй миллион массаларның күш-ажылы-биле тургустунар».

О. СУВАКПИТ,
чогаалчы.

телевидение

АВГУСТ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Коломба» деп уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы. 9.50—Мультфильмнер. 10.10 — Концерт. 10.50 — Документалдыг телефильмнер. 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Беш чыл — кижи бүрүзүнүң хөрээ». 15.15 — Орус чугаа. 15.45 — Москва чоогунуң көдээзинин бо болгаш даартыл хүннери. 16.15 — Эртем-тайылбырлыг фильм — «Тбилисиоба». 16.25 —И. Гайди. Концерт. 16.45 — «Школа». Үш сериялыг уран-чечен телефильм. 17.50 — «Шуптузуи билип алыксап тур мен». Киножурнал. 18.00 — «Бригада болгаш инженер». 18.30 — Документалдыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Фильм-концерт. 20.00 — «Коломба» деп уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Экранда — кинокомедия». 22.55—Бөгүн делегейде. 23.10—23.35 —Х. Иглезиас (Испания) ырлаар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Литературлуг ужураажышкынар. 19.00 — Ойнаарактар фильми. 19.15 — «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Воркута». Документалдыг телефильм. 20.30 — Боо аларынга делегей маргылдаазы. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Бир оперетталың аалгалары». Телецинн. 23.00 — 23.25 — Документалдыг телефильм.

ИЯНГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.40 — «Советская Россия» солуниың полярлыг экспедициязының киржинчилери-биле школачыларның ужураажышкыны. 9.40—Концерт. 10.00 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер. 10.35 — Шыдыраа школазы. 11.05 — Мультфильмнер. 11.35 — Англи дыл. 12.05 — Уруглarга «Шалың» деп фильм. 13.15— «Авиатор». Телеочерк. 13.50 — Фильм-балет. 15.20 — Телемедээлер. 15.30—18.00—Чапсар. 18.00 — Телемедээлер. 18.20 — Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Литературлуг ужураажышкынар. 19.00 — Ойнаарактар фильми. 19.15 — «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Воркута». Документалдыг телефильм. 20.30 — Боо аларынга делегей маргылдаазы. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Бир оперетталың аалгалары». Телецинн. 23.00 — 23.25 — Документалдыг телефильм.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр. Чамдык черлерге биче чаастаар, дыңмирээр. Барымы чүктен хаттың дүргени секуидада 9—14 метр.

Дүне 9—14 градус, соңгу районнарга 1—6 градус чылыр. Хүндүс 24—29 градус чылыр.

Кызылга бүргеп, аязыр, хүнүң ийиги чартымында дыңмираап чаастаар, дыңмирээр. Барымы чүктен хаттың дүргени 9—14 метр.

Дүне 12—14, хүндүс 27—29 градус чылыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

АВГУСТ 19-ТА

«НАНЫРАЛ»: «Путешествие будет приятным» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (үзаткан), 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Горо» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алеша Птицын вырабатывает характер» 15.00, «Жертва коррупции» 16.50, 18.40, 20.30 (үзаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Саламандра» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Родители не выбирают» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (үзаткан) шактарда.

Редакциянның адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 9 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчызарының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр киллистериниң 2-31-75, пропагинда болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-22-60, культура киллизиниң 2-23-54 кодээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1082.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күргүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01543

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 193 (12283) | 1983 чылдың август 20, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

РСФСР-ниң ТСЭ-зиниң дыпматканы-биле алырга, республиканың ажыл-агыйлары августуң он бешке чедир 31 миллион тоннадан хөй — планның 86 хуузу сигенин болгаш ол-ла хире хемчээлдиг сенажны белеткеп алган. Оң болза, эрткен чылдың чогуур үезиниден хөй-дур. Районнарның агроүлетпүр каттыжымышкынарын тургусканы, коллективтиг керээ-биле ажылдаар арганы, таарымчалыг технологиниң ажыглаары чыдыг эки түңнелдерин чедип алыр аргаларны берген.

Ленинград областың бүдүрүлге каттыжымышкынары ажылды эки организастаан. Мурнакчы ажыл-агыйлар мал чемнерин кандыг-даа агаар-бойдус байдалында курлавырлап алыр турар. Чижээ, Псков областың Пушкино — Горск районунуң Александр Пушкин аттыг колхозу күргаан сигенниң үштүң бир кезиин пресстеп, тырыш тургаш белеткеп алган. Москва областың белеткелчилери бүртеглээ хүннерде ажылды сонсаттайн, кестинтен сигенин 30 хуу чедир күргаткаш, өлгаларга силостап турар.

Россияның шыналарында ажыл үргүлүлекшиннээн. Хөй чылдыг сигеннерни йөнги үезиниң кезер үе келген, ынчангаш бо хүннерде иогаан массаның дүжүдун бүрүнү-биле ажаан алырынче бүгү күшкү салыры негеттинин турар.

(СЭТА).

АМДЫГААШТАН БЕЛЕТКЕНИР

Бүдүрүлгелерни, чүрттаалга бажыңнарын күскүкышкы үелерде электри болгаш чылыг энергиязы-биле идегелдиг хандырары — бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң, организацияларның соок үеде чогумчалыг ажылдаарынга, күрүне планнарын чеднишкиннинг күүседиринге эргежок чугула негелделерниң бирээзи болур. Ынчангаш келир кышка белеткел бүдүрүлге албан, организация удуртукчуларының, партия, совет органнарының кичээнгейден салбас, сонгаарлатпас айтырыы болур. Кызыл, Ак-Довурак хоорайларда, Барыын-Хемчик, Танды, Бии-Хем, Каа-Хем районнарда келир кышка белеткелди удуртур талазы-биле хооррайкүүскомнарның чанында тускай комиссияларны тургускан, бүдүрүлгелерниң, ажыл-агыйларның кышка белеткелди канчаар чорудуп турарын олар доктаамал контрольда алган. Дыка хөй бүдүрүлгелерде, чижээ, Кызылдың автосептелге заводунда, «Тыва септелге-тудуг» трестиң тудуг кезектери болгаш конструкциялар заводунда, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде кышка белеткелдиң айтырыглары шагда-ла боттуг шнитпирлеттинип эгелээн. Оларда кышкы үеде ажылдаарынга белеткелдиң хемчеглери ажылдап кылдынган, планныг болгаш хыналдалыг септелгелерниң графиктери тургустунган, күүсеттинип турар. Септелгеге хереглээр материалдарның болгаш дериг-хереселдерниң чагыын чогуур үезинде кылып, оларны чедип алыры боттанган, чылыг болгаш электри дериг-хереселдерни септээр, ажылдадыр тускай мергежилдиг кадрларны белеткээн.

Ынчалзажок ооң мурнундагы кыштың кичээндиргиринден, кышка белеткелди багай чоруткының хараазы-биле тургустунган бергедээшкиннерден түннел үндүрүп, чогуур хемчегларни албайн турар бүдүрүлгелер, албан организациялар база бар. Эрткен чылын «Тыва даг-дүгү» комбинаттың чылыг-электри төвүн кышка удур багай белеткээнинин, чылыг четкилериниг септелге-профилактика ажылдарын хол дашты-биле чорудуп келгенинин, комбинаттың удуртулгазының талазындан аңаа хыналда-контроль четпезинин хараазындан кыштың хөлчок соок үезинде элээн хөй организацияларның, комбинаттың, чүрттаалга бажыңнарының, уруглар албан черлериниң чылыг хандырылгазы үстүп, кончуг берге байдал тургустунган. Ол таварылгада чер болганга чылыдылгага электри энергиязын ажыглаар ужурга таварышкан. Кышка удур мындыг харыысалга чок белеткелдиң түңнелинде улуг материалдыг каража чедиртинген, хөй-хөй кижилерниң ажылдаар, чүрттаар байдалдарынга таарымча чок уржуктар тургустунган.

Ол ышкаш Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинат, «Тыва совхоз тудуг» трестиң АТБ-зи, «Тыва суг тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Россия», «Дөн-Терезин», «Шекпээр», «Хадын», «Бурунгаар», «Совет Тыва» совхозтар болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлгелер, ажыл-агыйлар эрткен чылын кышкы байдалдарда ажылдаарынга багай белеткеттингенинден одалга системаларын донуруп, бүдүрүлге, ажыл-агый чорудулгазынга бергедээшкиннерни тургускан. Оон-биле кады электри четкилериниң дериг-хереселдерин септеп белеткевээниден база дүвүренчиг байдалдар тургустунгулаан.

Дыка хөй бүдүрүлгелер, ажыл-агыйлар, организациялар кышка тоомча чок белеткенгенинин, котёлдарның, чылыг четкилериниң септелгезин, чылыглаашкынны багай кылганының түңнелинде чылыдылгага электри энергиязын ажыглап, ооң артык чарыгдалын болдуруп келген. Ол чорук Улуг-Хем районнуң Хайыракан, Чаа Чаа-Хөл суурларының, Чаа Шагаан-Арыгның бүдүрүлге, ажыл-агый тудугларынга, «Күш-ажылдың хостуу» совхозка улуг хемчээлдиг болган. Республиканың школаларының, культура, эмнелге, уруглар албан черлериниң кышка удур одалга системаларын болурчогууру-биле белеткевейн, аңаа ажылдаар кижилерни өөредип, четчелевейн, одаар түүлдү долу хемчээли-биле дүжүрүп албайн баарындан одалга системаларының донар, чогуур чылыг режимин тургуза албас чоруу чылдан чылче уламчылап турар.

Кыш дүжери, соок кээри ам-даа элек дээр хөөнбиле кышка белеткелче сагыш салбайн орар болза И. А. Крыловтуң «Аспан биле Шерги» деп баснязында бижээнинден дорайтап, хөй-хөй кижилерниң ажылдаар, чүрттаарынга таарымча чок уржуктарны чедирип, мораль-психологтуг байдалга багай салдарны чедирип болур. Ынчангаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң, ажыл-агыйларның, албан организацияларның удуртукчулары кышка белеткелди чугулалап көрүп, аңаа белеткелдиң бүгү талаларын кичээнгейге алыр хүлээлгелиг. Партия, профэвилел организациялары база бо ажылдан хоорук артып калбайн, администрацня черинин ажылынга дузаны чедирип, кышка белеткелдиң штабтарының ажылын контрольга ап, хуралдарга, бюроларга бо айтырыгларны чугаалажып көөрү чугула.

Бүдүрүлге чери кышка канчаар белеткенген болдур, келир кыжын ооң чогумчалыг, дең-дески ажылдаары оон хамааржыр, эки белеткенген болза, кыжын ынаар улуг күш, сагыш чардыктырбас апаар, а багай белеткенир болза, кыштың соогу кээргел бербес, ынчан дүвүреп, бачыдап эгелээр деп чүвени удуртукчулар утпас ужурлуг.

Ю. В. АНДРОПОВТУҢ АМЕРИК СЕНАТОРЛАРНЫ ХҮЛЭЭП АЛГАНЫ

Августуң 18-те СЭКП ТК-ның Чиргиче секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андропов Кремльге америк сенаторлар К. Пелл, Р. Лопг, П. Сэрбейнс, Д. Бамперс, П. Лихи, Дж. Сэссер, Д. Ригл, Г. Метценбаум, Д. Деконсини оларны ССРЭ-ниң парламент бөлүүнүң чалааның ёзугаар Совет Эвилелинге чедип келирге хүлээп алган.

Ю. В. Андропов аңаа болган беседага ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларның амгы байдалы херек кырында бүгү тала-биле дүшкүүрлүг бооп турарын тайылбырлаан. Харылзааларның ындыг апарганы совет таланың бүрүүзүбиле болбаан. Совет Эвилели Каттышкан Штаттар-биле харылзаанын деннелин чогумчалыг, быжыг туруштуг болдурарын, ийи таланың каймызынга-даа ажыктыг чоруукче болган бүгү-ниити тайбыынын херээнге улуг ажык-дузалыг болурунче түткүлдүг ындыг деңнелдиг болуруи күзеп турар. Бир эвес кандыг-бир кижилер дүшкүүрлүг байдалга, «дүрүм чок оюнга» ССРЭ-деп тергиидей бээрин чедип алырын кордап турар чүве болза, ол айылдыг алдагдал болур ийик.

Ю. В. Андропов Европада ядролуг чепсегленнишкиннер дугайында айтырыгга тодаргайы-биле доктаагаш, Женевада чугаалажышкынарга бо айтырыг талазы-биле ийи талага таарымчалыг түңнел чедип алдынар бе, ол дээш боо-чепсекти эңдере бүдүрериниң эң-не айылдыг чаа чадазы доктаатгының шыдаттынар бе дээрзиндең дыка хөй чүүлдер, ооң иштинде Совет Эвилели биле АКШ-тың аразында харылзаалар канчап баарыл дээрзи хамааржыр апаарын онзалап демделээн. Европага америк «першингтерни» болгаш чалгынныг ракеталарны сайгара тургузары Каттышкан Штаттарның бодунга база чайлаш чок таваржыр апаар улуг уржуктарлыг болур.

Америкаңнар оларны тургузарының мурнунда болгаш ооң соонда-даа турган байдалдарның аразында ылгалдыг чорукту боттары база биле бээрлер.

Европада ядролуг чепсегленнишкиннерниң кызыгаарлаар дугайында Женевада чугаалажышкынарга Совет Эвилелиниң киирген хөй-хөй тодаргай саналдарының кол утказын түңнеишаан, Ю. В. Андропов, бир эвес ол саналдарны амыдыралга боттандырар болза, Европада ортумак ырактыктың ядролуг чепсектериниң ниити саны ССРЭ-ниң болгаш НАТО-нуң-даа талазында барык үш катап кызырлыр ийик дээрзин айтыкан. Ооң-биле кады НАТО-нуң талазындан чүгле үжаар чүүл чепсектери кызырлыр, а совет таладан — ракеталар-даа болгаш амгы үениң СС-20 дээр хөй санныг ракеталары кызырлыр. Оон түңнелинде Совет Эвилелинге ракеталар болгаш олардың частыр чүүдердаа кажан чепсектериниң ындыг хевиолериниң талазы-биле ССРЭ артык күштүг дээрзиниң дугайында Барыын чүвекым-даа чугаалавайн турганы 1976 чылда турганындан-даа дыка эвээш артар апаар-дыр.

Бир эвес АКШ деп эргете үндезилээш, ак сеткилдиг дугуржуушкунну чедип алырынга сонуургалдыын илередир болза, Европада ядролуг чепсегленнишкинин кызыгаарлаар дугайында Женевада чугаалажышкынарга чедиишкиннерни ам-даа чедип ап болурун онзалап демделээн. Совет Эвилелиниң бодунуң айыыл чок чоруунун эргежактарынга таарымча чок кылдыр чангыс талалыг кызырышкын кылырынга кимниидаа кордаарын сүмелеивейн турар бис.

Америк администрацияның кылын турары ышкаш, бодунга хостуг хөделир арганы артырбышаан, өске таланы бодунуң стратеттиг күштеринин тургузуун үрээринче, оларның кол-кол күштерин кызырарынче бүзүредилгенн кылыр азы албадаарынче түткүлдүг шуут-ла боттуг эвээш стратеттиг чепсегленнишкиннерни кызыгаарлаарының айтырыгларын көрүп турган үеде сенаторларга чугаалаан. Ол айтырыгны базында ден кылдыр шнитпирлээн турун болур. Ындыг шнитпир чок болур болза, ол дээрге стратеттиг чепсегленнишкинни моонаа сонгаар эңдере бүдүрер болгаш ядролуг дайынның кыжанышкынын улгаттырар дээни ол болур-дур. ССРЭ—аңаа удур.

Сенаторларның кичээнгейни ол ышкаш Совет Эвилелиниң болгаш АКШ-тың ядролуг чепсектиң курлавырларына немей «остүрбес» дугайында саналынче угландырган. Бистер бар ракеталарның санын чүгле ковудетпес эвес, харын бая стратеттиг чепсегленнишкиннерниң чаа-чаа хевирлерин тургузарындан болгаш шенээриндеп ойталаарын, а ол ышкаш бар чепсектерни улам болбазырадырын дыка кызыгаарлаарын база саналдап турар бис деп, Ю. В. Андропов чугаалаан. Бистер ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың ядролуг чепсектериниң бүгү хевирлерин чаңгыс деңнелге түдүп, ковудетпес төлөөде, ооң-даа калбак хевирлиг самалга чөп-шөөрежир бис. Ол өске чүрттарга үлегер болур ийик. Ядролуг чепсектиң ковудетпеининиң дугайында бүгү улустарының күзеп бодап турары шыпкан, ядролуг чепсегленнишкинни сонсаал чокка эңдине бүдүрериниң аймыгдыг чоруун нораан-на сокпадыр ийик. Ынчан шуут өске политиктиг байдал тургустунун, ынчап ындыг чепсегленнишкиннерниң курлавырларын кызырарының дугайында дугуржуп алыры чиик апаар.

Ю. В. Андропов боо-чепсекти эңдере бүдүрер чоруктуң космосче шилчий берип болурунуң кыжанышкынынг, боттуг айылынын эң чугула айтырыынга онзалап доктаагаи. Космостуң бодунга болгаш космостан черге хамаарышкан дээш ол болур-дур. Мурнакчы механизаторлар Күжүгет Бады-Суур биле Кара-Сал Оскал-оол, Мурнакчы бригаданың кежигүннери 850 тонна сиген белеткээр планын чоокку хүннерде доозар дээш ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: бригаданың мурнакчы механизаторлары Күжүгет Бады-Суур биле Кара-Сал Оскал-оол.

тыр-даа күштүг ажыглаарын ниитизин-биле хоруур дугайында бодунуң мурнунда чугаалаан идезиин сагындыргаш, ол, бо талазы-биле ССРЭ-ниң чаа улуг саналдарын тайыбырлаан.

Чер кырында, агаар болгаш космос делгемнеринде объектилерни согары-биле космоска тургузар кандыг-даа чепсекти шенээрин болгаш сайгарарын бүрүнү-биле хоруур дугайында хамыктың мурнунда дугуржуп алыры эргежок чугула деп Совет Эвилелиниң санаи турарын Ю. В. Андропов чугаалаан.

Ооң ынай ССРЭ спутникке удур чепсектиң дугайында айтырыгны эң-не боттуг байдал биле шнитпирлээрингe — амгы үеде бар спутникке удур системаларны узуткаарының болгаш ындыг чаа чепсектерни тургузарын хоруурунуң дугайында дугуржуп алырыга белеп.

Ол дугайында тодаргай саналдарны Совет Эвилели КПСнуң Кол Ассамблеязының ам болур сессиязынга чугаалажып көөрү-биле киирер.

Ол саналдарга немештир совет удурлугага эң чугула шнитпирни хүлээп алганын Ю. В. Андропов чугаалаан: спутникке удур чепсектиң калдыг-даа хевирлерин космос делгеминче муриай киирбес дээн хүлээлгени ССРЭ бодунга алган, тодаргайларга, спутникке удур кижиттир-даа чепсекти өске күрүнелер, оларның иштинде АКШ, космосче салырындан дадагалзаар бүгү үениң дургузумда ындыг салып үндүрүүшкүнмерни кылбазын чааскаан хүлээлген.

Ындыг шнитпир — Совет Эвилелиниң чаагай сеткилдиниң, тайбыының болгаш улустарының аймыл чок чоруун херек кырында камгалаар хереккe ооң шнитпирлининиң база бир чаа тодаргай херечизин-дир.

Күрүнелериниң иштики херектерине холгаарлап киржиишкинин, шериг күжүн ажыглаар дээн кыжаныышкыны болгаш ажыглаарын болдуруп болбазын делегейниң өске айтырыгларын чугаалажып көрген үеде совет таладан онзалап демделээн болгаш Чоокку Чөөн чүктедаа, Мурнуу-Чөөн Азияда болгаш Африкада-даа, өске-даа черлерде бар болуп турар дүшкүүрлүг чоруктуң база чорудээлерниң одагларын кайы-даа талага таваржыр шнитпирээрни дилеп тывараның аргазы-биле тайбың аргалар-биле узуткаарының эргежок чугулазын айыткан.

Төп Американың айтырыгларын таарымчалыг кылдыр шнитпирлээрингe дузалаарынче чүткүн турар ол районуң чуртарының күжениишкиннерин Ю. В. Андропов чогумчалыг кылдыр үнелеишаан, Төп Америкага политиктиг таарыштыр шнитпирлээшкинин шнитпирлип-биле деткээн. Никарагуаның болгаш Кубаның чогумчалыг саналдарын, кымныг-даа ажыктарынга азы ат-алдарынга югарал чок кылдыр дугуржулганы чедип алырынга эки үндезинин тургузуп турар таарыштыр шнитпирлээшкинин принциптерни оларның колдуунун Совет Эвилелиниң бүрүн деткээнин илергейлеттинген. Төп Америкада байдал контрольга чагыртпайн барбас кылдыр бүгү-ле чүүдерни кылыын Төп Америкаңның улустарының эргежыктары, делегейниң айыыл чок чоруунуң калбак эргежыктары иетеп турар деп, Ю. В. Андропов чугаалаан.

СЭКП-ниң удуртулгазы-биле совет улустуң экономиктиг болгаш социал тургузуушкунмуң улуг планнарын амыдыралга боттандырар талазыбиле улуг ажылдың дугайында СЭКП ТК-ның Чиргиче секретары америк сенаторларга чугаалап берген.

Тайбыыны болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарын, улустарга тайбың-шөлээн амыдыралды хандырарын ССРЭ дашты политика талазы-биле бодунуң кол соруглазы кылдыр санап турар деп, Ю. В. Андропов чугаазының түңнелинде онзалап демделээн. Бүгү күрүнелер-биле, ооң иштинде АКШ-биле, бот-боттарынга ажыктыг ыдык ажылдажылгага, дем каттыштырарынга белеп чорукту ССРЭ илергейлевишаан, бо талазы-биле моон сонгаар-даа шнитпирлиг болгаш чайгымчы чок хөделир апаар.

Улустар аразынга бот-боттарын билчирин болгаш тайбыны быжыглаарының чугула кезии болур парламент харылзааларының янзы-бүрү кевирлерин калбаа-биле хөгжүдеринде чугулазын Ю. В. Андропов айыткан. Совет книжиларының амыдыралының болгаш бодаалдарының утка-шынарын эки билип алыр, болзал көөрүнге хамаарыштыр америк сенаторларынга Совет Эвилелинге кээп чоранны оларга дуалаарын ол күзээн.

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга харылзааларының кол айтырыгларының база делегей айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилелиниң туружун хөнизы-биле болгаш ажыт-чамыт чоокка тайылбырлааны дээш өөрүп четтиргенин сенаторлар илергейлээн болгаш совет-америк харылзаазарны эккиндери, ядролуг дайынның кыптыгбээрининг аймызын чайладыр шнитпирлерин хүлээп алыры чугула деп чугааланнаар. Бот-боттарын эки билчир болгаш бот-боттарынга идегежир чорукту быжыглаар сорулга-биле янзы-бүрү деңнелдерге саналга-онзалаарны солчурунуң ажыктыын олар демделээн. Делегейниң чамдык тодаргай айтырыгларының талазы-биле боттарының бодаалдарын сенаторлар илергейлээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национаддар Совединиң Даргазы В. П. Рубен, ССРЭ-ниң дашты херектер министрининг бирги оралакчызы Г. М. Корниенко, СЭКП ТК-ның Чиргиче секретарынын дузалакчызы А. М. Александров болгаш АКШ-тың ССРЭ-де херектерниг түр бүзүреттирген У. Зиммерман беседага киришкен.

(СЭТА).

Малга чем белеткелинге— темп болгаш шынар

Четчир санныг мал чемнерин белеткээр дээш Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери бо хүннерде шалыпчы ажылдап турарлар. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Сүге Кара-Салга удуртқан механизастатыгаан бригада чоруп орар. Ооң кежигүннери хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, шынарлыг сигенин белеткеп келгеи. Ынчангаш районнуң ажыл-агыйларында бригадаларның аразында күш-ажылчы маргылдаага үш удаа тиилекчи болуп үнгеш, шаңнаткан. Мурнакчы бригаданың кежигүннери 850 тонна сиген белеткээр планын чоокку хүннерде доозар дээш ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: бригаданың мурнакчы механизаторлары Күжүгет Бады-Суур биле Кара-Сал Оскал-оол.

БИР ДЕМНИГ

Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар дээш, Чөөн-Хемчик районуң көдээ ажыл-ишчилери күш-ажылчы бедик көдүрүүшкүнмүг ажылдап турарлар. Бо хүннерде ниитизин малынга чемнер белеткелги кидиң түлүк. Ында 2321 кижи хаара туттуигаи, ол эрткен чылдын бо үезинден 301 кижи хөй.

Август 15-тиң медээзин ёзугаар аларга, район сигең белеткелгининг планын 37 хуу, витаминниг сигең далганын — 19 хуу күүсеткеи. Сигенни эрткен чылдың бо үезинден 1593 тонна хөйнү белеткээн.

Сигенчилер ортүзүнда социалистиг чарыштың түңнелинде чедип хоигаш-ла үндүрериң чуруумчуткан. СЭКП райкомунуң ийнги секретары Д. Н. Ховалыг баштаан комиссия ол ажылды удуртуп, түңнелин үндүрүп турар.

Мал чемнери белеткээрин СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Искра», «Большевик» совхозтар өске ажыл-агыйлардан шалыпкын чорудуп, берлиигеи онаалдаларны дараалаштыр алырга 77, 43, 41 хуу күүседи бергеи.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз сигең белеткээр онаалдазын 77 хуу күүсеткеи. Бо ажыл-агый чарыштың үш катаи тиилекчи болуп үнгеш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профсоюзунуң болгаш ВЛКСМ райкомнарының шилчиир Кызыл тугун, акша шаңналын алган. Мал чемнери белеткээр механизастаттынган бригадалардан СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта Кара-Сал Сүгетө удурткан бригада, «Большевик» совхозтуң сигенчи бригадазы күш-ажылчы маргылдаалларга сөөлгү чедиг хонуктарда тиилээш, шаңнаткан, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Моңгуш Дадар-оолга удурткан витаминниг сигең далганы белеткээр звенозу чарышка үш удаа бирги черни эзлээн.

Районнуң агроүлетпүр каттыжымышкынының кежигүннери сигең белеткелгинде идепкейлиг киржип, боттарының үлүгүн киирип турар. Олар 260 тонна сигең белеткээр онаалдазын августуң 15-те күүсеткеш, ажылды ам-даа уламчылавышаан. Оларга районнуң «Сельхозтехника» каттыжымышкынын (даргазы С-Д. Д. Ондар), ниит ажыл-агый черн (директору В. М. Шейбин), суттарылга системаларының эртелели (начальныгы Д. Л. Моңгуш), «Хемчик» күрүнүнүр ажыл-агый черн (директору О. У-Х. Тюлюш) болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Удуртукчуга сөс

Ниитизин-биле районнуң бүгү үлетпүр бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң организацияларының ажыл-агыйларга белеткеп бээр сигенин 665 тонна азы 80 хуузу күүсеттингеи.

Мал чемнериниң белеткелиндө четчестер чок деп болбас. Күш-ажылдың сагылгатуруму кошкак, ону организастааны четпес болганындан ажылче орай үнер, будүрүкчүлүг ажылдавас чоруктар таварышып турар. Үстүнде айтыкан болгаш өске-даа четчестер «Хөндергей», «Тыва» совхозтарга хамаарыжыр.

Сигең белеткээрининг деңнелгелиг мурнакчы арганары —салгынналдырын кургадыр, янзы-бүрү холумактар ажытаарын ам-даа чедир күлбайн турар бис. Сенаж салырының темпизин дыка куду. Ажылда четчестерни чайладыр, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн белидер тодаргай хемчеглерни агроүлетпүр каттыжымышкынының ап, шалыпчы айда район мал чемнериниң планының 70 хуузун белеткеп алыр сорулганы салгаи ажылдап турар.

Д. КАРА-САЛ,
Чөөн-Хемчик районнуң агроүлетпүр каттыжымышкынының даргазы.

АМ-ДАА КҮШТЕЛДИРЕР

Республиканың районнарында мал чеми белеткелининг август 19-тагы байдал-биле медээзи

Районнар	сигең	сенаж	витаминниг далган
Барыын-Хемчик	51	100	83
Сүт-Хөл	50	24	22
Чөөн-Хемчик	44	7	20
Тес-Хем	43	8	71
Кызыл район	39	214	74
Улуг-Хем	35	30	27
Каа-Хем	34	116	50
Эрзин	29	—	38
Бии-Хем	26	57	33
Танды	25	81	96
Моңгун-Тайга	25	—	—
Бай-Тайга	23	26	16
Овур	22	—	—
Тожу	16	—	—
республикада ниитизи-биле	**34**	**68**	**55**
1982 чылдың август 18-те байдалы	35	46	55

Республикада чарлаан шалыпчы айның арткан хонуктарында болгаш ооң-даа соңгаар мал чемнериниң белеткелининг темпилерин кошкатпайн, улам күштелдирип, шынарынче кичээнгей салыры чугула. Дүжүт ажаалдазының эгелеп турары-биле чергелештир күш-ажылчы болгаш материал-техниктиг күрлавырларны эң таарыштыр хуваары удуртукчулардан негеттинип турар.

Т. Ш. Сарыгларны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия болгаш совет оргаиларга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база 50 харлааны-биле холбаштыр улус депутаттарының Сүт-Хөл район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы Тоңпак-оол Шолух-ооловна Сарыгларны **Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаар.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1983 чылдың август 18.

Национально-краеведческ... отдел

Днепр дээш тулчуушкуннуң 40 чылынга

КУРСКИДЕН КИЕВ ЧЕДИР

1943 чылдың августуң эгелээн, Днепр дээш тулчуушкун Ада-чурттуң Улуг болгаш делегейниң ийги дайынналарының эң улуг шаап халдаашкыннарының бирээзи болган. Аңаа совет шериглериниң улуг күштери: Төп, Воронеж, Хову, Мурнуу-Барыын болгаш Мурнуу фронтулар киришкен. 1943 чылдың августуң ортан үезинде оларның составынга 2633 муң кижи, 51200 минометтар болгаш еске-даа чепсектер, 2400 танкылар болгаш боду чоруур артиллерия чепсектери, 2850 самолеттар саканнынып турган. Совет шериглерге улур дайзынның «Төп» дээр шериг бөлүүнүң ийги арминязы, дөртку болгаш бирги танк арминязы, а ол мышкаш «Мурнуу чүк» дээр шериг бөлүүнүң сески болгаш алдыгы арминязы составтыг күштүг бөлүү турган. Ол дээрге ииитизи-биле 1240 муң солдат, 12600 минометтар болгаш еске-даа чепсектер, 2100 хире танкылар болгаш шаап халдаар чепсектер, 2000 чедир самолеттар турган.

Курск тулчуушкуну чоруп турар үеде-ле совет шериглер совет-герман фронтунуң мурнуу ужунда немец-фашист шериглериниң кол күштерин чылча шапкаш, Украинаның Днепрдеи чөөн талазын хостаар, Днепрге чедер, ону таварып кешкеш, ооң барыын талазында Жловниден Херсон чедир туруштарны эзлеп алыр даалганы алган турган.

Днепр дээш тулчуушкун ийи үелиг болган. Бирги үеде (1943 чылдың август-сентябрь) совет шериглер Украинаның чөөн талазын хосташ, Днепрни таварып кешкеш, ооң барыын талазында туруштарны эзлеп апкан. Ийги үеде (1943 чылдың октябрь-декабрь) эзлеп алгылаан туруштарны быжыглаар болгаш калбартыр дээш демисел чоруп турган.

Совет шериглериниң шаап халдаашкыны янзы-бүрү утпаныышкыннарга чакыс угда эгелээн. Август 26-да Төп фронтунуң шериглери халдал киргеи. Олар Севск-Новгород-Северск уунче кол согугну кыптаннар. Бистиң шериглериис дайзынның күштүг удурданыышкыны сый шаппышаан, оожум бурунгаарлап турган.

Воронеж фронтузу, аңаа удур турган гитлержилер август 25-тиң дүнезинде-ле аткаарлап эгелээн турда, Полтаваже болгаш Кременчугже дайынчы хөделиишкиннерин калбарты берген. Хову фронтузу август 23-те Харьковту хостаан соонда, ол айның төнчүзүнге чедир Красноградче болган оон-даа ынай Верхнеднепровскиже шаап халдаан. Мурнуу-Барыын фронтунуң шериглери Мурнуу фронт-биле кады август 13-тен эгелеп Донбасс операциязын эгелээн. Мурнуу фронт август 18-те шинтпирлиг шаап халдаашкынче киргеш, Миусс уунга турган дайзынның камгалалын чаза тавараан, дайзынның тылынче шинтпирлии-биле шимчеп кирипкен. Немец-фашист командылал сентябрь 1-де бодунуң күштериниң кезектерин Донбасстан барыын талаже чайладып эгелээр ужурга таварышкан. Совет шериглер август 30-де Таганрогту эзлеп алган, сентябрь 8-те Донбасстың пайысылалы Сталино хоорайны (ам Донецк хоорай) хостаан.

Донбасс дээш хан төгүүшкүнүг тулчуушкуннар дээш 80 дайынчыларга Совет Эвилелиниң Маадыры аттарны тывыскан, а ужудукчулар, Совет Эвилелиниң Маадырлары Александр Покрышкинге болган Дмитрий Глинкага ийги «Алдын Сылдыстарны» тывыскылаан.

Донбассты хостап турар үеде областар, крайлар, республикалар төптерии, улуг хоорайларны хостааны дээш шылтараан кезектерге болган катыжышкыннарга хүндүлүг аттар тыпсыр шаанал хевири төрүттүнгеи.

Сентябрь эгезинде совет шеригниң шаап халдаашкыны Украинаның чөөн талазында бүгү девискээрге калбарган. Гитлержилер бистиң шеривистиң шаап халдаашкынын Днепрге доктаадырыи кордап, олче аткаарлап эгелээнер. Ыыча-даа оларның идегели долузу-биле бууран. «Чөөн чалгыг» дээр план бууран дүшкеи. Сентябрьның чээрби үезинде дөрт фронтуның шериглери Днепрге чедир 750 километр дилиндекче (Гомель областтың Лоевтен Запорожьеге чедир) үне бергеш, хемни таварып кешкеш, ооң барыын эрииңде чугула 23 туруштарны эзлеп алгаинар. Ол хүиверде «Правда» солун мынчаар бижээн: «Днепр дээш тулчуушкун ёзулуг тоолчургу хемчээлге чедип турган. Хөй-хөй маадырлыг совет дайынчылардан ыыча маадырдан артык маадырлар кажан-даа ылгалып үнмээн турган. Делегейге дайынчы эрес-дидим чоруктуң хөй чижектерии берип келген Кызыл Армия бодун безин каш катап тергимдеп ажып турган дег турган». Массалыы-биле калбарган шыдамыккай, эрес-дидим, маадырлыг чоруктар Днеприи чедиишкиниг шаап халдап өртип, ооң барыын талазында туруштарны эзлеп алырының база бир кол үүлү болуп турган. Чүгле 37-ги арминяның 17618 дайынчылары орденнер болгаш медальдар-биле шанналкылаан, 213 солдаттар, сержантылар болгаш офицерлерге Совет Эвилелиниң Маадыры аттарны тывыскылаан.

Днеприи шаап халдап кежерииге шериглер-биле кады 17 муң хире кижилиг он бир партизан каттыжышкыннары киришкен.

Ийги үе үезинде туруштарны улам калбартыры дээш, Украинаның барыын талазын, Сонгу Таврияны хостаары дээш, Крымдан немец-фашистерии үндүр сымырарыига таарымчалыг байдалды тургузар дээш калыг-дошкун тулчуушкуннар калбаран. Бирги Украин фронтунуң шериглери 1943 чылдың ноябрь 6-да чедиишкиниг шаап халдаашкын операциязын чоруткаан, Украинаның пайысылалы Киевти хостаан, калбаа 500 километр, ханызы 150 километр сүратегтиг чугула туруштү тургускан.

Киевтиң хостакчыларынга Москва кайгамчык улуг салют — 300 үтер-боодан 24 дакпыр артиллерия даалташкыннары-биле байыр чедиргеи.

Киев дээш тулчуушкунга шылгараан Бирги Украин фронтунуң хөй-хөй кезектериие болгаш каттыжышкыннарынга «Киевчи» деп аттарны тывыскылаан.

Совет Украинаны хостаарынга совет шериглер-биле кады Людвик Свободага командылаткан Бирги чехословак бригада эрес-дидим тулушкан. Оларның кады дайынчы хөделиишкиннери иинти дайзын — фашистиг Германияга удур демиселге совет болгаш чехословак улустарның дайынчы дем каттыжылгазын херечилеп турган. Киевти хостап турар үеде дыка хөй чехословак дайынчылар эрес-дидимии, маадырлыг чоруу дээш орденнер болгаш медальдар-биле шанналкыланган, а оиза шылгараннарга Совет Эвилелиниң Маадыры аттарны тывыскылаан. Бирги Чехословак бригада Суворов орденииң ийги чергези-биле шанналкан.

Гитлержилерии 1943 чылдың ноябрьиың ийги чартыында болган декабрьда удур шаап халдаашкынче кирип, Киевти катап эзлеп алыр дээш орадажыышкыны бүтпээн. Бирги Украин фронтунуң шериглерии камгаланыкчы операциялар үезинде дайзынга аар согугиу таварыштырган. Ол-ла үеде ийги, үшкү болгаш дөртку Украин фронтулар (оларны октябрь 20-ден соигаар ынчаар адаар болу берген Кировоград болгаш Кривой Рог утпаныышкыннарынче, Сонгу Тавриже шаап халдаашкыннарны чоруткулаан. Бистиң шериглериивис үш ай тулчуушкуннарииың үезинде Днеприиң чөөн эрииңге турган дайзыииың запорожец туружун үзуткаан. Октябрь 14-те Запорожьеии, октябрь 23-те—Мелитопольду, октябрь 25-те — Днепропетровскиии хостаннар. Олар 1943 чылдың декабрь төнчүзүнде Днеприиң барыын талазында Кременчуг, Пятихаток, Днепродзержинск девискээрииге турган стратегтиг ужур-дузалыг ийги туруштү эзлеп алгаинар. Ол туруштуң калбаа 450 километр, ханызы 100 километр чедип турган.

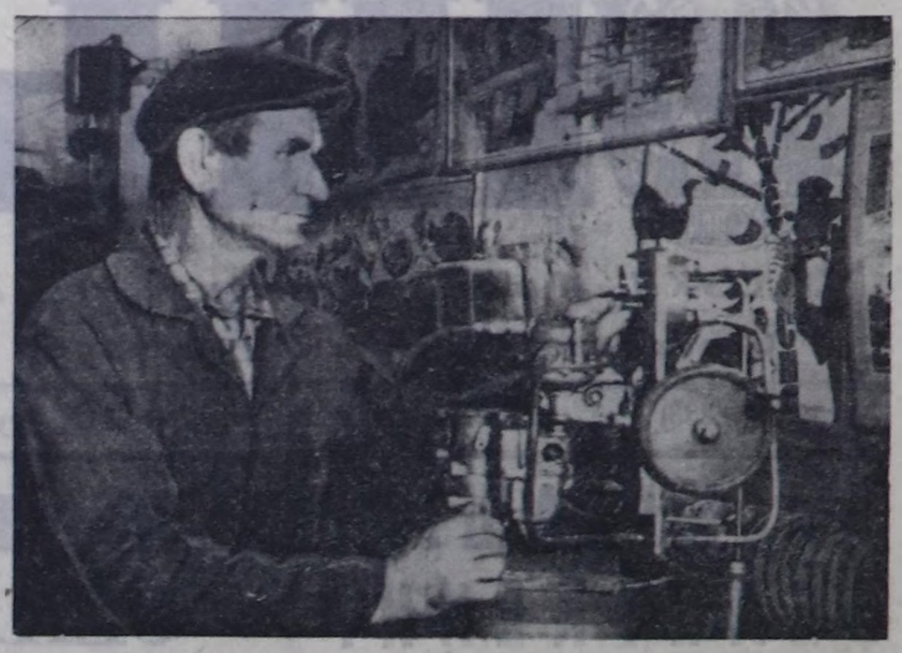
Днепр дээш тулчуушкуниуң түнелиинде чуртка Украинаның байлак көдээ ажыл-агый районнарын болгаш улуг үлетпур болгаш энергетика төвү Донбассты эгитткен. Миллион-миллион совет кижилер фашистиг күлданыышкындан хостагаиннар. Украинаның барыын кезиин болгаш Крымның девискээрии долузу-биле хостаарынга таарымчалыг байдал тургустуган. Совет шериг уран аргазы бодуиуң хөгжүлдезиинге чаа улуг бызымны кылган.

Днепр дээш тулчуушкуннарның чедиишкиниг болурунга шериг кезектериге чорудуп турган улуг тодаргай партийжи-политиктиг ажыл база дузалаан. Коммунистер кезээде мурнуку одуругга туруп келгеннер. Олар хуу үлегериибиле база чалбыыштыг сесгери-биле дайынчыларны тулчуушкуннарже кыйгырып эдертип турганнар. Кайгамчык маадырлыг чорук кылдыгган. Шеригиии бүгү кезектериидеи барык 2450 дайынчыларга Совет Эвилелиниң Маадыры аттарны тывыскылаан.

Курск чоогунга эгелээн чайгы-күскү кампаниянның түнелиинде Кызыл Армия чаа улуг чедиишкиннерлиг болган. Ол аажок улуг девискээрни хостап албышаан, 118 немец-фашист дивизияларны чылча шапкан. Гитлержи курраг чер шериглериниң ниити чидирии 1413 муң кижи болган. Кызыл Армияның чайгы-күскү кампаниязы Ада-чурттуң Улуг болгаш база делегейниң ийги дайынның чорудулгазының үндезин эргилдезии ССРЭ-ниң, фашизмге удур коалициянын талазына ажыктыг болур кылдыр быжыглаан.

В. МАСУЛЕНКО,
генерал-майор, төөгү эртемнериинң доктору, профессор.

МУРНАКЧЫ КОЛЛЕКТИВТИҢ ХООЧУННАРЫ

Кызыл районнуң «Шамбалыг» совхозта күш-ажылдың хоочуну Дмитрий Дамбаевич Таспаяк бодунуң байлак амыдыралчы дуржулгазын күзелдиибиле аныяк-өскенге дамчыдып берип чоруур. Ол хөй-хөй он чылдарның дургузунда колхоз-совхозтарның ажыл-херээнге киржип келген.

ЧУРУКТА: совхозта улусчу контроль бөлүүнүң идепкейлиг киржикчизи Д. Д. Таспаяк (оң талада).

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

БИСТИҢ ЭРГЕЛЕРИВИС БОЛГАШ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИВИС

Парлалга конференциязы

Августуң 17-де Москвага совет болган даштыкы журналистерге болган парлалга конференциязынга ажыл-агый механизмии сайзыраигайжыдарының болгаш күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаарының дугайында айтырыгларны көргеи.

Парлалга конференциязынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының ораиакчызы, ССРЭ-ниң Күрплакының даргазы Н. К. Байбаков чүве чугаалаан. ССРЭ-ниң Дээди Соведи, СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС сөөлгү ийи айда чурттуң политиктиг, социал болгаш ажыл-агыйжы амыдыралының, бистиң улустуң амыдыралының эң чугула талааларыига хамаарышкаи элээн каш хоойлуларны болгаш доктаалдарны хүлээп алган деп, ол чугаалаан. Оларда ССРЭ Конституциязының негелдерии, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң эргелеп башкарылгага демократтыг централизмиии принциптерии улам кажбыртыл, ажылдакчы бүргүзүнүң материалдыг сонуургалының улгаттырарынче болгаш ниитилел-мурнуга бодунуң хүвээлгелерии күүседирип дээш хүрээлгелтазын бедиидерниче утпаган шинтпирлерии херек кырында күүседирии айтыш турар.

Ол чугула шинтпирлерде күш-ажылдың кижилериниң амыдыралчы эрге-ажыктарының дүтайын илередип турар. Оларны демократтыг үндезинге даянган ажылдан кылган болгаш оларның дүтайын бүдүрүлгелерге болгаш организацияларга, солуннарга калбаа-биле чугаалажып көргеи, ажылчы чоннар оларны бүрүү-биле деткээн. Оларда көрдүгеи түүлдер социалистиг шинтилелдиң аммыдыралының болгаш ону утлап-башкарарының үндезии принциписиииң — демократтыг централизмиии принциписиииң улам-на хөгжүп турарын бадыткаан. Ажылчы чоннарның инициативазы кажан-даа социалистиг экономиканың хөгжүлдезиниң күчүлүг шимчелдиичи күжү болгаи келген болгаш болур-даа ужурлут.

Калбак демократизм-биле уялбаалыг централизм түгле бистиң идеологиявыстың үндезилеттиниң үнүн турар эвес, харын база экономиктиг болгаш ажыл-агый амыдыралын улам-на идепкейжидиринии, ажыл-агыйны чорударының социалистиг системазында туруп турар бүдүрүлгеии болгаш ажыктыг чоруиту өстүрериин талазы-биле эң-не улуг аргаларны ажыглаарының чайлаш чок, чугула негелдези боол турар.

Бүдүрүлгелериің эргелерии калбартыр талазы-биле хемчеглеип алырда, бистер, экономиканың төнчүтүнгеи удурдулгазың кошкадырының составыиың боттарывыс мурнувуска салбаан бис деп, ол үргүлчүлээн.

СЭКП ТК болгаш Совет чазак эргелел-башкарылганың боттарын бадыткаан хевирлерии болгаш аргаларын чайгылыш чокка, шыиғыы ажыглаары-биле чергелештир, бүдүрүлге каттыжышкыннарының эргелерии калбартырының база оларның ажылдың түнелдерии дээш харыысалгазын күштелдиреринии талазы-биле немелде хемчеглериии системазын боттанзырып чорудары эргежок чугула деп көргеи.

Бистер чаа хемчеглерии боттаидырарын оваарымчалыг көөр деп шинтпирлээн. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айыттыган принциптерии бүгү үлетпүрге иентередириинии мурииуида беш министерстволарга: Белоруссияның Электротехиктиг министерствозунга, Аар болгаш транспорт машина тудуушкунуүн министерствозунга, Украинаның Аъш-чем үлетпурүнүн министерствозунга болгаш Литваның Чүрт иштинии үлетпүрүнүң министерствозунга хынаар деп шинтпирлээн бис. Ол чорук эдыр бүргүзүнүң онзаланчаи байдалдарын долузу-биле өөренип, ооң соонда дуржулгазы түүнеи көргеш, бүгү-де эки талааларын еске министерстволарның чүве чугаалаш, ош Ю. В. Андропов онзалап демдеглээн.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының дугайында докгаалдарда күш-ажылдың быжыг сагылга-чурумуу бүгү бүдүрүлгеии башкарарының тодаргай организастаан системазынга даянган түрүүн дээш план органнарымың, министерстволарның болгош ведомстволарының, бүдүрүлгелериің удуртукчуларының харыысалгалыг болуруичe онза кижээнгейии салып турар.

ВЦСПС-тиң даргазының ораиакчызы В. И. Прохоров парлалга төлөөлекчилериниң айтырыгларынга харыылаарыбиле чүве чугаалаш, мынча дээн: Күш-ажылчы коллективтериің болгаш бүдүрүлгелерии, албан чергерии болгаш организацияларны башкарарынга оларның ролюн бедидер дугайында ССРЭ Хөөйлүзүу база күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдиреринии дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалы бот-боттарының аразында холбаалыг болгаш чаңгыс иитти үүлүг— Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Конституциязының сески үүлүнге үндезилеттиигеи. Ол хоойлужудулганың чугула шинтпирлери болза, социалистиг демократизмии улам-на хөгжүдериинии болгаш күш-ажылды ажыглаар чергерге эрге-чурумну быжыглаарының хемчеглери боол турар.

Чаа Хөөйлүүну бо чылдың августуң 1-ден эгелеп күштүг болдуртан. Ооң негелдезии ёзугаар бүдүрүлгелерге, албан чергериие болгаш организацияларга чаңгыс-даа улуг бүдүрүлге азы социал айтырыглар ажыктыннарның болгаш албан-хаакчыларның дорт киржиргези чокка шинтпирлеттиниң шыдавас апарган.

Сагылга-чурумну үрээинерге, оларга идиг кылып турар кижилерге хамаарыштыр ап турар хемчеглер дээрге, улустуң болгаш ажылчы чоннар массаларының негелдезии хандырган, хүлээп алган документилерде дорту-биле айыттыган, улустуң боттарының саналдаан хемчеглеря-дир. Кандыг-бир хемчеглерии алырының чугулазының дугайында кол судыл, кол шиитекчи — күш-ажылчы коллектив болду, ажылчыннар, колхозчулар, албан-хаакчылар боттары болур. Оларның ыыдыг эргезии күш-ажылчы коллективтер дугайында хоойлуда дүрүмчүткен.

Ооя-биле кады чүгле хемчег хүлээдириини дугайын ында айытпайн турар. Коллективтерге болгаш адырларга сагылга-чурумиуң бедик депкелдии, организакчы болгаш ажылагыйжы ажылдарыы экижиткеии дээш материалдыг база моралдыг идиг бермишкиниин хемчеглериииң калбак аргаларын ында көргеи, күш-ажылдың кижизиинии дугайында сагыш салымышкыиы күштелдирип турар.

Совет профсөвилелдериниң организакчы болгаш масса-политиктиг ажылы бүдүрүлгеии эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны улам-на калбаа-

Үлегерлиг корум-чурум дээш

УЛАМ БЫЖЫГЛААР

Девискээрииге хөй-ниитиниң быжыг корум-чурумун тургузар айтырыгны Хайыракан көдээ Соведиииң күүскому ажыл-агыйның өске айтырыглары-биле деиге, үенің негелдезииге дүүштүр шинтпирлээрииче улуг кичээнгейии утландырып турар.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң төвү Хайыракан суур — районда хөй чурттакчылыг черлериің бирээзи. Совхозтуң ажыл-ишчилери ажыл-агыйның янзы-бүрү участогунда ажылдавышаан, төрээн совхозунуң хөгжүлдезии дээш кызымак, ак сеткилдиг, бедик бүдүрүкчүлүг ижи-биле үлүүн киириштирип турарлар. Ажыл-агыйының амыдыралчурталгазынга тоомча чок, ажыл кылырындан былдамыш ийи-чангыс кижилер аравыска тургулаан. Чамдык кижилерниң ол төлеп чок чоруу хөйниитиниң корум-чурумунуң хажыдыышкыннарынга, кем-херек үүлгедиишкиннерииге чедирип турган. Совхозтуң директорсиязы, партком, көдээ Советтиң күүскому Хайыракан суурну хөй-ниитиниң быжыг корум-чурумуг чери болдурар хемчеглерии ажылдап кылып, үстүиде чоруктар-биле эптеш чок демиселии тургускан. Чугула бо ажылга даянып күжүүс—суурнуң хөй-ниитизм. Идей-кижизидилгелиг ажылды чоинуң чурттап турар черииии айны-биле тургузарынче кичээнгей улуг.

Суурнуң херээженнер чөвүлели (даргазы Л. Дамба-Даржаа) херээженнерии бүдүрүлгете хаара тудар, хөй-ниитии ажылынга идепкейии бедидер талазы-биле боттуг хемчеглерии ап чорудуп келген. Ылангыя уруглар кижизидилгези — оларның ажылында чугула айтырыг. Уруг-дарыының кижизидилгезинче чогуур кичээнгей сёлбес өг-бүлелериің дапзыны тургускан, олар учётта. Олар-биле кижизидилге ажылының янзы-бүрү арга-хевирии ажыглап турган. Беседалар, ижии-кара чок ажык чугаа, кудумчузунуң чурттакчыларының мурнунга аазаашкыи гүүнел чок артпаан. Чамдык ада-иелер частырының билингеннер. Уруг-дарыиының кижизидилгезиигe үлегерлиг өг-бүлелериің аиаа салдары улуг болганы чугаажок.

Суурнуң агитквартираларының ажылы эки. Олар — чоинуң чурттап турар черииии айны-биле кижизидилге, культура-массалыг ажылдарының төвү. Ук агитквартираларның активи биле суурнуң херээженнер чөвүлелиниң ажылы деииниг, ажыл планында домейлешкек чүүлдер хөй. Суурнуң оң алды агитквартиразы чаңгыс аай план ёзугаар көдээ Культура бажыңынга янзы-бүрү темаларлыг кежээлерии, бүдүрүлгеииң, күш-ажылдың хоочуннары, мурнакчылары-биле, солуи кижилер-биле ужуражылгаларны эртирип турары чаагай чаичыл болган. Оларның киржилгези-биле организастаан оюн-тоглаа культура одаандан үзүктелбес. Культура бажыңының сонгаларының чыры дыштанып үүнерде орайга дээр-ле өшпес. Күш-ажылчы неделя соонда дыштанып, ажыктыг ойнап-хөглеп алыры дег магалыг чүве кайда боор.

Быжыг корум-чурум дээш ажылга чугула черии эки тура улусчу дружина эдээр. Бистииңде улусчу дружинаның ажылы эки. Оларның дежурныйлаашкынын график ёзугаар тургускан, дружинниктер ону барымдаалап, суурга, малчын коданнарга хайгааралдарны, рейдилерии чорудуп турар. Хөй-ниитиниң корум-чурумунуң хажыдыышкыны кылган кижилер эш хуу судунуң мурнунга турар апаар. Бо чылдың эрткен үезиндеи бээр эш хуу судуналды удаа эрткен болгаш аңаа сес херекти сайгарган. Профилактика чөвүлелиниң ажылы база эки. Хөй-ниитии бо организацияларның ажыл-чорудулгазында сээиии, мээнии дээр чүве чок, ажылы демиег, а демигде — күштүг джигр болгай. Бистиидe шак ындыг. Ооң түнелиинде көдээ Советтиң девискээриидe хөй-ниитиниң корум-чурумуи үрээр, кем-херек үүлгедир чоруктар эрткен чылда көргүүт-биле дежнээре, көскүзүбиле кызырылган. Хөй-ниитиниң корум-чурумуу суурга ам улам экижир деп көрүп турар бис. Чүге дээрге Советтиң девискээриидe күш-ажылчы коллективтер хүи бүрү ажылчорудулгазың, кижизидилге ажылын СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.), июнь (1983 ч.) Пленумнарының шинтпирлериие дүүштүр тургускан. Коллективтерде идей-кижизидилгелиг, күш-ажылдың быжыг сагылга-чурумуу дээш ажыл күштелген. «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумуи быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дүтайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң чоокта чаа хүлээп алган доктаалы-биле ажыл-агыйның ишчилери таныкан. Ажылдың кандыг-даа участогунуң ишчилери богунгу, даартагы ажыл-херээн оон негелделериие дүүштүр тургузарын шинтпирлээн.

М. ДОЛААН,
Хайыракан көдээ Советтиң күүском даргазы.

АГИТКВАРТИРАЛАР БАЗА...

«Мөрен» совхозта мал чемииің белеткели бо хүиерде бедик темпилиг чоруп турар. Мал чеми белеткээриииң шалыпчы аймында сигенчилер ортузунда калбарган социалистиг чарышка агитквартиралар база идепкейлиг киржип турар. Оларның бирээзи-ле 40 тонна сигенни, 30 тонна будук-бүрүнү совхозунга белеткеп бээр хүлээлгелиг. Бо чугула кампанияда чурттакчылар Б.-Ш. Баанай, С. Моп, В. Намдак, К. Аракчаа болгаш өскелер-даа ак сеткилдиг чоруун коргүзүп, кызымак ажылдап турарлар.

Ч. САДИ.
Эрзин район.

Шагаан-Арыгның автотранспорт будурулгезии Улуг-Хөм районнуң үлетпүр будурулгелериниң, транспорт, тудуг, харылзаа организацияларының социалистиг чарыжыга ийиги кварталда тиилекчи болган болгаш республиканың транспорт будурулгелериниң социалистиг чарыжыга ийиги черни эзлээн. Мурнакчы будурулге июль айның планныг даалганарын ажыр күүседиринге чолаачылардан аңгыда септекчилер, мотористер, слесарьлар, агрегатчылар— хөй аңгы мергежилдиг кижилери боттарының үлүүн киирип турарлар. Оларның бирээзинге бедик мергежилдиг слесарь Алексей Андреевич Обухов хамаарыжыр. Ол бо будурулгеде 10 ажыт чыл ажылдап, бедик сагылга-чурумуу, ажылга харыысалгалыы, ак сеткилдии-биле үлегер бооп келген.

А Константин Макарович Сорокинниң күш-ажылчы намдарының хөй кезии маңаа эртнен. Ол Шагаан-Арыгга МТС турза-на, 1956 чылда ЗИС-5 деп хоочун машинага ажылдап эгелээн, янзы-бүрү машиналарга, автобустарга чолаачылап ажылдап келген. Назы-хары улгадып, кадыының байдалы-биле совлгу чылдарда слесарьлап турар. АТБ-ниң хоочуну төрээн будурулгезинде ажылдавышаан, ооң төөгүзүи, машчаар хөгжүп, кандыг машиналар ооң караанга солчуп, техниканың улам болбаазыраңгай апар чыдарын аныяктарга чугаалап берип турар.

ЧУРУКТАРДА: слесарьлар А. Обухов; К. Сорокин.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ЭРТЕМНИҢ ДЕПШИЛГЕЗИНГЕ ИДИГЛИГ

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Цитология болгаш генетика институдунга Детройт университединиң профессору доктор Майкл Конрад чорган. Ушайтырыгга харыы бээрин парлалга медвэлериниң агентствозунуң корреспондентизи Ольга Ушакова оортан дилээн.

— Эртем талазы-биле алырга, силериниң аян-чоруунар кайы хире үре-түнелдиг болганыл?

— Совет Эвилелинге ийи удаа кээп турарым бо. Маңаа дээш хөй кижилер-биле ажылдаар аргалыг болдум. Олар кайтамчыктыг эртемденнер-дир дээрзинге бүзүрээп мен. Эртемни мынчалдыр хөгжүдер кезээде, талант, эртем албан чергелериниң талазындан эки деткимче херек болгай. Ол бүгүнү ССРЭ-деп көрдүм.

Мээң келген сорулгам — кайы-даа таланың сонуургап турары шинчилел ажылын шуут чугаалажыры. Новосибирскиниң эртем төөч АКШ-та эки сурагдаан.Ынчангаш мээң улуг күзелим чүл дээрге, совет эртемденнер-биле идевелыны солчуру, кады ажылдаары туру. Чижээлээрге, популяциялар генетиказының лабораториязын институтта баштап турар доктор Вадим Ратнерниң база оон ажылдакчыларының ажылын бодумнуң эртем ажылдарымны парлаарымда барымдаа кылдыр каш удаа айтып келген мен. Ынчангаш ам эки харылзаларны тургузуп алдывыс. Удурдедир аргымылгалар системазы калбак болган тудум-на, эртем шинчилелдериниң шынары бедик болур болгай. Конгресстерге болгаш чыыштарга, институттарга болгаш лабораторияларга ужуражыышкынар эртемниң депшилгезинге идиг берип, кижилер болгаш чүрттер аразына харылзаларны бижыглаар болгай.

— Сибирьге бир дугаар кээп турарыңар бо шиинаа. Оон черинин дугайында, онда чүрттап болгаш ажылдап турар кижилериниң дугайында бодаарыларны чугаалап болур силер бе?

— Сибирьни мындыг кылдыр билбейн чораан мен. Шуут-ла мырнай хооралиштинде мынча хөй арга-арыг барын көөр деп бодаваан-даа мен, мындыг изиг турар кылдыр билбээн-даа мен. Бөгүн Сибирьде болуп турар чүүлдердей сеткилзи оңза хайыктырын келир чүүлдер артты — кайтамчык улуг девискээрни шапкын болгаш күжениишкинниг шингээдип ап, хөй санныг тудугларны чорудуп турар-дыр. Тудугнуң төлевилели кайтамчык-ла дидим-дир. Сибирьге мээң ужурашкан кижилерим угаан-бодалдың болгаш энергииниң күүлүг курлавырларлыг, мөге-шымырак, врес-андым будуштуг улустар болду. Аян-чорук сеткилиниг кайтамчык-ла таарышты, ынчангаш маңаа база катап келирин күзээр-дир мен.

— Сибирьге болган бүтүү-ле ужуражыышкыннардан силерге эң-не тараскаалдыг, эң-не кол чүве чүү болганыл?

— Эртемден кижи-дир мен, ынчангаш мээң сагыш-сеткилимни эң улуу-биле хайыктырган чүве эртем талазы-биле чугаалажыгларлыг болган болбайн аан. Мээң ажылдарымбиле сырый холбаазылыг чамдык ажылдарның дугайын, чоокта чаагы болгаш эрткен чылдарның шинчилелдериниң дугайын, ол чугаалажыгларда биляп алдым. Ол шинчилелдер дугайында билбейн чораан болгаш ам келир үеде бодумнуң шинчилел ажылдарымга оларны барымдаа кылдыр айтып болур мен.

Маңаа келиримниң мурнуунда-ла шинчилелдериниң бедик деңгелин институттан көөр боор мен кылдыр бодап турган мен, ынчангаш бодумнуң ол бодаалдарым бадыткаттынганыга өөрүүр-дүр мен. Сибирьниң академиктиг өске-даа институттарында база шак-ла мындыг чыыткылаачак утаанныг эртемденнер ажылдап турар болгаш эртемниң өскеда адырларында база шакла мындыг тергиин эки дээш шинчилелдерни чорудуп турардыр дээрзинге бүзүрээр мен.

Чүрттарның болгаш улустарның аразынга тайбың кожа-хелбээ дотуунаашкынга таарышкан байдалдарны деткип тургузарының кайы хире чугулазын маңаа келгеш оңза тода медерел билдим — деп, профессор Конрад түннелиниде чугаалаан. — Бүтүү чүрттарның, оларның аразында АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң, күрүне ажылдакчылары месилдежиишкиннериниң тыптып келирин болдурбас дээш бүтүү күжениишкиннерни салыр ужурдут.

(ПМА).

Новосибирск.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СОЦИАЛИЗМ ЧҮРТТАРЫНДА

ЭКОНОМИКАНЫҢ СТРАТЕГТИГ УГЛАНЫЫШКЫНЫ

ХАНОЙ. Чаа экономиктиг районнарны тургузары — Вьетнамның национал экономиказын хөгжүдериниң стратегтиг угланыышкыннарының бирээзи болурун ВКП ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү, ВСРниң Күрүне чөвүлелиниң даргазы Чыонг Тинь чугаалаан. Ынчаар районнарның эң чугула сорулгазы болза, можунуң курлавырларын ажыглаары, оон девискээринге көдээ болгаш мяң ажыл-агыйын, үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин тургузары болгаш оларны чаңгыс аай улус ажыл-агыйының комплекизинге киириштирери болурун ол демдеглээн. Чыонг Тинь чаа экономиктиг районнарны тургузары Вьетнамның Коммунистиг партиязының болгаш чазаанның ажылдап кылган хемчетлериниң программазы боон, оон кол-ла сорулгазы — чер болгаш өскеда бойдус курлавырларын улам долузу-биле ажыглаары болурун тайылбырлаан.

Айыттынган программаны боттандырары-биле муң-муң кижи кур черлерже көжүп чоруп турар. Кижилер чаа-чаа черлерже бүдүн-бүдүн өг-бүлелери-биле чоруп, суурларны, школаларны, эмнелгелерни тудуп, оруктарны болгаш хамыдаа шугумнарын тургузуп, доктаамал чүрттаары-биле быжыглап ап турар. Күрүведен чаа черлерде көжүп чеде бергенивеге улуу-биле дузалап турар.

ТРАНСПОРТЧУЛАРНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫ

ПНОМПЕНЬ. Ажаап алган ристи оон шыгжамырларынга чогуур үезинде чедирери, бургы чергинге эргежок чугула барааннарын сөөртүрүн хандырары чугула соруга боон турар. Оон дугаймда чугаа улусчу Кампучияның рис өстүрер кол черн — Баттамбанг можунуң транспорт ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга болган.

Ында транспорт бүдүрүлгелери чыл келген тудум-на улам эки ажылдаар турар апарган. Кижилерни хелбээзиибиле өлүрүп, үзүткаварының ёзу-турумунуң «чагыргазының» үезинде болдунган хоозурал-үргедээшкиниерин артынчыларын чоорту үзүткан кел чыдар. Чылдың бирги чартында транспорт сөөртүлгезиниң хемчээлиниң 65 муң тонна четкеши чөвүлел хуралга демдеглээн. Сентябрь бригадаларының ажылы, магадылал кезектер, кывар-чаар материалдар, дериглелер болгаш херекселдер-биле хандырылга экижээн. Ол бүгүнүң ачызында Баттамбангтың механиктери 200 хире автомобильдиң агар болгаш капитал-даа септелгезин кылыр арганы алган.

Транспорт четкилерни катап тургузары база чедиишкинниг чоруп турар. Алды чаа болгаш септен-селээн 27 эрги көвүрүглерни ажыглалда киргеп. Можунуң кол оруу — Баттамбангты республиканың еске районнары болгаш найысылалы-биле холбаштырыы турар № 5 орукта кол ажылдар кылдыныт турар. Совет Эвилелинден болгаш еске-даа социалистиг чүрттардан кээп турар орук тудуунуң техниказын катап тургузуушкун ажылдарында улам-на калбаабиле ажыглап турар апарган.

БАЛАТОНҢУ АРЫГ АРТТЫРАР

БУДАПЕШТ. Балатонуң экологтуг туружун камгалаарының талазы-биле 1990 чылга чедир айыттынган программа ёзугаар Марциали деп черде суг хөлбээн тургузарының ажылдары доозулган. Оон шөлү 500 гектар, ишкири — 10 миллион ажыг кубометр боон турар.

Балатон кодээ ажыл-агыйның улуг районунуң төөнүде турар. Аңгы үезинде аграр будүрүлгезинге чеминчидилгелерни болгаш үүштер камгалаарының химиктиг будүмелдерни хөйүү ажыглаары негеттинип турар. Ынчангаш Балатон хөлче чаъстаашкынныг үелерде агыя кирип турган аөттуг болгаш фосфорлуг будүмелдерниң оруугга ол суг хөлбээ моондак боон артар.

Балатон бөгүн — үүле чүрттар аразының туризминиң төөү эвес, харын база эң улуг кадыкшылга чери боон турар. Ол хөл делегейде алдаржаан курорттары-биле сураглыг. Ынчангаш оңу арыг тургузарыы — бойдус камгалааның талазы-биле вентр организациялар-ның кол сорулгазы боон турар. Аңгы үеде оон эриктеринде суг арыглаар улуг тудугларда ажыя кидиптүдүк чоруп турар. Бо беш чылдың төөүзүнге чедир Балатоналмади, Залаэгерсеге болгаш Шиофоке дээр суг арыглаар станциилар ол хөлге 50 муң кубометр хире арыг сугну немээр.

ШАЛЫПЧЫЛАР ШИМЧЭЭШКИНИ КАЛБАРГАН

БУХАРЕСТ. Румыниянуң чиик үлетпүрүнге хөй станоктарга ажылдаар дээш шимчээшкинни калбарткаңы эки түнелдерни берип турар. Үүле найысылалдың «Сувейка» дээр пос аргыыр фабриказының будүрүлгелерине безин бир кижиниң харыылаар станоктарының ортумак санын 10-дан 15-ке чедирер аргалыг болгаң. Ол будүрүлгө черинде күш-ажылның будүрүкчүлүү 33 хуу үлгаткан. Хөвең аргыырының «Цесэтура» дээр фабриказында оон-даа эки түнел чедип алдынган. Кижилерниң хөй санныг станоктарга ажылдаарынче шилчээниниң түнелинде, трикотаж фабрикаларында күш-ажылдың будүрүкчүлүү 30 хуу дедээн.

Румыниада хөй ставокка ажылдаар кижилерниң шимчээшкинниң күш-ажылды организастаарының чаа хевирлеринче шилчиириниң аргаларының бирээзи кылдыр көрүп турар. Аңгы үеде чиик үлетпүрүнүң 100 муң хире ажылчынары хөй санныг ставокторда хары угда ажылдап турар. Ол адырга сөөлүү үш чыл иштинде 8 муң ажылдакчылаар еске ажылдарга хостаган, ынчаарга бо беш чылдың төөчүзүнге чедир ам-даа 10 муң кижи хостаңыр.

Хөй ставокторга ажылдаар үезин шимчээшкинниң талазыбиле шенелде үезинде өскеда айтырыгларын шиитпирлээр. Машиналарны, шехерниң удам-на таварымчалыг хыналыр тургускан, чиг эт-биле хандырылга экижээн, техника септелгезин чогуур үезинде чоруудуп турар, ажылдакчыларның профессионал мергежилин бедээн.

ЧААГАЙ ДУЖУТ

БЕРЛИН. Верлер хоорайның чанында «Хафельобст» дээр көдээ ажыл-агыйның будүрүлге каттыжыышкынын хуналуп-не ГДР-ниң садыг четкизиниче чүс-чүс тонна ыат-чимистн болгаш ногаалараны өндүрүп чорудуп турар.

Ол ажыл-агыйны республикада эң-не улуг «корган ажыл-агый» деп чөптүү-биле адап турар: ол Берлин болгаш Потсдам дээш ышкаш, ол хире улуг окруттарның хоорайларының чонун херек кырында четкир хандырып турар. Чижээ, эрткен чылын бо катчымис садтары күүрүнеге 100 муң тонна ажыт эң эки шынарлыг продукцияны берген. Нийти шөлү 50 муң гектар кооператив шөлү огород культураларының чаагай дүжүдүн база берип турар.

Эрткен чылдарда ол ажылагый аграр секторунуң чурнакчы будүрүлгезин алаган.

Кооперативке аныяк специалистерни белеткээри база чедиишкиниг чоруп турар. Чылдың-на «Хафельобстуң» школазын бир муң хире садоводтар, ногаажылар болгаш агрохимиктер өөренип эрткен турар.

(СЭТА).

ЧЕРНИ УЛАМ БАЙЛАК КЫЛЫР

Кайда берге болдур, ында — коммунистер. Коммунистериниң база бир онзагай талазы ол. Тараа дээш демиселдиң эң берге оруктары, мурнуку одуруу бар. Стратегтиг нийти планны Аъш-чем программазы деп адаан.

Талды-Курган область «Октябрьның 40 чылы» колхозтуң тараа шөлү кыдыг-ла эки дүжүттүг эвес турган. Од Джунгар дагларының эдектерин дургаар чүс километрге шөйлүп чоруткан. Көшке даштарлыг, элезиниг болгаш кужурлуг хөрээниүг шөлдү кайгамчык байлак кылдыр кижилериниң күш-ажылы чаартылкан ыдыг ажыл-ишчи кижилерге Социалистиң Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Соведиинiң депутады, Казахстанның Компартиязының ТК-зының кежигүнү, колхоз даргазы Николай Никитич Головацкий хамаарыжыр.

Бо кижиге хамаатыы дайыныың берге чылдары, башгайгы кодээ ажыл-агыйның коммуналары, кулак байлар огу, коллективизация болгаш кур черниң маадырлыг чоруу партиниың төөгүүзүнден аңаа-ла одуруглар эвес. Ол бүгүнү боду караа-биле көрген, оңу таварты 52 чыл стажтыг коммунист маадырлыы-биле үнелеп келген.

Чажындан тура чер ажылдыга чаңчыгып өөренген болгаш, ол аңаа кезээ шагда инакшаан. Совет Армиянның хүрээлеңиге албан эрттирип кызыгаарга тургаш безин, ол дузалал ажыл-агыйын организастаан. Шериг хүрээлениндеп халашкан соонда, ол-ла камгалап турганы черде колхозту даргалай бергеп.

Чугаа үезинде Н. Головацкий «бис черни боттарывыс кылып тураг бис» деп домактың үргүлүү ажылап турган. 1950 чылда ол колхозту хүдээп алгында, чүүле чаңгыс машина бар турган. Кожазында МТС-те үш трактор бар. Ынчан дүжүттүг чүүл-биле ажаап ап турганың колхоз музейинде делгээн мяш аңдазын биле тараа бастырар даш сагындырып турар. Дайын соонда чонну хлеб-биле хандырары негеттинип келген. Оон мурнуунда чүнү-даа баштай колхозчулар черни ажаар ужурлуг турганнар. Тараа шөлүн арыглаар дээш козургай даштарны аштап турганын ам көөрге тураскаал сагындырар. Гектар бүрүзүндеп муң тонна чедир даш арыглап турган. Чүүле оон соолунде чер дүжүттүг берип болур. Баштайгы ажаап алган дүжүдүн күш-ажыл хүнүнге кымның канчаар ажылдаан шаа-биле аптека деңзилериниге грамминап берип турганын бодаарга, бир-ле төөгү ышкаш.

А бөгүн «Октябрьның 40 чылы» колхоз — чүртте эң-не улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Күрүнеге эът садарының беш чыл планын колхоз доозар чыгаам. Ол үш чыл дургузунда 18 муң тонналы дужааган. Чыл саныида өзүп орар кукурузаның дүжүдүн бо чылын 4,5 миллион пүд чедир бээр дээнн. Аъш-чем программазын күүседиринге база үлүү болур.

—Оон-даа хөйүү ап болур турган—деп, Н. Головацкий чугаалаар.—Партиниың чоокчуларны-биле ужуражыла үезинде эш Ю. В. Андропов өзүп турар аргалар болгаш нийтиндед хереглелдери бүгү ажылагый деңнелии бедидерин негеп келген чүрттүң экономиказының пиак бо үе-чадазынче кирген бис деп дорту-биле чугаалаан. болгай.

Ынчалза-даа аңаа оожургап болбас. Коллектив чартык чыл түнелиң-биле бодунуң министерствозунуң болгаш профэвилел ТК-зының шилчип чоруур Кызыл тугун чаалап алган-даа бол, бисте чедир ажыглаттынмаан курлавырлар ам-даа бар. Ол дугайын күш-ажылдың социалистиг сагыыга-чурумун быжыглаарынга хамаарыштыр доктаалды чугаалажып турар үеде бүгү участоктарга болган ажылчыннар хуралдарынга онзалап демдеглээн.

А. КОШЕЛЬ. Москва. Сортировочная депозунда партком секретары.

Финляндиядан Москваның Южный портунче дорт рейс-биле «Бирючки» теплоход чедип келген. Ол наймылавче 1100 тонна саазынны сөөртүп экелген. Бо рейс-биле Финляндиянның Саймен каналдан Москвага чедир доктаамал суг оруу ажыттынган.

Бо суг оруумга бистиң чүрттүң чагыы-биле фини корабль тудугжулары ийи дугаар ындыг теплоходту кылган. Олар дедир чоруурда ыышты болгаш дилиг материалдарын чүдүрүп алыр.

ЧУРУКТА: «Бирючки» теплоходтуң Москвада чедип келгени.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДЕРЗИИ ШААЖЫЛАЛДАР

ПАРИЖ. (СЭТА). Пакистанда шериг ёзу-чурумукта удурланган кижилерни дерзии ёзу-биле шаажылап, оларның демвселии наржызы-биле базып турар. Шериг эрге-чагыргазын «хоойлужудар» дээн сорулгалыг чазактың «политиктиг чаа система» дээр политиказынга удурланымышкынның чыскаалдары Синд можута болуп эрткенин Франс пресс агентство дыңнаткан. Демократияны катап тургузар дээш шимчээшкинниң кыйгырыын ёзугаар ол чыскаалдар болган. Аңгы эрге-чагырганга удур сес партиялар ол шимчээшкиниде каттышкан болуп турар. Чүртта шериг байдалын доп-дораан сокпадырын, парламентиге сонгулдаларны чорударын, чүрттүң 1973 чылда кооституциязын катап күштүг болдурарын чыскаалдарның киржикчилери негээн.

Чыскаалганнарга удур хөй полицейжилерни ыдалаан. Олар чыскаалганнарга удур карак чажы деңүлдүрер газтыг граниталарны, чепсекти ажыглаан болгаш хөй кижини тудуп хорутдаан. Карачи хоорайдан 270 километр ыракта турар Дауд хоорайга чыскаалганнарның болгаш полицейлерниң аразынга сегиржил алышкын үезинде хөй кижи балыглаган. Хайдарабад хоорайга 3 муң чыскаалганнар түс чер судунуң бажыңының баарынга чыылган болгаш чүртта эрге-чагырганы кемдаты администрацияга доп-дораан дамчыдып бээрни негээн.

Чоннуң чөптүг демиселии базар соруга-биле эрге-чагыргалар чүрттүң улуг хоорайларынга үжээшкиннерниң тудуп хорутдаашкыннарны үргүлүлеп турар. Сөөлгү хүннерде чүүле Синд можута безин 1200 ажыг кижини тудуп хорутдаан. Абдул Вали Ханны болгаш Национал-демократтыг партиянның еске-даа беш удуртукчуларын Карачиге тудуп хорутдаан.

КУРЛАВЫРЛАР БАР

Коллектив кандыг болдур, күш-ажылдың сагылга-чуруму база ындыг. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң чоокта чаа хүлээп алган доктаалында күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче углангаң хемчегларни бүтыканы таварылга эвес. Оон чөптүүнүң дугайын Москва-Сортировочная депозунуң чижээнден көрүп болур.

Мында чаңчылдарны хүндүлеп көрүп турар. Депо чаагай чаңчылдар-биле байлак. Октябрь революциязының соонда борта «Кызыл субботаларны» эрттирер эгелээшкинни идип үндүрген. Чээрби беш чыл бурунгаар ролинтер цегинин ажылчыннары чүртта бир дугаар коммунистиг күш-ажылдың бригадазын организастаны совет улустуң патриоттуг калбак шимчээшкинниче шилчээн. Бөгүнгү хүннер база чогаадыкчы идепкей-биле долган. Чоокта болган нйи чижектин ап көрээли. Аар деңзилиг, узун составтарны чорудар эгелээшкин калбарган соонда, депоже нормадан ажыр беш миллион чыгыы чүктү сөөртken. Ам бир чаа чүүл база тывылган: машинистер болгаш септекчилер аразында кады ажылдаар керээни чаргаш, электровозтарны социалистиг камгалалга хүлээп алган.

Депожуларның ажылчаңының кол дүрүмү—кижи бүрүзүнүң төрээн коллективи дээш, нийтиниң херээнге бодунуң эң хөй үлүүн киирер дээш сагыш салыр чүткүлү. Ол дүрүм сайзырап хөгжүзүн дээш администрация, партия, профэвилел, комсомол организациялары кады хөй ажылдарны кылып турар.

Кижизидилге ажылынга кол чөлеңгиништи мында күш-ажылдың хоочуннарының дуржулгазынга даянып чорудуп турар. Күш-ажылдың хоочуннары боттарының байлак дуржулгазын, кызымаккай, чогаадыкчы күш-ажылдың үлегерин аныяктарга амыр-дыжын харамнанмайн дамчыдып турарлар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары машинистер В. Соколов биле Ю. Чумаченко, слесарь А. Павлюткин олар аныяк ажылчын салгалдың эң дээрэ кижизидикчилериниң одуруунда чорун турар. Оларны бригада чөвүделериниң, кадрлар-биле ажылдың хөйүнүң планын колхоз доозар чыгаам. Ол үш чыл дургузунда 18 муң тонналы дужааган. Чыл саныида өзүп орар кукурузаның дүжүдүн бо чылын 4,5 миллион пүд чедир бээр дээнн. Аъш-чем программазын күүседиринге база үлүү болур.

Ооң-даа хөйүү ап болур турган—деп, Н. Головацкий чугаалаар.—Партиниың чоокчуларны-биле ужуражыла үезинде эш Ю. В. Андропов өзүп турар аргалар болгаш нийтиндед хереглелдери бүгү ажылагый деңнелии бедидерин негеп келген чүрттүң экономиказының пиак бо үе-чадазынче кирген бис деп дорту-биле чугаалаан. болгай.

Кижизидилге ажылынга кол чөлеңгиништи мында күш-ажылдың хоочуннарының дуржулгазынга даянып чорудуп турар. Күш-ажылдың хоочуннары боттарының байлак дуржулгазын, кызымаккай, чогаадыкчы күш-ажылдың үлегерин аныяктарга амыр-дыжын харамнанмайн дамчыдып турарлар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары машинистер В. Соколов биле Ю. Чумаченко, слесарь А. Павлюткин олар аныяк ажылчын салгалдың эң дээрэ кижизидикчилериниң одуруунда чорун турар. Оларны бригада чөвүделериниң, кадрлар-биле ажылдың хөйүнүң планын колхоз доозар чыгаам. Ол үш чыл дургузунда 18 муң тонналы дужааган. Чыл саныида өзүп орар кукурузаның дүжүдүн бо чылын 4,5 миллион пүд чедир бээр дээнн. Аъш-чем программазын күүседиринге база үлүү болур.

—Оон-даа хөйүү ап болур турган—деп, Н. Головацкий чугаалаар.—Партиниың чоокчуларны-биле ужуражыла үезинде эш Ю. В. Андропов өзүп турар аргалар болгаш нийтиндед хереглелдери бүгү ажылагый деңнелии бедидерин негеп келген чүрттүң экономиказының пиак бо үе-чадазынче кирген бис деп дорту-биле чугаалаан. болгай.

Кижизидилге ажылынга кол чөлеңгиништи мында күш-ажылдың хоочуннарының дуржулгазынга даянып чорудуп турар. Күш-ажылдың хоочуннары боттарының байлак дуржулгазын, кызымаккай, чогаадыкчы күш-ажылдың үлегерин аныяктарга амыр-дыжын харамнанмайн дамчыдып турарлар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары машинистер В. Соколов биле Ю. Чумаченко, слесарь А. Павлюткин олар аныяк ажылчын салгалдың эң дээрэ кижизидикчилериниң одуруунда чорун турар. Оларны бригада чөвүделериниң, кадрлар-биле ажылдың хөйүнүң планын колхоз доозар чыгаам. Ол үш чыл дургузунда 18 муң тонналы дужааган. Чыл саныида өзүп орар кукурузаның дүжүдүн бо чылын 4,5 миллион пүд чедир бээр дээнн. Аъш-чем программазын күүседиринге база үлүү болур.

—Оон-даа хөйүү ап болур турган—деп, Н. Головацкий чугаалаар.—Партиниың чоокчуларны-биле ужуражыла үезинде эш Ю. В. Андропов өзүп турар аргалар болгаш нийтиндед хереглелдери бүгү ажылагый деңнелии бедидерин негеп келген чүрттүң экономиказының пиак бо үе-чадазынче кирген бис деп дорту-биле чугаалаан. болгай.

Кижизидилге ажылынга кол чөлеңгиништи мында күш-ажылдың хоочуннарының дуржулгазынга даянып чорудуп турар. Күш-ажылдың хоочуннары боттарының байлак дуржулгазын, кызымаккай, чогаадыкчы күш-ажылдың үлегерин аныяктарга амыр-дыжын харамнанмайн дамчыдып турарлар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары машинистер В. Соколов биле Ю. Чумаченко, слесарь А. Павлюткин олар аныяк ажылчын салгалдың эң дээрэ кижизидикчилериниң одуруунда чорун турар. Оларны бригада чөвүделериниң, кадрлар-биле ажылдың хөйүнүң планын колхоз доозар чыгаам. Ол үш чыл дургузунда 18 муң тонналы дужааган. Чыл саныида өзүп орар кукурузаның дүжүдүн бо чылын 4,5 миллион пүд чедир бээр дээнн. Аъш-чем программазын күүседиринге база үлүү болур.

УЖУРАЖЫЛГА БОЛГАН

БЕРЛИН. (СЭТА). Фашизмге удур шимчээшкинниң хоочуннарының болгаш Европаның янзы-бүрү чүрттарының профэвилелдериниң аныяк ажылдакчыларының ужуражыышкыны тайбың дээш, америк ядролуг чаа ракеталарны Барыын Европага эккеп тургузарынга удур демиселдин лозунунуң адаа-биле болуп эрткен. Аныяктарның Потсдам чанында делегей лагеринге ол ужуражыышкын болган.

Фашизмге удур, дайыга удур делегей шимчээшкинниң быжыглаар дээш, улустар аразынга тайбың болгаш найыралл дээш маадырлыг демиселдиң дуржулгазын өөренири, ажылгаары аныяктарның эң чугула сорулгазы болуп турар деп, ГДР-ниң фашизмге удур шимчээшкин демиселчилериниң Төп баштаар комитединиң секретары ужуражыышкыга онзалап демдеглээн.

Фашизмге удур, дайыга удур делегей шимчээшкинниң быжыглаар дээш, улустар аразынга тайбың болгаш найыралл дээш маадырлыг демиселдиң дуржулгазын өөренири, ажылгаары аныяктарның эң чугула сорулгазы болуп турар деп, ГДР-ниң фашизмге удур шимчээшкин демиселчилериниң Төп баштаар комитединиң секретары ужуражыышкыга онзалап демдеглээн.

ЧОННУҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

АНТАНАРИВУ. (СЭТА). Мадагаскарның хамаарышпас чорууның конгресс партиязы (АКФМ) бодунуң 25 чылдыг төөгүзүнүң бүтүү дургузунда чүрттүң хөгжүлдезиниң социалистиг оруу дээш демисежин келген деп, АКФМ-ниң чиигизе секретары Жизель Рабесахала медеглээн. Мадагаскарда социализмни тургузарының сорулгазын салган баштайгы партия АКФМ болган деп, ол онзалап демдеглээн. Мадагаскарның чонун социализмниң оруун 1975 чылда шилип алган болгаш чоннуң эргежыынга дүүшкен социал-экономиктиг ханы чаартылгаларның чорудулгазын АКФМ амгы үеде шинтпирлиг деткип турар. Ол чаартылгаларны Мадагаскар республиканың президентизи Д. Рацираканың удуртулгазы-биле боттандырып турар. Төөгүнү дедир эргилдирер дээн реакциянның чимзениишкиннерин бистиң партиявыс шыгыы буруу шаап турар деп, Ж. Рабесахала чугаалаан.

АКФМ-ниң салдары кескүзү-биле күштелип турар. Ол 1959 чылда 68 эге организациялар турган. Амгы үеде партиянның 2.086 эге организациялары бар. Эрге-чагырганың улусчу органнарынга 1977 чылда болган сонгулдаларга АКФМ 5 муң хире олуттарны чедип алган, а сөөлгү сонгулдаларының түнелиниде 7 муң олуттарны алган. Партиянның хүрээлениге чаа-чаа кежигүшнер аныяктарның иштинден кирип турар.

Израиль эженекчилер Ливанда армиязын сайгара тургузарынга белеткенип турар. Мурнуу районнарның болгаш Чер ортузу далай зрининн чүрттакчыларының бажыңнарын эжеләээш, ону боттарының шериглеринге казарма кылып ап турар.

Ливанның мурнуу чүгүнде ливан армиязының бичии санныг отрядтарын база үндүр кызып эгелээн. Ёзу-чурумга удурланган деп бичии-ле каразыттырганнарны израиль шериглер түдүп хоругдап, массалыг истеп сүрүүшкүннерин чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Ливанның мурнуу чүгүнде чүрттакчы суурларның бирээзинде израиль солдаттар.

ЮПИ—СЭТА-ның телефотозу.

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр адырда ажылдап турарларның ниитиниң чемненилгезин экижидеринге дузалал ажыл-агыйларын хөмүр-даш үлетпүрүнүң хөгжүдүп турарының дугайында ССРЭ-ниң Дээди Соведиинiң Эвилел Соведиинiң болгаш Националдар Соведиинiң улус хереглелиниң болгаш садыг талазы-биле комиссияларының каттышкан хуралынга чугаалашкан.

Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинде турусскан дузалал ажыл-агыйларның эки дуржулгазының дугайын СЭТА-ның корреспондентизи чугаалап турар.

«Кара алдың» тып турарларга кодээ ажыл-агый продукциязын чылда бүдүрүп турар. СЭКП ТК-ның май Пленумунга бадылаан чүрттүң Аъш-чем программазы көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүреринге индустрияның адыр бүрүзү дорт киржилгелиг болурун хүлээндирип турар. Хөмүр-даш үлетпүрүнүң системазында 59 совхоз, 500 хире дузалал ажыл-агыйлары болгаш чемгерилге пунктулары бар. 340 муң гектар тарылга шөлүн, 120 гектар тепляцаларны бо адырларда бижыглаан. Бо дээрге эвээш эвес курлавырлар, хумагалыг, ээ ёзу-биле ажыглаар болза, көскү экономиктиг ажыкты ооң чедип ап болур.

«Челябинскуголь» бүдүрүлге каттыжыышкынында «Калачевский» совхозтуң куш фабриказының коллективи куш эъди болгаш дагаа чуургалары бүдүрер талазы-биле бедик көргүзүглерни доктаамал чедип ап турар. Төрүүр бир дагаадан-на чылда 216 дагаа чуургазы алыр планныг турган, 225 дагаа чуургазын ап. куштуң дириг деңзизин өстүрер талазы-биле эки ажылдап турар.

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинде көргүскен чүүлдер куш ажаакчыларының бедик мергежилиниң «чажыдын» тодаргайы-биле хереглилээн. Куштарның чаа бөлүктерин хүлээп алырда, чижээ, кажаалариын болгаш дериглериниң иштидаштын эки аштап, арыглап, чуп, дезинфекциялаар. Куш азыраар черлериниң бүгү чоок-кавызында участоктарны база дезинфекциялаар. кажаалар иштинче бок кирбес кылдыр ажылдап кылыр. Түнел дезинфекцияны формалининиң бузу-биле чорудар.

Куштарны клетказларда азырап турар, оон уламмидан куш өстүрер шөлдүң ажылалы үш катап өскен. Куш-ажылдың бүдүрүкчүлүү каш катап бедээн. Ажыл-агыйның иштинде бүдүрүп ап турар долу рационнуг холуксаалыг мал чеми-биле куштарны чемгерер. Кээп турар мал чемнериниң шынарын зоотехника лабораториязының ажылдакчылары доктаамал хайгаралга ап, кол зоотехник-биле кады ону шын ажыглаарының мал чеминге немелде чүүлдер холуурумуң айтырыгларын шиитпирлээр.

«Интауголь» каттыжыышкынның «Большая Инта» совхозтуң ажыл-ишчилери тундра зоназынга чоокшулашкак агаар-бойдустуг черлерге көдээ ажыл-агый продукциязын өстүрериниң үнелиг дуржулгазын моөцнеп алган. Ол улуг ажыл-агый, ында мыйыстыг 3248 баш бода мал болгаш оң муң нвн бар. Мал ажыл-агыйын чедиишкиниг хөгжүдериниге бедик бүдүрүкчүлүг уксааны тургускан. Кол чугула чүве болза, чемнер белеп даладавас, түс черниң кадыг-дошкун агаарының байдалынга шыдамык болгаш немелде чемгерилгете дораан немелде деңзини берип турар малды өстүрери болур.

Уксаалыг мал ажыл-агыйын өстүрер талазы-биле бүгү-россия болгаш бүгү-эвилел конкурстарыга совхоз каш-даа катап тиилекчи болуп үнген. Бедик көргүзүглүг саалданың ёзулуг мастерлери мында бар. Эрткен чылын, чижээ, бир саар инектен-не 4485 килограмм сүттү (планы — 4160 килограмм) П. Попова сааган. А. Скрыльникованың көргүзүглери оон-даа бедик. Закута деп шолалыг ниээнден 8 муң килограмм сүттү ол саап алган. Чедиишкиниин үндезини болза, малды шын болгаш чогумчалыг чемгерип турарны, ону эки ажаап-каракпап турарны.

Эвээш чаргдал-биле, дузалал ажыл-агыйын кандыг арга-биле дүргеп болгаш ажыктыг кылдыр тургузуп ап болурун? «Тулаугольң» будүрүлге каттыжыышкынының «Владимировская» шахтазында ол айтырыг чедиичелиг шиитпирлештинген. Чер кырында тутканы, ажыглаттынмайн турган бажыңнарны дузалал ажыл-агыйга хереглеп эде кылган. Механика цегинин эрги бажыңын, хаван каажазын, техниктиг контроль бажыңын инек каажазы кылдыр эде кылган. Өске-даа хос черлерни ажыглалче киргеп.

Дагжыларның столунга продукциязын шахтаның көдээ цеги берип эгелээн. Эрткен чылын 50 муң рубльдиг ямыбүрү продукциязын будүргеп болза, бо чылын ол деңнел ораачок өскен. Чыл төөчүзүнге чедир чүс муң рубльдиг продукциязын будүрери көрдүнгеп.

СЭТА

СЭКП-ниң аграр политиказы—боттаныышкында

ДАГЖЫЛАРНЫҢ КӨДЭЭ ЦЕГИ

Б. НЕКРАСОВ.

ШЫН ДУГАЙЫНДА СӨС

Хүлүг-бекти уу-чаза тепсиптер дээш
Күчү-күжүн Россия мөөпиеп-мөөпиеп,
Шыпшын ойну динмиттелдир диле шаапкан.
Шыдал, билиин «Правда» немеп турда,

Шын биле Революция четтинчипкеш,
Чырыын чажып, херии-херии базывыткан.
Алыс Шынче холун сунуп, түткүй берген
Ажылчы чон өскерлиш чок үнү үнген:

— Ленининиң бижип турар солуунунга
Идегелдиң созуң сөглеп, йөрээп тур бис!
Каргыс дерзии идегеттер Шыныын аксын
Хаай тудуп, боошкүннээр дээш чеже кыспаан?

Ынчалза-даа маадыр солуп үнүп үспээн:
Аңгы-аңгы аттар-биле үнүп турган.
Ындыг өткүт кыйгы чогум кымныы чүвел?
— Ада башкы Ленининиң намыныы-дыр!

Шола аттар халаттынган шак ол өйден
Чогум-на Шын мнаныштыг монге арткан.
Ленин Шыны, Революция, алышкы дег,
Ийилээн ден оран эргий базып чорлар.

ЧААГАЙ КЕЖИК-ЧОЛ

Торгалыг суурнуң узуп кудумчузунуң ортаа үезинде өрт черп турар. Оон алдыы дужунда бедик хүреп бажып өске өөрүнден дыка ылгалдыг, эрткен-дүшкеп улустуң опу эскербес аргазы чок. Харын ыпчаигаш ында кымның чурттап турарып элээп каш чыл мурнунда аиаа чорааш сонуургай берген мен.

— Партизап-на болгай, бистиң партизанывыс — деп, өрт черинип чаңында машина чүлгүп тургап оол харылаашп, кабипазынче кире берди.

«Куш-ажылдың хостуу» совхозка ажыл-херээпип бүдүрүп алгаш, журналист кижинин чаңы ындыг, демги партизапны аиаа каап шыдавадым.

— Школачылар чалаан, апаа чордум. Ужуражылга дыка солун болду. Салгакчыларывыс-даа магалыг-дир. Оон келгеш, дыштанып чыдарым бодур ийин —дээш, бажыңнып ээзи шалыпкыны ажок кеттине берде.

Көрүп орарымга, мага-боду сөөккүр болгаш сииреш, моге чорааи хире. Думчуу улут болгаш калбаксымаар. Караа имиреш, кирбиктери арай тарамык. Бажыңып дүктери база ындыг, өңү ак-көк, оозун соңгаар чыттыр дырап алган. Арын-шырайыныц болгаш шимчээшкиниипиң байдалындап оон хар-назынын бежеп иштинде бе язы алдап чеде берген бе деп болур. Галстуктуг ак хойлсиин болгаш кара костюмун кедиптерге, ана, сайыттар-ла. Иляк-хевп-даа, ал-боду-даа арыг-силиг, шевер. Чугаазы тола болгаш чечеп, үлегер сөстер бо-ла дыпналыр.

Мен келген дораап солуп черинде ажыллап турарымны чугаалап берген мен, ынчангаш оон мендем сонуургавасла чүвезп чок болду. Көдээ ажыл-агыйның чамдык мурнакчыларының намдар-төөгүзүп-даа айтырар. Ынчаар чугаалажып, кеттиппп тура, баш дыраар дыргаан ышкыныпты. Дыргак шала кырында кеступ чыдырда-ла, оон чаны-биле суйбаашп, «Бетиңерде, бетиңерде!» дээримге-даа, тыппайп барды. Оон дыргакты алгаш, супарымга-даа аиаа турар боорга, бодупуң холупга тутсуп бердим.

— Караам чүве көөр эвес, оглум. Коичуг дайзыннарның ынчап каапканы ол ышкажыл. Харын-даа дырыг арткан кижи боор мен. Ам дөртеп хире чыл дургузупда ийп карак чок чурттап чор мен — деп, мыйдыг. Эскерипчел эвес болганымга эпчоксүнүп, бодумну иштимде каргап ора, «бурууг болдум!» дей каапканымны соопда билдим. Оон эгелээш-ле, чугаа-соот төөгүже шилчий берген.

Ол омак-сергек болгаш бодунуң назынындап дыка аныяксыг кижиинп кара чажындап аш-чутту, дорамчылалкулданыгны көрүп, тыва феодалларга, кидат эжелекчилерге болгаш ак орустарга базындырып, чаа амыдыралды тургузар дээш демисежип, контрреволюстут үймээнперии базарында октуг-боолуг киржип, дайзыннарга туттуруп, хилинчектеттирип, оон уламындап кадыы бакспраза-даа мынчага чедир хөй-пиитиппп ажылынга идепкейлиг киржип чоруурун ынчап билип алдым.

Партизанны Степан Самбажапович Бүлүүн дээр болду. 1903 чылдың июль бирде Улуг-Хемниң Торгалыгта төрүттүнген. Бичиизинде чижеп садыгжыга хөлечиктеп тургаш, орус оолдар, кыстар-биле пайыралдажы берген. Шагаан-Арыгга турган дарган, революсчу А. Бирюков Самбажап сугга бо-ла келип турган. Оон салдары Степапга улут болган. 1923 чылда, чээрбилеп тургаш, Тываның Араттың революстут намынып кежигүнүпге кирген.

Шагаан-Арыг-Аксыпга ак гвардейжи офицер Мальцев ийи чүс ак казактарлыг келген. Оларның деп кезии Улуг-Хемге арткан, деп кезии Хемчикче хапкан. Боттарының ёзу-чурумуи тургузары ол.

Шагаап-Арыгның Даг-Ужуига кыдат генерал Ян Шичаонуң шерии турган. Олар Бүлүүнүң Эйлиг-Хемиин Кыргыс Сонам-Баймрның дужаалын ёзугаар туткаш, кызылдарның боо-чепсээп айтып бээрин негээп. Оон сөглеп бербеске, ялчирбелеп бектээш, эттеп, хилинчектеп пат болган. Өөрүнүң эмпеп, ажаап келгепиппп ачызында, элээп каш хонгаш, турүп кылаштаан. А 1921 чылда ол-ла кыдат милитаристерии чылча шаварынга идепкейлиг киришкеп.

Бүлүүн 1924 чылда Тываның Араттың аътты шерииигe киргеп болгаш удаваапла шерипгиң комиссары апарган. Ол чылын Хемчик феодалдары тура халыышкын үндүргеп. Ынчан Бүлүүн каш шериг эдертип алгаш, Чаа-Хөлге чорүп турда, актар тутказ. Чадаанаже аппарган. 1919 чылда Бүлүүнү Даг-Ужунга байысаап, хилинчектеп турган Шыырап-Мээрең база ында болган.

— Оон меии көрүп каапп, амырааны ажок—деп, Степан Самбажапович чугаалап ор — Ам мээң холумдап черле дириг үнмес сеи, кулугур. Шеринпер, аът-хөлгенер, боо-чепсээнер чежел? — деп мыидыг. А мен чүпү-даа ыыттаваап мен. Ыяш-биже-даа, ынмчыбиле-даа улдап-ла турар. Соок суг чажарга, бичии када мииип кээп турган мен. Оон шуут угаап кирбестей бээримге, кажаага сукказ, таиыылдадып каап болган. Эртеи мени адаар деп шиитке үндүргеиии мээи өөрүм билип каапп, дүне када хостап алганнар. Ынчангы сорбуларым ам-даа читпээп — дээш, ооргазын суйбагылады.

Степан Самбажапович 1925 чылда Москва четкеп эң баштайгы тыва партия-чазак делегациязының составында база чорааи болду. ССРЭ-биле ТАР-ның аразында пайырал болгаш кады ажылдажылга дугайында Керээпи ынчап чарганын ол өөрүшкү-биле сактып, чугаалап орду. Ол 1926-1927 чылдарда, Аревэ-ниң Улуг-Хем кожуун комитединиң бирги секретарынга, 1927-1928 чылдарда ТАР-ның Иштики херектер камызынга ажылдап турган. Дараазында чылын ол Тываның Араттың революстут намының Төп Комитединче депшиттиргеп. Оон соопда ТАР-ның Иштики херектер сайыдынга томуйлаткан. Араттың революстут шериг база бо ямыга чагыртып турган. Ол намның Төп Комитединиң кежигүнүге, Төп Комитеттиң Политбюрозунуң кежигүнүге соңгуттуруп чорааи.

1930 чылдың март 17-де Өвүрүнүң болгаш Хемчиктиң феодалдары контрреволюстут тура халыышкын үндүргеш, Чадаана хоорайны эжелеп алырга, пам ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга чүртту камгалаар Чиигине штабтың чөвүлелиин Иргит Шагдыржап баштадыр тургускан. Аиаа дыпнадынны С. С. Бүлүүн кылган. Чиигине штабтың чөвүлелиинң хуралынга үймээнчилерии базарының планы кылдынган болгаш ук план туюлунга чедир күүсеттингеп.

1932 чылда контрреволюсчулар бүрүн бастынган, тыва чон чаа амыдыралды шапкыны-биле тургузуп киришкеп. Ынчан Бүлүүнү мал болгаш чер ажылының сайызынга томуйлаан. Ол даалгаиы Бүлүүн чеднишкиниг күүседип турган, ынчалза-даа 1933 чылдың чазынында ийи караа көрбестей берген: Чадаанага хилинчектеттиргенииың уржуу ол дээрзин эмчи шинчилгеан бадыткаан. Москва болгаш өскедаа хоорайларынң эмчилериигe ол аарыг күш четтирбээп. Ындыг хирезинде коммунист Степан Бүлүүн чаа амыдырал дээш демиселин кошкатпаан. Мен барганым хүн безин ол школачылар-биле ужуражылгага чорааи болду. Ол партия конференцияларының делегадынга, СЭКП райкомуиуп кежигүнүге болгаш көдээ база райоп Советиниң депутадынга каш-каш катап сонгудуп келген.

Партизан Степан Самбажапович Бүлүүн 1969 чылдың март айда мээң ужурашканым соопда үр болбайн, өлүп калган. Ам ол чаныш-сиииш чок болгаш чаагай кежик-чолдуг кижиниң сеген харлаан чылында оон-биле болган ужуражылганы сактыры өөрүнүгүдүр.

Ч. КАРА-КҮСКЕ.

ЧАШПАА ЭВЕСТЕ

● ШООДУГ ●

Абдулазим чашпаа кижилерни черле көөр хөпнү чок. Ынчангаш бодундан өрү дужаалдыг кижилерпиң мурнунга бөргүн черле ужулбас.

Чоокта чаа оон чурттап турар районунга чордум. Ол ында коммунал ажыл-агый эргелекчилеп турар чүве. Ынчан чаъс чаап келген, ана кочал-биле саарып турган-биле домей-ле! Кудумчуда малгаш —чода ортуундап. Абдулазим ону көрүп алган, бодунун ажылдаар черинің эжиинде тур.

— Эргим Абдулазим, мынчап болур чүве бе бо? Бистиң республикада асфальт чок кудумчулуг суурлар каш-ла борбак болгай. Оларның бирээзи сээн ажылдап турар черің бо. Болбаан херек-тир-ле.

— Сээнии-биле алырга, дарга кижи тургаш, бодумнуң чурттап турар кудумчумну асфальтылап алыр кижи мен бе? Ынчаар болзумза, улус чүү дээрил? Одагның чылын дарга бодупче тырта берди дижир эвеспе?

Ол тоскуда дээди өөредилге черии дооскан. Чээрби хар ордапы четпээнде институтка башкылай бергеп. Оон каш ай эрткенде физика-математика эртемперииің кандидады эртем адын камгалап алган. Оон соопда беш чыл болганда эртемнер доктору болганы бо.

В. СИНИЦЫН.

Абдулазим чашпаа кижилерни черле көөр хөпнү чок. Ынчангаш бодундан өрү дужаалдыг кижилерпиң мурнунга бөргүн черле ужулбас.

Чоокта чаа оон чурттап турар районунга чордум. Ол ында коммунал ажыл-агый эргелекчилеп турар чүве. Ынчан чаъс чаап келген, ана кочал-биле саарып турган-биле домей-ле! Кудумчуда малгаш —чода ортуундап. Абдулазим ону көрүп алган, бодунун ажылдаар черииің эжиинде тур.

— Эргим Абдулазим, мынчап болур чүве бе бо? Бистиң республикада асфальт чок кудумчулуг суурлар каш-ла борбак болгай. Оларның бирээзи сээн ажылдап турар черің бо. Болбаан херек-тир-ле.

— Сээнии-биле алырга, дарга кижи тургаш, бодумнуң чурттап турар кудумчумну асфальтылап алыр кижи мен бе? Ынчаар болзумза, улус чүү дээрил? Одагның чылын дарга бодупче тырта берди дижир эвеспе?

● ШООДУГ ●

— Оон сестир болзунза, дуу төп кудумчуну асфальтыладып көрзүнзе.

— Мен ындыг чашпаа эвес мен, ону билип ал. Ында райкүүскем даргазы чурттап турар-ла болгай.

— Ынчаарга дуу ыргак-дагыр кудумчуну асфальтылатсынза чүл?

Ынча дээримге, Абдулазим ол кудумчуда прокурор чурттап турар, оон корткаш ол кудумчуну асфальтылады бергендир бо дарга деп чугаа тарай берзе капчаар сеп деп чугаалады. Оон ортумак школа турар кудумчуну чугаалай бээримге Абдулазим шуут хорадай берди:

— Ында байысаакчы чурттап турарын билбес кижи сеп бе, тулуп? Улус мени кандыгбир херек үүлгеткеш, аиаа чашпып турар деп бодаар магатчок-ла болгай: бак-ла чүве ындай турауп!

— Ынчаарга, Абдулазим, улуг даргалар чурттап турар кудумчуларпы асфальтылазарындап сестир болзунза, базаарже барган кудумчуну асфальтыладып көрем. Ында малгашка кижи дужуп болурдур.

— Ам-на душтуруптуп! Ындыг шиитпир үндүрерии бурунгу хүп-не болап алган турдум. Ол кудумчуну асфальтыладыр деп аан. Бөгүн дужаал биижир деп олурумда, арай эпчок чүве дынналы берди.

— Кандыг эпчок? Чүү деп кончуг чүвел ол, Абдулазим?

— Бөгүн бе, даарта бе, чаа судья көжүп келир, оон чурттаар бажыны ында-ла болгай. Судья дораап-па «Абдулазим аиаа эвес хире-дир» деп бодай бээр эвеспе? Ажыы-биле чугаалаарга, мен база ынчаар бодаар мен.

Ол суурда амыгаа чедир чангыс-даа кудумчу асфальтылаттынмаап. Ол дээш Абдулазимни ажылдан үндүрери база берге: ол чашпаа эвес.

М. АЛИЗАДЕ.

СОНУУРГАКТАРГА

26 ХАРЛЫГ ДОКТОР

БАКУ. Азербайджанның математпка болгаш механика институдупуң улуг эртем ажылдакчызы Ильхам Мамедль физика-математпка эртемперииің доктору болган. Пойлу суур чурттуг хоочун математика башкызының оглупун оглу чээрби алды харлыында доктор атты камгалап алганы ол.

Эртемденпиң салымпыы бичиизинде-ле билдиие берген. Ол он дөрттүүнде школаны алдын медаль-биле дооскан. Он тостуупда дээди өөредилге черии дооскан. Чээрби хар ордата четпээнде институтка башкылай бергеп. Оон каш ай эрткенде физика-математика эртемперииің кандидады эртем адын камгалап алган. Оон соопда беш чыл болганда эртемнер доктору болганы бо.

В. СИНИЦЫН.

ХОВАР ХОВАГАННАР

Пануа-Чаа Гвинея — курткымыскаяк шинчилээр кижиге ёзулуг дыпаажаң ораны. Ында ховаганнарның бир муң хире хевири. доос-караларның 35 муң хевири бар. Чараш болгаш улуг ховаганнар-биле ол черниң улузу бажың каастаар. Ховар ховаганнарның чамдыктары делегей садыпга 1,5—2 муң доллар чедир үнелиг.

Шаанда Пануа-Чаа Гвинеядан ховаганнарны үндүр садарын даштыкы чурттарның бөлүк чилбииргектери холга ап, чиик өртек-биле мөлчүп турганнар. Ам аныяк курунениң чазаа ол бүгүнү бодунуң хайгааралынга тургускан. Булоло-да тускай агентстволуң штаб-квартиразы бар. Оон ажылдакчылары көдээниң чурттакчыларын бөлдуска хора чедирбезинге өөредип турар.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ «Кежээликтей» деп фотоэтюду.

АВГУСТ АЙ ДУГАЙЫНДА

Чоннуң эскериглери-биле

Августа хүндүс изиг, а дүне серии болур.

Бир эвес арыг кыры-биле туман бусталып эрте берзе — мөөгүлеп чорун болур сеп.

Август 14-те — чай төнүп, күс эгелээр.

Августа розаларның чечээ дужер, эртенги үелерде соок шалын дужер.

Август 16-да — казыргылаар болза, кыш ширииң болур.

А бир эвес казыргылыг хат болур болза — харлыг кыш болур.

Август 17-де — малинаның дужүдүп чыыр.

Бир эвес чаашкын чаар болза, кескен сиген үрелип калыр.

Август 19-та — кат-чимис быжар.

Чаашкын чок хүн болур болза, күс чаъс чок болур, а бир эвес чаар болза, чаъстыг күс болур. Аяс-каап хүн болур болза, кыш соок болур.

Август 20-де — шилеппер чаның ужарынга белеткени берзе, күс соок болур.

Август 23-те — дал дүъш турда хемче азы хөлче көөрге суг оожум болза, күс оожум болгаш кыш шуурган, дүвү чок болур.

Бир эвес ол хүн кончуг изиг азы суттур чаъстыг болза, бүгүн күс дургузунда агаар ындыг хевээр артар.

Август 27-де — дуруялар ужуп чана бээр болза, октябрь ортаа үезинде соок болур, а бир эвес олар чаның үшпаза — кыш орай дужер.

Августа чүвү, кайы хирени чыыр алыр-дыр сеп, кыштыоон-биле арттырер сеп.

(«Медицинская газета» сонундан).

СУУРНУҢ 67 КУДУУ

Черновцы областа Кельменец районнуң Ресошапы сууруида 67 кудук бар. Ону Ада-чурттуң Улуг дайынындап ол сууриуң эзп келбээн 67 чурттакчызының бамыкларынга дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну, ында «Правда» солун аттыг колхоздуң механизатору Петр Антонович Чабан казып берген. Оон кудук каза берген чылдагаапы мындыг чүве-дир.

Кадыг-берге тулчуушкун үезинде дайзыннарга бүзээлеттирген дайынчылар кагып-суксап эгелээн. Хамык сагыш-бодал чүгле сугда. Суг, суг, чүгле суг херек. Амы-тын безин суг хире үне чок ышкаш сагындырган. Ынчан дайынчылар чанында дамыракче үүгеп чоруп-ла турганнар: Иван, Антон, Вано, Штефан... Суглаан улустан чүгле Петр Чабан дириг арткан. Карак чажы-биле холушнан суг дайынчыларның тынын алган болгаш оларның өжээн-кылыын хайныктырган— бүзээлээшкинни чаза булгап үнүп келгеннер!

Суг экиелген анаа дайынчы Петр Чабан «Эрес-дидим чоруу дээш» медаль-биле шаңнатнан. Ынчан Петр төрээн сууруидан дайынга өлүрткен чаңгыс суур чурттугларынга кудук казып бээр деп сөзүн берген. Механизатор Чабан ол дакгырааи күүседип шыдаан.

ЧУРУКТА: П. Чабан баштайгы кудуунуң чанында. И. СВЕРИДАНЫҢ фотозу.

Төвгүнүң арыннарындап

ДИИҢ, ЛАҢ БОЛГАШ АКША

Он тоску чүс чылда болгаш чээрбиги чүс чылдың эгезинде Тыва чуртуига моол, кыдат, көрей болгаш орус чижеп садыгжылар көвүдээп турган. Чону үжүк-бижик билбес, сан саиаарынга безин четеп болгаш будүүлүк чуртка бараан саарары оларга таарымчалыг болган.

Тывага акшаны диип солуп турган. Төп болгаш барыпп кожуннарга молдурга база акша болуп турган. Ажыы-биле чугаалаарга, диип биле молдурга акша орнунга эргилер (чүгүрер) акша-бараан апарган. Чижээлээрге, хойнуп ортаа 10 диип, өшкүнүп — 4—5 диип, шарының 100 диип азы 10 хой. Пос-таавыпың хемчээлин салбак азы тоннук деп тодаралыр. Бир тоннук даалымбз, хордум азы шекпеп садып алыр диижир.

Садыгжыларның кончаазы каракка кеступ турээ-даа, бараан садып алыр өске чер чок болганындап, чоп ындыг чорук-биле эптежир ужурга таваржып турган. Чуртка акшаның чок турганы оон экономиказын көзүлдүр-ле хоозурадып турган.

Тараанын деңзизин эвес, оон савазының ишкирии барымдаалап садыглажып турган. Дарган кижи бодунуп сокпан бижээн чылапча тараага, элээп каш диипге азы молдургага орнап болур. Ядыы аратка ындыг садыгның ажыы чок, ынчаар садыглажып шыдавас-даа турган. Ынчангаш шай, таакпы, пос-таавы ышкаш чүгүла бараанпарны байларга ажылдап берип тургаш, бодунуп күжү-биле тыптынып ап турган.

Тывага 1896 чылда 2720 орус чээли акша келген. Тывага оон ыпай элээп хөй кыдат мөнгүп база турган. Ынчалза-даа ол бүгүнү хөреигпепнер холга ап, акша эвес, а бараан кылдыр чыып, шыгжап турган. Ол-ла үеде лан дээр кыдат акша нептерей бергеп. Бир лан он сенге азы чүс пынга ден. Бир ланның деңзизи 100 хире грамм, сенииң — 10, пыннын — 1 грамм. Удаваида кыдат чазак ланны Тываже кинрерин хорун каан.

Натура солчулгазының тус черге тыптып келген «диин», «молдурга» хевирлиг акша единицазы Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соопда бодунуп ужур-утказын ышкыныл эгелээн, ынчалза-даа садыг, сөстүп долу утказыбиле алырга, акшаны болу берген деп болбас. ТАР-ның чазаа бодунуң ажылдакчыларынга шалыпны баштай шайбиле төлеп турган. А ол диинии болгаш молдурганы солуп шыдаан. Чүге дээрге опу көпеекке чедир үүрмектеп — кезиктеп, улдунпап, барылдап, кемнимеп болур. Айда бир бүдүн шай алыр кижи улуг шалыңныг болуп турган.

1924 чылга чедир деңзилээр мөнгүп (лан, сен, пын), кыдат яиша, хаан чеканказының банк алдыны, орус күшажылчы колонняпың болгаш тыва чазактың боннары (почта марказы хевирлиг түр акша) ажык чүгүрүп турган. Оон ыпай совет червонец, моол төгерик, америк доллар, польша злотих, австри крон болгаш өске-даа акшалар базып турган. Бо бүгүнү башкарар чээли-сан органы чуртка чок турганындап оларның сантүнү билдиимес турган. Сан ямызы 1922 чылда тургустунган, 1925 чылда Тыва Төпкооп организастаттынган болгаш ол-ла чайын ТАР чазаанын төлээлери Совет Эвилелиипге чедип, орус червонецтп Тывага эргилдирер болгаш Тыва садыг-үлетпүр банкызын тургузар дугайында дугуржулга кылган. Оон бээр ийи чурттуп аразынга экономиктиг харылзаалар улам-на быжыгып турган.

Үлетпүр бараанпары Тывага барык чок турганындап червонецтин Тываган дашкаар үнери хөй апарган. Ынчан акшага «Кара чаңгыс ТАР иштинге чүгүрер эргелиг» деп таныпы базар ужурга таварышкап. Тывага баштайгы национал акша 1935 чылда кеступ келген. Сөөлүнде ол рубльге солуттунган.

О. КОДУР-ООЛ.

(Материалды архив документилериндеп белеткээп).

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге чаъстаар. Барыпп чүктеп утламышкынның хаттык дүргенк секундада 7—12 метр.

Дүне 7—12 градус, чамдык районнарга 1—5 градус, хүндүс 24—27 градус чылыыр.

Кызылга бүргеп, аязыр, биче чаъстаар. Хат кошкак. Дүне 9—12 градус, хүндүс 25—28 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

АВГУСТ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Путешествие будет приятным» 9.10, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Все могло быть иначе» 14.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «По ту сторону моста» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ». «Родителей не выбирают» 17.00, 19.00 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Хищник» 14.00, «Жертва коррупции» 16.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛАЛГА

Тыва «Рембыттехника» — амыдырал техпиказы септээр черге ажылдаары-биле чалаарлар болза:

санажылга бөлүүнүп бухгалтери, материалдыг бөлүктүп бухгалтери, гарантия-магадылал талазы-биле бухгалтер, кассир, жестянщик, жестянщик өөреникчизи, шак мастерлериипге өөреникчилер (өр-хеээжеп кижилер), токарь, электрик.

«Рембыттехникада» столовая бар. Ажылчыларны албан черииип автобузу-биле чедирип турар.

АЙТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕС: Кызыл хоорайның Магистральная кудумчузунда № 140 бажың, № 2 автобустуң соолгу доктаар черинге чедир чоруур.

Редакциянның адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 9 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр киллистериниң 2-31-75, пропагаида болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-22-60, культура киллизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн баргапда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1083.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01546

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 194 (12284) | 1983 чылдың август 21, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп

БАЙЫРЛАЛДЫҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

Москваның ажылчы чоннар төлээлеңчилериниң, найысыл гарнизонунуң дайынчыларының, ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүмүнге тураскаатткан байырлыг хуралы бурунгу хүн Совет Армияның академиктиг Төп театрынга болган.

Президиумга министерстволарның, ведомстволарның удуртукчулары, СЭКП ТК-ның болгаш СЭКП Москва хоорайнуң харыысалгалыг ажыылакчылары, иевку шериг начальниктер, совет ушар чүүлдүг хөөкүннары, партия, совет болгаш хөй-ниитти организацияларының төлээлеңчилери олурган.

Шериг-агаар күштериниң нол командыжакчызы —ССРЭ-ниң кампалал министриниң орлуакчызы, ушар чүүлдүг маршаны П. С. Кутахов хуралга чүве чугаалаан.

СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагааны хуралдың киржинчилери уйуг сорун киришиниң хүлээп алган.

(СЭТА).

КИЖИЗИДЕРИ—КОЛ НЕГЕЛДЕ

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) болгаш июнь (1983 ч.) Пленумнарының чечиң негелдезинге дүүшкей айтырыгларны кадыргы, күш-ажылдың сагылга-чурумун күштелдирер дугайында чугула сорулганы бөстинг мурнунуска салып турар-дыр. Ону чедиишкинниг боттандырары-биле тодаргай хемчеглерни ап, түскай доктаалдарны партия болгаш чазак хүлээп ап келген. Оон бирээзинге «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылдың күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тың доктаалы хамаарыжыр.

Оон-биле хандыр таныжып орарга хөй-ле бодал киирер. Шынап-ла сөөлгү чылдарда ажыл-агыйга харыысалга чок, азырадыкчы хөөннүг, дээлдирген ишти тоомчага албас кижилериң көстүп келгени чажыт эвес. Ындыг ак сетиилхир эвес чоруктуң уржуундан еске кижилер, күрүшенің этхереглиг, акша-төгерии когаараар. Чижээ, инитиниң чемелиилге черлерин ап көрээл. Чангыс вокзалның чуду-каралап хайындырган мүнүүнү уржуу кайы хире? Ону башгайы үеде садыл ишкей кажилер хөөн чокталып, үк столованың хүндүлевестей бээр, а сөөлгү кижилер ону албастай бээр. Оон түнелиниде үк мүнүү төөгөр апаар. Хөй продукт, ону кылырыга үндүрген уе, электри энергиязы азы одаар чүүл халас чарыгдалче шилчий бээр. Ол бүгү күрүшенің карманындан үнүп турао.

Бо чангыс, бөдүүн чижектир. Ону чамдык кижилер үүрмек деп санаар чадавас. Ынчалза-даа, экономика камналгалыг болур ужурлуг дээрээш утпас херек. «Көпеектеи акша үнер» деп үлегер домак бар. Камналга, сагылга-чуруми дугайында чугаа чоруп турда түрмек чүүлдер турбас ужурлуг деп турары алдынын турар хемчегларзеи илдеи-дир.

Бо бүгүнү канчап чедип алырыл? Анаа кижизидиге ажыры кол черни ээлээр. Ол дугайында партияның хоочуннары-биле СЭКП ТК-га болган ужуражмышкыг, анаа СЭКП ТК-ның Чиигиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Ю. В. Андроповтуң чугаазы тодартай хереченээн. Ону бодум партияның болган күш-ажылдың хоочуннарының санында кирер кижи болганымда, улуг сонуургалбиле таныштым.

Пенсионерлерниң калыкчыл байдалын өөренип көрүп турган оларны кылын шыдаар ажылынче үзаяа тудар дээнин дыка чөп деп санаар-дыр мен. Хүндүлүг дыштанылгаже үезеда хол куруг олурарга, дыка эрчок. Мен шөөгт чорнан кижи мен, пенсиялап үнгенимден бээр бо чылын он чыл болур. Мынчага чедир анаа олурун көрбедим. Баштай Тыва АССР-ниң күрүне архивинге ажылдап турдум, оон Министрлер Чөвүлелиниге инструкторладым-даа. «Тыва совхоз тудуг» каттыжымшкынның база ажылдап чорлум. Амгы үеде хөй-ниитти ажылда — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң штаттан дажкаар инспекторунда мен.

Партийжи үчедум Кызыл-ның № 2 чурттарга-ажыглаш участогунда, анда база хөйниитиниг даалгалыг мен. Партбюро кежигүнү болбушаан, дазывыр чыр талазы-биле харыысалга менээ онаашкан. Эш Ю. В. Андропов ук ужуражмылга үезинде «Үүле дидымыр төлээри-биле болгаш партия хуралдарынга киржиридиле оларның партия организациязы-биле харылзаазы кызыгаарлаттынып турар таварылгалар бар...» деп чугаалаан. Оны база деткивес аргам чок. Бистиң-даа эге организациявыста миидыг коммунистер бар, оларны-биле ажылды ам-даа күштелдирер бис.

М. ДАВААЛАЙ,
ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хоочуну, 1937 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, пенсионер.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

СЭКП ТК-ның Политбюрозу өөлчегиие хуралынга партияның хоочуннары-биле ужуражмышкынның түнелдерин чүүлүг деп көрген. Эш Ю. В. Андроповтуң, СЭКП ТК-ның секретарьларының партияның хоочуннары-биле ужуражылгазы болза чугула нитилел-политиктиг болуушкун, коммунистиг идеалдарның тимлелгеи дээш демиселге партийжи хүрээлениң, совет кижилериң бүгү-ле салгалдарының кан дег быжыг эвилиң, СЭКП-ге, Ленининг улуг херээже шынчы чоруктуң бүзүрелдиг херечиэн болган деп Политбюро санаан. Ужуражмышкын хоочуннарның алдарлыг гвардиязының партияның хаяы хүндүткелиң, револючуу, дайынчы болгаш күш-ажылчы дуржулганы, партия амыдыралының ленинчи чанчылдарын хумагалаар болгаш улам көөдедир, массалар-биле харылзаанны быжыглаар дугайында доктаамал сагыш салышкынны бадыткап көргускен.

Удуртулганың стилин болгаш бистиң чуртувустуң амыдыралының бүгү талаларын болбаазырангайжыдар талазы-биле, кадрлардан негелдеии бедиидериниң, сагылга-чурумну болгаш организастыг чоруктуң быжыглаарының, будүүлгени интенсификастаарының талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң ажылдап кылган болгаш боттандырыл турар хемчелери бүгү совет кижилериниң эргеажыктарынга дүүжүп турар болгаш экономиканың хөгжүлдезинге база чоннуң чазагай чоруун бедиидерииге чогумчалыг салдарын чедирип турар деп ужуражмышкын үезинде демдеглеттинген.

Партияның хоочуннарының СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын чаитыс эп-сеткил-биле деткип турарын, партияның XXVI съездизинии, СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) болгаш июнь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлерии амыдыралга боттандырар дээш совет улустуң демиселиие оларның салыышкынын, ажылчы чоннарның, илаңгыя аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле оларның үреттүнелдиг ажылын СЭКП ТК-ның Политбюрозу бедии-биле үнелеен.

Ужуражмышкынның материалдарын партия, профэвилел, комсомол организацияларынга, күш-ажылчы коллективтерге болгаш чурттап турар черииниң айы-биле чонга халбаа-биле пропагандаларын болгаш тайылбырларын ханлырарын эвилелдешкен республикаларының компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнарынга, обкомнарга даасхан. Партияның болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле, ажы-аягы салгалдарның төлээлекчилери-биле ужуражмышкынларын доктаамал чорудуп турарын чер-черде партия комитеттеринге сүмелээн.

Хоочуннарның тургузуп турар айтырыгларын хынамчалыг өөренип көөр болгаш оларга хамаарыштыр чогуур хемчегларни алырын, будүүлге болгаш хөй-ниитти ажылчорудулганың бүгү-ле адырларынга хоочуннарның ролюн бедиидериниң дугайында доктаамал сагыш салырын, оларның амыдыралчы болгаш политиктиг улуг дуржулганың партийжи-организастыг база идеологтуг ажылга, совет кижилери ленинчи идеалдарга шынчы болуруиун, социалистиг Төрээн чуртунга, Коммунистиг партияның херээнге бердинген болуруиун ёзулунга кижизидиреикге ажыглаарын партия, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый организарынга СЭКП ТК-ның Политбюрозу хүлээткеи.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу СЭКП ТК-ның Чиигиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Ю. В. Андроповтуң Машина тудуунуң болгаш азрокосмос үлегаргүүнүң ажылчыиларының националдар аразының ассоциациязының (АКШ) президентизи болгаш америк АФТ-КПП профактыжышкынның оралакчы президентизи, ССРЭ-ге профэвилел делегациязын баштап чораан У. Уиишсинтер-биле беседазын чүүлдүг дел көрген.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга улус ажылагыйынга эртем-техиикгиг дешилгеии дүргедедир талазыбиле хемчелер дугайында айтырыгны чугаалаакын көргеи. Чүрттүн экономиказын ёитенсификастаарының шиитпирлиг негелдези болур эртем-техиикгиг дешилгеии улам ыиай дүргедедирии ханлырарының талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериие көөдүүген хемчегларни бөттандырары-биле СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели доктаал хүлээп алган. Оон төлевилелии чамдык эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партия обкомнарыига болгаш хооркомнарга, министерстволарга болгаш ведомстволарга, эртем, эртем-будүүлге болгаш будүүлге каттыжымшкыларынга, төлевилел-конструктор болгаш технологтуг организацияларга баш удур чугаалажмии көргеи болгаш ол деткимчеии, чүүлдүгүнүшкүнү алган. Коллективтерге ол чугаалажмышкыииарга будүүлгеге эртемии болгаш техиикаиың чаа чүүлдерии шииглээдирип дүргедирииге бедик түнелдерии кыска хуусаада каичап чедиип алырының дугайында база ол вептередишкиниің үидезиииге улус ажыл-агыйының күш-ажылдың будүүлгүнүүнүң дыка бедидерии ханлырарының дугайында сагыш салышкын илергейлеттинген.

Дешилгелиг технологтуг чорудулгаларны хүргеи шииглээдириии үидезиииге болуукун техиика-экономиктиг көргүзүлгелери-биле амгы үеиии эң эки үлегерлериие дүүжүп турар машиналарны, дериглерии, приборларны болгаш ескедаа продукцияны ада-чурт үлетүүр чоокку чылдарда үидүрерии ханлырарыиче угланган комплекстиг хемчегларни хүлээп алган доктаалда төлевилээн. Будүүлгелериии, эртем албан черлериниң, шиитчилел болгаш төлевилел-конструктор организацияларының дружулга-будүүлге болгаш шенелге базазының быжыглаар талазы-биле, каттыжымшкыларның болгаш заводтарның планнарынга чаа техиикаиы үидүрериие чогуур үезиие белеткеиии алырынга эргежок чугула будүүлге күүтелериии күрлавырларын бадылазарының талазы-биле, амгы үеиии продукциязын будүүрериие хереглекчилериа ролюн бедидериии талазы-биле хемчегларии боттандырары көрдүүүн турар. Оон аягына будүүлгүнүүн адырлар аразына специализастаашкының болган кооперастаашкының улам ыиай калбартыр болгаш ханыладыр талазы-биле, продукциияны аттестастаарының системазын сайзырангайжылар, чаа, бедик ажыктыг продукцияны мөөңү-биле садарының өртектериие немелде тургузар база эргижирээниие казылда талазы-биле, чаа техиикаиы, технологииыиы база материалдарны будүүлгеге чогаадып тургускан болгаш шиигээткеи кижилерии материалдыг дедикириии талазы-биле хемчегларии база айыткан.

Эртем-техииктиг дешилгеии дүргедедириииң талазы-биле ажылдың кол утпаикыиыкыиарының бирээзи болза бедик будүүргүкчүлүг станоктарны, машиналарны болгаш механизмнерии, робототехиика комплекстерии болгаш саналга техииказың ажыглаарының үидезиииге технологтуг чорудулгаларны калбаа-биле автоматчыдары болур. Оя сорулга-биле төлевилел болгаш конструктор ажылдарының хуусазың кызырарын болгаш шыиарын экижидерии, холбаке кылыр ажылдарны дыка эвээжедирии, үидүрүп турар продукциияның техииктиг дешелии бедидерии ханлырарыи турар автоматчыткан будүүргүлелерии болгаш автоматчыткан төлевилээшкиниии системаларны тургузарын дүргедедир апаар.

Улус ажыл-агыйынга эртемии болгаш техиикаиың чедиишкиннерии иеттередирии дүргедедири дээш каттыжымшкыиарның, будүүлгелериии, министерстволарның, ведомстволарның коллективтериии болгаш оларның удуртукчуларының харыысалгазын бедидер талазы-биле хемчегларии комплекзии доктаалда база тодаргайлаан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу еске-даа чамдык айтырыгны чугаалажмын көргеи.

Малга четчир чемни белеткээр

АГААРГА СЫЛДАГЛАВАС

СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели мал чемнериниң белеткелиниң чоруп турарының дугайында районнар-биле хынаалдачөвүлел хуралды харылзаа чепсектерии дамчыштыр эрткирген. СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин чөвүлел хуралды удуртуп чоруткан.

Районнарда болгаш совхозтарда мал чемнериниң белеткелиниң байдалыныц дугайында информацияны СЭКП обкомунуң ийиги секретары П. И. Кравченко кылган. Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң районнардан берген отчёттары республикада чугула ажыл-агый кампаниязының чоруп турарының иигги байдалынга немелдени киирген.

Янзы-бүрү мал чемнерии четчир-биле белеткеп ап болурунуң улуг аргалары совхозтарда бар. Республикада багай эвес от-сиген үнген, чаңгыс чылдыг болгаш силос культураларын ажаап алырының үезии келген. Ажыл-агыйларда четчир санныг техиика, ажылчыи күш бар. Чамдык совхозтар ол аргаларны билдиглиг ажыглап, хүи бүрүде арбын мал чемнерии белеткеп ап турар. Ынчалза-даа дыка хөй районнар, совхозтарның хөй нуруузу шыктарда болгаш шөлдерде мал чемнерии белеткээр ажылды четпес чорудуп турар. Оон түнелиниде дүүи парлаттынган медээ ёзугаар алырга, агаарның таарымчалыг байдалдары турзадаа, сиген белеткелиниң талазы-биле эрткен чылдың деңнелиие республика ам-даа четпээн. Шак мындыг байдал дүвүрээзиниң болдуруп, мал чемнериниң белеткелиниң бүгү участоктарынга ажылды шалыпкын чорударын негеп турар.

БЕДИК ТЕМПИЛЕР-БИЛЕ

Бо амгы үеде эң-не эргежок чугула, чүге дээрге чай төнер чоокшулаан, мал чемнерии белеткээриге үе мырыңай эвээш арткан. Оон-биле чергелештир ээлчеглиг кампанияя —тараа ажаап алышкыны келген. Чамдык районнар бо ажылды эгелей берген.

Ынчалза-даа дыка хөй ажыл-агыйларда чайгаар үнген болгаш тараан сигеннериниң кезилдезин саздадып турар. Эрткен он хоюктуң хүи бүрүде Чөөн-Хемчикче 250 тоннадан хөй эвес сиген кезип алган, эрткен чылын ол көргүзүг 400 тонна чедип турган. Тес-Хем, Мөңгүн-Тайга районнар, Улуг-Хемниң Жданов аттыг совхозу болгаш еске-даа ажыл-агыйлары, Тываның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы, С. Тока аттыг совхоз мал чемнериниң белеткелии оожум чорудуп турар. Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларының колдуу ажылдың планнаттынган темпизин ам-даа чедип албаан.

Мал чемнерии белеткээриниң мурнакчы технологтуг аргаларын чамдык черлериниң ажыл-агый удуртукчулары керекке ап, тооп көрбес таварылгалар бар. Оон чижээнге Эрзинии хамаарыштырып болур, мында сенаж салырын ам-даа эгелевээн. Фермаларга хоолулуг чемнерии белеткеп албайн турганы, районнуң совхозтары сүт будүрерии канчап көөдедир бодап турарыл?

Амгы үеге чедир дыка хөй совхозтар техиканы долузубиле ажыглавайн турар, ынчангаш мал чемнериниң белеткелиниң кампаниязының темпизи куду. Бо хүинерде совхозтарының сиген кезер машиналарының чүүле 67 хуузу ажылдап турар. Оларның ийи чүе ажыын сиген кезер черлерге безин чедирбээн. Ылаңгыя Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Кызыл районнар бар техиканы четпес ажыглап турар. Бедик будүүргүкчүлүг ажылдаар КСК-100 деп он ажыг агрегаттарны, эвээш эвес грабльдерии, прессподборщиктерии болгаш еске-даа техиикаларны ажылче хаара тутпаан.

Техиканы будүүргүкчүлүг ажыглаарыиче кичээнгейии салыр ужурлуг. Бай-Тайгада бир сиген кезер машина хүнде чүүле 1,8 гектарны кезип турар, район хүнде ортумаа-биле 80 хире гектар сиген шөлүн кезер ужурлуг. Ында ажыллап турар машиналарга онааштыр алыр болза хүнде элээн каш чүс гектарны кезип болур.

Улуг-Хем болгаш еске-даа районнарда техиканы багай ажыглап турар. Машиналарның будүүргүкчүлүүнүң чавыс болуп турарының кол чылдагааны болза техииктиг ажаалданы багай чорудуп турарында... Дыка хөй ажыл-агыйларда, илаңгыя Таңдының совхозтарында техииктиг ажаалда чорудар машиналарда артык кезектер, эргежок чугула дериг-херекселдер чок.

Күш-ажылды организастаарын экижидип, техиканы бнлдилиг ажыглап турган, мал чемнериниң белеткелиниң темпизии бедидериниң бүгү аргалары бар.

БЕДИК ШЫНАРЛЫГ

Мал чемнериниң белеткелии чүүле дүрген эвес, харын шынарлыг чорударын үе негеп турар. Шынап-ла, келиг кыштан малды хүр ажырарынга болгаш мал продукцияларын бүзүрериң иовүдедириие бедик шынарлыг, эргежок чугула хоолулуг будүмелдерлиг янзы-бүрү мал чемнерии херек.

Херек кырында чүү болуп турарыл? Бии-Хем районда «Саяи» совхозтуң салып алганы 1300 тонна сенажии шуптузуп «класс чок» кылдыр санаан. Каа-Хеминң «Кызыл туң» совхозтуң белеткеп алган витаминниг сиген долганын колдуунда доозазын шынар чок деп көрген. Ында чигзэтти, кывар-чаар материалдарны, техиика, кижи күүнү чарыгдаан. Соруулга чедип алдынмаан. Агаар-бойдустуң багайынга, АВМ операторларының дуржулга чогунга ажылагыйның удуртукчулары сылдаглап турары шын эвес.

Барыын-Хемчик районуң ажыл-агыйларында мал чемнериниң шынары база куду болуп турар. «Шекпээр» совхозтуң хынаттынган сигенииң сезен хуузун шынарың өө кудуку категориязы—үшкү классты болгаш класс чок кылдыр санаан. Оон чылдагаанын ажыл-агыйның директору М. Кара-Сал чазстыг чайга шамнаварын орлалдашкан, херек кырында ажыл-хереклеп четпестерден болган.

Республиканың дыка хөй ажыл-агыйлары куду шынарлыг, эвээш эвес сигении, витаминниг сиген долганын, сенажты белеткээн. Орта хөй күштү, материал-техииктиг хоренгиии куругга чарыгдаанының чылдагааны колдуунда мал чемнерии белеткээриниң технологиязын сагывааны, удуртукчуларның, специалистериниң болгаш ону кылып турган кижилериниң ээ-харыы-салга чок чоруунуң чылдагааны-биле тайылбырлаар апаар.

СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин хынаалда-чөвүлел хуралдың түнелиин үидүрүп тургаш, ооң киржикчилерин мал чемнериниң белеткелиндо байдалды совхозтарның ажыл-ишчи бүрүзүиге чедир дыңнадырынче, байдалдың дүвүреишиин медереп билириие оларга дузалажырынче кыйгырган. Партия, совет органнарының, профовилел, комсомол организацияларының, ажыл-агый удуртукчуларының, специалистериниң күжениишкинин мал чемнериниң белеткелиниң темпизин бүгү талалыг дүргедедириичe, оон ыңнарын экижидериче угландырар.

Ажыл-агый бүрүзүнүң ажылдаар кижилериниң санын көөдедир, техиканы будүүргүкчүлүг ажыглаар, мал чемнерии белеткеп турар бүгү участоктарга улустуң бедик сагылга-чурумнуг болуруи, оларның күш-ажылын экп организастаарып чедип алыр. Бригадалар, звеноолар мал чемнерии будүүрериниң технологиязын сагып, оларны канчаар кадагалап турар талазы-биле хыналданы экижидер.

Келир кышка иинтиниң малынга эки шынарлыг, четчир санныг мал чемнерн белеткеп алыр дээш Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи атты совхозтуң ажыл-ишчилери бо хүиерде кызымак ажылдап, планныг онаалдаларының 90 хуузун шалыпчы айда күүседир соруулганы салгаптар.

Бо чылын ажыл-агый 1850 тонна сигении белеткээр планныг. Ону чогуур үезиие белеткээри-биле механизастаттынган бир бригаданы, 9 звеноиу тургускаш, планны бергеш, оларны четчир санныг машина-техиика, дериг-херекселдер-биле хандырган. Оон аңгыда фермага, бригадаларга, албан организацияларга, агитквартираларга мал чемнерн белеткээр онаалдаларны берген.

Совхозтуң директциязы, партия, профэвилел, комсомол комитеттерии мал чемнерн белеткээр кампаниияны организастыг эрттирери-биле ажылчы планны, социалистиг чарыштың негелделерии, кылыр ажылдарының нормаларын, берлингеи онаалдаларны ажыр күүседкенде, экн шынарлыг мал чемнерн белеткээиде чеже хире петелде толевирии бээрии кылгаш, ажыл-ишчилерге танышгырган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерии күүседир, Совет Тываның 40 чылынга толеитир ужуражыр дээш социалистиг хүлээлгелерии алган совхозтуң ишчилери бо хүиерде күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүиүгүг ажылдап турарлар.

Чугула кампаниияже белеткелдиг, организастыг киргениинден сиген белеткелиниң темпизи бедээн. Августуң 16-ның медээзии ёзугаар алырга, 1508 тонна сигении сараттаан аза вланныг онаалда 81 хуу күүсеттинген. Бригада, звено бүрүзү шынарлыг сигении белеткээр дээш чарыштн калбарткан. Оон түнелиниде белеткеттинген сигенииң шинагы багай эвес. Хынаттынган сигенииң 968 тонназы бирги классты болган.

Социалистиг чарыштың түнелии чедн хонгаш-ла үндүрүп турар. Сүге Кара-Салга удуртқан бригада чарышка каш удаа тиилекчи болган. Олар 850 тонна сиген белеткээр тургаш, 698 тонназын сараттаан. Мында механизаторлар Дөнеп-оол Бады-Сүүр, Даш-оол Күжүгеттер, Шумонов Уралбай, сараат салыкчылары Сат Дамба-Сүрүи, Сергей Кара-Сал, Кара-Сал Оскал-оол болгаш өскелер-даа хүи нормазын доктаамал ажыр күүседип турар.

Дөргүи сүт-бараан фермазының коллективи (эргелекчизи А. С-Б. Монгуш) 90 тонна сиген белеткээр хүлээлгезин күүседир чоокшулаан, саанчыларның, ииек кадарчыларының ажылы чай чок-даа болза, боттарының хостуг үелериие организастыг, будүүргүкчүлүг ажылдап тургаш, 85 тонна сигении сараттаан. Олар хүлээлгеден ажыр 30 тонна сиген кылыр немелде хүлээлгеии алган.

Хойжу бригада 220 тонна сиген белеткээр онаалдалыг, оон 115 тонназын белеткеп алган. Малчыннар Сүге Сат, Виктор Ондар, Сат Шоона, Олег Ооржак боттарының күжү-биле 15—19 тонна чедир сигении белеткээн. Хоочуи хойжу Сүге Сундуйевич Сат мал чемн белеткээриге еске эш-ооруидеи шылгаран, 19 тонназы сараттаи алган, бо хүиерде бригаданың кежигүнэри-биле кады сиген белеткелиидe ажылдап турар.

Ниитиниң малынга сигеи белеткелиге өөренчилер идепкейлиг киржип турар. Боттарының кызымак күш-ажылыбиле Слава Маады, Кара-Сал Аржаалай, Урана Сат, Орлан Монгуш, Салбакай Куулар болгаш еске-даа он-он школачылар шылгаран, сиген кезериге, базерииге, хопээиээриге, сараатгаарынга төлептиг үлүүи киирген.

Совхозтуң директциязы, партия, профэвилел, комсомол комитеттерии социалистиг чарышты дээштиг организастаар, «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТКның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПСтиң доктаалынга дүүштур күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, организастыг чоруктуң экижидер хемчеглерии бригада, звено бүрүзүиде ап турар.

Совхоз бо хүиерде силос салырынче эгелеп киритгер. Ацаа ажылдаар машина-техиканы, механизаторларны четчелээн. Эки шынарлыг погаан массаны ниитиниң малынга кыска хуусаада белеткээр хүлээлгеии олар алган.

С. БАЛЧЫР,
Т. ХЕРТЕК.
ЧУРУКТА: хойжу С. Сат.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

СӨЗҮНГЕ ЭЭ БОЛУР

АКШ-ТЫҢ ЧАЗААНГА УДУРЛАНЫЫШКЫН

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Даштыкы херектер министерстводу Американың Каттышкан Штаттарының элчин черинге дараазында үүлүдү медеглээн.

АКШ-тың Юстиция министерстводун болгаш күрүне департаментизин дамчыштыр Американың Каттышкан Штаттарының чазза совет дипломаттың, ССРЭ-ниң Вашингтонда элчин черииң бирги секретары В. М. Бережковка хамаарыштыр бодунуң үүлгедиишкиннери-биле дипломаттыг харылзаалар дугайында Вена конвенциязының талазыбиле бодунга алган хүлээлгелерии дерзии ёзу-биле үрээн.

Ол конвенциязы ёзугаар дипломаттыг төлээ черлериниң ажылдакчыларынга болгаш оларның ог-бүлелериниң кежигүнеринге оларның турары күрүненнің юрисдикциязы, оон иштинде административшиг эрге-хоойлу чүрүмү-даа хамаарышпас.

Ындыг турбуже АКШ-тың Юстиция министерстводу В. М. Бережковтуң оглу —школачы Андрей Бережковтуң АКШ-ка кезээ шагда артып калыр күзелин бар азы чогуп америк эрге-чагыргалар ыяк бүзүрел билиип алыр ужурлуг дээр чылдак-биле АКШ-тан оон үнүп чоруурун хоруур дугайында айтымшкын үндүрген, а АКШтың күрүне департаментизи болгаш еске-даа америк албан черлери делегей практиказында домейлежир чүвези чок ол дерзии айтымшкынны амыдыралга идепкейлиг боттандырып чоруткан.

АКШ-тың Юстиция министерстводунуң сагындыртыган айтымшкынында киргеи ындыг янзылыг үүлгедиишкиннериниң турамнынның болгаш мөзү чогунуң дугайын чугаалаваска безин кандыг-бир америк иштики хоойлуларны болгаш дүрүмнерии чылдак какканы мырыңай барымдаалаар үидезии чок чүве-дир, чүге дээрге күрүненің иштики хоойлуулуг-дулгазынга хамаарыштыр оон улустар аразынга хүлээлгелериниң чугаажок кол чүүлүнүң дугайында цивилизастыг делегейде иинтизи-биле хүлээп көрдүүген норма-чижек туруп турар болгай.

Ынчаарга АКШ-тың конституциязында Каттышкан Штаттарның чарганы бүгү-ле делегей керээлери «чурттуң дээди хоойлузу болур» деп шуут чугаалаан. Ынчангаш бо таварылгада АКШ-тың эрге-чагыргалары боттарының конституциязыи база үрээии ол-дур.

АКШ-тың албан-дужаалдыг төлээлекчилери кижиниң эргелериниң дугайында чугаалаарында болгаш ол темага өөредип сургаарынга кончуг хандыкпылдыглар. Ындыг бодалдарның аянс үнези бо таварылгада кончуг тода илергейлеттингеи, чүге дээрге адаанга айыттынган тодаргай кижиниң эргелерии шуут-ла дора көрүп базынган шыкажык.

Чижээ, совет хамаатыларга, оларның аразында ажы-төлдерге хамаарыштыр америк эрге-чагыргаларның мындыг янзылыг чөпгээлиг үүлгедиишкиннерии бир дугаар болуп турары бо база эвес болдур нйиа.

Төреллериниң чалааиын ёзугаар АКШ-ка чораан совет хамаатылар Половчактарның өг-бүлезинге таварышкан берге байлал үш чыл уламчылап тур. Оларның азы четпээн оглуи ада-иезкиидеи күш-биле чарын алган болгаш Төрээн чуртунда ол мынчага чедир ээп келбээн.

АКШ-та албан хуузунда турар совет журналист В. Г. Кухарепконуң он беш харлыг оглуи ССРЭ-же ээп чанарын болдурбас дээш америк албан черлери мырыңай чоокта чаа ажык оралдажмышкын кылган.

Оон соон дарый база бир калчаалыг чөпгээ — бо удаа-дараагы таварылгалар улустар аразынга харылзааларның бижиттингеи болгаш бижиттинмээн, ынчаажок үүс-үүс чылдардагы чаңчылдары-биле чурумчаан норма-чижектерии херекке албас дээр иинти шугум, АКШтың ат салып турары керээлерден болгаш дугуржулалардан ойталаар азы оларны херек кырынга сагывас дээр шугум АКШ-тың политиказында улам улуу-биле илергейлеттиниң кел чыдарың тодаргай көргускеи.

Совет хамаатыларга хамаарыштыр албанның америк эрге-чагыргаларының үүлгедип турар чөпгээлерии болгаш кара туразында ажылаашкыиларии дугайы АКШ-тың чазаанга удурланыышкын медегелевишаан, эрге-хоойлуга удурланышкак ол үүлгедиишкиннерии шуут сокпадырын оортан Совет чазак иегээи. Өскелерге хамаарыштыр делегейде хүлээлгелерии үреп турар ындыг кижилер оларга хамаарыштыр еске яжымың хемчегларии алыр болгаш оларның дүрүм чок үүлгедиишкиннериниң уржуктарын олар долуу хемчээлге чүгятевес деп кордал салбас ужурлуг дээрзии Совет чазак эң шынгы сагындырган.

Национально-краеведческий отдел

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ — АЖЫЛЧЫ АЛДАР

Бөгүн—ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнү

КҮЧҮЛҮГ КАМГАЛАКЧЫЛАРЫВЫС

В. В. РЕШЕТНИКОВ, ужар чүүлдүң генерал-полковниги, Шериг ужар чүүлдүң кол командылакчызының оралакчызы, Совет Эвилелиниң Маадыры

Улуг Комиссарлар Чөвүлелиниң докталы-биле 50 чыл мурнуда тургустунган ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнү — бистиң чуртувуста ужар чүүл ажылдакчыларының, бүгү совет улустуң байырлалы апарган. Аңгы ужар чүүл тургузукчуларын болгаш чогаадыкчыларын, шериг ужудукчуларны, Аэрофлоттуң ажылдакчыларын, ДОСААФ-тың ужудукчу-спортчуларын, боттарының кызымак ажыл-ижи-биле социализм чуртунуң агаар флодун бижыглап турар кижилерни Төрээн чурт бөгүн алдаржыдып турар.

Улуг Октябрьниң тиилелгезин Ада-чурттуң ужар чүүлүн хөгжүдеринге чаа үе-чадады ажыттыкан. Ону тургусканы болгаш хөгжүткени Коммунистиг партиниң болгаш Совет күрүнениң тургузукчузу болгаш башкылакчызы В. И. Ленининиң ады-биле шуут холбаалыг. Агаарның Кызыл Флодун организовастаар талазы-биле кол-кол шинтирлер В. И. Ленинге хамаарыжыр болгаш флотту чүгле транспорттуң болгаш харызаалың кол хевири эвес, а революцияның чаалап алышкынарының күчүлүг камгалакчызы кылдыр ол санаар чораан.

Социализм тургузуушулуунуң ленинчи планын амыдыралга чедиишкиниг боттандырганы, ооң быжыг индустриалдыг болгаш эртем-техниктиг базазын тургусканы бистиң чуртувуска төөгүлүг кыска үениң дургузуунда күүдүлүг ужар чүүлдүг күрүне болурунга дузалаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фашистерни тиилеп үнеринге улуг үлүг-хуулу Шериг-Агаар күштери кирген. Бистиң ужудукчуларывыс боттарының-даан каш катап шыырак күштүг дайынның күжү-биле маадырлыг демисеткен болгаш тиилелгени чедип алыр дээш ханында, аңы-тынын-даа харамнанмаанаар. Агаарга тергиндээр чоруукту чедип алыр болгаш дайынга тиилеп үнер дээш Москва чоогунга, Сталинградка, Кавказ дээш тулчуушкуннарга, Кубаньга болгаш Курск эътпээнге тулчуушкуннарга бистиң шериглеривис эрестиг демисешкеннер. Авиаторларның маадырлыг чоруктарын партия болгаш чазак бедиидиле үнелээн. Командылал черинин дайынчы даалгаларын чедиишкиниг күүседкени дээш база эрес-маадырлыг чоруу дээш 200 мың ажыг авиатор-дайынчыларны орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаан, 2420 кижиге Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан, 65 ужудукчуга ол атты ийи удаа тывыскан. А алдарлыг ужудукчулар—А. И. Покрышкинге болгаш И. Н. Кожедубка ол атты үш удаа тывыскан. ССРЭ-ниң орденнери-биле 897 каттыжыышкыннар болгаш незектер шаңнаткан, 708-ке — хүндүлүг аттарны, 228-ке — гвардейжи аттарны тывыскан.

Совет дайынчылар, бүгү совет улус-биле бир дөмей, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтирлерин болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.), июнь (1983 ч.) Пленумнарын-га СЭКП ТК-ның Чигинге секретары эш Ю. В. Андропоттуң идап үндүргеи сорулгаларын чедиишкиниг күүседир дээш сорук киришкиниг ажылдан турарлар.

Бистин чедиишкинивис, ССРЭ-нин болгаш социалистиг дем-каттыштырылга чурттарывыс делегейге ат-алдарывыс ескени, тайбыңнык, демократияның болгаш социал депшилге күштериниң чедиишкинивис империализмниң реакцылыг күштерниге, ылаңгыя америк империализмге, таарымча чок болуп турар. «Совет шериг айыылыңнын», «Совет шеригниң артык күштүүнүн» дугайында хоозун чулчурушкүнүнарны болдурбушаан, социализм биле империализмниң аразында шериг-стратегтиг деңгижүүрүг эскертир, ону бодунуң талазынче ажыктыг кылдыр шинтирлээриниче олар чүткүп, чепсекти эдерее бүдүрээн чедип ап, делегейниң чаа дайынын эгелээриниче белеткенип турарлар.

Аразында харылзаалыг ийи сорулганы — коммунистиг тургузуушкунуу болгаш тайбыңны быжыглаарының айтырыглары шинтирлээриниче бодунуң күжелиишкиннерин утлавдырбышаан, чурттуң камгаланыр күчүзүн улам бедидериниче, Совет Чепсектиг Күштериниң дайынчы сүр-күчүзүн быжыглаарыңче кол кичээнгейни СЭКП ТК болгаш Совет чазак утландырып турар. Шериг-Агаар күштериниң дайынчы күжүнүң өзүл турарындан безин ол сагыш салыышкынын боттанышкыны көстүп турар.

Аңгы үениң совет ужар чүүлдүң генерал-полковниги, Шериг ужар чүүлдүң кол командылакчызының оралакчызы, Совет Эвилелиниң Маадыры

Шериг-Агаар күштериниң аңгы үеде кол өзээ — ракета чедирер самолёттар болуп турар. Оң самолёттарның авиаракеталары дайзының агаарга удур камгалал шугуунуче кирбейи-не, ооң объектилерин узуткан чок кылыр шынарлыг. Чалгынарының туружун өскертип болур болгаш турган черинден дорт ужудуп үнүп болгаш хонуп болур шиңдыг ужудар чаа аппараттаар бистө бар. Кургаг чер шеригнерни детквишаан, агаарга тергиндээр чорукту чедип алыр талазы-биле хөй талалыг ажылды шериг ужар чүүлдү кылып турар. Хөй-хөй совет самолёттар сөөлүг чылдарда ужударының дүргенииниң болгаш ыракшылының талазы-биле делегейде аңаа деңнежир чүве чок болуп турар. Шериг самолёттарының ужудуушкунуунуң дүргеви сөөлүг чылдарда 2—2,5 катаа, а үйден дүргеи ужудар самолёттарның 30 ажыг километрге өскен.

Шериг-транспорт самолёттарының парыгында улуг өскерилгелер болгулаан. Аар чүүк сөөртүр самолёттарның немешкени-биле холбаштыр ниити шеригниң кезектерни болгаш каттыжыышкыннарын бүрүн составы-биле агаарлап дажыглаар арга тургустунуп келген.

Профессионал мергежилии болгаш дайынчы белеткелии бедидеринге чаа-чаа чедиишкиннерни социалистиг чарыштың тиилекчилери — командирлери болгаш политажылдакчылары В. Воробьев, В. Иванов, В. Ребров, А. Царьков, В. Малышев, А. Дербенев, В. Владимиров, В. Филатов оларның кезектери болгаш садыырлары болуп турар.

Ленинчи Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышкан, болгаш чонугга кызыгаар чок бердинген совет дайынчылар Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарының шеригнери-биле аку-дүнмадем каттышпышаан, тайбыңның камгалалында серемчиделдиг турушпушаан, социалистиг Ада-чурттуң камгалалыңга болгаш боттарының патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгезин күүседиринге кезээде белеп.

(СЭТА).

• • •

Кызыл Туктуг Прикарпатье шериг округунуң Н. шериг кезээниң ужудукчулары боттарының байырлалын дайынчы болгаш политиктиг белеткел талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг уткаанынар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында адаларының болгаш кырган-ачаларының маадырлыг чоруктарынга төлептиг болуру-биле олар класска кичээлдерге, тренажёрларга, аэродромнарга болгаш өредилге шөлдериге тиилээриниң нарын мергежилиниге өөренип турарлар.

ЧУРУКТА: капитан А. Иванов болгаш улуг лейтенант А. Гриценко олар шериг албанын тергиин эки эрттирип турарлар.

В. ПЕСЛЯКТЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ОФИЦЕРЛЕР БОЛУРЛАР

«Ленинградтың С. М. Киров аттыг ийи дакыыр Кызыл Туктуг ниити шериг командылалының дээди училищезинге кирип өөренириниге шылгалданың кандидады кыыдыр хүлээп алырыңарны диледим. Төрээн чуртум камгалалы дээш Совет Чепсектиг Күштерге бодуумну бараан болдурарымны күзеп тур мен. Толептиг офицер болуруңну аазап тур мен...».

Невада хоорайның районнарында шериг комиссариаттарынга мындыг уткалыг билдиришкиннер чүс-чүзү-биле кээп турар. Оларның авторлары — шеригниң дээди өредилге черлеринге курсантылар боол киржикээни онгу классчылар. Аңгыдыралга быжыг турушту шилип алырынга ДОСААФ идепкейжилери, школаларда шериг херээниң удуртукчулары, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары оларга дузалажып, сүмелеп турар.

Шериг комиссариадының ажылдакчылары хамаарышкан районнарның школаларынга ужуражылгалар эрттирери-биле гарнизон кезектеринден, шеригниң дээди өредилге черлеринден башкыларны чалап эккеп турар.

— Ындыг ужуражылга бүрүзүнден ооң киржикчилери шериг албанның бергелеринің болгаш быжыг чүрүмүнүң дугайын, партинның болгаш чонуң мурнунга погоннарында ёмдыстарлыг кижилеринің бедик харысалгазының дугайында дыңнап, билип алырлар — деп, Калинин районнуң шериг комиссары полковник Л. А. Юскевич чугаалап турар.

Үстүкү класстарның, илаңгыя школа доозукчузу оолдар-биле бо ажылга культураның, уран чүүлдүң ажылдакчыларының күзелдин-биле киржип турар. Ол дугайын школачы чогаадыгларга, хана парлалгазынга, бот-тывынгыр уран чүүл көрүүдезинге чырыдып, бижип, ойнап турар. Чүгле бо чылдың чеди айларында районнуң өредилге черлеринге келир үениң дайынчызының элээн каш клубтарын ажыттыкаан. Дайын хоочуннары, шериг династияларының төлээлери клубтарның доктаамал авлчылары болуп турар. Чамдык школаларда комсомолчулар тускай стендилерни дерип турар. Олар тус школаның доозукчулары, аңгы үеде Совет Армияда болгаш Шериг-Далай Флодунда шериг албаны эрттирип турарларга, курсантыларга тураскаадыкан.

В. ЦИМБАЛОВ, СЭТА-ның корр.

Ленинград.

КАМГАЛАКЧЫЛАРНЫ БЕЛЕТКЭЭР

«Офицер — маадырлыг мергежил» деп темага келир үениң дайынчызының Кировскиде чаа ажыттыкаан улусчу университеттиң башкайы кичээли эрткен. Шеригже келбертип турар болгаш шериг училищелеринче киреринге күзеп турар үш чүс ажыг оолдар тус черниң ДОСААФ комитединиң хуралдаар залын долдур олурупкан. Университеттиң ректору К. Нурбердиев ынча дээн:

— Совет Эвилелиниң Маадырлары-биле, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле таңаа докталгал ужуражыл турар бис. Революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның турасканындыг черлеринче походтаар бис, эрес-дидим чоруктуң кичээлдерин, айтырыг, харыы кежээлерин, спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге варгылдаалар эрттирер бис.

Курсту долузу-биле өөренип эрткен соонда, шыырак белеткелдиг, өдепкейлиг дыңнакчыларны шериг училищезинче киреринге университет сүмелээр.

А. ТАГИЕВ, СЭТА-ның корр.

Кировск.

Чаңгыс чер-чурттугларывыс

ӨӨРҮП ЧОРУУРЛАР

Дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң чайгы үези. Хүннээректиг Тыва чурттуг Чечен-оол Сааның шериг хүлээлгезин эрттирип турары танк салбыры өөредилгени организастыг, идепкейжи эрттирип турар. Аңаа кезектиң офицерлериниң, политажылдакчыларының, бичe командирлериниң чогаадыкчы, удуртукчу ажылының болгаш дайынчы коллектив ортузунда социалистиг чарыштың дээштии, аңаа солдат бүрүзүнүң идепкейлиг киржилгези, чүткүлдүү бирги черде туруп турар.

Бүгү-ле медээлерден, командалардан хенертен болур командa «Чыыш». Бо удаада бээ-ла хенертен болган командадан хаңы уйгу өйүнде шыышыг турган казарма, ончок оолчукка чаза шаптырыкан ары өө дег, иңнейиш-ле берген. Келир үениң механик-башкарыкчылары — мергежилдиг танкистер каш-ла минутада танкодромга чедип келген. Рота өөредилгеге белеп.

Чер, дээрни сиртилеңир күчүлүг дайынчы машиналар «хоректенип» үнгеннер. Хүнээдир чагаа чаастан чер малгаш-биле шыптынган болгаш, машиналар борбак-борбак малгаштарны ораанчок шыбаптың портрединиге база бир кескү хевир болур.

Аңгы болгаш келир үеде салгалдың амыр, тайбың аас-кежии дээш демисел дайын болган күш-ажыл хоочуннарын каттыштырып турар.

ЧУРУКТА: 36-гы штурмакчы тускай курсант бригадазының кежигүнүнериниден саңныг-ла кижи ээп чаңып келген...

В. ХРИСТОФОРОВ биле Б. КАВАШКИНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Эртиен дайынның каржы-дошкун тулчуушкуннарындан арткан «балыгныг» бистиң чер шагда-ла өнүртүр «ишпеп» каапкан. Дайын чылдарының олуңнуг чаңгызы үе эртиен тудум бистеп ыраа бар-ла чыдар. Ынчалза-даа Төрээн чурттуң камгалакчыларының дугайында чаа-чаа аттар биске ап-даа билединип кээп турар. Ол кижилер дугайында тоожулар, чеченi чугаалар, ырлар ап-даа бижиттинер. Чүге дизе, оларның кайы-бирээзиниң салым-чоду совет чонунуң, ыядыр чонунуң, тиилеачи чогаадыкчы, тургузукчу чонунуң коллективтиг дидимчи чоруктуң школазы.

ДИДИМ ЧОРУКТУҢ ШКОЛАЗЫ

Совет Эвилелиниң Маадыры В. С. Афанасьев-биле ужуражылганың соонда, Кустайның бир ортумак школазының үстүкү классчыларындан дыка хөй оолдар боттарының ажыламмыдыралын Совет Армия-биле холбаар дээ шинтирлээнер.

Алдарлыг чаңгыс чер-чурттуунуң сактыышкыны оолдарга эрес-дидим чоруктуң болган социалистиг Ада-чурттуга бердинериниң кичээли болган. Василий Саффронович он тос хардыында шериг хепти кеткен. Воронежтен Прагага чедир аар-берге тулчуушкуннарлыг узун орукка дайзының он сес танкызын узуткаан.

Пионерлер бажыңының чанында тургустунган келир үениң офицерлериниң клубунуң ажылдан кылган школачыларның шериг-патриотчу кижизидилгезиниң программазында шериг-патриотчу кижизидилгезиниң программазында шериг комиссариадының ажылдакчылары-биле беседалар, Ада-чурттуң Улуг дайынының дугайында кинофильмнер көрүлдези, Совет Армияның болгаш Шериг Далай Флодунуң хүн бүрүдеги амыдыралы-биле таныжылга дээш оон-даа оске чүүлдер планнаттынган. Ол бүгү оолдарны чурттуң шериг училищелериниче өөренип киреринге белеткеп болур. Сөөлүг каш чылдарда клубка муң ажыг школачылар мындыг ялзылыг белеткелди эртиеннер. Олардан ийи чүс ажыг кижи бо хүннерде чурттуң дээди шериг училищелериниде өөренип турар.

Кустанай.

Н. ИДРИСОВ, СЭТА-ның корр.

РАДИСТЕР БОЛУР

Минскиде ДОСААФ-тың радиотехниктиг школазынга медээ дамчыдылгазының, медээ хүлээп алырының дүргеннинге болгаш чазыг чогунга маргылдаа эртиен. Киржикчилерден дыка хөй кижи разряд нормазын чедиишкиниг күүсеткен болгаш дөрт кижи — спорт мастери атты чедип алган.

Оолдар, кыстарның мындыг чедиишкиннинге техниктиг эртемнериниң кандидады делегей чемпионы В. Бензарьның, спорт мастери В. Федосеевтиң, дуржулгалыг радист Г. Гришуктуң үлүг үлүг.

—Бис бедик класстың спортчуларын белеткээринден аңгыда чурттан турар черниң айы-биле радиоспортту хөгжүдеринче кичээнгей салып турар бис—деп, школа начальнигы Б. Жарко чугаалап турар.

Л. ТРАЦЕВСКИЙ. Минек.

ДАЙЫНЧЫНЫҢ НАМДАРЫ

Июль өтезинде Кочетово суурга чеде бергеш, Ожиган Пильчир-оол (документизи-биле адаарл) хоочуның магалыг солун чугаазын база катап дыңнаан мен.

ЧУГААНЫҢ ЭГЕЗИ

Ол чугаазын мынчаар эгелээн:

— Эң баштай дыңнаан чүвем — авамның чугаазы. Аваң ады Сумбаа чүве — Долаан Сержи кадайның уруу. «Аваң ынчан аалга турбаан. Хомду дайынынга киржип чоруй барганда төрүттүнген сен. Хар эрип, хек-даван чаа-ла частып турган үе чүве...».

Ачамның Хомду дайынынга кады чораан чамдык өөрүн, оларның ажы-төлүн билир мен. «Коммунизминиң херели» совхозтуң алдарлыг малчыны, Ленин орденниг Лаа-Суунуң адазы Оюн Саң-оол, академия дооскан Лакпаның адазы Оюн Дамдын-оол, хой бригадири Бичe-оолдуң адазы Оюн Аг-баан. Ичикпаанның адазы Оюн Дозулдай, ооң ыяй Дөңгүр-Көктүң адазы Оюн Ужар-оол, ол болза бистиң черден эң баштай Москва четкен Ужар-Маадыр болгай.

КЫЗЫЛДАР БЕЛЭЭ — ЧЫРАА-БОРА

Ынчан он бир харлыг мен. Ачам меңи Соржу-Хелиң ламаның аалынга аппарып каан. Номга өөрензин деп болдааны ол. Хелиң меңээ моол бижик айтып берип турган. Мен ооң хоюн кадарар, инээнинг кажаазының иштин аштаар турдум. Бир дүне даваш-ла эвес даваш үнду. Боо-даа эдер. Оттуп кел-ле, шуглаамдан тура халыдым. Аал иштиң өг бузун тур. Хелиңниң девидээни яңдең, хол-буду сиригээр, дувүреп, далажып турары хөлчок. Аал иштиниң менче сагыш салбайн турарын ажыглап, үргүлчү-ле бодап, сактып чораанын аваң өөнче, ылымче чанар-дыр дээш халыплаттым. Карацгызы хөлчок. Элегес суун арай боорда кешкеш, Сут-Бажыңче дортун бодап ыдып-ла ор мен. Хөрек иштиң ышкамнап, ажып чор. Хемертеи кадыш-кудушла диди. Миниң кээримге, орустар аразында болдум. Чүве-ле айтырар, орус сөс билир эвес, характерым дапыладырынга ёй мен. Чадашканы ол боор, эдерткеш чоруптулар. Меңи тудуп алган кижилерден-даа хөй орус аразынга ыяелди. Оларның аразындан Калинкинин танып каап, харын эки сеткидим. Тывалаар кижи. Ачам ооң шанак, тергезин болгаш андазының ачылап, ажыл-хожулун кылып аар турган. Калинкин меңи бажыңынга экелгеш, чулуидургаш, са чемгерип кагды. Аалым барааны көстүр черге чедир үдеп каарга, машинаң чаа берген мен. Шаңгаанны орү кара аяттыг кижи чүгүртүп орган чүве. Келзе-ле Кара-Сал ашак болду.

— Кызыл орус биле ак орус чаалажып турар...— деп сөс чедирип келди.

Деартазымда ачам чоруткаш, чидип-чидип келзе-ле, чеден хире арган аят сүрүп экелди. Кызылдарның кадартқан аяттары дээр чораан.

— Сен бичии, но күш дузаланаан. Сенде аят чок, ам аят муиар — деп, орус, тывазын ходуп чугаалаш, бир кызыл партизан медээ бора аят белекке берди. Оңу Чырва-Бора деп шолалап алган мен.

КҮШ-АЖЫЛ МЕНИ КИЖИЗИТКЕН

Кара чажымдан ажылдап өстүм. Аваамга шай хайындырар чээрген чыыптар апаргынымдан эгелээп күш-ажылдың ажыын биле берген мен. Он чедилеп чораап, кускунхаай тудуп алгаш, Чаа-Кежигден Элегес күрэкономунуң улуг бугазын үндүр казыштым. Ынчан арвээ биледиң хойладым. Ол-ла чайын үжүкбижик шылгалдазынга киришпитим. Мени Кызылче, хевилел сургууллуче чорудупкан. Типография ол ийин. Солун, депгер өрүүргүне он чеди книжи өөренип турган бис. Үш чыл эрткенде мастер апардым. Оон Москваже сургуулладып чорудупкан. Аңаа полиграфия техникумуну доостум. «Правданың» комбинадынга практика эрттирип турдум. Оон чаңып келгеш, типографияга инженер-мастер болуп ажылдап турган, директорунга депшиттирдим.

АВАВЫС ҮДЕП КААН

Он үш харлымда ачавыс чок апарган. Үш оолдуг, үш кыстыг арткаш, ававыс бистиң чаасканы дорuктур азырап каан. Совет чүртче халдан келген эжелекчи дайзыннарны сылба шапчып чок кылырынга киржир изиг күзелим изеректен өргүүлелди шагдала бижип киргеп, ооң харызын манап чоруп турган мен. Акым база бижээн болду. Фронтуже эки турачылар үдээр хүнүң бүдүүзүнде авам дөө Могайдан тергелиг аяттыг келди. Шыырак хойну дөгергеш, эдии дүлүп алган, ханта соктаан тараалыг, бир ханта баскан быштак. Хырычыкта ажывас чөкпектиг болду. Ол бүгү чемни биске тудускаш, көгээржикте тыва арагазын боду кедээр салып кагды.

Дазырың акым-биле менче кезе кайгап, хандыр боданып ора, хойнуидан сыңый уштуп экелдим.

— Ырак чер баар апарган оолдарым-дыр силер. Бертен эскен өремем-дир. Чиңге-таадан өремелеп чиңер, оолдарым — дээш, сыңый аксын боттаи сынрии чешкеш, өремеани тавакче сы тудуптуг. Даңны атсы хөөрештивис.

— Тенек-мунак чорбанар. Салдынчак чоруп болбас. Дайын деп чүве тон берге деп, ачанар чугаалап чорду. Кара дайзынны басчып каапкаш, тиилелгелиг чаңып келир аас-кежиктиг болуңар. Бисче сагыш човаан херек чок. Аалга турар улус кайнын ажырар. Эрес-дидим чорунар!— деп, ававыс чагып чорду.

Уделгениң митингизи төнери-биле, хөгжүм адаа-биле чиртилеңир базып чорупкан бис. Улуг-Хемниң паром аксынга келириивиске, ававыс эриң кырында тур. Чыыларн чон аразы-биле шугуй-варак, чыскаалдан үндүр түгүрүшкеш, сайлыг эриң кырында турган ававыс-биле куспаткажы каапкаш, чарлып чорупкан бис.

— Оолдарым!.— деэш авам үнү кулаамга дыңналып чыдып калган.

АКЫМ ДАНЗЫРЫН

Он дөрт дугаар взводтуң командири улуг лейтенант Куулар Дончуттуң дайынчызы чораан. Ровнону хостаарының тулчуушкунуңга акым өлүртүп каан. Дончут база аңаа амы-тынындан чарылган. Куулар Дончут ёзулуг коммунист, командир кижи. Ооң төрээн чурту — Чөөн-Хемчиктиң Хөндергей. Улуг лейтенант Сат Бүрзекей, аңаа дайынчылар Сарыглар Канчыыр-оол, Карa-Сал Кошкар-оол олар Дончуттиле чаңгыс хемниң оолдары дайын шөлүнден ээп келбейн барганнар.

Фронтудан чаңып келген менден акым Данзырынның кажан-даа көстүп келбезин билип каап, авам «акыңны чоп каактап чорбаан сен?!»— дидң.

Дайынга өлүртүп каан оглуңуң аагын ууп шыдавайн, олча чылын ававыс «кызыл-дустай» берген. Дайын уржуу деп чүве ол-дур.

ТЫВАГА КАТАП КЕЛГЕНИМ

1943 чылдың төнчүзүнде мени Иван Тимофеевич Кузнепов-биле Тываже чорудупкан. Бир ай хире үеде Тываның ырак-узак кожууннарын эргий кезээш, тыва дайынчыларның фашистерге удур маадырлыг тулчун турарын чыыштарга, хуралларга чугаалап берип чордувус.

ЧУЛЧУРГАЙДА СОРБУ

Дайын соонда типографияга директорлап, партия, совет ажылынга ажылдап, сөөлзүреди Кочетово кодээ Советни даргалап тургаш, пенсиняже үндүм.

Аныяктар-биле бо-ла ужуражы бээр мен. Каяа-даа баарымга, кескү карактыг кижилер айтырар:

— Чулчургайда ак-ак сорбуларың төөгүзү кандыг ярги?

— Дайын шөлүнге аар балыглатпаан мен. Бир катап чаныма сыарай чазылган. Ооң кавындызы мени хөме алган. Дайын чаңнымның дүшкен чери ак-ак сыырлер ышкаш көстүр болуп чулчургайымда артканы ол.

Бо чылдың сентябрь 1-де тыва эки турачыларны фронтуже үдээнииң 40 чылы болур. Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну Ожиган Бадзанович Пильчир-оолдуң сактымышкынын ол байырлаага уткуштур номчукчуларга сонуургаттым.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

Совет кижи—чурттуң ээзи

ЗАВОДТА ДЕПУТАТТАР БӨЛҮҮ

МОЛДАВ ССР, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг Кишиневтуң саналга машиналарының заводунда чер-чер Советтериниң улус депутаттарының ат-алдары улуг. Бодунуң коллективиниң ажыл-херектери дээш олар күш-ажылчы болган хөй-ниитиниң идепкейлиин улам бедиткен. Депутаттарны бүдүрүлгениң эң кол участоктарында быжыглаан болган олар ажылга чогаадыкчы чоруу-биле, кызымаккайы-биле өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Депутаттарның бүрүн әргелеря чүгле бүдүрүлгете эвес, коллективке кижизидилге ажылын эжиндиргиге, дагдыныкшыл шимчээшкинниң хөгжүдүрүгге илергейлеттинип, заводтуң ажылчыннарының болган албан-хаакчыларының ажылынга таарымчалыг байдалдарны тургузар, оларның амыдырал-чуртталгазын, дыштанылгазын эжиндер айтырыгларже кичээнгейни угландырып турар. Быжыг харылзааны тутнан, отчёт берип, соңгукчуларның чагыгларын депутаттар күүседип турар.

Заводтуң бригадалары болган участоктары күш-ажылды коммунистиг ёзуу-биле көөр дээш шимчээшкинниң 25 чылынга тураскаатқан социалистиг чарыш калбарган. Ол чарышка коммунист Николай Григорьевич Нединиң удуртқан бригадазы типлекчи болган.

ЧУРУКТА: Н. Г. Нединиң бригадазы.
Б. КАПНИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Сагылга-чурум—бүгүдениң херээ

МАШИНАЛЫГ САДЫГЛАП...

Күш-ажылдың сагылга-чурумуның үреҥчилериниң эртем чок байдалды бүдүрүлге, организацияның бүргүзүнүң коллективтериге тургузар, ажыл шагын долузу-биле чөп ажыглаар, ажыл шагын — ажылга ажыглаар — хүннүң негелдези мындыр.

Бо талазы-биле хымалданы чорудары-биле каттышкан рейдиниң ИХМ-ниң республика күравтоинспекциязы болган «Шын» солун редакциязы хоорайга чоруткан.

Вино-водка садыглап турар барык бүгү-ле магазиниериниң чанында КАИ-ниң постулары 9 ашты черге тургускан. Хыналданы хүндүскүүнүң 11 шактан 13 шакка чедир уламчылаан. Ол үениң дургузунда ук магазиниерге келген машиналардан 50 ажыр машинаның чолаачылары-биле чугаалашкан. Оларның хөй кезии — аъш-чем, азы таажпы садыг алыр дээш келдиниис деп тайылбырлааннар.

Албан черииниң машиназын мунуп алгаш, ажыл шагының үезинде магазиннеп чоруурун кымга-даа чөпшээревээн-не болгай. Оларның аразындан дыка хөй кижилер арага алыры-биле келгилээн. Оон чамдык чижектерин маңаа көргүзүп көрээлиҥер.

Эът-сөөктен далган кылыр заводуның ГАЗ-53 марканың № 97-43 ТВЕ автомобильдиң чолаачызы А. А. Вишневский тудугжу П. М. Мусунов-биле № 46 магазинге кады келгеш, водка, коньяк садыг алган. Төрүттүнген хүн демдеглээринге хереглээря-биле алдывыс деп тайылбырлааннар.

«Тыва септелге тудуг» тресте хамаарыжыр К-700 № 02-98 ХУМ тракторлуң чолаачызы Н. А. Малов № 56 магазинге эзирик чедип келгеш, арага садыг алырын орааллыкшыл турган. Хүндүс, ажыл шагының үезинде чолаачы Н. А. Малов албан черинииң машиназын эзирик башкарып чорааны шуут элдептиг. Ол дээрге машиналарны гаражтан үндүрерде контроль чок, удуртукчуларның талазындан негелдениҥ кошкаан көргүзүп турардыр.

«Тувзобувь» каттыжымышкынның ИЖ 2715 марканың № 72-20 ТВД фургон-москвич чолаачызы И. А. Степанов мастер И. Ф. Дорошенко-биле № 2 магазинден 2 шил «Ягдам» садыг алганнар. Ажыл үезинде чүге садыглап чоруур силер деп айтырарга, мастер И. Ф. Дорошенко: ырак черден оглу чедип келген, ынчангаш орук айфы-биле магазинге кирип келгенин чугаалаан.

№ 2 КМК-га хамаарыжыр 2715 № 60-08 ТВЕ москвичиниң чолаачызы С. В. Тырышкин автозартык кезектер магазинииге артык кезек садарыбиле келген. Оон орук бижиниде август 16—22-ге чедир Улуг-Хем, Таҥды, Кызыл районнарже командировкада деп бижээн. Чолаачы боду командировкадан чедип келдим, ам кайнаар чоруур дээп болдур, ынаар чоруур апаар мен деп тодаргай эвес харыны берген. Оон орук бижиниде командировка демдеглеп каанын ажыглап, чолаачы машиналыг хоорай кезии чоруп турган.

Орук бижиниде 6—7 хонук хуусаалыг командировканы тодаргай эвес демдеглээн. Оон ап көөр болза, № 2 КМК-ның администрациязы чолаачы С. В. Тырышкин кайда, кайы районда чоруп туралын боттары безин бүлбес. Ёзулуг-ла контроль чок чоруук деп чүве ол-дур. Бир райондан келгеш, ескезимче бааска орук бижии катап бижээш, тодаргай хуусаалыг кылдыр үге чоруудуп болбас деп. Ону ынчаар кылыры ажылдаарынга эптиг, чолаачы кижиниҥ ажылын чурумчударынга таарымчалыг болур үжүрлүг.

А херек кырында № 2 КМК-ның удуртукчуларының талазындан контроль чогун ажыглаш, чолаачы хууда ажылын кылып чоруп турган дижик, ону база администрация хынап шыдавас. Чолаачы август 22-ге чедир командировкада санаттынып турар болгай. Администрацияның четпес ажылының уржуундан хажыдыышкынарны кылып болурунга таарымчалыг байдал тургустунуп турар-дыр.

Мындыг янзылыг хажыдыышкыннарны хөйүү айтып болур.

«Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун бижыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болган ВЦСПС-тиң докгаалыында каяа-даа негелде, хымалданы күштелдирер, күш-ажылдың сагылга-чурумун эжиндиргиниге угланган тодаргай хемчеглерин ажылдап кылгаш, ону боттандыраын чедип алырын айыткан болгай.

Үстүнде чижектерден алгаш көөрге, чамдык ажылдакчыларның талазындан ажыл шагында күрүненин машиназын мунуп алган, хууда херээн кылып, аъш-чем азы арага садыг чоруп турар чоруктар илерээн. Ынчаар чоруурунга чеже кывар-чаар материалдар чарыгдаттынмар-дыр?

Бо чоруктар канчап тургустунуп келгенил? Мында чылдагаанналар-ла хөй. Администрацияның, удуртулганың талазындан негелде чогу, кошкаа — онаашкан ажылынга ак сеткилдиг эвес чамдык кижилер күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп болурунга арганы берип турары ол-дур.

Чолаачыларның орук бижиниде гаражтан эртен үнериниҥ, кежээ гаражка дедир келириниҥ шагын айытпаан. Шак мындыг байдалды ажыглап алгаш, чамдык чолаачылар кывар-чаар материалдарны артыкка чарыгдап, албан черинииң машиналарын хууда хереглелин хандырарынга ажыглап, харын-даа, арага садып чоруп турар фактылар бар болгулаанны ол.

Моон алгаш көөрге, сагылга-чурумну бижыглаар дугайында докгаалдың негелдезинге холбаштыр будүрүлге, организация, албан черлериниге кижизидилге ажылын күштелдирер талазы-биле тодаргай хемчеглерин ап чорудары сонгазрлаттынмас чүгүлә айтырыг болуп турар-дыр.

Рейд бригадазының кежигүнери: Т. ДАЖИМБА, ИХМ-ниң республика күравтоинспекциязының ыяш даргазының оралакчызы; Н. ООРЖАК, «Шын» солунуң корреспондентизи.

Тайбың, улустарның айыыл чок чорду дээш

ТАЙБЫҢ—ТУГУВУС

Борис Ефимович Ефимов — эң сураглыг совет чуруккуларының бирээзи. Оон политиктиг карикатуразы 60 чыл ажыг үеде дайын кыпсыкчыларын сойгалап келгген.

ССРЭ-ниң Уран чуруула академиязының чиигине кежигүнү Б. Ефимов-биле ПМА-ның корреспондентизи ужурашкан, дайынга удур шимчээшкинниң ужур-дузазын, тайбың дээш демиселге чогаадыкчы интеллигенциянның ролюн чугаалап бээрин диледи.

— Тайбыктан артык чүгүла чүве чок — деп чүтөөлээш, оон уламчылаары болза:— Кижилерниң хөй иеруузүнүң ыдык бодалды деткиҥ турарынга аажок өөрүүр-дүр мен. Бедик сайзыралды айылга таварыштырар, оон бүгү чеҥнешкиннерни үреглеп хоозурадыр хээн кыжаныышкынның тыптып келгени утаан-сарыылдыг, эң сеткилдиг кижи бүрүзүнге ыдык аймылды дүй турарынче, ону болдурбазынче чүткүлдү тыныдырып турар. Дайынга удур шимчээшкинниң хоступ көрбээн калбарыышкыны ону бадыткал турар. «Турар бе азы турбас бе?» деп Гамлеттиҥ бо айтырыы бөгүн бүгү кижи төрелгетениҥ мурнунда салдынып турар. Чаныралыышкын бе азы хүннүүрлүг чоруктуң үлам күштелири бе, арыг дээр аданата чырганалдыг-бай аммырал бе азы чырык черни хүл ыйбаландырар ядролуг халап бе?— амгы үениҥ кол айтырыы ол-дур.

— Силерниҥ-биле алырга, тайбың дээш демиселдиҥ бегүүгү үе-чадазында кол үүлдеш чүве үүү ирги?

— Социал, политиктиг, эстетиктиг янзы-бүрү үзел-бодалдыг кижилерниҥ дайынны, ракеталарны, термоядролуг чевсекти, бомбаларны болгаш сунербомбаларны көөр хөөн чок чоруу-биле чаҥыс аай болу бергени. Тайбыныы камгалаары — кижи төрелгетениҥ ниити болгаш соңгаарладып болбас херээ деп чүве кажандаа шак ыыңчаар ылеҥ-биле черле тургустунмаан боон чадавас. Үзел-бодалдары болгаш бүзүрелдери янзы-бүрү-даа болза, делегейниҥ сөөлгү конференцияларының, симпозиумнарының, ужуражышкынынарының киржикчилери делегей байдалының чидиглеҥишкинин чүгле тайбыныҥ дайзынарынга ажыктыг деп чаҥыс аай түнелдя үндүрүп турарлар.

— Тайбың дээш демиселге чуруккуның ролю чүдел? Ол чүүү кылып шыдаарыл база кылыр ужурлугул?

— Көрүкчүлериниҥ болгаш номчукчуларының канчаар утаап билиҥ, хүлээп алыры чуруккудан азы чогаалчыдан дыка улуу-биле хамаарыжыр. ССРЭ-ниҥ чуруккуларының VI съездизин делегейниҥ чуруккуларын утаан-сарыылдыг болгаш гуманизмиҥ тиилелгезин дээш демиселге күжениишкиннерин каттыштырарыынче кыйгырган. Хүн херелиҥге чырыттынган хамада кижи хөлегезиниҥ дүрүзүү болза башгайы уран чуруула болган дээрбин Леонардо да Винчи бадыткаан чораан деп ол кыйгырыгда чугаалап турар. Ядролуг частыышкыдан хүүктелган кижиниҥ хөлегези эң сөөлгү чүрүк болу бээрин чепшээрел болур бе? Уран чүүлдүн күжү канчаар-даа аажок улуг. Улустар аразынга найыралды болган кады ажылдажылганы каяа-даа, кажан-даа ол быжыглаар, улустарның бот-боттарын билчиринге, чоошулаажырыгга дузалаар. Хөй-хөй чыыштарга, мээлгин «Тайбың болгаш амыдырал дээш, ядролуг дайынга удур» деп Бүгү-делегейниҥ Прагага чоокта чаа эрткен ассамблеязынга культура ажылдакчыларының үүнүүн сүр-күүзүг дыныалын турганын мен болгаш мээң эптерим сеткил хынышкын-биле демдеглеп турар. Хөй-хөй чурттарга олар тайбың дээш шимчээшкинниң мурнуку одуруунга чоруурлар. Чогаалчылар, чуруккучулар, режиссерлар, артистер боттарының чогаалдары-биле дайынга болгаш дайын айылынга удур демиселче кижилериниҥ хөй миллион массаларын кодурүп болур аргалыглар. Ол демиселче оларның улам идепкейлиг-биле киржип турары— тайбың херээниҥ тиилеттирбезинииң магадылаларының бирээзи-дир.

— Силерниҥ-биле алырга, политиктиг сатира бөгүн калдыг болур ужурлугул?

— Ачы-бүүнүг үүл дээш туружур болганда, сатира чидиг болур ужурлуг. Тайбың дээш демиселжир төлээде, ол эптеп чок болгаш кадыг-дошкун болур ужурлуг. Дайынга болгаш агрессияга удур дээштиг туружур болганда, ол дайынчы база шаап халдакчы болур деп бил. Кижиниҥ бодаан кижи төрелгетениҥ дарлалдан база картыс ёзуудан камгалаар төлээде, ол кам-хайыра чок болгаш кээргел чок болур ужурлуг. Адык сообда, сатира болза, эң-не чөптүг хереги — Чер кырында тайбынны шоодугуҥ чепсээ-биле камгалаар төлээде, ол каттырыынчыг болур ужурлуг.

— Силер бо чылдың сентябрьда Москвага ажыттынар «Сатира тайбың дээш демиселде» деп IV Бүгү-делегей делегелгениҥ оргkomитединиҥ дараазы болгай силер. Ол корулдениҥ онзагай талааларыгга докгаан болур силер бе?

— Ол дугайын делегелгениҥ кыйгырыы чугаалап турар: «Боо-чепсектиҥ эндере бүдүрелиниҥ шеглээр, делегейниҥ дүшүүрлүг чоруун чавырыгдырар дээш демиселди күштелдирер». Көрүлдениҥ сорулгазы — чуруула уран чүүлүнүң чепсектери-биле тайбың талалаанчыларының чедип алган чедиишкиннерин көргүзер, байдың кыпсыкчыларының, дажыг болгаш чажыт агрессорларның үүлгедиглерин сойгалап илередир. Делегелгениҥ кыйгырыы-биле чөптээрежин турар бүгү чуруккуларын аңаа киржириниче чалап турар. Конкурстуң түнелдерин делегелгениҥ ат-сураглыг жюризи түүжээр.

(ПМА).

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААРЫ— ЭҢ ЧУГУЛА СОРУЛГА

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Профэвилел делегациязын баштап, ССРЭ-ге келген АКШ-тың сураглыг профэвилел ажылдакчызы У. Уинписингербиле СЭКП ТК-ниҥ Чиигине секретары, ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуҥ Даргазы Ю. В. Андроповтуҥ бесседазы массалыг информациянын америк чепсектериниҥ кичээнгейин хаара тутнан. Совет удуртукчуның чугааларының тодаргай допчуулалын паралга, телевидение, информация агентстволары дамчыдып, тайылбырлавышаан, тайбынче ССРЭ-ниҥ чайгылыш чок тура-соруун, ядролуг боо-чепсектии эндере бүдүрерин кыйчыктырбас, делегейниҥ чаа дайынының кыжаныышкынын чайладыр дээш АКШ-биле чөптүг дугуржулганы чедип алырынга оон чүткүлдүүн, ийи чурттарның ажылчы чоннарының аразынга найыралчы харылзааларны хөгжүдериге белеии онзалап демиселтен турар. Болуушкуннарның айылдыг хөгжүлдезин соксадырын, тайбынны быжыглаарын Совет Эвилели бодунуң эң-не чугула соругазы кылдыр санап турарын Ю. В. Андропов онзалап демиселиниҥ парлалга, телевидение, информация агентстволарының тайылбырларында айытқан.

«Женева чугаалажымышкынарынга чогумчалыг, эвилеп чорукту илергейлээриниче Каттышкан Штаттарны Ю. В. Андропов кыйгырган-дыр» деп этеиҥ адаанга беседа дугайында дыпнадыгны «Вашингтон пост» солун парлаан. Европага ядролуг боо-чепсектерии кызыгаарлаар дугайында Женевага дугуржулганы ССРЭ болгаш АКШ чедип ап шыдаар дээрзинге совет удуртукчу идегелди илергейлээн-дир деп, солун бижээн. Боо-чепсектерии эндере бүдүрүп турары делегей харылзааларында эң-не таарымча чок, айыылдыг үүл болуп, делегейниҥ чаа дайынының кыжаныышкынының дүрген болгаш шыгыы чидиглеҥишкинииҥ үнер дезү болуп турарын совет удуртукчу тодаргай айытқан. Ядролуг боо-чепсектерии кыларары дээш Женевага ак сеткилдиг дугуржулганы чедип алыры дээш ССРЭ-ниҥ туружп турарын Ю. В. Андропов онзалап демиселиниҥ. Ынчаарга ССРЭ чаасқаан бодунуң чепсээн дүжүрерин Совет Эвилеиинден негеп болбас. Ону кажан-даа кылбас бис деп, совет удуртукчу медеглээн-дир деп, «Вашингтон пост» бижээн.

Ортумак ыракшылдың ядролуг ракеталарының дугайында Женевада чугаалажымышкынарга Совет Эвилели моон соңгаар-даа чогумчалыг болгаш эптиг туружту эелээрии Ю. В. Андропов онзалап демиселээн-дир деп. «Нью-Йорк таймс» солун бижип турар. АКШ бир эвес бодунуң ядролуг чаа ракеталарын Барыын Европага эккеп тургузуп эгелээр болза, Совет Эвилели бодунуң болгаш эвилелчилериниҥ айыыл чок чоруун хандырар соругага-биле камгалалдың харыы хемчеглерин ап чорудар ужурга таваржыр апаарын совет удуртукчу медеглээн деп, Си-би-эс телекомпания айытқан.

Ийи чурттарның ажылчы чоннарының аразынга, америк профэвилелдериниҥ болгаш ССРЭ-ниҥ профэвилелдериниҥ аразынга харылзааларын Ю. В. Андропов чүүлдүгзүүшкүн-биле көрүп турардыр деп, ЮПИ агентство демиселээн. Ынчалзажок ол харылзааларга моондактап турары дээш АФП—КПП-ниҥ удуртулгазы болгаш АКШ-тың эрге-чагыргаларын совет удуртукчу шүгүмчүлээн деп агентство айытқан.

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИР ДЭЭШ

ХАНОЙ. (СЭТА-ның корр. А. Низамутдинов). Металлургия болгаш машина тудуушкун ажылдакчыларының профэвилелиниҥ Ханойга эрткен адырлар конференциязы Вьетнамның профэвилелдер федерациязының ам болур V съездизинге белеткелдиҥ чугула үе-чадазы болу берген. Адыр конференциязының база бүдүрүлелерге болгаш күш-ажылчы коллективтерге оон мурнуу чарында эрткилээн профэвилел хуралларының киржикчилериниҥ кол кичээнгейниге бүдүрүшкүнү доктаамал өстүрериҥ хандырар, бар бергелерии ажыл эртер талазы-биле хемчеглер тургап. Ол хемчегдер төлевилеттиҥген сорулганы чедиишкиниҥ чедип алырынга — амгы үшкү беш чылдың төнчүзүнге чедир 1980 чылдынга деҥнээрге адырның продукциязының шинги өртек-үнезин бүдүн чартык катап улгаттырарынга база идиг бээр үжүрлүг.

Ол сорулганы чедиишкиниг шинтипирлээрииҥ эң чугула негелделери ийи фактор болуп турар: кадрларны комплекстиг белеткээри болгаш биилдиг таарыштыр тургузары, ол ышкаш социалистиг чарыштың чер болганга организастаары-дыр. Күш-ажылдың будуруткчүлүүн болгаш кылыр үнүрүл турар продукциянын шынарын бедидер, эртем-техниктиг депшилгении чедиишкиниерин бүдүрүлгете дүрген иептередир дээш демиселче ажылчыиларны кодурбушаан, адырның мурнакчы коллективтериге деҥнежири, акылдыма социалистиг чурттарның чедип алган үелиг дружылгазын пропагандалаары болгаш иептередири эргежок чугула дең конференцияга болгаш хуралдарга онзалап демдеглеп турган.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНГА ДАЯНГАШ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Вьетнамның, Лаостуң болгаш улусчу Кампучияның удуртукчуларының Вьентьяңга болган конференциязынга база катаи онзалап демдеглээнии ышкаш, Индий-Кытайның ажы-дуңмалыышкы үш чурту Совет Эвилели-биле, социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа чурттары-биле эң-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарын боттарының даштыкы политиказының кол үндезии үүлү кылдыр көрүп турар деп, Кампучия Улус Республикаиың даштыкы херектер министри Хун Сен Национал хуралдың пайысылалта болган ээлчеглиг сессиязынга медеглээн. СЭКП-ниҥ болгаш Совет күрүненин политиказы, ССРЭниҥ көдүрген хөй сааныг санаалдары ядролуг дайынның тыптып келириниҥ айылын чаңладырынче утланган болгаш делегей байдалын экижидерииге идиглиг чугула фактор болуп турар деп, ол чугаалаан.

Социалистиг дем каттыжылга күрүнелериниҥ, ол ышкаш делегейниҥ дешилгелиг күштериниҥ дузаламчызынга болгаш деткимчезинге даянып алгаш, улусчу Кампучия бодунуң делегейде туруштарын базым саныда быжыглаар орар деп, Хун Сен демдеглээн. Реаксылыг кымерж эмиграциязының чүүүл-базының артынчыларын тежээлге алган АКШ-тың, делегей реакциязының өске-даа күштериниҥ талазындан аныяк республиканы ажээшкиг ёзуу-биле көрүп, бистиҥ бурунгаар шимчээшкинниистиҥ мооидактарын оралдажып турза-даа, Кампучияда байдал эглиш дииес деп, министр онзалап демдеглээн.

Кампучия Улус Республикаиың Министрлер Чөвүлелиниҥ илеткелии депутаттар дыннап, чугаалашкан, ону республикаиың Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазының оралакчызы Чеа Сот кылган. 1982—83 чылдарның көдээ ажыл-агый сезонуның рязинин 1 миллион 737 муң тонна болган дүжүттериниҥ ниити чыылдазы, ол ышкаш өске-даа культураларның чыылдазы, мал болгаш балык ажылының продукциязын бүдүргени ажыл-чемге чоннуң хереглелдерии колдуунда хандырар арганы берген деп ол илеткелде чугаалаан. Полпотчуларның араатанзыг ёзуубиле чагырып турган үезиидеи республиканың экономиказыиа салгалын арткан аажок улуг хожудаашкыиларны чок кылыр сорулга-биле үлетпүр будүрүүшкүнүн дүрген көргүдериниҥ онза чугулазын база илеткелде айытқан.

Пол Поттуң — Иенг Сариың — Кхиеуның кем-бурүүлүг чагыргазының чылдарында кырын өлүрүүшкүнүүн политиказы боттандырып турганының түнелиниҥде 2 миллион 750 муң кижиии үзүткан чок кылганын сессиияга демдеглээн. Чүү-даа чүве эртпин шыдавас шыргай арга-арыглырга өлүрүүчүлериниҥ ёзуу-чурумуйдан чаштынып чоруп тура 568 муң ажыг кижи ис чок читкен. Оларның аажок хөй иеруузуаш-чуттан болгаш аарыглардан өлген деп бодаанының барымдаалары бар. Кырын өлүрүүшкүнден каражиидааиарыны тураскаап ёзулаарының хүнүн Кампучияга доктаамал тургузар, ол ышкаш тайбың чурттакчы чоннуң массалыг шажылан өлүрүп турган черлерге пол-потчу өлүрүүчүлериниҥ холдарындан өлген кампучи хамаатыларга тураскаалдар тургузар деп саналды сессияга киирген.

ЧАДТА БАЙДАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). АКШ болгаш Франция сөөлгү үеде Чадта чепсектиг шериг интервенциязын улам калбартып турар. «Юманите» солуниуң бижээнин ёзугаар алырга, Африканың ол чуртун эжелеп алар талазы-биле француз шериглериниҥ дайын чорудулгазын «Манта» деп адаан. «Кроталь» деп француз ракеталарлыг батереялларын Нджаменаның аэропортунда тургузупкан. Ацаа келир француз шериг самолёттарын камгалаары — ол ракеталарыҥ кол сорулгазы болуп турар. «Мажик» деп ракеталар-биле чепсегленген хөй француз шериг самолёттарыи удавас Чадка келир деп турар. Америк шпион спутиктерден алдынган медээлерии АКШ амгы үеде Франциияның шериг командылалынга берип эгелээн.

Француз самолёттарны Чадта дайын чорудулгаларынга дүрген киириштирерии француз эрге-чагыргалардан Вашингтон негеп турар. Чадтың национал чыгыс эзиниҥ шилчиишкии чазаанның шериглериие удур Франциия бодунуң агаар-шериг ужар үүл самолёттарын доп-дораан киириштирип эгелээр дээрзинге АКШ идеген турар деп, Ак бажыңның төлээлекчизи журналистер-биле ужуражымышкынынга чугаалаан.

Франциияның Чадче чоруткан шериглери амгы үениҥ эң-не чаа боо-чепсектерн болгаш шериг техниказы-биле хандыртыганын «Юманите» солун бижээн. Чадта француз шериглериҥ саны удавас 3 муң кижи чедерии «Матэн» солун дыңнаткан. Бир эвес «херек болу берзе», Франциия аар танкыларны Чадче чорударынга белен болуп турары база билдире берген. Француз десант шериглери Чадта дайынчы туруштарны, ылаштыг ол чурттуң ниитыслалын долгандыр эжелепкенни Франс пресс агентство дыңнаткан.

Чад-биле кожа чурттарже бодуиуң шериглерии Франциия хары угда база кирип эгелээн АФП агентствоиуң дыңнатқанын ёзугаар алырга, Төп Африка Республикаже 450 француз чадаг-шериглерни чоруткан. Оларның ортаа кезиии Чадче доп-дораан чорударын франциуз шериг командылалы чарлаан.

ЛОНДОН. (СЭТА). Француз шериглер-биле холбаштыр Чадта дайынчы туруштарны Заирниҥ шериглери база эелеп турар. Заирниҥ ында шериглериниҥ саны амгы үеде 2700 кижи четкен. Ынчангаш АКШ, Франциия болгаш Заир сөөлгү үеде Чадтың ишкии херектерииге холгаарлаашкыиы улам күштелдирип турар.

АФГАН УЛУСТУҢ НАЦИОНАЛ БАЙЫРЛАЛЫ

КАБУЛ. (СЭТА-ның корр. Р. МУСИН). Афган найысылал байырлал шинчизи киир шиметтиигем. Афганистаииың хамаарышпас чоруун катап тургусканындан бээр 64 чыл болган. Англи колониаторларга үдүр афган улустуң маадырлыг демнелии тиилелге-биле доозулган, ынчангаш 1919 чылда Афганистанны хамаарышпас күрүне кылдыр чарлаан. Ында ол кайгамчыктыг хүннүң Совет Эвилели-биле найыралдың болгаш үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың эгелээни-биле холбаштырып турар. Чогум-на харыы Совет Россия бир дугаарында аныяк күрүненииң хамаарышпас чоруун албан хуузу-биле хүлээп көргеи болгаш дуза чедирениҥ холун олче бир дугаарында сунган.

Ам афган улус бодуиуң национал байырлалын чаа байдалдарда, кижиии кижи мөлчүүр чорук чок ниитилелди тургузарының байдалдарында демдеглеп турар. 1978 чылдың апрельде боттанган национал-демократтыг революция ол бурунгу чурттуң төөгүзүнге чаа арыиың ажыктан.

Социал-экономиктиг эң-не янзы-бүрү талааларга ол чылдарда көскү чедиишкиннер чедип алдынган. Демократтыг Афганистанда чер-суг реформазы чеднишкииниг боттанып турар, аңаа дүүштүр ам безин 300 муң ажыг тараачын ес-бүлелер боттарының чер участоктарының эзлери апарган, чаа үлетпүр бүдүрүлгелери туттуиган болгаш тудуп-даа турар, ажылчы чоннарның чуртталга байдалдары экижип орар, оларның материалдыг чаагай байдалы дыка өзүп сайзыраан.

Бөгүи революсчу Афганистанның муиунда турар социал-экономиктиг чугула сорулгаларны шинтипирлээриге Совет Эвилели улуг дузаны чедирип турар. ССРЭ-ниҥ экономиктиг болгаш техниктиг деткимчези-биле АДР-де улуг 170 ажыг үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелерии база өске-даа объектилерии тудуп турар, олар ниитизи-биле ол чурттуң национал экономиказын хөгжүдериге чугула ужур-дузалыг. Олар дээрге азоттуг чемнишчидилгелер заводу, Кабулдуң бажың тудар комбинады, электростанциялар, күрүшеиң көдээ ажыл-агый фермалары болгаш өске-даа хөй янзы бүдүрүлгелер-дир.

Совет специалистер мергежилдиг 80 муң ажыг ажылчыннарны белеткеп берген, олар боттарының төрээн чурттуиуң чаагай чоруу дээш тургузукчу ажыл-иште бөгүи боттускайлаң киржип турар.

Бир эвес боттарының империалистиг хартаачыларының айтылгазын ёзугаар чурттуң экономиказын баксырадырын оралдажып турар контрреволюстуг идегеттериниҥ чимзенишкиннери турбаан болза, АДР-ниҥ чеднишкиннери моондаа улуг турар турган ийик. Тоогүнүүн дугуюн кандыг-даа күштер дедир эвлдирип шыдавас — революсчу Афганистанның күш-ажылчы ниитилелиниҥ бүгү кезектериниҥ төлээлекчилери бөгүи шак мындыг түнелди кылып турар. Делегейниҥ тайбыңга ынакшылдыг болгаш депшилгелиг бүгү күштери, хамыктың мурнунда Совет Эвилели баштаан социализм чурттары демократтыг Афганистанның демиселиниҥ калбаа-биле деткип турар.

Революция чылдарының дургузунда Эфиопиида 500 ажыг урутлар садтарын тутқан. Бо болза феодал-монархиялыг ёзучурум үезии-биле деҥнээрге, школа назыны четпээн урутлар албан черлериниҥ саныидан чеди катаи хөй болуп турар.

Чоокку үеде 100 урутлар садтары үлетпүр бүдүрүлгелериге болгаш күрүне фермаларыига ажыттынар.

Ю. ЛИЗУНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Бөгүн — шеригниң суворовчу училищелери 40 харлаан

СУВОРОВЧУ БОЛГАНЫМГА ЧОРГААРЛАНЫР МЕН!

Кургаг чер шериглериниң кол командылакчызының дээди өредилге черлериниң талазы-биле оралакчызы, Кургаг чер шериглериниң дээди өредилге черлериниң начальниги генерал-полковник Х. М. Амбарянның тайылбыры:

1943 чылдың август. Курск эстээнге канчаар-даа ажок улуг куженишкинер петтиинип турган. Хүлээп алышкын комиссиязының кежигүнерер демдектерни чарлады. Дыка хөй ооларның арыннарынга хүндүлүг чайынай бергем: офицер атты алырынче баштайгы базым кылдынган! Ам шериг албанының баштайгы билиглерни шиңгээдири эгелээр.

Ийи чыл эртерге, бо ооллар курсант погоннарын кадартар. Амгы бо, үжен бешки доозукчулар ышкаш аан. Шериг училищелеринче төлептиг салгал кирип турар. Суворовчуларның чеден беш хүүзү өредилгезин «дөрт», «беш» демдектерлиг дооскан.

Суворовчу училищелерге аныяк ооллар тергиин белеткелди чедип ап турарлар. Иниги болгаш шеригниң эге билиин ханызы-биле өөренип алырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны ында тургускан.

Шылгалдаларын чедиишкинниг дужааган ооллар улаштыр-ла чыыштыг өредилгеже кириптер. Ол дээрге, чугаажок-ла, чыскаал сургуулу, күш-дамыр белеткели, шериг дүрүмнерин өөренири. Берге-ле харын. Ынчалза-даа бо чижекти эскерилер: чоокта чаа бирги курсчулар лагерьге кара адыш турган. Оның чыл иштинде шериг хереэин эки өөренгенин көргүстүлер. Иниглери-биле чугаалаар болза, чаа келгенилерге эң-ие солуун чүүлдер ам эгелээр.

Клев.

Е. БАБЫНИН,
СЭТА-ның корр.

* * *

Кургаг чер шериглериниң кол командылакчызының дээди өредилге черлериниң талазы-биле оралакчызы, Кургаг чер шериглериниң дээди өредилге черлериниң начальниги генерал-полковник Х. М. Амбарянның тайылбыры:

1943 чылдың август. Курск эстээнге канчаар-даа ажок улуг куженишкинер петтиинип турган. Хүлээп алышкын комиссиязының кежигүнерер демдектерни чарлады. Дыка хөй ооларның арыннарынга хүндүлүг чайынай бергем: офицер атты алырынче баштайгы базым кылдынган! Ам шериг албанының баштайгы билиглерни шиңгээдири эгелээр.

Ийи чыл эртерге, бо ооллар курсант погоннарын кадартар. Амгы бо, үжен бешки доозукчулар ышкаш аан. Шериг училищелеринче төлептиг салгал кирип турар. Суворовчуларның чеден беш хүүзү өредилгезин «дөрт», «беш» демдектерлиг дооскан.

Суворовчу училищелерге аныяк ооллар тергиин белеткелди чедип ап турарлар. Иниги болгаш шеригниң эге билиин ханызы-биле өөренип алырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны ында тургускан.

Шылгалдаларын чедиишкинниг дужааган ооллар улаштыр-ла чыыштыг өредилгеже кириптер. Ол дээрге, чугаажок-ла, чыскаал сургуулу, күш-дамыр белеткели, шериг дүрүмнерин өөренири. Берге-ле харын. Ынчалза-даа бо чижекти эскерилер: чоокта чаа бирги курсчулар лагерьге кара адыш турган. Оның чыл иштинде шериг хереэин эки өөренгенин көргүстүлер. Иниглери-биле чугаалаар болза, чаа келгенилерге эң-ие солуун чүүлдер ам эгелээр.

Клев.

Е. БАБЫНИН,
СЭТА-ның корр.

* * *

училищелерин тургузарын партия болгаш шеригниң эге чанчылдарын шиңгээдип ап турган. Оларның эртеминиг, үзел-бодалдыг, идея талазыбиле бижиг бүзүредиг, бедик мөзү-шынарлыг болурунче улуг кичээнгейлиг салган.

Дөртен чыл иштинде суворовчу училищелерин четчелээри элээн эскерилгеп. 1963 чылдан бээр сес чыл школаларын чедиишкинниг дооскан 15—16 харлыг ооллардың хүлээп ап турар. Суворовчу училищелериниң соруглазы болза кижизиттиргин бүрүзүнге ортумак эртемни бээри, шериг өөредилге черинче киреринге белеткээри.

Дооскан суворовчулар. Олар ам кымнарыл? Шериг начальниктери болгаш сураглыг спортчулар, эртемденнер болгаш артистер, чогаалчылар, дипломаттар, журналистер, еске-даа мергежилиг кижилери. Олар шуптуг — бодунуң Ада-чуртунуң төлептиг ооллары, ол дээш бүгү күжүн, а херек апарза, амы-тыныи-даа бээрингө белеп кижилер деп диилими-биле чугаалап болур.

Тамбовтуң суворовчу шериг училищезиниң доозукчузу генерал-полковник К. Кочетов ам Шериглериниң мурнуу бөлүүн командылап турар, олла училищениң доозукчузу, Шериг чөвүлелиниң кежигүнү генерал-лейтенант Н. Моисеев — Туркестанның шериг округунуң политэргелелиниң начальниги. Полктуң отлу чораан, Новочеркасскиде СШУнуң доозукчузу генерал-лейтенант Е. Кузнецов суворовчулардан бирги генерал болган. Ол ам Уралдың шериг округунуң штаб начальниги.

Совет Эвилелиниң Маадыры полковник Ю. Глазков (Ставропольдуң СШУ) — ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, полковник В. Колесник (Орджоникидзениң СШУ), капитан С. Козлов (Москванын СШУ) тайбың үеде Совет Эвилелиниң Маадыры атты алган.

Дыка хөй суворовчулар улус ажыл-агыйында ажылдап чоруур. Ю. Мелентьев (Саратовтуң СШУ) — РСФСРниң культура министри, А. Г. Витушкин (Киевтиң СШУ) — көскү математик, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү, О. Михайлов (Курскиниң СШУ) — чогаалчы, Г. Васильев (Калининиң СШУ) — РСФСР-ниң алдарлыг артизи, оперетта театрының артизи. Бо дангыны оон-даа немей уламчылап болуп.

Бодунарның амыдыралынарны чүден эгелээн силер деп айтырыгга олар: суворовчу училищеден деп харылаалар. Олар суворовчу адынга чоргаарланыр.

...Кызыл погоннарлыг аныяк ооллардың ужурашкаш, оларның чараш чыскаалын телевизордан көргеш, улус оларны ада-өгбелериниң дайынчы болган революсчу чанчылдарының сайгакчылары деп бодап көрүп турарлар. Дөртен чыл мурнундагызы ышкаш, суворовчуларның амгы салгалы чоргаарал-биле мынча дээрлер:

— Төрээн чурт, бис — сээн ооллардың бис!

(СЭТА).

Ийи чыл мурнунда эртken республиканың бирги хөөмей фестивалы-биле чергелештир болган эртем-практиктиг конференциянын саналын ёзугаар Кызылдың уран чүүл училищезинге хөөмей класын ажылдарының дутайында шинтпирни Культура министерствозунуң коллегиязы бо чылын хүлээп алган. Эксперименталдыг чаа классты улусчу хөөмүм салбырының баазазынга ажыдар.

Хөөмей эрте шагдан бээр музыкага өөредириниң улусчу аргаларындан сайзырап келген. Ол аргалар улусчу мастерлериниң чанчылчаан мергежилиг дамчын, аныяк-өскенге ам-даа эстетиктиг музыка кижизидилгезин чедирбишаан. Ынчангаш хөөмейниң эртем ёзугаар башкылаар кижи бирле дутаарында, улусчу мастерлериң арга-дүржүлгазын чыып, ону башкылаашкын системазынга чүрүмчүдер ужурлуг. Ийиде, хөөмейниң кол аялгаларын нотаже шилчидип, ону күүседириге эргежок чүтүлә үн органнарының шимчээшкинин, артикуляциязын схемага көргүзер апаар — хөй күженишкинни, далээшкинни пеген турар практика болгаш музыка эртеми-биле холбашкан моон соңгаар ажыдынышкынны пеген турар шудургу ажыл болур. Ол башкы өөренчилерге музыка билиин бербишаан, игилге, допшулуурга, хомуска ойнаар мергежилиг көдүрүп, хөөмейниң үран аргаларын удаа-дараа чаладып келир мастерлериин дузазы-биле өөредир. Сургуулдарга мастерлер арга-дүржүлгазын чугаалап турда, ону бижип, системажыдып турар дузалакчы музыка башкызы албан херек. Бирээде, чурумчаан программа чок болганда баштайгы чылдарда бо класс элээн бергедээшкиннерге таваржыры чугаажок. Ол бергедээшкиннерни ажып эртери башкыларның чогаздыкчы чоруундан болгаш улусчу мастерлерин: мергежил дамчыдар ажылын эки организастаарындан база шилиттинген сургуулдарның кызымак чоруундан дорт хамааржыр.

Бо чылын 10 кижини шилип өөредирн көрдүнген. Келир үеде оларның чамдыызы хөөмейжи артистер, чамдыызы хөөмей өөредир педаготтар болуур.

Хөөмейни күүседир эге аргаларны билир 8 азы 10 класс дооскан ооллардың Кызылдың уран чүүл училищезинге квоерилиин экзаменнерн августа 24-те эгелээр. Комиссияга киирер документилер болгаш негелделер солуннарга мурнунда үнүлээп чарлаллар ёзугаар.

Ч. КУУЛАР,
республиканың Улусчу чогаалдыга болгаш культура-чырыдмышкын ажылының өртем-методиктиг төвүнүң ажылдакчызы.

ССРЭ биле Индияның аразында дугуржулга ёзугаар Ю. А. Гагарин аттыг космонавтылар белеткээр төптө индий космонавтыларның белеткели үргүлчүлеп турар. Индий болгаш совет космонавтыларның далайга өредилгези чаа доозулган.

ЧУРУКТА: Ю. А. Гагарин аттыг космонавтылар белеткээр төптүң инструктору Иосиф Давыдов (оң талазындан ийи дугаарында) совет болгаш индий космонавтылар-биле кичээл эрттирип турары. Солагай таладан оң таланге: совет космонавт Николай Рукавишников, индий космонавт Равиш Малыхотра, совет космонавтылар Георгий Гречко, Анатолий Березовой, индий космонавт Ракш Шарма, инструктор Иосиф Давыдов болгаш совет космонавт Юрий Малышев.

А. ПУШКАРЁВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

АК-ЧЫРААНЫҢ АЯЛГАЛАРЫ

«Тумат чурту Чалаатыда
Дужап, хүлүп каптаан өвес.
Турум чуртуң Дус-Дагдыва
Тутсуп чанып келдаан,
оглум».
(Бурунгу ыр)

Хорумнардан хоштқулар бараан харааи,
Хонаштарда кара өдек соргаа читпээн,
Хачы оруу — шынаа белен долем черден
Хартыга дег дескиндир көрүп ор мен.
Өөр теве аразында адаи ышкаш
Өвүр чарык даглариның бедик Дус-Даг,
Оглу мени оранчоктан эскерип каапш,
«Орук ара доктаап чүүл?» — дээп дег болду.
Ажыл-херек, чоруун мындыг. Ажынмадаан.
Ажыг дустуг аксын бар дээш, одаваадаан.
Успа эрии, узун Тестиң умун көргеш,
Уян чүрээм хайныгар-дыр, часкарып аайы.

* * *

«Ак-ла сүүүң кайыл —дизе,
Амдайгынче айтып каар мен,
Саржаг, үзүң кайыл?—дизе,
Сарыг-Хөлүм ол тур дээр
мен».
(Саанчылар ыры)

Чалаатының часкам белии хөрек кылган,
Чалаа даанын ишкээр суиган, уран холу —
Хоолу биле Ирбитей боол шөйлүп батқаш,
Хола, моңгүн ийи тавак тудуп ап-тыр.
Чайырлап каан моңгүн дашка—Амдайгын-дыр.
Шала часкам сарыг хува — Сарыг-Хөл-дүр.
Чада салган иогаан хевис—делгем шыиаа.
Сараатгарның чмды безин саржаг, сүтсүт.

В. СЕРЕН-ООЛ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 21-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.40 — Зарядкалаары-биле, чыскаал! 8.55 — Концерт. 9.30 — «Оттурукчу». 10.00 — «Совет Эвилелиге бараан боол тур мен! 11.00 — «Калыкшыл». 11.45 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 12.15 — «Тудуг болгаш архитектура» деп киножурнал. 12.25 — «Кодээжик шагы». 13.25 — «Музыка квоскузу». 13.55 — 15.10 — Чапсар. 15.10 — Амыдыралче орук. Профтехөредилге сургуулларының күш-ажыл болгаш дыштанылага лагери. 15.55—«Элээн каш дамды» деп телеринниң баштайгы көргүзүү. Автор — В. Розов. 17.00 — «Школа». Уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 18.05 — «Делегей панорамазы». 18.55 — Бөгүн — ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнү». 19.15 — Концерт. 20.00 — «Аян-чорукчулар клубу». 21.00 — «Ут». 21.35 — М. Ю. Лермонтов. «Печориниң журналының арынары». Телешиң. 23.05 — 23.15 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Зарядкалаары-биле, чыскаал! 8.15 — Документалдыг телефильмнер. 8.50 — Мультфильмнер. 9.25 — «Армониканың» ырылары. 9.55 — «Кижи чер кырының ээзи». 10.55 — Концерт. 11.05 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 12.10 — Уругларга фильм — «Шиленчигеш». 12.50 — «Тамара Лязгинаның акробатиказы». Фильм-концерт. 13.15 — Р. Погодин — ««Кешка дугайында чечен чугаалар». 14.00 — Э. Шоссон. Концерт. 14.55 — «Евгений Вахтангов». 15.15 — «Синдикат-2». Алды сериялыг уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 15.25 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 16.55 — Ретбаге делегей маргылдаазы. 17.40 — Музейлерде болгаш делгелге залдарында. «Эрмитаж» 11-ги фильм — «Испанияның уран чурулгазы». 18.10 — Музыкантылар музыка дугайында. 19.00 — «Канчап милиционер болу бээрвл». Документалдыг телефильм. 19.20 — «Хандыкшыл канчаар тыптырыл». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Архитектура болгаш театр». 21.00 — «Ут». 21.35 — Кыска хемчээлдиг уран-чечен фильмнер. 22.30 — Теннисте Европа чемпионады. 23.05 — 00.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Днепр» — «Динамо».

АВГУСТ 22-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Мени бичии деп санаваңар». 9.20 — Дириг амытаннар амыдыралы. 10.20 — Уругларга фильм. 11.25 — Документалдыг фильмнер. 12.00 — Телемедээлер. 12.05—15.05 Чапсар. 15.05 — Телемедээлер. 15.25 — Документалдыг телефильм. 15.50 — «Буратино делгелгеш». 16.20 —ПТУ-га чүү чүвеге база кичээр өөредип турарыл? 16.50— Уран-чечен телефильм. 18.00 — Бистиң садывыс. 18.30—18.45 — Чапсар. 18.45 — «Амыдыралдың утулгалары». Документалдыг телефильм. 19.00 — Футбол дугайында тайылбыр. 19.30 — «Күш-ажылы дээш — алдар». Харьковтуң трактор заводунуң коллективиниң Т-150 марканың илчирбе гусениалыг тракторларын массалыг будуреринге белеткелиниң дугайында. 20.00 — С. Прокофьевтиң «Хүрээге бадылажыышкын» деп опера-шиы. 21.00 — «Ут». 21.35 — «Хүрээге бадылажыышкын» деп операның уланчызы. 23.05 — Бөгүн делегейде. 23.20—23.45 — Суг спортунуң хевирлериниг Европа чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Кыска уран-чечен телефильмнер. 9.15 — «Оттурукчу». 9.45 — Документалдыг телефильм. 10.15 — Орус дыл. 10.45—«Чечен хороводы». 11.35 —«Чайгы хайгаралдар». 11.45 —«Баштайгы ынакшыл дугайында чеди бичии чечен чугаалар». Уругларга уран-чечен телефильм. 12.40 — «Эртем болгаш амыдырал». 13.10 — Москванын XIII бүтү-делегей кинофестивалынга хиирген уругларга фильмнер. 13.55 — «Композитор Борис Чайковский». Фильм-концерт. 14.45 — Эртем-нептерелдиг фильмнер. 15.25 — Суг спортунуң хевирлериниг Европа чемпионады. 15.55 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Студенчи меридиан». Ак-Довуракта студент тудуг отрядтарының ажылының дугайында. 18.50 — Киножурнал. 19.00 — «Азияның төвүү». Дамчыдылгага Тыва АССРниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Добромыслов, Тыва АССР-ниң шитики херектер министри В. Б. Каре-Сал, ИХМ-ниң ГАИ начальниги Р. Г. Антов киржир. 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.15 — Делегей панорамазы. 21.00 — «Ут». 21.35 — 23.05 — «Бурунгуиуң детективи». Телешиң.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

СОНУУРГАКТАРГА

ЭРГИ ЧЫЫНДЫНЫҢ ЧАЖЫДЫ

БССР-ниң уран чурулга музейинде чаа делгээн портреттерниң салым-хуузу солуп төөгүлүг. Несвижа болгаш Гродноға XVI—XVIII векгерде алдынмес мастерлериң чураан «ол портреттери тус черниң шивээлериниң болгаш бай-шыырак кижилериниң ханзыларынга айыттынган бурган, ынчаарга ол чуруктардан дүжүргеи гравюралар Минскиге, Киевке, Вильнюска, Варшавага кадагалаттынып, оларны тулган деэп чуруккучулар күүсеткенниниң дугайында сөөрешилеп турган.

Ынчалза-даа совет уран чүүл ажылдакчылары ол портреттерни дайын эгелээриниң каш-ла хонук мурнуу чалынында көөр аргалыг болган: оларны Несвижаның шивээзинден тып алган. Ынчан чуруктарының чүгле данзызын кылып четтигипкеннер: чуруктарның боттарын оон сөөртүп үндүргеш, камгалап ап четтикпейн барган. Дайын төнчүзүнде, 45 чылдың чазынында, Чөөн Пруссияның бир хоорайынга совет солдаттар шуут эргижнреп, элей берген, дүрүп каан кылын пөстерни тып алганнар. Бижип каанын ёзугаар алырга, оларны Минскиден эккелгени илдең турган. Дайынчыларның аразынга специалистер чок-даа болган болза, олар чуруктар улуг үнелиг деп чүвени эндевээпнер, чүге дээрге, фашистер ону чүге оон экээрыл, ынчангаш фронтучулар тыпкан олчазын үяк ораагаш, ону Минскиже чорудупкан. Ол болза, Несвижаның читкен чыындыларының кезии болган чүве-дир. Оон соонда хөй-хөй чылдар эрткен соонда, Гродноиуң архитектуралыг тураскаалдарын шинчилеп турган музейниң экспедициязы дуй шаап каапкан базыттан дүдүй бергеи, дүре тудуп каан, база үш портретти тып алган. Оларны шинчилээрге, ук чуруктар ол-ла чыындыдан арткан болган.

Чуруктарны даштындан-на көөрге илдең болган: оларны катап чуруп, тургузарынга чангыс эвес он чылдар эртер. Москванын болгаш Ленинградтың специалистери оларны чаартырын хүлээнгеннер. Олар ук чуруктар чүгле үүе-шагдан эвес, харын база боттарының туралаапы-биле чуруктарны чангыс эвес удаа «чаартып» база «экижидип» турган адаттыныкчы чуруккучларның холдарындан база дыка үрелгении илереткеннер.

Совет мастерлериң күжү халас барбайн, челиишкиннит доозулган: портреттер баштайгы овур-хевири олчаан кылдыр катап тургустуиган. Оон соонда оларның тургузукчуларын болгаш чуруктың кижилериң аттарын тывары херек апарган. Музейниң улуг эртем ажылдакчызы Т. Карпович ол сорулганы күүседирин хүлээнген. Ол-бо чөрлерде артып калган четчелээшкин номерлерин, Несвижаның ончу-хөреңгизиниң данзыларын, архив документилерни ёзугаар ол бай-шыырак кожайларның аттарын тодаткан болгаш портрет бүрүзүнде чуруттунган кижилер тодаттынган.

Чуруктарның авторларын тодарадыры оон-даа нарын болган. «Албан-дужаалының дутайында» бүрүткелде бай дүжүметтериң ат ажаакчыларындан-даа куду бооп турган ук черлериниң уран-шевер мастерлери оларны чураанын илереттингеп. Оларга боттарының аттарын чуруктарга бижиирин шуут хораан турганы билдингир.

Минск.

С. ГЕРАСИМОВА,
СЭТА-ның корр.

Несвижаның шивээзинден тып алган ыдык чуруктарның бирээзинде «Төрээн Тывавыстың чурумалдыг булуңнарының бирээзинде» деп фотоэтюду.

Пионер лагерьлеринге, көдээ черлерге, азы хоорайдан дашкаар чайгы дыштанылагазын эрттиргеш, школачылар хоорайынче, суурларынче ээп чаны келгилээн. Ол үеним дургузунда уруглар хоорайның дашкаар-шимээнинге кудумчуларында транспорт шимчээшкининиң, кудумчу кежерииң дүрүмнерин уттуп, серемчилели кошкай берип болур. Ынчангаш «Орукка кичээнгейлиг болуңар, уруглар!» деп бүгү-эвилел рейдизин август 15-тен сентябрь 15-ке чедир бистиң республикада эрттирип турар. Ол рейдиге мялнцияның, улус өөредилгезиниң ажылдакчылары, комсомолчулар болгаш хой-иитии киржир ужурлуг. Чоланчылар амгы үеде кончуг кичээнгейлиг болурун үүлас херек. Ылаигыя оруктун ырадыр көстүрүү багай черлерте азы школалар, уруглар садтарының чоогу-биле артып бар чораапп, автомобильдиң чоруурун оожумнадып, айыткан нормадан дүргедедип болбас.

Кудумчунун машина чоруур кезиинге болгаш орук чоогунга ойнавазын урутларга ада-иелер сагындырары, ону хайгаараары артык эвес.

Школаларга болгаш уруглар албан черлериие урутларга орукка шимчээшкининиң дүрүмнерин өөредири чугула. Орукка шимчээшкининиң дүрүмнерин 10 шактыг программа ёзугаар школаларга өөренип турар. Ынчалза-даа ол кичээлдерии коскү агитация хереклелдери, литература ажыглавайн, солуп эвес кылдыр чорудуп турган.

Ындыг кичээлдериң дээштии кудуу, шиңгээдип алыры урутларга берге. Шимчээшкин дүрүмнерии колдуунда-ла эге класстарга өөредип турар. № 7 школага эрткен өөредилге чылында 5-8 классгарга чангыс-даа ындыг кичээл болбаан.

Республиканың район школаларында байдал оон дээредевес, орукка шимчээшкин дүрүмнерии өөретпейн турар.

Бо чылдың бирги чартынында эрткен чылдың ол үезинбиле деңнээрге. орук-транспорт озал-ондаанга урутларның таваржыры 21 хуу, амытыныдан чарылганы 54 хуу, бертинии кемдээри 8 хуу кызырылган. Ынчалза-даа ниити ол санган 21-и бичии урутларга хамааржып турар. Оон алгаш көөрге, бо талазы-биле профилактика ажылы кошкак.

Ындыг байдалды эдериинии хемчегдерии алыры чугула. РСФСР-ниң Чырыдмышкын министерствозунуң тургускаиы программа ёзугаар орукка шимчээшкининиң дүрүмнерии школачыларга өөредирии организастаар. Ону шиңгээдип алырын чиигедир, солуп болдурарының янзы-бүрү аргалэрии ажыглаар. Шимчээшкинге айыыл болдурбазының темазынга ан эки чуруктарның конкурузун. азы ол-ла темага лимтантыны, чогаадылганы-даа бижиирии классгарга организастаар болгай-ла.

Школа бүрүзүнүң девискээринге орук белдирии бөдүүнүбиле кылып алгаш, эге класстың өөренчикчилеринге аңаа кудумчу кежерии көргүзүп, өөредири берге эвес. Куравтоинспекциянын ажылдакчыларына аныяк автоинспекторларның отрядтары улуг дузаны чедирип болур. Олар орукка шимчээшкининиң дүрүмнерии көргүзүп, чураан стендилерии. плакаттарны азып, тускай кабинетти школага дерип ап болур.

Чамдыкта улуг кижилер урутларга багай үлегер көргүзе бээри тургулаар: светофорнуң кызыл одуу хып турда. азы кудумчу кежер демдек чок чер-биле. уткуштур кел чораан машина баары-биле халып, кудумчу кежериниң дүрүмүн хажыдып турар.

«Орукка кичээнгейлиг болуңар, уруглар!» деп бүгү-эвилел рейдизи орукка шимчээшкин киржикчилериниң чурумуи бызыглаарынга салдарлыг. Хөйиинтиниң, ада-иелериң, педаготтарның, урутларның, милиция, КАИ ажылдакчыларының бир демиег киржилгезиниң ажылының түнелиилде орук-транспорт озал-ондаап баш удур болдурбазының аргалары бар.

В. КЛЯВИНА.
ИХМ-ниң Куравтоинспекция калдизиниң улуг инспектору.

КИНО

АВГУСТ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Путешествие будет приятным» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Не покидай меня, Амира» 12.30, 16.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Они были первыми» 10.30, «По ту сторону моста» 12.00, 14.00, 16.00 18.00 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночымыды 16.00, «Родителей не выбирают» 17.00, 19.00 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: Киночымыды 10.00, «Слишком юная для любви» 11.30, 14.10, 16.50, 19.40 шактарда.

АВГУСТ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Звезда и смерть Хоакина Мурьеты» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Конец императора тайги» 15.00, «Все могло быть иначе» 16.50 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «С тех пор, как мы вместе» 14.00, 16.00, 18.20 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Жертва коррупции» 18.40, 20.30 шактарда.

Редакциияның адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 9 Телефоннары: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчызарының 2-35-24, 2-23-54, харыылаалдыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийни амыдырал болгаш үзеттүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузут киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информасиия киллизиниң 2-22-60, культура киллизиниң 2-23-54 кодээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1084.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01549

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 195 (12285) | 1983 чылдың август 23, вторник | 1925 чыда үдезилоттинген | Өртээ 3 коп

БРИГАДА ЭСТАФЕТАЗЫ

Ленинградтың «Петродворецтың шак заводу каттыжышкынының бүдүн цеги— үш чус токарьларның ажылынам ниити сөлгү түңнел-биле үелеп көөр апарган.

Берге ажыладарны «ойуп эртип каапкаш», станокчуларның «ажыктыг» дээр ажылдар кылыксаар мындыг ажык чок практикадан чайлаар арганы болук специалистер: экономистер, технологтар, психологтар тыпканнар.

Оларның саналын ёзугаар цехти чаарты тургускан. Катап организастаан бригада бүргүзүге-ле ажылды төңүзүге чедир күүседир кылдыр даапкан.

Токарь Е. Безмен бүгү цехтиң эътээшкиге дужааганы кезектериниң санын барымдаалап кижи бүргүзүге төлевирин бөөр дугайында саналды ажылчыннарның хуралынга киирген. Оон мындыг саналын деткээн.

Цехти чүгле чаартыры-биле кызыгаарлаттынмаан. Технологтуг корум-чурумну кыпчаар-даа үреэр чорукту бодурбас дээш кижи бүргүзү оралдажып турган. Дуржулгалыг мастерлер станоктарның анаа турар чоруун болдурбас дээш боттарынга бедик мергежилдиг салгакчыларны белеткеп тураргар. Чаа ажылдан эгелээн кижилер шуптузу дуржулгалыг дагдынакчыларлыг. Кым-на бичии-даа чүрүм үрепкен болдур, ацаа шыңгыы контрольду тургузуптар.

Бот-боттарының аразында ниити технологтуг чүрүм ёзугаар эстафета-биле холбашкан чөөрби дөрт бригада чаңгыс ай организм шыпкаш тудуш болбушаан, кижи бүргүзүүң челиишкини ниити ажылдан хамаарыжыр болу берген.

В. ЧЕТКРАЕВ,
СЭТА-ның корр.

Ленинград.

САДЫГ ХАНДЫРЫЛГАЗЫН ЭКИЖИДЕР

СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Он бирги беш чылда садыгаашкыны болгаш чоннуң садыг хандырылгазын улам ыңай экижидер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Маңаа хамаарышкан бүгү-ле чугула айтырыгларны, оон иштинде садыг организацияларын биле үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында харылзаларны экижидериниң чугула айтырыгларын ол документиде онзалап демдеглээн.

Садыг ажылдакчылары негелде хереглеглерге дыңнангыр болур, бараан нурлавырларын амыктыг хуваар, хереглекчилерге эки шынарлыг бараанны садар умурлуг. Эртип турар беш чылдың эрткен 2,6 чылында республиканың хоорай болгаш кедээ черлерде чурттакчыларының садыг хандырылгазын сайзырадгайдыр болгаш оон культуразын бедидер талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылып келген. Оон уламыдан республиканың күрүне болгаш кооперация садыгларында ажылдакчылар ол сорулганы чедимишкинниг күүседип турар. Ындыгларга Кызылдың үлетпүр бараанналарының садыында И. Декабрьны, Мөңгүн-Тайга райпозунда Д. Чанзанны, Кызыл районда автолавка садыгчызы В. Овчинниковту, найысыалдың аъш-чем бараннарының садыында 3. Баянкону болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Чонга культурлуг бараан болур, оларның негелде-хереглеглин бүрүн хандырар талазы-биле ажылды эчизинге чедир эки шиитпирээн бис дээр болза шын эвес. Республиканың чамдык магазиннеринде аъш-чем болгаш үлетпүр бараанналарының ассортиментизи кызыы, а ынчалза-даа ук барааннар бааза-ларда, магазинниң баартыктар адаанда-даа чыдып турар таварылгалар хыналдалардан илерээн. Чижээ, Кызылдың аъш-чем бараннарының садыының № 50 магазинииниң бараан суггар черинге кажарон ныылгаларының дөрт хевири чыткан, а деягүүрлерде чүгле чаңгыс хевир көзүлген. Ол ышкаш Улуг-Хем райпозуның магазиннеринде шаамаң сава, стаканнар, диш чуур щётка, паста чок болган.

Ниитиниң чемненилге черлеринде байдал база шоолуг эвес. Столоваялар эргелекчилери, технологтар продуктуларның, белеткеттинил турар чемниң шынарын доктаамал хынаар хүлээлгелиг тургаш, ону чедир күүсетпейн турар. Оон уламыдан Кызылдың № 2, «Тывакобальт» комбинаттың столоваяларында хажыдыышкыннар эвээш эвес. Белеткеттинген чемниң шынарын, оон ассортиментизин экижидер дээш тодаргай хемчеглер ап турар черлер эвээш.

Бо четпестер чүнү көргүзүп турарыл дээрге, чоннуң садыг хандырылгазын экижидер талазы-биле чамдык удуртукчуларның кошнак ажылдап турары болур. Садыгчы биле садып алыччының аразында хандырылганың культуразы негелдеге четпес чоруктар ам-даа таварышкылаар. Бо ийиниң аразында харылзаа хөй-ле чүүлдерден хамаарыжыр. Магазинниң шөлүнүң таарымчалыы, бараанналарның ассортиментизи болгаш шынары, хандырылганың хевири болгаш садыглаашкынының чурумун сагыыры. Бо негелделер хамык чок күүсеттинер болза, садыгчыга-даа, садып алычыга-даа өөрүнчүг.

Бо ажылды экижидерине кижизидилге ажылы улуг роль-ду ойнаар. Республиканың садыг бүдүрүлгелериниң удуртукчулары, ында партия, профсөвилеп болгаш комсомол организациялары коллектив кежигүннериниң ортузунга кижизидилга ажылын СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) болгаш июнь (1983 ч.) Пленумнарының негелделерине дүүштүр чорудар үмурлуг. Партияның хөвчүннары-биле СЭКП ТК-га ужуражылга үезинде эш Ю. В. Андропов бодунуң чугаазынга ол талазы-биле бистиң мурнувусна тодаргай соруулганы салган. «Медерелдиг сагылга-чурум социалистиг ниитилелдиң бүдүжүнге дүүшкен болгай, ынчаарга эки, ак сеткилдиг ажыл медерелдиг сагылга-чурумнуң түңнели болуп турар» деп, ол айытнан. Бо негелде садыг ажылдакчыларына дөрт хамааржыр.

ШАЛЫПЧЫ АЙГА—ШЫНАР БОЛГАШ ТЕМП

«Шын» солуп бөгүн КУШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАРНЫҢ ТУГУН Ооржак Мандак-Хааның чедиишкинниге тураскаадып көдүргеи.

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхоотуң Бүче-Тей салбырының хойжузу Ооржак Мандак-Хаа он бирги беш чылдың өзек чылында он тонна сиген белеткээр онаалдазын август онга чедир он алды тонна кылдыр күүсеткен болгаш мал чемниң белеткелин шалыпчы айда эм-даа уламчылаарын шиитпирлээн.

Мал чемниң белеткелиниң мурнакчыларындан үлеер ап, шалыпчы айда эңне бүдүрүкчүлүг ажылдаар дээш социалистиг чарышты чер болганга калбартыңар!

ИЙИГИ ОН ХОНУКТУҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Августуң ийиги он хонуунда мал чемнерин белеткээр талазы-биле районнарның социалистиг чарыжының түңнелдерин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому чугаалажып көргеш, августуң ийиги он хонуунда мал чемнерин белеткээр талазы-биле социалистиг чарышка дараазында районнарны тиилекчилер деп санаан:

— **БАРЫЫН ТАЛАКЫ ЗОНАДАН** — он хонукта мал чемнериниң бүгү хевирлериниң 15,7 хуу немей өзүлдезин хандырган Сүт-Хөл район;

— **ТӨП ЗОНАДАН** — он хонукта мал чемнериниң бүгү хевирлериниң 14,7 хуу немей өзүлдезин хандырган Каа-Хем район;

— **МУРНУУ ТАЛАКЫ ЗОНАДАН** — он хонукта мал чемнериниң бүгү хевирлериниң 17,3 хуу немей өзүлдезин хандырган Тес-Хем район.

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын 200 рубль акша шаңналы-биле кады Сүт-Хөл, Каа-Хем болгаш Тес-Хем районнарга тыпсырын шиитпирээн.

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхоотуң сигенчилери ниитиниң малынга четчир чемни белетиээр дээш бо хүннерде күженимишкинниг ажылдап турарлар. Ук ажылагый сенаж салырының талазы-биле социалистиг хүлээлгезин хүүсаа бетинде күүсеткеш, амгы үеде силос белеткелинге бир демниг киргеи.

Совхоз 1956 тонна сенаж салыр хүлээлгезин 3100 тонна кылдыр күүсеткеи. Ол ажылды бедик темпилиг чорударынга совхоотуң хөвчүн трактөристери Эрес-оол Бурбу, Шаалы Сандак оларның киирген үлүг-хуузу эвээш эвес. Шаалы Сандак ол ажылагыйга 20 чыл ажылдап, бо үеник дургузунда мурнакчыларның өдуруумга үргүлүчү кирип келген. Ол сенаж салыр ажылга база шылгараанарның бирээзи.

Мал чемниң белеткелиниң үезинде машина-техниканың үреликишкин чок ажылдаарынга септеичилерниң киирип келген үлүү улуг. Ылаңгыя кадыкчы Владимир Севээн үрелген техниканы удаа-дараа септеп, ныпып турар.

«НСК-100» деп марианыг трактөрнүң башкарыкчызы Николай Байырмаа хүн бүрүде люцерна кестирер планын 120—130 хуу күүсеткеп тургаш, мурнакчыларның өдуруумда киргеи. Сенажка ажылдаан трактөристер амгы үеде силос салыр ажылче киргеш, ацаа база бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар.

ЧУРУКТАРДА: сенаж салырының планын ажыр күүседиринге төлептиг үлүг-хуузун киириштирген трактөристер Шаалы Сандак, Николай Байырмаа.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

ШАЛЫПЧЫ АЙДА

Мал чемниң белеткели — партия, совет, хөй-ниити организацияларының ажыл-агыйларының мурнунда тургустунган хүнүң эң чугула ажылагый кампаниязы. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң материалдарының шиитпирээрин удуртулга болдурган алдан-маадыржылар 1983-1984 чылдың кыжынга мал чемниң белеткелинде сорук киришкиниг, шудургу ажылдап турарлар. Совхоз бо чылын 3970 тонна сиген белеткээр планныг, бо хүнүерде оон 1371 тонназын белеткээн азы 35 хуузун күүсеткеп алган.

Мал чемниң белеткелинде 349 кижи киржип, 19 трактор, сиген кезер 7 машина, сиген пресстээр 3 трактор, 5 грабль ажылдап турар. Алдан-Маадыр салбырда Эрес-оол Тас-оолович Монгушка удурткан механизастаттынган сиген бригадазы 565 тонна сигенни пресстээн.

Ол чымыштыг ажыл-ишке херээженнер чөвүлелиниң үлүг-хуузу эвээш эвес. Ак-Даш салбырда Чаймаа Карымаевна Шожал баштаан агитквартлдар 60 тонна сиген белеткээр планын 64 тонна кылдыр ажыр күүсеткеп.

Ч. МОНГУШ.

Сүт-Хөл район.

50 ТОННАНЫ

«Мөрен» совхоотуң Намдал Орус-оол удурткан сигенчи бригадазы Баян-Кол деп черниң сигенни кезип, болуп турар. Бригаданың кежигүннери Марсуу Учурал, Сергей Намдал, Владимир Учурал хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турар. Бо хүнүерде бригада 50 тонна чаагай сигенни белеткээн.

Чайгы дыштанылга үезинде малчын ада-иезинге дузалажып турар школачылар Борбаана Амирмит, Эрес Каңзай, Ораан Сереңмаа, Саяна Сади, Долаана биле Саяна Күр идепкейлиг киржип турарлар.

Ч. САДИ.

КАМНАЛГАЛЫГ-ДАА, ДҮРГЕН-ДАА

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоотуң Михаил Иванович Башаринге удурткан борбаандылар белеткээр талазы-биле бригадазының ажылдап турарын көргеш, кижи магадаар. Ногаан масса кезилдезинде ажылдап турар КҮФ-1,8 комбайнның сөөртккеи кожуунуң күзөвү дола бөөрге, дараазындагы кожугну эккеп бергеш, долган кожугну орук чоогунче чоокшуладып каар. Кажан кожуг саны дөрт чеде бөөрге, оларны чаңгыс «Беларуч» сөөртүп алгаш, АВМ-ге чедирери-биле чоруптар. А чамдык ажыл-агыйларда, ол ышкаш ажылдарда дөрт трактор ажылдап турар болгай.

Бо совхоотуң мурнакчы бригадазының коллективи ажылды ынчаар эки организастаанының түңнелинде планның өнаалдаларын доктаамал ажыр күүседип турар. Ажылды ынчаар бедик темпилиг кылдыр организастаарга, ажыл-агый ортудалыг-даа, камналгалыг-даа болуру билдингир.

ЧУРУКТА: ногаан массаны АВМ-че аппар чоруруу.

М. КАЛЧАННЫҢ сөзү, фотөзү.

ЧОГУУР ҮЕЗИНДЕ, БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ

Он бирги беш чылдың өзек чылында республика 290 мун хойну тарып боозадыр. Бо ажылды 190 пункт кылып чорудар. Бир пунктуга ортумаабиле 1500 баш хой онаажыр.

Чамдык коданнарыиң чоогунда хой тарып боозадыр пунктуларның түр филиалдарын тургускулаан. Ындыг черлер Барыын-Хемчик районнуң Час-Алырда, Чөөн-Хемчиктиң Чыраа-Бажында, Сүт-Хөлдүң Мөңчүректе, Эрзин, Тес-Хем болгаш Улуг-Хем районнарда ажыттынгылаан.

Августуң 11-деги медээ ёзугаар алырга, республиканың ажыл-агыйларында 38266 баш хой тарыттынган азы бо талазы-биле планның 13,2 хуузу күүсеттинген.

Бо чылын хой тарып боозадылгазынга Кызыл районда «Тишлелге», Бии-Хемде «Кызыл тараачын» болгаш «Сарын», Тандыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, Каа-Хемде «Енисей», Чөөн-Хемчиктеи «Большевик», СЭКП-ниң XXII съезжиэ аттыг совхоотарның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглерниктерден негевейи келгеннер. Мал ажылын хогжүдеринии, оон уламыдан мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүеге садарының талазы-биле планнарны база социалистиг хүлээлгелерни күүседири тарып боозадылганы канчаар чорутканындаг улуг хамааржыр дээрзин бирги чергениң айтырыы кылдыр көрзе чогуур.

Малчынарның дуржулгазы эм-не хой хураган тарып боозаткан хойлардан алынарын бадытказаи. Ындыг болганда ажыл-агыйларның удуртукчуларының тускай эртемниглериин, уксажыдылга ажылдакчыларының болгаш районнарның агроүлетпүр каттыжышкыннарының чөлүелелериниң соцгарлаттынмас соруулгазы — хойнуң тарып боозадылгазыи чогуур үезинде бедик деңнелге үеэлээн. Бо ажыл-агыйлар хой тарылгазын доозар чоокшуулап келген.

Республиканың чамдык ажыл-агыйлары хойнуп тарып боозадылгазынга кончуг сула белеткеигеи. Ындыг ажыл-агыйларның санынга Тес-Хемниң «О. Шынаа», Эрзиниит «Мөрен» болгаш Лепии аттыг совхоотарын база Өвүр районуи ажыл-агыйларып киирип болур. Бо ажыл-агыйлар тарып боозадылганы чаа эгелеп, чугула ажылды саавадып турар. Ук совхоотарның удуртукчулары тарып боозадылганың белеткел ажылларын дүртеп болгаш бедик деңнелге чорударын ыал ажылынның кол тускай эртемниглериинден болгаш селекционер-зоотехниктер ап турарлар.

Улуг-Хем районуң планда көрүнгеи 44 мун хойнуң чүгле чаңгыс муиу тарыттынган. Ындыг турбуже 25 пунктузуиуң 21-и ажылдавас. Тес-Хемниң чээрби ажыг мун хойнуң чаңгыс муиу безии тарыттынмаан. Ол хирезинде 14 пунктузуиуң чүгле ийизи ажылдап турар. Республикада ам-даа 250 мун ажыг хойиу тарып боозадыры негеттинип турар. Соок дүжеринге чедир, үе эвээш арткан. Байдал мындыг турда, 169 пунктуиуң 113-жү ажылдавайн турар. Райкүүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң ажылдакчылары, уксажыдылга болгаш хой ажылының тускай эртемниглери бо ажылды чогуур негелделе дүүштүр чорудар талазы-биле дээштиг хемчеглерни алыр үмурлуг.

Районнар	планны күүсеткеи хуузу	Тарылга пунктулары	
		шупту	ажылдап турары
Бай-Тайга	23,7	9	5
Мөңгүн-Тайга	6,6	2	2
Барыын-Хемчик	13,2	9	6
Өвүр	—	11	—
Чөөн-Хемчик	15,6	15	10
Сүт-Хөл	0,9	9	7
Улуг-Хем	3,2	25	4
Тандыы	18,7	26	7
Бии-Хем	22,0	21	13
Тожу	85	2	2
Каа-Хем	18,7	13	8
Тес-Хем	3,5	14	—
Эрзин	0,7	21	—
Кызыл	36,66	13	9
Республика	13,2	190	77
1982 чылдың августу 11	4,1	169	63

Национально-краеведческая

Партийжи ажыдырал

НАЙЫРАЛДЫГДА—ДЕМНИГ

Районуң партия организациязының коммунистери ажыдыы чоннарны, аныктарның интернационалчы кижизидилгезин идеологтуг, масса-политиктиг ажылдың чугула кезээ кылдыр санап турар. Быжыглаш СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге, СЭКП ТК-ның Чигизие секретары эш Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-нин алдан чылы» деп ылгелинде чүүлдерге болгаш айтышкынынарынга дүшүүр оны чорудуп турар.

Таңды ёзулуг интернационалчы район, онда Совет Эвилелиниң 30 ажыг нациязының төлээлери — орустар, тывалар, украиннер, белорустар, татарлар, хакастар, чуваштар, эстоннар болгаш өскелер-даа бар. Оларның найыралы болгаш ажы-дүнмелиишки чорудуп бирги беш чылдың планның даалгаларын күүседир, Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш шалыпчы күш-ажылы-биле улам быжыглап, хөгжүп турар.

Районуң партия организациязының составында 20 ажыг коммунистиң төлээлекчилери хазыр туттунган. Оларның ажылдавайн турары партия, профэвилел, комсомол, ажыл-агый органнары, үлегерлиг бүдүүлегелер, организациялар, албан черлери чок.

«Тыва кобальт» комбинатта 30 нациязының, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта—17, Кодээ ажыл-агыйының дүржүлге станциязында 13 нациязының төлээлери ажылдап, чурттап турар.

Дүржүлге станциязының директору бүрят Т. А. Хунданов, эртем талазы-биле директорнуң оралакчызы тыва С. С. Монгуш, партком секретары орус С. П. Ершов, профэвилел комитединиң даргазы тыва Ч. Д. Оюур олар ажыл-агыйының эки удуртуп, празникке бижиг харылзаалыг, чаңыс тура соруктуг, найыралдыг ажылдап турарлар. Интернационалчы бо коллектив он бирги беш чылдың үшкү чылының эртеки кедиг айларының планның онаалдаларын оскүзүнүшкинниг күүседеш, амгы үеде Совет Тываның 40 чылдыг алдар кылыр алган экономика болгаш социал хөгжүлге талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин күүседир-биле күш-ажылчы маргылаанын киберткан. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ССРЭ-нин Дээди Советиниң депутады Ф. А. Родионова удуртукан Кара-Булуң сүт-бажон ферматында «Революциянын чаңгыыжы» совхозтуң Н. Н. Ефимов башталган тараа культураларны өстүрер бригадазында дыка уй нацияның төлээлери чаңгыс эй-сеткилдиг, найыралдыг ажылдап, чурттап турарының бергенден онаалдаар, социалистиг хүлээлгелер доктаамал ажыр күүседиишкин келген.

Ажылчы чоннарның болгаш аныктарның интернационалчы база патриотчу кижизидилгезин экижидеринге партия организациялары доктаамал кичээнгейни салып турар. Ынчангаш политхүннерни, темалыг кежээлерни, нитилеп-политиктиг чомулгаларны, партиянын, дайынның, күш-ажылдың хоочуннары, эртемнин, культураның ажылдакчыларыбиле үжуражылгаларны эртирип, лекция, бесседаларны чорудуп турар.

Районуң «Билиг» нитилел организациязының лекторлары интернационалчы болгаш патриотчу кижизидилге темаларыгга үш чүс хире лекцияны номчаан. «Хостуг республикаларның бүзүлбес эвилели» деп политхүнниг эрттирген, ол хүн 76 янзы-бүрү хемчеглер болган, анаа дөрт муң ажыг кижи киришкен. Совет шинчилел тургузуунуң капиталистиг тургузуглардан эртык күштүүн, ленинчи национал политиканың дугайында, оон идеяларының Тывада боттанышкынын, совет улустуң улам быжыглып, хөгжүп турар аки-дүнма нарыларының, кады ажылдажылгазының, СЭКП-ниң XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) болгаш июнь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин чедишкинниг күүседир дээш совет кижилер политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүлүшүнүг ажылдап турарын лекторлар ажылчы чоннарга чижектерге көргүзүп турган, чедингири-биле тайылбырлап турар.

Ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезин экижидеринге партия, комсомол чырыдышкынны, экономиктиг өөредилге саларны чедирип келген. 98 школаларга болгаш семинарларга кичээлдерни орус болгаш тыва дылдарга эрттирип турар. СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының, Совет күрүнеңиң турүстугланының, делегейге төлептиг ужур-дузазының дугайында пропагандистер чүгаалаар. Тываның, районуң амыдыралы-биле сырый холбаазы билдингир болгаш ажыктыг болган. «Коммунизмниң херели» совхозтуң сүт-бажон ферма-зында коммунистиг күш-ажыл школазының пропагандизи З. З. Филиппова «ССРЭ-нин алдан чылы» деп СЭКП ТК-ның Чигизие секретары эш Ю. В. Андроповтуң ылгелинин өөредип турган, автономнуг республикаларның экономика болгаш культура тургузуушкунунда чедишкиннериниң, совет улустарның ыдыктыг чылы, кады ажылдажылгазының, СЭКП-ниң XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) болгаш июнь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин чедишкинниг күүседир дээш совет кижизидилгезиниң чүүдүрүшүнде кичээнгей салыпкан. Школаларда интернационалчы найыралдың клубтарын, чурт-шинчилел музейлерин тургускулаан. Сосновка ортумак школазының клуву болгаш музейи эки ажылдап, эвээш эвес аргадуржулгалыг болуп берген.

Районнуң комсомолчулары совет улустуң революшчу, дайынчы болган күш-ажылчы алдарының черлери-биле походтарга киржип, оларның чанчылдарын өөренип турарлар.

Районуң культура-чырыдышкыны алдан черлеря ажылчы чоннарның, аныктарның интернационалчы, патриотчу кижизидилгезин экижидерге херекке үлүгүн киирер дээш янзы-бүрү ажылдарны план ёзугаар чорудуп келген. Оларга «Хостуг республикаларның бүзүлбес эвилели», «Чечектел-ле, төрээн Тывам», «Делегейниң улустарының ыры» болгаш өске-даа темалыг кежээлер хамаарыжыр. Хакас автономнуг областың «Жарқи» ансамблиниң, МАРның Завхан аймагының Тосонцэнгэл хоорайның улусчу циригиниң, Ровнонуң хөгжүм-шин театрының артистериниң болгаш өскелериңе-даа концерттерин, шилерин районнуң ажыл-ишчилери көргеш. Оя хемчеглер улустарның найыралын быжыглаарынга, бот-боттарының амыдыралын, культурazын билип алырынга, моон соонгаар найыралчы харылзаалариы калбартырынга улуг ажыктыг болгай.

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге, «ССРЭ-нин алдан чылы» деп эш Ю. В. Андроповтуң ылгелинде айтышкынынарга болгаш партия обкомунуң X пленумунуң дохтаалынга дүшүүр ажылчы чоннарның, аныктарның ортузунда интернационалчы база патриотчу кижизидилгезиниң байдалын ханзыр акылятеп көөрге, чоруткан ажылдар негелдеге ам-даа четпес, оон шынары куду, дээштин четпес. Районнуң партия организациязының ол четпестерин эдип, интернационалчы болгаш патриотчу кижизидилгеш экижидери-биле тускай хемчеглерни ажылдап кылган. Ону амыдыралга боттандырар дээш СЭКП райкому, парткомнар, партия эге организациялары дээштиг хемчеглерни ап турар.

Бо хүннерде районуң партия организациязының кол кичээнгейин күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглап, организастыг чоруктуг күштелдирип турган, бо чылдың планның онаалдаларын күүседир, ниитиниң малынга четчир санныг чемнерни белеткеп алыр, Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур соруглалыг ажылдап турар. Таңдының хөй националдыг ажыл-ишчилери планның онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге бүзүредиглер.

В. КУРКУТОВ,
СЭКП Таңды райкомуның бирги секретары.

Сагылга-чурум—бүгүдениң херээ

КҮШ-АЖЫЛЧЫ НАМДАРЫВЫСТЫҢ АЙТЫРЫЫ

«Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар дээш ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докталы база Төп Комитетке партияның хоочуннарыбиле ужуражылгын республиканың бүгү чонунуң кичээнгейиниң төвүнде. Доктаалда болгаш ужуражылгын үезинде көөрүлген айтырыларны кижилер чүүлдүтүүнүп, боттарының ажыл-херээге ону боттандырарынга изиг соңуургалдыын көргүзүп турарлар.

№ 48 тудуг эргелеринде дүржүлгелиг бригадирлерниң бирээзи, аныктарның дагдыныкчызы, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады Раиса Федоровна Григоровна биле бистиң корреспондентивис ужурашкаш, ол чүгула айтырыларга хамаарыштыр санал-оналын чугаалап бээрин оон дилээн.

— Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының дугайында доктаалга холбаштыр силерниң аргелелдиң азы бригаданың ажылынга хамаарыштыр кандыг айтырыгны онзалап болур силер, Раиса Федоровна?

— Ук доктаалда-даа база СЭКП Төп Комитединге хоочуннар-биле ужуражылгын үезинде-даа — ажыл-херекте четпестерни чайладыр, ажылдап турар кижилерниң күш-ажылының бүзүрүкчүүрүн бедидер база ажылдың үре-түнелдиин чедип алыр дээш канчаар ажылдаарыл, чүүү кылзывысса эки дээрзинин дугайында чугаа чоруп турардыр. Ол айтырыг бистерин, коммунистерни, дүвүретпес аргажок.

Ийе харын, тудуг ажылында четпестер-даа, бергелер-даа четчир. Чамдык ажыглаттынмайн турар курлавырлар, кандыг-бир четпестерни база бригада бүрүзүнден көргүзүп болур.

Ынчалза-даа мен маңаа өске чүве дугайында чугаалаксап тур мен.

Тудуг-монтаж ажылдарын шынарлыг кылыр, объектилерни хуусаазында дүжаар дизе — ажылды организастаарын эдө көөрү чугула. Маңаа бирле дугаарында, «Тыва тудуг» трестиң бодундан эгелээр болза эки. Трестиң ажылын үндезинин-биле эдө организастаары неликтиг. Ол чүл дээрге, тудуг-монтаж ажылының технологизизь сагыырын чедип алыр үезик.

А бистериниң өкпедэн тургрывыс хамаарыжыр? Тудуг ажылының технологиязын объект бүрүзүнде хамаарыштыр, ажылдың дараазындаа болуруун эгелээнден төнүүлүнге чедир сагывайн турал.

Бажыңнар, таазал салыр чер ажылдарын чорудуп эгелээри-биле кадыл-ла, инженер-коммуникация ажылдарын база кылчы эгелээри көрдүнген болгай: төрөөчелиг коскаш: ана канализация, суг дамчыдылгазының хоолайларын салыр. Ажылдың технологиязы ынчаар негеп турар. Дашчылар объектинин хаанзын, «хааржаан» доозуп турда, сантехниктер олар-биле сүрүштүр чоруй орар. Оларның соон дарый электриктер база ажылдап кирер. Сантехниктерниң, электриктериң ажылы доостурга, тудутжулар чүгле ынчан объектиниң шеверлекчилерге хүлээдир ужурлуг.

Херек кырында ындыг эвес. Объектилерни иштики ажылдарга белеткеп турары багай. Ажылдың дараалашкаан сагывайн турар. Шеверлекчилер объектиге ажылдап турда сантехниктер, электриктер база ажылдап турар. Малгаштап, чугайлап каан ханары олар оон-моон катап-ла оя шаап каттылаар. Ону штукатурлар, малярлар база катап сеткээр ужурга таваржыр. А тудугаку (дашчы) бригада база ындамында чедир кылынмаан ажылдарын объектиниң шуут дужаагыже чедир кылып келир.

Инженер-коммуникация ажылдарын шеверлел ажылдары-биле чергелештир кылыр, шеверлекчилер малгаштап, чугайлап турда, а бажыңның даштында онгаларыны чаа казып турар таварылгалар кайы хөй.

Ынчап келирге, чангыс черде сыңмарлажып ажылдап турары-ла хөй, а ажыы эвээш, мынчаар.

Мынчаар ажылдап турарывыстың чижээн объект бүрүзүнден көргүзүп болур. Ол дээрге бистиң ажылывыстың системазы болган-дыр.

Кажан тудугжулар шеверлекчилерни барык 5—6 ай мурнап чоруп олурар болза, чүгле ынчан эки шынарлыг, дүрген темп-биле ажылдап болур. База катап чугаалап көрейн. Амгы үеде байдал — тудугжулар шеверлекчилерден хоорлуп чоруй барып шыдавас, бригадазының чамдыкчедип алыр үезик.

А бистериниң өкпедэн тургрывыс хамаарыжыр? Тудуг ажылының технологиязын объект бүрүзүнде хамаарыштыр, ажылдың дараалашкаан сагывайн турар

АЛБАН-ХҮЛЭЭЛГЕ ЭВЕС, ХАРЫН САГЫШ-СЕТКИЛ ЁЗУГААР

СЭКП ТК-га партияның хоочуунарының ужуражмышкынының киржикчилеринің аразындан Варвара Максимовна Бахолдинаны танып алры бәрге эвес турган. Алтайның алдаржып-сурагжаан тракторизинің арын-шырайы солунарда хөй санныг чуруктарымдан, теледамчыдылгаларындан амгы үеде бүгү чуртка билдингир.

Бахолдинаның ады 30 чылдарының эгелеңде-ле алдаржыл эгелээн турган. Ынчан кең аъдын чүгленгекеш, торээн «Баштайгы беш чыл» колхозунуң шолдеринче башкарып үндүрген, баштайгы херээженерниң бирээзи ол.

Ооң бээр чартык чүс чыл ажыг уе эртее-даа, Варвара Максимовна ынчаардагызы хевээр — омак-сергек, шинтпирлиг.

— Бо дээрге, мээң амыдыралымда эң-не аас-кежиктиг хүннериң бирээзи болду—деп, Бахолдина чугааны хостуу-бизе үзе кирген. — Бодумнуң комсомолчу чалым пазынымбиле база катап ужуражы берген мышкаш кылдыр сагыш-дыраг-дыр. Ооң-биле кады база катап Москвада келгенимге өөрүп тур мен. Ол меңээ — кажан-даа байырлал.

Ол ажыл-ишчи херээжен кижиниң кайгамчыктыг салымчолунуң кол-кол болуушкунары бистиң найысылалывысбиле холбашкан. Ол аңаа колхозчу-шалыпчыларның нйнги

Бүгү-эвилел сыеэдизинге чораан. Маңаа ол сурагжаан Паша Ангелина-биле ужурашкаш, найыралдажып алган.

— Ооң соонда-ла бистер Москвага бол-ла ужуражыр апаргандыс — деп, Варвара Максимовна чугаалады. — Бистер ийлээн, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ийнги чыжыныың депутаттары-даа чордувус, ийлээн Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелезинде Улуг Алдын медальдарны алган бис. Ангелинаның ол медалының дугаары бир, мээңги ийи болган. Дайынның бичии-ле мурнуу чарында база катап Москвага кээп — Тимирязевкага өөренип турган мен. Ынчан база-ла Паша-биле кады болгай бис.

Варвара Максимовна бодунуң дугайын дыка-ла ховар чугаалаар болду. Ынчалза-даа ооң орден-хавыяалары түүденда артык чугаалап турар. Үш Ленин ордени — баштайгызын аңаа М. И. Калинин тывыскан, Октябрь Революциязының ордени. Күш-ажылчы Кызыл Тук ордени. Байырлал хөректээжинде Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының Алдың сылдызы база чайнап турар. Мээң ынаар шүрүн олурарымны эскерип каапаш. Варвара Максимовна эпчоксуна аарак чугаалай-дыр:

— Чүгле оңза байырлалдарны таварыштыр кадаар мен. Бүгүн мында байдал онзагай байырланчыг-дыр. Юрий Владимирович Андроповтуң чугаазы ужуражмышкынны сорук кирип, өөрүшкүлүг болдурган. Партия хоочуунарының, күш-ажыл хоочуунарының бөлүү эки-чаагай, ажылчын бүү-биле чурттап турарының дугайында СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретарының чугаалаан сөстери сагыш-сеткилге артып калган. Ол дыка эки-дир.

Ёзулуг коммунистиринің амыдыралчы дуржулгазы дээрге, кижиниң мурнунда ажыттынган делгемнерни эки көөрүшкө кодурлуп үнүп болур бедик чер-биле бир дөмей болур. Ындыг дуржулга чаа үүлдү эскерип көөрүнге шаптыктаавас, харын улам тодарадыр, ындыг дуржулга чок болза, бистиң мурнувуска амыдыралдың, сайзырагжай социализмин улам хөгжүдериниң практиказы-биле салдынган сорулгаларны үзе шинтпирлээр-даа арга чок болур.

Мен Шипуново МТС-тиң директорунга чээрби алды чыл иштинде ажылдадым. Ол хереэжен кижиниң херээ эвес-ле ыйнаан харын. Мен аңаа дайын чылдарында томуйлаткан мен. Эр кижилер шуптузу фронтуга турган болгай. Ынчалза-даа шыдап эртим-даа. Ооң соонда-даа, кажан сельхозтехниканың район каттыжышкынының начальнигинге ажылдап тургаш, база-ла шыдаан мен. Пенсиялап үве берген хиремде база-ла аңаа олуруп, тараа шөлүнден чарлып шыдаваан мен. Ынчангаш мен ам көдээ ажыл-агыйның район эргелелининң инженеринде ажылдап тур мен.

Механизаторларның соруглалары шаандакы-ла хевээр: черни чогуур үелеринде аңдарар, чаштырар, дүжүттү чидириг чокка ажаап алыр. Кижилер база-ла ол-ла олчаан артканнар, ынчангаш кол-ла үүлү болза, оларны тоо-быдарадыр оксунмас, чаа-чаа кижилерни өөрүүп алыры болур. СЭКП ТК-ниң июнь Пленумунга төлептиг эвилчегин кижизидер дугайында чугаа мээң салгал-үемниң кижилериниң үнү-биле бир дөмей кылдыр чаңгыламып турган. Бо талазы-биле хоочуннар, бистерден дыка хөй хамааржыр апаар.

Варвара Максимовна — алтай херээжен-механизатор бүрүзүнге эң тергиин өөредиглиг дагдынымчы боол турар. Ооң чамдыкта шүшпең ажыл-агый удуртукчузун шүгүмчүлээринче, чалгааларны чемелээринче оны алдан-хүлээлтези эвес, а ярыг сагыш-сеткили албадаптар. Ол механизаторлар тускай хептерни алзын дээш, суурга ургуларга яслинге тутсун дээш-даа сагыш салып туруп бээр.

— Амгы үениң аныяктары чер-биле холбазын үспезини дээш бүгү чүүлдерни кылып турар бис — деп. Бахолдина чугаалаан. — Бисте механизаторжу кыстарже бүгү-ниити сагыш салып турар. Оларның дыка хойу харысалга болгаш алдар-ат деп чүл лээрзин эки билир. Аңаа өөрүүр мен, чүге дээрге, олар боттарының үезининң маадырлары бис деп чүвени билир болзунмар.

Варвара Максимовна чыл-дың-на бүдүрүлгеге мурнакчыларының чөвүлел хуралынга Бахолдина аттыг шаңналды механизаторжу херээжениерниң ортузунда социалистиг чарыштың тиилекчилеринге тыпсып турар. Ындыг кижилер колдуунда-ла ооң бодунуң кижизиткен кижилери бооп турар. Хоочуннарның күш-ажылын бедии-биле үнелээнинге, оларга партияның улуг идегелии бүзүреткенинге сорук кирбишаан, ооң Москвадан ээп чана бергеш-ле, ужуражыр кижилери база-ла ындыг мурнакчылар бооп турар.

О. СВИСТУНОВА.
СЭТА-ның корр.
Москва.

Пропагандистерге дузаламчы кылдыр

ПАРТИЯ ӨӨРЕДИЛГЕЗИНИҢ СИСТЕМАЗЫНГА, ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНГА

Күш-ажылчы коллективтерде СЭКП ТК-ниң июнь (1983 ч.) Пленумунуң материалдарын өөренирге уламчылап турар. СЭКП ТК-ниң Пленумунуң шиитпирлери, Пленумга Ю. В. Андроповтуң программалыг чугаазы коммунистерниң болгаш бүгү ажылчы чонналрының кичээнгейин хаара тудуп турар.

Ю. В. Андроповтуң чугаазында, К. У. Черненконуң илеткелинде, Пленумнуң ескеда документилеринде кирген идеология ажылын улам сайзырангайжыдарының сорулгаларын болгаш арганарын коммунистерниң ханызы-биле шингээдип алыры-биле партуч өөредилгезинин системазынга өөредилге чылын «Идеология ажылы — бүгү партияның, коммунист бүрүзүнүң херээ» деп темалыг кичээл-биле эгелээрин сүмелеп турар. Кичээлдиң чижек планы мындыг.

Идеология ажылы — коммунистиг тургузуушкунуң эң чугула тудуш иезектериниң бирээзи. СЭКП ТК-ниң июнь (1983 ч.) Пленуму сайзырангай социализмнин болбазазырангайжыдылгазының үезинде идеология ажылының ролюнүн бедиринин дугайында.

Партияның массалар-биле харылзаазының быжыгарында идеология ажылының ужурдузазы. Идеология ажылы — чоннуң чогаадыкчы энергиязын социал-экономиктиг сорулгаларны чедишкиниг шиитпирлээринче, беш чыл планның күүседиринче, күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылгачурумун быжыглаарынче мобилизастаарының күчүлүг бызазы.

Делегей байдалының болгаш эртеш чок удур ийи үзелбодалдарының, социализмниң болгаш империализмниң ийи политиктиг угланышкынарының дыка чидиглеңгени. Социализмниң чедишкиниерин, артык күштүг болгаш үелиг чүүлдерин, ооң тайбыңга ынак политиказын пропагандалаарынче, империализмниң хопмегечи, үргедекчи пропагандазын база удустарга удур политиказын сойгалаарынче, совет кижилерин политиктиг бедик серемчилелдиг чорукка болгаш амгы үениң чугула айтырыгларын ангы талазыбиле туруштан көөрүнге кижизидериниче буржуаз идеологиялга болгаш моральга эртеш чок болзурунга кижизидериниче кичээнгейин күштелдиреринин эргежок чугулазы. Амыдыралдың социалистиг хевирин бактаадып тургузары болгаш хөгжүдери.

Бүгү-ле партия организацияларының ажыл-чорудулгазынга идеология ажылы бирги чергенин болгаш турары.

Партия эге организацияларының идеологтуг ажылын сайзырангайжыдары. Партия эге организацияларының — күш-ажылчы коллективтиң башкарыкчы күжү болгаш политиктиг өзээ. Социал-политиктиг айтырыгларны шиитпирлээринге, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге, күш-ажылдың культуразын бедидеринге, организастыг чорукту болгаш медерелдиг сагылга-чурумну быжыглаарынга оларның ролюнүн бедээри. Ю. В. Андропов экономиканы улам шинай хөгжүдүрүп болгаш быжыгарын идеология-биле хандырарының база идеология ажылын социал талазы-биле хандырарының эргежок чугулазының дугайында. Идеология ажылынга ужур эдертир болгаш чаңгыс майык-биле ажылдаар дегейленчек чорукту ажыл эртеринге коммунистерниң болгаш бүгү ажылчы чоннарның политиктиг медерелии хевирлээринге массалыг информацияның, пропагандаың болгаш чырыдышкының чейсектерин комплекстиг ажыглаарынга партия эге организацизының, партболуктуң ролю.

Бедик идей-теоретиктиг деңнел, тодаргай, шаап-халдакчы чорук, амыдырал-биле холбаа — идеологтуг, масса-политиктиг ажылдың ажыктыын бедидериниң эргежок чугула негелдези. Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге доктаамал кичээнгей. Кижилер-биле ажылга партияның болгаш күш-ажылдың хоочуннарының байлак дуржулгазын улам долу ажыглаары.

Партияның политиказын бодунуу кылдыр, ол чоннуң үзулуг эрге-ажыктарынга дүжүп турарын массаларның эки билген турарын чедип алыры — партия организацияларының бирги чергелиг сорулгазы.

Коммунист — партияның политиктиг дайынчызы. Коммунистиг идеалдар дээш идепкейлиг демисселчи болур коммунистиң хуудазының культуразын негелдезериниң бедээни, бодунуң коллективинде күш-ажылчы херектер дээш база мөгү-шынар байдалы дээш ооң хуудазының бедээни.

Марксизм-ленинчи теорияны ханызы-биле шингээдип алыры, бодунуң идей-теоретиктиг деңнелин бедидери — коммунистиң устав бүтүвүр хүвээлгези.

Чурттуң политиктиг амыдыралынга, партия организацияларының идеологтуг ажылынга коммунист бүрүзүнүң идепкейлиг киржилгезиниң эргежок чугулазы. Оларның кижи бүрүзүн политика-кижизидилгелиг ажылды чорудуп билгем турарынга өөредири. Аныяк коммунистерниң идейлиг дадыгымышкыны.

Коммунистиң, ылаңгыя удуртукчу коммунистиң, моөү-шынар талазы-биле үлегериниң күжү. Коммунистиң ажылга хамаарылгазының, ооң өг-бүжеге чурумунуң, кижилериниң бодалынга болгаш сеткил-хөөнүнге салдары. Коммунистер политиктиг медерелдиг чоруктуң, күш-ажылчы идепкейиниң үлегерчизин көргүзер ужурлуг.

СЭКП ТК-ниң июнь Пленумунуң шиитпирлерин күүседири, ажылчы чоннар ортуаунга партияның идеяларын болгаш политиказын могаг чок тайылбырлаары, оларны амыдыралга боттандырар дээш демисел—коммунист бүрүзүнүң хүн бүрүдеги херээ.

* * *

Партия комитеттери, политиктиг чырыдышкын базыңнары болгаш кабинеттери кичээлди бедик идейлиг деңнелге, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинің талазы-биле партия организацияларының ажыл-чорудулгазы-биле сырый холбаазыг эртиреринге эргежок чугула дузаламчыны көргүзер ужурлуг. Теманы өөренирге июнь Пленумунуң салгал сорулгаларын коммунистер ханызы-биле билгеп, оларны боттандырарынга боттарының хууда салыышкынын тодаратказын турарынга, кижилериниң политиктиг медерелин база күш-ажылчы идепкейин хөгжүдер дээш партия организацияны бүрүзүнге үүнү кылза аки дээрзин улам долу билгеп турарынга дузалаар ужурлуг.

ЛИТЕРАТУРА

СЭКП Төп Комитединиң 1983 чылдың июнь 14—15-те болган Пленумунуң материалдары—М., Политиздат, 1983.

Күш-ажылчы коллективтер болгаш бүдүрүлгелерни, аябан черлерни, организацияларны эргелеп башкарарынга оларның ролин бедидер дугайында. ССРЭ Хоомулуу.—Правда, 1983, июнь 19.

Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалы.—Правда, 1983, август 7.

Андропов Ю. В. Карл Маркстың өөредин болгаш ССРЭ-ге социалистиг тургузуушкунуң чамдык айтырыглары.—М., Политиздат, 1983.

Андропов Ю. В. Партияның хоочуннары-биле СЭКП ТК-га ужуражмышкынга чугаазы.—Правда, 1983, август 16.

Черненко К. У. Коммунистер партиязының авангардчы ролю. Ооң бедиринин чугуда негелдези.—Коммунист, 1982, № 6. ар. 25—43.

Зимнин М. В. Революстуг ажыл-чорудулганың партиязы. — М., Политиздат, 1983.

Бөгүн—Румынияны фашистиг дарлалдан хостаанының хүнү, румын улустуң национал байырлалы

СОЦИАЛИСТИГ РУМЫНИЯДАН МЕДЭЭЛЕР

РУМЫНИЯНЫ фашистиг дарлалдан хостаанының 39 чылын Бухарестиң метро кылыкчылары күш-ажылчы чедишкиниерлиг уткаан. Найысылал метрополитенинин үшкү, доозукчу участогун олар хуусаазындан дөрт ай мурнады ажылгалга киргеп — Бухарестиң чер адаанын оруктарының узун дурту чээрби алды километр четкен, а станцияларының саны он алды апаргаң. Хоорайның чөөн талазындан барын талазынче эртпишаан, метро үзетпүрлүг ийи улуг районну, августуң 23 аттыг болгаш «Республика» дээр машина тудуушкун заводтарын индустриалдыг милитарь зона-биле тудуштурар.

Бухарест метрозунуң баштайгы поездилери пассажирлерни дөрт чыл мурнунда сөөртүп эгелээн. Чер адаанын оруктары ынчан чүгле сес километр турган. Ийи чыл эртеринде ол 17,3 километр чедир узаан. Ам чаа шугумнуң доозулганы-биле метрополитенниң хүн бүрү чеди чүс муң чыгам кижи ажыглаар.

Метронуң ийнги ээлчээн тудар талазы-биле ажылды чорудуп турар — ол шугум төп-түү таварты хоорайның сөңгү талазындан мурнуу талазынче эртер болгаш аар машина тудуушкунуңуң заводун индустриалдыг Пивера зона-биле тудуштурар.

* * *

КӨДӘӘ АЖЫЛ-АГЫЙ үнүштерин хоралакчылардан камгалаарының дээштиг чепсээ — каптанны бүдүрер талазы-биле ховар дээн установка-машинаны Румынияның Георге Георгиу-Деж хоорайында чоокта чаа ажыглалда киргеп. Мынчангаш, Румыния Социалистиг Республика ол продуктуну бүдүрер делегейде үшкү чурт болу берген. Каптанны бүдүрүп эгелээни — химияның талазынга совет-румын үре-түмелдиг кады ажылдажылганың түңнели-дир.

ССРЭ-ниң техниктиг деткимчези-биле РСР-де химия үлетшүрүүнүң чээрби ажыг бүдүрүлгелерни туткан. Азоттуг чемиштидилгелер, синтетиктиг каучук ышкаш мындыг чугула химиктиг продуктуларны бүдүрүп эгелээр арганы ол объектилер берип, кальциниглээн болгаш каустиктиг соданы бүдүрерни калбартырынга идкы берген. Чижээ, Георге Георгиу-Деждө совет организацияларбиле кады ажылдажып тура Румынияда бир дугаарында тутканы изопреи каучугунуң заводу каучукту даштыкыдан садып алырын кызыргандының түңнелинде валюзаны камнап алыр арганы республикага берген.

Каш-даа объектилерни тутканы үлегиир продукциязының кайы-бир хевирлерге ийи чурттуң хереглеедерни хандырарынак бүгү кижилер аңаа өөрүп четтиргенин илергейлеп турар деп, ИКП-ниң удуртукчузу «Нью эйдж» солунга үүлүнге бижээн. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының тайбыңга ынак инициативалары тайбыңны камгалаар дээш шимчээшкининиң янзы-бүрү чурттарга идепкейживириге ядиглиг болгаң деп, ол демделээн.

КАБУЛ. Мурнуу Африка Республиканың расисчи ёзулуруумунга деткимчени көргүзерин үргүлчүлеп турар империалистиг күрүелериниң политиказын Афганистанның «Кабул нью таймс» солуну буруу шапкан. Сөөк-язы илгай көөрүнүң политиказы кижи торелгетеңге удур кем-бурууллуг үүлгедиг болуп турар. Демократтыг Афганистанның улузу болгаш чазаа сөөк-язы илчык чараш ораны болуп турар.

52 километр кубометр суг шингээттинген 1800 гектар шөл көөрге кайгамчык солуп. Дымбовицаның адыры Колентина дээр бичии сеп хемчигештиң дугайында чугаа чорун турары ол, кижиниң болгаш бойдустуң күжениишкинери-биле он алды хөлдерден янда бүдүн ёзулуг-ла шуралгакты тургускан. Хөлдериниң эриктерин дургаар хоорайжылариың эштир черлери, хеме өртээлдери, чурагайлар чүгле хеп үштүр черлерни болгаш кабиналарны барымдаалаан. Ооң дашкаар кижилериниң хөйүн канчаар ону! Бо чайын Тей хөлде тенис ойнаар черлерни болгаш Флореска хөлде мини-гольфка шөлдерни дерип тургускулаан. Сугга эштир черлерде эргежок чугула спорт хереклелдиг спорт шөлдерни болгаш урутларга ойнаарактарлыг черлерни дерип тургускан.

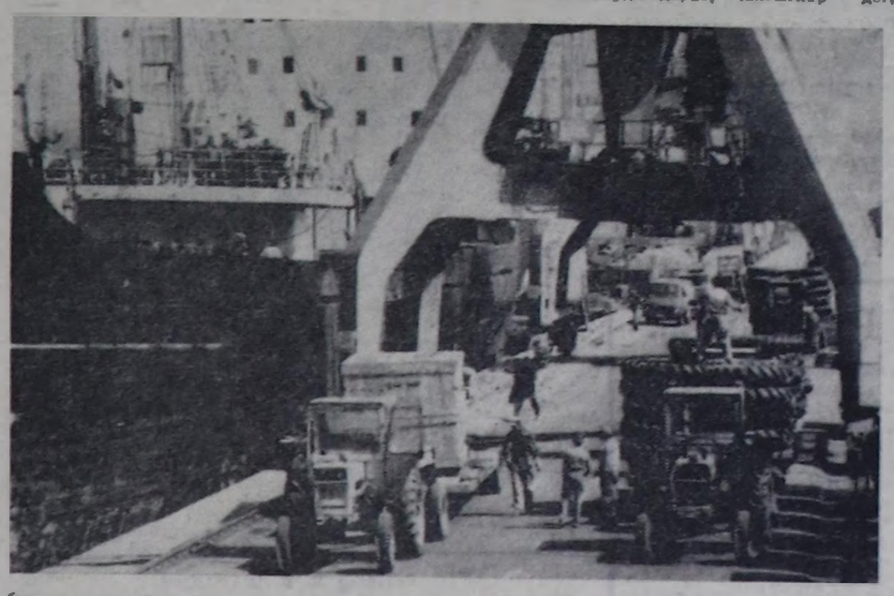
Сугга дыштанырынга эргежок чугула бүгү-ле үүлдерниң эң ажыктыг оруктарын дилеп тывары-биле мырыкай шуут холбаалыг. Чижээлээрге, Румыния ССРЭ-ге каустиктиг болгаш кальциниглээн соданы, суук хлорну, органиктиг эзилдиричилерни болгаш эске-даа продукцияны садып турар.

Амгы беш чылда Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчезибиле Румынияның Социалистиг республикага химия үлетшүрүнүң он бир объектилерин тудары көрдүнген.

* * *

ЕВРОПА ЧУРТТАРЫНЫҢ бүгү-ле наймысылдары улуг хемнерде турар. Бухарест — улуг хеммер кавызында эвес, барык кара чаңгыс

бистиң шериглеривистиң шаап хөлдээчы чүткүлүн кошкадыптар ындыг күш чок болган. Камгалалдың даштыкы каъдынга келгеш, олар артиллерия болгаш ужар чүүл белеткелинің соонда, дайзының быжыглалын штурмнап эгелээн.

Ол уттундурбас хүннер дугайында СЭТА-ның корреспондентизинге Харьковту хостаары дээш тулчуушкуунуң киржикчилери, Совет Эвилелиниң Маадырлары мынча деп чугаалаанар.

Харьковтуң трактор заводунуң инженери Г. Седов:

— Хоорайны хостаарының мурнуу чарында неделя бурунгаар бөлүк хайгыылчылар-биле хоорайже кире берген бис. Удурланыкчының от системазын илередип тывар даалгалыг турдувус. Бистер Харьковтуң мурнуу талазындан сөңгү-кыдынга чедир эртивис. Дайын мурнунда токарылап ажылдап турганым ХТЗ чанынга база четтим. Бүгү-ле чүве үреленген, өртенген. Делгем, чараш цехтериң чүгле дежектери арткан. Кудумчуларда, шөлдерде, паркаттыганы караам-биле көрдүм.

Көдээ ажыл-агыйны механизастаарының болгаш электрижидеринин Харьковта институдунуң улуг инженери С. Остапенко:

— 131-ги гвардейжи артиллерия полугунуң шыгаакчызы турдум. Үгер-боовусту Москва проспектизинче идип үндүрүп кээривис билек-ле, доора кудумчудан элээн каш «тигрлер» үнүп келдилер. Оттуу ажыктан дораан-на, бир дугаар бооласш-ла, мурнунда чоруп орган танкыны чуура адып кагдывыс, өскелери ээй тырткаш, дедир сөөп чоруй бардылар. Ынчалза-даа бис база бирээзин өрттендирер бергивис.

Ооң соонда хоорай төвүнге дайзымның танкыларынга удур тулуштувус. Фашистер база-ла шыдаштайн барташ. Холодная дагже утландыр аткаарлай бердилер.

Мапза дайзының артиллеристери-биле удур-дедир аткылажып эгеледнивис. Олар үгер-бооларын чажырып алган, бистиң талавыста адыш овоу дег чер бүрүзүн адып боорлуп кылдыр белетненип алганнар. Ынчалза-даа бистиң расчёттарывыс кончуг эрес-дидим болдулар. Мерген адыышкынарга шыдашпайн баргаш, дириг арткан гитлержилер аткаарлай берген.

Пенсионер И. НАЙДЕНОВ:

Август 22-23-те Харьковтуң агаарынга самолёттар кара шаар турган. Бомбалакчылар удаа-дараа, чалгыглар дег, бистиң шериглеривистиң шаап хөлдээчы чүткүлүн кошкадыптар ындыг күш чок болган. Камгалалдың даштыкы каъдынга келгеш, олар артиллерия болгаш ужар чүүл белеткелинің соонда, дайзының быжыглалын штурмнап эгелээн.

Ол уттундурбас хүннер дугайында СЭТА-ның корреспондентизинге Харьковту хостаары дээш тулчуушкуунуң киржикчилери, Совет Эвилелиниң Маадырлары мынча деп чугаалаанар.

Харьковтуң трактор заводунуң инженери Г. Седов:

— Хоорайны хостаарының мурнуу чарында неделя бурунгаар бөлүк хайгыылчылар-биле хоорайже кире берген бис. Удурланыкчының от системазын илередип тывар даалгалыг турдувус. Бистер Харьковтуң мурнуу талазындан сөңгү-кыдынга чедир эртивис. Дайын мурнунда токарылап ажылдап турганым ХТЗ чанынга база четтим. Бүгү-ле чүве үреленген, өртенген. Делгем, чараш цехтериң чүгле дежектери арткан. Кудумчуларда, шөлдерде, паркаттыганы караам-биле көрдүм.

Көдээ ажыл-агыйны механизастаарының болгаш электрижидеринин Харьковта институдунуң улуг инженери С. Остапенко:

— 131-ги гвардейжи артиллерия полугунуң шыгаакчызы турдум. Үгер-боовусту Москва проспектизинче идип үндүрүп кээривис билек-ле, доора кудумчудан элээн каш «тигрлер» үнүп келдилер. Оттуу ажыктан дораан-на, бир дугаар бооласш-ла, мурнунда чоруп орган танкыны чуура адып кагдывыс, өскелери ээй тырткаш, дедир сөөп чоруй бардылар. Ынчалза-даа бис база бирээзин өрттендирер бергивис.

Ооң соонда хоорай төвүнге дайзымның танкыларынга удур тулуштувус. Фашистер база-ла шыдаштайн барташ. Холодная дагже утландыр аткаарлай бердилер.

Мапза дайзының артиллеристери-биле удур-дедир аткылажып эгеледнивис. Олар үгер-бооларын чажырып алган, бистиң талавыста адыш овоу дег чер бүрүзүн адып боорлуп кылдыр белетненип алганнар. Ынчалза-даа бистиң расчёттарывыс кончуг эрес-дидим болдулар. Мерген адыышкынарга шыдашпайн баргаш, дириг арткан гитлержилер аткаарлай берген.

Пенсионер И. НАЙДЕНОВ:

Август 22-23-те Харьковтуң агаарынга самолёттар кара шаар турган. Бомбалакчылар удаа-дараа, чалгыглар дег,

Константаның докерьлери чурттуу фашистиг дарлалдан хостаанының 39 чылын күш-ажылчы чедимишкиниерлиг уткаан. Бо чылын 52 миллион тонна чүьнтерни сөөртүп сайгарар дээн хүлээлгезин олар чедимишкинниг күүседип турар.
ЧУРУКТА: Кара далайда Констанца портта.
Адмерпресс—СЭТА-ның фотозу.

....Даштыкыдан совгу медээлер....

ДЕЛИ. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг ескеда чурттарның ленинчи даштыкы политиказы бүгү делегейге тайбыңны, камгалаарынга кайгамчык улуг ужур-дузалыг болуп турар деп, Индияның Коммунистиг партиязының Национал чөвүлелиниң Чиңгине секретары Ч. Радпешвара Рао айыткан. Боо-чепсектиң эңдере бүдүрерин кыччыктырбас дээш, делегейниң дүшкүүрлүг чорууя чавырылдырар дээш, ССРЭ-ниң кайгамчык улуг күженишкиниери дээш тайбыңга ынак бүгү кижилер аңаа өөрүп четтиргенин илергейлеп турар деп, ИКП-ниң удуртукчузу «Нью эйдж» солунга үүлүнге бижээн. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының тайбыңга ынак инициативалары тайбыңны камгалаар дээш шимчээшкининиң янзы-бүрү чурттарга идепкейживириге ядиглиг болгаш деп, ол демделээн.

КАБУЛ. Мурнуу Африка Республиканың расисчи ёзулуруумунга деткимчени көргүзерин үргүлчүлеп турар империалистиг күрүелериниң политиказын Афганистанның «Кабул нью таймс» солуну буруу шапкан. Сөөк-язы илгай көөрүнүң политиказы кижи торелгетеңге удур кем-бурууллуг үүлгедиг болуп турар. Демократтыг Афганистанның улузу болгаш чазаа сөөк-язы илгай көөр чорукту шыгыны буруу шаап, хостаалга болгаш деп эрге дээш улустарның чөптүг демисселин деткип турар.

ДАМАСК. «Брайт стар-83» деп империалистиг шериг өөредилгелери Чоокку Чөөн чүкте дүшкүүрлүг байдалды улам-на чидиглендирип турар деп, араб профэвилелдериниң делегей конфедерациязының (МКАП) доктаамал секретариадының меделгелинде айыткан. Чоокку Чөөн чүкке болгаш Африкага АКШ-тың милитарисчи белеткелдери делегейниң ол районунга Вашингтонинче болгаш Тель-Авивтиң Ливанга тергинделин быжыглап турар.

ТРИПОЛИ. Хабреннң ёзулуруумунга АКШ-тың болгаш Франциязның улам күштелген шериг дузаламчызы Чадта чедуалдыын ведергей чидиглендирип турар деп, Ливияның Джана агентствозунуң тайылбырында демделээн. Чадта дайын чорудулгаларынга дорту-биле киржириниге Франциязның белеткелиң турарын ооң бүгү хөделишкиниери хереченлеп турар деп, агентство айыткан.

САН-ФРАНЦИСКО. Рейганның чазаа америк улустуң айтырыгларын бичии-даа керекке албайн турар-дыр деп, АКШтың оралакчы президентизин турган У. Мондейл медеглээн. АКШ-тың президентизиниң албан-дужаалынга демократтыг партиядан болуунуң кандидатуразын дешпидерин ол чедип алыр бодап турар.

Лас-Вегаска (Невада штат) болган парлалга конференциязынга У. Мондейл Рейганның администрациязының иштики болгаш даштыкы политиказын шыгыны шүгүмчүлээн болгаш чурттуң экономиктиг бергедерин улам чидиглендирген «рейганомиканы» үзүткээрынче кыйгырган.

ГАВАНА. Күрүне эргиндезиниң түңнелинде Гватемалага эрге-чагыргакы эжелээн генерал Мехиа Викторестиң ёзулуруму ол чурттуң депшилгелиг күштеримге удур ханмыг үүлгедилерин өөскүдүп турар. Гватемалада олурукчу үүлгедиглерни соксадырынче делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизин Гватемалада кижи эргелеринің талазы-биле комиссия кыйгырган. Политика талазыбиле бүгү хоргудаттыргакларының төрелдерин Гватемаланың чаа чагырыкчылары база тудуп хоругдап эгелээн. Чуртта «эс чок» читкеннериң саны үлүн көвүдээн.

(СЭТА).

ШКОЛАЧЫЛАР МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИНДЕ

Келир үеним аныяк салгакчыларым ыуш-ажылга ынак кылдыр өөредип, ынжиндер дээш Чоон-Хемчик районда Бажын-Алаак ортумак школазының башкылар коллективи доктаамал ажылдап турар.

Арыт-Бажында будурүлге бригадазының төвүн тутkан, чайгы үеде өөреникчилериниң ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургускан. Бо бригаданы Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Хомушку Дугаржап 1972 чылдан бээр удуртуп келген. Бо аразында дыка хөй өөреникчилерни чер ажылының культураларын өстүрүнге, ажаарынга өөреткен.

Будурүлге бригадазында бо чылын 10 га картофельди, 3 га капустаны быжыглаан. Агротехниктиг чурумнар ёзугаар оларны олурткан, суггарган, ажаалдазын чоруткан. Ооң үнүжү эки.

Өөреникчилер «Искра» совхозка чылдын-на эки шынарлыг сигенни белеткеп бээр чаңчылдыг. Ынчангаш бежен тонналы ажыл-агыйга хүлээдип бээрин аазаап, ону күүседир дээш шалынчы ажылдаан түнелиниде 55 тонна сигенни бригада төвүнде сарааттаан.

Олар ам-даа 5 тонна сигенни немей белеткээри-биле ажылдап турар.

Мал чемининг белеткелинде Роберт Хомушку, Мерген Ховалыг, Салбакай Монгуш, Чечем Намнан, Чечек Ондар болгаш өскелер-даа тергиин эки ажылдап, бердинген даалганы ажыр боттандырып келген.

Өөреникчилер чүгле ажылдап турар эвес, хостуг үелеринде янзы-бүрү оюннарны ойнап, маргылдаалары эртирип турар. Ол хемчегларын башкы А. Монгуш эки организастаан.

Будурүлге бригадазының кежигүннери дыштанылгазын ажыктыг, хөглүг эрттиргеннер.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТАРДА: сиген кезикчилери; Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Д. Д. Хомушку (ортузунда) будурүлге бригадазының кежигүннериниң аразында.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

ЭРИГ СЕТКИЛДИҢ ЭРГЕЛЕДИИ

Тыва кижи «Эөлдек шыңгыраашты» дээр танцыны көргенде, ооң арнынга чырык сеткилдиң өөрүшкүзүү хереледип келир. Ол танцыда тываларның амыдырал-чуртталгазының онзагай шимчээшкиннери, сагыш-сеткилдиң эриг эөлдээ, ырларының аялгазы чараш кыстар болуп хуудуп кээр.

Тываның көдээ клубтарында бот-тывынгыр болгумнерден эгелээш ансамбльдер, филармония болгаш театрга чедир «Эөлдек шыңгыраашты» репертуардан доктаамал дүшпейн турар. Ол танцы шынарлы Тываның чурумалы-биле хөглеттинген. Ол ак-көк хемнер, кымынга анай-хаактарлыг болгаш сынар эдээ хоорайларда алдын тарааларның эргежи салгынга хөлбеңнээжи-биле аянчашкак.

Ук танцы чоннуу болгуже чедир элээн оруктарны эрткен. 1942 чылда «Эөлдек шыңгыраашты» Тыва театрга тургузуп, балет училищезинниң башкызы, Москвадан чаладып келген Анатолий Васильевич Шатин тургускан. Ук танцыны чүгле кыстар ойнаар болганы-биле «Эөлдек шыңгыраашты» деп адаан. Танцының музыказын тыва улустуг ырларының аялгазынга таарыштыр музыковед болгаш композитор Алексей Аксёнов бижээн. Ук танцының тургузукчулары театрга турган аныяктарны дамчыштыр, тыва херээженнериниң аажы-чанын, ынчал-нажын, культура амыдыралын өөренип көрүп тургаш, Тываның кыстарынга тураскаткан. Соңгүнде кээп ол танцы чүгле Тывага эвес, Совет Эвилелиниң хоорайларынга, дарын-даа делегейниң чамдык чурттарынга билдинге берген.

Совет Тываның 40 чыл оюнга бүгү талазы-биле белеткелдиң үезинде «Эөлдек шыңгыраашты» база уран чүүл көргүзүүнүң белеткелинге кирерге чугаажок. Ынчангаш бо танцыга ойнап чораан болгаш аңаа хамаарыштыр ооң төөгүзүнден бичии сактыышкынны чугаалаксадым.

Эң баштай «Эөлдек шыңгыраашты» Октябрьның 38 чыл оюнга туралкаткан байырлал концертинге көрдүм. Сценага чөлөөш оңуг чырык аайы-биле бир ыяк аныяк, чараш кыстар бут баштап танцылап үнүп келген. Музыказының кижи сеткилин хаара тудуп өөрүн, кыстарның өлдептаг өөлдек уран танцылаарын көөрге, көдээге кадыр кашпалдар аразынга ескен уруг моөө ёзулуг тоол сагындырар болган.

1957 чылда аныяктарның болгаш студентилерниң VI делегей фестивалы Москвага болган. Ол фестивальга белеткелге «Эөлдек шыңгыраашты» база киргеп. Ол танцының бирги күүседикчилери танцы талазы-биле тускай билигиг Сай-Хоо Оюн, Екатерина Кыдай, Клара Бөөүшка, Галина Бады-Сагаан олар-биле кэды «Эөлдек шыңгыраашка» танцылап киржер аргалыг болган мен. Дыка берге, хөй белеткелдң эрткен бис.

Делегейниң аныяктар фестивалының одун кыпсыпканда, байырлалдың индиринден К. Е. Ворошилов СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың мурнундан, бүгү совет чоннуң мурнундан фестиваль киржикчилерине байыр чедирип, тайбын дээш, бүзүлбас найырал дээш туржуруунче аныяктарны кыйгырган.

Делегейниң бүгү чурттарының төлээлери-биле ужуражмырыче бистерни, тыва кыстарны «Эөлдек шыңгыраашты» эккелген. Баштайгы концертке Эвилелдер бажының Колонналыг залынга Барыын Европа чурттарының төлөөлекчилери-биле ужуражылга болган. Москвага 33 улуг концерттерге киришкен бис.

Ынчан «Эөлдек шыңгыраашка» бедик үнелелди берген. Ол хүн ССРЭ-ниң улустуң артизи Галина Уланова бис, терге делегей фестивальның лауреаттары деп аттыг дипломнарны, мөңгүн медальдарны тывыскан.

Бо чылдың июньда Сибирьниң крайлар, автономнуг облластарының аныяктарының Совет Тываның 40 чылынга турускаткан фестивалынга «Эөлдек шыңгыраашты» 50 аныяктар танцылаан. Ону чон эки хүлээп алган.

Ынчалза-даа, сөөлгү үеде бо танцыны балетмейстерлер арай-ла бодунуу-биле тургузуп, өскерти бээр байдалдар бар. А. В. Шатиннин баштайгы тургусканы шыкаш, эөлгир, чымчак, аяның чараш шимчээшкиннерин чамдыкта өскертип, маршаан хевирлиг ойнай бергилээр. Ургуларның моюннары болгаш баштарыбиле ойнаар нарын, чараш шимчээшкиннерни катап сактып тургузары чугула. Сөөлгү үеде танцычылар аңаа-ла баштарын борбаңнадып турар апарган. Оон аңтыда, шаанда уруглар/салааларынга шыңгырткайдыр эдип турар бичии-бичии тавакчыгаштарлыг ойнаар турган. Ол ыяктыг тавакчыгаштарны салааларга кедип алгаш ойнаарга, танцының долу утка-шынарын илередир, көрүү-шынарын бедидер. Танцының ады безин «Эөлдек шыңгыраашты» болгай. Ол ыңдыг тавакчыгаштарны кылыры чугула.

Чамдыкта «Эөлдек шыңгыраашты» 2—3 кижи безин ойнай бээр. Бо танцы дээрге бүдүн организм болур, ынчаарга ооң кезиң-чамдының көргүзерге шынары кудулап, утказы көзүлбейн баар. Моңу 5-тен 9 чедир кижилер ойнаарга тааржыр. Ынча санныг танцычылар-биле бо танцыны мурнунда улуг хоорайларга, көрүүлдерге, улуг байырлалдарда ойнап турган.

Бир кол үүве — танцыны күүседир уругларның иштики болгаш даштыкы культуразын кижизидерп болур. Танцыга кижи шимчээшкин бүрүзүнүң утказын тодарадып, ынчалып, бичии-ле шимчээшкинге сагыш-сеткилин ажыдар ужурлуг.

Чүтүла айтырыгларның бирээзин танцычыларга иник-хепти болгаш иянти шимелгезин ам-даа тааржыштыр, чараштыр кылыры болур. Тыва ургуларның арын-шырайынга таарыштыр чымчак, чырык өлүк-кешбиле кылган, тыва дошкольыг берттер кедирер болза эки. Сөөлгү үеде чүгле бөө тейин дуглаар бичии болгаш куу өнүг чиик бөрттүгештер уруларның арыннарын, чаактарын улгаттырып турар. Ол кастарның чараш арын-шырайын көргүспейн баар-дыр. Ол ыяш чаштарга чавагалар баглаар болза танцы улам байлакшый берги дег. Бо танцы национал аян-хевирин кезээде негеп турар танцы болур.

«Саян» ансамбль «Эөлдек шыңгыраашты» ыракка Куба, Болгария, Румыния, Чехословакияга, Совет Эвилелиниң республикаларынга, булун бүрүзүнге ойнап көргүскен болгаш көргүзүп турар. Сибирьниң алдарлыг ыры, танцы ансамблиниң танцы болуу «Эөлдек шыңгыраашты» Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Людмила Семёновна Позднякованың солистээни-биле Социалистиг Вьетнамга барып, ооң найысылалы Хаюйга болгаш хөй хоорайларынга көргүскен.

Совет Тываның 40 чыл оюнга белеткелдерге уран чүүл талазы-биле «Эөлдек шыңгыраашты» база киржир апаар, мынчангаш ону улам экижидип, баштайгы тургускан денелинге чедирери күзенчиг.

Н. ТЫРТЫК-КАРА.

ШКОЛАЛАР СЕПТЕЛГЕЗИ

БЕЛЕН

Барыын-Хемчик районнуң Эрге-Барлык ортумак школазының коллективи чаз өөредилге чылының белеткелиниче кичээлгейни угландырган. Школа септелгезиниге «Хемчик» совхозтуң болгаш Ак-Довуракның орук-септелге-тудуг участогунуң удуртукчуларын дэгээжүлге керээ ёзугаар дузаны чедирип турар. Шеф дузазың күш-ажылчы коллективтер, суурда агитквартиралар база көргүзүп турарлар. Тайгага ыяш белеткелиниге «Чодураа», «Аян», «Челээш» агитквартиралар эки кирнишкеннер. Септелгеге өөреникчилер, башкылар, ажылчыннар идепкейлиг ажылдааннар, школа септелгези барык доозулган.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ТЕМПИЗИ ДҮРГЕН

Чаа өөредилге чылынга белеткелдер ажылын Солчур ортумак школазының дирекциязы өөредилге чылы доостурунуң мурнунда-ла чоруда берген. Чаа өөредилге чылынга кылыр ажылдар школада хөй турган. Эге школа, интернат, столовая, улуг школа, башкылар бажыңнары. Улуг школада нэп класстың капитал септелгезин кылырынга хөй күш, уе хереглеттинер. Школаның чамдык башкылары база техниктиг ажылчыннары, ажыл-агый эргелекчизи Монгуш Бавуунуң удуртулгазы-биле күженнишкинниг ажылдап турар. Школа септелгезинге башкылардан Зина Донгак, Караш Очур, Алдын Монгуш, ажылчыннар Татьяна Ооржак, Зоя Очур-оол, Зоя Чалзып, Таня Куулар, Наташа Куулар эки ажылдаан түнелиниде бо чылын школа септелгезин дүргеп темпилиг чорудуп, август эгезинге чедир доосканнар.

К. ДАРЖАЙ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ

23. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 «Үе». 8.40 Эртенги гимнастика. 8.55 С. Прокофьевтиң «Хүрээге бадылажыышкын» деп операзы. Шии. 11.20 «Ийи Иван». Документалдыг телефильм. 11.50 Телемедээлер. 11.55—15.05 Чапсар. 15.05 Телемедээлер. 15.25 «Чалбыштыг орук». Документалдыг телефильм. 16.50 «Сухановада чай». Киноочурумаал. 17.00 Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 17.30 «Бедиксе орук». ССРЭ-ниң улустуң башкызы Р. Х. Канчуроеваның дугайында телеочерк. 18.00 Эртем болгаш тамыдырал. 18.30—18.45 Чапсар. 18.45 Бөгүн делегейде. 19.00 Мультфильмнер. 19.10 Румыниянның национал байырлалынга Румын Социалистиг Республиканың телевиденнезиниң программазы. 20.00 РСФСР-ниң улустуң артистери Н. Павлова биле В. Гордеев танцылаар. 21.00 «Үе». 21.35 «Хөглүг уруглар». 22.40 Бөгүн делегейде. 22.55 «Ол чыл эрткенде». Фильм-концерт. 23.20 Документалдыг фильм. 23.30—00.00 Неделяда спорт амыдыралы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 Эртенги гимнастика. 8.20 «Бурунгу детектив». Телешин. 9.50 «Уругларга дириг амытаннар дугайында». 10.20 Хоойлуну билир сен бе? 10.50 Француз дыл. Бир дугаар өөредилге чылы. 11.20 —«Чалыларының чогаадылгазы». Арменияның радио болгаш телевиденнезинин «Аревик» вокал-инструменталдыг ансамблиниң концерти. 11.45 «Расмустоланчы». Уругларга фильмниң 1-ги сериязы. 12.50 Эртем пептерелдиг фильмнер. 13.40 Улустуң аялгалары. 13.55 Документалдыг телефильм. 14.25 ПТУ-га чүү чүвеге база канчаар өөредип турарыл? 14.55 «Алдыш дээрбек». Документалдыг телефильм. 15.25 Сут спортунуң хевирлеринге Европа чемпионады. 15.55 Телемедээлер. 16.00—18.00 Чапсар. 18.00 Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 «Мастер Иван Крыбов». Телефильм. 18.50 «Азияның төвү». 19.20 «Тоол кайын келгенил?» Телефильм. 19.45 Телемедээлер. 19.55 Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 «Чыргалдыг удуңар, чаштар!» 20.15 Авалар школазы. 20.45 «Баштайгы согуг». Документалдыг телефильм. 21.00 «Үе». 21.35 «Ил биле Спастыр». Алды сериялыг испан уран-чечен фильмниң 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 23.25—00.00 В. И. Савинниң адынга тураскаткан волейболга делегей маргылдаазы. Эр улус. Польшаның болгаш Японияның чыынды командалары ойнаар.

24. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 «Үе». 8.40 Эртенги гимнастика. 8.55 Мультфильмнер. 9.25 «Аян-чорукчулар клубу». 10.25 «Ол силерге ынак». Уран-чечен фильм. 11.45 РСФСР-ниң улустуң артизи А. Тихонов балалайкага ойнаар. 12.15 Телемедээлер. 12.20—15.00 Чапсар. 15.05 Телемедээлер. 15.20 «Черниң үнүн дыңнап тур мен». 15.50 Орус дыл. 16.20 «Горюнстер, харылаңар!» 17.05 «Төрээн черниң аялгалары». 17.30 Ашыктар адрестери. 18.30—18.45 Чапсар. 18.45 Бөгүн делегейде. 19.00 Мультфильмнер. 19.30 «Кафедра». Теле-шин. 21.00 «Үе». 21.35 «Кафедра» деп теле-шинниң уланчызы. 22.30 Бөгүн делегейде. 22.45—23.35 Сут спортунуң үзүктерине Европа чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 Эртенги гимнастика. 8.20 «Амданнығның-даа, ажығның-даа дугайында». Украинаның свекла ажаакчыларының дугайында документалдыг телефильм. 9.10 Совет чурулга уран чүүлү. М. В. Нестеров. 9.55 «Ынак шүлүктеривис». 10.25 «Адаларның бажыңы». Ийиги дамчыдылга. 11.25 ПТУ дугайында эң эки дамчыдылга дээш Бүгү-эвилел конкурузу. 12.25 «Расмустоланчы». Уругларга фильмниң ийиги сериязы. 13.40 Мультфильмнер. 14.15 Эртем-пептерелдиг фильмнер. 14.45 «Восход» деп уруглар хорунуң школазының концерти. 15.15 М. Шолохов. «Кижиниң салым-чолу». 16.00 Телемедээлер. 16.05—18.00 Чапсар. 18.00 Телемедээлер. 18.20 «Каспий тюлень». Документалдыг телефильм. 18.30 Тыва дылга делегей байдалының допчуулалы. 18.45 «Культура болгаш амыдырал». 19.45 «Азияның төвү».

МОСКВАДАН

20.00 «Чыргалдыг удуңар, чаштар!» 20.15 Концерт. 21.00 «Үе». 21.35 «Ил биле Спастыр». Алды сериялыг испан уран-чечен фильмниң 2-ги, 3-кү сериялары. 23.20 «Абава». Документалдыг телефильм. 23.30 Футбол талазы-биле ССРЭ чемпионады. «Жальгирис»—«Динамо» (Минск). Ийиги тайм. 00.15 Улустуң аялгалар. 00.30—01.05 В. И. Савинниң адынга тураскаткан волейболга делегей маргылдаазы. Эр улус. ЧССР-ниң болгаш ССРЭ-ниң чыынды командалары ойнаар.

25. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 «Үе». 8.40 Эртенги гимнастика. 8.55 «Алдын эргиннер». 9.40 «Орук эгезинде бажың». Көдээ школа директору И. А. Титаренконуң дугайында документалдыг телефильм. 10.10 А. Михайловтуң удуртканы Төп телевиденнезиниң болгаш Бүгү-эвилел радиозуунуң симфониктиг болгаш эстрада оркестри ойнаар. 10.45 Уругларга фильм. 11.30 ССРЭ-ниң улустуң артизи О. Бардиманың киржилгезинбиле фильм-концерт. 12.00 Телемедээлер. 12.05—15.05 Чапсар. 15.05 Телемедээлер. 15.25 Эртем-пептерелдиг фильм. 16.15 Узбек ССР-ниң телевиденнезиниң болгаш радиозуунуң камерлиг оркестриниң концерти. 16.45 Шыдыраа школазы. Ийиги дамчыдылга. 17.15 «Ыры кижи-биле чарылбас». 18.30—18.45 Чапсар. 18.45 Бөгүн делегейде. 19.00 Мультфильм. 19.10 Сут спортунуң хевирлеринге Европа чемпионады. 19.40 «Тускай үндүрүлге». Уран-чечен румын фильм. 21.00 «Үе». 21.30 «Оларның-биле кады чоруксаар мен». Чогаалчы А. Б. Чаковскийниң 70 харлаанымга тураскаткан документалдыг телефильм. 22.35 «Чылдар чангызы». Фильм-концерт. 22.45 Бөгүн делегейде. 23.00—00.50 Футбол талазы-биле ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Днепр».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 Эртенги гимнастика. 8.20 Баянга С. Слепокуров ойнаар. 8.45 Эртем-пептерелдиг фильм. 9.30 «Горюнстер, харылаңар!» 10.15 Авалар школазы. 10.45 Испан дыл. 11.15 «Драматургия болгаш театр». А. Н. Островский — «Бөрүлер болгаш хойлар». 12.10 «Лесневскихтериниң өг-бүлезин» деп уран-чечен польша телефильмниң 1-ги сериязы. 13.20 Амыдыралче путёвка. 14.05 Документалдыг телефильмнер. 14.35 Бижимел тайылбырлыг уран-чечен фильм. 15.55 Телемедээлер. 16.00—18.00 Чапсар. 18.00 Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 Фильм-концерт. 19.00 «Азияның төвү». 19.30 «Карелияның аргаларында». Телефильм. 19.45 Телемедээлер. 19.55 Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 «Чыргалдыг удуңар, чаштар!» 20.15 Кижи болгаш хоойлу. 20.45 Документалдыг телефильм. 21.00 «Үе». 21.30—23.15 «Ил биле Спастыр». 5-ки, 6-гы сериялары.

26. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 «Үе». 8.40 Эртенги гимнастика. 8.55 В. Врублевская — «Кафедра». Теле-шин. 11.15 «Братскиже ээп келгеним». Документалдыг телефильм. 11.35 «Томанерюор» деп Лейпциттиң оолдар хорунуң концерти (ГДР). 12.00 Телемедээлер. 12.05—15.05 Чапсар. 15.05 Телемедээлер. 15.25 Документалдыг телефильм. 15.55 «Билиг — күш». Тележурнал. 16.40 И. Сац биле М. Рахвергериниң музыказынга Москваның күрүнениң уругларның музыка театрының тургусканы фильм-балет. 18.05 Сут спортунуң хевирлеринге Европа чемпионады. 18.30—18.45 Чапсар. 18.45 Бөгүн делегейде. 19.00 ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунуң үлегер-көргүзүлүг оркестри ойнаар. 19.35 «Силерниң бажыңмарның адрези». Уран-чечен фильм. 21.00 «Үе». 21.35 «Киноларама». 23.05—23.25 Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 Эртенги гимнастика. 8.20 Эртем-пептерелдиг фильм. 8.50 Бресте улусчу танцының «Радость» ансамблиниң концерти. 9.15 «Мен — бөгүн болгаш даарта». 10.00 Мультфильмнер. 10.35 Шыдыраа школазы. Бирги дамчыдылга. 11.05 «Аныяктар адрестери». 11.35 Аңгам дыл. 12.05 «Лесневскихтериниң өг-бүлезин» деп уран-чечен польша фильмниң 2-ги сериязы. 12.55 Э. Казакевич. «Көк кыдыраан». 13.15 Г. Берлиоз — «Фантастиктиг симфония». 14.10 Сут спортунуң хевирлеринге Европа чемпионады. 15.10 С. Орловтуң шүлүктери. 15.55 Телемедээлер. 16.00—18.00 Чапсар. 18.00 Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 «Филармония дугайында сактыышкын». Телефильм. 18.40 «Чечектел-ле, төрээн Тыва!» Агитбригадалар көрүлдези. Монгун-Тайга районнуң агитбригадаларының концерти. 19.10 «Азияның төвү». 19.40 Телемедээлер. 19.50 Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 «Чыргалдыг удуңар, чаштар!» 20.15 Чадаг-тергe спортунга делегей чемпионады. 21.35—23.40 «Амыдыралче ыры-биле». Аныяк күүседикчилериң Бүгү-эвилел телекөрүлдезин.

27. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 «Үе». 8.40 Эртенги гимнастика. 8.55 «Спортлотоңуң» 35-ки тиражы. 9.05 Чоңга эки бараанналар. 9.35 Сут спортунуң хевирлеринге Европа чемпионады. 10.00 Чүнү ооң-чүүрүл? 10.40 Үнүштер амыдыралы. 11.30 «Сакты-дыр сен бе, эш?» Дайынчы ужудуккуларның Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилерия-биле ужуражылгазы. 12.30 Улусчу чогаадылганың делегей телекөрүлдезининң «Челээш» программазы (Сингапур). 13.00 Оку кылып шыдаар силер. 13.45 «Хөглүг карусель». Мультфильм. 14.00 Бөгүн делегейде. 14.15 Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 14.45—15.00 Чапсар. 15.00 Билдингир-даа болза, элдептиг. 15.55 «Бөгүн — совет киноюн хүнү». 16.10 «Прага — Гаванаа. Ужуражылга-концерт. 16.50 «Кады ажылдажылга». Тележурнал. 17.20 «Ам бир новеллаа. ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Сацтың чо-

Редактор В. С. ШАРАВИН.

БИРГИ ЧЕРГЕДЕ...

Бистиң чуртувустө кижилерниң кадыын камгалаары—бирги чергениң айтырыгы. Чоннуң кадык камгалалыг улам ыңай экижидер дугайында партиниң XXVI съездазынга чугулалап айыткан. Съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Өвүр районнуң район эмнелгезининг коллективи чамдык боттуг хемчегларни ап келген.

Кандыг-даа ажылга сагылга чурум чугула болур. Чогум-па коллективтиң ортузунда калбарган социалистиг чарыштың негелделеринде ол пункт кол черни эөлээн. Эмчи, сестра болгаш өске-даа ажылдакчылар аарыг кижилерге таарымчалыг байдалды тургузуп, профилактиктиг хемчегларны бат бурунгаар чорудары чаа-чыл болу берген. Эмнелгениң ажыл графигин эдо тургускан. Бо чорук үе-шактың чөптүг чарыгдаарынга ажыктыг апарган. Ийи-чангыс сагылга-чурум хажыдыышкыннары кылганнарны сайгарып, хемчээп ап, беседалажып турар.

Чылдың кайы-даа үелеринде малчыннар турлагларынче, сүт-бараан фермаларынче үүшкүннерни кылып, медицина дузаламчыларын чедирип турар бис. Ол баргаш малчыннарның санитарлыг байдалын хайгаарап, туберкулёз, бруцеллёз аарыгларынга удур тарылганы ыяап-ла чорудар бис.

Опаашкан ажылывыс-биле чергелештир, хөй-иниин ажылдардан чыдып калбайн келген бис. Иниинниң малынга эдек мал чемин белеткежирингe коллектив идепкейлиг киржилгедир. Коллектив кежигүнлериндe көдээ Советтиң депутаттары, коммунист эмчилер ажыл-иштиң идепкейлиг баштакчылары болуп турар. Чижээ, коммунистер Оксана Монгуш, «Кадык камгалалының тергиини» хөрек демдээжин эдилекчизи Кара-кыс Доржу, улуг эмчи Виктор Хайжок оларны адап боор.

Эмнелгеде хөй чылдарда ажылдаан фельдшерлер Севээн Моигуш, Кан-оол Мандыл-оол, чолаачы Пивор Сат оларны эш-ооруу хүндүлээр. Дуржулгалыг ажылдакчылар аныяктарга арга-сүмезин берип, ажыл-ишке өөредип турар.

К. НАЧЫН.

агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чаңставас. Барыын чүктеи хаттың дүргени секундада 9-14 метр.

Дүне 9-11 градус, хүндүс 23-25 градус чылыыр.

Кызылга шокар будуттаар, чаңставас.

Хаттың дүргени 9-14 метр.

Дүне 10-11 градус, хүндүс 24-26 градус чылыг.

КИНО

АВГУСТ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Звезда и смерть Хоакина Мурьеты» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Долгий путь в школу» 15.00, «С тех пор, как мы вместе» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Извините, пожалуйта» 14.00, «С тех пор, как мы вместе» 16.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «По ту сторону моста» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЛЕТНИЯ»: «Все могло быть иначе» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакциянның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харылаалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-22-60, культура киллизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-43, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1085.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң чазагы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко будумчузу, бажың № 1).

ТС—00220

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 196 (12286) | 1983 чылдың август 24, среда | 1925 чыл үдезилеттингеш | Өртээ 3 коп

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ТЕМПИЗИН БЕДИДЕР

АЛДАН-МААДЫРЖЫЛАР МУРНУНДА

Август 22-ниң медээзи-биле, Сут-Хөл районунуң ажыл-агыйлары 5947 тонна сигенни белеткеп, 1764 тонна сенажты салган. Ол дээрге планының 62 база 34,3 хуузу болуп турар.

Шалыпчы айның бирги чартыында районуң совхозтары мал чемнериниң бүгү хевирлерин белеткээриниң немелде өзулдезин чем единицазы-биле 22 хуу чедирген. Ажылдың темпизи мурнундаазындан аазап шапкынчаан.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери бо хүннерге чедир 2453 тонна сигенни, 1561 тонна сенажты белеткээш, өскелерин мурнап турар. Ук совхоз мал чеми белеткээриниң шалыпчы айының бирги чартыында ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болгаш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл туғун акша шаңналы-биле катай чаалап алган.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң чер ажылдыглары сөөлгү үезээн каш чылдарда тараамыя-даа, мал чеми культураларын-даа доктаамал бедик дүжүдүн өстүрүп ап келген. Оон кол-ла үндезинин, кижилерин хызымаккай ажылыбиле чергелештир, суггатты черлерни чөп ажыглап турарында. Бо чылын алдан-маадыржылар суггатты шөлдерде тараан мал чемнериниң дүжүдүн бир гектардан-на 25—30 центнер чедир алырын хүлээнген.

Амгы хүннерде мал чеми белеткээр ажыл совхозта бедик темпизиг уламчылап турар. Сигенчи бригадаларда, звеноларда 300 ажыг кижи хаара туттунган. Оларның хөй кезии сигенин техника-биле ажааттынмас, ыяш-даштыг эпчок черлерде хол кадырлыг ажылдап, оймактарда хөй санныг сараатларны тургускулаан.

Мал чеми белеткээр ажылга кол үлүг-хуулуу совхозтуң төп салбырында Борбак-Тей хову бригадазы кирип турар. Механизастаан бо бригаданың кежигүннери 540 тонна сиген кезип белеткээр планын шагда-ла ажыр күүседипкен болгаш ам-даа 150 ажыг тонна сигенни белеткээрин хүлээнген. Оон ангыда, ажыл-агыйда белеткеттинген сенажты шуптузун олар салган. Ук коллектив совхозтуң сигенчи бригадаларының аразында чарышка тиилекчи болуп, шилчиир Кызыл тукту алган. Күш-ажылчы алдар тутуп база оон ажыл-ишчи чедишкиннериниң тураскаадып көдүрген.

— Бисте бир демдеглексенниг чүве болза бригаданың составында механизастаан бот-оруулга-чарылгалыг звенону бо чылын тургузуп алганывыс болур—деп, бригадир М. Ооржак чугаалады—Ажылдың кол нуруузун ол звенонуң механизаторлары кылып турар. Сөөлгү хүннерде олар 312 гектар черниң сигенин чүгле ботларының күжү-биле кезип, пресстээш, сиген кажаазынга аппарып дүжүрген. Ында ажылдап турар механизаторлардан Эрес-оол Монгуш (звеноиуң удуртукчузу), Александр Монгуш, Хуна Ооржак, Александр Куулар дээш өскелер-даа хүн үлүг доктаамал ажыр күүседил, коллективинде алдар-макталдыг ажылдап турарлар.

Борбак-Тей бригадазының чер ажылдыглары 895 гектар суггаттыг черде тараан тараа культураларындан ангыда, 504 гектарда чаңгыс чылдыг, 312 гектарда хөй чылдыг сигеннерни тарып өстүрген. Мал чеми культураларың дүжүдү чаагай болган. Люцернаны бир дугаар кескеш, гектарданна 23 центнер дүжүттү алган. Ам оон ийиги дүжүдүн алырыбиле шөлдерни суггарып турар.

Сигенчилерниң ажылын, амыдырал хандырылгазын органиэастап тургускаиы база багай эвес. Чижээ, механизастаан бригаданың улузун ынайбээр сөөртүп, ажылдан чардыктырып турбазы-биле чемни ажылдап турар черинге чедирип берип турар. Оларны дүне база чемгерер болгаш түскай машинаны доктаамал дежурныйлаткан.

Ол ышкаш суггаттыг шөлдер кыдыгларында бичии бажыңчыгаштарны кылгылаан. Бачым үелерде суггатчылар суурже дедир чаныш орбас, бажыңчыгаштарга хонуп алгаш, эртен эртелеп ажылдай бээр. Чайын чаъс-чарлыгда майгыннарга хонуп ажылдаарынга бодаарга, ол хөлчок таарымчалыг.

Амгы үеде суггатчылар мал чеми белеткээринге база эвээш эвес үлүүн киирип турарлар. Төп салбырда С. Монгушка удурткан чеди кижи составтыг звено 18 тонна сигенни хол кадыыры-биле кезип белеткээш, совхозка бирги класстыы кылдыр дужаагап. Суггатчылар 30 тонна сиген белеткээр планын чоокку хүннерде ажыр күүседирип хүлээнген. Олардан К. Ондар, Ш. Ооржак, Х. Монгуш, школачы М. Ооржак ажылга кызымаа-биле ылгалып турарлар.

Совхозтуң Алдан-Маадыр, Ак-Даш, Бора-Тайга салбырларының малчыннары, суурларда албан черлери, организациялар коллективтери мал чеми белеткээр ажылда бүрүн хаара туттунган, бир демниг ажылдап турар. Оларның чамдыктары планныг даалгаларын күүсеткилээш, немелде хүлээлгелерни алгылаан.

Мал чеми белеткээринге боттарының үлүг-хуузун өгбүле звенолары база кирип турар. Совхозтуң сураглыг суггатчызы коммунист Кызыл-оол Алдын-оолдуң өг-бүле звенозу 10 хонук иштинде 16 тонна сигенни белеткээш, ындыг звенолар чарыжынга тиилекчи болуп, 100 рубльдиг акша шаңналын алган. Күш-ажылчы алдар тутуп ол мурнакчы звенога тураскаадып кодүрген.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери келир кышка уткуштур киитиниң малынга четчир чемнерни белеткеп алыр, Совет Тывавың 40 чыл оюн төлептиг уткуур дээш шак ынчаар холу дыңзыг, бир демниг ажылдап турарлар.

Х-К. МОНГУШ.

БАРЫЫН-ХЕМЧИКТЕН МЕДЭЭЛЕР

Он бирги беш чылдың үшкү чылында «Шекпээр» совхозтуң ажыл-ишчилери киитиниң малынга 3000 ажыг тонна сигенни, 500 тонна сенажты, 200 тонна витаминниг сигеи дарганын, 4200 тонна силосту белеткээр. Сигеи белеткелинде үш механизастаттынган звено, хол кадыыры-биле сигеи кезер 28 звейо хаара туттунган. Витаминниг сигеи дарганы белеткээр АВМ доктаамал ажылдап турар. Оон операторунда ажоочуи механизатор Калдар-оол Бүдүповичи Куулары бижыглаан. Бо хүннерде 75 тонна сигеи дарганын белеткээн. Сигеи дарганы белеткээринге мергежээн ажылчыннар Дүтер-оол Иргит биле Сендажы Донгак кызымак ажылдап турарлар. Агрегатты ногаан сигеи массазы-биле комсомолчу трактористер Дорофей Куулар үзүктелдирбейн хандырып келген.

• • •

«Шекпээр» совхозтуң төвү Бичеи-Тей суурда албан организациялары, агитквартаддар болгаш МТМ коллективи киитиниң малынга мал чеми белеткээринге идепкейлиг киржип турарлар. Ылаңгыя МТМ коллективиниң хоочуи механизатор Калыңдүү Куулярга удурткан сигенчи звено 60 тонна сигеи белеткээр планын күүсединер чоокшулай бергеи. Звенода Тараачыи Куулар, Николай Чаш-оол болгаш оскелер-даа хүи нормазын доктаамал ажыр күүсеиип, эки ажылдап турарлар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Бистиң интервьювус

БЕЛЕТКЕЛ ОЗАЛДААШКЫННЫГ

Сут-Хөл районуң ажыл-агыйларында дүмүт ажаар техниканы септелгезиниң канчаар чоруп турарының дугайын чугаалап бээрин ында көдээ ажыл-агый эргелениқиң начальиыги М. Д. ОНДАРДАН бистиң корреспондентивис дилээн.

—Районнуң совхозтарында күскү дүжүт ажаар техника белеткелин түскай комиссия чоокта чаа хынаан—деп, М. Д. Ондар чугаалаан.—Оон түнелинде илерээни болза, совхозтарда тараа ажаар 43 комбайиниң 31-и ажылдаарынга белеи, 12 комбайнны ам-даа септеп турар. Оон ангыда сиплос ажаар 19 комбайн белеиниң шугумунда тургустуиган.

Ынчалзажок дүмүт ажаар техниканың белеткеттингенииниң байдалы ам-даа четпес дээрзин айтыр аиаар. Карл Маркс аттыг совхозта бар комбайннарның чамдыктары белеи эвес. Оларда кылып алгы дег үүлдерии амдыгаа чедир кылбаан болуп турар. «Октябрь 30 чылы» совхозта байдал оон дээредевес. Картофель казар комбайннарның үүле ийизи септеттинген. Артканнарының дугуйлары кылдынмаан, камералары чок. Тараа ажаар комбайннарның үжү ам-даа септелгеде турар. Ол ышкаш «Сут-Хөл» совхозта ийи, «Алдан-Маадырда» үш комбайн ажылдаарынга белеи эвес.

Дүмүт ажаар техниканың четче септеттинмейн турарының бир чылдагааны болза септекчилерни мал чеми белеткээр ажылче чардыктырып турарында. Ылаңгыя «Октябрь 30 чылы», Карл Маркс аттыг совхозтарда байдал өскелерниидеи дүвүренчиг болуп турар.

Оон-биле чергелештир ажылагыйларда комбайнерлер четчелээри амга чедир четпес чоруп турар. Ынчангаш ол чугула ажылды совхозтар удуртукчулары чогуур кичээнгейге ап, дүмүт ажаалдазынга киржир техниканы механизатор кадрлар-биле бүрүн четчелээр ужурлуг.

Ол ышкаш чамдык хову турлаглары дүмүт ажаакчыларын хүлээп алырынга ам-даа белеи эвес. Оларны лозуп, плакат-биле дерээии-даа четпес.

Ынчангаш бо чылдың дүжүдүи өй-шаанда чидириг чок ажаап алыр дээш ажаалда техниказын арткан каш хонуктарда бүрүн септеп белеткеп алыры, күскү хову ажылдарынче бүгү күштү мөөнизэри бистеи иегеттинип турар. Ол дээрге, иитиниң малынга чемнер белеткээри-биле чергелештир. эң харысалгалыг ажыл деп чүвени совхозтарның удуртукчулары, түскай эртемниглери, тараажы механизаторлары ханы үгаап билип, хүи бүрү шалыпчы ажылдаары чугула.

Реслубликa типографиязының цехтер аразында социалистиг чарыжыига ийиги кварталда парлаар цехтиң коллективи бирги черни чаалап алгаш, шилчиир кызыл тук-биле шаңнаткан. Ол чедишкиниге Зоя Михайловна Чашухинаның удуртканы парлакчылар бригадазы үлүүн база киирген. Мурнакчы бригаданың удуртукчузу ол будүүлгеде ам 17 чыл ажылдап турар. Оон күш-ажыл дептеринде шаңнал-макталдардан өскe бижимеи чок. Оон чаңгыс станокта кады ажылдап турар эжи Анна Иосифовна Носкова типографияда 14 чыл ажылдап турар болгаш мурнакчыларның санында киргеи. А Любовь Леонидовна Чадамба күш-ажылчы намдарын типографияның дептерээр цегинге эгелээн, эм ында 20 ажыг чыл ажылдап турар. Хоочун ажылчын аныяктарның идегелдиг дагдыныкчызы.

ЧУРУКТАРДА: З. Чащухина биле А. Носкова; Л. Чадамба.
Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

„Шынга" харыы

Бо чылдың июль 26-да «Шын» солуига «Мал чемниниң белеткели болгаш Соведтер» деп мурнуку чүүл үнгеи. Анаа Кызыл районда холбиле сиген кезип турар кижилерниң саны эвээш, чүгле 13 кижи деп солун шугумчүлээн. Анаа ахамаарыштыр харыыны улус депутаттарының Кызыл район Совединиң күүскомунуң даргазы М. П. Бессмертных чоруткан.

«Мал чемни белеткээрииниң шалыпчы айынга киришпишаан, районнуң ишчилери бо чүгула кампаниянның темпизин бедиткен. Амгы үеде малга чем белеткээр ажылда 7 бригада, оон иштинде 18 звено ажылдап турар, оларның эргезинде 102 трактор, 24 косилка, 22 грабль, 8 волокуша болгаш өске-даа техника бар.

Көдээ-ажыл-агыйның ол чугула кампаниязыиче ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле тодаргай хемчегларни райкүүском, совхозтарның удуртукчулары, көдээ Соведтер, хөй-иитиг организациялар ап турар. Районда амгы үеде 635 кижи мал чеми белеткеп турар, оларның 281-и хол-биле сигеннээн.

Бо хемчегларни ап чоруткаиы малга бижыг чем-суурку тургузарының магадылалын болдурган».

Туранская республиканская краеведческая библиотека им. А. С. Пушкина

Деткап тур бис

ХЕРЕК КЫРЫНГА БОТТАНДЫРАР

Бистиң «Кызыл үдетпүр тудуг» эргелелиниде Шагдыр-оол Шараввиге удурткан тудутжулар бригадазы хоорайныц төвүнде 10.000 точкалыг автоматтыг телефон станциязының тудуунда ажылдап турар. Оон административтиг корпусуунуң тудуу удавас доостур. Ынчалза-даа ажыглалга кирер хуусаазы үзэмдыга берген бо тудугну бүрүну-биле келир чылдың октябрь эгезинде доозар кылдыр планнап турар. Бригада коллективи чүртта болгаш даштыкыда болуп турар болуушкуннарны сонуургап, ужур-утказын сайгарып көрүп турар. Олар партия болгаш чазактың доктаал, шиитпирлерин деткип, танывын, өөренип келгеннер.

Ажылчыннар «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПСтиң доктаалын, бүгү совет кижилер-биле бир демей, деткип, чүүлдүзүнүп хүлээп алган. Ол доктаалды бригада кежигүннерин чыып алгаш, таныштырдывыс. Тудугжулар ону улуг, сонуургал-биле дыңнаан. Доктаалда айтыкан чүүлдерни тодаргай таймылбырлап берген бис. Ылаңгыя ажылынга эзирик келирин азы ажылдаар черинге арага ижерин күш-ажыктың сагылга-чурумун каржызы-биле үрээн кылдыр санаарын, чылдагаан чокка прогул кылган ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның дараазында чылдаазында эдлечилиг шөлзэзин прогул кылган хүнеринин санын-биле эвээжедирин, кандыг таварылгада шаңнал акша тыпсырын кижи бүрүзүи хамдыр биилп алзын дээш, аймдыралчы чижектер-биле холбап тургаш, чугаалап бердивис.

Күш-ажылдың сагылга-чурумунуң дутайында айтырыгны бригада чөвүлелиниге доктаамал чугаалажып, чурум үрекчилерин сайгарып, оларга хемчегни онаап келген. Коллективтиң ат-алдарын бодаваа кижилериниң саны кызырылзада, чүвеин хандыр үгаап билбес, тоомчага албас кижилер бригадала чок деп болбас. Оларның-биле кижизиидиге ажылын кошкатпас бис.

Күүседикчи сагылга-чурумга хамаарыштыр чамдык четпестерни айтыры чугула. Бистиң бригадавыстың ажыл-кереэниң түнелдиг болуру—дугаалал организациялардың киржилгезиинден улуг хамаарыштагыыр болуп турар. Шак ындыг коллективке «Красноярскэнергостройстрой» трестиң № 3 түскайжыттынган тудуг эргелели (начальиыги В. А. Миронов) санадыр. Олар биске суг болгаш чылыг дамчыдыралгазының хоолайларын эптеп, каииап бээр хүлээлгелиг. Бо ажылдарны кыдыы бээрииниң керээзиигe олар апрель 1-де ат салгаинар. Оон бээр дөрт чартык ай эрте берди. Кажыл каан траншеяның довурааида безиин бок умуштер үнүп келген. Ам капчаар, аиаа орар эвес, боттарывыс күжүүс-биле хоолайларны салып, оларны белеткеп алдывыс. Чүгле каииаары арткан. Ону бедик мергежилдиг каииакчы бириийи хүи кыдып каап болур. Ыя ындыг ажыл кылыр дээш № 3 түскайжыттынган ТЭ үүре иштинде бисти манадыы турары ол-дур. Оон ыиай краннар орта ажылдавас апаргап. Сөөлгү чеде барык ийи неделя ажылдавады.

Үстүнде чугаалажым четпестер план күүселдезиигe шаптык чедирип турар. Бригада эрткен чедя айларда 138,6 муң рубльдиг ажылдарын кылыр планын түгде 73,7 хуу күүсеткеи. Күш-ажылдың будүүлгүлүү 60,3 хуу боттаиган. Кераолиг организациялардың бот-боттарының аразында харылзаалының кошкаанын, планныг даалгалар күүселдезиидээш чамдык удуртукчуларның тоомча чогуунун, тодаргайларга, социалистиг сагылга-чурумиу хажыдып, оиу үреп турарының чижектерии ол ышкажыл.

Партия болгаш чазактың күш-ажылчы сагылга-чурумиу быжыглаар дугайында кабүрүп үндүрген айтырыгларын деткип, оларны ажыл-херек кырынга боттандырып, күүселдир дээш ажылдаар, чурттаар апаар бис. Оиу бистиң бригадавыс кежигүннери база ынчаар биилп турар.

С. КРУТОВОЙ.
«Кызыл үдетпүр тудуг» эргелелдиң тудугжулар бригадазының маетери.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ СОРУК

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленуму көдээ ажыл-агыйны үлетпүрге үидезилеп тургузарының өидур үлүг программазын хүлээп алган. Ук Пленумга хүлээп алдынган Аъш-чем программазын амыдыралга чеднишкиниииг боттандырарынга база совхозтарның ажылчыннарының амыдырал-чурттагазынга таварымчалыг байдалды тургузарынга, оларның культурлуг амыдыралын улам бедидерииге боттарының үлүг-хуузуи Чадаананың үлетпүр комбинадының коллективи киирип турар. 1975 чылда чаа тургустунганынга бодаарга, оон бүдүүл турар барааны, оон сайгарылгазы барык ийи катап өскеи. Комбинаттың материал-техниктиг базазы чылдан чылче бижыглып орар. Бо чылын чазанар цех яизы-бүрү хевирииеч 6 ставоктарын алган. Ол чорук күш-ажылдың будүүлгүлүүн бедидериигe улуг идигни берип турар. Бүдүүл үндүрүл турар бараанның шынарын база бедидип турар. Бүгү бүдүүлгө турар бараанның 30 ажыг хуузун ам дээрезиидe дилиг материалдары ээлеп турар. Барымы районларның түдүг организациялары, совхозтары, школалары, уруглар албан черлери комбинаттан яизы-бүрү дилиг материалдарын ап турар.

Будүүлгеиің бир чүгула айтырыгларының бирээзи чазанылга цегиниің будүүлгө турары бажың хереклелдериии будүүлгери болур. Баштайгы чылдарга бодаарга оларны будүүлгери 2 катап өскеи. Шынары база белээи, аныяк чазаныкчылар немежин турар.

Комбинаттың кол-кол цехтери боттарының мурнунда салдынган алаиварын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсеткеиииң түнелиидe 1983 чылдың чартык чыл планын ажыр күүсединер ажгалыг болган. Планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсединирге улуг үлүг-хуузуи киириштирип келген мурнакчыларга чазанар цехтеи аныяктарның дагдыныкчызы, комбинатта 25 чыл ажылдап турар Биченей Бадыевич Монгуш, Токтуту Тюлюш, Александр Ондар, пилорамадан Ямыр Самбуу, Николай Монгуш, лесозоз чолаачылары Бидик Докпак, Василий Ондар, чугай эртелекчилериниден Базаи Монгуш, Конаш-оол Соян дээш өскелерии-даа адап болур. Бо эштер ажылынга харысалгалыг, хөй-иитиг ажылынга идепкейлиг, өскелерге үлегер-чижектиг боон турар. Оларның аразында чыдагаан чок черге ажыл шагы үзер, оон овалдаар кижилер чок. Прогуллаар, куш-ажылчы сагылга-чурум үрээр кижилерби-ле шыиғыы демиселди администрация, профэвилел комитеди, профилактика чөвүлели чорудуп турар. Бистиң коллектив СЭКП ТК-ның, ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң августа 7-де хүлээп алганы «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумуи быжыглаар талазы-биле ажылды үлам-на калбартыры. Чижээ, чүүк автомобильдериниң электря дериглерии септээрииге болгаш контрольдаарынга стеидиии чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның күжениишкиии-биле Улаи-Баторнуң автосентелге заводунга эптеи тургускан. Машиналарның өзек кезектерии катап тургузарынга установканы база эптеи тургускан. Чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның саналдарын будүүлгеге шиигээдип иептеретken түнелиидe 100 муң тугрик акшаны кажып алган.

ЛОНДОН. Преторияның расисчи өзүү-чурумунуң шериглери Анголаже халдап, иижаар шургуп киреринге болдурбас дээш дүрген болгаш дээштиг профэвилел, комсомол организациялары квартал саиыпда цехтер аразында социалистиг чарыштың түнелиия үидүүш, тиилекчи цехке шилчиир ишыя тукту, мурнакчыларга акша шаңналдарын тыпсып турар.

Чамдык чедишкиннер-биле чергелештир ам-даа чедир ажыглаттынмайн турар курлавырлар бар. Дилер ыяш сөөртүгезиниң, чугай будүреринии, ог ыяжы кылырының планнары күүсеттиимээн. Бо дээрге ыяа хөй муң рубльдиг чидирип, продукцияны чедип бербейн туварывыс-тыр. Коллективтиң чедишкиннер ажылдаарынга шаптыктап турар чүүлдерии демдеглевес арга чок. Бистиң коллективтиң ыяш сөөртүр лесозозтары шупту эргижирээн, оларның автык кезектери ховартап, ону тывары бергедеп турарының чылдагаанындаи автомашиииларның үр үеде турары кемчеп турар. Чазанар цехте чымчак материал үргүлүү чедишлейн турары бажың хереклелдерии хөйиу будүреринге шаптых боон турар. Чугай дажы алыр черии ийи чыл иштииде чугаалажып келзедээ, ам-даа чазыдырып ыыдавааиныидаи даш алыры бергедеп турар.

Бо айтырыгларны шиитпирлээринге Чүрт үлетпүрүнүң министерствозу дуза чедирер боор дээрзиигe идегеп турар бис.

Коллективтиң ажыл-ишчилери Совет Тывавың 40 чыл оюн төлептиг ажыл-иш-биле уткуур соруглалыг ажылдап турар.

К. АК-КЫС.
Чадаанаиың райүлетпүр комбинадының директору.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

....Даштыкыдан соолгу медээлер....

УЛАН-БАТОР. Улусчу Моолда чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның шимчээшкиии беш чылдың үшкү чылының планнарын хуусаа бетииде күүседир дээш социалистиг чарыштың тудуш кезээ болган. Ол шимчээшкиниің идепкейлиг киржикчилери—инженерлер, техниктер, ажылчыннар, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының төлээлекчилерн будүүлгеге чаа үүлдерии шиигээдип иептередириигe төлептиг үлүүн киирип турар.

Хөй-иитиг конструктор бюролары, чаартыкчыларның чөвүлелдерии соолгу үеде хөй будүүлгеге коллективтеринде тургустунган, оларның соруглазы — мурнакчы дуржулганы, эртем болгаш техниканың чаа чедишкиниерии будүүлгеге шиигээдип иептередир талазы-биле ажылды улам-на калбартыры. Чижээ, чүүк автомобильдериниң электря дериглерии септээрииге болгаш контрольдаарынга стеидиии чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның күжениишкиии-биле Улаи-Баторнуң автосентелге заводунга эптеи тургускан. Машиналарның өзек кезектерии катап тургузарынга установканы будүүлгеге шиигээдип иептеретken түнелиидe 100 муң тугрик акшаны кажып алган.

ЛОНДОН. Преторияның расисчи өзүү-чурумунуң шериглери Анголаже халдап, иижаар шургуп киреринге болдурбас дээш дүрген болгаш дээштиг хемчегларии алырынче тайбыига ынак бүгү күштерии Великобританияның хөй-иитии организациязының — соөхязы ылгай көөр чорукка удур шимчээшкиниің даргазы Роберт Хьюз кыйгырган.

Мурнуу Африка Республиканың расисчи эрге-чагыргаларының шериглерии Анголабиле кызыгаар чоогунда мөөнчеи турары Африканың бүрүи эргелиг ол күрүнеэиигe — Ангола Улус Республикага удур чепсектиг улуг халдаашкынны Преторияның белеткеп турарының херечензи-дир дээп. Р. Хьюз Англияның даштыкы херектер болгаш дем каттыжылга хереклериидe талазы-биле күрүне министри Мальколм Рифкиндиииң адыига чоруткан чагаазыига айыткан.

ТУНИС. Палестиналы хосталар организациияның күүскомунуң хуралы Ясир Арафаттың даргалаану-биле ында ажыттынган. Чоокку Чөөи үүкте байдалды, эжелеткен араб девискээрлерде палестиннерниң демиселиниң күштелгени-биле холбашкан соруглалары, удураашкынныкының палестин шимчээшкиниииң чадгыс эвээиң айтырыгларын хуралдың киржикчилерии чугаалажып турар.

МЕХИКО. Мексиканың шериг-далай флодуунуң хайгыылчы катерлери АКШ-тың балык тудар дөрт судноларын туткан. Америк ол суднолар Мексиканың суг девискээрлеринге балыкты дүрүм чок ёзуубиле тудуп турганнар. АКШтың судноларыига 5,5 тонна балык бар болган. Моон мурнунда ийи америк судноларны Мексиканың суг девискээрлеринге тутканы, АКШ-че база чоруткан турган.

ДЕЛИ. Пакистаниың чоиунга удур пакистан эрге-могыргаларының шаажылалдыг үүлгедиглерии тайбыиның болгаш иик күштерии Великобританияның хөй-иитии организациязының — соөхязы ылгай көөр чорукка удур шимчээшкиниің даргазы Роберт Хьюз кыйгырган.

Мурнуу Африка Республиканың расисчи эрге-чагыргаларының шериглерии Анголабиле кызыгаар чоогунда мөөнчеи турары Африканың бүрүи эргелиг ол күрүнеэиигe — Ангола Улус Республикага удур чепсектиг улуг халдаашкынны Преторияның белеткеп турарының херечензи-дир дээп. Р. Хьюз Англияның даштыкы херектер болгаш дем каттыжылга хереклериидe талазы-биле күрүне министри Мальколм Рифкиндиииң адыига чоруткан чагаазыига айыткан.

ТУНИС. Палестиналы хосталар организациияның күүскомунуң хуралы Ясир Арафаттың даргалаану-биле ында ажыттынган. Чоокку Чөөи үүкте байдалды, эжелеткен араб девискээрлерде палестиннерниң демиселиниң күштелгени-биле холбашкан соруглалары, удураашкынныкының палестин шимчээшкиниииң чадгыс эвээиң айтырыгларын хуралдың киржикчилерии чугаалажып турар.

МЕХИКО. Мексиканың шериг-далай флодуунуң хайгыылчы катерлери АКШ-тың балык тудар дөрт судноларын туткан. Америк ол суднолар Мексиканың суг девискээрлеринге балыкты дүрүм чок ёзуубиле тудуп турганнар. АКШтың судноларыига 5,5 тонна балык бар болган. Моон мурнунда ийи америк судноларны Мексиканың суг девискээрлеринге тутканы, АКШ-че база чоруткан турган.

ДЕЛИ. Пакистаниың чоиунга удур пакистан эрге-могыргаларының шаажылалдыг үүлгедиглерии тайбыиның болгаш иик күштерии Великобританияның хөй-иитии организациязының — соөхязы ылгай көөр чорукка удур шимчээшкиниің даргазы Роберт Хьюз кыйгырган.

Мурнуу Африка Республиканың расисчи эрге-чагыргаларының шериглерии Анголабиле кызыгаар чоогунда мөөнчеи турары Африканың бүрүи эргелиг ол күрүнеэиигe — Ангола Улус Республикага удур чепсектиг улуг халдаашкынны Преторияның белеткеп турарының херечензи-дир дээп. Р. Хьюз Англияның даштыкы херектер болгаш дем каттыжылга хереклериидe талазы-биле күрүне министри Мальколм Рифкиндиииң адыига чоруткан чагаазыига айыткан.

ТУНИС. Палестиналы хосталар организациияның күүскомунуң хуралы Ясир Арафаттың даргалаану-биле ында ажыттынган. Чоокку Чөөи үүкте байдалды, эжелеткен араб девискээрлерде палестиннерниң демиселиниң күштелгени-биле холбашкан соруглалары, удураашкынныкының палестин шимчээшкиниииң чадгыс эвээиң айтырыгларын хуралдың киржикчилерии чугаалажып турар.

МЕХИКО. Мексиканың шериг-далай флодуунуң хайгыылчы катерлери АКШ-тың балык тудар дөрт судноларын туткан. Америк ол суднолар Мексиканың суг девискээрлеринге балыкты дүрүм чок ёзуубиле тудуп турганнар. АКШтың судноларыига 5,5 тонна балык бар болган. Моон мурнунда ийи америк судноларны Мексиканың суг девискээрлеринге тутканы, АКШ-че база чоруткан турган.

ДЕЛИ. Пакистаниың чоиунга удур пакистан эрге-могыргаларының шаажылалдыг үүлгедиглерии тайбыиның болгаш иик күштерии Великобританияның хөй-иитии организациязының — соөхязы ылгай көөр чорукка удур шимчээшкиниің даргазы Роберт Хьюз кыйгырган.

Мурнуу Африка Республиканың расисчи эрге-чагыргаларының шериглерии Анголабиле кызыгаар чоогунда мөөнчеи турары Африканың бүрүи эргелиг ол күрүнеэиигe — Ангола Улус Республикага удур чепсектиг улуг халдаашкынны Преторияның белеткеп турарының херечензи-дир дээп. Р. Хьюз Англияның даштыкы херектер болгаш дем каттыжылга хереклериидe талазы-биле күрүне министри Мальколм Рифкиндиииң адыига чоруткан чагаазыига айыткан.

ТУНИС. Палестиналы хосталар организациияның күүскомунуң хуралы Ясир Арафаттың даргалаану-биле ында ажыттынган. Чоокку Чөөи үүкте байдалды, эжелеткен араб девискээрлерде палестиннерниң демиселиниң күштелгени-биле холбашкан соруглалары, удураашкынныкының палестин шимчээшкиниииң чадгыс эвээиң айтырыгларын хуралдың киржикчилерии чугаалажып турар.

МЕХИКО. Мексиканың шериг-далай флодуунуң хайгыылчы катерлери АКШ-тың балык тудар дөрт судноларын туткан. Америк ол суднолар Мексиканың суг девискээрлеринге балыкты дүрүм чок ёзуубиле тудуп турганнар. АКШтың судноларыига 5,5 тонна балык бар болган. Моон мурнунда ийи америк судноларны Мексиканың суг девискээрлеринге тутканы, АКШ-че база чоруткан турган.

ДЕЛИ. Пакистаниың чоиунга удур пакистан эрге-могыргаларының шаажылалдыг үүлгедиглерии тайбыиның

Национально-краеведческий отдел

ХАНДЫРЫЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болган ВЦСПС-тиң чаа хүлээп алганы «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» доктаалын бистиң организациныың ажыл-ишчилери улуг чүүлдүтүмүүшкүн-биле деткип турар. Совет кижилериниң амыдырал дедиелин бедидер талазы-биле партияның салган сорулгаларын күүседириге хоп чүүл болза, оларның ак-неткилдиг ажылы, шыгыры шорум-чуруму болгаш организастыг чоруу болурун ук доктаалда айыткан. «Тыва көдээ тудуг» трестиң Сарыг-Сеңге № 958 КМК-зы он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын күүседирип дээш шудургу ажылдың турар. Эртиен 7 айларның планын коллектив 114,9 хуу күүсеткен. Орта эки организастаттынган социалистиг чарыш кол рольду ойнаан. Чарыштың түңнелдерин ай-шаанда үндүрүп турар. Ийиги кварталда социалистиг чарышның түңнели-биле А. В. Двоеглазовка удурткан бот-оруглакарылгалыг бригада бирги черни эзээн. Ол-ла бригада бирги кварталда база эки ажылы дээш шинчилер вымпелди болгаш акша шаңналын алган. Бригаданың кежигүннериниң сагылга-чуруму болгаш кылып турар ажылының шынары эки, мурнуида салдыган планныг онаалдаларын доктаамал күүседип турар.

Багай эвес түңнелдерин бызанчылар А. Прощенко, В. Неизвестных, С. Скоредин, Ю. Костерин-олар чедип ап келгей. Планныг онаалдалар күүседиринге «Молодцы» аттыг Куйбышевтиң ужар чүүл институдунуң студентилери улуг дузаны чедирип турар. № 958 КМК ол студентилериниң күш-ажылчы семестри эки эртеринге база чогуур дузаны чедирип, хемчеглерни ап турар.

Күш-ажылдың сагылга-чурумунуң кандыг-даа үзээшкинилери-биле шинтирлиг дөмей, ол талазы-биле масс-политиктиг кижизидилге ажылын күштелдирер дугайында СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң айтымышкынларын бистиң организациныың ажылчыларыг, бүтүү совет улус-биле дөмей, бир чаңгыс үн-биле деткип, хүлээп алган. Күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп турарлар-биле демисел чоруп турар-даа, четпестер ам-даа бар. Эртиен 7 айларның дургузунда 208 кижи-хүн үстүиген. Чылдагаанын тодарадып, чылдагаан чок черге ажыл шагы үскен, чурум үреэн кижилерни хемчег алган.

Бригадаларда сагылга-чурумну шыгыырадыры-биле социалистиг чарыштың түңнелки үндүрүп тура, шаңналдыг чер алган бригадаларда прогул бар болза, оларның шаңналын назып турар. Ынчангаш шаңналдыг чер алган бригадалар дээрге-ле, чүтле планын күүседип турар эвес, а чаңгыс-даа прогул чок, үлегерлиг сагылга-чурумнуг бригадалар-дыр.

Амгы үеде № 958 КМК-да ажылчын күш чедишпейн турар. Ооң кол-ла чылдагааны болза цемент, шифер дээн ышкаш тудуг материалдарының болгаш механизминерин база экскаваторлар, краннар, ажылчыннар дажыглаар автобустар чедишпезинде. Ооң харазы-биле күш-ажылды организастаарынга шаптыктар тургустунуп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг база материалыг сонуургалы куду бооп келгей.

Ынчангаш моон соңгаар «Тыва көдээ тудуг» трези тудуг материалдары болгаш механизмнер-биле хандырылганы эки-жидери чүгүлә. Түгле ынчан бистиң КМК-га ажылчын күш долузу-биле немежин, аңгы-аңгы участоктарда ажыл дең-дескн болур аргалыг.

Ниитизиниң малынга четчир чем белеткээриниң шалыпчы айы чоруп турар. Анаа № 958 КМК база идепкейлиг киржип. Боттарының мурнуида салдыгнаң нормазын күүседир дээш шефтериң организастап келген болгаш ам-даа уламчылаар.

Коллектив Тываның Совет Эвилелиниң эки тура-биле катышкынындан бээр 40 чыл оюн төлептиг үүкүүр соруглалыг ажылдап турар.

Л. КОСТЕНКО,
№ 958 КМК-да партия организациязының секретары.

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА

СЭКП Сүт-Хөл райкомуның, улус депутаттарының район Советиниң күүскомуның докталы ёзугаар Сут-Аксы суурнуң чаагайжыдылгазын ажыдер талазы-биле ажылче албан черлериниң, организацияларының коллективтерин даара тудары көрдүгеен.

Чүүрта чаа дыштанып хүнерлиг бирээзинде район төвүнүң албан черлериниң, организацияларының коллективтери, школачылар, пенсионерлер суур чаагайжыдылгазыга киржип ажылдааннар. Олар Алдан-Маадыр, Советская дээш шиктиг төп кудумчуларның бой-тускузурумун аштап, дескилеп, сай төп, суурнуң чамдык новүүтлерин сеткеп, чаартып, бажыңнарның херимнерин чугайлап, штакетниктерин чаартып — дыка хөй ажыктыг ажылдарны кылганнар.

Б. ОНДАР.

Партийжи амыдырал

ФЕРМАДА БАШКАРЫКЧЫ ӨЗЕК

Партия эге организациязы — бистиң партияның үндезини. Партөлүк оон кезии. Ол күш-ажылчы коллективтериниң политиктиг өзээ болбушаан, масса-биле харылзааны быжыглаарынга болгаш калбартырынга, оларны ажыл-ишче мобилизастаарынга, идеологтуг, масса-политиктиг ажылды чорударынга партия эге организациязынга дузалажып турар.

Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазында партөлүктүң ажылының дугайында материалды парладывыс.

Партия бөлүү (удуртукчузу саанчы Д. Д. Ондар) кол күженишкинниң СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, ооң дараазында болган партия Төп Комитединиң Пленумнарының шиитпирлерин, экономика болгаш социал хөгжүлдеэнин айтырыгларын чүгүлә сорулгаларны чүтээлажып, ону чедишкинниг күүседири-биле шын, тодаргай шиитпирлерни хүлээп ап келген, ол ажыл-ишчилерни мобилизастаарынга, сырый каттыштырарынга дузалап турар.

Совлгу үеде партия хүралдарынга коммунистиң авангардчы ролюнуң, хууда үлегериниң, Устав негелделерин канчаар күүседип турарының, социалистиг чарышты организастаарының, мурнакчы дүрзүлгени нептередириниң, сүт бүдүрүлгезин көвүдедириниң, улустуң материалдыг чаагай чорууп эжиндиринче углап-дырган. Хамыктың мурнунда күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин, каминалгалыг болурун, идеологтуг, масса-политиктиг ажылды эжиндерин кичээнгейге алган.

Парткомуң планынга дүүштүр партийжи организастыг, политмассалыг, кижизидилге ажылдарын партөлүк чорудуп, фермаңың ажыл-агый база социал хөгжүлдезиниң айтырыгларын чедишкинниг шиитпирлеп турар.

Партөлүкте оң бир СЭКП кежигүнү бөстээп турар, оларның аразында ажыл-ижиниге бердинген, арга-дүржүлгалыг, организакчы, негелделиг, идепкейлиг күш-ажылдың хоочуннары, арга-дүржүлгазы эвээш ажыктар-даа бар. Оларның авгаларын, дүржүлгазын барымдаалап тургаш, фермаңың чүгүлә участоктарында быжыглаан.

Коммунистер боттарының хувааттынган черлеринде эки ажылдап, өскелерге үлегерин көргүзүп, инектерниң уксазын эжиндирер, продуктулуун бедидер, баш санын көвүдедир, сүт бүдүрүлгезин көвүдедир сорулганы салгаан.

Партөлүктүң хуралы — коммунистерни кижизидириниң школазы. Анаа белеткеэдя чорударда, эрттирерде «Ярослав хоорайның партия организациязының партия хүралдарын эрттирериниң практиказының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын удуртулга болдуруп турар. Партөлүк хүралдарынга фермаңың мурнунда салдынган чүгүлә сорулгаларны чүтээлажып, ону чедишкинниг күүседири-биле шын, тодаргай шиитпирлерни хүлээп ап келген, ол ажыл-ишчилерни мобилизастаарынга, сырый каттыштырарынга дузалап турар.

Совлгу үеде партия хүралдарынга коммунистиң авангардчы ролюнуң, хууда үлегериниң, Устав негелделерин канчаар күүседип турарының, социалистиг чарышты организастаарының, мурнакчы дүржүлгазы нептередириниң, сүт бүдүрүлгезин көвүдедириниң, улустуң материалдыг чаагай чорууп эжиндиринче углап-дырган. Хамыктың мурнунда күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин, каминалгалыг болурун, идеологтуг, масса-политиктиг ажылды эжиндерин кичээнгейге алган

ТУДУГЛАРНЫҢ ШЫЛГАРАҢГАЙ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫНГА

Тудугчуның хүнүүн мурнуу чарымында эң шылгараңгай төлевилелдерни тургусканы болгаш оларны ёзугаар тудутларны ылганы дээш ССРЭ-ниң 1983 чылда шанналарын тывыскан. СЭТА-ның корреспондентизиниң дилээн ёзугаар шанналарын талазы-биле комиссияның даргазы, ССРЭ-ниң Күрүтудуунуң даргазының бирги орлаачызы А. Д. Дёминовтуң демдеглеткен чамдык ажылдарының дугайында чугаалааны болза:

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шаннаын төлевилелдер ёзугаар тудуп тургускан үжен алды тудуглар дээш тывыскан. Төлевилелдериниң бедик шынарлыг болганыпын ачызы-биле чаа-чаа бүдүрүлге черлерин хуусаадан эрте тудуп дооскан, олар бедик шынарлыг продукцияны кылып үндүрүп турар. Оларны тударының хуусавазы кызырылган болгаш сметала көрдүнген ортек-үнезин чигээн. Эртем айтырыгларын шинтпирлээнинерге болгаш тудугга эртем база техниканың улуг чедиишкинин ажыглаарының авторларына бедик шаннаарын база тывыскан.

Минскиде улуг теплофикация комплексизиниң төлевилекчилеринге болгаш тудугжуларына ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шаннаын төлевилелдер ёзугаар тудуп тургускан. Мурнунда котельныялар-ның хандырып турганы улуг-улуг бүдүрүлгелерни болгаш чурттала районнарын хоорай даштының ТЭЦ-4 деп улуг төп станция база хандырып турар апарган. Ол дөрт район котельныялары-биле тудуш холбаалыг. Соок дужеринге чедир ТЭЦ-тиң изиг суу хоорайның үштүп барык ийи кезии бооп турар районнарыга баар. Кажан чылыг төвүнүп күжү чедиишпестей бээрге, аңаа ол хотельныялар «дузалаар» апаар. Ындыг комплексти тургусканының соонда чылыг хандырыгазын улам идегелдиг болдурган, капитал салыштыкынарын, металлды, оттуар үүлдү хөй хемчээлдиг камнап алыр аргазы берген. Минскиниң чылыг хандырылгазының комплексизин тудуп тургуварының дуржулгазын өске хоорайларның ындыг тудугларын кылырда калбаа-биле ажыглап турар.

Барыын Сибирь — Төп аразының газ дамчыдыкчызын тударының эң нарын кезээ Волганың В. И. Ленин аттыг ГЭС-тиң суг шыгжамырын дамчыштыр эртерги турган. Челябинск-Петровскиниң хоорза шугумунга ол суг моонданаа таварты дөрт үнүүр хоолайны үүле чаңгыс чайның иштинде кежир салып четтигипкен. Суг хөлбээзиниң калбаа ында 5,5 километр, ханыры — 40 метр чедип турар. Газ дамчыдыкчыының ындыг нарын ажылын кылырынга далаш дүүшүүн довураан арыглаар түскай судноюуд экипажы дузалаан. Коолайлары тудуштурун, чыпшыр каңнаарын, тудуштурган черлерин болгаш оларны өраап, быжыктырганын хынаары хоолай салыр судно кырынга кылдыган. Суг адаанга хоолайларыны ынчаар салырының дүржулгазы 1980 чылда Уренгой — Петровск болгаш Уренгой — Новопсков аразынга суг адаанын ындыг сес шугумнарын кылырынга дузалаан. Ол ажылдарның авторлары ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шаннаалы-биле демдеглеткен.

Шаңнатканнар аразында — Орёлдуң «Промприбор» бүдүрүлге каттыжылышкынының төлевилекчилери, тудугжуларының болгаш эдилекчилери база бар. Ол бүдүрүлге черии калбартып, техниктиг чедир дериишкинии кылганының түннелинде мында бүдүрүлге хандырылгазының бедик деңнели чедип алдыган. Артыынчы чок болгаш эвээш артыынчылыг технологтуг аргаларны — порошок металлургиязын, фотохимияны, плазма-биле кестириишкини, өске-даа түүлдерни ажыглап турар апарган. Ында холбиле кылыр ажылдың хемчээли түүле 18,4 хуу бооп турар. Хоорай оруунче көрүнген халаныг чаа корпусту ниитихоорай тудугларының хевирбайдалынга тааристыр төлевилээн. Корпусту тударда оон кезектерин заводка-ла шуут белен кылгаш, эптээн болгаш штукатур,' шывыг болгаш өске-даа хөй күш херек ажылдарны бүрүнү-биле механизастаан турган.

Кривой Рогтуң мурнуу талакы даг-арыглаал комбинадының № 2 дүжүттээл фабриказында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн барык бүдүн чартык катап бедиткен. Ол дээрге, ону чаартып кылганының түнелиниң болган. Ында улуг күчүлүг автоматчыттырган дериилегерни тургускан, улам-на болбаазырагай технологтуг ажылдарны шингээткен. Тудугжулар дыка хөй ажылдарының бот-үнезин чигедир, хөй санныг прокатты, бетонну, электрин энергиязын камнап алыр аргалыг болган. Фабрикаңы чаартырда бүдүрүлгени соксатпайн кылган-даа болза, ону төлевилээниден ийи ай дүрген кылып дооскан. Ол ажылдың авторлары ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шаңналын алганар.

Кодээ черлерге чурттаганың, хөй-ниитиинин болгаш бүдүрүлгелериин бажыңнарын тударынга ажыглаар гипсобетон кылгыларын Красноуфимде (Свердловск область) заводунуң төлевилекчилерин болгаш тудугжуларын база-ла лауреаттар болган. Ындыг кезектерин ажыглаарга, цементтиин дыка камнап алыр аргалыг болур. Туулбу бажыннарга бодаарга, ол бир дөрбелчин метр шөлден-не барык дөрт катап эвээш ажыглаттынар. Оон-биле кады гипсобетон кылыгларны бүдүрерде түс черниң чиг-эдин ажыглап болур.

Павлодарның нефть арыглаар заводунуң бирги вэлчээниң, Татарияда Нижнекамскиниң үлетпүр белдириниң, Волганың автозаводунуң суг хандырылгазының системазының болган өске-даа ажылдарның тургузукчуларынга база бедик шаңналдарны тыпсыр.

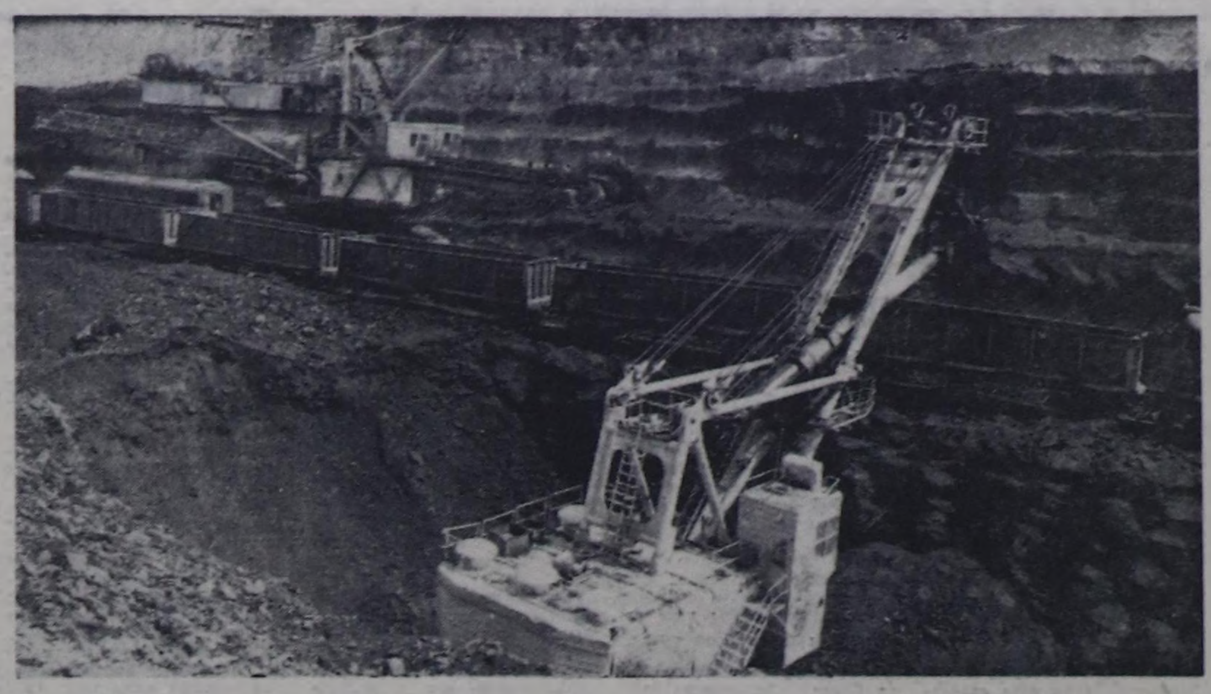
Кодээ тудуг талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шаңналдарын элээп каш ажылдар дээш тывыскан. Чижээ, Ленинград областың «Пашский» совхозтуң чижээ-биле оргулааш черлерге калбаа-биле ажыглаар мелиорация системалары. Вильнюстуң чылдылга комбинады-дыр. Ол комбинатка чыл санында барык 5,5 муң тонна помидорларны, огурецтерни, ногаан үүштерни, а ол ышкаш янзы-бүрү чечектерни өстүрүп болур. Ында хөрүүнү болбаазыраашыл, суттарарын, чемишчидилгелерни төгерии автоматчыткан болгаш механизастаан. Комбинатта ажылды башкарарының автоматтыг системазын бир-ле дугаарында ажыглап эгелээн.

Ильичёвскиниң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг судно септээр заводунуң. Шукино-Строгино районунда Москва-хемнин кешкен көвүргүнүң, Москва метрополитениниң «Горьковская» станциязының тургузукчулары ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шаңналдарының транспорт талазы-биле лауреаттары болган. Ол көвүргүнү делегей практиказынга бирле дугаарында поездилериниң эртериң соксатпайн тургаш туткан. «Горьковская» станцияның архитектура-композиция тургузуу болгаш каасталга-шимелдезии бөдүүн болгаш кайгамчыктыг чараш.

Чурттала-хамаатты тудуунуң талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шаңналдарын хөй санныг ажыллар дээш тывыскан. Ол дээрге, Алтай крайда Белокуриха курортта эмнелге корпузу, Мурманскиде ниити-чурттала комплексизин, Байкал-Амур магистральның шугумунда демир-оруккучларның Ния сууру болгаш өске-даа тудуглар-дыр. Демдеглеттингеп ажылдарның аразында — Владивосток «Ийнги хемчигеш» дээр чурттала районну база бар. Хоорайда эң-не таарымчалыг дээн ол районнуң бажыңнарында барык 56 муң кижи чурттап турар. Амур мугулдуруунуң эриинде турар квартал-лардан ногаан мыштар хөй болгаш бажыңнарны казстап-шимел кылганы оңза чараш.

— ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шаңналдарын тывысканы — тудуг будүүлгезиниң ажыраын болгаш ажыктыг, таарымчалыын улам бедидериин дугайында партияның болгаш, Совет күрүнениң докгаамал сагыш салышкынының хевечизи боон турар — деп, А. Д. Дёминов түнелиниң чугаалаан.

Т. АККУРАТОВА.

Бүдүрүлгениң ажыктыкын бедидер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн удам-на остүрер айтырыгларже оона кичээндээнин СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленуму уламдырган.

Чита областа «Харанорскуголь» хөмүр-даш разрезинде бо талазы-биле хөй чүүлдерни кылып турар. Шакта 1250 тонна күчүлүг роторлуг үшкү экскаваторлу эптээрии ында доозкан. Разрезтиң машина дарыгыпта 40 тонна чүк сверттүр он «БелАЗ» машиналар шенешкен.

Күш-ажылды организастаарының дешилгелиг хевирлерин ол будүрүлге черинде база тинглээдин ап турар. Хөмүр-даш тывыжында улаттыларын ийи бригада ажылдап турар. Ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен, техниканың ажаалдаамы болгаш ажыглалыы экижиткен.

Чыл эгезинден бээр 3 миллион ажыг тонна хөмүр-даштың тыпкан, оон иитинде 50 муң тонна— пландан ажыр.

ЧУРУКТА: хөмүр-даш тывыжы.

Л. СВЕРДЛОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

«НАЙЫРАЛДЫҢ АК-КӨК КӨВҮРҮҮ»

СОФИЯ. Варианың паром комплексизиниң ажылчыннары сөөлгү хүннерде 25 муң тонна чүктү чүдүрүп чоруткан. Советтер чуртундан чедире бергеи машиналарны, дериг-херекселдерни, чиг-этти, материалдарны олар база дүжүргеи болгаш оортан ногаларны, кат-чимисти, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүүн кылыгларын чүдүрүп чоруткан. Варна—Ильичевскиниң делегей паромунуң кежиин «найыралдың ак-көк көвүрүү» деп адаа турар. Ол паром кежиин акыдүмда ийи чурттарны харылзаштырган суг транспортунуң чугула оруу болуп турар. Чыл бүрүде янзы-янзы 3 миллион тонна хире чүктерни ол суг оруун дамчыштыр дажыглап турар.

АВТОСЕПТЕЛГЕ ТӨВҮНДЕ МИКРОСКОП

ПРАГА. Микроскоп ам бөдүүн херексел болу бергеи... Прага чоогунда «Руде гвезда» деп кодээ ажыл-агый кооперативиниң автосептелге төвүнде микроскопту ажыглап турар. Оон дузазы-биле чүк автомобильдериниң болгаш тракторларның ажыглал хуусавазын узадыры чедип алдынган.

Ажыглаттынган чаа материалларны шинчилевишаан, мотовларда, машиналарның өске-даа кезектеринде үрелиишкинерии дораан-на илередип, тодаргайлап, септелтелии чорудуп турар бис деп, автосептелге төвүүн начальныгы З. Фабер чугаалаан. Оон бүүнелиниде техниканы ажаарлыыш системазын ажыл-агый черинде эртемге үндезилеп организастаан.

АНЫЯК КОНСТРУКТОРЛАР БЕРЛИН. «Келир үеним бүдүрүлгезии баштай шыйыг самбыразынга тургустуун келир» деп лозуунуң адаа-биле Карл-Маркс-Штадт хоорайда машина тудуунуң комбинадының аныяк конструкторлары ажыглап турар. Бо чылын продукцияның дээжизиниң 20 хуузун чаартыр талазы-биле бүдүрүлтечилерге дузалаарын олар шинтпирлээн.

Хостуг немец аныяктар эвилелиниң түс черде удуртулгазының шинтпирии ёзугаар аныяктарның конструктор бюрозун бир чыл бурунгаар комбинатка тургускании оон удуртукчузу инженер Вольфганг Хорн чугаалаан. Оларның конструктор бюрозуу үлет комбинаттың бүрүн эргелиг ээзии болган.

Аныяктарның конструктор бюрозуунуң инженерлери болгаш технологтары бо эрткен кыска хуусаанын дургузунда станоктарның мотор кезээн чогаадып кылыр болгаш сайзырадыр талазы-биле эки түнелдерии чедип алганнар. Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнүүрии чурттарның, бирги ээлчегде Совет Эвилежиниң чагыгларын ёзугаар барааларны бүдүрерииге аныяк конструкторларның чогаадыкчы саналдарын ажыглап турар.

ДАГЫН АЖЫГЛАП ТУРАР

БУХАРЕСТ. Үлетпүр артын чыларын чыыры, хатап тургузары болгаш дагын ажыглаары — Руминиянын будүүлге коллективтериниң ажыл-чоруулгазының чугула көргүзүлериниң бирээзии. Дагын ажыглаар материалдар талазы-биле тускай программаны бүдүрүлге планында киргеи. РКП-ниң национал конференциязының (1982 ч.) шинтпирии ёзугаар республиканың улус ажылагыйының демир, чес, ак-көргүлчүн, пвс-таазы хереглелиниң 40 хуузун, бетон болгаш ыяш хереглелиниң 90 хуузун амгы беш чылдың төнчүзүүге чедир чыл бүрүде дагын ажыглаар материалдарның күселиибиле хандыртыыар. Ол чорук продукцияның бот-үнезин чигедир.

(СЭТА).

КАДЫ КЫЛГАН МЕДЕГЛЕЛ

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Конго Улус Республика болгаш Гренада бо чылдың сентябрь 1-деи эгелээн, дипломаттыг харылзаалларны тургузар дугайында шинтпирии хүдээп алган.

Конгониң болгаш Гренаданың улустары өске күрүнелериң иштики херектериниге холгаарлап кириштезиниин ыраакывинге үндезилээш, тайбың-ныы эрге-ажыынга дүүштүр найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзаалларын хөгжүдер болгаш быжыглаар ужурлуг деп, ийи чурттуң чазактарының кады кылган медеглелинге ийыткан.

АЙЫЫЛДЫГ УРЖУКТАРЛЫГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА) АКШ-тың Төп Америкага политиказы үндезинии-биле шын эвес болгаш аймылдыг уржуктарга чедирии магат чок деп, сенатор-демократ П. Тсонгэс болган конгресс кежигүнү Дж. Шэнвон олар Төп Американың чамдык чурттарынга барып чораан сөөлүнде медеглээнер. Төп Американың айтырыгларынга хамаарыштыр амгы администрацияның бодунуң туружун өскертир ужурлуг деп мооң мурнунда-ла санаан келгеи мен. Ынчаарга Сальвадорга болгаш Никарагуэ-га барып чораан сөөлүнде бо дугайтыр бүрүн бүзүредим деп, Дж. Шэнвон чоокта чаа Бостон хоорайның аэропортунга журналистерге чугаалаан. АКШ-тың төп разведка эргелиинин Төп Америкага «кажык хөделиишкинигерии соксадыр сорулга-биле АКШ-ның конгрезиниге кампанияны улымчыларын П. Тсонгэс болган Дж. Шэнвон олар медеглээн.

ӨНЧҮК-ЧӨНЦГЭЭ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның Джамму болган Кашмир штадының Пакистанга эжелеткен кезээнге контрольду ангылаан шугумга пакистан шеригler улуг өнчүк-чөнцгээни кылган. Индияның кызыгаар таныылының черии хенертен эжелеп алырын пакистан солдаттар оралдашкан, мичээ-жок оларны Индияның кызыгаржылары докгаадыпкан. Атмыжышкынның түнелиниде ийи талдан элээн каш солдаттар балыглаткан.

Пакистан шеригler Индияның девискээринче мооң мурнунда база каш-даа удаа шургүп кирип турган. Төп, Индияның парлагазы биижээн. Пакистанның шеригler самолеттары Индияның өгаар делегеминче шургүп кирип турганын индий парламентиниң сессиязынга депутаттар демдеглээн.

ЧААТА БАЙДАА

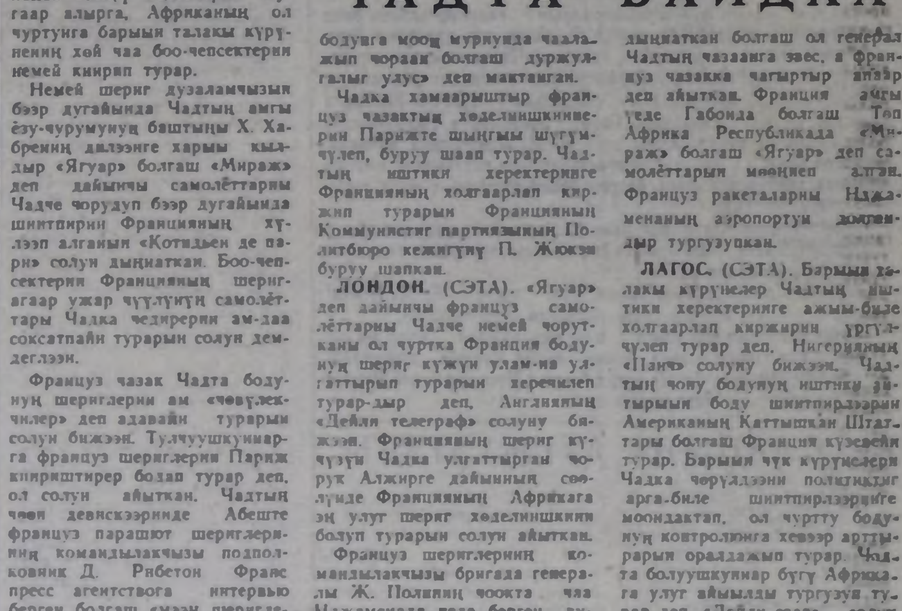
ПАРИЖ. (СЭТА). Нджаменадан сөөлгү медээлерии ёзугаар алырга, Африканың ол чуртунга барыын талакы күрүнеиниң хөй чаа боо-чепсектерии немей киирип турар.

Немей шериг дузаламчызын бээр дугайында Чадтың амгы ёзу-чурумнуун башкыңы Х. Хабреиниң дилээнге харыы кыздыр «Ягуар» болгаш «Мираж» деп дайынчы самолеттарны Чадче чорудуп бээр дугайында шинтпирии Франциянын хүлээп алганын «Котидьен де пари» солун дыңнаткан. Боо-чепсектерии Франциянын шеригагаар ужар чүүлүүн самолеттары Чадка чедирерии ам-даа соксатпайн турарын солун демдеглээн.

Француз чазак Чадта бодунуң шеригlерии ам «чөвүлекчилер» деп адаавайн турарын солун бижээн. Тулчуушкунарга француз шеригlерии Париж киириштирер бодап турар деп, ол солун айтыкан. Чадтың чөөн девискээринде Абеште француз парашют шеригlериниң командылакчызы подполковник Д. Рибетон Франс пресс агентствога интервью берген болгаш «мээң шеригlерим Ливанга, Заирге, Чадтың бодувга мооң мурнунда чаалажып чораан болгаш дуржулгалыг улуус» деп мактанган.

Чадка хамаарыштыр француз чазактың хөделиишкинигерии Парижте шыңгыы шүүгүлел, буруу шаап турар. Чадтың иштики херектериге Франциянын холгаарлап кирижип турарын Франциянын Коммунистиг партиязының Политбюро кежигүнү П. Жюкэн буруу шапкан.

ЛАГОС. (СЭТА). Барыын халакы күрүнелер Чадтың иштики херектериге ажыы-биле холгаарлап киржирии үргүлчүлеп турар деп, Нигериянын «Пэнч» солуну бижээн. Чадтың чону бодунуң иштии ёзу-тырыын боду шинтпирлээрии Американың Каттышкан Штаттары болгаш Франция күзеелеп турар. Барыын чүк күрүнелери Чадка чөрүлээни политиктиг арга-биле шинтпирлээрииге мооңдактап, ол чуртту бодунуң контролингга хевээр артырарын орааддажып турар. Чадта болуушкунмар бүгү Африкага улуг айылдыг тургузуу турар деп, «Дейли стар» солун бижээн.

Сальвадорнуң партизаннары чурттуң девискээриниң үштүң бир кезии эзээп, шавар халдаашкынмарны малбартып, американчы саттынынчы бзу-чурумнуң шеригlеринге өгүүшкүннармы таварыштырып турар.

ЧУРУКТА: партизаннар дайынчы даалгаже баарының мурнуу чарында.

НОТИТАЛ—СЭТА-ның фотозу.

БОТТАНМАСТААН ААЗААШКЫННАР

Сөөлгү үеде Сүт-Хөл районнуң Баян-Тала суурун таварып автобус чорбастай берген. Ынчангаш Чоон-Хемчик районнуң төөү—Чадаана хоорай-биле аргыжылга дыка баксыраан. Ийме, Чадаана баар дээн кижилер улуг орукка чедир 4 километр черии кылаштажып арткеш, машина дозар ужурга таваржып турарлар.

Арай деп тургаш, Чадаанага чедип алырга, дедир бадарла база-да эрги чан-биле чүүктүг, куруг машиналар дозуп, чамдыкта орукка тура хүнээр чыгыы апаар. Кыжын безии хөмүр-даш чүдүрген трактора-даа олурар ужурга таваржып турдувус.

Моөң мурнунда чылдарда автобус хүннүң кээп турган. Ынаан чоруувус будүрүп, кылып ап чордувус. Ам түгле Ийме. Ишкинче удуг автобус маңнап турар. Август 3-те чаш уругларлыг кырган. аарыг кижилер автобус манап турган, арай деп олурупкан бис. Чарлыр орукка келгеш 15 хиро кижини чолаачы дүжүрүп каапкан. Бичии догудуп каан корунер деп чолаачыдан дилеп, чаныып шаг болган бис. Чолаачы Ийме. Ишкин баар маршруттуг кижи мен дээш ынавайн барган.

Чурттакчылар район Советтиниң депутаттарынга чагыгны киирип, дилегии кылган. Ынчалза-даа оон кандыг-даа түннел үнмээн. Ким-даа аавазаашкынын күүсетпээн. Бистиң хомудал бижиктеривистиң харыызы-даа келбээн. Бо айтырыгны дарый шинтпирлээр талазы-биле бистиң Баян-Тала кодээ Советтиниң күүскому, «Октябрь 30 чылы» совхозтуң удуртукчулары боттуг хемчегин алза чогуур. Бир эвес чоңу автобус-биле хандырарын экижидер дээр болза, совхозта чаа-даа, эрги-даа ийи автобус бар. Оон бирээзии оода неделяда үш катап Чадаанаже чорудуп турар болза, совхозка ол хөй орулганы бээр деп бодаар мен. Шынында ону ынчаар кылырын улус пеген турган. Ол негелде база күүселде чок болуп арткан.

Ам чаа район төөү—Сүт-Хөл-биле аргыжылга база бергеэн. Бо айтырыгны харыысалгалыг удуртукчуларывыс шеген тур.

С. ООРЖАК

Сүт-Хөл район.

ЧУГУЛА ТАЙЫЛБЫРНЫ БЭЭР

Ниитилелдин бурунгаар хөгжүлдезиниг улуг салдарны ном чедирип турар. Бистиң республиканың янзы-бүрү хевирлиг библиотекалары дөрт миллион ажыг номнарлыг, чон ортузунга оларны нептередир талазы-биле ажылдарны ында чорудуп турар. Ол ажылдарның бир оизагай хевири болза, библиография болур. Оон дузазы-биле кайы үеде, кандыг дылда, чүү темага, кандыг авторнуң, кана үнген ному дээн чижектиг айтырыгларга харыыны белеии-биле тып ап болур.

Бистиң чуртувуста чырыкче үнүп турар номнарның саны, оларның аразында тыва дылда болгаш Тыва дугайында номнар чыл келген тудум көрүдеп турар. 1930 чылда тыва дылга 9.200 кезек тиражтың 3-ле ном үнүп турган болза, ам чангыс 1980 чылда 332000 кезек 56 ном үнген. Оларның чзии чидирбейн чып, дамзылап, медээлеп, келир үеиин салгалдарынга камнап кадагалап арттырар улуг соруага библиографияның мурнунда салдынган.

Библиография номнуң эдериишзи дижир болгай. Ном кандыг орук эртер болдур, библиография база оон-биле деиге хөгжүүр ужурлуг. Бистиң республикада бо талазы-биле ажыл амгы үеде кандыг байдалда турарыл? Тыва дугайында библиография чүс чыл бурунгаар-ла тургустунган. 1881 чылда В. И. Межованың «Азия библиографиязы» деп Санкт-Петербургта үнген дөрт томнуг номунуң үшкү томунда тывалар дугайында 14 материал чыгдынган, а 1903 чылда Казань хоорайга үнген Н. Ф. Катановтуң «Урянхай дылды шинчилээриниң дуржулгазы» деп номунуң 4 дугаар кезээнде «Урянхайлар болгаш оларның черииің дугайында литература библиографиязы» деп айтыкчыда 1768 чылдан 1902 чылга чедир үнүп турган. Тыва дугайында 84 номнуң дамзызын алфавит аайы-биле тургускаш, ном бүрүзүнүң кол утказын кысказы-биле тайылбырлаан. Хаанныг Россияга Тыва дугайында үнүп турган библиографтыг айтыкчыларның кол угланышкынны билдингир турган болбайн аан, ынчалзада ол айтыкчылар чүс чыл бурунгаар Тыва дугайында чүнү бижип турганын, кандыг номнар үнүп турганын билип алырынга эвээш эвес салдарны чедирген.

1930 чылда совет эртемденнериин дузазы-биле чогаадыкчы үжүк-бижиктиң ачызында тыва дылга номнар, журналдар, солуннар үнүп эгелээн. 30—40 чылдар үезинде үнүп турган номнарның дугайында чон ортузунга тайылбыр ажылы ынчан аажок вептеренгей турган.

1943 чылдың май 20-де Тыва Арат Республиканың Сайыттар Чөвүлелиниң бадылааны ТАР-ның Төп Күрүне библиотеказының дугайында дүрүмде «Күрүшеиің төп библиотеказы ТАР-ның девискээринде үнүп турар бүгү-ле парлалга аймаанық дамзызын тургузуп, бир экземплярын шыгжап калагалаар» деп айыткан. (ТАР-ның Хөөйлулар чыындызы: Кызыл, 1944 ч. ар. 438).

Ынчалза-даа ол үеде Күрүшеиің төп библиотеказынга тускай эртем чок чангыс кижи ажылдап турган болгаш, ук номнарның дамзызын кылып, бир экземплярын шыгжап кадагалаар ажыл бүтпейн барган. Оон ужуруглап чамдык номнарның изи чидип, кайы чылда, каш санныг, кандыг авторнуң дээн чижектиг айтырыгларыи амгы үеде тодарадыры берге бооп турар.

1944 чылдың октябрьда Тыва Совет Эвилелиниң хөй националдыг чонунга дең эргелиг кежигүн кылдыр эки тура-биле каттышканының соонда, Тывага библиография херээ чоорту аайлаттынып эгелээн. 50 чылдарның эгезинде библиотека талазы-биле Москвага дээди эртем чедип алгаш келген Е. И. Байкара болгаш бштайгы библиограф А. В. Степанова оларның Тываның бүдүн бүрүзүнге башгайы библиотекаларны организастап тургузуп, оларның ажылын аайлап башкарар талазы-биле кылып чорудуп турган ажылы улуг.

Тываның эртем-шинчилел институдунуң 1953 чылдан эгелеп үндүрүп турганы «Эртем демдеглелдериниң» бешки үндүрүлгезиниден эгелеп бштайгы библиографтыг айтыкчылар орус дылга үнүп эгелээн. Ол болза «Тываның эртем-шинчилел институдунуң үндүрген ажылдарының дамзызы», «1938—1960 чылдарда тыва дылче очулдурган чечен чогаал», «1944—1956 чылдарда орус дылга үнүп турган Тываның критиктиг литература библиографиязы», «Марксизм-ленинизм классиктериниң тыва дылда чогаалдары» деп ажылдар болур.

Библиография талазы-биле бштайгы тускай ном 1959 чылда Москваның «Наука» деп ном үндүрер черииге «Тыва автономиуг областың библиографиязы» деп ат-биле 1500 кезек тиражтыг кылдыр үнген. Ол номда барык 200 чедир Тыва дугайында орус дылга үнүп турган номнарның дамзызын кезектер аайы-биле чыгган. Ында кирген 1200 ажыг номнарның эң-ие хөй «Бойдузу болгаш ажыктыг казымалдар» деп эгеде, а культура тургузуушкунунга (чырыдышкын, кадык камгалал, уран чүүл, литература болгаш дылга) хамаарышкан эгеде 84 ном дамзызы бар.

Тыва дылга эң бштайгы библиография 1964 чылда «Тыва литература» деп чыындының 231 дугаар арнында А. В. Степановануң тургускаиы «Тыва литератураның доп-чу библиографиязы» болур. Ында 1935 чылдан 1963 чылга чедир үнүп турган тыва чогаалчыларның номнарын болгаш оларның дугаймда чүүлдерин кирген.

Чүрттүн бүгү библиотекаларының дуржулгазын эдерип, республиканың национал болгаш чурт-шинчилел чогаалының килдизин 1968 чылдан эгелеп тураскаалдыг хүиерииң календарьларын үндүрүп эгелээн. Бир эвес ол календарьлар бедик шынарлыг болгаш чогуур үезинде үнүп турар чүве болза, республиканың бүгү библиотекаларынга масалыг ажылдар эртгперииге дыка улуг деткимче болур ийик.

Сөөлгү каш чылдарда үнген ийи-чангыс библиографияның анализи ханы эвес, 1982 чылда «Тываның чогаалчылары» деп библиографияны үндүрерде оске киллистиң ажылдакчыларынга дагзып, методиктиг чөвүлелге хынавайн эрттирипкеиинии түнелиияде чамдык чогаалчыларның дыка хөй чогаалдары астыгып чыдып калган болгаш холужа берген.

Бүгү-эвилелдиң ном валатазының удуртулгазы болгаи улуг дузазы-биле бистиң республика библиотеказынга 1975 чылда күрүне библиографиязының секторуи ажыткан. Оон коп сорулгазы бистиң девискээрде үнүп турар парлалга аймаанга хамаарышкан материалдарны чыып, дамзылап, оларның бир экземплирларын үнген чылдар аайы-биле эрттенмес демиее шкафтарга суп шыгжаары.

Амгы үеде республика библиотеказының алды (колээ ажыл-агый литературазының, музыканың, номчулга залының, библиография секторуиуң, национал литератураның база тускай библиографии) килдистериие, беш районда (Бии-Хем, Каа-Хем, Таиды, Улуг-Хем, Чөөи-Хемчик) болгаш Кызыл хоорайның төп библиотеказында шупту 14 библиограф бар. Оларның 3-жу национал кадрлар.

Чурт библиографиязының дугайында район библиотекаларынга методиктиг дузаны эвээш чедирип турарывыстың хараазындан ол ажыл база-ла чогуур деиилиидс чорбайн турар.

Республика библиотеказының национал болгаш чурт-шинчилел литературазының килдизииде чангыс библиография бар. Амгы үеде 1930—1944 чылдарда тыва дылга үнүп турган номнарның каталогун тургузуп, оон библиографиязын чырыкче үндүрериие белеткеп турар.

З. МОНГУШ,
республика библиотеказының национал болгаш чурт-шинчилел литературазының килдизииде улуг библиограф.

ЧУРУНТА: бедик чалымнарга ажылдаар монтажниктер Иван Брагин биле Владимир Присяжный оларның ажылдап турары. Р. ПОЗДНЯКОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ШЫЛГАРАҢГАЙ ФИЗИКТИҢ ЮБИЛЕЙИ

Шылгараңгай совет физик анадемии Бруно Максимович Понтекорво (чурунта) 70 харлаан.

Нейтромнарның будуш-шынарларын өөренир талазы-биле шинчилелдерии ол 1934 чылда З. Ферминиң сурагныг Рим болуунге эгелээн турган. Оон соолунде Парижке сурагныг эртемден Жолио-Кюриниң лабораториязынга ядролуг физиканың шинчилелдерии кыпган, оон дараазында АКШ-на. Канадага болгаш Англияга ажылдаан. Совет Эвилелиике 1950 чылдан бээр ажылдап турар. Амгы үеде Б. М. Понтекорво Дубнода (Москва область) Ядролуг шинчилелдерниң каттышкан институдунда шинчилелдерниң болгаш башкылаарының улуг амыдын чорудуп турар.

Элементарныг частицаларның физиказының үндезин айтырыгларын Бруно Максимович аңгы-аңгы чылдарда чедимишкиниг шиитпирлеп келген.

Нефтини дилеп тывариың чаа аргазын Б. М. Понтекорво саналдаан болгаш херек кырында бөттандырган.

Совет эртемниң мурнунга ачы-хавыяалары дээш Бруно Максимович Понтекоровога Ленин болгаш Күрүне шаннадарын тывысхан, ийи Ленин орден болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук үш орденнери-биле шаннаан.

ШКОЛАНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫ

Алма-Атаның каттышкан техниктиг ДОСААФ школазының доозукчуларының хөй кезии чоланчының, радиотелеграфистиң, мотоциклистиң квалификазы-биле кады спорттуң разрядты, ГТО көрек демдээи ап турарлар. Мында шеригже келдиртиң турарларга спорттуң бүгү хевирлериие белеткел шырак. Тускай класстар, залдар, спорткомплекс, тир оларның эргезиида. Оларны дерип белеткээриие курсантылар боттары киржип, методикчи, чаартыкчы саналдарны кирген. Автомодель спорту, «дилги аннаары» черделип оюнар курсантыларның сонуургалын чедип алган.

«Камгалал-массалыг ажылдаре» хүну, автомобиль маршгары, революсчу, дайынчы, күш-ажылчы алдарның төөгү. луг черлериие турасчи полходтар чанчыл апарган.

Шеригже келдиртип турарларыиы, класстыг специалистерни үлегерлиг белеткеп турары база аныяктарның патриоттуг бижизидилгезин бедик дедиедде тургусканы дамш бо школа коллективи ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-зының грамотазы-биле болгаш тураскаал вымпели-биле шаннаткан.

Б. ДЖУМАДИЛОВ.
Алма-Ата.

АЛДЫН ИЛЧИРБЕ

Хүндүлүг редакция! Мээң оглумнуң оглу, комсомолчу Марк Макаровка хамаарыштыр спорт ажылдакчыларының кээргел чок чоруунуң дугаймда чугаалаксап тур мен. Кажан ол 9 класска өөреиип турда, «Күш-ажылдың тугу» деп бут бөмбүүнүң клубунуң мастерлер командазының тренери ону хүлээп алган. Бүдүн чартык чыл дургузунда ол идегелдиг, эки ойнакчыга санадып, шупту кижилер-биле бир дең белеткеиип, оске хоорайларга болган маргылдааларга киржип келген. Ынчалза-даа шак бо сезониуң эгезинде Марктың ажыы чок деп санаап, тренер командадан үндүрүпкен. Амгы үеде оол чүиү-даа кылыр аайын тыппас, канчаар-даа харыы чок, чурттаар безии хөниу чок апарды. Тренериң талазындан бо бүгү шын болган бе, моон ынай ол аныяктар-биле ажылдап шыдаар бе дээрзин харыылап берип көрүнер.

В. ВОЛКОВА

Орехово-Зуево,
Москва область.

Ону шупту өг-бүле кээргээр турганнар. Ачазы олче хөниу калган көрүш-биле көрүп олурар, кырган-авазы янзы-бүрү организацияларже чагаалар бижээн, а авазы чеминиң дээжизии, оон ынак чемнерии сагыш човангыры-биле амзаткан.

— Азы командаиче дедир ээп келзиизе кандыгыл?— деп айгырдым.— Белеткепзии деп чугаап турарлар-дыр.

— Белеткелиң менээ херээ чүү боор!— деп 17 харлыг футболист тоовайн харыылайдыр.— «Күш-ажылдың тугузиде байырлашканым ол. Өске командага кирип алыр мен. Мени бедик чергенiң дигазынче ыглап турганнар-ла болгай.

«Күш-ажылдың тугу» деп командага Макаров бүдүн чартык чыл ойнап келген, ол команда чурттуң ийиги лигазының чемпионадынга киржип турган. Дүрүм ёзугаар алыр болза, чурттуң ийиги лигазының бир спортчу клубунга-ла ийиден эвээш эвес 17 хар назылыг ойнакчылар турар ужурлуг. Сорулга биллингир: курлавыр белеткээр болгаш аныяк арга-дуржулгалыг ойнакчыларны дилеп тывары. Ойнажчы кижи чеже-даа арга-дуржулгалыг болза, ёзулуг ойнакчы болур дизе, аиаа элээи каш чылдар иштинде белеткел херек дээрзи билдингир.

Марк салым-чаванныг оол деп чүвени РСФСР-ниң алдарлыг тренери В. П. Белов өскерип кааш, мастерлер командазынта киирип алган. Ынчан бүгү-ле чүүл тоолда дег болу берген. Чаа келген оолга бут бөмбүкчүлериниң хевиизеи эгелээш, ийи чаа спортчу костюм, ийи эжеш ойнап кедер «Адидас» идиктер-биле хандырып бергеннер. Хоорайда шупту улустуук таныры, команданың капитаны Александр Борисенков-биле кады иштиг чурттадга бажыныига чурттай берген. Орехово-Зуево оолдарының «бүрганы» алдарлыг бут бөмбүкчүзү Виктор Папаев-биле кады маргылдааларга белеткеиип эгелээн. «Ёзулуг талант!» деп чүве ол-дур чаңгыстап чаа чүүлдер тыптып-ла эгелээн: даштыкы дужисилер, чымчак хөмдеи даараан пиджактар, алгыдан даараан тон, кундус кежи берт. Бергүнге ол хөлчок чоргаарланыр, чемненип оргаш безии ужулбас турган.

— Ындыг аар өртеттиг чүүлдерии саткан ажыы бар бе?— деп оон ада-иезииден айтырдым.

Айтырыг оларга элдептиг дыиналганы магат чок. Валерий Викторович фабрикада улуг электрик боон ажылдап турар. Людмила Александровна аъш-чем садыиның оралакчы директору. Оларга шупту чүве четчир болбайн аан.

— Бо бистиң чаңгыс оглувус болганда ону ашкарып-чемгерип, хөнкерип чүге болбазыл?— деп, олар тайылбырладылар. Оларның оглунга чурттаига моигеде байырлал дег сагындырган. Оон келир үези төмес-батпас ойнаашкынар ышкаш болган. Алдар болгаш тодуг-догаа амыдырал бо-ла бүгү оон иогаан шөлге бичии када көзүлгенииың түнелии-дир деп, 17 харлыг оол чурттаига дугаймда ынчаар билген. Ажыы-биле чугаалаарга, олар аиаа чурттагаиы ынчаар айтып бергеннер.

Ам командаиы улуг тренери Белов, Марктың күш-ажылга ынакшылга, шыдамык чоруккга кижизидери-биле негелде кылырга, ол чүүле эктии кызаар апарган. Арыг-силиг кылдыр кеттиигеи оолдуң бодуи камнаары дам барган. Командада оон орииуиче кымдаа кирбес дээрзиигe ол бүзүреп турган.

Бо чылгы сезониу ажылдарының бүдүүзүидс футболистериің ниити хураанга шиитпир үндүргеиiер: чеже катап ортумактар араазында чоруур боор, команда бирги лигаже үнүп болур хире аргалар бардыр. Сезонга киржирп-биле шыиғыы белеткеиiи эгелээиiер. Баштайгы белеткелден эгелээш-ле Макаров бүгудеии кайгадып эгелээн. Карак кызыл белеткели-биле эвес, а мойиунда алдыи илчирбезии-биле.

— Бо канчап бардың, чараш кыс эвес сеи?— деп Белов айтырган.

— Сагмызын-дыр,— деп ол харыылаан.—Даштыкыда шупту мастерлер шак мындыг эдилелдиг болгай.

— Олардан сеи өске чүүлду өөреиип ап турар-дыр сеи— дээш Виктор Петрович улуг тыиган.

Бир катап мергежилгелер кылып турда, оон мойиундан илчирбези үштүнүп калган. Ол шуут ыглаптар часкан. Олар кичээлди соксадыр ужурга таварышканнар. Шупту командаиың кежигүиiерии эт тыныштыр-ла эгелээн. Тренер-даа, капитан-даа, комсорг-даа Макаровка спорттан шын эвес оруктуг шилип алган-дыр сеи деп чагып, сургап чадашканнар. Аныяк футболист кымиы-даа дыиналваи: эрткеи чылын мени четчир кылдыр өөреткеи силер, ам болзуи деп харыылаан.— Оон орнуига чаа келген оолдарны өөредиiер.

Чаа оолдар база-ла бар турган. Профтехучилишеден келген мөге-шыырак, хөй чүве чугаалавае оолдар кичээлге барла күжүи харамнаимайн турганнар. Белов олар-биле Макаровту дедиеп көргеш, мынчаар бодаан: берге маргылдаа үезиидс аиаа бүзүревес болза экн-дир, оон орнуига оске чаа келген оолларга идегел болур-дур. Март айда тренерлер Макаровка моиу сөглээн: эрткеи сезониуи 18 шыырак дээн ойнакчыларының арааиида сээи адың чок-тур. Тренировкаларга сеи моон мурнунда дег кээп болур сеи, а клубтуң кижизиткеи ойнакчызы болганында маргылдааларга киржир эргелиг сеи. Ынчалза-даа хомудаан ойнакчы өскээр болзаи: олчаан ол коллективке келбейн барган.

Өөке клубка ол кирип ап шыдаар деп бе? Чөгенчиг-ле. Ажылдаар хөниу чок, чалгаа ойнакчы-биле кайы-даа клуб байырлажырындан чажам дивес болгай. Оон чвжээ кайы көвей. Кадык-шыырап кескулдеп Марк бүдүи хүиер дургузунда ээи бажыига кылыр чүве чок ора хүиээр. 17 харлыг оолдуң соиуургалы чангыс: ужурдан эртер эвес дээишг солуннардан бут бөмбүүнүи маргылдааларының түнелии бүгү-ле лигаларга чара дүжүрүп бижиир, ол-ла.

— Фабрикага ачан-биле кады чүге ажылдавас сеи?— деп соиуургап айтыпдым.

— Ында ажыл берге-дир — деп, ол ажыы-биле билиидп.— Оон ынай чалгааранчыг-дыр.

— Чалгааранчыг? А БАМче чоруксавас-тыр сеи бе? Аныяк футболист айтырыгны бодуиуу-биле билип алды:

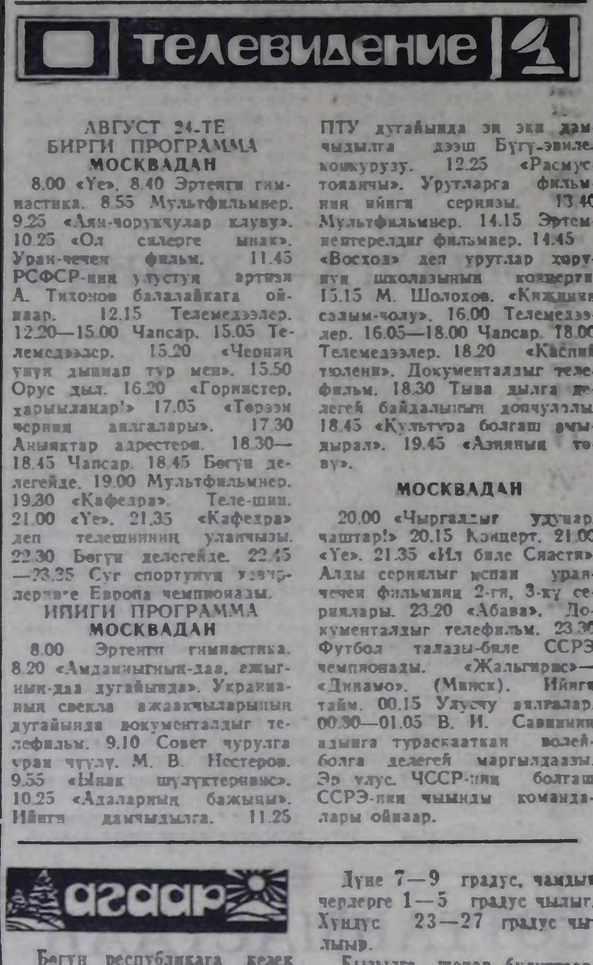
— БАМ-га баргаш кижи чүиү кылырыл? Ында өөделиг футбол командазы бар эвес.

Шак-ла мынчаар аныяк спортчу аштырыышкынга таварышкан.

Амыдырал футбол шөлүи дег дескн эвес болган боон чадавас. Оолдуи бштайгы чаш базымнарыиың чазытларыидан кайда ёзулуг шыи, а кайда меге дээрзии билип алыры ам-даа орайтаваи. Бо бүгү болган чүүлдерден ол шын түнелеп үндүрүп шыдаар иргн бе?

«Сылдыс аарыы» эмнеи болур. А оон эмн чүүле чангыс — күш-ажылга ынакшыл болгаш биче сеткил.

С. ЛЕСКОВ.
(«Комсомольская правда» солуидан).

«КАДРЫ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА» ЖУРНАЛДЫ ЧАГЫДЫП АЛЫҢАР

Журналдың ноя сорулгазы — кодээ ажыл-агыйга, бүгү агроүлетпүр комплекизиигe партиияның кадр политиказын чырыдары. А ол политиканың ноя ушур-утказы болза Аъш-чем программазын нүүседири болур. Ынчангаш журиал ноя кичээигейии оон күүселдезиичe моонээр. Парлаттынар материалдарның ноя темалары мындыг: агроүлетпүр каттыышыышкыиларының бүгү-ле иезентеринде ылаңгыя колхоз, совхозтарда, кадрларның шилип алышкыны болгаш таарыштыр тургузары, кадрларның кижизидилгези, оларның турумчуп ажылдаары, даандырган херек дээш оларның харыысалгазын бедидери, нүш-ажыячы коллективтерии удуртуру, кадрларның организаичы ажылы дээш оске-даа.

«Кадры сельского хозяйства» — партия Төп Комитединиң журналы. Ол — бисте кадрлар айтырыын чырыдып турар кара чаңгыс журнал. Ол ам-даа аныяк, оон чүгле он аады номери үнген.

Агроүлетпүр комплекизиигe кирип турар совхоз, будүрүлгe бүргузүнге, АУК чөвүлелдерииге, партия комитеттериииг база библиотекаларга тус-тузунда 2-деи 3 чедир санныг журналды чагыдып алган турары нүзенчиг. Звеио удуртучулары, бригадирлер, ферма эргелеичилери, совхозтар директорлары, партия организациязының секретарьлары, а ол ышкаш чер, ыал ажылының специалистери бо журналдан амыдыынга ажыктыг хөй чүүлдерии билип алыр, ынчангаш олар ону чагыдып алза зии. Журналды чыл дургузунда кайы-даа айда чагыдып ап болур. Чылда чагылга ортаа — 3 руб. 60 коп.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 «Үе». 8.40 Эртенги гимнастика. 8.55 Мультфильмер. 9.25 «Аян-чоруккулар клубу». 10.25 «Ол силерге ынак». Уран-чечен фильм. 11.45 РСФСР-ниң улустуң артизи А. Тихонов балалайкага ойнаар. 12.15 Телемедээлер. 12.20—15.00 Чапсар. 15.05 Телемедээлер. 15.20 «Чөөнүң үнүн дыннап тур мен». 15.50 Орус дыл. 16.20 «Горилстер, харыылаңар!» 17.05 «Төрээн черии аиылаары». 17.30 Аныяктар адрестери. 18.30—18.45 Чапсар. 18.45 Бөгүи делегейде. 19.00 Мультфильмнер. 19.30 «Кафедра». Теле-шии. 21.00 «Үе». 21.35 «Кафедра» деп телешииниң уламчызы. 22.30 Бөгүи делегейде. 22.45—23.35 Суг спортунуң уявтыларыиче Европа чемпионазы.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 Эртенги гимнастика. 8.20 «Амданыигыын-даа, ажыгныи-даа дугайында». Украинаның свекла ажаакчыларының дугаймда документалдыг телефильм. 9.10 Совет чуругла уран чүүлү. М. В. Нестеров. 9.55 «Ынак шүүктериивс». 10.25 «Адаларының бажыңы». Ийиги дамчыдылга. 11.25 ПТУ дугаймда эң эки дамчыдылга дээш Бүгү-эвилел конкурузу. 12.25 «Расмустоланчы». Урутларга фильмниң ийиги сериязы. 13.40 Мультфильмнер. 14.15 Эртеменгерелдиг фильмнер. 14.45 «Восход» деп урутлар хорунуи школазының концерти. 15.15 М. Шолохов. «Кижидиң садыы-чолу». 16.00 Телемедээлер. 16.05—18.00 Чапсар. 18.00 Телемедээлер. 18.20 «Каспий тюлеии». Документалдыг телефильм. 18.30 Тыва дылга делегей байдалының доччулелы. 18.45 «Культура болгаш ачыдырал». 19.45 «Азияның төвү».

МОСКВАДАН

20.00 «Чыргалдыг удуглар, чаштар!» 20.15 Концерт. 21.00 «Үе». 21.35 «Ил биле Сиаста». Алды серилдиг испан уралчечеи фильмниң 2-ги, 3-кү серилдары. 23.20 «Абава». Документалдыг телефильм. 23.30 Футбол талазы-биле ССРЭ чемпионазы. «Жалгынрис»— «Динамо». (Минск). Ийиги тайм. 00.15 Удуглу аиылалар. 00.30—01.05 В. И. Савинииң адыига тураскааткан волейболга делегей маргылдаазы. Эр улус. ЧССР-ниң болгаш ССРЭ-ниң чымыды командалары ойнаар.

АГААР

Бөгүи республикага бежек булуттаар, чамдык черлерге биче чаъстаар. Барыын чүктеи хаттың дургени секундага 9—14 метр.

Дүне 7—9 градус, чамдык черлерге 1—5 градус чылыг. Хүндүс 23—27 градус чылыр.

Кызылга шокар булуттаар. Барыын чүктеи хаттың дургени секундага 9—14 метр.

Дүне 8—10 градус, хүндүс 24—28 градус чылыр.

ТАНЦЫ-БИЛЕ ЭМНЭЭШКИН

Даугавпилс хоорайның чанында «Межциемс» саиаторийде эмнедип турарлар хүниинде танцылаар шөлге кээр, олар чүгле хөглээр дээш эвес, хамык кадның быжыглаар дээш чылыы кээп турарлар. Вальс, фанго, амгы үеиин танцыларын ойнаарын олардан эмнээшкин чүруму иетеп турар. Приблатжкала бо эмнелге черииің ажыллакчыларының тургускаиы 60 хире танцы мергежилгелери эмнээшкиниң ады-аргаларынга уулу дузалыг болу бергеи.

— Чамдык азрытлар-биле янзы-бүрү шимчээшкиивер кылып турган демисежир деп бодал чаа чүүл эвес-тир — деп, республиканың эмнелгекүш-культура диспансериинии кол эмчизи Р. Кейзерс тайылбырлады.—«Межциемстеэ» бо айтырыгны чогаадыкчы ёзуубиле көрүп турар, арыг кижилерге сүмелеп турар чанналар, массажтар-биле дамей, музыкалыг танцы гимнастиказын дыштанып турарлар күзелдиг хүлээп ап турар. Кадыы кошкак улуг кижилер киржип турар мындыг бир янзы «оюи» солуи түнелдерии берген. 45 минута дургузунда кылыр шимчээшкиивер шыиганнарыны быжыглаар, чүректиң, өкпеиии, чүстерииң шын ажылдарынга дузалыг. Эртир семирээнner арыыр, өкпеиии ажылдаары, хаиның эргилери экижир.

Дыштаныкчылар чаныл тура, санаторийниң ажылдакчыларынга өөруп четтиргеиии илергейлевишаач, танцы гимнастиказының мергежилгелерии бижип ап турар.

Г. ГРИШИНА,
СЭТА-ның корр.

Рига.

ЧАШТАР КАДЫК ӨССҮН ДЭЭШ

Кишиневта аныяк ада-иелер школаларынга кичээлдер үш хар безии четпээн хеизиг чаштарыын «спортчу» коргузутлери-биле доозулган. Олар Молдавиниың уруглар поликлиникаларында, колээ эмнелгелерде болгаш фельдшер-акушер пунктуларында тургустунган. Ада-иелер бичии уругларын күш-культура талазы-биле доозарының шылгалдаарынга киирип келгеии ол.

— Уругларың бажыига күш-дамыр белеткелгя шын чорударынга аныяк ада-иелерии өөредир школалар чаштарның шын өөредилиг болурун магадылаар, а мындыг болганда, оларның кадыын база камгалаар—деп, Молдав ССР-ниң кол педиатры Т. Милкова чугаалады.—Республиканың аныяк хамаатыларын чүс аажы поликлиникалар болгаш консультациялар хайгаарап, эмнеп турар, оларның сорулгазы болза эмчи дузалакчызын чедирииден аигыда, чаштарны төрүттүнген бштайгы хүиериинден эгелээш-ле күш-культурага чанчыктырары болур. Школа назыны четпээн база школа назылыгларның күш-дамыр кижизидилгезиниң салбырларының ажылы мындыр, оларның четкиза улам калбарып турар. Кадык чаштың төптери дээр чаа төрүттүшеи уруглар эштир бассейиверлиг, спорт залдарлыг, тренажерларлыг черлерии тургузуп турар, мында тренировка үезиидс кадыкты хайгаарап турар электроииуг аппаратура ажылдап турар.

В. МАЛИКОВА,
СЭТА-ның корр.

Кишинев.

КИНО

АВГУСТ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Любовь за любовь» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узатказ), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: Киносборник 10.00, «Долгий путь в школу» 15.00, «С тех пор, как мы вместе» 16.50, 18.40, 20.30 (узатказ), шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Записки молодого варшавянина» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Какие наши годы!» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакциянның адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 8 Телефоннары: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, карыылсалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информациа килдизиниң 2-22-60, культура килдизиниң 2-23-54 колээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1085.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00224

Бүгү чүрттэрниң пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 197 (12287) | 1983 чылдың август 25, четверг | 1925 чылдан үндезилеттингеш | Өртээ 3 коп

ЭЛЕКТРИ ДАМЧЫДЫЛГАЗЫНЫҢ ДАГДА ШУГУМУ

Электри дамчыдылгазының шугумунуң чагыларын дагларга тургузуп турар вертолёттуң ажылдаарынга ам дыка чиик болуу берген. Вертолёттарның бедик дагже көдүргеш, турар черинге салыр каң чагыларның деңзизин Электроэнергетиканың бүгүэвилел эртем-шинчилел институдунуң Таджикистанда эртем-шинчилел салбырының эртемденнери барык ийи катап чиигеткем. Металлды улуг хемчээлдиг кылдыр камнап алыр арганы берген бөдүүн шиитпирни эртемденнер тыпканнар.

Ортаакы Азияда эң улуг ГЭС-ти — Нуректиң гидроэлектростанциязын бедик дагларлыг Таджикистанга тудуп тургускан түңнелинде электри дамчыдылгазының шугумнарының каң чагылары ол дагларда улам-на хөйүү-биле немежип турар. Каң чагыларны бедик дагларга чедирериниге, турар черлеринге эптеп кылырынга вертолёттарны калбаа-биле ажыглап келген болгаш ажыглап-даа турар. Электри дамчыдылгазының демир удазыннары дегжип, сайгылгаандан өрттенимишкин болбазым дээш оларның аразын элээн ырак кылдыр шөйүп турар. Ол соруулгага дүүштүр чагыларны база бедик кылдыр тургузуп турар.

— Электри дамчыдар шугумнарны мынчаар шөйүп кылырын бүгү делегейге маргылдаа чок нөелде кылдыр санап келген. Ынчангаш бедик дагларга тургузар чагыларны бижыг каңдан эң-не бижыг кылдыр тургузарын, демир удазыннарны бижыг металлдан кылырын төлевилекчилер саналдаан — деп, киидис начальниги Р. Ибрамов бадыткап чугаалаан.

Электри дамчыдар шугумнарның каң чагыларының деңзизин чиигеткен чорук хөй тонна металлды камнап алыр арганы берген.

Л. ПИЛЬМАН,
СЭТА-ның корр.

Душанбе хоорай.

САГЫЛГА-ЧУРУМНУ БЫЖЫГЛААР

Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында-ла В. И. Ленин ыш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглаарының, ыш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиерииниң, ыш-ажылды организастаарын эжижериниң, продукциянның санын көвүдериниң болгаш чалгаа, дүжүметсиг чорукка удур нам-хайыра чок демиселди чорударының дугайында сагыш салып чораан. Бо чугула айтырыгларның бирги черинге ыш-ажылдың сагылга-чурумуң турарын баштыңчы ынчан-на айыткан. Ынчангаш Коммунистиг партия, Совет чазак ыш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглаарынче доктаамал сагыш-салып келген болгаш салып-даа турар.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) база июнь (1983 ч.) Пленумнарынга болгаш Куш-ажылчы коллектив дугайында Хөөйлуңуң төлевилелин чугаалашкан ажылчы чоннарның хуралдарынга партияның, күрүнениң, ыш-ажылдың сагылга-чурумуңуң үренчилери-биле шыңгыы демиселди чорударын чидиг болгаш принципиалдыг тургускан. Ынчангаш «Куш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун бижыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС доктаал хүлээп алган. Ол чугула партийжи документини Тываның ажылчы чоннары бир эп-сетилдиг чүүлдүгүнүп деткип, ону амыдыралга боттандырарының практиктиг хемчеглерин ап турар.

Куш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун бүгү талаяыг бижыглаары экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң планныг онаалдаларын чедишкининг күүседиринге, улус ажылагыйының ажыктыын бедиерииниге, амыдыралдың социалистиг овур-хевириниң үндезиннерин улам бижыглаарынга база массаларның куш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин бедиреринге, демократияны сайзыраңгайжыдарынга эң чугула негелде болур ужурлуг деп ук доктаалда демделгээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партияның ноябрь (1982 ч.), июнь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпиряерин удуртулга болдургаш, республиканың партия организациялары куш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглаар дээш тодаргай ажылдарны чорудуп турар. «Тыва кобальт» комбинатта, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглап фабриказында, сүт комбинадында, «Барлык», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарда, Чөөн-Хемчиктиң «Искра» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында болгаш өске-даа коллективтерде куш-ажылдың, күүселде, план сагылга-чурумун бижыглаар талазы-биле элээн ажылдар кылдынган. Бригада керээзинче шилчимири куш-ажылдың сагылга-чурумун эжижидеринге дээштиг салдарны чедирип турар. Депшилгелиг аргаже шилчээн «Кызыл тудуг» эргелелиниң үш, № 48 тудуг эргелелиниң чеди бригадазының нөжигүннериден чаңгыс-даа кижи бо чылдың эртикен айларында ажыл шагы үспейн, бүдүрүнчүлүг ажылдаан. Ынчангаш бо коллективтер планныг онаалдаларын күүседип турар, кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу дыка кызырылган, оларның даандырган ажыл-херээ дээш харыысалгазы бедээн.

Ындыг болза-даа куш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглаар талазы-биле республиканың партия, совет, профэвилел, ажыл-агый органнарның чорудуп турар ажылдары Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың негелделеринге амдаа четпес. Үлетпүрде, тудугда, транспортта, көдээ ажыл-агыйда, бүдүрүлгечи эвес адырларда ажыл шагының чидирии улуг, куш-ажылчы курлавырларны чогумчалыг эвес ажыглап турар. Долу күжүү-биле ажылдавас, коллективиниң ат-алдарын, эрге-ажыын үнелевес, ажыл шагын үзер, озалдаар, арагалаар кижилер бар. Оларның-биле шыңгыы демисел чорутпайн, кижизидилге ажылының янзы-бүрү дээштиг хевирлерин, аргаларын ажыглаваин турарындан республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринде ажыл шагының чидирии эвээжевейн турар. Бо чылдың бирги чартыында ажыл шагының чидирии нииитизи-биле 19,5 муң кижи-хүнү болган, бир кижиге онааштыр алырга, эрткен чылдың деңнелинден чавызаваан хевээр арткан. Шак мындыг хөй ажыл шагының чидириниң түңнелинде 1,5 миллион рубльдиң продукциязын чедир бербээн.

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрези, мебель фабриказы, «Тыва көдээ тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу, № 14 механизация эргелели, Кызылдың септелге тудуг эргелели ажыл шагының чидирии кызырарының орнунга эртиен чылдың алды айларындан көвүдеткен. Кызылдың, Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводтарында, Кызыл-Мажалыктың эът комбинадында, Сарыг-Септи райүлетпүр комбинадында, балык заводунда ажылчыннарның үнер-кирер чоруу хөй.

Амгы үеде партия организацияларының сорулгазы болза «Куш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун бижыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалынга дүүштүр коллектив бүрүзүнге куш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглаар ёзулуг дээштиг ажылды чорудар, ону куш-ажылчы коллектив дугайында Хөөйлу-биле сырый холбаар хүлээлгелиг. Доктаалды партия, профэвилел, комсомол хуралдарынга чоокку үеде чугаалашкаш, куш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглаар, организастыг чорунту экижидер хемчеглерни бодамчалыг ажыядап кылыр.

Чүрттанчы чоннуң бүгү кезектеринге партийжи документтиниң утказын, умур-дузазын калбаа-биле тайылбырлаар, моон соңгаар куш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглаар талазы-биле тодаргай ажыл-херектиң чорударының ажылдап кылыры-биле август 26-да республиканга чаңгыс аай холитхүннү эрттирер. Орта чүгле доктаалды танышары-биле кызыраарлаттынмас, коллективте ажыл-иштиң, сагылга-чурумнуң байдалын ханы анализтээш, четпестерниң чылдагааның илередир, ону эдериниң хемчеглерин хүлээп алыр умурлуг.

Куш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглаары дээрге кижи бүрүзүнден ак сеткилдиг, шынарлыг болгаш бүдүрүкчүлүг ажылдаарын шыңгыы негеп турар. Ол ышкаш удуртукчулардан негелдени улам күштелдирген. Олар боттарының коллективтеринге куш-ажылдың чогуур сагылга-чурумун тургузар, ажылчыннарның ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузар сорулгалыг. Ынчангаш партия организациялары негелдени удуртукчулардан күштелдирери чугула.

Куш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун бижыглаар дээш партия организацияларының, куш-ажылчы коллективтер бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни моон соңгаар кылыр, ынчан ажыл-агый болгаш социал хөгжүлде талазы-биле сорулгалар чедишкининг шиитпирлеттинер.

МАЛ ЧЕМИН ЧЕТЧИРИ-БИЛЕ БЕЛЕТКЭЭЛИ

«Шын» солун КУШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН бөгүн Сүт-Хөл районуң «Алдан-Маадыр» совхозунда Сергей Бызытпаевич Монгушка удурткан сигенчи звенонуң чедишкининеринге тураскаадып көдүрген.

Дөрт кижилиг бо сигенчилер звенозу ниитинин малынга чемнер белеткээр чүгула кампанияга бодунуң үлүүн киирери-биле 30 тонна сиген кезип белеткээр планны алгаш, ону 38 тонна кылдыр күүсеткен.

Мал чеми белеткеп турар ажыл-ишчилер! Мурнакчыларның үлегери-биле шалыпчы ажылдап, хүн бүрүде өзүлдени чедип алыр дээш туржунар!

15 ТОННАНЫ

«Торгалыг» совхозта Бадыг-Сүүр Чамбаловна биле Долбаа Осурбаевна Доңгактар хөй чылларда хой кадарып ажылдап келген.

Олар чыл эгезинде алган хүлээлгезин чедишкининг күүседип, 100 хойдан-на 102 хураганны менди доруктургаш, хой бүрүзүнден 2,7 кг дүктү кыргып, совхозунга дужаган.

Амгы үеде малчын ог-бүле ниитинин малынга чем белеткээринге идепкейлиг киржип, 8 тонна сигенни кезип, сараттаан. Ам-даа 10 тоннаны белеткээр дээш кызымак ажылдап турар.

Н. ДАМДЫН.

Овүр район.

КҮШТҮ-ХОЖУДАП ТУРАР УЧАСТОКТАРЖЕ

«Сүт-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитинин малынга 2200 тонна сигенни, 740 тонна сенажды, 150 тонна сиген даланын белеткеп алыр планныг. Август 22-ге чедир 1672 тонна сиген белеткеттингеш, ол дээрге планның 76 хуузу болуп турар.

Совхозта бо дүннерде сиген белеткеп ажылдап турар бригадаларга болгаш звеноларга 370 ажыг кижи хаара туттунган. Сөөлгү хонуктарда оларның ажылының темпизин мурнундагызындан бедип, бүдүрүкчүлүүн улгаткан. Ылангыя августуң 19—22 хүннери аяс эки болуп, ынчан сиген белеткелиниң немелзе өзүлдезин 207 тонна четкен.

Совхозтуң Кызыл-Тайга, Ишкин салбырларының ажыл-ишчилерге эң шалыпчы ажылдап, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турар. Ишкининң сигенчилери планын 87 хуу күүсеткеп алган, а кызыл-тайгажылар планга чүгле 20 тонна сиген чедирбээн. Ону бо хүннерде харын-даа ажыр күүсединиин бүгү аргалары бар.

Ишкин салбырда Көшкен-оол Монгушка удурткан тудугжулар звенозу планын 6 тонна ажыр күүсеткеш, ажылын ам-даа уламчылап турар. Ооң кожазында хову ажылчыннарының Тойлу Ооржакка удурткан звенозу 120 тонна сиген кезер планын база-ла күүседир чоокшулаан.

Кара-Чыраа салбырының белеткээр сигенни өскелериннеер оранчок хөй-даа болза (1210 тонна), ам планын 64 хуу чедир күүседи берген. Үк ажылга ылаңгыя малчыннар, албан черлери, организациялар коллективтери, өг-бүле звенолары улуг үлүүн киирип турар. Салбырның мурнакчы малчыны Сертен-оол Монгуш 15 тонна сиген кезип алыр планын 24 тонна кылдыр күүсеткен болгаш ам-даа ол хирези белеткээрин хүлээнген, кызымаккай ажылдап турар. Ол-ла салбырда хоочун хойжу Каңчыыр-оол Монгуш эжиниен улуг дудавайн, планын 7 тонна ажыр күүсеткеп алган, ам-даа сигенеп турар.

Оларның чаңгыс чер чурттуу пенсионер Б. Күжүтет өг-бүле звенозун тургускаш, 30 тонна сигенни кезип, сараттаваш, совхозка дужааган. Ниитинин малынга чемнер белеткээринге боттарының төлептиг үлүүн киирип турар ыңдыг звенолар кайы-даа суурларда бар.

Совхозтуң төп салбырында А. Ондарга удурткан долу эвес механизастаттынган бригада 460 тонна сиген белеткээр планының чартыынан хөйүн күүседип алган. Бо чылын бир дугаар четчелеттинип тургустуган ол бригада өскелерден бүдүрүкчүлүг ажылдап, мал чеми белеткээрингге бодунуң улуг арга-шыдалдыын көргүзүп турар. Сөөлгү он хонукта бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш районуң Куш-ажылчы алдар түгүн аңаа тураскаадып көдүрбүшаан, 30 рубльдиң акша шаңналын тывыскан. Үк бригадада мурнакчы трактористер О. Ондар, С. Серго, С. Монгуш хүн үлүүн үргүлчү ажыр күүседип турар.

Оон-биле чергелештир бригадаым долу механизаставааны, ында сараат салыр техниканың чогу ажылдың бүдүрүкчүлүүн кудуладып турары хомудавчыг.

— Сараатты кижи күжү-биле айырлап салыр болгаш чаңгыс-ла аңаа саадаар-дыр бис — деп, бригадир чугаалады.— Сигенни кезер, бөлөр улусту база олче мөөнеп, дорт ажылындан чардыктырар ужурга таваржыр-дыр.

Совхозтуң удуртулгазы бо айтырыгны киидээнгейге ап, бригаданы долу механизастаар төлээле, сараат салыр техника-биле хандырар ужурлуг.

Чер ажылдыг бот-оруулгачарылгалыг звеному бо чылын Кара-Чыраада тургускан. Оон кежигүннери ам мал чеми белеткээр ажылда база идепкейдиг кижилер турар. Алды кижи бо хүннерге чедир 36 тонна сигенни кезип, сараатталп, совхозка хүлээткен.

Суурларда албан черлериниң коллективтери мал чеми белеткээр чүгула кампанияже бүрүнү-биле мобилизастаттыган. Оларның хөй кезии ам планныг даалгаларын күүседипкен ийикже, азы күүседир четкен. Ылангыя Кара-Чыраа сес чыл школазының А. Ондар башкыга удурткан коллективи онза идепкейлиин көргүзүп, 40 тонна сиген кезер турган, 45 тоннаны белеткээн. Ишкин, Сүт-Хөл көдээ Советтериниң ажылдакчылары база-ла планнарын ажыр күүсеткилээн.

Чайгаар үнген сиген белеткели эки-даа болза, мал чемнерiнин өске хевирлерин белеткээри совхозта хожудан турарын айтыр апаар. Ылангыя сенаж, витаминниг сиген даланы белеткээр ажыл күдү темпилиг. Кожазында «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери 1561 тонна сенажды салып, планын 78 хуу күүседи берген турда, сүт-хөлчүлер чаа-ла 83 тоннаны салган болуп турар. Планга чедир амдаа 657 тоннаны белеткээри арткан. Витаминниг сиген даланы белеткээри чүгле 22 хуу четкен.

Бо бүгү дээрге бар күштү, курлавырларны дең эвес хуваап, чаңгыс таваже сагыш салгаш, өске участоктарны үттүп, ажылды ам-даа четпес организастап турарының хереңизи-дир. Ынчангаш дужут ажаалдазынга чедир арткан хонуктарда сенаж, витаминниг даалгаң белеткээрииче хөй күштү мөөнүзээ негеттинип турарын совхозтуң удуртулгазы киидээнгейге алыр ужурлуг.

Х.-К. МОНГУШ.

КЫЗЫЛ ТУК—СҮТ-ХӨЛЧҮЛЕРДЕ

Августуң ийиги он хонуунда мал чемнерин белеткээр талазы-биле районнар аразында социалистиг чарышка Барыын талакы зонадан тиилекчи Сүт-Хөл районга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобщөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчимир Кызыл тугун тыпсырынга тураскаатқан митинг Оңгачада механизастаан сигенчи бригаданың төвүнге болган.

Чедишкиннерге сорук киргеп сүт-хөлчүлерге Кызыл тукту республиканың Сельхозтехника күркомитединиң даргазы С. М. Мешиорудников тывыскан. Кызыл тукту районнуң удуртукчулары болгаш мал чеми белеткээриниң мурнакчылары хүлээп алган. Аңаа «Алдан-Маадыр» совхозтуң директору М. Б. Домгак, механизастаан мурнакчы бригаданың бригадири А. Н. Ондар болгаш оон-даа өскелер саналдергеннер.

СЭКП райкомунуң бирги секретары Г. С-М. Иргит түңнелинде чүве чугаалаан. Августуң 24-ке чедир район мал чеми белеткээриниң планын 63,7 хуу күүсеткен болгаш Кызыл тукту алганывыс уламна эки ажылдаарын хүлээдирип турар-дыр деп демдеглевишаан, темпини кошкатпайн ажыладаарынче чоннуу кыйгырган.

Районнуң совхозтарының төлээлекчилери — совхозтар директорлары, партком секретарылары, мурнакчы бригадаларның бригадирлери митингиге киришкен.

Кызыл тукту чаалап алганы кижилерни улам сорук киргеп. Түңнелинде, Культура баскыңының артистери чыылганнарга солун концертти бараалгаткан.

Н. ООРЖАК.

НОЯБРЬНЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Куш-ажылдың Кызыл Тук болгаш «Улустарның найыралы» орденниң эдилекчизи Екатерина Сергеевна Бизяеваның бригадазы Совет Тываның 40 чыл оюнга утказыптар он бирги беш чылдың 4 чылының планын күүседир хүлээлгени алган. Мурнакчы бригада эрткен чеди айларда 44 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, херек кырында ону 68,1 муң рубльге күүсеткен.

Е. С. Бизяеваның бригадазы бистин эргелелде план күүселдезиниң-даа, сагылга-чурум талазы-биле-даа шыырак бригадаларның бирээзин. Бригадалар аразында социалистиг чарышка бо чылдың бирги чартыының түңнели-биле «Главкрасноярскстройпуң» коллегиязы Е. С. Бизяеваның бригадазын тиилекчи деп саналп, бирги шаңналды болгаш «Эң эки бригада» деп атты тывыскан. Бо дээрге таварылга эвес. Олар чылдан чылче планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип келген. Он бирги беш чылдың эгезинден бээр алыр болза, ук бригада амгы үеде бо чылдың ноябрьның үлүүнде ажылдап турар. Ынчангаш мурнакчы бригада Тываның 40 чыл оюнга утказыптар бедиткен социалистиг хүлээлгезин күүседиринге бүрүзүндиг ажылдап турар.

Т. АНФАЛОВА,
№ 48 тудуг эргелелиниң план киидизиниң улуг экономизи.

Ногаа өстүрери — чугула ажыл

ЭЧИЗИНДЕ ЭКИ ҮЛЕГЕР

Ногаалар өстүрер талазы-биле сөзүглээн ажылдарны Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң бааза-зының организастаан ногаажы бүдүрүлге бригадазы кылып чорутқан. Бригаданың удуртукчузу Узбек ССР-ниң пайысылалы Ташкент хоорайдан келген тускай эртемниг ногаажы, корей националдыг Анатолий Александрович Тё маңаа ажылдап келгеле, алды чыл болуп турар. Эрткен чылдарның дургузунда мурнунда үнүш-дүжүт бербейн турган, курган хову чыткан 50 ажыг гектар черлерге картофельдин, капустанын, морковьтуң, огурецтиң дээш өске-даа ажыктыг культураларның чаагай дүжүдүн өстүрүп, күрүнеге дужаап турар апарган. Республиканың өскедаа ажыл-агыйларының удуртукчуларынга база специалистэрининге үлегерлиг, ооредиглиг болбас арга чок. Бо ажылдарга Барлыктың, Кызыл-Мажалыктың база Аксы-Барлыктың толээлекчилери—аныяк оолдар, кыстарны хаара туткан чорук оларның хууда бодиг-мергежилиниң бедиирииге улуг салдарлыг болганы чугаажок. Ам оларның хөй кезии боттарының хуу ажыл-агыйларынга ногааларны өстүрүп, багай эвес дүжүттүү ап, артыкшылыын күрүнеге азы хуу кижилерге садып турар. Бо чорук оларның материалдыг байдалының бедиирииге дөгүмнүг. «Эки үлегер—эгээртиннес байлак доозу» деп чүве ол

«Бо чылын агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болганы-биле чамдык тараан культураларывыстың дүжүдү эртикен чылдыынга четпес болур мышкаш-тыр»—деп, Анатолий Александрович чугаалап олурду. «Бригада 36 гектар черге картофель, 15 гектарга капуста, 1 гектарга морковь, свекла, чартык гектар черге согуна база 2 гектар черге огурец тарваш. Бо чылын час орай, соок болганы-биле холбаштыр помидор тарывадывыс. Чүге дээрге томаттың озумнерии целофан шывыг-биле дуглаар, чылыыр үрдүрер, чылыг суг-биле суггарар дээш ажыл-ла улуг. Ынчангаш оске культураларывысты ажаап, олурттуп үе эвээш каар. Эрткен чылын 105 тонна томатты ажаап алгаш, күрүнеге саттывыс» — деп, бригадир ногаа шолуп эргип чораап, тайылбырлап чор.

Чанывыста свекла биле морьковь шолу. Свекланы ажаап аары арай-ла эрте, а морьковту кидин түлүк ажаап турлар. Даады-ла аныяк, шыырак, хып дээн чалыы кыстар. Аксы-Барлык, Барлык суурлардан организастаан ийи звено. Ажылчыннарның хой кезии бо ажылдарга үш, дорт чыл ажылдап каапкан, аргадуржулгазы улуг, сагылга-чурумнуг. Олар бо чылын, эрткен чылын келген аныяктарга үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Башгайы чылдарда ажылчыннар ортузунга сагылга-чурум талазы-биле байдал нарын турган. Ажыл шагындан озалдаар, арага-дары ижип алгаш, эзирик келир азы шуут-ла ажылын каггаш, чылдагаан чокка чоруй баар чоруктар хаая эвес турган. Оон туржук хулиганнаар, корум-чурум үреэр кижилер бээш турду. Ынчалза-даа совхозтуң, районуң партия, комсомол организацияларынга, депутаттарга даянып алгаш, ногаа ажылдакчыларынга кижизидилгелиг, тайылбырыг ажылын, херек кырында үлегер-чижээн-даа көргүзүп турган чорутканывыс түңнелинде байдал ам экижээн. Ам бо хүнде ажыл шагы үзүптер, арагалаптар, корум-чурум үрептер ажылдакчы бисте чок. А бо бүгү-биле чергелештир куш-ажылдың бүдүрүкчүлүү, ажылдакчыларның ажылдап аар акша-төлевири көскүзү-биле бедээн. Ынчангаш бо чорук кижилерге база улуг салдарлыг болур-дур — деп, бригадирниң оралакчызы Ким Ен Сун чугаалады.

Бригада бо чылын 500 тонна картофельди, 20 тонна свекланы, 600 тонна капустаны, 30 тонна морковьту база 5—5 тонна согуна база огурецтиң күрүнеге садар планын. Ынчалза-даа дуржулгалыг ногаажы Ли Сан Хо-ның санап турары-биле алырга, дужут оон көвей боор болур.

Бригаданың ажылынга шаптыктап турар чамдык чүүлдер дугайын база бир ажылдакчы Геннадий Николаевич Когай чугаалай-дыр. Чүл дээрге, бирээде, бригада төвүнге чаа бажын-балгатты тудуп, кижилерниң чурттаар байдалын экижитсе чугула. Бригаданың дөрт кол ажылдакчылары Т. Когай, Ким, Ли чылдык-на Тывага 8—9 ай чурттаар, бригада төвүнге амыдырап, турлагжып турар. Кыжын февраль айда-ла келгеш, чер чемишчилер ажылдарны кыла бээр. А үрде септеттинмээн, эрги бажыңга соок болбайн кайчаар.

Ийиде, совхозтуң экономистери бо чылын бригада 100 муң рубль карылгалыг болур кылдыр «агаардак саннар» алгаш, план тургускаш, райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелинге киирип каан болган. А херек кырында совхозка муң-муң рубльдиң оруулгазын ногаа ажыл-агыйны киирип турар дээрэн билдингир болгай. Үште, мурнуку чылдардан Барыын-Хемчиктиң райпо баштаар черинниң удуртукчуларының чүве тоон көрбес, харыысалга чогу-биле райпонуң ногаа складтары продукция хүлээп аарынга күс санында белен эвес боол турган. Продукцияны шыгжаар складтарның иштин шык, одаа системазы үреник болгулаар. Ол ышкаш шыгжамырда ногааларны чогуур үезинде сорттап, үрелип эгелээнинерни илгавааны-биле хөй кезии үрелип, бакырап каар. Ылангыя ол чоруктуң үржүү-биле эртикен чылын хөй кэпуста картофель үрелгеш, үндүр бижиттинген.

Бо үнелиг продукцияны мал чемиинге ажыглашканы хомудавчыг.

Бир эвес бо чижектиг четпестерни дарый чайладып, байдалды эдип аар болза, районнуң чурттакчы чону хелир чылга чедир ногаалар-биле четчир санныг хандыртынган турар ийик. База бир нарын айтырыг — часкы үеде үрезинер-биле бригаданы четчир санныг хамдырарынга ажыл-агыйның база районнуң бо талазы-биле харымдап турар организациялары чогуур дээш чедирбейн турары. Бо чылын бригадага кресть тывырынга бо организациялар шуут-ла дуза чедирбээн дээн дөөрем болбас. Бригала эки-гүннерни боттары Мынусинскиден эвээш санныг үрелиг тып-каш сөөртүп экелп, тарадып

Бистиң валчыларывыс, ирээкы Ташкент чурттуг ногаажыларның Тывага келгеш эдилеп каан ажыл-херээн уламчылаар, үлегер ап, өөрүшкүлүг чорук ажыл-агыйларывыстың экономиказынга, амыдыралчуртталгавыстың улам байлакшып, тодуг-догза чоруувуска идегелиг болган.

И. ИРГИТ,
«Шынның» корр.

АЖЫЛ-ИШКЕ ХАРЫЛЗААЛЫГДА

Көдээ Советтиң девискээринде сес күш-ажылчы улуг коллектив, чээрби чеди албан чер-черлери, организациялар бар. Коллектив бүрүзү СЭКП ТК-ниң ноябрь (1982 ч.), июнь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, он бирги беш чылдың үшкү, өзөк чылының күш-ажылчы эдээ-эдээде ажылдап турар.

Девискээрниде турар күш-ажылчы коллективтериң ажылының бүдүрүкчүлүүн, шынарын бедидеринге, планныг онаалдаларның, социалистиг хүлээлгелериң күүселдезин чедип алырын хандырарынга, күш-ажылды организастаарын сайзырангайжыдарынга чер-чер Советтериң салдары, киржилгези хөй талалыг. Ынчангаш Эрзин көдээ Советиниң күүскому суурда күш-ажылчы коллективтериң, организацияларның социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин доктаамал хайгаарап турар болгаш херек апарган таварылгада, боттуг дузаны чедирип келген.

Оны канчаар тургусканыл? Бүдүрүлгелерде, организацияларда күрүне планының күүселдезим чедип алыр дээш социалистиг чарыштыг канчаар организастап турарыл, оон дээштинин чедип алыр дээш кандыг-кандыг хемчеглер ап турарының талазы-биле удурткуларының дыңнадыгларын сессияларга, күүском хуралдарынга ап, доктаамал чугаалажын келген. Мурнакчы коллективтериниң, мурнакчыларның ажылының дуржулгазын өскелеерге чедирер, өөредир айтырыгларны база чугулалап турар бис.

Мурнакчы коллективтер бисте эвээш эвес. Оларга райпо, септелге-тудуг участогу, чурттадга-коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелеля, районнуң харылзаа белдирип хамааржыр.

Райпо — районда хөй кижилиг коллектив. Кооператорлар бо чылдың чедип айларында эки ажылдаан. Мында чарыштың мурнуку одурүзүнда район төвүнде универмагтың бир дугаар салбырының садыгжылары В. Монгуш, М. Ондар, автомагазин садыгжы-чолавчылары В. Уржук, Б. Нүрзет столоваяда көдээ Советтиң депутады З. Сан-оол олар чоруп турарлар.

Районнуң харылзаа белдирүүнде демиг, быжыг коллектив тургустунган. Эрткен чылдың шилчип чоруур вымпелдер-биле, акша шаңналы-биле демдеглеп келген. Мурнакчыларның саны өскен. Оларның аразында көдээ Советтиң депутаттары В. Самбуу, С. Кешпи, М. Куулар база бар. Депутаттар хызмак ажылы-биле эш-өөрүнге үлегерлиг болбушаан, социалистиг чарыштың идепкейлиг организакчылары.

Районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелениң коллективи ийи чыл бурунгаар хожудан турарларның санынга тургап. Бүдүрүлге ам мурнакчыларның санынче кирген. Он бирги беш чылдың үшкүзүнүң бирги чартык чылының планныг онаалдазын коллектив эки көргүзүглерлиг күүселткеш, суурнуң бүдүрүлгелериниң, организацияларының аразында калбарган социалистиг чарыжынга тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң шилчинир Кызыл тутуп чаалап алган. Ажылдакчылар ортузунда социалистиг чарышты дээштиг организастаанны, күш-ажылдың сагылга-чурумун күштелдиргенин, күш-ажылды шын организастаанда аңаа идиглиг болган.

Күш-ажылдың сагылга-чуруму кайда быжыгыл, ажылды шын организастааныл — үүле-херек ыяа бүдүнгүр, планныг онаалдалар, социалистиг хүлээлгелер күүсеттинип турар.

Район төвүнде № 5 КМК-ны ап көрээлиңер. Коллективтиң мурнакчыларының санынга турган болза, ажыл ыяа ам сулараан, күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак. Оон уламнан бүдүрүлгеде планныг онаалда чедир күүсеттинимейн турар. Коллективтиң ажылын сегидил, негелдеге дүүштүр тургузары негеттинип турар. Ол айтырыг база күүскомунуң кичээнгейинде.

Көдээ Советтиң девискээринде бүдүрүлгелерде, организацияларда беш депутаттар болуу тургустунган. Коллективтер-биле харылзаа тудуп ажылдаар, даяныр күжүвүс ол. Бо үеде бистиң сигенчи бригадавыстың кежигүннери кызымак ажылдан, планныг онаалдаларын доктаамал айыр күүседил турар. Чаймың бо изиг хүннеринде эки ажылдап, мал чемнерин четчиримиле белеткеп албас болза, кыдын бергедей бээр деп чүвени эрткен чылдарның дуржулгазы көргүскен болгай.

Ынчангаш ажылывыс хайнышкынныг, бүдүнгүр-даа чоруп тур — деп, «Сосновка» дуржулга-бүдүрүлге ажылагыйының мал чеми белеткээр талазы-биле № 4 бригадазының сараат эдиктизи В. К. Бугалдай чугаалады.

Ол ажыл-агыйның сиген белеткекчилери ажылдап турда шынап-ла хайнышкынныг. Ажылдап турарларның хөй кезии— механизаторлар. Сосновка оргумак школазының өөреникчилери база мал чеминиң белеткелиниде ажылдап, тракторлары-биле сиген бөлдүрген чоруп турдулар. Урелиишкин болурга-ла, механиги Н. Федосеенко дораан эдиптер.

Дуржулгалыг сигенчи, аныктарының дагдынныкчызы Виктор Константинович Бугалдайның эдип кылган сарааттарын көөрге, бир ай дең-деспи кылдыр ол ховуларда чыскаалыпкан тургулаар.

ЧУРУКТА: сараат эдиктизи В. К. Бугалдай.

М. КАЛЧАННЫҢ сөзү, фотозу.

Советтер амыдыралы

Республиканың сиген шөлдеринде

Тес-Хемде «Кызыгаар» совхозтуң С. Хорлай-оол удурткан № 2 звенонуң сигенчилери 1300 тонна сиген белеткээр планын кыска хуусаада күүседир дээш ажылдап турар.

ЧУРУКТА: механизастаттынган звенонуң кежигүннери С. Биликти, Д. Мыртыгыр, С. Хорлай-оол, К. Соян.

САДЫ ЧОК СУУР

Балгазын сельпозунуң даргазы Н. Черепановтуң кичээнгейинге

Чоруук-херээвистиг айы-биле «Россия» совхозка четкеш, Балгазын суурже чоруп ора, Сой суурнуң магазинынге кирип келгеш, кайгап каан бис: улуг эвес чаъс чагган соонда ол магазинниң дээвириинде хал каан кургаг штукатурка 4—5 черден ойлуп барып дүшкен, ол-бо талаларында дамдылаан. чамдык барааннарны сельпоже дажыл аппарза-даа, эрткан барааннарның кырынче дамдылаан, садыгжылар ол барааннарны ынай-бээр дажыглаан турлар.

Керектиң ужурун айтырып, магазинниң канчап дамдылап турар апарганын сонуургай бердивис.

— Бо магазинни ажыглалга киргенниден эгелеп маңаа ажылдаан бис. Чыл чедип чораш-ла дамдылап эгелээн магазин болгай. Кургаг штукатурказы ойлуп барып дүжерге-ле, чамап турган чүве. Ам шуут алдырбастаанны бо ышкажыл — деп, магазинниң садыгжылары хомудап чугаалаштылар.

Чаа, чылыг, чырык магазинниг болганынга Сой суурнуң чурттакчылары шынап-ла өөрүп, «Хүн бүрү хереглелдиң барааннары» деп бижиктиг магазинниңиң доктаамал залчылары болуп турганнар. Ынчалза-даа оларның өөрүшкүзүүр болбаан дээрзин номчукчулар эскерип каан боор.

Магазинниң крышазының ортузун көөрге, ында мыгылак чер бар: чаашкын суу орта чыглып, дамдылап турар чылдагааны ында болду. Ол бүгүнү дарый эде кылып ап, чурттакчыларны хереглел барааннары-биле саадал чок хандырып болурунуң аргалары турган. А сельпо даргазы ол магазинни хүлээп ап турда, аңаа киришкен-даа болза, карак-ажыттай кылдынган чүүлдерни «эскербейн» эрттирипкен болган. Ол-ла бүгү харыысалга чок чоруктун уржуундан июль 29-та ол магазинни хаггаш, барааннарын Балгазын сельпозунуң складтарынче сөөртүп аппарганының соонда, Сой суурнуң чурттакчылары ам магазин чок артканнар. «Ол магазинни кажан септээрил?» деп айтырыгга дарый харыы бээрин Балгазын сельпозунуң даргазы Н. А. Черепановтан садып алыкчылар негеп тур.

М. КАЛЧАН.

ДОКТААМАЛ КҮҮСЕДИП ТУРАР

«Хемчик» аңнаыр-тывыш ажыл-агыйының Хөндергейниң Кажаалыгда Сарыг-оол Чамыяңга удурткан ыяш белеткээр бригадазы бар. Чоокта чаа аңаа чордум. Бригадир бисти көрүп каашаш, тракторун доктаадыпты. Ажыл-херээн сонуургаарымга ол мынча дээн:

— Бригадада сес нижи бар. Олар ай пламын доктаамал күүседип турар. Бедик мергежилдиг, ажылды кылып билир, аңаа чаңчыгып калган болгаш ындыг. Оларның аразында сагылга-чурум үрээр, арагалаар, ажыл шагы үзер кижилер чок. Эртнен айда 586 кубометр тудуг ыяжын белеткээш, № 463 болгаш № 3 КМК-ларже, «Тыва», «Сүт-Хөл» совхозтарже чүдүрүп чоруткаш, аңнаыр-тывыш ажыл-агыйының удурткучуларынга маңнаттывыс-даа.

Оон соонда бисти ыяш кезикчилеринге чедире берди. Дуржулгалыг ажылчыннар Хүреш-оол Ооржак, Алексей Иволгин олар ыяш ужурган турлар. Кандыг ыяш тудугга хереглеттинерин олар эки билирлер. Ужурган ыяштарның будуктарын аштааш, Николай Куулар, Борис Ооржак оларның тракторларының соонга трос-биле мошкулаптарга, эзим иштинден үндүр сөөртиеш, ыяш чыып турар эстакадага аппарып, чыскаай дүжүрүп кагды. Ол ыяштарны организацияларның ыяш сөөртүр машиналары келирге-ле, оларга удур чүдүрүп чорудуп турар.

Бригада бир айда 290 кубометр ыяш белеткээр тургаш, ай санында 300—400 кубометрни кылып, планныг онаалдаларын аңнаыр күүседип келгеннер. Олар чыл эгезинден бээр ынчаар ажылдап турар. Ыяш белеткекчилериниң амыдырал байдалы эки, ажылчын кдин-хеп болгаш аъш-чем-биле хандырылгазы багай эвес. Бригадада быжыглаттынган тракторлар, хирээлер үреэлимишкин чок. Оон хараазы-биле артын чарыгдал үндүрбейн, кывар-чаар материалдарга намналганы чедип алгалнар.

А. ДОНГАК.

Чөөн-Хемчик район.

Хандырылгалар кандыгыл?

АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ ЁЗУ-БИЛЕ КӨӨР БОЛЗА

Бай-Тайга районда Кызыл-Дат суурнуң болук чурттакчыларының редакциязе бижээн чагаазынга парладывыс. Ында имдиг одуруглар бар:

«Чурттакчы чонуң аъш-чем продуктуларынга хереглелин садыг черлерни бар арганларны ажыглап турган хандырар ужурлуг. Бай-Тайга районнуң суурларында аъш-чем магазиннеринге хамаарыштыр чүүл чугаалап болурул? Кайы-даа магазиннериниң садыгжылары чурттакчы чонуң хереглелин хандырар дээш ажылдап турарлар. Ындыг-даа болза ол талазы-биле четпестер бисте бар. Магазиннеринге делгинирлеринге чамдыкта баикалыг рассольник, щи, рис крупазы, манная каша үр-ле козулбейн баар. Ол — хереглелдиң эргежок чугула барааннары болгай. Аъш-чем продуктуларының ол магазиннерде ховарындан районнуң чону кожазы район кирип, Ак-Довурак хоорайның магазиннеринден бараанналар. Ол чедип, садыглап чорда, шак-ле база дыка чарыгдаттынар, чоруук кылыры амыр эвес, ажыл-агыйга саатгыт. Бараанналарны четчеләэри товароведтерден, садыгжыларның боттарындан база хамааржыр болгай. Бистиң садыгжыларывыс ону кичээнгейге алза чүл?»

Үстүнде айтырыгга улай дараазында чүүлдү база бижиседивис. Районнуң магазиннеринде өзиртер суксунну саларының чурумун хажыла бээр чоруктар бар. Оон чижээге Кызыл-Дат суурда магазинни ап болуур. Хүнүүң кайы-даа үезинде оон девискээринден машина-техника үстүр эвес. Ажыл шагында аңаа турар техника турар чүве бе? Ол магазинден арага садып алыр сорулгалыг ол-бо суурлардан келген кижилер-дир. Ол аразында ынай-бээр шаап турда, та чеже бензин чарыгдаттынып турар чүве?

РЕДАКЦИЯДАН: Кызыл-Дат суурнуң болук чурттакчыларының редакциязе бижээн чагаазынның кол үтказы ындыг. Райпо баштаар чери бо чагаа-биле танышкан, оон чугуур түңнел үндүрер боор дээрзинге идегээр аңаар.

Бүдүрүкчүлүг чорукту бедидер

Он бирги беш чылдың кол сорулгазы—чонуң материалдыг база культурлуг деңнелин бедидери. Бо чугула сорулганы амыдыралга боттандырары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг чоруун, сагылга-чурумну, хамаатыг харыысалганы кап-даңгыр улгаттырын болур. Оон ачызында бис национал орулгавыстың 80 хуу өзүлдезин чедип алыр аргалыг бис. Ынчангаш ажылчын турун бүдүрүлге күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыры социалистиг чарыштың ыол негелдези апаарган.

Ажылчын күжүнүң чарыгдалын бүдүрген продукциязының санынга хамаарыштыр эвээжедири—бүдүрүлгенің ажыктының бедидеринің база бир кол айтырыы боон артышаан. А ол күштерин камнап алырының аргалары дыка хөй. Оларның бирээзи ажыл шагын шык, чөп ажыглаары. Ону сайзырадырының бүгү аргазы —ажылчын турун бүрүзүнге күш-ажылдың организастаашкынын экижидери. Ажылчын цехтерге, туруштарга барган көөр болза күш-ажылдың чижек херекселиниң ажыл өөк турарны, оларның чедишпезин, эртык кезектер чогу, шын эвес нормалаанныкын дээш дыка хөй ажыл шагын халас чарыгдап турар чылдагааннарның барын эскерип болур бис. Оларны чүгле шын тургускан, организастаан ажыл-биле эдип ап болур.

Ынчалза-даа ол база эвээш, маңаа амгы үениң эртем-техниктиг деңнелгелиниң база күш-ажылды эртем-биилиг организастаарынга кол даянары чугула. Бо талазы-биле республикада байдал кандыгыл?

Сельхозтехниканың Күрүне комитединиң будүрүлгелеринде бо талазы-биле байдал дүвүренчиг боон артышаан. Самагалдай. Кызыл-Мажалык сельхозтехника салбырларында артык кезектерни ажылчын туруштарга чедирип берип, ажыл-агыйларны чогуур үеде чечиир саныг хандырарын организастаанны куду. Ажылчыннар артык кезектер дилеп, боттарны ол-бо алдаң черлеринден, складтардан диленир ужурга таваржып турар. Ындыг байдал ылаңгыя бо сиген кезилдезинин чымыштыг үезинде ажылга улуг шаптыкты кадып турар. Бо бүгүге ажыл шагының 20—30 хуузу чарыгдаттынып турар.

Күш-ажылды шын эвес организастаанындан, чижеглеп чугаалаарга, бир моторист септээр ужурлуг трактору эгезинден төнчүзүнге чедир чангыс доду кылып турар. А бо ажылдарны 4-5 аңгы операция кылдыр чаргаш, өскеөске мотористерге үлеп каан болза, күш-ажылдың будүрүкчүлүү оранчок бедик турар ийик. Ажылдың шынары көскүү-биле бедиир. А бодап көөктерди чыып, септээн техниканы ажыглаңга киирер үези 50-60 хуу көөрлүр.

Күш-ажылды эртем-биле холбап организастаарлары түр кадының херээ эвес-тир. Чаа дешпилелиг методтарны, аргаларны, өскелеп будүрүлгениң арга-дуржулгазын өөренип көөрү хүн бүрүзүнүң чугула, доктаамал айтырыы болур. Маңаа кол-ла айтырыг күш-ажылдың сагылга-чурумун хажык чок сагырынче углаган турар ужурлуг. Бо айтырыг кайда-ла чогумчалыг шиитпирлеттинип турар болдур, ында күш-ажылдың будүрүкчүлүү бедик.

Республиканың хөй-хөй септелге мастерскаяларында, цехтерде хол-биле кылыр вар ажылдарны механизастааны четпес. Маңаа хөй кижи күжү чарыгдаттынып турарын айтыр херек. Ол камналга эвес-ле болгай. Чижээлээрге. Чадаананың сельхозтехника каттыжышкынында мотор клапаннары дүрбүүр станок чок, оон уламнан хөй кижи хол күжү-биле кылыр ужурга таваржып турар. Ол-ла будүрүлге черинде кареткалар чазарда ажыглаар стендилер чок. Байдал ындыг турда күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидип шыдавас бис.

Маңаа ажыл-агыйларның будүрүлгелериниң удурткучуларының, партия, профэвилледер ажылдакчыларының калбак киржилгези, дузазы негеттинип турар.

П. ОЛДЫРЕВ.

МЕРГЕЖИЛИН ЧӨПТҮГ АЖЫГЛАП

Любовь Михайловна Таюрская эмчи училищезин дооскандан бээр Бүремде кырганнар болгаш инвалидтериниң бажыңинтернадының эмнелгезинде 11 чыл ажылдаан. Ол баштайгы үеден-ле кижилерни хүндүлеп билири, биче сеткилдиг, сагыш-човангыры-биле эскертине берген. Оон ындыг шынарларының болгаш ажылынга харыысалгалыының чогуур ойүнде медицина дузазы чедирип келгенинин ачызында хөй-хөй аарый кижилер берге байдалдан чайлап, сеткээнер.

Любовь Михайловна чүгле бажың-интернаттың чурттакчыларынга эмчи дузазы чедиринден аңгыда, чоогууруста «Кызыл Тук» совхозтуң малчыннарынга бачым аарый таварышканда база кончуг дыңнангыр. Чаңгыс чижектен киирейн. Бир аныяк малчыннының эъди аараан үеде ону район эмнелгезинге дүрген чедиреринге сагыш-човангыр дузалаан. Ам ол шенип бичии чажы доругун эскеп.

Мынчалдыр бодунуң билиин, мергежилин чөптүг ажыглап чоруурун, кижилер мурнунга төлептиин үнелеп көргеш, Л. М. Таюрскаяны өрткен чылын Бүрен-Аксы көдээ Советтиң депутадынга соңгаан. Ол ам бот-идепкейлиин оон-даа белидип, чон мурнунга улам харыысалгалыг бараан болуп чоруур.

М. ТОПУЛ.

СҮТТҮГ ШАЙ ҮГЕ ЧОГУЛ?

Кызыл хоорайның столоваяларынга бааргa, сүттүг изиг шай турар эвес. Ол дугайын бижикчилер чаңгыс эвес удаа шүгүмчүлеп турган. Кызылдың столоваялар болгаш рестораннар трезвинин удурткучуларының аңаа кичээнгей чок, дыннангыр эвес болуп турары элдептиг. Чамдык чемнерге болаарга, шайны Хайындырып белеткээрниве кижи чадаар чүве чок болгай, шүүт чок. Хоорайның столоваяларында, кафелерде сүттүг туржук, чигирлиг безин шай чок болуруу харааданчыг. Компот, кофе, какао, кат хандызы деэн ышкаш суксуннарның өлбек болуру эки болбайн аан. Ындыгда болза шайның албан турары күзенчиг, сүттүг шай ижиксээр кижилер база тургулаар болгай. Ол ылаңгыя улуг назылыг кижилерге хамааржыр.

Кызылдың столоваялар болгаш рестораннар трезвинин ажыллакчыларының кичээнгейинге ол дугайын ам база катап дыннадыр бе?

Д. ДОНГАК.

Улуг-Хем район.

Суурувус, оон кижилери

ЭКИ АЖЫЛДЫҢ ТҮҢНЕЛИНДЕ

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салышкынының ачызында бистиң суурувус хүн келген тудум-на өзүп, сайзырап турар. Чүс-чүс чылдарда довурак-доозуну бүрүлап, чаңгыс өрген-даа чок, кадың, суксап чыткан черде ам чаа-чаа бажыңнар, культура олагдары, школалар, будүн-бүдүм кудумчулар шөйлү бергеш. Ында ногаан сесерликтер чаптылган, ыр-шоор чаңгыланган. Ол бүгүнү көргеш, кижиниң ала-чайгаар-ла ажылдап, чурттаксаазы келир. Суурнуң чурттакчылары эртем-биилиг. Оларның аразында башкылар, механизаторлар, чоланачылар, эмчилер дээш кымнарны чок дээр. Чурттакчылар улуг хоорайларда дег, чырык делгем, бажыңнарда радио, газ плиталарлыг, чамдыктары хуузунда чиик машиналарлыг, мотоциклдерлиг, як-көк экраннардан Кызыл, Москва дээш, делегейниң дескилдер көрүп, омак-хоглуг чурттап олурарлар. Моон тодаргай чижээге чоокта чаага чедир ээн ховуда чыткан, совхоз төвүнде чаа тутунган, сесерликтер болгаш ногаан мяштар-биле шыптынган, узун, делгем Хемчик кудумчузун киирип болур. Ында тудут-суур чыл келген тудумна немежип турар.

Ээр-Хавак көдээ Советиниге үш улуг суур — совхоз төвү. Чайгарал салбыры болгаш Ээр-Хавак суур хамааржырын устүнде бижидим. Ынчангаш ээр-хавакчылар өскен төрээн суурларының чаагайжыдылгазын үндезинин-биле эжижидер. ону үлегерлиг, корум-чуруумнуг суурлар кылып алыр дээш эвээш эвес ажылдарны кылган.

Чижээ, бо чартык чылда суур чаагайжыдылгазынга 2300 рубльди болгаш оруктар база көөрүүлер септээриге 4 муң рубльди чарыгдаан. Найырал салбырының Ленин кудумчузунга 200 тонна сайны төккен. Дөрт көөрүүлү септээн болгаш чаа ийи көөрүүлү кылган. Суурнуң адрезин чараштыр бижээш коскү черде аскан. Сүт-Хөлден 500 палазым теректе рии, 100 шивиин эккеп олурткан. Оларның үүп турары эки.

Ол шыкаш Найырал суурнуң адаанда шыкты база Ленин кудумчузунда 150 погон метр чаа штакетниктерни кылган болгаш 160 кв. метр эрги штакетниктерни септээн. А совхоз төвүнүң Хемчик кудумчузунда 150 погон метр штакетниктерни септээн болгаш оон-даа өскелеп.

Суурлар аразында чаагайжыттынган корум-чуруумнуг суур дээш агитквартиралар, арыг-силиг бажың дээш социалистиг чарыш калбарган. Оны доктаамал түңнеп, тиилекчилерни шаңнап-мактап турар. Ынчангаш бажың бүрүзү ногаан мяштарыны, янзы-бүрү чечектерни, чимистиг үйүштү ногаа аймаан тарып турар. Суурларда ниитиниң хандырылга чөрлери —садыг, чүнарбажың доктаамал ажылдап турар. Көдээ клубтар аразында чарыштыг. Олар солуң темаларлыг кежээлерни организастап, конкерттерни белеткээш, чүгле суурунга эвес, кожаларынга бараалгадып турар.

Бо-ла бүгү хемчеглерниң түңнелиинде арагалаар, чүрүм үрээр, кем-херек үүлгедир чоруктар көскүзү-биле кызырылган. Суурларда эш хуу судтары, улусчу дружина эки ажылдап турар. Бо талазыбиле тускай комиссияның удурткужузу, милицияның капитаны, Ээр-Хавак көдээ Советиниң депутады Окпак-оол Эрес-ооллуң эки удуртуп турарын чон мактап турар. Ол дег ажыл-ижи, ураа талантызы-биле алдаржаан, суурнуң болгаш совхозтуң экономиказын хөгжүдерине, культуразын бедидерине боттарының биче эвес салыышкынын киирип турарлар ышкаш эвес. Оларга көдээ Совет күүскомунуң даргазы Ондар Чедер-оол, депутаттар Серен-Чимит Шимяк, Сагды Караш, Далбы Кончук, Роза Билдей, башкылардан Зоя Чамыяң, Зоя Очур, Зоя Сензажы, Анай Барба, Өшкү-Саар Салчак болгаш өскелер-даа хамаржыр.

Ынчалза-даа Ээр-Хавак көдээ Советиниң девискээринде суурларының чаагайжыдылгазынга талазы-биле ажылында четпестерни чок деп болбас. Суурларның арыг-шевер байдалды ам-даа куду деннелде. Чижээ. Тээлп суурже киирер орук кыдынында Найырал салбырының аян-шинчизи ам-даа чедимче чок. Чурттап олурар бажыңының арыг-шеверинче сагыш салбас, бажың девискээрининге ыяш, янзы-бүрү чечек, чимис тарывас, ногаа, картофель тарывас, мал азыраарын бодавас ийи-чаңгыс өг-бүлелериниң кайы-даа суурларда бары харааданчыг.

С. САРЫГ-ООЛ,
«Шыминиң» штаттан дашкаар корреспондентизи.

КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ДҮЖҮДҮНГЕ

«Ак-Туруг» совхозтуң механизаторлары, тараажылары келир чылдың дүжүдүнге магадылаа 1554 гектар черниң чайгы аңдарылгазын чорудар турганнар, ону хөрзүнүң аңдара октавас техника-биле 1600 гектар кылдыр чогуур хуусаазында ажыр күүседип турар.

Амгы үеде механизаторлар Улуг-Хову, Чинге-Хову, Ооруг болгаш Кара-Сутнуң шөлдеринде белеткээн черлерде бок үнүштерге удур культивастаашкынның ийиги болбазырадылгазын агротехниканың негелделерин ёзугаар бүрүп доозкан.

Механизаторлар совхозтуң ажыл-ишчилериниң аразында социалистиг чарыштың мурнакчыларының одуруунда чоруп турар.

С. СОТНАМ.

КЫЙГЫРЫГ ЧАГААНЫҢ 65 ЧЫЛЫ

Август 22-де В. И. Ленинин бижээни «Америк ажылчыннарга чагаазыны» 65 чылы болган. (1918—1983 чч.). Улуг баштыкчынын бо чагаазыны 1918 чылдын август 22-де «Правда» солунга парлаан. Оон бээр алдан беш чыл эртсе-даа, чагаа болдуун ужурутказын чидирбээн. Америк империализмнин болган Европа чурттарының империалистиг буржуазиязының араатанзыг үүлгедиглерин, ол мышкаш империализмкин чалчаары — социал-демократияның реформисчи баштыннарының, орус меньшевиктериин болган эсерлериин Совет эрге-чагыргага өскерилгенин, иргулуу ук чагаазы сойгалаан.

1918 чылдын төнчүзүнде Совет чүрттү фронтуларның дээрбээнин иштинде апарган. Америкада болган оон-даа өске чурттарның империалистери, интервентилер, чурт иштинки контрреволюцучуларының каттышкан күжү айнылды деген келгеп берге уе турган. Ындыг доңкуң уеде ленинчи чагаазы Америкага чедирер бедик хөрмөсалгалыг даалганы Петр Иванович Травин (Слетов) шүүсеткен. П. И. Травин 1919 чылдан бээр Коммунистиг партинның кежигүнү, бирги оңсе революцияның киргижичизи, чажыт ажылдакчы-поднольщик, конспиратор чораан. Нью-Йорк хоорайга чедир үзүп болган айнылдыг оруктуң эртип, «Чагаа-билеэ» кады РСФСР-ниң Конституциязын, интервенцияны соксадырып негээн Совет чазактың нотазын президент Вильсонга чедирген.

В. И. Ленинниң «Чагаазын» 1918 чылдың төнчүзүнде англи дылга депшилгеир ажылчын парлаалгага үндүрген болгаш дораан-на бүгү-нинтининг кичээнгейин ол хаара тудупкан. Америк номчукчуларының сонуургалы улуг бооргa «Чагааны» журнал хевирлиг кылдыр тускай база үндүрген.

Америк империализмнин болгаш өске-даа чурттарның империалистерининг араатанзыг бүдүүжүн сойгалааны, Совет күрүнеминг иштики, даштыкы политиказының алыс утказы, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бүгү делегейге ужур-дузазы, револючу демнселге пролетаржы партиязын тактиказының дугайында өөредигин хөгжүктүкни — «Чагааның» төөгүлүг ужур-дузазы ындыг.

Владимир Ильич империалистиг араатаннарның чажырттынмышкының сойгалааш, оларның бүгү-ле кара сагыштыг, ийи арының бужарын көргүскен. Ол чылдарда В. И. Ленинниң империализмге бергени үнелээшкиннерниң шынының болгаш амыдыралчызын амгы үеним амыдыралында болуушкуннар тодаргайы-биле бадыткаан. СЭКП-ниң XXVI съездизинин айыткан углаңмышкынын амыдыралга бөлүүн-бышаан, 80 чылдарның тайбын программазын күүсетпишаан, бистер делегей харылзааларын утаазыладыг организастаар дээш, хамыктың мурнунда дайынны чайладыр дээш турүүп турар бис.

«Америк ажылчыннарга чагааны» өөренип көргеш, ында В. И. Ленинниң теоретиктиг болгаш политиктиг номналдың улуг ужур-дузазын, үеним чугула айтырыгларын кодтүрнин билип алыр бис. Америк ажылчыннарга ленинчи кыйгырыг пролетаржы эпсеткил каттыштырылгазының идеязы-биле, бүгү делегейнинг пролетарийлерин сырый каттыштырарының дугайында баштыкчының сагыш човаашкыны-биле сиңиннкен.

«Чагааның» 65 чылы РСДРП-ниң II съездизининг 80 чыл юбилейи-биле кэпсырлажып. СЭКП-ниң хөй талалыг ажыл-чорудулгазында ленинчи бодалдар, түрэ-соруқ сиңгеинин бадыткап турар.

О. КОРОДА.

ШЕРИГ ХЕРЭЭНГЕ БЕЛЕТКЭЭР

Элээдэ оолдарның ниити болгаш политиктиг биилии бедидери, күш-дамыр сайзыралынга белеткээри школдаан эгелээш ук ажылды канчаар организастаарындан, удуртуп башаарындан хамааржыр. Бистиң районнуң шериг комиссариады аныяк-өскенниң шериг-патриоттуг кижизидилгезинче кол кичээнгейин уландырып турар. Шериг баар назы четкен оолдарны Совет Армиязының хүрээленинге албан эрттирериинге белеткээри харысалгалыг, ажыл. Шериг комиссарының улуг дузалакчызы капитан Михаил Монгушович Чадамба ындыг белеткел ажылын харылап турар. Шеригже келдирип турар оолдарның ниити белеткели чылдан чылче экижип орар. Чеден чылдарның децпели-биле эрткен чылдың белеткели оранчок илгалдыг, ниити биилии болгаш ГТО нормаларын дужаары тоган хуу чедир өскен.

ВЛКСМ, ДОСААФ райкомнары шериг назылыглар ортузунга лекция, беседаны, ужуражылгаларны организастаар турза-даа, ажыл ам-даа чогуур деңнелинге четпейн турар.

Ак-Довуракның № 1 ортумак школазында шериг өөредилгезининг удуртукчузу Калин-оол Достакович Куулар он ажыг чыл дургузунда шеригниң эге биилиинче өөренекчилерни бэлэдэп эвес удуртуп келген. Кызыл-Мажалыктың № 1 ортумак школазында (удуртукчузу А. Деспижек) байдал база эки. үстүнү класстың оолдары долузу-биле өөредилгеде хаара туттуунган. Бо школалар шериг комиссариадындан даалгаларны ап, көрүлдерни арттырып, школага, районга болгаш республикага болуп тургулаан спортчу маргылдааларга идепкейлиг киржип турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанга тайбыкны деткинр талазы-биле каттышкан араб күштериң составында Сирияның шеригларинге удур израиль эжелекчилериң чепсектиг өөчүкчөңгээлери Ливанда байдалды улам чидиглендирип турар. Агрессорнуң артиллериязы болгаш минометтары соолгу 24 шактың дургулында ливан суурларны болгаш сирий шеригларның туружуун хой удаа бөөлаан. Сирияның шеригларн харыы согуушкуннарны кылган.

Тель-Авив соолгу уеде бодунуң Ливанда шеригларин «сайгара тургускан», а ол «сайгарылганыңе соруглазы — Ливанны ийи чарары болгаш оон мурнуу девискээрин Израильге күш-биле кадары болуп турар. Ливан парлалгаимын дыңнадыын ёзугаар алырга, израиль армиязың кол штабының начальныгы М. Леви чоокта чаа Ливанның даглыг Шуф болгаш Алей районнарынга барып чораан соолунде агрессорнуң шеригларин Ливанның мурнуу девискээринче көжүрүп эгелээн. Авали хемге израиль шеригларлер күштүг камгалал тудуун эгелей берген.

Израиль эжелекчилериң Мурнуу Ливанче көжүүшкүнүнге ливан патриоттарның дидим хөделиишкиннери моондак ужураштырып турар. Олар Бейруттуң чоогунга болгаш Сайданың оруунга израиль эжелекчилерге удур дидим халдаашкыннарны кылган болгаш дайзынның дириг күжүнге болгаш техниказынга улуг когаралды чедирген.

СҮЛЧЭЭНИ ИЛЕРЕТКЕН

ЛОНДОН. (СЭТА). Күрүеге удур сүлчээни Камерунның айныл чок чорук албан чери илереткен. Сүлчээнинг киржикчилерин тудуп хоругдаан. Рейтер агентствонуң дыңнадының ёзугаар алырга, Камерунның каттышкан республиказының президентизин национал радиону дамчыштыр чүве чугаалаан болгаш сүлчээнде киржикчилери боттарының буруузун хүлээп көрген болгаш харыысалгага киргеп турар деп медеглээн.

ШЫҢГЫЫ БУРУУ ШАПКАН

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Совет Эвилелинге ажыктыг кылдыр «шпионуң» хөделиишкиннерге Ираның улусчу партиязы (ТУДЕ) киришкен дээр иүүлдээшкинин ол партиның төлээлекчизи сойгалап илереткен болгаш шыңгыы буруу шапкан. Ираның улусчу партиязының чамдык удурткучуларының «министиктерн» дээр иүүлдээшкинге үндезилеттинген болгаш америк шпиой албан черлериниң киржилгези-биле Ираның ястелге эрге-чагыргаларының кылганы фильмин Копенгагенге болган парлалга конференциязының үезинде коргускен.

Ираның улусчу партиязы Совет Эвилелинден «хамаарылгалыг» дээн иүүлдээшкининң кандыг-даа үндезин чогун ТУДЕ-ниң төлээлекчизи К. Мануқян демдеглээн. ТУДЕ-ниң хоругдаттырган удурткучуларындан «керектиг» өчүктерин алыр дээш оларга удур дерзин шаажылалдарны кылып, хаанның савак деп чажыт полициязының аргаларын ажыглап турган. Кинофильмни тырттырар мурнуу чарында хоругдатканнарны араатанзыг ёзу-биле эриидеп, оларга наркотиктиг болгаш төөредир чүүлдерни албан-биле берип турган. Ираның улусчу партиязының ТК-зының бирги секретары Н. Киянурниң угааны солуу кылдыр эттеп, хилинчектеп, наркотиктиг чүүлдер-биле ону хораннап каапкан. Оон салым-чолу болгаш кайда хоругдаттырып чыдары амга чедир билдинмес.

БАЗА КАТАП НЕЙТРОННУГ БОМБА БЕ?

Эксперттиң бодалы

Ийи чыл буруугаар, 1981 чылдың август 6-да, нейтроннуг бомбаны калбаа-биле бүдүрүп үндүрер дугайында америк администрациязының шийтпир хүлээп алганын улустар утпааннар. Ол болза атомнуг бомба-биле Хиросиманы аратанзыг ёзу-биле бомбалаанындан бээр 36 чыл болган хүүн таварышпыр кылган шийтпир болган. Вашингтонда америк удурткучуларның «делегейге шылгарал»— тергиндел чедип алырын оралдашкан эттесөөктө сиңиннкен бодалын ол тураарган каржы политиктиг шийтпир көргускен.

Ийи чыл эрткен соонда, Ак бажынга болгаш Пентагонда кижилер ам база катап улустарны хыдып өлүрериниң чепсээн чүгле «болбаазырангайжыдарының» идеязынче дедирленип турар эвес, харын ол чепсекти Европага сайгара тургузарын ажыы-биле оралдажып турарлар. Барыын Герман «Вестфелише рундшау» солуунуң июль 14-тен ноябрине парлаттынган «Европага хереглээр чепсек» деп эгелиг чүүлүнде бижип турары: «Каш чыл бурунгаар бүгү Барыын Европага нитининг килегинг удурламышкынын болдурган турган чүүлду ам база катап бистерге дегеп турарлар-дыр. Чугаа болза нейтроннуг бомба дугайында чоруп турар. Боттарының эвилелчилерининг ол чепсекти эки тура-биле хүлээп алырынга чөпшээрежиптерин америк стратегтер маналр күзел чок хире. Оларның шилип алышкыны, хамыктың мурнунда, база катап ГФР-ге таварышкан хевирлиг». «Штутгартер пайтунг» солуунуң бодунуң номчукчуларынга дыңнадып турары болза, америк сенат, «бодунуң эвилелчилеринден айтырбайн-даа», нейтроннуг бомбаны Европага сайгара тургузарының идеязын база бир улуг кавайы, ынчалзажок ол янзынбүрү өлүмнуг чепсектер-биле долдуна берген. Дайыны натожулар калбарты берген таварылгада, ол чепсектер харыы согуунун демдээ (каразы) болу бээрлер. Ынчап барган таварылгада боттарының девискээрлеринге ядролуг болгаш нейтроннуг чепсектерни тургузарын чөпшээрешкен чурттарның девискээрлерин канчап барган турарыл дээр дугайын чугаалаан-даа хереэ чок, ол черле бүгүдеге тодаргай. Чамдык кижилерниң, чижээлээрге, Францияда-даа, «чогуур шийтпир хүлээп алдынган соон дарый, нейтроннуг бомбаны калбаа-биле бүдүрүп үндүре бээр техниктиг арга бүрүн бар болуп турар» деп медеглеп турары сеткилди хомудадып турар. Океан ындының стратегтериниң нейтроннуг бомба дузазы-биле эжелелдер кылыр бодалын ол хөөктүрүүшкүнүг медеглелдер соруқ кинрип турар эвес ыйнаан.

Ол өлүмнуг чепсектерни хорууруи негээн хөй-нинтининг киленинг удурланымышкыныарынга харыы кылдыр Вашингтонуң политиктиг ажылдакчылары болгаш стратегтери ол болза «камгалал чепсээ», харын-даа «гуманныг чепсек» дижип турарлар. Херек кырында чогум кандыг болуп турарыл?

Массалыг хидыышкынның чаа чепсээнин камгалал характерин «бадыткап турар» эвээш эвес чүүлдер америк парлалгага үнген. Чижээ, У. Баклининг «Нью-Йорк дейли ньюска» парлаттынган «Нейтроннуг бомба — дайынга удур ховар чепсек» деп чүүлүнде артиллерия снарядының бажынга кылдынган күштүг радиациялыг частыр баш 100 миля ажыр үжүтар болгаш чүгле дайзынның солдаттарын өлүрер, колдуунда-ла танк кыштинге чораан кижилерни өлүрер». «Ону шаап халдаашкыны чепсээ деп болур бе ынчаш?»— деп айтырыгны автор салып турар. Нейтроннуг чепсектни чогаадыкчызы америк Сэмюэль Козинин болгаш оон француз талалакчызы Марк Желестин «Нейтроннуг бомба — дайынга доктар» деп ному барының чурттарның ном сангыларында кестүп келген. Нейтроннуг өлүмнүг чаа тыптып келген болучукчуларының боттарының ол «ажылында» ам болу берип болур дайынның сценарийнин бижээннер. «Ол дайынга удурланыкчызының халдаашкынын доктаадырыбыле Барынын чүх оон таяк шеринге удур элээн каш чүс нейтроннуг чепсекти ажыглаар апаар».

Ынчаарга нейтроннуг чепсекти, хамыктың мурнунда, шаап халдаар операцияларга калбаа-биле ажыглаар апаар дээрэни онзалап чугаалап чаар херек. Агрессор ол чепсекти чүгле артиллерия снарядынга эвес, кандыг-даа ыракшыл ракеталарынга болгаш авиацня бомбаларынга, чалгыныыг ракеталарга ажыглап болур. Барыын чүк «удурланыкчызыныче» хемертен халлаан таварылгада (ындыг байдалды болдуна бээрэни америк стратегтиг концепция көрүп турар), нейтроннуг чепсек чүгле шеригге удур эвес, харын база НАТО шеринниң шаап халдаашкын оруунга таварышкан тайбың чүрттакчы чонга удур калбаа-биле ажыглаттынар апаар.

«Першингилер»-биле болгаш чалгыныыг ракеталар-биле кады нейтроннуг бомба барынсеропажыларга амы-тын алыр чепсек болуп турар дээр янзылыг бадыткалдарны чамдык кижилер кылып турарлар. Ол чепсек болза «совет кыжанышкынныңы» мурнунга Барыын Европаның айыыл чок чоруунуң маталыалының чугула элементизи» деп. К. Уайнбергер бадыткаан. Турааргак чоруттуң болгаш политиктиг сандаргай бодалдың бо чугаалаттынганындан артык чижээн тывары берге. Пентагонның стратегтери боттарының нейтроннуг чепсээн Нью-Йоркта Ист-Риверге азы Пентагонның чанында агып чыдар Потомактың эриктеринге кестүп келир кызыл сылдыс дедектерлиг танкыларның атаказын ойтур шавазынга ажыглаваазы чугаажок. Ол бомбаны Европаның сырый чүрттакчылыг черлеринге ажыглаарынга таварыштыр чогаатказа, анаа ону ажылаар чорук — тайбың чүрттакчыларны бүрүнү-биле кырар дээни ол. Океан ындының политиктиг ажылдакчыларының удуртулга болдурүп туроваарын? Делегейге тергиндел чедип алыр дээн сагыш аарының алыскан кижилер Европаны асфальтылыг эки чер, хооорайларны чиргилчин болдурарын планнаан турар.

Америк администрациянын болгаш оон шериг удуртукчуларының албан ёзугу-биле бөрип турар стратегтиг айтыышкыннарында ындыг бодалдарны бүрүнү-биле кирп бижип турар.

Вашингтонның эгелеп нанай нейтроннуг чепсек-биле үрелдежишкин (политиктиг ойгуулгакүннарның болгаш чажырымышкыларын хемчегелерни ап турар-даа болза) улустарның күштүг серемчилелин негеп турар. Ол маңгаарлар Пентагонның үнүн кол стратегтиг бодалының үнүнүң чыдып турар: коргунчуг дайын болу берзе, Европаны халаптың төөү болдурар ийик. Дайын болу бергенде, Европага ядролуг чепсекти хөйнү ажыглаар үүдүмна, ындыг чепсек АКШ-тың бодунга эвээш онзажыр деп америк шериг ведомствозунуң планнакчылары санап турарлар. Ол бодалдарның келегей-ле тодаргай.

Аймыл чок чорукту чүс-чүс чаа ракеталар, чепсектик чаа хевирлери азы даймининг «тодаратгынган» доктриналарга магадылавас, а тайбынче, политиктиг боттуг бодалче чүгү күүдү илергейлеп шыдаавас деп чорукту болгаш бир эмей аймыл чок чорукту прогривинге дүүштүр дугуржуп шыдаары магадылаа болуу.

Генерал-лейтенант

Д. ВОЛКОНОГОВ,
философия артемнериинин доктору, профессор.

(ПМА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

Никарагуаның чазаан дүжүрениче болгаш самдиножу улусчу революцияны базарынче угланган планнарны боттандырарын Рейганның администрациязы оралдажып турар. Вашингтон бодуңуң дайынзырак планнарын боттандырарынга Никарагуа-биле вожа чүрттарны, ылангыя Гондурасты циништирип турар. Никарагуага удур халдаашкынынарны кылырынга Гондурастың девискээрин тепкиниш кылдыр ажыглап турар.

Никарагуаның кызыгаарының чоогунга шериг баазаларын тургускан болгаш Вашингтонга «найыралдыг» диктатураларның солдаттарын болгаш офицерлерин инда өөредип турар. Партизаннарга удур дайын чорудулгаларынга оларны америк чөвүлекчилер өөредип турар.

Ындыг шериг баазаларын тургусканы — Төп Америкада чоруудээге АКШ-тың шериг холгаарлаашкынының тодаргай хереечизи-дир.

ЧУРУКТА: Пуэрто-Кастинья районунда АКШ-тың шериг баазазынга Сальвадорнуң солдаттарын америк чөвүлекчининг өөредип турары.

ЮПИ — СЭТА-ның фотозу.

АКШ-тың шериг-агаар күштериниң шериг-транспорт самолёттары Каттышкан Штаттарның болгаш Гондурастың аразында агаар көвүрүүн тургускаш, инаар янзы-бүрү шериг чепсээн база техниказын соксаал чокка дажыглап турар. АКШ-та, Панамада, Пуэрто-Рикода америк шериг баазаларындан хөй боо-чепсекти Гондурасче чоруулуп турар.

ЧУРУКТА: Сан-Педро-Сулада америк транспорт самолёдундан шериг чүүгүн дүжүрүп турары.

АП — СЭТА-ның фотозу.

ЧИЛИ: ДИКТАТУРАГА ЧОН УДУР

Чилиде Пиночеттиң ханныг ёзу-чурумуиуң үүлгедиишкиннерниге удур улустуң демисели калбарып турар. Национал удурланымышкынның дөртку хүүнүнде Сантьягонуң болгаш өске-даа чили хоорайларның кудумчуларынга чыскаалган муң-муң кижилер долгап турган. Оларның аразынга ажылчыннар, тараачыннар, студентилер, албан-хаанчылар чыскаалыпкан чоруп турган. Олар шуптузу шериг эрге-чагыргавын килецивэшкин-биле буруудадыр, пиночетчи хунтаны дужуреринг, чуртка хосталганы болгаш демократияны катап тургузарын негеп турганнар.

Улуска удур ёзу-чурум, «корум-чурумнуң тургузары-биле бүгү хемчегелерни алырыно» баш удур кыжанган турган. Ол чыскаалганнарга удур танкыларны болгаш вертолёттарны, шериг кезектерни болгаш джинге чедир чепсегленген карабинерлерни октаан. Чамдык черлерге солдаттар чыскаалганнарны боолап-даа турганнар. Ол хүн оларның холдарындан 30 хире кижи өлген, олардың аразынга элээн каш бичии уругнар база бар болгаш чүе ажыг кижи балыглганган, муң-муң кижилерни кара-бажынче кинр октаан.

Оон даартагы хүнүнде иштики хереткер министри Онофре Харпа хунтаның чүртка «тайбыны болгаш чогумчалыг байдалды» тургузарынче чүткүп турарының дугайында журналистер мурнунга хоозун чулчуруушкун кылган. Шеригфашистиг хунтаның баштыңы бодунуң элтээнде болган чүүлдерниң буруузун «марксисчилержэ» чүүй каарын оралдашкан.

Миллион-миллион чилижилерниң хилинчектеннишкининиң буруузу —Вашингтонуң деткимчези-биле эрге-чагырганы боттарының эвилелчилери болуп турар Европа чурттарының улустарының дүвүрээшкин ооңгургадырын оралдажып, оларның-биле сумелешпейн чыда, нейтроннуг чепсекти оларның девискээрлеринге аппарып тургуспас бис дижип турарлар. Ынчаарга ол болза эвилетлиг политиктиг он болгаш алыс күзелдерни чажырып, чаан турарын-дыр. 1952 чылда-ла АКШ ГФР-ни бир керээ чарарынче албадаан, ол керээни ёзугаар америк шериг баазаларынга кандыг-даа чепсекти олар экпеп тургузар «эргелиглер».

Нейтроннуг чепсекти «гуманныг» дээрзинге хамаарыштыр чүүү чугаалап болурул дээрге, НАТО-нуң политиказын таварыштырып турар кижилерниң бодалынга аймылдыг хажагай болуп турарын ол бадыткал боду-ла хереченлеп турар-дыр. Күштүг радиациялыг ол чепсектни чурттарга бажынарын болгаш үлетпүр будурулгелерни дыка уреглевейн, хамыктың мурнунда, кижилерни хыдып өлүрер ядролуг дайынның соруқ кинрикчилерининге ол чепсек XX вектың сеңгу улдуңында «гуманизмнин» дээдн чадазы кылдыр билдинип турар апарган. Бо таварылгага орта утаанныг кижилер, нейтрон Молоха (бурганга) чүдээш, кижилерниң амы-тынын хайыралавайн турар кижилерниң домейлежир чүвези чок бодалдарынга таварыштырарлары бо. Кижилер-үзүткаттынар чүве болганда, заводтарның, бажынарның, янзы-бүрү харылзаа дериглерниң херээ чүл? Элеп дээр чүве чок кылдыр кижилерни хыдып өлүрүп каарын амгы үеним «гуманныг» эгелп деп херек кырында бадыткап турар кижилер чогум-на чүүү удуртулга болдурүп туроваарын? Делегейге тергиндел чедип алыр дээн сагыш аарының алыскан кижилер Европаны асфальтылыг эки чер, хооорайларны чиргилчин болдурарын планнаан турар.

Америк администрациянын болгаш оон шериг удуртукчуларының албан ёзугу-биле бөрип турар стратегтиг айтыышкыннарында ындыг бодалдарны бүрүнү-биле кирп бижип турар. Чижээ, Чилиниң улузу май айда боттарының бир дутаар национал удурланымышкыныының хүннерин эртирген. Ынчалза-даа информация агентилелдериниң санап турары-биле алырга, национал удурланымышкыныың августа хүнү бодуңуң хемчегдининг талазы-биле дыка улуг болган. Ажылчы чоннар массаларының ходелиишкиннерин ирип дүжер чыгаан диктатураға улам-на улуг күштүг согуушкуну таварыштырып турар. Аңаа хаанныг үүлгедиишкиннер-даа, вашингтойчу эвилелиниң дузазы-даа деткинче болбайн турар.

А. ВОРОПАЕВ,
(СЭТА).

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

БУХАРЕСТ

Румыниянның ажылчы чоннары национал байырлады — августуң 23-жүн — фашистиг дарлалдан хосталган хүнүн шалыпчы ажыл-биле уткаан.

Бо хүннерде РКП Төп Комитединге, солуннар редакциялырынга бүдүүлге даалгазым чедиишкининг күүсеткен бүдүүлге коллективтерниден рапорттар кээп турар. Муниакчы бүдүүлгелериниң аразында — Олтенициның судно кылыр черн, Каракалдың болгаш Арадтың вагон тудукчулары база бар. Ол коллективтер ЭДЧ кежигүнү чүрттар-биле быжыг харылзаалыг ажылдап турар. Республиканың машина тудугжулары 445 чаа азы чаарткан продукциянын хевирлерин кылып үндүрүп эгелээнинер.

СТОКГОЛЬМ

Ортумак ыракшылдың чаа америк ядролуг ракеталарын Барыын Европага тургузарынга удурланымышкынны христиан социалистеринң швед Буммерсвик хоорайга болган чурттар аразының конференциязының киржикчилери илергейлээнинер. «Першинг — 2» деп ракеталарны болгаш чалгыныыг ракеталарны АКШ-тың болгаш НАТО-нуң тургузар деп планнаанны ядролуг дайынның үнүп болур айнылын дыка улгаттырар болгаш улустарның тайбынче чүткүлүкке удур кем-бруулуг үүлгедиишкин болурун конференцияга хүлээп алдыган медеглелде айткаан. Документиде Мурнуу Африка Республиканың сөөк-язы илгаар политиказын шийтпирлэин-биле буруу шаап, Никарагуаның чазаанның Төп Америкада месилдежиишкиннерин тайбын арга-биле шийтпирлээриниң дугайында саналын деткип турар.

НЬЮ-ЙОРК

«Ядролуг чепсек херек чок!», «Америк ракеталарны Барыын Европага тургуспас!», «Ядролуг чепсек чок зоналарны тургузар!» деп кыйгырыгларының адаа-биле Ослодан эгелээн «83-түң тайбың марыжы» америк черде бодуңуң оруун үргүлчүлеп чоруп турар.

Делавэр штатта Уилмингтон хоорайны эрткеш, оон киржикчилери — Скандинав чурттарының бир чүс хире хереэженнери — амгы үеде Балтимор (Мэриленд штат) хоорайже бар чоруур. АКШ-тың чөөн эрик кылдыының эң улуг хоорайларының бирээзи — Филадельфияга болган митингиге марштың киржикчилери Европанын улустары боттарының черинин кырынга чаа америк ракеталядролуг чепсекти тургузарын күзевейн туларын онзалап демдеглээнинер. Чалгыныыг ракеталарны болгаш «Першинг — 2» ракеталарны бо чылдың декабрь айда тургузары ядролуг дайынның кыптыгып үнүп болурун онзалап чугаалап чаар херек. Агрессор ол чепсекти чүгле артиллерия снарядынга эвес, кандыг-даа ыракшыл ракеталарынга болгаш авиацня бомбаларынга, чалгыныыг ракеталарга ажыглап болур. Барыын чүк «удурланыкчызыныче» хемертен халлаан таварылгада (ындыг байдалды болдуна бөөрэни америк стратегтиг концепция көрүп турар), нейтроннуг чепсек чүгле шеригге удур эвес, харын база НАТО шеринниң шаап халдаашкын оруунга таварышкан тайбың чүрттакчы чонга удур калбаа-биле ажыглаттынар апаар.

«Першингилер»-биле болгаш чалгыныыг ракеталар-биле кады нейтроннуг бомба барынсеропажыларга амы-тын алыр чепсек болуп турар дээр янзылыг бадыткалдарны чамдык кижилер кылып турарлар. Ол чепсек болза «совет кыжанышкынныңы» мурнунга Барыын Европаның айыыл чок чоруунуң маталыалының чугула элементизи» деп. К. Уайнбергер бадыткаан. Туураргак чоруттуң болгаш политиктиг сандаргай бодалдың бо чугаалаттынганындан артык чижээн тывары берге. Пентагонның стратегтери боттарының нейтроннуг чепсээн Нью-Йоркта Ист-Риверге азы Пентагонның чанында агып чыдар Потомактың эриктеринге кестүп келир кызыл сылдыс дедектерлиг танкыларның атаказын ойтур шавазынга ажыглаваазы чугаажок. Ол бомбаны Европаның сырый чүрттакчылыг черлеринге ажыглаарынга таварыштыр чогаатказа, анаа ону ажылаар чорук — тайбың чүрттакчыларны бүрүнү-биле кырар дээни ол. Океан ындының политиктиг ажылдакчыларының удуртулга болдурүп туроваарын? Делегейге тергиндел чедип алыр дээн сагыш аарының алыскан кижилер Европаны асфальтылыг эки чер, хооорайларны чиргилчин болдурарын планнаан турар.

Америк администрациянын болгаш оон шериг удуртукчуларының албан ёзугу-биле бөрип турар стратегтиг айтыышкыннарында ындыг бодалдарны бүрүнү-биле кирп бижип турар. Чижээ, Чилиниң улузу май айда боттарының бир дутаар национал удурланымышкыныының хүннерин эртирген. Ынчалза-даа информация агентилелдериниң санап турары-биле алырга, национал удурланымышкыныың августа хүнү бодуңуң хемчегдининг талазы-биле дыка улуг болган. Ажылчы чоннар массаларының ходелиишкиннерин ирип дүжер чыгаан диктатураға улам-на улуг күштүг согуушкуну таварыштырып турар. Аңаа хаанныг үүлгедиишкиннер-даа, вашингтойчу эвилелиниң дузазы-даа деткинче болбайн турар.

А. ВОРОПАЕВ,
(СЭТА).

ЧАЖЫТ ХӨДЕЛИИШКИННЕР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың республиканчы партиязының реакциялыг болуушун голээлекчилери Ак бажынның даштыкы политиказынга боттарының салдарын улам-на быжыглаарын чажыды-биле оралдажып турарын америк парлалга бижип турар. Чижээ, АКШ-тың президентизинин национал айыыл чок чорук талазы-биле дузалакчызы У. Кларк политиктиг улуг айтырыгларны шийтпирлээрин база Кларк хүлээнген. Чоокку Чөөн чүкке дипломаттыг код хемчегларни чоругарын Кларктын оралакчызы Р. Макфарлейнге даскан. Ол дугайында күрдепартамент-ине дугурушпаан. Ол шыпкаш АКШ-тың күрдепартаментизи-биле болгаш күрүне секретары Дж. Шульц-биле дугуржулга чокка Төп Америкага шериг холгаарлаашкынын калбартыр талазы-биле улуг хемчегларни база чорудуп турар. Чижээ, делегейнин ол районунга улуг хемчээлдиг шериг «өөредилгезин» чорудар дугайында шийтпирин Шульц-биле дугуршпаан болган. Ынчангаш Шультун ролю ийден-не кошкай берген.

ЯПОНИЯНЫҢ ШЕРИГ ЧАРЫГДАЛДАРЫ

ТОКИО. (СЭТА). Японияның шериг ведомствозунуң шериг чарыгдалдары чыл бүрүде улам ковүдеп турар. 1975 чыла шериг чепсээн садып алырынга 1.327 миллиард иен акшаны чарыгдаан. А чаа сан-хөө чылында шериг чагынга чарыгдаары-биле 2.500 миллиард иен акшаны тускайлаанын «Акахата» солуң бижээн. Японияның национал камгалал эргелели «Ф—15» деп 21 ош чаа шүүргедекчи самолёттарны, шериг судноларынга удур «Р—3» деп 11 самолёттарны, үш улуг корабльдерни немей садып алыр деп турар.

ЧАДТА БОЛУУШКУННАР

ПАРИЖ. (СЭТА). Иванй Кыдатка болгаш Алжирге колониалдыг дайынналрының хедирин ёзугаар Каттышкан Штаттар болгаш Франция соолгу уеде Чадка империалистиг чепсектиг холгаарлаашкынын чамдык хемчээлин улам калбартып, шериг интервенциязын күштелдирип турар. Африканың ол чуртунуң пайысчалыындан соолгу медээлерни ёзугаар алырга, интервенция шеригларининг командылалы Национал чангыс эптин шилчиишкин чазаанны (ППНЧ) шеригларинге удур шаап халдаашкыннарны эгелээринге белеткенин турар.

«Манта-2» деп адаан шавааш халдаашкыннарны Африкага дайын чорудулгаларынга улат «дуржулгалыг» француз генерал Ж. Полинин ниити удуртулгазы-биле боттандырар деп турар. Франциянын «Ягуар» деп шүүргедекчи алды самолёттары болгаш «Мираж» деп бомбалакчы дөрт самолёттары Чадтың пайысчалында чеде берген. «Ягуар» деп самолёттарның бирээзи-ле 400 килограмм бомбаларын болгаш «Агаар-чер» деп ракеталарын дажыглаар күчүлүг болуп турарын Франс пресс агентстволо демдеглээн.

ПОЧТА ДАМЧЫШТЫР ТОДАРАДЫР

Белорус ССР. Чаа төрүттүнген чаш уругларның аминокислота солчулгазының салгал дамчаан үрелиишкинин тодаргайлаар дугайында сагыш салышкынны бүдүмелдер солчуушкунуунуң үрелиишкиниерин тодаргайлаар талазы-биле республика төвү илергейлеп турар. Ол төптү Могилёв областың эмнелгезинин базазынга тургускан. Чаа төрүттүнген бичии уругуун аарыынга эккээри албан эвес. Аарыгны тодаргайлаарынга эмнелге карточкаларны диагностика төвүнче почта дамчыштыр чорудуп турар.

ЧУРУКТА: почта дамчыштыр тодарадыышкын.

В. ВИТЧЕНКОНУҢ болган Н. ЖЕЛУДОВИЧИНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ӨҢҮКТЕРНИҢ ААЛЫНГА

Демдеглел кыдыраажындан

ОРУККА

Шаңгыр көк даглар аразында арт кырынга үүп кээриинске, орук чанында селбегер будуктары-биле аралаштыр кустактажыраан ийи дыт тур. Олар кезек арганың ыяштарының мурнундан эрткен-дүшкен, ужурашкан кижилер-биле чолукшуп, чаагай оруктуг күзээр дээш, чоокшуладыр тургулап алганыт-даа. Чаъс чаа аяскан, агаарның арыг, серинии-даа магалыг. Ынаар-ла Мооллуң делгемнери чапты берген, булуттуг дээр аданда көк-көк даглар, делгем ховулар көстүр.

Тыва журналистер бистерин ыяштаарта-ла уткуп келген Мооллуң билдингир журналистериниң бирээзи Завхан аймактың «Туна» солуунун редактору Боожийн Тудэв бичии дыштавып алырын сүмеледи. Торгу дег чымчак сигем кырынга бичии хевис чадыпты. Таныжып алган өөнүүвүс ак бидоидан хымыс куткаш, аяк туткан оң колуунуң шеңээнден солагай холдуң адыжы-биле көдүре тутпаан сунуп келди. Хымыс дээрге хуналдеңдин баштай кудар суксуну. Ында черниң чечек-сигенниин эмзиг чыды, чаагай амданы сииликкен. Оран-чуртка сүзүлелдиң чажыын кылгаш, чоңнуң кежиин четтирдивис.

Оон ынай улаштыр чоруптувус. Бир черде тейлер базырында хөй-ле хоор сарыг төвелер көстүп келдя. Чолаачы шилгедек хевир сыныг аныяк эр савыяа бөргүн эде кеткеш «Бай-Моол» деп ырыны чымчак хоюг үн-биле ырлай берди. Шынап-ла мында-мында одарларда кодан-кодан ак-ак хойлар, хем шыпаазында селбер кудуруктуг сарлыктар, өөр-өөр чылгылар дээрге сүүзүн шуру-чинчи чажып төп каан ышкаш чылар-чылбас оттап чордулар. Тестиң бажынче теректер чидип, дыт болгаш шивилер эриж дургаар тудуштур үнген болду. Хем үнүп дургаар хөй ак-ак өглер дистинчи бергеи. Чангыс-даа бора өг көзүлбес, шупту-ла бир домей — моңгушнелчек ак. Бир хонашта сес-тос өг тургулаар. Чамдык өглериин чанында бичии ак өгжүгештер-даа тургулаар. Артык өглери-ле чүве боор оң.

Тестиң элээн өскээш, көвүрүлеп кешкеш, дедир элээн куду батнаш, даглар бажында бир-ле бедик кара хоорзалыг суурга келдивис. Ол Баянтэс сумузунуң төвү. Суурнуң бажыннары бистиң суурларывыстың бажыңнары-биле дөмей. Ынчалза-даа чуртталга бажыңнарывыҢ чанында ыяап-ла өг турар. Мооллар эрте-бурунгу өөнге чурттап чанчыкканы мындыг-дыр ийин. Бажың биле өгнүң дашты деримнеп каан, кудумчу чурумунга чагырткан. Ынаар электри чырыын база киирип каан.

Баянтэс сумузунда «Дэлгэрэл амыралэ» дээр көдээ ажыл-агый каттыжышкыны турар. Ол каттыжышкынның болгаш сумунуң даргазын (бүгү аймакта мындыг хевирлиг) чангыс кижи күүседип турар. Хөй чылларда ук каттыжышкыны удуртуп келген оожум бодамчалыг Гэнэмпэлээ болгаш ында партия организациязының секретары Шаандор олар бастерни аку-дүмелиишкы чылыг сеткил-биле хүлээп алды. Кыска чугаа аразында оларның ажыл-керээ-биле кайы таныштывыс.

Баянтэс сумузунда 3800 чурттакчы бар. Оларның хөй кезии мал ажылынга хаара туттунган. Каттыжышкынның кол ажылы мал ажылы. Ук каттыжышкында 90 мун ажыг баш мал бар. Малдың хөй кезии — хой. Бо чылын төвүүр 100 хойдан 92 хураган алган. Ук каттыжышкынның малчыннарында беш чыл улаштыр төвүүр 100 хойдан 100 хураган алган чүш-ажыл талазы-биле чемпионнар хөй.

Чер ажылынын талазы-биле 1200 гектар черде кызыл-тас, арбай, сула тараан. Оны колдуунда мал чеминге ажыглаар. Тарылга шелүүн хемчээлии улгаттырбас, черниң чемиилчиллегинче, дүжүттүр чорууунче, суггарымазынче моон соңгаар улут киичээнгей салыр апаар дең ажыл-агыйның удуртукчулары чугаалаар. Каттыжышкын чыл бүрүде чүгле мал ажылынган 4 миллион түгрик арыг орулганы ап турар.

Баянтэс сумузунда чоңнуң культурлуг амыдыралының деңнели база сайзырап турар. Суурда школа, интернат болгаш эмнелге, ясли-сад, клуб, кино болгаш магазин, харылаанның дээш өске-даа албан черлерге ажылдап турар. Аймактың төвү Улясутай хоорай-биле ол аразында самолёт база доктаамал үжүп турар.

Мурнуу чүкче улам-на хамыдап чоруптувус. Оруктың «үзүк сөөрткен машиналар база келдүүлеп келди. Эвим эдектериниң өглер агаргылаар. Ховаар индынга бистиң Таңды сыныары ышкаш көк сынныр шөйүлүүлээн, а чоокшулап чеде бээрге, чүгле дыттар үнген кезек аргаларлыг улут эвес даглар болгулаар. Хову-шөлде орук кыдынга тарбаганнарның хөйүн канчаар. Мешпее бергем, куу-сарыг апарган бола маннап чоруур. Бир үнгүр аксында ийи-үш-даа олургулаар. Чамдыкта машина дугуюнга бастыргы дег, улут моортайлар дег, оруктуг ол-бо кежеке машинашкан чоргулаар. Кызыл диилги база хөй, улут кудуруун сөөртүп алган маннап турар. Кедээр даглар эдээңде эликтер болгаш ескеда аңнар бараанын көргүлеливис. Чүге дээрге мээң олурганым машина орук баштап чоргаан.

Дыка-ла мрак чоргаш дүне апарганда бир суурга чедип келдивис. Ол болза Нимруг сумузунуң төвү. Гостиницага эккелгеп. Өрээлдериниң арыскылын көдергей. Эт-херекселдерин даштыкы чурттарга бүдүргээн. Шала кырында улут хемчээлдиг хевистер чагмылаан.

Эртенинде ында Элдыб-Очир аттыг көдээ ажыл-агый каттыжышкынының ажылыбызе танышпывыс. Кол ажылы база-ла мал ажылы.

Ында партия комитединиң секретары эш Мунхбатор башкы чоргаан кижи болду. Партияның дээди школазын доосканы соонда партия ажылынче шилчээн. Школа ажылын эки билир, болу орус дылга эки чугаалаар.

— Моол Арат Республикада 1983 чылды школачылар чылы кылдыр чарлаан. Ынчангаш бистиң партия болгаш чазаавыс школачыларже онза кичээнгейни салган — деп, ол сумуда кылып чорудун турар ажылдарының дугайында чугаалай-дыр.

Школа чанында чеде бээрзивске, аныяк чараш моол кижиниң тураскаалы тур. Оон бүгү бодун көргүскен бедик тураскаал болду. Ол болза Мооллуң партия болгаш күүрүне ажылдакчызы чоргаан Элдыб-Очирниң тураскаалы-дыр. Школаның бир өрээлинде Элдыб-Очирниң музейи бар. Ында оон кыска назынының ишталыг бодунун чоңнуң хөй чүвени кылып четтиргекеин, өөренип, демисежин, ажылдап чоргаанын көргүзүп турар хөй документилер бар. Элдыб-Очир боду ол сумунуң кижизи. Бичезинде-ле бижикти өөренип алган, 13 харлыңнына суму бижээрнин турган. Өске эш-өөрү ышкаш чылчылаанда чоргаан. Москвага Чөен чүктүң ажылчы чоңнарының коммунистиг университединге Салчын Тока-биле кады өөренип чоргаан, ленинчи өөредилгелиг хамызы-биле шингээдип алган кижи турган. Ол музейге С. К. Токаның чуруун болгаш майырадыг ыяк эжинниң дугайында болдунуп холу-биле бижээн чүүлүн ол музейниң дептеринден көрдүвүс. Моол черге социализмниң түрүлгазы дээш угаан-бодалын, ажыл-херээн бүрүнү-биле берген коммунистиг дугайында бодап ол музейге киргеп, ону төргеп улуг-биче кижилерниң сеткилсагыжынга артып каар. Ыяаа-ла чонунга бердинниишкинин үлегер-чижээ ол болуп чоргаан. Элдыб-Очир МАРН ТК-ның секретары тургаш, 1937 чылда 32 харлыында мөңгээн кижи чоргаан.

Нимруг сумузунда 2400 кижи чурттап турар. Элдыб-Очир аттыг каттыжышкынында 70 мун ажыг мал бар. Ында республиканың мал ажылының чемпионнары-даа төй. Улус ажыл-агыйының бүгү ажыгларга болгаш школа кадрлар-биле шыырак-ла хандыртынган. Чүгле школада безин 28 дээди эртемниг, 43 ортумак тускай эртемниг башкылаар ажылдап турар. Оларның аразында Совет Эвилелиниң университеттер болгаш институттар доосканнар төй.

— Улуг Совет Эвилелиниң аку-дүнма дүзүлалгачыының ачызында экономика болгаш культуравыс сайзыраң, кешкен араттарның ажы-төлүлээн ортумак, дээди эртемниг хөй кадрларны өөредип берип турар. Улуг совет улус-биле моол улустуң мөңге бүзүлбес пайыралыының ачызы мындыг-дыр бо — деп, партком секретары сеткил ханызындан чугаалады.

Эртен үнгеш дүшү эртип турда, Улан-Батор биле Улясутай аразының оруунга кирип келдивис. Чүүк сөөрткен машиналар ышкаш-ла чоргаарлап турган. Загастайн даваа дээр арт кырынга үүп келдивис. Ында бүрүнгү даш өөренин чаашка доктаадывыс. Дөвүн куду барыын чүкче батнаш бедик даглар аразында чиигир-ногаан шыктарлыг, көрүнүүк дег кылаңайып чыдар хем чүге дүзүскек өттүр көстүп келди. Ол хемниң кудуларын көк-көк даглар аразында Улясутай хоорай ында дээр болду.

(Уламчылыг).

А. АРАПЧОР.

КОНКУРСТУ ТҮҢНЭЭН

Найысылал Кызылды улам аяныг, көрүштүг болдурар дээш хоорайның албан черлери, организациялары, бүдүрүлгелери боттарының чаа обвектилерин амгы үеним негелдезин ёзугаар каас, чараш кылдыр төлевилеп турар. Оларның бирээзинге Кызылдың үлетпүр баранчарының садыы хамаарыжыр. Оон Октябрьская кудумчузунда складтарын эде кылыр талазы-биле конкурсту Тыва АССР-нин Күртдуюу биле республиканың Садыг министерствозу бо чылдың мартта чарлаан. Оон түңнелиин үндүрген.

Кызылдың үлетпүр баранчарының садыының садыг шөлдерин делгемчидип, таарымчалыг болдурары-биле бөө хоорайның архитектурлуг байдалын эккиждери-биле, а ол ышкаш архитекторларның чогаадыкчы идепкейин бединдеп-биле Октябрьская кудумчузунда складтарны чаартып кылыр талазы-биле чарлаттынган аяык конкурска элээн хаш төлевилел организациялары киришкен. Эң тергиин дээш дөрт ажылды жюри үнелээн.

Конкурсту чарлаан ужуру болза, хөй-хөй варианттыларның эккизин шилип тургаш, ук кудумчуда складтарны эде кылыры болур. Оон-биле чергелештир кылдынган төлевилел-смета документациязын ёзугаар тудугга көрдүнген акша-төгеригни база санап үндүрер, чүгле складтарны эвес, ол-ла шөлдү ажыктыг ажыглап турташ өске-даа дузалал тудугларын анаа кылыр, чоорту ону садыг төвү кылдыр шилчидер негелде база анаа тургустунган. Ол чүгле ажыктыг болур эвес, хоорайның аяшинчизин улам каастаар ужурлуг.

«Красноярскгражданпроект» институдунуң төлевилекчилериниң чогаадып кылганы «Тэндем» деп ажылы эки деп үнелелди алган. Кызылдың үлетпүр баранчар садыының «Саян» универмагының салбырларын, оон складтарын канчаар чаартып кылыры, анаа улус эвес кафенин база солуннар, журналдар садар киоскилерин тударын төлевилээнин көргүштүг болган. Ук институттуң ажылдакчыларының сүмелээнин ёзугаар ук тудуг ийи каът болур. Чаа тудугнуң чингине планы, өрээлдерниң турар черлери, даштыкы хевирн черле көргүштүг болган. Ону тускай санаашкыннар ёзугаар илаптыг кылган.

Ынчалза-даа өске төлевилелдерде киргеп эки чүүлдер база хөй дээрзин жюри үнелээн. Чижээ, хоорайның кол архитектору М. Куулардың тургусканы «Экияп арттырып алыыл, чаа чүүлдү немээлю» дээн төлевилелинде (ол тускай шаналлы алган) складтарже бараан эккелген машиналар серыглг черге турарын, бараанчарны сорт азыы-биле тускайлаар черлерни өөренип көргени багай эвес. Ынчангаш, «Красноярскгражданпроектиниң» кылган төлевилелинге бирги черни тывыссада, өскелерде киргеп эки чүүлдер-биле ойу байдып тургаш, чаа түкиел төлевилелди тургузар деп шинтпирни жюри хүлээп алган.

Д. ЧЫДЫМ.

ШКОЛА—СОВХОЗКА

Ак-Туруг ортумак школазы (директору Э. Самбала) кинтяның малынга чем белеткээрине чыл бүрү идепкейлиг киржип келген. Кандаашкыныыг, оът-сиген четей чылларда безин олар сигенни чогуур хүдээлгезинге чедир белеткээш, дужаап турганнар. Эртиен чылын безин 30 тонна сигенни, 9 тонна ажыг будук-бүрүнү белеткээн.

Бо чылын башкылар болгаш ажылчыннар база үстүкү классчыладан тургустунган элээн, каш кижилиг бригаданы Монгуш Дыдый-оол удуртуп турар. Олар баштайгы үеде суурдан ырак эвесте Ак-Туруг шөлүнде сугтаттыг шөлдерниң кыдыгларындан аралап кескеш, тос тонна ажыг сигенни Чаш-Тал сүт-бараан фермазынга хүлээткеп.

Ийиги ээлчегде суур аданда Шөлүк-Хову аксында кара суглар кыдыгларында, тал, чыраалар аразында кезек-кезек алаактарның чайгаар үнген дүжүткүр шөлдериндеп хол кадыыры-биле кезии тургаш, 22 тонна ажыг сигенни совхозтуң хойжузу Оюу Даспактың кыштаанга сөөртүп чедирип берген. Бригаданың ажылчыннери мал чеми белеткээринің шалынчы айында алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип, эки ажылдааннар.

Школа коллективинин сиген белеткээр бригадазының кежүүнериниң дөй кезии — херээженнер. Олар хол кадырыбиле сиген кезип турда өөренген, эптин кончуг. Кадыыларын боттары шалып алгаш, терең үнген меде сигенни безин күженниишкин чок шөлээн кезип билирин көргүзүп турарлар. Ылангыя херээжен аныяк башкылар Светлана Намдак, Елена Сат, Надежда Сагаан, Надежда Сандак-Доржу, ажылчыннар Долума Сагаан, Дарья Килик болгаш хөй уруглуг, пенсионер не Бизекей Дыдый-оол олар ажылдап турда, эр улус-биле дөмей.

Бригаданың бүгү белеткээн сигенни чидириг чок бөлүп сөөртүрүнге школада электрик, хоочун механизатор Доржукай Хөлчүктүң киирген үлүү улуг. Ол бодунуң башкарып турары «Беларусь» деп трактورунга тергеин кожуп алгаш, оруу багай чөрлер-биле сигенни чотуур черлериниге саат чокка чедирип чоруп турар. Үстүкү классчылар база-ла эки ажылдап турарлар.

Сиген кезилдезинче ажылчыннарын школада партия организациязының секретары Александра Дембирек, профэвилел комитединин даргазы Борбак Хөлчүк эки организастап келген. Кылган ажылдың шынарынче, бедик будуруккулуунче сагыш салдынган. Өөредилге чылы эгелээгиже чедир олар ам-даа соруктуг ажылдаар соруларны салып алган.

С. СОТНАМ,
Улуг-Хем район.

УЛУГ ТУДУГГА ТУРАСКААТКАН

Чита областың соңгу талазында, Байкал-Амур магистральдың соолгу «алдын звеносун» салыр черге, Документалдыг фильминериң төп студиязының кинематографистери «Шылгалда» деп кинону тырттырган. Оруктуң тудугжуларының маадырлыг күш-ажылынга тураскаатказын лентазы РСФСР-ниң улустуң артизи В. Трошкин баштаан чогаадыкчы болук тургускан.

Сураглыг режиссёр-документалиске үениң тудуу төрээн бажыңы-биле дөмей апарган. Тос чыл мурнунда аныяк эмтузиастарның баштайгы эшелону-биле ээн тайгага кады чедип келген. Звёздный деп суурну ынчан тудуп эгелээр деп турганы ол. Шак оон эгелээш-ле улуг тудугнуң кинолуг чыл бижилгези тыптып келген.

— Магистральды тударының эң чүгүлә болуушкынары-биле холбашкан он беш лентаны оон бээр тырттырдывыс — деп. В. Трошкин чугаалап турар.— Кол-ла чүүл — үежилеривистиң социал портредии тургузарын ораалдашкан бис. Оларга БАМ-га ажылдаары дээрге чүгле хүлээлге күүседири эвес, харын изиг күзел-чүткүлдүң амйгызы болган. Тоннель отрядының үтекчилер бригадири Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Толстоухов мындыларның бирээзи, ол «Шылгалда» деп кинода киржип турар. Ол баштайгылар-биле кады келгеш, ви чүгүлә объектилерде амдаа ажылдавышаан.

Трассаның кинолуг чыл бижилгези оон тудуу-биле деңге дооступ кел чыдар. Оон соолгу кадрын демир магистраль-биле оттүр шимчээшкинни ажыдар баштайгы поезданнын машинизиинин кабиназымдан тырттырар бис.

И. ВЕКСЛЕР,
СЭТА-ның корр.
Москва.

Ак халаттыг кижилер

ЛИЯ АЛЕКСАНДРОВНА

Лия Александровна Жеребцованың назы-харының четкеин-биле чоокта чаа коллективи ону пенсиняже удээн. Бистиң республикага ол 31 чыл дургузунда кадык камгалал шугумунга эмчилээн. Соолгу үеде ол Кызыл хоорай поликлиниказының терапия салбырының эргелекчизинге ажылдап турган.

Новосибирск хоорайның медицина институдунуң доозукчузу аныяк специалистиг күш-ажылчы базымы бистиң республикага 1952 чылда эгелээн. Баштай ол Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарга участок эмчилеп, оон соолгу 25 чылын Кызыл хоорайга эртиргеп.

Ол чүгле эмнээри-биле кызыгаарлатпынмайн, хоорайның хөй-иниги ажылдарынга идепкейлиг киржип, эки пропагандистерниң, лекторларның одуруунга кирип келген. Бо удаада оон-биле республиканың санитар чырыдыышкын бажыңында медицина музейинге араганың болгаш таакпының хоразының дугайында беседа кылып турда дүштүвүс. Дыннакчыларга кажанда каракка көстүп турар факты, барымдаалар чедингир болгай. Лия Александровнаның лекция, беседазының сөс, домаа бодүүн болгаш чедингир, билдингир. Аңаа чоокта чаа Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи деп хүндүлүг атты тывыскан.

Ю. ГУРЫЛЁВ.

ЧУРУКТА: Лия Жеребцованың көргүзүг материалын ажыглап, тайыдырлап турары.

Н. ЛОПАТИННИҢ фотозу.

БУЯННЫГ ЭМЧИЛЕР

Улуг оглувус Володя Донгактың 1982 чылда бажынга улуг кемдээшкин болгаш. Медерелин оскунган чыдырда Чадаананың кезер эмчилери оон амы-тынын алганнар. Хеймер оглувус Алим Донгак Чаа-Суур ортумак школазының дөрткү классынга өөренип тургаш, дерзин хүлиганнарга боолаттыргаш, аар балыглаттырган. Чадаанада кезер эмчилер Валерий Ховалыг болгаш өскелериниң-даа сагыш салышкынныыг, күштүг эмнээшкинниниң ачызында кан кадык кылдыр сегээн.

Чадаанада кезер эмнелге салбырының эмчилери күжүп, билинип харам чокка барааргадыр, келген чоңнуң бүзүрелин, хүндүткелин чаалап ап турар.

Д. БЮРБЮЖАЛ,
Өвүр район.

Ак халаттыг кижилер

ЛИЯ АЛЕКСАНДРОВНА

Лия Александровна Жеребцованың назы-харының четкеин-биле чоокта чаа коллективи ону пенсиняже удээн. Бистиң республикага ол 31 чыл дургузунда кадык камгалал шугумунга эмчилээн. Соолгу үеде ол Кызыл хоорай поликлиниказының терапия салбырының эргелекчизинге ажылдап турган.

Новосибирск хоорайның медицина институдунуң доозукчузу аныяк специалистиг күш-ажылчы базымы бистиң республикага 1952 чылда эгелээн. Баштай ол Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарга участок эмчилеп, оон соолгу 25 чылын Кызыл хоорайга эртиргеп.

Ол чүгле эмнээри-биле кызыгаарлатпынмайн, хоорайның хөй-иниги ажылдарынга идепкейлиг киржип, эки пропагандистерниң, лекторларның одуруунга кирип келген. Бо удаада оон-биле республиканың санитар чырыдыышкын бажыңында медицина музейинге араганың болгаш таакпының хоразының дугайында беседа кылып турда дүштүвүс. Дыннакчыларга кажанда каракка көстүп турар факты, барымдаалар чедингир болгай. Лия Александровнаның лекция, беседазының сөс, домаа бодүүн болгаш чедингир, билдингир. Аңаа чоокта чаа Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи деп хүндүлүг атты тывыскан.

Ю. ГУРЫЛЁВ.

ЧУРУКТА: Лия Жеребцованың көргүзүг материалын ажыглап, тайыдырлап турары.

Н. ЛОПАТИННИҢ фотозу.

Айтырыглар, харылап берээл

КАНЧААР ЭМНЭЭРИЛ?

Он бир харлыг оолдуг мен. Ол үш харлыңнан бээр бүгүмге чедир ишкин-шөйүндүүмүң ыыжа аарыңнан аарып келди. Чадаана, Шагаан-Арыг эмнелгелеринге үш-үш удаа, Кызылга бир катап чыттырып эмнеттивис. Ынчалзажок оолдуң кадыкшылыы биезин хевээр. Арган, чемге хоңну чок, деридинчел, удуп чыдырда ансыңдан хөй чараа төктүр болгаш бажы аарыыр апаргам. Бо чазын Хову-Аксының эмчизи «14 хар чедерге эмнээр бис» дээн. Ол үелер мштинде мурт узап өзүп, мага-бөттү улам бансырады бербес ирги бе? Бо аарыгны канчаар эмнээрил?

С. ДОНГАК,
Улуг-Хем район.

Бичии болгаш элээдп уругларның халдавырлыг кыжа аарыынган бо-ла аарый бээр. Ол аарыг мага-бөттү сулаарадыр, үйгу-дыш чокталдырып, хорадаачал аажы-чаңга чедирер. Остриналарның (бичии ак курттар) узуну 2—12 миллиметр хемчээлдиг. Олар кижиниң ижин-шөйүндүзүнге амыдырап чоруур.

Чедишкен кыс курттар 10—12 муң чуурганы төрүттер. Ол хеңзиг диригг амытанны чүгле микроскоп-биле көрүп болур. Чуургалар 4—6 шак дургузунда частып өзер. Олар дүне кеш даштынче үнүп, кижилер. Чуургалар оруңдожекке чыдып каар болгаш довурак-доозун дамчыштыр еске эт-сепче, хирлиг хол-биле чемненгенде, аъш-чемге тарап, халдаар. Олар таарымчалыг байдацда турганда халдавырлыг шинээзин ай хире үеде чидирбес.

Бир эвес арыг-шеверни өгбүлениң кежигүннери, аарыг кижи шыгыны сагывас болза, ук аарыг кадык кижилерге халдаар болгаш чыл дургузунда уламчылаң кээр. Магаботтуң болгаш бажың иштининг арыг-шеверни сагывайн, чеже-даа эмнеңирге дуза чедирбес. Ынчангаш эмчиниң сүмезин ёзугаар эмненмишаан, арыг-шеверни бүрүн сагыыры чугула.

Бирээде, эмненириниң мурнунда, эът-кеште чуургаларны арыдыр чуур. Уругнуң иштики хептерии, өрүн-дежээниң хереселдии изиг ыдыр-биле базар. Бажың иштин савапныг азы порошоктуг изиг суг-биле чуур. Пес-биле кылган ойнаактарны, хевиичигештерни пылесос-биле арыглап, аштаар.

Эмненип турар өйде, уругнуң мага-бөдүн чылыг суг-биле эртеп, кежээ чуур. Иштики хевии доктаамал солуп кедирер. Чем чиринии бетинде, холдарны мээп-ла чуур. Холдарның дыргактарын кезер. Аарыг катаптаазы-биле өгбүленин аарыг кежигүннерин деңге эмнээр. Арыг-шеверни бүгү дурумнерин шын сагыыр болза, аарыг дүрген эмнеттинер. Ынчангаш аарыгдан адырлып алыры чүгле боттарывыстан хамаарыжыр.

З. ТЫРТЫК-ООЛ,
республиканың санитар чырыдыышкын бажыңының инструктору.

ЧАРЛААЛДАР

Бичии уругларның «Өөрүшкү» деп ыр болгаш танцы ансамблинге 1983—84 чаа өөредилге чылында немелде хүлээп алмышкынны профэвилелдер аразында бот-тывынгыр уран чүүл бажыңы чорудуп турар.

Ийиги класстан чедиги класс чедир өөреникчилерни хүлээп алыр. Ансамблыге киирерлерниң ырлаанын диниаар хуусаазы—1983 чылдың август 27-ден сентябрь 7-ге чедир эртелгинин 10 шактан хүндүскүнүң 13 шакта болур.

Адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 29, телефону 2-24-11.

Киирерин күүзээнерниң адаларындан билдирипшкинерни ансамбльдиң директорунуң адынга киирер.

Доктаамал ажылдаар кылдыр бызаңчыларны, штукатурларны, малярларны, плита эптекчилерни, албан черлиг чиик автомашиназымның автобузунуң чолаачыларын «Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелеги чалап турар. Ол ышкаш бызаңчыларның, штукатурларның, малярларның, плита эптекчилериниң мергежилинге өөренирлерин база чалап турар. Өөредилгени бүдүрүлгеге ажылдап тургаш чорудар. Өөредилге үезинде 75 рубль хемчээлдиг стипендияны ай санында толээр.

Бот кижилерге чаагайжыды туттунган иинти чурттарга бажыңын, өг-бүлелиглерге —элчет ёзугаар квартира бээр.

Эргелелдиң адрези: Кызыл хоорай, Складская кудумчузу, бажың № 1 «а» (№ 5 автобус-биле «Столовая» деп доктаар черге дүжер). Телефону: 2-28-33.

Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозунга мергежилдиг машинакчы дарый хереглеттинип турар.

Адрези: Кызыл хоорай, Чүлдүм кудумчузу, бажың № 38, телефоннары 2-34-90 болгаш 2-33-92.

Өлгаар

Бөгүн республикага бүргеп аязыр, чамдык черлерге биче чаастаар. Мурнуу-барынын чүктен хаттың дүргени секундада 9—14 метр.

Дүне 8—12, чамдык черлерге 0—5 градус чылыг. Хүндүс 24—29, чамдык районнарга 17—18 градус чылыр.

Кызылга шокар булуттаар, чааставас. Мурнуу-барынын чүктен хаттың дүргени секундада 9—14 метр.

Дүне 10—11, хүндүс 26 — 28 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

АВГУСТ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Любовь за любовь» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (уэткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ключ без права передачи» 15.00, «Извините, пожалуйста» 16.50, 18.40, 20.30 (уэткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Путешествие будет приятным» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (уэткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Всё могло быть иначе» 18.30, 20.30 (уэткан) шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «С тех пор, как мы вместе» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уэткан) шактарда.

Редакциянын адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 8 Телефоннары: Редакторнун 2-21-63, редакторнун орлаакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амылыыл болгаш үзегтүр кылдыстериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 2-37-13, чагаа кылдыстың 2-41-27, информация кылдыстың 2-22-60, культура кылдыстың 2-23-54 болза ажыл-агый кылдыстарның 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солуу келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1087.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00227

Бүгү чүрттәрниң пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 198 (12288) | 1983 чылдың август 26, пятница | 1925 чылда үдезилеттингеи | Өртээ 3 иштиг

МАЛ ЧЕМНЕРИН ШЫНАРЛЫГ, ХӨЙ КЫЛДЫР БЕЛЕТКЭЭР

Сигенчиге сөс

МЕРГЕЖИЛИ БЕДИК БОЛЗА...

«Күш-ажылдың социалистиг сагыга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП Тоң Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалы-биле бистиң сигенчи звеновустуң кежигүнери бүрүн танышкандар. Улус ажыл-агыйының кайы-даа адырында, кайдыг-даа үүле-херекти бүдүрүп турар коллективтерге, түс-түе кижилерге улуг харысаалганы онаан турар чүгүла документ деп хүлээп алдывыс.

Бо хүннерде сиген кезилдеш бистиң республиканга калбаргап дээрзин солуннардан помчуп, радиодан дыннап турар бис. Чүгле бистиң районувустуң эвес. Тывадың өске-даа ажыл-агыйларының сигенчилериниң арга-дүржулгазы-биле танышып, оларның чедишкинперинге өөрүп, хей-аът кирип, четпестерип биске база болдурбас дээш чогуур хемчеглерни ап турар бис.

Мал чемниң белеткелинде хаара туттунган кижилерге эң кол чүве үүг болурул? Бо айтырыгга чаңгыс талалыг харыы бээри берге. Бир тавары-гада дыка хей-ле негелдеглер бар шыкаш, өске талазындасигенчи ажылдап-ла турар болза, ол-ла хире. Маңаа хамаарыштыр бодумнуң болзымны кысказы-биле ялередип көрейн.

Малга чем белеткелиниң кампаниязынга белеткел бир кол черни эзлээр. Сиген кезер черлерин бан удур көрүп, оон чежеин азырын чижеглеп саналп, аңаа ажылдаар звенону азы бригаданы четчелээш, тодаргай даалганы оон кежигүнеринге берип каар. Ол ажыл совхозтуң удуртукчуларынга, агрономнарга онаажыр. Чер билбесте, үнген сигенниң шынарын хемчээлин көрбээнде чежеш кижини, кандыг хуусаала чорудары билдинмес.

Сигенчилерниң саның болгаш белеткээр ужурлуг чемнинг хемчээлин илереткен соонда кадрлар шилип айтырыг кол черни эзлээр. Чүгле кижи саны маңаа база-ла улуг ында бербес. Сигенчи кижи мергежилдиг болур херек. Чамдык мал чемни белеткээрингe чанчыкхан үш-дөрт кижиден ол ажылды кылып чорбаан 7—8-даа кижи дорайтап болур. Ынчангаш сигенни кадрларның мергежилдиг база кол черни эзлээр дээрзин маңаа демдеглээр апаар.

Бистиң бригадавыста нинтизи-биле 12 кижи бар. Удуртук. чувус Казак Арапчор. Коллективте хоомай кижи чок. Шупту-ла даапган ажыл-херээ дээш шудургу ажылдап турарлар. Сес кижи сараат салыкчыларының звенозун тургускан бис, удуртукчузу мен мен. Хүнде ийи сараат тургузар үлүүстүү күүседип турар бис. Чамдыкта чаъс чаап кээрге планывысты үзүп алыр бис. Оон аяс хүнде халас эрткен үени эгидер дээш каш дакпыр күженнишкин-биле ажылдаар апаар.

Күш-ажылдың сагыга-чурумунга хамаарыштыр нинти бригадада-даа бистиң звеновуста-даа байдал чогумчалыг деп чугаалап болур. Кылган ажылынга хемчоктелир, өөрүнүң күжүн ажыглаар, яңзы-бүрү чылдагааннар-биле суур кирер, арагалаар кижилер бистиң аравыста чок. Коллективтиң кежигүн бүрүзү бо кампаниянын чугулазын билип, шалыпчы айга идепкейлиг киржип келген. 1983—84 чылдарның мал ыыштаглаашкынынга четчир сананыг чемни белеткээри чугула соруглга болур деп звено кежигүнерин хамызы-биле медереп билип турарлар, ынчангаш бүгү күжүн боже мооднээп.

Кандыг-даа коллективте күш-ажылынга бердингеп, мурнакчы ажылдыг, аранамергей кижилер болуп турар бис.

А. САМБЫЛ.

Тес-Хемде «Тес-Хем» совхозтуң № 2 сигенчилер бригадазында сараатчылыгар звенозунуң удуртукчузу.

ШЫНАА, ШӨЛДЕРДЕ

Райомнуң ажыл-ишчилери мал чемни белеткээриниң шалыпчы айында чарлаттынган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар. Ол чугула кампаниядa школачылардан эгелээш пенсионерлерге чедир хаара туттунган. Чижээ, «Тээли» совхозту эп көрзээн. Совхоз ниитизи-биле 4610 тонна сиген белетиээр хүлээгелиг. Шалыпчы айның баштайгы он хоюунда 339 тонна эң шынарлыг чайгаар үнген сигенни кезип сараатгаан.

Совхозтуң шынаа, шөлдеринде 230 кижи ажылдап турар. Олар 46 звенода хувааттынган. Звенолар аразында социалистиг чарыштыг ажылдап турар. Чарыштың түңнелин график барымдаалап үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактап келген. Хөвү түрлаанда телевизор, радио бнлгаш телефон бар. Чаа солун, сетнүүлдерни эккеп турар.

Лёня Күжүгетке удурткан комсомолчу-аныяктарның механизастаттынган сигенчи звенозу 69 тонна, а Валентина Хертектиң звенозу 55 тонна сигенни белеткээн. Хоочун механизатор Даңзы Иргит 60 га черниң сигемнн грабль-биле болдургеш, 29 га черниң сигемнн он хонукта кескеш, мурнакчылар одуруунче киргеп. Шалыпчы ажылы үзээш 30 рубль-биле шаңнаткам.

Калин Хертектиң звенозу осне организациялардан эки ажылдыг. Оң звенозу 50 тонна сиген кылыр планын 50 хуу күүсетнеп. Районнуң кижи эминелгезинiң, райпомуң, Зэр-Хавак сүт-бараан фермазының коллективтери баттарынга алган планнарын 20-30 хуу күүсетнилээн. Күш-ажылчы коллектив бүрүзү нинтиниң малынга элбек чемни белеткеиир соруглаглыг, бедик нөдүлүүшүнүнүг ажылдаарын уламчылавышаан.

С. САЛЧАК,
Бай-Тайга район.

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИЛГЕ

Нинтиниң малының баш саның остүүрининге, продуктулуун бединдерининге мал чемнери улуг ролдуу ойнаар. Ынчангаш Чөөн-Хемчиктe «Искра» совхозтуң пшчилери бо хүннерде чугула кампанияда калбаа-биле хаара туттунган. Шида он бригада, оон иштинде дөрт механизастаттынган бригада бар. 122 кижи хол кадымрыбиле сиген кезип турар.

Совхозтуң дирекциязы, парюия, профсөвилел, комсомол комитеттери мал чемни белеткээр ажылды дүрген, шынарлыг чорударынче утпанган тодаргай хемчегларни алган. Ылаңгыя күш-ажылдың салыгга чурумун эжиждиринче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бединдериниче, шынарлыг, хөй мал чемнерин белеткээринче, техниканы ажыктыг ажыглаарынче кичээнгейни салып, социалистиг чарыштыг дээштинг организастаан.

Август 25-тиң медээзин ёзугаар ажыра совхоз 1585 тонна сигенни белеткээш, планның онаалдазын 56 хуу күүсеткен. Чулуктуг чемнерни белеткээринче кирген, баштайгы хүнерде 200 тонна силосту салган.

Механизастаттынган бригадалардан Юрий Сарыгларның удурткан бригадазы 600 тонна сигенни белеткээр тургаш, чартынадан хойну белеткеп алган, чарыштың мурнаку одуруунда чоруп орар.

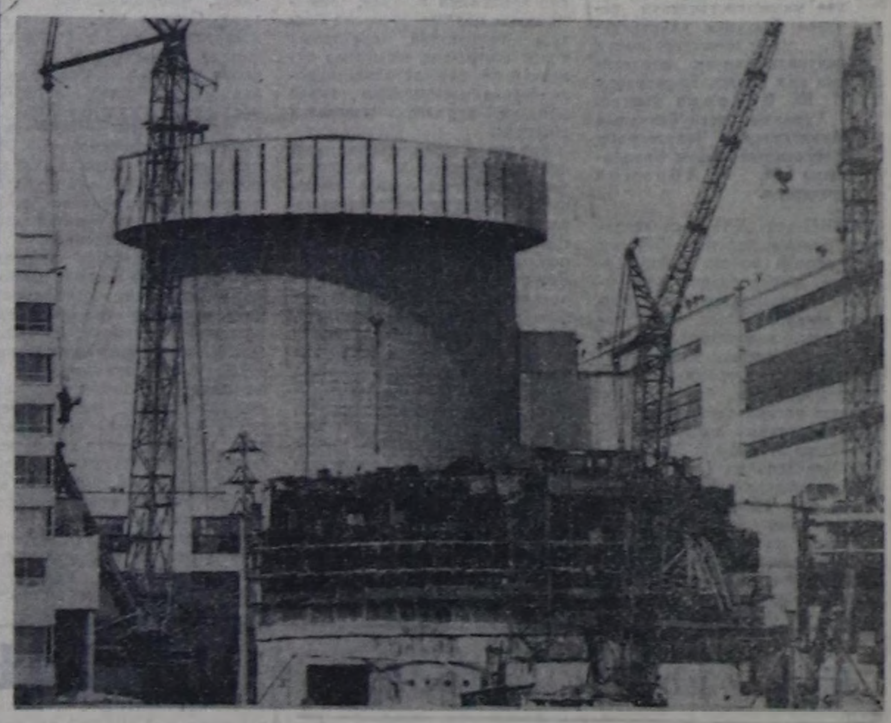
Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллективи 100 тонна сиген белеткээр онаалдазын күүседир чоокшулаан.

Совхозта 48 малчын өг-бүле бар, оларның шупту-зу сиген белеткелинде хаара туттунган. кижи бүрүзү бодунуң күжү-биле он тоннадан эвээш эвес сигенни белеткеп алырын хүлээзинген. Инек кадарлыгы Ооржак Седенниң өг-бүле звенозу 20 тонна сигенни, хойжу Монгуш Чозар-ооллуң 18 тонналы белеткээш, күш-ажылчы мартылдаанның мурнаку одуруунда кирген. Хоочун малчын Монгуш Оскал-оол чылдың он тоннадан эвээш эвес сигенни Арыг-Бажындан белеткеп алыр чаңчылдыг. Чоокта чаа оолдары, уруглары, күдээлеринбиле кады сигенни кескеш, бөлүп сараатгаан, баштайгы хүнде он ийи тоннаның сараадын тургусган. Бо чугула ажылды ол ам-даа уламчылаар.

Чадаананың совхозта быжыглаан бүдүрүлгелери, суурнуң албан организациялары, агитквартадлар мал чемнериниң белеткелинде идепкейлиг киржип турар. Агитквартадлар 69 тонна сигенни сараатгаан, хүлээдим бергеп.

Мал чемнериниң белеткелинде киржип турар кижи бүрүзү ол ажылдың чугулазын билип, бердингеп онаалданы ыяап-ла күүседир дээш ажылдап турар.

Т. ХЕРТЕК.

НИКОЛАЕВ ОБЛАСТЬ. Миллион киловатт күчүлүг баштайгы энергоблокту эрткен чылдың декабрьда ажыглаага киирген совлунде Мурнуу-Украин атомнуг электростанцияның чурттуң чаңгыс аай энергосистемазынга киирген. Атомнуг ол эң улуг электростанцияның тудуу үргүлчүлеп турар. Миллион киловатт күчүлүг ийиги энергоблоктуң тудуу амгы үеде шапкы темпилиг чөрүп турар (чурукта).

А. КРЕМКОНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникazы.

БӨГҮН—ПОЛИТХҮН

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак күш-ажылдың сагыга-чурумун быжыглаарынче деңгээлдиг кичээнгейни салып келген болгаш салып-даа турар. СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) база июнь (1983 ч.) Пленумнарынга болгаш ажыктыг чоннарның Күш-ажылчы коллективтер дугайында Хөйлунуң төлевилелин чугаалашкан хүралдарынга, партияның, күрүнемниң, күш-ажылдың болгаш күүсенчи сагыга-чурум дугайында айтырыгны чидим-биле болгаш принципиядыг тургускам.

Бөгүн республиканың бүгү ажыл-ишчилериниң ортузунда политхүн чөрүп турар. Ол чаңгыс аай политхүннү чер-черлерге эрттирери-биле райомнар, совхоздар төптеринче, тараа, сиген шөлдеринче, малчын коданнарже партия, совет удуртукчу ажылдакчылар, пропагандистер, лекторлар аъттанганнар. Олар чер-черге баргаш, чон ортузунга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң «Күш-ажылдың социалистиг сагыга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» доктаалын таныштырып, тус черлерде сагыга-чурумну анализтеп, ажыл-агый, будуруллге ажылчыннары-биле ушуражып чугаалажып турарлар. Ол доктаалды республиканың бүгү ажылчы чонну изин-биле детинп, чүүлдүгүнүп көрүп турар.

ШӨЛДЕРДЕН — ШЫГЖАМЫРЖЕ

(Көдээ ажыл-агый допчулалы)

ЧУРТТУҢ ШӨЛДЕРИНГЕ өстүрген продукциямны ажаан алышкыны уламчылап турар. Ону күрүне ыыт-жамырларынче чорудуп, чамдыктарын арыглап болбаазырадып-даа, магазинперже чорудуп-даа турар.

Шөлдерниң болгаш огородтарның байлаан ээ ёзугу-биле ажаап алыры — чүгле колхозтарның болгаш совхозтарның хүлээлгези эвес. Агроүлетпүр комплекизиниң ажылдакчылары дүжүт дээш база-ла долу харысаалгалыг. Белгород областтың белеткелчилериниң ажылын бедин-биле үнелеп болур. Олар элеваторларның үзүктел чок, эки ажылын хандырган, областтың ажыл-агыйларының тараазын шаңнардан шалыпкыны-биле сөөрткеш, күрүнеге тараа садарымны планын күүседиргиже дүзалаан. Белгородтуң колхозтарының болгаш совхозтарының ыыт-жамырже чорутқан тараазы 830 ажыг муң, оон иштинде кызыл-тас—417 муң тонна болган.

Казахстанның, Башкир АССР-ниң, Оренбург болгаш өске-даа хөй-хой областарның белеткелчилери ажыл-агыйларбиле сырый холбаалыг ажылдап турар.

Амгы үеде тараа дутайында сагыш салыры—эң-не бирги черженнң сорулгазы. Нинти чуртта тараа болгаш тараабобы (кукуруза чокка) ауль-тураларын 75,7 миллион гектардан кескенин ССРЭ-ниң ТСЭ-зи август 22-де дыннаткан. Ол болза, тарыттынган шөлдүң 66 хуузу-дур. Кестингеп шөлдериниң 90 хуузумуң тараазын бастырып алган.

Ол санныры елгап көөрге, ажыл-агыйларның хол кылыр ажылы ам-даа дыка хей-дүр. Сезон иштинде агрегат бүрүзүн-ле бир муң тоннадан эвээш эвес тараапы бастырар дээш чаржым турар Оренбург областың комбайнерлериниң дүржулгазын шитерелирп мындыг байдалда эргежок чугула боон турар. Ындыг түңнелдерни Казахстанның, Уралдың, Сибирьниң болгаш өске-даа калбак-делгем шөлдерлиг черлерге чедип ап болур.

Ажыл-агыйларның хөй кезии тараапы ажаап албышаан, оон-биле кады күскү болгаш часкы чаштырылгага үрезиннерни база белеткеп ап турар. Од ажылда хажыдып болбас дүрүм бар: эң-не бедик дүжүттүг райончуттуңган үрезиннерни шиилп алыр, оларны өске үрезиннер-биле холуштуруп черле болбас. Ындыг-даа болза чамдык черлерде ол дугайын үттүп турары харааданчыг. Ындыг чоруктуң түңнели эки эвес болур: арга чадаарда болдуун үрезиннерни чаштырган, гектар санындан-на элээп каш центнер тараапы чедир албайн баар.

Бедик дүжүт чүгле үрезиннерден эвес, харыы база хорлуунуу чогуур үезинде, шынарлыг белеткээрнидеп база улуг хамаарылгалыг. Барык бүгү ажыл-агыйлар ол ажылдың эгелээн. Нинтизи-биле чуртта 11,2 миллион гектар аңгыстыр зидарган, а күзүм чажыр тараапы 7,5 миллион гектарда чаштырган.

Ийиш, үшкү болгаш оон-даа удаа үнген сигенни белеткээрп үргүлчүлеп турар. Латвиянның, Эстониянның, Литваның, Белоруссияның ажыл-агыйлары сигенни сараатгап, белеткээр планнарны дыка ажыр күүсеткилээн. Россияның, Украинаның, Казахстанның, Азербайджанның колхозтары болгаш совхозтары оны күүседир чоокшулап бергилеен. Хожуудап турарларның санынга Грузияның болгаш Молдавияның ажыл-агыйлары кирип турар.

Нинти чуртта барык 66 миллион тонна сиген 62,3 миллион тонна семаж белеткеттинген. Силос салыр ажыл шүүдап турар. Ындыг мал чемни бо хүннерге чедир 43 миллион тонна ажыктыг, оон иштинде карбамид болгаш өске-даа азоттуг будумелер-биле холуштыктыг 5,7 миллион тонна силосту салган. Кылымал кургадылганың сиген далганы хэшдектээн сиген-биле катай хаара 5,9 миллион тонпаны будүрген.

А. ФИЛАТОВ,
СЭТА-ның корр.

МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДЫҢ ДЭЭШТИИ ДЭЭШ

Мал чемниң белеткелинге шалыпчы айга идепкейлиг киришкеш. Кызыл районуң ажыл-ишчилери нинтиниң малынга четчир саның чем бааазын белеткээр талазы-биле чамдык тодаргай ажылдарны кылып чоруткан.

СЭКП райкомунуң бюродузунга район штавын тургузуп, малга чем белеткелиниң үеининде кылып чорудар массаполитиктиг ажылдың чижек планын бадылаан, чер-черде партия организацияларынче тараткан. Ажыл-агый бүрүзүнге партия, комсомол райкомларының, район Советтиниң күүсекчи комитединиң, районнуң агроүлетпүр каттыжыышкынының харысаалгалыг ажылдакчыларын бижиглаан.

Бо чылын район нинтиниң малынга 17580 тонна сиген, 3210 тонна семаж, витаминниг сиген далганын—400, силосту—40220 тоннаны белеткээр хүлээлгелиг. Оны боттандырарынга эвээш эвес материал-техниктиг курлавырларны чарыглаары, улуг организакчы база политиктиг ажылды чорудары негеттинип турар.

Ажыл-агыйларда партия организациялар сигенчилер ортузунга масса-политиктиг ажылдың планын база организакчы болгаш партийжи-политиктиг ажылды күштелдиреринбиле чер-черде тур белүктерни тургускулаан. Ажылчы чонну мал чемниң белеткелинче калбаа-биле киирштирер айтырыгны партия организациялары, кодээ Советтер күүсекомнары, ажылчын комитеттер чугула кампанияның эгелинде-ле чогумчалыг шинпирлээп. Салдынган сорулганың күүселдээн малга чем белеткекчилериниң ортузунга организастыг, масса-политиктиг ажылдың деңнелиндеп улуг хамаарылгалыг. Социалистиг чарыштың түңнелин үндүрери, мурнакчыларга шаңнал-мактадың хемчегларин масса-политиктиг ажылдарның планында тода айыткан.

Чарыш түңнелин ажыл-агыйларга 5—10, ниити районга 10 хонуктаа үндүрүп турар. Тиилекчилерге акша шаңналларын, вымпелдерни, шилчиир малын келир кыштан хүр ажырарының магадылалы—чем-суурнуң бижыг базазын тургузар дээш улам шудургу ажылдаары бистиң сорулгавыс.

В. САТ,
СЭКП Кызыл райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинниң эргелекчизи.

Малга чем-суур белеткээрин «Кара-Хаак», «Сукпак», «Кок-Тей» совхозтар организастыг чорудуп турар.

Үстүнде чедишкиннерге чергелештир чамдык партия организацияларының чорудуп турары масса-политиктиг ажылдары үениң негелдезинге ырнатта четпеп турар. «Тере-Хөл», «Шамбалыг» совхозтарның парткомнары бо чугула ажылче кошкак кичээнгей салып турар. Чарыш түңнелин доктаамал үндүрериниң, мурнап турарларның чедишкиниинiң чажыттарын илередириниң, хожудап турарларны мурнакчыларның деңнелиниге чедир орү тыртарының талазы-биле хемчег алыры бо ажыл-агыйларда сула.

Малга четчир чем белеткелинге бүгү арганы, күштү мооңнеп тургаш, ниитиниң малын келир кыштан хүр ажырарының магадылалы—чем-суурнуң бижыг базазын тургузар дээш улам шудургу ажылдаары бистиң сорулгавыс.

В. САТ,
СЭКП Кызыл райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинниң эргелекчизи.

ЧАА МАРШРУТ

Кызыл—Сүт-Хөл — Ишкин аразында чаа авиалиния ажыттынган. Чоонуң аргымылгазынга таарымчалыг агаар транспортунда база бир чаа маршрут немешкени ол.

Республиканга төвү-биле Сүт-Хөл районну харылзаштырар чаа маршрутту ажыктап АН-2 самолётко техниктиг рейсти Кызылдың авиабудурулгезинкылган. Ук рейсти эскадрилья командири Г. К. Фаткулин, самолёттуң командири А. Н. Тахтобин, ийиги ужудукчу Н. Ф. Огнёв олар күүсеткен. Авиабудурулгенiң төлээлекчилери — командирниң политиктиг болгаш кижизидилге ажылының талазы-биле оралакчызы В. Т. Сковородко, совөртүлге килдизиниң начальниги И. В. Непомнящих, аэродром албанының инженери В. П. Лихачёв, ужудуушкунга айыыл чок чорук талазы-биле инженер В. А. Калугин олар рейсти ажыдарынга киришкен.

Баштайгы рейсти суурнуң чону оорушкү-биле уткаан.

Авиабудурулгенiң ажылдакчылары, ужудукчулар чаа рейс ажыттынганы-биле сүт-хөлчүлерге байыр чедирип, чедишкиннерин күзээн.

Чаа ажыттынган бо маршрутка рейстер неделяның понедельник, среда, пятница хүннеринде ужудар.

Бистиң корр.

ЦЕНТРАЛЬНАЯ НАУЧНАЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННАЯ БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

...Дашкыдан соолгу медээлер....

СЭТА-НЫҢ ДЫННАДЫГЛАРЫ

ПНОМПЕНЬ. Африкада амты дүшкүүлүг чоруктуң кол буруузу америк империалистиг-ге онаажып турар деп, «Камлучия» солуп бижээн.

Чер бомбардээнiң ийиш-бүрү кезектеринге Каттышкан Штаттар бодунуң хөй санныг шеригларын тургуспушаан, өске чурттарның иштики керектеринге кажыдыы-биле хозгаарлап, улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкинин базарып орааласкын турар. Экономиктиг бүдээлээшкинниң, кыжанышкынның, шеригнүүлүң аргазы-биле АКШ амгы үеде Ливияга хамаарыштыр кедергей ажээтеп политиканы чорудуп, Чадтың иштики керектеринге каржызы-биле холгаарлап, Африка дүптиң чамдык чурттарының чаңгыс эвин божаннадып турар.

АКШ-тың президентизи Рейганның дайынсырак политиказы болгаш ажеелекчи хөделиңшкиннери Африка дилке, Төп Америкага болгаш бүтү делегейге тайбыңга, аймак чок чорукка дөрт кижанышкын болуп турарын солуп демдеглээн.

ВЕНА. Төп Америкага АКШтың агрессчи политиказын Мурнуу Австрининң — чурттуң федералдыг улуг черинiң коммунистери шыңгыы буруу ыыт-жамырлыг чорукту кол буруузу америк империалистерниң онаажып турарын дыннаткан. Ол болза, тарыттынган шөлдүң 66 хуузу-дур. Кестингеп шөлдериниң 90 хуузумуң тараазын бастырып алган.

Ол санныры елгап көөрге, ажыл-агыйларның хол кылыр ажылы ам-даа дыка хей-дүр. Сезон иштинде агрегат бүрүзүн-ле бир муң тоннадан эвээш эвес тараапы бастырар дээш чаржым турар Оренбург областың комбайнерлериниң дүржулгазын шитерелирп мындыг байдалда эргежок чугула боон турар. Ындыг түңнелдерни Казахстанның, Уралдың, Сибирьниң болгаш өске-даа калбак-делгем шөлдерлиг черлерге чедип ап болур.

Ажыл-агыйларның хөй кезии тараапы ажаап албышаан, оон-биле кады күскү болгаш часкы чаштырылгага үрезиннерни база белеткеп ап турар. Од ажылда хажыдып болбас дүрүм бар: эң-не бедик дүжүттүг райончуттуңган үрезиннерни шиилп алыр, оларны өске үрезиннер-биле холуштуруп черле болбас. Ындыг-даа болза чамдык черлерде ол дугайын үттүп турары харааданчыг. Ындыг чоруктуң түңнели эки эвес болур: арга чадаарда болдуун үрезиннерни чаштырган, гектар санындан-на элээп каш центнер тараапы чедир албайн баар.

Бедик дүжүт чүгле үрезиннерден эвес, харыы база хорлуунуу чогуур үезинде, шынарлыг белеткээрнидеп база улуг хамаарылгалыг. Барык бүгү ажыл-агыйлар ол ажылдың эгелээн. Нинтизи-биле чуртта 11,2 миллион гектар аңгыстыр зидарган, а күзүм чажыр тараапы 7,5 миллион гектарда чаштырган.

Ийиш, үшкү болгаш оон-даа удаа үнген сигенни белеткээрп үргүлчүлеп турар. Латвиянның, Эстониянның, Литваның, Белоруссияның ажыл-агыйлары сигенни сараатгап, белеткээр планнарны дыка ажыр күүсеткилээн. Россияның, Украинаның, Казахстанның, Азербайджанның колхозтары болгаш совхозтары оны күүседир чоокшулап бергилеен. Хожуудап турарларның санынга Грузияның болгаш Молдавияның ажыл-агыйлары кирип турар.

Нинти чуртта барык 66 миллион тонна сиген 62,3 миллион тонна семаж белеткеттинген. Силос салыр ажыл шүүдап турар. Ындыг мал чемни бо хүннерге чедир 43 миллион тонна ажыктыг, оон иштинде карбамид болгаш өске-даа азоттуг будумелер-биле холуштыктыг 5,7 миллион тонна силосту салган. Кылымал кургадылганың сиген далганы хэшдектээн сиген-биле катай хаара 5,9 миллион тонпаны будүрген.

А. ФИЛАТОВ,
СЭТА-ның корр.

ДАМАСК. Араб чурттарның лигазының чиргиие секретары Шедли Клибн-биле Сирияның президентизи Хафез Асадтың ужуражыышкыны болган. Чоонуң Чөөн чүгле, ыыт-жамырлыг Ливанда байдалды уламчылаашкынының үезинде чугаалажып кергелеин Сана агентство дыннаткан.

БРАЗИЛИЯ. Чуртта чоруткан политиктиг организацияларның, бирги эвлчегде Бразилияның Компартиязының (БКП) ажыл-чорудулгазын ажык болдурарын Бразилияның чурттакчыларының хөй нуруузу иегеп турар. Бо айтырыгга хамаарыштыр «Фольяда Сан-Паулуу» солуп чуруттуң улуг үлетпүр төвү Сан-Паулу хоорайга хөй-шинтиниң санал-онаалын алган. Санал-онаал алышкынынга киришкенiринде хөй-нуруузу политиктиг организацияларның ажыл-чорудулгазын ажык болдурарга эргежок чугула деп санап турар.

Санал-онаал алышкыннарының түңнелдерин БКП ТК-ның күүсекчи комиссиязының кежигүнү Саломан Малина оңше тодаргай болгаш мээлелер берип турар түңнелдер-дир» деп адаан. Коммунистерниң ат-алдарын бакшыредыр дээш реакцияның ораладжышпкыннары түңнел чок болган.

ТОКИО. Япоң сан-хөө каннталы америк банкыларны кызышкынга таварышгырбышаан, АКШ-че күштүг-биле сөңгинги кирип турар. Япониямның эң улуг банкыларының бирээзи—«Мицубиси» банк АКШ-тың «Банк оф Калифорния» банкызының бүтү хөрөңгилерин садып албышаан, ол банкыны чыскаалдап үндүрген. Ынчангаш ол япоң банкының АКШ-та салбырының хөрөңгизи 4 миллиард доллар четкен. «Оожум океан дээрбээнге» бодунуң хөй санныг салбырларын немей тургуварын «Мицубиси» банк планнап, америк рынокче шуургушкунну уламчылаар күш-тедирээн деп турар.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелинде

САҢ-ХӨӨ САГЫЛГА-ЧУРУМУН БЫЖЫГЛААР

РСФСР-ниң Сан-Хөө министерствозунуң ажылдакчылары Тыва АССР-ниң Сан-хөө министерствозунуң болгаш РСФСР-ниң Сан-хөө министерствозунуң Тыва АССР-де контроль-ревизия эргелелиниң ревизорлары-биле кады республиканың Күрүне бюджединиң 1982 чылда болгаш бо чылдың бирги чартыында күүседиттинин турарының талазы-биле комплекстиг ревизиннү кылган. Ооң түнелиин Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң Президиумунуң эдилерлиг хуралынга чүүлаажын көргөн. Бо айтырыг талазы-биле илеткелди РСФСР-ниң Сан-хөө министерствозунуң ревизия болүүнүң удуртукчузу, ук министерствоның контроль-ревизия эргелелиниң кол контролёр-ревизору Н. Ю. Иванова кылган.

Хуралды республиканың Министрлер Төвүлелиниң Даргазының бирги орлак-чызы М. Е. Абрамов эрттирген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш партия ТК-ның ооң соонда болган Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга бүтүндүрүп дээш бистин республиканың министерстволары, ведомстволары, эргелелдери, райондар, хоорай Советтериниң күүскомнарының талазындан контрольду кошкатканындан чамдык будуруулгелер болгаш организациялар будуруулге хемчээлин улгаттырар база продукция сайгарылгазын өстүрер, мөөнгээшкин планын күүседир болгаш бюджеттиң орулгазын элээн шынарлыг ажылаар талазы-биле бар аргаларны долузу-биле ажыглавайн турар деп, ук хуралга илеткелчи айыткан.

Бараан сайгарылгазының планын күүседирип, бюджетче төлевир болгаш орулга киирерин, бараанның тускайлаттынган фондузун кинер сөөртүүн, садарын Тыва АССР-ниң Садыг министерствозу болгаш Респотребсоюз кошкак контрольдаан. Чоннуң хереглел барааннарының будуруушкүнүүн денилели чавыс болуп артпышаан. Будуруулгелерниң болгаш организацияларның төлевир чурумун күүседип турары чогуур денилеге четпес.

Чоннуң кино хандырылгазында көскү четпестер бар. Күрүнениң болгаш профэвилелдерниң кино четкилери нияти орулга киирерининиң планын күүседиттээн, дыка хөй хүннерни халас эрттирген.

Чамдык будуруулгелер болгаш организациялар ажылчыннарның, болгаш албан-хаакчыларның шалын төлевиринден үндүрүг тыртарын шын эвес кылып турар. Ол ажылды профэвилел организациялары чедир контрольдавайн келген.

Чаргылалдарның сметазын шын тургузар, сан-хөө чурумун быжыглаар, акша-хөрениин ажыктыг болгаш бүрүү-биле ажыглаар талазы-биле негелделиин республиканың Кадык камгалал, Чырыдыышкын, Культура, Социал хандырылга министерстволары, райкоопкүүскомнар кошкаткан деп, ук хуралга айыткан. Кадык камгалал министерствозунуң албан черлери 17,7 муң рубльди, Чырыдыышкыныы — 18,8 муң рубльди, Культураны — 26,8 муң рубльди, Социал хандырыганы — 14,2 муң рубльди доктаатпаан түнделе ажыр чараан дээрзин ревизия кылган эштер илереткеннер.

Райкүүскомнарның чанында пенсия болгаш пособие тыпсыр комиссияларын ажылында улуг четпестер бар болганын илеткелчи чугаалаан. Ажылдап турар болгаш пенсионерлерниң оске-даа категорияларыга, а ол шыкаш күрүнениң долу хандырылгазында школа-интернатта турар өөреникчилерниң ада-иелериңе төлеп турар пенсияны контрольдап турары чавыс, харылзаа дамчыштыр пенсия болгаш пособие төлеп турары хайгаарал чок.

Ведомстволарда будуруулгелериң болгаш ажыл-агый организацияларының бухгалтер үчёдунче чамдык министерстволар болгаш ведомстволар үндүрүг тыртарын шын эвес кылып турар. Ол ажылды профэвилел организацияларының чедир контрольдавайн келгенинден бухгалтерия ажылдакчылары чедишпейн турар, барык бежен хире кижи керек болуп турар. Ооң түнелиинде чамдык министерстволарда — ыланғыя Чурттала-коммунал ажыл-агый, Аъш-чем үлептүрүүнүн, Кадык камгалалдың министерстволарында бухгалтер үчёду сандаргай.

Кадык камгалал болгаш Чырыдыышкын министерстволарының чамдык албан черлериниң үдуртукчулары аъш-чемге чарыгдаар акшаны чедир санавааныңдан дарыг кижилер болгаш школа назыны четпээн уруглар албан черлери дыка хөй түнге аъш-чем продуктуларын чедир албаан болган дээрзин ревизия тодаратказ. Ол-ла министерстволарның оске албан черлери бо чарыгдалды нормадан ажырган таварылгалар база илереэн.

Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунда сан-хөө чурумун чогуур денилеге тургусланыңдан оресамчыгдалдыг кижилериң саны чыл келген түдүм өзүп турар дээрзин илеткелчи айыткан. Ажыл-агыйларга ук министерство ревизиналарны эвээш чорудуп, ооң түнелии кошкак чугаалажып, хажыдыышкын болган таварылгаларны шынгыызы-биле көрбейн келгенинден өре-самчыгдал улам көвүдеп турар. Ажылынга ээ-харыысалга ток чоруун көргүзүп, күрүнениң материалдыг эт-хөреңгизин болгаш акша-төгериин самчыгдаан кижилерни сула салып турар чорук Көдээ ажыл-агый-даа, оске-даа министерстволарда бар дээрзин илеткелчи чугаалаан.

Республиканың Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунда сан-хөө-ажыл-агый чурумун хажыктан кижилерге хемчег хүлээтпес чоруктар хөй. Материал талазы-биле ээ-харыысалгалыг кижилер улуг хемчээлдиг түнге самчыгдал кылып каарга, ону үр үеде хадаваас коруктар ыыда бар. Чижээ, хепти химиктиг аргабиле аштаар болгаш будуур фабрикаңың цех начальныгы турган Ю. Ларин барык 14 муң хире рубль түнүг самчыгдалды кылза-даа ол-ла ажылынга ажылдап турган болгаш тос чүс рубль самчыгдалды база дагыы кылган. Ук будуруулгениң директорунун эрегей чоруукдан мурнунда ооп херек кылган дээш шиитпирни чораан кижилерни материалдыг ээ-харыысалгага ажылдадып алган чоруктар база бар.

Тыва АССР-ниң Культура министерствозунун күрүне филармониязы дыка хөй чылдарның дургузунда акша-хөреңгини кайы хамаан чок чарыгдап келгенинден ында өре-самчыгдал база ээвээш эвес. Мурнунда алган хөй түнүг акшазын санашпаан кижилерге база катап акша берип турган чоруктар барын ревизия кылган ажылдакчылар тодаратказ. Ооң түнелиинде чүгле алды кижи 26,7 муң рубль өрелиг дээрзин бухгалтерия документтилери херечилеп турар. Чижээ, күрфилармониянның мурнунда администратору турган Г. Майский 1978 чылдың августан бээр 2358 рубль өрелиг. Ону истелге органнарынче оозалдап, чедир долдурбайн дамчыдып берген. Ында-ла мурнунда администратор турган Я. Коган 20 муң ажыг рубльди ам-даа эгитпээн.

Республиканың хөгжүм-шинн театры кол көргүзүүлер талазы-биле планныг онаалдазын бо чылдың бирги чартыында күүсетпээнин илеткелчи айыткан. Ол хирезинде 8 муң рубль каражалыг болган. Чылда арткыст бүрүзү 70-деп 140 чедир көргүзүг кылыр нормалыг турда, эрткен чылын чүгле 4—6 катап күүсеткен чоруктар бар. Чамдык артыстер эрткен чылда чүгле чаңгыс удаа көрүкчүлер мурнунга көзүлеп таварылга тургулаан.

Бо четпестерге үндезилээш, Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлели доктаал хүлээп алган. Күрүнениң сагылга-чурумун, камналга чурумун хажык чокка боттандырар, улус ажыл-агыйын сайзырадыр талазы-биле хүлээп алган шиитпирдерни албан күүседирип, Күрүне бюджедин хандырарын СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң негелделиринге дүүштүр боттандырарын министерстволарга, ведомстволарга, улус депутаттарының хоорай болгаш районнар Советтериниң күүскомнарынга дааскан.

Д. ЧЫДЫМ.

Комсомол амыдыралы

КИЧЭЭНГЕЙНИҢ ТӨВҮНДЕ

Совхозта 200 ажыг комсомолчуңуң чүгле чээрби хуузу малчыннап турар. Аныяк хөй-жуларның, саанчыларның, кадарчыларың мергежилиг бедидери, оларның хандырылгазын экижидери база чугула соруулга болур.

Комсомолчу-аныяктарның Оргу-Шөлде хойжу бригадазының бригадири Александр Ооржак, комсомол бөлүүнүң удуртукчузу Светлана Монгуш чыл бүрүзүнде чедишкиннерлиг болуп келгей.

Аныяктар бригадазын Чечектиге тургускандан бээр үр болбаан. Ынчалза-даа оон көргүзүглери чүгээр. Комсомолчу Ирина Делгер ийи-үш чыл улаштыр чарышка тийлекчи болган.

Шат бригадазының аныяк хойжузу. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Раиса Монгуш бо чылын бедиткен хүлээлгелерин алган. Комсомол комитеди ам Ак-Дашка комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазын тургузарын шиитпирлээн.

Ортумак школа дооскан аныяктар малчыннап ажылдап турар. Күш-ажылчы кижизидилгеге дагдыныышкын ы я шимчээшкиниң чугула черни эзлеп турар. Мергежил шиңгээдип алырыга, оларга хоочун дуржулгалыг хойжуларның арга-сүмезин ажыктыг. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры О. Ч. Дажы-Намчал бодуңуң мергежилиңге 12 кижини өөреткен. Ооң дагдының алгаан Маадыр-оол Ооржак ам мурнакчыларның одуруунче кирген.

Нинтизи-биле совхозта 75 дагдыныкчы бар. 15 дагдыныкчы ордея-медальдарның эдиленчилери болуп турар. 150 ооллар, кыстар күш-ажылчы дазыгыышкының школазының чажыттарын дагдыныкчылардан ап турар.

Дагдыныкчылар социалистиг хүлээлгеэн ажылдап кылырынга дузалажып турар. Оларны Ленинчи зачёттарже чалап, ужуражылгаларны эрттирери чаңгылчаан.

Комсомолчу-аныяктарның 4 коллективи 1983 чылдың 6 айларының планын күүсединнкен. Эки көргүзүглерни Ак-Дашта сүт-бараан фермазы (бригадири Өпей Ондар, комсомол бөлүүнүң удуртукчузу Людмила Ондар) чедип алган. Комсомолчу-аныяктарның Чечектиге хойжу бригадазы (бригадири Маадыр-оол Монгуш, комсомол бөлүүнүң удуртукчузу Ирина Делгер) бо чылын хойжуң чаш төлүн ончаманы камгалап алган.

Аныяк хойжуларны мурнакчы Сокен-оол Ондар биле Сүрүң-оол Монгушка быжыглаан. Оларның кайызы-даа бо чылын төрүүр чүс хойдан он, ом беш хураганны ажыр алган. Фермаңың саанчыларын күш-ажылдың хоочуну Ш. Д-Б. Ховалыг дагдымын алган.

Мөзүү-шынар кижизидилгезиниң айтырыглары база чугула черни эзлеп турар. Соолгу 2—3 чылда совхоз девискээрниге корум-чурум үрээшкини болбаан. Партия организациязының удуртулгазы-биле комсомол комитеди, улус депутаттарының Алдан-Маадыр көдээ Советиниң күүскомунуң аныяктар-биле ажыл чорудар комиссиязы-биле сырый колбаазны тутпаан ажылдап турар. Комсомолчу эвес аныяктарны хөй-ниити ажылынче хөвүрээ тударынче сагыштыг салып келген. Оларга дааргаларны берип, комсомол хуралдарынче чалап турар.

Аныяктарның хандырылгазын экижидер талазы-биле ажылдавр чоруттунган. Ийи чаа кидис өгүү оларга берген. Автомагазиннерниң, көжер библиотекаларының болгаш агитбригадаларның малчыннарже үүгүшкүнүң организастап, лекция, беседаларны малчыннар ортузунда чорудуп турар. Кыштаглар бүрүзүнге чүнар-бажың кылыры берге, ынчангаш Оргу-Шөлде, Чечектиде бригада төптеримде тутпаан, оларның ажылын экижидери негеттинип турар.

Комсомол комитеди комсомолдуң политөөредилгезин экижидер талазы-биле ажылдарны чоруткан. Ону бригада төптеринге, фермаларга үргүлүү эрттирип турарын чедип алган. Моңу Бора-Тайга сайбырза эки организастаан. Келир өөредилге чылында СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң материалдарын өөренир бас. Провагандист кадрларның колдуу коммунистер болгаш будуруулгениң мурнакчылары.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң ооллар, кыстары СЭКП-ниң XXVI болгаш ВЛКСМ-ниң XIX съездилериниң шиитпирлерин амыдыралга чедишкиннинге боттандырыбышаан. Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг уткуур соруулганы салган ажылдап турарлар.

Р. ООРЖАК.
«Алдан-Маадыр» совхозта комсомол комитединиң секретары.
Сүт-Хөл район.

ЧЫЛДЫҢ НЕМЕЖИР

Тээли суурда чылдың-на чаа чуртталга бажыннары немежир турар. Ында ийи кат школа, эмнедге тудуглары ажыглалда киргеп. Суурувус чаартынып, оон овур-хевири ала-шиинчи кирип кел чыдар. Бо бүгү бот-оруулга-чарылгалыг № 741 КМБ-ның тудуг участогунуң эки ажылының түнелиндир.

Ол коллективти К. Д. Күжүгет билдиниг удуртуп, башкарып келген. Участок арткен чеди айларның бүдүрүлге планын 111 хуу күүсеткен. Ында эки ажылдыг бригадалар бар. Шүйда С. К. Миничмаага удуртқан түүйбу заводунуң тудуунда коллектив эрткен айларның планын 170 хуу чедирип, оске организациялырны мурнап чоруп турар. Ол бригадада мурнакчы тудугжулар В. К. Хомушку, Э. С. Ооржак, А. Д. Хертек кызымак ажылдап, аныяктарга үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Кызыл-Дагда чаа Культура бажыныңың тудуунда Д. С. Даваага удуртқан 12 кижи составтыг коллектив планын 113 хуу күүсеткен. Мурнакчы ажылчыннарга В. К. Минеев, Д. Д. Хертек болгаш өскелер-даа хамаарышыр. Тывазның комсомол шанналыңың лауреады А. Кара-Салга удуртқан комсомолчу-аныяктар бригадазы планын 100 хуу күүсеткен, өскелерден дудак чок, кызымак ажылдап турар. Комсомолчулар А. С. Сарыг-оол, А. С. Оңгай-оол будуруулгениң мурнакчылары болуп келгеннер.

Бо чылын тудугжуларның мурнунда улуг соруулгалар туруп турар. Олар Шүйда чылда 3 миллион түүйбу будурер заводту ажыглалга киирер, Кызыл-Дагга 74 муң рубль түңнүг смета-өртектиг мал кажаазын тудар, чаа Культура бажыңынга 165 муң рубльдиң ажылдарын кылыр. Тудугжулар боттарының күш-ажылчы чедишкиннерин Совет Тываның 40 чыл болур оюнга тураскаадырлар.

С. КӨК-ООЛ,
Бай-Тайга район.

Каяа-даа, кажан-даа быжыг сагылга-чурум дээш

ХЫНАЛДА ИЛЕРЕТКЕН

Күрүне садыының-даа, хереглекчилер кооперациязының-даа магазиннеринде садыглаашкын дүрүмүнде хажыдыышкынналар эвээш эвес. Мындыг четпестер Күрсадыг инспекциязының кылып чоруткан хынаалдаларындан тодараттынган. Маңаа чижек кылдыр Улуг-Хем райлозуң (баштаар черинң даргазы В. А. Дронин, садыг киздизининң эргелекчизи В. П. Шиповалова) көрүп болур. Оон 25 будуруулгеминге хынаалда кылган бис. 14-үнде хажыдыышкын бар болган. Оон иштинде дөрт черде өртек чурумун шын сагывааны илереэн.

Чижээ, Арыг-Бажы, Чодураа, Ийи-Тал болгаш Хайыракан көдээ магазиннериниң барааннары эң-не кудуку ассортиментиглиг болган. Бааза-ларда, складтарда садыг алыкчыларның ханының керегээр барааннары турбуже, үстүнде адаанын магазиннерже чедир кирбейн турарының фактызы бар. Ыланғыя Шагаан-Арыг хоорайда аъш-чем магазининде (эргелекчизи Г. Грачёва) садыглаашкынның чурумунда хөй четпестер бары тодараан. Ол магазинниң садыжылары янек ъъдындей кылган беш хааржак консервазы, 25 банка хоюткан сүттү болгаш печеньелерни садып алыкчылардан чажырыпкан болган. Оон ангыда бараанларны улгаттырган өртекке садып турганын база илереткен. Райпо баштаар черн болган садыг кылдызының талазындан контрольду кошкатканың ол фактылар бадыткап турар.

«Шагонартяжстрой» трестиң ажылчын хандырылга кылдызының чамдык магазиннеринде барааннарның өртектерин көргүспээн таварылгалар тургулаан. Социалистиг өөнүү-хөреңгизиниң кадагалал-камгалалын кошкак тургускааны дээш ажылчын хандырылга кылдызының эргелекчизи Г. А. Гришаеваны райкүүскомунун административшиг комиссиязы штрафтаан. Чоннуң чугула хереглел барааннарын садыглаарын организастаар ажылдарда райпонуң талазындан четпестер ам-даа бар. Чижээ, бо чылдың февральда Чаа Шагаан-Арыгның аъш-чем садыныңга 50 кг колбасаны фактура чокка садыпканы тодараан. Ол шыкаш кирип турар барааннарның шынарынче болгаш үндүр садып турарынче райпо чогуур сагыш салбайн келген. Үнүштен кылган чамдык консервалар-ның болгаш оске-даа аъш-чемнериниң шыгжаар үези эртсе-даа, делгиирдерде турбушаанны илереэн. Садыглаашкынның дүрүмүн хөй удаа үреп, ховар барааннарны таныш-көрүжүнге садып турганы дээш садыг кылдызының эргелекчизи В. П. Шиповаловага райкүүскомунун шиитпирнин ёзугаар доңгулда берген.

Садыглаашкынның дүрүмүн хажыдар чорукту баш удур болдурбазы-биле садыг будуруулгелериниң удуртукчулары кижизидилге ажылын коллективке күштелдирери чугула.

Т. ОЮН.
Улуг-Хем райкүүскомунуң өртектер болгаш садыг дүрүмүн сагмырының талазы-биле комиссиязының даргазы.

ЧОГУУР ҮЕЗИНДЕ КЫЛГАН

Михаил Доржуевич Кара-Сал — «Ак-Туруг» совхозтуң мал эмчизи. Ол малчын коданнарны бо-ла эргип, малчыннарга арга-сүмезин берип, малды эмнээн чоруур. Ыланғыя часкы үеде саргыга удур эмнеп. малын халдавырлыг аргыларын. да удур профилактиктиг хемчегнерин баш удур чорудуп турар.

Эрткен чазын ол ийи машина эмнег. малчыннар коданнарын эргип, саргыга удур эмнээшкинни чоруткан. Түнелиинде малдың толуп, семинрининге догумчелиг болган. Салбырларның мал эмчилери, ветсантехниктер болгаш совхозтуң чолаачылары К. Кызыл-оол, Д. Байыр-оол олар Михаил Доржуевичиниң часкы профилактика ажылынга онза дузалашкан.

Бо чылдың апрель, майда бруцеллёз аарын шинчип, тодарадыры-биле 640 баш мыйыстыг бода малдың, 8500 баш шөөр малдың ханын ап шинчээн. Оон ынай 215 баш чылгыны сап аарынга удур эмнээн.

Үстүнде ажылды чорударынга мал эмчилери Михаил Карл-Сал, Мария Кызыл-оол, ветсантехниктер Лилия Дамбуу, Надежда Дартай-оол, Ольга Ол, чанмай болгаш чолаачы Андрей Донгдый-оол олар кызымак ажылдааннар.

С. СОТНАМ.
Улуг-Хем район.

ВИЛЬЯНД РАУК-ТҮҢ АЖЫЛ-ХЕРЭЭ

Вильянд районуңуң ады «вильяд» деп сөстен үктелган, ол сөстү эстон дылдан очулдурарга «байлак тараа» дээни ол. Республиканың мурнуу талакы девискээри— Эстониянның тараа талазы-биле ең-не байлак черлериниң бирээзи.

Көдээ ажыл-агыйның шенелде каттыжымышкынны онгу беш чылдың эгезинде анаа тургускан турган. Ол каттыжымышкын амгы РАУК-териниң өгези болган. Ук каттыжымышкынның соруулгазы—көдээ ажыл-агый будуруулгазының ажыктыын бедидери, специалмастаашкынның болгаш концентрацияның айтырыгларын комплекстиг шиитпирлээри, көдээниң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң дүргедериги болгаш.

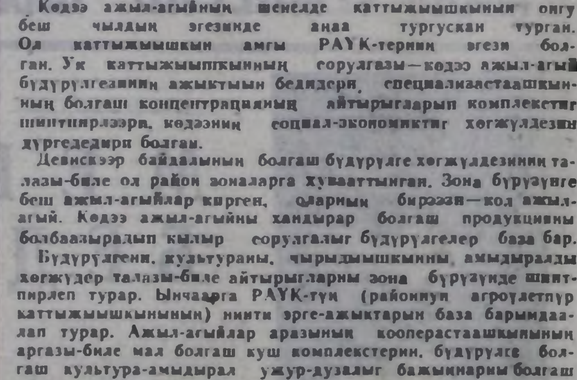
Девискээр байдалының болгаш будуруулге хөгжүлдезининиң талазы-биле ол район зоналарга хуваатгынган. Зона бүрүзүнге беш ажыл-агыйлар кирген, оларның бирээзи—кол ажыл-агый. Көдээ ажыл-агыйны хандырар болгаш продукциинны болбаазырадып кылыр соруулгалыг будуруулгелер база бар.

Будуруулгени, культураны, чырыдыышкынны, амыдыралды хөгжүдер талазы-биле айтырыгларны зона бүрүзүнде шиитпирлеп турар. Ынчаарга РАУК-түң (районуңуң агроүлетпүр каттыжымышкынның) ниити эрге-ажыктарын база барымдаалап турар. Ажыл-агыйлар араазының кооперасташкымының аргазы-биле мал болгаш куш комплекстерин, будуруулге болгаш культура-амыдырал ужур-дузалыг бажыңнарны болгаш чуртталга бажыңнарын тудуп турар.

РАУК-түң системазын организастаанын районнуң хөгжүдезин шапкынчыткан. Инек бүрүзүнден ында 3500 килограмм сүттү чыада саап ап турар. Совхоз-техникумнуң чанында хаван ажылының шенелде комбинады 1982 чылда 5,5 муң тонна этти күрүнеге саткан, 70 муң хаван ооллардын өстүрген. Амгы беш чылда хаван эъдин будуруулгени көрдүнгеп.

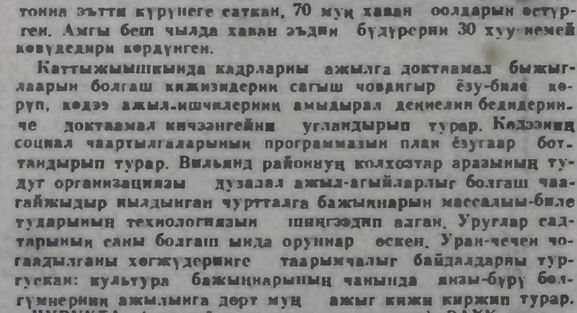
Каттыжымышкында кадрларны ажылга доктаамал бижыгларын болгаш кижизидерин сагыш човагыр ёзу-биле көрүп, көдээ ажыл-ишчилериниң амыдырал деңнелин бедидериниче доктаамал кичээнгейни угландырып турар. Көдээниң социал чаартылгаларының программазын план ёзугаар боттандырып турар. Вильянд районуңуң колхозтар араазының тудуг организациязы дузалал ажыл-агыйларлыг болгаш чаагайжыдыр кылдынган чуртталга бажыңнарын массалыы-биле тударының технологизин шиңгээдип алган. Уруглар садтарының саны болгаш ында оруннар өскен. Уран-чечен чогаадылганы хөгжүдеринге таарымчалыг байдалдарны тургускан: культура бажыңнарының чанында ында-бүрү болгүмнериниң ажылынга дөрт муң ажыг кижи киржип турар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан оң талазынче) РАУК чөвүлелиниң даргазы Юло Рахула, Эстониянын Компартиязының Вильянд райкомунуң бирги секретары Рейн Эльвак болгаш «Лембиту» колхозтуң даргазы Калье Лумп оларның дүжүт ажаалдазының будуузүнде көк-тарааны көрүп турары.

Вильяндыда «Сельхозтехника» каттыжымышкынының мастерскаяларында чыл бүрүде 700 тракторларның моторларын сепгеп турар.

ЧУРУКТА: ажыл-агыйларже чорудуп бээринге база бир трактор белеп.

Пенсионер Айли Лентер «Каркси» колхозка күш ажылчылап чээрби чыл ажылдаан. Колхозтуң тудуп бергени чаагайжыдыр кылдынган хуузунда бажыңында өг-бүлези-биле ол чүрттап олурар.

ЧУРУКТА: А. Лентер уруу Тайми-биле болгаш уруунуң уругларының Райли болгаш Айре-биле кады.

П. ВЕНДЕЛИННИҢ фотолары. СЭТА-ның фотохрониказы.

Чаа өөредилге чылынга уткуштур

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИН ЁЗУГААР

Чаа өөредилге чылы удавас эгелээр. Бо хүннерде башкыларның август хуралдары эгелеп турар. Башкылаашкын ажылында мурнакчы арга-дуржулга, школаларда методика ажылын организастааны, районоларның методика кабинеттериниң ажылы чергелиг айтырыглар ук хуралдарга кескү черни эзлээр ужурлут.

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, эш Ю. В. Андропов-туң ында чугаазы кижи бүрүзүнүң ажылынга харыысалгалыг болуруң күштелдирип, быжыг сагылга-чурумнуг, ажылың будуруучүлүүн база шынарың экижидерни хүлээндирип турар. Улус өөредилге ажылдакчыларының мурнунда салдынган соруулгаларны боттандырарынга башкының чогаадыкчы чоруу, ооң идейполитиктиг биилиг, культурлуг деңнели, методиктиг арга-дуржулгазы база кол черни эзлээр.

Сөөлгү чылдарда школаларда өөредилге-кижизидилгелиг, ажыл шынаржып, школачыларның биилиинің деңнели өзүп орар. Ооң кол идии башкы кадрларның биилиг деңнелиинин бедип турарында. Ооң ангыда школаларның материалдыг базазы быжыглап орар.

Амгы хүннерде районоларда 15 методика кабинединден кол-дуунда дээди эртеминг башкы кадрлар-биле хандыртынган. Түс-түс эртемнер айы-биле башкыларның район методиктиг каттыжымышкыннары, школалар аразында тургустунган база школаларда методиктиг каттыжымышкынналарның ажылы ниитизи-биле багай эвес. Методкабинеттер каттыжымышкынналар удуртукчузу башкыларга боттуг хүзалы чедирип, кол кичээнгейни аныяк башкылар-биле ажылче утландырган. Аныяктарны арга-дуржулгалыг хоочун башкыларга быжыглап турар. Бо талазы-биле ажылды Кызылдың № 2, 4, 14, 15, Чаланаанын № 2, Чыраа-Бажы, Бора-Тайга, Сарыг-Септи № 1, 2, Туранның № 1, 2 школаларында эки тургускан.

Методика ажылын уругларның биилиин хамыладыр, теоретиктиг билиглерин практикага ажыглап билир кылдыр өөредир соруулганы Бии-Хемниң (Л. Н. Ксензих), Каа-Хемниң (В. И. Лавриненко) дээш өске-даа райметодкабинеттер доктаамал боттандырып турар.

Райметодкабинеттер кол эртемниден ангыда, ийнги-үшкү эртемнерни өөредип турар башкылар-биле методиктиг ажылды күштелдирерн чугула. Бо ажылче районолар хошкак кичээнгей салып турар. Республикада методиктиг ажылды элээн бедик деңнелде тургускан школалар бар. Оларның санынга Кызылдың № 2, 4, 11, 14, 15, Кызыл-Мажалыктың № 1, 2, Солчур, Эрзин болгаш өске-даа школалар хамаарышыр.

Методиктиг каттыжымышкынналарның ажылын чогуур деңнелиниге чедир тургускан черлерде башкыларның ажылы эки түнелиг. Оны хыналда ажылдарның түнелин көргүзүп турар. Чижээ, 1981—1982 өөредиге чылында үшкү классчыларның 90,3 хуузу хынаалда диктантының эки күүсеткен болза, 1982—1983 өөредиге чылында оларның 91,8 хуузу хынаалда ажылды багай демдек чок күүсеткен. 1—3 классчыларның 94,3 хуузуун ромчуурар эки болган. 4—10 классларга тыва, орус дылдарга, математикага чоруткан хынаалда ажылдары ниитизи-биле өөреникчилериниң программада киргеп материалды эки шингээдип ап турарын бадыткаан.

Чылдан чылче долу шынарлыг өөредилгени чедип ап турар чогаадыкчы ажылдыг башкыларның саны өзүп турар. Бажын-Алаак школазында К. М.-Д. Суттуг-оол, З. Б. Донгак (Солчур), М. М. Машпаадай (Самагалдай), Д. А. Кимова (Хову-Аксы), О. Д. Ооржак (Саглы), С. М. Достай (Сарыг-Сеп) дээш өскедаа башкыларны мактал-биле адаар бис. Бо башкылар кичээлдиң өөредилиг соруулгазындан ангыда, уругларны бүгү талазы-биле сайзырангай кылдыр кижизидиринче кичээнгейни угландырып турар.

Методика ажылын чамдык черлерде кошкак тургускан. Оон уламындан өөредилгениң деңнели чавыс. Чаа программа-биле ажылдаарынга методиктиг каттыжымышкынналрның ажылын негелдете дүүштүр чорутпайн турар. Орус, тыва дылдарга, төөгү, обществоведениеге өөреникчилерниң билии кошкак, ханы, долу уткалыг, ажыдырал-биле холбаалыг харыны берип шыдаваазы хынаалдалар үезинде көзүлген. Тес-Хем, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Моңгун-Тайга районнарның чамдык школаларында шак ындыг фактылар бар болган.

Башкыларның билиин бедидер ажыл чыл келген түдүм улам чаагайныып, оон утказы, хевирлери чогаадыкчы ёзубиле экижил орар. 1983 чылда ниитизи-биле 1216 кижи, чайгы курстарга 636 башкы өөренген. Чаа өөредиге чылында беш неделялыг программа-биле өөренир алды хөрлыгларны өөредир экспериментал-дыг класстарның, санитар-гигиена база уругларның эр-кыс талазы-биле кижизидилгезиниң айтырыгларын өөредир башкыларынга, уруглар садтарының улуг бөлүктеринге орус дыл өөредирлерге дээш өскелергедаа тускай өөредилгени организастаар бис.

Чайгы курстарга болгаш өске-даа өөредилгелерге башкыларны чорударынче сагыш салбас улус өөредиге оргчанары база бар. Ыланғыя Өөүр, Кызыл, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнарның райметодкабинеттери шак ындыг байдалды болдурбуп турар.

Методиктиг ажылдың база бир хевири — аттестация үезинде рекомендация алган башкылар-биле ажылды экижидерн мурнакчы башкыларның арга-дуржулгазын өөренип, нептередирип болур. Бо ажыл Бии-Хем, Каа-Хем районнарда, Кызыл хоорайда эки.

Уругларның чангыс аай аас болгаш бижимел чугаазынга, хынаалда ажылларны күүсединиге, кыдыраш хынаалдазынга хамаарыштыр негелделерни чёдир көрбейн турарындан бо талазы-биле байдал багай. Уругларның холуун үжүү болгай, кыдыраштарда адрестерни безин орта бижип билбее болгулаар.

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленуму аныяк-өскенниң өөредилге-кижизидилгезин улам экижидер талазы-биле чугула соруулгаларны салган. Бо ажылга башкының ролю үнелеп четпес улуг. Башкының билиг-мергежилиниң хамыдындан, оон хезээде өөредилгезиниден ажылга чедишкиниңг болуруп кол хамаарыштыр.

С. ООРЖАК,
Башкылар билии бедидер институттуң директорунуң оралакчызы.

БРИГАДА КЕРЭЭЗИ БОТТАНЫЫШКЫНДА

Бригадалар чаңгыс аай керээ ёзугаар ажылдап турар бүдүүлге коллективтеринде күш-ажылдың бүдүрүчүлүү бедик, сагылга-чуруму быжыг болуп турар. Ол дугайын СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунга демдеглээн.

Москваның «Станкоагрегат» заводунда бүгү 148 бригада чаңгыс аай керээ ёзугаар ажылдап турар. Ынчаарга ол завод бүдүүлгелерге автоматтыг шугуммарны болгаш дериг-керекселдерни бүдүрүп берип турар. Күш-ажылды организастаарының деңнелгелиг аргазы продукция бүдүрерин ковдеткир болгаш продукцияның шынарын эккиндер артаы завод коллективинге берген. Заводтуң бүгү кылыгаарының 63 хуузунга Күрүненің шынар демдээн тыпсып турар.

ПАСМА-1 деп автоматтыг чаа шугумну интээрин ам «Станкоагрегат» заводта өгелей берген. Автоматтыг ол шугумну кезектериниң чедиг хевирин бүдүреринге ажыттаар. В. А. Сороколетовтуң бригадазы шугумну эптеп турар. Чаңгыс аай керээ ёзугаар бригада ажылдавышаан, планныг даалгаларны 110—120 хуу күүседип турар.

ЧУРУКТА: В. А. Сороколетовтуң бригадазының кежигүннери эптелге цетинге социалистиг чарыштың чоруп турарын хайгаарап корүп турар.

А. ЧУМИЧЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ОРУК: хоойлу болгаш сагылга-чуруум

«Орук шимчээшкинииниң дүрүмнерин үрээни дээш административтиг харыысалга дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Соведиииң Президиумунуң Чарлыы сентябрь 1-де күштүг болур.

Бо хоойлуның принципизиндыг чаа түүлү болза оон чурттуң бүгү девискээрииге күштүг болуру. Чоокку үеге чедир-ле автомобиль оруктарынга чуруумну тударының, шимчээшкин киржикчилериниң хоойлу-дүрүм кижизидилгезиниң, чуруум үрекчилериге административшиг салдар чедирииниң хемчеглериниң айтырыгларын эвилелдешкен республика бүрүзүнге ангы-ангы шинтирлеп, доктаадып турган. Көңгүс дөмей чуруум үрээшкинии дээш ангы-ангы девискээрлерге шуут ангы хемчеглерни онаан турган. Ам болза шимчээшкинииң аймыл чок чоруун хандырары, социалистиг хоойлу-дүрүмиү камгалаары база орук-транспорт озал-ондактары-биле демиселди күштелдирери бүгү улустуң чаңгыс аай херээ болур.

Чарлык болдунган хоойлу-дүрүм үрээшкиниң оон херек кырында иинтиге аймылдыы барымдаалап харыысалганы аңгылай тодаргайлап корүп турар болгаш хоойлуның күжүн орук шимчээшкинииңиң эң-не аймылдыг үрээшкиниериниби демиселче утландырып турар. Хоойлуның база оны ажыттарының кол соругазы — салдар чедирер хемчеглериниң чуруум үрээшкинииниң херек кырында аарының хемчээли-биле эң-не ылап дүгжүрүп хандырары.

Оон-биле холбаштыр Чарлыкта хоойлу-дүрүм үрээшкиниң бүгү талаалыг хандыр деэрии айыткан, ол дээрге оон иинтиге аймылының чергезин шын тодарадыры-дыр. Амга чедир канды-биле хемчег алырда, үрээшкинииң «каржызын» алтыр турган болгай. А «наржы» деп билиишкиниң дыка тодаргай эвес дээрзин практика көргүскен. Дыка-ла каржы ышкаш кылдыр илерээн үрээшкин долганзыр турарларга кандыг-даа айыыл чедирбейн барып болур, а шоолуг «каржы» эвес чуруум үрээшкиниң аар үржүктарлыг-даа болуп болур. Эң-не иептеренгей үрээшкиниериниң тодаргай дазызының Чарлыкта киирген — эмин эрттир дүргедээшкин, шимчээшкини таарыштырар механизм. Ол дээрге чаңгыс аргазы айыткан — озал-ондак болгу дег таварылгага чолаачының хамаарылгазыны тодарадыры. Бир эвес индыг аймылды ол бодунга хамаарыштыр тургускан болза, ол дуржулга чок азы серемчилел чок чоруктан болган түүүп болур, а бир эвес берге байдалга еске чолаачыны таварыштырган болза, түгле бодун бодаап, долгандыр турарларны тоовайн озал-ондак болгу дег байдалды тургускан ол чолаачы дорт бурууллуг деп автоинспекция органнары саналр эргелиг. Ону барымдаалаш чогуур кеземчеи онаар.

Оруң шимчээшкинииңиң дүрүмнериниң үрээшкинии чыл иштинде катап, а ол ышкаш чаңгыс эвес удаа үрээни дээш административтиг салдар чедирииниң хемчеглериң чаа Чарлык, мурнунда тургаиын бодаарга, делгерецгей тодаргайлап турар.

Чарлыктың чогуур түүлеринде **чуруум үрээшкиниериниң аңгы-аңгы хевирлери дээш харыысалганы белдиргии корүп турар**, ол дээрге, чижээ, демир-орукту кежип эртериинии чуруумуң хажыгаиы дээш, оруктарны, оруң шимчээшкинии таварыштырар техниктиг дериглерии үрээни дээш, шимчээшкинге шаптык болдурганы дээш.

Чолаачыларның арага ижери-биле демиселдиң дээштиг хемчеглерни Чарлыкта коргеи. Арага ижери дээрге озал-ондак болурунуң эң-не аймылдыг болгаш дыка иептерээн чылдагааны болгай. Мурнунда-даа ышкаш, бистиң хоойлу-дүрүмнериивис кеземчеии хевирии болгаш чергезии эзирээнииң чергези-биле кирбейн турар. Негелде чаңгыс: руль артынга олурупкан кижиниң организмиие хензиг-даа арага турбас ужурлуг. Ону бир дугаар болдурган кижи 30-деи 100 рубль чедир торгаашр азы транспорт аймаан башкарар эргезии бир чыл чедир казыдар (шак-ла ындыг хемчегни эзирик кижиге машина мундурган дээш база онаар). Бир эвес чуруум үрээшкиниииң соонда бир чыл дургузунда (а чолаачылаар шынзылгазын алыскан таварылгага — чолаачылавас дээш хуусаа эрткен соонда) бурууллуг кижи руль артынга база катап эзирик олурар болза, ол чолаачылаар шынзылгазын бирден үш чыл иштинде алзыр.

Чаа Хоойлуның онзагай чүүлү болза совет эрге-хоойлуның кол принцивии хажыг чок сагып турары — кеземчеи таварылга бүрүзүн барымдаалап тодаргайлаары, чүүл үрээшкиниииң бүгү байдалдарын, а ол ышкаш чуруум үрекчизиниң мезүзүн барымдаалап көрүү.

Чаа Чарлык транспорт болгаш орук-ажылдал организациялариның хевир-дужаалдыг кижилериниң шимчээшкин дүрүмүнде дорт көрдүнмээн коделиишкиниери дээш кеземче онаарының хевирлерин тодаргайлап турар. Үреликтиг, чопшээрел чок эде дерээн, чогуур чуруум ёзугаар бүрүткеттинмээн, техниктиг хыналда эртпээн транспорт аймаан ажылдадып чоруткан дээш бурууллуг кижилерии ондан үжеи рубль чедир торгаар, бир эвес ол чуруум үрээшкиниң чыл дургузунда катаптаар болза, чээрбиден бежеи рубль чедир торгаар. Эзирик чолаачыны азы чолаачылаар эрге чок кижини ажылче үндүрген дээш торгаалдың хемчээли үжеидеи чүс рубль чедир болур.

Оруктарга шимчээшкинге чүгле автомашина чолаачылары кижии турар эвес, ынчангаш оруктарны ажыглап турар бүгү кижилерниң — чадаг кижилериии, чадаг-тергежилериии, **соорткүчүлериии харыысалгазын чаа Чарлыкта корүп турар.** Шимчээшкин таварыштырарының медээлериие чагыртпааны дээш, орук демлектериниң болгаш шыйтыламының негелделерии сагывааны дээш оларга аас сагындырыны кылыр азы үш рубль хемчээлдиг торгаалды онаар. Бир эвес чуруум үрээшкиниииң түүнелиидеи транспорт аймаа, чүүктер, оруктар, дериглер болгаш еске-даа чүүлдер үреглеп болза бурууллуг кижилерии бештеи үжеи рубль чедир торгаар.

Хоойлу шыкгыы, ынчалзада чөптүг. Ол орук-транспорт озал-ондаа-биле демиселди күштелдиреринге, автомобиль оруктарынга сагылга-чуруумну быжыглаарыига дузалаарыбиле чергелештир бисте автомобиль оруктарының калбак четкииiи ажыглап турар хамаатыларның, бүгү кижилериии эргелерии болгаш эргежыктарын камгалаарын хандырар.

В. ЯНЧЕНКОВ,
СЭТА-ның корр.

Москва.

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААР

Совет Эвилели тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар, ядролуг боо-чепсектерии эндере будуреиии болдурбае деп шинтирлиир тура-соруктуг. СЭКП ТК-ның Чиигиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведииiң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андроповтуң америк сенаторлар-биле бееседазының түүнелдериие, ол бееседа үезиидеоон кодургени даштыны политиктиг чаа улуг эгелекчи саналдарыны делегейиiiң хөйиктиии ынчалдыр үнелеп турар. ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң КНО-нуң Чиигиие секретарынга чагаазының дугайын база космос делгемииге болгаш космостан черге хамаарыштыр күштү ажыглаарын хоруур дугаймында КНО-нуң Кол Ассамблеязынга Совет Эвилелиниң киирген нерээииiң төлевилелии маселалыг информациязының даштыкы чепсектери дыңнадып турар.

Спутниктерге удур чепсектиң кандыг-бир хевирлерии космос делгемииче бир дугаарында салыр үндүрбес дээш ССРЭ-ниң хүлээлгезии КНО-нуң чиигиие секретары Х. Перее де Куэльяр кончуг боттуг базым кылдыр тодарадып көргүскен. Космос делгемииге боо-чепсектерии эндерилдирер чорукту болдурбас дээш дем катнаи иүжениишкиннер салырыиче КНО-нуң Кол Ассамблеязы делегей иинтилежилгезиниң сөөлгү ийи чылда каш удаа кыйгырып келгеи деп ол медеглээн. Спутникке удур чепсектии космосче салыи үндүрерии чаңгыс талаалыг хоруур дугаймында ССРЭ-ниң чарлап үндүрген хүлээлгеан — ол угланыышкынга чугула базым-дыр: Черле, агаар болгаи космос делгемииде объектилерии боолаары-биле космоска базазалаттынар кандыг-даа чепсектии космоска шенээрии болгаи тургузарын бүрүи хоруур дугаймында дугуржуушкуиу чедип алыры космоска боо-чепсектерии эндерилдирерии болдурбазының херээиге улуг салымшкыи болуур ийик деп бүзүрелии Перес де Куэльяр илергейхээн.

Космоска даймииы болдурбазынче кыйгырыг Москвадаи чаңгыланып үнген, деп, «Вашиигтон пост» солуи бижээн. Спутникке удур чепсек дугаймында айтырыгны шинтирдээр соругга-биле чөпшээрешкиген дугуржуп алышкынының айтырыыны Ю. В. Андропов америк сенаторлар-биле бееседазынга кодургеи. Чугаалажышкымнарыиың ажыктыг, дээштиг стратегиязын ажылдап кылыры Рейгаииың администрациязындаи совет саналдар иегеп турар. Спутникке удур чепсек дугаймында дугуржуушкуиу чедип алыры космоска боо-чепсектерге контроль херээиге чугула ужур-дузалыг.

Ю. В. Андроповтуң кодургеи ССРЭ-ниң чаа тайбың саналдары спутникке удур чепсекти космосче салыи үндүрерии Совет Эвилелиниң чаңгыс талаалыг хоруур дээш шинтирии эң бедик үнелеошкиниии болдуруп турар деп, АКШ-тың «Херээжеинер, тайбың, дээш демисежидер» дээр организациязының национал башкарыкчызы З. Бжластрито медеглээн. Чепсектиң кандыгдаа хевирлерии космосче салыи үндүрерии хоруур соругга-биле чугаалажымышкымнарга орукту ажыдып бээр төлээле, ол инициативага тоарымчалыг харыыны Каттышкан Штаттарның дүрген-не бергеи турарды эргежок чугула.

Эш Ю. В. Андроповтуң кодурүп үндүргеии Совет Эвилелиниң чаа тайбың улуг саналдары улустарга тайбыңны болгаш аймыл чок чоруктуу хавдырыи бээр. ядролуг дайыыкны кыжаанын чайладыр деп ССРЭ-ниң чүтүлүи база дагыи көргүскеи деп, ГДР-ниң «Нойее дойчланд» солуиу бижээн. Боо-чепсектерии эндере будуреиии күштелдирер талаазы-биле НАТО-нуң авантюристиг планнарынга харыы болбушаан, ССРЭ-ниң саналдарының ужур-дузалыы онза тода кестүп турар. Космоска базазалаттынар чепсекти тургузар дээр АКШ-тың чүтүлүү, чаа америк ракеталарыы Барыын Европага эккеи сайгара тургузарының вашиигтоичу планнары ядролуг боочепсектерии эндере будуреиии улам калбартырының оруун ажыдып, ядролуг месилдежиишкиниiiң тыптыы кедириниң кыжаанын күштелдирии турар. Болуушкуиларың ыидыг янзылыг айымылдыг калбарышкынын болдурбазы— ССРЭ-ниң даштыкы политиказының кол соругазы-дыр.

«Космос делгемииге болгаи космостан Черге хамаарыштыр күштү ажыглаарын хоруур дугаймында керээни чарар дугаймында» айтырыгны КНО-нуң Кол Ассамблеязының үжеи сесски сессииязының күи чүрүмүнга киирерии Совет Эвилели саналдаан деп, ЧССРниң «Руде право» солуиу бижээн. Ол саналын киирбишаан, ССРЭ космос делгемии милитаризастаар чорукту болдурбас чүткүлдү удуртулга болдургааны ол.

Спутникке удур чепсектиң кандыг-бир хевирлерии космос делгемииче бир дугаарында салыр үндүрбес дээш хүлээлге—ССРЭ-ниң күзел-соруктуг чайгылыш чок политиказының чаа чырыткылаичак илерели-дир, оон дээди соругазы—улустарның тайбыңын болгаи аймыл чок чоруун бажыглаары болур деп, Хонойиуң «Нии зан» солуиу бижээн. Бо дээрге Совет Эвилелиниң саналдаи келгеи улуг хемчээлдиг болгаи ханы уткалыг тайбың инициативаларының калбак комплексиниң уламчылавышаан деп, Японияның «Асахи» солуну айыткан. АКШ-биле харылзааларын экижидерииче, дүшкүүлүг чорукту чавырыдырарыиче, Европага ядролуг боо-чепсектерии кызыгаарлаар дугаймында чугаалажымышкынарның чедишкиниииг болурунче бодуиуң чүтүлүи ол база дагыи бүзүрелдиг көргүскеи. Москва дугуржулга чедип алырының үезии ам-даа бар кылдыр саиаи турар. Ынчангаш Совет Эвилели ядролуг күчүлериии кызыгаарын чедип алыр, тайбыңны быжыглаар төлээде, ол үеии улам-на ажыктыг кылдыр ажылдаар бодалдыг деп, ол солуи демдеглээн.

Совет Эвилели бүгү-ниитү тайбыңның эрге-ажыктарының таарышкан доктаамал, эки, кайы-даа талага ажыктыг харылзааларны АКШ-биле тударын күзеп турар деп, Индияның «Нэшнл геральд» солуну айыткан. Оон-биле ССРЭ бир эвес кым-бир кижилер дүшкүүлүг чоруктуң байдалында ССРЭ-деи артык күштүг болгаи турарын чедип алырын кордап турар болза, ол дээрге аймылдыг кордашкын-дыр деп шүүт медеглээн. Америк «першингтерии» болгаш чалгынныг ракеталарлы Барыын Европага сайгара тургузары АКШ-тың бодунга базы чайлаш чок таваржыр улуг уржүктарлыг болур.

(СЭТА).

ЭҢ ЧУГУЛА СОРУЛГА

БЕРЛИН. (СЭТА). Амгы үениң эң чугула соругазы—делегейде болуушкуину улам баксырадыр болгаш делегейниң чаа дайымнары үүгү кээр айымыны улгаттырар ядролуг боо-чепсекти улам эндере будурерии болдурбазы боол турар. ГСЧП ТК-ның Чиигиие секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Эрих Хонеккер Германияның Социал-демократтыг партиязының Баштаар черииин президиумунуң кежигүнү Этои Бар-ны аиаа хүлээп алгаш, чугулаан.

ПАРИЖТЕ БАЙЫРЛАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). Фашистиг эжелекчилерден Парижти хостаанмидан бээр 39 чылынга тураскаатказ баймралдың ёзулалы француз наймысылага болган. Удурламышкын шимчээшкиниинің киржикчилери, фронтучу чораанар, олүмүүн гитлержи лагерьлериие турганнар төөгүдүт тураскаал комплекизиие чыылганнар. Национал камгалал министриниң чамында дайын хоочуннарының херектериинің талазы-биле күрүне секретары Жан Лорэн, ФКП-ниң Политбюро кежигүнү, ФКП ТК-ның секретары Гастон Плиссонье баштаан Француз компартиязың делегациязы, чуртту хөй-ниити организациялариың төлөөлекчилери байырлалдың ёзулалыга киришкеп.

Билдиимес солдаттың хоорүнде моңге оттуң чанында чыылганнар чечектер салган. Фашизмге удур демиселге өлген патриоттарның тураскаалының минутада сакпышкын ёзулалын чыылганнар база кылган.

КНО-НУҢ КОМИТЕДИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Пуэрто-Рикону Каттышкан Штаттар бодуиуң колониязы кылып алган. Пуэрто-Рикога хамаарышпас чорукту доп-дораан тыпсырын Каттышкан Нациилар Организациязының кежигүннери чурттарыиың хөй пууузу иегеп турар.

Пуэрто-Рикоиуң чоиуиуң бот-башкартынар болгаш хамаарышпас эргезии КНО-нуң колониациялың дужурер талазы-биле комитединге киирген резолюция төлевилелиидеи бадыткаан. Ол резолюция төлевилелии Афганистан, Куба болгаш Сирия киирген. АКШтың империализмин Төп Американың улустарыиың салымчолуи шинтирлээр «эргезии» бодуиуг шиигээдип алыр деп оралдашкан нарын үеде Пуэрто-Рикоиуң дугаймында айтырыгны чугаалажын көрүп турарын Кубаның КНО-да доктаамал төлээлекчизи Р. Роа онзалап айыткан.

ЧАДТА БАЙДАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). «Брегеатлантик» деп француз шпиончу самолеттарны Чадче чорудуп эгелээнии «ТФ-1» телекомпаниия дыңнаткан. Национал чаңгыс эптиг шилчиишкии чазаанын (ППНЕ) күштеринге удур ол самолеттарны ажыттаар деп турар. Чадтың соңгу девискээрин эжелеп алыр талазы-биле дайын чорудулгаларынга француз шериглерии доп-дораан киириштирерии генерал Э. Кутаделлас цетеп турар. Чадка моок мурнуида турган француз эжелекчи шериглерии ол командылап чораан.

ЛОНДОН. (СЭТА). Чадта болуушкуииар дугаймында француз хөй-ниитиие дыңнатпайн, чажырып турарын «Таймс» солуи бижээн. Африканың ол күрүнеэзиие—Чадка удур француз болгаш америк холбаарлашкынның калбаргаиы-биле холбаштыр сеткил дүүрээшкиии француздарның аразында сөөлгү үеде удаа күштелген. Чадта байдалдың чидиглеигенииің кол чылдагааны АКШ-тың ол чуртта хөделиишкиниери болуи турар деп, «Уэст Африка» журнал айыткан. Африканың улустарыиың үндезии эрге-ажыктарынга өжээттеи хөделиишкиниерии Рейганның администрациязы кылып турар деп, журнал бижээн.

ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭ

БЕРЛИН. (СЭТА). АДН агенствоиуң дыңнатканын ёзугаар алырга, Закстрюи деп черге (Карл-Маркс-Штадт округ) Герман Демократтыг Республиканың күрүне кызыгаарынче өнчүк-чөңгээлиг халдашкын болган. Кем-бурууллуг билдиимес кижилер ГФРден ГДР-ниң кызыгаарын эртикеш, ооң девискээрииче шугуун киргеи болгаш кызыгаарның камгалал дериишкиниерии үрегдээиир.

Ол өнчүк-чөңгээ-биле холбаштыр федералдыг канцлериниң ведомствозунга ГДР-ниң ГФР-де доктаамал төлээ черии шинтирлиг удурланышкынын медеглээн болгаи бурууллуг кижилерге кеземчеи онаарын иегээн. Делегей эргезиите чөрүшкеи кыдыг үүлгедилериии моом соңгаар болдурбазынче угланган дээштиг хемчеглерии барынын-герман таладан ап чорудар дээрзиие идегелдиг ГДР-ниң доктаамал төлээ черии илергейлээн.

ТЕЛЕТАЙП ДАМЧЫДЫП, ДЫҢНАДЫП ТУР

◆ ПРАГА

Чехословакияга улус ажылагыйының хөй-хөй кол соругаларын шинтирлээриивге дээди өөредилге черлери улуг рольду ойнап турар. Олар чүгле келир үеиин специалистерии бүгү талаалыг белеткээр чорукту боттандырып турар эвес, харын Чехословак Социалистиг Республиканың эртем-бүдүүлге базазының бижиглаарыига улуг салымшкының киирип турар. Прагаиың Карл университединиң болгаш «ЧКД—Прага» каттыжымышкынның аразында янзы-бүрү талаалыг ажыл-ишчи харылзаалар турар. Хоочун дээди өөредилге черииин студентилери болгаш республиканың кол бүдүүлгелериииң бирээзииің ажылдакчылары оиои эртем темаларын кады ажылдап кылып турар. Оларның аразында — бүдүүлгеге лазерлиг техниканы ажыглаары, улуг прокат станнарын башкарар электрон-саналга машиналарыига программаларны чогаадып тургузары, кылып үндүрер продукцияларга металл-эиергия чарыгдалын эвээжедирии киирип турар.

◆ СТОКГОЛЬМ

Швецияга аъш-чем бараанарының өртектери 1982 чылдың июльдаи бо чылдың июль чедир 12 хуу өскеи деп, «Экспрессен» солуи дыңнаткан. Ылаигыя эът, сүт, хлеббулка кылыглар өртээ дыка аартаан.

◆ ВАШИНГТОН

АКШ-тың президентизи Рейган Вашингтон штаттың Сиэтлге чүве чугаалап тура амгы администрация дайынзырак улуг белеткелдерии идепкейжидериниң болгаш ядролуг боо-чепсектерии эидере бүдүрерииің аймылдыг угланышкыны-биле моом соңгаардза баар бодалдының база дагыи бадыткаан.

Америкаиы «эидере чепсеглээриинің» улуг программазыи боттандырып турарын президент албан-дужаалга бодуиуң эң чугула чедишкиниериниң бирээзии кылдыр Ак бажыныи баштыиы чарлаан. Каттышкан Штаттарның стратегтиг ядролуг күчүзүи эң дүрген «чаартырын» оон администрациязы дугаары бир соругга кылдыр саиаи турарын ол бадыткаан.

Ол хирезиида АКШ «боочепсектерии эидере будурерииче чүткүл салбайн турар» дээр аяиныг оон бадыткалдары кедергей-ле ийи арыиныг болган.

◆ КАРАКАС

АКШ-тың нефть компаниларынга ажыктыг кылдыр шивишкии ажыл кылып турган деп буруудатказ, америк хамаатылар Дж. Карсигер биле Дж. Хилдп, ол ышкаш венесуэла 14 кижини ында тудуп хоругдаан. Бо дугайты болган парлалга конференциязында дыңнатканы ёзугаар алырга, национал нефть компаниларынга харыысалгалыг албан-дужаалдарны эзлеп тура хоругдаттырган бо бүгү кижилер Венесуэланың нефть үлетүрүнде ажыл-херектериин байдалының болгаш ол продуктуга өртектер шимчээшкинииің талазы-биле оон планнарының дугаймында информацияны болгаш чажыт документацияны АКШ-да дамчыдып берип турган. Хоругдаттырганнарның, шивон-шивишкии ажыл-чорудулгазының түүнелиидеи чуртка экономиктиг улуг каража таварышкан, а америк нефть компаниялары чүгле соөлгү чылда безин 3 миллиард доллар түп ажып турар иемелде ажык-кончаазы алган.

◆ КАБУЛ

Афганистанның национал экономиказының ииэы-бүрү адырларының, бирги эзлегде үлетпүрүнүң болгаш кодээ ажыл-агыймың хогжулдезиииге кол рольду электроэиергия ойнап турар деп, АДР-ниң эиергетика министри Раз Мухаммед Пактин «Хивад» солуиуң айтырыгларынга харыылап тура медеглээн. Афган чазак ону кичээигейге алгаш, чуртту электрижидерии улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар.

◆ ТОКИО

Чагырыкчы либерал-демократтыг партияның кадык камгалалының талазы-биле чонга удур политиказын «Кызыл крестиң» эмнелгелер ажылдакчыларының профэвилелдериниң бүгү-япон федерациязының Морнока хоорайга болган съездиэи шинтирлиг бурууу шаап турар резолюцияны хүлээп алган. Шериг чарыгдалдарын ковүдеиип алыр дээш социал чарыгдалдарга акша-хөреиги дөөевилээшкиниерии кызырарынче чазактың углаиышкыннарын съездиииң делегаттары шынгыы шүүмүүлеп, япои-америк шериг эвилелиниң хаиылаашкынының, чуртту милитаризастаи турарының айылдыг будуштүүн айыткан деп, «Акахата» солуи дыңнаткан. «Тайбың болгаш демократия дээш демисел—эмнилериии, эң буяиныг мергежилдиг төлөөлекчилериииң кол хүлээлгези-дир» деп, съездиииң документтилериидеи онзалап айыткан.

◆ ОСЛО

Ортумак мракшылдың чаа америк ракеталарын Барыын Европага тургузарын болдурбазы кижи төрелгетеениің кырында диргелип келген ядролуг дайын кыжаанын бүрүи чайладырынче утлайган орукка чугула үе-чада болур ийик. Ол дугайын «Ядролуг чепсекти тургуспас» дээр массалыг норвег шимчээшкиниің парлалга органынга ол организациияның баштаар черииің кежигүнү профессор Э. Альфсен бижээн.

Европага ядролуг боо-чепсектерии кызыгаарлаар дугаймында чугаалажымышкынарның үндезиии чаа ракета системаларын тургузарынче эвес, харын ядролуг боо-чепсектерии эидере будурерии соксадырынче чүткүл болур ужурлуг деп ол чүүлде айыткан.

◆ ДАМАСК

Делегейиин 30-гы Дамаск ярмарказы Сириияның наймысылазында ажыттынган. Бо чылын ында делегейиин 58 күрүнелери киржип турар. Ярмарканың эң улуг дээи киржикчилериниң бирээзии чанчыл ёзугаар Совет Эвилели болуп турар. (СЭТА).

Аштангы америкаииарның санының дүрген көвүдээии АКШ-та национал халаптыг айтырыг болуу бергеи.

Хөй миллиард акша-хөреигиин боо-чепсекти эидере будурериие чазак чарыгдавышаан, социал программаларга көрүлгеи көреглериии камхайыра чокка кызырып турар. Оон түнелиидеи ядыы америкаииарның амыдырал байдалы дыка баксырап турар.

Кылдыиган шимчилелдериин түнелдерии ёзугаар алырга, аштап өлбес дээш дузаламчы дилээи кижилериің саны дүргеии-биле өзүп турар. Ындыг кижилериің саны эрткеи чылын ийи катап көвүдээи.

ЧУРУКТА: Толедо хоорайда (Огайо штат) аштаал кижилериің чем дилеи чиир черииде чымыганнарының эдлег маиашкыны. Чем дилээи аштаан кижилер АКШ-тың кайы-даа хоорайларында эиге-жок хөй.

АП—СЭТА-ның фотохрониказы.

Бистиң календарывыс

СОЦИАЛ БОЛГАШ УГААН-БОДАЛ КЕЖИКТЕРИН БАДЫТКАВЫШААН

Дайын сөөлүндегі үениң совет литературазында Александр Борисович Чаковский эң-не көскү черни ээлеп турар. Ол бөгүн чеден харлап турар. Петербургка эмчи кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген. Самарага (амгы Куйбышев) он чыл школазын дооскаш, Москвага кээп, заводка ажылдай берген. 1938 чылда Горький аттыг литература институдун дооскан. Бодунуң чогаал ажыл-чорудулгазын 1937 чылда литературовед, критик кылдыр эгелээн.

Ада-чурттуң Улуг дайынының эгелээр чылында Коммунистиг партияның үрээлеринге кирген. Дайынның чылдарында шериг корреспондентизи болуп ажылдап келген. Бүзөлеттирген Ленинградка ээлэн каш айларны база эрттирген. 1944 чылда «Ол Ленинградка болган» деп оон үш кезектиг номунуң башкы-гызы парлаттынган. 1948 чылда чогаалчы Мурнуу Сахалин болган Курил ортулуктарынга барып чораан. Совет кижилерниң амыдыралын көргүскен «Бисте шагда-ла арткен» деп рманы дээш Күрүне шаңналын чогаалчыга тывыскан. Оон дараазында чылдарда маадырлыг корей улустуң демиселин көргүскен номну база Парижтен очерктерни бижип турган.

Аныяк кижиниң мөзүг-шынарының хевирлеттинип тургустунарынга хамаарышкан чогаалдарны Александр Борисович 50 чылдарда бижигилээн. Ол дээрге «Амыдыралдың чылы» деп тоожу база «Шилип ап турарывыс оруктар» деп роман болур. Чогаалчының эң эки чогаалдарының бирээзи «Ырак сылдыстың чырыы» деп тоожуну 1962 чылда парлаттынган.

Ленинчи шаңналды алган оон «Блокада» деп романы эң кол чогаалдарының бирээзи болур. Чоокку чылдарда оон «Тиилелге» деп политиктиг романы база парлаттынган. А. Б. Чаковскийниң чогаалдары ССРЭ-ниң улустарының болгаш даштыкы чурттарның хөй-хөй чылдарында очулдуртунган.

А. Б. Чаковскийниң тоожуларының болгаш романнарының болуушкуннары амыдыралдан алдынган, бодунуң үеливиниң идейлиг чорудулгаларыбиле сырый холбаалыг. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Ленинградтың маадырлыг чоруун көргүскен үш кезектиг чогаалында дайын оруу-биле эрткен салгалдың маадырлыг чоруун болгаш бүзүреливиниң, ынакшылды болгаш шынчы чоруун көргүзүп турар.

Номчукчуларга эң-не билдингир хөй болуушкуннарны хаара тудуп турар «Блокада» деп роман делегей төөгүзүнде кайгамчык улуг болуушкуннарның бирээзи — Ленинград чоогунга тулчуушкунга тураскаатты-нган.

«Литературная газета» солунның хөй чылдарда кол редактору болбушаан, чогаалчы хөй националдыг совет литератураның хөгжүлдезинге улуг салдарны чедирип, социалистиг мировоззрениени пропагандалап турар.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Б. Чаковскийниң хөй-нинти ажыл-чорудулгазы улуг: ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвиделиниң баштаар черинiң секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат. Ол—үш Ленин орденниг, Октябрь Революциязы база Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнерниң болгаш хөй-хөй медальдарның эдилекчизи.

ӨҢНҮКТЕРНИҢ ААЛЫНГА

● Демдеглел кыдыраажындан ●

УЛЯСУТАЙГА

Улясутай азы Улястай хоорай Чигэстей гол болгаш Богд гол дээр хемнериң каттышкан белдиринде турар. Ол ийи хем каттышкан Завхан гол дээр элээн улуг хем болуп бадып чыдар.

Хоорайның үстүү талазында даамыр шөлде чүс-чүс ак өглерни кудумчу-кудумчу кылдыр тикпилеткен. Бир дескі ак өг хоорайжыгаш, ынаар электри шугумун база кирген.

— Бистиң хоорайывыстың дачазы-дыр ийин. Мээң өөм база оларның аразында — деп, Тудэв даргавыс чугаалай-дыр.

Хем эриинде асфальтылыг кудумчуну элээп бадып чоруй, гранит хаалыг, кырында кончуг чараш ак беседка тургузуп каан, оон баарында хаалар кырында аргар, те, сыын харап турар. Бедик тей баарында кудумчуга кирип келдивис.

Гостиницага бистя тургузуп каан соонда, хүнүң арткан кезиин анаа эрттирбезин-биле хоорайның ниитя байдалын көөр болдувус.

Баштай-ла хоорай ортузунда Жавхлант толгай дээр баштай көргенивис тей кырынга үндүвүс. Оон Улястай хоорай адыштa дег көстүр. Хоорай үш кезектең тургустунган: хемниң мурнуу талазында даг баарында бүдүрүлге черлери, хемниң сонгу эринде албан черлери, организациялар болгаш чурттакчыларның. Хоорайның музейин база көрүп четтигиптивис. Ийи кат улуг бажында Завхан аймактың девискээринде черниң байлаан, дириг амытаннарын, чоннуң революстуг демиселиниң төөгүзүн, амгы чаартылгаларны, даймының болгаш күш-ажылдың маадырлыг кижилериниң дугайында көргүзүп турар солуп чүүлдер-ле хөй. Ол музейде Тыва АССР-ниң дутайында тускай бүлүм бар. Ону көөрге кижиниң сагыш-сеткилинге өөрүнчүт-даа.

Дараазында хүн Завхан аймактың партия комитединиң ийиги секретары эш Тумэн-Өлзий-биле ужуражылга беседа болган. Аңаа баштай тыва журналистерниң сору-Агазының дугайында, Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының харектерининиң талазы-биле күрүне комитединиң даргазы М. М. Суге-Маадыр чүве чугаалаан.

Завхан аймактың экономика болгаш культура хөгжүлдезиниң дугайында секретарь биске солуп болгаш тодаргай кылдыр чугаалап берген.

— Хоорайда бүдүрүлгелерни барып көрүнер — деш, эш Тумен-Өлзий чугаазын доосту.

Завхан аймак 22 суму, 2 хоорайга хувааттынган. Чурттакчы чону 80 мун ажыг. Аймактың ниитн шөлү 82,4 мун дөрбелчин км, оон 92.8 хуузу көдээ ажыл-агийга ажыглаттынар. Девискээрин дөрт зонага: арга-ховү, ховү, кургагховү, бедик даглар деп чарар. Аймакта 21 көдээ ажыл-агый каттыжышкыны бар. Бир ажыл-агыйга ортумаа-биле 71.7 мун баш мал, 2,4 мун гектар тарылга шөлү, 36 трактор, 15 автомашина онаажыр. Ниитн малдың баш саны 1 млн. 800 мун, оон 1 млн. 300 мукү хой. Бүгү малдың 82 хуузу ниитнiиң хөрөнгизи болуп турар.

Ажыл-агый каттыжышкынарында сартул дээр ужаанын өстүрүп турар. Бир хойдан ортумаа-биле 1382 грамм дүк кыргыыр. Ол хойлар будун чыл иштинде чер оттаар. Мыйыстыг бода малдың 70 хуузу сарлык бир инектеи ортумаа-биле 300 литр сүт саап турар. Чылгы малды Тэс хемнин уксаазы дээр. Ону база дөрт ай иштинде саар, хымыс кылгаш дужаан турар.

Бүдүрүлге талазы-биле Улястай хоорайда аймактар аразының автосептелге мастерскаязы бар. Тосонцэнгэлдиң мяш болбаазырадыш комбинады чылда 54 млн. тушкиптиң продукциязын кылып турар. Тэсте Совет Эвиделиниң дузаламчызы-биле тургусскан комбикорм будүрүлгези чылда 9,5 мун тонна комбикормну будүрүп турар.

Аймакта 35 школада 20 мун ажыг өөреникчи өөренип турар. Башкылар аразында Моолдуң Күш-ажыл Маадыры болгаш республиканың алдарлыг башкылары бар.

Улястай хоорайда хөгжүмшин театры ажылдап турар. Ында шинiиң болгаш музыканың билдингир артистери бар. Ол шыкаш хоорайда садыг техникуму, ПТУ-да муң ажыг сургуул өөренип турар.

Аймактың «Туна» солунунуң редакциязынга ажыл-херээвистиң талазы-биле арга-дүржулга солчулгазының үжуражылышкынынга киргиттивис. Ол база ажыктыг, солуп болган.

Хоорайның будүрүлге черлерине баргаш, ажылчынар болгаш инженерлер-биле ужуражып, будүрүп турар продукциняны көргүзедивис. Чижээлээрге, аймактар аразының автосептелге мастерскаязының ажылында солуп түүлдер бар.

Ол мастерская (завод) Улясутай хоорайның будүрүлгелиг кезээнiң баштайгы дөжээн салган хевирдиг. Хоорай мурнунда хем кежиилдир, өглер чүрту дазыргай хонашка, совет кижилерниң киржилгезивиле ГАЗ-53 дээр машиналар септээр баштайгы мастерскаяны 1967 чылда тургузуп эгелээн. Ынчан аңаа тускай эртемниг аныяк инженер Л. Галсан келген. Оон бээр каш чылдар эрткен, ол аңаа инженердең директор четкен.

— Силерниң автосептелге мастерскаязында каш кижи ажылдап турарыл, чылда чеже машина септээрин? — деп, айтыскаш, очулдурукчу уругже көрүнүп кагдым.

— Бодум орустан харылаарын ораддажып көрейн — дээш, ол шүүт-ла ырыг оруктарга, иштимде ирий эвчок-сунуп кагдым. Ону кым-даа эскербеди шыкаш.

— Бистиң мастерскаявыста 130 ажылчын ажылдап турар. ПТУ дооскан аныяк оолдар, кыстар-дыр ийин. Демги көргенивис аныяктар колдан турар. Олар 4 цехте ажылдап турлар. Хомудаар чүве чок, планны күүседип турар. Оларның аразында СССР-де өөренип алгапнар база бар. Чылда 200 машинаның септелгезин кылыр, а бистер 300 машина чедир септен турар бис.

— Бир машина каш километр эртер ужурлугул?

— Бистиң орук берге, көргеи силер, 360 мун километрни эртер ужурлуг. Ол аразында ийи катап шаптал септелге кылыр.

Мастерскаяның ажылчынарының хөй кезии аныктар болганы-биле кандыг массаполитиктиг ажылдарны, өөредилгеэнн, хостуг үелерин кайчаар организастарын бистиң аныяк эштеривис «Тываның аныктары» солунунуң редакторуу Шомаадыр Куулар, «Молодежь Тувы» солундан Галина Кудрявцева олар айтырыглар салып, бистиң республикада аныктар-биле ажылдарның дугайын чугааладылар.

Ол аразында стол кырында бичии сваэын хаарджакчыгаштa кнопкалар көрүп кагдым. Мээң көрүүмүнү директор эскерип каап-тыр:

— Бо дээрге бистиң мастерскаяда кылып будүрүп турар чүүлдеривистиң бирээзи-дир. Эрги машиналарның хереглээдеп шүүт үнгеп кезектерни катап эзилдиргеш, демир-хүүректер, терге кезектери, чечек тарыыр савалар, кнопкалар дээш амыдыралга хереглеттиг чүүлдерни кылып турар бис.

— Столоваяда аъш-чем продукциязын кайнын ап турар силер? — деп, М. Суге-Маадыр сонуургады.

— Колдуунда боттарывыстың күүжүүс-биле хандыртынып турар бис. Дузалал ажылагайывыста 10 сыар инек бар. Улуг теплица кылып алган бис, анда номидор, огурец дээш еске-даа ногааларны үнер хирези-биле өстүрүп ап турар бис.

— Ажылчынарның амыдырал-чуртталгазынга база бир кичээнгей-дир — деп, бистиң бирээвис деткиди.

— Моолдуң ажылчын ангызы аныяк. Кижи бүрүзүнүң ажыл-амыдыралынче сагыш салырын бистиң партиявыс хүн бүрү өөредип турар. Мастерскаяның чанында ясли-сад база тургустурган. Оон аңгыда 16 кижилиг тудугжу бригада бар. Олар мастерскаяның бодунан эгелээш, ажылчыныарның бажыңнарынга чедир септелгелерни, херектиг чүүлдерни кылып турар.

Автосептелге мастерскаяның ажылы-биле таныжаан соонда, бо чылдың декабрьда ажыглалче киирер эът комбинадынга бардывыс.

Улуг бажың иштинде моол, совет ажылчыныар, инженер-техниктер ажоок улуг соодулга машиналарында бир-ле чүве кылган турлар. Комбинаттың кол инженери Д. Чимед-Ойдов-биле ужуражып дугаалажы бердивис. Бедик сыныг, шилгедек чараш эр (31 харлыг), чугаакыры-даа коңчуг. Краснодарның политехниктиг институдун дооскан кижи болду. Ол комбинаттың дериглерин канчаар тургузуп турарын тайылбырлап көргүстү. Яңзы-бүрү дериглелиг өрээлдер-ле хөй.

— Совет Эвиделиниң киржилгези-биле тудуп турар комбинат-тыр бо — деп, ол чугаалады.

— Маңаа кандыг продукцияны кылырын бистиң директор Д. Довдон чугаалап бээр — дей-дир.

Комбинаттың директору эш Довдон болду Одессаның ашчы-чем үлетпүрүнүн институдун дооскан.

— Малдың шөйүдүлерин тускай арга-биле савалап доңкургаш, Нидерландының чагы-биле чорудар. Яңзы-бүрү музыка херекселдериниң кылын оон кылыр чүве-дир. Ол шыкаш инектиң чүгле бербегей сөөгүнүң узун ажыдаан кылырын Япония чагаан, ынаар чорудар — дээш, ээлээн хөй солуп чүүлдерни чугаалады.

— Бистиң кол продукциявысты Совет Эвиделиниче чорудар. Бо комбинаттан бир үндүрерде чүгле ярыг эът 100 машина болур. Оон аңгыда алгы-кештең, сөөк-мыйыстан яңзы-бүрү кылыглар, сөөк даланын база кылыры көрдүнген. Маңаа ажылчыннар база хөй негеттинер. Чүгле алгы иегинге 200 кижи ажылдаар — деп, директор чугаалады.

Кылып будүрүп турар ажылына улуг чедишкинiнерни аңаа күзээш чорупту-вус.

А. АРАПЧОР.
(Уланчылыт).

Эмчиниң сүмези

ТАРАТПАС ДИЗЕ

Августуң ээниг хүннеринде дыштаган улуг, биче чон сугга эштип, мага-бодун дадыктырарын уламчылавышаан боор. Бо айда ногаа, фрукт аъш-чем магазиннеринiң делгиирлерни бүрүн ээлептер. Бойдустуң хайыразын чон күзелдин-биле садып алыр. Мындыг яңзы-бүрү ногаа, фрукт аймаан чемге чутбайн ажыгдаарга ижин-шөйүндү аарыглары, ылангыя халдавырлыг аарыглар нептерээр. Кижиниң мага-бодунга микробтар таараргa аарыг өөскүүр, оон уламындан кыжык, ижин тавя, паратиф аарытлары тыптыр.

Ижин-шөйүндү аарыының шак мындыг атты алганының ужуру болза. оон өөскүдүкчүзү организмче киргеш, шөйүндүге үрежип көвүдээр. Оон мага-ботту суларадыр. Олар токсиннер дээр хоралыг бүзүмелдерни үндүрүп, хап дамчыштыр мага-ботка тараан соонда, ниитн байдал кошкаар, баар, чүрек, кара-бүүрек дээш ышкаш организмниң кол кезектерни баксыраар.

Микробтар канчаар дамчып кээрил? Хөй кезиниде чутбаан хирлиг холдарны дамчыштыр, яяк-сава, аъш-чем, ойнаракгар дамчыштыр тараар. Хирлиг аъш-чем, ылангыя сүт дамчыштыр база олар нептерээр. Халдавырлыг микробтуг хөрзүнге тараан ногаа, фруктулар аймаа аарыгны өөскүдеринге улуг рольдуг. Чүгдүмаан ногаа аймаан чемге аарыг кижи подшалинкага барбайн, боду эмненир таварылгалар эвээш эвес. Оон түнели бергедээшкинге чедирер болгаш аарыг берге хевирже шилчиир, а чамдыкта хоочурай бээр. Чүгле эмчилер, лабораторлуг анализтериниң дузазы-биле шын диагнозту тургузуп, эмнээшкинин айтыр. Ол аарыг кижиниң байдалын көргеш, ону эмчиниң квалификастыг дузазын ап, диетаны, хүн-чурумуп шыңгыы сагыыры-биле эмнелгече чыттырып эмнээри эки бе азы бажыңга эмнедип болур бе дээрзин шинтирлээр.

Чүгле аарыг кижинiи чогуур үезинде эмнээриикен адыгда, инфекциняны таратпазының хемчээн баш удур алыры база чугула айтырыг болуп турар.

Ижин-шөйүндүвүң халдавырлыг аарыгларын болдурбазының кол болгаш ниитн хемчээ—бажың иштинiң, бажыңнар чанының, албан будүрүлге черлериниң, черле ынчаш чурттап, ажыллап, болгаш дыштанып турар бүгү-ле черлеринистиң санитарлыг культуразын шын тударывыс болур.

Ынчангаш, диэнгериигa удур ажыыды чорудары чүгле медицина ажылдакчыларының эвес, харын хөй-ниитiниң, чурттакчы чонуун база херээ.

Л. КОМЛЕВА,
санитар-чырыдыышкын бажыңының инструктору.

«ЧЕДЕР» ДӨРТ СЕЗОННУГ

Бо чылдан эгелээш «Чедер» курортту дөрт сезоннуг кылдыр организастаан. Республиканың мрак-узак районнарындан улус ажыл-агыйының яңзы-бүрү алырларында ажылдап турарлар аңаа кээп дыштанганнар. Республика-биле кожа хоорайлар Красноярск, Абакан болгаш Шушенское суурдан келгеннер база бар.

Бо чылын ниитизи-биле 861 кижи аңаа кадыкын быжыглап, эмнедип, дыштанган. Курортта дустуг суглуг ванна болгаш хол, буду, ооргa, мойну хоочуранналарны массажтап эмнээр черлер таарымчалыг. Дыштанныкчыларның кадыкшылы дээш курорттуң кол эмчизи Людмила Тока сагыш човантыр ажылаан турар.

Курорт девискээрин көскү агитация-биле дерип, шимээнин эки. Ол бүгү дыштанныкчыларга таарымчалыг. Теннис, биллиард заллары, библиотека үргүлүг ажык, хол бомбүүнге, хол шыдыраага дыштанныкчылар корпустар аайы-биле маргылдажып, спорт шөлүнде массалыы-биле үнүп, маргылдашкан турарлар.

Курорттуң клубунга чоокта чаа Москвадан келген артистер солуп программалыг концертти дыштанныкчыларга бараалгаткан. Курорттуң ажылдакчыларының база дыштанныкчыларның күжү-биле кыска концерттти база организастаан. Концерттиң программазында орус, тыва, моол ырлар, басылар бар болган.

Р. ДОЛЗАТМАА.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 «Ут». 8.40 Эртенги гимнастика. 8.55 В. Врубелевская — «Кафедра». Телешоу. 11.15 «Братские эвээ келгеним». Документалдыг телефильм. 11.35 «Томаверхор» деп Лейпциттиң оолдар хорлуун концерти (ГДР). 12.00 Телемедээлер. 12.05—15.05 Чаңсар. 15.05 Телемедээлер. 15.25 Документалдыг телефильм. 15.55 «Билиг — күш». Тележурнал. 16.40 И. Сац биле М. Рехвергериниң музыказынга Москванын күрүшкин чуртталгазын музыка театрының тургускаяны фильм-балет. 18.05 Суг спортунуң хевирлеринге Европа чемпионады. 18.30—18.45 Чаңсар. 18.45 Бөгүн делегейде. 19.00 ССРЭ-ниң Илгичи херектер министерстводузунуң хлеб-ер-коргузуглуг оркестри ойнаар. 19.35 «Силерниң бажыңнарның адрези». Уран-чечен фильм. 21.00 «Ут». 21.35 «Кинопанорама». 23.05—23.25 Бөгүн делегейде.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 Эртенги гимнастика. 8.20 Эртем-нептерелдиг фильм. 8.50 Брестe улусчу танцының «Радость» ансамблиниң концерти. 9.15 «Мен — бөгүн болгаш даарта». 10.00 Мультфильмнер. 10.35 Шыырал школазы. Бирги дамчыдыла. 11.05 «Аныктар адрестери». 11.35 Аңгай дыл. 12.05 «Лесневскихтериниң өг-бүлезин» деп уран-чечен польша фильмниң 2-ги сериязы. 12.55 Э. Казакевич. «Көк кыдыраш». 13.15 Г. Берлиоз — «Фантастиктиг симфоняны». 14.10 Суг спортунуң хевирлеринге Европа чемпионады. 15.10 С. Орловтуң шүлүктери. 15.55 Телемедээлер. 16.00—18.00 Чаңсар. 18.00 Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 «Филармония дугайында сактыышкын». Телефильм. 18.40 «Чечектел-ле, төрээн Тывам!» Агитбригадалар көрүлдезин. Монгун-Тайга районнуң агитбригадаларының концерти. 19.10 «Азияның төвү». 19.40 Телемедээлер. 19.50 Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.15 Чадаг-терге спортунга делегей чемпионады. 21.35—23.40 «Амыдыралче ырыы-биле». Аныяк күүседикчилериниң Бүгү-эвилел телекөрүлдезин.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

АВГУСТ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Тревожное воскресенье» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «ВУК» 15.00, «Записки молодого взрывника» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Путешествие будет приятным» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «С тех пор как мы вместе» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЯГЫ»: «Извините пожалуйста» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЭМНЕЛГЕ ЫРАК ЭВЕСТЕ

Шахтёрлар чурттаар чаа «Восток-2» микрорайонуун бүгү чурттакчыларын ээлчегде 500 кижи хүлээп алыр хөй яңзы мергежилдиг эмчилерлиг поликлиника үүттка алган. Ону ажыткаңы-биле Караганданың ол хөй кижилиг районуна медицина комплекизи тургустунары доозулган, ам-мында эмнелге, дүргеи дуза чедирер станция, аптека кирип турар.

— Чоннуң чурттап турар черинге эмчи дузазын чедирериибиле холбашкан социал хөгжүлде планының бир чугула чүүлү күүсеттингени ол—деп, хооркүүскөм даргазы Б. Абдрахманов чугаазалды.—Ужен чылдарда чурттаар бажыңнарны хоорайның ангы-ангы черлериниде тургустунган шахталарны долгандыр тудуп турган. Ол чонга эмчок, ылаңгыя аарыг кижилерге дүрген дуза чедиреринге шаптыктыг турган. Олар специалиске шинчидер дээш чамдыкта дыка ырак чоруур.

Ол айтырыгларны шинтирлээринге чаа микрорайонларны комплекстиг тудуп эгелээнин дузалаан, оларда культура-амыдырал объектилериниден аңгыда ол кезек чурттакчыларга четчир эмнелге черлерин тудары база кирип турар.

С. МАТАЕВ,
СЭТА-ның корр.
Караганда.

КИЖИЗИДИЛГЕГЕ ХАМААРЫШТЫР

Чаа өөредилге чылында ниитя билиг школаларының өөредилге-кижизидилге ажылдарының кичээнгейинiң төвүнге партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның сөөлгү Пленумнарының шинтирлерин, СЭКП ТК-ның Чикгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Ю. В. Андроповтуң чугаалары болгаш өске-даа чүгле башкылар эвес, ада-нелер-даа билген турары артык эвес.

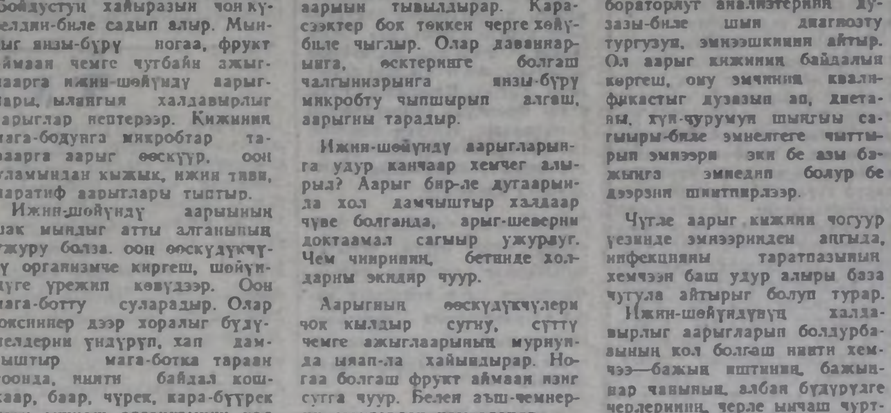
РСДРП-ниң 80 чылының дугайында материалдарны база калбаа-биле ажыглаары көрдүнген. Ону түс-түс бөлүктер аайы-биле өөредир апаар. Эге класстарга, ортумак болгаш үстүү класстарга кандыг темаларны өөредирин, класстан дашкаар ажылдарга оларны канчаар ажыглаарын айтып турар. Ол шыкаш эрешгелээр чорукту чайладырынче, өөредилгениң амыдырал-биле сырый харылзазынче, ниититинге ажыктыг күш-ажылга школачыларны белеткээринче сагыш салып, өөредилгени хөлүп эрттир нарыыдадыр чорукту болдурбас дээн.

Мен чаа эгелээрим үжен ийиги өөредилге чылынга база эки белеткеинiп турар мен. Башкылаашкынын шынарынче, оон идей-политиктиг утказын бедидиринче сагыш салдынган. Бистиң ажылывыска шынчы дузалакчылар—ада-нелер болур ужурлуг.

Бо чылын 6 «в» класс-биле ажылдаар мем. Бо класска сентябрь бирде башталгы кичээл—тайбыңнып кичээли болур дээрзин шупту билир бис. Дараазында неделяларда алдыгы классчыларга «Коммунист—чоннуң аас-кежии дээш, ленинчи партияның идеяларының чедишкиннери дээш темага класс шагы эрттирерин планнап алган мен. Бисте аныяк башкыларга методиктиг дузаны хоочуннар чедирип турар бис.

Үстүнде чугаалааның класс шагынга Хову-Аксының хоочун ажылчыны коммунист Сергей Мөчекович Тумен-Хөөну, 48 чыл партия стажтыг К. К. Хорлууну болгаш өскелерин-даа чалаар бис.

О. КОРОДА,
Хову-Аксы № 2 школазының башкызы.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ «Улуг-Хемниң саарыынга» деп фотозтюду.

агаар

Бөгүн республикага бүргеи, аязыр, чамдык черлерге биче чаъстаар, дыңмырзор. Соңгубарының чүктеи хаттың дүргеии секундада 9—14 метр, өй-өйлеп хат 18—23 метр чедир күштелир.

Дуне 8—13, чамдык черлерге 0—5 градус чылыг. Хүндүс 18—23, чамдык районнарга 10—15 градус чылыр.

Кызылга кезек булуттаар, биче чаъстаар. Соңгу-барының чүктеи хаттың дүргеии 9—14 метр, күштелгенде 18—23 метр чедер.

Дуне 10—12, хүндүс 20—22 градус чылыг болур.

ЧАРЛАЛДАР

Бичии уругларның «Өөрүшкү» дол ыр болгаш танцы ансамблинге 1983—84 чыл өөредилге чылында немелде хүлээп алышкынны профэвиелиелер аразында бот-тывынгыр ураа чүүл бажыңы чорудуп турар.

Ийиги класстан чедиргi класс чедир өөреникчилерни хүлээп алыр. Ансамбльге киреринiң ырларын дыннаар хуусаазы—1983 чылдың августың 27-деи сентябрь 7-ге чедир эртенгинiң 10 шактан хүндүскүнүң 13 шакта болур.

Адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 29, телефону 2-24-11.

Киреринi күзээнiлериниң адапелериндеи билдиришкинерни ансамбльдиң директорунуң адынга киирер.

Доктаамал ажылдаар кылдыр бызаңчыларны, штукатурларны, малярларны, плита эптекчилерни, албан черинiң чиик автомашиназының, автобузунуң чолаачыларын «Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелеги чалап турар. Ол шыкаш бызаңчыларның, штукатурларның, малярларның, плита эптекчилериниң мергежилге өөренирлерин база чалап турар. Өөредилгени будурүлгеге ажылдап тургаш чорудар. Өөредилге үезинде 75 рубль хемчээлдиг стипендиями ай санында төлээр.

Бот кижилерге чаагайжыды туттунган ниитн чуртталга бажыңын, өг-бүлелиглерге —эзлчег ёзугаар квартира бээр.

Эргелеалдың адреси: Кызыл хоорай, Складская кудумчузу, бажың № 1 «а» (№ 5 автобус-биле «Столовая» деп доктаар черге дүжер). Телефону: 2-28-33.

Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерстводузуна мергежилдиг машинакчы дарый хереглеттинип турар.

Адреси: Кызыл хоорай, Чүлдүм кудумчузу, бажың № 38, телефонинары 2-34-90 болгаш 2-33-92.

Редакциянның адреси:

667000. Кызыл. Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 9 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызарының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солуп кезбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1088.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының харектерининiң талазы-биле күрүне комитединiң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00230

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 199 (12289) | 1983 чылдың август 27, суббота | 1925 чылда үнелевлеттингеш | Өртээ 3 коп

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» доктаалынга хамаарыштыр политхүн республиканың хоорайларынга, районнарынга, ажыл-агыйларынга, үлетпүр бүдүрүлгелеринге дүүн болуп эрткен. Ону эрттиреринге республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, ажыл-агыйларының, транспорт, тудуг организацияларының, амыдырал хандырылга болгаш өөредилге черлериниң база өске-даа организацияларның удуртукчулары киришкен.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле партияның болгаш чазактың доктаалдарын ажыл-херекке удуртулга болдуруп, боттандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни күш-ажылчы коллективтер алгылаан.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИНГЕ-ШЫНАР БОЛГАШ ТЕМП

Бөгүн «Шын» солун КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАРНЫҢ ТУГУН сигенчи Чоруңмаа Хүлер-оолдуң чедиишкиниге турасказадып көдүрген.

Кызыл районда «Кара-Хаак» совхозтуң мурнакчы хойжуу Хүлер-оол Савдакович Чоруңмаа он бирги беш чылдың өзек чылында он тонна сигең белеткээр онаалда алгаш, ону ийи катап ажыр күүседир социалистиг хүлээлгени алган турган. Ук малчың бодунуң сөглээн сөзүнге ээ болуп шыдаан болгаш бо хүннерге чедир ужен ажыг тоннаны белеткээн ажылдап турар.

Мал чеминиң белеткекчилериниң мурнакчыларындан үлегер ап, социалистиг чарышты улам калбартывар!

ШАПКЫНЧЫДАР ХЕРЕК

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбыры 11 муң 600 баш чартык-нарын дүктүг хойлуг. Шупту 22 коданда хаара туттуглаан. Чыл санында хойнуң чарыгдап турар мал чемнери ортумаа-биле алырга, 1200—1500 тонна чеде бээр. Ол үүтле кезип белеткээн чайгаар үнген мал чемнери болур. А тарып өстүрген культуралардан белеткээн база витаминниг сиген далганы, будук-бүрүңү саналр болза, деизизи оон-даа хөй. Ынчангаш бир эвес бо салбырның бүгү малы кыштың хүр-менди ашсын дээр болза, ортумаа-биле 2500—3000 тонна янзы-бүрү мал чемнерин чогуур хуусаада четчир санныг кылдыр белеткеп аар апаар.

Бо хүннерде мал чеми белеткээр ажылдар салбырда кандыг чоруп турарый? Июль 25-тен август 25-ке чедир республикага шалыпчы айны чарлаан болгай. Оон негелделерин база кыйгырыын деткири, аңаа идепкейлиг киржири ажыл-агый бүрүзүнүң үлээлгези. Ынчалза-даа август 20-ге чедир аянгатыжылар 400-ле тонна сиген кезип белеткеп аар аргалыг болган. Ол дээрге планның үүле 30 хуузу-дур.

Бо чылын сигең-шырбиштиң кайда-даа эки үнгенин салбыр эргелекчизи С. Саая хөлчок таарыныл, магадап чугаалап олурду. Сигең белеткелинде янтизи-биле 113 кижи хаара туттунган. Салбырның хойжу 22 коданыдан малчыннар чер-черде сигенни хол кадыыры-биле кезип турар.

Салбырның чурттакчы чонун агитквартиралар аайы-биле бөлүктээш, сиген белеткелинче калбаа-биле киирген. Ынчалза-даа мында күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак, будурүккүлүү куду дээрзин хүндүскүүнүң 4—5 шак үезинде суурже чаңып орар сигенчилерден эскерип, көрүп болур.

Механизастаттынган сигенчи звенолардан дугаары бир звенонуң ажылын макталдыг деп санап турар. Мында машина-тракторнуң эдилели эки, кижилериниң хей-аъды, харыы-салгазы бедик. Ылаңгыя механизатор Бөлүүм-оол Ооржак, механик Маадыр Чыргал хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Аянгатыжыларның санап турары-биле алырга, бо чылын сиген белеткээр планныг ажылдарны күүседири берге. Моон чылдагаанывга чүү мурнай соок, орай часты, чаъс-чарны хамаарыштырып турар. Ол эвээш эвес доктар, шаптык болганы чугаажок-ла харын, ынчалза-даа кол-ла чылдагаан бо чугула кампанияга кошкак белеткел база организас чок чорукта дээрзин салбырның удуртукчулары, специалистер иннинир хөннү чок болду. Суурда Адыг-оол Монгуш, Орлан Монгуш ышкаш ажыл кылбас, маңгысталчак амыдыралдыг кижилер ам-даа бар. Оларны бо чымыштыг үелее ажыл-херектерге хаара тудары албан тургаш.

Салбырның специалистериниң кол-ла нордап, бүзүрел турары — 50 гектар черде тараан мал чеми культураларның дүжүдү мүн-не үүгээр. Ынчалза-даа малчын Маадыр-оол Монгуштуң хууда 12 инээ ында кире бергеи саза баскан, девээлээң, чиген турган черинге четтиннс. Кандыг-даа эт. кылган иш кадагалал, хумагалал чокта өртек, үне чок каар деп чүвени салбыр эргелекчизи С. Саая сөс кырында аажок эки билир болган. А херек кырында ол мындыг эвестир дээрзин үстүнде чижек көргүскеп.

Республикага чарлаан шалыпчы ай доозулган. Аянгатыжылар маңаа киришкеш, оон негелделерин күүседип шыдаваан чорук салбырның, совхоз директжизының удуртукчуларын база специалистерин бодандырар ужуолуг.

Эртеннерде чер кырынга шалын дүжүп, күстүн кыржан тыныжы билдинип кээп турар апарган. Арткан каш хонуктарда мал чеми белеткээр ажылдарны улам шапкынчыткаш, хожудаашкындан дарый үштүүмээ болза, аянгатыжылар бо кыжын малын хүр ажырып аар бис деп азваашкын ал кайын шыдаавр.

О. МОНГУШ.
Барыын-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.
И. ИРГИТ.
«Шынның» корр.

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИЛГЕНИҢ БАЙДАЛЫНГА

Кызылдың сүт заводунуң кызыл-булунумга ажылчынар, инженер-техниктиг ажылдакчылар, эргелел аппаратының албан-хаакчылары долдур чыглып келген. Ол дээрге республикада эртип турар чаңгыс ай политхүнге тураскаатказ коллективтиң иштин хураалыдыр. Хуралды мында партия организациязының секретары В. Ф. Сыменкова политхүнүнүң үжүр-утказынга хамаарыштыы кыска таймылбыр сөс-биле ажытташ, илеткел кылып. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң доктаалы-биле таныштырары-биле Тывааның сүт комбинадының директору И. С. Юртаевке сөс берген.

— Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун бүгү талаллыг быжыглаары экономиктиг болгаш социал хөгжүдениң планнарын чедиишкиниг күүседиринге, улус ажылагыйының ажыктыын бедидеринге, амыдыралдың социалистиг хевиринин үндезинерин улам быжыглаарынга база массаларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин бедидеринге, демократияны сайзыраңгайжыдарынга эң чугула негелде болуруп доктаалда айыткан — деп, ол демдеглеп, доктаалдың кол утказы-биле коллектив кежигүннерин таныштырган болгаш ону заводтуң ажыл-чорудулгазынган, амыдыралывдан тодаргай чижектер-биле бадыткап турган. Завод болгаш комбинат бөш чылдың нйи чартык чылының планныг ооаалдаларын чедир болгаш ажыр күүседип, улам деңдески ажылдан турар апарган.

Бо дээрге бүдүрүлгениң, күш-ажылдың, планның сагылга-чурумун чогуур деңнелге тургузуп, ону күштелдирер талазы-биле администрацияның, партия, профсөвилел, хөй-ниитя организациязының шудургу чорудуп келген ажылының түмнели. Идей-кижизидилгелиг ажылдарны план ёзугаар. «Билиг» иннтилелиниң организациязы-биле дугуржулга ёзугаар чорудуп келген. Экономиктиг болгаш политиктиг өөредилге системазында «Агроүлетпүр комплекизи» деп курсту өөренип эртип турар.

Сагылга-чурумну күштелдиреринге дүүштүр көскү агитацияны чаартказ. Заводтуң девискээринче киргеи кижи бүрүзү «Чалгаа кижи — коллективти буждартадып турар. Ажыл шагының үзүкчүзү — бүтүдеге хора чедирип, бодун болгаш күрүнеи оорлап турары ол» деп лозуңнуг плакатты дораан эскерип каар. Ында чурум үреэни дээш кандыг шаңнал-мактаалдарны, чнгелделерни казыырын, хемчеглерни алырын тодаргай айыткан.

Бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үрекчилериниг хамаарыштыр ындыг хемчеглерни ажыглаптаа келген. Механика цегинин слесарь А. Кызманов, сава складының чүдүрүкчүзү Н. Уваров, компрессорщик В. Мязин олар ол хемчеглерни боттарынга чүктээн-даа. Компрессор цегинин начальныгы И. Сергеев ажылчын туружун каапкаш чоруткаш, дериг-хереклелерниң аиаа туруушкунун болдургаиы дээш база хемчег алыскан.

Технология чурумун сагыйвайн баарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларның идепкейнинн четпес чорунган завод чамдык талазы-биле карылгалыг, продукцияның чамдык хевирлерин чедир бербейн баар таварылгалар бар. Бо талазы-биле база ажылдаары чугула.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тин «Күш-ажылчы сагылга-чурумну быжыглаарының талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалын илетселчи база таныштырган.

— Ажыл үезинде сагылга-чурум үрээр, арага ижер таварылгалар канчап турун кээрил деп айтырыгны администрация, партия, профсөвилел организациялары боттарынга салгап бе? Ол үүл дээрге ажылды организастап турарында четпестерден, кижи бүрүзүге чедир ажылдавайн турарындан хамаарыжыр — деп, бодунуң саналынга деңзилекчи К. Гладышев чугаалаан. — Ажыл шагының чидириинин чылдагааны база ында. Бисте чаа келген дериг-хереклелер үүте даштын туруп-ла турарый? Хей үштүн салыр дыштанып өрээлдер үүге ажылчыннарга таарымчалыг кыдыр дерип тургустунмааныл? Бо болгаш өске-даа айтырыгар талазы-биле администрацияның талазындан хемчег алыр үезин келген — деп, ол шүүлгүүлээн болгаш доктаалдарны деткип, ол дээш ажылдаарынге өөрүн кыйгырган.

Күш-ажылдың байдалдарын экижидери, сагылга-чурум үрекчилериниг эштеш чок байдалды тургузары дээш боттуг хемчеглерни ап чорударыи чазанывчы Г. Новосёлов, сава чүүкчүзү Д. Старобубова, чолавчы В. Козлов, кол механик В. Подрезенко олар чугулалап чугаалап, боттарының саналдарынга доктаалдарны бүрүнү-биле үүлдүгээүнүп, оларның чогуур үезинде боттанып турарын деткээннер.

Хуралдың түнелинде заводка\социалистиг сагылга-чурумну улам быжыглаарының талазы-биле хемчеглерни хүлээп алган. Партия, профсөвилел хуралдарынга сагылга-чурумнуң байдалын, хемчеглерниң боттанып турарын доктаамал чугаалажып, идей-политиктиг кижизидилгени күштелдиреринин тодаргай хемчеглерни ында айыткап. Ажыл шагын чөп ажылгаарының, күш-ажыл байдалдарын экижиринин, ажылга озалдакчы болдурбазының хемчеглерин план ёзугаар чорударын кол инженерин албанныга даскаан. Сагылга-чурумнуң хоойлу-дүрүм нормаларын, кижизидилгени калбаа-биле чорударын тодарадып айыткан. Ажылды организастаарының бригада аргазы ышкаш деп-шилгелиг аргаларын улам иештередириниң чугулазын онаалап демдеглээн.

Хурал бедик деңвелге, идепкейлиг киржилгенни байдалынга эрткен. Херек болза ам ол эгелээн чүүлдү амыдырал туруштут, шудургу боттандырарында.

М. САЯЯ.

СӨЗҮН БЕРГЕННЕР

Республиканың бүгү ажылнышчылериниң ортузунда политхүн болуп эрткен. Черде ынчаш сагылга-чурум, бедик харыысалгалыг чорук, ажылчын арын-нүүр дугайында чугаа сөөлгү үеде ужуүн чугула айтырыг апарган болгай. Ол ындыг болбас-даа арга чок, чүге дээрге чурум чок болза, ажылдың будурүүчүлүүнүндаа, шынарының-даа дугайында, немелде продукция-даа дугайында кандыг чугаа турар боор.

Бистиң Коммунистиг партиявыс болгаш Совет чазак күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче доктаамал сагыш салып келген. Күш-ажылчы, будурүлгени болгаш күүсекчи сагылга-чурум дугайында айтырыгны СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.), ооң соонда июнь (1983 ч.) Пленумнарынга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Ю. В. Андропов чидим-биле болгаш принципиалдыы-биле көдүрүп үндүрген. Чооктa чаа СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» доктаалы база үнген. Ынчангаш бүгү чон бо хүннерде корум-чурум, ажылчы болгаш күүсекчи сагылга-чурум дугайында, харыысалга дугайында чугаалы будурүлге, ажылчын коллектив бүрүзүнде шынгыы чорудуп турар.

Бистиң автобаза коллективиниң чолаачылары, ажылчыннары, албан-хаакчылары политхүнде шүүлү чыглып келгеш, үстүнде айыткан доктаалды чугаалашкаш, ында бистиң будурүлгеде цех, бригадага, кижи бүрүзүнге хамаарыжыр одурүтларны сайгарып, ажылдап турар байдалывысты аналиэтеп көрдүвүс. Чурум дугайында чугаа моон мурнундаа-да туруп турганы билдингир. Коллективтиң партия, профсөвилел болгаш өске-даа хөй-ниитя организациялары арагачыларга, чурум үрекчилериниге, ажыл шагы үзерлерге удур эвээш эвес профилактика ажыжиктиг-Хая салбырынга партия райкомунуң киидис эргелекчизи Д. Б. Саая, Хөнделең салбырынга көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профсөвилел райкомунуң даргазы Ш. И. Намнан болгаш оон-даа өскелер болуп эрткен политхүнге киришкен.

Политхүнден чугаалаан Чижээ, эш-хүү суду (даргазы И. Аюевченко) биле профилактика төвүлели (даргазы В. Камзалаков) кады чүгле чурумну үреп каан кижилерин хураа мурнунга тургузарынга өйлешпейн, кижилер-биле тускайлаш ажылды чорудуп, өг-бүлезинге чедип, баш удур профилактика ажылын чорудуп келгеи.

Бригадалар болгаш ажыгаигы чолаачылар ортузунга социалистиг чарышты организастаарда база бир-ле дугаарында чолаачы кижиниң хууда көргүзүглерии эвес, оон ажылчы арын-нүүрүн, иштинки мөзүн-шынарын, эш-өөрүнге хамаарылгазын чугула кичээнгейге ап, ону ниити коллектив кежигүннериниң хуралынга чугаалажып, чонга кескү кылдыр чорудуп турар бис. Чүге дээрге кижилериниң боттарының аразында быжыг харылзаа, будурүлгениң, ниити коллективтиг сорулгазы найыралды быжыктырар, кижилериин бот-боттарының аразында билчир чоруун чедип алырынга киришкен. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар дугайында чугула доктаалды коллектив бүрүзүге делгеренгейи-биле хаиы тайылбырлавышаан, доктаалда айыткан чүүлдер-биле будурүлгелериниг, организациялардың боттарының ажыл-амыдыралы-биле холбаштырганы дыпнакчыларының кичээнгейин улам-на хаара тутказ. Ынчаагаш чөп аңаа сонуургалдың көргүзүп, санал-оналын берген, хөй айтырыгларны салгап.

Сельхозтехкүркомнуң районда салбырынга партия райкомунуң оргилдаг эргелекчизи Н. Ч. Монгуш, септелге-тудуг участогунуң, ортке удур албан черниин коллективтеринге — СЭКП райкомунуң секретары Ч. М. Монгуш; харылзаа белдириниң, райпонуң, тудуг организацияларының коллективтеринге З. Ш. Бады-Хөө, Ш. Л. Чооду, А. С. Куулар олар политхүнүнү эрттиргеннер.

«Торгалыг» совхозка — партком секретары С. Д. Тул, «Ак-Чыраага» ол совхозтуң директору Д. К. Майныды, «Коммунизмче оруукка»— партком секретары Э. А. Ондар олар күш-ажылдың сагылга-чурумунуң дугайында доктаалды делгеренгейи-биле тайылбырлавышаан, чонуңуң айтырыгларынга харыыларны бергеннер.

Сиген шөлдеринден медээлер

САРЛЫКЧЫЛАР—МУРНУНДА

Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының сарлыкчылары Иван-оол Күжүгеттиң удуртулгазы-биле ниитиниң малынга быжыг чемсуурну тургузар херекке идепкейлиг киржип турарлар. Сарлык кадарчызы О.Х. Күжүгет эрткен чылын Кызыл-Хаядан 10 тонна сиген кезип алган, бо чылын база оон хөйнү белеткеп алыр дээш ажылдап турар.

Ол-ла совхозтуң сарлыкчылары Ш. Монгуш, М. Ооржак, Ю. Монгуш олар сиген шыгжаар кажаалары кылып, белеткээни мал чемни чидириг чок кадагалап алыр дээш бүгү хемчеглерни ап турар. Сарлыкчы Шоюн-оол Күжүгет 2146 долгак сигенни белеткеп, кургадыры-биле ыяштар будуктарында аскан.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

СИГЕНЧИ АЛЫШКЫЛАР

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Д. Күжүгетке удуртқан механизастаан звенозунда оон дөрт дунмазы мал чеми белеткеп ажылдап турар. Акызының соон салгаан механизаторлар Даш-оол, Кара-оол, Хунай-оол олар — звеноиуң шалыпчылары. Кыс дуңмазы Татьяна мында повар.

Алышкыларның бактаап киржип турар звенозунда КСК-100 деп маркалыг сиген кезер ийи комбайн, прессподборщиктер болгаш өске-даа техника бар. Ук коллектив бо хүннерге чедир барык 500 тонна сигенни белеткээш, планның 60 хире хуузун күүседир чоокшулай берген.

Б. КҮЖҮГЕТ.
Чөөн-Хемчик район.

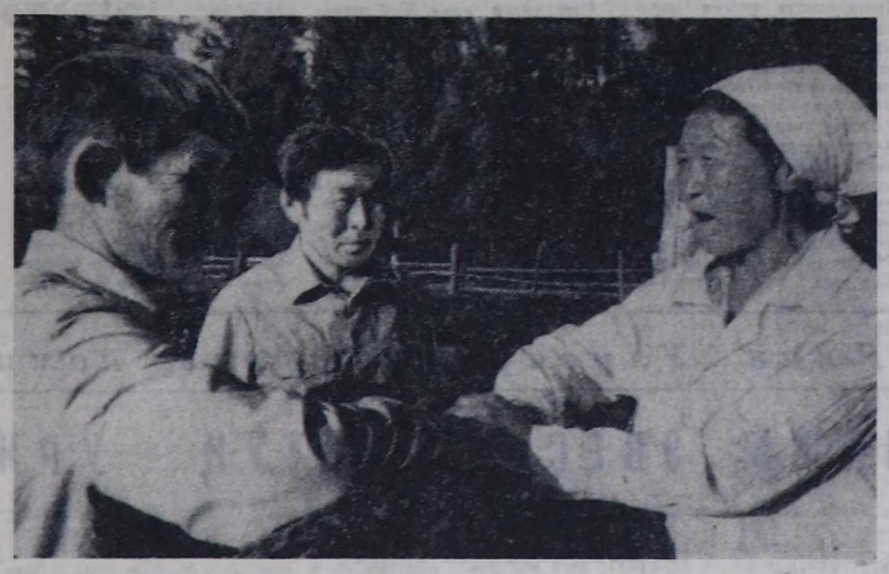
АГИТКВАРТИРАЛАР БАЗА...

«Дөң-Терезин» совхозтуң ховуу-шөлдеринде ажыл-иш бо хүннерде улам хайнышкынныг апарган. Малчыннар, сигенчи бригадалардан ангыда, ында суурнуң организациялары, чурттакчылары, агитквартираларның кежигүннери база ол ажылче хаара туттунган. Ылаңгыя уруглар садигинин П. Кууларга удуртқан коллективи база эки киржип турар.

Совхозтуң өг-бүлелериниң аразында күш-ажылчы маргылдаага Домчут-оол Ооржактың өг-бүле звенозу тнилекчи болуп келген. Ол ышкаш совхоз ажылчыны Саадак Ооржак фолдары-биле хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турар.

Агитквартираларның мындыг идепкейлиг киржилгезинин ачызында келир кышка үткүштүр совхозтуң малының чемнери улам немежип, бединбедик сараатгар хүннүң көвүдеп турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери сүт бүдүрерин ковүдедиринге мал чемнери улуг рольду ойнаар деп санап турар. Ынчангаш чыдың-на сиген белеткелинге идепкейлиг киржип келген. Бо чылын 90 тонна сиген белеткээр хүлээлгени алган, ону күүседир дээш саанчылар, инек кадарчылары хостуг үезинде бүдүрүкчүлүг ажылдааннар.

Дөргүнчүлер хүлээлгезин бо хүннерде күүсеткеш, оон ажыр 30 тонна сигенни белеткээр немелде даалганы алгаш, ам ону күүседир дээш ажылдап турарлар.

Фермада партбөлүк сигенчилериниң ортузунда чарышты дээштиг организастаан.

ЧУРУКТА: партбөлүк организакчызы Д. Д. Ондар (оң талазында) инек кадарчылары Сат Монгун-оол, Сат Биче-оолбиле мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле чугаалажып тур.

Политхүнден медээлер

Кызыл район

Район төвүнге, совхозтарга политхүн организастыг эрткен. «Кара-Хаак» совхозка хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле профилактика хүнүн болгаш айтырыглар, харылзаар кежээзин организастап эрттирген. Аңаа СЭКП райкомунуң бирги секретары К. Н. Шулуу баштаан районнуң партия, совет органнарының болгаш ниитиктер херектер киидизиниң ажылдакчылары киришкен.

Политхүнүнү эрттиреринге «Шамбалыг» совхозка районнуң сан киидизиниң өргелекчизи С. Д. Ховалыг, «Х. Улуг хураа» совхозка райкүүском секретары В. Д. Даңдар, «Суклак» совхозка партия райкомунуң секретары Ю. А. Захаринский, ВЛКСМ райкомунуң ийиги секретары Б. Б. Бүрүнеи; Кунгуртуг суурга районнуң хереглекчилер ниитизелиниң баштаар черинин даргазы А. С. Хертек, харылзаа белдириниң начальныгы Е. И. Шахова болгаш оон-даа өскелер киришкен.

Барыын-Хемчик район

«Шекпээр», «Дөң-Терезин», «Хемчик», «Барлык» совхозтарга болгаш будурүлгелерге, организацияларга, албан черлеринге политхүн организастыг байдалга эрткен. Районнуң партия, совет органнарының удуртукчу ажылдакчылары СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» доктаалын чон ортузунга таиылбырлап, үк доктаалда айыттынган үүлдерни, түнелдерни күш-ажылчы коллективтериниң амыдыралы-биле холбаштырып сайгарган.

«Хемчик» совхозка партия райкомунуң бирги секретары Б. С. Нурсат, «Шекпээр» совхозтуң «Аянгаты» салбырынга улус депутаттарының район Советиниң күүсекомунуң даргазы Ш. Д. Ооржак, «Дөң-Терезинге» районнуң агропүлетпүр каттыжыышкынының даргазы С. И. Лиников, Бижиктиг-Хая салбырынга партия райкомунуң инструкторы Ч. Ш. Ооржак, «Хемчик» совхозка райкомунуң инструкторы Ш. Ш. Ооржак, «Барлык» совхозка райкомунуң инструкторы Ч. Ш. Ооржак болгаш өскелер политхүнге киришкен.

Өвүр район

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» доктаалын чон ортузунга ханызы-биле тайылбырлап өөредир темалыг политхүн Өвүрүң совхозтарынга, район төвүнде организацияларга, будурүлгелерге, албан черлеринге организастыг, эки деңнелге эрткен. Ол чугула ажылды харылзаар пропаганжистерге тускай инструктажты баш бурумгаар эрттирген, олар херектиг литература, материалдар-биле хандыртынган.

Районда партия, совет органнарның, ажыл-агыйларның, будурүлгелериниң удуртукчулары, харыысалгалыг ажылдакчылары, специалистер политхүнүү эрттиреринге идепкейлиг киришкен. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар дугайында чугула доктаалды коллектив бүрүзүге делгеренгейи-биле тайылбырлавышаан, чонуңуң айтырыгларынга харыыларны бергеннер.

АВГУСТ ХУРАЛДАРЫ

Чаа өөредилге чылының бүдүүзүнде август хуралдарынга чыглып келгеш, эрткен өөредилге чылын түнеэри, чаа өөредилге чылында сорулгаларны тодарадыры бистиң башкыларывыста чаңчыл болган. Бо хүннерде республиканың районнар төптеринде башкыларның август чөвүдел хуралдары эртип турар. Хуралдарның хүн айтырыында СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр школа коллективтериниң болгаш школадан дашкаар албан черлериниң ажылында чедип алдынган түүлдер-биле чергелештир моон сонгаарны сорулгалар дугайы тургустунган.

Кызылдың башкыларының август чөвүдел хуралы четверг, пятница хүнеринде болуп эрткен. «1982—1983 өөредилге чылының түнелдеря болгаш СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң негелделеринге дүүштүр башкылар коллективтериниң база школадан дашкаар албан черлериниң сорулгаларының дугайында» илеткелди Кызыл хооркүүскомнуң даргазының оралакчызы Н. Л. Верхотурова кылган.

Хоорайның школа коллективтеринде башкылаашкын ажылында бар мурнакчы дружултаның дугайын хуралга санал бергеннер тодаргайыбиле айтып, медерелдиг сагылга-чурумга, хамааты бедик мөзү-шынарга аныяк-өскенни өөредип, кижизидер талазы-биле сорулгаларны тодаратканнар.

Найысылалдың школаларынга аныяк специалистер чыл санында немежип кээп турар. Башкылаашкын ажылынга баштайгы базымнарны эгелеп турар аныяктарга сетки.лдиг ханызындан байыр чедирип, чоруу чогуурунуң чаагай күзээшкиннерин бараалгадыры мында чаагай чаңчыл апарган. Иркутскиниң, Красноярскиниң, Омскиниң, Томскиниң болгаш Кызылдың педагогика институттарын доозкан аныяк башкыларны найысылалдың башкылары боттарының одуруунга хүлээп ап, ийик байыр чедиргеннер.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬДУҢ АРНЫ

1983 ч. август. № 8 (114)

ПАРТИЙЖИ КИЧЭЭНГЕЙНИ САЛЫР

Республиканың партия организациялары соолгу чылдарда улусчу контроль комитеттериниң, бөлүктеринiң болгаш постуларының ажылынче кичээнгейни угландырып, оларның ажылынга улуг деткимчени көргүзүп турар. Ооң хереҗизим апрельде эрткен улусчу контроль органнарынга болган отчёт-соңгулдалыг хуралдар болур. Бо ажылдың түңнелинде бөлүктер болгаш постулар бижыкка. 3345 хайгыылчыларның үштүң бир кезии коммунистер болуп турар.

Чер-черде бөлүктериниң даргаларынга болгаш оларның оралакчыларынга партия организацияларының секретарьларының оралакчылары, партбюро кежигүнниринiң соңгаан. Дыка хөй коммунистер аңаа каш удаа соңгуткан. Идепкейлиг болгаш принципиалдыг чоруу-биле идегелге олар толептиг болганнар. Кызылдың районнар аразында сельхозтехниканың каттыжышкынының Н. М. Замгостевке, СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозта М. М. Монгушка, «Күш-ажылдың хостуу» совхозта Б. Т. Баян-Хоога, «Тинлелге» совхозта В. К. Ооржакка удуртқан бөлүктер, Өвүрүнүң «Кызыл тук» совхозта Д. Ч. Ооржакка удуртқан пост болгаш өскелер-даа ажылын улам идепкейжиткен.

Эрзин районнуң «Чаа оруң» совхозунда В. С. Хорлуу, Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозунда Д. Л. Кол улусчу контроль органнарынга хөй чылдарның иштинде ажылдап кел-генниер.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдар үезинде совхозтарның улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының ажылын эжиндерни чугула деп көргеи. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирээрин амыдыралга боттандырар талазы-биле көдээниң ажыл-ишчилериниң мурнунда нарын сорулгалар тургустуингаи. Ону чедимчелиг шиитпирлээримге хайгыылчыларның үжүр-дүзазы улуг. Республиканың совхозтары ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга эвээш эвес үлүгүн киирштирип турар. Ынчалза-даа чамдык черлерде бар курлавырларны чөп ажыглавайн турар тавармылгалар бар. Бо четпестерни улусчу контроль бөлүктериниң эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга айыткан.

Көдээ ажыл-агыйда ажылагыйжы эвес, самчыгдакчы, тотчеглекчи чоруктарның үржуундан чидириглер болуп келген. Коллектив бүрүзүнде мындыг чоруктарга удур эттеш чок байдал тургустунмаан, камналгаиы база хумагалыг болурун чедип алырынче шоолуг сагыш салбайн турар.

Амгы үеде совхозтарда улусчу контролёрларда үстүнде четпестерни эдип алырының аргалары бар. Ында 30-40 хайгыылчыларны быжыглаан болгаш адыр бүрүзүнде постуларны тургускан. Олар айтырыларны шиитпирлээриниң эвээш эвес арга-дүржүлгазын моон-гыла-чурумунуң байдалы-биле ону холбаштырган, четпестерни клереткен, моон соңгаар чүүү кылырын айыткан.

Улусчу контролёрлар хынаалда үезинде дыка хөй четпестерни клереткен. Чамдык бригадаларның ажыл-ишчилери эът-биле хандыртынмаан, ооң чылдагааны склад эргелекчизи Х. Монгушта болган. Сигенчилерни эът-биле хандырар хемчегни дораан-на алган. Сиген кезер ээвээн каш машиналарның артык кезектери чогу-биле бүдүрүкчүүг ажылдавайн келген, ону тыпкаш, дораан чедирерин көдээ ажыл-агый машиналарының механиги Х. Иргитке дааскан. Бажын-Алаак суурда № 8 агит-кварталдың тургускан сараалы кээп ушкан болган. В. Ооржактың звенозунуң чамдык кежигүннери ажыл шагының үезинде арагалап турганын клереткен. Мал чеминиң дүрген, шынарлыг белеткээрниге шаптыктай бээр өске-даа четпестер бар болган.

Саая-Таспай, Татьяна Монгуш, Куулар Күмчүк, Мая Калдың, Доңгак Настык-Доржу болгаш өске-даа хайгыылчылар хынаалдага идепкейлиг киржип, четпестерни эдериниң талазы-биле ажыктыг саналдарын, сүмелерни бергеннер.

Хынаалда доозулган соонда хайгыылчыларның клереткен четпестерни улусчу контроль-дуң тускай хуудузунга бижээш, бирээзин совхозтуң конторазынга, өскезин хамаарышкан коллективтеринге барып аскан.

Партком болгаш улусчу контроль бөлүүнүң хуралынга хынаалданың түңнелин сайгарып көргеш, четпестерйи кыска хуусаада эдерин хамаарышкан удуртукчуларынга дааскан. Амгы үеде четпестер чайлаттынган, хүн бүрүде күш-ажылдың сагыыга-чурумун быжыглаар, организастыг чоруктү эжиндер дээш совхозтуң директоринзы, улусчу контролёрлар хемчеглерни ап турар.

Т. ХЕРТЕК.

Бөлүктүң планын орта бадылаар. Бо чылын чоруткан 17 хынаалдаларның, рейдилеринiң түңнелинде дыка хөй четпестер чайлаттынган. Ылаңгыя хөй кыргыдазының үезинде тур тургускан постулар идепкейлиг ажылдаан. Амгы үеде мал чеминиң белеткелинде ажылдап турар сигенчи бригадаларда үш постуну тургускан.

«Барлык» совхозтуң парткомунуң деткимчези-биле ында улусчу контроль бөлүү ажылын идепкейжиткен. Партком секретары У. Д. Монгуш, бөлүктүң удуртукчузу М. С. Бойду неделяда кылыр ажылдарын безин планнап турар. Чыл эгезинден бээр олар 27 хынаалданы организастаан. Айыттынган четпестерни дарый чайладырын олар чедип ап келген. Шак мындыг байдалда хайгыылчыларның хей-аъды болгаш идепкейи көдүрүлүр дээрэн чугаажок. Сиген белеткелинде сес түр постуларны база тургускан.

Улусчу контроль бөлүктериниң ажылын «Россия» совхозтуң партком секретары Э. Э. Газеева, «Бүреи» совхозтуң партком секретары Р. К. Баталов, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында партия организациязының секретары С. П. Ершов эки удуртуп турарын демдеглээри чугула.

Ажыл-агыйжы эвес болгаш тотчеглекчи чоруктуң чылдагааны удуртукчуларның ак сеткилдиг эвес, негелде чогуңдан болуп турары чажыт эвес. Ынчангаш партия организациялары хайгыылчыларның харыысалгазын бедидип, оларның туружум деткимчезин үзүрлүт. Будурулгенiң кызыы черлерiни эрттирбези-биле бөлүктерге план тургузарынга дузалажыры чугула. Партия организациялары бөлүктерде болгаш постуларда коммунистериң ажылын хайгаарал, хынаалдага алыр, оларның отчёттарын, дыңнадыгларын хуралдарга алза чогуур.

Мал чеминиң белеткелиниң үезинде хайгыылчылар бригаларда күш-ажылдың организастаашкынын, техниканың ажыглалын, сигеннин, сенажтың, силостуң, витаминниг сиген далганының шынарын хынаар хүлээлгелиглер. Эрткен чылын ышкаш мал чеминиң санын куруг черге өстүрер чоруктү болдурбазын чедип алза чогуур. Барын-Хемчик районга отчёт ёзугаар эмир чылын пландан ажыр сиген белеткеттинген дээн болза, февраль айда ооң төнгени-биле 1900 хой, өшкү өлген.

Көдээниң хайгыылчылары мал чеммеря белеткелинде, тараа ажаалдазында болгаш кыштаглаашкыны белеткелде четпестерни баш удур илерсдир, ону чайладыр дээш шиитпирлиг деминселди чорудар. Олар ону чорударда партия организацияларының деткимчезинге, дузаламчызынга даянып апаарлар.

М. МОНГУШ,
Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединиң даргазының оралакчызы.

Сагылга-чурум— бүгүдениң херээ

ДАЙЫНЧЫ АРГА-ШИНЭЭН БЕДИДЕР

Кызылдың 2 АТБ-зинге эртеп улусчу контроль бөлүүнүң отчёт-соңгулдазыг хуралынга ооң ажылын эжиндер талазы-биле шүгүмүүзелдиг саналдарны чоланачылар, инженер-техниктиг ажылчыннар киргеи. Чиидээ, машиналарның ажылче үнер графигин үревезии, чүктүң камналгазын, кывар-чаар үүлдүң болгаш артык кезектериниң чарыгдалын шыңгыы хынаалдага алырын, сеялеге ажылдарын механизастаарын чедип алырын чугула деп эштер саналдаан.

Ол-ла хуралга партия организациязының секретарының оралакчызы Р. Л. Дубинский даргалаан 20 кижи составтыг улусчу контроль бөлүүн сонгаан. Ында коммунистер, комсомолчулар, бүдүрүлгенiң мурнакчылары, күш-ажылдың хоочуннары киргеи.

Күш бар. Чүгле ону шын удуртуру негеттинии дурган. Чонуңу саналынга даянып, ооң деткимче алыр, четпестерни чайладыр туржук, бөлүк ажыдын суларатқан. 1982 чылда 41 хынаалда чоруткан турган болза, бо чылын планнаттынган хынаалдалар чоруттуимаан. Үш хынаалда чоруткан деп турар. Ону бадыткаан, четпестерни айыткан документ чок. Ооң түңнелин хуралдарга сайгарбааны, буруулугларга хемчег онаавааны моон илдең.

Партия организациязының талазындан бөлүктүң дайынчы арга-шинээн бедидер, олардан негелдеин күштелдирер ажыл кошкавын бо сөстер хереченлеп турар. Шак мындыг чоруктүң түңнелинде күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкаан. Чартык чылда чылдагаан чокка 218 шак-үетүнген. Чүгле июль айда 22 прогул болган. Слесарь А. Балакин, В. Шабалов хөй ажыл шагын үзүп турар. Эрткен алды айларда эзириктер сергелдир черге 22 кижи киргеи. Үш кижи рейске эзирик чораан. Ажылчыныарның ажылдан үнер-кирер чоруу көвүдээн. Июнь айда ажылга 42 кижи киргеи, 34 кижи үнгеи. Оларны ажылга быжыглаар, кижизиндер, өөредир хемчегер албаан. Байдал мындыг турда улусчу контроль бөлүү, хайгыылчылар кайнаар көрүп турганын деп айтырыг тургустунуп келир.

Август 5-те хоорайның улусчу контроль комитединiң бюрозунга автобүдүрүлгеде бөлүктүң ажылын чугаалашкаш, четпестерни кыска хуусаада эдер даалганы берген. Ооң соонда кандыг ажылдар чоруп турарыл? Хос турган, улусчу контроль булуңунда хайгыылчыларның дакызын, ажылдың планын, хынаалдаларның графигин аскан. Дүжүт ажаалдазынга киржир машиналарның белеңни хынаан.

Чамдык машиналар автодүгүйлар, артык кезектер чогуңдан шимчевейн турар. Хайгыылчыларның хөрээ чүгле каш машина белеңни хынаарында өвес болбайн аан. Айтырыгны шыңгыы тургузуп, четпестербиле шиитпирлиг демиселдя чорудары эргежок чугула апарган. Будурулгенiң ишчилериниң хөй кезии аныяктар, ындыг болганда, улусчу контроль бөлүү «Комсомолчу прожектор»-биле сырый холбаанны туткан турар үжүрлүг. Херек кырында чангыс-даа кады рейд чорутпаан. Чолаачылар 15-30 хонуктарда ажылдап чоруктар. Ынчангаш колонналарга азы звеноларга тур постуларны чүге тургузуп болбас деп? Ону база кылбайн турар. Улусчу контроль бөлүүнүң хана солуун үмнейн турар.

Эрткен чылга дециээрге автобүдүрүлгениң будурулге көргүзүлгелери кудулаан. Кыварчаар материалдарны 1982 чылда камнап алган турган болза бо чылдың эрткен айларында ону ажыр чарыгдаан. Июль айда дыка хөй машиналар аңаа турганыңдан 2999 ажыл шагын чидирген. Бир өвес хайгыылчылар принципиалдыг негелделиг, ажылынга бедик харыысалгалыг турган болза, мындыг четпестер турбас ийик.

Чонуңу, эш-оруңу бүзүрелинге, идегелинге төлептиг болур дээш хайгыылчыларның ак сеткилдиг ажылдаары негеттинiң турар.

А. ХОВАЛЫГ,
«Шыныың» корр.

Тускай дыңнадыглар

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК

Барын-Хемчик районнуң улусчу контроль комитеди ээлчеглиг хуралынга «Хемчик» совхозта Ыйгылак сүт-бараан фермазының продукциязының шынарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Бо ферманың чартык чыл иштинде күүгеге саткан сүдүүн 79,8 хүүзу ийиги сорттуу болганынган совхоз 3775 рубльди чедир албаан. Сүттүң шынарының кудулаан кол чылдагааны—ооң хир-чамында болганын хынаада илереткен. Зооветспециалистер ферманың санитарлыг байдалынче чогуур кичээнгей салбаан, продукцияның шынарын экижиттээнин дээш материалдыг соңуургалдың хемчеглерин ажыглавайн турарлар.

Фермада сүт кудар савааларны аштап, чүп турарының шынары куду, шүүр материалдарын үрде солувайн келген, саанчылар тускай хеп болгаш аржымылдар-биле четче хандырбаан.

Совхозтуң кол зоотехниги Б. Х. Монгуштан сүт шынарын бедидер талазы-биле ферманың санитарлыг байдалын чогуур негелдеге чедир экижиндери-биле дарый хемчеглер алырын комитет негээн, бо талазы-биле ажылды суларатқаным дээш ону сагындырган.

ЧАДААНА

Чөөн-Хемчиктиң төп район эмнелгезиниң кол эмчизи Ю. М. Куулар биле кол бухгалтери З. И. Тогочакова эмнелгениң салбырларын септээрингe хөй түңнүг акша-хөреңгини артыкка чарыгдап, төтчеглекчи чоруктү кылганнар.

Кылдыгаан ажылдарның нарядтарында дөй мере немелде бижилгелер бар. Херек кырында кылдыгаан ажылдарның демчазын тодарадып көргеш, барык 10 катап эвээш болгам. Нарядтарда айытгынган түңнерни күүсеттингеи ажылдың хүлээп алганының актыларынга чедирерiн органнастаан болду. Чүе тонна сигенни кодиннарда чедиргеи. ажылды ам-даа уламчылаар. Бригадир солчуп турарындан соолгу каш хонуктарда күш-ажылдың сагылга-чурумун кошкаан. Малчыннар С. Сат, С. Сидоо, С. Комбу оларның он ры чокка төлеп турган. Ук нарядтарны Кадык камгалал министерствозунуң капитал тудуг килдизинiң инженери К. А. Вшивцева ажылды көрбейн, чаасказан бадылагылаан. Иниизи-биле 7 муң 500 рубль артык төлеттингеи болгаи.

Акша-хөреңги чарыгдаар талазы-биле харыысалга болгаш контроль чок чоруу, артык бижилгелер болдурганы дээш кол эмчи Ю. И. Куулынның улусчу контроль комитеди шыңгыы доңгуткан болгаш ооң бир айда алыр шилиинiң казаан. Ажылдап турган бригадаларга эмнелгенiң өске салбырларының сеңгелгезин кылдыртып, артыкка чарыгдаан түүүн ол ажылдарының төлевири-биле дуглаарының хемчээн алыр дугайында ооң аазаашкынын хүлээп алган.

Кол бухгалтер З. И. Тогочакованың дугайында айтырыгны катап сайгарып көөр.

Хыналданың түңнелин чогуур хемчег алыры-биле Кадык камгалал министерствозунче, истелге органнарынче шилчиткилээн.

ТЭЭЛИ

Мурнуку чылдарда Бай-Тайга районнуң чонунуң амыдырал хандырылга бүдүүлге эргелеи чонга ачы-дуза чедирериниң планныг онаалдаларын күүсетпейн турган. Ынчангаш ооң чедимче чок ажылдап тургаимның чылдагаанынарын улусчу контроль комитеди сайгарган, оларны чайладырыбиле чогуур хемчеглер алырын даскан. Ону кинчаар күүседи турарын хынап көргеш, комитет хуралынга чугаалашкан.

Чонга ачы-дуза чедирериниң планы ажыр күүсеттинип, эргеледиң материалдыг баазазы быжыглып, ооң чагыглар хүлээп алыр черлери көвүдеп турар-даа болза, планда көрдүнген ачы-дуза чедирер хевирлериниң бежи ам-даа чедир күүсеттинмеейн турарын комитет четпес деп демдеглээн. Оларга чурук тыртыларды, шак сеңгээри, эдилелдер хөлезилээри, химиктиг ашталга ажылдарын хамаарыжыр.

Бо чылдан эгелеп телевизор, соодукчу сеңгээри, бөрт даварары ышкаш, ачы-дуза немештир ажыттынган-даа болза, бир чурттакчыга онаштыр ачы-дуза чедирилгээн республикада денмелдеп 3 рубль 38 копеек куду болуп турар.

Эргелелдиң ажылын улам экижидип, ачы-дуза чедирериниң хевирлерин улам көвүдедип, оларның планнарын долузу-биле, бедик шынарлыг күүседирии чедип алырын ооң директору Д. Б. Хемер-оолдан комитет негээн.

КЫЗЫЛ

Хөорай улусчу контроль комитединiң энергия курлавырын ажыглаарының талазы-биле комиссиязы Кызылдың эът комбинадынга, даараныыга фабриказынга хынаалдалар чоруткан.

Электроэнергияны чөп ажыглаарының айтырыгларынче кошкак кичээнгей салдынып турарындан бо будурүгелерде энергияның лимиттери артыкка чарыгдаттынып, эвээш эвес түңнүг штрафты төлеп турар.

Чижээлээрге, эът комбинады эрткен чылын 12195 рубль, бо чылдың эрткен айларында 8430 рубль түңнүг штрафты төлээн. Мындыг байдалдың кол чылдагааны — ажыл-агыйжы эвес чоруг бооп турар. Соодукчуларның ажылын контрольдаар приборлар чогуңдан оларны өй-шаанда эргиспейн келгеиниидеи чылдың-на 670 муң киловатт-шак энергия артык чарыгдаттынып турар. Бола ажыл-агыйжы эвес чоруу дээш комбинаттың удуртукчулары эрткен чылын база хемчег алыскаинар, ынчалза-даа мынчага чедир ажылды экижидер дээш чүүү-даа кылбаан.

Даараныыга комбинадында байдал база мидыг. Энергия чарыгдалының хүн бүрүдеги үеёду чок, цехтер аайы-биле хынаалда тургустунмаан, хүндүс хамык сайгылгаанныр ажыглаал чокка чыпып хүнээр. Фабрика энергия чарыгдалынга эниер чылын 3362 рубль, бо чылдың бирги чартыынга 6646 рубль артыкка чарыгдаан.

Эът комбинадының кол инженери В. М. Сайынтги, кол энергетиги М. Н. Дороиичеевты хоорай комитеди доңгуткаш, оларның бир-бир айда алыр шалыңмарын казаан. Даараныыга фабриказының директору Т. П. Пургина биле кол механиги В. Г. Соловьевка база доңгулдаларны чарлаан.

Мал чеминиң белеткелинде

ЧЕТПЕСТЕР-БИЛЕ ЭПТЕШПЕС

Ниитиниң малынга четчир санныг мал чеминиң белеткээрин дүргеи, эки шынарлыг чорударын хандырары-биле Чөөн-Хемчикте «Искра» совхозтуң партия комитеди биле улусчу контрольдуң кол бөлүү бригада бүрүзүнде 2—3 кижи составтыг үр постуларны тургускан. Күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үрекчилери, арагачылар, чалгаалар-биле демиселдя чоруттушкаи, сиген кезип, бөлүп, сарааттап, кадагалап турарының шынарын техниканың камналгазын, эдилелин, ажыглалын хынаар даалганы оларга берген.

Совхозта улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң (даргазы М. М. Калдың) удуртулгазы-биле бүгү сиген белеткээр бригадаларга, звеноларга хынаалдаларны чоотта чаа чоруткан. Анаа чүгле хайгыылчылар эвес, совхозтуң дирекциязының, парткомнуң, профэвилел комитединiң удуртукчулары, специалистер болгаш идеология активи киришкеи. «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докладаалын олар сиген чилерге таныштыргаш, бригада, звено бүрүзүнүң ажыл-ижиниң, садхире хонуктa сиген белеткелинге киришпээнин илереэн. Мал чеминиң белеткелиниде ажылдап турар кижилер өөлүг хүннерде белеткээн сигенниң хемчээлин билбее болганнар.

Ажыл-агыйның Ямалык бригадазынга келген дораанна техниканы сеңгээн элээн каш механизаторларга ужураттынган. Ынчангаш техниканың ажыглалын сонуургадырлыг. Ямбы-бүрү ожуглаарлыг чедир трактор ажылдап турар, ам-даа дөрт трактор херек. Техника эвээп-даа болза ону долу күүжү-биле ажыглап шыдавайн турар. Бригада хүнде 25 тонна сиген белеткээр опаалдалыг, херек кырында ортумаа-биле 11 тонналы белеткеп турар. Бир өвес мындыг темп-биле ажылдаар болза 134 хоиук херек, ааы декабрьга чедер.

«Мөреи» совхозтуң Божалыгда механизастаттынган бригадазының ажылы-биле танышпаннывыс. Мында күш-ажылдың сагылга-чуруму копкак, организастаанны бигай. Сигенчилер орай, 8—9 шакта ажылче үнер, дүштеки чем 12 шактан 15 шакка чедир узап турар. Кывар-чаар материалдарны бригада төвүнден мырак черде тургускан. ынчангаш солярка күдүп алыр дээн трактор ол арагында бир шакты чидирер. Ооң уламыидан бригаданың кежигүннери ажыл шагын, техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглавайн келген. Ол четпестерни бригадир А. С. Допчуут эскерип, биляп турар хирезинде ону эдип алыр.

Ленин аттыг совхозтуң Кыргыс-Тейде механизастаттынган бригадазының төвүнде кежээкиниң 5 шакта келкривиске, 3 сараат салыкчызы, 5 чүдүрүкчү столовая эжиниң акызында сандайда дыштанып олурлар. Оларның кылган ажылының хемчээлин айтырдывыс чүүү-даа билбее болдулар.

Бригадир, агроном, звено удуртукчузу ында чок. моон көөрге кижилер чүгле эки туразы-биле ажылдап турар. Кежээкиниң 5 шак 20 минута турда сиген кезер машиналар, грабль сөөртken дөрт трактор чедип келди. Олар өске учаскиге барып ажылдаар дээш келгени ол-дур деп бодаан бис, херек кырында ажыл шагым дооскан болдулар.

Бригаданың үе чурумун көөрүвүске, эртенгиниң 5 шакта ажылдап эгелээш, кежээкиниң 9 шакта дюзарын айыткан. Ындыг турбуже олар эртеп 9—10 шакта ажылче үнер, кежээ эрте дюзары илереттинген. Шак мынчаар ажылдаарга планныг онаалда кайын күүсеттинер.

Рейдиниң түңнелин районнуң улусчу контроль комитединiң хуралынга чугаалашкан. Айыткан четпестерни кыска хуусаада чайладыр хемчеглерни алырын ажыл-агыйларының директорлары аазаан.

Д. ООРЖАК,
Эрзин районнуң улусчу контроль комитединiң даргазы.

ИДЕПКЕЙЛИГ ХӨЙ-НИИТИЧИ

Долгат Мацнай-ооловна Ооржак—Чаданна хоорай Советиниң депутады. Ынчангаш ону улус депутаттарының хоорай Советиниң чанында улусчу контролёрлар бөлүүнүң даргазынга соңгаан. Ооң удуртканы хайгыылчылар ай санында район төвүнүң будурулгелериниге, организацияларынга барып, хынаалдаларыны алан ёзугаар чорудуп турар. Чоокта чаа олар хлеб заводунуң ажылын хынааннар. Чонуңу чугула чемни быжырып турарында чамдык четпестерни илереткеи. Ылаңгыя будурулге черинiи арыг-шевери негелдеге четпес. Ажылчыннарының ортузунда күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак, ажыл-шагы үзер чоруктар бар. Ооң уржуундан хлебти кылып, быжырып турарының шынары четпес. Хынаалданың түңнелин күүсеном хуралынга чугаалашкаш, четпестерни кыска хуусаада эдерин заводтуң дирекциязынга дааскан.

Чаданаанның сарыг заводунуң ажылы-биле база танышканнар, ында будурулгенiи технологтуг чорудулгазында четпестерни илереткеш, ону эдериниң хемчеглерин алган.

Хайгыылчылар ажылчы чоннарының хандырылгазында четпестерни илередир, ону амгы үениң негелдезиниге чедир тургузар дээш, моон соңгаар ажылын идепкейжидерин планында кииpип алганнар. Бо хемчеглерни бөлүктүң даргазы, идепкейлиг хөй-ниитичи Д. М. Ооржактың инициативазы-биле кылып турар.

Бистин корр.

Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитединде

АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ ЭВЕС ЧОРУКТУҢ УРЖУУНДАН

Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитединiң ээлчеглиг хуралы болуп эрткеи. Будурулгенiң кол хөреңгилерин чөп ажыглаваа, оларның чогуур беримчезин чедип албас, оларны элекпеи үндүр бижип, күрүненiң экономиказынга когарал болдурар чоруктар дугайында чугаа аңаа база катаи болгаи. Бо удаада ындыг четпестерни болдурган Тыва АССР-ниң Сельхозтехкүркомунуң чамдык удуртукчуларын дыңнаан.

Кызылдың сельхозтехниказының девискээринге 22 чүүк машиназы үш-дөрт чыл иштинде ажыглал чок туруп, ирип, дадарып, кезектери чидип эгелээн.

Республиканың Сельхозтехкүркомунуң дужаалы-биле 1983 чылдың февраль айда ол 22 автомобильди өске 105 машина-биле кады сельхозтехкүркомунуң Кызылда транспортбүдүрүгезиниче дамчыттынган. Ынчалза-даа оларны септээр, техниктиг байдалын хынап көөр хемчеглерни албаан. Чаа девискээрге машиналарның кезектериниң чидери дам баргаи. Чамдыктарының мырыңай моторлары, коробкалары, кабиналары чазарлаттынып эгелээн.

Бо чылдың апрельде 22 автомобильди транспорт бүдүрүгезиниң удуртукчулары балансыдан үндүр бижээнинер. Актыларында шупту машиналарының кезектери ажыглаар арга чок деп айыттынган, а херек кырында оларны кымдаа хынап көрбээн. Ук машиналарның чаңгызын-даа үндүр бижиир барымдаа чок, хөй кезии ажылдаар хуусаазының чартыын безин эртпээн турган.

Сельхозтехкүркомунуң чамдык удуртукчуларын февральда республиканың улусчу контроль комитединге тускайлаттынган автотранспортту канчаар ажыглап турарын дыңнаан, ындыг турбуже, ооң удуртукчулары (даргазы С. М. Мешкорудников, автотранспорт талазыбиле дарганың оралакчызы К. К. Тагба) ынча саныг машиналарны улус ажыл-агыйының хереглелиниге ажыглаарының хемчеглерин албайн, ажыл-агыйжы эвес чоруун соксатпааннар. К. К. Тагбаның удуртулгазы-биле ажылдап турган автотранспорт дамчыдышкынының комиссиязы ёзу барымдаалап ажылдаан.

Автотранспорттуң чогуур ажыглалын, онча-мендизин хандырарының хемчеглерин албаанны дээш Кызылдың сельхозтехниказының эргелекчизи Н. И. Осипенкону, Кызылда транссельхозтехника будурулгезиниң директору Ф. И. Акиншиниң шыңгыы доңгуткаш, оларның бир-бир айда алыр шалыңнарын тырттырарын комитет шиитпирлээн.

Хамаарышкан будурүгелерде автотранспорттуң чөп ажыглалын хандырбайн, негелде чок чоруун көргускени, автомобильдерни дамчыдып бээринге ёзу барымдаалааны дээш К. К. Тагбаны база шыңгыы доңгуткан, ооң бир айда алыр шалыңын казаан.

Бо бүгү четпестерни болдуруп, ону эдип алырының тодаргай хемчеглерни албаанны дээш республиканың Сельхозтехкүркомунуң даргазы С. М. Мешкорудниковту доңгуткан.

Бөгүн—Совет кино хүнү

ХӨЙГЕ БИЛДИНГИР УРАН ЧҮҮЛ

Партия ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга хүлээп алдынган ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырар даалгаларның арвазында көдээге культураны көдүрер айтырыг база кончуг чугула боп турар. Көдээде культура албан чөрлериниң ажылынга кино база бир тускай черни эзлевишаан чонга нептерең-гей болгаш ынак ураи чүүл болу берген. Киноиуң мурнунда эң чугула соруглга—совет кижилерни коммунистиг үзелбодалга кижизидери болгаш партияның идеология ажылы, ооң эзлчеглиг соруглаларын пропагандалаары болур.

Тываның киночеткилериниң ажылдакчылары партияның XXVI съездиниң шиитпирлерин, ооң бирги беш чылдың соруглаларын чүртта хүлээп алдынган Аъш-чем программазын база партия Төп Комитединиң ноябрь (1982 ч.), июнь (1983 ч.) Пленумнарының доктаалдарын амыдыралга боттандырар дээш кызымак ажылдааннар. Бо чылдың чедиг айларның түнелиинде эки ажылдыларның одуруумда Чөөн-Хемчик, Өвүр, Таңды, Эрзин, Кызыл районнарының киночеткилери болгаш өскелер-даа кирип турар. Көдээниң чурттакчы чонунуң культура хандырылгазын улам эжижидер хемчеглер дугайында» доктаалын ёзугаар коммунал хандырылгазының чингелделерин ажылгап турар.

Республиканың көдээ кино системаларында планныг онаалдаларын чыл бүрү күүседип турар киночеткилери болгаш киномеханиктер эвээш эвес. Бо чылдың эрткен 7 айларның түнелиинде эки ажылдыларның одуруумда Чөөн-Хемчик, Өвүр, Таңды, Эрзин, Кызыл районнарының киночеткилери болгаш өскелер-даа кирип турар. Көдээниң чурттакчы чонунуң киноөскелер-даа чугула культура ажылдарын кышка багай белеткээниидеп оларның чылдыгга системазы дома бээр, чайгы үеде оларны септеп кылыры-биле база-ла хаап каар. Көдээниң киноустановкаларының 60 чылдагаан-биле чартык чылда 25 муң ажыг акшаны чедир албайн барган. Бир чамдык черлерде киномеханиктерниң чедишпезин-биле чонга кинону хөй хүн иштинде көргүспейн баар тавармылалар бар. Республикада бар 22 көжер кинонуң иштинден автомашиналарның септелгези, техниктиг кезектериниң четпези-биле, кам чок эдилеп турары-биле түгле чамдызы ажылдап турар. Ол мшкаш чамдык бригадалар, фермалар төптеринде көжер кино көргүзер таарымчалыг бажыңнарның, кызыл-булуңнарның чок болуп турарындан көжер кино көргүзериниң планы күүсеттинмейн баар.

Ынчалза-даа Тываның кино ажылдакчылары боттарының мурнунда салдынган планныг онаалдаларын чедимишкинниг күүседир, Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг үткүүр дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

К. САЯН,
Тыва АССР-ниң Кинофикация талазы-биле күрүне комитединиң даргазы.

Югославия мшкаш бүдүүбүдүүн районнарының бойдуу чурумалдыг будукнарыбиле хамыкты кайгаткан ыдыг чуртту Европадан тыварыберге. ыдыг будукнарны камгалаарынче улам улуг кичээнгейни салып турар.

Амгы үеде бо чуртта национал 15 болгаш девискээрлер кавызының 14 паркгары, 170 ажыг заповедниктер, бойдустук 800 ажыг булукларны саналтыны, оларны күрүне камгалап турар. Оларның саны үргүлүү өзүп орар. Чижээлээрге, Черногорияның чурумалдыг районнарының бирээзи — Скадар көлдүң районун чоокта чаа национал парк кылдыр чарлаан. Чүгле ховар дээн үнүштерни болгаш дириг амытаннарны күрүне камгалалынга алган эвес, харыы архитектураның ховар дээн тураскаалдарын, чижээ. XIX чүс чылдың шылгарангай югослав шүлүкчүзү П. Негоштүң чурттап чораан бажыңын база камгалалда кирген. Югославияның алды республикаларының бирээзи — түгле Черногорияда безин национал паркгар 40 ажыг муң гектарны эзлеп турар. Оларның саныида, чижээ, Дурмиторнуң, Беласицаның болгаш Ловченнин даглыг массивтерге кирип турар. Ынчаарга делегейниң эң чараш көрүштүг хемнер уннарының шынаазынга хамаарыжыр Тара хемнин девискээрин Каттыкан Нацилар Организациязы делегей заповедниги кылдыр чарлаан болгаш камгалалда туруп турар, чер-черде школа коллективтери-биле сырый харылзаалыг. Көдээ черлерде амгы үеде 16 ажыг киноклуб болгаш киполекторий ажылдап турар, ук киноклубтар болгаш киполекторийлер бичии уругларның кижизидилгезинге, күш-ажылга ынак болурунга рольдуг болуп турар. Бо чартык чылда 620 муң ажыг аныяк көрүкчүге 8021 киносеансыны көргүскен.

Көдээниң киночеткилер ажылында чединшкиннер-биле кады четпестер база бар. Чыл келген тудум явзы-бүрү чылдагааннар-биле хөй хүнмер иштинде ажылдавайн турар киноустановкалар база тавармышкылаар. Киноустановкаларның ажылдавайн баар чылдагааны, колдуунда кышкы үеде көдээ болгаш культура бажыңнарын кышка багай белеткээниидеп оларның чылдыгга системазы дома бээр, чайгы үеде оларны септеп кылыры-биле база-ла хаап каар. Көдээниң киноустановкаларының 60 чылдагаан-биле чартык чылда 25 муң ажыг акшаны чедир албайн барган. Бир чамдык черлерде киномеханиктерниң чедишпезин-биле чонга кинону хөй хүн иштинде көргүспейн баар тавармылалар бар. Республикада бар 22 көжер кинонуң иштинден автомашиналарның септелгези, техниктиг кезектериниң четпези-биле, кам чок эдилеп турары-биле түгле чамдызы ажылдап турар. Ол мшкаш чамдык бригадалар, фермалар төптеринде көжер кино көргүзер таарымчалыг бажыңнарның, кызыл-булуңнарның чок болуп турарындан көжер кино көргүзериниң планы күүсеттинмейн баар.

Ынчалза-даа Тываның кино ажылдакчылары боттарының мурнунда салдынган планныг онаалдаларын чедимишкинниг күүседир, Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг үткүүр дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

К. САЯН,
Тыва АССР-ниң Кинофикация талазы-биле күрүне комитединиң даргазы.

Өңнүктеривистиң ажыл-херектери

АРЫГ АГААР, СУГ, ЧЕР ДЭЭШ

тургускан (өске күрүнелериниң девискээрлеринде бойдустуң база шак-ла ыдыг янзылыг чурумалдыг чаруш 57 черлерин ынчалдыр чарлаан).

Үзетпүр зоналарында бойдусту камгалаар дээш сеолгу үеде Югославияда кончуг хөй чүүлдерни кылып турар. Чижек кылдыр алырга, агаарның бокталырынга удур хемчеглерни Белградта ап турар. Ол хемчеглерниң чамдыктары узун хуусаалыг. Ол чорук, иларгыя хоорайның чыдыылгазынга хамааржыр. Чүге дээрге хоорайның бурунгу кезээнде төп чылдыгга чери барык чок. Ында агаарны хирлендирип турар мунмуң бичии котельнаалар бар. Төп чылдыгга черия тургускан чаа Белградта харыы агаар ооң төвүнде ышкаш мчалдыр хирлемээн.

Чурттагга кварталдарынга улуг хораны автомобиль транспорту чедирип турар. Ынчангаш чүүк автомобильдериниң дыка-хөй төп кудумчуларже баарын ам хорун турар ужуру ол. Белградта автобустар шүтүмнарын база кызырган, троллейбустарның болгаш трамвайларның чаа шүтүмнарын ажыдып турар, чүге дээрге хоорай транспортунуң ол хевирлери агаарны шоолуг хирлендирбес. Наймылалда чоокта чаа троллейбус шугумнарын ажыктаан, оларда Совет Эвилелинге белететтинген машиналарны ажыглап турар. Белградтың төвүн чаа тудуглар районнары-биле тудуштурган чаа маршруттарже чехословак бүдүүлгенин дүрген чорукту трамвайлары үнүпкен. Совет троллейбустар болгаш чехословак трамвайлар 1984 чылда кышкы олимпий оюнарын эрттирер Сараево хоорайның кудумчуларынга база удавас кестүп келир.

Чурттуң мурнуу-чөөн талазында индустриалдыг улуг төп — Ниште база бойдусту камгалаарының калбак программазын амыдыралда боттандырып турар. Бүдүүлгелерден хир-чамның агаарже бокталып үнеринге шаптыктаар күүлүт фильтрлерин Ништиң бүдүүлгелериниде тургузуп турар. Хоорай автобустарын болгаш чүүк машиналарын газтыг хир-чам тараттпас тускай херекселдер-биле дерип турар. Ништи долгандыр тейлерин ийлеринде мшкаш тарны олуртуп турар. Хоорайның «ногаан өкпелерин» кылдыр мында адап турар чаа мшкаш олуртулгаларының шелү чоокку үеде 1000 гектар ажаар.

Индустриалдыг төптерин долгандыр Ниште мшкаш ногаан зоналарны тургузарының программаларын Югославияның өске дыка хөй хоорайларында, оларның аразында Белградта, Загребте болгаш Сараевода, боттандырып турар.

Адриатика далайның эриктерин Югославияда национал байлак кылдыр саналт турар. Бойдусту хирлендирбес чүүлге мындыг бүдүүлгелерни ол кавы девискээрге тударын амгы үеде чөөнзээрен турар. Эрик кавызынга кандыг-даа заводту тударын эвилечи органнарның болгаш Бойдус камгалалының югослав эвилелиниң чөөнзээрели чоокта чорутпас. Адриатика далайның суун болгаш эрик кавыларын арыг тургузарының өске-даа чүтүла хемчеглерин ап, амыдыралда боттандырып турар.

Чурттуң чонунуң барык ден кезии уеында чурттаи турар иштики улуг хем — Саваның сугларын арыг тургузарынче дыка улуг кичээнгейни салып турар. Ооң эриктеринде бүтү бүдүүлгелер ам тускай арыглаашкын фильтрлери-биле дерттинген. «Кижи болган околлина» дээр югослав журналдың дыцыктаашкы бүүдээр алырга, Саваның эриктеринде турар бүгү хоорайлар ооң сугларын камгалаар дугайында керээге ат салганнар. Делегей организациялары-биле кады ажылдажыпкаан. Югославия Дунайның болгаш Чер ортузу далайның сугларын камгалаарынга киржип турар.

Бойдус камгаладының талазы-биле югослав эвилел бойдус камгалалының совет ниитилелдери болгаш эртем институттары-биле сырый харылзааларны түзүп турар дээ, ол хөй кежигүнелиг организациялар-биле ажыл-ишчи херектерни ап, амыдыралга база ажыглаттырып турар. Республиканың бир көдээ чурттакчызы чылда ортумаа-биле 25 катап кинону көрүп турар болгаш көдээ суурларның турум киноустановкалары амгы үеде ай саныында ортумаа-биле 17—20 кинону ап турар. Көдээниң киночеткизинде 195 ажыг киномеханиктер ажылдап турар. Оларның 130 хирези СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Көдээниң чурттакчы чонунуң культура хандырылгазын улам эжижидер хемчеглер дугайында» доктаалын ёзугаар коммунал хандырылгазының чингелделерин ажылгап турар.

Республиканың көдээ кино системаларында планныг онаалдаларын чыл бүрү күүседип турар киночеткилери болгаш киномеханиктер эвээш эвес. Бо чылдың эрткен 7 айларның түнелиинде эки ажылдыларның одуруумда Чөөн-Хемчик, Өвүр, Таңды, Эрзин, Кызыл районнарының киночеткилери болгаш өскелер-даа кирип турар. Көдээниң чурттакчы чонунуң киноөскелер-даа чугула культура ажылдарын кышка багай белеткээниидеп оларның чылдыгга системазы дома бээр, чайгы үеде оларны септеп кылыры-биле база-ла хаап каар. Көдээниң киноустановкаларының 60 чылдагаан-биле чартык чылда 25 муң ажыг акшаны чедир албайн барган. Бир чамдык черлерде киномеханиктерниң чедишпезин-биле чонга кинону хөй хүн иштинде көргүспейн баар тавармылалар бар. Республикада бар 22 көжер кинонуң иштинден автомашиналарның септелгези, техниктиг кезектериниң четпези-биле, кам чок эдилеп турары-биле түгле чамдызы ажылдап турар. Ол мшкаш чамдык бригадалар, фермалар төптеринде көжер кино көргүзер таарымчалыг бажыңнарның, кызыл-булуңнарның чок болуп турарындан көжер кино көргүзериниң планы күүсеттинмейн баар.

Ынчалза-даа Тываның кино ажылдакчылары боттарының мурнунда салдынган планныг онаалдаларын чедимишкинниг күүседир, Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг үткүүр дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

К. САЯН,
Тыва АССР-ниң Кинофикация талазы-биле күрүне комитединиң даргазы.

МИЛЛИОННАРНЫҢ ЭКРАНЫ

Кинематографистерниң профессионал байырлалы — Совет кино хүнү оларның көрүкчүлер мурнунга чыл саныида отчёдуу болу берген. Ук хүнну 1979 чылдың август 27-де доктаалдың тургускан. Кино үлетпүрүн национализастаар дугайында декретке В. И. Ленин 1919 чылдың август 27-де ат салган. Революциядан терүттүнген совет кинематография Совет күрүне-биле кады хөгжүп, ону бодунуң ленталарынга көргүзүп келген.

Кижилерниң үгаан-бодал культуразын байытпышаан, бистиң кино ураи чүүлдүвүс оларны коммунистиг мозу-бүдүшке хевирлеп кижизидип турар. Совет киноиуң географиязы делгем, фильмнерни Москвада болгаш Ленинградта, Поволжьеде, Уралда, Сибирьде, Ыраккы Чөөн чүкте, бүгү эвилелдешкен республикаларда тургузуп турар. Хөй националдыг совет киноиуң кол темазы—амгы үе, тайбын дээш демисел, интернационалчы чаңгыс эп, фашизмни болгаш милитаризмни сойгалаары, амыдыралдың совет хевиринин бадыткаашкыны.

ССРЭ-де 39 киностудия ажылдап турар. Чүгле эрткен чылын безин оларга муң ажыг фильмни үндүрген. Эрткен чылын бистин чуртувуска 151 муң киноустановка ажылдап турган. Бир чылда кино көрүлдезиниң нимти саны 4,2 млрд. четкен. Бистиң чуртувуста кино көөрүмүн талазыбиле делегейде эң бедик деннел чедип алдынган. Чуртта телевидение эки хогжүп сайзыраан-даа болза, бистиң чуртувустуң бир чурттакчызы чылда ортумаа-биле 15—16 катап кино көрүп турар.

ССРЭ-де чүгле уругларга 420 кинотеатр ажылдап турар. Уругларга чыл бүрү долу метраждыг 30 кинону үндүрүп турар, чүгле Горький аттыг киностудияга 20 кинону үндүрүп келген.

Эртем-нептередилгелиг болгаш өөредилге киноларының Төп киностудиязы чартык чүс чыл дургузунда 6 муң ажыг кинону үндүрген. Кино тыртырар болуктерни заводтарга, тудугларга, эртем лабораторияларынга бо-ла көөр бис. «Наука и техника»,, «Здоровье», «Звездочка», «Горизонт» дээш өске-даа киножурналдарны үндүрүп турар.

Совет фильмнерни бүгү делегейде онза сонуургал болгаш хулээп көрүүшкүн-биле үнелеп турар. Делегей кинофестивальдарынга бистин киноларывыс улуг үнелелдя ап келген. Чехословакияның Карловы Вары хоорайга делегей фестивалынга «Кызыл конгалар» деп уран-чечен фильм 1982 чылда кол шаннал — («Хрустал глобус») деп шаналга четкен. Эрткен чылын Италияга болган кинофестивальга совет кино артизи Михаил Ульянов «Хуузунда амыдырал» деп кинога эки ойнааны дээш «Золотой лев» деп шаннадыг алган. «Механик Гавриловтуң ынак херээжени» деп кинога херээжен рольду эки күүсеткени дээш Л. Гурченко эрткен чылын Манилага болган кинофестивальга «Серебряный орёл» деп кол шаннадыг чедип алган.

Совет киноиуң делегей харылзаалары чыл келген тудум сайзырап орар. Кады кылган киноларны үндүрери сеолгу чылдарда көвүдээн. «Кызыл конгалар», «Кинээндириг», «Тегеран — 43», «Гоби болгаш Хинган таварты», «Бичии Александр» дээш өскедаа кады кылган кинолар онзагай рольдуг болуп, политиктиг үжүр-үткалыг апарган.

ЧУРУКТА: артист Е. Борзова «Туязада кижилер» деп кинода (фильмден).

ТӨРЭЭН ЧУРТКА ЫНАКШЫЛ-БИЛЕ

Боливияга диктаторжу ёзучурумнарның башкарылгазының үр үезининң соонда чуртка демократтыг хосталгаларның хүнү үүнүп келген. Ынчалзажок боливия демократининың хөй санныг дайзынары чуртка шөлээн амыдыралды бербейн турар, оларның халдаашкыннарынга чүрт таварбажып турар. Эрткен чылдарның аар-берге байдалындан чурт ам-даа хосталбаан. Ол дээрге болза экономиктиг хаңы кризис болгаш наркотиктернин чажыт ажылы-дыр. Чурттан «ак өлүмнү» үндүр садыгдап турарындан ажыккончаа сүрүкчүлери дендин байып турар.

Боливияга демократияны бактаап тургузар дээш демисел хөй-хөй херээжениерни хаара туткан, олар боливия ниитилелдия хөгжүлдезинин оруунда туруп турар бергелерни билип, боттарының ашактары болгаш ха-дуңмалары-биле кады демисежип турар.

Глория Ардая—Чөөн үзелдиг революсчу партиядан парламент депутады, университетте ол социологня башкылап турар. Бодунуң амыдыралының дургузында өлүм болгаш хан, дорамчылал болгаш аарышкы, тиилелгенин өөрүшкүзүп-даа, шиитырышкынның мунгаралын-даа көргеи. Партияның тургустунганындан эгелээш политиктиг демиселге идепкейлиг киржип келген. «Диктатурага удур демиселге мээң сес өөрүмден чаасказап дириг арттым. Бистиң херээженнеривис чонунуң эрге-акыктарын камгалаашкын келгенмер. Кижиниң эргелерин үрээр чорукту сойгалап илередип, политиктиг кол-кол хосталгалар дээш демисежир херек — деп, ол чугаалаар. — Боливия херээженнер чурттун политиктиг амыдыралында идепкейлиг киржип турарлар, ынчалзажок эрге-чагырганын күүсекчи органнарының составында амдыызында чаңгыс-даа херээжен кижи чок. Бистиң парламентивисте парламент кежигүнү чүгле ийи херээжен кижи болгаш чаңгыс сенатор Боливияның херээженнерни төлээлеп турар» — деп, Глория уламчылап чугаалады.

Демократия болгаш хосталга дээш демисел-биле Гладис Сан Мартин улуг хүндүткелди чедип алган. Чөөн үзелдиг национал революстуг шимчээшкинниң баштыңы болгаш «Социал шимчээшкин организациянын күүсекчи директору болбушаан, Боливияның херээженнериниден баштайгы херээжен сенатор кылдыр ол соңгуткан.

«Меңээ болгаш өске-даа боливия херээженнерге политиктиг ажыл — хан-биле чугдунган орук-тур. Партияга мээң ажылымның үезинде чүү-даа турган: истеп сүрүшкүн, шөлүлге, бажыңнаашкын болгаш өске-даа. Ынчалзажок төрээн чуртуна ынакшылды болгаш ону камгалаар күзелдя херээжен кижи бүрүзү чүрээнде шигжап чоруур деп бодаар мен» — деп, Гладис Мартин чугаалады.

Домитила Чунгара политиктиг ажыл-чорудулгага амыдыралының үзэрби чылын берген. Массалар оргузунга ажылдың улут дүржулгазын чедип албышаан, Латин Америкада эң сураглыг херээженнерниң бирээзи болуп турар. Бодунуң бодалдарын «Чугаалаарын төпшээрептер болзза» деп номунда бижээн, ук номну делегейниң хөй-хөй чурттарында номчуп турар.

«Бистер ол демократтыг ёзу-чурум үезинде чурттап турар бис, парлалганың болгаш организацияларның хостуу дээн ыдыкап мындыг кежиктерни ажыглап турар бис. Ынчалзажок байларның, садыгжылларның болгаш будүүлгелерниң талазындан кадыгдошкун ыйнышкыны доктаамал эскерип турар бис — деп, ол бижип турар.

— Демократтыг чазак тургустуна берзе-ле, бүгү-ле айтырыглар шиитпирлеттинге бээр деп шаанда бодап чораан мен. Шынында мындыг эвес болур түве чорду. Амыдыралдың болгаш ажылдың байдалдарын эжижидер дээш, боттуг демократия дээш, мөлчүгдел чок, чөптүг ниитилел дээш ашактар-биле кады-кожа демисежир төлээде, бистер сагыш-сеткилривисти каттыштырар ужурлуг бис».

Гладис Мартинниң бодалыбиле алырга, Боливияның херээжен кижи бүрүзү бодунуң боливия чону-биле кады, ооң келир үези боливия черинің кырынга чырыткылыг хүн чүү хире хереллениринден хамаарыжыр.

Александр МАРЧЕНКО.
(ПМА-ның корр.)
Кито.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

АТОМНУГ ЭНЕРГЕТИКАГА ПРАГА. Чехословакияның машина тудукчулары I миллион киловатт күчүлүг атомнуг реакторнуң тудуун доозар чыгаан. Ол реакторуң ажыддаарын, бүтү дериишкинниң байдалын чигээ-биле тодаргайлаар приборларны Плзень хоорайда машина тудуунуң «Шкода» каттыжышкынының конструкторлары совет специалистер-биле кады чогаадып турар.

Чаа приборлар болгаш оларны ажыглаарының методиказы ядролуг реакторларны ажыглаарының айыыл чок чорууи хандырар болгаш оларның каминалгалыын бедидер. Башкарылга системазының кол өзектериниң тургузуун сайзырангайжыдар талазыбиле ажылды ийи чурттуң конструкторлары болгаш техниктери чорудуп турар.

Дүрген нейтроннарга ажылдаар атомнуг реакторларга хереглээр дерип-херекселдерни телевизээр талазы-биле чехословак специалистер улуг ажылдарны чедишпишкиниг боттандырган. Дүрген ажылдаар нейтроннарга ажылдаар атомнуг реакторларны болгаш өске-даа чурттакчылыг черлерге кижилерни массалыы-биле тудуп, хоруглаашкынларны кылган.

Бекаа оргулаажымда дүшкүүрлүг байдал турбушаан, аңаа израиль үгер-боолар Ливанга тайбын тургузар талазы-биле араб чурттар аразының күштериниң составында сирия шериглериниң туруштарын бооладп. Аль-Мухайдастың районунга израиль шериглер ийи хоюк иштинде дайынчы адымшкынынарны кылбышаан, өөредилге кылган. Аңаа үтер-боолар кезектери болгаш он-он вертолёттар киришкен. Израильдер Авли хемни дургаар камгалал шутумунуң ажылдарын дуву-далашбиле кылып, мында радиолокация станцияларын болгаш электроннуг хайгаарал херекселдерин тургузуп турар.

ӨҢНҮКТЕР-БИЛЕ КАДЫ

Кино тырттырар шөлге Киевтиң болгаш Ханойнуң кинематографистери умуражы берген. «Аны-дуңмалышкы чоруктуң сылдызы» деп башгайгы совет-вьетнам кинону олар тургузар деп турар. Кинону ийи чурттуң интернационалчы харылзааларынга турасмаатнан.

— Меконгтуң эриктеринге өңнүктеривисче чораанывыс бистиң чуртувуста өөренип турар вьетнам студентилер болгаш специалистер-биле танышылгавыс сценарийниң үндезинин тургузарынга дузалаан —деп, тургузукчу режиссёр А. Косинов чугаалап турар. — ВСР-де совет специалистерниң дузазы-биле геологияшинчилея ажылдарын чорудуп турары, энергетика, көдээ ажыл-агый, баялык ажылы канчаар хөгжүп турарын кино көргүзер.

Украин кинематографистер социалистиг чурттарның кино мастерлери-биле чогаадыкчы кады ажылдажыпганы уламчылап турар. Киевчилер «Софияже орун», «Кинээндириг» деп кинолярны тургусман. «Хынап көрген—миналар чок болган» деп кинону совет-югослав кинематографистер кады кылган. Польша өңнүктер-биле кады «Бугтан Висла чедир» деп кинону кыяган.

Л. КИСЕЛЁВА,
СЭТА-ның корр.

ПИНОЧЕТТИ ДҮЖҮРЕРИН НЕГЭЭН

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Фашистиг ёзу-чурумнуң баштыңы Пиночетти доп-дораан дүжүрерин болгаш национал чөпшээрежилгениң хөй төлээлекчилерлиг шилчилге чазаан тургузарын чедип алырынче демократтыг эвилел — янзыбүрү политиктиг угланышкынның эң улуг беш чилп партияларының бөлүү кыйгырган.

Чурттуң амгы үеде таваржын турары экономиктиг болгаш социал-политиктиг кризизин амгы ёзу-чурум узуткап шыдаваын оларның кептеретке медеглелинде айтып турар. Чидигленген айтырыгларны эң-не шалыпкыны-биле шиитпирлээр дизе хоойлужудулга эргелерин күүседип, боттандырар ужурлуг конституцияга үидезилеттингеи ассамблеяны бүгү-иитиниң чажыт бадылаашкыны-биле сонгууру эргежок чугулазын ол документиде демделээн.

ЛИВАН: УДУРЛАНЫЫШКЫН КҮШТЕЛГЕН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль сионистериин чурттуң ол кезээн моон-даа соңгаар эжелээр соруга-биле эжелеп алганы Мурнуу Ливанга быжыгланыл алыр оралдажымышкынары ливан патриоттарның улам күштелип турар удурланышкынынга таваржып турар. Сайдадан мурнуу талага бир болук партизаннар израиль хайгыылчы шериглерже шаап халдаап, дайзынның 4 солдадын чыскаалдан үндүргел. Бекаа оргулаажынга Аминк дээр чурттакчылыг чер чанынга «Меркава» деп танк минага часты берген, экипаж кежигүннери өлүрткен.

Патриоттарның согуушкынарынга харыы кылдыр интервентилер тайбын чурттакчыларга удур үүлгединшкиннерни калбарткан. Сайдага, Зарарийя, Хараиб суурларга болгаш өске-даа чурттакчылыг черлерге кижилерни массалыы-биле тудуп, хоруглаашкынарны кылган.

Бекаа оргулаажымда дүшкүүрлүг байдал турбушаан, аңаа израиль үгер-боолар Ливанга тайбын тургузар талазы-биле араб чурттар аразының күштериниң составында сирия шериглериниң туруштарын бооладп. Аль-Мухайдастың районунга израиль шериглер ийи хоюк иштинде дайынчы адымшкынынарны кылбышаан, өөредилге кылган. Аңаа үтер-боолар кезектери болгаш он-он вертолёттар киришкен. Израильдер Авли хемни дургаар камгалал шутумунуң ажылдарын дуву-далашбиле кылып, мында радиолокация станцияларын болгаш электроннуг хайгаарал херекселдерин тургузуп турар.

РАКЕТАГА УДУР

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң чурттакчыларының дөрттүн үжү АКШ-тың Барыын Германияның девискээрниге «Першинг-2» дээр чаа ядролуг ракеталарны болгаш чалгынныг ракеталарны тургузар планныга удур боол турар. Ол дугайын «Дойчландфунк» деп радиостанция Мангейимде шинчээчилерниң бөлүүнүн хөйинитиниң санал-оналын айтырганының түнелиинге үндезилеттээш, дыцкаткан.

ГФР-ниң чонунуң үштүн барык ийи кезии бо чылдың төнчүзүнде өлүмнүг америк ядролуг чепсекти тургузарының орнунга Европада ядролуг чепсекти кызыгаарлаар дугайында Женевада советамерик чугаалажымышкынынга үргүлчүлээрин күзеп турарын илереткен. «Ногааннар» партиязының төлээлекчизи ол дугайын таймылбырлаан, ол партияның парламент бөлүү ГФР-ге ракеталарны тургузар айтырыглар талазы-биле «бүгү-ниитиниң референдумун» чорудар дугайында айтырыгны чугаалажыры-биле киирерин чугаалаан.

АКШ, Камден (Нью-Джерси штат) хоорайда «Кэмбелл суп» кампаниянның штаб-квартиразының чанынга боттарының удурланышкын марыжын дооскан хелечиктер 900 километр орукту эрткен. Боттарының кылажын июль 7-де Толидо (Канзас штат) деп черден эгелээп ол көдээ ажылышчилер аъш-чем концентраттарын кылып үндүрер талазыбиле АКШ-та эң-не улуг дээш корпорацияның эдээри-биле ужуражып, олардан профэзинелин тургузар дугаймында боттарының дүрүм ёзугаар негелдерин хандырарын чедип алыр сорулгалыг.

Ажылчы чоннарны үптээрибеден канчаар-даа аажок хөй ажык-доңчаа ап турар компания-биле беш чыл иштинде кызымаккай демиселиниң түнелии Камденче ол көдээ ажыл-ишчилерниң походу болган.

ЧУРУКТА: 900 километр черге походтуң киржиичилери.

АП-СЭТА-ның фотозу.

САДИККЕ

Хүнүү чырыы соңгам өттүр
Хүлүмзүруп кирип келди.
Улуг үйгү хөрээ-ле чок,
Уух-кай! Дүрген тура халыйын.

Өөренген чаңым-биле
Соңгам караан ажыдар мен.
Өрээл иштин арыг агаар
Сонуургаан дег долуп келир.
Гимнастика кылып варга.
Кижи сергек, шөвээ болур.
Экизин аа—бирээ, ийи!
Экизин аа—бирээ, ийи!

Ол-ла дораан сүйбап турган,
Оруп-дезим эдип каар мен.
Шала кырын өл пес-биле
Чалгаравайн чодуп каар мен.

Сандайымны бедиктеңеш,
Саваңнаныр чүнүп дар мен.
Арным, мойнум, холум, дижим
Ырыг, чараш, көрүкер даан!

Эдик-хевим эде кеткеш,
Эртенги чем чияримге,
Амданныы-даа даажок болур.
—Ам-даа бээйт!—деп, дилей
бээр мен.

Фартугум кедиспимзе,
Багай эвес ажылчы мен,
Аик-сава столдарны
Аштап, чүп каар кежээ-ле мен.

Ч. КАРА-КҮСКЕ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ ЧАШТАРЫНЫҢ ҮНҮ

Черниң уруглары. Минута бүрүзүнде-ле бөмбүрзекке 223 уруг төрүттүүн турар. Олар амыдыраш, чурттаарыбиле бистиң 4,5 миллиард кежиңүкүүт өг-бүлевисче кирип кээп турар. Бистиң черивиске олар келген дораан-на (чугаалап безин билбес турган-ла) боттарын бүгү үнү-биле коргүзүп, эрге-чассыдымышкыны — көөр хөөн чок чоруктан, эриг сеткилдя —каржы-хажагай чоруктан, шынны—мерге болгаш кара сагыштан илган билирлер.

Кижиниң чурттаза чогуурун амыдыралды оларның дыка хөйү көрбейн турар. Бир эвес социализм чурттарында уругларны «Аас-кежиктиглер» деп адап турар болза, капитал чурттарының уругларының хөй кезиин билдинмес салым-чол маңан турар болгаш оларның келир үези байлакшылдын болгаш ядарангай чоруктуп, сөөк-язы ылгаар болгаш кижизиг эвес чоруктуп дыка хөй хевирлериниң кызыгаарында турар.

Дөрт-ле чыл мурнунда, уругларның делегей хүнүнде, статистика коргунчуг медээлерин берген: 1979 чылда төрүттүнген 122 миллион уруглардан 12 миллион ажыг кижи өлгүлээн.

Бистиң бөмбүрзээнистиң бүгү-ле хилинчек-човуланы чаштарның чүректерин дамчыштыр эртип турарын чаа-чаа фактылар херечилеп турар. Ливанның болгаш Чилиниң, Парагвайның болгаш Гаитиниң бичии чурттакчыларының амыдыралы коргунчуг байдалда. Үжүкке безин өөренип ап четтикпейн тургаш-ла, Ольстерним, Сальвадорнуң, Гватемаланың чаштары өлүм болгаш хан деп чүвеин билир апарганнар. 200 миллион уруглар акша-төгерик чок болганындан школада өөренмейн турар. Боттарының ала-неземниң акшага чедимнейн турар берге байдалын чиягедирип-биле 200 миллион уруглар капиталистиг чурттарда хөлезиленип ажылдап турар. А капиталистериниң бүдүрүп турары чаа ракета системалары чүс-чүс школаларны тудар акшаларын, миллион-миллион тонна тараяны болгаш ристи, миллиард-миллиард комнарны бүдүрүп үндүрер акшаларны хавырып ап турарлар.

Делегейниң чаштары чүгле тайбыны күзээрлер, чүге дээрге эң-не бодүүн күзелди, эң-не бичии бүзүрелдя безин ол чокка боттандырары берге дээрзин олар билирлер.

Барыын-герман ном үндүрүкчүзү Франц Шпайдер чоокта чаа бир онзагай ном үндүргеп. Ол номну каш удаа катап парлап үндүргем болгаш Франкфурта-Маймага болуп эрткен делегейниң ном делгелгезиниге шаңналга ол четкен.

Делегейниң капиталистиг, хөгжүп орар болгаш социалистиг чамдык чурттарының 2400 уругларының ол чагааларының чыындызын Голландия чурттуг Рената деп уругнуң чагаазындан одуругун адыбиле адаан: «Булут мунгаш ужудуксаар мен...»

Ол номнуң эге сөзүнге үндүрүкчүүн бижээнин ёзугаар алырга, чамдык чурттардан келген чагаалардың марказының өртээ оларның ада-неле-рининң хүнде ажылдап ап турарын акшазымның түңү-биле деп-кежип турар. Барыын-герман школаларда уругларны эттеп-соп турарының, африка чурттарынга эки амыдыралды күзеп турарын онда бижигилээн. Боттары ышкаш чаштарның дорамчыладып турарынга киленээшкинин онда бижип турар. Ол номда кол-ла чүүл—тайбың болгаш кедирүе дутайында уруглар-ның чагаалары.

Бөмбүрзектиң чаштарының үңү ол одуруглларда сиңиккен, оларны дыңнанардаан:

«Делегейге тайбың — кол-ла күзелим ол. Дайының болдуруп турары — кижилерни көөр хөөн чок чоруктуу узуткап, чок кылырынга ол дузалаар. Кижилер бот-боттарынга дыка болур ужурлуг. Бир эвес шупту кижилер ынчаар шиитпирлээр чүве болза, бөмбүрзээвис кайы хире чараш-чаагай турган эртик!»

ЛИЗА, 15 харлыг, АКШ.

«Бисте, Данияда, даштыкы ажылчымнар чүгле эң хирлиг ажылдарны кылыр эвес, а Данияның чурттакчылары ышкаш ыыдыг шалыкны алыр ужурлуг.

Дайын болбазыны тергиин күзээр мен. Бир эвес бомбалар частын турар болза, ядылар улам ядараар болгай. Ону кажан-даа болдурбас керек».

СЮЗАННА, 12 харлыг, Дания.

«Бир эвес мээң күзеп чоруур күзелим боттанып чүве болза, бүгү кижилерниң күзеп чоруур соругазы — олар бот-боттарынга ынак болуур болгаш амыдырал дээрге дайынга эвес, а тайбыга чаяттынган дээрзин олар билир апаар».

ТОШИУКИ, 12 харлыг, Япония.

«Мээң күзелим — политик болуру болгаш АКШ-тың индейлериниң эрге-ажымын шуут камгалазары. Олардан хавырып алганы черлерин дедир эгидип бээри-биле американың удурткулара-биле чугаалажымышкын кылып эгелей бээр ийик мен. Оларның уран үүлүн болгаш культуразын катап тургузар, хамаарышпас чоруун эгидер, хөгжүлдезин боттары шилип алыр эргеним бээр талазы-биле чаңыс-сыныш чок туруштуг болур мен».

КЕЙТ, 14 харлыг, Англия.

«Гималай даглариның бедик бажыңга телестанция тудуп алгаш, мээң дузам делегейде кымга херек апаарын хүнүүне ооң көрүп орар ийик мен. Оларның бажыңнарынга кежээ баргаш, номнарны, ядык-хептэн, чемин, акшаларны ядыы школачыларга үлеп бээр мен».

ВЕРУНА, 13 харлыг, Шри Ланка.

«Мээң эң-не кол күзелим — бистиң бөмбүрзээнистиң кижилериниң аас-кежиктиг, омак-хөглүг чурттаары. Суг адаалың хемеэнге олурупкаш, далайларның, океандарның дүүнде чыдар байлактарны тыпкаш, оларны кижи төрелгетениң чаагай чоруунга бараалгадыр ийик мен».

СВЕН, 23 харлыг, ГДР.

Боттарының садым-хуузун шиитпирлеп турда, делегейниң уруглары ыыт чок олурбастар. Мээн штаттың хообйлу үндүрер хуралының палатазының болгаш семадының кады хүлээп алганы резолюциязы ол дугайын чугаалап турар. СЭКП ТК-ның Чиигиже секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андроповка америк уругнуң айтырыглыг чагааны бижээнинге болгаш тодаргай харымны Кремльден алганымга ол хураал тураскаатырынган болган.

Москваның үңү — тайбыныр, чеңсекти дүжүрериниг болгаш бот-боттарын билчириче орук-тур дээрзин Черниң уруглары бөгүн шуйту билир.

В. МИЛЮТЕНКО. (ПМА).

ЧАҢГЫС СЕҢЭЭ ЫНАК ЧОР МЕН

Чаңгыс сеңээ ынак чор мен
Сагыжымдан ыравас сен.
Карактарым мурнуң орта
Каттырып каап көстүп кээр сен.
Сени сактып, бодап кээр мен:
Черде, суғда ырак-ла чок,
Үергээн хем, өрт шуурган
Үзе киреп харыы-ла чок.
Ачыл-даа бергей-ле сен:
Аңаа черле муңгарава
Ошкап, чытташ бажың тудайн,
Омак-хөглүг кыныын кээр сен.
Мээң чүрээм даш дег эвес,
Меңээ чүгле ышкы чору.
Эриг бааржым оду болган
Эргимим сээ ынак-ла мен.

ДАЛ ДҮЪШ ТУРДА

Дал дүъш турда
Таан чайын ишпг ийин...
Дээрде хүн
Тейинде дег, ол чий бээр.
Хадыңчыгаш
Девээзинге ойта дүшкеш,
Караан чырып,
Дээрже көрүп еергеп кээр сен.

Дүдүекептиг
Делгем шынаа кырын дургаар

Чиргилчиннер
Чидип, көстүп шөйдүп чыдар.
Шокар булут
Чоорту дээрге көстүп келир,

Шергилериниң
Шиплээжи улам дам баар.
Хадыңчыгаш
Сырганаанган салбактарын
Чымчак салгын.
Хаймралдыг сыйбап ойнаар.
Черин-чуртуң
Чараш-кадзы дескештирбес,
Сеткил-чүрээң
Чадаганнап ырлап үнер.
Кадымрын-даа
Кылаңайның, шиг-шиг кыныыр,

Каккан меде
Кырлаң-кырлаң чалдар апаар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Сонуургактарга

ТӨӨГҮЛҮҮГ ЛОКОМОТИВ

Эрги паровоз бодунуң шагын үр-ле маңаан. Ол үттунган, кагдыган эт Омск хоорайда хөмүр-даш эрги складының чоогунга октаттынган турган. Ынчалза-даа революсчу болгаш күш-ажыдчы алдарның тураскаалы болу бээрин төөгү боду-ла айыткаш боор.

Депонуң хоочуннарны СЭТА-ның корреспондентизи В. Лободага ол эрги локомотив дугайында чугаалап бергеннер. Ук машинаны шинчилеп көрүп турган, дат-хир адаалда: ЕЛ-534 деп бижээнин эскерип каапнар.

«Еденаларны»— машинистерниң оларны чассыдып адааны-биле—орус конструкторлар Сибирьге таарыштыр тускай кылган турган. Оларның үңү Омскиниң демир-орук ажыдчыннарын стачкажо кыйгырып тургулаан. Үнелиг чүүк—ленинчи «Искрагы» база ук паровозка чажырып турган.

Кызыл шеригниң эшалоннары-биле кады эрги паровоз Сибирьден ак гвардейжилерни болгаш интервентилерни үндүр сывырарынга киржип, советтерниң аныяк республиказынга хлеб сөөртken поездилерни эккеп турган. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында, коллективизация үезинде «Еленаның» үңү Забайкальениң тайгазынга чаңгыланып, ону оттурган.

Хоочунуң — паровозтуң прожекторлары катап чайыннаның эгелээн белдирдерим, кезектерин үзеп-чатташ, дугуйларын бус ишпдикен. Хүндүлүг рейсче—Ленинградче— үнерин маңан турар: ол локомотивти ССРЭ-ниң демир-орук транспортунуң музейинге экспонат кылдыр тургузар.

ХҮНҮҮҢ-НЕ...

Бодум ажаан, чараш кылдыр ап чоруурунга хөй үе негеттинер деп чугаамы бо-ла дыңнаар бис. Ынчалза-даа бо массажты бодундарга кылыы өөренип алыңар. Ону кылырынга 20 минутадан хөй эвес үе хереглеттинер.

Хавактың дал ортуузундан ийи талакы чулчургайже үзүлп ортаа болгаш башкы салаа-биле борбаңнадыр суйбаар.

Ортаа салаа-биле думчуктуң танактарын, а ооң соонда думчуктуң хыртыңнарын—адаандан орг массажтаар.

Ооң дараазында, карак ыдыының кештерин ортаа салаа-биле тергиин чымчак, дээр-дегбес зиар суйбагылаар.

Чаактарны чырыктардан эгелеп үш салаа-биле массажтаар.

Чырыктардан, эрин үштарындан, куду баткан сыгыларны ортаа болгаш башкы салаа-биле сегелдеп чырыкче үзүлдүр суйбаар.

Сегелден эгелээш арынны долгандыр—салааларның бүүрекгери-биле часкагылаар.

Он, солагай холдарның адыштары-биле эдлештирип, шавыштыр аарак моюнну массажтаар.

П. ТЕТЕРЕВА,
косметолог.

КӨРҮНЧҮК

Эрте-бурунгу кижи калбак дашты (күүрлүг дашты) кылайтыр хоюглаап, аңаа бодунуң арнын көрүп каан. Сугта көрүргe база-ла мынчаар көстүр болган. Ол биддинмес болуушкун ынчангы кижиге корғунчуг бооп турган. Көрүнчүктүң хуулгазын күчү-күжүнүң дугайында мифтерни, легендаларны, тоолдарны саналп четпес. Эрте-бурунгу көрүнчүкке улус чүдүп чораан. Бронза (чамдыкта алдын азы мөңгүнбиле чайырлап каан) көрүнчүктү кижилер муң-муң чылдар дургузунда ажыглап чораан.

XIII вектиң көрүнчүү — бичии тогереп дөстек шиге демир шартамал саазыны (фольганы) чыылырын кыйган турган. XVI векте демир шартамал саазыныың орнунга хола болгаш мөңгүн суунуң эзэлдирии — амалгама-биле шилди чайырлап эгелээн.

Венецияның мастерлери шилден көрүнчүктү кылып өөренип алганнар. Олар шилди болбазындырадып билир апарганнар. Ынчалза-даа улуг хемчээлдиг көрүнчүктү кылып шыдавас турганнар.

Венеция бодуунуң ол чажыдын хөй-хөй чылдар иштинде кымга-даа ажытпайн, шыгжап келген. Ынчангаш көрүнчүктү дендии аар өртекке садыглап турган: эң бичии көрүнчүктүң өртээ безин бүдүн өңчү.

Венецияан тергиин үш мастерни француздар боттарынче чайын апканнар. Ол мастерлер көрүнчүк кылырының технологиязын француздарга айтып беripкен. Көрүнчүк мануфактуразын Париж чоогунга ажыктан. Венецианчыларының монополиязы ынчаар доозуланган. XVII векте француздар венецианчыларны безин ашкан.

1688 чылда шилди эзэлдирип кудуп турган, улуг хемчээлдиг көрүнчүктүг кылырын өөренип алганнар. 306 санныг улуг көрүнчүктерлиг галереяны Версалга организастаан. Россияга көрүнчүк кылыр башзыны аксын ажыдыкпан кижи мен. Бо кодан оон үнгеш, мында келгеми ол-дур. Ам тайгаже маңнап чоруй баар болгай аам бо.

— Кай, бо арыгга чурттавас бе?—деп, хереэжен кижи хараадаан хевирлиг айтырган соомда:

— Бо чыдыр ышкажыл—деп чугаалаан.

— Че, аңаа чытсын, хөөкүй. Хоюспайн чоруптаалы.

Соок дыызый бергенде, кодан тайгазынче үмейн, парк арыынга кыштапкан. А демги ийи кижи хүнүүн-не келгеш, калбак даш баарында чыткан коданны харап көргеш чоруур апарган. Коданның оттап турар черинге нургаг көк сиген-даа өпейтир төп каар, дон капуста болгаш морковьдаа эккеш бээр.

Хүнүүн келир ийи кижиге кодан чаңчыгын калган. Ол даш баарында чыдынында шөлээн чыдар.

Чазын хүн дургузу узап, агаар чылып, мээс шокарарты карандылап эгелээнде, демги ийи кижи коданынга баарга, оозу чок болган.

— Хөөкүйүү чорупкан-дыр. Өскем черн кончуг.

— Буян болзун...

А мынчан демги кодан бодуун өскен өзенинде чеде берген. өөрү өскe коданнар-биле чаржып ойнаан турган.

К. АРАКЧАА.

О. ОХЕМЧИКТИҢ «Чыргалдыглар» деп фотоэтюду.

Сүмелер

СООДУКЧУ

Соодукчуга донурар камеразынга чүгле дүрген үрелир эвес, өске-даа чем артыын шыгжап болуур. Баймралал столундан арткан пирогн, кекстер, рулетти полиэтилен хапка сукпаш, ынаар шыгжаар. Оон ужулгаш эргизерге олар чымчак хевээр болур. А бир эвес хаалгыг сакпынга салгаш, духовкага чылдыр болза, шуутла чаа быжырганындан ылгалбас.

Соодукчуну канчаар долдурза экил дээр дугайында ийи ажгы саналбар. Бир ажгы кижилер соодукчуга аъш-чемни арай хостуг кылдыр салыр, оон ап алырда безин эптиг дээр. А өскелери — соодукчуну чык долдурарга эки дээр, бажың иштинин температуразынга безин шыгжап болуур — дузаан иогааны, консерваларны болгаш өске-даа чеммерни соодукчуже дыпып суя каар.

Кымины шынны? Ол эдептиг, мынчалза-даа физиктериниң сүмези-биле алырга, долу соодукчуунуң талалакчылары шыныыг. Соодукчуда хөй аъш-чемниң чылгыны хөйүү шиигээдип алыр шыкарының ачызында аңаа чаңгыс аай температура үр туруп болуур, мынчангаш агрегаттың ажылдаарының үзүктелири үзаар. Бир эвес электри дамчыдылгазы үзүктели-даа берзе, долу аъш-чемниг соодукчу куруг чыгымызындан ыракта үр привейн артар.

Н. КОРАБЛЕВА.
Москва.

БУЯН БОЛЗУН

Дүне чаш хар чаапкан. Ынчангаш кажараан кырган кодан дан адар сагыш чок турда-ла, тоттур оттап алгаш, оңгаар-дескээр «сырып» каапкан көпалары-биле изин будулдуруп шаанга-ла киргеп.

Кедезинде сирт кырында аш бөрү улуй каапкан. Кодан ону оваарымчалыг дыңнап орган. Шыргайда бөрүнүң шылыраан даажыдан кодан хажызынче быдай дүшкеш, эскет чок черге чаштынып чыдып алган. База бир үн өзенниң ол чартыында шокар оймакта шиглей дыңнагган. Оозу—дилги. Кажар дилги кезек канзып кааш, шимээн барган.

Дан хаяазы даг артындан чаа-ла бакылап келгенде, кажар кырган кодан үмдүрүп каан чаа иштерлиг көпаларның бирээзи-биле чоруткаш, чыдар дээш шилип алганы дазылдың таптыг-ла дужунга келгеш, олура дүшкеш, оон база окталгаш, ам-на демги дазылдың баарынга хар чок кара черге олурупкан. Кодан аңаа хокпайтыр хоруп чыдып алгаш, ийи кулаан аткаар чылбыйтыр салыпкан. Кышкы кыска хүн дүъш эртип, чүгүрүүнде кире берген. Арга кезип улчаан ийи кижи өзенге чедип кээп-тир. Бирээзи бирээзин Монгуш дээр, а демгизин өскези—Ондар дээр мынаыт болган. Баштай-ла Монгужу амырап алгыра берген:

— Кончуг майтак даванныг чүвеин көкпазын көрдүң бе. Кулугур мында-дыр.

— Ой, шынап-ла! Алтайтандың кежин бо-ла болгай. Таңды хайырлаар ол. Ам бо аргада арткан чаңгыс кодан бо бооп чадавас.

— Чаңгызын чоор сен!—деп, Монгужу чугаалаан. Мурнаан кижиниң мөрүзү-ле болгай. А өске улус дөмей-ле ону...

Кодан сактырга, дүжүндедаа ышкаш, хөлчок-ла даашшимээн үнүп турар болган. Оон отту чаштап келген. Дынап каяны алгы-кышкыдан кодан артында атпаш дээн. «Чүү болду бо?» кылдыр бодап, кодан улам-на хорувушаан, дыңнаалап чыткан. Адаанда, үстүнде ийи үн чоокшулап кел чыдар мыйлыг.

Аглаан улус көрбейн эрте бээр боор деп ынангаш, кодан хорувушаан, өлүг чүве дег чыдыпкан. Дааш мырыңай бо келген. Кодан ам-на корга бергеш, караан көрүптерге, борбак баштыг, ийи буттуг амытаның кызыл арны көзүлгеп. Дүрзүнүүр кижи арга сыңмас кылдыр алгыра кавпкаш, ушкан чудуктуң бажын майтак ишин-биле дирт кылдыр теверге, дазылда довурак коданның кырынче шиг кылдыр саарлы берген. Кодан кортканындан шуут-ла дээр шаар, агаарже дүмдүүштелдир шураш, ийи кулаан аткаар кызыпкаш, агаранадыы-ла бергеп.

Угаан-кут чок корткан кодан карак-кулак чок халып орган, ок каалатташ, ойта кээп дүшкеп. Сактырга-ла, мойнундан бир чүве бооп тудуп алган ышкаш болган. Кодан туп-тура халаш, дан бергеп. Каш шураш-ла кодан моорай бергеп. Кывсынчыг кышкы, чер шимчээн дег, даш коданның кырында келгеп. Ол ам туттурган...

Тоолайлар кажаазын долгандыр шараш демир четки-биле херимнээн. Оон иштинде каш үгек бар. Ында чыт тайганыы ышкаш эвес, оон көнгус еске, коданга аажок чексинчиг болган. Кызыл карактыг тоолайлардан дескелеп тургаш, херимниң бир булумунда маңзалар адаанда хос черже кире берген. Сөөлүнде аңаа чер үңгүр казып алган.

Чазын хар шылбыдыңнап эрип турда, туттурган кодан шоочалыг херим иштинге мынчаар-ла тоолайлар-биле кады чайлаан. Хүндүс үңгүрүнче кире бээр, а дүне үнүп келгеш, белеткел каан чемни чип, сугну ижип алыр. А демги кызыл карактыг тоолайлар-даа ону тоовас, кодан-даа оларны херекке албас.

Тудуп эккелген ээзи чамдыкта коданның үңгүрүн чушкаш, ону оон холдап ушта тыртып алгаш, чугаалангылаар:

— Амыр-дыр бо! Үңгүр каскаш үнер деп бе? Чо-ок! Моон үнүп шыдавас сен, билдиң бе? Ажың көөр мен...

Күс дужүп, кургаан от-сигеннин чаагай чыды салгын-биле коданның думчуунга кээп турар апарган. Ынчан кырган кодан куюмнап эгелээн: шоолут от-сиген чивестээн, дүне даңны атсы муигаш четки кажаа иштинге хөкпенгинрлеп хоиар. Оон дан-биле кады үңгүрүнче кире бээр.

Дыыжы кулактыг кодан бир-ле дүне дыңнап чыдарга, кижи кыштааны дыңналган. Демги кижи четки херимним эжинге келген. Эжикте демир кыңгыраан. Эжик аяар шыгырт кылдыр ажыттына берген. «Хөөкүй коданны мынчаар түредип турарга кайын боор. Хостуг, шөлээн оъдуп оъттап, суун сутлап чорзун, тайгазынче чаңзын. Буян болзум...» деп аяар чугаалаган. Кижиниң кылаштаан даажы ырап чоруй чиде берген.

Азырапда тоолайлар амырап, дашкаар дешкилежип үнген. Элээн болганда кодан база үңгүрден үнүп келгеш, дашкаар херим иштинче кууруп дээн. Кодан бажыннар араазында кудумчу-биле бүдүү эрткеш, сутлуг хем аярымнга таваржы берген. Кезек хаак баштап, оъттап алгаш, алырык сугну кеже халааш, ырыгже кире берген. Ынчан анчыгашка артында хостуг, шөлээн апарган.

Коданның ээзи эртен туруп келгеш көөрге, демир четки херимниг кажаазының аксы ажык болган. Кажаа иштинде чүгле азырал тоолайлар олургулаан, а чаңгыс коданы чок...

Кодан арыг кызынга көөрге, улуг хем агып бадып чыткан. Ол араазында кыш дүжүп, соон келген. Хемниң суу чеппеп эгелээн. Хемни чүгле туттай бээрге кежип болур.

Хем эриинде бора талдар араазынга кодан турлагжып чурттай берген.

Бир хүн дыңнап чыдарга, улустар чугаалашкан:

— Ой, көрем кодан изин! Бистиң мында кодан база бар апарган ышкажыл! Хөөкүйүү көвүдеп өөр болза, ооң-дур—деп, хереэжен кижи чугаалаан.

— Бо хоорайга тайгадан тудуп эккелгеш, бир кижиниң азырап турган коданы-дыр ийин—деп, өр кижи харыылаан:

— Мен дүне баргаш кажаазының ышкаш эвес, ооң көнгус еске, коданга аажок чексинчиг болган. Кызыл карактыг тоолайлардан дескелеп тургаш, херимниң бир булумунда маңзалар адаанда хос черже кире берген. Сөөлүнде аңаа чер үңгүр казып алган.

Чазын хар шылбыдыңнап эрип турда, туттурган кодан шоочалыг херим иштинге мынчаар-ла тоолайлар-биле кады чайлаан. Хүндүс үңгүрүнче кире бээр, а дүне үнүп келгеш, белеткел каан чемни чип, сугну ижип алыр. А демги кызыл карактыг тоолайлар-даа ону тоовас, кодан-даа оларны херекке албас.

Тудуп эккелген ээзи чамдыкта коданның үңгүрүн чушкаш, ону оон холдап ушта тыртып алгаш, чугаалангылаар:

— Амыр-дыр бо! Үңгүр каскаш үнер деп бе? Чо-ок! Моон үнүп шыдавас сен, билдиң бе? Ажың көөр мен...

Күс дужүп, кургаан от-сигеннин чаагай чыды салгын-биле коданның думчуунга кээп турар апарган. Ынчан кырган кодан куюмнап эгелээн: шоолут от-сиген чивестээн, дүне даңны атсы муигаш четки кажаа иштинге хөкпенгинрлеп хоиар. Оон дан-биле кады үңгүрүнче кире бээр.

Дыыжы кулактыг кодан бир-ле дүне дыңнап чыдарга, кижи кыштааны дыңналган. Демги кижи четки херимним эжинге келген. Эжикте демир кыңгыраан. Эжик аяар шыгырт кылдыр ажыттына берген. «Хөөкүй коданны мынчаар түредип турарга кайын боор. Хостуг, шөлээн оъдуп оъттап, суун сутлап чорзун, тайгазынче чаңзын. Буян болзум...» деп аяар чугаалаган. Кижиниң кылаштаан даажы ырап чоруй чиде берген.

Азырапда тоолайлар амырап, дашкаар дешкилежип үнген. Элээн болганда кодан база үңгүрден үнүп келгеш, дашкаар херим иштинче кууруп дээн. Кодан бажыннар араазында кудумчу-биле бүдүү эрткеш, сутлуг хем аярымнга таваржы берген. Кезек хаак баштап, оъттап алгаш, алырык сугну кеже халааш, ырыгже кире берген. Ынчан анчыгашка артында хостуг, шөлээн апарган.

Коданның ээзи эртен туруп келгеш көөрге, демир четки херимниг кажаазының аксы ажык болган. Кажаа иштинде чүгле азырал тоолайлар олургулаан, а чаңгыс коданы чок...

Кодан арыг кызынга көөрге, улуг хем агып бадып чыткан. Ол араазында кыш дүжүп, соон келген. Хемниң суу чеппеп эгелээн. Хемни чүгле туттай бээрге кежип болур.

Хем эриинде бора талдар араазынга кодан турлагжып чурттай берген.

Бир хүн дыңнап чыдарга, улустар чугаалашкан:

— Ой, көрем кодан изин! Бистиң мында кодан база бар апарган ышкажыл! Хөөкүйүү көвүдеп өөр болза, ооң-дур—деп, хереэжен кижи чугаалаан.

— Бо хоорайга тайгадан тудуп эккелгеш, бир кижиниң азырап турган коданы-дыр ийин—деп, өр кижи харыылаан:

— Мен дүне баргаш кажаазының ышкаш эвес, ооң көнгус еске, коданга аажок чексинчиг болган. Кызыл карактыг тоолайлардан дескелеп тургаш, херимниң бир булумунда маңзалар адаанда хос черже кире берген. Сөөлүнде аңаа чер үңгүр казып алган.

Чазын хар шылбыдыңнап эрип турда, туттурган кодан шоочалыг херим иштинге мынчаар-ла тоолайлар-биле кады чайлаан. Хүндүс үңгүрүнче кире бээр, а дүне үнүп келгеш, белеткел каан чемни чип, сугну ижип алыр. А демги кызыл карактыг тоолайлар-даа ону тоовас, кодан-даа оларны херекке албас.

Тудуп эккелген ээзи чамдыкта коданның үңгүрүн чушкаш, ону оон холдап ушта тыртып алгаш, чугаалангылаар:

— Амыр-дыр бо! Үңгүр каскаш үнер деп бе? Чо-ок! Моон үнүп шыдавас сен, билдиң бе? Ажың көөр мен...

Күс дужүп, кургаан от-сигеннин чаагай чыды салгын-биле коданның думчуунга кээп турар апарган. Ынчан кырган кодан куюмнап эгелээн: шоолут от-сиген чивестээн, дүне даңны атсы муигаш четки кажаа иштинге хөкпенгинрлеп хоиар. Оон дан-биле кады үңгүрүнче кире бээр.

Дыыжы кулактыг кодан бир-ле дүне дыңнап чыдарга, кижи кыштааны дыңналган. Демги кижи четки херимним эжинге келген. Эжикте демир кыңгыраан. Эжик аяар шыгырт кылдыр ажыттына берген. «Хөөкүй коданны мынчаар түредип турарга кайын боор.

аграар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге биче чаастаар, дициирээр. Соңгу-бирлии чүктүн хаттың дүргеин секундада 3—8 метр, дициирээр, чаай бергенде хат 15—20 метр чедир күштелир.

Дүне 9—14, чамдык черлерге 0—5 градус чылыг. Хүндүс 20—25 градус.

Кызылга биче чаастаар. Хаттың дүргеин секундада 3—8 метр, чаъс, дициирээшкин үезинде хат 15—20 метр чедир күштелир.

Дүне 11—13, хүндүс 21—23 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

ТВ

АВГУСТ 27

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 «Үе». 8.40 Эртенги гимнастика. 8.55 «Спортлотонуң» 35-ки тиражы. 9.05 Чөнтө эки бараанналары. 9.35 Суг спортунуң хевирлеринге Европа чемпионады. 10.00 Чүүү вомчуурул? 10.40 Үнүштер амыдыралы. 11.30 «Сакты-дыр сен бе, эш?» Даймычы ужудукчуларның Ала-чурттуң Улуг даймының киржикчилери-биле ужуражылгазы. 12.30 Улуучу чогаадылганың делегей телекөрүүлдезинин «Челээш» программазы (Сингапур). 13.00 Оюу кылып шыдаар силер. 13.45 «Хөглүг карусель». Мультфильм. 14.00 Бөгүн делегейде. 14.15 Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 14.45—15.00 Чалгар. 15.00 Билдингер-даа болза, элзептиг. 15.55 «Бөгүн — совет кивоюн үнүр». 16.10 «Прага — Гвозна». Ужуражылга-концерт. 16.50 «Кады ажыдажылга». Тележурнал. 17.20 «Ам бир повестиг». ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Сактың чогаадыкчы ажылының дутайында фильм-концерт. 18.15—18.30 Чавсар. 18.30 «Сагыш-сеткилдиң ханызындан». Донбасстың шахтёрлары-биле ужуражылга. 20.30 «Адаларның бажыңы». Үшкү дамчыдылга. СЭКП Алтай крайкомунуң бирги секретары Н. Ф. Алсеёвов киржир. 21.00 «Үе». 21.35 «Механик Гавриловтуң ынак херээжени». Уран-чечен фильм. 22.55 Суг спортунуң хевирлеринге Европа чемпионады. 23.15—23.25 Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 Эртенги гимнастика. 8.20 Кадык болуксазыныа. 8.25 Кино хүнүнге таварыштыр документалдыг фильмнер. 9.20 «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 9.50 А. С. Макаренко. Чаш чылдар. 10.35 «Лесневскихтериниң өг-бүлезн». деп уругларга уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 11.30 «Кино көрүкчүүнүң ыдеринчизи». 12.15. Чадаг терге спортунуң делегей маргылдаазы. 12.45 «Чайгы селгүүстээшкин». ССР Эвилелиниң Күрүнеин академиктиг Бичии театрының фильм-шинаи. 15.20 Таджик телестудиязының программазы. 16.30 «Советская культура» солуунуң шаналы дээш уран чүүл гимнастиказынга делегей маргылдаазы. 17.00 «Музыкалыг киоск». 17.30 «Улуг чоннуң шыны». Хөй сериялыг документалдыг телефильм. «Чонның делүттатары». 8-ки фильм. 18.20 В. И. Савинниң адынга тураскаатқан волейболга делегей маргылдаазы. Эр улус. ССРЭ биле АКШ-тың чыынды командалары ойнаар. 18.50 «Эртенги Гангада». Документалдыг телефильм. 19.45 Делегей болуушкуннарының допчуулалы. 20.00 «Чыргалдыг үдүнар, чаштар!» 20.15 «Калыкшыл». 21.00 «Үе». 21.35—23.00 Бүгүдеге музыка.

КИНО

АВГУСТ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тревожное воскресенье» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Вук» 15.00, «Путешествие будет приятным» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Звезда и смерть Хоакина Мурьети» 14, 16, 18, 20 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Площадь Сан-Бабила 20 часов» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30, шактарда.

Редакциянның адрези:

667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 8 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, карымсалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үзеглер киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуу киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информасия киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54 кодээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-43, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1088.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының керектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00233

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 200 (12290) | 1983 чылдың август 28, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп

Бөгүн — Шахтёрнуң хүнү

МУРНАКЧЫЛАР

УКРАИН ССР. «Донецкуголь» каттыжыышкынында Горький аттыг мурнакчы шахтаның дагжылары беш чылдың үш чылдарының планын Донбасста мурнап күүсетиннерниң санынга кирген. Онаалдаан амыр муң-муң тонналы берген шахта дагжыларының ниити тимелгезинге улуг үлүгү алдарлыг бригадир Н. И. Байбарин баштаан шахтёрлар кирген. Чурукта: солагай талазындан: Н. И. Байбарин, бригада кежигүннери Н. И. Корнецкий, С. К. Середа, В. Н. Гончарво.

Л. САМСОНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

СЭКП ТК-ның Политбюрозу үеликтиг хуралынга СЭКП ТК-ның Чиргине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы эш Ю. В. Андроповтуң бөлүк америк сенаторлар-биле август 18-те болган бесседазының түңнелдерин көрген болгаш чүүлдүг деп санаан. Болуп турарының үезинде эш Ю. В. Андроповтуң совет-америк харылзааларның хөгжүлдезинин, бижыг тайбың дээш, ракета-ядролуг дайынның кыжаныын чайладыр дээш демисселдиң айтырыгларынга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң принципиалдыг бодалдары онаалап демдеглээни, ол ышкаш ССРЭ-ниң чаа тайбың инициативаларын тайылбырлаап ол бесседаның чугула ужур-дузалыын демдеглээн.

Совет Эвилели Американың Каттышкан Штаттары-биле ийи таланың кайызынга-даа ажыктыг болгаш бүгү-ниитин тайбыңның херээнге улуг ачыдузалыг чогумчалыг, чаагай харылзааларлыг болурун күзээр ийик дээрзин АКШ-тың күрүне, политика ажылдакчылары болгаш хой-ниитизи боттарынга тодаргай-билген турарының эргежок чугулазын Политбюро хуралынга демдеглээн. Бир эвес кым-бир кижилер дүшкүүрлүг чоруктуң байдалынга харын ССРЭ-ден артык күштерлиг турарын чедип алырын кордап турар чүве болза, ол дээрге айыылдыг кордаашкын-дыр.

Совет Эвилелиниң болгаш АКШ-тың аразынга харылзаалар моон мынай кандыг байдалдыг болуру Европага ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының дугайында Женевада чугаалажыышкынныга кандыг түңнел чедип алдынарыдан дыка хамааржыр. Бир эвес АКШ дең эргелиг үндезинге ак сеткилдиг дугуржуушкуну чедип алырыга сонуургалдыг болур болза, чугаалажыышкынныга чедиишкин ам-даа чедип алдынар аргалыг кылдыр Политбюро хуралынга демдеглээн. Ынчаарга бистиң айыыл чок турар чоруувустуң болгаш бистиң эвилелчилеривистиң эрге-ажыктарынга каражалыг кылдыр Совет Эвилелинден чаңгыс талалыг дүжүп берииштиннер кордаары—кедиг чок херек-тир.

Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкынныга база Совет Эвилелиниң болгаш АКШ-тың ядролуг күчүлерин немей остүрбес дээн совет саналга, ол ышкаш боо-чепсектерни космоска эндирилдир нептерелдир чоруктуң коргунчуг болгаш боттуг айыылдыын болдурбазының талазы-биле чаа совет инициативага хамаарыштыр беседа үезинде эш Ю. В. Андроповтуң тайылбырлаан бодалдарының кончуг чугулазын Политбюро онзалап демделээн. Совет Эвилелиниң делегейде хой-хөй чурттар түүлдүгүзүнүүшкүн-биле уткаан ол инициативазы «Космос делгеминге болгаш космостан Черге хамаарыштыр күштүг ажыглаарын хоруур дугайында» керээниң толевилединде тодаргай айыттынган, ону Совет Эвилели КНО-га албан хуузубиле киирген. Спутникке удур чепсекти космосче салып үндүрерин чаңгыс талалыг хораанын чарлаан ССРЭ-ниң үлегерин Каттышкан Штаттар эдерер боор деп идегелин Политбюро илергейлээн.

Делегейде ам бар болуп турар дүшкүүрлүг чоруктуң болгаш мескилдежиишкиннерниң одагларының айтырыын ССРЭ-ниң канчаар көрүп турарын; күрүнелериниң ниитики хөректеринге дашкаартан холгаарлаашкынны, кыжаныышкыннарны болгаш чепсектиг күштерни ажыглаар дээр чоруктуң ажыглаарын болдуруп болбазын; мескилдежиишкиннерни тайбың аргалар-биле, кайы-даа талага таарышкан шинтпирлерин дилеп тыварының эргежок чугулазын эш Ю. В. Андроповтуң тайылбырлаанының принципиалдыг ужур-дузалыын Политбюро хуралынга айыткан.

Сирияның Улусчу чөвүлелиниң делегациязы-биле СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Г. А. Алиевтиң беседазын Политбюро чүүлдүг деп корген. Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээниң бижыг үндезинингге совет-сирия харылзааларның чеднишкининг хөгжүп турарын демделээн. Чоокку Чөөн чүкке бүгү талалыг чолтуг таарыштыр шинтпирлээшкин дээш демисселге ийи таланың дем каткан күжениишкиннерни чугула ужур-дузалыг.

1982—1983 чылдарның кышкы үезинде мал кыштагладыышкынын чеднишкининг эрттинер, мал ажылынын продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын ковудедир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының түңнеллерин СЭКП ТК-ның Политбюрозу көрген. СЭКП ТК-ның май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шинтпирлерин амыдыралга боттандырыышаан, хой-хөй колхозтар, совхозтар, ажыл-агыйлар аразынын болгаш көдээ ажыл-агыйның оске-даа бүдүрүлгелери, районнар, областар, крайлар, автономнуг болгаш эвилелдешкен республикалар мал ажылынын чем баазазын дыка быжыглап, малдың баш санын камгалап арттырарын болгаш ооң продуктулуун бедидерин хандырып, анаа үндезилеш, кыштагладыышкынны организастыг чорудуп, эттиг, сүттүг, чуургаларыг болгаш оске-даа продукцияны бүдүрериниг боттуг бурунгаарлаашкынны чедип ап, мал ажылынын продуктуларын күрүнеге сөдар талазы-биле планнарны болгаш социалистиг чугаалагелерни күүседип, чурттун Аъш-чем программазын шинтпирлээриниг улуг салыышкынын киирген.

Оон-биле кады социалистиг чарыштың түңнездерин үндүрүп тура, чамдык республикаларга, крайларга болгаш областарга мал кыштагладыышкынын эрттиреринге, мал ажылынын продуктуларын бүдүрериниг болгаш садарынга улуг четпестерлиг болганын: мал чемнерин белеткеп алырының аргаларын кошкак ажыглаашкын, оларның курлавырларын чап чарыгдавааның илереткен.

Эвилелдешкел 8 республиканы, 33 автономнуг республикаларны, крайларны болгаш областарны, 200 көдээ районнарны, 1000 колхозтарны, совхозтарны, ажыл-агыйлар аразының база оске-даа бүдүрүлгелерни болгаш организацияларны Бүгү-эвилел социалистиг чарыжыңга тиклекчилер кылдыр саналаан болгаш оларны СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның хүндүлел бижиктери-биле шаңнавышаан, оларга акша шаңналдарны тывыскан.

Көдээ ажыл-агыйның болгаш агроүлетпүр комплекизиниң оске-даа адырларының ажылдакчыларының эрес-шудургу ажыл-ижин СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК бедик-биле үнелеп көргеш, 1983—1984 чылдарның кышкы үезинде мал кыштагладыышкынын чеднишкининг эрттирер, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин болгаш садарын ковудедир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжыи уламчылаарыңче көдээнин ажыл-ишчилерин кыйгырган. Ол соруглга-биле тарааны болгаш оске-даа культураларны ажаап алырының, ылангыя тарылганың, ангыс аңдарылгазының доозулганындан хамаарыштыр хосталган күштерни болгаш чейсек-херекселдерни тургузу азырашкынның бүгү дургузунда чулуктуг болгаш бөдүүн чемнер-биле бүгү малды бүрүн хамдырарын барымдаалаш, мал чемнерин, ылангыя силосту белеткээрин уламчылаарынче саат чок киирерин бүгү ажыл-агыйларга сүмелээн.

Политбюроның хуралынга ССРЭ-ниң киитики болгаш делегей амыдыралының чамдык оске-даа айтырыгларын база көргеш.

«Правда» солуннуң айтырыгларынга Ю. В. АНДРОПОВТУҢ харыылары

Айтырыг. Европага ядролуг чепсегленишкиннээн кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажыышкынныарының чаа эвилээнин мурнуу чарыында америк тала бурунгаарлаашкынны болдуруп болур кандыг-да-бир таарымчалыг саналдарны ол чугаалажыышкынныарның мурнунда эвилээнге кылган дээрзинин дугайында Барыын чүкте нептерел турээ бадыткаашкыннар херек кырында шынга дүжүп тура бе дээрзин билип ап болур ирги бе?

Харыы. Чок, дүүшпейн турар. Ол чугаалажыышкынныарда кандыг-даа бурунгаарлаашкын чок болгаш АКШ-тың амгы үеде туружунуң байдалында аңаа идегээри чөгенинг.

Америк таланың туружунуң бүгү-ле «байдалга таарышканы» дараазында чүүлдерден билдинип турар.

НАТО-нуң талазындан чүвүдээ — чаңгыс-даа ракетаны, чаңгыс-даа самолёттуң узуткавайн, тодаргайлаарга, оларны шуптузун арттырып каап, ССРЭ чүгле Европада эвес, харын база чөөн талада (Женевада чугаалажыышкынныарга шуут хамаарышпайн турар талада) ортумак ыракшылдын бүгү ракеталарын шуптузун чок кылдыр кызырар дээш американ-биле кады байдалга таарышкан туруш-тур. Бир эвес АКШ-тың болгаш НАТО-ның ийи талазы-биле ооң эвилелчилериниң талазындан дең эрге-биле шынап-ла дугуржуп алырынга бичии-даа күзел илереттиниң кээр болза, Женевада чугаалажыышкынныарның байдалы шуут өскерли бээр болгаш дугуржулга чедип алдынары үр эвес апаар ийик.

Айтырыг. АКШ-тың болгаш НАТО-нуң талазындан Силерниң айытканынар былдаашкыннардан аңгыда, ССРЭ чүрттүн Европа кезээзинде бодунуң ортумак ыракшылдыг ракеталарының санын кызырарынга чөпшээрешсе-даа, оларны чөөн районнарже көжүрер деп турарының дугайын Барыын чүкте хөвар эвес бадыткап турар. Ол дугайынга чүнү чугаалап болур силер?

Харыы. Ындыг бадыткаашкыннар шуут шын эвес чоруктур. Бо талазы-биле кандыг-даа кажарлаашкын чок. Европада ортумак ыракшылдыг ядролуг боо-чепсекти кызырарының кол аргазы болза оларны чазып кааптарды. узуткаары болур деп бистер боттарывыс мүрүнүүл-ла саналдаан болгай бис. Бистер чугаалажыышкынныар үезинде америкаңнарга: ийи таладан чүнү база кайдаар узуткаарының дугайын дугуржуп алыылынар деп дорту-биле чугаалаан бис. Олар оон база ойталап турар.

База бир улуг базым кылырынга белеңивистиң дугайын бөгүн дыңнадып болур мен.

Европага чаа ракеталарны тургузарындан АКШ-тың ойталаары-биле кады кайы-даа талага таарымчалыг дугуржулга чедип алдынган таварылгада, Совет Эвилели чүрттүн Европа талазында бодунуң ортумак ыракшылдыг ракеталарын Англия болгаш Франциядa бар ракеталарның санынга деннештир кызырбышаан, кызырган бүгү ракеталарны узуткан болур. Бо таварылгада барымн чүкте СС-20 дээр ат-биле билдинип турар амгы үениң эң чаа дыка хой санныг ракеталары узуткаттынар ийик.

Совет Эвилелиниң чаагай күзел-соруунуң мындыг чаа илереэшкинниниң канчаар-даа аажок үлүг үжүр-дузазын маңаа айытпаска-даа билдингир боор.

Бир чүүлүнде, Совет Эвилели кызырар үжүрлүг СС-20 ракеталарны Европадан чөөн чүкче анаа-ла көжүргеш, хевээр арттырып алыр деп турар дээрзинин дугайында НАТО чурттарында иептерээн чылчуруушкуннарның кандыг-даа үндезиннерни узуткаа туовар.

Ийи чүүлүнде, ындыг көжүрүүшкүнүн боол болурунуң талазы-биле амгы үеде Кыдатпын болгаш Японияның илереди турар сагыышсыралының база кандыг-даа үндезини чок апаар.

Совет Эвилели чугаалажыышкынныарга чогумчалыг эргаларны чедип алыр дээш, Европага ядролуг чепсегленишкининг дараазындагы, ындыг боорда, онза айыылдыг, күштелиишкиниң баш үдүр болдурбас кайы-даа талага таарымчалыг дугуржулганы чедип алыр дээш бодундан хамаажыр бүгү чүүлдерни кылып келген болгаш кылыпда турар деп чүве шынны ылап билип алыксаар кижилерге үстүнде чугаалаан бүгү чүүлдерден билдингир болуур ужурлуг.

Ындыг дугуржулга чедип алдынар, алдынмазы АКШ-тан, ниитизи-биле НАТО-дан хамаажыр. Аңаа хамаарыштыр дээрге, сентябрь 6-да эгелээр чугаалажыышкынныар эвилээ шинтпирлиг ужур-утказы болур.

Совет Эвилели чугаалажыышкынныарның бүгү дургузунда — ону база катап демделекеп тур мен — боттуг болгаш байдалды таарыштыр көрген турушту эвилеп келген. Ынчалза-даа эске чүүлдүг база демделээйн — бистиң байдалды ынчаар көөрүвүс кызыгаар чок эвес — ол Совет күрүнениң болгаш оон эвилелчилериниң айыыл чок чорууунун эрге-ажыктары-биле тодаргайлаттынар.

Бир эвес чугаалажыышкынныарга АКШ-тың туружу биезин дег боттуг эвес болгаш чаңгыс талалыг болур болза, бир эвес херек америк «першингтерин» болгаш чалгыныыг ракеталарны Европага эккеп тургузарынга чеде бээр чүве болза, Европага-даа — ол девискээр-даа деннелинге, делегей-даа деннелинге күштерниң балансызын хевээр арттырарыбиле чогуур контрхемчегелерни алыр апаарывыс билдингир. Бо талазы-биле кымга-даа билдинмес чүүл чок болур ужурлуг.

Айтырыг. Европага ядролуг боо-чепсектер дугайында айтырыгга хамаарыштыр Силерниң Кыдатты адаанынар-биле холбаштыр, ядролуг чепсегленишкинни кызыгаарлаарының база ниитизи-биле боо-чепсекти дүжүрериниң талазы-биле КУР-нуң туружу кандыгыл дээрзин айтырыксаан ийик бис.

Харыы. Кыдат Улус Республиказы боду ядролуг күчүлүг дээрзин билдингир; ол чоорту өзүп турар. Ядролуг чепсектерни кызыгаарлаарының база кызырарының талазы-биле кандыг-даа чугаалажыышкынныарга Кыдат амдызында кириштейн турар. Бистерниң билип турээрывыс-биле алырга, ядролуг болгаш оске-даа чепсегленишкиннер талазы-биле КНО-да база чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Женева комитединде чугаалажып турар чамдык айтырыгларны КУР-нуң үдүртүкчүлары сонуургап турар апаргын хире. Бир эвес ындыг үгланышкын улай хөгжүвүр чүве болза, ядролуг дайынны болдурбазы база ядролуг боо-чепсектерни эндере бүдүрериң соксадыры-биле холбашкан айтырыгларны шинтпирлээринге Кыдат эвээш эвес салыышкынны кирип болур дээрзин чигзинг чок.

Айтырыг. Совет-кыдат харылзаалар дугайында чүве чугаалап болур силер бе?

Харыы. Совет-кыдат харылзааларның ийи он чылдар иштинде турун келген байдалын чогумчалыг эвес чүүл деп санап келген болгаш санап турар бис.

Сөөлгү үеде бистиң харылзааларывыста чамдык ужа чүүлдер кестүп келген. Ийи чурт аразында түскай төлээлекчилер деннелинге политиктиг консультациялар чоруп турар: оларның даразында эвилээ октябрь 6-да Пекинге эгелээр. Садыглажыышкын хемчээли өзүп турар, оске-даа чамдык адырларда харылзаалар чоорту сайзырап орар.

Ынчалза-даа бистиң бүзүрел турарывыс-биле алырга, ийи таланың харылзааларының амгы деннели Совет Эвилели болгаш Кыдат Улус Республика ышкаш ындыг ийи улуг болгаш оон кадында кожа күрүнелер аразынга туруп болур деннелге ыракта-ла четпес.

Садыглажыышкынны улам ылгыжыышаан ийик ынай калбартырынга, экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганы, культура, спорт база оске-даа харылзааларны чогумчударынга дыка хөйүү кылып болур. Ийи чурттун аразында харылзаалардың байдалын экижидеринге совет-кыдат кызыгаарның девискээрининге бүзүрелдиг бис. Тайбың дээрге социализмниң идеалы болгай, бистиң ийи чурттарывыста узун хуусаалыг улуг ажыл-агый сорулгалары туруп турар, а оларны чеднишкининг шинтпирлээринге даштыкы чогумчалыг байдалдар эргежок чугула болгай.

Ынчангаш, совет-кыдат харылзаалардың эки хөгжүдезин бистин чурттарывыска ажыктыг, делегей байдалынга-даа ол ажыктыг болуру чугаажок.

УЛАМ ШАЛЫПКЫН ЧОРУДАР

Республиканың районнарында мал чемнериниг белеткелининиң август 26-да (планга хуу-биле) медээзи

(Бирги колонкада санныр сиген, ийигизинде—сенаж, үшкүзүнде—витаминниг сиген дазганы)

Сүт-Хөл	70	47	22
Барыын-Хемчик	60	100	101
Улуг-Хем	51	15	36
Чөөн-Хемчик	50	7	23
Кызыл	49	233	101
Тес-Хем	48	12	71
Бай-Тайга	41	45	20
Каа-Хем	40	121	55
Моңгун-Тайга	38	—	—
Эрзин	35	2	53
Бик-Хем	32	63	40
Таңды	27	100	413
Овур	25	—	—
Тоджу	15	—	—
Республика	42	75	65
1982 чылдың август 27-де	44	56	69

Мал чемнерин белеткээрининг талазы-биле республикага чарлаттынган шалыпчы ай төнген. Оон чамдык түңнелдерин ам үндүрүп болур. Ол үезинге дургузунда совхозтар 82 муң тонна ажыг сигенин, 53 муң тонна хире сенажды, 3843 тонна витаминниг сиген дазганын болгаш борбалындыларны, 6886 тонна силосту белеткээн. Шалыпчы айда эң-не хөй сигенин Сүт-Хөл (65 хуу), Барыын-Хемчик (54 хуу), Тес-Хем (45 хуу), Чөөн-Хемчик (41 хуу), Кызыл (41 хуу), Улуг-Хем (34 хуу), Моңгун-Тайга (37 хуу) районнар белеткээш, «Сүт-Хөл», «Сукпак», «Барыын» «Күш-ажылдың хөстүү», «Улуг Октябрь», «Тандезге», «Чал орук», СЭКП-ниң XXII съездиниң, СЭКП-ниң XXV съездиниң аттыг совхозтар сиген белеткелиниң чеднишкинни чорудун турар.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң күш-ажылчы сагылга-чуруунуң быжыглаар дугайында доктаалын чугаалажып тура, мал чемнинг белеткекчилерни ажылды шапкынчыдыпп, четпестерин чайладып турарлар. Коллективтериниң хой үезинде күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр кижилериниң хемчээн ап турар бригада чөвүлелдери тургустунгулаан. Оон-биле чергелештир «Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур!» деп кыйгырыгның адаа-биле социалистиг чарыш база калбарган.

Таңды болгаш Барыын-Хемчик районнарның сенаж болгаш витаминниг немелде чем белеткеп турар механизаторларга шалыпчы ажылдап турарлар. Олар планныг онаалдаларын күүсетиилеп, ажылын ам-даа уламчылап турарлар. Улуг-Хем болгаш Каа-Хем районнарның ажыл-агыйларында силос салыры түлүктеп турарлар.

Чамдык ажыл-агыйларда мал чемнериниң белеткели хожудап турар дээрзин айтыры чугула. Элээн хөй совхозтарда күш-ажылдың бүдүрүмчүдүү ам-даа чавыс болуп артпышаан. Каа-Хем районда сигенчи бүрүү 11 тонна, Тес-Хем болгаш Улуг-Хем районнарда 8,8 тонна, Барыын-Хемчик биле Кызыл районнарда 7-7 тонна сигенин белеткээн. А Тоджу, Моңгун-Тайга, Овур Эрзин, Чөөн-Хемчик районнарның мал чемни белеткекчилери бир кижиге онаалтыр доңгуп-ле 3-3 тонна сигенин белеткээн. Сүт-Хөл, Бай-Тайга районнарның сигенчилериниң ажылы база оожум. Ажыл-агыйларның хой кезиниде техниканың, ажыл шагының багай ажылдаттынып турарын, планныг онаалдаларның күүселдезинде контрольдуң сулазын, чогуур дузанның чогун бо чижектер хөречилеп турар. Овур, Моңгун-Тайга, Сүт-Хөл районнарда сигенин колдуунда чугле хол кадымралары-биле кезип турар, бар техниканы ажылдап турарын эң-не чавыс демиселе.

Шалыпчы айның чугле сөөлгү неделязында республикада беш АВМ ажылдавастаан. Каа-Хем районда ийи, Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл, Барыын-Хемчик районнарда бир-бир агрегат продукция бээрин соксаткан.

Тараа ажаалдазы болгаш күсең чер аңдарылгазы эгелээндээ болза, мал чемнериниң белеткелин ам-даа шалыпкын чорудары чугула.

Назым-оол Эргилович Оюн—«Коммунизмниң хөрелиг совхозтуң хоочун механизатору. Ол мал чемни белеткээр ажыл-ишти хайыыкчап бо үеде Өл-Эригиың сигенчилеринде сигенин ажаагап машиналарны сеткен турар. Назым-оол Эргилович каннаар ажылды түскай аппаратура дузазы-биле шалыпкын, быжыглымчалыг күүселдир турар.

ЧУРУКТА: Н. Оюн ажыл үезинде.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ УЛУСТАРНЫҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУУ ДЭЭШ

«Чер кырынга тайбың дээш» деп номну парлап үндүргеш. 1982 чылдың январьдан 1983 чылдың июньнуң дургузунда үеде документилерни болгаш материалдарны номда киргеш. СЭКП-ниң XXVI съездиниң хүлээп алганы 80 чылдарда Тайбыныың программазын амыдыралга боттандырар талазы-биле Совет Эвилелиниң шинтпирлиг хемчегелерни ол документилерде болгаш материалдарда ханызы-биле бүгү талалыг көргүскеш.

СЭКП ТК-ның Чиргине секретары Ю. В. Андроповтуң болгаш оске-даа совет удуртукчуларының илеткелдерин, чугааларын, чүүлдерин, интервьюларын, беседаларын долузу-биле азы тематиктиг тодаргай допчулалдарын чылдаа номда киргеш. ССРЭ-ниң деминчи даштыкы политиказының ядролуг сорулгаларының бирээзи болуп турар.

Политиктиг литература парлап үндүрер чер чаа номну парлаан.

(СЭТА).

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

ДАГЖЫЛАРНЫҢ ШУДУРГУ АЖЫЛ-ИЖИ

Дагжыларның күш-ажылчы чедишкиннеринге тураскаады көпёрларга (чүк көдүртүр бедик\адагаш) кызыл сылдыстарны кыпсыры — шахтёрларның чаагай чанчылы. Ындыг сылдыстар Шахтёр хүнүнүң бүдүүшүнде улам көвүдеэр.

Адырның кол продукциязы— хөмүр-даш улус ажыл-агыйының адырларында: энергетикада, металлургияда, химияда, аймырал-чурттагларда калбавыле ажыглаттынып турар. Чүрттүн Энергетика программазын боттандырарынга төлептиг үлүүн киирер дээш дагжылар одаар түүлду, чиг-эттн бээрни көвүдедириче чүткүлдүг.

Шахтёр хүнүнүң бүдүүшүнде СЭТА-ның корреспондентизи ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң министрлигиниң бирги оралакчызы **М. И. Щатов-биле** ужуражып, беш чылдың үшкү чылында адырның ажылының дугайын чугаалап бээрни дилээн.

— Дагжылар боттарының профессионал байырлалын бедик көргүзүүлер-биле, хөмүр-даш тыварының чеди айларның планын күүседкени-биле үткүп турар. 800 муң тонна хире хөмүр-даштy чыл эгезинден немей тыпкан. «Донецкуголь», «Красноармейскуголь», «Якутуголь», «Новомосковскуголь» болгаш өске-даа каттыжымышкынарның коллективтери эки ажылдаан.

Ам, беш чылдың чартыында адыр ажылдың темпизин улгаттырып келген деп чугаалап болур. Ийи чартык чыл дургузунда 1,7 миллиард ажыг тонна одаар түүлду берген. Красноярск крайда «Бородинский» разрез, Приморье крайда «Павлово», Якутияда «Нерюгрин» разрезтер хуусаадан эрте ажыглалда киргеп. «Барын-Донбасс» шахта графиктен мурнай ажыглалга киргеп.

Бүдүүлгенниң ажыктыын бедидерииге улам көвүдеп турар күүлүг даг техниказын ажыглап киирип турары салдарын чедирип турар. Олар элээн нарын даг-геология байдалдыг хөмүр-даш тывыштыг черлерни ажыглалга киреринге дузалап турар. Хөмүр-даш тыварының ажык аргазын ажыглап киирери ону тыварын улам көвүдедип келгеп.

Адырның ажылдакчылары иштики курлавырларыны дилеп тып, ажыл-агый механизмнин сайзыраңгайжыткаш, четпестерин ажып эртип, беш чылдың даалгаларын, СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.), июнь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин күүседир аргалыг.

Хөмүр-даш үлетпүрүнде чүгула курлавырларның бирээзи болза социалистиг чарыштыг улам сайзыраңгайжыдары болур. Бүдүүлгенин ажыктыын, ажылдың шынарын бедидерииге адырда байлак дуржулга мөөнүеттиигеп. Аңаа улуг салыгны «мунчуларның» шимчээшкинниң киржикчилерп киирип турар. Хонукта 1000 тонна хөмүр-даштy казып тып түрүп бригадаларда сагыагэчүрүм эки организастыг болгаш чогаадыкчы байдал тургустунган. Ындыг коллективтер алырда 400 ажыг. Олар шахталардан казып тывар хөмүр-даштың дөртен ажыг хуузун берип турар. «Мунчуларның» шимчээшкинниңде проходчиктер, экскаваторжулар, транспортчулар, өске-даа мергежилдиң кижилери хаара туттунган. Ол шимчээшкини хөй муң тонна хөмүр-дашты казып тывары дээш бригадаларның шимчээшкинии калбаргаң.

Кузбасста «Зыряновская» шахтаның Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. Решетниковтуң бригадазы чыл эгезинден бир мөлиюн тонна хөмүр-дашты эң баштай бергеп. «Распадская» шахтада П. Фроловтуң коллективи хонукта 11,3 муң тонна хөмүр-дашты казып тып, рекорд тургускан. Ол дээрге күш-ажылды биллиглиг организастаанының, дааскан херек дээш бедик харыысалганың үлегери-дир. Кузбасста «Нагорная» шахтадан Е. Дроздецкий, «Ростовуголь» каттыжымышкында «Майская» шахтадан М. Чих олар бо чылын Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадырлары болганнар.

Шахтерларның ураи мергежили, улам экп ажылдаар, күш-ажылдың болгаш бүдүүлгенин сагыага-чүрүмүн быжыглаары дээш чүткүлү чурттун экономиказын хөгжүдеринге оларның үлүүн улам улгаттырар деп, түнелиниде М. И. Щадов демдеглээн.

(СЭТА).

Москва.

БАЙЫРЛАЛЫН ТАВАРЫШТЫР

Чадааның хөмүр-даш разрезинин ажыл-шынчилери профессионал байырлалын күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнбиле уткаан. Он бирги беш чылдың өзек чылының чеди айларында даг массазы казарының планын олар 113 хуу күүседкен. 967 муң рубльдиң барааның продукциязын бүдүрер тургаш, 1112 муң рубль чедирвен.

Коллектив кежигүнери хуудa ай, чыл планнарын тургузуп, социалистиг хүлээлгелерин алган ажылдап турарлар. Коллектив кежигүнери СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң чөөрте чаа хүлээп алганы «Күш-ажылдың социалистиг сагыага-чүрүмүн быжыглаар талазы-биле ажылды улам күштелдирер дугайында» доктаалын сайгарып, танышкаш, бүрүнү-биле хүлээп алганнар. Ажылчынар ук доктаалды амыдыралга боттандырар сорулгалыг ажылдап турар. Эрткен чылдың чеди айлары-биле амгы үеин деңнээрге үстүнген ажыл-шагының саны эвээжээп. Кезэлерниң ажылдан үнер-кирер чоруу кызырлып турар. Профэвилел комитеди, профилактика чөвүлели ажыл шагы үзер кижилер-биле шыгыы демиселдя чорудуп турар. Чүрүм үрээр кижилерге кандыгдаа чингеледелер түрбас. Ай база чыл түнели-биле олардан шаңнал акшазын казып турар.

Ук бүдүүлгеде инженер-техниктиг кадрдар чедишпейн турар. Амгы үеде, чижээлээрге, бүдүүлгеге кол энергетик хереглеттинип турар.

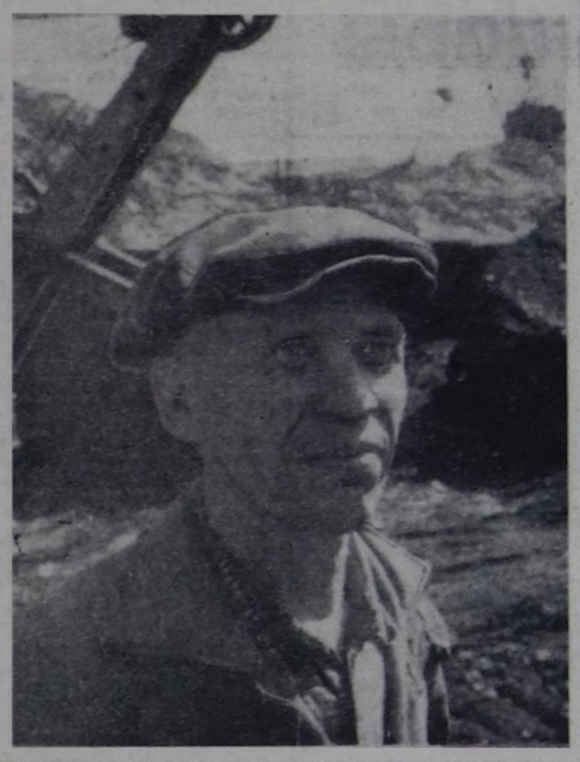
Ак сетки.лдиг ажылы, үлегерлиг сагыага-чүрүмү-биле коллектив кежигүнериниң хүндүткелии чаалап алганнар мында хөй. Шахтёр хүнүнге тураскаткан «Мергежилдиң тергиниң» деп конкурска олар база бедик көргүзүүлүг болганнар.

БелАЗ-540 машинаның чолаачыларының аразынга чарышка Владимир Монгуш тиилекчи болган. Ол чеди айларда даг массазы сөөртүрүүнүң планын 150,3 хуу күүседкен. Бульдозер чолаачыларындан Александр Маркин мергежилдиң тергинии болган. 7 айларда бульдозер ажылдарының планын ол 122,9 хуу күүседкен. Машинист-экскаваторжуларлардан Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң, Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи, күш-ажылдың хоочуну Егор Никифорович Фроликов «мергежилиниң тергинии» атка төлептиг болган. Ол бо бүдүүлгеде 1963 чылдан эгелеп ажылдаан. Бодунуң ынак профессиязынга бо чылдарының дургузунда хөй-хөй аныктарны өөредип келгеп. Дуржулгалыг дагдыныкчы амгы үеде машинистер куруузун дооскаш келген оглу Сергейге арга-сүмезин айтып берип, өөредип турар.

Коллективте социалистиг чарышты организастааны эки. Оон түнелиниң ай санында үндүрүп, тиилекчилерге акша шаңналдарыны тыпсып, шаңнап-мактап турар.

С. БАЛЧЫР.

Чурукта: күш-ажылдың хоочуну Е. Н. ФРОЛЕНКОВ. Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

БҮГҮ ЧОҢ ХҮНДҮЛЭЭР

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинин коллективи Шахтёрнуң хүнүн күш-ажылчы чедишкиннерлиг үткүп турар. Совет Тыванын 40 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, разрезтиң ажыл-ишчилери бо чылдың эрткен чеди айларында бүдүүлге планын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүседкеш, планнан ажыр 58 муң тонна хөмүр-даштy казып тыпканнар. Ол-ла үениң дургузунда Тыванын шахтёрларының күш-ажылының бүдүрүкчүлүү планда көрдүнген хемчээлинден 7,5 хуу бедээн. Продукциниың бот-үнезин чиигеткенинин болгаш шынарын экижиткенинин ачызында 174 муң рубль түңнүг орулга алдынган. Бо чылдың август айның планы хуусаа бетинде күүседтиинген. Бо бүгү чедишкиннерниң ачызында «Каа-Хем» разрезтиң найыралдыг коллективи республиканың үлетпүр бүдүүлгелериниң аразында социалистиг чарыштың мурнукү одурүүнда бижыг турушту эзлевишаан. ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунуң мурнакчы бүдүүлгелериниң санында кирип турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Топ Комитедилиг ноябрь (1982 чыл) болгаш июнь (1983 чыл) Пленумнарының шиитпирлерин удуртулга болдургаш, «Каа-Хем» разрезинин администрациязы, партия, профэвилел, комсомол организациялары полит-массалыг болгаш кижизидилге ажылдарын амгы үениң негелделеринге дүүштүр организастап чорударын чедип алганының түнелиниде. Тыванын шахтёрларының коллективинде күш-ажылдың сагыага-чүрүмү соксаал чок бижыгып, мурнуку чылдардагызындан ажыкып турар. Оон-биле чергелештир шахтерларының социалистиг чарыжының партийжи удуртулгазын күштелдирериие, бүдүүлгенин башкарарынга коллективтиң бүгү кежигүнериниң киржилгезин идепкейжилериниче углап, тодаргай хемчегленп ап чоруткан. Социалистиг чарыштың дээштиин бедидериниң, түңнелдерин ойлаанда үндүреринин болгаш көскү агитациязын экижиделиниң айтырыгларын партия, профэвилел хуралдарынга чугаалажып көрүп, ол чугула айтырыгларга хамаарыштыр хүлээп алдынган доктаалдарны болгаш шиитпирлерни ажыл-херек кырынга боттандырарын хөй-ниитиниң кичээнгейинниң төвүнге тургускан.

Разрезтиң администрациязы, партия, профэвилел организациялары Тыванын дагжыларынып бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга болгаш культурлуг дыштанырынга таарымчалыг байдалдарын тургузар сорулга-биле хөй ажылдарны чорудуп турар. Сөөлгү каш чылдарның дургузунда разрезтиң коллективинде ниитиниң чемненилгези, садыг болгаш медицина хандырылгазы экижээн, спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдаалары удаа-дараа эрттирип, коллектив кежигүннериниң күзелдерин ёзугаар массалыг дыштанышкынарны организастап турар. Разрезтиң колкол участоктарынга болгаш цехтеринге техниканың айнылчок чоруун хандырарының, бүдүрүлгенин санитардыг байдалын болгаш культуразын бедидериниң көрүлделерин эрттирип, ажылчыннарның түскай мергежилдериниң айны-биле конкурстарны база организастап турар.

Коллективке кадрлар-биле ажылды экижидеринге хамаарышкап хемчеглер-биле холбаштыр, хөй-ниитии организацияларының, ыяңгыя эш хуузунуң судунуң профилактика чөвүлелиниң, хана солун редколлегиязының, рационализаторлар болуунуң ажылып идепкейжидил, тодаргай удуртуп башкарарынче кичээнгейин күштелдирген. Бо бүгү чүүлдер болза Тыванын шахтерларының бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга улуг идиг берип турар дээрзи билдингир.

Бөгүн совет шахтерларның өөрүвүүт, чырык байырлалының хүнүнде Тыванын хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажылдакчылары боттарының күш-ажылчы чедишкиннерин түңнеп, моон соңгаар улам күжениишкиниг ажылдаар сорулганы салып, коллективте ат-сураглыг хоочуннарга, будүүлгенин мурнакчыларынга, шахтериуң берге, нарын, ынчалза-даа бүгү чонга хүндүткелдиг тускай мергежилин чайгылыш чок ылаптап шилип алгаш, ажылдап эгелээн амыяктарга чүректиң хамыдыралыг ыяктарын чедирип турарлар. Амгы үеде «Каа-Хем» разрезинде дөрт чүе ажыг кижи ажылдап турар. Оларның аразында он бирги беш чылдың ыалыпчылары, орун айтыкчылары, шолбаннар деп адалып турар кижилер хөй. Ылаңгыя экскаваторлар машинистери Валерий Гончаров, Ооржак Хапыр-оол, чер өрүмээр станоктар машинистери Юрий Прокощенко, Иван Кочан, Валерий Ооржак, чолаачылар Яким Чебодаев, Николай Рябов, бульдозер машинистери Яков Удрис, Иван Житков олар шахтерлуң хүнүнге тураскаатказ күш-ажылчы эллегге эң бедик көргүзүүлерни чедип алганнар.

Хөмүр-даш үлетпүрүнге хөй чылдарда улаштыр ажылдаан хоочун шахтерлар Анатолий Нехорошков, Леонид Кузнецов, Александр Семочкин, Николай Кудачин болгаш өскелер-даа боттарының байлак дуржулгазын ашыктарга дамчыдып берип, күш-ажылды коммунистиг еэу-биле көөрүнге өөредип турарлар. Ынчангаш аныяк шахтерлар Александр Другоченко, Эдуард Санчат, Николай Калинин, Федор Куулар, Прокопий Соловьев оларның кызымаккай күш-ажылын богун, шахтёрнуң байырлалының хүнүнде онзалап айтыры өөрүнүүт.

Шахтёрлар кижилерге чылыгны болгаш чырыкты берип турар. Шахтёрлар Владимир Ильич Ленининиң чугаалаанын езугаар, үлетпүрүнүң «хлевин», «кара алдыныы» казып тып турар. Ынчангаш шахтёрларның ажылы бүгү чонга хүндүткелдиг, оларның байырлалын бүгү чурт демдеглээр.

Д. САРЫКАЙ.

«Кыа-Хем» хөмүр-даш разрезинде ээлчег начальныгы.

ЧУРУКТА: амгы үениң хөмүр-даш техниказы.

БАЙЫРЛАЛДЫҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

Москвага августуң 26-да дагжыларның профессионал байырлалы — Шахтернуң хүнүнге тураскаатказ байырлыг хурал болгаи.

Президиумда — СЭКП ТК-ның секретары Н. И. Рыжков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның киидис эргелекчизиниң бирги оралакчызы И. П. Ястребов, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, социалистиг чарыштың тиилекчилери, найысылалдың хөй-ниитии төлээлекчилери олурганнар.

ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң министри Ь. Ф. Братченко илеткел кылган.

(СЭТА).

ШЫНАР ДЭЭШ ЧАРЫШ

«Кряж» совхозтуң саанчызы, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады А. Воргодяева сонуургакчы-чолаачылар курузунга өөренир үеин хостаар дээш бодунуң ажыл хүнүнүң чурумун өскертир үжурга таварышкан. Хөй сүт саптан дээш, ол мшкаш дужаар продукциязының эң эки көргүзүглери дээш Анна Ильинична «Москвич» автомобиль-биле шаңнатканы ол. Боттарының ак-сеткилдиг ажылы дээш шак-ла мындыг шаңналды Куйбышев областтың ийи саанчызы: А. Воробьева-биле М. Храмова база алган.

Оларның күш-ажылын бедии-биле үнелээри аъш-чем курлавырларын көвүдедиринге саанчыларның үлүүне долузуубиле дужүүн турар. Областтың ажыл-агыйлары чүгле январьиюньда бирги сорттуң 36 муң тонна сүдүн эрткен чылдың чогуур үеэнден хөйнү сатказ. Оон-биле кады сүттүң үзү база үлетпиин. Садар сүттүң бедик шынарлыг болуру дээш чаржып турар малчыннар чангыс-даа көвеек немелде чаргдал кылбайн турган, чылдың баштайгы чартында эрткен чылдыңдан ийи чартык өскөн сүттү хөй ариг орулганы алдап

— Сүттүң шынары —хамыктың мурнумда фермалар малчыларының ак сеткилдиин көргүзүү болза — деп, облкүүскомуун көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгынын оралакчызы Ю. Попов СЭТА-ның корреспондентизиие чугаалаан. Хворостянск районуун «Россия» колхозуун зоотехниги Е. Стасова ажыл-агыйның сатказ бирги сорттуг сүдүүн хемчээлин 26-дан 70 хуу чедирериие чүгле үш ай хересттиитеген. Продукциниың бедик шынары дээш чарыш эки чоруттуунун турар черлерде бүгү сүттү шуптузун бирги сорт-биле садын турар.

«Кряж» совхозтуң фермазынга чарыштың түнелдерин үндүрерде сүттүң үзү, кислотазы, оон механиктиг болгаш бактериалыг ариы дээш ышкаш, мындыг көргүзүгдерии барымдаалаап турар. Ол бүгү көргүзүглер талазы-биле саанчы бүргүзүүн ажылын хүнүнүне түнеп көрүп турар. Ол чорук чарыштың дүшүтиин бедидериие, фермада янзы-бүрү чедир кылдымаан чүүлдерии дүрген кылырынга идиглиг боон турар.

Сатган сүттүң үзү бир эвес кодан инектериниң ортумак денилиинден өрү болуур болза, саанчыга ийи баллды санап бээр. Бир эвес ол көргүзүү ортумак денилдиг болза, аңаа —бир баллды саналар. Ортумактан куду болза, аңаа чангыс-даа балл бербес. Сүттүң шынарын ынчаар тодарадып турар.

Түнелдерни үндүрүп тургаш, саанчы бүргүзүмүн баллдарын кадыптар. Ону бүгү кижилер олурган турда ыглыр, сүттүң шынарын экижилериие чүү шиитпиктап турарын ажыл-биле чугаалаар. Бирги сорттуң сүдүн сатканындан совхозтуң алган арыг орулгазын бүгү саанчыларның баллдарының түңүне үлээш, кижи бүрүзүн оон кылган ажылы дээш шаңнаарын докгаатказ.

«Кряж» совхозтуң барык бүгү саанчылары продукциниың чүгле бедик шынары дээш чылда 200-ден 300 чедир рубль шаңналды ап турар. Ол дээрге, боттуг материалдыг шаңнал-дыр.

Фермалар болгаш комплекстер коллективтериниң аразынга чарыштың тиилекчилерин дужаарап сүттүң сортунуң болгаш үзүнүң деңнелиин ёзугаар тодарадып турар. Ол үеде ажылдың эрткен үезинден бедик шынарлыг продукциияны немелде өзүлдезиниң санын чугула ужур-дузалыг боон, ону барымдаалап турар.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкому сагган сүдүнүң шынарының талазы-биле эң эки районнарыны кварталда бир катап, оларның-биле кады хөй сүт саалдазы дээш демиселге эвээш эвес үлүг-хуузун киирген кол спецналистерии база адап турар.

Малчыннарның чарыжында күрлавырлар ам-даа эвээш эвес. Продукциниың шынарын башкарарының комплекстиг системазын ам-даа бүгү ажылагыйларда тургускаан, саанчыларның чарыжының түнелдерии чер-ле болганда чогуур үеларде үндүрбейн турар. Район звенозуюун специалистериниң киирген үлүүн үргүлүү эки барымдаалап, үнелевейн турар. Ынчалза-даа беш чылын ийи чартык чылының иштинде чарыштың Куйбышев областка бирги сорттуң сүт продукциязының 25 хуу немелде өзүлдезии бергеи чоруу эгелээн, ажыл-херектиң улуг ажыктынга бижыг бүзүрелдя боддуруп турар.

Б. БЕЛЯКОВ, СЭТА-ның корр.

Куйбышев.

КОМСОМОЛЧУЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Эрзинниң совхозтар аразында тудуг-монтаж ажылы кылып турар көөрүп чоруур механизастаттынган № 5 колонназының комсомолчулары, аныяктары ниитининң малынга чем белеткелининң кампаниязында эвээш эвес үлүг-хуузун киириштирип турар. Ажыл шагындан аңгы дыштанып хүннерии чөп ажыглап, сиген незилдезинге, будун-бүрү белеткелинге тускайлаан хүннерде кижи хүнүн үспейн идепкейлиг ажылдап турарлар. Сергей Динчитке удуртқан комсомолчулар, аныяктар бригадазы боттарының өнаашкан ажылында күүсетсе чогуур хүлээлгези-биле чергелештир мал чеминиң белеткелинге шеф дузазында организастыг киржип, чартык чылдың түңнелибиле тиилекчи боон санадып турар. Бо бонгадаалаи комсомолчу Олег Тойбаа күш-ажылчы чеднишкинии-биле болгаш быжыг сагыага-чүрүму-биле өөрүнге үлегерлиг.

Комсомолчулар, аныяктарның оон-даа өске бригадаларындан маа чеминиң белеткелинде идепкеймилерге Юрий Ликтип, Вячеслав Дадаа, чолаачылар Кызыл-оол Майдыр, Максим Чамыян, Виктор Кыргыс, бригадир Владимир Хумбун болгаш оон-даа өскелерии адап болур.

Бо хүннерде комсомолчулар будун-бүрү чыыр планын күүседипкеш, «Чаа орун» совхозтуң Тарлашкында сиген белеткелинде кидин түлүн ажылдап турар. Аныяк тудугжулар совхозтуң малынга 18 тонна сигенни бо хүннерде кезип белетккээн.

Хүнүнү «маадырлары» Александр Шактар, Кыргыс-оол Кара-Сал оларның аттары «Комсомолчу прожекторда» киргеп.

К. МОНГУШ.

Эрзин район.

Чер ажылының бедик

культуразы дээш

СУГГАТТЫГ ШӨЛДЕРНИ ЧӨП АЖЫГЛАВЫШААН

Суггаттыг шөлдерни чөп ажыглап, дүүгүт бээрни экижидер дээш хөй янзы хемчегларии ап чорудуп турар ажылагыйлар тараа, мал чеми культураларның бедик дүүдүн чыл санында өстүрүп ап турары билдингир. Бисте мындыг черлерииң бирээзи Сүт-Хөл районда «Алдан-Маадыр» совхоз. Чамдык өске совхозтарынынга деңнээрге, ол элээн бедик көргүзүглерни чылдынна чедип ап, мурнакчыларның одуруумга чоруп келген.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң тарылга шөлүнүң ниити хемчээли 3840 гектар. Оон ишкинде 2777 гектарны суггаттыг черлер ээлээп.

Сөөлгү үш чылда совхозка тараа культураларының дүүдүү бир гектардан ортумаабиле 12,6 центнер, 10,4 центнер база 16,3 центнер болган. Чамдык черлерден оон-даа хөй. Ол дээрге онгу беш чылдың база республиканың эртекеи чылдагы ортумак көргүзүүнден бедик болуп турардыр.

Оон аңгыда, совхозта чер ажылы коскүзү-биле ажыктыг болуп, 1981 чылда 55 муң рубльдиң, эрткен чылын 50 муң рубльдиң орулгазын берген. Бо бүгү ажыл-агыйда суггаттыг шөлдерни экп ажыглаарыиче чогуур кичээнгейни салып, хөй санныг суггатчыларның чыл бүрүде кызымак ажылдап турарының ачызында чедип алдынганын база каттап айтып каал.

Совхозта үнүш өстүрериниң бүгү ажылдарын Борбак-Тей, Шөлде-Тей хову бригадаларының ажылчынары кылып турар.

Борбак-Тей бригадазының суггаттыг 895 гектар шөлдеринде тараа культураларың, 816 гектарда чаңгыс чылдыг болгаш хөй чылдыг сигеннерии тараан. Тараажылар бир гектардан-на 18 центнер тараа дүүдүн, 25 центнер чаңгыс чылдыг, 27—30 центнер хөй чылдыг сигеннер дүүдүн алырын хүлээгеш, үнүштерии чайгы суггарылгазын багай эвес организастаан. Аңаа бирээзиле 4-5 кижилиг он бир эвено ажылдап чайлаан. Оларның өстүрген дүүдүү хөлчок чаагай. Люцерианың бирги кезилдезинден бир гектарга онааштыр 23 центнерии алган. Ам ону ийи дугаар кезип алыры-биле шөлдерни катап суггарып турар.

Дуржулгалыг механизатор Маска Ооржакка удурткан бо бригаданың ажылчыннары чер суггарары адакталы бээрни билек, мал чеми белеткээр ажылга идепкейлиг киржип эгелээн. Олар ам 540 тонна сиген белеткээр планын шагдала ажыр күүседипкен болгаш ол ажылын ам-даа уламчылап турар.

Бир эки чүве болза бригаданың составында бот-оруулгачарылгалыг механизастаттынган звенону тургускаиы болур. Ол, чазын черни чардырып, илиртеп, күзүн дүүгүтү ажаап, савакны пресстеп алгыже чедир бүгү ажылдарны кылып чорудар хүлээлгелиг. Мурнакчы механизатор Эрес-оол Монгушка удурткан он ийи кижилиг бо звено мал чеми белеткээрииге база төлептиг үлүүн киирип турар. Шалыпчы айда ол хөй тонна сигенни кезип, прессттээп, дыка хөй сенажты салган. Совхозтуң мал чеми белеткээр бригадаларының чарыжынга Борбак-Тей хову бригадазы тиилекчи болуп, шилчиир тук, акша шаңналы-биле шаңнаткан. Ол чедишкинде механизастаттынган звенонуң киирген үлүү база-ла улут.

Тараанын, мал чеми сигеннерииң элбек дүүдүн өстүрериие совхозтуң суггатчылары онзагай үлүүн киирип турар деп үстүнде чугаладывыс. Алы-сураа республикада бпддингир апарган кижилериің бирээзи, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Алдын-оол Кызыл-оол база мында, төп салбырда ажылдап турар. Ол 1981 чылда бодунга быжыглаан суггаттыг черлериннн гектар бүргүзүнден ортумаа-биле 17,5 центнер тараа-ны, эрткен чылын 19,6 центнерии өстүрүп алган. Бо чайын ол 144 гектарда тараан тараа культураларын суггарып чайлаан болгаш гектардан-на эрткен чылдагызындан дудак чок дүүгүтү остүрериин хүлээиген.

Эрткен чылын гектардан-на 22 центнер тараа дүүдүн алгаш, республика чемпионуу болган аныяк суггатчы Сергей Монгуш бо чылын база шалыпчы ажылдап, быжыглаттынган черлериниең база-ла хөй дүүгүтү алыр сорулгаиы салган. Совхозта мактадыг тараажыларның бирээзи Маскар Ондар эжиден дуржээн турар.

Кижиниң ат-алдарын ажыхерээ көдүрер дээр болгай бис. Шак ынчаар алдар-мактадыг ажылдап чораан, ам чамдыктары пенсияже үнзедаа, күш-ажылды кылбышаан чоруур хоочун суггатчылар Ховалыг Чыргал, Монгуш Бизытпаа, Ховалыг Кошкар-оол, Доңгак Дамдынчап, Ховалыг Серээ дээш оон-даа өскелериниң өөредип, арга-дуржулгазын дамчыдып бергеии аныяк оолдар ам оларның чаагай адын сыкпайн, төрээн совхозуиуң алдарын алгыдып чоруурлар.

— Хоочуннарның дуржулгазы дээрге бир улуг школа болдур ийин—деп, совхозтуң кол агроному Б. Монгуш чугаалап олурду. — Оларның боттарының-даа, өөредип, кижизидип каан аныяк суггатчыларының-даа бир эки талазы болза, хүлээнген ажыл-херээ дээш бот-харыысалгазын ханы утаап, медерел билирп. Оларда кижиге албадаттырып ажылдаар дээр үүве черле чок. Шупту чүвени боттары эң сеткилиг-биле кылыр.

Шынап-ла, хоочуннарның дуржулгазындан өөренип алыр чүүлдер-ле хөй.

— Суггатчы кижи чазын хар сидерии, чер эрнирии манап орбас-ла болгай— деп, Алдын-оол Кыламаевич чугаалаар.— Ынчангаш бистиң ажылывыс эрте чазын-на эгелей бээр: бүгү-сумунарны аштаар, чайындылаан сарыг сугну шөлдерже аксып бадырар дээш ажылды черле кайы ол дээр. Эки дүүгүтке эң кол үүве— часкы суггатты өй-шаанда шынарлыг чорудары. Ынчан сугну черже хандыр сидирип суггарары чугула. Совхозка часкы суггат апрель ортан үезиниден эгелээш, май төнчүзүнге чедир доосту бээр. Суггарган ангысты кургатпайн, ол дораан аңдараш, довураан хоюглап дескилээш, үрезиннерии чаштырар.

Тарылга доостурга, чайгы өзүм суггадын алды айның ийиги он хонуундан эгелээш, чеди айның ортан үезинге чедир чорудуп турар бис. Ол график чыл бүрүде колдуумда өскерилбес.

Өзүм суггарылгазын чорударда, ынчан улгадып келген сут-биле хөрзүнүүң кырында чемиштиг каъдын, ында төккеи чемишчидилгелерии сүре шаптырбазынче, черни шокарлап суггарбазынче кол кичээнгейии салыры чугула.

Совхозтуң удуртулгазы суггат ажылынче онзагай кичээнгейии салып, суггатчыларны чыл бүрүде идик-хеп, дериг-херекселдер-биле четчир кылдыр хандырып, харын-даа шөлдер кыдында будка-бажыңчыгаштарны оларга тудуп бергилээн. Ынчангаш улустуң черге хонуп, үе-шактыг камнап ажылдаарынга-даа таарымчалыг апарган.

Ажыл-агыйда суггатчы звеноларның чарыжын дээштиг организастап, түңнелии өйшаанда үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактап турар. Ол кижилерииң сонуургалдыг ажылдаарынга экп идиглиг.

Сугну беримчелиг ажыглаары-биле чергелештир, чер ажылының ниити культуразын бедидеринче совхозтуң удуртукчулары, специалистери бичe эвес кичээнгейии салып турар. Ылаңгыя органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерии шын ажыглаар, беримчелиин улгаттырар талазы-биле хемчеглерии чыл бүрүде ап чорудуп келгеи. Чемишчидилгелерии хат, суг албазын дээш үредии-биле кады хөрзүнче хандыр чаштырып, дескилей таптадып, суггат суу-биле сүре шаптырбазының аргаларын ажыглап турар.

Оон-биле чергелештир совхозтуң чер ажылында чедир кылдынмайн турар чүүлдер база барын айтыр апаар. Ылаңгыя тарылга шөлдериниң хөрзүүнүү сугдан, хаттан үредир чоруу чиптейн турар. Ажылагый хөрзүн эрозиязынга удур техника-биле хандыртынмаан. Мал чеми культураларын, ылаңгыя люцерианың тарылга шөлдерии оон-даа делгемчидип, дүүгүткүрүн улгаттырар аргалар турза-даа, ону чедир ажыглавайн турар. Тараа болгаш мал чеми тарымал сигеннериниң чамдык хевирлериниң бот-үнезин ам-даа улуг болуп артпышаан. Ол ажыл-агыйның экономиказынга экп эвес салдарны чедирип турар.

Ынчангаш бо айтырыгны чоорту шиитпирлээри совхозтуң база районуң удуртулгазындан негеттинип турар-дыр.

Х.-К. МОНГУШ.

Чайгы маршруттар-биле артыжылгалар үезин. Волга хоорай Ульяновскиде «Венец» дээр аалчылар бажыны.

Ю. БЕЛОЗЕРОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КҮҮСЕЛДЕНИ ЧЕДИП АЛЫР

Кызыл район Советиниң күүскомунуң эвлечглиг хуралынга Каа-Хем суур Советиниң күүскомунуң үстүкү органнарның болгаш күүскомуң бодунуң хүлээп алган доктаал-шинитпирлериниң күүселдезин хынап контрольдаар талазы-биле күүскомуңуң ажылының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол талазы-биле дыңнадыгны Каа-Хем суур Советиниң күүском даргазы А. В. Сарапулов кылган.

Суур Советиниң күүскому шинитпир күүселдезин хынап контрольдаар ажылды экижидер дээш Советте контроль хыналда стендилерин тургускан. Ол—шинитпир күүселдезиниң хыналда контролюн мурнукузуундан күштелдиргең, күүселзде дээш харылсалга бедээн. Күүскомуң бодунуң болгаш үстүкү органнарның хүлээп алганы доктаал-шинитпирлерин контрольга ап, ооң канчаар күүсеттинин турарының дугайында айтырыгларны сессиларга, күүском хуралдарыга чугаалажып турар. Шинитпир күүселдезин болурчогууру-биле күүсеттинген болза, шинитпир ёзугаар контрольдан ону дүжүрүп турар.

Хүлээп алдынган шинитпирлерден күүскомуңуң үш, а райкүүскомуң—13 шинитпирни контрольга алган. Оларның дөрту күүсеттинген, чамдыктары күүсеттинериниң кырында. Чижик, аддынган хемчеглериниң түннелинде, ол ёзугаар «Көк-Тей» совхозтуң сүт-баразын ферманыңга хөй-нинтикиң корум-чуруму, эмнелге хандырылгазы, экижээнинден коллектив ам мурнакчыларның санында. Каа-Хем суурнуң төп Таежная кудумчузунда № 3 автобустуң төнчү доктаар черинге чедир асфальтылаар талазы-биле хүлээп алдынган шинитпир колдуунда күүсеттинген.

Чонуң садыг хандырылгазын улам экижидер соруглабиле суур Советиниң садыг, хөй-нинти чемненилгениң талазы-биле доктаамал комиссияның ажылын Советтиң сессиязыңга дыңнап чугаалашкан. Ооң шинитпириниң күүселдезин контрольга алган. Ооң түңелинде суурнуң магазиннериниң ажылы экижээн, үүрмектеп садар бараан саарылгазы ажыр боттандырып турар коллективтериниң саны өскен. Чижик, А. Макиенко, М. Казанцева эргелекчилээн № 24, 2 магазиннер хандырылганың культуразын бедитпишаан, социалистиг чарышта мурнап турарлар.

Үстүкү органнарның база бодунуң хүлээп алган шинитпирлериниң күүселдезин хынап, контрольдаар ажылда четпестер ам-даа бар.

1982 чылдың октябрьда суур Советиниң сессиязында «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын чедип алыр дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Ол талазы-биле доктаал хүлээп алдынган. Оон күүселдези четпес. Ону даразында чүүлдер-биле бадыткап болур. Суурда улуг коллективтерде бодүүн спорт шөлүүгештери тургустунмаан, спорттуң дериг-херекселдери четче саттынмаан. «Көк-Тей» совхозта, Кызылдың куш фабриказында, район эмнелгезинде спорт ажылы кошкак. Чижээ, Кызылдың куш фабриказында планныг онаалда күүсеттинип турар-даа болза, спорт айтырыынче ында кичээнгей кошкак, ийиги чергенни кылдыр шинитпирлеттинип турар.

Садыг ажылын экижидерибиле хүлээп алдынган шинитпирлер күүселдезин районнуң холушкак барааннар садыында, райпода негелдеге дүүштүр чедип албайн турар. Оон уламыдан Каа-Хем суурда ногаа магазининде ногаа аймаа саттынмайн турар. Чылдагаанын мында ногааны сөөртүп экселбейн турар-биле тайылбырлап турар.

Хүлээп алдынган шинитпирлериң күүселдезин чогуур кичээнгейге алыры чугула айтырыг. Ынчангаш күүселдеде дээш контрольду күштелдирери чугула.

Л. ЧЫМБА.

Башкыларның август хуралдары

ЧАҢГЫС ААЙ УГЛАНЫЫШКЫН, БИР ДЕМ-БИЛЕ

Кызылдың башкыларының август чөвүлел хуралы болуп эрткен. Хуралга илеткел кылган Кызыл хооркүүскомуун даргазының оралакчызы Н. Л. Верхотурова болгаш санал бергеннер СЭКП ТК-ның июль (1983 ч.) Пленумунуң негелделеринге дүүштүр школа коллективтериниң эрткен өөредилге чылында ажыл-чорудулгазынга ханы аналазын бергейнер. Найысылалдың башкылары өөредилге-кижизидилге ажылынга чеднишкиннерлиг болганнар. Ылангыя № 2, 3, 7, 14, 15 школаларның башкылар коллективтеринде өөредилге деннели бедик, харын № 1, 8, 11 школалар эрткен чылдыңдан деннелди кудулаткан. Хоорайның школаларының өөредилге деннели 99,3 хуу болган, шупту өөреникчилериниң 38,5 хуузу эки болгаш канчуг эки демдектерлиг өөренип турар. № 1, 4, 7, 11, 15 школаларның пионер дружиналарының өөредилге деннели база-ла чүс хуу.

Кичээлдиң ажыктыын бедидип, урулариның мурнунга өөредилге материалын утаазылалдыг кылдыр тургузуп, өөреникчилериниң өөредилгеге сонуургалын хайыктырып турар, шак мындыг мурнакчы ажылдыг башкылар школа санында бар. Харын оларның дүржулгазын бүгү-нинтиинин болдурары ам-даа четпейн турар. Оны чедир организастаары моон соңгаар негеттинер.

Хоорайның № 3 школазы чаа-ла дөртку өөредилге чылын эгелеп турар. Ам анча бо чылын 2200 өөреникчи өөренир. Коллективте 90 хире башкы, алдан ийи класс бар. Шак мындыг байдалда ажылды башкарары белен эвес. Шынында бо школаның өөредилге-кижизидилге ажылының деннели бедик, интернационалчы башкылар, өөреникчилер коллективиниң ажылы бир деминг. Оон чылдагааны чүдел? Школаның директору В. И. Виденкин коллективти чангыс аай угланыышкынче бир деминг аппар чоруур. Школаның кабинеттери канчуг эки дериттингең. Методика чөвүлели бүгү ажылды башкаргап. Бо чылдарда 30 башкы аттестацияны эки эрткен. Школада интернационалчы клубтуң ажылы солун. Школаның девискээрин көрүүлер. Сай-даштыг даамр шөлде чечектер дээрге айырап чайт. Ол дээрге биолог Л. В. Осипова ышкаш бодунуң херээнге бердинген мурнакчы башкыларның ачызы-дыр дээрзин хуралга үк школаның өөредилге эргелекчизи А. Казакованың чугаалап турганы-даа таварылга эвес.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунга совет башкының ат-алдарының, оон ролюнуң, харыысалгазының дугайын онзалап айткан. Аныяк салгалды кижизидиринге партияның бүзуреттиргеи кижизи — башкы. Кызылдың башкыларының хуралынга ол дугайында чугаа илеткелге-даа, саналдарга-даа чогуур деннелге чоруп турган. Башкы — партияның идейлиг дайынчызы. Ындыг болганда ол боду политика талазы-биле кацналган, быжыг эртем-билиглиг болур ужурлуг. Ол кезээде өөренип чоруур апаар. Башкының бодунуң мөзү-бүдүш, профессионал деннелиндеи оон ат-алдарыы тургустунар. Оон дугайын Кызылдың № 4 школазында төөгү, обществоведение башкызы Л. П. Добычина саналынга демдеглеп турган. Бо школада өөреникчилериниң идей-политиктиг кижизидилгезинче онза кичээнгей салдынган. Кижизидилге ажылынга күш-ажылдың ролю үнелеп четтинмес. Өөреникчилериниң мөзү-шынар талазыбиле сайгыралының карталарын бо школада тургускан. Бүгү-ле ажылды чорудуп тура, школачының эки болгаш четпес-талаларын өөренип корүп, демдеглеп турар.

Орус дыл — билиглериниң дулгүүрү. Школа-интернаттың орус дыл башкызы М. Майчистова орус дылды өөредирде кандыг аргаларны ажыглап турарының дуржулгазынга доктаагаан. Школаның өөреникчилериниң составы интернационалдыг. Тыва уруглар баштай келгенде орус дылга билиң четей, дылды бирык билбес болгулаар. Бо школада М. А. Долгихтин ажыл-дуржулгазы солун. Орус дылды өөренирингө урутларның сонуургалын үк башкы чедип алган.

Кижизидилге ажылынга үүрмек чүүлдер турбас ужурлуг. Башкының бодунуң үлегери, оон ажылга хамаарылгазы, кичээлди организастап билири, уруглар-биле харылзаазы — бо бүгү шупту өөредилгеге-даа, кижизидилгеге-даа салдарлыг. Школа биле өгбүлеиниң бижыг харылзаазы, ада-не бүрүзүн башкының билири конучуг чугула. Ол ышкаш ада-нелериниң педагогика биликлерии чедип алырының дузаалазары албан. Кижизидилгеиии шын эвес угланыышкынче киргеииден «берге» кижизидилгелиг уруглар тыптып келир. Оон дугайын хуралга база чугаалашкан.

Кызылдың өөредилге-бүдүрүлге комбинадының мурнунда салдының турар айтырыгларның дугайын оон директору А. В. Безъязыков хуралга чугаалаан. Бо чылын 252 өөреникчиге мергежил чедип алганының шынызылгазын тывыскан. Ынчалза-даа комбинаттың базза бүдүрүлгелери боттарынга ажылчын кадрлар белеткээринии перспективазын бодавайн турар. Харыда-даа тускай шынызылгалыг доозукчуларны коллективиниге быжыглап ап, ижиктирерии бодавас. Ажылдан баргаларже сагыш салбас болгулаар. Практика үезииде-ле оларны херекке ап, дагдыныкчыларга быжыглап, мергежилиинин аайы-биле ажылдатпас. Шак мындыг байдал моон соңгаар үргүлчүлүр болза, өөредилге бүдүрүлге комбинады үстүкү классчыларны ажылчын мергежилдерге моон соңгаар-даа ада-ла хилис өөредип артар бе?!

Каш-ла хонган өөредилге чылы эгелээр. Найысылалдың башкылары ону СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң негелделеринге дүүштүр ажыл-херектерии шүгдүнүп, ханы аналазын кылган соонда эгелээрлер. Сагыш салза чогуур чүүлдер хөй дээрзи илеткелгеда-даа, саналдарга-даа айыттынган. Медереллиг, быжыг сагылга-чурумга өөреникчилерии кижизидери чугула айтырыгларның бирээзи. Өөреникчилериии кичээл шагы үзер чоруун болдурбас. Эрткен өөредилге чылында 611 өөреникчи школадан чоруп, өөредилгезии каттаан. 132 өөреникчиниң чуруму «бигай» деп демдек-биле үнелеткеи. Корум-чурум үреэшкиниериидеи эгелээш херек үүлгедиишкиниериие чедир таварылгалар ам-даа уламчылап артып турар. Күш-ажылга кижизидилгеиии, профгуглаиыышкыиыиы айтырыглары база кажан-даа кошкавас ужурлуг.

Бүгү-ле өөредилге-кижизидилге школьиың кайы-даа школага чөвүлел аай угланыышкын-биле шупту башкылар бир деминг чоруудар болза ажылга чеднишкин черле турар. Школаларга пионер, комсомол / организациялариның ролюн бедидер. Уруглар-биле, ылангыя «берге» кижизидилгелгер-биле ажылга дагдыныкчыларын киржилгезин чедип алырынче сагыш салыры чугула. Бүстин хоорайныстың бүдүрүлгелериниде, организацияларда алдар-аттыг хоочуннар, күш-ажылдың мадырлары конучуг хөй. Оларның күжүүне даяныры, уруглар-биле кижизидилге ажылынга хоочуннарның аммадыралчы, күш-ажылчы байлак дуржулгазының үлегерии эдерери конучуг чугула дээрзи СЭКП Кызыл хооркомуунуң бирги секретары Б. П. Савинов хуралга түңнел чугаазынга онзалап демдеглээн. Ол конучуг шын. Ону чедип алырынга хамык ужур башкыларның ботгарының инициативазында.

Найысылалдың башкылары түс-түс секцияларга айгы-биле арга-дуржулга солчулгазыг база чорутканнар.

Б. ДИРЧИН.

«ДАЧИЯДА» СОВЕТ НОМ

Каля Викторией—румын найысылалдың төп кудумчуларының бирээзи. Чуртта эң улуг «Дачия» деп ном магазинында туруп турар.

...Валентин Серовтуң өңүүг чуруктарлыг альбомун назы дөгүй берген чараш херээжен кижи кичээнгейлиг көрүп турган. Ол номну аажок сонуургаш, долгандыр турар чүүдээ эскербейн барган ышкаш болган.

— Тааржыр-дыр бе?— деп эптиг үезинде айтырдым.

Ол көрүүп келгеш, «Конучуг тааржыр-дыр!» деп чугаалады.

А оон сөөлүнде кезек болгаш, мынча дидир: «Универмаг бар чораан, маңаа кирип келдим. Альбомну шынап-ла тергиин эки кылып үидургендир. Садып алыр деп бодай бердим...»

Мен ону бодунуң бодалдары-биле кады арттырып кагдым: мени «Дачия» магазинииң директору Михай Швеффер манай берген болду.

— Бистиң магазинивис 1944 чылда фашистиг дарлалдан Румыниияны хостаанының сөөлүнде дораан тургустунган, ол үеден бээр совет ном аңаа бижыг турушту эөлээп—деп, директор чугаалады. Чуртта орус дылда литератураның эң хөйүн чогум-на мында садып турар. Элээн каш сөөн-чурагайлардан адап көрейн. Бистиң чылда бараан саарылгавыстың ниити хемчээлиниден 13 миллион лей акша оон үлүүнге барык-ла 60 хуузу боон онаажып турар. Сан-түң талазы-биле алырга, ол тос муң ангы аттарлыг 300 муң хире экземпляр болур. Ол номнарның чартыы хирезинтускай чагыглар, оларны бистиң садып алыкчыларывыс бола магазинде «Чаа номнар» деп каталог ёзугаар чагыдып ап болур. Оон өскелерии хостуг садып турар.

— Кандыг литератураны конучуг хөйүү хереглеп турар боор-дур?

— Дыка хөй кижилер белетристиканы, ураи үүл болган спорт дугайында номнарны үнелээр-дир. Ынчалза-даа совет эртем болгаш техника литературазын эң-не хөйүү хереглеп турар боор-дур.

— Садып алыкчыларның ортумак назыны кайы хирел?

— Ону чугаалаары берге. Школа назыны четпээн уруглларга безин бисте совет номнарны садып турарын эскерип корген боор силер. Дыка хөй литератураны, ылангыя политиктиг болгаш эртем-техниктиг литератураны студентилер, а ол ышкаш специалистер, тодаргайлаарга ортумак болгаш улуг салгалдарның кижилери садып ап турар. Назы талазы-биле ол ылгалды ылангыя Совет ном декадазының хүннеринде тодазы-биле хайгаарап болур, ол декаданы «Дачия» магазинге чылдың-на Улуг Октябрь байырлалының үезинде эрттирип турар. Ол үени муң-муң садып алыкчылар манап туруп бээрлер.

— Силерииң хууда библиотекаңарда совет номнар бар бе?

— Бар болбайн канчаар, эмгежок.

Директор-биле чугаалашканым сөөлүнде магазинден үнеримде, ураи үүл талазыбиле номнар делгээн дангыы чанынга база катап кезек када тургаи мен. Валентин Серовтуң чуруктарлыг альбому полкада ам чок болду.

Геннадий АБАЛОВ.
ПМА-ның тускай корр.
Бухарест.

КОСМОНАВТЫГА ТУРАСКААЛ

БЕРЛИН. (СЭТА). ССРЭ-ниң ушудуучу-космонавтызы Валерий Быковскийниң хүлерден кылган хөрек турасказалын Берлиннииң Трептов-парыгының Космонавтылар аллеязында тургускан. Совет Эвилелиниң болгаш ГДР-ниң космонавтыларының кады ушудуушкунунуң 5 чыл ююн республикада демдеглеп турар үеде ону тургускан.

Турасказалды ажыдарының байырлыг ёзулалынга чурттуң массалыг организациларының болгаш эртем албан черлериниң, найысылалдың төлээленчилери, ол ышкаш «Союз-31» кораблиниң экипажының кежигүннери В. Быковский болгаш З. Йен олар киришкен. Митингиге чүве чугаалаан нижилер космос делгемин шиңгээдиринге ССРЭниң чедишкиннерин, ГДР-биле болгаш өске-даа социалистиг чурттар-биле ол талазыбиле калбак кады ажылдажыганы бедии-биле үнеяззн.

КНО КОМИТЕДИНИҢ РЕЗОЛЮЦИЯЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Пуэрто-Риконуң чоңуңуң бот-башкартынар болгаш хамаарышпас чоруунуң бүрүи эргезии Каттышкан Нациялар Организациязының колонизациияны дүжүрер талазы-биле комитеди бадыткаан. КНО-ның ол чуртка хамаарыштыр шинитпирлерии, а ол ышкаш колонии чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чоруукту тыисыр дугайында декларацияны хажык чокка күүсединиин эргежок чугулазын комитеттиң хүлээп алган резолюциязында айыткан. Ынчаарга резолюция төлевилелии Афганистаниың, Кубаның болгаш Сириияның делегациялары киирген. «Хостуг каттыжып киргеи күрүчениң» дээр чаа колониалдыг тургузугиу АКШ 1952 чылда Пуэрто-Рикога албадапканы билдингиг болгай. Ынчаарга бүгү бүрүи эргелерии пуэрто-рика улуска бүрүү-биле болгаш дээштии-биле тыпсып бээрииге хамаарышкан эргежок чугула бүгү-ле хемчеглерии алырынче АКШ-ты шинитпирлиг кыйгырганыи резолюциязында айыткан.

Пуэрто-Рикога бодуиуң шериглерии улам-на көвүдедиринче утланган Вашингтоннуң хөделиишкиниериие холбаштыр ханы сеткил дүвүрээшкинии комитет шеригглелээн. Америк шериг баазалары Пуэрто-Риконуң бүгү девискээрииии 14 хуузуи эжелеп алган турарын комитетке саналдаалдар бериишкииииң үезииде демдеглээн. АКШ-тың Сейбада шериг-далай куштериии баазазынга америк ядролуг чепсекти аппарып тургускаиы ол чурттуң чоңуига болгаш Карибтың бассейииии чурттарыига кедергей аймылдыг болуп турар. Латин Американың чурттарыига өжээтен хөделиишкиниерии кылырынга Пуэрто-Рикону амгы үеде Вашингтон бодуиуң тепкиижи кылып алган турарын Никарагуаның төлээлекчизи Х. Эрминда Кастильо чугаалаан.

Хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш Пуэрто-Риконуң чоңуиуң чөптүг демиселии кий чуруузу деткээн. Ол демиселди тайбыңга ынак бүгү күштер деткип турар деп, Сириияны делегады А. Ф. Масри медеглээн. Пуэрто-Рико улустуң хамаарышпас чорукту чедип алыры тайбыиы болгаш Карибтың бассейииии база Латин Америкаиыи улустарыиың аймыл чок чоруун быжыглаарынга чугула салыышкын болгаи.

САЛЬВАДОРДА ТУЛЧУУШКУННАР

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Сальвадорнуң найысылалы Сан-Сальвадор хоорайдан 60 километр ыракта Сан-Висенте департаментиниң Чинчотепек вулканының даглариида калыг-дошкун тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар. АКШ-ка үтөскей өөреткеи «Рамон бе-Мосо» батальоиуу Сальвадорнуң саттынакчы ёзу-чурумуу тура халыкчыларга удур ыдаалаан. Чадаг шеригиин бешки бригадазы ол батальоину детки турар. Фарабундо Марти аттыг национал хосталга фронтузуиуң дайынчылары чалча чазак шериглариин халдаашкыннарын чүгле доктаатка эвес, харыи-даа удур шавар халдаашкынче шилтээн. Сальвадор арминиң элээи каш солдаттарын узуткаан, он ажыг солдаттарын тудуп алган.

Вулкан үеогунда чурттакчылыг черлерии дерзии хүнтаның самолёттары бомбалап турар. Лаурелес, Серро-эль-Моно, Лома-Чумила, Финка Баррвос суурларыиы чалча чазакшак самолёттары араатанныг ёзу-биле бомбалаан. Америкаичы чалча чазак шеригларии ол бүгү халдаашкынииың үезииде 80 хире контрреволюстуг идегеттер узуткаттынган.

(СЭТА).

ИЗРАИЛЬДИҢ ЧӨҢГЭЭЗИ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанга тайбыиы детки шеригглер талазыбиле каттышкан араб күштериң составында сириий шеригларге удур иэраиль шеригларииң өнчүк-чөнгээлериниң түңелиинде Бекаа шынаазында байдал сөөлгү үеде дыка чидигленген. Ол районда чурттакчылыг черлерии болгаш Бейрут — Дамаск аразының оруун хөй шак дургузунда артиллерия болгаш миномёттар-биле израиль эжелекчилер боолаан сөөлүнде боттарының шеригларин ында улам-на хөй кылдыр мөөнчеп эгелээнгер. Бекаа шынаазында хоорайларга болгаш суурларга израиль эжелекчилер комендант шагын тургускан, хамааты транспорттуп оруктарны дугланкан, ынаар хөй танкыларны, бооцепсекти немей чедиргеи. «Меркава» деп 60 танкылар база чорутканы.

Шеригларии «таарыштыр тургузар» деп чылдак-биле израиль эжелекчилер Муруу Ливаииың Авалн хеминя унумда болгаш хем кырында күштүг камгалал черлерии тудуп турар. Дамурда шериг аэродромуи израиль агрессорлар хары угда база калбарган.

Ливан патриоттар Тириии болгаш Сайданың районунга чедишкиниит ийи халдаашкыннарны сөөлгү үеде кылган. Партизаннарның салган мииазынга израиль танкымылдар таварышкан. Интервентилериии шериг машиназии база боолаан. Израиль эжелекчилериии аразында өлүрткеииер болгаш балыглаттырганнар бар болган.

ЧАДТА БАЙДАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). Чадтың национал чангыс эвилии шилчиишкин чазааның (ППНЕ) шеригларииге удур дайын чорудулгаларынга киржири-биле француз шеригларии муриику одуруулга туруштарже чоруудуп турарын «Круд» солун дыиатказан. ППНЕ-ниң болгаш Хиссеи Хабрениң шеригларииң аразынга кадыг-дошкун тулчуушкун болган. Хабреиии ёзу-чурумуи АКШ-тың болгаш Франциияның бүгү тала-биле детки, Чадтың иштики херектериие холгаарлаашкыиыы улам-на күштелдирип турарын дашткы парлалга бажээн.

Француз радиоиуң дыиатканын ёзугаар алырга, француз парашют шеригларии болгаш дайынчы техниканы фронтуиуп муриику одуруунче чоруткан. «Кроталь» деп ракета установкаларының системазын радиолокация-биле тывары-ның болгаш баш удур сагыдырарыиың системазының самолёттары ол өөредилгелерге киржир. «Дүрген хемчег алырының күштериии» болгаш шериг-агаар күштериниң составындан америк армияның чеди муи хире шериг албаныглары ук черииң шериг кежектеря-биле кады ходелир ужурлуг. Пентагоиуи медеглелин ёзугаар алырга, «нефтилиг черлерге болгаш оиу дажыглаарынга айылдыг» турузуа берип болур дээр ииэлыг «партизаннарга удур дайыиы» чорударыиың аргаларын араб болгаш афрнкан чурттарның девискээрииге өөреиип алыр.

Чадта солдуушкуннар-биле болгаш ам-даа уламчылап турар иран-нрак чөрүлдээ-биле холбаштыр амгы политиктиг байдалда ол мавёврлар ониза чоңгээ шинчилиг болуп турар.

Ливан-израиль дугуржулга бүтпээнинии, а Чоокку Чөөи чүк талазы-биле Рейганиың планы буураанының сөөлүиде, «Брайт стар-83» маиёвр болза ук девискээрге Тель-Авивтиң Ливанче эиир чылгы халдаашкынынга немей чаа улуг хемчээлдиг халдаашкынның эгези бооп болур дээрзи медээлерии эки ап турар болуктерге билдингнр.

(ПМА).

АТОМНУГ ДАЙЫН БОЛГАН ТАВАРЫЛГАДА

ВАШИНГТОН. Бир эвес атомнуг дайын болур болза, черниң улуг-улуг хоорайларының чурттакчыларының 85 чедир хуузу узуткаттынар. Ынчалза-даа дириг арткан кижилер радиацияның халдаашкынарын чүгле доктаатка эвес, харыи-даа удур шавар халдаашкынче шилтээн. сальвадор арминиң элээи каш солдаттарын узуткаан, он неделяларда-ла дыка хөй кижилер өлүр, ол ышкаш янзыбүрү, оон иштинде рак аарыглар нептерээр. АКШ-тың конгрезиниң төлээлекчилер палатазының әртем болгаи технология талазы-биле комиссиязының илеткелиниң авторлары ындыг түңнелди кылган.

(СЭТА).

ЧЕДИИШКИННИГ ХӨДЕЛИИШКИННЕР

МАНАГУА. Гондурастың девискээриниеи шургуп киргеи сомосачы дээрбечилерге удур санднножу улусчу армия каш удаа чедиишкиниг тулчуушкуннарны кылган. Нуэва-Сеговия департаментиде Сандино хоорайиың чоогунга контрреволюстуг идегеттер улуг ашгарааш, дезер ужурга таварышканнар.

Сөөлгү хүннерде Хинотега, Матагальпа, Селая департаментилерге сомосачыларга база улуг согуушкуннарны таварыштырганлаан. Ниитизи-биле сандиножу улусчу армииың болгаш Иштики херектер министерстволуунуң шериглериниң даймычы хөделиишкиннериниң түңелиинде 80 хире контрреволюстуг идегеттер узуткаттынган.

(СЭТА).

ХАЛДААШКЫН БОЛГАШ ХОЛГААРЛААШКЫН ЁЗУЗУ-БИЛЕ

Египеттиң, Сомалииың, Суданның болгаш Оман Султанаттың девискээринге эрттирер дээш эгелээн «Брайт стар-83» деп шериг маиёврларын ол девискээрге дүшкүүрлүг чорукту күштелдирериниң талазы-биле Вашингтоннуң планнарыны боттанмышкыны, ол черниң улустарын коргудары болгаш оларның иштики херектериге холгаарлаашкын кылдыр көөр херек деп, ливан «Ан-Нида» солун бижээн.

Маиёврларның баштайгы үезиидазы АРЕ-ниң девискээринде Барынын курут ховуга болуп эртер, ынаар чүс-чүс танкыларны, бронетранспортёрларны, зениттиг комплекстерии, артиллерия үгер-бооларын чедире берген. Маиёврларның соруглазы болза ол девискээрге АКШ-тың шериг күүзүн күштелдирер, бир эвес АКШ-тың эрге-ажыктарынга айыыл «диргели берген-дир» деп Вашингтонга ынчаар билдиие берзе, Чоокку Чөөи чүк девискээриче шериг халдаашкынын кылырынга белеткел болур деп Ливанның парлалга органы онзалап демдеглээн.

Африка Рогтуң болгаш Аравия чартык ортулуктуң девискээрииге «улуг дайынның белеткелиинге» «дүрген хемчег алырының күштериниң» дайынчы аргазын хынап көөр. АВАКС-тың ырак черде чүвеии радиолокация-биле тывары-ның болгаш баш удур сагыдырарыиың системазының самолёттары ол өөредилгелерге киржир. «Дүрген хемчег алырының күштериниң» болгаш шериг-агаар күштериниң составындан америк армияның чеди муи хире шериг албаныглары ук черииң шериг кежектеря-биле кады ходелир ужурлуг. Пентагоиуи медеглелин ёзугаар алырга, «нефтилиг черлерге болгаш оиу дажыглаарынга айылдыг» турузуа берип болур дээр ииэлыг «партизаннарга удур дайыиы» чорударыиың аргаларын араб болгаш афрнкан чурттарның девискээрииге өөреиип алыр.

Чадта солдуушкуннар-биле болгаш ам-даа уламчылап турар иран-нрак чөрүлдээ-биле холбаштыр амгы политиктиг байдалда ол мавёврлар ониза чоңгээ шинчилиг болуп турар.

Ливан-израиль дугуржулга бүтпээнинии, а Чоокку Чөөи чүк талазы-биле Рейганиың планы буураанының сөөлүиде, «Брайт стар-83» маиёвр болза ук девискээрге Тель-Авивтиң Ливанче эиир чылгы халдаашкынынга немей чаа улуг хемчээлдиг халдаашкынның эгези бооп болур дээрзи медээлерии эки ап турар болуктерге билдингнр.

(ПМА).

АКШ. Тайбың, хостапга болгаш демократия дээш, социал байдалыидан, националындан база неминиң оңүидеи хамаарылга чоиха улустарның дең эргези дээш демисел сураглыг америк ыраажы Гарри Белафонтениң (чурукта) чогаадыкчы болгаш хөй-нинтичи ажылында кол черни эзлеп турар.

Оон ады Каттышкан Штаттарда сураг-маан. Ол чүгле бодунуң ырылары-биле алдаржаан эвес. Белафонтениң дайынга болгаш расизмге удур демиселн оон адын сурагжытпан.

ДПА—СЭТА-ның фотозу.

Чадта хөделип турар француз шеригиерге немелде күш кылдыр Парнж ынаар агаар-десант шериг кезээн чорутнам.

Парнж биле Вашингтоннуң Чадтың болгаш оон-биле кызыгаарлашкан чурттарның чонунга удур дөрт сулчээзин политиктиг хайгаарачылар айтып турар.

ЧУРУКТА: Тулуза аэропортунда француз солдаттар Чад базар мурнуу чарында.

АП—СЭТА-ның телефотозу.

УТТУНДУРБАС УЖУДУУШКУН

1940 чылдың чазынында Лама Дембирелович Монгуштуң аалы Ак-Туруг девискээриниде Улуг-Дагның Хыйырак-Баарынга Дадар-оол Монгуш-биле ийи өг чазаглап орган. Дагларның мээс талалары карандылап калгылаан, шала белдедир ам-даа шокар харларлыг, а арга чарыкта хөртүктер барык шимчевээн.

Бир-ле часкы кежээ анай, хураганнарын эдерткен өшкү, хой аал кедээзинде Хыйырак-че чиляжип уне бергеннер. Өг-бүленин шала элээди уруу Чинчи бичии думалары Машпак биле Дагбаны эдертип алгаш, хоюнун соонче үнүп каапнар.

Үтбашкылар хоюнуң бажын дозуп алгаш чорда, чоокта төрээн Ала-Белдиг дээр хой бичии ак хураганын эдертип алгаш, хойлардан арай озалаап, дээ-ле бичии кырланче шиглей бар чораан. Хойнуң бажын дозуп эккел дээш, Чинчи бичии думазы Дагбаны айбылаан чүве-дир. Дагба хойга четкеш, ону өөрүне ай дээрге, хойнуң хезиг ак хураганы болганчок-ла чыдып каар болуп-тур. Оол хураган-биле ол-бо сүржүп чорда, хенертен-не кадыш-кудуш, чинтеш-чаагай-ла кылынган дег болганда, даштар-ла козурт-кайны бергеп. Хирези эзир тепкен олчазын баштайгы дээрезинде черден хоора көдүрүп чадап-ла чораанын ол боор он. Дагба баштай харлыгып, тынып чадап, яш тырттыны бергеп. Оон канчангаш-ла караан көрүптерге, шагда-ла дээрге барган. Хыйырак баарында ханы өзен ындында мыйгак-хараганнарлыг деспек кырында сниледип бар чораан. Сайырам даштыг деспек шокараниндыр ужугуп эрте берген.

Оол ынчан чаа-ла беш харлан турган. Күжүр эр кезек дывылап, девидеп чорүй, сө-ле яш тырттынып, ыглап-ла эгелээн. Ол багай калбак бөргүн дүй багланып алган чораанны чаяан болган, бичии шимчевирге-ле эзир күштүг хаайыбиле башта бөргүү маска катышшкыны дег чиккиледир соктагылаптар, улуг чалгынывиле кам чокка часкагылаптар боорга, оол артык шимчевишкин кылырындан аажок коргуп чораан.

Ужудуушкун, реактивтиг самолөттар мшкаш аная-ла дорт сыыладып чорбаан чүве-дир ийин, күштүү аажок селеней-нил, ол-бо талаларынче чаяаайын-ла чораан. Улуг-Даг биле Бош-Дагның аразында ховужугаштың кыры-биле сниледип ора, ховуну өрү чоктаап. Адар-Төшче дыйлайып уне берген шанак оруун бичии Дагба чаштыг карактарыбиле кончуг тода көрген.

Чалгыннары база ийи талададан аажок хөрүктеп келип, эзир дыргактарынга халанайнып чоруурга соогу-ла кончуг болган. Эзир Бош-Даг шиглей далбайтып орган. Бош-Дагның арга чарыы кылын хөртүктерлиг, сырый мыйгак-хараганнарлыг болгаш мээс талазы эзирлер төрүүр дыттар бажы дег энгиме чалымнарлыг чер чүве-дир.

Эзир бичии оолдуң ол-ла халаннатса-халаннатса, Бош-Дагның арга чарыынга борбаннадып эккелген. Дагның мээс талазынче ажар оорга кирынче чоокшулаан тудум чер-биле эзирнің аразы улам кызырлып-ла орган. Ие-чер чоокшулап, дыттар бажы, кижи барып түттуныптар хире, оолдуң мырынай чанында кээр орта, күжүр эр эзир-биле харык-бүрүк чок холдамнажып-ла үнген. Дагба эзирнің чоон мойнун ал-соора алгылап эгелээн. Эзир база девидеп, оолдуң күштүг чалгынары-биле чаза улдап, ажок далбанайнып-ла үнген. Холдарын ийи-даа черден ханзырадыр ая соктагылаапкан, ынчалзадаа оол бичии-даа соксаал чок хөделип чораан. Ынчап чораашк, бичии холдар күштүң мойнуңдан душ болуп, сегирип алган.

Эзир ам демгизинден-даа күштүг дывылап, теп алган олчазы мырыңай бодунга аймыл халдады бээрге, ол ам үүтле оон канчап-чоол адырлып алырын бодай берген. Эзир ам оолдуң тепкен буттарын салдыпкан хире болган, үүге дээрге Дагбаның буттары халаш кылынгылаан. Дагба ол шин-биле моонаан база салдына каапкан: «Сиңиг, түк!» кызыган мышкаш болган.

Оол таптыг-ла бир дөс мыйгак-хараганнар ортузунга кээп душкен. Сынган хараганнар унаары деңче кежи чучаан өде халыгылай бергилээн бооп-тур. Эзирнің узун дыргактары тонну өткеш, оорганы база шыймакталдыр дырбактагылапкан, солагай талакы чаакты база моюну харагап сыптары элээн балыглагылапкан болган.

Оол ам улам коргуп, сөөгү сиригеп, ыгламзырап чорүй, күштүң база катап теп алгаш баарындан ондаксынгаш, шырыш мыйгак-хараганнар аразынче үнгеп кирип каан. Дагба өрү көрүптерге, ам оок кырында чаңгыс эвес, а он шаа эзир кара шаар апартан дескинип турган.

Оол өөледир ыглап, аалының үүнче көрүп олурарга, оок күжүр неэи Долзат аът чавыдактаган, бөөлдес тону ийи талаже далбаннадыр чалгынналып, дөө-ле кушталдыр халыдып орган. Иезинг көрүп каан чаш төл дээрде эзирлерже сезиктиг көре-көре, чер ортузунче үжа-тура манап бады келген.

Күжүр не чаш оглун сактуй чокка ошкап-чыттап, ону дириге тып алганынга хемчээл чогу-биле амырап-баймылап, өөрүшкүзүп. ыы-сыызын төдүп, төлүнүн донган холчугаштарын баарынга чылыдыр дагап берип турган.

Оглун эзир теп аппарган деп дыңнаан, кээргенгиг не кур-даа куржанып, бөрт-даа кедер чай чок, баглаашта турган аътты чавыдактапкаш, эзирнің ушкан үүнче ушкашкаш чок шапканы ол шыкажыл.

Беш харлап тура, эзир-биле кады 7 километр хире черге үттүндурбас ужудуушкунну кылгаш, мындыг аймылдыг байдалдан амы-тыныыг, бүдүн-мелдң үнген Дагба Ламаевна Монгуш ам Чербиде дузалал школазында ажылдап турар. Оон неэи Долзат Чүлдүмовна Монгуш ам 67 харлыг, Чадаана хоорайда чүрттап турар. Ынчап Монгуш Ламаның кады турганы өгнүң эр ээзи Монгуш Дадар-оол ирей ам 83 харлыг, алыс чурту Ак-Туругда пас-кежиктиг чүрттап орар.

Хаймаңнг кызыл тын хылдың кырында апаргылаар коргунчуг таварылгалар кижиге база таварышкылаар. Ындыг таварылгалар улут-даа, аныяк-даа кижилерниң үгаанындан кажан-даа балалбас.

М. ЭРГЕП.

СОҢГУ ЧҮКТҮҢ УРУГЛАРЫ

Сибирь тайгазының болгаш Заполярье тундразының ортузунда чаа хоорайлар Сургут, Нижневартовск, Нефтеюганск, Надым, Чаа Уремгой туттунгулаан. Оларның чурттакчылары элээн ааш чүс муң кижи Барымн Сибирьниң газ болгаш нефть тывыжының үлетпүрүнде ажылдап турарлар.

— Соңгу чүкче кожуп чоруур дээн өг-бүлелер чоокка чедир-ле ажы-төлүн кырганнаваларынга болгаш кырганнаваларынга арттырып каар турган болгай — деп, нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының Тюмень область комитединиң секретары Павел Большеродов чугаалап орар.— Амгы үеде байдалывыс шуут өскерилген болгаш чаагайжыды туттунган хоорайлар, уруглар албан черлериниң тудуглары болгаш иинти биляг школалары туттумгулаанындан ада-нелер уругларын турум чурттаары-биле кады алгаш чоруп турарлар.

Соңгу чүк дээрге, Соңгу чүк-ле болгай. Полюстан келген соок хаттар чыккылама соокту аңаа экизээр. Аңаа чай кыска болур болгаш сентябрьдала, а чамдыкта харын-даа август айда-ла баштайгы хар чаалтар. Ынчангаш ада-нелерниң уругларын мурнуу чүүке дыштандырып, дадыктырарын күзеп турары база-ла чөптүг. Оларда ындыг арга бар бе? Бар болбайн канчаар. Профэвилел комитедя-биле нефть болгаш газ тывыкчыларының администрациязының аразында коллективтиг керээни чарып турар үеде — уругларның чайгы дыштанылгазының үезинде пионер лагерьлерин тудуп тургузар дугайында аңаа бижип алыр.

Совет Эвилелиниң эң дээре курорттары — Кавказтың Кара далай кыдында болгаш Крымның мурнуу эрткеринде 70 ажыг пионер лагерьлеринде Сибирьниң нефть болгаш газ тывыкчыларының 30 муң чыгы уруглары дыштанып турар. Оларның аразында хемчээлиниң талазы-биле улуг, таарымчалыг кылдыр туттунган, тускай төлевилел ёзугаар кылдынган «Аныяк нефтичиң» (Сочиден ырак эвесте) курорт база бар. Гагранын, Ялтанын, Геленджиктин, Анапанын, Пицунданың девискээрлеринде тус черниң школаларында улуг эвес курорттар база бар.

Уругларның дыштангаңы дээш хөлезинин оларның ада-иелериниң ажылдап турары будүүлгелериниң профэвилелдерн бүрүн төлеп турар. Ол-ла адаанывыс «Аныяк нефтичиге» бир ай дургузунда дыштанган урутуңң хөлезинин 300 рубль болур, а путёвкаларның чартык кезинин халаска берип турар. Ылаңгыя үш болгаш оон-даа хөй уруглар-лыг өг-бүлелерге халас путёвкаларны бир дутаарында бээр. Оскеларининг өртээ — 10 рубль. Соңгу чүктүң хоорайларын мурнуу курорттардан мун-муң километрлер ангылап турар. Урутларны ынаар колдуунда-ла самолёттар-биле чедирер. Оон хөлезинин чиик эвес болгай, ынчалза-даа оруска чарыгдалдың чартыны база-ла будүүлгелер төлеп турар.

Сибирьниң нефть болгаш газ тывыкчыларының уругларының чайын пионер лагерьлеринде дыштанып турарларының саны чыл келген тудумна ковүдеп орар. Чижээлээрге, бо чылгы сезонда оларның саны эрткен чылдыңдан хөй болган. Келир 1984 чылда ам-даа үш чаа лагерь немежир. Оон иштинде үүгле Геленджикке безин чай сакында-ла 1200 урут дыштанып.

(ПМА).

Азербайджан ССР төөгүнүң болгаш культураның туразаалдары-биле байлак.

Уе-дараан ажылдарының база культураның төптери болур эрте-бурүңгүнүң болгаш отаакы чүс чылдар үезинин хоорайларының бүзүвидулары азербайджан черде артып калган.

Уран-шеверлериниң кылганы шивөөлер, каастап каан ордулар тудуглары, мавзолейлер, хураалер, ковүрүглер, сарайлар үүгле XII—XV үе чыдарның кайгамчыктыг тудуглары болуп турар эвес, харынаа Азербайджанның архитектура туразаалдарының алдын фондузунга кирип турар. Орчаакы үүе чылларда орду тудуунуң эгези XV үе чылдың орта үезинде Бакуда түттүнган Ширваншахтар ордузунуң ансамбли болган.

Азербайджанга Совет эргечагырганы тургускандан бээр төөгүнүң болгаш культураның туразаалдары бүгү чонуун байлаа апарган. Күрүненин бо үнелиг туразаалдарын ажыглаарын, камгалаарын, чаартыкылаарын хөйлүжүүткен.

ЧУРУКТА: Азербайджанның Эртемнеп академиязының төөгү музейиниң залдарының бирээзинде.

В. ВЕЛИКЖАНИН биле А. ТАВАЛАКОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

АЖЫГЛАЛДА КИРГЕН

ОШ. Киргизияның ол хоораймында улустуң уран-шевер кылгларының комбинады ажыглалда кирген. Ол чаа будүүлге чери өг иштинин хережелдерин, национал идик-хепти, кааталгаларны кылып үндүрер.

(СЭТА).

ТВ

АВГУСТ 28-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 «Үе». 8.40 Зарядкаже чыскаалынар! 8.55 «Дамыраттар». 9.40 «Оттуруккуу». 10.10 «Совет Эвилелиниң бирээзи болуп тур мен!» 11.10 «Казыкшыл». 11.55 «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 12.25 Көдээнин шагы. 13.25 Уругларга фильм. 14.35 Музыкалыг кюск. 15.05—15.20 Чапсар. 15.20 Совет черге ужуражылгалар. 15.35 Бөгүн—шахтёрлар хүнү. 16.05 Шахтёрларның чагыы-биле концерт. 16.05 «Аянчоруккулар клубу». 17.50 «Тудуг болгаш архитектура». Киножурнал. 18.00 Мультфильмнер. 18.30—18.45 Чапсар. 18.45 «Делегей панорамазы». 19.35 «Бурунгаар, Франция!» Француз уран-чечен фильм. 21.00 «Үе». 21.35 «Киноның уттундурбас аминары». Киноконцерт. 22.20 Сүт спортунуң хевирлеринге Европа чемпионады. 22.35—00.45 Хоккей талазы-биле Европа чемпионарының кубогу. ЦСКА — «Таппара» (Финляндия). Чапсар аразында — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 «Зарядкаже чыскаалынар! 8.20 Документалдыг фильм. 8.50 Джхавери үтбашкыларның ансамблиниң концерти (Индия). 9.20 Бүтүдеге стадион. 9.50 Шахтёрлар хүнүнге. «Егор Иваныч». Документалдыг телефильм. 10.50 Ырак болгаш чоок ыр. 11.40 Мультфильмнер. 12.10 «Дивиг ямыгланар амыдыралы». 13.10 Сүт спортунуң хевирлеринге Европа чемпионады. 13.45 «Белорусе чурыктар». Конверт. 15.15 «Документалдыг экран». 16.25 Бистиң корреспондентилериниң чугаалап турлар. 16.55 «Спидометр-2». Алзы сериялыг уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы. 18.00 Музейлер болгаш делегелге залдарында. «Эрмитаж». 12-ги фильм. «Бичии голлаймыларның» чурулгазы». 18.45 Останкинонуң Концерт студиязынга К. Озабелинга удурткан Армениянын курунелиин эстрада-симфониктиг оркестрининг концерти. 20.00 «Чыргалдыг удуваа, чаштар!» 20.15 В. И. Савинниң адынга турасказаткан волейболга делегей маргылдаазы. Эр улус. Куба биле ССРЭ-ниң чыынды командалары ойнаар. 20.45 Бүрүнгү музыка концерти. 21.00 «Үе». 21.35 Сүт спортунуң хевирлеринге Европа чемпионады. 22.05—22.35 Документалдыг фильм.

АВГУСТ 29-ТА БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.50 —Эртенги гимнастика. 8.55— ССРЭ-ниң ИХМ-ниң үлегер-көргүзүлүг оркестри ойнаар. 9.30 —Билдингнар-даа болза, бузурениг эвес». 10.25 — Уруглара фильм—«Ак-кок бөрт». 11.35 — И. Гайди — № 48 симфония до мажор «Мария —Терезия». 12.00 — Телемедээлер. 12.05 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Совет чылдарның коммунистери. Документалдыг телефильмнер. 15.30 — Мультфильмнер. 15.50 — «Аныяктар адрестери». 16.10 — «А. Экимяниның ырыларын». 16.40 — «Хөм бөмбүр» клубунуң шаңналыпга 17.25 — Авам школазы. 17.55 — Чурук санында-ла — ыыр. 18.10 —«Чаа өөредилге чылынын эгелээринге уткуштур». 18.40 —Документалдыг фильм. 18.55 — «Күш-ажылы дээш — алдар-ат». Днепропетровскиниң комбайн заводунда көдээге ажыглаар бедик будүүлгелүг техниканы тургузар талазы-биле ажылдың дүүжүлгазының дугайында дамчыдылга. Дамчыдылгага Украинаның КП-ниң Днепропетровск обкомунуң бирги секретары В. Г. Бойко киржир. 18.25 — Футбол дугайында допчулал. 19.55 — «Адазы үш оолдуг турган» деп уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35— «Адазы үш оолдуг турган» деп фильмниң 2-ги сериязы. 22.40 — 23.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00—Эртенги гимнастика. 8.20 — Уругларга фильм — «Дивиг маадырлар». 9.35 — «Оттуруккуу». 10.05—Эртем-шинчилеттиг фильмнер: «Украинаның ак-кок шөлдери», «Тараа шөлүнде чайкалар», «Киевтиң үннери». 10.45 — Ю. Бондарев — «Карак чывеш дээр аразында». 11.40 — Тележурнал — «Билиг—күш». 12.25 — Орус чугаа. 12.55 — «Кешка болгаш оон оюнуктериниң дугайында чечен чугаалөр». Уругларга уран-чечен үш сериялыг телефильм. 1-ги сериязы. 14.10 — «Төөгүнүң арнинары». «Революциялар чылдарын таварты». 15.10 — «Хоойлу билир сен бе?». 15.55 —Телемедээлер. 16.00 — 18.00 —Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Нева эриниң сфинксилери». Телефильм. 18.35 — «Тыва шулук чогаалынын өшпес сылдызы. С. Б. Пюрбөнүң төрүттүнген хүнүнден бээр 70 чылынга 19.05 — «Рига». — Документалдыг фильм. 19.15 — «Азия төвү». Программада: «Көдээ ажылагый ажылдарының хүн демдеглели», «Хоорай чурттуулар — көдээге», «Бистиң хоорайывыс — бистиң бажывыс», телемедээлер. 19.45—Телемедээлер. 19.55 —Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Чыргалдыг удуваа, чаштар!» 20.15—«Советская культура» солунуң шаналы дээш уран-кашпагай гимнастикага чурттар аразының маргылдаазы. 21.00 — «Үе». 21.35 — В. Белов — «Бызанчының чечен чугаалары». Телешим. 23.00 — 00.45 — Футболга ССРЭ чемпионады — «Торпедо» (Москва) — «Днепр».

Сонуургактарга

ОРУК КЫЛЧЫР ... ХӨЛ

Кариб далайда ортулуктарда Тринидад болгаш Тобаго чурттарында мун-муң чылдарда асфальт будүүлү келген хөл бар. Ол элдептиг «фабрика» дугайын европажылар англи далайжы болгаш пират Уолтер Рейлиден XVI үе чылда дыңнаан. Дилай дээрбечилери тропиктиг изиңге шыдашпайн чарлыптылап калган хемелерин ол асфальт-биле сыскып, чаа эп турган чүве-дир. Хөлдүң шөлү 40 гектар хире, терези —70 метр. Ортулук чурттуглар чылдың-на ол хөлден мун-муң тонна суук асфальтыны шүүреп ап турар. Ынчалза-даа асфальт черле эвээжевес, ол чер адаанда бир-ле черден немежип кээп турар.

КӨРҮНЧҮКТЕНИРИНГЕ КЫМ ЫНАГЫЛ?

Хөрөөженнер ынак бе азы эр улуг бе? Швед психологтар ол айтырыгны сонуургааш, хыналда кылыр дең шинтиирлээн чүве-дир. Стокгольмда канчаар-даа ажок улуг университеттиң киреп эжиниң аксынга калбак көрүнчүк тургузуп каапш, олар садыл алыкчыларны будүү хайгаарап турган. Чарашпайларның мун төлөлекчиларының 412-зи көрүнчүк чанынга тура дүжүп, эттинип алыр бооп-тур. А эр муң кижилериң 778-и көрүнчүк чанынга кээп, бодуи шүтдүнүп көөр болган.

АВТОМОБИЛЬ ДАЙЗЫНЫ

«XX үе чылдың автомобиль дайзыны»—37 харлыг Хуан Карлос Фасаньюну латинамерик парлалга ынчаар адаан. Ону Бразилияның полициязы яйн чыл иштинде дилеп келгеш, ам-на арай деп тудуп алган. Техник мергежилдиг ол кижи беш чыл иштинде таптыг-ла муң санныг чиик машинналарны оорлаш мукган, курлавыр кезектер кылдыр тоймаглаан, саткан. Ол оорга удур кылган кандыг-даа хереклерни «аймыл чок» кылып билир. Бразилияның хоойлуларын ёзугаар ону 1600 чыл иштинде кара-бажыңга олурар кылдыр шинткеп. Ынчалза-даа болчүкчүларның бодалын ёзугаар алырга шинткелдн 100 хире чылга чигедип болур арга бар. Үүге дээрге ол «кажан-даа ок-боо ажыглавайн чораан».

ДЭЭРГЕ ТУДУП ХОРУГДААШКЫН

Билдингнар американ альпинист Д. Гудвин чүс-чүс көрүкчүлер магадап көрүп турда, бодуңун байлак аргаларын, кайгамчык эрес-дидимин көргүскен. Ол чалымнарже үнер хереклерни ажыглап турган. Нью-Йоркта Делегей садыының төвүнүң 110 каат бажыцынче үне берген. Крыша карышка ону манаваан белек уткаан—Гудвинни полиппейжилер тудуп алган. Оон буруузуп мынчаар тайылбырлаан: «Эрге-чагыргаларның тускай чопшөөрели чокка кудумчуга коргуур кылган».

«ДЕЗЕ БЕРГЕН»

Рио-де-Жанейронуң бир кара-бажыңынга хоругдаткан 26 кижи элээн каш ай иштинде дезеринге белеткенип келген. Олар суг аксыр улуг хоолайже кирер люктүң дулгуурун тып алгаш, чер иштинче онча-менди кире бергеннер. Аңаа элээн каш шак дургузаунда диленип чораашк, үнер черни арай деп тып алган. Үнгүлеп келген черни, полиция участогундан үш-ле метр черде бооп-тур. Дескеннерин база катап-ла үнүп чоруткан черинге аппарып каан.

(СЭТА).

Сүмелер

Ногаанны шыгжаары. Быжыг, кылын пөстен даараан хаяа чесноктуу ургаш, часка чедир шыгжаарга безин үредбес. Ол хапты серип черге салыр.

Чаа ногаа аймаан, кулчаны соодукчунуң адакы иштинге кадаглап болур. Ынаар салыр мурнунда ногаанларны арыглаар, ынчалза-даа суттга чугбас. Полиэтилен хаяка оюу сукканш, олче дөрт чара кескен 1—2 борбак согунаны база салып каар. Ынчаар шыгжаарга ногаа (зелень) аймаа 2 ай иштинде хевээр артар. Үүгле 4—5 хонгаш-ла хапта ногааны ужулгаш, хаптың бодуң кургады чүлгүүр, кезин каан кулчаны чаазы-биле солуур. А хапта чыткан эрги кулчаны чемге ажыглап болур.

Витаминнерлиг ногаа. Кыжын чаа ногаа аймаа ховар апаар. А күзүл каш дөс селдерейни садып ап болур. Оларның бүрүзерни кезип каапгар, дамылын бичии савага олуруп алыр. Ковүдедяр, эки суттагар. Удавас ногаан бүрүлер үнгүлеп келир. Бүрүзерниң аданидаазын кезип ап, чемге ажыглаар.

Савага олуруп каан селдерей чаңгыс эвес чыл иштинде ынчаар үнер. Бир эвес шиштелчек (бүрү чок) курут сып үүнүп турар апарза, оларны үзе тыртып каапгар.

Бажынга өстүрер үнүштерни чемгереринге сүмелээн чемишчидилге-биле оларны суттарын болур: 0,5 литр суттга омаштын дөрттүн бири чемишчидилгени үргаш, селдерейни оон-биле суттарар.

АГААР

Бөгүн республикага болгаш майысылал. Кызыл хоорайга кааң агаар болур. Агаарның температуразы республикага 23-28 градус, чамдык черлерге —13-18 градус чылыг болур. Хаттың дүргени секундада 13—18 метр.

Кызылга бөгүн 24—26 градус чылыг болгаш хаттың дүргени секундада 3—8 метр болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

АВГУСТ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тревожное воскресенье» 9.30, 11.20, 13.10, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Вук» 10.30, «Путешествие будет приятным» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Звезда и смерть Хоакина Мурьеты» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Белеет парус одинокий» 16.00, «Извините пожалуйста» 17.30, 19.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ключ без права передачи» 12.00, 16.00, «Записки молодого варшавянина» 14.00, 18.00, 20.00 шактарда.

АВГУСТ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Избранные» 9.30, 12.20, 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Снежная королева» 9.30, 13.30, «Беспокойная семейка» 11.00, 18.00, «Тревожное воскресенье» 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Звезда и смерть Хоакина Мурьеты» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Любовью за любовь» 15.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Записки молодого варшавянина» 18.30, 20.30 шактарда.

ОРУС-ЧАЛАҢ

(Амыдыралдан чугаа)

Ол бодунуң эрткен чурттаагазын кымга-даа чугаалавас чораан. Үүге дизе ону улус: «Орус холунга өскен, эки чүве көрбээн кижи» дижир турган.

Дуймаззының оглу Улуг-Кума дээрги Улуг-Хем кожуунуң Торгалыгга нам үүрүнүң даргазы турган, оон бир катап айтырган чүве-дир.

— Мен Хем-Белдириңге болган намның улуг хуралынга чордум. Бнеэде болза чыыштыр ийин. Аңаа ядыы чонуң төлөэлерп кириштп. Сени үүгеле Орус-Чалак дээрил, чугаалап көрсм, даай? База-ла ядыы кижи болгай сен — деп, хуралдың ужур-утказын тайылырлавышаан ол айтырган.

— Оо, өршээзнин! Дүш-түлде дег, кандыг аай чаагай чүвел, оглум. Байларның малын хавырган, ядыыларга үлеп бээр деп чүвени кым сактып чораан боорул аан. Шаг-төре өскерлир деп чүве бо эвес деп бе. Бичиимде мени ийи шоодай далганга орус кижиге садыпкан чүве-дир.

— Ийе, оон, даай?

— Шаанда ада-чем Кош-Ойга чурттап чораан. Ынчан сес харлыг мен. Дуймам Сегимчик 6 харлыг, оон бичиизи кавайлыг чаш. Ийи саар инектиг, чаңгыс аътты, алды, чеди өшкүлүг бис. Аңамны үндүрүг төлевээн дээш (тудуп аппарган. Каш хонгаш келзеле ыжык, селгек кылдыр эриндедип каапкан, пат келди. «Бижар-думаадан база аараи кижи-дир» дээш даайым бисти валынга эккелгеш, кавайлыг дуймамны кожазы Шуду ашак сугга аппарып кагды.

Каш хонганда даайым келгеш, «эвинар, ачанар бижар-думаадан чок апарды. Ам бисти авай, ачай дээр силер, оолдарым» дей-дир. Ол хүнден эгелээш кара бажым халайып, дүмбей мунгаралче дүлүү берген мен...

Чоорту күүйүмүүн бак караан көрө бердивис. Даайым орда мун-не үүгээр, ол чокта аъш-чем-даа амзавас бис. Ажылга күш четпеске эттээр, согар, кулактаар. Ол шагда Торгалыгмыя койгун, торлаазының элбээн үүү дээр! Ону дузактап алгаш, черге быжырып чип, дуймам-биле хоргастанып аар бис.

— Инек адаанга күдүрээ төкпейн, чер кезип чораан сен — дээш күүйүм бир катап талбиле улдай-ла берди. Дуймамны-даа кулактаар. Шаанга книр кончудуп, эттедип алгаш, арыгдан кымысканк ов чүктеп, холдарым туттунмас, буттарым бастынмас кылдыр доца бээрге, авам, ачам сактып, карактарым ыжыды ыглап алган кээримге, өгдеи күүйүмүүн ыыды дыңналып келди:

— Оларыңны алгаш чору, олар-биле эдержир ажы-төлүмдаа чок... — деп-ле чыжырайдыр. Авамның ой тонун, барбазы-биле кады үндүр октапкан бо чыдыр. Чүүгүмну дужүргеш, даштын ыглап турган дуймам чедип алгаш Кызыл-Дуруг баарынче чүгүруптүм. Дузактарывыс бирээзинде торлаа чыдыр. Арай деп оттук шап чыткаш, бичии от салып алгаш, оорус өрттедип чип алдывыс. Дүн душкен. Коргунчуу дегет. Дагда бөрүлер-даа улужар. Кургаг терек будуу ужудуп, ада-иевис сактып, дүмам ыглаарын аргалап олурумда, арыг иштинде даваш үндү.

— Даай, даай, ыында бис— деп алгырыштывыс.

— Но, но-о!—дизе-ле шанактарлыг, коштуг аътты, дүктүг арны хыраалай берген кижи кээп, шанактан дүшкеш, бисче базыпты. Азаарган, улам корга бердивис. Бир чүве чугаалааш бижын-даа чаяр. Орус кижи болду. Аъттарын багласаш, одаавысты улам хөрлээлеткеш, кара пашка шай хайындырыпты. Бистя чемгерип орда, даайым бо келди. Аалчы-биле имнеп-самнап чугаалашты-даа, оон даайывыс бисти аалынга эккелди. Эртеминде демги орус кижи аалга келди, база-ла имнежип, самнажып чугаалашкан соонда:

— Улуг оолдуг бо ашакка ийи шоодай далганга орнаптым. Чаңгыс дуймам ажы-төлу бөрү, кускун дою болза канчаар, атка багай — ыйнаан — дээрге, күүйүмде ыыт чок.

Улуг салдыг кижи ийи шоодай далганны дужүруп берди. Күүйүм алгырып үндү:

— Ийи-ле шоодай курган далган де, оон кырынга шай таакпыдан бергей-ле...

— Сен күш багай кадай ол — деп, хиживис тывалап эгелеп. Багайтып көрүп чорүй, шай, таакпы эккел тудустү.

Шанакка олурткаш, ан кештери-биле шугласш, чорупту. Сегимчик дуймам менче холун сунуп, ыглап туруп калды.

Хонаттап чораш, сес хире бажыңнарлыг Хемчик эксинге келдивис. Бир бажыңдан орус кадай үнүп келгеш, менче айтып, чүве чугаалап тур. Сөөртүп келген чүвелерни аймаажже даяыглап шыгжаавывыс соонда бажыңче кирдивис. Чаагай чыт дүмчүкке тулуп келдн. Аймткан черже олурүп чорумда, багай бөөгүмну бир чүве үштә шаапты. Кортканымдан чыда дүжер частым. Ашак хөрекгёнгнкеп соонда, салдырт-силдирт дээнзиг болганда, печка кырынга үгү хонуттү. Кадай чаза каттырбышаан хлеб, шай менче сунду. Тодуп варымга, дагаз, хаван кажаазының бир өрээлинге, самдаа тыва ашак чанынга чыттырып кагды.

Эртеминде бок ширбиттилер. Мээн үем оолдуг улус болду. Ол мээн чанымга кээрге-ле авазы кыйгырып аппаар. Ашак келгеш, кадайже улугчуг мыттап каарга, оол амыраан хире, мээн чанымда келди. Оон эгелээш өнүктежи бердивис. Мээн-биле кады бүгү чүвени кылып турар апарган. Оглун күш-ажыл кылып өөрензин дээш менп садыл алганы ол деп билдим...

Орус чугаага шоору апарган мен, ядык-хевимни-даа сегиндип бердилер. Ашак биске боо база берген, «аннап» турар апарган бис...

Орус аалга келге-ле алды. чедн-даа чыл чеде берген боор мен. Бир катап ашак чидипчидил келзе-ле эккелбээн-ке чүвезн чок, ынчалза-даа ыыды читкен, боданыр, чиктин сүргей болу берген. Ынчан 18-19 харлыг мен. Чайны сиген кезип турувуста ашак менээ чугаалай-дыр:

— Шоичууржук! Сен ам чанар. Улуг кижи болган-дыр сен, ажырбас. Сени ам кымда кончуур чок. Кадай алыр херек. Ажылдаар херек, күш эки болур. Ындыг аа. Мен орус чүрту чораан-дыр. Ында байдал еске-дир...

— Ийе, күш четтирдим, большое спасибо — деп, ашактыя аянын эдердим.

Мени күш-ажылга дадыктырып кижизидип өстүрүп каан, харын-даа бол эргим кижинин хөрээн чүү өйүп турганын каксы билир турзумза-даа, алыс утказын кайын хаяы билир турган деп мен...

Торгалыгга чедип кээримге, чаңгыс дуймам өглеиип алган, ийи аъттыг, дөрт инектиг шору чурттап олур. Даайымның кырааны кончуг, ынчалза-даа ая ыяжын ам-даа чазаптар. Күүйүм шагза-ла сарыг-дуумаадан «кызыл-дустай» берген болду. Бир хире чыл дуймам өөнге үнүп, кирип чораш өглеиип алдым. Шончууржук деп чиңгипе адым-даа адавас, улус мени Орус-оол диижир.

Каш чылдар эрткен, ийи уруглуг апардым. Чылдын-на үндүрүүмнү чүс дииң кежибиле төлеп, өг-бүлемни ан-мен ъдп-биле азырап чордум. Бир күзүн диинээзш кээримге, уругларым аваазы ааралаг, балгай чыдыр. Эм чалаар дээш баргаиым ламаның өөнге баргаш, бурганга тейлээр дээш үзейип бар чорумда, «бурганга тейлеве, орус чүдүлелиг чүве» дээш тургузу идиптп. 20 диин кежин ийи холдап сунуп, тудуп, эзрежип орган, каш түн эм алдым. Оон үүгле бирээзин ишкеш, кадайым чок апарган...

Дараазында чылын Чиңгин-Мээренниң аичызы болу бердим. Ол аразында даайым база «чорта» бергеп. 18 адыр мыйыстыг сыын даялаткаш, мыйызын мээренге тутказ дидедим:

— Кижи оода бурганынга тейлеп чораай, кижи болганы орус дээр, чүдүг-сүзүүм чок болдум. Арбанымның хамаатызын эртедем шаңнап көрүнер, хайыраатьı — дидим.

Бар шаа-биле чиндиивидир каттырып-каттырып: «Ызыгуурун база ядыы, оода орус холунга өскен. Сеңээ холумбиле чиизе кадаавас мен. Доо кыдаттан ийи дилги кежи-биле чиизеден саткаш, кадал ал — дээш үндүр сывырыптьı.

Шынап-ла улуг-ла көк чиазы чиизени садып алгаш, улустугла кадап аар, улус чокта үштүп аар апардым. Доңдувай-Мээрен тос кожуун чыыжынга чораашк. Орус-оол чалап дужаал алган деп кыжырып чаалаан соонда, улус ам мени Орус-Чалан диижи берген — деп, ирей төөгүзүн доосту. «Каржы төрелдин орунга хары кижи дээре» деп үлегер чугаа кончуг шын ийин — деп Шончууржук ирейнин бир салгалы. Торгалыгның алдарлыг малчыны чораан Б. Бойду чугаалап орар.

С. БЮРБЕ дыннап бижээн.

Редакциянын адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажын № 3 Телефоннары: Редакторнун 2-24-63, редакторнун орлаакчыларының 2-35-24, 2-23-54, карындаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр киндистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуу киндистериниң 2-37-13, чагаа киндизиниң 2-41-27, информация киндизиниң 2-20-60, культура киндизиниң 2-23-54 кодзо ажыл-агый киндизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1089.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыныла херектериниң галазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажың № 1).

ТС—00328.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 201 (12291) | 1983 чылдың август 30, вторник | 1925 чылда үнедилеттингеш | Өртээ 3 коп

Карел АССР. ССР Эвилелиниң 60 чылы аттыг Костомукшиниң даг байлаан болбаазырадыр комбинады бо чылдың эгезинде ажыглалга кирген. Продукция бүдүрелиниң темпизин комбинат улам бедидип, бурунгаар бүзүрелдиг базымны кылып турар. Беш чылдың төнчүзүнге чедир комбинат Ада-чурттуң даг байлаан болбаазырадыр үлетпүрүнүң эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзин болур ужурлуг.

СЭКП ТК-ниң июнь (1983ч.) Пленумунуң шиитпирлериниге шалыпчы ажыл-иш-биле харылаар дээш, комбинаттың коллективи мурнундаары хүлээлгелерин эде көрүп, демир рудазының тывыжын болган концентраттарны бүдүрүп үндүрериниң көвүдедирин шиитпирлээн.

Чурукта: совет монтажниктер (солагай талдан оң талазынче) Михаил Иванников, Юрий Параничев болгаш оларның фин оңнуктери Уитто Турвие болгаш Маури Сутари. Олар комбинаттың нинги эзлчээнин тудуунда дериг-херекселдерин эптеп турар.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

НИИТИНИҢ МАЛЫНГА БЫЖЫГ ЧЕМ-СУУРНУ ТУРГУЗААЛ

МЫНЧААР ОРГАНИЗАСТАП ТУРАР БИС

Мал чемин белеткээриниң шалыпчы айын чарлаандан бээр Тес-Хем районуң туспа-туспа ажыл-агыйлары кыска хуусаада эки шынарлыг, четчир санныг мал чемин белеткеп алыр дээш бүгү-зе арга курлавырларны ажыглап, дидеп тып турар. Бо үеник иштинде СЭКП райкому, партком-нар, совхозтарның директорлары болгаш профсоюз, комсомол организацияларының хүнүң чүтүлә айтырыы—мал чемнери белеткээринин шалыпчы айын организастыг, күш-ажылчы бедик көдүрүлүшкүнүг эрттирериге чогуур кичээнгейни салып келген. Хамыктың мурнунда мал чемнери белеткээриниң шалыпчы айын эрттирер дугайында СЭКП обкомунуң бюрозунуң доктаалын кижи бүрүзүнге чедир таныштырып, ону СЭКП-ниң XXVI съездининиң, партия ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) болгаш июнь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлери-биле сырый холбаи, районуң коммунистерииге. көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериге, бүгү ажылчы фонунга кыйгырыгны үндүргеш, ону ботгандырар дугайында ажылдап кыган хемчеглер ёзугаар, ажылчы чоннарны мал чемнерии белеткээрииге мобилизастаар бүгү организакчы, масса-политиктиг ажылды кижи бүрүзүнүң күш-ажылчы идевкейии көдүрериинге, эки бүдүрүлгечи көргүзүглерии чедип алган турарыиче угландырып келген. Бо харысалгалыг ажылга чүгүла сорулга болза, күш-ажылдың бүдүрүлүүн бедидер дээш социалистиг чарышты дээштиг организастаары, сигенчилериниг кылыр ажылын улам тодарадыры, харысалгазын бедидери, мал чемнериниң белеткелиидe четпестерии чайладырының шиитпирлиг хемчеглерии алыры болур деп, партияның район комитедии санап турар.

Районда партия, совет, профсөвилел органнары, совхозтарның удурткучулары болгаш специалистери мал чемнерии белеткеп турарларның бүдүрүкчүлүг ажылдаарында бүгү-зе таарымчалыг байдалды тургузар, кижи бүрүзүнүң инициативазын болгаш тывыгтыр чоруун деткиир, курлавырларны илередир, оларны ажыглаар хемчеглерии алыр, коллективтиг кереэлерии чер болганга нептередир дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Районуң көдээ ишчилери 1983—1984 чылдарның кыжында үткүштүр 19400 тонна бөдүүн мал чемин, 390 тонна сенажты, 100 тонна сиген далганын, 11800 тонна силосту белеткээр планныг. Бо чылын районга мурнуку чылдарга деннээрге чаъс-чайыктыг, сериин, бүргег хүннер хөй болганы-биле чер-черлерде мал чемнииг белеткелэ эрткен 1982 чылдың темпизинге көөрде озалдаан. Эң иланғыя «О. Шынаа» совхоз ол ёске ажыл-агыйлардан дыка озалдап бо ажылче кирген.

Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарының түнелиидe болган озалдаашкыны дүрген ажыл эртер, шалыпчы айының ийиги болгаш үшкү декадаларында мал чемнииң белеткеиээре бедик темпини чедип алыр дээш СЭКП райкомунуң, район Совединиң күүсекти комитединиң ап чорутканы партийжи организастыг болгаш масса-политиктиг ажылының түнелиидe ажылдың темпизи элээп бедээн. Сиген белеткелиини көргүзүү эрткен чылдың бо үезинии деңнелиигe чоокшулап келген. Август 26-да байдал-биле районда 9793 тонна сиген, 103 тонна силос, 606 тонна сенаж, 71 тонна сиген далганы белеткеттинген. Ниитиниң маалынга чем белеткели «Тес-Хем», «Кызыгаар», «Чодураа» совхозтарда элээп эки темп-биле чоруттуруп турар. Бердинген планнарны «Тес-Хем» совхоз—60 хуу, «Кызыгаар»—48 хуу, «Чодураа»—42,8 хууга чедирип келген. Эрткен чылгы деннелден «Кызыгаар» совхоз—163 тонна, «Тес-Хем»—69 тонна, «Чодураа» 11 тонна сигении хөйнү белеткээннер. Ам бо хүннерде 1142 кижи мал чемиинiң белеткелиидe хаара туттунган.

Мал чеминиң белеткелиинiң үезиидe коммунистериин авангардчы ролюн бедидер, оон дайынчы арга-шинээзин улам күштелдирер сорулга-биле

Удуртукчугл с ө с

ды кыштан хүр ажырарынга болгаш мал продукциязын бүдүрерии көвүдедириигe бедик шынарлыг мал чемнерии белеткээр сорулга-биле совхозтарның сигенчи бригадаларынга болгаш звеноларынга белеткеп турар мал чемниин шынарын хынаары-биле улусчу контролёрларны доктаамал чорудуп, хынаалаяны органи-застаанының түнелиидe бо хүннерде ниити белеткеп алган сигеннии 5187 тонназы бирги болгаш ийиги класстың боол турар. Совхозтар аайы-биле ап көөрге, «Тес-Хем» совхозтуң 3670 тонна, «Чодураа» совхозтуң 1314 тонна сигеннери бирги, ийиги класстың болган. Ынчалза-даа «Кызыгаар» совхозтуң 270 тонна сигении класс чок кылдыр саннаан.

Мал чеминиң белеткелиинiң үезиидe коммунистериин авангардчы ролюн бедидер, оон дайынчы арга-шинээзин улам күштелдирер сорулга-биле районнуң сигенчи бригадаларында 16 партбөлүктер тургустунган, ында шупту 176 коммунист ажылдап турар. «Тес-Хем» совхозтуң сигенчи бригадаларында социалистиг чарышты организастаанының түнелиидe бо хүннерде ниити белеткеп алган сигеннии 5187 тонназы бирги болгаш ийиги класстың боол турар. Совхозтар аайы-биле ап көөрге, «Тес-Хем» совхозтуң 3670 тонна, «Чодураа» совхозтуң 1314 тонна сигеннери бирги, ийиги класстың болган. Ынчалза-даа «Кызыгаар» совхозтуң 270 тонна сигении класс чок кылдыр саннаан.

Мал чеминиң белеткелиинiң үезиидe коммунистериин авангардчы ролюн бедидер, оон дайынчы арга-шинээзин улам күштелдирер сорулга-биле сигеннерни белеткеп, кыштагдарында дүжүргеп.

Район төвүнүң албан бүдүрүлгe организацилары 900 тонна сигеннии белеткээр деп планнаваш, бо хүннерде 633 тонна сигеннии белеткээш, совхозтарга дужаагаи. Оон иштинде суг ажыл-агый эргелелии (начальнигы В. Саморядов) 120 тоннаны, сельхозтехкүрком каттыжышкыны (начальнигы М. Оюн) болгаш өске-даа организацилар эки ажылдаан.

СЭКП райкому сигенчи бригадаларның культурлуг хандырылгазын эжиидериниче кичээнгейни салган. Районнуң «Калдак-Хамар» аттыг агиткультбригадазы районнуң сигенчи бригадаларын йиин ацгы программалыг концерт-биле ийи катап долгандыр кезээн.

Мурнакчыларның арга-дүржулгазын иептередири, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, хүн нормазын күүсеттирее чоруктарны сойгалап шугүмүлээн хана-солуннарны, агитхуудустарны «Чодураа», «Тес-Хем» совхозтуң партком-нары практикалап турар. Мал чеминиң белеткелиинде ам-даа чедир кылыр ажылдар хөй. Район ниити сигеи планын күүседирде ам-даа 8997 тонна сигеннии белеткээр. Дыка хөй сенаж, силос ам-даа чедир саадынмаан. Бо арткан хонуктарда мал чеминиң белеткелиинче совхозтарның ажылчыннарын, кижи бүрүзүн хаара тудуп, совет профсоюз, комсомол организацияларының, специалистериин күжениишкиниг мал чемнериниң белеткелиниң темпизин бүгү талалыг дүргедедириче, оон шыпарын экижидериче партия райкому угландырып турар.

С. КУУЛАР,
СЭКП Тес-Хем райкомунуң бирги секретары.

Б е д и к

ХАРЫЫСАЛГА-БИЛЕ

Ниитиниң маалының чем белеткелиигe Чөөн-Хемчиктe «Хөндергей» совхозтуң төвүнде агитварталдар идепкейлиг киришип турар. Оларга 128 тонна сигеннии белеткээш, совхозка хүлээдир даалганы берген. Ону бедик харыысалгалыы-биле көргеш, агитварталдарның чурттанчылары бердинген онаалдаларны күүседир дээш шалыпчы ажылдааннар.

Сат Карбының даргалааны №6 агитвартан он тонна сиген белеткээр тургаш, чээрби дөрт төнманы хүлээтиеш, чарышка бирги черии эзээзи. Валентина Сааның, Оюмаа Оргжантың даргалааны №3, 4 агитварталдар бердинген онаалдаларны ажыр күүсеткен. Агитварталдар мал чемнерии белеткээрии ам-даа уламчылавышаан.

П. КУУЛАР.
совхозта партбюро секретары.

150 ТОННАНЫ БЕЛЕТКЭЭН

«Чыраа-Бажы» совхоз бо чылын 200 тонна витаминниг сиген далганы белеткээр онаалдалыг. Шын-Бажы сүт-бараан ферманында АВМ агрегадының беш кижи составтыг звенозу августуң соолгу хүннеринге чедир 150 тонна витаминниг сиген далганын белеткээш, саваадаан.

Ында улуг оператор коммунист Даадар-оол Хандыевич Монгуш ол ажылды эки бижир. Звено социалистиг чарышка доктаамал тиилекчи боол келген болгаш витаминниг сиген далганын 200 тонна чедир белеткээр дээш звено туржуп турар.

К. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

АЛМА-АТА (СЭТА-ның корр. В. АНКИМОВ). Казах. станның сонгу талакы облас. тарында дүжүт ажаалдазының темпилери улам бедээн, күскү хову ажылдары кидин түлүк чоруун турар. Он ийи миллион гектар шелде республиканың эң тараалан черинде кызылтастың массалыг бастырыл. газынче механизаторлар эгелеп киришкен.

Кур черде аъш-чемниң кол культуразы— кызыл-тастың сывы бо чылын чавыс болган. Ынчалзажок каддашкинга болгаш хатка удур камгалал системазының ачызында тараанық чемиш шынары бедик.

—Тарааны кезеринiң болгаш бастырып алырының чогуур хуусаазың үзамдыктырбазы—амгы үеде кол соруга болуп турар. Ынчаарга дүжүт ажаалдазың эң кыска хуусаада чорударының доозарыны, бүгү аргалары бар—деп, Казах ССР-ниң көдээ ажыл-агый министри М. Моторико чугаалап турар.

Казахстанның үлетчүр төптеринден болгаш акы-дунма авилелдешкен республикалар. дан келгеи механизаторлар Казахстанның чаагай дүжүт ажаалдазынга киржип турар. Ынчангаш бедик бүдүрүкчүлүг залчег аргазынче хөй звенолар шилгээн. Чолаачыларның бүгү чартык муң тускай бригадазын турустан болгаш комбайнарның анаа турар чорууп бүрүн чайлаткан.

Дүжүт ажаарының транспорт комплексериниң болгаш отрядтарының ажылын ажыл-агыйларың база тараа хүлээп алыр бүдүрүлгелериин специалистери тааржытыр башкарын, тараа шөлдериндe доктаамал дежурныйлаш турар. Олар ажылдың шынарын шөлдерге хынап, тараанын чидирiин болдурбас дээш демиселди организастап турар. Кызыл-тастың шынарының тәлазы-биле чаңгыс вай кыдыр шилиттинген тарааны шаңнаржe чорудуп турар.

Тарааны арыглап, кургаткан соокда ол-ла хүн күргүне шыгжамырынче киирип турар. Кур черинiң улуг элеваторларынга тараа дамыглаврының оперативтиг эргелелиниң төптерии тургускан болгаш тараа сөөртүлгелiiниң маршруттарын олар ажылдап кылып турар.

Х о о р а й—к ө д э э г е

КЫЗЫЛЧЫЛАР СИГЕН БЕЛЕТКЕЛИНДЕ

Ниитиниң маалынга четчир санныг чем белеткээрииге республиканың бүгү ажылчы чону идепкейлиг киржип турар. Шаймеалал Кызыл хоорайның албан организацияларының, бүдүрүлгелерии бо улуг кампанияга база идепкейлиг киржип соруглаиы салгаш. 10 муи тонна сиген белеткээр соруглалыг ажылдап турарлар. Август 25-тиң түнелиидe-биле алырга хоорайның ажыл-агыйлары 8 муи тонна сигеннии белеткеп алганнар. Олар мал чемнерии белеткээрииге Кызыл районуң «Сукпак» совхозка дузалажып турар.

Дыка хөй организацилар кылыр ужурлуг турган нормазын ажыр күүсеткен. Чижээлюрге, Кадык камгалал министерствозу планы 300 тонна турда 346-ны, № 1 АТБ планы 150 турда 162 тоннаны белеткеп, эң идепкейлиг, организакчы чоруун көргүскеннер. Ол шыкаш № 1 КПТУ. Кызылдың педагогика институту, Арга-ыяш ажыл-агый министерствозу, ДОСААФ обкому, № 2 АТБ, «Тыва көдээ тудуг», трест республиканың хереглекчилер ниитилели ашы-чем болгаш үлетпүр бараанналары, ыяш садыглары болгаш өскедээ коллективтер планын күүседип, эки ажылдааннар.

Мал чеминиң белеткелиинге бир эвес наймыладың бүгү коллективтери үстүнде адаанывыс коллективтер дег ак сеткилдиг, организастыг киришкен болза, ниитиң хүлээнген план күүсеттинген турар ийик. Ынчалза-даа бо чугула ажылче чогуур кичээнгей салбайн турар будурүлгe, албан черлерии, организацилар бар боон турар. Олар мынчага чедир алган планнынг чүгле 50 хуузун күүседип ыыдааннар. Ындыгларга Тыванын хандырыгга болгаш саадырга эргелелиниң Культура министерствозунуң, «Тыва совхоз тудуг» министерствозунуң, «Тыва автоорун эргелелиниң коллективтерии хамааржыр.

Бо коллективтериң администрацилазы, ында партия, профсөвилел организацилары бүгү күштүг мөөнnеп, даанган планның күүседир дээш шудурүгу ажылдаары негеттинип турар.

БИСТИҢ КОРР.

Р е й д

«БООР ОҢ»-ГА БҮЗҮРЕП БОЛБАС

«Шын» солуунуң рейд бригадазы август 24—25 хүннеринде Кызыл районуң «Х Улуг хурал» совхозунуң сиген шөлдеринде белеткээн сигеимериин барык чартык хезиин хемчеп хынааш, директорлыга бар медээлер-биле дүүштүргеи.

Ажыл-агыйның № 1 хойжу бригадазының чамдык малчынарының белеткеп алган сигенi. Аразы 300 хире метр черде ийи сараат — бригадаиың аныяк хойжулары Артель Тас-оол биле Николай Маныкпаниың. Отчёт ёзугаар алырга 10—10 тонна. Хынадывыс. Хемчээлп шоолуг-ла карышпады.

Дараазында улуг сараат — Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Андрей Содунамның. Алдарлыг хойжунуң отчётта киргени-биле алырга —10 тонна, а херек кырында сараат 11,5 тонна болду.

Улуг аянда кескеш, балбейн каапкан, карара када берген сиген чыдыр. Ол база-ла № 1 хойжу бригаданың малчыны Шагдыр Бак-кыстың болду. Медээ ёзугаар алырга, бо малчын 5 тонна сигеннии сараатгап алган. А херек кырында «боор он» деп даап бижээш, меге медээ киирип каап.

№ 1 хойжу бригадада шулту 18 малчын бар. Бо хүннерге чедир олардан чүгле 4 кижи планын күүседип алган, а арткыннары 4—5 тоннаны белеткээн. Оларның сараатгарыдан 0,8—1,2 тонна сиген медээде берген хемчээлге четпес.

Сиген белеткелиинiң талазы-биле байдал № 3 хойжу бригадада дүвүренчиг. Олар бо ажылдарже чаа-ла кирген болгаш, медээ бээр аргазы безин чок. Маиаа бригадир Анатолий Тувааның олутпай чоруун, харыысалга чогуур демдеглевес арга чок. Бригада кежигүннерин Михаил Сумуяа, Михаил Халбы ам каш чыл улаштыр сиген белеткээр планын күүсетпейн келген. Оон уламында оларның хозаныида хорамчадаа бар, көргүзүглерии-даа куду. Мында чүгле Опаа Тас-оол 8 тонна сигеннii белеткеп алган болду, ынчалзажок планга четпес.

Кызыл-Чыраа деп черде механизастаттынган сигенчи звеноиуң туразы. Сигенчилериин чамдыызы ховуда ажылдап турар болду, ынчалза-даа Т-25 маркалыг кестиркичи 2 трактор ажыл чок тур. Оларның ээлери Солдат-оол Тавакай биле Олег Ночукпаа бажың чанында дыштаның олурлар. Бисти көрүп каап, бригадир Ширiин-оол Сандан-чык трактористерии ажылдап үнүкер деп негей берди. Демгилери хөөннүт-хөөн чок турган, шаг болганда трактордарын хөделдиргеш, чоруптулар. Бо дээрге моон и лүкүнда бригадирлеп турган Валерий Бартынаның «багай салдарыдыр» дээрзин соонда билип алдывыс. Мурнуку бригадирии доктаамал ажыл шагы узун, шүшпеи ажылдап турганы дээш ажылдан халаан. Звено 535 тонна сиген белеткээр планын чүгле 164 тонна кылдыр күүсеткеи. Ынчангаш соолгу хүннерде «домей-ле күүседип шыдавас бис» дээн хөөнге алзып, ажылдавайн турарлары ол. А олардан ырак эвесте ажылдап турар пенсионер А. Хөпээнчик 17 тоннаны кезип белеткээш, сараатган алган болду. «Ам-даа 2 тоннаны белеткээш, бичии дыштангай зиив» — деп, ол чугаалады.

Кара-Булуң деп черде механизастаттынган бригада. Бригадир, аныяк эр Залим Сыгыр-оол кылган ажылы түнгел, медээлерни доктаамал киирип, сараатгарның хемчээлдерии бодунда ап чоруур болду. Оон хемчээгеии-биле бистин хемчээгеинивисти дүүштүрдүвүс. 11 анаа, бир пресстээн сараатгың денизии 314 тонна болду. А бригадирии-биле 359 тонна. Оон алгаш көөрге 45 тоннаны анаа агаардан салып, сараатгарның хемчээлии өжегээр улгаттыр бижип, шын эвес медээ берген. Оон кадында сараатгарның хөй кезиидe хемчээлии, салган хүнүн, дүгаарын айыткан демдеглелдер чок. Бо база сараат салырының чурумун хажыткаиы-ыяр.

Булуң-Бажы деп черде Сухов Сумаичык удурткан механизастаттынган звеноиуң сараатгарын хынадывыс. Эгезиидe хемчээген 5 сараатгың ниити денизии медээде бергениинден ораичок эвээш болду. Моон чылдагаанын С. Сумаичыктың сараат хемчээн билбеи-биле тайылбырлап болур. Чүге дээрге, бо сараатгарның үзүл дуртун, дооразын хемчээрде таваандан эгелеп санап турган болду. Шымында тускай доктаадын каап чурум ёзугаар, ортаа үезиниден хемчээр болгай.

Дараазында Оттук-Даш сүтбараан фермазының сиген кажаазында пресстээн сиген сараатгарын хынадывыс. Шупту 8 сараат. Оларның чанында бирээзи «КамАЗ», өскези ЗиЛ-130 маркалыг, үзүн прицептиг автомашиналар тур. Чолаачылары Кызылда «Сельхозтехника» АТБ-зиниң ажылдакчылары Г. И. Кашин биле А. С. Немкин база бир бичии оол — үш кижи. Кызыл дужундан Районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкынының коллективиинiң белеткээн сигении сөөртүп эккелгеш, боттары дүжүргеш, сараатган турар болду. А «Х Улуг хурал» совхозтуң маиаа быжыглаан 6 кижилиг звенозу, удурткучузу Сергей Чолдак-биле ол хүн ажылче үнмээн. Бо чорук чэнгис эвес үдээ үргүлүлеп турарын чолаачылар бадыткады.

Сараатгарның медээ ёзугаар денизии ниитизи-биле 350 тонна. Хемчээгеш, саиап үндурүптүүс. Шупту 391 тонна болду. Бо организацияи кылганындан ыракта эвээш кылдыр медээ бергени маиаа илерээи. Ынчалзажок олар совхозтуң сиген-шырбиш белеткээр дөрт хүлээлгелиг ажылдакчыларындан ыракта хөйну белеткээш, дем-дески, шын салган сараатгарны фермага тургузуп бергеи.

«Х Улуг хурал» совхоз бо чылын 3350 тонна сиген белеткээр планныг. Бо хүннерге чедир чүгле 1805 тонна белеткеттингеи. Маиаа кол-ла чылдагаан — күш-ажылды органнизастаанының четвезинде деп дөрту-биле чугаалаар херек. Мал чемнери белеткээр ажылдарже ажылчын курлавырын долузу-биле мобилизаставаан. Суурда организацилардан чүгле школаның башкылар коллективи биле көдээ Совет күүскомуйуң ажылдакчылары планын күүсеткеи. Бо чугула ажылларга школчыларны, пенсионерлерии хаара тутпаан.

Сигенчи бригадаларны, звеноларны аъш-чей-биле хандырганы база шоолуг эвес. Күш-ажыл төлевирии ёй-шаанда төлеп бербес чорук хоочурай бергеи. Чижээлээрге, белеткээн 1850 тонна сигеннии чүгле 120 тонназының өртээи ажылчыннарга төлеп бергеи. Ол шыкаш белеткээн сигеннии шынарын аналязтеп, тодарадыры доктаамал саадап турар.

Үстүнде айыткан четпестерии совхозтуң удурткучулары, специалистери, партия, комсомол организацилары дарый чайладыр херек.

Рейд бригадазының кежигүннери: Ш. ЧАШ, республиканың Улусчу контроль комитединиң инспектору, И. ҮРГИТ, «Шынның» корр.

Ш а р л а а н

Ядролуг боо-чепсектерии кызыгаарлаар дугайында Женевада совет-америк чугаалажыышкыннарда мунгаштаалымышкынны чайладырынга, аиаа чогумчалыг дугуржулганы чедип алырынга Совет Эвилелди бодундан хамаарышкан бүгү-зе чүүлдерии кылып келген болгаш кылыя-даа турар. Ындыг дугуржулга Европага ядролуг боо-чепсектиг аймылдыг будурүүшкүнүң сократказы азы шеглээи турар ийик. «Правда» солуунуң айтырыглаарынга СЭКП ТК-ниң Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андроповтуң харыларын делегей чурттарының политиктиг болгаш хой-цинтя ажылдакчыларының, массалыг информацин чепсектериниң кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. База бир улуг базымны кылырынга — кайыдаа талага таарымчалыг дугуржулга чедип алдынган таварылгада кызырар ужурлуг ракеталарын бүрүн үзүткаарынга ССРЭ-ниң белеии — Совет Эвилелиниц чаагай сеткилдиинiң эң чүгүла чаа илергейлээшкиин-дир деп, хой санныг тайылбырларда онзалап демдеглээн. Дең эргеге болган бир домей айыыл чок болур чорукка үидезиилээш, ак сеткилдиг дугуржул алырынче сонуургалды АКШ бир эвес илергейлээр болза, Женевага чугаалажыышкыннар чедиишкиннинг боол болур дээрзин ол тайылбырларда база айтып турар.

«Москваның ээлдек эвезиниң» дугайында дээр чүлүгуруушкуину Барыын чүгле ажыкудуп турар кижилериииң моон сонгаар дылын тыргар үеэи келген деп, **Болгарияның радиозунуң** тайылбырында демдеглээн. Европада ядролуг боо-чепсектерии кызырар дугайында дугуржулганы чедип алырынга орукту Совет Эвилелд сөкседл чокка, шиитпирлиг ёзу-биле ажытышкаи, делегей политиказынга ёзулуглa ээлдек, чогумчалыг турушту ээлеп келген болгаш эгелеп турар деп, радионуң тайылбырында айыткан. «Правда» солуунуң айтырыглаарынга харылавышаан, Ю. В. Андроповтуң дыиаткаиы ССРЭ-ниң база бир улуг чаа санаалдары ол дугайын тодаргай бадыткап турар. Чер кырынга тайбың дээш, калбыргаи күүлүг шимчээшкин совет күжениишкиннерге деткимче болуп турар» деп. Чехословакиянын **«Млада фронта»** солуиу демдеглээн.

Женевага ам удавас катап эгелээр совет-америк чугаалажыышкыннарның чедиишкиниг болуру АКШ-тан хамаарыжыр деп, Герман Демократтыг Республиканың **«Нойес дойчланд»** солуиу бижип турар. Ынчалзажок ол чугаалажыышкыннарга Вашинттонуң амга чедир ээлеп турар туружун сарыылдыг үгланыы, шоотказ «эвилеп» чорук деп адап болурунуң бүгү барымдаазы бар деп, солуи демдеглээн. Бак сураглаан америк «тик вариантының» алыс үткери мындыг: ССРЭ-ге чаңгыс-даа ракетаны арттырбас, а НАТО-ның чурттары чаңгыс-даа ракетаны кызырбас деэни ол.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орнактыгынга эш **ЕВГЕНИЙ МИХАЙЛОВИЧ ЧЕХАРИНИИ** РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумуну төмүйлээн.

Национальная краеведческая библиотека

АЛГЫ-КЕШ— АЖЫКТЫГ ЧИГ-ЭТ

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫ улам ынай логжудер дээш партия болгаш чазак улуг кичээнгейин салып турар. Оон база бир тодаргай чижээ болза, көдээ ажылагый продуктуларын курунеге садыл алырының өртектерин 1983 чылдың январь 1-деп эгелеп улгаттырганы база экономиказы кошкак совхозтарның курунеге сатказ продуктуларының өртээмге немелде төлевирни доктаатканы болур.

Чаа өртектерни канчаар ажыглап, немелде төлевирни канчаар санап бергенин турарының дугайында Тыва АССР-ниң Өртектер талазы-биле курүне комитединиң республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу, Көдээ ажыл-агый продуктуларын садыл алырының болгаш шынарының талазы-биле курүне инспекциязы, Стандарттар болгаш хемчээр техника талазы-биле курүне хайгааралының Тыва лабораториязы-биле кады дыка хөй ажыл-агыйларга, белеткел контораларынга база чамдык будурулгелерге комплекстиг хынаалдаларны чорутпан.

Чаа өртектерге үндезилээш, совхозтарның база чоонун хууда дузалал ажыл-агыйларындан чаа прейскурантылар алдынмаан турда, январь—мартта саткан продуктуларның өртектерин эде санап, ылгалдарын чедир төлээр, чаа өртектерни чон ортузунга таймылбырлап, таныштырар талазы-биле чамдык боттуг ажылдарны кылган.

Каа-Хем районда белеткел конторазы продукция дужаалгазынарын ведомостарын эде кылташ, чедир сананыттынмаан өртектерин немей санаш, ону эдээринге эгиткилээн. Квитанциларны шын, тода, бүгү-де өргежок чүгүлә чүүлдерни айтып турган, долдургулаан. Амгы үеде алгы-кеш аймаан районның совхозтарындан айда ийи катап барып хүлээп ап турар.

Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарның белеткелчилерин чаа өртектерни ажыглаар талазы-биле инструкциялар база прейскурантылар-биле чогуур ай-шаанда хандырылаан. Складтарда январь-март айларда киргилээн алгы-кеш, дүк аймаан катап эде санаш, кайы ажыл-агыйга чеже хире түүнү чедир төлээрни тодаратказ, ону эгидип бертен. Чоруттунган хыналданың түнелинде чаа өртектерни ажыглаарының талазы-биле белеткелчилерни чыгган, оларга тодаргай таймылбырны берген. Барыын-Хемчиктиң белеткел конторазының ажылдакчылары чаа өртектер дугайында түс черниң радиозун дамчыштыр чонга таймылбырлап дыннаткан. Өскедаа районнарда белеткелчилер чаа өртектерни ажыглаар, ону таймылбырлап дыннадыр талазы-биле чамдык ажылдарны кылганы хынаалдаш илерээн.

Көдээ ажыл-агый продуктуларының курүнеин садыл алыр өртектерни улгаттырганы база ол ышкаш ол өртектерге немелде төлевирни доктаатканы —көдээ ажыл-агый будурулгелериниң экономиказын быжыглаарынга канчаар-даа ажык улуг идиг. 1983 чылдың бирги чартыында республиканың совхозтары курүнеге сатказ мал продуктуларының өртээнге үнитизи-биле 9 млн. 531 муң рубль түүнү немей алган, ол дээрге сатказ эт, сүт болгаш дүктүң нинти өртээнге 45 хуудан немей төлээнин ол болуур-дур.

ЧАА ӨРТЕКТЕРНИ шын ажыглаар, курүнеге сатказ продукция дээш немелде төлевирни ой-шаанда санаш, ону төлеп бээр, өртектер талазы-биле чазактыг политиказын чонга чедир таймылбырлаар талазы-биле бисте улуг четпестер бары хынаалдаш база илерээн. Чаа өртектер болгаш аяка немелде төлевир талазы-биле СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1982 чылдың ноябрь 25-те үндүрген доктаалынга үндезилээш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң үндүрген доктаалын Республикалдың белеткелдер талазы-биле эргелеп районнарда белеткелдер конторалары ийи ай ажыт үеде саадалын чедиргенинге түнелинде, совхозтарның сатказ дүүнүге немелде төлевирни дүктү садыл алганының соөлүнде 5 хонуктан эрттирбейн, совхозтарга дүктүң өртээ-биле кады төлээрни хожудатканы хынаалдаш илерээн. Ындыг чоруктуң ажыктыг чон ортузунга таймылбырлаарын улам күштелдирери чугула.

Х. ДАРЖАА,
Тыва АССР-ниң Өртектер талазы-биле курүне комитединиң даргазы.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕ

Коммунист дугайында чугаа

Ажыл-ижи, хөй-иннитчи ажыл-чорудулгазы-биле республикада сураглыг кижилер Чөөн-Хемчикте эвээш эвес. Оларның бирээзи Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады, саанчы, коммунист Алдын-кыс Саная-Байыровна Монгушбиле чоокта чаа ужураштым.

1961 чылда чээрби харлыг кыс Дөргүн фермазынга келгеш саанчының берге болгаш хүндүлүг ажылын хүлээп алгаш амыдыралдың шапкын болгаш делгем орунче кирген.

— Ынчан ферма уксаазын экижиткен 80 хире инек турган, оларны чемгерер сигнен, тараа хөй эвес, таарымчалыг кажаалар турбаан. Кыштың чыккылама соогунда хол-биле инек саары, өдээн аштаары дыка-да берге чүве—деп, чээрби ажыг чыл мурнунда байдалды саанчы сактып чүваалап орар.

СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң Дөргүн сүтбараан фермазы кыска үениң дургузунда үлезинни-биле чаартынган, 1968 чылда механизастаттынган ферманы ажыглаалга киргирген. Саанчыларның күш-ажылы чингээн, ындыг болза-даа сүт бүдүрерин көвүдедир дугайында айтырыг шыгжыазы-биле тургустунган, харыысалга бедээн, негелде улгаткан. Ынчангаш сүт саалдазын көвүдедир аргаларны ажыглап, хемчегларни совхозтуң директциязы, ферманың коллективи ап эгелээн.

— Сүт бүдүрерни көвүдедир, херекке эки уксаа, хоолулуг мал чемнери, зооветеринарлыг хемчеглер, коллективтиг бир демниг хөделинишкинни, тура-соруу болгаш еске-даа чүүлдер хамаажыр—деп, Алдын-кыс Саная-Байыровна чугаалай-дыр. Бо бүгүнү ол шупгузун билир, чүге дээрге, кымынак, ишчини 1963 чылда ферма эргелекчизиниң ажылынче депшиткен. Оон бээр бо хүнге чедир ферманы удуртуп-шаан, саанчылап турар.

Инектериң уксаазын экижидери чакгыс хүнүң херээ эвес, ону чоорту чедиишкинниг шинтпирлээн. Ферма симменталь уксаалыг инектерни өстүрүп алган. Ам ында чүгле саар инектериң саны безин үш чүс чедип турар.

Кол айтырыгларның бирээзи—чулуктуг болгаш бөдүүн мал чемнерин бүдүрери болгаш белеткеп алыры болур. Ынчангаш кукурузаны, тооруктуг, сегисперин сүрүттүг черге ажыл-агый чылдагаа таварат багай эвес дужуттуг өстүрүп алгаш, ону ферма чанында силостап ап турар. Мал чемнери белеткээр цехти тургускан, ынчангаш каан-даа чыл оларга коргунуг эвес, элбек сүттүг бүдүрер долу аргаларлыг.

Чайгы үеде одар, суттатты шын таарыштырып, дүнеки кадатты организастаары элбек сүттүг алырынга, семпртилгеге курлавыр болуп турар. Оон уламыннан ферма чылдың-на көгү-шыгы хөлбелчиниээн Аныяк Хөндергейниң Улуг Каът-Аксынга чайлаглаар.

— Сүт саалдазын көвүдединге саанчы, инек кадарчызы кол рольду ойнаар, ону барымдаалаваш, оларның чурттаарынга, ажылдарынга, дыштанырынга таварымчалыг байдалдарны тургузуп, арга-дуржулгазын, «өргежилгин, бидиин бедидер хемчегларнин ап турар бис—деп, мурнакчы саанчы бистерге чугаалады.

Үстүнде адаан болгаш өскедаа сүт бүдүрерин көвүдедирнинче угланган хүн бүрү кызымак ажылдың түнелинде ферма мурнакчыларның санына кирген. Эрткен ажыл-агый чылында коллектив бир инекке онааштыр 1885 килограмм сүттү саап алган болза бо чылдың бирги чартыында 1348 кг чедирген. Бо болза саанчылардың, инек кадарчыларының кызымак, бүдүрүкчүлүт ажылының түнелинде. Оон уламыннан ферма республиканың фермаларының араазынга чарышка эрткен айларда тиилээн. Коллективтиг удуртукчузу, саанчы Алдын-кыс Саная-Байыровна эрткен чылын бир инекке онааштыр 3537 кг сүттү саглаш, Тываның саанчыларының араазынга бирги черни эзлээн. 1983 чылдың баштайгы чартыында бир инектен-не 2867 кг сүттү саглаш, республиканың саанчыларының ортузунда чарышка тергиндээн.

Дөргүн сүт-бараан фермазының чыдыш-на эки көргүзүлерлиг болуп келгени оон эргелекчизин А. С. Монгуштун организакчы, ажыл-ишчи чоруунда, кандыг-даа ажылдың чорударда азы айтырыгны шинтпирлээрде коммунистерге, комсомолчуларга, хөй-иннитчи организацияларынга даянып, оларның деткимчезин, дузазын ап турарында. Даандырган ажыл-херээн эки сайгарып бидирги, күш-ажылдың сагыга-чурумун быжыглаары, организастыг чорукту өкижиэрни удуртукчу кижинин чүгүлә үлезлегин кылдыр ол саналар. Ынчангаш боду организастыг, ажыл-ишчи, оныашкан ажыл-ижинге кызымаан, хөй-иннитнин дерээнге идепкейлиг киржилгезин үнелеп көргеш, чөөн-хемчикчилер ону ССРЭ-ниң Дээди Советиниң онгу чыыжының депутадынга сонгуп, улуг идегелди көргүскен. Чүрттүп экономиктиг боргаш социал хөгжүлдезинин айтырыгларын чедиишкинниг шинтпирлээринге ол идепкейлиг киржип, сонгукчуларның идегелин бүзүрелип шыдаан. Ол ам Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады, Чуртталга-коммунал ажыл-агый болгаш чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссиязының кежигүнү, оон ажыл-лынга идепкейлиг киржип, сонгукчуларны-биле ужуражып, отчеттарын берип, оларның чаңгыларын күүседир дээш бодундан хамаажыр бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомуның бюро кежигүнү А. С. Монгуш районнуң партия организациязының партийжи организастыг, идеологтуг, массаполитиктиг ажылдарын шинтпирлээринге, күүседиринге киржип, партийжи принципалдыг, негелделиг, дыннангыр чоруун көргүзүп келген.

Идепкейлиг хөй-иннитчи ажылдакчылы, мурнакчы саанчы, бүүнүг не Алдын-кыс Саная-Байыровна Монгуштуң күш-ажылчы чеднишкиннерин чазак бедин-биле үнелээш, Ленин, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнер-биле шаннаан.

Он бирги беш чылдың үшкү чылында бир инектен 3500 кг сүттү саап алырын мурнакчы ишчи хүлээнген, ону ажыр күүседириниң бүгү аргалары бар.

— Даандырган ажыл-херектин ак сеткилдиг кылыры, сонгукчуларның эрге-ажыы дээш ажылдаары мээң хамаатты бедик хүлээлгем болур, чонунга бараан болуру дег улуг ааскежии кайда боор—деп, коммунист чугаалап турар.

Т. ХЕРТЕК.
ЧУРУКТА: А. С. Монгуш.
Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Чөөн-Хемчикте «Искра» совхозтуң малчынары шуптузу мал чемнериниң белеткелинде идепкейлиг киржип турар. Дуржулгалыг хойжу Монгуш Оскал-оол чылдың-на он тонмадан эвээш эвес сигенин белетиеп ап келген. Оон өг-бүле звеносу чоокта чаа Арыг-Бажында он ийи тонналың сараадын тургускан. Ол ажылды малчын ам-даа уламчылаар.

ЧУРУКТА: хойжу Монгуш Оскал-оолдуң (солагай талазында) өг-бүле звеносу.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

УДАВАС ДООЗАР

Малдың баш санын өстүрүнге болгаш оон продуктулуун бедидеринге тарын боозадырга кол черни эзлеп турар. Ол ажылды республиканың совхозтарында онза чугулаап көрүп турарының ужуру-дуза шында.

Сүт-Хөл районнуң Карл Маркс аттыг совхозунда бо ажылды баштай эвес организастаан. Ажыл-агыйның 11 кодан хоюнуң алды кодаңнан аны 240 баш хойну тарып боозадыр ужурлуг. Арткыларын сула эдергилеге киирер.

Амгы үеде Адар-Төш, Кум-Суу деп черлерде хой тарыыр ийи пунктуну кылган. Оларда көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулдары Вера Омдар биле Любовь Монгуш будурулге практиказын эрттирбишаан, хой тарып ажылдап тыраглар. Пунктуларны терек дериг-херексел-дер-биле бүрүн дерип, ажылдаарынга таварымчалыг байдалды тургускан.

Кодаңнарны тарыдарының хүннерин айтып, графигин тургускаш, кадарчыларга дыннаткан. Ажылды ол дүүгаар организастаа чоруун турар. Тарылгага кирер кодаңнарның чартык кезиин ам тарып доозан.

Будурукчу малды шын ажаап, чемгерери база-ла чугула. Ынчангаш совхозта 110 баш будурукчу кошкарларны (оларның чартык кезиин чоокта чаа Таңдыда Тока аттыг совхозтан садыл алган) аңгы кижилерге кадарткаш, хоолудуг эки чеммер-биле амыраарын организастаан.

Графикте айттынган кодаңнарны тарып боозадырын август айда доозар.

Х.-К. МОНГУШ.

ТЕВЕ— «ДИРИГ ТРАКТОР»

Эрзин районнуң Ленин аттыг совхозунда хоочун тевежи Хуна Чанчыкаевич Седен-оол төрээн совхозунга хөй чылдарда теве малдап ажылдааш, кызымак, ак сеткилдиг ижининг уре-түкү 134 баш тевеин 1981 чылда оглу Владимир Хунаевичиге хүлээдип бергем.

Теве, еске малга бодаарга, агаар-бойдустуң байдалынга шыдамык, мыңгыыя кышкы үеде улуг ажаалда чок, ыттыкыр, дүккүр мал. А оон чүк сөөртүргө моге-шыыраан билбес кижи чок. Улуг шанакка чүдүрген 3 тонна чыгам чүктү кана-даа сөөртүп чедире бээр. Ынчангаш тевени хоочун тевежи «дириг трактор» болбазыкпа деп, чоргаарланып, магадап чугаалап олурар. Эрзинниң малчынары аап-саан чүүл сөөртүп, хой, инек кажаалыргына өдек дажыллаарда тевежиге кээп, ажылчын адап ачылап алыр апарган. Ленин аттыг совхоз мунар, шаиактап, тергелээр адан тевелерни өөредип, ажылга ажыглап турар. Бо чылын сиген кезилдезинде база-ла тевелерни ажыглап, оларга косилка, грабль кожуп, эвээш эвес ажылдарны кылдыртып турар.

Тевениң дүгү чылыг, чымчак шынарлыг. Оон үнезин эң четпестерге эштеш чок чоруун өскелерге үлегер кылдыр көргүзүп, негелдеп, харыысалгаш чырышка тергиндээл.

Теведен ортумаа-биле 6-8 килограмм дүктү ап турар. А аныяк тайлактарның дүгү 3-4 килограмм чеде бээр.

—Теве мал Тывага ёзулугла таарышкан, чем-суур-даа шоолуг далдавас, изиг, соокка шыдамык, бедик орулганы бээр, экономика талазы-биле кандыг-даа малдан эвээш чарыгдаллыг, ажыктыг, үнелиг мал-дыр — деп, Владимир Хунаевич чугаалап олурар.—Ынчангаш бо малды өстүрери, ковүдедири черле чугула. Оны хамы бодап билгеш, теве кадарчызы боон, адам нанн базып, ажылдап кирипкеним бо. Аныяк тевежи 1981 чылда 25, 1982 чылда 15, а бо чылын 20 бодаганны оңча-меңди камгалап ап шыдаан. Ам оон кодаңында 194 баш теве бар, биргээр чугаалаарга, адазының 134 тевезинге 60 башты немей өстүргенин ол.

Ынчалза-даа теве өстүрериндө бергелер барын ол чажырбас. Бирээде, чаңгыс кодам теве хөй чылдар дургузунда хан актажып, уксаазы бакырап турар. Маңаа Улуг-Хемде, Тес-Хемде кодаи тевелериниң бууларын ·солуштуруп, уксааны экижитсе чугула. Ийинде, теве малдың одар-белчиирин, кыштаг, турлааның девискээрин алгыдып, оон баш саның көвүдеткеш, ону малдаар кижилерин белеткезе чогуур. Үште, теве малга хамаарыштыр ээоветеринарлыг ажылдарны күштелдирип, малчынарның хандырылгазынче, амыдырал байдалынче чогуур кичээнгей салза эки.

Владимир Хунаевич Тес улуу Өртең-Кыштаг деп черге кыштаап, чазым, чайын Эрзин хемни өрү алзы Арыг-Адаа деп чечек, шыктыг серини чайлаг-га малын девээледир.

Кандыг-даа малды кадарарда арга-дуржулга, билиглер херек. Аныяк тевежи адазы Хуна Чанчыкаевичиден үнелиг сүмелерип ап, хөй чүүлдерге өөренип, оон дузазын бо хүнерге чедир көрүп чоруур. А хоочун тевежинин оглунга эң кол чагыы — ажыл-ижинге ак сеткилдиг, кежээ болуру. Үгүи салгаары дээрге-ле — чүгле ажылын үламчылаары эвес, а важы-чаңын база дезеп аарында деп чүве бл.

Бо хүннерде аныяк тевежи тевелерин семиртип, келир чылын 30-40 бодаганны камгалап аар социалистиг хүлээлгеин алган ажылдап турар.

К. ХАНГАЙ.

Улегерлиг корум-чурум дээш

КҮҮСКОМНУҢ КИЧЭЭНГЕЙИНДЕ

Ийи хонган школалардың өжин 2 ажыттынып, чаа өредилге чылы эгелээр. Башкылар боттарының чанчыл болган ажыл-херектеринче кирер. оларның аразында башкы ажылынга баштайгы базымнарны кылып чоруурлар база хой.

Башкыларның мурнунга бо чылын онза чугула соруда салдынган. СЭКП ТК-ниң июль (1983 ч.) Пленумунуң негелдемелерин ёзугаар, башкылааскын ажылынга чаа-чаа ажыктыг аргаларны тып, кижизидилге ажылын күштелдирер соруглалыгдыр.

Бо талазы-биле дээштиг ажылдарны назы четпээнгер оскулукка чоруур хаан улус аразынга Самагалдай кодээ Советиниң күүскому эвээш эвес ажылдарны кылып чоруткан. СЭКП ТК-ниң июль Пленумунуң соонда кижизидилгеге назыннарның 18 лекциязы, 12 бесседаны чоруткан. Ылаңгыя «Ада-иениң үлегери», «Сээн Төрээн чуртуң» деп бесседалар бедик деңнелге эрткен.

Назы четпестер кем-херекти чүге үүлгедип турар дээрзин күүскоң хураттарынга анализтеп, ону болдурбас талазы-биле кемчеглерни ап чорудуп келген бис. Оон түнелди дээштиг болган. Бо чылдың августа байдалды эрткен чылдыы-биле деңнештиреривиске элээдиперинин кем-херек үүлгедир чоруу кызырылган, берге кижизидилгелериниң саны база эвээжээн болуп турар.

Назы четпестер ортузунга кем-херек үүлгедир чоруктуң бир кол чылдагааны болза, школаның ара кагганнарны учетка киирбейин, оларның аразынга кижизидилге ажылын чоруткайын, күш-ажылчы коллективтерге хаара тутпайн турарывыста деп мининр бис. Оон аңгыда хоорайның болгаш кодээниң профтехучилищелерин дооскан чамдык аныяктар ажылдаар черлеринге барбас, арагалап туруп бээр чоруктар база бар. Оларны үк организациялар сураглавас, кайда чоруп туварын сонуургавас чоруктар база бар. Ол ажылды база күүскоң хайгааралга алган.

Чаа өредилге чылында аныяк дружинниктер болуктерин школаларга организастаар бис. Олар чүгле берге кижизидилгелиг өөреникчилер-биле ажылдаар эвес. ниитизи-биле суурга аныяктар ортузунга чорудар ажылга идепкейлиг киржирлер. Оон ангыла районнуң ниитики херектер кылдызының ажылдакчыларының киржилгези-биле элээдилер ортузунга рейдилерни доктаамал чорудары база көрүнген. Ол бүгү ажылдар биске эки түнелди бээри чугаажок.

В. ЧИНМИТ,
улус депутаттарының Самагалдай кодээ Советиниң күүскомунуң семертары.

АМ-ДАА ЭЭНЗИРЕВИШААН

Амгы үеде бистиң чуртувуста күш-ажылдың сагыга-чурумуң, ниитининң корум-чурумуң быжыглаар талазы-биле чугула ажыл-херек чоруп турар. Ол ажыл бистиң суурда ыыкла кошкак деп чугаалап болур. Күш-ажыл кылырындан быдамыштаар, ниитининң корум-чурумуң үрээр, арагалаар кижилер-биле ажыл бисте бырык чорбайн турар. Оон уламыдан кем-херек үүлгедир, ажыл шагы барымдаалавас, кайы хамаан чок арагалаар өөрүде Саглы суурунуң чаагайжыдылгазының дугайында ам база катап бижирип ужурга таварыштым. Мурнуку чылдарда аян-шинчилиг турган суурувус амгы үеде дорайтаан, херимнер, палисадниктер үрелик, эвээ бажыңнар база хөй, аңаа эзирик улус чыглыр деп элээн каш айлар мурнунда «Шын» солунга бижээн кижи мен. Оон соонда Саглы кодээ Советин тускай хемчет алыр боор деп суурнуң чурттакчылары илеген турганнар.

Үе эртип-ле турган. Оскерилген чүве чок. Херим-шпакетиниктер үрелбишаан, кудум-чуларда мал-маган одээ овааламышаан, бажыңнар ээзиревишаан. Ол бажыңнар ам арагачылар турлаа апарган. кижилериниң эвээжевейн турары болур.

Бо чүүлге хамаарыштыр чаңгыс күзелим, саналым бо: кижизидилге ажылын дирги-зип, суурувустуң чаагайжыдылгазы дээш сагыш салып, чаа ёзу-биле ажылдаар үе келген-дир. Мээң бодалымны «Кызыл тук» совхозтуң партКому, Саглы кодээ Совети, суурнуң өске-даа хөй-иннитн организацилары деткинр боор.

О. ДАЛБЫЙ.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседип тур бис

УРЕНГОЙ—УЖГОРОД: кижилер болгаш трасса

Беш чылдың кол тудугларының бирээзи — Уренгой—Помары — Ужгород аразының магистральдыг газопроводу ажыглалга киреринче чоок-шулаан. Оон тудугжулары бир чыл дургузунда ажылдаан, 4451 километр черде трассада орук шугумунуң бүгү ажылдарын кылып дооскан. Сибирьниң газы бистин Төрээн чуртувустуң барын кызыгаарында четкен. Күш-ажылчы тивилегни чедип алган тудугжуларның ажылының дугайын нефть болгаш газ үлетпүрүнүң будүрүлгелериниң тудуунуң министри Б. Е. Щербина СЭТА-ның корреспондентилериниң чугаалаан.

— Бо тудугнуң кол ажылдарының болгаш түнелдериниң дугайын чугаалап берип көрүнерем, Борис Евдокимович.

— Уренгой — Помары — Ужгород магистралы (хоолайларының диаметри 1420 миллиметр) нормада көрдүнген хуусадан үш катап эрте салдынган. Делегей практиказында мындыг дүрген хуусаа моон мурунда кажан-даа турбаан. Эптеп кылыр ажылдар болгаш шенелделер ол бүгү дериг-херекселдерниң бедик шынарлыын көргүскен, газопроводту август айда-ла бедик шынарлыг кылдыр доктаамал ажылдадыры-биле хүлээп алган.

Оон-биле чергелештир, чылда 40 миллиард кубометр газ бээр күчүлүг ийи тургузугну ажыглалда киирген. Ол транспорт системазының бирги эвлүвээнин компрессор станцияларында ажыл хайныышкыныыр.

Магистральды доктаамал ажылдаар кылдыр кииргени тускай хуусааларда боттангылаан. Уренгойның газы июньдан эгелеп Уралдың будүрүлгелеринче, а оон соонда — Поволжьениң районнарынче, август айда — Ужгород районунче кирген. Ол чорук тудугнуң ажыктыг чорууп бедиткен болгаш капитал салыышкыннарнын дүрген эгидилгезинге дузалыг болган.

— Чедиишкиниерниң кол үндезини чүде деп бодаар силер?

— Тудугну хуусаа бетинде ажыглалга киирип турарында кол чүүл — төлевилелдерни шыналдыг кылганында, газ үлетпүрүнүң организацияларының шыырак ажылдаанында, Москваның, Ленинградтың, Украинаның хоолай заводтарының, машина тудуушкун заводтарының тудугжуларының, транспортчуларының чедиишкинниг ажылдап турарында.

Чүрттүн күчүлүг эртем-техниктиг шылалы тудугнуң кол баазазы болган. Ажылчын аңгының чедиишкинниг күш-ажылы-биле чүгле магистраль салдынган эвес, а делегейниң эң дээре стандарттарының деннелинге чедип турар машиналар, механизмнер болгаш приборлар, оларның аразында — 16 муң киловатт күчүлүг газ үндүр сордурар агрегаттар, автоматиканың болгаш башкарылганың бедик шынарлыг дерекселдери түргустунган. Тудугну бүгү чурт кылышкан.

Ол тудугнуң муң-муң киржикчилериниң күш-ажылчы маадырлыг чорууу оларның бедик идеялыг болгаш хамааты медерелиг чоруун көргүскен болгаш ол тудугну политиктиг хоруглаттырганнар кылып турар деп АКШ-тың президентизиниң хоозун чүлчуруушкунарын буруу шапкан.

— Борис Евдокимович, белен кылдынган магистраль кандыг хевирлиг болурул, чогум чүл ол?

— Ол дээрге, ажок нарын трасса-дыр. Оон девискээриниң дөрттүн бир кезии тулаалыг болгаш суглуг черлеп эрткен. Мөңгеде эривес чыдар черлерде 150 километрде хоорзаларны салган, чазаглыг оруктарның болгаш демир-оруктарның девискээрин дамчыштыр чартык мун чыгыы эртер черлерни кылган. Үчүле суг адаанга безин 800 эрттиргилерни кылган. Оларны Обь, Волга, Кама, Дон, Днепр хемнерде кылган. Ажылдар кылыры эң-не берге — 1400 километрни (Соңгу чүктеге) бир-ле дугаарында сезон дургузунда кылганнар.

Трассага хонукта-ла ортумаа-биле 15—20 миллион рубльди шилгээдип ап турган. Ындыг улуг хемчээлдиг ажылдар чангыс-даа тудугга болдунмаан.

Ындыг улуг хемчээлдиг ажылдарны кылып чорудары чаа-чаа эртем-техниктиг, ажыл-агыйжы болгаш эргелеп-башкарылганың комплекстиг хевирлерни ажыглап киргенинден улуу-биле хамаарыжыр. Ол улуг ажылды кылып будүрериңге чер ажылдарының, дүмээлаашкынның болгаш тудуг отрядтарынга хамаарышкан ескелдээ тускайыктан ажылдарны кылып турарларның демниг киржилгези дузалыг болганын айтыр апаар.

Ол коллективтер ажылды чаңгыс аай наряд-биле кылырының болгаш чүгле сөөлгү түнел — трассаның белең кылдынган километрлери дээш акша алыр кылдыр каттышкан. Ажылды ынчаар организастаарының чаа хевирин улуг салдарлыг болганын тудугжулар чугаалажып турарлар. Технологтуг шугумда ажылдап турар эштери бот-боттарындан дудак чокка, хожудап турарлар чокка ажылдап турарлар.

— Уренгой — Помары — Ужгород аразының магистральдыг газопроводтуң ужурдузазы кандыгыл?

— Ол трасса болза чурттуң одалга-энергетиктиг комплексизиниң чугула кезээ болур. Ол газопроводту дамчыштыр Сибирьниң он-он миллиард кубометр чиг-эдин даштыкыже болгаш чурттуң төп районнарынче чорудар болгай. Ол чорук индустрияның энергизиниң хандырылгазын улам бедидер, хөй-хөй үлетпүр будүрүлгелерни чиг-эт-биле хандырарын экижидер, оон-биле чергелештир хоорайларны болгаш суурларны газ-биле долу хандырарының аргалары тургустунар.

Чүрттүң сонгу чүгүнде чаптылган улуг девискээрлерни үлетпүр-экономиктиг ажыглаарының талазы-биле улуг дузаны трубопровод чедирген. Үениң тудуунуң кыйгырыы — «Уренгойның газын — тайбыга!»

— Бо трасса болза күш-ажылдың он-он, чүс-чүс шалыпчыларын адаан, күш-ажылчы алдарлыг салгалдарны өстүргем болгай. Тудугнуң темпизин дүргедедиринге боттарының үлүг-хуузун киргиштиргем кижилериң дугайым чугаалап көрүнерем.

— Татнефтепровод д е т р о й б трестен Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. Шайхутдиновтуң комплекстиг бригадазының ажылының түнелинде 130 километр участокка ажылды чүгле чеди ай дургузунда дооскан. Ильсур Гарафеевич-биле кады оон дунмалары: хоолай салыр машинаның машинизи — Зуфар, слесарь — Нияз, ажыглакчылар — Азат болгаш Ильдус олар ажылдап турганнар. Нинти ажыл стажы 60 чыл ажып турар Шайхутдиновтар чээрби ажыг одалга магистральдарың тудуп кылырынга киришкеннер.

В. Ф. Радченковуң, С. И. Мацковуң, В. Я. Беляеваның, А. Ф. Пеньевскийниң, А. Г. Цаевтиң удуртказ комплекстиг технологтуг шуушту-рулгаларының коллективтери бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни чедип алганнар. Планныг онаалдаларны күүседир дээш чарышка олар чангыс эвес удаа тиилекчи болуп үнгеннер. Олар эңгечерге километр ажыг девискээрни эртип, магистральдың рекордун тургусканнар.

Комсомолчу шалыпчы отрядтар тергиин эки ажылдаарын көргускеннер. Оларның кайызы-даа бөгүн партияның болгаш чазактың даалгазын күүсеттивис деп чоргаарал-биле чугаалап болур.

А. СУЛЬДИН,
Б. ГРИЩЕНКО,
СЭТА-ның корр.

ЧАРЫШТЫН КОЛ СОРУЛГАЗЫ

БЕРЛИН. Үлетпүр кылыгларының бедик шынары дээш демисел—ГДР-ниң комбинаттарында, заводтарында болгаш фабрикаларында калбарган социалистиг чарыштың кол соруулгазы. Оларның хой-хойу «Ажылдың төргиин шынарлыг будүрүлгези» деп атка толештинг болган.

Франкфурт округтуң күш-ажылчы коллективтери ажылга ак сеткилдиг чоруктуң үлегерин көргүзүп турар. Бо чылын олар 1,3 млрд. ажыг маркаакша ортектиг шынар демдектиг кылыгларны будүрүп үндүрген. Чыл төнчүзүнге чедир бедик шынарлыг бараанларны планнарда айытты-нганындан ийи хуу ажыг күүседир соруулганы олар боттарының мурнунда салып алганнар.

ТУРИСЧИ СЕЗОН КИДИН ТҮЛҮК

БУХАРЕСТ. Румын курорттарда туристиң сезон кидин түлүк. Хоорайларның кудумчуларынга делегейниң янзы-бүрү чүрттарының туристиң фирмаларының «Орбит», «Интурист», «Чедок», «Балкан турист» дээш ышкаш эмблемаларын бижээн автобустарны көрүп болур. Румын организациялар ыштыкы 120 туристиң компаниялар-биле дугуржулгаларны чарып алганнар. Республиканга бо чылын 125 муң совет туристер келир. Туристиң чаңгыс маршруттарда бистиң чүрттувустан ийи муң ажыг туристер чоруп турар.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ АРТЫК КҮШТҮҮ

СОФИЯ. Шуменниң «Мадара» автокомбинаттың конвейериниң «ГАЗ—53» деп 45 муң чүк машиназы үнген. Ол күш-ажылчы тиилелгезин бүдүрүлгенин коллективи Болгарияга социалистиг революциянын тиилээнинден бээр 39 чыл оюнга болгаш будүрүлгенин 25 чыл юбилейинге турасказаткан.

«Мадара» комбинат—чүрттүң машина тудуушкунуун улуг будүрүлгелериниң бирээзи. Харьковтуң трактор тудуушкун заводунуң специалистери ону тударынга киришкен. Соолдуредир Горькийниң автомобиль заводунуң инженерлери чүк машиналарын кылып будүрериң шуудазырынга болгар оныктеринге база дузалааннар.

Акы-дунма чүрттүң автомобиль тудукчулары-биле дөстээмел кады ажылдажылга мурнуку болгаш сонгу 850 муң озектерни комбинаттың будүрүп үндүрериңге биче эвес рольду ойнаан. Комбинат «Зил-130» деп совет чүк машиналарынга салыр дизельниң шимчедикчилерни будүрүп эгелээн.

КУБА ИНДУСТРИЯНЫҢ ЧАА ҮҮЛДЕРИ

Моон мурнунда будүрбейн турган продукциниң элээн каш он-он хевирлерин куба индустрия бо чылын кылып үндүрүп эгелээн. Оларның бирээзи — Санти-Спиритус хоорайның машина тудукчуларының шинтээдип алганы иштики кывышкыныың ийи цилиндрлиг шимчедикчизи. Бензин-биле ажылдаар ол мотор секундада 5800 катап долганыр. Ону мотоциклдерге-даа, катерлерге-даа, насостар болгаш ескелдээ улуг эвес машиналарны база механизмнерни ходелдирериңге ажыглап болур. Ам ол чаа моторну хойубиле будүрүп эгелээр.

СОВЕТ ДУРЖУЛГА—МООЛ ЧЕР АЖЫЛДЫГЛАРДА

УЛАН-БАТОР. «ССРЭ-де хатан хөрзүнүүн үредириңге удур демиселге машиналарның технологизы болгаш комплекизи» деп Дархан хоорайда ажыттынган делегелге моол эртемденнериниң база көдөө ажыл-агый специалистериниң улуг сонуургалыл хайыкты-ргаан. Ында янзы-бүрү документилерни болгаш литератураны, схемаларны болгаш диаграммаларны, чаа техниканың үлегер-майыктарын делгээн. Делгелгениң чанында мурнакчы дүржүлгә школазын организастаан, лекциялар болгаш семинарларны ында эрттирип, тематиктиг фильмнерни көргүзүп турар. Бо бүгү хемчегдер хөрзүнүү камгалалдарының мурнакчы чаа технологизыны Моолдуң чер ажылының практиказынга нептередириниң, көдөө ажыл-агый будүрүлгезиниң ажыктыны бедидериниң хөрзөнге улуг салыышкынны киирер деп, парлалга демдеглеп турар.

КҮСКҮ АЖААЛДА КЕЛГЕН

БУДАПЕШТ. Венгрияның мурнуу районнарында күскү ажаалдага белеткел эгелээн. Хөөу-шөдөрниң ишчилериниң кыска хуусада кыйыр ажылдары-да ковей: тараа болган техниктиг культураларны ажаан алыр, келир чылдың дүжүдүнге черни белеткөөр, күүгү тарыыр культураларны чажар, кандалакшынның үржүүдэн болган чидиргелериниң орнуун тургузар дээш хемчегдерни алыр болган ескелдээ.

Көдөө ажыл-агый кооперативтериниң болган күрөкжилагый-йларының септелге бригадалары бо хүннерде эрестиг ажылдап турардар. Олар техниканы күскү ажаалдага бүрүү-биле белеткеп алганнар. Ажыл-агыйлар артык кезектериниң фондузун четчири-биле тургускулаан. Көдөө ажыл-агый кооперативтери болган күрөкжил-агыйлар хөөу ажылдарын организастаарынга болган көдөө ажыл-агый техниканың септээриниң дүрген дуза чедирери-биле радио, телефон харылзаалың бо чылын бир-ле дугаар калбаа-биле ажыттылар.

(СЭТА)

Социализм чурттарында

Күрдепартаментиниң ному—чүнүң дугайын херечилеп турарыл

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр. Е. Егоров). Чүгле АКШ эвес, харын Барыын Европаның Соңгу-атлаитика блогунуң кежигүннери чурттар, хамыктың мурнунда оларның аразындан Европаолуг дижир чүведе бактаап турар чурттар, НАТО-нуң ядролуг күчүзүн хандырарынга идепкейлиг рольду ойнаан турар. АКШ-тың күрүве департаментизиниң парлап үндүргени «Европаның камгалалы» дээр брошюра-ном ол дугайын чугаалап, херечилеп турар.

НАТО-нуң ракета күштерин (ортумак ыракшылдыг) чаартырының программазының түнелинде 1983 чылдан эгелээш Европага эмээ тургузар апаар чалгынныг ракеталарга болгаш «першинг-2-лерге» Европаолуктуң чамдык чурттарны базаалар бээр. Агаарлап-даа, черлеп-даа америк ядролуг боеголовкаларны соруулдаан черлериңге чедирер чепсектин системаларын Европаолуктуң кежигүннери дыка хөй чурттар бээр. Оон ангыда, Англия суг адаанын британ стратегиг ядролуг флотта бар «поларистерин» киирштир ядролуг чепсектин кезектери-биле НАТО-ну хандырар. 90 чылдарның ортан үезинде оларны «Трайдент-2» дээр ракеталар-биле чепсеглеткен суг адаанын чаа англи хемелери-биле соңуур үжурлуг. Европаолуг бодунуң стратеттиг боолдарынга ол бөлүктүң кежигүнү болбайн турар. Франциянын чепсектиг күштери ядролуг чамдык системаларны киирштирер апаарын барымдаалап турарын брошюраның авторлары айытказ.

Америк дипломаттыг албан черинин төлээлекчилериниң ол медеглелдери Францияның болгаш Англияның ядролуг күштериниң НАТО-га «хамаарылгазы чок» болгаш Европага ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының дугайында ам Женевада чоруп турар совет-америк чугаалажмышкынар барымдаалаттынмас ужурлуг дээр чылдактарының үндезилээр барымдаа чогун база катап бадыткап турардыр. Ол чепсектерни НАТО-нуң хартаачылары харын ажыглаар күш кылдыр барымдаалап турар.

Америк күрүве департаментизиниң брошюразындан үзеп турары-биле алырга, АКШ-тың НАТО талазы-биле Барыын Европада эвилелчилери Барыын Европаны боочепсектиң ёзулуг амгы үедеги системалары-биле болдур чепсеглээн чер болдурарының еске-даа таламаларына база улуг рольду ойнап турар.

Брошюрада берлинген сан-медээлерни ёзугаар алырга, Европаолуг кежигүннери чурттарның шериглериниң нинти саны ам 1 миллион 850 муң солдаттар болгаш офицерлер болуп турар. Олар боттарының чепсегленишкинниде 10.400 танкылыг, 10 муң артиллериялыг, 2.300 дайынчы гамолеттарлыг, 730 дайынчы корабльдерлиг болгаш суг адаанга чоруур хемелерлиг. АКШ-тың НАТО талазы-биле Барыын Европада эвилелчилери тайбын үеде ол блоктуң Барыын Европада турар күргаг чер күштериниң 90 чыгаа хуузүүн, дайынчы самолеттарының 80 хуузүн, танкыларының 80 хуузүн болгаш бронетанк дивизияларының 90 хире хуузүн хандырып турар.

АГРЕССИЯ ЭГЕЛЭЭР ЧЕРНИ БЕЛЕТКЕП ТУРАР

БЕЙРУТ. (СЭТА). АКШ-тың болгаш Израильдиң ливан черге үр үеде бижыыы-биле артын калыр дээр бодалы улам билдиңнир болуп кел чыдар. Бейруттa болгаш оон чоок-кавызында туруп алган бодунуң гарнизонун бижыглавышаан, АКШ Израиль биле кады чаа фортификастыг бижыгланыышкын черлерин мурнуу Ливанда кылып, электроннибиле кедээрининг станцияларын тургузуп, хайгаараашкын посттуларын тудуп турар. АКШ-тың Ливанда дайынзырак холгаарлаашкынының калбарыышкынының дугайын, чижээ, америк камгалал министерствозунуң төлээлекчилериниң сөөлгү үеде Ливанга хөй удаа келгилээнин хереченлеп турар. Штабтар начальниктериниң даргазы Вессинин соон дарый Ливанга далай чадаг шериниң корпузунуң командлакчызының дузалакчызы Келли, ол шыкаш АКШ-тың шериглалай күштериниң министри Леман чаа көзүлтеш баргылаан. Каттышкан Штаттар ливан армияның американнар өөреткен болгаш чепсеглээн кезектерин ажыглавышаан, израиль шериглерни үндүрер апаар районнарга бижыглаттынып алыр бодайдыг деп, Леман бодунуң медеглелинге херек кырында балыткаан. Бодунуң тергиндексирек соруулгаларын чедип алыр дээш вашинттончу администрацияның кылып турар практиктиг хемчегдери АКШ доктаамал ливан армияны ажыглаарынга идегел салып турарының хуулай база хереченлеп турар. Бейрутта чугаалажып турарындан алгаш көөрге, АКШ-тың планнары Ливанның мурнуу талакы кезээн Израильге бижыглавышаан, ливан күрүнени шажын-чүдүлге барымдаалап аңгы-аңгы кезекгерге чарарын көрүп турар.

Эв-би-си телекомпаниязының шериг корреспондентизиниң дыңнадыдыр ёзугаар алырга, Пентагон, күрдепартамент болган Ак ордуң Ливанга «тайбынны деткиир» дээр чылдакбиле ол чуртка АКШ-тың шериг ролюн калбартырыпкын планын белеткеп турар. Америк далай чадаг шериглериниң саның чоокку үеде 1000 кижиге немей өстүрериң болап турар. Хөй националдыг күштериниң француз болгаш италия кезектерин база көөдедиринг планнай берген, оларга англи шериглер база каттыжар ужурлуг. Ливан девискээрге контрольду тургусчыышаан, америк империализмы ол чуртту кожазында араб күрүнелерге удур халдаашкын кылырының чери кылдыр херек кырында белеткеп турар.

Бо бүгүнүң ужурунда Ливанда байдал дүшкүүрлүг болуп артпышаан. Ливанга тайбынны деткиир талазы-биле арабтар аразының күштериниң составында Сириянын шериглериниң болгаш Палестинаны хостаарының дайынчы отрядтарының туруштарын израиль эжелекчи шериглер үргүлчү боолап турар. Броневтанк техниказының болгаш вертолеттарның киржилгезинбиле израиль шериглериниң өөредилгези Рафид шымаазының девискээринде уламчылавышаан. Шуфа болгаш Алея районунче израиль дайынзырактар чаа 60 чедир танкыларны болгаш бронетранспортерларны октаан. Ливанның мурнуу талазында тайбың чурттакчы чоңга хамаарыштыр өлүргүшкүн болгаш дерзилээшкин кампаниязы дошкуураан. Чүрттүң янзы-бүрү хоорай, суурларында тудуп хорутдаашкыннарны израиль агрессорлар кылып турар.

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

ТАЙБЫҢНЫ БЫЖЫГЛААРЫ — КОЛ СОРУЛГА

Космосту милитаризастаарын болдурбас дугайында чаа совет саналды Ю. В. Андропов америк бөлүк сенаторлар-биле беседазынга кедүрген болгаш үк саналды Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязынга чугаалажып көөр кылдыр Совет Эвилели киирген. Чаа совет саналды бүгү делегейниң хөй-нинтизиниң кичээнгейин хаара тудуп турар. АКШ-тың болгаш НАТО чурттарының барының үзелдиг парлалга организациязы безин Совет Эвилелиниң тайбың чаа саналының улуг ужур-дузазын хүлээп көөр ужурга таварышкан. Совет чаа инициатива ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында харылзаалардың улам ынай чидингленирин болдурбазынга арганы ажыдып берип турар. Барыын талакы чурттарның хөй-нинтизинге совет саналдар улуг салдарны чедирип турарын даштыкы парлалга, радио, телевидение, информация агентстволары демдеглеп турар. Совет Эвилели даштыкы политиктиг инициативаны бижыы-биле тутпушаан, тайбын шавар халдаашкынны үргүлчүлеп турар-дыр деп, дайынга удур шимчээшкинниң талалакчылары сеткил ханыышкыныбиле онзалап айыткан.

Спутникке удур чепсекти космосче мурнай салып үндүрбес дугайында ССРЭ-ниң хүлээлгезинин тайылбырлакчыларның хөй нуруузу шын угланыышкын кылдыр көрүп, ынчаарга ол угланыышкын космоска боо-чепсекти эндере тургузарын болдурбазынга боттуг арганы берип турар деп санааннар. Боо-чепсектин космос системаларын хоруур дугайында совет-америк дугуржулганы чедип алырының орнунга, Рейганның администрациязы боо-чепсекти эндере будүрерин космосче шилчидерин ораладжып турар-дыр деп, «Нью-йорк таймс» солун америк президентиниң шүгүмчүлеп бижээн. Америк сенаторлар-биле беседазынга Ю. В. Андропов чогум-на ындыг дугуржулганы чедип алыр дугайында саналдаан болганда, ук дугуржулганы чиигн-биле чедип ап болур ийик деп сонгулун демдеглээн.

Космос командылалы дээр командылал черни АКШ-та тургускан болуп турар. «Инчаңгаш космостуң ханызындан орустарга кыжаныышкынны кылыр кижилерге организастыг эге үидезин тургустунган, ол чорук шинтпирлиг артык күштүг болурунга арганы бээрингге америк шериг кижилери идеген турар-дыр» деп, «Нью-йорк таймс» бижээн. «Сылдыс дайынарын» чорударының сарыыл чок планнарын Пентагон чогаатпышаан, спутникке удур чепсектиң системаларын тургузарын калбартып, оларны шенээрингге белеткеп турар. Ол хөделиишкиннер бүгү кижи төрелгетеңге өлүмнүг чаа айыылды, тургузуп турар.

Космос делгемнинге болгаш космостан черге хамаарыштыр күштүг ажыглаарын хоруур дугайында керээниң төлевилелин КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVIII сессиязында чугаалажып көөр кылдыр Совет Эвилели саналдап киргеп. Черде, агаар болгаш космос делгемнинде объектилерни космостан узуткаарынга ажыглаар кандыгдаа чепсекти космоска шенээрин база анаа тургузарын бүрүн хоруурун, а ол ышкаш спутникке удур чаа системаларны тургузарындан күрүнелериниң бүрүн ойталаарын, бар ындыг системаларны узуткаарын керээ төлевилелинде саналдап турар. Москвага кээп чораан америк сенаторлар балүүнүң удуртукчузу К. Пелл совет саналдарыны деткивишаан, ынча деп медеглээн: «Бистер шуптувус, «Чер» деп адаан кайгамчык улуг космос кораблиниң пассажирлери болуп турар бис, ынчаарга шуптувустуң кады тайбың чурттаарывыс азы шуптувус кады кырлып каарывыс бистериниң канчаар кады ажылдажырывыстан хамааржыр апаар».

Хамыктың мурнунда ядролуг дайынның кыжаныышкынының узуткаарының аргазы-биле тайбыцыны база делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарын, улустарга шөлээн амырлалды хандырарын ССРЭ даштыкы политика талазы-биле бодунуң кол соруулгазы кылдыр санап турарының дугайында Ю. В. Андропов америк сенаторлар-биле ужуражыышкынга медеглээн. Чаа совет инициативаларны делегейниң хөй-нинтизи ол медеглелдиң херек кырында боттанышкынны кылдыр көрүп турар. Совет Эвилели бүгү күрүнелер-биле чаагай үреткүнелдиг, бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажырынга, дем каттыштырып хөделиринге белениң илергейлевишаан, тайбың дээш, ядролуг халаптың кыжаныышкынны узуткаар дээш моон сонгаардаа улам шинтпирлиг демиселди чорудар.

БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙГЕ КЫЖАНЫП ТУРАР

Американың Каттышкан Штаттары бөмбүрзектиң барының болгаш чоон кезектеринде кургаг черге, далайларга болгаш океанларга кедергей өнүчүк-төңгээлиг күш дөгээрин үргүлчүлеп, дайынзырак болгаш эжелекчи хөделиишкиннерин улам күштелдирип турар. Америк шериг флоттары болгаш «дүрген хөделиринин» интервенционисчи күштери бүгү делегейже шыгаап алган туруп турар.

«Биг-пайп» дээр америк-гондурас шериг өөредилгезин үш ажыг неделя дургузунда Төп Америкада болгаш Кариб бассейнде үргүлчүлеп турар. Анаа немештир 32 дайынчы корабльдер, оон иштинде «Индепенденс» болгаш «Джон Ф. Кеннеди» деп авианосецтер, 16 крейцерлер, фрегаттар киришкен «Ридекс-83» деп улуг хемчээлдиг шериг өөредилгезин август 23-тен бээр америк генералдар база үргүлчүлеп турар. Америк ол шериг-далай күштериниң составында атомнуг чепсектиг суг адаанга чоруур ийи хемелер база бар.

«Брайт стар-83» деп америк шериг өөредилгелери Чоокку Чээн чүктүн, Персн мугулдуруун болгаш Африканың мурнуу түгүүн чурттарынга мырнай чаа доозулган. «АКШ-тың шериг күчүзүн көргүзериң» амгы үеде «дүрген хөделиринин» америк күштери делегейниң ол районунда ам-даа үргүлчүлеп турар. «Истерн уинд-83» деэр америксомали шериг өөредилгелери август 20-де эгелээн болгаш ам-даа уламчылап, ында хөй санныг америк чадаг-шериглер, ужар чүүл десантниктери, «Карл Винсон» деп авианосец болгаш «Тарава» деп вертолетоносец киржип турар.

Америк-япон шериг өөредилгелери август 22-де Япон далайда эгелей берген. Чер бөмбүрзээниң еске кезээрге — Барыын Европага улуг хемчээлдиг шериг өөредилгелериниге белеткел амгы үеде кидин түүкү чорун турар. Чүгле ол шериг өөредилгелериниге безин 300 муң солдаттар болгаш офицерлер киржир.

Эң-не хөй санныг шериглерни Вьетнам дайынының соолгуже АКШ Төп Америкажже чорутказ болгаш революцуг Никарагуаның чонун база Сальвадорнуң патриоттарын коргудар соруулганы ол шериглериниң мурнунга салган. Оон даразында делегейниң ол районунда улустарның национал-хосталгалыг шинчээшкинин базарын, Латин Американың еске улустарын коргударын америк администрацин бодунуң шериглериниге дагзын турар.

Контрреволюцияны экспорттаары (бир чурттан еске чурттче өөскүдүн киирери) империализмнин дайынзырак политиказының, оон эжелекчи, мөлчүкчү, чонга удур будүжүнүң, чүткүдериниң кезээде тудуш кезин болуп келген болгаш болуп-даа турар-дыр. Ынчалзажок империализмнин мындыг политиказының «чечектелишкинкинин», тергинделивин үеэм дедир ээлбес кылдыр эрте бергенин демдеглээр херек. Амыдыралдың үидезинериң чаартыптар социал революциялар-биле улустарнын национал хостылга дээш, тайбын дээш демисел сырый холбашкан бистин амгы үевисте контрреволюцияны экспорттаарының янзы-бүрү аргаларының буурап дүжүп турары ховар эвес.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

Пиночеттиң диктатуразынга он чыл дургузунда туруп көрбээн халбак хемчээлдиг удурланыышкын Чилиде национал удурланыышкынның дөртку хүмүүн эртип турар үезинде болган. Чыскаалчыларны базарынга полициядан амгыда 18 муң солдаттарны мдаланан. Мессаджеринщиверниң түнелинде 27 кижи өлүртккен, 60 ажыг кижи балыглаткан, 1200 кижи хоругдаттырган.

Массалыг тудуш хоругдаашкыннар, истеп сүрүүшкүнүүр үргүлчүлеп турар. Найысылаада болган еске-даа хоорайларда комендант шагын тургускан.

ЧУРУКТА: Сантьягоның кудумчулары бо дуварээзинниг хүннерде.

АП — СЭТА-ның фотозу.

КИЖИ БОЛГАШ БОЙДУС

СОФИЯ

Софияның хоорай чоогунуң зоназында долгандыр турар бойдус түүлдерни камгалаарынче улуг кичээнгей салып турар. Софияның хоорай чагыргазы Искыр дээр хемни үлетпүр хирленишкинниден камгалаар дээш элээн каш арыгдал черлерни тудар дээн. Ында тургустунган коммунал ажыл-агыйларның киттыжышкынының Софияның арыг-шевер байдалын хамаан, тударынга ролю улуг боон турар. Софияның күш-ажылчы коллективтери шинтпирни күүседип эгелей берген.

УЛАН-БАТОР

Моол пайысылалга боон эрткен «ССРЭ-ниң камгалалдыг черлери» деп фотодедгелге анаа баргаларны Совет Эвилелиниң бойдузуубиле танышжар арганы берген. Аңаа делгээн бир чүс ажыг фотография Совет Эвилелиниң девискээринде долгандыр түрар бойдус түүлдерни камгалап турарының дугайында көргүзүп, дириг амытаннарның болгаш үнүштериниң ховар хевирлериниң турүп турары хөй санныг камгалалдыг черлер дугайында билигни берген.

ВЕНА

Ильцбаха хоорайның (Штирия черн) чаны-биле агып бадып чыдар Штиффинг хемни дургаар алды километр «өлүг зона» бо хүннерде тургустунган. Бойдуска мындыг аймалдыг таварыга үлетпүр будүрүлгезиниң хораннын бүдүмелдерни сүүже төгериидеп болган. Австрияда будүрүлгеге эзлери хемнерни шаандан тура-ла хоралыг будүмелдер-биле хирлендирип келген. Ол хемни куду муң-муң өлүг балыктар бадып турар болгаш эрыктерни шыва алган.

Австрияның кадык камгалал институду бир эвес шинтпирлиг болгаш дээштиг хемчегдер албас болза, чүрттүң дириг амытаннарының болгаш арга-мыяннының чартыы өлүмнүг айымга таваржып болурун дыңнаткан.

КАИР

Даштыкы, хамыктың мурнунда америк компаниялар ажык-кончаа сүрер дээш Кызыл далайның девискээринин бойдузуун үрелиринин айымылыга таварыштырып турарын египет «Аш-Шааб» солун бижээн. «Мобил ойл» дээн шыкаш, ындыг компаниялар нефть артынчыларын далайже аксып киририн турар.

(СЭТА).

ШЫҢГЫЫ КӨӨР

Өвүр районнуң «Торгалыг», «Ак-Чыраа» совхозтарының девискээринде ап-мен, кат-чимис элбек.

Ийи-чаңгыс төлеп чок кижилерниң буруузу-биле орт үнгенинин түнелинде сиген шөлдери, кат-чимис, ак болгаш кара-чыраалар каш чыл улай өрттенгеп, оон ап-меңнин болгаш еске-даа дириг амытаннарын узуткап, чок кылган. Оларның баш саны ам дыка ховартаан.

Бистин ада-өгбелеривис шаг-шаандан бээр бойдуска конгчуг ынактар. Олар суглар баштарынга аал хондурбас, суглу чүдетпес, ыяш кеспес, өөр аннар. куштарны өлүрбес — бойдуска конгчуг-да хумагалыг чораннар. Ынчангаш бойдуе камгалалынга хамаарышкан материалдарны үргүлчү помчуп көргеш, ону деткип, бойдустуу камгалаарының дугайында айтырыгны шыңгыызы-биле көөру албан деп бодаар мен.

К. ДОҢГАК.

Ш Ы Н

Чоп Волганы «Ие-хемнивис» деп эргеледдин-биле адап турар. Оон дугайында чеже мырлар, шулуктер бижиттинмээн дээр! Эң-не уран сөстер-биле хемнин маатгары орус ырге ам-даа үргүлүгдээр. Чүге дээ-ге, ол улуг хем Төрээн чурттун чараажы-биле болгаш күжү-биле ходбашкан.

Хемнин нүүдүг агымы 7 мун улуг, биче хемнерни каттыштырып турар. Волга чүгле Тоң Россияда эвес, харын-даа бүгү Европада эң улуг хем болуур.

Волга болгаш оны долгандыр турар районнар дыштанылганың черлери болган. Хем кижилерге өөрүшкүүнү берип турар. Суг оруунга чылдынга дыка хөй улус аян-чорукту кылып турар.

ЧУРУКТА: аян-чорукчуларның бир доктаар чери маадыр-хоорай — Волгоград.

Э. КОТЛЯКОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

АКЫ-ДҮНМА ЧОНЧЕ ААЛДААШКЫН

(Орук демдеглелдери)

4. ТЫВА ДУГАЙЫНДА ЛЕКЦИЯ

Нарын областың төвү по- даа болза билир болдур мен нийин. Маңа ачам дыл эртемдени кижи. Ол тыва бижиктиң 30 чыл иөында силерге залдап чораан келген. Оон тывалар дугайында солун чугаанын дыннап шаг болган мен—деп, ол эгезинде-ле хөорей каапкан.

Училищеник делгем залына өөреникчилер болгаш башкылар долдур олурупкан. Аалчыларга байыр чедирери-биле республикада база бир сураглыг кижилерниң бирээзи, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, Москвага болган тынелгге парадының киржикчизи, училищеде төөгү башкызы А. Сакеев индирге үнүп келген. Чанчыл ёзугаар бистиң адрезивиске чылыг сөстербиле байыр чедирбишаан, училищеэниң дугайын ыысказыбиле таныштырган: «Ам аалчыларның чөпшээрели-биле силерге Тыва төөгүзүнден кыска-медээ кылып берейн» дээш лекциязын-даа эгеледи. Көрүкчүлерниң сонуургап олурары илдең. Ол Алтын-хаанныр күрүнеэзинден эгелеп алгаш, Тываның амгы хүнүнге чедир тода болгаш ханы уткалыг лекцияны номчуй каапты.

—Тыва төөгүзүн Тывага-даа мындыг тода делгеренгей дыңнап корбээн кижи мен, дыка-да солун болду—деп, аныяк артист Виктор Наксыл сеткил ханың чугаалады. Өске артистер база оон-биле чөпшээрешпилер. Тыва дугайында лекцияны Киргизияга дыңнаан, бистиң артистер дыка-ла өөрээн.

5. ИЗИГ-ХӨЛДҮ ДОЛГАНДЫР

Каш-ла хонукта чанчыгып, торелээнге бергеш, найыралдың акы-дүнма хоорайы деп адап алганывыс Нарын хоорайның делгем кудумчуларын хаажылаан югаан ыяштарның будуктары саглаңайның чыдып калган. Ам бистиң маршрудувус Иссык-Куль областынче утпаскан. Тянь-Шань району-биле Кочкор районнуң кызыгаарында Тянь-Шаньның база бир бедик арты Долон артты демдектээн турасказал байланың чанында үнүп келген бис. Арттың ийи талазынче харагылаарга даглар оргулааштарында чаагай одар-белчиңирлиг шыналаар чыгыр ногаан апаргылаан чыткылаар. Ынчан таптыг-ла алды ийнең изиг хүннери эгелээн. Кадарчылар хойларын Тянь-Шаньның чайлагларынче сүрүп эгелээн үези. Оружка чайлаглап бар чыдар кодан хойлар бо-ла таваржыр. Ол элегер далай дег кодан боттарының тавыбиле эртиээнде машина чаңгыс метр-даа бурунгаарлап шыдаавас. Кодан бүрүзүнүң бажында ыяап-ла ошкү, ийи талазында иттар, а соонда чыкпак-чыкпак аттарында шала пйлендир олургулаткан хүрең-хүрең арыннарлыг кадарчылар таваар чортуп чоруурлар. Артты куду бадып ора чежеда кодан хойга таварыштывыс. Мал-биле бай-да ораан.

Соолгу артка үнүп келириниске Иссык-Куль коступ келген. Кыргыс чоннуң национал чоргаараалы, ол хөл-биле таныы. Ында чүгле Совет Эвилелиниң бүгү булуңнарындан эвес, харын даштыкы чурттардан безин келгилээн кижилер бар. Ынчангаш ол бүгү дыштанган кижилерге бистиң уран хүүлүүсүгү төлептиг бараалгадыр дээш бистиң артистеривис бичии-ле хос кадында шыкгы белеткениң, сценага шудургу-ла ажылдааннар. Чогум-на оон ужундан артистерниң чурттап турар ороолдериниге салыр-каар чер чок эдерик. Иссык-Кульдуң хувалар дег улуг чараш роза чечектериниң тааланчыг чыды ур-ле читпейн, көрүкчүлерниң дыңматтыг адыш часкаашкыны, пары кулактарга ур-ле чаңгыланып турган. Иссык-Куль облазының төп, Пржевальскиге Чолпон-Ата. Рыбачий хоорайларга, «Жемчужный» пансионатка, хол чоогунуң кол. хоз. совхозтарының ажылшчылериниге багай эвес бараалгадывыс. Иссык-Кульду долганлыр 9 концертти көргүстүвүс, Чолпон-Ата хоорайның «Ак-Куу» деп улусчу ансамблинин артистери-биле ужуражылга база солуп болган. Ансамбльдия кыстарының шынап-ла куу куш дег ээлгин чараш танцызын, солдарының кыргыс чоннуң тулшар деп адаары челер, маннаар аътгарының маңы дег самын магададывыс-даа.

Тыва чоннуң уран үүлүн акы-дүнма кыргыс чонга бараалгадыр дээш сорулгавис багай эвес күүседтинди. Иссык-Куль кыдынга порт хоопай Рыбачийге гастролювусту байырладдым-биле хаггаш, аалче ээпкен бис.

Кыргыс чоннуң чоргаарады, бойдустуң хайыразы уран чараш Изиг-Хөл, база кол-ла чүве—хүндүлээчел кыргыс чон сагышка ур-ле ырга каар. Ынчан кижи бүрүзү-ле иштинде «Сенээ ыяап катап келир мен, Изиг-Хөл» деп байырлашкан артистерниң сагыш-сеткили чайгаар-ла хайыгын келгени илдең. Автобус соонда олуттарда хокпанады силгидип чораан хиреде, Алексей Ооржак биле Кайгал-оол Ховалыгның ыры-хөөмейн ындыныалы берди:

Турут, кашпал Ала-Тоога
Тура дүшпес тулшар хөлгем.
Тулган чараш ынакшылга
Тураскаатка Изиг-Хөлүм,
Иссык-Кульдуң чалгыглары
аныяк тыва артистериң хоомей. сыгыдынга үнүнешкен дег сымылады чалгын артып калган.

Е. ТАНОВА.

ЧЕЧЕКТЕР ДЕЛГЕЛГЕЗИ

Чылдың-на кустүң бо үезинде эртер чечектер делгелгези Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгынга 20 дугаар чыл болган. Делгелгениң кол темаларының Совет Тываның 40 чыл оюнга тураскаатканы болгаш күш-ажыл, тайбың, найырал дугайында.

Чечек делгелгезинге шупту 31 организация болгаш хоорайның чурттакчылары киришкен. Коллектив бүрүзү-ле темаларны чогаадыкчы, тывынгыры-биле ангы-ангы композицияларда, стендилерде бодунуу-биле чогаадып, ажыдып көргүскен, янзы-бүрү буяттарны хөөү-биле делгээн. Ында «Тайбың, найырал, аас-кежик», «Шаандакы болгаш амгы Тыва», «Уруглар—бистиң келир үевис», «Кым-даа, чүүдээ уттундурбаан», «Чепсегленишкинни дүжүрери — үениң пегелдези» болгаш оон-даа өске темаларга композицияларны күүседип көргүскенин чон сонуургаан.

Гладиолустар, георгиннер, астралар чоргаар белип үнгүлээн, васильки, маргаритки, Анютаның каректары, настурциялар, гвоздикалар айыраавааан... Кайнаар-даа көөрге чечектер-ле, чечектер, карак албайың кайгап-даа, магадап-даа хамнас сен...

Тываның электри четкилери, авиабүдүүрүлге, № 1 болгаш 2 АТБ, пассажир АТБ-эи, № 48 тудуг эргелели байлак композицияларны чогаадып кылып, делгелгете идепкейлиг киришкеннер. Ылангыя электри четкилери мурнунда чыдарының деннелиинден мракта артык, байлак делгелгени кылган. «Совет Тываның 40 чылы» деп композицияны ажыдып көргүскени чедингир. «Революциянын чалбыыжы», «Чепсегленишкинни дүжүрери», «атом» болгаш оон-даа өске аттыг букеттер солун.

Эмнелгелер коллективтериниң делгелгези көрүкчүлериниң сонуургалын хайныктырган. Республика эмнелгезинин коллективиниң кылганы «Азия төвү» деп 40 чылга тураскаатканы композицияны көрүштүг чараш болгаш ханы утка-шынарлыы-биле көрүкчүлерниң-даа, журнинң-даа кичээнгейин хаара туткан. Онкология, туберкулезка удур эмнелгези, уруглар эмнелгези, психиатрия болгаш оон-даа өске коллективтер тус-тузунда солун композицияларны дерип кылган.

Делгелгениң түңнелин үндүрер мурнунда оон оргкомитеди эвээш эвес ажылды кылган. Бүдүрүлгелериниң, организацияларының, албан черлериниң девискээрлериниң ногаанчыдылгазын база барымдаалап көрген.

Делгелгениң тинлекчизи — эмнелгелер коллективиниге бирги чергениң дипломун болгаш акша шаңналын тывыскан. «Азия төвү» деп композицияны журнинң бедик үнелелип алган болгаш бирги черни алырынга эвээш эвес үлүүн киирген. Тываның электри четкилери ханы уткалыг, эки делгелгези дээш база бирги чергениң дипломун ап, акша шаңналынга кирген.

Теманы чедимчелиг ажыткаңы дээш: столоваялар болгаш рестораннар трези бирги чергениң дипломун, телеграф-телефон станциязы ийги чергенин дипломун, № 48 тудуг эргелелининң, № 2 АТБ-ниң, № 4 профтехучилищениң коллективтери үшкү чергенин дипломнарын алганнар.

Делгелгеге идепкейлиг киржилгези дээш аныяк натуралистер станциязы журнинң тускай шаңналын алган.

Девискээрлерин эки ногаанчыткаңы, делгелгеге организастыг киришкени дээш ясли-садтар коллективинге бирги чергенин дипломун, акша шаңналын тывыскан.

Делгелгеге идепкейлиг киржилгези дээш: Иштинки херектер министерствозу бирги чергенин дипломун, Кызыл үлетпүр барааннар садыы ийнги чергенин дипломун, № 1 АТБ, курбанк, типография, аэропорт үшкү чергенин дипломнарын алгылаан.

Девискээрлериң эки ногаанчыткаңы дээш ийнги чергенин дипломнарын Кызылдың аъшчем барааннар садыы, пассажир АТБ-эи алгылаан, үшкү чергенин дипломун хоорай школаларының оргкомитеди алгылаан.

Делгелгеге эки киржилгези база ногаанчыдылгага хөөнү кылганы дээш чаагайжыдылга комбинадынга үшкү чергенин дипломун тывыскан.

Чечектер өстүреривге хандыкшылдыглар бистиң хоорайда хөй. Чурттагга бажыңнарының девискээрин, балконнарны ногаанчыдып, аңаа чечектер өстүрүп, хоорайывысты аян-шинчилиг болдурарывыз олар үлүг-хуузун киирип турар. Бажыңнар чоогунуң участоктарын ногаанчыдырынга болгаш делгелгеге идепкейлиг киржилгези дээш дыка хөй хамаатыларга, чамдык бажыңнар комитеттеринге дипломнарны жюри тывыскан. Оларның арасында К. А. Шестакова, Е. И. Семенова, Н. А. Беляшов, В. А. Дорофеев, И. Н. Декабрь, Н. А. Абрамова болгаш оон-даа өскелер бар. Магистральная 24 б, Магистральная 24 а бажыңнарның комитеттеринге дипломнарны тывыскан.

Н. ООРЖАК.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр. Чамдык черлерге бичезаар, диңмирээр Мурнуубарының үүктен хаттың дүргеш секундада 3-8 метр чедир күштелир.

Дүне 8-13, чамдык черлерге 0-5 градус чылыг. Хүндүс 21-26, чамдык районнарга 13-15 градус чылыыр.

Кызылга чагбас, мурнуу-барыын үүктен хат 3-8 метр, күштелгенде 9-11 метр чедер.

Дүне 9-11, хүндүс 23-25 градус чылыг.

Кызылдың уран үүл училишезинин 1966 чылдың июнь 27-де Киим-оол Анай-ооловна Куулардың адынга тывыскаңы П-154770 дипломуун читкеним-биле ону күш чок деп саналр.

КИНО

АВГУСТ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Избранные» (2 сериялыг) 9.30, 12.20, 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Свежая королева» 9.30, 11.00, 13.30, «Беспокойная семейка» 13.30, «Тревожное воскресенье» 15.00, 17.00, 19.00 (узатказ), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Звезда и смерть Хоакина Мурьеты» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узатказ) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «А зори здесь тихие» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Особо важное задание» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Путешествие будет приятным» 15.00 (узаткан), 17.30, 19.30 (узаткан) шактарда.

ЧАРЛААЛДАР

Бичии уруглардың «Өөрүшкү» деп ыр болгаш танцы ансамблинге 1983—84 чаа өөредилге чылында немелге хүлээп алышкынны профэвилелдер аразында бот-тывынгыр уран чүүл бажыны чорудуп турар.

Ийнги класстан чедиир класс чедир өөреникчилерни хүлээп алыр. Ансамбльге киирерлерниң ырлаарын дыннаар хуусаазы—1983 чылдың август 27-деп сентябрь 7-ге чедир эртенгиниң 10 шакта хүндүскүнүн 13 шакта болуур.

Адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 29, телефону 2-24-11.

Киирерин күзээнгерниң адаелериндеп билдиришкиниерни ансамбльдиң директорунуң адынга киирер.

Доктаамал ажылдаар кылдыр бызанчыларны, штукатурларны, малярларны, плита эң-ег-бүдезиниң ансамбли ырлаар.

Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозунга мергежилдиг машинакчы дарый хереглеттинип турар.

Адреси: Кызыл хоорай, Чүлдүм кудумчузу, бажың № 38, телефоннары 2-34-90 болгаш 2-33-92.

Редакциянын адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 8 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчызарының 2-35-24, 2-23-54, карысилгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи аймырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет түргүзүг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54 көзээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солуп келбейн баргаанда 2-32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1090

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш пом садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС 01340.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ

30. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Чеховтуң төрээн черинде». Документалдыг телефильм. 9.15—«Адазыңга үш оол турган». Уран-чечен телефильминиң 1-ги, 2-ги сериялары. 11.25 — «Чүрүкчүлер дугайында чугаалар». К. С. Петров-Водкин. 12.05 — «Үругларга аңчыгаштар дугайында». 12.35 — Телемедээлер. 12.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Социалистиг чурттарның документалдыг фильмнери: «Бистиң үевис—бистиң бөгүнүвүс» (ЧССР), «Бир эвес Сөзополадан келген болзуңза» (БҮР), «Эрте-бурунгунуң шактары» (ГДР). 15.00 — Мультфильмнер. 15.30 — Брянск областың көдээ аныяктарының дугайында «Черниң ээлери» деп дамчыдыгга. 16.00 — Бистин корреспондентилеривистиң чугаалары. 16.30 — Спортчу маргылаа. 17.00 — Үругларга телешин — «Грин чурттудан келген кижи». 18.00 — Чаа өөредилге чылыныңн эгелээринге уткуштур. ССРЭ-ниң чырыдыышкын министри М. А. Прокофьев дамчыдыгга киржир. 18.30 — «Чуваш үгүулээлар» деп документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — РСФСР-ниң улустуң артизи Е. Шаврин орус улустуң ырыларын күүседир. 19.15 — Эртем болгаш амыдырал. 19.45 — «Мээң амыдыралым — армия». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Камера делегейни тыртырып тур». 22.50— 23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — В. Белов — «Бызанчының чечен чугаалары». Телешин. 9.45 — Документалдыг телефильм: «Кады шаитпирлээр уе келген». 10.05 — «Меня бичии кылдыр санавайдар». 10.35 — Эстетиканга кижизидилге. 11.05 — Фильм-концерт. 12.05 — Шыдыраа школазы. 12.35 — Француз дыл. Өөредилгенин 2-ги чылы. 13.05 — «Кешка болгаш оон өөнүктериниң дугайында» деп үругларга уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы. 14.20 — Документалдыг телефильм. 14.50 —Павло Тычинаның дириказы. 15.25 — Концерт. 15.50 — Телемедээлер. 15.55 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Ойнаарактар фильми. 18.30 — «Совет Тыва — салгалдарның садымында». «Тыва даг-дүгү» комбинаттың аныяктарының дугайында тыва дылга дамчыдыгга. 19.00— Киножурнал. 19.10 — «Азия төвү» (Тыва дылга дамчыдылга). 19.40 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлаалдар, рекламалар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Делегей панорамазы. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Базырык». Уран-чечен фильм. 23.05 — 23.40 — Концерт.

31. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —Аян-чорукчуларның клубу». 9.55 — «Мээң амыдыралым —армия». Уран-чечен фильм. 11.10 — Үүүттер дугайында. 11.55 — Телемедээлер. 12.00 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Амдыгыында озалдаваанда» деп документалдыг телефильм. 14.55 — «Гориэтер, харыылаңар!». 15.45—«Грин чурттудан келген кижи» деп телешин. 2-ги кезээ. 17.00 — «Тайбың кичээлин». 17.45 — Неделяның спорту. 18.15 — Үлүстүң ааллагалары. 18.30 — Бөгүн делегейде. 18.45 — Волейболга В. И. Савининиң турасказалы дээш делегей маргылдаазы. 19.15 — «Башкы». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Балет дугайында» дамчыдылга. 22.50 — 23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Үругларга фильм. — «Шок биле Шер». 9.25 — «Академик Богомолец». Документалдыг телефильм. 10.00 — —«Буратинонуң делгелгези». 10.30 — «Адазының бажыңы» деп 3-кү дамчыдылга. 11.00— —Мультфильмнер. 11.30 — ПТУ дугайында эң эки дамчыдылга дээш Бүтүү-эвилел конкурузу. «Сээн ийнги бажыңың». 12.20—Немец дыл. Өөредилгенин 1-ги чылы. 12.50— «Кешка болгаш оон өөнүктериниң дугайында чечен чугаалар» деп үругларга уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 14.10 — Документалдыг фильм. 15.10 — Чүүү номчуурул. 16.00 — Телемедээлер. 16.05 — 18.00 —Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Мультфильм. 18.30 —«Чаа өөредилге чылы-биле!» 19.00—«Делегей болуушкуннарының допчуулалы». 19.15 — «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Концерт. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Стряпуха» Уран-чечен фильм. 22.40 —23.10—Документалдыг телефильм. «Моон соңгаар мынчамас мен».

СЕНТЯБРЬ

1. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Тургенев-тиң чери» деп дамчыдылга. 9.55—«Өзүмнер». Уран-чечен фильм. 11.25 — Чаа фильм-концерт. 12.15—Телемедээлер. 12.20—14.15—Чапсар. 14.15— Концерт. 14.35—Телефильмнер. 15.15 — С. Рахманинов — оркестр-биле ойнаар фортепьянога бижээн № 2 концерт. 15.55 —Школачыларга эртем-тайылбырлыг дамчыдылга. 16.40— «Орус чугаа». 17.10—«Экии, школа!». Концерт. 17.40— Шыдыраа школазы. 18.10— «Вьетнам. Катан тургустуугган чер». 18.30—Документалдыг телефильм. 18.45—Бөгүн делегейде. 19.00—«Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар». 19.15—Футболга ССРЭ чемпионады. «Днепр»—«Динамо» (Минск). 21.00 — «Ye». 21.35—«Күштар садыгжыыл». Музыкалыг телешин. 22.35— 22.55—Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—Эртенги гимнастика. 8.15—Документалдыг телефильм—«Кезээде чаа хооралы». 8.35—«Кызыл дептерде» чүүл дугайын чугаалап турарыл. 1-ги дамчыдылга. 9.05— Англи дыл. 9.35 —Луговскийниң шүүлүктери. 10.05 — «Хүрен адыг дугайында» эртем-тайылбырлыг фильм. 10.40 — География. 5-ки класс. География ажыдыышкынарының дугайында төөгүден. 11.10 — Авам школазы. 12.10 — Төөгү. 8-ки класс. 12.35 — Ботаника. 5-ки класс. Үнүштериниң ажыктузазы. 12.55 — Англи дыл. 13.25 — Совет чурулга ураа чүүдүнде коммунистериниң овур-хевири. 13.55 — Школачыларга хлеб дугайында. 14.25 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.00 — Драматургия болгаш театр. Кииримде дамчыдылга. 15.30 — Телемедээлер. 15.35 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Чылдың тайга-сыы үелери». Телефильм. 19.05 — «Азия төвү». 19.35 — Киножурнал. 20.15 — «Кино көрүкчүзүнүң эдериилээ». 21.00 — «Ye». 21.35 — «Раффети». Үш сериялыг уран-чечен телефильминиң 1-ги сериязы. 22.40 — Документалдыг телефильм. 23.00 — 00.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Металлист».

2. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55—«Тургеневтиң чери» деп дамчыдылга. 9.55—«Өзүмнер». Уран-чечен фильм. 11.25 — Чаа фильм-концерт. 12.15—Телемедээлер. 12.20—14.15—Чапсар. 14.15— Концерт. 14.35—Телефильмнер. 15.15 — С. Рахманинов — оркестр-биле ойнаар фортепьянога бижээн № 2 концерт. 15.55 —Школачыларга эртем-тайылбырлыг дамчыдылга. 16.40— «Орус чугаа». 17.10—«Экии, школа!». Концерт. 17.40— Шыдыраа школазы. 18.10— «Вьетнам. Катан тургустуугган чер». 18.30—Документалдыг телефильм. 18.45—Бөгүн делегейде. 19.00—«Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар». 19.15—Футболга ССРЭ чемпионады. «Днепр»—«Динамо» (Минск). 21.00 — «Ye». 21.35—«Күштар садыгжыыл». Музыкалыг телешин. 22.35— 22.55—Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—Эртенги гимнастика. 8.15—Документалдыг телефильм—«Кезээде чаа хооралы». 8.35—«Кызыл дептерде» чүүл дугайын чугаалап турарыл. 1-ги дамчыдылга. 9.05— Англи дыл. 9.35 —Луговскийниң шүүлүктери. 10.05 — «Хүрен адыг дугайында» эртем-тайылбырлыг фильм. 10.40 — География. 5-ки класс. География ажыдыышкынарының дугайында төөгүден. 11.10 — Авам школазы. 12.10 — Төөгү. 8-ки класс. 12.35 — Ботаника. 5-ки класс. Үнүштериниң ажыктузазы. 12.55 — Англи дыл. 13.25 — Совет чурулга ураа чүүдүнде коммунистериниң овур-хевири. 13.55 — Школачыларга хлеб дугайында. 14.25 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.00 — Драматургия болгаш театр. Кииримде дамчыдылга. 15.30 — Телемедээлер. 15.35 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Чылдың тайга-сыы үелери». Телефильм. 19.05 — «Азия төвү». 19.35 — Киножурнал. 20.15 — «Кино көрүкчүзүнүң эдериилээ». 21.00 — «Ye». 21.35 — «Раффети». Үш сериялыг уран-чечен телефильминиң 1-ги сериязы. 22.40 — Документалдыг телефильм. 23.00 — 00.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Металлист».

3. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Кайгамчыктыг эвес кайгамчыктыг үүлдер дугайы. 9.25—«Спортлотонуң» 36-гы тиражы. 9.40 — Ада-велер, силерге. 10.05 — —Чаа фильм-концерт. 10.50— «Чурукчулар дугайында чечен чугаалар. РСФСР-ниң улустуң чурукчузу Ю. Подлясский. 11.20 — Документалдыг фильм — «Эртикен дайынның чангызы». 11.55 — Киношаларның

4. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50—Концерт. 9.15—Документалдыг телефильм. 9.35 — «Оттурукчу». 10.05—«Совет Эвилелиниге бараан боол тур мен!» 11.05— «Кадыкшыл». 11.50—«Эртенги почта». 12.25—12.40—Чапсар. 12.40—«Көдээниң шагы». 13.40 —«Музыка квоскузуу». 14.10— Аңыдыралче орук. 14.35—Концерт. 15.40—Мультфильм. 16.00 —В. Гусев —«Иван Рыбаков». Фильм-шын. 17.35—«Ынакшыл дугайында ыры ырлаар мен». 18.00—«Делегей панорамазы». 18.45—Бөгүн—нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнү. 20.00—«Аян-чорукчулар клубу». 21.00—«Ye» 21.35—Дашпыкы эстрада концерти. 22.20—Академиктыг хемелээшкинге делегей чемпионады. 22.50—23.00—Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —Зарядкалаары-биле, чыскаал! 8.20—Документалдыг фильм. 8.30—«Базырык» деп уран-чечен фильм. 10.00—Концерт. 10.35—«Ава» деп чаа документалдыг телефильм. 11.05 —«Үрер хөгжүм хереккелери». 11.45—Ю. Олеша. 12.30— «Коммунистер, бурунгаар». 13. 35—«Билдингир-даа болза бүүренчиг эвес». 14.30—«Лиссабон». Документалдыг фильм. 14.50—Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 15.20— Документалдыг телефильм. 15.40—Фильм-концерт. 16.30— «Сээндикат-2». Алды сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия. 17.35—Музейлерде болгаш делгелге залдарында. «Эрмитаж». Франциянын уран үүлүү. XVII век. 13-кү фильм. 18.05— Краснодарнын телестудиязының программазы. 20.15—Чиик атлетика. ССРЭ биле АКШ-ның шилиндек командаларының аразында маргылдаа. 21.00 —«Уе». 21.35—«Раффертиң» деп уран-чечен телефильминиң 3-кү сериязы. 22.50—23.30—Чадаг-терге спортунга делегей чемпионады.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 202 (12292) | 1983 чылдың август 31, среда | 1925 чылда үндезилеттингеден | Өртээ 3 коп

ЧЕР КЫРЫНГА ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Чаа тайбың инициативаларны бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары чүүлдүгзүнүп турар

«Правда» солунуң айтырыгларынга эш Ю. В. Андроповтуң харыылаарында ядролуг чепсекти эдерге будуреглиг улам-на күштелдиреринден баш удур, амдыгаштан болдурбазын дээш бүгү-ле болдунар чүүлдү кылып турар бистин чуртувустуң билдингир, боттуг болгаш ак сеткилдиг туружун илереткен. Бистиң бүгү-ле шын угаан-бодалдыг саналдарывысты америк администрацин чогум чүге шуут хүлээп албайн турарыл? Юрий Владимировичиниң шинчилеп, ажыткан сөстериниң ужурунда бодаарывыс: Америкада чуртталып чор бис. Бистер амгы үеде амыр-тайбың ажылдап, тараа тарып-даа, шүлүктер чогаадып-даа болур бис. Бистер даймына шуут удур бис. Мен чурттуң ангы-ангы булуңнарынга чорааш, муниу-муниу кижилер-биле ужуражыкан мен, өскенин черниге хаинып-чыйыг өлүм-чидимни болгаш күчүлүүшүнүн күзээр кижиге чаңгыс-даа катап ужуражып көрбөзөн мен, ынчалзада бистер бистиң бажыңывыска болгаш бистиң өнүктеривистин-даа бажыңывыска айыылдың дүрегларын болдурбас бис. Ол дугайы эш Ю. В. Андроповтуң харыыларында база-ла билдингирлиг-биле чугаалап турар. Америк политиктер ноон соңгаар ол дугайын эки билип алыр ужурлуг.

Р. МАЧУЛЬСКИЙ.
Минскиниң партизаннар каттыжыышкынының командири чораан. Совет Эвилелиниң Маадыры.

* * *

Мен Юрий Владимирович Андроповтуң «Правда» солунунуң айтырыгларынга харыысын аажок сеткил ханып, өөрүп ыңмчудум. Бистиң Совет күрүнебистиң тайбың саналарыдары аажок бүзүренчиг болгаш тодаргай-дыр! «Совет кыжаныышкын» деп чулчуруп турар америк болгаш өске-даа пайнызырак болүктерни аңыга чыгып келген ышкаш-тыр. Кайы-даа чуртта ажылчын кижилер тайбың күзеп турзары билдингир. Өске кижилериң санал соруу, дерин топ турган эндере байын алырын күзеп турар дайынзырак бөлүктер бүгү кижилерни мегеп шыдавастар.

Чүгле хомудаачыг түвө, оларның холунда солуннар, журналдар болгаш массалыг информациялың өске-даа хөй санныг чепсектер бар, оңар Юрий Владимирович Андроповтуң харыызын көңгүс ыыттавайн барып, азы утказын хажыдып болдурлар.

Мен бодум дайынга киржип, фашистерниң бужар үүлгедиглерин караам-биле көрүп чордум. Ада-чурттуң Улуг дайынының бүгү делегейниң чонунга, ооң ишкинде совет чонга чедиргеп айыыхалавыш, караажа-когаралыш билир мен. Мен, мээң ашы-өөрүм, мээң дөргүл-төрелдерим дайынны күзүүр бе? Чок! Кажан-даа күзевес! Чаагай келир үеким тургузарынга биске тайбың херек, аныяк салгалды кижизидериңе, төрээн черивистиң улам-на каас-чараш болдурарывызга биске тайбың херек.

Коммунистиг партиниң болгаш Совет күрүнеңиң тайбың херээ дээш доктаамал, могаг-шылаг чок үндүрүп турар күжениишкиннерин совет кижилер биле турар. Ынчангаш олар Төрээн чуртувуң экономиктиг күчүг-күжүн улам-на улгатырар дээш, тайбың камгалалынга боттарының үлүүн киирер дээш күжүн, дыжын харыысаалаан ажылдап турарлар. Бистер тайбынны дилевейн, иегеп турар бис.

Т. ПИЧЕН-ООЛ.
Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи.

* * *

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Ю. В. Андроповтуң «Правда» солуннуң айтырыгларынга харыысаан аажок сеткил ханып, өөрүп ыңмчудум. Бистиң Совет күрүневистиң тайбың саналарыдары аажок бүзүренчиг болгаш тодаргай-дыр! «Совет кыжаныышкын» деп чулчуруп турар америк болгаш өске-даа пайнызырак болүктерни аңыга чыгып келген ышкаш-тыр. Кайы-даа чуртта ажылчын кижилер тайбың күзеп турзары билдингир. Өске кижилериң санал соруу, дерин топ турган эндере байын алырын күзеп турар дайынзырак бөлүктер бүгү кижилерни мегеп шыдавастар.

Чүгле хомудаачыг түвө, оларның холунда солуннар, журналдар болгаш массалыг информациялың өске-даа хөй санныг чепсектер бар, оңар Юрий Владимирович Андроповтуң харыызын көңгүс ыыттавайн барып, азы утказын хажыдып болдурлар.

Мен бодум дайынга киржип, фашистерниң бужар үүлгедиглерин караам-биле көрүп чордум. Ада-чурттуң Улуг дайынының бүгү делегейниң чонунга, ооң ишкинде совет чонга чедиргеп айыыхалавыш, караажа-когаралыш билир мен. Мен, мээң ашы-өөрүм, мээң дөргүл-төрелдерим дайынны күзүүр бе? Чок! Кажан-даа күзевес! Чаагай келир үеким тургузарынга биске тайбың херек, аныяк салгалды кижизидериңе, төрээн черивистиң улам-на каас-чараш болдурарывызга биске тайбың херек.

Коммунистиг партиниң болгаш Совет күрүнеңиң тайбың херээ дээш доктаамал, могаг-шылаг чок үндүрүп турар күжениишкиннерин совет кижилер биле турар. Ынчангаш олар Төрээн чуртувуң экономиктиг күчүг-күжүн улам-на улгатырар дээш, тайбың камгалалынга боттарының үлүүн киирер дээш күжүн, дыжын харыысаалаан ажылдап турарлар. Бистер тайбынны дилевейн, иегеп турар бис.

Т. ПИЧЕН-ООЛ.
Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи.

* * *

Улуг дайынының бүгү делегейниң чонунга, ооң ишкинде совет чонга чедиргеп айыыхалавыш, караажа-когаралыш билир мен. Мен, мээң ашы-өөрүм, мээң дөргүл-төрелдерим дайынны күзүүр бе? Чок! Кажан-даа күзевес! Чаагай келир үеким тургузарынга биске тайбың херек, аныяк салгалды кижизидериңе, төрээн черивистиң улам-на каас-чараш болдурарывызга биске тайбың херек.

Коммунистиг партиниң болгаш Совет күрүнеңиң тайбың херээ дээш доктаамал, могаг-шылаг чок үндүрүп турар күжениишкиннерин совет кижилер биле турар. Ынчангаш олар Төрээн чуртувуң экономиктиг күчүг-күжүн улам-на улгатырар дээш, тайбың камгалалынга боттарының үлүүн киирер дээш күжүн, дыжын харыысаалаан ажылдап турарлар. Бистер тайбынны дилевейн, иегеп турар бис.

Т. ПИЧЕН-ООЛ.
Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи.

* * *

Тес-Хем районда «Тес-Хем» совхозта ажылдап, чурттап турар мен. «Правда» солуннуң айтырыгларынга СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Ю. В. Андроповтуң харыыларын солуп, сеткүүлдерден ынчуп, радиодан дыннап таныштым.

Мен бодум пенсионер-даа болзумза, Төрээн чурттуң тайбың күш-ажылын камгалаар дээш, бодумнуң улуг-хуумну киирип, совхозумнуң экономиказын быжыглаар дээш, амдаа ажылдап турар кижи мен. Бодум хөй чылдарның иштинде хөй малдап ажылдадым. Ол ажылдап келген үемнің иштинде өскен төрээн совхозумга чүс-чүс хойларны, тоона-тоона дукту өстүрүп бернп келдим. Ол дээрге бистиң чуртувуска болгаш делегейге тайбың дээш киирген үлүүм-дүр.

Мен 9 уругларым, адаам мен. Оларның чедиш база боттарының тускай эртемниң айы-биле улус ажылагыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап чоруп турарлар. Оларның аразында хойжу, башкы, эмчи, механизатор, зоотехник-даа кижилер бар. Олар база делегейге тайбың дээш, бистиң чуртувустуң күүгүүн быжыглаар дээш боттарының күш-ажылы-биле бадыткап, кызымаккай ажылдап турар.

Ынчангаш делегейге быжыг тайбың, ядролуг дайынны болдурбас дээш, бистиң чуртувустуң иштики болгаш дашкы политиказын деткип тур мен.

А. КАРМА,
совхозтуң хойжузу.

* * *

Тайбың дээш, термоядролуг айыыл-халапты болдурбазы дээш, чавырлыышкынны уламна хамыладыр үргүлчүлээри дээш демисел—амгы үеним эң чүтүлә негелдези боон турар. Ынчангаш совет улус кижи төрелгетениң кырынга чырыткылыг болгаш каан дээр турзуун, нелер шуптузу ажытөлүүнүң келир үезинге идегелдинг болзун дээш боттарындаа хамаарыжыр бүгү чүүлдерни кылып турар. Ол дугайын эш Ю. В. Андроповтуң «Правда» солуннуң айтырыгларынга харыылары, ында айыттынган эң чүтүлә ужур-дузалыг чаа тайбың саналдар база катап херечилеп турар.

Ам Ак бажыңның администрациязының болгаш НАТО-ның агрессчи болуглеништикиннеде ооң эвилелчилериниң чугаалаар сөзүндеи бүгү чүве хамаарыжыр. Олар боттарын бүрүнгаар хөгжүлдениң кара чангыс камгалакчылары * бис деп адаттыыышаан, доп-мегечи, ийи ардынаар ыглыныаш чорукту кылып турарлар.

Бистиң чуртувус кажан-даа кымга-даа кыжаймаан болгаш кыжанмайн-даа турар, ынчангаш «совет кыжаныышкын» дээр хоозун чулчуруушкунаар болза, тайбыңның болгаш чаварлыышкынның кара сагыштыг дайынналарының үүлгедиишкин-дир. Бистиң улуг-чаагай планнарывыстың кол-ла черин кижи дугайында, ооң аас-кежиктиг амыдыралының, тайбын-шөлээн болгаш чырыткылыг хүнүнүң дугайында сагыш салыышкын туруп турар.

Ю. ПРОКОПЕНКО.
«Каа-Хем» хомур-даш разрезиниң өрүмзээр станок машинизи.

* * *

Улуг дайынының бүгү делегейниң чонунга, ооң ишкинде совет чонга чедиргеп айыыхалавыш, караажа-когаралыш билир мен. Мен, мээң ашы-өөрүм, мээң дөргүл-төрелдерим дайынны күзүүр бе? Чок! Кажан-даа күзевес! Чаагай келир үеким тургузарынга биске тайбың херек, аныяк салгалды кижизидериңе, төрээн черивистиң улам-на каас-чараш болдурарывызга биске тайбың херек.

Коммунистиг партиниң болгаш Совет күрүнеңиң тайбың херээ дээш доктаамал, могаг-шылаг чок үндүрүп турар күжениишкиннерин совет кижилер биле турар. Ынчангаш олар Төрээн чуртувуң экономиктиг күчүг-күжүн улам-на улгатырар дээш, тайбың камгалалынга боттарының үлүүн киирер дээш күжүн, дыжын харыысаалаан ажылдап турарлар. Бистер тайбынны дилевейн, иегеп турар бис.

Т. ПИЧЕН-ООЛ.
Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи.

* * *

Тес-Хем районда «Тес-Хем» совхозта ажылдап, чурттап турар мен. «Правда» солуннуң айтырыгларынга СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Ю. В. Андроповтуң харыыларын солуп, сеткүүлдерден ынчуп, радиодан дыннап таныштым.

Мен бодум пенсионер-даа болзумза, Төрээн чурттуң тайбың күш-ажылын камгалаар дээш, бодумнуң улуг-хуумну киирип, совхозумнуң экономиказын быжыглаар дээш, амдаа ажылдап турар кижи мен. Бодум хөй чылдарның иштинде хөй малдап ажылдадым. Ол ажылдап келген үемнің иштинде өскен төрээн совхозумга чүс-чүс хойларны, тоона-тоона дукту өстүрүп бернп келдим. Ол дээрге бистиң чуртувуска болгаш делегейге тайбың дээш киирген үлүүм-дүр.

Мен 9 уругларым, адаам мен. Оларның чедиш база боттарының тускай эртемниң айы-биле улус ажылагыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап чоруп турарлар. Оларның аразында хойжу, башкы, эмчи, механизатор, зоотехник-даа кижилер бар. Олар база делегейге тайбың дээш, бистиң чуртувустуң күүгүүн быжыглаар дээш боттарының күш-ажылы-биле бадыткап, кызымаккай ажылдап турар.

Ынчангаш делегейге быжыг тайбың, ядролуг дайынны болдурбас дээш, бистиң чуртувустуң иштики болгаш дашкы политиказын деткип тур мен.

А. КАРМА,
совхозтуң хойжузу.

* * *

Тайбың дээш, термоядролуг айыыл-халапты болдурбазы дээш, чавырлыышкынны уламна хамыладыр үргүлчүлээри дээш демисел—амгы үеним эң чүтүлә негелдези боон турар. Ынчангаш совет улус кижи төрелгетениң кырынга чырыткылыг болгаш каан дээр турзуун, нелер шуптузу ажытөлүүнүң келир үезинге идегелдинг болзун дээш боттарындаа хамаарыжыр бүгү чүүлдерни кылып турар. Ол дугайын эш Ю. В. Андроповтуң «Правда» солуннуң айтырыгларынга харыылары, ында айыттынган эң чүтүлә ужур-дузалыг чаа тайбың саналдар база катап херечилеп турар.

Ам Ак бажыңның администрациязының болгаш НАТО-ның агрессчи болуглеништикиннеде ооң эвилелчилериниң чугаалаар сөзүндеи бүгү чүве хамаарыжыр. Олар боттарын бүрүнгаар хөгжүлдениң кара чангыс камгалакчылары * бис деп адаттыыышаан, доп-мегечи, ийи ардынаар ыглыныаш чорукту кылып турарлар.

Бистиң чуртувус кажан-даа кымга-даа кыжаймаан болгаш кыжанмайн-даа турар, ынчангаш «совет кыжаныышкын» дээр хоозун чулчуруушкунаар болза, тайбыңның болгаш чаварлыышкынның кара сагыштыг дайынналарының үүлгедиишкин-дир. Бистиң улуг-чаагай планнарывыстың кол-ла черин кижи дугайында, ооң аас-кежиктиг амыдыралының, тайбын-шөлээн болгаш чырыткылыг хүнүнүң дугайында сагыш салыышкын туруп турар.

С. САРТАКОВ.
ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады, чогаалчы.

АЖААП АЛЫЫШКЫНГА: ТЕМП, ШЫНАР

Мал чемнериниң белеткелиниң хүн демдеглели

КҮШТҮ УЛАМ МӨӨҢНЭЭР

1983 чылдың август 29-ка чедир республикага мал чемнерин белеткээнииң медээзи хуу-биле

(бирги көзенекте сиген, ийигизинде — сенаж, үшкүзүнде — витаминниг далган)

Сүт-Хөл	75	47	22
Барыын-Хемчик	63	100	108
Тес-Хем	53	24	71
Чөөн-Хемчик	52	7	24
Кызыл	51	223	109
Улуг-Хем	51	18	37
Бай-Тайга	42	52	20
Каа-Хем	41	121	56
Мөңгүн-Тайга	38	—	—
Эрзин	37	41	59
Бии-Хем	33	63	40
Таңды	28	100	117
Өвүр	26	—	—
Тожу	18	—	—
Республикада	44	76	68
1982 ч. август 30-де турганы	48	58	70

Республикада нинтиниң малынга чемнер белеткели шинтпирлиг үе-чадазынче кирген. Кижи болгаш материалдыг күрлавырларны эвилелдээнинии, техниканы эки эргижирээн үнелеллерде республикада хөй ажыл-агыйлар мал чемнерин белеткээр талазы-биле эрткен чылдын августун төнчүзүнде тургамыдан 60 чылын хөй чемнерни белеткээн. Ылангыя Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Каа-Хем, Тес-Хем болгаш Кызыл районнарга улуг ажылдарны чорудуп, сигенинии элээн курлавырын тургускан, а Таңды районнуң ажыл-агыйлары сенаж болгаш витаминниг далган белеткээриниң планнарын күүседипкен. Силос культураларының дүжүт ажаалдазы бүгү черлерде калбаргаи.

Ынчалзажок, сөөлгү медээлер ёзугаар алырга, эрткен чылдың деннелиишкен ажыр чүгле сенажты 60 чылын белеткээн. Он дөрт районнарның иштинден түгле алды районнар сиген белеткээриниң планын 50 хүү ажырган. Витаминниг сиген далганын белеткээриниң планын Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл районнарда күүсеттезинге чедип турар. Көк-тараанын кускү тарылгазы, чамдык черлерде тараа дүжүдүнүң ажаалдазының эгелээнии, аңгыс аңдарылгазы мал чемнериниң белеткелиндеи эвээш эвес күштерни чардыктырып тарары билдингир. Ындыг болза-даа, мал чемнериниң белеткелиниң темпилериң бүгү ажыл-агыйларга бичии-даа кошкадыр болбас ужурлуг.

Аңгы үеде республиканың ажыл-агыйларында чүс бежен хире бригадаларда он дөрт мүң кижи мал чемнериниң белеткелиндеи киржип турар. Мал чемнериниң белеткелиниң эң чугула угланышкынналарынга оларның күжүн шын таарыштыр тургузары, оларның күш-ажылын мергежилдиг организастаары, ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанырынга чогумчалыг байдалдарны хандырары, күш-ажыл төлевириниң дээштиг системазын ажыглазары, техниканы бедик будурукчулуг ажыглаары, социалистиг чарышты калбартыры, масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын күштелдирери, күш-ажылдың сагылга-чурумун улам-на быжыглаары мал чемнерин хөйүг-биле шинчилеп, ажыктың белеткээриниң эң чугула негелделери болуп турар.

Мал чемнерин белеткээр темпилерин кудулаттыры, чемнерни шынарынга контрольду улам дыжыдары, белеткеттинген чемнерниң кадагалалып хандырары—ол дээрге фермаларны четкен чемнербиле хандырары, ниитиниң малынга быжыг чем-суур базазын тургузары-дыр.

КҮҮСЕДИР ЧЕТКЕН

Бии-Хем районда «Саян» совхозтуң Сушь салбырының удуртукчулары мал чемнериң белеткелиниң үезинде ажылды эки организастап, сигенчилерниң ажылдаарынга болгаш дыштанырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузуп берип турар. Ооң уламыдан ажылдың будурукчулүү, ооң темпизи хүндеи хүнче өзүп турган. Ынчангаш салбырның сигенчилери совхозтуң болгаш районнуң механизастаттынган мал чеми белеткээр бригадаларының аразынга чарышка тнилекчи болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң бригадалар аразында шилчип чоруур Кызыл тугун чангыс эвес удаа чаалап ап келген.

Салбырның сигенчилери 2 мүң 100 тонна эки шынарлыг мал чемни белеткээр хүлээлгелиг. Бо хүннерде олар планын күүседиринии кырында келген. Ылангыя Сергей Маадыевич Аскан-оолга удурткан сигенчилер бригадазының кежигүннери алган социалистиг хүлээлгезин сентябрьның эгезинде бүрүү-биле күүседир сорулганы боттарының мурнунда салганнар. Олар сиген белеткелиниң соонда дүжүт ажаалдазынче база бир демниг кирерлер.

Механизастаттынган бригаданың сигенчилер аразында калбарган социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда сигенни белдурбүшаан, сараатгаар звенонуң удуртукчузу Николай Дамба, трактористер Александр Көк-оол, Анатолий Фурин, Олег Дадар-кыс болгаш өскелер-даа чоруп турарлар. Олар чүгле сиген шелдерии эвес, а харын тайга эдээ черлериниң чайгаар үнген сигении база кезип ап турарлар.

ЧУРУКТАРДА: база бир чаа сараат немешкен; звено удуртукчузу Николай Дамба болгаш сиген белдүрер трактормуң башкарыкчызы Андрей Чоома олар.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

ССРЭ-НИҢ САДЫГ МИНИСТЕРСТВОЗУНДА

Чазактың айтыышкынын ёзугаар 1983 чылдың сентябрь 1-деи эгелээш, күрүне болгаш кооперация садыынның үүрмектеп садар садыг четкизинге барааннарны чигеткен өртектер ёзугаар сезон барымдаалап садыглаар.

Садыглаары-биле нинти түңү 3 миллиард рубльдиң чиик үлетпүрүнүң хөй санныг кылыглары, а ол ышкаш культура-амыдыралдың болгаш ажылагый хереглелиниң чүүлдери кииртинген.

От барааннарны хүн бүрүде садып турар ол-ла универмагтарга, тускайжыттынган магазиннерге болгаш садыгның өске-даа черлеринге садыглаар.

АЖААП АЛЫЫШКЫН

Барыын-Хемчикте «Хемчик» совхозтуң тараажылары кускү дүжүт ажаалдазынче киришкен. Олар ниитизи-биле 770 гектар черниң тараазын ажаап алыр. Ооң иштинде 481 гектар кызыл-тасты, 298 гектар арбай, суланы ажаар.

Совхоз шелдериниң тараазының үнгени эки. Совхозтуң удуртукчуларының санап турары-биле алырга, ол ажылды сентябрь 15-те доозар.

Ында суггатчылар Ырбо Хомушку, Алексей Хомушку оларның суггарган черлериниң дүжүдү эки болган. Оларның черлериниң гектарындан-на 11—12 центнерни ап болур.

Совхозтуң дүжүт ажаалдазында 5 комбайн ажылдап турар. Ында комбайнерлер Николай Сендаш, Мартап-оол Саая, Мотпа Дамба, Чечек-оол Хомушку, Чаш-оол Саая олар комбайнарын шынарлыг септеп алган, тура-соруктуг ажылдап киришкен.

Ол ышкаш ол-ла совхозтуң механизаторлары Ортаа-Чыраа—Булакта 50 гектар черге күзүн чажар көк-тараанны чажып доозкан.

Бистиң корр.

Партийжи амыдырал

САГЫЛГА-ЧУРУМ—ПАРТКОМНУҢ КИЧЭЭНГЕЙИНДЕ

«Күш-ажылдың социалистиг чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ныҢ, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ болгаш ВЦСПС-тиҢ доктаалын «Тыва кобальт» комбинаттың партия, профэвилел, комсомол организацияларының болгаш күш-ажылчы коллективтериниҢ хуралдарыга чугаалашкан. Күш-ажылдың сагылга-чурумун экижидер талазы-биле администрацияның, партия, комсомол, профэвилел организацияларының болгаш улус депутаттарының Хову-Аксы суур СоветиниҢ кады кылып чорудар ажылдарының планы парткомга бадылаан.

Лекторлар болгаш агитаторлар, пропагандистер экономиктиг өредилгеге болгаш политинчээлдерге күш-ажылдың сагылга-чурумунуң хоойдузун тайылбырлап, доктаалдың ужур-утказын ханызы-биле сайгарып, калбак тайылбыр ажылын чорудуп турар. Гидрометаллургия пегинде лекция пропагандазы көскүзү-биле экижээн. Ында пропагандист В. Д. Ондар каш чыл улаштыр «Экономика канналгалыг болур үжүрдүг» деп курстуң өредилгезин эрттирип келген. Ол ажылчыннарга чагыс минутаның, шактың чидириишкинден кайы-хире когарал үнүп болурун сан-фактыларга көргүзүп, коллективтиң ажылдарында чижектерни ажыглап келгенин кижизидикчи ужур-утказлыг болган.

Четпестерин баш удур илередип чайлыдырынга, көрүм-чурумну быжыглаарынга болгаш төтчеглекчи чоруктар-биле демиселди күштелдиреринге улусчу контроль болуктериниҢ, постуларының ролю улут. Партия организацияларының бо ажылче улут кичээнгейин салып турарын чедип алыры база чүүлээ сорудга болур. Хынаалдаларга будурулгенин мурнакчыларын, аныктарын киириштирип турар. 175 хайгыылчылар өзалдаар, ажыл шагын чылдагаан чок үзер, хол дашты-биле ажыл кылыр, арагалаар ийи-чангыс ажылчыннар-биле демиселди күштелдирген. РейдилерниҢ соон дарый будурулге хуралдарын, партия, комсомол, профэвилел комитеттериниҢ бюроларын эрттирип, орта чогуур хемчегперни ап турар.

Комбинатта директор Ю. И. Колетниковка удуртқан күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар тускай штабты тургускан. Ында партия организацияларының секретарылары, цех начальниктери кирип турар. Ажыл хүнү чурум дутайында дыннадыглардан эгелээр. Бир хүн иштинде кайы цехтен кым өзалдаанын, кандыг хемчег алдынганын эртенин-не штабка медээлээр. Штаб милиция органнары-биле харылзаалыг. Олар кым эзиктер сергедир черге хонганын, кым көрүм-чурум үрээнин дораан дыннадыр. Ажыл шагы үскен, хөй-ниитиниҢ чурумун үрээн ажылчыннарның акшазын казып, шөлээзин чылдың таарымчалыг үезинде бербейн турар. Чижээ И. Б. Кравинин биле Н. М. СерээниҢ шалынындан чылдагаан чок ажыл шагы үскени дээш акшаны тыртқан. Көрүм-чурум үрекчилерине өске-даа хемчегперни оналаан турар.

Партия хуралдарынга цех болгаш участок начальниктериниҢ коллективте кижизидилге ажылынга болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга чедиринг турар салдарының дугайында айтырыгларны чугаалажып турар.

Комбинатта партияның XXVI съездизиниҢ, СЭКП ТК-ныҢ июль (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдырал чедиишкинниг боттандырар база Совет Тывазының 40 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш калбарган. Чартык чылдың болгаш июль айның түнели-биле гидрометаллургия цеги барги черни эзлээн. Ында нарыштың негелделеринин база эң кол түүлү — күш-ажылдың сагылга-чуруму экижээн. Цехте партия организациязы (секретары В. П. Супрунов, профэвилел комитединиҢ даргазы В. А. Масюхин) чарыштың дээштинде болгаш кижизидикчи ролюн бедитпеп.

Аныктарны мергежилге өредир, ажылга быжыглаар керекте күш-ажылдың хоочунарының, будурулгенин мурнакчыларының үлегери үдүт. 15 кижиден тургустунган дагдыныкчылар чөвүлелин тургускан. Шупту цехтерде 30 харга чедир анык ажылчыннарны дагдыныкчыларга быжыглаан.

«Тыва кобальт» комбинатта чазактың орденнериниҢ 40 ажыг эдилекчилери бар. Олардың иштинде Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниҢ эдилекчилери комбинаттың кол инженери А. А. Голиков, гидрометаллургия цегинде улут мастер В. Д. Ондар, рудниктеҢ даг ажылдакчызы А. Ф. Семыкин, транспорт цегинде чолаачы К. О. Тежит болгаш өскелер-даа күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидериниге хууда үлегерин көргүзүп турар.

Күш-ажылдың болгаш партияның хоочунарының байлак арга-дружулгазын кижизидилге ажылынга ажыглаары көрдүнген. Комбинаттың ажыттынганындан эгелеп ажылдаан Ленин орденнин эдилекчизи С. М. Туменхөө, хоочун коммунистер К. К. Хорлуу, И. Б. Еиушкевич олар-биле ужуражыгаларны организастаары планнаттынган.

Кадрларның ажылдан үнеркирер чоруу 1982 чылдың алды айларында 6,5 хуу кыырылган. Бо чылдың чеди айларда 676 ажыл шагы комбинатта үстүнген, эрткен чылдыныҢ үүле 25 ажыл шагы эвээжээн, моңу акшаже шилчидер болза чидириг улут. БоҢ четпестер-биле шынгыы демисел чорудары хүннүң бир чүгула айтырыы болуп турар.

Коллуу аныяк ажылчыннар ажылдан дашкаар үеде хостуг шагын чөп ажыглавайн турар. Ынчангаш оларның дыштанылгазын организастаарын экижидер талазы-биле ажылды комсомол организацияларыкүштелдирери негеттинип келген. Клуб чөвүлели, школа болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының-биле кады бо ажылче онза кичээнгейни углаларыр турар бис. Көрүм-чурум үрээшкин-биле демиселди моон эгелээр болгай.

Сагылга-чурумну быжыглаарының айтырыынга күш-ажылчы коллективтиҢ ролюн бедидери негеттинип турар. Чаңгыс-даа чурум үрээшкинин анаа эрттирбейн, ажылынга шүшпеп, хөй артынга чаштынып алгаш коллективтиҢ ажылынга бодунуң үлүүн киириштирбес, иштиҢ культуразы куду кижилерни эде кижизиеринче коллектив улуг сагышты салып турар.

«Тыва кобальт» комбинаттың парткому күш-ажылдың болгаш партияның хоочунарының, будурулгенин мурнакчыларының арга-дружулгазынга даянып тургаш, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар чоруктар-биле демиселди комплекстит чорудуп, будурулгеде сагылга-чурумну партийжи контрольга алыр.

В. ПЕТРОВ,
«Тыва кобальт» комбинатта партком секретары.

САРЛЫК ФЕРМАЗЫНДА

Эрткен чылдың март айда СЭКП обкомунуң бюрозу республиканың совхозтарынга өшкү, сарлык, тебе, иви ажылын өстүрер талазы-биле хемчегпер дугайында доктаайды хүлээп алган.

Барыын-Хемчик районуң «Шекпээр» совхозунуң директиязы ол доктаалды аммыдырал боттандырып, ылангыя сарлык өстүрер талазы-биле тодаргай хемчегперни ап турар. Инек, хөй ышкаш малдарга бодаарга, сарлык чылыг кажаалар, механизастаан фермалар, язы-бүрү немелде мал чемнери хереглевес болгаш оон алыр продукциянын өртек-үнези чиик болуру билдингир, оон ангыда сарлык суду иниек судундеп дыка үскүр, 6—7 хуу чедип турар.

Мурнунда чылдарда «Шекпээр» совхозка сарлыкты өстүрүп түрза-даа, оон продуктулуун бедидеринче, сарлык фермаларын тургузарынче, чедишкен, сүткүр малдарны саал өредиринче чогуур кичээнгей салбайн келгей. Ам ол ажыл чоорту шуудан бар чыдар.

Амгы үеде совхозтуң сарлык фермазында 3012 баш мал бар. Оларны 16 коданда тургускан. Бо ажыл-агый чылында совхоз төрүүр 100 баш сарлыктан 100 бызааны менди камгалап алган.

Совхоз бо чылын Мугаш-Актың Баян-Колда саар сарлык фермазын тургускан. Ында эң-не чедишкен, сүткүр малдарны шилип, мөөкиээн. Оларны саанчылар (үстүнде чүүкта солагай талазындан) **Алефтина Байлак, Ольга Хомушку, Хува Монгуш, Раиса Монгуш** олар саап өредип турар. Ферма чайгы саалда үезинде 4752 кг сүттү, азы ону саржагже шилчидерге, 200 кг саржагны дужаар планныг.

Сарлыктың сүткүрү оон ода-рындан хамаарыры билдингир. Ынчангаш бригаданың улуг кадарчызы **Идээжи Монгушович Ламажык** чүүкта (ортузунда) саар сарлыктарны эки одар-белчиринг черлерже кадарып турар. Дуржулгалыг кадарчы чангыс-ла бо совхозка безин он ажыг чылдарда сарлык малдааш, болуңун мергежилинге хөй аныяктарны өөреткен. Оон өөренчилери (адаанда чүүкта солагай талазындан) **Сергей Монгуш, Олег Монгуш** Сай-Хонашта, **Кудус-оол Ооржак** Улуг-Актаа сарлык кадарып турар.

Хоочун кадарчының уругларының Светлана биле Роман Ламажыктар чайгы дыштанылгазында фермага быжа ажаажып, саар сарлыктар баглажып, өске-даа ажылдар кылырынга ада-иезизиге дузалажып чайлааннар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.
В. МОНГУШТУҢ фотолары.

СУРГУТТУҢ ОТТАРЫ

Барыын Сибирьниң энергетиказының баштайгызы — Сургут ГРЭС-тиҢ тудуу доостур чыгаан. 210 муң киловатт күштүг сөөлүг он алды дугаар электроблоктуң эптээшкини адактаанар.

Сургут электростанциязы — Тюменьниң шингээдип алганының эң чырык арынналарының бирээзин. Нефть тывыжы мыкаш шалбаа дуглаан ээн чыткан тайгага ооң таваан салган. Чеден чылдар эгезинден бээр бир дугаар агрегатты дыка хөй күш үндүрүп тургаш эккелген. Демир-орук чок болганындан, ону баштай Омскиге эккелгеш, ооң соонда Иртыш болгаш Обь хемнериниҢ суг оруу-биле борта соортуп келген.

Ол үеден тура хөй өскерилгелер болган. Чурттуң үлетпүр төптөри-биле Сургутту харылзаштырып турар кан рейстер мында чедип келген. Улуг хем портуң, аэропортту тудукан. ГРЭС-тиҢ тудуг шөлүн кижи танывр-даа аргажок. Чижээ, шаанда котельнайның тургузууң чыырда 1300 кижи херек турган. БоҢун он алдыгы энергоблокта ол хире ажылды ооп үш катап эвээш кижи кылып турар.

— Сан-биле эвес, а билиривле чедишкинни чедип алыры өөренип алган бис—деп, комсомолчу-аныяктарның монтажниктер бригадазының бригадири А. Уфимцев чугаалады.

Анатолий—дуржулгалыг монтажник. Үргүлүү дуусаа бетинде дужаары дег, онгу котельнаяның тургузуун чыырын ол шалып дооскан. Бодумуң улуг акызы Юрийниң бригадазынга ол ажылдан эгелээн. Салым-чаланныг оолга коллективти удуртуруун бүзүрээн.

Мурнакчы бригада улуг блоктардан агрегат эптээр арганы ажыглаар эгелээшкинин идип үндүрген. БоҢ чаа эгелээшкини ажылды дүргедиринге дузалыг болган.

План ёзугаар он алдыгы блок ноябрь айда ажыглалта кирер турда, монтажчылар ону октябрьда доозарын хүлээнгеннер.

Сургут ГРЭС-тиҢ агрегаттары ажыглалта киргеннинден эгелеп 140 миллиард киловатт-шак электроэнергияны ажылдан үндүрген. Ол барыын Сибирьниң нефть болгаш газ үлетүүрлеринче, Тюменьниң хоорай болгаш суурларынче чоруп турар.

Нефть-биле чергелештир чоруткан газ тывыжы станцияны одаар чүүл-биле хандырып турар. Шаанда газты ыяш бажынга кыпсып алгаш чоруп тургаш, ам ол беш чыл дургузунда ажыглаттынар.

В. ЖИЛЯКОВ,
СЭТА-ныҢ корр.
Сургут, Тюмень облазы.

БАЙДАЛ ЭКИ-ДАА БОЛ...

Мындаа чаа бир ажылчынны прогул кылганы, ажылга эзирик турганы дээш ажылдан үндүрер ужурга таварышпывс. Ол бистиҢ бүдүрүлгевиске үр-даа болбаан кижи. Ажылдан келгенинден эгелээш сагылга-чурумга чагыртпазын, ажылдың негелделерин тооваын көргүзүп, чамдыкта ажыл хүнүн шуут үзүп, аксы чыттыг-даа келгилеер турган. Июль ортан үезинде пятинна, суббота хүнеринде солун парлаарын озалдадың, харын мырынай үзер часты. Оон-биле бис ажылдаваан эвес, хөй удаа беседалажып, эдип, ажылга чаңчыктырып, харымсалгалыг болурун чедип алыр дээш кижизидилге ажылын чорудуп турдувус. Ынчалзажок каяа ынчаар чаңчыгып, амзажып калган кижи ийик, черле хоршок болган, бо-ла озалдан кээр, азы ажылды үзүп каар. Ынчангаш эң сөөлгү шыгыы хемчегни ап, ажылдан үндүрүп, күш-ажыл деятеринге үндүрткен чогуур статьязын айтыкан бис.

Мындыг таварылгалар биске кончуг ховар болур чүве. БистиҢ типографияның коллективи шагдан бээр доктаамалчын тургустунган, чаагай күш-ажылчы чаңчылдарлыг, коммунистиг күш-ажылдың будурүлгези деп атты эдилеп-даа турар болгай. Сагылга-чурум айтырыы биске шиитпирлеттинип келген болгаш ону үрээр, ажыл шагы үзер, ажылга келбейн баар таварылгалар черле ховар боон келген. Күш-ажылдың будурүкчүлүү база бедик деңнелдиг. Ынчалзажок будурүлгенин ажыл-чорудулгазынга, кижилерниң ажылдаарынга таварымчалыг байдалдарны тургузарынга шаптыктал турар, шиитпирлеер ужурлуг айтырыглар бистехөй. Бирээде, типографияның материал-техниктиг базазын чаартып, экижидери күзенчиг. Амгы үеде бис 40—50 чылдарның будурулге базазында сыцмарлажып, дакпыш байдалда ажылдап турар бис. Чаа-чаа станоктар, машиналар кээп турар, оларны тургузуп, шингээдиринге будурүлге шөлү улам дакпыжап турар. Ийинде, бистеҢ коончуг берге айтырыг болза, типографияның бодунуң чуртталга базжыныарының чогу-биле чаа кээп турар тускай мергежилдиг ажылчыннарны болгаш специалистерни чурттаар чер-биле хандырып шыдавайн турарывыс болур. Чижээ, линотип цегин ап көрээликер. Училищелер дооскан аныяк уруглар келир, бажын, чурттаар шөл-биле хандырып шыдавас бис деп харын дыннаш, азы каш ай ажылдап тура үүлү чоруй баар. А линотипистер биске кезээде чедишпейн турар. Аиаа ажылдаарының байдалдары база элээн берге чер. Оон ангыда ол цехтин ажылындан парлаар болгаш дептерлээр цехтерин будурүлге ажылы улуг хамаарылгалыг. Солуннарның, номнарның план-графиктен озалдап үнер чылдагаанны база ында. Парлаар цехке оларның продукциязы чедир бердинмейн бааргa, дептерлээр цехтин ажылы эвээжеп, ажыл шагының чидириилгелеринге чедирип, сагылга-чурумунга салдарлыг апаар. Ындыг таварылгаларда блокноттар, янзы-бүрү доктаал-сазвыр хоолгалары чижектиг продукция будурининче шилчинр бис.

Коллектив кежигүннериниҢ будурүлгечи сагылга-чуруму чеже-даа эки болза, аиаа хамаарыштыр кижизидилге ажылын доктаамал чорудуп, партия, профэвилел, будурүлге хуралдарынга ону чугаалажып, рейд-хынаалдарны-даа эрттирип турар бис. Ажылга эртен келир үеде ийи-чангыс озалдаар улустар база таварышкылаар, оларның кол чылдагаанны болза хоорай автобустарының график ёзугаар чорувайн турары. Чылдагаан-чылдагаан-на ыйнаан, дыка хөй таварылгаларда ол шынап-ла ындыг.

Күш-ажылчы коллективтер дугайында ССРЭ Хоойлузунуң төлевилелин чугаалажып турар үеде бо айтырыгларны ажылчыннар шынгыы көдүрүп турган. «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ныҢ, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ болгаш ВЦСПС-тиҢ доктаалын коллективте изиг үүлдүтүлүүшкүн-биле деткип хүлээп алган. Ол ышкаш «Күш-ажылчы сагылга-чурумну быжыглаарының талазы-биле немелде хемчегпер дугайында» доктаалды ажылчыннар бир эп-сеткилдиг таарзынып, деткип турар. СЭКП ТК-га каш хоюк мурнунда эрткен партияның болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражышкынга сагылга-чурум, аныяктар кижизидилгезиниҢ айтырыының талазы-биле оизагай саналдар үүген. Оларны бистиҢ будурүлгениҢ администрациязы, партия, профэвилел комитеттери улуг кичээнгей-биле өөренип көрүп, типографияның хоочуннарын кижизидилге ажылынга улам идепкейлиг киириштирер дээш хемчегперни алыр.

В. ПОПОВА,
республика типографиязының цех начальныгы, профэвилел комитединиҢ даргазы.

ШАҢНАЛ—ТЕЛЕВИЗОР

«Бай-Тал» совхозтуң тудугжу бригадалары болгаш звеноларының бирги чартык чылда багай эвес ажылдаанар. Оларның чамдыктары социалистиг чарышка шаңналдыг черлерни эзлээннер. Хоочун чолаачы Папаан-оол Салчак тайгадан диилиг материалдары соортур планын үсчок ажыр күүседип, социалистиг чарышка тиилекчи болуп, 300 рубль өртектиг телевизор-биле шаңнаткан.

Пилорамада ыяш диилиричизи Андрей Терештейге удуртқан беш кижи составтыг звено 182 кубометрни кылып, чуга маназларын диилиргеш, чартык чыл планын 120 хуу күүсеткен. Бай-Тал көдээ СоветиниҢ депутадызы Мая Ламага удуртқан чаагайжыдылга, Д. Б. Чапаан-оолга удуртқан тоңпак-ыяш белеткээр бригадалар бедик будурүкчүлүг ажылдап турарлар. Бригада кежигүннери 70 тонна чугайны эрттедиринге белеткеп алганнар.

Х. КАРА-ООЛ.
Бай-Тайга район.

Редакцияга чагаа

АЖЫКТЫГ «БОКТАР»

Кызыл-Мажалык — Барыын-Хемчик районда улут суурларның бирээзин. Ол хүнден хүнче өзүп, чанында үлетпүрлүг Ак-Довуракты детким-чизи-биле хоорайдан ылгал чок болуп бар чыдар. Ол чаартылгалар ажыглалга кирип турар улуг-улуг тудугларның ачызында улам көскү болуп бар чыдар.

Бажың-балгатты элбеди тудары-биле чергелештир кандыг-даа хоорай, суурга чаагайжыдылга ажылы кол черни эзлээр. Ылап-ла ол талазы-биле бистиҢ Кызыл-Мажалык «аскап» турар. Аиаа чаңгыс чижек: район төвүнден Аянгаты суурже үлаан машина оруу бар. Ону орук-тудуг эргелелиниҢ ажылдакчылары эки шынарлыг кылган деп демдеглээр апаар.

А ол оруктуң ийи кыдыныче көргеш, хөөн карарар. Бокүзүрүм дээрге, бажын ашкан. Ол бокту көөрге, шупту ажыктыг болгу дет. Чижээ, Кызыл-Мажалыктың эът комбинадынга соккан малдың даман-даяа, бажы ында эндерик боор-дур. Ону Кызылгаа-даа, республиканың өске-даа хоорай-суурларында чонга садып турар болгай. Улус ону улуг күзелдии-биле садып ап, холодец кылып чип турар. Ажыл-агыйжы эвес чоруктуң бир хереечизи ол. Амгы үеде ол бок чыдып чыдар, черляк ыттар ында маннажып чоруур. Ону читкен ыттар мал-маган-га, кижилерге аарыг-аржык таратпас бе?

Оон ангыда туйбу, шил, тудугнуң ыяш материалдары ол орук хажыызында мырыкай эндерик. Оларның аразында будун-будуннери-даа бар. Сай, шлак, эрги ндик-хеп-даа база бажын ажыг.

Ындыг бокту үлетпүр артынчызы дээр. Ону хатап болбазыраткаш, чаа материал кылдыр кайда-даа ажыглап турар болгай. А ндик-хеп — ийиги чергенин чигээди-дир. Ону хөйну дужаагаан кижилерге шаңнал кылдыр ховар барааннарны бээп садып турар болгай.

Бистиң районда чамдык ажылдакчыларның камналга чок, ажыл-агыйжы эвес чоруунуң бадыткалы бо-дур. Ону Кызыл-Мажалык суур СоветиниҢ күскому камнаар шиитпирлээр бодап турар ирги?

С. СЕРИҢ-ООЛ.

МЕТАЛЛ КАМҢАЛГАЗЫ

БЕЛОРУС ССР. Үлетпүр тудуунуң материалдарынга херек чүс ажыг дериг-херекселдерни Могилёвтуң «Строймашина» заводу бүдүрүп үндүрүп, ажылын план ёзугаар чорудуп, металлдың камналгазын чедип ап турар. Конструкторларның болгаш технологтарның чогаадыкчы тывышкынарының ачызында машиналар чиик болгаш будурүкчүлүг ажылдаар арганы болган. Чижээ, сөөлгү он чылдарда шифер будурериниге херек автоматтыктыг шугумнар кылырынга кара металлдар чаргидалы 12 тонна кызырылган.

Прокатты хуналгалыг шеснениден болгаш ыргак демирлерни хондурүп турган ажыглаанындан болгаш механиктиг болбаазырадывышкын үезинде чаргидалы кызырганынын түнелинде чылдың-на 70—80 тонна металлды камнаан ап турар.

Заводтуң чогаадыкчылары камналгага боттарының үлүүн база киириштирип турарлар. Үүле чартык чылда безин чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның киирген саналдарының ачызында 139 тонна металл камнаан алдыктаган.

ЧУРУКТА: заводтуң технологтары В. И. Прожогин, В. А. Минчуков болгаш В. М. Матвишевский оларның прокатты камналгалыг ажыглаарының эң тааримчалыг аргаларының дугайында сүмелешкин турары.

Н. ЖЕЛУДОВИЧИНИҢ фотозу.
СЭТА-ныҢ фотохрониказы.

КҮРҮНЕ СТАНДАРТТАРЫН ШИҢГЭЭДИП АЛЫР

Коммунистиг шиитпирелдиң материал-техниктиг базазын тургузарының амгы үезинде эртенинң болгаш техниканың чедишкининге, мурнакчы дуржулгага үндезилээш, эртем-техниктиг дешилгеин дүргедирери чүгула ужур-дузалыг апарган. Ол улут сорулганы будурүлгелерге боттандырарда будурүлге ажылдарының бүтүү кезектерин хогжүдер ужурлут. Ол дээрге будурүлгениҢ байдалынга бүтүү ажылдарның системазын эде көөр дээни ол.

Кандыг-даа ажылга чаартылга кылырынга стандартизация улут рольду ойнаар. СЭКП ТК-ныҢ болгаш ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ «Будурер продукцияның шынарын экижидеринге стандарттарның ролюн бедидериниң дугайында» доктаалынга үндезилээш, бүтүү будурүлге ажылдарының технологтуг стандартизациязының чангыс аай системазын ажылдап кылган. Бо чорук Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкынының удуртукчуларын ол будурүлгеге стандарттар ажылдап кылырын хүлээндиргеп.

Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкынының кол тускайлаттынган ажылы — ДТ-75 болгаш К-700 тракторларны, дизельдиг хөделдиргичилерни, ЗИЛ-130 автомобильдерни болгаш автомобиль хөделдиргичилерни септээри. Септелгенниң хемчээли дөрт миллион рубль, иштиҢ бараан саарылгазының хемчээли он ийи миллион рубль чедип турар.

Бо будурүлгениҢ эргелекчизи Николай Ильич Осипенко биле кол инженери Игорь Яковлевич Деревягин баштаан комиссия будурүлгениҢ технологтуг ажылдарының шынарын бедидериниҢ болгаш күүзе стандарттарын неперединиҢ талазы-биле ажылдарны кылып эгелээн. Мында септелге цехтеринде технологтуг ажылдарга технологияны ажылдап кылыр талазы-биле бүтүү ажылдар, херекселдер кылыры, чаа дериг-херекселдерни тургузары болгаш шенээри, септээн дериг-херекселдерни хынаары хамааржыр.

Амгы кол негелде — септээн машиналарның бижыг болташ үрелбес болуру. Ынчангаш септеттинген машиналарны болгаш оларның кезектерин шынгыы хынаары чугула. Бо ажылга улуг инженер-технолог А. Н. Поникаров эргежок чугула үлүүн кирип турар. Ол чамдык кезектериң кылган материалын заводтан келген чаа кезектер-биле деңнеп, шүүштүрүп тургаш, бедик шынарны чедип ап турар.

Амгы үеде продукцияның шынарын болгаш будурүлгениҢ ажыктыын бедидери улуг ужур-дузалыг апарган. Ону чедип алырда хемчээлдерни деңнелин чогуур негелдеге чедирер ужурлут. Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкынының 400 ажыг хемчээр херекселдериниҢ хынаалдазын кылып, аттестацияны эрттирген. Ынчангаш стандарттардан хажыдышкынар болгаш шынары чавыс септелгелер, а оон-биле чергелештир ажыл-агыйларың биске хомудалы эвээжээр дээрзи чугаажок.

Продукцияның шынарын болгаш будурүлгениҢ ажыктыын бедидеримге күүзе стандарттарын шиңгээдири улуг дузалыг болур. Ынчангаш күүзе стандарттарын үргүлчү өөренип көрүп турар бис. Оон соонда будурүлгени эргелел башкарарыныҢ болгаш ажылды планнаарының хевирлерин база арганарын экижидериниче углаган организастыг хемчегперни болгаш шиитпирлерни хүлээп ап, амыдырала боттандырып турар.

Күүзе стандарттарын будурүлгеге шиңгээдири кончуг нарын болгаш харыысалгалыг ажыл болуп турар. Мынаа ылангыя удуртукчу ажылдакчылардан шиңгээдип, амыдырала ажыглаары экижиир.

С. БИМБИН,
стандартизация болгаш хемчээр техника киядизиниҢ начальныгы.

АНЫЯКТАР БРИГАДАЗЫ

«Бай-Тал» совхозтуң Адыг Кан-оолга удуртқан 6 кижилиг бригадазы хол надыыры-биле сигең незерин Мугур-Тал шөлүнде чорудуп турар. Олар 15 тонна сигенни незип, сараатгааннар. Бригада кежигүннеринден Алексей Бак-Кара, Борбак-оол Чыргал олар болгаш оон-даа өскелер эки ажылдааннар.

Аныяктар бригадазынга чурттаар майгынны болгаш аъш-чемни хандырган. Бригаданың кежигүннери 15 тонна сигенни немей кыяырын хүлээнгеннер.

К. ХЕРТЕК.

Башкыларның август хуралдары

БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА-БИЛЕ

Улус өредилге ажылдакчылары, башкылар коллективтеом районуң партия, совет органнарының удуртулгазыбиле СӨКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның хүлээп алган өске-даа доктаалдарын амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыдаан. Улус өредилге организация эргелеп башкарарымның стилин болгаш методтарын сайзырангайжыдар, башкы болгаш удуртукчу кадрларның шилилгезин, оларның сагылга-чурумуң база харыысалгазын бедидер талазы-биле хемчеглерни ап чоруткан.

Эрткен 1982—1983 өредилге чылында районга 10 ортумак, бир сес чыл болгаш 2 эге школа ажылдап турган. Школаларның материалдыг базазын бижыглаар талазыбиле хемчеглерни алган. Ак-Довурак хоорайның тудугжулары 1176 кижи өреникр чаа школаны бо чылын ажыглалга киирген. Амгы үеде Шекпээр суурда 640 олуттуг школаның тудуу чоруп турар. Аянгаты, Дөн-Терезин, Аксы-Барлык ортумак школаларының одалга системалары эде кылдырган.

Бүгү-ниити ортумак өредилгени экижилерде школаларның интернаттарына турар өреникчилерниң амыдыралын экижилерни эргежок чугула. Бо чылын Хөнделең сес чыл школазынга интернатты тудуп, Эрги-Барлыкта интернатты алгыткан. Районуң 10 ортумак школаларында 73 класс-кабинеттер бар, оон иштинде Ак-Довуракның № 1 болгаш Кызыл-Мажалыктың № 1 школалары өредилгенин кабинет системазынче кирген. Эрткен өредилге чылында 46,9 мун рубльге өредилге номнарын, көргүзүт материалдарын сатканы школаларда өредилге-кижизидилге ажылынга эки салдарлыг болган. Сөөлгү үш чылда өреникчилерниң өредилгезин экижээн, 1982—83 өредилге чылында 253 класс база 293 башкы 100 хуу өредилгени чедип алган.

Райкүүскомнуң улус өредилге килдизи, районнуң школаларының башкылар коллективтери аныяктарны ортумак эртем чедирер талазы-биле ам-даа четпес ажылдап турар. Эң чугула көргүзүг — 8 болгаш 10 класстарны долузубиле доостурары болур. Школалар сес чыл дургузунда өреникчилерниң билии кошкак.

Бо өредилге чылында башкылар коллективтери өредилге кабинеттерин дериң тургузарынче хемчеглерни алыр ужурлуг. Аныяк-өскенниң бүгү талалыг сайзыралынга көрүнүшкүн өредилге чылында башкылар коллективтериниң ажыл-чорудулгазын болгаш ролюн чогуур деннелге тургузар херек. Улус өредилгезин болгаш кижизидилгени сайзырангайжыдарда школаларны башкы кадрлар-биле бижыглаары чугула. Районнуң ниити билиг школаларында 479 башкы ажылдап турар, оон иштинде 292 кижи дээди, 187 кижи тускай ортумак башкы эртеминг. Олардан 14 кижи РӨФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкылары, 18 кижи улус чырыдышкынының тергиинери, 60 кижи ССРЭ-ниң орден болгаш медальдары-биле шаннаткан.

Боттарының ак сеткилдиг ажылы-биле бүгү-ниитиниң хүмдүктелиң болгаш бүзүрелиң чедип алган муривкчы башкыларга С. С. Тамдыноол, К. С. Чаян-Хөө (Ак-Довурак), А. Б.-С. Кужугет, Т. Ф. Куулар, С. А. Тас-оол, Х. С. Биче-оол (Кызыл-Мажалык), В. С. Шурук (Барлык), У. Т. Кужугет (Шекпээр) болгаш өскелер-даа ха-мааражыр.

Чаа өредилге чылы даарта эгелээр. СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш үүткүлдүг ажылдаары башкылар коллективтеринден негеттинип турар.

К. КИНСАН,
А. БЕГЗИН-ООЛ.

ЭЛЕКТРОСТАНЦИЯ ТУДУУНГА БЕЛЕТКЕЛ

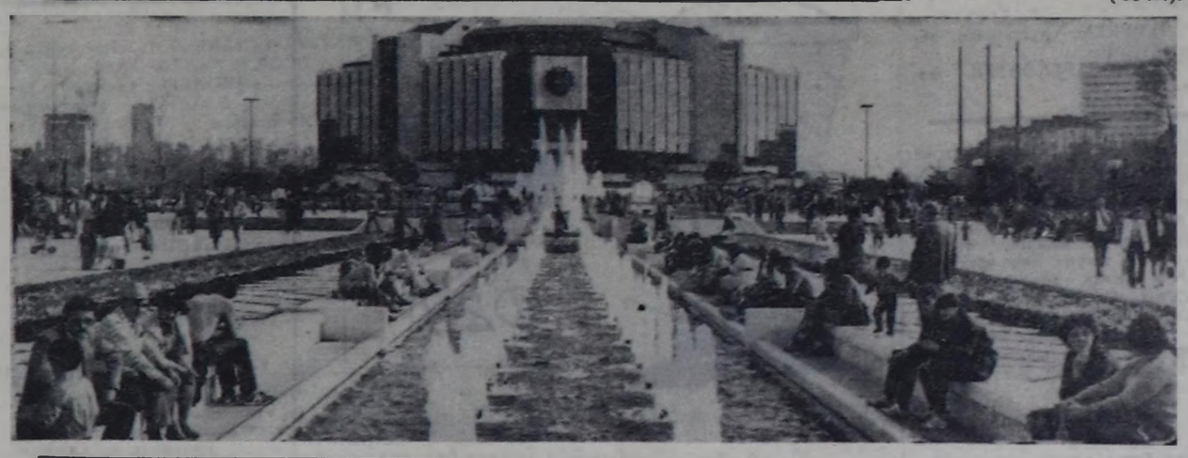
ДАГ.-АЛТАЙСК. Гидроэлектростанция тудугжуларының баштайгы отрядтары Алтайда чеде берген. Шапкын суглуг Катунь хемиң ээ-не кызы чериниг 1 миллион 570 мун киловатт күүлүг чаа электростанцияны удавас тудуп эгелээр.

Гидроэлектростанция тудуунга белеткел ажылдары амгы үеде кидиң түлүк чоруп турар. Чуртталга бажыңнарының, складтарының, мастерскаяларның түлүг темпизи удам дургедээн. Гидроэлектростанцияның тудуг базазы тургустуунуп турар. Улуг панельден бажың тудуунуң, демир-бетон кылгыларың заводтарын болгаш өске-даа объектилерин дериг эгелээн.

—Гидробелиривн дериг эгелээр үеге чедир улуг хемчээлиг ажылдарны боттандырар сорулга салдынган. Гидростанцияны дериг кылыр тудугжуларның кол отрядтары келгиже чедир бүгү белеткел ажылдарын бүрүн доозар. Бо талазы-биле онза чугула сорулга —бүгү ажылдарны бедик шынарлыг, эвээш чаргдалдыг кылдыр чогуур хуусаазынга доозары болуп турар. Саяно-Шушенск гидроэлектростанциянның эң сөөлгү агрегаттарын ажыглалга киирген сөөлүнде мында тудугжуларның кол отрядтары Катунь хемде чаа гидроэлектростанцияның тудуунга чедип келирлер — деп, тудуг начальниги В. Усачев чугаалаан.

Катунь хемге моон соңгаар алээн каш гидростанцияларны тудар сорулга база салдынган. Ол станциялар Сибирьниң каттышкан энергосистемазының составынга кирер.

В. ПАВЛОВ.

ТАЙБЫҢНЫҢ ЧАЙГЫЛЫШ ЧОК УГЛАНЫЫШКЫНЫ-БИЛЕ

«ПРАВДА» солуунуң айтырыгларынга Ю. В. Андроповтуң харылары делегейниң хөй-ниитизиниң болгаш парлалгазының кол ынчаңгейинде артышпаан. Бодунуң боттуг политиказының тайбыңга ынакшылдыын, чайгылыш чогуң болгаш сорулга-бодалгалыын, бодунуң чаагай тура-соруктуун ССРЭ база дагын көргүскен деп, даштыны чурттарның политиктиг болгаш хөй-ниитичи кескү ажылдакчылары, массалыг информациязының чепсектери онзалап демдеглеп турар. Боо-чепсектерни эңдере будуреринг кызыгаарлаар дээш, Европага ортумак мыракшылдың ракеталарын кызырар дээш Совет Эвилели бүгү-зе болдунар аргалыг чүүлдерни кылып турарын олар демдеглеп турар.

Делегейниң үүле ядролуг күүлүлерни кызырарын эвес, харын ол чепсектерни бүрүн узуткаарын база иеген турар миллион-миллион кижилерниг чаа совет тайбың сангал — Женевада совет-америк чугаалажмышкынналрның дагын эгелээрининг будуүзүүде киирткеген ол саналл — онза чугула ужур-дузалыг болуп, кижилерни соруқ киирип, идегелии хайныктырып турар деп, **Тайбыныың Бүгү-делегей човүлелиниң** медеглелинде чугаалаан. Ю. В. Андроповтуң көдүрген боттуг инициативалары — ССРЭ-ниң чаагай тура-соруунук илерели-дир, ол инициативалар Совет чурттуң ээлгир, ижии-кара чок туруш-бодалын көргүзүп, бүгү-ниити тайбыныың болгаш чепсегленишкинии дүжүреринг херээнге оон бердингенин бадыткап турар.

Ю. В. Андроповтуң харыларын америк парлалга калбаа-биле тайылбырлап турар. Кайы-даа талага таарышкан дугуржулга чедип алдынган таварылгада Совет Эвилели чуртунуң Европа кезээнде бодунуң ортумак мракшылдыг ракеталарын Англияда болгаш Францияда бар ракеталарның санынга дең деннелге чедип кызырып турда бүгү-зе кызыртынар, ракеталар узуткатпайынар дээрээниң дугайында совет удуртукчунуң медеглели Женевада чугаалажмышкынналрның ийи чыл дургузунда таварыжып келгеи мунгаштаалышкындан үнериче углаган базым болуп турир деп, америк «Бостон глоб» солуң демдеглээн.

Ортумак мракшылдың-даа, тактиктиг-даа бүгү-ле ядролуг чепсектерни Европага чок кылыр дугайында саналын киирштир тодаргай тайбың саналдарны Совет Эвилели каш удаа үндүрүп келген. Ынчалза-даа ол саналдарны Барыын чүк хүлээвээн. Ю. В. Андроповтуң онзалап демдеглээнин ёзугаар алырга, Женевага чугаалажмышкынналрның бүгү дургузунда АКШ эвес, чогум-на харын Совет Эвилели ёзулуг ээлгир, боттуг будүүтүүт тура-соруун илергейлеп келген деп, бо америк солун айтыкан.

«Москваның чаа улуг базыны Женевада чугаалажмышкынарга хамаарыштыр совет удуртукчунуң туружунуң ээлгирин херечилеп, ортумак мракшылдың ракеталарының талазы-биле дугуржулга чедип алырынга идегелди көргүзүп турар деп, Англияның «Таймс» солуну онзалап демдеглээн.

Бонында албан кижилериниң чугааларын барымдаа болдургаш, ДДП агентилел мынча деп дыннатkан: «СС-20» дээр ракеталарның чамдызын узуткаарынга белеинн кинриштир ортумак мракшылдың ядролуг ракеталарынга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң туружунуң дугайында СӨКП ТК-ның Чингиле секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведининг Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андроповтуң тайылбырлаан үүлүн Германияның Федеративтиг Республиказының чазаа ыяк аналиэтеп көөр болдылыр. НАТО-ның күштериин үнелеп көөрде, Англияның ядролуг күүлүзерин кинр санаарынга Боон мурнуку хевээр удурланып турарын парлалга демдеглеп турар.

Совет удуртукчунуң көдүрген чаа саналы ортумак мракшылдың ядролуг чепсээн кызырарынче Москваның үүткүлдүүнүң дугайын хереченлеп турар-дыр деп, Германияның Социал-демократтыг партиязының парламент фракциязының даргазының орлакчызы Х. Эмке медеглээн. Оон-биле кады Женевада чугаалажмышкынналрның ийи чыл дургузунда таварыжып келгеи мунгаштаалышкындан үнериче углаган базым болуп турир деп, америк «Бостон глоб» солуң демдеглээн.

Ортумак мракшылдың-даа, тактиктиг-даа бүгү-ле ядролуг чепсектерни Европага чок кылыр дугайында саналын киирштир тодаргай тайбың саналдарны Совет Эвилели каш удаа үндүрүп келген. Ынчалза-даа ол саналдарны Барыын чүк хүлээвээн. Ю. В. Андроповтуң онзалап демдеглээнин ёзугаар алырга, Женевага чугаалажмышкынналрның бүгү дургузунда АКШ эвес, чогум-на харын Совет Эвилели ёзулуг ээлгир, боттуг будүүтүүт тура-соруун илергейлеп келген деп, бо америк солун айтыкан.

«Москваның чаа улуг базыны Женевада чугаалажмышкынарга хамаарыштыр совет удуртукчунуң туружунуң ээлгирин хереченлеп, ортумак мракшылдың ракеталарының талазы-биле дугуржулга чедип алырынга идегелди көргүзүп турар деп, Англ

Айтырыңар, харыылап берээл

НЕМЕЛДЕ ТӨЛЕВИР ТУРАР БЕ?

Бистер «Шамбалыг» совхозтуң ыяш белеткелиниң ажылдакчылары совхоз төвүнден 96 км ырак тайгада тудуг ыяжы белеткеп турар бис. Ыяш белеткээр черивис Тес-Хем районнуң девискээринде. Анаа чедерде Кызыл, Танды районнарны эртер бис. Совхоз биске дорт төлевирден аңгыда кандыг-даа немелде төлевир бербейн турар. Ол дугайында негелде кылырывыска совхозтуң администрациязы дорту-биле ойталаан.

Бистер суурже ийи катап кирип, эъш-чемин боттарывыс сазып, белеткеп ап турар бис. Редакциядан дараазында айтырыгларны харыылап бээрин диледивис.

1. Тракторист кижи тайгага трактурга ажылдаарга механизатор стажын санаар бе?

2. Чурттап турар черинден каш километр ыраарга немелде төлевир турарыл?

3. Үстүнде айытканывыс ырак черде ажылдап турарывыс дээш кандыг немелде төлевир турарыл?

Болук ажылчыннардан.

ХАРЫЫ: «Көжүп чоруур механизастаттынган колонналарның болгаш доктаамал ажылдыг тудуг поездилериниң ажылын экижидер талазы-биле чамдык хемчеглер дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1974 чылдың сентябрь 3-те доктаалын ёзугаар кодээ черлерде, районнар төптеринде, ажылчын суурларда болгаш кодээ ажыл-агый тудуг объектилеринде ажылдап турар кижилерге оларның ажылдавры-биле аргыжарда нөй үе-шак чидирип турар тавырылгаларга ажылдакчыларның айда шалыңнага азы айда тариф ставказынга немей 15—20 хуу немелде төлевирин тургускан.

Бир эвес ажылчыннар азы алдан-хаакчылар тудуг объектилери-биле үстүнде айытказы тудуг организацияларывыс-биле ажылдаарда аргыжарынга хүнде-ле ажыл шагындан аңгыда бавры-биле кээри катай 3 шактан эвээш үени чидирип турар болза оларның шалыңнага 20 хууну, а 2 шактан эвээш эвес үе эртирип турар болза 15 хууну немей төлээр.

Анчаартта ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күш-ажыл күрөкомитединиң болгаш ВЦСПС-тиң Секретарнадынның 1974 чылдың июнь 20-де хүлээп алганы «Ажылының аайы-биле үргүлүү көжүп чоруур характерлиг ажылдыг ажылдакчыларның когаралын эгидер дугайында» дүрүмну бажымдаалап, көжүп чоруур механизастаттынган колонналарның болгаш өске-даа тудугмонтаж организацияларның ажылчыннарынга айда ап турар шалыңнага азы тариф ставказынга 30 хуу немелде төлевирин доктаатказын.

Үстүнде айытказы доктаалдарда немелде төлевирлер совхозтуң тудуг черлеринде ажылдап турар кижилерге хамаарышпас. Совхоз ажылчыннары херек кырында ырак тудуг объектилеринде ажылдап-даа турар болза, оларга немелде төлевир көрдүмзээн.

«ССРЭ-ниң девискээрнинге сургакчылаар дугайында» инструкция ёзугаар албан, бүдүрүлге организацияларның удуртукчуларының айтышкының ёзугаар ажылчын, азы албан-хаакчы кижини доктаамал ажылдап, чурттап турар черинден өскээр ажыл кылыры-биле тодаргай хуусаа иштинде дужаал ёзугаар чоруткадыя командировка дээрэни тодаргай айыткан. Ынчангаш «Шамбалыг» совхозтуң администрациязы силерге өске черже совхозтуң ажылын кылыры-биле сургакчыладып чоруткан болганда, үстүнде айытказы инструкция ёзугаар командировка чарыгдалдарын төлээр үжүрлүт.

А. АЖИ.
профобҗөвүлелиниң юрист-консультантызы.

ӨҢНҮКТЕРНИҢ ААЛЫНГА

ХОВУДА ӨГГЕ

Түдэвтей сумузунда «Бадрал» кодээ ажыл-агый каттыжышкынның дар газы Б. Батсуурьнуң машиназы суурдан үнеш, хүн үнер чүкче углапты. Делгем хову ортузунче машиналар-даа үжүтар чүве. Ырак эвесте хөлдаа көгерер. Буга суу дег чинге хемчигештерни кешкилединвис. Бир шөлде тараан тараа чаны-биле эрттивис-даа. Тараның үнүжү чаагай. Ында суггырылга системазын тургускан.

Дарганың машиназы оожумнавас-даа, тура-даа дүшпес. Ак-ин өглер көстүп келди, чамдык өглериниң чаны-биле орук шөйүлген. Авлдар чанында хөлчүктер болгаш агыы суглар кыдыында янзы-бүрү суг куштары дуруялар, кастар, ак-кускуннар дээрге кодан хойлар дег агаржы берген олургулаар. Аътты улус оларның чаны-биле эртерге тоовас-даа.

Ырак-даа, үр-даа чоруп келген соонда бир аалче дарганың машиназы углапты. Улуг ак өгнүң чанынга машиналар доктаагаш. Өг чанында элээн каш кижи тур. Төгерик хээлиг кара-көк торгу тоолуг, ак аржылдыг, ак улдуунут кара сапогтуг, кулактарында моңгүн сыргаларлыг, чазык-чаагай, хүрең шырайлыг хереэжен кижи болгаш хээзи чок куу-ногаан тонлуг, шляпа бөрттүг, коңзагар бедик думчуктуг, чуга эриннерлиг, бодаңган шырайлыг эр кижи биске уткуй кылаштажып келдилер. Амыр-менди солчуп, хол тутчуп мендилештивис. Өгже киреринден дораан-на чаладылар. Өгүнүң иштн база дашты ышкаш ак. Ийи чартының демир-оруннар бар. Солагай талазында орунда бичии чаш уруг удуп чыдыр, ургуларының бирээзинин уруу болур хире. Чаш кижи бар чаагайың, бодаарга хой сүдүнден кылган ышкаш-тыр але, ыңнар? — деп, өгнүң хереэжен ээзиндеп айтыра каапты. Кадайның арнында өөрүшкүлүг хүлүмзүрүг көстүп келгеш, ажык чугаа оон эгелей берди:

— Малчын уктуг кижи болгаш сүттү, эътти амзаш амданыңнан, дүктү болгаш кешти адышка туткаш, кадыг чымчаандан кандыг малдың ылгап билир — дижип чугаа үйүп келди.

МАР-ның мурнакчы малчыннарының бирээзи Гуналажавын Цэрэндаш 1955 чылда төөрби харны чаа-ла ажыл чорааш, Түдэвтей сумузунга эң баштай организастаан көдээ ажыл-агый каттыжышкынны үндезилежип, анаа боду малчыннап киргеп. Бергелерге хөй-ле таварышкан. Чоп-биле кады чорда кандыг-даа бергелерни кижи шыдажыр. Нинтининң малының бажын өстүрериниге Цэрэндаштың бүтү өг-бүлези, дөрт уругларының шупту үлүүн киирип келгеннер.

Малчыннап келген 28 чылының сөөлгү 16 чылының иштинде Цэрэндаштың өг-бүлези 10 муң ажыг баш малды өстүргеннер. Эш Цэрэндаш аймактың 5 удаа тиилекчи чемпионы болуп келген. Чыл ааныңда 600 хойлуг турар. Бо 1983 чылда оок кодынынга төрүүр 550 хойдан 590 баш хураган алган. Хойлар март айда төрүп эгелээр, 15—20 хонук иштинде доостур. Өг чанында каш кижи хойлар кыргып турар чорааш. Ол дээрге улуг хойлар эвес хураганнарны агарлап турары ол чүведир.

— Улуг хойларывнар кайда оттап чоруур чүвел? — деп сонуургадывыс.

— Отлувус ырак одарда майгынныг кадарып чоруур. Мен аңаа тургаш, дүүн чаа келдим — деп, малчын харылады.

— Чылда каш көжер силер?

— Өг-бүле 6 катап, майгыныбиле 20 катап көжер. Кыш, соок дүжүп, хар улгады бээрге дагда кыштагга 3 ай иштинде көшпейн турар бис.

— Малчыныңың бир хоюнун денизин кайы хире ирги? — деп, Батсуурь даргадан айтырыг салды.

— Моол уксаның бөдүүн дүктүг хойларын өстүрүп турар улус бо. Бир хойнуң денизин 62 кг, хураганнар күзүн эки семирээнде 40 кг чеде бээр. Дүк бээри хөй эвес 1 кг 400 грамм.

Малчын-биле элээн чугаалажып турувуста чаглыг эътчем база катап келди. Найыралдың демдээ кылдыр дараа сөөлү-даа кудуп тутказ. Мурнакчы малчын эш Цэрэндаш Москвага болгаш Ленинградка 2 катап чорааш, ГДР-ге база оон соонда 2 катап барган. 1958 чылда Тыва АССР-ге база чорааның, канадаа бааргa совет кижилерниң эптиг-ээлдек, хүндүлээчелиг сеткил ханыышкыны-биле сактып чугаалады.

— Партия кежигүнү силер бе?

— Коммунист мен.

Эш Цэрэндаш Завхан аймактың депутады болгаш партинын аймак комитединиң кежигүнү.

Бистер Тыванын малчыннарының ажыл-амыдыралын, күрүне планын күүседири албан, ону күүседирип дээш бүгү күжүн салып ажылдап турарын чугаалап бердивис.

Малчын оглун өглээр дээш, чаа өг белеткеп, кудага дөгеринип турарын чугаалап, кодан девискээрни эргий көргүстүр. Өг чанында ИЖ деп мотоцикл-даа турар. Сери кырында чадырга ааржы, ээжегей, күрүт кургадын каап.

— Өгнүң кидизин ыяш-да ак пес-биле шывары албан бе? — деп хуумда сонуургадым.

— Бистиң моолда өглер шупту ак пөстер-биле шыптынган. Сут дамды өттпес пөс болур. Бир өгге 60 метр четчир, ол үш чылды шыдаар. Бир метр пөстүң өртээ 3 тугрик — деп малчының кадайы тайылбырлады. Кайда-даа өглерни көөрге, чангыс хепке кутказ ышкаш дөмейи мындыг чүве тур ийин.

Малчыннарның амыдырал, ажыл-ижи-биле таныжып, оларга эки кадыкшылды, ажыл-херекке улуг чедиишкинин күзээш, чоруур апарывыс.

— Орук узун, доктаап дыштанган черинерге чиир силер — дээш малчының кадайы быштак дээш элээн-не ак чемнер берип кагды.

— Бисте хойну бир ай иштинде саар, хойдан 12 литр сүт алыр, оон быштак кылгаш хереглеглге ажытлаар — деп немедн.

Ак өг чанында улус хол чайып турул кагдылар...

А. АРАПЧОР.
ЧУРУКТА: малчын Г. Цэрэндаш кадайы-биле.
А. ШАҢНААНЫҢ фотозу.

18

Август 31-де
БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Аян-төрүккүларның клуву». 9.55 — «Мээң амыдыралым — армия». Ураи-чечен фильм. 11.10 — Уйгуштер дугайында. 11.55 — Телемедээлер. 12.00 — 14.15 — Чаңсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Амдыгында озалдавааида» деп документалдыг телефильм. 14.55 — «Горнистер, харыылаңгар!». 15.45 — «Грин чуртундан келген кижи» деп телесиин. 2-ги кезээ. 17.00 — «Тайбың кичээли». 17.45 — Неделяның спорту. 18.15 — Улустуң аялгалары. 18.30 — Бөгүн делегейде. 18.45 — Волейболга В. И. Саввинниң турасказалы деэш делегей маргылдаазы. 19.15 — «Башкы». Ураи-чечен фильм. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Балет дугайында» дамчыдылга. 22.50 — 23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Уругларга фильм — «Шок биле Шер». 9.25 — «Академик Богомолец». Документалдыг телефильм. 10.00 — «Буратиноюун делгелгези». 10.30 — «Адазының бажыңы» деп 3-кү дамчыдылга. 11.00 — Мультфильмнер. 11.30 — ПТУ дугайында эң эки дамчыдылга деэш Бүтү-эвилел хөлөкүрүүлү. «Сээң ийиги бажың-ның». 12.20 — Немец дыл. Өө редилгенин 1-ги чылы. 12.50 — «Кешка болгаш оон өөдүктериниң дугайында чечен чугаалар» деп уругларга ураи-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 14.10 — Документалдыг фильм. 15.10 — Чүү вомчуруул. 16.00 — Телемедээлер. 16.05 — 18.00 — Чаңсар. 18.05 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Мультфильм. 18.30 — «Чаа өөредилге чылы-биле!». 19.00 — «Делегей болуушкуннарының дончуулазы». 19.15 — «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Концерт. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Стрэлуха» Ураи-чечен фильм. 22.40 — 23.10 — Документалдыг телефильм. «Моон соңгаар ынчанмас мен».

аграар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр. Чамдык черлерге бичеваъстаар. Соңгу-барның чүктеп хаттың дүргени секундада 5—8 метр.

Дүне 8—11, чамдык черлерге 0—5 градус чылыг. Хүндүс 22-27, чамдык районнарга 12-16 градус чылыр.

Кызылга бүргеп, аязыр, бичеваъстаар. Соңгу-барның чүктеп хат 5-8 метр.

Дүне 9-11, хүндүс 23-26 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

Август 31-де
«НАЙЫРАЛ»: Избранные 9.30, 12.20, 17.00, 20.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: Снежная королева 9.30, 11.00. Беспокойная семейка 13.30. Тревожное воскресенье 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.
«ВОСТОК»: Любовью за любовь 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: Экипаж 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.
«ЧАЙГЫ»: Звезда и смерть Хоакина Мурьеты 15.00, 17.30, 19.30 шактарда.

ЧАЛАП ТУР

Доктаамал ажылдаар кылдыр бызаңчыларны, штукатурларны, малярларны, плита эътекчилерни, албан черинин чиик автомашиназының, автобузунуң чолаачыларын «Тыва тудуг» трестин № 48 тудуг эргелели чалап турар. Ол ышкаш бызаңчыларны, штукатурларны, малярларны, плита эътекчилериниң мергежилиңге өөредилерин база чалап турар. Өөредилгени бүдүрүлгеге ажылдап тургаш чорудар. Өөредилге үезинде 75 рубль хемчээлиг стипендияны ай санында төлээр.

Бот кижилерге чаагайжыды туттунган иишти чурталга бажының, өг-бүлеилиглерге ээлчег ёзугаар квартира бээр.

Эргелелдиң адреви: Кызыл хоорай, Складская кудумчузу, бажың № 1 «а» (№ 5 автобус-биле «Столовая» деп доктаар черге дужер). Телефону: 2-28-33.

СЭКП Сүт-Хөл райкомунуң пропаганда болгаш агитацияң кылдызының эргелекчизи

Байыр Сереевна САРЫГЛАРЫҢ

аар болгаш ур аарааның соонда 1983 чылдың августың 30-де мөчээнии партия райкому дыннадып, оон төөлдерингге болгаш чоок кижилерингге хаяы кажыдалын илергейлеп тур.

АВАЛАРГА, ЧАШТАРГА ТААРЫШКАН

Саанчыларның, энек кадарчыларының, бызаа ажаакчыларының болгаш өскелериндага ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң дирекциязы (директору Х. С. Дамба-Даржаа) доктаамал кичээнгейни салып турар. Оон уламыдан Дөргүн сүт-товарлыг фермазының ажыл-ишчилеринге таарымчалыг байдалды тургускан. Олар шупту-ваа чурттаалга бажыңнарыбиле хандыртынган.

Ылаңгыя келир үениң салгакчылары—чаштарны кадыкшырак кылдыр өстүрер, төлептиг ажы-чанга кижизидер, эртем-билигге өөредир дээш хүн бүрү сагышты салып турар. Школа назыны четпээн уругларны шупту-зун совхоз төвүнде ясли-садта хүлээп алган. Ында чүс хире чаштар бар.

Дөргүн фермазы чайын серинии, оът-сигеннинг Аныяк Хөндергейниң Улуг Къзът-Аксында чайлаанче көжүп үне бээр. Ол үеде ферманың ажыл-ишчилериниң уругларының түр саанчыларның, энек кадарчыларының, бызаа ажаакчыларының болгаш өскелериниң ажылдаарынга